
3 1761 08116749 6

HLÍDKA.

Redaktor

Dr. PAVEL VYCHODIL.

Ročník XXXVIII.

V Brně 1921.

Tiskem a nákladem Občanské tiskárny

LIBRARY
AUG 25 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

OBSAH.

Rozhled:

Ročník XXXVIII. Číslo 1.

HLÍDKA.

Z náboženských dějin Horácka.

Podává Augustin Neumann.

Úvodem.

Předkládám tímto pojednání z prostonárodních dějin moravských. Jsou to dějiny náboženského hnutí na někdejším panství: Kunštát, Bystřice nad Pernštýnem, Nové Město, Jimramov a Žďár.

Práce rozdělena na dvě části. První se vztahuje ke vnějším dějinám, podávajíc jejich průběh od roku 1415—1804, druhá pak se obrací ke vnitřní podstatě hnutí. V pramenech totiž nalezl jsem dosti zpráv o ideovém vývoji hnutí a proto z nich zpracována zvláštní část, ve které jsem se snažil vyplniti nedostatky dosavadního historického bádání.

Je to: 1. Vznik víry beránčí, 2. Povaha českého adamitství a 3. Souvislost prostonárodního hnutí s heresemi předhusitskými a husitskými. Poněvadž pak každé náboženské smýšlení se projadřuje na venek kultem, tedy jsem nemohl v ideové části pominouti bohoslužeb, kterým jsem věnoval její druhý oddíl.

Co do vnějších dějů náboženských třeba pojednati o prohlášení tolerance. Dle Opočenského[1]) se totiž prý rozumí samo sebou, že při hlášení nekatolíků za doby toleranční dály se různé praktiky. Dosud však se o tom nikde nepsalo, tak že se nedá rozuměti sama sebou ta věc, o které se vlastně ví příliš málo nebo nic. Za druhé jest opravdu

[1]) Posudek Schulzova Listáře nábož. hnutí poddaného lidu na panství litomyšlském atd. v ČČH, XXI, 414.

třeba tomuto předmětu věnovati důkladnou pozornost, neboť se historikovi naskytuje tak příležitost seznati poměry, za kterých se u nás tvořila nová náboženská společnost.

Stran pramenů nutno podotknouti toto: Pro dobu předbělohorskou chybějí nám místní archivalie skoro úplně, z doby po převratu pak jich máme po skrovnu. Co se týče zpráv o nekatolících, nutno říci: Po bitvě na Bílé hoře zmizely všechny archivy nekatolických far a sborů. Kdosi na př. zakopal písemnosti na hradě Zubštýně[1]), kde v polovici XVIII století je ze země vyňal vůdce emigrantů Šlerka. Ten je s sebou odvlekl do ciziny, kde (někde v Polsku) vzaly za své.

O ničení podobných památek známe pouze dva případy: Je to protestantská kronika rodiny Širovy z Nového města, která však byla pouze zabavena, nikoli zničena, neboť se až dosud chová její opis v archivu tamní katolické fary (kronika Pausova). Druhý případ se týká zápisů o katolické škole v Rovečíně v kopiálu tamní katolické fary. Asi před 25 lety si je vypůjčil jakýsi evangelík, ale zpět již přišla kniha s vystřiženými listy.

Co do edice pramenů k prostonárodnímu hnutí jde celkem o materiál uložený ve vrchnostenských registraturách. Opočenský[2]) zcela správně prohlásil, že prozkoumání ohromného toho aktového materiálu nepřineslo by historii mnoho nového. Tím způsobem, jak postupoval Schulz, který uveřejnil všechna akta přihlášek nekatolíků se týkající, vůbec postupovati nelze. Když samotné Litomyšlsko a Rychmbursko zaujalo celý jeden tlustý svazek, pak by přihlášky z celých Čech a Moravy vydaly celou malou knihovnu, což se vzhledem ku skrovným výsledkům nedoporučuje. Bylo by proto nejlépe, kdyby se vydávání přihlášek z doby tolerance zařídilo dle vzoru Wattenbachovy[3]) edice inkvisičních akt Valdenských v Pomořanech. Wattenbach jich neotisknul v plném znění, nýbrž podal přehledné tabulky s těmito rubrikami: Jméno sektáře, stáří, jak dlouho jest v sektě, byl-li původu katolického, a v následující rubrice zaznamenáno, kdo, kdy a kde jej svedl k odpadu? Poslední odstavec ponechán pro zvláštní poznámku. Tím podal Wattenbach krátký sice, ale velmi přehledný obraz valdenského hnutí v Pomořanech, i není pochyby, že podobná methoda by se i u nás osvědčila jak po stránce vědecké, tak i finanční.

---

[1]) Müller, Jan Šlerka, ČČH II, 232. — [2]) Posudek Schulzova Listáře. ČČH XXI, 420.) — [3]) Über die Inqusition der Waldenser in Pommern. (Abh. Berl. Akad., 1886).

Část první.

I. Doba husitská.

O době husitské se nám zachovalo nejméně zpráv. S jistotou víme, že po smrti Husově se přidali páni z Kunštátu, Lomnice, Boskovic a Pernštýna ke straně husitské. Dokladem toho je stížný list české šlechty do Kostnice zaslaný. V něm se shledáváme s Vilémem z Pernštýna, Erhardem mladším Puškou z Kunštátu, Aľšem z Kunštátu na Rajci a Bočkem z Kunštátu. Z rodu boskovického protestoval pan Vaněk seděním na Černé Hoře a Jan Ozor.[1]) Někteří z těchto se však chovali jako někteří jiní páni velmi střízlivě, jak dané okolnosti žádaly. Tak na př. Vilém z Pernštýna zároveň s mnoha jinými pány vypověděl městům pražským nepřátelství (1419), což patrně bylo následkem pustošení kostelů davy husitského lidu, od čehož se mnoho lidí, hlavně panstva odvracelo s odporem.[2]) Podobně, však neznámo z jakých pohnutek, jednal asi pan Boček z Kunštátu, který prý v roce 1418 byl ve službách císaře Zikmunda. Však za nedlouho se asi opět obrátil, začež prý mu císař zpustošil statky.[3]) Setkáváme se s ním totiž za nedlouho znovu v čele strany husitské.

Pokud víme, dotkly se války husitské poprvé Horácka roku 1421. Když přitáhl Žižka koncem dubna do Chrudimě, tedy se vojsko jeho obrátilo k Vysokému mýtu, Litomyšli a Poličce. Odkud pak proniklo až na Moravu, kde opanovavše[4]) Svitavy obsadili Hrádek u Jevíčka. Tam zůstala pražská posádka, neboť někdy v květnu 1421 psali Pražané svým velitelům v Hrádku, ve Svitavách a v Poličce, aby šetřili všech, které jim doporoučejí.[5]) Výslovně při tom jmenují Jana z Lomnice, důkaz to, že tento pán té doby stranil Husitům. Za nějakou dobu však zase obrátil, změna situace tak žádala. Když vojsko císaře Zikmunda dobylo husitské bašty, hradu Jevišovic, tedy byli moravští páni nuceni odříci se kalicha. Mezi nimi se potkáváme s panem Vilémem z Pernštýna[6]) a Bočkem z Kunštátu,[7]) kteří v krátké poměrně době již po třetí měnili svou náboženskou příslušnost, a Jana z Lomnice,[8]) který ji tu měnil — pokud víme — po druhé. Patrno tedy, že páni měnili své náboženství dle toho, která strana byla u vesla, aby si takto udrželi své statky.

Oporou strany katolické byl v té asi době královský hrad Svojanov, jejž na počátku válek svěřil Zikmund panu Oldřichovi z Bosko-

---

[1]) Doc. Mag. J. Hus, 588. [2]) Tomek, Války husitské, 20. [3]) Tenora, Dějiny městečka Kunštátu, 16. [4]) Tomek u. d. 147—148. [5]) Urk. Beiträge I, 91. [6]) U. d. 166. [7]) Tenora, Kunštát, 16. [8]) U. B, 166.

vic. Situace jeho byla na Svojanově velice obtížná, neboť se marně domáhal pomoci u Zikmunda. Když pak vypukl na hradě hlad, počali mu žoldnéři utíkati, čehož použili Husité k vedení války ještě ostřejšímu. Odmítajíce jakékoliv jednání o příměří dle slov Bozkovicových „ukrutně hubí zboží to, braním i pálením a také lidi jímajíc a mučíc některé až do smrti“. Po vybití okolí mělo teprve dojíti k obležení Svojanova.[2])

Více zpráv máme o Černé hoře.

Z pamětí Vojtěcha z Pernštýna se dočítáme, že Václav z Boskovic na Černé hoře spolu s Bočkem mladším z Kunštátu, Václavem z Kravař a Bavorem z Pernštýna přidali se roku 1422 k Husitům.[2]) Oporou strany kališnické pak prý byl hrad černohorský a kunštátský. Poněvadž pak z těchto míst, jakož i z Nového hradu dály se do země výpady, tedy biskup olomoucký Jan Železný poručil oblehnouti Černou horu a Nový hrad, aby pokoj uprostřed země nebyl nijak rušen. K tomu kroku radili jmenovitě pánové Lacek a Jaroslav z Lomnice a Beneš lomnický na Louce.[3]) Výpravu měl podniknouti opat kláštera třebíčského Beneš, pocházející rovněž z rodu pánů z Lomnice [4]) K němu se připojilo na 600 mužů německého vojska z Rakous vyzbrojených puškami zvanými bombardy a zvláště jedním dělem na boření zdi u velikosti na tu dobu neslýchané. Jiné zbrojence vyslal s nimi vévoda Albrecht rakouský. Po těžkém obléhání počaly se jeviti ve zdech silné trhliny, pročež jali se obležení jednati o příměří. Po dlouhém dohadování dosáhli od biskupa olomouckého Jana Železného příměří na dva dny pod vzdáním se, nepřijde-li do té doby pomoc od pana Václava z Boskovic. Však Husité nedodrželi daného slova. Dva dny uplynuly, aniž pomoc přišla, leč oni se nevzdali. Roztrpčen takovým jednáním, sesílil Jan Železný ještě dělostřelbu a dal povel útočiti bez přetržení na hrad. Když pak se ukázala ve zdi silná trhlina, poručil pěším zahájiti útok. Ten odložen pro nastávající noc a druhého dne vnější opevnění padlo. Obhájci se zavřeli ve vnitřní části, leč vidouce značnou přesilu hlavně ve střelbě se jevící, počali jednati o příměří. Biskup, maje bez pochyby obavy, aby věc s příměřím nedopadla asi tak, jako před tím, dal jim pouze dvě hodiny na rozmyšlenou. Tu obležení mu nabídli vydání hradu, dovolí-li jim se všemi věcmi odejíti. Biskup však jim dovolil, by vzali s sebou jen, co měli na sobě, což oni, vidouce nezbytí, také přijali a hrad vydali.[5])

---

1) Nedatovaný list v A. Č. III, 304—305. 2) Pešina, Mars Moravicus I 481. 3) U. d. 484. 4) U. d. 483. 5) Pešina u. m.

Po pádu Černé hory mínil Jan Železný táhnouti na Kunštát, leč v běhu věcí nastal náhlý obrat. Po dobytí Německého brodu podnikli Husité výpravu na Moravu za vedení Viktorina a Hynka z Kunštátu na Poděbradech, jakož i Diviše Bořka z Miletínka. Vojsko husitské dobylo a vypálilo klášter Cisterciáků ve Žďáře. Z jeho členů se zachránil pouze opat Jan, převor Jakub a klíčník Štěpán. Ostatní bratři klášterní byli od Husitů pobiti.[1]) Uprchlí a zbylí řeholníci uchýlili se do Brna, kde se nuzně živili. Pronajali totiž právo loviti ryby v Dyji u Českých křídlovic, začež dostávali ročně třicet kop grošů, které byly jejich jediným příjmem.[2])

Odtud se obrátili Husité ke Kunštátu, od kterého rychle před tím bylo odtrhlo biskupské vojsko. Z Kunštátu táhli Husité dále k Boskovicím a Prostějovu. Pešina[3]) při tom píše, kterak tehdy obyvatelé byli nuceni od katolické církve odstoupiti a státi se Husity. Mínění to potvrzuje vatikánská supplika z roku 1425, kterou Mikuláš Pipera, farář v Olešnici prosí o faru v Tosově v pražské diecesi.[4]) Poněvadž pak zároveň žádá, by olešnické obročí mu v tom nijak nepřekáželo, tedy se jedná o případ, jakých bylo v tehdejší době plno: katolický farář v Olešnici byl z fary vyhnán a nemaje z čeho se živiti, prosil o faru v Čechách.

To jest vlastně vše, co víme o husitských vojnách, pokud souvisely s Horáckem. Od té doby je to kraj nábožensky rozštěpený, při čemž nutno zdůrazniti dva činitele: vliv šlechty na smýšlení poddaného lidu a záhubu kláštera žďárského. Vliv mocných tohoto světa na lid jest nejlépe patrný na faráři olešnickém, který nemaje žádné ochrany musel jednoduše utéci. Zkáza kláštera žďárského pak má velký význam pro další vývoj náboženský na Novoměstsku. V bouřlivých dobách byli jeho členové buď pobiti nebo hledali spásu v útěku, tak že zbylí katolíci byli úplně opuštěni. Když pak v době poděbradské došlo k obnovení kláštera, stalo se to za okolností takových, že Cisterciáci si nikdy netroufali vystoupiti otevřeně na obranu katolictví.

K obnovení kláštera žďárského dala podnět církevní politika Jiříka z Poděbrad. Za účelem dobrého poměru s ostatními panovníky evropskými záleželo mu především na upevnění styků s dvorem papežským. Proto podporoval štědře kláštery po válkách husitských velmi zubožené, aby na venek ukázal svou laskavost ke katolickým korporacím. Kromě

[1]) Žďárský obzor, IV, č. 10, 153. [2]) Žďárský obzor, u m. [3]) U. d. 486. [4]) Zem. Arch. český. Opisy z Vatikánu, supplika 176, fol. 66. 1425, 21. dubna, Řím.

toho činil tak i s úmyslem, by sobě zavázal mocné a vlivné kláštery pro budoucnost, aby se neměl s jejich strany proti sobě čeho obávati. Za těchto podmínek došlo i k obnově opatství ve Žďáře. Cisterciáci ještě po staletích jej vděčně nazývali druhým štiftéřem a když vypukla válka proti Jiřímu, netroufali si proti němu se přidati ke straně katolické. Tato okolnost, jakož i žaloba počátkem 17. století na ně podaná, dle níž poddaní na farách klášterních zvyklost „majíce od předešlých pánů svých, ježto za času jejich mše svaté českým jazykem sloužívali a husitský . . . obyčej zachovávali",[1]) dávají nám tušiti, že žďárský klášter, byv obnoven husitským králem postavil se na stanovisko basilejských kompaktat, dle nichž přijímání z kalicha bylo povoleno, a v tom setrvával až do převratu bělohorského. Co se týče katolictví v době poděbradské, známe pouze jediný krok jemu příznivý. Byl to návrat Beneše z Boskovic do lůna církve (1451), což učinilo zároveň s ním i 2000 lidí z jeho panství černohorského.[2]) Však byl-li to úspěch trvalý nelze říci. Víme pouze, že koncem XV. století byla fara černohorská ještě v rukou katolických.[3])

Ostatní zprávy z doby husitské jsou většinou žalostny. Předně se dočítáme o veliké bídě, kterou trpěli Cisterciáci ze Žďáru v Brně ve vyhnanství žijící. Žili v takové bídě, že opat Jan byl nucen zastaviti svůj zlatý náprsní kříž za třicet kop grošů dobřenickému faráři. Jeho nástupce vykoupil pektorál zpět, ale roku 1436 byl jej nucen znovu prodati. Dostal zaň 26 kop grošů a způsob, s jakým s penězi naloženo, jest velmi příznačný. Na dluhy z nich dal 24 kop, ostatek mu odpustil prokurátor kláštera benediktinského v Opatovicích z ohledu na zpustlost statků a budov klášterních.[4])

Jiné dva případy nás poučují o zvůli šlechty co do církevního jmění. V bouřlivém roce 1464 přepadli svobodníci Jan Holý ze Zvole a Adam z Trčic na Ražince kostel zvolský s farou a úplně ji vyloupili. Pobrali tam bohoslužebná roucha, nádoby, knihy a zároveň i poplenili farské pozemky. Proto je pohnal k zemskému právu tamější farář Petr ze Zvole.[5]) Právní výrok však zpustošenému kostelu a faře nepomohl a tak zůstávaly zpustlé až do 1488, čili plných 24 roků! Toho roku odkázal farář Petr již jako duchovní správce v Letovicích mnoho pro kostel zvolský. Byla to část Zvole, tvrz, dvůr a patronát, pak ves Branšov a tři mlýny s příslušností. Od toho odpočítáno 500 zlatých moravských, na které měl nárok jeho zemřelý

[1]) Archiv klášt. Augustiniánů na St. Brně. [2]) Šembera, Páni z Boskovic atd. 27. [3]) Dudík, Iter Romanum, I. 215. [4]) Volný Kirch. Top. II, 2, 409. [5]) U. d.

bratr Jaroslav.[1]) To vlastně patřilo od té doby klášteru žďárskému, který se stal ve Zvole patronem. Farář Petr při tom zároveň projevil opatrnost získanou dlouholetými a trpkými zkušenostmi. Poručil totiž, aby klenoty kostelní byly přesně zaznamenány v rejstříku na faře chovaném a klášter žďárský aby je revidoval. Kdyby pak nastaly vojny, nechť se všechny cenné věci odvezou ze Zvole do kláštera k bezpečnému uschování.[2]) Příklad panského absolutismu, který neomezeně poroučel s fundačními pozemky, máme z Bystřice. Tam byl „dvůr farářský, na kterémžto dvoře mohlo by se postaviti něco domkův“. Bystřičtí se však neobrátili na faráře, nýbrž na Viléma z Pernštýna, který dovolil, aby si tam lidé postavili, kolik domků by chtěli, ale s farářem vůbec ani nemluvil. Pouze nařídil, aby nikdo nesahal na farské pozemky.[3]) (1500).

Katolictví se drželo později ještě dosti silně. Důkaz máme na pověstné události kunštátské v roce 1517. V Kunštátě zemřel rychtář, který byl kališník. Katolický farář ho nechtěl pochovati na katolickém hřbitově. Proto se pan Hynek Boček z Kunštátu rozhněval, dal rychtáře rozsekati a upéci. Na to pozval kněze k obědu a když bylo po něm, tedy jim oznámil, že když nechtěli rychtáře pochovati na hřbitově, tedy jej pochovali ve svém břiše![4])

Starost měl i farář v Sebranicích, a to stran pozemků a desátků. Proto roku 1490 sepsal důkladně všechny příjmy, které k jeho beneficiu od starodávna patřívaly.[5])

Jest jistě zjevem velmi podivuhodným, že v dobách tak trudných nezapomínalo kněžstvo na činnost kulturní. Předně je to Martin z Tišnova, farář v Sebranicích. Farní knihovna u sv. Jakuba v Brně,[6]) chová velmi objemný papírový rukopis, který svědčí o mravenčí přímo píli sebranického faráře. Můžeme ji dle jednotlivých explicitů docela pěkně sledovati. Roku 1475 opsal traktát sv. Augustina „De vita christiana“. Následujícího léta byl zvláště pilným. Opsal „Transitus Gloriosi Jeronimi“ a všechny knihy dialogů sv. Řehoře![7]) Roku 1478 opsal anonymní traktát o Těle Páně a „Soliloquium“ sv. Bernarda.[8]) Kromě toho též

[1]) U. d. [2]) A. Č., IX, [3]) Sel. arch., XIII, 70. [4]) Tenora, Kunštát, 79. [5]) Kopiál. katol. fary v Rovečíně, fol. 59a. [6]) Rkp. 104. [7]) Explicit má poznámku: „Et preterito sabbato, in die sancte Marthe sororius meus propter decimas fuit percussus et maxime vulneratus per iniquum Johannem Puczbart“. [8]) Traktát „De corpore Christi“ hájí názor kališnický. Čteme totiž: . . „neque sangwis Christi sumptus realiter sumptus sub speciebus panis bibitur appropriate, quia nec transsubstanciatur ad bibendum, quia non accedit ibi verbum ad proprium elementum, nec intencio consecrantis, ut fiat sangwis Cristi sacramentum, sed sub speciebus vini sangwis Cristi bibitur appropriate et sub speciebus panis Caro Cristi . . .“ (Add. M.. fol. 8b.)

opsal traktát Jana Vavřincova „De receptaculo damnandorum“. Poslední práce, pokud jest označena, pochází z roku 1483, a sice je to sv. Augustin „De rationibus“ a „De anima“. Historicky významnou jest poslední část, v níž jedná o různých sektách a sice o Valdenských, Runkariích, Ortlivienských, Katarech a j. Jedná se však o výpisy ze známých již děl zahraničních, která s českým životem náboženským nijak nesouvisí.

V téže době (1487), kdy Martin z Tišnova pilně opisoval na faře sebranické klassická díla spisovatelů církevních, dokončoval v nedaleké Černé hoře farář Jan Hůska český překlad dějin národa českého sepsaných Aeneášem Sylviem. Za své zásluhy se stal arciknězem břeclavským a kanovníkem na Petrově v Brně.[1])

Celkem lze říci, že kališnická strana se zakořenila dosti silně. Na Žďársku se Cisterciáci proti ní patrně nijak nestavěli, na Pernštýnsku zaručil Vilém z Pernštýna utrakvistům náboženskou svobodu (1514[2]), tak že ve století následujícím byla na Horácku nejsilnější stranou.

(P. d.)

---

[1]) Dudík, Iter Romanum, I, 215. [2]) Sel. arch. XIII, 72. Privilej ta jest téhož znění, jako podobná koncesse udělená Vilémem Prostějovu, 1510.

Mravní podklady obchodu.

Dr. Augustin Štancl.

Mravní cítění všech dob u všech národů netajilo se nikdy pochybnostmi mnohými o dovolenosti a oprávněnosti zisků obchodních, o obchodnících pak se vyjádřovalo dosti zhusta jako o lidech, kteří právě úzkostlivě poctivosti nedbají. Už zákonník Chamurapiho mluví aspoň o velkoobchodnících jako lidech prohnaných, kteří zákonů se nebojí. Ale ani o překupnících nesoudí příznivěji, a vyzývá všecky, aby se všemi prostředky opatřili proti jejich vyděračství. Také zákon Mojžíšův usiluje, aby se národ židovský nestal národem kupeckým, a když přece po hospodářství přírodním přišla doba obchodního podnikání, naříkají proroci do nastalé mravní zkázy národa a vybízejí, aby národ nepokračoval po cestě jednou už načaté.[1] Významnými zůstanou slova Ozeáše proroka: Efraim se stal Kananejcem a v rukou třímá klamnou váhu, poněvadž miluje podvod (12, 7). Úsudek starozákonní o obchodnících pronáší pak moudrý Sirach větou: Kupčící nesnadno lze z hříchů vyjmouti. (26, 28.) Mudrc pak starozákonní ukazuje, jak kupci na svět hledí, když píše: Považovali život náš za hru a běh života že uspořádán jest za ziskem a že nutno odevšad vydělávati (15, 12.)

Ale i z klassického starověku lze uvésti doklady, ze kterých jest zřejmo, že právě obchod nevynikal hesly humanitními, tím pak méně jejich praksí. Při tom se soudilo o velkoobchodě stejně jako o obchodě drobném. Měl ovšem velkoobchod po ruce obrovské bohatství, hmota pak a majetek platily neobyčejně mnoho za doby pohanské, ale ani při tom netěšil se větší přízně než velkostatkář, naopak za velkostatkářem přišel teprve velkokupec. Za to kramářství se považovalo za zaměstnání vůbec nectné a špinavé, poněvadž jeho členové nedbali poctivosti. Dokladem může býti třebas Cicero.[2] Jeho úsudek vykládá Sommerlad v neprospěch obchodních praktik.[3])

Je pravda, že toto mínění nebylo vlastní starověku celému. Škola stoická aspoň prohlašuje ústy předního svého přívržence, Epikteta

[1]) Walter, Die Propheten in ihrem sozialen Beruf und das Wirtschaftsleben ihrer Zeit Freiburg 1901, 99 d. [2]) Cicero, De officiis I. 44. Sordidi etiam putandi sunt, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt nisi ad modum meutiantur. [3]) Sommerlad, Die wirtschaftliche Tätigkeit der Kirche in Deutschland Leipzig 1900, I. Anm. 3.

i obchod za tak čestný jako nejvyšší politickou činnost. Avšak nutno si uvědomiti zásady stoicismu vrcholící v naprosté nadvládě nade všemi chtíči a vášněmi a tedy i nad chamtivostí. S tohoto stanoviska nepřekvapuje nijak příznivý úsudek Epiktetův o obchodu a obchodnících. V očích stoiků to byli prostě lidé mravně ukáznění a tedy výjimkami jako stoici sami výjimkou byli. Však celí obchodničtí národové Karthaginců a Foiničanů netěšili se ve starověku nejlepší pověsti a i dnes národové žijící hlavně z obchodu, ačkoli význam obchodu se uznává, se nazývají s přídechem hanlivým národy kramářskými.

Kristus pak v evangeliu staví proti chrámu dům kupecký (Jan 2, 16) a považuje tento za něco, co se nemá pojiti s chrámem, poněvadž se zde jedná na jedné straně o snažení úplně nadpřirozené a na straně druhé zase o snažení jen pozemské. Ale Kristus proto nikde obchodu nezakázal, naopak dosti často čilost jeho staví za vzor činnosti, kterou by rád u lidí všech nacházel.

Z toho plyne, že obchod je činnost správná, avšak za jistých vyšších a nadpřirozených mravních předpokladů, a dále, že těchto bylo získáno právě jen křesťanstvím. Křesťanství to bylo, které zapovídá v obchodě zrovna to, čím obchod se stával nemravným a nebezpečným pro společnost lidskou. Křesťanství aspoň zpracovalo svědomí kupců a naplnilo je zásadami mravními, křesťanství vytvořilo důležitou obchodní mravouku. Právě tímto přísným posuzováním obchodu a výzvou k bezohledné poctivosti při kupčení povzneslo křesťanství obchodní styk, zavádělo rostoucí úctu před obchodem a uvádělo jej jako rovnocenou složku do společenského ústrojí lidského. Jenom učení křesťanskému vděčí obchod za povznesení z nízkosti a opovržení.

Kupeckými zvyklostmi se proto nutně zabývali spisovatelé církevní a sv. Otcové. Někteří z nich odsuzují obchod vůbec, ale tito mají před očima chamtivost a nenasytnost, která vládla hlavně za pohanství. S toho stanoviska nutno ceniti jejich úsudek. Proti těm můžeme hojně výroků vynikajících spisovatelů církevních uvésti, kteří se vyjadřují přesněji, a u nich už neshledáváme obchod odsouzený, naopak shledávají v něm i přednosti a správný význam. Diviš Kartuzián podává ve svém spise De vita et regimine curatorum, art. 42 malý přehled. Píše tam: „Augustin také při onom místě v žalmu 70.: poněvadž jsem nepoznal písemnictví (neb obchod podle jiného překladu) svědčí: Kupec chtivý zisku pro ztrátu se rouhá, pro zisk věcí lže a křivě přísahá; ale to jsou vady lidí, nikoliv zaměstnání, které lze i bez nich provozovati. — Zlatoúst poznamenává při Matouši 21: Kdokoli získává věc,

aby ji neporušenou nebo změněnou prodávaje vydělával, to je kupec, který se vyhání z chrámu božího. Rovněž říká Cassiodorus: Co jiného jest obchod než laciněji nakoupiti a dráže chtíti prodati? Takové kupce vypudil Pán z chrámu: to pravím, je rozuměti o kupcích, kteří venkoncem jen za ziskem spějí.“

Tak rozumí nejpřísnějším větám ze sv. Otců Diviš Kartuzián a ukazuje, že obchod má také ještě jiné cíle než jen a jen vydělávati. Dovolává se sv. Tomáše[1]) a praví: „Obchod se stává dovoleným, jen když se mírný hledá zisk, a věc se dražeji neprodává než jakou cenu vlastně má, a zisk se vymahá ne jako konečný cíl, nýbrž jako mzda za práci.

Cena, oprávněný zisk a jeho dovolenost z práce, to jsou hlediska, se kterých spisovatelé církevní patří na obchod. Obchod se už poduševňuje prvky metafysickými pod spekulací spisovatelů církevních. To byly také ty síly, které přetvořovaly svědomí národů, z nichž začali vycházeti už lidé noví, poctiví obchodníci, kterým nade vše byla právě spravedlivá cena. Té se dočkati usilovali všemi prostředky. Usilování to se vlilo do celých řad společnosti lidské, a aby se dodělalo cíle, rozdělili celou společnost na stavy — slynoucí odbornými vědomostmi a náboženským cítěním zaručujícími nejplnější úspěch. Tak se zrodily cechy. Samostatná práce v jednotlivých odborech, samostatný odbyt tovarů, avšak pod společným dohledem a ohled jak na jednotlivé stavy tak na celek lidské společnosti, ohled užívající odměn a trestů a vše to v nadpřirozeném světle křesťanství, toť obsah cechů.[2])

Pokud práce se týká, byl každý člen jistého cechu zavázán, osvojiti si tvorbu svého odboru úplně ze vší možné suroviny. V cechu rostli samostatní lidé, kteří teprve proto dovedli uplatniti své zvláštnosti. Jen prací se šlo ku blahobytu za tohoto zřízení. Kapitál a práce se vyrovnaly a každý našel ve své práci také kapitál a samostatnost.[3]) Běda tomu, kdo nedodal práce poctivé! Winter podává pěkné doklady. Na př. starý řád pražský stvrzený úřadem r. 1444 ukládá pekařům, aby pekli chléb bílý i režný po haléři i po penízi, jichžto 14 šlo na groš; dva vlášky bílé za haléř, jako bylo od starodávna; u koho nalezen bude chléb „podbělný nebo zabělý“ — tedy patrně takový, v němž míchána bílá pšeničná mouka s nejhorší, s černou, ten ponejprv zaplatí 5 grošů pokuty, po druhé 10, po třetí 15; po čtvrté složeno

[1]) S. th. II. 2. qu 77. a 3. 4. Dionysim Carth. De vita et regimine curatorum, art. 42. [2]) Srv. Dr. Bulla Fr., O starých společenstvech u našeho lidu. Hlídka 1896. [3]) Dr. Neuschl R., Křesťanská sociologie, II. 369.

bude mu řemeslo do roka. Starší cechovní, „když múku přivezú“, měli ohledati, „aby podbělná za bělnú múka nebyla“.[1])

Obchod stál tedy pod dozorem, podobně i ceny při něm. „Ouřad městský zanechával starším cechovním, aby oni dohlédali k cenám i dílu; cenami aby nebyla přetahována, dílo aby bylo oupravné a na schválení lidské“.[2]) Ba když r. 1578 pro veliké drahoty věcí řemeslných císař Rudolf i sněm vydal sazby, do nichž pojati jsou také někteří řemeslníci jako ševci, krejčí, mydláři a bečváři, přece jmenovitě uvádí ještě třinácte řemesel, kteráž „obzvláštního ustanovení míti nemohou.“ Těm a ostatním řemeslům nejmenovaným klade se jen na srdce, aby nad slušnost draho neprodávala.[3])

Řád pražský r. 1503 praví, skoro jakoby zbožné přání bylo, aby kupectví těch „kupců, kteří cechů neužívají, v slušnosti prodávalo se“. Teprve r. 1578 řád Rudolfův snažil se prodej kupecký uvésti na slušnou míru.[4]) Každý a dílo každého bylo podrobeno důkladné kritice, aby neškodilo nikomu, také ne celé společnosti. Právě to je rys solidarismu proti liberalismu. Monopolisování bylo zatlačováno jen na prospěch nejširších vrstev. Tím ovšem nikomu nenapadá tvrditi, že by se nebyly dály pokusy proti uvedenému úsilí anebo že by předpisy nebyly bývaly přestupovány a zákony nedbány. To vše jest lidské, ale výše stálo bdělé svědomí křesťanské, které se odvážilo nejen protestovati, nýbrž i napravovati a dokonce i žalovati a trestati bez ohledu na osoby a postavení. Svědectví hojná z minulých dob nám podávají vedle Z. Wintra J. J a n s s e n, R o s c h e r a j. Nebylo by se tak dálo, nebýti křesťanské statečnosti, obětavosti, soběstačnosti, křesťanské lásky a pracovitosti. To byl ten nový duch, kterým se počal pomalu plniti i stav kupecký.

Církev tedy neodsoudila stavu kupeckého nikdy, odsuzovala jen jeho přestřelky, a najde-li se ostřejší slovo u spisovatelů církevních proti kupcům, pak příčina záleží také v tom, že nebyl aspoň z počátku význam obchodu ještě ani přibližně doceněn. Kterak bylo také možno v tehdejších dobách primitivních, ale i skromných, protože soběstačných poměrů vystihnouti vysoký hospodářský význam obchodu pro výrobu a spotřebu mezi národy, kdy se ještě nevědělo, že dělba práce i na poli směnného styku skýtá výrobci možnost co nejvýhodněji rozvinouti své síly a zajistiti si výhodný odbyt a spotřebovateli zase skýtá možnost

---

[1]) Dr. Z. Winter, Kulturní obraz českých měst, II. 257—258. [2]) Tamtéž 428. [3]) Tamtéž 9. [4]) Tamtéž 429.

získati a účelně si zboží uchovati? Z časů římských si lidé ještě pamatovali, že páni těchto dob nemajíce vlastně pravého ducha obchodního a tedy ani průmyslu a řemesla, vlastně vynikali jen uměním nechati za sebe jiné pracovati a z jejich práce těžiti. Na tento skoro tisíciletý zlozvyk nemohli lidé přes noc zapomenouti a není divu, že tak dlouho ještě žil. Katolicismus jej zvolna nahrazoval zvyklostmi jinými. Jiné formy křesťanství toho nedovedly, poněvadž neměly přetvořující síly. Českým bratřím na př. byl kupec jako lichvář.[1]) Historická škola národohospodářská dokonce přiznává, že více pro povznesení obchodu učinila církev než vlády světské, ač právě ony těžily z obchodu co nejvíce pro své pokladny. Tak byli na př. kupci donucováni bráti se jen po jistých cestách, aby vladařům neunikly poplatky od kupců a jestli na těchto zanedbaných cestách vozy kupecké se polámaly a zboží se dotklo země, propadlo právem zeměpánu jako na pobřežích zase zboží ze ztroskotaných lodí. Za těchto poměrů měli právě vladaři zájem na tom, aby cesty zůstávaly co možná nejšpatnějšími a jednotlivé dobré cesty z tehdejších dob vybudovala pouze církev, která v tom viděla bohumilé dílo. Ve Francii vznikl v 11. století dokonce řád frères pontifs, kteří za 2 století vybudovali velké množství mostů.[2]) Diviš Kartuzián napsal malý dialog, ve kterém shrnuje také úsudek církve o obchodu. Praví: Obchod z rozumných důvodů jest ustanoven a pro užitek všeobecný vynalezen; ale jako k ostatním dobrům se zla přiměšují, podobně i ke smlouvám obchodníků. Jsou to nebezpečné lži atd.[3]) Obchod jest nutný, obchod jest užitečný, tak to zní z jeho úvah, ale zase jen za jistých podmínek.

Názor ten odpovídá také duchu evangelia. Kristus chce z lidí vytvořiti občany nebeské říše, mravní charaktery. Kristus se při žádném podniku neptá, kolik vynáší, možno-li jej snadno provésti či nesnadno. Jeho zřetel se obracel k tomu, jakého druhu lidí při tomto podniku vzniknou? Vyrobí-li podnik některý výrobky bezcenné, vychová při tom také lidi malé ceny mravní? Vyvolá li však některý podnik lidi silných vlastností, není možno tyto vlastnosti ještě něčím zušlechtiti? Tak stojí Kristus i před dnešním průmyslovým a obchodním podnikáním a neustává tyto otázky dávati. Rozumějí se už samy pro jeho mravní poslání.

Protestantismus s tohoto stanoviska Krista nechápe. Naši čeští bratří ve svých dekretech, jak je podává dr. Winter, prohlašují ne-

[1]) Z. Winter. Život církevní v Čechách. I. 44. [2]) Schaefer, Der Handel in der Volkswirtchaft. Berlin 1900, 20d. [3]) Dionysius Carth. De vita mercatorum et justo pretio rerum dialogus, art. 8.

slučitelnost obchodu s křesťanstvím; pronášejí tak jen obvyklý u protestantů soud. Protestantský theolog Rade doznává s tísnivým vědomím, že žádný z moralistů protestantských dosud nenapsal morálky obchodu. Že ji však možno napsati, nutno přec předpokládati. Celý obchod má dle Rade jen jeden nejvyšší cíl: Nabýti peněz. Unikl-li obchodník všemu nebezpečí a vší kolísavosti, má-li už svůj majetek, pak je mu ovšem možno podle nejšlechetnějších zásad kupčiti. Avšak dokud spěje do výše, dokud je v boji se soutěží, jest nemožno býti zároveň křesťanem a také z obchodu svého těžiti![1]) Od Českých bratří až po Rade nenamenati pokroku.

Od doby reformace možno pak sledovati rozpoutanost nezřízené hospodářské soutěže, neomezený rozvoj kapitalismu a hospodářské těžby. To vše má a mělo svůj důvod v individualismu, který právě reformací byl zaveden do náboženského a mravního myšlení. Sombart snesl o těchto věcech bohatý materiál ve svých dílech. Puritanismus a kvakerismus dle něho zvláště přispěly k rozvoji kapitalismu, a Sombart snaží se nitky spojitosti mezi smýšlením těchto sekt a zvláště mezi pouze slovným zněním St. zákona zachytiti.[2]) (P. d.)

---

[1]) Rade, Religion u. Moral. Giessen 1898. 12. — [2]) Sombart, Der moderne Kapitalismus I. 38 :.

Einsteinova theorie relativity.

Dr. Jos. Kratochvil.

Již dávno nezpůsobil žádný vědecký nález takový rozruch, i v širší veřejnosti, jako nova theorie berlínského prof. Einsteina. Do r. 1919 mluvilo se jenom skepticky o nové theorii, ale bedlivě se studovala v malých vědeckých kroužcích; když však zatmění slunce z 19. května 1919 ověřilo zkušenostné základy nové mechaniky, začalo se o věci tak rušně diskutovati, že i politické momenty nabyly při tom neblahého vlivu; Einstein je totiž žid. Revue i noviny všech skoro národů a jazyku jsou plny článku o principu relativity. Tento referát sestaven jest podle informativního článku prof. theoretické fysiky na universitě v Lipsku, tajného rady Dra Arnolda Sommerfelda v „Süddeutsche Monatshefte“ (roč. 1920, č. 2) a podle kritické studie prof. fysiky na univ. Gregoriánské v Římě P. Jos. Gianfranceschi S. J. v „Rivista di Filosofia Neoscolastica“ (roč. 1920 č. 3—4).

O některých pojmech t. zv. klassické mechaniky pochybovalo se již delší dobu. Zvláště marně se hledalo absolutně pevné těleso z. Nějakou dobu se myslilo, že jest to ether, ale proslulé pokusy Michelsonovy a Morleyovy ukázaly, že domněnka taková jest nesprávná, že pohyb jest pojem čistě vztažný, relativní, a že jenom relativní pohyb možno studovati. V této původní formulaci znala ovšem princip relativity již klassická mechanika Galileiho a Newtonova, jež jej vyjadřovala takto: Zkušeností v jedné soustavě těles není možno stanoviti, zda soustava jest v klidu nebo v rovnoměrném přímočárém pohybu. Jinými slovy vyjádřen značil tento princip, že není absolutního prostoru.

Odporovati tomu se zdála optika, jež vyžadovala jakýsi zhmotněný prostor, v němž by se šířily světelné vlny. Optika jest, jak dnes víme, jenom odvětvím elektrodynamiky. I tato mluvila o etheru jako fysikální skutečnosti. Absolutní pohyb v prostoru možno tedy, tak se mělo souditi, dokázati jako pohyb proti etheru, opticky neb elektrodynamicky. Šíření světla ve směru pohybu země musilo by, pozorováno na zemi, díti se pomaleji nežli ve směru opačném. Měli bychom tedy, proti principu relativity, prostředek, aby se stanovil pohyb země

v prostoru (v etheru). Zkušenost (zmíněné pokusy Michelsonovy) to vyvrátila. Princip relativity odporoval etheru a Einstein tedy ether odmítl jako metafysický výmysl, jako zastřený absolutní prostor.

Každá soustava: země, Jupiter, ba každá laboratoř by musila míti svůj ether. Stejnost pak šíření světla ve všech soustavách, zvláště nezávislost na pohybu světelného pramene, nutí nás popříti nejen absolutní prostor, ale i absolutní čas. Optika a elektrodynamika vyžadují relativisaci času. Každá soustava má svou vlastní škálu časovou. To byl první čin Einsteinův z r. 1905; nazývá se speciální theorií relativity.

Einstein poukázal na jasné vztahy mathematické, jež platí mezi prostorovým a časovým určením dvou soustav a jež jsou v nejkrásnějším souladu, jakmile opustíme metafysický předpoklad absolutního času. Jako existuje prostor jenom místy hmotných těles v něm obsaženými, tak zase trvá čas jenom děním, jež se v něm uskutečňuje. Toť jediné skutečné a objektivní jevy. Naše určení časová i prostorová jsou naproti tomu vždy relativní a závisí na stanovisku pozorovatelově.

Fakta optických a elektrických jevů v tělech pohyblivých nalézají v této theorii nejjednodušší vysvětlení, na př. aberrace hvězd. Zvláštního významu nabývají též pojmy hmoty a síly, jež podle theorie relativity jsou v podstatě totéž. Hmota každého tělesa jest totiž rovna obsahu své síly, dělenému kvadrátem rychlosti světla. Každá ztráta energie v tělesu (vyzařování, ochlazení) značí tedy úbytek hmoty. S tím souvisí též závislost hmoty na pohybu. Již v předrelativistické elektrodynamice se pravilo, že massy elektronu musí bezmezně přibývati, když rychlost elektronu se blíží rychlosti světla. Theorie relativity žádá takový přibytek pro všecky hmoty a zjednodušuje zároveň zákon jejich závislosti na rychlosti. Zákon tento se pozoroval rok od roku bedlivěji a poznalo se, že úplně souhlasí s theorií relativity, čímž pochybnosti o ní, o speciální theorii relativity, též čím dál více mizely.

*

V dnešních bojích nejde však již o speciální, nýbrž o obecnou theorii relativity[1]), jež vytvořuje úplně novou mechaniku

---

[1]) Revue scientifique ve 12. čísle 1920 přináší velmi poučný článek Jana Boslera La théorie d'Einstein et la nouvelle loi de la gravitation.

vůbec. Vysvětliti její základní pojmy a důsledky není snadné, ježto je to dosud čirá abstrakce mathematická, jíž nemožno převésti na obvyklé pojmy. Mathematika zde předešla fysiku a sestrojila nádhernou theoretickou stavbu apriorní, nezávislou na reálním výzkumu. Stavba ovšem se stává vůdcem k novým výzkumům a kostrou, na které se sestrojuje nové tělo.

Po uzavření speciální theorie relativity počal Einstein zkoumati theorii gravitační nebo lépe řečeno hledal vzorec pro teplotu, světlo, elektřinu atd., chtěje nalézti jednotné řešení pro všecky tyto nerozřešené problémy. Řešení Einsteinovo možno v základě převésti na větu: Odvrhněme všecky tyto síly, jejichž důvodu si nedovedeme vysvětliti, nebo nahraďme je něčím rovnocenným, co by náš rozum mohl uznati.

Objasněme si věc příkladem: Studujeme přitažlivost, tajemnou onu sílu, jejíž výsledek známe všichni, ale nikdo nezná její podstaty. Nuže, vyloučíme tuto neznámou. Jak? Fysik positivismu Mach soudil, že síly dostředivé značí vzájemný vztah mezi otáčející se zemí a tělesy nebeskými, jež na rotaci nemají účasti. Bez nich nemohlo by se mluviti o žádné rotaci, ani by se nemohly pozorovati síly odstředivé.

Této duchaplné spekulaci dal fysický život Einstein roku 1907. Porovnal totiž v tomto roce zrychlení s přitažlivostí. Mysleme si nějaké létadlo, které spočívá na povrchu země a na něž působí přitažlivost zemská; na druhé straně mysleme si stejné létadlo vzdálené tak daleko od země, že zemská přitažlivost nepůsobí na ně ani na věci, jež se v něm nalézají, a dejme tomu, že jest vyzdviženo s týmž rovnoměrným zrychlením do výše, s jakým padají tělesa na zemi. Pozorovatel v létadle pozoruje v obou případech naprosto stejné jevy. V prvém případě padá vypuštěný kámen k zemi se zrychleností tíže; ve druhém pak zůstává, abychom tak řekli, volně viseti, ale podlaha se pohybuje proti němu s týmž zrychlením. V prvém případě tlačí pozorovatel svojí tíží na podlahu, v druhém případě svou mohutností setrvačnou neboli svým odporem klidu proti zrychlení létadlem jemu sdílenému. V prvém případě jedná se o jeho „tíhu", ve druhém o jeho „klid". Že oba tyto projevy hmoty jsou stejné, dokázal již Bessel svými měřeními, ale nikdo se netázal po příčině. Teprve Einstein spatřil v tom spojení dvou jevů do té doby rozlišených: gravitace a mechanického působení klidu. Když úplnou rovnocennost jevů v jednom i druhém létadle učinil postulátem, mohl převésti rovnost těžké a klidné hmoty na obecnější princip, totiž princip rovnocennosti pole gravitačního s polem zrychlení.

Další obrovský úkol Einsteinův spočíval v tom, provésti naznačené spojení mezi gravitací a zrychlením pro libovolné a libovolně se pohybující soustavy fysické a tak dospěti zároveň k obecnému pojetí přitažlivosti, jejíž formule od dob Newtonových ustrnula. Obě skupiny sil, působení gravitace i klidu, měly se převésti na strukturu prostoročasovou, na vnitřní poměry hmoty „světa“, dané poměry hmoty ne myšlené nějakým subjektivním, apriorním kladem, nýbrž vzájemnou polohou a působením ve světě jsoucích reálních hmot, energií, zjevů: Teprve fysikální fakta sama tvoří svět, v němž se dějí. Čas a prostor objektivují se v nejvyšším smyslu (t. j. nabývají své formy jedině ze skutečných jevů) a zároveň se v nejvyšším smyslu relativují, t. j. o sobě nejsou ničím, nýbrž existují jenom jevy, jež se v nich odehrávají.

Provedení tohoto programu vyžadovalo nejabstraktnějších pojmů mathematických. Einstein našel vypracování jejich ve spekulacích velkých geometrů Gauß a a Riemanna. Gaußova soustava koordinat a Riemannovo zakřivení připravilo obecný princip relativity: Zákony přírodní pojímají se tak všeobecně, že na př. jevy na zemi se popisují rovnicemi téže formy, ať si myslíme, že se země točí nebo stojí nebo jakkoliv zrychleně pohybuje.

Nezávislost zákonů přírodních na volbě koordinát způsobuje, že do všeobecného výrazu přírodních zákonů hodí se jenom Riemannovo zakřivení, ježto jenom toto jediné spočívá na základních vnitřních vlastnostech útvaru a je prosto náhodné a nepodstatné volby koordinát. Zakřivení to musí se určiti nikoliv jediným číslem, nýbrž v předpokladu čtyrdimensionálního světa 10 čísly. Obecný pak výraz dění přírodního zní podle Einsteina: Zakřivení světa jest na každém místě úměrné energii, jež se tam nalézá. Ani tato energie není jako tepelná nebo hybná energie dána jedinou veličinou, nýbrž obecněji 10 veličinami. Proportionální faktor mezi zakřivením a energií není nic jiného nežli gravitační konstanta zákona Newtonova.

Aby byla věc jasnější, užijme obrazce. Představme si svět jako dvojdimensionální plochu, jež není však na všech místech rovná. Někde jsou vyvýšeniny, jež podle speciální theorie relativity značí nahromadění energií. Myslíme li si náš svět jako nějaký kulečník s jednotlivými vyvýšeninami na př. slunce, země atd. a pustíme-li naň malou kouli, tu bude se pohybovati celkem na rovné ploše; když se však přiblíží k některé vyvýšenině, tu se od své dráhy odchýlí. Toto od-

chýlení jest následek vyvýšené masy a vysvětluje obecnou gravitaci Newtonovu, ale místo prostorově-časovou strukturou poměry zakřivení ve světě.

Zákon světového zakřivení úměrného energii osvětluje nejen kvalitativně a obrazně gravitaci, nýbrž též podává mathematicky přesně Newtonův zákon dvojmocné vzdálenosti. Elliptické dráhy, jež opisují planety kolem slunce, jsou ve čtyrdimensionálním světě dráhy geodetické, jak je utvořila vyvýšenina způsobená sluncem na světě. Mysleme si, že koule, již jsme pustili na světový kulečník, jest Merkur, t. j. planeta slunci nejbližší. Zákon dvojmocné vzdálenosti platí jenom v prvním přiblížení; ve velké blízkosti slunce ukázal Riemannův výpočet v zakřivení jisté odchylky. Působí je pomalé otáčení Merkurovy ellipsy, postup jejího perihelia, t. j. jeho nejbližšího bodu slunce. Že výpočet tohoto postupu se objevil přesně tolikým, jak jej vypočetli astronomové, bylo skvělým vítězstvím Einsteinovým 29. května 1919, kdy přesná měření astronomická při zatmění slunce plně potvrdila theoretické výpočty Einsteinovy.

Prof. Sommerfeld zmiňuje se na konci svého článku, kterak působí Einsteinova theorie na filosofické základy noetiky, a praví, že napříště není již nedovoleno říkati: „Země stojí a nebe stálic se otáčí kolem země, nebo: Slunce se pohybuje a země jest v ohnisku dráhy sluneční. Výrok, že nebe stálic je v klidu, nemá relativisticky vůbec smyslu a obsahu. Že otáčející se nebe stálic vyvolává na zemi v klidu se nalezající naprosto tytéž síly odstředivé jako vzájemné působení gravitace, jest Einsteinovým mathematickým řádem světovým zajištěno a v jednotlivostech výpočty dokázáno. Ovšem pohodlnější a pro praktické účely astronomů vhodnější jest Koperníkovo stanovisko heliocentrické. Ale není též absurdní, postaviti se s Ptolomeem na stanovisko geocentrické. Theorie relativity umožnila nám suverenní změnu stanoviska“.

Není pochyby, že Einsteinova theorie všeobecné relativity značí smělou vědeckou synthesu a neobyčejně svižné pokusy na nejtěžších problémech. Jest ovšem otázka, značí-li též snažší a srozumitelnější rozřešení jejich. Do dnes na př. jsme tvrdili, vidouce tělesa padati k zemi nebo oběžnice se otáčeti kolem slunce, že působí to neznámá síla, již jmenujeme přitažlivostí. Nová mechanika však, chtějíc se vyhnouti oné neznámé síle, praví, že jevy přiházejí se oním způsobem, ježto prostor, v němž žijeme, má vlastnosti stanovené určitými formulkami. Která neznámá je teď známější?

Posudky.

Úvod do srovnávací vědy náboženské. Napsal Dr. *Josef Hanuš*. Nakl. V. Kotrba, Praha 1920. Str. 175. C. 12 K. — „Netušený rozmach . . . , netušený pokrok vědeckého bádání . . . otevřel brány novým neznámým dosud širým krajům náboženského života", praví p. spis. na str. 1, chtěje asi říci, že vědecký pokrok vůbec usnadnil také studium názorů náboženských v lidstvu. Spisy, které se zovou Úvody do té které vědy, mají za úkol přehledně seznámiti s předmětem a s dějinami svého oboru a tím dáti jakýsi půdorys i směrnice studiu dalšímu, specielnímu; zvláště mají při dějinách seznámiti také s příslušným písemnictvím.

Kniha tato úkolu svému celkem dobře vyhovuje, i tam, kde jest nesnadno názory jednotlivých myslitelů nebo i škol přesně odlišiti; některých podřízených theoremat nebylo snad ani třeba obšírněji probírati, aby usnadněn byl přehled hlavních směrů.

Spis je zřejmě výsledkem p. spisovatelova studia v Paříži, kde ovšem srovnávací věda náboženská nejhorlivěji se pěstuje; v prvé části odvolává se nejvíc na spis: Réville (či se píše Reville, jako v t. knize?), Les Phases success. de l' Histoire des Religions, dokonce i tam, kde probírá názory učenců německých.

Nápadno a nemilo jest, že nejmenuje ani jediného spisovatele českého (kromě zmínky o spise Niederleově)! Samostatného bádání o tom předmětě sice v Čechách není, ale psalo se o něm častěji. Či non leguntur?

Z drobností budiž poznamenáno; řecký spis. na str. 8 se jmenuje Iamblichos (ne Jamblik podle franc.); universita harvardská (ne hav.); na str. 63 bylo vytknouti společný znak komparatistů; 83 „známý sociolog Durkheim; Höffding (ne Hötding); W. Schmidt není Rakušan.

Prof. Dr. *Jan Konečný*, V boji o nové náboženství. (Ke kritice monistů). Nákl. bisk. knihtiskárny v Hradci Králové 1920. Str. 87. Knihovna Obnovy, č. 33. — O monismu (pantheismu) jedná se vlastně až ke konci spisu. Jinak podává se v něm pro průměrného intelliganta upraveno asi to, co se o Bohu a náboženství přednáší v I. roce bohosloví. Vleče tedy s sebou také leccos z odbytého ballastu (Feuerbach a pod.), kdežto o nově řešených záhadách noetických poučuje málo nebo nic.

Ani zde není z theologů českých uveden nikdo kromě p. spis. samého; toliko výrok Zábův o skepticismu jest uveden z Kachníkových Dějin filosofie!

Při zmínce o modernismu, jenž prý klade zdroj zjevení do citu (?), jmenován také H. Schell, jenž právě rozumovou spekulaci vyhnal do výšin tak příkrých, že ho tam sledovati nelze; po-

chybnost budí u něho hlavně názor o a s e i t ě božské, ne tak názor o poměru náboženství a citu.

Český přírodozpytec se jmenuje Rayman (ne Reyman), anglický Lubbock. Jméno positivismu spjato s Comtem a jeho školou, kdežto Hume se čítá mezi skeptiky, ne mezi positivisty; jest jím jistou měrou arci také, ale pro dorozumění jest lépe šetřiti obvyklého názvosloví.

Jak řečeno, průměrného intelligenta neodborníka spis o základních otázkách náboženských celkem dobře poučí.

C i r k e v n é p o m e r y k a t o l í c k y c h S l o v á k o v v n i e k d a j š o m U h o r s k u. Napísal *Karol A. Medvecký,* vládny referent pre záležitosti katolícke. V Ružomberku 1920. Nakl. vlastním. Str. 200 s mapkou slovenských diecesí. — Došla obšírná úvaha o tomto spise od dobrého znalce věcí slovenských, již však pro nedostatek místa nelze uveřejniti. Že m y k „v l á d n í m referentům“ tuze veliké důvěry nemáme, nikdo nám nezazlí: Praga docuit! Že na Slovensku se pod heslem: egységes magyar állameszme staly chyby do nebe volající, jest vůbec známo a prosté nejomluvitelno. Rozdíl ve vládě maďarské a československé jest však pouze ten, že ona maďarisovala, u t l a č o v a l a tedy n á r o d n o s t, kdežto tato chce počešťovati i tam, kde nejde o odrodilce, ale z c e l a z ř e j m ě u s i l u j e o v y k o ř e n ě n í k a t o l i c t v í: kde je tedy minus malum, o to mezi lidmi nábožensky smýšlejícími nemuže byti sporu. Error errore non corrigitur!

Samého p. vládního referenta upozorňuje p. pisatel úvahy: „Žiadna rabulistika neodkřiči, že takovy skutok, čo k ň a z v méne vlády vykonal s b r a c h i a l n o u m o c o u v o j s k a b i s k u p o v i nitrianskému, bansko-bystrickému a rožnavskému, je p á p e ž o v i v y h r a z e n o u e x c o m m u n i k a c i o u v 5. bode „Apostolicae Sedis“ (1869) a v kanone 2334 nového kodexu“.

Nitranský biskupský zástupce (tyto dny †) Jeszensky vydal (v Nitře 1920) sešitek na obranu svého (bývalého) biskupa hr. Batthyányi. V ní opravuje některé omyly a nepravdy p. Medveckého.

„Metód sídlil 867 v Nitre“ (10), což není pravda.

„Kostolik sv. Andreja a Svoráda na Skalke“ (14). Andrej a Svorád je táž osoba, „kostelík“ jsou zříceniny opatského kostela sv. Benedikta.

„V X. stol. přišli sem aj českí benediktini, dľa všetkého glagolského obradu“, totiž prý do kláštera sv. Benedikta u Hrona (15.) Klášter ten založil Géza I r. 1075.

Na str. 15. a 16. se omylem praví, že sv. Andrej Svorád zemřel jako mučeník, a že sv. Cyrillu a Methoději zasvěceny kostely v Selciách, na Mojtině a v Dohňanech (toto místo na str. 53 vynecháno). V pravdě jsou to jen kostely na Mojtině a v Dohňanech, pokud se týká diecese nitranské.

Na str. 43, 45, 139 je řeč o odstrkovaných knězích slovenských, což se úředními doklady vyvrací.

Ke str. 47 („Odkedy je vernost k slovenskému rodu kanonickou chybou kňaza“) odpovídá J.: „On (M.) dvakrát osobne ma chcel prinútiť, aby som sa vikárstva zriekol. Na moju otázku, čo som previnil a prečo to žiada, obdržal som odpoveď: Lebo vy ste Maďar, vaše meno je program!“

Dále ještě J. vyvrací několik pomluv pana M. (o ženských klášteřích, o sochách sv. C. a M. na Mor. Lieskovom u faráře Dra Budaye, o zastavení jakési fundace pro žáky, které vůbec nebylo, o tisku a školách atd.), a to zjištěnými údaji.

Nebyli ovšem všichni jiní biskupové na Slovensku tak nevinni jako hr. Batthyányi, ano byli mezi nimi i biskupové špatní; tím nepěknější jest lháti o biskupech dobrých jedině proto, že nebyli Slováky.

Mezi tyto náleží také biskup košický Dr. Fischer Colbrie, osobnost vzácná, vynikající vzděláním i životem, v úřadě pak svědomitostí a nestranností, tak že každá štvanice proti němu by byla hrubým porušováním pravdy.

Skutečná pravda o sovětském Rusku. S kritikou Šmeralových a Olbrachtových článků. Napsal *Jaromír Nečas.* Nakl. Jos. Vetešník v Praze 1920. Str. 100, cena 13 20 K. — Pan spis. byl vloni nějaký čas na Rusi (mluví o Petrohradě a Moskvě) jako ti, jichž úsudky opravuje (Dr. Šmeral a románopisec Olbracht). Jest ovšem stoupencem socialismu, chválí Marxa — jinak by se v Rusku sotva byl obešel. Ale neschvaluje růžových líčení o bolševickém ráji, o znamenitém vedení sovětů, a ujišťuje, že proti nim píše čistou pravdu.

I kdybychom měli více důvěry k zásadám marxismu než máme, mohli bychom a priori býti přesvědčeni, že v Rusku blahobyt býti nemůže. Šest let války, přerušované jen revolucemi, může jen bořiti, ne tvořiti. A všemi přiznaný skutek, že to ohromné, bouřemi se zmítající těleso jest řízeno jen proletariátem, s vyloučením odborné intelligence, může přesvědčení to jen upevniti. Nepravíme, že z revoluce nemůže vzejíti nic dobrého; ale již v revoluci samé jistě ne!

P. spis. probírá otázky vyživovací, výrobní a peněžní na Rusi. Opírá se o svá pozorování a o úřední diagramy. Na str. 29 poznamenává, že před příchodem anglické dělnické deputace větši část diagramů o zásobování byla z výstavy Trudu odstraněna a snad jen nedopatřením některé tam zůstaly. A i ty ukazují bídy dosť.

Nejlépe zásobováno jest vojsko na frontě a ovšem náčelníci, nejhůř ovšem buržoasie, zvláště vzdělaná; v prvém půlletí 1920 zemřelo hladem 20 vysokoškolských professorů, mezi nimi proslulý učenec Šachmatov.

Třetího obhájce sovětů, Dra Vajtauera, odbývá týž p. spis. v sešitku týmž nákladem letos vydaném: Jak kritisuje Dr. Vajtauer, theoretik vědeckého bolševismu u nás (str. 15, c. 1·65 K. Je to odpověď k V—ě kritice hořejšího spisu Nečasova v „Červnu“, doplňující údaje jeho.

Oba spisky psány jsou na výstrahu proti bolševické me-

thodě v revoluci, nikoli proti revoluci. Stojí za přečtení i kde s nimi nesouhlasíte. Olbracht napsal ve svých bolševických Obrázcích ze soudobého Ruska: Pod žezlem Habsburků bylo otroctví menší než je dnes! A v tom zase s ním budou souhlasiti také mnozí nebolševici!

* * *

B. Bečvářová, Dávno... Kus zapomenuté kroniky z jižních Čech. Nakl. B. Stýblo. V Praze 1920. Str. 165. Cena 14 K. — Po několika stránkách čtenář již tuší, že spisovatelka — ač to přiznává teprve ke konci knihy — vypravuje události z vlastní rodinné kroniky, jak je slýchala asi ze vzpomínek své babičky. Jsou to prosté příběhy poctivého a pracovitého děvčete z řemeslnické maloměstské rodiny, jež muselo odejíti do služby: trpí rozvrácenými domácími poměry, ale pro svou věrnost je ve službě všude oblibeno, až konečně se šťastně provdá za hodného lokaje Bečváře.

Vniterného života své hrdinky si spis. nevšímá, za to popisuje podrobně různé vedlejší příhody, okolnosti mnohdy zcela malicherné, kuchařské umění atd. Všude cítíme: spis. vypravuje jen to, co slyšela, věci, které si obyčejně ženy i po letech pamatují, vedlejší podrobnosti, jakých si všímají, kdežto podstatného nevidí, a konečně pletky a dobrodružství, jaká si panští služební rádi vypravují o svých pánech. Je to jen látka, které spis. nesnažila se ani umělecky zpracovati. Co přidává, jsou líčení přírodních nálad a několika milostných scen. Ač jinde je hodně skoupá i suchá při vypravování, zde užívá ráda výrazů dosti silných; a stejně tak, když několikrát se zálibou přirovnává zemi k vášnivé, smyslné ženě (154 a j.)

Vedle hrdinky vystupuje v knize mnoho jiných postav, jež nějakým způsobem, často zcela nahodile, uvázly v paméti rodinné kronikářky nebo zasáhly do jejích osudu. Jsou kresleny touž jednoduchou methodou a zřejmě bez idealisování; jen někdy rozehřívá se spis. do tklivosti, na př. když vypravuje pěkně o babičce a dědečku hajném.

Pavla Buzková, Mlhy úsvitu. Povídka. Praha 1920. Str. 260. — Povídka — a tuším také prvotina — P. Buzkové je pravým opakem předešlé knihy: snaží se vylíčiti skoro výhradně jen vniterný život vzdělané kandidátky professury, jež opustila svého muže-úředníka, poněvadž se jí nelíbila jeho střízlivost, a stala se domácí učitelkou na venkovském statku. Hned při příjezdu na prvních stránkách povídky zaujme ji bratr statkářčin — všechno další je jen líčení dojmů, nálad, citového zmítání a chvilkových pochybností až do chvíle, kdy ji prohlásí za svou ženu. Oba jsou moderní, velice citliví lidé, znají citovati mladé české básníky, čtou Nietzschebo i Masaryka, a tak dovedou hovořiti o všem možném, co zajímá dnešního intelligenta. A spis. také plně využívá této jejich schopnosti: naleznete v knize celé úvahy o životě a jeho úkolu, o souzvuku s přírodou, o záhadách věčnosti, o sebepřemáhání, lásce a mateřství, o filologii, historii, bouřích husit-

ských, o otázce socialní atd. Některé jsou pěkné, viděti z nich, že spis. pilně četla a někdy i samostatně přemýšlela, ale celkem postavu hrdinčinu více rozřeďují než charakterisují a osvětlují. A zvláště neodůvodňují jejího poměru k zákonnému muži, ačkoliv jinak hlásá víru v Boha a Prozřetelnost, nikdy neozve se v ní svědomí, že porušuje svazek manželský; jen ke konci na okamžik vzpomene na hodného jinak muže, ostatně však všude horuje o lásce, touží a počíná si jako svobodná dívka a zcela lehce svoluje státi se — i bez rozvodu! — manželkou svého Ivana. Tak všechny ty duchaplné i unavující hovory a úvahy jsou jen pěkným obalem, z něhož vykukuje heslo — volné lásky. Oč poctivěji rozluštila si tuto otázku prostá služka v kronice B. Bečvářové! To ovšem bylo „dávno“ . . . *M.*

G. K. Chesterton, Létací hostinec. Z angl. přel. Bohumil Z. Nekovářík. Praha 1919. Str. 257. — Humoristický román tento v jádře vypravuje, jak dva občané mařili vládní zákazy lihovin: chytajíce se nepřesných výrazů v zákonech vozili bečičku s rumem, kdekoli zarazili kůl s hostinským štítem a nalévali. Kolem toho nakupeno přerůzných fantastických příběhů a vložena řada prostonárodních veršů. — P. překl. podjal se tu práce nadmíru obtížné, ale i nevděčné: přes četné vysvětlivky věcné i slovní jsou velmi mnohá místa jakémukoli čtenáři českému naprosto nesrozumitelna. — Z jazykových vad uvádím jen: do nějž (okna! tedy dvě hrubé chyby v jednom slově!); mekský prorok, u nějž; jejž přibývalo; beřou a j. Za časté „mnoho-li“ máme přece svoje „kolik“.

J. S. Baar, Holoubek. Kněžská idylla. Román. Nákl. C. M. knihkup. G. Francla v Praze. Str. 383 C. 29·70 K. — Náš dobrý známý, v minulém ročníku Hlídky často chvalně jmenovaný! (E. Masák, Kněžské problémy v české belletrii). Holoubkův život vylíčen od maturity, v semináři, na místě kaplanském a farářskem — tam v hodné horské osadě u dobrého i rozšafného faráře, s nímž si tak dobře rozumějí, zde v krajině řepné se zámožnou menšinou a chudobnou většinou, obojí však náboženský lhostejnou. Příliš mnoho je tu vypráveti, proto nejednou se jen stručně popisuje. Na prvém místě poutá pozornost více život v milé farské domácnosti, na druhém vedle toho též působení veřejné mezi živly málo přístupnými, s nimiž jen vyrovnaná povaha Holoubkova jakž takž si poraditi dovede, aniž se u dospělých valného úspěchu dodělá.

Zaráží, že u kněze tak ideálního a nadaného tak pravděnepodobně do pozadí ustupuje kniha a co s ní souvisí; vysvětlení z maturitního nezdaru nezdá se stačiti. Též časový postup životopisu budí pochybnosti: Holoubek stal se farářem, sotva mu vypršela zákonná lhůta, není, podle vypravovaných událostí, na faře dlouho, kypí zdravím, a najednou jaksi nepozorovaně máme před sebou skoro jako starce. Oddíl, jak raněn mrtvicí a lékařem uznán za mrtvého, tak že mu chystají pohřeb, též není bez námitek; horečné fantasie, jež ho v této ztrnulosti zaměstnávají,

obšírně vypsány (příchod na onen svět), mezi jiným také všelijaké reformní náměty, při čemž jest i dosti komiky a satiry, nejednou malicherné. Groteska se tu tedy značně uplatňuje, nevím však, ve všem-li na pravém místě.

Z drobností poznamenávám: na začátku je řeč o gymnasiu praemonstrátském (v Plzni, na str. 72 o piaristickém, ač-li to totéž; kniha o církevním právě jest od Aichnera (ne Eichnera); m. shasl lampu lépe psáti: shasil; jest možno, aby vikář žáčku jej vítající tolik upozorňoval, že se mu říká veledůstojný (a ne jenom důstojný)? a aby k ochrnulému knězi, a takovému knězi, byl osobně tak surový?

V několika překrásných částech románu se shledáváme se složkami kněžského ideálu, i nebylo by daleko k jejich synthesi, při níž by i stínu se dostalo náležitého podílu, již proto, aby jas lépe vynikl, aniž by tendenční mušince obrazu hyzdily. Bylo by arci potřebí také poněkud vyššího a širšího hlediska na záležitosti celkové, v církvi i v národě. Ale již ony části činí román či idyllu tuto tak milou, že slabší místa (v komposici i v povahopise) nám požitku valně neruší. Buďiž tedy nejen „kněžským bratřím“, jimž ji p. spis. věnuje, ale všemu čtenářstvu, které se chce ušlechtile pobaviti a také trochu vážně zamysliti, co nejlépe doporučena.

P o v í d k a o s v a t b ě k r á l e J a n a. Napsal *V. Říha.* 2. vydání. Nakl. Jan Laichter v Praze 1920. Str. 123. Žeň z literatur sv. 55. — Jsou to pohádkové příběhy z předkrálovského života Jana L., vypravované ve společnosti, která jedouc na jeho svatbu uvázla za nečasu v osamělém hostinci. Sloh je pěkný, obsah ušlechtilý, mluva (až na to zobecnělé české „do něj“) správná. — Hodí se pro vyšší stupeň žactva.

Božena Rélinková (B. K. Nilér): P a ř í ž s k é h u m o r e s k y. Illustroval Karel Rélink. Nakl. A. Neubert v Praze 1920. Str. 208. — 26 obrázků, skoro všech z pařížského života, doma i na ulici, většinou z pařížské spodiny, tedy mnohdy více k pláči nežli k smíchu. Postřehy bývají bystré a význačné. Oblíbená srovnání jsou někdy překvapující, ale zdařilá. „Nový rok v Zoo“ (o sylvestrovské noci zvířat v zoologické zahradě) se mi nezamlouvá: na bajku neb na pohádku jsou ty anthropomorfismy příliš umělé, nemožnosti dějiště nejsou líčením pro obrazivost překonány. Za to některé jiné drobotiny jsou skutečně podařené. — Do lidových knihoven se kniha méně hodí, jednak pro cizí náměty, jednak pro úsečný, narážek plný sloh, jenž by prostému čtenáři nebyl srozumitelný.

Rozhled

náboženský.

sp. — Nemalý rozruch způsobilo přestoupení anglikánského biskupa F. J. Kinsmana v Delawaru v Americe ke katolické církvi. — Kinsman sám napsal o svojí konversi knihu (Salve Mater. Vyd. Longman, N. York a Londýn 1920), kde klidně a jasně, nehledaným slohem podává důvody svého kroku a líčí celý duševní proces až k úplné konversi. Výtah z knihy nalézáme ve článku P. Hubyho v Etudes (Salve Mater. — La conversion d'un evêque anglicane aux Etats-Unis) z 5. listop. 1920, str. 279 dd.

Narozen roku 1869 z anglikánské (episkopalní) rodiny byl K. vychován v ideách anglikánských bez jakéhokoli vlivu církve katolické. „Katolicismus byl pro nás kuriositou, strašidlem v dějinách minulosti, dědičným zatížením našeho irského služebnictva". Náboženské ideje, které mu doma a ve škole byly vštěpovány, omezovaly se ostatně na několik málo pravd: Bůh jest naším otcem, Kristus dal nám příklad podivuhodného života, máme povinnost modliti se, choditi do kostela, a hlavně — čísti Bibli.

O 14ti letech dostal se na studia do anglikánské kolleje sv. Pavla v New Hampshire, kde byl čtyři léta (1883—1887). Pobyt na tomto ústavě byl pro celý jeho pozdější náboženský vývoj a pro konversi samu rozhodujícím. Ředitel ústavu, sám křesťan hluboce věřící a nadšený řečník, snažil se v mysli chovanců vštípiti pevnou víru, hlavně v božství Kristovo, v božské poslání církve a v eucharistickou přítomnost Páně. O rozdílech mezi křesťanskými církvemi a kontroversích nemluvíval, a jak jemu, tak jeho žákům zdálo se úplně samozřejmým, že pouze v anglikánské církvi jsou tyto pravdy neporušeně zachovány, a že v ní Kristus skutečně přebývá. Pevná víra v tyto základní pravdy křesťanské, poznání později nabyté, že anglikánská církev jich neporušeně nezachovala, ano že ani svátostného Krista nemá, a přesvědčení, že pouze katolická církev uchránila poklad apoštolského podání a má eucharistického Krista — toť celý proces obrácení Kinsmanova.

Cesta však byla dlouhá a trnitá. R. 1891 odebral se K. do Oxfordu studovati theologii. Věnoval se tu hlavně studiu sv. Otců a ctihodných liturgií východních. To studium v něm probudilo sice úctu k velikým mistrům (slova a písma) křesťanské dávnověkosti, ale k církvi katolické ho blíže nepřivedlo; naopak dějiny staré církve ve světle výkladu oxfordskými učiteli podávaného mu jenom pravost anglikánské církve potvrzovaly.

R. 1896 přijal anglikánská svěcení a nedlouho po té stal se

professorem církevních dějin, v kterémž úřadě setrval až do r. 1908, kdy byl jmenován biskupem angl. církve v Delawaru.

Po celou dobu své professury a první léta svého episkopátu neměl nijakých pochybností o pravosti svojí církve. První pochybnosti dostavily se r. 1911. Té doby byly mysli věřících anglikánů několika fakty pobouřeny: na různých místech církve anglikánské v Anglii a v Americe v krátkém čase po sobě vystoupili professoři bohosloví a theologičtí spisovatelé, kteří zcela otevřeně popírali možnost zázraků a panenství P. Marie, ano jeden z biskupů se postavil na stanovisko modernistického agnosticismu (nedokázatelnost nadpřirozeného, ba i nadsmyslného světa). Tedy popírání dogmat, která K. posud považoval za nerušený majetek celé angl. církve, způsobilo mu pochybnosti. A co ho při tom nejvíce zarážeło: anglikánský episkopát byl naproti těmto zjevům úplně bezmocným. K. tázal se sám sebe: Co bych já činil, kdyby někdo v mé diecesi s podobnými názory vystoupil? a musil doznati, že by sice mohl napomínati a poučovati, ne však autoritativně souditi. Bylo mu jasno, že církvi jeho schází „magisterium authenticum“, authentický úřad učitelský, a logicky musil dovozovati, že náboženská společnost, kde není autority učitelské, nebo v níž jak sám se vyjadřuje, — jest organická anarchie, nemůže uchovati neporušenou pravou víru. — A brzy se měl o tom zkušeností i ve vlastní diecesi přesvědčiti. Na svých visitačních cestách záhy poznal, že v různých farních obvodech nejenom různé obřady jsou v obyčeji, ale že jak faráři tak věřící ani ve víře se neshodují: kdežto někde se věřilo ve svátostnou přítomnost Kristovu, byla jiným eucharistie jenom symbolem; a tak jedni n. př. pohlíželi na biřmování jako na svátost, jiným však byla pouhým doplňkem křtu atd.

Vše to působilo v duši Kinsmanově — po pravdě toužící — takové úzkosti a pochybnosti, že se chtěl vzdáti svého úřadu, a pouze na domluvu několika svých kolegů se poněkud upokojil. Ale víru v pravost angl. církve už na vždy ztratil. Ovšem také ke katolicismu ho nic dosud netáhlo. Mělť naopak ještě mnoho předsudků proti katolické církvi, která mu byla „falšovatelkou dějin“, „vynálezkyní nových dogmat“, a jejíž „jesuitská morálka“ jej odpuzovala. Ale s upřímnou touhou nalézti pravdu a s pravou americkou pílí oddal se studiu, hlavně o reformaci anglikánské a o platnosti anglikánských svěcení. A tu se zase měla vyplniti slova, která pronesl kdysi Newman: „Prostudovati dějiny skutečné do základu znamená rozejíti se s protestantismem“. Studium reformace v Anglii přivedlo ho k přesvědčení, že anglikánská církev není pokračováním víry a církve Athanasiovy a Augustinovy, že je tu organické přerušení; a nyní mu bylo jasno, odkud nejasnost a nejednotnost učení. A studium o anglikánských svěceních v něm vzbudilo těžké pochybnosti o platnosti těchto ordinací. Pochybnosti tyto se stupňovaly, když brzy po té někteří biskupové anglikánští prohlásili, že kandidáti svěcení nejsou povinni věřiti ve svátostný ráz ordinace, vrcholu pak do-

sáhla pochybnost, když r. 1918 zúčastnil se K. konferencí zástupců církve řecko východní a anglikánské za účelem unie. Východané žádali tu především, aby zástupcové církve anglikánské určitě se vyslovili pro svátostnou povahu svěcení, to však anglikáni odepřeli, poněvadž, jak pravili, nelze doufati, že by shromáždění biskupů anglikánských se odhodlalo tuto nauku jako závaznou prohlásiti. To působilo na K. mocným dojmem, a když nedlouho po té byl žádán, aby v zastoupení jednoho kollegy uděloval svěcení, odepřel to. Rok na to 1919 vzdal se svého úřadu, na venek beze všeho hluku, ale s vniterní bolestí, kterou pochopí jenom ti, kdož obětovali všecko: pohodlí, slávu lidskou, lásku přátel, jenom aby nalezli pravdu.

Vzdav se episkopátu nevystoupil sice ještě formálně z angl. církve, ale muž takové důslednosti a tak pravdu milující nemohl zůstati dlouho na poloviční cestě. S milostí boží a horlivým studiem jeden předsudek proti církvi katolické za druhým padal. Jasná a důsledná nauka katolická, zvláště o svátostech a oběti jej okouzlovala. Studium dějin brzy jej přesvědčilo, jak nespravedlivou je výtka inferiority, činěná katolické církvi; poznal, že katolická úcta P. Marie a svatých z blízka docela jinak vypadá než jak ji líčí nepřátelé, a důkladnější prostudování katolických děl theologických jej smířilo i s „jesuitskou morálkou". Uznání pak primátu a neomylnosti papežovy nemohlo býti tak těžké pro toho, jehož první pochybnosti právě vycházely z fakta, že anglikánské církvi schází naprosto autorita učitelská pro zachování čisté víry nezbytná. Jasně poznával, že třeba jest církvi viditelného středu jednoty, živého učitelského úřadu, který by neodvolatelně všecky spory rozhodoval. Texty písma sv. a svědectví tradice, bez předsudků studovaná, jasně jej vedla k úsudku, že jenom v Římě lze hledati a nalézti tuto nejvyšší autoritu, a tu přestoupil bývalý anglikánský biskup v listopadu 1919 v mužném věku 50 let a po tolikaletém duševním zápasu ke katolické církvi.

*

Pojem náboženské oběti není dosud, jak známo, docela přesně vyjasněn. Dr. ten Hompel předkládá ve spise Das Opfer als Selbsthingabe (Freiburg 1920, str. 242, c. 18 M) novou theorii, vycházející z pojmu obětování sebe, t. j. ne něčeho od člověka různého, co vlastně ani člověkovo není a tedy Bohu dáno býti nemůže, nýbrž něčeho, co na člověku skutečně závisí, co jest jeho, totiž úkon svobodné vůle, tedy ne co již jest, nýbrž co býti má: přilnutí k Bohu a jeho vůli i zákonu.

Zevnějším úkonem jako symbolem se toto sebeobětování podle složité lidské přirozenosti dokonává a osvědčuje. Sebeobětováním člověk vyznává (latreuticky), že Bohu náleží jako svému poslednímu cíli, že není sám sobě účelem, ale také to, že jedině tímto sebeobětováním dosáhnouti může svého osobního účelu, zdokonalení, posvěcení

a oblažení (stránka oběti prosebná a děkovná). Smírná stránka dána je tím, že sebeobětování jest odvoláním a vyvrácením odpadu od Boha.

Pojem zničení (destructio) nazývá H. jen integrujícím, nikoli podstatným v pojmu oběti: odpovídaje materielní stránce hříchu prvotného (ztrátě integrity), jest prostředkem a náznakem povznesení (Verklärung) z následkův onoho hříchu. Ve mši svaté obětuje se Kristus jako hlava mystického těla církve, jejíž údové se tu obětují v Kristu a s Kristem. Nebeská obět jeho (Hebr 8, 1 dd), nezná již ničení, které jest vlastní jen oběti smírné, jako byla také Kristova na kříži, není pokračováním ani opakováním této, ale jejím ovocem (oslavení člověčenství Kristova). Ve mši sv. (proměnění) se sebeobětující Kristus jen zpřítomňuje, aby údové jeho mystického těla (církve) se s ním v obětním úmyslu spojovali a takto ovoce vykoupení se účastnili.

Nový tento pojem, totiž nové zdůraznění vniterné stránky oběti, na oko nesnadno se smiřuje s tím, co nám dějiny náboženstev o obětech vypravují; ve všech totiž nejnápadnější jest věnování nějaké cenné věci a z pravidla také nějaký způsob jejího zničení — po ethické stránce (sebeobětování) nebývá skoro stopy, aspoň pokud můžeme o této vniterní věci souditi. V tomto zmaterialisování byl by tedy jakýsi úpadek čistého pomyslu, který však proto vždy a všude chyběti nepotřeboval: obětovaná věc jako náhrada za člověka neb aspoň symbol toho, co by se státi mělo s ním.

Jednu velikou přednost však tato theorie před ostatními má, že krásně a důsledně řeší základní otázku náboženskou — svazek člověka s Bohem —, objasňuje souvislost oběti mešní s obětí na kříži a obětí věčnou, obrací zřetel hlavně na stránku duchovní a mši svatou staví jak náleží do středu náboženství, jeho spasných prostředků předmětných (svátostí) i podmětných (oddanosti do vůle boží i jejích záměrů, spolupůsobení s nimi).

*

Starou otázkou o t. ř. praedeterminatio physica obírá se v článku Ztsch. f. kath. Theol. (i samostatně vydaném) J. B. Stufler. Omezuje si ji především na to, zdali sv. Tomáš Aq jí učil, z čehož by vyplývalo, zdali t. ř. thomismus v této věci právem se naň odvolává. Po svém způsobu suchým, přesným rozborem všech příslušných míst ukazuje St., že v řádě přirozeném Tomáš připouští pouze jediný hyb vůle od Boha, totiž v přirozené, vetvořené náchylnosti vůle k dobru vůbec, kteráž náchylnost nezdá se býti různá od vůle samé. Vliv ten se tedy týká jen prvého úkonu vůle: chtíti dobré. Další úkony, volba toho neb onoho dobra (skutečného nebo zdánlivého), jsou jedině úkony vůle, svobodně se rozhodující, ovšem pod známými závadami, jež deterministy svádějí popírati její svobodu vůbec.

Praedeterminatio physica však klade pro každý jednotlivý úkon vůle, prvý i další, zvláštní hyb vůle od Boha.

V řádě nadpřirozeném obdobně učí Tomáš Aq, že milost záleží

v jediném zvláštním hybu vůle se strany boží ku všelikému dobru nadpřirozenému, svolení neb odmítnutí v jednotlivých případech však že záleží na vůli lidské. Thomisté přijímají dvojí rozrůzněnou milost: dostatečnou, jež může zůstati bez účinku, a účinnou, jež ze své vniterné povahy neklamně táhne k souhlasu.

Není sice naděje, že by tím spor mezi oběma školami byl vyřízen, ale aspoň zahájen jedině správný postup tímto speciálním rozborem čelného filosofa i dogmatika, na nějž obě se odvolávají.

*

sp. — Několik praktických pokynů ke studiu mystické theologie podává článek J. de Guibertův v „Revue d'ascétique et de mystique“ (A propos de la contemplation mystique. říjen 1920, str. 329 dd.) — Pis. vidí v zájmu o mystiku v posledních letech vzniklém a v rozmachu studia mystického bohosloví právem znamení rozvoje církevního života vůbec, ale žehrá na to, že ještě v mnohých bodech i theoretické nauky o mystické kontemplaci jest nejasnost a různost náhledů.

Všichni se sice shodují v tom, že a) mystická kontemplace není ani totožná ani nutně spojená s mimořádnými zjevy duchovního života: ekstase, vidění, stigmatisace atd., b) že liší se od obyčejné sebrané meditace hlavně jednoduchostí konů se strany rozjímajícího, a mnohem větší passivitou, t. j. mnohem stupňovanějším vlivem milosti boží, že však con nikdy není pouze passivním stavem, pouhým uchvácením bez vlastní činnosti duše.

Různé jsou však náhledy a) už o povaze stavu mystické kontemplace samého: kdežto někteří ji až k poznání andělskému (per species infusas) připodobňují, ano o bezprostředním nazírání na Boha a věci božské mluví (ovšem rozdílném od blaženého nazírání, visio beatifica v nebi), není dle jiných mystická kontemplace než intensivním a zjednodušeným aktem lásky a jenom stupněm od obyčejné sebrané meditace rozdílná; b) následkem toho také různě se odpovídá na otázku, kde jest hranice mezi obyčejnou meditací a rozjímáním mystickým, a zda-li c) jest mystické nazírání darem zcela mimořádným, na který ani negativně duše se připraviti nemůže, a kterého mnohdy ani velicí světci neměli, anebo stavem, který v určitém stadiu duchovního života pravidelně se dostavuje. Konečně jest d) i otázka methody sporna. Dle některých třeba nejprve theologické pojmy přesně vymeziti, pak na fakta obraceti, dle jiných dlužno vycházeti z pozorování jednotlivých fakt.

Příčiny těchto růzností v náhledech nejsou dle pis. snad různá mínění theologická o podstatě konu víry nebo o poměru milosti ke svobodné vůli, nýbrž: a) jednak nejasnost terminologie (už samo slovo „mystika“ má více smyslů), b) obrazná a často i nejasná mluva mystiků, darem kontemplace obdařených, kteří mnohdy sami povahy svých stavů si nebyli vědomi, anebo je aspoň jenom neurčitě podobenstvími a výrazy z přirozeného řádu vzatými mohli vypsati. Mimo

to c) nejsou spisy mystiků vůbec přehledným a systematicky spořádaným vypsáním stavů kontemplace, tím méně nějakými příručkami mystické theologie; a konečně d) u mnohých z nich se jeví veliká závislost na naubřelé terminologii Pseudo-Dionysia Areopagity, jenž jak známo, ve středověku veliké autority požíval.

Dle pis. článku třeba: a) nejprve jasně stanoviti terminologii, jakýsi slovník mystického bohosloví; b) třeba zároveň i studia velikých mistrů bohovědy i bedlivého pozorování a psychologického rozboru jevů mystických, ale třeba se při tomto zkoumání varovati všeho zpovšechňování a upřilišování; c) konečně dlužno jednotlivé otázky po řadě a v logické souvislosti řešiti; n. př. otázka, kde přestává obyčejné rozjímání a počíná mystická kontemplace, jakož i otázka, je-li dar kontemplace v užším smyslu mimořádným, může býti teprve tehdy zodpověděna, když podstata kontemplace sama bude vyjasněna.

*

Před časem tu napsáno, že t. zv. reformní hnutí v Čechách překročilo svůj vrchol a spěje k úpadku. Ideově totiž a organisačně jako hnutí náboženské. Záhy se ukázalo, že bylo založeno na neupřímnosti, nesledujíc úkolů náboženských, nýbrž politické a osobní. Chytalo se proto věcí v náboženství zcela podřízených a stavělo se pod ochranu vlády, jež nikterak se netajila záměry zřejmě protikatolickými, ano stalo se jejím nástrojem v rozbíjení šiků katolických a tím také ve věčném podrývání katolictví.

Zřídka kdy v dějinách „reforem" odhozena byla škraboška horlivosti náboženské tak záhy jako v Čechách. I jiní „reformatoři" začínali bojem proti věcem nepodstatným, kde se byly zahnízdily nějaké neplechy, ale aby tak z čista jasna hlásali přímý zápor toho, co předstírali očišťovati, aby tak brzy odhalili svoji nevěru, to se vždy nestávalo. Že se tak stalo u nás, třeba jistou měrou pokládati za výhodu pro obranu: obojí strana ví, s kým jest jí jednati. V tom jednak, jednak také v tom, že původcům odpadu odňato bylo rozhodování o náboženských záležitostech ve vládě, spatřovati jest onen obrat po vyvrcholeném nebezpečí: stát úředně přestal býti katolickým, ale ne aby se stal indifferentním nebo neutrálním, nýbrž měl se státi protikatolickým, v čelo katolické církve v něm měli vládou býti postaveni nevěrci, aby v ní jejími prostředky provedli, seč vláda sama svými prostředky nebyla.

Nastalo vyjasnění, jež samo sebou ještě není pro nás zlepšením, ale z části ano. K dosavadním zjevným nepřátelům katolictví přistoupili veřejně také dosavadní tajní, a jest-li pravda, že snadněji bojovati s nepřítelem zjevným než tajným, usnadnila se i práce v zájmu náboženství. Byli jsme arciť velmi nepříjemně vyburcováni ze sna, že „to není tak zlé": neoddávali jsme se sice sebeklamu, že všichni matriční katolíci jsou katolíky skutečnými, ale přece jsme nemysleli, že ti a ti budou také mezi odpadlíky. Nuže, teď to víme, a víme také,

co dále činiti: nechati „reformních“ cetek a hleděti si jádra, náboženského uvědomování a života podle něho.

T. ř. československé církvi vláda Tusarova, totiž Drtina-Habermann z vyššího návodu v poslední své chvíli honem udělila „právo veřejnosti“, a pod tonto záštitou zabírá se pro ni, ač protizákonně, co náleží církvi katolické.

To však jí na dlouho neprospěje. O jejím sněmě (8. a 9. ledna) vytknul jí kterýsi učitel z Moravy, že si nehledí nejpřednějšího úkolu církve, totiž náboženství. Kromě výtky, že se chce spojiti s mrtvolou, jako jest církev srbská, bylo to snad jediné rozumné slovo na tomto sněmě „církevním“. Ale to také praví vše!

Říšská (pražská) Jednota duchovenstva — pokud ještě katolického, jest jejich věcí — pod obojakým vedením stojí na rozcestí. Bůh dej, aby co nejdřív našla cestu správnou!

*

V Praze se konal 9. ledna za obrovské účasti „pohřeb svitků Tory“, které v protiněmeckých bouřích ze synagogy ukradeny a poškozeny. Zbytky takové mají dle Talmudu býti pohřbeny v hrobě tak upraveném, aby se tam nic jiného nemohlo dostati.

Podle pověrečného prý katolicismu by takový obřad byl prostě pověrou, a židovští šornalisté by byli první, kteří by se mu vysmáli. Ale my tak nečiníme, uznávajíce jejich byť i přemrštěnou úctu, přímo k pergamenové památce, nepřímo snad k Zákonu samému, a přáli bychom si jen, aby s našimi skutečnými posvátnostmi se šetrněji zacházelo, v tisku i ve skutečnosti.

*

O sv. Pavlu apoštolu píše Mišnah Abot III, 11: „Který znesvěcuje svatyně a pohrdá svátky a ruší úmluvu otce našeho Abrahama a který si drze počíná proti Toře — ačkoli se může již vykázati vyplněním mnohých přikázání, zaslouží přece, aby byl zatlačen z tohoto světa“. G. Kittel (Rabbinica. Lpzig 1920) soudí, že to výsledek rozprav, které již před r. 70 byly sestaveny, a že se místo vztahuje na bouři popsanou ve Sk. ap. 21, 27 dd.

Vědecký a umělecký.

Einstein (srv. článek na str. 15 dd.) přednášel o své theorii také v Praze; že mu veleváženě obecenstvo nerozumělo, se v novinách sice nepraví, ale lze předpokládati. Na konec mu i zahrál na housle. Spis jeho i spisy stoupenců jdou silno na odbyt: novinka zajímá a reklama (židovská) je čilá. Naproti tomu vydal Leo Gilbert, takto Silberstein(!), spis „Das Relativitätsprinzip, die neueste Modenarrheit der Wissenschaft". A mnoho jiných odporujících odpovědí se ozvalo.

Že by Einstein odklidil éther i actionem in distans, bylo by pokrokem. K étheru prý se tělesa chovají jako řešeta, jej propouštějící; jen že jedny pokusy (Fizeau) ukazovaly, že on sám je v klidu a pohybem těles nebývá spolu unášen, druhé (Michelson) ukazovaly opak. Einstein, vyšlý z positivismu, čistě theoreticky, v šlépějích Riemannových a Lorentzových, opřel se (1905, 26letý!) o zásadu, že rychlost světla nejeví se závislou na pohybu nebo klidu pozorovatele, bez zevnějšího vztahového systemu (Bezugssystem) nemožno pokusem zjistiti, zdali se jiný system pohybuje či ne, tedy že zákony mechaniky, optiky, elektřiny zůstávají v obojím případě týmiž. Odtud pak čas a prostor, rychlost atd. podle „stanoviska" zrelativoval.

Fizeau prováděl svůj pokus s vodou v trubičce, jíž propustil světlo, Michelson se zrcadly postavenými na zemi, ovšem se pohybující, sám na ní také stoje, a odtud prý nesouhlas.

R. 1905 E. ještě své pravidlo, že dění přírodní nezávisí na pohybu či klidu příslušných těles, omezoval na pohyb rovnoměrný.

Setrvačná a těžká hmota (závaží) jsou (dle Eötvöse) equivalentní. Čas a prostor, jelikož místo je vždy v čase a čas v místě, splývají (Raumzeit. Minkowski). Svět je čtyrdimensionální, naplněný gravitací, ne ve smyslu Newtonově, nýbrž v působnosti bezprostředního okolí.

Svět jest konečný, ale neomezený, jako prý na povrchu konečné koule lze vésti neomezené „přímky".

Zjev pozorovaný při zatmění slunce v Brasilii a v Africe (29. května 1919) vysvětlují jiní jinak: odklon světelných paprsků z blízkých slunci hvězd možno vysvětliti také při theorii étherové (tlakem plynů kolem slunce nebo pohybem paprsků proti směru pohybu slunečního a pod.); Einstein je vysvětluje svým pojmem přitažlivosti. Ostatně se lepší vysvětlení čeká od zatmění v říjnu 1921 a v r. 1925.

Zkoumáním o elektronech došel W. Kaufmann k domněnce, že rychlostí pohybu vzrůstá zdánlivá hmota, tak že by v rychlosti světelné se stala nekonečnou. Tedy i tato poučka se vysvětluje jinak než relativismem. Proč jest pohyb světla ze všech nejrychlejší, ovšem nevíme.

Starý Protagoras pravil, že svět je tím, čím se komu zdá. Relativismus ovšem nemůže této zásady přijmouti, sic by se veškera věda stala nemožnou. Ale že se optickými klamy hodně pracuje (vlak stojící

prý delší než jedoucí a pod.) nebo že časová udání (zároveň a později) činí též relativními (hodinky ve vlaku prý jdou rychleji než na nádraží), nedoporučuje ho vědecky. Některé výklady jeho se zovou přímo „moritzelhaft".

V každém případě máme obecnom v průběhu práce Einsteinovy nový doklad, jak i v exaktní vědě theoretický apriorismus vede k údajům o skutečnu, možná správným.

Jedna výtka činěná starší filosofii a fysice, že totiž čas a prostor pokládala za jakési nádoby světového dějstva (absolutní čas a prostor), není zcela přesná; scholastika zná čas jako postup dějstva (theologům známá formulka: nunc fluens facit tempus, nunc stans facit aeternitatem), prostor jako polohu věcí vedle sebe (das Nebeneinander).

*

m. — Z časopisů. Novým důkazem, jak se u nás daří časopisům věnovaným lit. kritice, jest měsíčník „Zrání", jenž počal vycházeti r. 1919 nákladem Al. Hynka a redakcí Ant. Veselého. Z II. ročníku v dlouhých přestávkách vyšlo jen 6 čísel; poslední pak oznamuje, že časopis přestane vycházeti, poněvadž přese všechnu agitaci podniknutou hlavně mezi professorstvem středních škol nalezlo se asi — jedno sto předplatitelů . . . „Ani jeden sbor professorský neprojevil o věc bližší zájem", píše nakladatel.

Za takových poměrů, jež ani v našich kat. kruzích nejsou o nic lepší, zůstane ovšem zbožným přáním i volání pražského „Věstníku Společnosti sv. Cyrila a Methoděje", aby byla vzkříšena „samostatná Hlídka literární, jež by s hlediska katolického soudila a hodnotila co možno všecku českou literární práci". Že by jí bylo potřeba, jest ovšem nepochybno, ale hledejte dnes odběratelů pro nový literárně kritický list a hlavně hledejte vyškolených i obětavých spolupracovníků! Podnětů a návrhů nadělá se u nás až dost — horší jest, když je třeba sednouti trpělivě k úmorné práci u psacího stolku aneb aspoň jen otevřít kapsu . . . Myslím, že v nynějších našich časopisech by na ty hodnotící práce, kdyby se psaly, bylo místa až nazbyt. Nový časopis jich nenadělá!

V pražském „Týnu" (č. 7) dokončil strahovský knihovník Cyr. A. Straka pěknou studii o „prvním novodobém básníku českém" premonstrátu Bohumíru J. Dlabačovi (1758—1820). Všech prací Dlabačových čítá se dle něho na 84, z toho 48 českých, 12 latinských a 24 německých. Životním dílem jest ovšem proslulý „Slovník umělců", jenž vyšel v Praze r. 1815. Vedle činnosti spisovatelské a buditelské zdůrazňuje autor také jeho činnost sběratelskou a knihomilskou. Se zálibou sbíral zvláště drobné tisky českých humanistů a české tisky doby probuzenské. „Má-li dnes česká literatura velkou řadu těchto tisků zachovánu aspoň v jediném exempláři, může-li dnes strahovská knihovna se chlubiti nejlepší sbírkou českých spisů doby probuzenské, pak to jest výhradně zásluhou sběratelské záliby Dlabačovy". Kromě toho zachoval Dlabač celou řadu foliantů starých listin v originálech nebo ve svých spisech a zůstavil několik svazků drobných, kulturně

historických a literárně důležitých výpisů, popisů a stati jiných spisovatelů, jež ještě mohou býti zužitkovány. Z čilé korrespondence s četnými spisovateli a umělci českými i německými zůstaly bohužel jen skrovné zbytky.

„Archiv literární“, příloha „Archy“, přináší v několika číslech pilnou studii P. Aug. Neumanna „Výbor z předhusitských postil“. Úvodní statí o českém kazatelství v době předhusitské a hlavně rozborem jednotlivých postil vyvrací jednou pro vždy mínění prof. V. Novotného, že v té době nevznikla ani jediná sbírka řeholních kázání a že kazatelé řádoví byli obsahově povrchní: ukazuje, že byli mnohdy radikálnější než všichni Husovi předchůdci, ba než Hus sám. Z postil rozebírá a ukázkami doprovází olomoucký rukopis zvaný „Dicta Mathiae, magistri Parisiensis“, za jehož spis. pokládá Matěje z Janova, pak „Postilu Františka Minority“ z farní knihovny svatojakubské v Brně a postilu Šternberskou, u níž v přehledných tabulkách dokazuje závislost na Waldhauserovi a Miličovi. Práce Neumannova je důležita i v tom směru, že na jejím základě lze zjistiti podíl valdenství na vznikajícím husitismu.

V témže „Archivu lit.“ otištěno je několik konceptů dopisů Pavla Křížkovského z let šedesátých, adresovaných hlavně rodině Petra Bilky ve Vídni. Dlužno k nim poznamenati, že některé odstavce jsou výpisky z korrespondence Čelakovského, tak na př. v čísle 5. o Šemberovi, v čísle 7. o kanovníku Pešinovi a j. Křížkovský častěji si vypisoval z této korrespondence případné věty, aby jich pak — „mutatis mutandis“, jak sám poznamenává na jednom konceptu — použil ve vlastních dopisech. Než i přes tuto slovní odvislost některých míst je v jednotlivých lístech dosti osobních projevů, jež doplňují dosavadní známosti o povaze slavného skladatele.

V měsíčníku „Nové Čechy“ (č. 2) jde Fr. Frýdecký po stopách názvu „Slovensko“, jak se objevuje v literárních památkách. Dospívá k výsledku, že „Slovensko“ je název moderní, přece však starší, než se domnívá Škultéty, jenž r. 1906 připsal jeho autorství Kuzmánymu. Ukazuje, že před Kuzmánym již ho užívali v psaní Kollár, Palacký i Jungmann. U všech těchto tří buditelů objevuje se „Slovensko“ jako jméno pro celek národopisný po prvé až r. 1832. Původcem jeho jest asi Kollár: v úplném vydání Slávy Deery z téhož roku přichází jedenkrát. Palacký ještě r. 1831 obtížně je opisuje — píše obyčejně o „horních Uhřích“. Podobně Dobrovský: „Die Slowakey in Oberungarn“ a ještě r. 1827 píše jen: „Slováci v Uhřích“. Teprve od čtyřicátých let minulého století rychle se užívá jméno „Slovensko“ a stává se dokonce heslem politického a národního uvědomění.

„Kmen“ otiskuje překlad spisku M. Gorkého o Tolstém. Jsou to drobné vzpomínky a rozhovory, jaké oba spisovatelé vedli za pobytu na Krymu již kdysi na sklonku života Tolstojova. Čtitelé jeho uvidí tu pisatele „Vojny a míru“ v jiném poněkud světle: jako oby-

čejného člověka s nemalým sebevědomím i ješitností, často ironického i malicherného.

Plzenský beletristický měsíčník „Pramen“, který v prvním ročníku ve své zadní části postavil se úplně do služeb československé sekty, začíná svůj druhý ročník stejným směrem: hloupými výpady na nuncia Micaru, arcibiskupa Kordače, „římsko české“ kněze a „pana Krojhera“. Dává této rubrice titul „Katolické šlépěje“. Při tom v úvodním slově prohlašuje red. Jan Vrba, že v časopise nalezne místo „každý hodnotný umělecký a kritický názor . . ., pokud ovšem svou formou a věcností nepřekročí mez spravedlivé objektivnosti, nebo neklesne pod uměleckou úroveň listu“. Podle toho asi ta úroveň a objektivnost vypadá! Pozoruhodno je také, že mezi nejhorlivější přispívatele náleží J. Š. Baar . . . Je to ovšem jeho věc, ale vzpomínám při tom jen, jak páni hned „vyvozují důsledky“, přinese-li katolický list něco, s čím oni právě nesouhlasí . . . Neboť že by p. Baar souhlasil s protikatolickým směrem „Pramene“, přece se neodvažuji mysliti!

Těžké vydavatelské poměry donutily také „Zlatou Prahu“, že změnila svou tradiční formu a částečně i svůj obsah: v novém ročníku vychází ve značně zmenšeném formátě a ovšem i objemu, z obsahu pak vypustila beletristickou prosu, věnujíc nejvíce místa populárně vědeckým článkům a referátům o současné kultuře, literatuře, divadle, výtvarném umění atd. Novinkou jest u ní zvláštní oddíl pro otázky slovanské a pro kulturní život na Slovensku. Že ani tu se nevyhne strannictví, ukazují její uštěpačné poznámky o „idealismu Hlinkovců“, totiž o kat. studentech, kteří ve svém časopise napsali, že za svou práci nečekají odměny na tomto světě. — V posledním čísle minulého ročníku napsala Eliška Krásnohorská ve svých vzpomínkách vřelá slova uznání o literární práci a bolestném životě naší známé kat. spisovatelky L. Grossmannové-Brodské. Přesvědčila prý se sama nedávno, jak vděčně jest ceněna její lit. práce v kruzích školských i mezi rodiči české mládeže a jakou lásku si vůbec v obecenstvu získala sympathická její osobnost. „Je to duše tak čistá, tak silná svou čistotou a tak pravdivá ve své oddanosti, že přátelství naše jistě vytrvá až tam, kde končí všecko“.

Biblicfilský časopis Bradáčův „Knihomil“ proměnil se v novém ročníku v „Knihomola“. Smysl pro bibliofilii prý se v Čechách již ujal a rozšířil, proto chce si nyní všímati jen specielních otázek a zájmů knižních, vylouče všechny jiné, podružné a literární tendence. „Bude žíti životem mezi knihami jako knihomol, jenž jest jeho emblemem“, končí vydavatel úvodní slovo prvního čísla. V původních článcích píše Cyr. A. Straka o Šichově Graduálu ve strahovské knihovně a Bradáč o spravování starých knih. Sešit obsahuje také 4 grafické přílohy, z nichž zvláště pěkné jsou litografie Brunerova a Štursova.

Ze zastavených minulého roku časopisů bude letos obnoven zase „Lumír“, jenž bude vycházeti ve lhůtách dvouměsíčních. Dvouměsíčníkem bude také „Moderní Revue“. „Lípa“, již redigovala B. Benešová, zanikla.

Těm, kteří pro nutné jistě zvýšení cen vypovídají časopisy, možno poukázati na mnohem horší ještě poměry v Polsku. Tak na př. kat. měsíčník „Przegląd Powszechny“, jenž měl minulého roku půlroční předplatné 70 Mp (sešit o 4 arších), oznamuje na první půlletí 1921 zvýšení předplatného na 200 Mp!

*

m. — Proti knize Dra Mil. Hodže o československém rozkolu (viz Hlídka 1920, str. 400) vydal nyní známý zasloužilý pracovník slovenský Jos. Škultéty polemickou odpověď. Hájí tu spisovnou slovenčinu, opravuje a doplňuje některé výwody Hodžovy a vytýká mu, že snížil a zkreslil postavu J. M. Hurbana. Nové ohledávání a řešení těchto otázek je dle Škultétyho dnes zbytečné a nevhodné. S tím ovšem sotva možno souhlasiti, neboť i rozkol československý jest otázkou literárně historickou, jíž nutno probádati a osvětliti.

*

jk. — Čtvrtý filosofický sjezd italský konaný koncem září m. r. překvapil neobyčejným zájmem o otázku náboženskou. Téměř všechny přednášky i debaty dotýkaly se aspoň s některé stránky otázky náboženské. První, zahajovací přednášku měl římský prof. Bernardino Varisco na thema: Cultura e filosofia. Filosofie je život sám, na nějž pohlížíme s celkového, lidského hlediska. Každý člověk cítí, že celý život se nemůže uzavříti v kruh denních prací a starostí, že jsou otázky, jež i ten nejprostší i nejzaměstnanější člověk musí si v jistých tragických okamžicích života řešiti a rozřešiti. Vědy přírodní ani mathematické nás v těchto otázkách neuspokojí, na nejvyšší problémy životní odpovídá jen náboženství a filosofie.

Další řečník prof. E. Buonaniti pojednal o vztazích mezi filosofií a náboženstvím v současné kultuře (Filosofia e Religione nella cultura contemporanea). Tvrdil, že nemožno poznati, proniknouti k podstatě náboženskosti bez důkladného studia dějinného, že musí zmizeti rozpory mezi filosofií středního věku, jak ji hlásají katolíci, a novověkou filosofií. Přednáška vyvolala čilý rozhovor.

Prof. Giovanni Vacca rozebral thema: Filosofia e morale confuciana, kde zvláště poukázal na bolševické ideje v čínské filosofii. Luigi Valli promluvil na thema: Lo spirito filosofico della razza ariana. Prof. Antonio Pagano rozebral kriticky zásady idealismu v přednášce: L'intuizione intellettuale come momento dell' atto del giudizio.

Známý přírodovědec a mathematik prof. Enriques z university v Bologni promluvil o rationalismu a mysticismu se svého positivistického stanoviska. V diskusi dokázal mu prof. Varisco, že i jeho positivistická filosofie jest jenom rozumové usoustavnění zkušenosti a že tedy neprávem odsoudil jiné směry nepositivistické.

Prof. Aliotta pojednal o revisi základů vědy a prohlásil za správné pluralistické pojetí světa, podle něhož jest absurdní monismus, ježto nutno uznati dynamickou skutečnost, „che risulta dal complesso delle vedute innumerevoli dei vari soggetti di esperienza, che hanno ciascune una diversa prospettiva spaziale e temporale“.

Velkou diskusi vyvolala přednáška prof. Giovanni Gentile na thema: Arte e religione. Prof. Rod. Mondolfo z Bologne pojednal o filosofii a otázce sociální a prof. G. Calò o školské krisi, ježto škola je příliš stísněna státem a nemůže se volně rozvíjeti; zvláště cit náboženský trpí.

*

K filosofii středověku vydal Cl. Bäumker v Beiträge zur Gesch. der Philosophie des Mittelalters (Münster) za války i teď několik nových pramenů a výkladů.

Z těchto třeba se zvláště zmíniti o rozpravě Arth. Schneidra (Die abendländ. Spekulation . . .), kde ukazuje, že rozkvět filosofické práce v 13. st. nebyl přiveden pouze poznáním Aristotela a myslitelův arabských, jak se dosud soudilo, ale na západě samém po obecném uklidnění se vzrůstem vzdělanosti vůbec se byl připravoval již ve 12. stol. živý svérázný ruch myšlenkový.

V práci Anselma Leonského (Soustavné sentence), jiż v textech teto sbírky vydává Bliemetzrieder, spatřuje vyd. začátek vědecké dogmatiky, jak se dále v Summách pěstovala, i pokládá tedy tohoto Anselma, nikoli Anselma Canterb. nebo Lanfranka, za otce scholastiky.

Dr. B. Geyer začal tamtéž vydávati filosofické spisy Petra Abaelarda (1. sv. Logica Ingredientibus a Glossy k Porfyriovi). Ab. náleží, přes veškera dobrodružství svého života, k nejbystřejším hlavám středověku. Dialektika 12. století obrácená na záhady theologické připravovala mohutný rozvoj práce filosofické v stol. 13., v nějž sice největší měrou působilo seznání spisův Aristotelových na západě, ale nikoliv ono jediné. Ab. byl jeden z průkopníků na Ar. méně závislých. V otázce universalií byl blízek správného řešení, třebas některý výrok zněl nominalisticky; jeho theorie abstrakce jest významná.

O výslovnosti jména Abaelard zjišťuje G. z rukopisů, že bylo čtyrslabičné (Abaëlard); ale ačkoliv ještě v 18. stol. tak psáno, přece již záhy psáno a vyslovováno také trojslabičně.

Mimochodem budiž tu poznamenáno ku spekulaci státovědné, že o obsahu hodnosti římského imperia (po Karlu Vel.) vůbec není výslovných určení. Od 9—12 stol. jest i takových událostí poměrně málo, z nichž by bylo možno s nějakou jistotou usuzovati, co si ten onen římským císařstvím představoval.

Vychovatelský.

Min. školství tedy Habermann výnosem ze dne 23. března 1919, **rozkázal zřizovati obvodové (újezdní) školy měšťanské** v takovém počtu, aby pokud možno všechny schopné děti mohly bez obtíží docházeti povinně také do měšťanských škol.

Školní obvody budou sestaveny tak, aby děti neměly do měšť. školy dále než 6 km.

Měšť. škola se má zříditi všude, kde v místě neb obvodě jeho do poloměru 6 km jest 400 dětí ve věku od 6—14 let; počet tento může býti za obtížných poměrů kommunikačních snížen.

Dle pohlaví mohou býti měšťanské školy oddělené, ale také koedukační.

I v tomto nařízení viděti přištipkářskou práci vládní, která venkov zatěžuje značnými břemeny bez poměrného užitku. Nevyšetřen a neupraven poměr těchto škol k obecným ani k pokračovacím, nehleděno na nedostatek učitelstva ani na potřeby venkova. Prostě nařízeno!

Pan Habermann totiž byl přesvědčen a prohlásil, že **měšťanská škola je střední školou proletariátu.** (On sám totiž prý jen takovou tehdejší školu absolvoval.) Představte si, prosím: 14leté děcko absolventem takové střední školy! Ve věku, kdy vlastně teprve začíná uměti se učit a trvalých vědomostí nabývat!

V tiskařském průmyslu žádají stavovská pravidla, aby učni měli měšťanskou školu (nebo tři třídy střední školy). Za učení chodí do školy pokračovací a tam vedle věcí odborných jen opakují, čemu se učili dříve, ve škole obecné a pak měšťanské. Také úspora času, práce a nákladů!

Není ovšem nikoho tajno, že p. Habermann přidělil i měšťanským školám po venkově, jako školám vůbec, zvláštní „kulturní missi", t. j. protikatolickou. Odtud ten spěch a chvat, odtud však také ono slepé fanatické zřizování nepotřebných škol bez promyšlení celkového plánu, podle něhož by se nižší školství soustavně a lidovému vzdělání prospěšně upravilo.

*

V socialisační horečce kladem také požadavek, aby **školní mládež** nejen všechny **učebné pomůcky**, ale i **stravu** a **oděv** dostávala **zdarma** od obcí neb od státu neb od kohokoli. Jakési začátky učiněny ve Vídni, v Berlíně a j. odkud se nyní oznamuje, že obecní zastupitelstva, která se takovou štědrotou ukvapila, nyní nedodávají nejpotřebnějších věcí (topiva, křídy atd.) ani školám, nečkuli jednotlivcům.

Ethický význam **své vlastní** knihy u mládeže není snad co do knih školních veliký; ale když by sahal aspoň tak daleko, aby ji

dítě svévolně nepoškozovalo a rodičové o to dbali, nebyl by docela nepatrný. U knih mimoškolních a časopisů, jež dítě dárkem dostane, již značně vzrůstá a nemá býti podceňován

Mutatis mutandis podobné se má věc i u dospělých. Obecní knihovny nyní podle zákona zřizované jsou zajisté chvály hodny, ač bude li chvály hoden výběr knih pro ně, totiž pro obyvatelstvo (a ne jen pro knihovníky!) Ale ač teď není kniha v domě tolikou vzácností jak bývala, něco z té vážnosti, kterou měla, bylo by jí přáti i dále; čehož ovšem při obecném majetku nebude.

*

Strasburská universita, zřízená 1875, tedy za kulturního boje, neměla až do r. 1902 theologické fakulty, jelikož se katolíci obávali že by ji Bismarck obsadil svými theology. Když po dlouhém jednání zřízena, měla 8 stolic, dobrými odborníky obsazených. Z nich však se za války, když přednášky přerušeny, vrátilo do Německ 6, mezi nimi znamenitý vydavatel řeckého Nového zákona, prvého to kritického vydání pro katolíky (Düsseldorf, Schwann 1920, cena váz. 20 M) H. J. Vogels, jemuž, jak v předmluvě praví, pomůcky (Arbeitsmittel) francouzskou vládou ve Str. zadrženy; zůstali jen dogmatik E Müller a apologet A. Lang.

Francouzská vláda theologickou fakultu při universitě ponechala, obsadivši ji jinak professory francouzskými; Müller zůstal při dogmatice, Lang, doyen fakulty, dostal pastorálku. Předmětů jest nyní 10 (biblikum a východní jazyky odděleny, filosofie zvlášť, dějiny liturgie s archeologií, pak církevní právo též); o některých hlavních předmětech (filosofii, dogmatice, bibliku, východních jazycích, dějinách) přednáší professorů víc.

Akademické stupně jsou tři: baccalaureát, licenciát a doktorát.

Jinak jsou theologické ústavy ve Francii ústavy soukromými, o něž se stát nestará.

Msgre Baudrillart, za lonské návštěvy v Praze často jmenovaný, jest rektorem t. ř. L'Institut catholique de Paris, jenž má 3 církevní fakulty: theologickou, kanonickoprávnickou, filosofickou; k prvé připojena škola východních jazyků.

Fakulty právnická a literární („des Lettres“) jsou co do platnosti studií, ne však zkoušek, na roveň postaveny státním. K této jest připojena škola pro experimentní fonetiku, již vede původce této vědy abbé Rousselot, k oné škola věd obchodních a hospodářských.

Kromě toho má Institut zvláštní kursy pro dívky (z filosofie, francouzské literatury a současných dějin); jsou jim však přístupny i ostatní fakulty kromě theologické.

Veřejné kursy, přístupné všem, jednají o apologetice, církevních dějinách, filosofii, začátcích křesťanství, dějinách náboženství a o náboženství vůbec, dějinách revoluce, otázkách socialních.

Podobné, arciť vybavou omezené jsou „katolické fakulty“ v Lyoně (theologie, právo, „Lettres“, t. j. filosofie, jazykověda

atd., „Sciences“, t. j. mathematika a přírodovědy), v L i l l e (fakulta theologická, právnická, Lettres, l é k a ř s k á, Sciences, s připojenými školami průmyslovou a hospodářskou), pak fakulty de L'Ouest (A n g e r s), čtyři jako v Lille, bez lékařské, se školami hospodářskou a obchodní i průmyslovou, a konečně v T o u l o u s e (theologie, právo, filosofie, Lettres, Sciences).

Kromě toho si katolíci vydržují školu umělecko-průmyslovou v L i l l e, mezinárodní rolnickou v B e a u v a i s, obchodní v P a ř í ž i.

Mimochodem budiž podotčeno, že i u nás častěji jmenovaná S o r b o n n a (vlastně fak. „des Lettres“, tedy asi jako naše filosofická bez mathematiky a přírodovědy) jest fakultou s t á t n í, nikoli katolickou.

Z tohoto přehledu katolických vysokých škol francouzských možno si poněkud představiti, jakých obětí vyžaduje snaha dáti a zachovati katolické intelligenci, co stát od církve odloučený jí odpírá, ba potírá. Katolické zprávy z Francie důvěřivě oznamují vzestup náboženské myšlenky mezi žactvem i učitelstvem i na státních školách, i možno se s nimi z toho radovati. Avšak přílišný optimismus tlumí zajisté jediná otázka: Co je to pro tak mnohé?!

Jisté nám nynější jejich úsilí může a má v naší liknavosti býti vzorem i pobídkou. Ale stejně jistě by lépe byli sobě i světu prospěli, kdyby svorně postupujíce byli si dovedli zachovati a uhájiti, co do nedávných let měli, školství celé!

*

Ne tuze utěšené v ý s l e d k y n á b o ž e n s k é h o v y u č o v á n í v e š k o l á c h, nižších i středních, zaměstnávají myslící duchovenstvo již po léta. Zde o tom bývala často řeč: vady hledány tam i tam, prostředky hledány v opravě knih a učebních rozvrhů, v opravě methody a všelikde jinde. Již po léta poukazováno také na závady zevnější, v rodině, ve škole ve spolcích atd.

Ze všeho, co již delší dobu prožíváme, jedno nade vši pochybu vyplývá: v y u č o v á n í ve škole, byť bylo sebe lepší, u všech samo n e s t a č í: třeba více pěstovati náboženský ž i v o t, náboženství v praxi. Překážek zevnějších, od učitelstva i ostatního okolí bude zatím spíše přibývati než ubývati; na to buďme připraveni. Nenaříkejme, nedovolávejme se pomoci, kde jí není, ale hleďme jak u r o d i č ů tak u d ě t í probuditi n á b o ž e n s k é s e b e v ě d o m í. Proti slovu slovo, proti četbě četbu, proti činu čin.

Hospodářsko-socialní.

To, jak se v čs. státě nakládalo s válečnými půjčkami, nebude právě skvělým dokladem čs. finančnictví. Prvý čs. ministr financí Dr. Rašín (vlastně však řed. Preis se Živnobankou) ve své horkokrevnosti, opojen chválami Dohody, měl za to, že možno je směle škrtnouti. A český tisk, ani odborný, neupozornil ho, že tím seká do vlastního masa republiky.

Ani vítězný stát nesmí bez nějaké náhrady zrušiti dluhů, které váznou na jeho území. A takovými jsou válečné půjčky. Důvod, že je to dluh rakouský, tedy nyní německorakouský, jest nesmysl.

Z válečných půjček těžil také český sedlák, český průmyslník, český dělník, zvláště v továrnách, každá česká rodina, která měla nějakého příslušníka na vojně a dostávala podpory! Bylo by zajímavo, kdyby se mohlo zjistiti, kolik se v Čechách válečných půjček splatilo a kolik se z těch peněz do Čech cestami právě uvedenými dostalo. Ukázalo by se snad, že Čechy nedoplácely!

Kdyby se však počítalo „protirakušácky“, jak se u válečných půjček činí, měl by čs stát Rakousku odvésti všechny daně, které do 28. října 1918 byly zde předepsány a nezaplaceny, které tedy čs stát zdědil!

Ale hlavní věc jest, že neuznáním válečných půjček čs stát ohrozil existenci mnohých svých vlastních ústavů a občanů, ohrozil svůj úvěr doma — proto jeho státní půjčky tak bledě dopadají, ač se dělá toliký nátlak — a ohrozil svůj úvěr za hranicemi.

Kdyby po převratě se bylo rozumně a poctivě jednalo, byli by se majitelé válečných půjček spokojili s nabídkou mnohem nižší, jak co do jistiny, tak co do úroků, a skvrny platební nespolehlivosti by čs stát byl ušetřen. Dr. Rašín, jenž teď v nedostatku rozumnější práce pytlačí v církevních svátcích a vyplazuje na Němce jazyk, měl by jej vypláznouti na sebe, že naše státní finance hned v začátcích „zvoral“.

*

Pokles cen zboží nahromaděného v Americe a v Anglii, jelikož nenalezá v Evropě dost odbytu, zarazil i další výrobu a připravil mnoho dělníků o práci. Množství nezaměstnaných leká tamější veřejnost, bez toho znepokojenou poměry politickými — Ameriky proti Japonsku, Anglie proti Irsku, Egyptu a Indii. Nebylo by divu, kdyby nový kurs ve Spojených státech nechal dohodové válečné politiky a hleděl navázati pokojné styky obchodní se střední Evropou.

Zásoby zboží draze vyrobeného a proto málo prodejného jsou prý též u nás. Domácí koupěschopnost přece již ochabla a na vývoz nejsme cenami soutěže schopni. Proto také se našim nákupům (na př. mouky) v cizině tak málo daří: úvěr klesl a náhrad ve zboží za při-

měřené ceny není. Na peněžním trhu pražském již se objevují známky úpadku některých firem. Zajímavo však jest, že se šíří poplašné zprávy i o firmách pevných, náhodou nežidovských — podkopná práce kapitálu židovského, který chce trh náš ovládnouti docela.

Ve Vídni dávají socialisté vládě krátkodobé lhůty pro „odbourání cen“, po týdnech. Rozumí se samo sebou, že žádná vláda pouhým rozkazem cen znatelně snížiti nemůže, nechce-li zaviniti úpadku. Na druhé straně ovšem těžko rozhodnouti, nebyl-li by úpadek řeznějším lékem než ustavičné živoření.

Lloyd George ve sněmovně varoval: Střezte se rozbíjeti mírové smlouvy, jež daly mnoho přemýšlení a jsou založeny na životních zásadách britské říše. Snad chtěl říci: na životních zájmech britské říše. Co do záměru byl by tím pravdě blíž, co do skutečnosti se to teprv ukáže!

*

V boji proti kapitalismu z pravidla nebývá jasno, co kapitalismus jest a jakými prostředky mu čeliti, po př. ovšem jej nahraditi. Nebť že v hospodářství nějaká soustava jest nutna a že kommunismus (bolševictví) tou žádoucí soustavou není, je snad zřejmo.

Podstatou kapitalismu je tvoření kapitálu a zachování celkového jmění těmi, kteří se v hospodářské soutěži ukázali silnými. Kapitál podle Marxa vzniká nadhodnotou (Mehrwert) práce dělníkovy, totiž hodnotou přesahující jeho mzdu a všechny běžné režijní náklady, tak že po úhradě všech útrat zbývá ještě nějaký zisk. Toho prý nemá býti, tedy ovšem ani dividendy pro členy závodů v nich práci nezúčastněné.

Co do zisku vůbec, z něhož se vyplácí nejen dividenda, nýbrž také skládá reservní fond (na možné ztráty, na opravy, přívozu, nová zařízení atd.) platí slova osvědčených hospodářů: Podnik, jenž nemá býti veden na zisk, jest bankrotní už napřed než začne pracovati. Je to jako člověk neb rodina žijící „z ruky do huby“, bez počítání, bez úspor. Že teď mnozí tak žijí spoléhajíce na „stát“, jest ovšem pravda. Ale že ten stát, t. j. též společnost vůbec, ať obec ať země ať stát, právě na to také potřebuje kapitálu, je stejně pravda.

Co do dividendy vypočteno na př. v Německu před válkou, známém svým prvenstvím v sociální politice, v níž dohodové země (Anglie, Amerika, Francie, Italie) jsou daleko za ním, že 1913 na př. akciové podniky hornické, saliny atd. (209 počtem) měly asi 1.400 mil. M kapitálu 10.5% dividenda dala 146 mil. M. Dělníků bylo hodně přes 1 mil. Kdyby se byla ona tehdy dosť příznivá dividenda rozdělila, bylo by na dělníka připadlo 50 feniků denně.

Z jiných 66 průmyslových závodů bylo poslední dobou asi 216 mil. M. dividendy; dělníků a zřízenců tam bylo přes 783 tisíc. Kdyby se dividenda byla rozdělila mezi ně a ne mezi akcionáře, byl by každý dělník dostal 270 M.

Vidno tedy, že by dělníci z dividend nezbohatli, a kdyby oni sami měli také za chod podniků ručiti, každý by si rozmyslil dáti do

ního peníze. Leda snad zase „stá“ . . ., jak nahoře, který by se takto mohl cvičiti v bankrotářství nebo ve vyděračství.

Rozumnému a poctivému člověku nenapadne hájiti dnešní kapitalismus v jeho výstřednostech, jako nebývá u vytržení nad americkými mecenáši, kteří miliony a miliardy mohou věnovati na školy, nemocnice atd., peníze na dělnictvu vydřené. Ale boj proti takovému kapitalismu třeba vésti jinak: opět sice kapitalismem, t. j. kapitalistickou soustavou práce i úspor, ale naprosto spravedlivou jak k zaměstnancům co do mzdy, tak také k veřejnosti co do daní. Pak by nepoměrné hromadění kapitálů v několika málo rukou nebylo možno.

*

Jak jsme vloni jednou (551) poznamenali, nechtějí katolíci v Německu ani názvu křesťanský socialismus, ačkoliv jednotlivci by jej rádi tam přestěhovali, majíce za to, že by se tak zbudoval most mezi dvojím světovým názorem, křesťanstvím a socialismem.

Takových prostoduchých lidí jest, jak známo, všude dosť. Jen že název ještě není všecko a časem i z něho to křesťanství se vypaří a zůstane socialismus, a to ještě pokažený, protože nedůsledný.

Most mezi socialismem, t. j. marxismem, a křesťanstvím není možný: buď to neb ono — vše ostatní jest polovičatost. Praktické křesťanství vede k solidarismu, jak to H. Pesch nazval, a činí socialismus docela zbytečným, jelikož jej překonává a předstihuje. Ale ovšem nesmí se přestati na slově a povšechné ideji, a tu socialistickými methodami (třídní nenávistí atd.) prováděti, nýbrž v jejím duchu a směru pracovati o přesnou, podrobnou soustavu.

Marxismus jest výplodem soudobého, nyní již odbytého materialismu nebo materialistického evolutionismu, na nějž už jen pavědecká žurnalistika, pytlačící v praehistorii a biologii, přísahá, a na němž socialismus zpátečnicky utkvěl. Vědeckého pokroku potřebovati nemůže, jelikož by se musel sám popříti. Proto balamutí svou vědou à la Bebel dál.

Oprav jest jistě potřebí. Ale především v lidech samých, v nitru jejich. Pouhé právo s trestními §§, bez obnovy duší v lásce a uznalosti — právo hledí na věc, láska na osobu — není s to, aby nápravu přivedlo. Socialisté měli po válce a mají namnoze dosud moc i mocenské právo v rukou, a výsledek jest — rozvrat! Z pouhé svobody rodí se jen libovůle a svár. V solidarismu křesťanském setkávají se smířlivě a uznale zřetele společné a osobní: ani krutovláda společnosti (státu, třídy) ani bezohlednost jednotlivce! Jednotlivec není pouhou „silou“, ale společnost zase není bezednou studní. Zákony společenské, pro každého závazné, musí diktovati duch, nikoli stroj.

Politický.

Noviny již delší dobu oznamují, že náš p. ministr zahraničí se chystá do Říma pojednat s italskou vládou o smlouvách a s papežskou kurií o poměru katolické církve v čs státě.

Vloni v SHS rozladila zpráva, že min. předseda Tusar meškaje na jihu setkal se také s italským ministrem zahraničí; zpráva pak vyvrácena. Nyní když poměr Jugoslavie k Italii jakž takž urovnán, nebude snad naše římská cesta tolik znepokojovati. A je dosť o čem tam jednati. Předně Italie přeje připojení Rakouska k Německu, aby s tímto hraničila, čs politika si ho nepřeje. Dále Malá dohoda se p. Dru Benešovi rozplynula než byla hotova, tedy třeba hledati přátel také jinde. Konečně k „mare nostro" (italiano) jsme chodby čili vzdělaněji řečeno corridoru nedostali, s přívozem přes přístavy severoněmecké kdo ví jak bude, třeba tedy jednati o přívozu přes Terst nebo Rjeku, už k vůli t. zv. jižnímu ovoci. Terstský přístav, ohromnými náklady vybudovaný, pro Italii zatím pozbyl významu, jelikož nemá územního pozadí italského; je to slepá ulička. Oživnouti může toliko dovozem (a vývozem) sousedů, třebas i jako my vzdálených.

Nás však asi více zajímá druhý bod cestovního programu: návštěva ve Vatikáně. Kard. Gasparri býval, jak známo, professorem v Paříži, zná tedy tamější „mírové bojiště", za války se ujal m. j. Dra Kramáře i našich zajatců; nejnověji sám papež v konsistorní allokuci „vyznamenal" — bohužel po zásluze — „reformní" část čs kněžstva, a co hlavní, chystá se odluka čs státu od církve, s níž papež prý, podle č. novinových zpráv (takto bez výhrady jistě lživých), souhlasí; má se tedy asi připraviti půda pro jednání o návrhu Bartoškově v našich sněmovnách.

Nápadno bylo, když noviny psaly, že náš vyslanec u Vatikánu Dr. Krofta má Řím zaměniti s Vídní; nyní vídenský vyslanec zůstal a zprávy utichly. Vysvětlení by mohli podati naši politikové, kteří však o zákulisních příhodách nejraději — mlčívají; buď jich neznají nebo nedbají, což obojí jest chybou.

Odluka státu od církve byla tu již častěji oceněna, tak že se svého hlediska nemáme co dodávati. Že se k ní přece vracíme, zavinily hlasy našich bratří v Americe, jichžto záslužy o naši věc jsme upřímně uznali (Hlídka 1920, 478), nemohouce však s jejich návrhy venkoncem souhlasiti, any vycházely z předpokladů, s nimiž my zde počítati nemůžeme, ba nesmíme.

Rev. Oldřich Zlámal poslal nám výstřižek z tamních novin (Farníka), kde otištěn tento list p. praes. Masaryka:

„Československá Národní Rada. Washington, D. C., 16. května 1918. Ctěnému Národnímu Svazu Českých Katolíků 2601 Co. St. Louis Ave., Chicago III. Vážení pánové: — Měl jsem už příležitost ústně vyložit stanovisko své a Národní Rady v otázce náboženské; opakuju, co jsem

řekl, písemné. Amerika (Spojené státy) nám je a bude vzorem pro úplnou svobodu náboženskou a církevní: t. j. stát československý nesměl by užívat a vlastně zneužívat církvi, jak to činí Rakousko-Uhersko. Nepouštěje se do výkladu o věcech náboženských, smím upozorniti, že moje stanovisko proti Rakousku přirozeně a důsledně bylo proti rakouskému politickému katolicismu — to jsem často zdůrazňoval. Upozornil jsem častěji, že sám katolický vedoucí list v Německu nazval rakouský katolicism — bahnem. O konfiskaci církevního jmění nemůže být řeči; jsou administrační problémy různého rázu, které budou muset být řešeny (zejména nepoměrné hospodářské výhody aristokratické hierarchie), ale nestane se to násilně a bez dohody s církvemi. Podávaje tyto výklady užívám příležitosti, abych Vám za Vaše laskavé přivítání srdečně poděkoval. Těším se z toho, že rozdíly náboženského přesvědčení nevadí nám ve společné práci pro náš lid. Vám upřímně oddaný T. G. Masaryk."

Podobně prý se vyjádřil 6 kv. 1918 v Chicagu k zástupcům Nár. svazu č. katol., pak při uvítání v Pittsburgu ke Slovákům i v soukromém hovoru. Je tu hlavně řeč o *církevním majetku*, jenž ovšem znamená mnoho, ale daleko ne všecko. Jmenovitě *takový poměr mezi církví a státem, jaký jest v Americe a pro jaký se p. praes. vyslovil*, naším ideálem býti nemůže; jsou naše poměry docela jiné, a „úplná náboženská svoboda a svoboda náboženského přesvědčení", „princip náboženské snášelivosti" („Českosl. samostatnost", orgán Nár. rady v Paříži 24 srpna 1918) *předpokládal by takové vlády a takové úřednictvo, jaké jest v Americe, ale není u nás.* Dvouletá zkušenost dala za pravdu nám, ne Američanům!

Zatím naše mladá americká jmenovkyně „Hlídka" Nár. svazu č. katolíku (ročník I. č. 4 z listopadu 1920), kteří prý „šli do boje, protože ve svobodné republice čs viděli též očistu církve katolické", uveřejnila několik nejen zpráv, nýbrž i úsudkův o těchto našich věcech, jež pro nás jsou nejen zajímavé, ale i překvapující. Píše m. j.: „... odpověděl Masaryk, zdali bychom nebyli spokojeni, kdyby poměr církve a státu byl takový, jaký máme ve Spoj. státech, a dále podotknul, že poměr církve a státu v osvobozené vlasti bude ještě lepší pro církev nežli jest v Americe! Před svým odjezdem do staré vlasti konferoval se zástupci Svazu v Novém Yorku, a vyptal se na bližší podrobnosti, jak navázati styky s Vatikánem. Sám varoval před konfiskací církevního majetku a podal Francii jako odstrašující příklad. Možno dnes říci, že někteří církevní hodnostáři ve Spojených Státech konferovali s ním v otázkách budoucnosti církve v Československu. Mezi těmito můžeme jmenovati arcibiskupa Mundeleina z Chicaga, velkého to přítele Čechů a Slováků, a zastance a ochránce zájmů N. S. Č. K., jehož stanovy schválil a různé jeho podniky podporoval, jako na př. obě misse do Československa. Když Masaryk byl ještě v Americe, řekl tehdy, že diplomatické styky s Vatikánem budou udržovány, a také dříve nežli co jiného se podniklo v otázce církve a státu, diplomatičtí zástupci Vatikánu a Československa byli vyměněni a zaujali svá místa v pů-

sobnosti Nuncius Micara jest zástupcem Vatikánu v Praze a dr. Krofta zástupcem Československa ve Vatikánu. Poměr mezi Vatikánem a československou vládou jest přátelský. Jednotlivé ukázky útoku na církev katolickou, její kněžstvo a kostely jsou výronem rozvrácené mysli dlouho porobeného národa a výsledek velikého utrpení, které lidu válkou bylo přivedeno. Je to počátek nepochopení, co svoboda znamená, ale jakmile se poměry vykrystalisují, bude jistě pochopení a souhlad na všech stranách. Kdo dneska bije do československé republiky se stanoviska, že jest církev pronásledována, ten tak činil i dříve když se jednalo o její politickou svobodu, ten, kdo ji nyní podráží nohy a působí jen další zmatek a chaos v myslích našich krajanů zde, jest dosavade přítel starého Rakouska a libuje si v těch shnilých poměrech, do jakých církev byla zavlečena ku své úplné skorem zkáze. V Československu se dějí dnes přehmaty, nad kterýmiž vláda následkem neurovnaných poměrů nemá žádné kontroly, tak jako i v jiných zemích evropských. Máme příklad v Italii, kde socialistické-bolševické dělnictvo nechtělo ušetřiti ani sv. Otce a jeho obydlí. Poměry v Československu v církevních ohledech se lepší. Majetek církve jest zákonitou cestou chráněn a od násilníků vymáhán. Neblahý rozkol mezi kněžstvem a založení nové národní církve jen hladinu spokojenosti národního života více rozvířilo. Kdyby tento hnisající vřed se byl nyní neprotrhl, sám Bůh ví, kam by takové poměry v církvi byly tuto zátáhly. Hlavní věc, na kterou nyní čekáme, jest ustanovení poměru církve a státu. Vyjednávání jest již v proudu, a neřeší je nějaký vesnický filosof nebo fanatický klevetář, ale vláda sama prostřednictvím svého ministra zahraničního dr. Beneše a autoritami římskými ve Vatikáně. Ďábelské ostří nepřátel katolicismu, které chtěl rozhodovati o poměru církve a státu, jak rafinovaný návrh fanatika Bartoška zněl, bylo položeno na stůl . . . Následující body byly v základě mezi Vatikánem a Československem ujednány ve příčině otázky církve a státu: 1. Církev zůstane jako veřejno-právní (nikoli soukromo-právní, jak navrhoval fanatik Bartošek) společnost státem uznávaná. 2. Přiznává se jí právo nabývati a spravovati samostatně svůj majetek. 3. Vyvlastnění dosavadního jejího majetku, pokud zájem státu a veřejných potřeb toho bude žádati, se vykoná spravedlivou a přiměřenou náhradou jeho ze státní pokladny. — Fanatik Bartošek navrhoval konfiskaci jmění „mrtvé ruky“ bez náhrady. — Další body této předběžné úmluvy s Vatikánem, jako na příklad svoboda vyučování, zřizování konfesijních škol a jich financování, nejsou dosud projednány. Z tohoto možno pozorovati, že postavení církve není takové, jak alarmisté tvrdí a jak z jednotlivých případů usuzují. Co dobrého se vykoná se strany státu vůči církvi, o tom nemluví, protože to nepodporuje jejich útok na republiku.“

Tedy amer. Hlídka (podepsán F. W. J.) se domnívá, že jen malcontenti jednotlivých (chce asi říci ojedinělých) případů využívají ke stížnostem na přehmaty protikatolické soustavy v ČS. NB o soustavě troufáme si mluviti my, znajíce lépe než Američané její pozadí, a jsme přesvědčeni, že naše veřejnost dá za pravdu nám. Vyslanectví na př. nemůže přece býti vykládáno jako nějaká jednostranná milost!

Chápeme rozmrzelost amerických bratří nad nastalým zklamáním a přejeme jim i sobě, aby nebylo ještě větší, zvláště v otázce školské; bude to ovšem záviseti také na nás! Srv. též úsudek francouzský v naší Hlídce 1920, 531 dd a k tomu 651 d.

*

Z ostatních politických událostí u nás upoutalo pozornost především vládou přivoděné jednání někdejšího „hrobaře Slovenska" Dra Šrobára s Hlinkou o smíření slovenských stran. Jdeť hlavně o zajištění Slovenska a o jeho samosprávu, pokud by se tomu zajištění nepříčila. Původní výzva, aby na Slovensko byli posíláni jen lidé nejlepší, nebyla provedena, právě lepší lidé by proto odtud raději utekli, a tím způsobem se poměry zhoršují.

Jmenování slovenských biskupů půjde Slovensku i politicky jistě k duhu, nebude-li nešťastná česká politika jejich práce kaziti.

*

Svaz národů mele na prázdno. Neníť opravdového porozumění pro ideové úkoly jeho a v čelných státnících ani dobré vůle pro ně v duchu světového míru pracovati. Imperialismus jest ještě pořád heslem doby.

Francie změnila své ministerstvo. Noviny psaly, že proto, aby nové bylo vůči Německu říznější. Zatím opak se zdá býti pravdou, neboť právě výbojný Poincaré, jeden z hlavních původců války, byl presidentem z utvoření ministerstva vyloučen. Italii válečný stav s Německem unavuje, Anglie též by ráda s ním už obchodovala, S. Amerika s takovým svazem nechce nic míti, důležitá Argentina rovněž ne.

Na východě jest Francie Anglií přes ujišťování přátelství z protektorátu křesťanů zatlačována. Anglie se v Syrii upevňuje, hledíc si zajistiti spojení s nepokojnou Indií, ohrožované teď i nepokojným Egyptem.

Místokrálem v Indii stal se žid, žid upravuje také Palestinu pro Anglii a židovstvo.

*

Na adresu českých antisemitů píší Židovské zprávy (č. 3): „Sionistický světový tisk prokázal zvláště v Anglii a Americe za války české věci dosť služeb. Stydí-li se dnes za to česká veřejnost, pak se neměla [má asi státi: měla] stydět již tehdy a nepřijímat jich a nežádat jich."

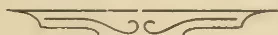
*

Ze všech sněmovních výborů čs nejvíc jest prý zaměstnáván immunitní (jenž má rozhodovati o vydání zažalovaných poslanců, teď i ministra Beneše). Pro urážky na cti jich obyčejně nevydává.

Je to sice dobrý doklad pro „svobodu slova", ale nedobrý pro zvyšování mravní úrovně v zástupcích národu!

Ročník XXXVIII. Číslo 2.

HLÍDKA.

Z náboženských dějin Horácka.

Podává Augustin Neumann. (Č. d.)

II. Bratrství a protestantství.

Jednota bratrská ujala se na Horácku asi dosti záhy. Nepřímo lze to dokázati podle bratrských starověrců, kteří se zdržovali v okolí Letovic. Když totiž nastala roztržka mezi členy Jednoty, kteří ji chtěli přizpůsobiti potřebám časovým, a mezi starověrci, kteří trvali na původním útvaru, tu opustil vůdce konservativní strany Kalenec Čechy a odebral se do Letovic [1]), kde měl své stoupence. Přímé svědectví máme z Kunštátu, kde se potkáváme s Bratřími již v roce 1476.[2]) Jednota neměla v cestě příliš mnoho překážek, tak že se mohla snadno šířiti.

Tak tomu bylo až do polovice 16. století, kdy šlechta počala na horách šířiti německé luteránství. K největším šiřitelům protestantství náležela německá, z Rakous přišlá rodina hrabat z Hardeka. Ti sobě získali panství letovické a kunštátské a všemožně využívali svého vlivu na protestantisaci Horácka. Hardekové nejednali nějak samostatně, nýbrž se snažili provésti plán moravských protestantů, který byl tehdy, v polovici 16. století následující: Přičiniti se o splynutí starých kališníků s protestanty a potříti Jednotu bratrskou.[3]) Ke straně husitské chovali se luteráni shovívavěji proto, že ji viděli v rozkladě a úpadku, naproti tomu Jednota bratrská, jsouc dobře organisovaná a intelligentní, byla jim odpůrcem velmi nebezpečným, proto jí vypověděli vyhlazovací boj.

[1]) Gindely, Quellen I, 200. — [2]) Tenora, Kunštát 79. — [3]) Kameníček, Sněmy a sjezdy moravské III, 4352.

Již kolem roku 1550 nabylo luteránství na panství letovickém převahy. Brzy na to došlo k útoku na Jednotu bratrskou. Předzvěstí jeho byly náboženské třenice v Olešnici. Tamější farář Jan, který patrně jednal dle přání hraběte z Hardeka, stěžoval si (1561) u vrchnosti na bratra Matěje Klíčníka, který oddal bratra se sestrou(!) Hrabě Hanuš z Hardeka vydal proto ve středu před hromnicemi 1561 nařízení, v němž poručil olešnickým Bratřím, by se obraceli k faráři Janovi. To jest první projevení úmyslu poluteránštiti olešnický sbor bratrský. Ale německému šlechtici se plán hatil. Zmíněný farář brzy z Olešnice utekl. I usadil na jeho místo hrabě jakéhosi blíže neznámého kněze ze Střílek. Však ani ten dlouho v Olešnici nevydržel, jsa vystřídán knězem Melicharem. Ten zase nebyl po chuti patronovi, který jej proto po půl roce vypověděl.[1]) Od té doby měli olešničtí Bratří aspoň na nějaký čas pokoj a hrabě z Hardeka nabyl zkušenosti, že vyhubiti Jednotu nebude tak snadno.

V nesnázi nalezl nového pomocníka. Byl to kazatel německé obce luteránské v Mor. Třebové Sotbauch, řečený jinak Sopouch, který dle pramenů Bratrských byl „Jednoty starý nepřítel." Ten se stal horlivým pomocníkem letovické vrchnosti. Tam vystoupil v popředí Volf z Hardeka, na kterého si Bratrské paměti hořce stěžují pro jeho nevděčnost. Dle nich „teň hrabě Volf, když byv za svého pacholetství na Boleslavi u pana Arnošta Krajíře, učiv se česky, Bratrem byl — tuto již Bratřím se posmívati a leccos ytipného o Jednotě mluviti počal, a provésti chtěje reformací na zboží svém po vitembersku, Bratřím sbory zastavil."

Za to, že Bratří naučili Volfa z Hardeka v Boleslavi česky, umínil si on je vyhladiti. Sopouch dal hraběti jakési články, který je předložil soudcům Jednoty na Letovicích. Ti je poslali po velikonocích 1564 br. Červenkovi do Lipníka, kde se konalo právě shromáždění starších Jednoty. To bezpochyby nepřistoupilo na znění cedule podané od luteránů, neboť br. Blahoslav o tom napsal: .... „oni odbyli prve br. Kožiského (z Letovic), nežli sem já mezi ně přijel." Tím se Hardek nikterak nenechal odbýti a žádal o schůzku na Kunštátě, při které by se Bratrští kazatelé domluvili s luteránskými. To učinil opětně návodem Sopouchovým. Bratří přijali pozvání a vyslali na Kunštát zástupce sboru lanškrounského br. Petra Herberta a z Letovic br. Kožiského. Po schůzce jeli delegáti hned k Blahoslavovi do Ivančic, který po důkladné informaci odejel[2]) za br. Červenkou do Přerova, by se s ním uradil, jakou

[1]) Cvrček, Paměti ze stol. XVI. o městech moravských. (ČMM 1898, 344) — [2]) Cvrček, U m, 346.

odpověď dáti Hardekovi. Té se mu dostalo v adventě 1565. Doručilo mu ji poselstvo Jednoty bratrské, které dostalo od starších přesný návod o tom, jak má s hrabětem jednati.[1]) Bratří patrně na žádost Hardekovu nikdy nepřistoupili, neboť za nedlouho dal hrabě všechny farnosti na panství luteránům.[2]) Tak ještě téhož roku (1565) přešla katolická fara i s kostelem a fundacemi do rukou luteránských a co zvláště příznačno jest, aby sobě zajistil Hardek budoucnost, tedy se postavil na stanovisko — moderně řečeno — převýchovy, založiv v místě luteránskou školu.[3])

Své snahy o rozšíření protestantství hleděl Hardek později posíliti zvláštním řádem. Došlo k němu roku 1576 a nutno doznati, že se tak dálo ve znamení postupu luteránství. Hrabě se totiž neomezoval již pouze na své panství kunštátsko-letovické, nýbrž rozšířil styky již i se sousední držitelkou panství meziříčského, paní Alénou, vdovou po Berkovi z Dubé. Z jednání v tomto směru vzniklého vysvítá, že toto druhé tažení mělo za účel poprotestanštiti kališníky v těch místech až dosud hojně zastoupené. Za účelem provedení svého plánu pozval hrabě k paní Aléně na Meziříčí kališnické kněze, kterých prý přišlo celkem jedenácte. Mezi nimi prý byl též „jeden starý prosták v tchořové čepici.“ Kněz Hardekův, tedy patrně luterán, dal návrh o domluvě stran společného učení, ale místo dohody docílil svády. Kališníci trvali na ponechání obrazů svatých a korouhví a také od svého neustoupili. Rozešli se bez jakéhokoliv pořízení. To ale Hardekovi pranic nevadilo. Když nedošlo k sestavení zvláštního řádu, tedy zavedl pro panství kunštátské a meziříčské řád určený pro kraj olomoucký a brněnský. Spočíval na augšpurské konfessi z roku 1530[4]) a hrabě se až příliš svědomitě přičiňoval, aby německá reformace zvítězila nad stranou kališnickou a bratrskou. Důkazem toho jsou nové jeho kroky proti Jednotě bratrské.

Roku 1580 a 1581 zakázal letovickým Bratřím shromažďovati se k pobožnostem.[5]) Tamější luteránský predikant zneužíval styků s vrchností k potlačování Bratří na panství. Tak v Olešnici (1582) nedovolil farář pochovati na tamním hřbitově členku sboru. Vyšlo při tom na jevo, že se jedná o pikle právě zmíněného pastora. Proneslo se totiž, kterak on popíchl písaře na kunštátském zámku, by učinil totéž, co v Letovicích.[6]) Tam, jak právě zmíněno, byli Bratří úplně potlačeni. V Kunštátě samotném se vrchnost skutečně řídila dle vzoru letovických luteránů. Téhož roku (1582) zakázala Alžběta z Hardeka kunštátským Bratřím schá-

[1]) Cvrček, U m. — [2]) Volný, Kirch. Top. II, 2. — [3]) Tamže: — [4]) Winter, Život církevní v Čechách 357—358. — [5]) Cvrček, Paměti o sborech bratrských na Moravě ze stol. XVI. (ČMM 1899, 367.) — [6]) U m 355.

zeti se ve sboru. Ti se obrátili k panu Matyáši Žalkovskému s prosbou o pomoc, který jim přislíbil, že bude zároveň s panem Bernardem Rájeckým psáti paní z Hardeka. Prozatím prý se mohou scházeti dále, v případě pak, že by je paní pronásledovala, nechť se odvolají na něho anebo na hofrychtéře (Bernarda z Drnovic). Bratří se tedy skutečně sešli, ale energická paní hned při první schůzce jim vzala klíče a sbor zamkla. I stěžovali sobě u pana Bernarda Drnovského, který se tentokráte obrátil dopisem přímo na paní z Hardeka. Leč marně. Propustila posla bez odpovědi, vzkazujíc, že nemá písaře doma. Když za nedlouho kamsi odjížděla, napsala mu dopis, ve kterém označila jednání kunštátských Bratří za vzpouru, kterou „nerci-li od nich, ale od své rovné snášeti mi nemožné." Proto jeho prosbě za ulevení kunštátskému sboru nevyhoví.[1])

Skoro současně šířilo se protestantství též i v hořejších končinách Horácka. Bylo to Bystřicko nad Pernštýnem, Novoměstsko, Jimramovsko, část patřící již k Meziříčsku a Žďársko. Poměry tamější se sice od Kunštátska i Letovicka značně lišily, však právě proto se stává luteránská rozpínavost tím zajímavější. Jak jsme poznali, byli na panství kunštátsko-letovickém ve většině Bratří. Naproti tomu v horní, odlehlé, tím méně přístupné a konservativnější části zůstávali až do té doby ve značné převaze kališníci. Tam tedy došlo k boji mezi staroutrakvisty a luterány. Zápas ten se nám jeví ve světle tím zajímavějším, jelikož na sobě nesl znamení boje o symbol, o kalich.

Zmínili jsme se již nahoře o paní Aléně Berkové z Meziříčí. Jelikož narazila při zavedení protestantského řádu na svých statcích na odpor, tedy si pomohla tůčkou tehdy zcela obvyklou. Dosadila svým kališnickým poddaným kněze pod obojí, ale aby při tom zároveň prosadila svoji vůli, tedy to byl kněz pod obojí — s konfessí augšpurskou. Na venek tedy zcela jako utrakvista, ve skutečnosti však luterán. Že tak učinila, se dovídáme ze zprávy o Zikmundovi Heldtovi z Kementu, který prý dosadil do Veselí takového kněze — dle listu paní Alény.[2]) Leč lid ve Veselí se nenechal oklamati. Rozhodně nechtěl choditi do luteránského kostela, dávaje raději přednost klášternímu kostelu ve Žďáře, kde se mu dálo po vůli. Aby paní Berková docílila ve Veselí luteránské většiny, tedy uváděla do obce cizí protestanty, vykazujíc jim staveniště u kostela a farní zahrady. Tím prý vznikla celá ulice na jižní straně.[3])

Cisterciácký klášter ve Žďáře byl za toho třídění duchů v úpadku,

---

[1]) Cvrček, U m 355–56. — [2]) Žďárský obzor IV, č. 10, str. 151. — [3]) U m 152.

tak že domácí poměry klášterské vlastně náboženský převrat jenom podporovaly. Proto již biskup Stanislav Pavlovský prohlašoval klášter za nepřímého podpůrce protestantství.[1]) Vrcholem všeho bylo, že ve Žďáře samotném, tedy na klášterním patronátě byl roku 1592 dosazen protestantský farář.[2])

Jinak tomu bylo na venkově. Někdejší správce žďárský Václav z Ekartovic učinil v tom ohledu velmi důležitou výpověď. Prohlásil totiž, kterak za jeho působení ve Žďáře byli na venkovských klášterních farách „pořádní katoličtí kněží,“ lidé naproti tomu byli nekatolíci, „zvyklost majíce od předešlých pánův svých, ježto za času jejich mše svaté českým jazykem sloužívali a husitský obyčej zachovávali.“[3]) Venkov žďárský byl tedy kališnický a liberálnost žďárských Cisterciáků hovících kališníkům ve všem působila, že poddaní se k luterství netoliko nepřidali, nýbrž, jak jsme při Veselí poznali, raději chodili k řeholníkům nežli k pastorům. Kardinál Ditrichštejn byl sice na ně rozezlen, ale při rozepři o desátky s ostrovským luteránským pastorem dal lidu pokyn, aby mu desátky odváděl, ale chodil na služby boží do — kláštera.[4]) Když pak sám mocně zasáhl do klášterních záležitostí, hlásil císaři, že Žďár sám jest do polovice protestantský, venkov ale jest venkoncem kališnický.[5])

I jinde začalo protestantství dosti záhy. Dalečín byl již roku 1561 většinou nekatolický.[6]) Totéž platí o Jimramově v roce 1560.[7]) V tu dobu začínalo luterství též v Novém Městě. Dle Volného[8]) drželi se tam utrakvisté, kteří, jak nahoře jsme poznamenali, získali prý sobě zároveň s bystřickými právo svobodného dosazování kněží pod obojí.

Nejzajímavější však byl zápas na Bystřicku, t. j. na panství pernštýnském. Ohniskem jeho bylo obsazení fary v Bystřici. Podnět zavdal odchod utrakvistického faráře Vavřince Dukáta. Za rozepře stran Dukáta bylo městečko vlastně bez duchovního správce. Před velikonocemi se jim tedy nabídl děkan z Doubravníka, kněz Brikcí, že jim pošle na Květnou neděli kaplana, by jim „na tu slavnost slovem božím a svátostmi těla a krve Páně posloužil“.[9]) Byli tedy v Bystřici kališníci, ale nikoliv uvědomělí. Již také pomalu počínali splývati s protestantstvím. Důkazem toho jest právě nastalé interregnum, ve kterém odpírali přijmouti kněze biskupem dosazené, ale žádali dosazení faráře pod obojí — s kon-

[1]) Snopek, Některé relace biskupa Stanisl. Pavlovského atd. (ČMM 1908, 248.) — [2]) Žďárský obzor IV, 149. — [3]) Arch. klášt. Augustiniánů na St. Brně. — [4]) Žďárský obzor IV, 149. — [5]) U m. — [6]) Volný, Kirch. Top. II, 2, 294. — [7]) U m 296. [8]) Tamže, 387. — [9]) Zem. arch. mor. Sb. Bočkova, 7258. (Roku 1581.)

fessí augšpurskou.[1]) Vratislav z Pernštýna byl si dobře vědom poměrů, jaké v Bystřici nastávaly. Viděl, že zrovna jako jinde, tak i tam chce převládati luterství pod rouškou českého kalicha. Věda pak, že staří kališníci lišili se od katolíků vlastně pouhým podáváním z kalicha, které zatím Církev povolila, hleděl převésti utrakvisty pomocí kalicha do tábora katolického. Tak tedy zápasily o bystřické kališníky dvě strany: katolická a luteránská.

Vratislav z Pernštýna, chtěje učiniti protestantské agitaci na svém panství konec, odňal roku 1580 doubravnickému děkanovi právo presentace a přenesl „moc k rozdávání kněží“ na olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského.[2]) O dvě léta později rozšířil toto splnomocnění na všechna svá panství.[3]) Blahovůle Pernštýnovy chtěl biskup využíti k tomu, aby se z jeho panství stalo chnisko katolicismu. Proto již roku následujícího přišli do Doubravníka Jesuité, by se bezpochyby usadili v někdejším klášteře jeptišek řádu sv. Augustina. Dovezeno jim tam za sedm set obrazů, leč brzy odešli, místo se jim zdálo tuze malé.[4]) Leč tím nevzala katolická restituce konec. Na Pernštýně zůstal Jesuita páter Baltazar zvaný lidem „pátý plucar“, působě jako missionář. Nevedlo se mu příliš valně.[5]) Bystřičtí prohlásili, že budou raději bez faráře, nežli aby chodili k Jesuitovi, ale do Bratrského sboru také nechodili.[6])

Považujíce za příčinu všeho zla odnětí presentace, obrátili se v té věci přímo na Vratislava z Pernštýna.[7]) Ten však jim velmi ostře zdůraznil své stanovisko a při tom jim nepřímo vytknul jejich náboženskou nesnášelivost. Rozeznávaje luteránství od husitismu, prohlásil, že „žádného k jinému náboženství“ nenutí, „nýbrž je, poddané své při starobylém způsobu přijímání svátostí velebných pod obojí způsobou“ chce ponechati. Rozdíl činil pouze v kněžích, kteří jim přisluhovali. Znal pořádně ordinované kněze katolické a věděl naproti tomu, „jaké se toho času neřádové mezi kněžstvem y také v dosazování nepořádně ordinovaných kněží na fary dějí“ a proto nechtěje, aby se něco podobného dálo i na jeho panství „poručil úředníkovi na Pernštýně, aby se v osazování obracel na biskupa olomouckého.“[8]) Tím Vratislav z Pernštýna jasně prohlásil: Bystřičtí zůstanou při podávání z kalicha, ale symbolu nesmí býti zneužíváno na protestantskou agitaci.

---

[1]) Tenora, Z pamětí měeta Bystřice nad Pernštynem. (Hlídka, 1907, 746.) — [2]) Cvrček, Paměti o sborech bratrských na Moravě. (ČMM 1899, 2ň6.) — [3]) Navrátil, Jesuité olomoučtí, I. 245[2]). — [4]) Cvrček U m. — [5]) Tamže, 350—357. [6]) U m. — [7]) Tenora, Z pamětí města Bystřice n. Pern. (Hlídka, 1907, 743.) — [8]) Zem. arch. mor. Sb. Bočkova, 7246. (1581.)

Vratislav za nedlouho sice zemřel, ale jeho smrt neučinila jeho snahám konec. V díle jeho pokračoval Jan z Pernštýna, který se chopil proti luteránům téhož prostředku, jakým oni pracovali proti katolíkům, kališníkům a Bratřím: vydal řád pro děkanství doubravnické.[1]) Úvodem zmiňuje se o pohnutkách, jež ho k sepsání řádu vedly: myšlenkový rozkol jevící se ve vzrůstu sektářství a pokleslosti mravů. Příčinu toho spatřuje v odpadu od katolické víry, neboť „kde víra pravá a rellegií svatá katolická hyne, tu požehnání a bázeň boží ustává, sekty, bludy a kacířstva všelijaká povstávají, křesťanská láska stydne, upřímnost mezi lidmi se tratí a odtud, jak proti Bohu, tak i proti vrchnosti svej na tomto světě od Boha nařízený všelijaká nepobožnost, rouhání, nevážnost, rozpustilost a neposlušenství . . . začátek svůj mívá a pochází."

Na to následují jednotlivé články. Jak jsme již podotkli, postavil pán z Pernštýna proti řádům protestantským řád katolický, prodchnutý rovněž docela jako na odvetu zásadou: „Čí země, toho víra." Proto hned v prvním článku rozhodně zakázal svým poddaným, aby holdovali sektářství, nýbrž aby se ve věcech víry řídili jeho příkladem. S tím souvisel článek šestý, dle něhož se nesměli utíkati k žádnému jinému knězi, leč k tomu, kterého jim ustanovila vrchnost. Dále nařizoval choditi na mši sv. a světiti svátky. Kdo nepůjde v neděli do kostela, zaplatí pokutu jednoho funtu vosku. Všichni nechť světí svátky, robotovati v ty dny se nesmí. Cechy a úřední osoby jsou povinny účastniti se processí. Stejně se všichni poddaní zavazují modliti se klekání a postiti se na vigilie. Aby se správa církevního jmění nedostala do rukou nepovolaných, tedy všichni kostelníci měli býti známi jako dobří katolíci, kteří by se ve všem řídili dle rozkazů svého děkana nebo faráře. S bohoslužbami spojil pán z Pernštýna zároveň i mravní stránku života lidu. Pod trestem obecní šatlavy nesměl nikdo z poddaných jíti za služeb Božích do hospody a tam se opíjeti. Kromě toho hleděl působiti Pernštýn ještě dvojím prostředkem na lid. Byl to úplně týž způsob, jakým jednal na Letovicku Hardek: škola a tisk. Hardek založil luteránskou školu, Jan z Pernštýna přikázal, že obec nesmí jmenovati nového rektora bez vědomí a souhlasu farářova. Tím hleděl zajistiti katolictví budoucnost vychováváním mládeže. V jiném směru hleděl učiniti přítrž šíření protestantství znemožňováním tiskové agitace. Za tím účelem poručil, aby sektářské knihy byly sbírány a páleny. Vykonavatelem nařízení byly dvě, blíže neznámé osoby, které měly dozor nad chozením do ko-

[1]) Otisknul jej Kameníček, Sněmy a sjezdy moravské III, 697—700.

stela. Stalc-li by se, že by jména scházejících neohlásily, tedy budou dvakráte tak trestány, jak ti, kdož se kostelu vyhýbali. Kteří se nechtějí řádu podrobiti, propadají nejprve obecní šatlavě, potom vypovězení z panství.

Řád pro panství pernštýnské byl na první pohled velmi přísný, ale přichází v úvahu otázka jiná: Jak byl prováděn? Můžeme říci, že zůstal na papíře, neboť ten, kdo jej měl vykonávati, přál — protestantům. Byl to úředník pernštýnský, který hned za rok (1591) dosadil na faru ve Vězném predikanta, který však hned šel do Rožné.[1]) Jinak tomu bylo v Rozsochách. Tam přišel roku 1595 jako správce katolické fary jistý Jan Rectorius, ale za rok ho dal sám biskup odvésti do kněžské káznice ve Vyškově, poněvadž vyšlo na jevo, že Rectorius jest vlastně zakuklený odpadlík.[2]) Pravděpodobně i Nedvědice a Štěpánov byly již v rukou luteránských, neboť ve zmíněném již řádě Vratislava z Pernštýna se praví, aby kostelní hospodáři byli proti sektářství, poslouchali svého faráře a neobraceli se jinam „buď Nedvědický neb Štěpánovský.“[3])

I jinak bylo luterství všude na postupu. Hardekové prosadili konečně přece zvláštní řád pro panství kunštátsko-letovské, který před lety marně se pokoušeli zavésti. Řád byl dán na Letovicích dne 19. října 1589 a hned v úvodních slovech se dočítáme o výbojnosti Hardekově. Dle nich má „obzvláštní a nejpilnější péči“, kterak by jeho náboženství „na gruntech v zrostu svém šťastný průchod míti mohlo.“ Můžeme pak říci, že volil k provedení svého úmyslu mnohem lepší prostředek, nežli Pernštýn: Vykonavatelem jeho úmyslů měli býti luterští kazatelé. Proto, aby je nadchnul pro práci, vydal uvedený řád, kterým se jim zlepšovalo postavení, oni pak, aby „potěšeni jsouc, tím pilnější a snažnější ochotnost k povolání svému měli.“[4])

Hardek takto sobě získal naprosto spolehlivé pomocníky a tím zajistil předem úspěch. Dospělyť později poměry na panství tak daleco, že katolický kněz tam nemohl vůbec působiti a co ještě na starou víru připomínalo, bylo násilím odstraňováno. Dokladem toho je druhá část panství kunštátského, Radiměřsko, kde došlo roku 1601 k velmi zajímavému narovnání s knězem Eliášem Špaltholzem.

Z náboženství katolického a snad i později kališnického zachovalo se tam uctívání posvátných obrazů, které se snažili stoupenci prote-

[1]) Volný, Kirch. Top. II, 2. — [2]) U d 300 — [3]) Kameníček, Sněmy a sjezdy atd., 697—700. [4]) Neumann, Příspěvky k náboženským dějinám Kunštátska a Bystřicka a. Pernšt. (SHK., 1920. 45.)

stantství odstraniti. Druhý článek narovnání proto žádal, aby „žádného modlářství podle své vůle a návyku, zvláště v kostele se nedopouštěli.“ Následující klausule pak mluví ještě určitěji. Předně dokazuje, že se jedná o vymícení dávnověkého uctívání svatých, neboť na den sv. Anny, jakýmsi — starodávným — návykem . . . lidé do kostela radiměřského“ se scházeli. Tam byla patrně socha sv. Anny, na kterou lidé z úcty k světici věsili různé předměty, hlavně šatečky. Proti tomu zakročili protestanté takto: Poručili, aby na ten den „ouřadové přísežní z moravské strany při jeděnch dveřích stáli, nic toho do kostela vnášeti“ nedovolovali.

Jak byl lid na protestanty rozezlen, toho nejlepším dokladem jsou další slova, dle nichž představení obce neměli připustiti „ani kněži a boží službě žádné překážky.“ O kousek před tím pak se dočítáme o čistě protestantské povaze bohoslužby. Dává se totiž důraz na kázání a zakazuje se modlářství — t. j. klanění se Nejsvětějšímu a uctívání svatých. Rozhodnutí toto je důležito i po jiné stránce. Dokazujeť mocný vliv šlechty, která své moci dovedla využíti proti bezbrannému lidu. Podepsán je totiž Jan Vanecký z Jemničky, Jan starší Odkolek z Oujezdce na Temenici, poručníci po zemřelém Pavlovi Katarinovi z Kataru.[1]) A jako šlechta znemožňovala katolictví, případně i kališnictvi zapovídáním bohoslužeb, tak totéž i činila hmotným poškozováním duchovenstva, činíc takto jeho působení zcela nesnesitelným. Tak v Kunštátě, kde vlivem Hardeků a Lichtenštejnů bylo již roku 1590 jen málo katolíků, nechtěla Johanna Eva z Lichtenštejnu zaplatiti ke kostelu tisíc[2]) zlatých, ačkoliv při pohřbu své matky se zavázala tak učiniti. Bylo se jí tudíž zodpovídati před soudem (1598), ale ani tím se katolickému faráři Sullovi nepolepšilo. Roku 1606 ho kardinál Ditrichštejn přímo prosil, aby v Kunštátě zůstal, ale postavení jeho bylo neudržitelné. Vrchnost a lid postavily se proti němu. Farníci mu odepřeli odváděti desátky a pan Šmíd, tehdy držitel panství, mu dal do sv. Jiří téhož roku výpověď. Nesnáze ty ještě zveličoval tamější pastor, tak že Sullovi nezbylo než odejíti. Od té doby až do roku 1624 byl v Kunštátě pouze predikant.

Zcela podobný pochod protestantisace byl i na Jimramovsku, kde za příkladem Hardeků dal Pavel Katarin z Kataru pastorům právo svobodně kšaftovati (1600.) Později (1608) dal Jan Dubský řád pro panství jimramovské. Snaže se navázati na staré tradice vzhledem k lidu

[1]) ČČM 1847, 550—552. — [2]) Volný, Kirch. Top., II, 2, 202.

a hledě sobě získati pastory upravením hmotných poměrů, dovedl takto zajistiti posice luterství pro budoucnost[1].) Řád ten dovršen literátskými artikuly danými o čtyry roky později (1612) na základě konfesse augšpurské, o které 1608 nebylo ještě ani zmínky.[2]) Katolíci v místě samotném pak byli jen z milosti trpěni. Dočítáme se totiž,[3]) kterak luteráni dovolili, aby jednou za čas přijel katolický kněz do Jimramova a tam konal v luteránském, kdysi katolickém, chrámu bohoslužby pro své věrné. Ale kázání prý byl pokaždé povinen předložiti pastorovi.

Pouze ve dvou krajích lze pozorovati postup katolictví: na Bystřicku a Žďársku. V Bystřici došlo ke změně roku 1593, kdy panství tamější zakoupil Václav Ples Heřmanský ze Sloupna na Stolanech. Pán ten byl velmi horlivým katolíkem a také se dle toho choval. Však příčina ve změně situace byla také ještě jiná. Již při Vratislavovi z Pernštýna jsme postřehli snahu po provedení katolické restituce, leč marně. Neúspěch spočíval částečně ve špatné finanční situaci rodu.[4]) V té pomáhali i bystřičtí a žádali pak za poskytnutou pomoc ústupky v ohledu náboženském. To u pana Plesa odpadalo úplně. Jsa dobře postaven, ničeho od nich nežádal a tím se jim také nikterak ani nevázal a hned vystoupil na obranu katolictví a to právě tak, jako činili protestanté. Prohlásil to sám v dopise zaslaném biskupovi olomouckému: Dal kostel do rukou katolíkům, kterým původně náležel, ztrojnásobil příjmy kněžské a tím hmotně zajistil duchovní vůdce lidu, školu pak dal rovněž do rukou katolického učitele[5]) a kromě toho pořídil zvláštní řád pro panství.

(P. d.)

---

[1]) Německý překlad řádu v zem. arch. mor. Cerr. I, 88—89, str. 382 n. Výtah podává Hrejza, Česká konfesse 353[3]. — [2]) Hrejza, u. m. — [3]) Cerr. I, 88—89. — [4]) Tenora, Z pamětí města Bystřice n. Pernšt (Otisk z »Hlídky«, 1907—1909), 37. — [5]) U m 34. List ze dne 10. května 1595.

Mravní podklady obchodu.

Dr. Augustin Štancl. (Č. d.)

V Pelclových Rozhledech z r. 1904 dochází k témuž úsudku K. Rohan v zajímavé stati: Moderní stoupenci Husovi. Mimo jiné dovolává se spisku německého pastora Pavla Gerarda: Meine Erlebnisse und Beobachtungen als Dorfpastor 1883—1893, aby ozřejmil tu „vyšší" morálku protestantskou, která však ve skutečnosti až příliš čpí hmotařstvím a sobectvím, jak zřejmo z doznání pastorova: „Ta trocha křesťanství jest pouze nátěrem." Úsudek tento není tvrdý, uváží-li se, že dle doznání pastora Gerarda je protestantskou zásadou: Co hospodářství jde k duhu, smí se činiti; a co hospodářství neškodí, toho netřeba nechati. Rohan ukazuje dále na evangelické Holanďany, kteří vyssávají Javu a ostatní své osady, jak to popsal Multatuli. Uvádí evangelické Američany, jak je popisuje Georg Friderici ve svém spise: Indianer und Anglo-Amerikaner. Z něho se dovídáme, proč vedena byla nejslavnější válka indianská poslední doby proti kmeni zvanému Sioux. Dle doznání Williama Blackmora nebyla tato vyvolána „proněvěrou" Sioux, nýbrž věrolomností, proněvěrou a násilnictvím americké vlády, „jež indianskému tomu kmeni smlouvou ze dne 29. dubna 1868 Black Hills čili Černé hory za bydliště vykázala a jej ihned opět z něho vytlačiti a v chudší a pustější zemi ubytovati se snažila, když půda Černých hor osvědčila se úrodnou a na zlato bohatou."

Rohan uvádí také z Edwina Jamesa předmluvy k Tannerově Narratire: „Ve spisech prvních dějepisců, zvláště puritanských duchovních Nové Anglie nalézáme Indiany popsané obyčejně jako plémě ďáblu zapsané, jako divoké bestie, krvežíznivce a pohanské démony." Vůči těm bylo ovšem dovoleno vše, i úplně je vydrancovati. Při líčení poměrů západně od Skalnatého pohoří píše dějepisec Bancroff: „Nemůže o tom býti pochybnosti, že Španělé s domorodci nakládali spravedlivěji a lidštěji než Angličané a Amerikáni." A „rejstřík jednání Španělů jasně září jako světlo sluneční u porovnání se ‚stoletím hanby' Anglie a velké republiky."[1]) Dějiny Španělů v Novém světě nepatří sice nikterak ke zlatým listům dějin církevních. Avšak ještě na počátku tohoto století hlásily noviny, že kterási anglická společnost vyvezla za 12 let 4000 tun gumy z Putumaga do Anglie, obchod ten však zaplatilo 30.000 Indianů

[1]) K. Rohan, Moderní stoupenci Husovi, Rozhledy 1904. I. 184, 189=16).

životem. Z toho také si lze vysvětliti, proč Rade se neshledal dosud s nějakou protestantskou ethikou kupeckou. Neomezený individualismus, ona lež o člověku, přinesl věru jedovaté ovoce a tím už ukázal svou nesprávnost. Jen církev katolická jej dovedla a dovede zase odkázati do mezí práva a spravedlivosti. Není jistě právem a spravedlivostí, abych tyl z práce druhého, abych měl zisk sám bez práce. Takové jednání nelze nikdy zváti spekulací ani obchodní, nýbrž ziskuchtivou vychytralostí. Obchod jí však není a býti nesmí!

*

Je pravda, že mnozí tak naň nehledí. Rozumíme-li obchodem nakoupiti nebo vůbec získati zboží, aby nezměněno bylo zase odprodáno s výdělkem, pak ovšem může takové zdání vzniknouti. Za těchto poměrů lze snadno patřiti na obchod jako na vetřelce, který se vsunul mezi výrobce a kupce, ne aby nové tvořil tovary a hodnoty, nýbrž aby živností z nákupu a odprodeje zisku se dodělal. Jakýsi druh zastřeného lupičství předstupuje v obchodě před nás za těchto podmínek. Moderní národohospodářská nauka také skutečně stotožňuje původ obchodu s lupičstvím a dovolává se shluku různých práv a zvyklostí, nacházejících se na původním stupni hospodářského vývoje, je to nejrůznější monopolisace, výsadnictví, právo pobřežní, právo vůči cizincům a jiné.[1]) Dle toho by byla živnost kupecká se vyvinula z loupežného obchodu. Ten by záležel v tom, že zboží prodával, kterého ani nekoupil, ani neurobil, nýbrž násilím, při nejmenším podvodem, se zmocnil.

Mínění to má něco do sebe, považuje-li se obchodník za cizopasného vetřelce, který se vsunul mezi výrobce a spotřebitele, aby z obou bez práce tyl. Při obchodu se přec dráže zboží prodává než se nakoupilo, třebas obchodník osobní prací a námahou zboží ani nepozměnil, tím méně snad zlepšil. Výrobce a řemeslník prodávající právem zboží dráže než zač nakoupili suroviny, poněvadž je zpracovali. Ale obchodník? Jeho námaha a vydání záleželo v tom, že zboží shledal a dovezl a jen výlohy za to si může napočítati. Tak rozumuje moderní národohospodářská škola, jež jen práci a hlavně ruční považuje za hodnototvornou a neuznává žádný jiný zisk z obchodu.

Tak nesoudil však středověk, ačkoliv znal všeobecnou pracovní povinnost a nepovažoval práci kupeckou za stejně produktivní jako práci rolnickou a řemeslnickou. Tím nikterak nesouhlasil středověk s názorem doby novější, dle něhož jen práci rolnickou jest nejvýše

[1]) Sombart, Der moderne Kapitalismus I. 180.

hodnotiti, po ní práci v průmyslu a na nejnižším místě teprve práci s obchodem spojenou. Dr. Linsenmann nazývá tento názor nízkým a vyvrací jej.[1]) Praví, že práci rolnickou povznesl jen průmysl a zase tento si získal zásluhu o blaho lidstva jen tím, že spojil práci duševní s prací tělesnou. Jen tímto spojením se výrobky rolnické zušlechtí pro spotřebu a rozhojní se až přebývají a kupecky se pak mohou zužitkovati. Nejprimitivnější stravou kulturního člověka je beze sporu chléb, ale chléb není čistě přírodním výrobkem, nýbrž předpokládá průmysl. Ale stejně nutným jako průmysl jest i obchod. Čím méně vyvinuta jsou společenská zařízení, jimiž se obchod provozuje, směna totiž zboží umístěného v různých i vzdálených krajích, na př. peněžnictví, právo obchodní, tím nesnadněji jest prováděti spravedlivost a chudší vrstvy zachrániti před vykořisťováním od vrstev zámožnějších. Čím však jsou tato společenská zařízení vyvinutější, čím uspořádanější peněžnictví jest, čím více obchod uvolněn a zveřejněn jest, čím účelnější jest veškeré spojení po souši a vodě, tím více se dostane práva a spravedlivosti i vrstvám chudším. Dnešní praxe potvrzuje vývody Linsenmannovy doslova.

Sv. Tomáš Aq. psal nejinak: Obchod jest dovolen a zisk oprávněn, když někdo se obchodem zabývá pro blaho veřejné, aby totiž bylo zboží nutné pro živobytí ve vlasti po ruce. V tomto případě není zisk účelem, nýbrž jakousi mzdou za práci.[2])

Příroda sama nutí do obchodu tím, že suroviny jsou nestejně rozděleny. Obchod přec umožňuje, aby i chudák se mohl odívati do bavlněného zboží amerického a nemocný horečku utišil chininovou korou. Železná blokáda podvazuje však všechen ruch a všechnu radost ze života. Obchod má tedy kulturní význam neobyčejného dosahu.

Právě že samostatný obchodní stav se zabývá vyhledáváním pramenů nákupních a výdělečným odbytem výrobkův, ušetří už tím spotřebitelé a výrobci mnoho času, námahy a vydání. Zboží obchodem nepodraží, nýbrž zlaciní. Mnohé suroviny nabývají teprve z obchodu hodnoty. Platí to zvláště o těch, které se nacházejí na některém místě v takovém množství, že lidé jich ani spotřebovati nemohou. Jakou cenu měly na př. lesy bukovinské než obchodník do nich vnikl? Nebýti pak obchodu uhlím, jak by se dařilo Italii průmyslově a i kulturně? Jen obchodem se dodělávají přemnozí výrobci spravedlivé ceny svých výrobků, poněvadž jim otevírá odbytiště. Ale obchod snižuje také cenu cizího zboží tím, že dovede nalézti nejvýhodnější prameny nákupní.

[1]) Lehrbuch der Moraltheologie 1878, p. 517. — [2]) S. th. II. 2. qu. 77. a. 4. c.

Sv. Tomáš považuje soběstačnost zvláště měst za ideál, ale proto nechce míti obchod z měst vyloučen. Odůvodňuje své mínění tím, že není státu, který by všecky předměty spotřeby vyráběl anebo by neměl přebytečného zboží pro vývoz.[1]

Obchod neznamená však pouze výhody hospodářské, obchod jest i velmi úrodným prvkem kulturního pokroku. Obchod spojuje národy, obchod znemožňuje nepřátelské národnostní odloučení, obohacuje vědění novými poznatky; obchodník bývá obyčejně prvním výzkumným cestovatelem v cizích krajích, on první vyhledává vhodné přístavy, vhodné cesty, po kterých rychleji a bezpečněji se jde i missionáři. Pošta, telegraf, telefon, železnictví, loďařství a stavitelství, ale také tisk a hlavně novinářství by bez obchodu nebyly anebo by se vyskytly jen jako zajímavý sport. Národové spokojující se pouze výměnou nejnutnějších potřeb, takových vymožeností nemají. V tom všem je nejrozmanitější práce, která tvoří hodnoty a proto plným právem odměněna býti musí i ziskem kupcovým.

Obchod ovšem se nemůže honositi pouze uvedenými přednostmi, za ním jdou i stíny a stíny dosti husté a černé. Obchod neukojuje jen užitečné a nutné potřeby, vyvolává i nové, dříve docela neznámé. Obchod umožňuje, aby se vyvíjel mezi lidmi smysl více jen na hmotné blaho upřený a aby se mravně stejně hodnotila mzda za práci jako zisk bez námahy. Obchod podporuje rychlý vzrůst bohatství, ničí prosté mravy a jednoduchý způsob žití a na jejich místo zavádí romařilost, poživačnost, které ztravují mravní a tělesné síly národů. Korint, Alexandrie, Tyrus jsou ze starověku známy po této stránce i z Písma, Hamburg, New York, Janov, Londýn se zase dobře znají s téže stránky v době nové.

Obchod není vždy ani vítězným průkopníkem vítaného pokroku, dosti často se stává pramenem úpadku a zaostalosti nejen mezi národy „divokými“, nýbrž i vzdělanými, nabízeje jim škodlivé vymoženosti a požitky naší nadkultury v nejrůznější podobě.[2] Dotýkáme se tím nejbolavějšího bodu a nejtemnější stránky v dějinách křesťanských národů, neboť skutky surového násilí, bezohledného sobectví, nezřízeného ukájení náruživostí a vášní, které jsou dokázány ze styku křesťanských obchodníků a kolonistů s pohanskými dle přírody žijícími národy ve všech dílech světa, volají k nebesům o pomstu. Obchod otroky, kořalou, opiem způsobil nevyličitelné neštěstí a bídu mezi kdysi šťastnými dětmi

[1]) De regimine principum l. 2, c. 3. Srv. také Dr. J. Pazourek, Obchodní politika 167. — [2]) Bücher, Die Entstehung der Volkswirtschaft, 3. Aufl. Tübingen 1901, 78.

prosté přírody, ale také i mezi národy — vzdělanými. Což je u nás neznám obchod děvčaty? Celé kraje jím neblaze prosluly, na př. Nechanicko v Čechách. Není známo ožebračení Ukrajinců a Slováků kořalou? Nejsou i v Paříži brlohy opiové? Při všech uvedených příležitostech se stal člověk prostředkem, aby jím a z něho vydělával spolu člověk! Je to nejstrašnější úpadek lidskosti, vláda nejtvrdšího mamonismu. Jen ideály křesťanské dovedou zlomiti jeho krutovládu a křesťanství veškeré se má vzchopiti do boje proti ní. Ale to by nestačilo, kdyby obchod sám a jeho sluzi nebyli postaveni na základy křesťanské mravouky. Vědomí kupecké nutno povznésti a i svědomí třeba zjemniti, aby se nemusily vypisovati podobné hrůzy, jaké mimo jiné uváděl K. Rohan. Obchodníku třeba si uvědomiti, jaké zboží smí míti jako čestný člen obchodnictva a nutno mu také svědomí, aby lidí nedbajících obchodní cti ve svém stavu nestrpěl a je stíhal všemi dovolenými prostředky. Zákonodárství musí též věnovati velmi svědomitou pozornost obchodním způsobům. Obchod spojuje národy, ale velmi snadno se z tohoto spojení může vyvinouti kosmopolitismus, který ztratil všechen smysl pro národ a domov. Není známa zlatá internacionála, která byla dříve než rudá? Peníze mají povahu mezinárodní, ba dokonce i protinárodnostní. O tom více později.

To jsou těžké stíny obchodu, tak těžké, že zvláště socialismus vidí v tom pravý pokrok, kdyby obchod byl vůbec odstraněn. Socialismus jak obyčejně i při tomto se opírá o neblahé vlivy obchodu, o zištnost, a míní, že se odstraní, odstraní-li se obchod vůbec. Materialistický názor světový, materialistické chápání dějin se takto zase uplatňuje.

Tak jednostranným býti není rozumno, a proto ještě jednou vzpomínáme vlivu obchodu na styk mezi národy, na civilisaci a povznesení národohospodářství.

*

Obchod může se dokonce vykázati i mravně velecennými výkony jen sobě vlastními. Vypočítavost, smělá podnikavost, spekulace vniká obchodem do národohospodářství.[1]) Obchod podporuje a urychluje oběh statků v národním hospodářství a oběh ten ovládá a řídí právě vypočítavost, smělá podnikavost a spekulace obchodníkova. Kdo za jiným účelem spekuluje, tedy jen a jen za ziskem, ten zabíjí solidaritu, podklad vší společnosti[2]) a neroztřídí statky po těle společnosti lidské, ale bez

---

[1]) Sombart, Der moderne Kapitalismus. Leipzig 1902. I, 178. — [2]) A. M. Weiss, Soziale Frage u. soziale Ordnung 1896. IV, I. 367.

účelného uspořádání hromadí zboží neužitečné a škodlivé tam, kde lze je dobře zpeněžiti, vyvolává potřeby zbytečné, ano i škodlivé a hromadí peníze ze zaostalosti lidské, neposkytnuv za ně nic než snad v nejlepším případě bezcenné hračky. Také zde nutno, aby zasáhla křesťanská mravouka a aby tak mravně cenné úkony nevybočily s pravé cesty. Je pravdou, že čím vyšší je stupeň kultury a čím rozmanitější směna možná jest při peněžním hospodářství, tím větší a silnější pokušení se dostavuje, dáti přednost svým zájmům před zájmy bližního a veškerenstva. Ale právě tehdy musí národní hospodářství, vlastně ředitelé jeho býti na tolik mravně ucelenými charaktery, aby nedovolili opravdové zájmy hospodařícího lidu ničiti. Mravnost národa potřebuje zde silnější opory ze zákonodárství a práva než kdekoliv jinde, poněvadž se zde naskytá tolik příležitosti i líným k ziskům a při směně samé stále trvá pokušení bližního podvésti a ošiditi. Zboží dobré a dovolené za spravedlivou cenu pro všecky, to musí býti konečným cílem všech poctivých obchodních snah.

*

Proti kupeckému zisku možno namítati, že kupec lacino nakupuje, aby dráže prodával. Jeho práce by tedy záležela pouze v tom, dočkati času, ale čas není dle kanonického pravidla prodejným. Z toho důvodu zisk by byl tedy nedovolený, poněvadž neoprávněný, jen práce a vydané výlohy opravňují odměnu. Ale je to klam, že by zisk a výdělek obchodníkův plynuly jen z rozdílu časového. V poctivém obchodu tkví zisk dílem v kapitálu použitém v obchodu a uplatňujícím se v zásobách, dopravních prostředcích, skladištích s připočítanou možností ztráty, dílem v práci kupcově najmě ve spekulaci nebo ve vypočítávání vhodných příležitostí, ve vyhledání vhodného zboží, vhodných pramenů a příležitostí odbytných. Spekulace je duševní práce. Umění kupcovo záleží v tom, ovládnouti trh, a obchod vynáší jen tehdy, když kupec obratně a šťastně spekuluje, počítá.

Všude tam jest pole činnosti pro moderního obchodního ducha, kde trh je přeplněn a kde dva výrobci za jedním kupcem běží. Tehdy je kupec pánem situace, tehdy začíná výrobce býti odvislým od něho. Tehdy je dobrým kupcem jen tím, když bystře dovede vše rozvážiti, uvážiti a spekulovati.[1]) Spekulace razí tvůrčí práci cesty. Kde není kupecké úvahy a rozvahy, kde není obchodnického podnikání, tam i nejbohatší země nemá zisku ze svých přírodních darů a z píle svých

[1]) Sombart, Der moderne Kapitalismus I. 176,

obyvatelů. Vyrábí se jen tolik, kolik třeba, a úzké meze přírodního hospodaření potrvají. Teprve spekulace kupce, který do svých rozpočtů zařazuje i výnosnost a vyráběcí schopnost země a pro své výrobky odbytiště najde, ta zvyšuje výrobu a uvádí do práce tisíce jinak nečinných rukou. Je bludným předpoklad, že spekulací se nutně zvyšují ceny. Není to nutné, třeba že se tak dost zhusta dálo. Poctivá spekulace dovede naopak ceny výrobků všeho druhu snížiti, ona dovede správnou cenu určiti a udržeti. Spekulace uzavírá v sobě schopnost rozdíly cen a jejich kolísání a nestálost vyrovnati. Už stanoviti spravedlivou cenu předpokládá velkou dávku spekulace. Dle dr. Schauba nutno uvážiti: 1. Upotřebitelnost předmětu a zboží, 2. oběti, jeho dosáhnouti, 3. nutnost potřeby, 4. vlastní schopnost platební. Úvaha se ztisíceronásobí, když se uváží, že nejrůznější může býti zboží, nejrůznější způsoby ho upotřebiti a že jsou také rozmanité nutnosti této spotřeby a že všecky tyto různé předměty a potřeby nutno srovnati a nejpravděpodobnější vynajíti. Tato činnost mozková se však nemůže odehráti mimo lidi, nýbrž ve společnosti lidské ať větší ať menší, a tu jsou to dvě věci, které mají rozhodný vliv na utváření cen: jsou to trh a zvyklosti, a sice v nejširším slova smyslu. Trh je na tolik vlivnější, že může i chyby a tvrdosti různých zvyklostí odstraniti. A tu zase nastává spekulaci nová činnost, vždyť základní podmínkou trhu a spravedlivé ceny na něm získatelné jest úplná volnost na straně smlouvajících. Tato svoboda bude tím dokonalejší, čím menší bude každý nátlak zvenčí a nutkání vnitřní, čím větší je možnost poznati povahu věcí nabízených a voliti hospodářské prostředky. Toto vše obsáhnouti a uvážiti, patří ke spekulaci obchodníkově.

Z toho je zřejmo, že obchodník nemůže za daných předpokladů jednostranně cenu zboží určiti. Není-li právě jednostranné monopolisace, která vylučuje dostatečnou soutěž, bude snahou obchodníků co možná nejvíce odbýti zboží, a to bude možným, když ceny pokud možno klesnou. Cenu tedy tvoří trh, a jest nepřirozené, když obchodník může libovolnou žádati cenu za své zboží. Brání-li se, aby veškeré zboží do trhu přišlo, pak ovšem cenami postranními, obchody pokoutními ceny jeho stoupají do závratných výší.

Nejsou-li tedy všecky uvedené podmínky pro spravedlivou cenu dány, pak ovšem spekulovati neznamená dáti se určiti skutečnou povahou věcí, nýbrž jíti za svými náladami, náklonnostmi a choutkami

[1]) Dr. Fr. Schaub, Der Kampf gegen den Zinswucher, ungerechten Preis und unlauteren Handel im Mittelalter, Freiburg 1905, str. 94. 95.

subjektivními, je to nebezpečný individualismus, pro který už nejsou hrázemi zdravá skutečnost a chladný rozum osvětlovaný příkazem: Nepokradeš! Širé moře bez břehů se zrádnými, bezednými hlubinami lidského sobectví je rejdištěm, po kterém se obchodník potom prohání. Je to rub stavu kupeckého a smutný jeho úpadek.

Ale ani trh nepotřebuje vždycky vykazovati skutečného stavu věcí; nabídka a poptávka může býti uměle vyvolávána lživými zprávami. Je pak věcí poctivého obchodnictva této nepoctivosti čeliti a zákon je má v této věci podporovati. Volnost trhu může býti také všelijakým způsobem podvázána, na př. kartely a jejich odrůdami. Nikdo nebude popírati, že by jednotlivci ze stavu kupeckého nechtěli těžiti z těchto nezdravých podmínek, ale jejich činnost nelze pak nazývati spekulací, nýbrž vychytralostí, která není požehnáním ani dobrodiním pro všeobecnost.

Pro tuto zrůdnost spekulace vidí mnozí v ní samé už jakousi nemravnost, ale neprávem. Z toho důvodu mnozí národohospodáři se vyhýbají tomuto slovu, ale zase neprávem. Schaefer aspoň píše: „Každý obchodník je spekulant, to jest badatel jako spekulující a badající filosof, i kdyby vždy nevyvíjel síly duševní vlastní poslednímu, nýbrž se snad bral už po dávno známých a vyšlapaných cestách. Všeobecně jest mu zbadati, bude-li mu to nejisté, které spočívá na celém lidstvu, a to jest už zítřejší den, přáti. Mysleme si jen nejjednodušší případ, při kterém se netřeba kupci nějak zvlášť namáhati: aby obnovil vyšlé zásoby, aby zákazníci byli zabezpečeni na týdny a měsíce svými potřebami.“[1]) K tomu třeba přehledu, úvahy, rozpočtu, zkrátka spekulace.

(P. d.)

---

[1]) Der Handel in der Volkswirtschaft, Berlin 1900, str. 24.

Posudky.

Dr. Jos. Kratochvíl, Filosofické essaye. Příspěvky k filosofii českého novoidealismu. Nákl. Občanské tiskárny v Brně 1920. Str. 381. C. 35 K. — Sebráno tu a podle filosofických odvětví seskupeno 27 rozprav, které většinou v různých časopisech otištěny a kromě dvou jaksi příležitostných (výročí Rogera Bacona a Suarezovo) pojednávají o předmětech ve filosofii buď vůbec neb časově zvláště důležitých. Slohově jsou jednotlivé statě podle původu svého ovšem každá pro sebe uzavřeny, celkem však dávají vzdělanci neodborníku ne sice úplný, ale přibližný přehled otázek nyní filosofickou práci nejvíce zaměstnávajících. Všem, kdo příspěvky p. spis. v časopisech se zájmem sledovali, přijde tato sbírka zajisté vhod. A zaslouží také, aby obsah její, na četných místech doplněný nebo poopravený, byl znova čten.

P. spis. nestaví si bohudík a neřeší problémů nových, nýbrž poučuje o daných. Rozsáhlá znalost jazykův a jejich písemnictví umožnila mu obrátiti zřetel k otázkám celý filosofický svět zajímajícím a poučiti o jich projednávání přímo z pramenů původních. Vzácná pak přednost jeho péra, u filosofů ne právě obyčejná, vyložiti to, co vykládá, nejen věrně, ale i jasně a každému, kdo mysliti umí a chce, přístupně, činí tyto rozpravy tím cennějšími, zvláště u nás, kde filosofie mnoho ctitelů nemá. S hlediska jasnosti by proto bylo poněkud přísněji souditi o dějinách filosofie a filosofů než se z pravidla děje (str. 16), ač ovšem i omyly filosofů se u nestranných dějepisců posuzují mírněji než se dálo dříve; méně originality a více jasnosti by myšlenkovému pokroku jistě lépe bylo posloužilo.

Ve spoustě projednávaných předmětů, často i nejzáhadnějších, samo sebou se rozumí, že některé vysvětlení by si jiný přál jinak nebo zevrubněji; tak na př. statě o krásnu a třídění umén jsou příliš stručné. Rozdělení statí podle oborů (logika, metafysika, esthetika atd.) též možno různě posuzovati (agnosticism v metafysice? a j.); kdyby vůbec odpadlo — nejdeť o nějakou učebnici — nebylo by snad škoda.

V jedrom toliko se kniha prohřešuje proti filosofii, totiž praktické: plýtvá tuze papírem!

Arnošt Denis, Ústav pro studium Slovanstva. Paříž středisko slavistiky v cizině. Přel. K. Havránek. Nakl. J. Laichter v Praze 1920. Str. 32. C. 4·50 K. — Nedávno zesnulý přítel Slovanstva a v míře u Francouzů neobvyklé znalec dějin českých, o nichž polo vědecky, polo věštecky psal, založil Institut d' Études Slaves (9. bř. 1920), jenž má soustředitì pracovníky o věcech slovanských a vydávati příslušnou Revue. Pamětihodno jest, že ústav jest čistě francouzský, členy ústavní rady mohou býti jen Francouzové, „aby na vědeckou práci v něm

neměly vlivu politické boje Slovanů"! Jest ovšem ústavem docela soukromým, závislým na podpoře obecenstva, hlavně však asi slovanských zemí.

Denis rozepisuje se tu také o poměru Slovanů k Němcům, ovšem s hlediska francouzského k těmto velice nenávistně, dávaje však i Slovanům otcovské důtky a rady. Není jeho vinou, že národ, který jej tolik oslavoval, všímal si více toho, čím mu lichotil, než toho, v čem jej káral. Nyní vládnoucí nevěrecká a protestantská strana nemohla těchto poctivých pokynů francouzského protestanta při svém štvaní potřebovati.

Co do budoucnosti Institutu zapomíná D. ve svém optimismu na to, že o něm budou rozhodovati především poměry politické, jež kdo ví jak ještě se vytváří!

Rudý teror v sovětském Rusku. Na základě prožitých zkušeností a nových svědeckých údajů líčí *Theodor Švanda*. Praha 1921. V komisi knihkup. Al. Srdce. Str. 25 a 13 obrázků. C. 6 60 K. — Zajatec z offensivy Brusilova 1916 vypravuje tu své zkušenosti ze žalářů moskevských, uvažuje o tom, co z hospodářství bolševického viděl a slyšel, na konec pak přidává obrázky bolševických zvěrstev podle alba G. Alexinského. Spisek má býti na poučenou a na výstrahu proti všem, již ruské vzory chválí a u nás napodobiti chtějí. Skutečně také jest ve všech věrohodných zprávách odstrašujícího, ba se hnusícího dosť. Ale půjdou-li věci u nás samých tak dále jak dosud, tedy nebude třeba pro příklady „terroru" choditi až do Ruska!

Dalimil. Česká kronika tak řečeného Dalimila. Novým jazykem přepsal V. Flajšhans. Nakl. J. Laichter v Praze 1920. Str. 216. Žeň z literatur č. 53. — Jedno z mála docela původních děl staročeského písemnictví stává se tu českému čtenáři znova přístupným. Za základ zvoleno vydání J. Jirečka z r. 1878. Novočeský přepis nutil někdy slova ve verších přehoditi, aby aspoň jakési zdání verše a rýmu se zachovalo. Vhodně přidány letopočty, opravy chybných údajů, výklad jmen i slov a na konec ukazatel jmen.

Není to dějepis Čech (až do r. 1314), nýbrž tendenční kronika, která události vybírá a vykládá s určitým poučným a varovným záměrem. Pojednav o Babylonské věži obrací se neznámý veršovec hned k českému národu, líčí jeho osudy pod různými panovníky (i připojení Moravy má svůj „zpěv") a končí velkou povodní v Čechách i nastolením Jana Lucemburského.

* *
*

Pavel Sula, Pokušitelé. Povídky. Plzeň 1920. Str. 139 — Soubor nových povídek Sulových souvisí vniterně s dřívější jeho knihou „Stvořitelé světa". I tu hybnou silou skoro všech povah, jež do podrobností kreslí, je touha; většinou ztravuje se sama — marným čekáním stárnoucí dívky nebo tichým smutkem intelligentního, opuštěného slepce a zklamaného herce nebo konečně nízkou vášní lakotného žebráka a hýřivého ševce; jindy pudí k velikým, ale také marným a tragicky

končícím činům, jako u ošetřovatelky v nemocnici, jež zamlčujíc svou lásku jde konat službu a zemřít do isolace, nebo u maloměstského holiče, jenž hyne jako oběť svého vynálezu.

Nejsou tedy náměty nijak nové, ale jsou dobře propracovány a jednotlivé postavy celkem také výrazně a životně podány; jen tam, kde místo života byla zdrojem inspirace jen obrazivost a kde místo kresby snaží se zachytiti náladu (na př. ve „Slepcích"), rozplývá se celkový dojem v mlze. Za to realistické líčení kulhavého žebráka, jenž ve svém pelechu válí se nahý ve vyžebraných penězích, jest až odporné, stejně jako nemožné jest v téže povídce líčení pouti, zvláště v kostele. Spis. sotva kdy byl při poutní pobožnosti, mohl-li napsati na př., že žena při ní klidně u oltáře kojí své dítě.

Otomar Schäfer, Vtělení Pampylasovo. Plzeň 1920. Str. 251. — Cizí fantastické a okkultní romány nabývají rychle také u nás obliby. Po Šimánkovi a Piskořovi přichází také O. Schäfer, jeden z vážnějších belletristů, jehož dřívější kniha „Ubohý Fricek a jiné povídky" (1918) naznačovala spíše cestu k realistické, ba naturalistické drobnokresbě než k vypravování fantastických, neuvěřitelných příběhů. Jen ve starší sbírce „Hrdina Lackmann" (1914) objevily se některé menší pokusy tohoto druhu, zvl. bizarní novela „Stiperdacův elixír". Na její obsah také navazuje spis. dosti uměle svůj nejnovější obšírný román.

Jde tu zase o domněnku vtělování duší, jež otevírá bujné obrazivosti tak široké pole a dovoluje tolik libovolných výkladů. Velcí básníci, na př. Słowacki, vytvořili na jejím podkladě celé epopeje lidského ducha, spějícího řadou životů k dokonalosti — sensace chtiví romanopisci ji zneužívají na dobrodružné výpravy do tajemné říše posmrtné, zamaskované celým učeným aparátem „vědeckých" jmen a theorií, nebo dokonce náboženských a ethických cílů.

Takovou masku nasadil si také román Schäferův: líčí prý „několik listů ze staré kroniky vědecké anabase", jejímž úkolem je zjistiti jsoucnost lidské duše se všemi individualními schopnostmi po smrti . . . . Jakýmsi cizím učencům, kteří tu vystupují, jde však jen o duši zločinnou: proto při popravě pověstného zločince Pampylasa vtělují jeho duši do žurnalisty, jenž napsal dříve paměti Pampylasovy. V noci, kdy žurnalista spí, provádí vtělená duše dále své smělé zločiny, proniká zděmi i pancéřem, krade, loupí, bije a přináší neviditelně ukradené věci svému mediu, jež trpí zase tělesně všechny zločinci určené rány. „Učenci" musí s mediem prchati, prožívají nejrůznější dobrodružství a konečně chtějí osvoboditi nešťastného žurnalistu a vykonati nové vtělení Pampylasovo do — embrya. Zatím však Pampylas, jenž prý nechce začínati hříchem smilstva, vtěluje se sám do manželského dítka žurnalistova. Toto má býti očistným beránkem, který sejme hříchy Pampylasovy.

Očista jest hlavní pohnutkou domněnky o vtělování duší. Na to asi vzpomněl spis teprve ke konci — proto připojil tuto poznámku, ale jen jako mimochodem, nestaraje se nijak, jak očistu zločince vykoná lidské embryo — a připojil ji v odporu s tím, co prohlásil spíše, že

totiž jde o „možnost existence zločinných bytostí, které by žádné lidské síly nemohly zmařiti a vyhubiti.“

Tak vyznívá na plano i ten nepatrný ethický podklad, jímž chtěl spis. odůvodniti snad nutnost svého příběhu, a zůstává jen dobrodružný román, cizí nám svými osobami i duchem, nemožný svým psychologickým a „vědeckým“ zdůvodněním a působící snad jen jakousi sensačností obsahu. Za to po stránce formální nutno přiznati pokrok proti těžkopádnému často slohu dřívějších prací Schäferových.

M. B. Böhnel, Nemravní. Román ze středoškolského prostředí. Plzeň 1920. Str. 280. — Spisovatel, jenž upozornil na sebe nedávno románem „Vinohradští“, psaným zřejmě pod vlivem K. M. Čapka-Choda, ukazuje v novém svém díle ještě zřejměji, že vlastním jeho oborem bude asi kresba městského prostředí. Tam snažil se vylíčiti vliv jeho na osudy rodiny zbohatlého stavitele, dříve zedníka vinohradského, zde pak podrobně kreslí otravné přímo působení velkoměsta na mravní, hlavně ovšem pohlavní život studující mládeže.

Není tu nějakého jednotného románového děje, nýbrž jen řada obrazů a dokladů volně spojených jednak ústavem středoškolským, jednak hlavní myšlenkou, že hrozné poměry nutno řešiti cílevědomou mravní výchovou mládeže. Hovoří o ní nejen jednotliví zástupci dvou směrů mezi professorstvem, ale i spis. sám vkládá dosti často do vypravování své úvahy a úsudky, ba na konec v epilogu přímo ukazuje jakési rousseauovské směrnice nové paedagogiky: v záhubném prostředí města, jež otročí všem zvrácenostem, není dle něho možno vychovávati mládež k mravnosti; reformu školského výchovu možno uskutečniti jen v nezkažené přírodě venkovské . . .

Vedle otravných velkoměstských vlivů, poměrů bytových, četby, divadel, obrazů atd., vidí spis. hlavní vinu zkaženosti mládeže v dnešní škole. „Tragedie jejich mládí dovršovala se v příkrém, cizím a nechápajícím stanovisku, jaké k nim zaujala škola, činící z nich poddajnou, tělesnou i duševní hmotu . . . Nejlepší učitel čím je na dnešní škole? . . . Od základu třeba nové školy!“ (35.) „Záleží na pochopení těchto churavých duší, citlivých už pro hnutí zcela jiná, než jaká prožila odcházející generace.“ (65.) Spor o tuto novou školu, jak jej vedou v románě mezi sebou professoři pokrokoví a konservativní za čilé účasti veřejnosti, jakož i četné jiné sporné otázky mravního výchovu — na př. spor o esthetickou nahotu, přednášky o pohlavním poučování atd. nedají se ovšem řešiti tak jednoduchým způsobem, jak činí spisovatel, zvláště když za vůdce konservativní veřejnosti postavil nenáviděného professora-pedanta a jednotlivce její vylíčil jako pokrytce a prospěcháře. Zajímavo, že z professorského sboru, jinak velmi podrobně vylíčeného, úplně zmizela postava katechetova a nikde není zmínky o nějakém vlivu náboženské výchovy na studenty — jen všeobecně zmiňuje se o boji proti náboženství provolání konservativního spolku.

Celkem román Böhnelův neodhaluje nic nového: podává jen otevřeně v belletristické formě doklady k tomu, o čem se psalo a uvažovalo již dlouho. Belletristická forma snad rozmnoží nářky, snad podnítí

k novým článkům a úvahám, ale že by přispěla k ozdravění poměrů nebo snad odvrátila od líčeného zla, nevěřím. Ani umělecká její síla není taková, aby zmírnila nepříznivý dojem příliš vtíravé tendence. *M.*

Pierre de Coulevain, Americká šlechta. Román. Z frančtiny přeložil Ladislav Poch. Nakl. B. Stýblo v Praze 1920. Str. 452. C. 33 K. — Román tento, poctěný cenou Francouzské akademie, vypravuje vlastně víc o šlechtě francouzské, jejíž přednosti vlastenecky vyzdvihuje: nezatajuje sice neřestí jejích, ale tuze mnoho připouští silám osudovým a slabostem šlechtické vůle. Krásná miss s přivažkem 60 milionu ztráví saisonu v Paříži a přes předsudek proti sňatkům bohatých Američanek se schudlými šlechtici uvázne tam jako nevěsta a manželka markýze, jenž málo podědil a to ještě všelijak promarnil. Cit jeho se sice vzpírá podezření, že se žení pro peníze, mají se opravdu rádi, ale sotva se vzali, nemá čisté manželky dosť a cizoloží s přítelkou, která mu ke sňatku pomohla. Konec je sice smírný, ale šosácký čtenář není o kavalírství markýzově tolik přesvědčen, jak by spis. chtěl. — Překlad jest celkem plynný a správný. Místo „uvaditelky" mohlo snad býti: uvaděčky; pronajímati není totéž, co najímati; ujišťovati (218) neklade se již ve smyslu jistým činiti, upokojovati; výrazy Američančin, Irčančin nezní pěkně.

J. Š. Baar, Poslední rodu Sedmerova. Román. 2. vydání. Nakl. B. Stýblo v Praze 1920. Str. 230. C. 20 K. Stýblovy knihovny vybrané četby sv. 24. — Bohatý sedlák Sedmera nezvolen starostou, ač na něm byla řada; neuměť psáti. Dal proto syna jedináčka na studie, aby protivníkům vyvzdoroval. Ten pak se ujal statku i obce, jíž se stal nejen starostou, ale takořka velitelem. Novoty jeho znamenají sice pokrok, ale že stojí také peníze, budí mu nové nepřátely, kteří použijí dětských nemocí cukrovaru jím založeného, aby jej zničili. Zničili jej hmotně, ale to připamatovalo mu Boha, jehož od studií veřejně nedbal, ba chvílemi se stranil, jsa jinak mužem nezištným a čestným, dobrým manželem i otcem, který však pro samou snahu o pokrok obce a okolí — chtělť i poslancem se státi — zapomíná na poslední možnosti.

Jakousi horečnou nevraživostí a bojovností prosycen děj od začátku. Nikde oddechu, nikde klidu venkovského zátiší, samý shon a chvat. Příliš mnoho látky do vypravování pojato, tak že celé stránky bylo vyplniti suchými popisy, ať událostí ať osob. Hlavní postava, sympathická svými snahami o pokrok, nezamlouvá se svou bezohledností a značnou dávkou divadelní pósy: ani když se na konec má zpovídati, „nedovolil, aby někdo odešel ze světnice ven," totiž cizí lidé, jichž se tam nahrnulo; zpovídá se veřejně — arciť ze hříchů, za něž konečně ani tak tuze nemohl, a „tajných hříchů" prý nemá. Něco typického z české selské povahy arciť i v tom jest: pokrokový sedlák furiant, zapomínající, že „bez božího požehnání marno lidské namáhání".

Jako tento náboženský námět, tak i milostný připadá do děje více zevně zařazen; působí jistou měrou smírně, ač i tak zůstává dojem, že průkopník pokroku na takové záležitosti duše a srdce neměl kdy,

až už bylo skoro pozdě — nouze učí se modliti — aneb docela pozdě, hodný uchazeč o jeho dceru odešel do světa.

Do lidových knihoven budiž tento román co nejlépe doporučen.

Arnošt Hello, Divné příběhy. Přel. Josef Krlín. Nákl. Družstva přátel Studia v Praze (II. Spál. ul. 15) 1920. Str. 264. — „Povídka jest pokorné a slavnostní, tajemné a laskavé slovo velikých pravd ... Když k člověku přichází pravda pod přísnou formou theorie, leckdy se vzpírá ... Tato kniha počíná a končí hledáním jména božího ...“ Obsahuje 17 divných, leckdy velice divných příběhů, v nichž ona hlavní myšlenka spisovatelova někdy velmi tajemně, ba docela nepostižitelně je skryta, tak že i velice pozorného čtenáře sotva spíše zaujme než přísná forma theorie. Symbolismus místy neproniknutelný, jehož památku tato kniha u nás obnovuje! S jakým úspěchem, nesnadno říci.

P. překladatel měl zajisté pernou práci, aby Hellovu slohu poněkud vyhověl, i nutno uznati, že si jí pečlivě hleděl. Že přes to nejen četná místa, ale i celé příběhy zůstávají ideově nejasny, není jeho vinou. Z drobných nedopatření poznamenána buďtež: nejvýznačnější lékař; vydobyjte; tolik málo; mám smích; osamotnil (m. osamotněl, osaměl); je v Paříži „most Austerlitzův“?!

Julinčiny vdavky. Veselohra o třech jednáních. Napsal *Ferd. Oliva.* Čtvrté, nově upravené vydání. Praha 1920 Str. 86. — Rodiče dají stárnoucí dceru do novin, dojde plný koš přihlášek. Setkání vybraných nápadníků v bytě nevěstině jest ovsem zábavné. — Žert je zcela slušný. Osoba Julinčina bratra může odpadnouti, neboť pro vlastní děj je zcela vedlejší.

Thomas P. Krag, Na Rozkoši. (Det Glade Hjörne) Z norštiny přel. H. Kosterka. Praha 1920. Str. 147. — V přímořském městečku dovede si prostý námořník za ženu vystrojenou Angličanku, která davši mu dceru jej opustí; dcera pak jest po ní. Většina osob románu jsou zpustlíci. Krag líčí prostě, nefrivolně, pochmurně, bez vyrovnání. — Překlad až na některé poklesky jazykové je dobrý. Hodí se slohem i obsahem jen vzdělanějším čtenářům.

Rozhled

Náboženský.

Za nynějšího protikatolického náporu čs vládních a úřednických kruhů, jež dovedně používají všech protikatolických i obojetných živlů, by katolictví jako veřejného činitele v čs státě co nejvíce seslabily, opakují se slova, že smysl českých dějin jest náboženský, slova proti politicko-národnostnímu pojetí Fr. Palackého pronesená jménem těch, již boj proti katolictví soustavně přenášeli také na pole naukové vedle politického. Nové pojetí toto mělo, jak známo, názor na české dějiny odpolitisovati, národnímu životu a snažení dáti hlubší směr, připnouti jej sice na názory stol. 15. a 17., ale s vyloučením prvku nadpřirozeně věroučného, a humanitou jako hlavním živlem náboženským překlenouti propast mezi rozptýlenými indifferentisty a nekatolíky obojího kmene v Čechách.

Tedy smysl českých dějin jest prý náboženský. Nám, kteří v náboženství spatřujeme podstatnou stránku duševního života lidského, nebylo by to nic nového, neboť soudíme důsledně, že co podstatno člověku, nemůže býti cizí člověčenstvu. Materialistickému socialismu, jenž jak u člověka tak u člověčenstva a jeho dějin vidí jen síly hmotné, jest ovšem toto pojetí cizí a jen velikou nedůsledností u jednotlivce sice jaksi trpěné (náboženství věcí soukromou!), úředně však všemožně potírané, neboť se do soustavy naprosto nehodí. Nám však dále není žádnou českou zvláštností, že dějiny národu mají smysl náboženský: je to skutečnost světová, protože všelidská — dějiny všech národů spjaty jsou úzce s náboženstvím.

Že právě v křesťanských krajích — a jen o křesťanství se může v českých dějinách mluviti — nastalo časem rozlišování stránky čistě náboženské od národní a politické, toť otázka pro sebe, hodná zajisté zevrubného šetření historickofilosofického. Rozrůznění naznačeno ostatně již v základním zákoníku křesťanství božským Spasitelem samým, an prohlásil, že království, totiž moc ani říše jeho není z tohoto světa (Jan 18, 36); ale jest v něm a má býti v něm jako živel pronikající a povznášející.

Povážíme-li pak jednak tento úkol náboženství, jež dáno a má býti osvojováno i prožíváno, jednak české dějiny, v nichž prý jeho smysl se jeví, nevím, neoctneme-li se naproti formuli té na rozpacích. Řekl bych: formuli pochvalné, jak asi původně míněna, ale jelikož ne všichni vidí v náboženském smyslu přednost, řeknu jen: formuli, jíž se smysl dějin českých vykládá.

Jdeť o to, co kdo náboženstvím rozumí. A co do dějin, říká se, že v minulosti jich nedělal lid. Teď, za posledního století, prý je už dělá neb aspoň dělati se domnívá. Ale konečně se dějinami rozumějí

přece jen dějiny národů, celých národů, nejen panovníků, státníků, šlechty a kněžstva. A i Palacký spatřoval v „božnosti“ ideál člověka i lidstva, třebas na smysl dějin českých pohlížel více politicky.

V těchto letech probírány českou veřejností právě ony listy českých dějin, na nichž prý se spatřuje nejvyšší vzepjetí myšlenek náboženských (husitství, protestantismus). Račiž si, prosím, každý, kdo aspoň poněkud měl příležitost sledovati záplavu těchto prý náboženskohistorických úvah, sám odpověděti k otázce: je to tedy ten náboženský smysl našich dějin, jak si jej vypisují potomci ve 20. století?!

Ale konečně jest každý myšlenkový výklad dějin více méně osobní, daný osobním stanoviskem, které do minulosti vnáší, čeho si přeje. Nuže nechme té jaksi středověké, námi prý překonané minulosti, a tažme se na přítomnost, přístupnější, tak asi posledních 60—80 let, kdy v celé západní Evropě v zaří svobody voláno po náboženské obnově a o ní též pracováno. Náboženský smysl těchto nejnovějších českých dějin? Kde pak jej máte v té české společnosti, která nejen si osobovala představovati národ, ale úředně jej také představovala? V jejím tisku, v jejím snažení? Nebylo a není to nepřetržité a soustavné snižování a podrývání práce náboženské v katolictví? Podrývání jen a jen záporné, bořící?

Ovšem dálo se to prý — dle pověstného výroku — právě z náboženství! Ale jakého? Dejme tomu, že to mělo býti nové náboženství, t. j. náboženství bez Boha, jen socialní, lidumilné, humanitní, podle positivismu. Ale kde pak ho hledati v té spoušti sobectví, násilnictví, vyděračství, prostopášnosti, jež nynějším našim dějinám vtiskuje svou úřední pečeť?

Smysl a zájem náboženský v Čechách! Je vám jako když v novinách čtete, že z přenáramné lásky ona jemu vchrstla do tváře vitriolu. Tak se u nás jeví veřejný smysl pro náboženství!

Kdo si to uvědomí, nebude se již takovými frasemi opájeti, ale přičiní se, aby se obsah jejich stal pravdou a skutkem aspoň pro budoucnost.

Non magna loquimur, sed vivimus, odpověděl starověký apologeta krasořečnickým vychloubačům.

*

Dějepisci, který by byl zároveň theologem i filosofem, nadhazuje obsažné thema jiný výrok, jenž nyní též bývá opakován: Církev katolická způsobila v Čechách více dobrého nežli zlého (Fr. Palacký). Naši lidé se ho nyní dovolávají, chtějíce jím odrážeti protiřímské běsnění. Poukazují proto také k tomu, že jej pronesl náš nejslavnější dějepisec, a to protestant. Obojí okolnost ovšem padá silně na váhu, ale vůči protivníkům přece ne tolik, jak se domníváme. Předně vyčítají Palackému povahu kompromisní, která se neráda odhodlávala k úsudkům bezohledným, kdyby se byly měly náboženských názorů tolikéčásti národu trapně dotýkati. A co do vě-

hlasu vědecké, hovíme a přesvědčujeme se znova zvláště nyní, že ten u řvoucího ať učeného ať neučeného davu přestává, jakmile přestává výti s ním. A i věcně možno připomněti, že padesát let v dějepisectví, zvláště tak rozkvétajícím jako jest české, znamená mnoho, tedy že Palacký nemohl o českých dějinách věděti tolik, kolik víme dnes.

Církevní dějiny české v tom slohu, jenž by všecko ono „dobré" a „zlé" v původu a v projevu vystihoval i odvážil, třeba ještě napsati.

Nepíši to proto, abych se podle osvědčených vzorů proslavil laciným návrhem: To by se mělo . . .! Ale jen proto, abych upozornil, že náš církevní dějepis i hodnotící úsudky v něm třeba poněkud odpolitisovati a povznésti na vlastní jejich stanovisko, totiž náboženské, s něhož „dobré" a „zlé" vypadá poněkud jinak nežli z politického. Ve známé anekdotě praví nespok jenec, že ve dne není slunce potřebí, anoť je beztoho světlo. Ovšem jsou i na slunci skvrny. Čechy a v nich Praha byla kdysi na nejlepší cestě, státi se tak trochu střediskem evropské pevniny, aspoň střední a severní. Jak to dopadlo, víme. Nyní se budí a živí naděje podobné, třebas podle okolností pozměněné; jistě však sine fundamento in re. Tohoto málo dbají, kdo začínají dělati nové církevní dějiny české. Nemyslím tu ani na schismatiky („čs církev"), ale na všechny, kteří pozapomínají na „svatou církev obecnou", žádajíce, aby ona celá se řídila podle nás a našich místních přání, a podle toho také vyměřují ono „dobré" a „zlé" v ní. (Srv. na př. také hlasy novin, i „klerikálních", o poslání nových biskupů na Slovensku: samá politika, o náboženství nic!)

Ne magna loquamur, sed vivamus!

*

O Bl. Pascala, slavného mathematika, fysika a obhájce víry, jehož 300. výročí narozenin má napřesrok býti slaveno (1623—1662), jakožto náboženského, ale i v pravdě nábožného myslitele vznícen spor článkem H. Bahra (Hochland 1920), jemuž tamtéž odpovídá vydavatel Pascalových Myšlenek M. Laros.

Bahr se ve výtkách P—ovi činěných opírá hlavně o jeho Lettres provinciales, v nichž, jak známo, nadmíru prudce a místy nespravedlivě brojí proti mravouce jesuitské, která v probabilismu se mu zdála příliš povolnou k obcházení zákona. Příslušné věty si vzal z Escobarovy stručné rukověti pro zpovědníky, nikoli z jeho sedmisvazkové mravovědy, podle níž by mnohý výrok jeho a „jesuitské morálky" jinak byl vysvětlen. Co P. sám z pramene svého uvádí, je celkem správno; použil však také výpisků jiných (Arnauldových), a ty jsou namnoze nesprávné. Laros P—a proto omlouvá, což ovšem jen z části možno uznati.

Hlavní výtka L—ova, že P—ův náboženskofilosofický význam tkví ne v těchto pouze časových Lettres, nýbrž v Pensées, je správná, jen že podle známé zkušenosti pamfletisté vždycky raději čerpají z pamfletů nežli z vážných, kladných děl.

Nás tu však zajímá otázka zásadní, vyslovená nadpisem L—ova článku: Barock- oder Katakombenchristentum? Bahr totiž

nazval P—a „Menschen- und Lebensfeind, Eiferer und Zelot, der darauf besteht, den Menschen die menschliche Natur auszutreiben, fanatischer Pfaffe mit den Zügen Savonarolas, ein fratzenhaftes, phantastisches Ungetüm, undankbar, störrisch, fürchterlich“ — tedy Katakombenchristentum naproti barokní radosti ze života, umění atd. (Mimochodem řečeno, je tedy smutně i směšně zajímavo, když obhájci t. z. životních, čistě lidských rozkoší vychvalují P—a naproti volné prý morálce jesuitů.)

Jednostranným rigoristou P. jistě byl. Ale naproti „barokní“ rozmařilosti a zpustlosti vyšších stavů (ve Francii i jinde), od níž tak křiklavě se odrážela nevýslovná bída tříd nižších, měl pravdu, když nejen laickým, ale i kněžským světákům hřímal do duše. „Barokní“ životní názor znamenal nejen životní radost, ale i výstřední smyslnost a bezohledné požitkářství uprostřed mravní i hmotné bídy davů, jednostranný kompromis ducha s nemírnými nároky těla. Proto musela se společnost jemu hovící shroutiti. Barok jako sloh umělecký má svoje právo vedle ostatních, barok jako životní názor v uvedeném významu nutno ovládati a omezovati duchem křesťanství „katakombového“.

Často čteme, že křesťanství ve válce i teď selhalo. U těch, kteří se jím řídí, jistě ne. Vím sice, že je to idem per idem, jakési myšlenkové hysteron proteron. Ale když tisk veškeren boj křesťanství proti nemravnosti sesměšňuje, když v kázni křesťanské spatřuje omezování osobní svobody, když veřejná zřízení soustavně pracují o uvolnění rodiny, o rozpoutání všelikých vášní a choutek na vzdory křesťanské prostotě a odříkavosti, pak ovšem se působení křesťanství ztěžuje — jistě ne na prospěch národů, jichž lepší část proto, vidouc nebezpečí, tím těsněji se vine ke křesťanství „katakombovému“. Doufejme, že i u nás nastane vystřízlivění, třebas veliká část národu ze vzdoru zatím stále slaví „barokní“ masopust!

*

Vloni zesnulý prof. Dr. Fr. Čáda zůstavil v rukopise své universitní přednášky o ethice, jež vydal Dr. Fr. Šeracký pod názvem „Čádova ethika individuální“ (1920). „Ruch filos.“ vytýká vydavateli, že neotiskl, co na titulním listě svých přednášek byl napsal Čáda: „Započato s milostí boží a Panny Marie dne . . .“ Odsuzuje „Čádovo filosofování neurčitých závěrů a věčného obcházení a ulamovaných hrotů“.

Čáda byl výtečný znalec svých předmětů (původně klas. filolog), bystrý a přísný kritik, také přísný učitel. Osobně byl upřímný katolík, ale veřejně (kromě služeb božích, při nichž rád na kůře zpívával) jako takový nevystupoval, ani v přednáškách svého náboženského přesvědčení neprojevoval. Znal i díla katolických filosofů, přijímal, kde co správného našel. Zemřel příliš záhy, aby bylo možno rozhodnouti, zdali by se byl z jakéhosi relativismu toho ke kladné, své soustavě propracoval.

*

zk. — Náboženské vědomí mladého Newmana, pozdějšího konvertity a kardinála, zakládalo se na pochopení jediné zásadní myšlenky: „dvě jsou bezpečně jisté bytosti, které samy v sobě nosí důkaz své jsoucnosti, já a můj Stvořitel."

Jako patnáctiletý jinoch zažil a uvědomil si poměr své duše k Bohu. Nebyl to přerod nevěřícího, ani obrat mravně pobloudilého, nýbrž zevniternění náboženského života. Jeho zvyklosti náboženské nabyly vážnosti a ducha. Duše sblížila se vědomě a osobitě s Bohem. Pozdější návrat čtyřiačtyřicátníka k církvi katolické pojímá sám Newman za přímý důsledek své původní víry v Boha.

„Katolíkem jsem se stal", píše ve své „Apologia pro vita sua", „v důsledku své víry v jednoho Boha; a ptá-li se mne někdo, proč věřím v Boha, odpovím mu: poněvadž věřím sám v sebe."

Patnáctiletý Newman vryl do své duše také ideál, že podle vůle boží má žíti panicky po celý život. „Tato určitá představa, která mi vyjma několik měsíců povždy tanula na mysli, souvisela více méně jasně s úvahou, že taková obět, jako jest celibát, se nedá odloučiti od života apoštolského, ke kterému jsem se cítil povolán. Myšlenka ta mne utvrzovala také ve vniterním odklonu od světa." (Kap. 1.)

Rozhodný požadavek celibátu, jejž ukládala církev katolická, se mu ještě jako anglikánu zamlouval, ba vábil ho k Římu, neboť v celibátu spatřoval něco velkého, apoštolského. (Kap. 2.)

Neméně zajímavé jest Newmanovo smýšlení a jednání vůči jeho představeným, biskupům anglikánským. Píše v apologii své doslovně (kap. 2.):

„Zvlášť vysoké mínění jsem měl o soustavě episkopální. V tom ohledu dovolával jsem se listů sv. Ignáce. Jedno místo se mi hluboko vrylo v pamět. Svatý mučeník mluví o odboji proti církevní vrchnosti a praví: „Neposlušný dopouští se křivdy, ne tak proti biskupu, kterého vidí, jako spíše proti neviditelnému biskupovi; a tím nehřeší proti tělu a krvi, nýbrž proti Bohu, jenž vidí na dno srdce." Přál jsem si plniti tuto zásadu do písmene, a mohu s jistotou tvrditi, že jsem se nikdy proti ní vědomě neprohřešil. Chtěl jsem se ochotně k svému biskupu tak zachovati jako k Bohu, který v něm nade mnou bděl. A byla mi to jedna z nejvydatnějších opor a ochran. Nemohl jsem zcela poblouditi, dokud jsem byl toho přesvědčení, že jsem v ničem nezavinil nelibosti biskupovy.

A netoliko na oko jsem poslouchal, nýbrž přál jsem si zalíbiti se mu celou duší, neboť jsem v něm spatřoval představeného Bohem daného. Svědomitě jsem konal duchovní povinnosti svého úřadu, nikoli snad pro úřad, nýbrž že jsem se považoval za služebníka a nástroj svého biskupa; . . . ve jménu božím, „de iure divino" ke mně mluviti směl pouze můj biskup (ostatní biskupové n. synody mluvili mu „de iure ecclesiastico"). Můj biskup byl mi papežem. Jiného jsem neznal. Viděl jsem v něm zákonitého nástupce apoštolů a zástupce Kristova."

Tak smýšlel a jednal Newman, jsa ještě anglikánským farářem

u Panny Marie v Oxfordě. Když pak v r. 1845 katolickému biskupu Wisemanovi hlásil svůj návrat, nemohl jinak ani lépe psáti, než že chce římského papeže nejinak poslouchati než jak poslouchal svého biskupa anglikánské církve.

*

O srpnových sjezdech (1920) náboženských ve Švycařích byly zmínky v novinách: napřed (5.—11.) zasedala konference všeobecné presbyterianské alliance (v Lausanně), pak (9.—11.) přípravné shromáždění k ekumenické konferenci všeho protestantismu, svolané Federal Council of the Churches of Christ in America, konečně (12.—19.) přípravná světová konference o víře a církevní ústavě vůbec (obě tyto v Ženevě). K poslední svolávala americká episkopální církev celé křesťanstvo, tedy i katoliky, mluvčí její byli přijati i papežem (16. května 1919), od něhož ovšem se jim dostalo velmi vlídného uvítání osob, ale také zcela srozumitelného odmítnutí věci, o níž důslednému křesťanu vůbec diskutovati nelze, tak že ani vlastní konference, která těmito poradami byla připravována a má se později sejíti, jiné odpovědi čekati nemůže.

Že se k těmto smiřovačkám odhodlala právě Amerika, vysvětluje se z části válečnými a poválečnými poměry, v nichž se Amerika vůči Evropě octla. Proto také účast byla značná: protestantské sekty byly zastoupeny skoro všechny, starokatolíci a východďané zavítali též — asi 80 církevních společností bylo zastoupeno. Naproti dřívějšku, kdy jedna církev zvávala druhou, aby k ní přistoupila, měly tyto schůze, jak předseda, biskup z Buffalo, pravil, za účel umožniti osobní styk různých zástupců, jasný dohovor o bodech stejných i různých v duchu snášelivosti; rozhodovati o předmětech víry ani tato ani chystaná konference nemá.

Východďané válkou tak těžce postižení žádali hlavně, aby protestanté v jejich církvích neprovozovali propagandy, dále dovolávali se pomoci proti bolševictví, alkoholismu atd. Co do protestantské rationalistické propagandy možno poznamenati, že ji budou provozovati jejich theologové sami, kteří namnoze na školách protestantských vystudovali a rationalismu zřejmé ústupky činí. Ostatně upřímností východďané při smiřovacích pokusech nikdy nevynikali, a i dnes více zevnější tíseň je jiným přibližuje než touha po jednotě v Kristu.

O věrouce a na ní spočívající ústavě církve, která přece Kristem založena jen jedna a jen jedna až na konec věků stanovena — příslušné výroky Spasitelovy uváděli bychom našemu čtenářstvu zbytečně —, tedy o věcech zásadních nemluveno. V nynější „svazové“ náladě představováno si tu i společenství církevní jako přátelský svaz církví, které se věroukou jakkoli mohou různiti, jen když budou snášelivě každá svým způsobem o rozšíření evangelia (jakého?) pracovati. Toť přece příliš silná relativisace pravdy! —

I u nás přišlo do módy odvolávati se na prakřesťanství. Nuže slova Kristova, zajisté prakřesťanská, o jednom ovčinci atd. atd. jsou známa. Známa jsou také slova apoštola národů zapřisahajícího věrce (1 Kor 1, 10), aby mezi nimi nebylo schismat, známa pak jsou také

slova sv. Irenea z 2. století (De unit. eccl. 23): Deus unus et Christus unus a jedna církev jeho a jedna víra a jeden lid — známy jsou také strašné boje dogmatické, jež právě v prvých stoletích tak prudce vedeny a toliká množství z lůna církve pro neshodné názory vylučovaly. To asi takoví Athanasiové, Augustinové, Cyrillové atd. neznali, co je křesťanství — až to světu pověděla česká světla bohovědy?!

*

Ve vládním návodě ke sčítání lidu v ČS (16. února 1921) uvádí se z protestantů „církev českobratrská evangelická" augsburského neb helvetského neb jiného vyznání (na př. ochranovští, baptisté svobodní reformovaní atd.)

Těchto posledních už (podle jména) není; jmenujíť se Jednotou českobratrskou (časopisy Světlo v Praze, Betanie, Obrození v Brně). Pojmenovali se tak při splývání č. protestantských sekt v Církev českobratrskou.

Za katolíky čítá návod také československou církev (proloženě tištěno), řecké a starokatolíky; nedouk, který to sestavoval, ani neví, že jsou také Řekové pravoslavní.

Darebáctví, které se s náboženskou statistikou na ujmu katolictví shora provádělo, budiž tu jen přibito; volnomyšlenkářství a podvod jsou synonyma.

*

Pražská jednota duchovenstva, pokud chtěla býti říšskou, po církevním zákazu od toho upustila (17. února 1921). Nemá ostatně už vlastního úkolu, neboť její skutkové jí následují: rozražení šiku kněžského, posila agrární a nevěrecké strany, schisma v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

„Politikus" Krojher pravil, že Jednoty bude i dále třeba, aby byl nějaký zástupce kněžstva při jednání s vládou, neboť klub kněží strany lidové sotva jím bude, anať lidová strana ve sněmovnách stojí proti všem ostatním.

Ah ano! Agrárníci jsou — až do těch kapes — za dobře s každým, i v otázkách náboženských!

A ještě něco! Nebylo by pro kněžstvo čestnější a pro národ příkladnější bývalo, kdyby pánové, kteří zákazu církevního poslechli, byli již dříve, kdy nemohli neviděti, kam cesta vede, poslechli sebe, své rozvahy a svého svědomí, a ukázali světu, že čs kněžstvo je zralé pro tu autonomii, které se domáhá?

Vědecký a umělecký.

Monismus a dualismus v kosmologii i psychologii jsou výrazy, jež pokaždé nutno vysvětliti, než se jimi pracuje. Křesťanský názor je dualistický potud, pokud rozlišuje hmotu a ducha, v ethice zlo a dobro. Ale není dualistický v tom smyslu, jakoby tu šlo o dva principy nejen rozrůzněné, nýbrž i naproti sobě docela samostatné, po př. kladně nepřátelské. Pravil li již Anaxagoras, že duch uvedl všechno v pohyb, křesťanství tím méně může uznati nějakou dualistickou nezávislost nějakého jsoucna vzhledem k Bohu, tak že v té příčině jest i křesťanský názor monistickým; i ethicky je zlo vzhledem k zákonu a ideálu jen záporem dobra, ana ontologicky každá skutečnost, každé bytí znamená jen dobro. Zdůrazňován-li dualismus naproti pantheismu a materialismu, nebyl tím myšlen dualismus naprostý ani v původě ani v bytnosti jsoucna, v němžto všude, až do nejnižších stupňů hmoty viděti st py tvůrčího ducha, tedy jednotnost.

V tom smyslu monistickým je zvláště křesťanský názor na člověka: je to nejen jedna osoba, nýbrž i jedna lidská přirozenost, ačkoli složená ze dvojí zcela různé podstaty, hmotné a duševné čili snad lépe řečeno duchové — ba je to ani ne tak složenina jako sloučenina. I v tom jest člověk obrazem božím: jako tvůrčí a zachovávající duch boží jeví se ve všem jsoucnu všudypřítomným, tak duch lidský činí z hmoty, v niž jest vetvořen, tělo lidské, jednu bytost lidskou.

Poměr těchto dvou složek vysvětliti pokoušejí se celé věky. Obvyklá scholastická formule (anima forma corporis) o fysické, reálni soubytnosti a součinnosti nepraví nic; jak na jiném místě bude ukázáno, jest vůbec pochybno, jaký výklad u původce jejího (Aristotela) jí dávati třeba. Nynější psychofysický parallelismus vychází, jak právě také čtu v novince pražského Dr. Forstera (Energetické vlastnosti nervového dění a dynamika reflexů hybných i logických) „ze zásady, že duševní dění nemá autonomní zákonitosti, nýbrž že je vázáno na kausální nexus, jež [má býti: jenž] víže korrespondující jim procesy hmotné“ — tedy tak skoro Anaxagoras obrácený vzhůru nohama!

A není toto pojetí parallelismu již ani moderní, většině psycholcgů společné, pojetí to Ebbinghausovo a j. p. Spinoza pojal sice parallelismus jako myšlení a prostornost s pohybem, ale neříkal jako ti, kteří se naň odvolávají, že myšlení jest pohybem a duše čivní soustavou. Jest u člověka jednota nebo totožnost bytí — jen duší lidskou oživené tělo je vlastně člověk — ale není jednoty neb lépe řečeno totožnosti tělesných (čivních) a duševných pochodů. Vědomí a sebevědomí předpokládá pouhou činností čivní neuskutečnitelnou jednotu bytí, které jako takové jest puvodem úkonů takto sice jednotných, ne však o sobě podstatně totožných: myšlení jest

cosi podstatně různého od vzruchů čivních, cosi samostatného a svézákonného.

Takto pojatý parallelismus blíží se správnému názoru křesťanskému. A nejenom se mu blíží, ale zkoumáním svým jej i vysvětluje a upevňuje.

*

m. — O důležité otázce, pokud spisovatel historických dramat má dbáti historické pravdy, uvažuje prof. Jindř. Vodák v „Jevišti“ (1921, č. 6) při příležitosti Merežkovského hry „Carevič Alexěj“. Hájí spisovatele proti výtkám některých pražských kritiků, že zachoval věrnost a svědomitost k historii. U našich posuzovatelů — praví — je dramatik napolo ztracen už tím, že pilně a rozsáhle studoval historické prameny, že se snažil dobýti z nich věrohodného pojmu o původní skutečné tvářnosti historických lidí a věcí, že se těsně přidržel toho, co u nich zjistil. Pokládá se to u nás za tvůrčí slabost, miluje-li někdo historii prokázanou a doloženou, chce-li s ní šetrně zacházet a nechce-li v ní provozovat osobní libovůle.

Ukazuje pak na příkladech, že velká dramata historická pokládala poctivou věrnost k historii za samozřejmý zákon a dovolovala si v ní jen tolik svobody, kolik jí bylo žádáno dramatickým pojetím a dramatickým útvarem. Všichni, od Shakespeare až do Romaina Rollanda, byli by si pokládali za hřích, kdyby byli spoléhali na dějepisnou nevědomost svých diváků a kdyby jim byli se záminkou historičnosti předváděli děje a postavy, jak by jich byli nemohli doložit a prokázat z daných pramenů historických. „Podobá se opravdu často, že jen vzrůstající obecná neznalost dějin, dokonce i národních dějin, je vinna, mohou-li naši dramatikové kazit a křivit, jak se jim zachce, naše Václavy a Boleslavy, naše Svatopluky a Otakary, naše Žižky a Prokopy. Proč by si měli ukládat námahu, jíž nikdo u nich nepohledává, proč poutat se pracným, bedlivým studiem a badáním, jehož určité výsledky nikoho nerozčilují, nepobuřují ani nedojímají svou správností či nesprávností? To jen ruský, anglický, německý, norský, švedský dramatik je tak bláhový, že nechce svého obecenstva podvádět a namlouvat mu vlastních smyšlenek, že naopak užívá svého umění jen k tomu, aby obecenstvo o historických osobách a dějích věrně poučil, jak ho dějepisci nikdy nemohou poučit“.

Úkolem dramatikovým jistě nemůže býti, aby dějiny dělal, nýbrž toliko, aby vyvolený kus dějin dramaticky zvládl. Bylo by proň příliš zahanbující, aby kterýkoli souvěký dějepisec směl přijíti a dokazovati mu, jak špatně a pochybně do historie vnikl, jak kuse a povrchně se v ní obhlédl, jaké své historické bludy troufá si vydávat za historii. „Ona otázka obyčejného diváka při historických dramatech ‚bylo tomu skutečně tak?‘ je dobrá otázka, a dramatik musí mít na každou drobnost tolik historických dokladů, aby mohl zaručeně odpovědět, že ano. Jeho modernost nebude směřovat k tomu, aby byl k historii svévolnější a nedbalejší, nýbrž aby do dramatického útvaru směstnal,

v dramatický život přelil a rozmělnil co největší množství všelikých historických poznatků, větší, nežli kdy bylo směstnáno, přelito a rozmělněno . . . Dramatikem ovšem neudělá ho historická pravda, nýbrž velká živelná a vzdělaná vloha dramatická. Kdo ji nemá, nemůže říkat, že mu překážejí požadavky historické pravdy".

Prof. Vodák zastává tedy přísnější a také správnější stanovisko než na př. náš moravský esthetik K. Šmídek, který žádal jen, aby v historických dramatech jednotliví charakterové tak byli vylíčeni, aby v nich vanul a v jasné určitosti se odrážel duch té neb oné doby (V úvaze o Vlčkově „Elišce Přemyslovně" ČMM 1878, 115)

Co platí o dramatě, platí také jistě o historickém románu. A výtky Vodákovy, namířené hlavně proti mladším dramatikům, možno obrátiti stejným právem i na starší, zvl. také na Jiráska. Jak zachází Jirásek s historickou pravdou, bylo v „Hlídce" ukázáno již častěji, zvl. Neumannovým rozborem jeho husitských dramat (1918, 245 a d. Srv. také Hl. 1919, 415 a Hlídku literární 1891, str. 294 dd).

*

m. — Je známo, s jakým odporem stavěla se moderní kritika proti tendenčnosti umění, hlavně ovšem šlo li o tendenci náboženskou, mravní nebo vlasteneckou; snahy hodnotiti umělecké dílo nejen dle esthetických vlastností, ale i dle ethických účinků jmenovány obyčejně „úzkoprosým moralismem". A hle, tu přichází jeden z vážnějších esthetiků a kritiků mladé naší generace J. L. Fischer a pěje v Kmenu (č. 43) chválu o „kráse tendenčnosti".

Pro nás nepraví ovšem nic nového, když odsuzuje soběúčelnost umění a dokazuje, že není uměleckého díla prostého tendence. Důsledný l'art pour l'artismus musí se dle něho nutně změniti buď v kult formy a končiti oslavou verbalismu, nebo zapříti celou ideovou náplň uměleckého díla či snížiti ji na pouhou hračku. Tento kult krásy bude prakticky znamenati amorální individualismus, vyčerpávající se vášní sběratelů estethických dojmů; stvoří jakýsi aristokratismus, který bude stejně feudální jako otrhaný, honbu za dojmy vystupňuje v perversi a skončí „umdlenými dušemi".

Při praktickém postupu kritickém není dle Fischera možno činiti rozdíl mezi hodnocením esthetickým a ethickým. Umělecké dílo jest sice samo o sobě výtvorem jedinečným, a pokud se jenom tak na ně dívám, zůstává mimo dobro a zlo. Jakmile se však stalo sdělitelným, jakmile dána mu možnost působení, stává se sociální silou, jednou z mnoha složek, určujících růst a vývoj společenského celku. Nepůsobí pouze svou formou, ale hlavně a zejména svou ideovou náplní, svou tendencí. Působí mnohem pronikavěji než strohá mluva filosofických i mravních soustav a příkazů, protože to, co ony mohou podati v pojmové zkratce, předvádí zaplněné konkrétními ději.

„Zastaviti se proto při pouhých esthetických kvalitách uměleckého díla a nedbati jeho — řekl bych — životního dosahu, považuji za

pochybené. Ne snad, že bych chtěl umělci předpisovati, o čem má psáti a jak, ale jako musím odsouditi každou filosofii, jejíž ethické konce vedou k negaci života, tak hájím pro sebe právo hodnotiti tendenci díla uměleckého týmž způsobem . . . Umění musí státi ve službách života . . . Nebudu hlásati výlučnou oprávněnost jednoho umění, sloužícího jedné ideji. Ale ponechám si právo žádati na umění, aby sloužilo také jí, a odmítati je, kde slouží proti ní".

Ideovou stránku umění vyvyšuje také Arne Novák, když v jednom z nedávných feuilletonů ve Venkově uvažuje o příčinách dnešní časopisecké krise. Větším nepřítelem časopisecké produkce než tísnivé poměry vydavatelské zdá se mu redakční neukázněnost, která soustavně ruší možnost krystalisace tvárně i ideově jednoznačných skupin. Proto vzdává své uznání vyhraněné jednotnosti „Moderní revue" a „Zvonu", které dovedla vytvořiti generace let devadesátých, kdežto dnešní přední časopisy ukazují svou blahovůli současně umění nejmladšímu i vysloveně tradičnímu.

Tak dnes blahovůle k různým směrům uměleckým odsuzuje se jako redakční neukázněnost, kdežto jindy opak její byl označován jako úzkoprsost, ztrnulost, strannickost a pod. Tak se časy mění!

*

m.— V pokračování zmíněných tu posledně „Vzpomínek na L. N. Tolstého" (Kmen 1921, č. 44) vysvětluje M. Gorkij jeho „útěk" touhou trpěti. Chtěl prý trpěti ne prostě, ale se zjevným a despotickým úmyslem, sesíliti účinek svých náboženských idei a vážnost svého učení, učiniti svá kázání nepřekonatelnými, posvětiti je v očích lidských svým utrpením a donutiti lidi, aby je přijali. „Kdybych trpěl za své myšlenky", řekl v rozmluvě, „tu působily by jiným dojmem." A to prý na něm Gorkého vždy odpuzovalo, neboť nemohl prý necítiti zde pokusu násilí nad sebou, touhy ovládnouti svědomí, zaslepiti je září spravedlivé krve a navléci na šíji jařmo dogmatu . . .

A vůbec bylo prý v Tolstém mnoho takového, co časem vzbuzovalo v Gorkém pocit blízký nenávisti a uléhalo na duši hnětoucí tíhou: cítil, že je veliký a že mimo to, o čem mluví a píše (i v denníku), je v něm mnoho takového, o čem vždy mlčí a co časem jen proklouzává některými narážkami v besedách. A to „něco" zdá se mu býti nejhlubším a nejúpornějším nihilismem, který vyrostl na půdě nekonečného, ničím neodstranitelného zoufání a osamocení . . .

Zdál se mu často býti člověkem v hloubi své duše lhostejným k lidem: příliš se vzdálil od nich v jakousi poušť, a tu s velikým úsilím všech sil svého ducha osamoceně patří na „nejhlavnější" — na smrt. Někdy se zdálo, že tento „starý kouzelník" si hraje se smrtí, koketuje s ní a snaží se jaksi ji oklamati: já se tě nebojím, já tě miluji, já tě očekávám. Ale zatím bystrýma očkama pozoruje: a jaká jsi ty? A co je za tebou, tam dále? Úplně mě zničíš anebo něco zůstane na živu?

K tomu uvádí Gorkij vlastní slova, jež kdysi T. pronesl před

ním a A. P. Čechovem. „Kalif Abdurachman měl v životě 14 šťastných dní, ale já skutečně ani tolik jsem neměl. A to vše proto, že jsem nikdy nežil — nedovedu žíti — pro sebe, pro duši, ale žiji na odiv, pro lidi.“

*

m. — V Rusku zrušení osobního majetku bylo skutečně již, jak se hrozilo, rozšířeno i na soukromé knihovny: knihovny mohou býti nadále jen majetkem státu, obcí nebo průmyslových podniků. Poslední zpráva o knihách vydaných v prosinci má již také závěrečnou poznámku, že knihy neprodávají se jednotlivcům, nýbrž vydávají se jen pro knihovny a organisace.

Jaký asi osud stihne mnohé soukromé knihovny, ukazuje další zpráva, že všechny knihy z nich odvedené do společenských knihoven jsou tam tříděny a „nepotřebné“ se posílají do stoupy, aby byl získán materiál k výrobě čistého papíru... Možno si ovšem představiti, jaké knihy uzná bolševická komise za „nepotřebné“!

Jak veliký jest v Rusku nedostatek papíru, viděti z toho, že podle oznámení v sovětových listech prodávají se noviny jen tomu, kdo se zaručí, že přečtený list zase vrátí. Proto také tisknou se ruské knihy většinou v cizině, hlavně v Německu. Tak nakladatel Gršebin, jenž dostal od sovětové vlády monopol na opatření knih pro ruské školy a má jich dodati vládě asi za 340 milionů našich korun, zadal velkou část této objednávky tiskárnám německým.

*

m. — Pod názvem „Bílý jezdec“ utvořil se v Německu spolek, k němuž náležejí četní představitelé básnictví, umění i vědy, zvláště z mladší generace, stojící na základech katolického světového názoru. Touží povznésti mravně celou společnost; jsouce pak přesvědčeni, že takové dílo může se zdařiti jedině na základě katolickém, chtějí vnésti jeho ducha v novověké umění a literaturu, aby povznesena z nižin úpadku a řízena vyššími myšlenkami mohla zaštípiti v širokých vrstvách vznešené ideje křesťanské. Mezi členy nalézáme i známější jména, jako na př. Petr Bauer, Max Fischer, Dr. Werner, E. Thormann a j. Nedávno vydali jako své první dílo „Sammelbuch neuer religiöser Kunst und Dichtung“ (nakl. A. Bagel, Düsseldorf).

*

jk. — Filosofický kongres v Oxfordě konal se v září m. r. za účasti ponejvíce jenom Angličanů, Američanů, Francouzů a Belgičanů. Sjezd zahájil pařížský prof. Bergson přednáškou „Prévision et la nouveauté“, v níž osvětlil a obhajoval své známé intuistické názory, v nichž přichází již k plnému theismu. Velkou diskussi vyvolala přednáška o filosofickém významu Einsteinovy theorie relativity, proti níž se vyslovili mnozí američtí filosofové.

Nejživější zájem a nejrušnější debatu vyvolalo thema „Mravnost

a náboženství", kde rozebíral se poměr obou a skvěle obhájena nutnost vzájemného jejich vztahu. Rozpravy zahájeny slavnými službami božími a vstupní řečí státníka a filosofa Balfoura. Debaty se hlavně súčastnil baron von Hügel a profesor z Grenoblu Chevalier, který celou debatu řídil a prohlásil, že mravní ideje pravdy a spravedlivosti bez podkladu metafysického nemohou míti praktické hodnoty, nemohou zavazovati nikoho, když neobsahují imperativ a pojem dobra vyššího řádu. Otázka zní — pravil Chevalier —: „Jest idea Boha fakt?" nebo „Učinil Bůh člověka nebo člověk Boha?" Základem morálky jest jediné idea Dobra, idea Boha! Chevalier prohlásil též dále úplnou transcendenci Boha a osobnost jeho proti idealistům a pantheistům.

Zajímavý byl též rozhovor o platonské ideologii, kde střetly se oba soudobé proudy filosofické — noetický realism a idealism. K velké cti a uznání přišla na sjezdě též filosofie novoscholastická svými zástupci z Lovaně.

*

jk. — Poznámky knihopisné. Nakladatel R. Bemporad ve Florencii vydává sbírku kratších a úplně prý nestranných studií o revolučním hnutí současném. Dosud vyšly 3 svazky, z nichžto zvláště dobře je zpracována studie C. Paladini-ho o Leninovi; M. Slonim pojednal o Spartakovi a Belu Khunovi a Ezio M. Gray studii Come Lenin conquistò la Russia.

Professor theologické fakulty v Toulousu F. Cavallera vydal důkladnou a jak pro účely školské tak soukromé studium neobyčejně důležitou práci Thesaurus doctrinae catholicae ex documentis magisterii ecclesiastici (Paris, Beauchesne, 1920, str. 794, cena 35 franků.) Dílo Cavallerovo se skládá z 8 částí: zjevení, církev, Trojice, stvoření, Kristus, ospravedlnění, svátosti, zprávy nejnovější. Každá z těchto částí jest rozdělena na kapitoly a paragrafy, tak že dílo je velmi přehledné. Uvádí hlavní věci zmíněné nauky, výnosy koncilů, doklady z Otců církevních, papežské bully, resoluce církevních kollegií, dekrety atd. Dílo doplňuje chronologická tabulka dokumentů a velmi bohatý ukazatel věcný.

Zajímavý dokument k myšlenkovým proudům 13. století přináší příloha „Františkánských studií": M. Bierbaum, Bettelorden und Weltgeistlichkeit an der Universität zu Paris. Texte und Untersuchungen zum literarischen Armuts- und Executionskeit des 13. Jahrhunderts. (Münster in W., Aschendorff, 1920, str. 406, cena 22 M).

V Lipsku počala vycházeti Mezinárodní psychoanalytická knihovna, z jejichž publikací uvádím: O. Rank, Psychoanalytische Beiträge zur Mythenforschung a Th. Reich, Probleme der Religionspsychologie.

M. Heindel vydal u Fowlera & Comp. v Londýně spis Freemasonry and Catholicism. 1920, str. 98.

E. Carpita Educazione e Religione in Maurice Blondel. Firenze, Vallecchi, 1920, str. 83. L. 3. — G. Gentile, Giordano Bruno e il pensiero del Rinascimento. Firenze, Vallecchi, 1920, str. 293. L. 14.

Hned prvním spisem „Action“ octl se Blondel mezi nejpřednějšími filosofy. Ale od té doby filosof činu se odmlčel. Spis. výše uvedené knihy to vysvětluje z díla samého. Blondel se zalekl důsledků svého spisu. Vyšed z Kanta a methody positivistické viděl v myšlení činu nejvyšší skutečnost, která však vedla přímo k solipsismu.

V témž nakladatelství vyšla též kniha D. Giuliottiho „L'ora di Barabba“, kde autor ukazuje na dnešní rozvrat společnosti, na všeobecné odkřesťaňování, jemuž se brání jedině církev katolická. — G. Semprini vydal studii „La morale mistica dell' Immitazione di Christo et i suoi rapporti col misticismo v Poggio Mirteto (Casa editrice „Cultura moderna“). — I. Longo napsal spisek „L' esistenza di Dio“, kde probírá důkazy jsoucnosti boží v přírodě, člověku a dějinách.

Z posledních filosofických spisů italských zaslouží povšimnutí: A. Chiappelli La crisi del pensiero moderno (Città di Castello „Il Solco“ 1920, str. 376. L 10.); G. R. Orsini „I filosofi cinici (storia e sistema). Torino, Chiantore, 1920. Str. 318. L 15.); S. Corti „La rivincita dell' idealismo“. Rietti 1920 Str. 59.; Ciattini „Problemi di politica e di cultura“. Bergamo 1920. Str. 183. L 6. E. Beatrice „Origini filosofiche ed economiche dell' attuale lotta di classe“ 1920. Str. 110. L. 4·80; D. Argento „La pace mondiale“. Girgenti 1920. Str. 125.

U J. Kösela (Kempten-München) vyjde Philosophische Handbibliothek, řada knih o jednotlivých odvětvích filosofie, a to od různých předních odborníků směru katolického. Dosud je v tisku Úvod do filosofie (F. A. Endres) za 12 M, Filosofie dějin (F. Sawicki) za 16 M.

Vychovatelský.

m. — Mezi svobodné zednáře počítá Dr. Fr. Mašlaň v „Ped. rozbledech“ (1920, č. 7—10.) také Komenského, poněvadž nalézá v jeho spisech některé shodné názory a poněvadž také první vynikající zednáři citovali úryvky z jeho spisů. Proto prý také když krátce před převratem 28. října 1918 odloučili se čeští členové pražského zednářského spolku „Charitas“ (= lože „Hiram u tří hvězd“) od členů německých a založili dne 12. května 1919 svou samostatnou loži pod záštitou Velkého orientu francouského, dali jí jméno „Jan Amos Komenský“. Jménem muže, který i „bez zástěry zednářské byl zednářem v nejlepším slova smysle“, byl prý nejkrásněji vystižen program zednářův českých a zednářů vůbec...

Článek oznamuje dále, že „bratrský“ spolek „Harmonie“, existující v Praze od r. 1870, ustavil se dne 16. května 1920 v německou loži zednářskou. „Zřízení české velelože zednářské je na obzoru“. Tedy zas jedna „citelná mezera“ bude vyplněna!

*

m. — Proti zaváděným teď všude na školách ručním prácím vyslovuje se v „Ped. rozbled.“ H. Solitude. Zdá se mu, že se vyzvedají na piedestal zázračného telete, jemuž se obětuje hříčkami ve zvláštních hodinách. Na to je škoda času. „Jen ve službách ideje, myšlenky a věd má ruční práce význam a budoucnost. Nevěřte, že pouhým pohybováním rukou a nohou školu spasíte! Byla by to práce neútěšná, práce nádeníků a zabiječů času. Nám však jde o práci účelnou, rozumnou, výchovnou, o práci oduševnělou, zdůvodněnou, cílevědomou, ve službách ducha. Nepropadejte ani mechanismu ani materialismu; brzy zakusili byste hořkost zklamání a posměchu...“

*

Před sto lety, ve francouské revoluci postavil Danton pravidlo: Děti patří napřed republice, a pak teprve rodičům. Je to také jedna z protiřečností, kterými nepromyšlený a nedomyšlený demokratismus jest zatížen. Chtěje vady napraviti, rád hýří ve velkých slovech a všeobsahujících pravidlech. Chtěje odklízeti jednotlivé sobectví a obrátiti zřetel k celku, stanoví zákony, jejichž poddanými mají býti všichni a konečně žádný. Neboť praxe může se vždy jeviti jen v jednotlivostech. Jako v přírodě, tak ani mezi lidmi není nic původu společného, celkového; není státních dětí, jsou jen děti jednotlivých rodičů, které jako ta rostlina v přírodě vznikem i začátečným vývojem závisí na nejbližším okolí.

Demokratie nepopěrně spěje všude k státnímu centralismu, byrokratismu a tyranii. Tak i ve školství. Všude se ozývá frase, že školu a výchovu třeba vymaniti z područí politických stran, ale každá strana, která tak mluví, má při tom na mysli jen strany jiné; svou nikoli,

neboť ta má vždycky a všude na zřeteli jen celek, blaho republiky — ovšem s v é republiky!

Je přirozeno, že strana vládnoucí — já jsem stát! — usiluje o takové změny — říká se jim vždycky reformy, — které by školství a výchov přizpůsobily j e j í m záměrům, neboť na tom záleží její další osudy, především další vláda ve státě. Pokud pak se dosavadní zřízení záměrům jejím příčí, nutno je odstraniti. Proto se bojuje proti výchovu náboženskému, t. j. proti demokratismu, jenž důsledně demokraticky se domáhá práv rodiny.

Rodina a škola! Obojí potřebuje oprav, značných oprav! Kde začíti? Rodina prý neposkytuje záruk, že své děti zdárně odchová a že její vliv na školu bude příznivý. Škole tedy třeba samostatnosti, aby jsouc řízena osvědčenými zásadami nezávisle na různostech rodin děti jejich vychovávala a takto nedostatky výchovu rodinného nahrazovala. Že škola nenáleží učitelstvu, nýbrž občanstvu, to se v theorii uznává. Ale v praxi ne. V praxi má rodina mluviti do školství jen tehdy, jest-li sama pokroková, t. j. taková, jak ji pokrokářské učitelstvo a jeho strana míti chce.

Nevadí, že rozvrat rodiny tolik pokračuje. Tím spíše nutno školství od vlivu rodiny vymaniti. Totéž zákonodárství, které rozvrat manželského, tedy rodinného života podporuje, nemůže důsledně míti zájmu na tom, aby rodina ozdravěla a zdravě na školu působila. O školu se postará stát, t. j. vládnoucí strana, a po svém ji zreformuje.

Tedy „věčný koloběh“, smutně zajímavý kolotoč!

Špatná rodina nebude asi dobře vychovávati. Zajisté! Ale což špatně vedená škola? Špatně vedený stát? Kdo z nich pokazí víc?

V novinách čteme, co se na českou školu chystá od státu, právě jen od našeho; v okolních státech jsou sice též půtky o školu, ostatně ne ode dneška, ani od včerejška, ale tak „pronikavé“ změny nikde neuznány, jako se slibují nám. Není nejvyšší čas, připomínati našim občanům: „Stát jste vy!“? Buditi z ospalé důvěřivosti? Ale ovšem také zdvojiti úsilí, aby křesťanský ráz rodiny v užším, vlastním významu, i v širším spolkovém byl co nejvíce pěstován?

*

„Český učitel“, věstník zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách, tedy orgán repraesentační, má v č. 25 článek: Z a s e z á š k o d n í c i. Rozumí jimi proff. Mareše a Pekaře jakož i Jos. Holečka, jenž ve Zvonu (č. 19.) psal proti vyhazování křížů ze škol.

Tedy záškodníci! Totiž proti těm, kteří „se snaží očistiti českou veřejnost od v ř e d u ř í m s k é h o“, ultramontanismu, rakoviny, jedu atd.

Učitelé „jako světlonoši pokroku“ půjdou prý „v první řadě bojovníků proti římské reakci“.

„M y k n ě ž í m i v ě d y c h c e m e b ý t!“

O tom nikdo nepochybuje, že by rádi. Ale na to třeba víc než nevymáchané huby!

Hospodářsko-sociální.

Vědecké předpoklady běžného socialismu v Němcích i u nás čerpají se obyčejně z knihy Fr. Engelsa Ursprung der Familie u. des Staates, des Privateigentums (1919 16. vydání) a A. Bebela Die Frau u. der Sozialismus (dle vyd. r. 1919 rozšířené ve 150.000 výt.) Nejsou to však výtěžky nynějšího vědeckého bádání, nýbrž pořád se jen předpokládá, co bujný materialistický evolutionismus před půl stoletím o pravěku, jeho rodině a státě jednak vyzkoumal, jednak vymyslil. (Srv. W. Koppers v Hochl. 1920, seš. 11.)

V polovici min. stol. vládl ve filosofii materialismus, v národopise mat. evolutionismus, a obojímu se vrhl socialismus v náruči, zapomínaje, že soustava, která má obroditi svět, nesmí se vázati na módní směr a zavříti si cestu k obnově podle dalšího vědeckého pokroku. Socialismus se sice chlubí svou pokrokovostí, ale již po půl století se ukazuje docela zastaralým, tedy zpátečnickým. Sestrojiv si tehdy nauku, že v pravěku nebylo manželství a rodiny, ale pohlavní promiskuita a stát. a proto ani soukromého majetku, ale společenstvím všeho, vyvozuje odtud svůj názor o volné lásce, kommunismu atd.

Již to jest nápadno, že tenhle pokrok nás posílá do pravěku, abychom se odtud učili, jak se máme nyní zaříditi! Vždyť i kdyby pravda bylo, že v pravěku lidé žili tak, jak on se domýšlí, mělo by to vésti k úvaze, že evoluce k nynějším poměrům nebyla bez přiměřených příčin; když vývoj, tedy má i nynější stav asi vážně důvody, že je tak a nejinak. Leda by evoluce, vývoj znamenal jen úpadek, a to přece není nazírání evolučně pokrokové!

Filosoficky jest historický materialismus, který zná jen hmotné hybné síly vývoje, překonán: nejen hmota, ale především duch ve vývoji lidstva působil. Tím padla jedna opora socialismu, po př. marxismu.

Druhou oporou byly ethnologické názory o životě v pravěku, jak je stanovil Bachofen 1861 v díle o maternátě (děti zůstávaly u matek bez rodinného života) nebo 1877 Morgan o pravěké společnosti. Ethnologie byla tehdy v začátcích a měla málo látky ke svým smělým předpokladům. Teprve kolem 1900 razí si vítěznou dráhu ethnologie historická.

Pravěk jest arciť jaksi praehistorický, vymyká se tedy zdánlivě bádání historickému. Ale nikoli docela. Jsouť jisté stopy a zbytky, z nichž možno bezpečně souditi, jak společenský život pravěkého člověka vypadal.

Především je to člověk kočovný, který žije z přírodního bohatství místa, kde právě jest: muž loví (na poli, ve vodě), žena sbírá rostliny. Stálým jměním jednotlivým jsou aspoň nástroje. Rodinným jsou příbytky, nějaký strom, jenž poskytuje potravy, a pod. Obecním jest půda, která ještě nemá pro jednotlivce významu, jelikož se nevzdě-

lává; jakmile začne toto — a žena prý první vykonala tento kulturní velečin — následuje odtud nárok soukromého majetku sám sebou.

Pozoruhodno snad jest, jak se u národů méně vzdělaných, kde o kapitalismu není ani potuchy, pohlíží na krádež. Ne na loupež kmenovou, neboť ta je pravidlem, ač ani při té kmen, který podlehne, nevzdává se ukradených věcí (dobytka atd.), jež marně hájil, z vědomí kommunistického! Ale krádež mezi jednotlivci kmene se velmi přísně trestá — důkaz to, že kommunistické vědomí, i kdyby bylo kdy bývalo (dejme tomu!), velice dávno zmizelo, ne nějakým nařízením, nýbrž samo sebou. Proto se obydlí nezamyká...

Morgan založil svůj názor o původním společenství všeho majetku, na poměrech u severoamerických Irokesů. Ale ani ty nejsou venkoncem kommunistické, a kromě toho nepředstavují života pravěkého, jsouce již od něho značně vzdáleny.

Pohlavní volnost pravěku jest rovněž novodobým výmyslem. Naopak všude zjištěn život rodinný, a to většinou monogamický. Zmíněné zaměstnání, rozdělené mezi mužem a ženou, předpokládá jakousi rovnost obou, ale s převahou práva otcovského. Právo mateřské (maternát) nastoupilo přechodně v některých vrstvách, ne všude, tehdy, když žena začala půdu vzdělávati (jak nahoře zmíněno); a i v tom posílena zásada soukromého majetku, rozšiřovaná takto i na vzdělávanou půdu.

Takto také soc. prastát, jenž prý byl před rodinou, se ukazuje smyšlenkou. Právě naopak, stát se svými, obyčejně ne dědičnými pohlaváry znamená vyvrcholení svazku a práva rodinného.

Něco může býti vzorem i dosud: rozdělení práce. Úpadek nastal, až se někteří mohli oddati zahálce. Odtud otroctví, odtud ponížení ženy!

Co do stránky náboženské rovněž se čím dál tím více ukazuje, že pranárodové měli vědomí jednoho božstva a přiměřené vědomí mravní, jež takto také působilo na život pospolitý. Že socialismus tento náboženský vliv odmítá, není ani historicky ani sociologicky odůvodněno. Ostatně, když už tu mluvíme o primitivním lidstvu, neuškodí, všimneme-li si také jiných zpráv.

V novinách nedávno psáno, co dr. Absolon vypátral v Předmostí u Přerova: skrčence, ozdoby, amulety, kostry mamutí, zbraně a figurky z nich a j., což prý poukazuje na vysoký stupeň vývoje člověka před — 80.000 let. Že taková soška mamuta z kosti svědčí o značné pokročilosti nejen ve výrobě, ale i v názorech, rozumí se samo sebou. Jen časové údaje bývají v takových věcech ukvapené, neodůvodněné: místo 80.000 roků může se stejným právem říci 100.000 a také 50 000 atd. Zde je vždycky lépe zatím říkati: Nevíme! Ale že člověk v prastaré době již takové věci vytvářel, je nový doklad proti dohadům o jeho zvířecím stavu a proti vývoji z něho.

V lonském ročníku Preuss. Jahrbücher píše Dr. Teßmann o světovém názoru a povaze černocha: Základy jeho poznávání a duševných schopností jsou tytéž jako u nás. Jeho děti se vyvíjejí rychleji a učí se lépe než bílé. Praplemeno africké, Pygmeové, jest monotheistické, mravně čisté, věří ve zmrtvýchvstání. Mladší vzdělanost rodu

Bantu zřetelněji vyjadřuje pojem duše, zla a pekla; smíšením obojích názorů vzniká pojem dědičného hříchu, ba prvotný hřích se stává „jádrem světového názoru“ a vede k nevyrovnanému dualismu dobra a zla.

W. Schmidt, který zvláště důrazně poukázal na to, že v Pygmeích třeba spatřovati nejstarší dosud známý a dosud žijící, co do původních názorů nejzachovalejší kmen, ukazuje v jiné práci, o australských jazycích (Vídeň 1919) že nikoli ve vnitrozemí, ve středu Australie jsou nejstarší kmenové (s maternatem, dvoutřídní soustavou, skupinovými sňatky), odkud by se jich zvyky paprskovitě šířily k obvodu ostrova, nýbrž naopak jazykověda dosvědčuje, že střed jest jako průplav, kudy proudí názory nové i nejnovější, kdežto kmenové nejstarší jsou zatlačováni k obvodu a tam svůj původní ráz lépe zachovávají nežli kmenové středozemní. A čím starší tito kmenové i podle znaku jazykových jsou, tím méně se u nich shledáváme s tím, co se dříve kladlo za znaky domněle nejstarších, totiž ve středozemí nalezených kmenů, jako znaky člověka primitivního. Právě u těch okrajních, tedy skutečně nejstarších kmenů nalezáme paternát, jednotlivé sňatky atd.

Vědecké zkoumání pradějin tedy nepotvrzuje, nýbrž vyvrací ukvapené a nedoložené domněnky o vývoji lidstva, na jakých budoval své názory socialismus a kommunismus.

Jméno nedávno zesnulého ruského anarchisty Petra Kropotkina (Krapotkina) připomíná také jednu z otázek, jež od Darwina tolik svět zaměstnávala, totiž t. ř. boj o život. V nauce Darwinově je to jedno hybadlo vývoje — ale jen jedno, an Darwin sám vedle výběru uznával i jiné příčiny. V materialistickém názoru minulého století povznesen za hlavní heslo socialistické a zavinil mnoho z běd válečných, jelikož ozbrojoval proti sobě říše a lidi nejen zbraněmi vojenskými, nýbrž i duševnými, sobectvím, nenávistí, snahou o soutěž za každou cenu až do zničení soka, vůbec pudy třídního boje. Haeckel to byl, který Darwina v té věci zrovna předarwinoval, povznes heslo výběru a boje z částečného heuristicky plodného hesla na stežejnou zásadu světového názoru a zpopularisovav ji: v tom tkví veliká vina jeho vědecké práce, která zastiňuje předešlé zásluhy. To uznávají nyní všichni čelní biologové, varujíce v zájmu lidstva a jeho pokroku od šíření těchto nauk Haeckelových.

Přírodovědnou stránkou zákona boje o život (Struggle for Life nebo dle Huxleye Struggle for Existence) nebudeme se tu zabývati. Tolik jen budiž podotčeno, že i kromě zásadních protivníků Darwinových přírodozpytci, kteří měli příležitost více než Darwin pozorovati přírodu, skutečnou, volnou přírodu, shledávali v ní také zákon opačný, zákon solidarity a vzájemné pomoci. Petrogradský prof. Keßler po jiných, již jednali o společenských pudech živočichů, 1880 na sjezdě ruských přírodozpytců se vyslovil v ten smysl, že mimo zákon boje vládne v přírodě zákon vzájemné pomoci, a že tento zákon pro výsledek bojů o život a pro vývoj druhů znamená mnohem více nežli zákon vzájemného boje.

Zevrubněji pak o tom pojednal právě Kropotkin podle

svých četných pozorování přírody sibiřské, rozšířiv bádání svá i na člověka (vedle H. Drummonda, A. Sutherlanda, F. A. Giddingsa a j.). Upozorňuje, v čem dějepis lidstva chybuje, an líčí z pravidla jen boje a války, jak pohlavárů, tak tříd, a pomíjí opačného činitele dějin, spojenectví a pomoci. Dějepis ten uznává a popisuje pokroky lidstva, zapomínaje na to, předně že boj sám uvnitř nějaké skupiny pokrok spíše zdržuje než podporuje, dále pak, že i boj sám vlastně jest umožněn vzájemnou podporou v bojující straně a takto ne přímo sám sebou, nýbrž ve službě vzájemné pomoci vede k pokroku. Kropotkin poukazuje tu k soudružnosti na př. středověkých měst, jich na popudy bohatému federal[1]smu, které vedly k tolikému rozkvětu řemesel, průmyslu, umění, kdežto rozdrobením pozdějším nastal úpadek 16.—18. století — tedy právě naopak než se učívá. (Rozbory Kr—vy vyšly v letech 90tých m. stol. v Nineteenth Century a 1910 souborně německy přel. v Lipsku.)

Myšlenky ty a takové zajímají dnes víc než kdy jindy, dnes totiž proto více, že máme větší přehled o lidstvu i silách pokroku v něm dřímajících a spolu zřetelnější doklad, kam vede drobení lidstva a boj mezi jeho skupinami. „Přehodnocení hodnot" jest nezbytno a také nastane, ale ne ve smyslu Nietzscheově jako úpadek mravnosti, nýbrž jako snaha o dosažení co největšího blaha co nejčetnějších lidí. Jde jen o urychlení. Boj o život by, jak praví Arthur Cobbes, znamenal, že kde člověku třeba teprve bojovati, aby mohl býti, tam pro ty, kdo chtějí klidně žíti a pracovati, není místa. Tak se stává, že nejlepší lidé se veřejné činnosti straní, a ta pak místo dobra plodí zlo.

Marxův materialistický kommunismus by znamenal zkázu, z níž by sám východiska nevěděl. Ale jest jakýsi kommunismus zájmů, které sbližují aniž jiným ubližují: povolání a práce sbližují více než pouhé spolubydlení a ukazuje cestu k nové organisaci (l'organisation professionnalle nazývá ji lillský sociolog Duthoit), která by dosavadní rozdrobení a boj všech proti všem překonala zřízením odborových rad nebo sovětů a v nich příslušníkům zajistila vzájemnou pomoc, společně pak s jinými pokrok a blaho celku.

Možno to vše arciť pouze při dobré vůli a při záporu sobectví, tedy na základě mravnosti křesťanské. Jinak, pokud bude rozhodovati jen moc, tedy boj, nebude pokoje, toho pokoje, jenž jediný trvalé hodnoty tvoří.

Mravnost, jak dobře pozoruje Windelband, není v „boji o život" jednotlivci s prospěchem hmotným, celku však ano: čím pak by byl bez nezištnosti, bez kázně, oddanosti atd.? Na to právě špatné, bořivé živly hřeší, tyjíce jaksi ze zásoby jinými nahromaděné.

Tak to bude i v našem státě, nenastane-li obrat a bude li zásoba křesťanské mravnosti v něm stále vyčerpávána a přítok znemožňován. Větší celek pak se vždy snáze vzpamatuje než menší. Na to třeba nezapomínati. Vždyť máme ve svých dějinách ponaučení zřetelné dost!

*

O francouské socialistické noviny Humanité vypukl podobný

boj, jako u nás o Právo lidu a j. mezi II. a III. internationálou. Při té příležitosti připomíná se, jak „dělnický“ původ měla Humanité (1904): ani franku nedalo do základní jistiny dělnictvo, celou věnovali, zajisté z lásky k dělnictvu a k lidstvu (odtud název!) velkožidé a velkokapitalisté; i křesťanská dvojice v tom tuctě zakladatelu zastupovala — Rothschilda. Teprve když peníze vyčerpány a nové red. Jaurèsem sháněny, přispěli i soudruzi (i němečtí a rakouští), ale poměrně nepatrnými obnosy. Je tedy nynější boj o list sice podobný zdejšímu, ale jen podobný, ne stejný, neboť majetníky Humanité nejsou dělníci ani II. ani III. internationály, nýbrž členové nejvyšší internationály peněžní. Což ovšem nevadí, aby se Humanité nazývala listem proti kapitalistickým.

*

Všechny úvahy hospodářské, aspoň v Evropě, octly se v začarovaném kruhu politiky. Říkalo se, že ukončením války politika ve vlastním a zlopověstném smyslu přestane, a že jedinou směrnicí budou pokojné zájmy hospodářské. Jmenovitě socialisté to slibovali. Zatím všude dohospodařili nebo dohospodařují, mezinárodní nebo lépe řečeno mezistátní činnost jejich nesahá za zdi místností, v nichž se zástupci internationály, druhé nebo 2½., scházejí a řeční, krise průmyslu a nezaměstnanosti stává se hrozivou, peněžní taktéž — viz na př. Englišovu rovnováhu, která je tak rovnovážná, že nelze s místa atd.

Vše dusí politika mezistátní, jež nehledá, jak by jeden druhému pomohl, a to navzájem, neboť hospodářská pomoc není z pravidla jednostranná — nejen dodavatel živí odběratele, nýbrž i odběratel dodavatele! Ne, hledá se jen, jak by jeden druhého co nejdůkladněji utloukal, třebas by vlastní pěsti sebe více z toho bolely.

U nás, a snad ještě někde jinde, tomu napomáhá naporučený militarismus, nejmakavější symbol politiky. Nemáme sice prý tajné diplomatie, ale proč tolik nákladnému militarismu holdujeme, že jím chceme již i školy zanešvařiti, to vědí asi jen nejtajnější kabinety. Pan generální inspektor čs armády Machar sice se více stará, aby čs vojsko bylo odřímštěno než aby bylo řádně vyexercirováno, a jeho tíseň hospodářská netísní, ale když uměl všecko tak řízně posouditi a rozsekati, měl by se zamysliti také trochu nad tímto problemem a jemu sáhnouti na kloub!

*

Rakouské noviny oznamují, že na letišti u Fischamendu anglická komise dala zničiti m. j. (hangary atd.) 800 zcela dobrých motorů a 50 letadel! Anglická pomoc!

Politický.

C e s t ě čs ministra zahraničí do Říma přičítal se, jak jsme v m. č. napsali, především význam hospodářský. Nepřízeň, s níž se všude v obchodní cizině po nemilých zkušenostech s našimi obchodníky učiněných setkáváme, nutno nějak vymýtit. V Italii prý byl výsledek příznivý. Na to, že italský tisk ministra tak vřele vítal, mnoho dáti nelze; peníze spraví všechno, a naše zájmy se s italskými nekřižují.

Jde hlavně o průvoz zboží Terstem, jenž by posloužil nám i Vlachům, a tu prý dosaženo jakýchsi výhod valutních. Mezi tím se dovídáme, že v Terstě leži mnoho našeho zboží na vývoz další, jež nyní třeba rozprodávati tam i v jiných přístavech italských.

Podle posledních zpráv Terst prohlášen za přístav svobodný. Je to konečné jediné, co s ním vláda může učiniti, nemá-li býti opuštěn. Ostatně se nepraví, v jakém smyslu má býti svobodný — zdali pro dovozní cla či pro průvoz.

Vojenskou naši smlouvu s Jugoslavií bylo třeba v Římě vysvětliti, neboť přes mír mezi oběma sousedy zůstalo dosti podnětů k nevraživosti, z nichž neposlední jest v poměru Rieky, od Annunzia uvolněné, a Zadru Vlachy obsazeného. Jugoslavii nemůže sousedství vlažské v Dalmacii býti příjemno. To a návrat Habsburků do Uher jest politická záležitost, o níž bylo třeba s Italií jednati. Nenadál se asi Karel H., že se stane postrachem tolika mocností! Maďaři sice pražskou řeč Benešovu v této věci ostře odmítli jako zasahování do jejich vniterních záležitostí, nepředpisujíce nám, jakou my vládu chceme, ale smíme-li věřiti novinám, celá Dohoda jest proti němu a proti rodu jeho vůbec; ani oblíbený Josef H. nemá prý naděje zasednouti na trůn maďarský, jednak proto, že manželka jeho prý jest jako královna nemožnou, jednak proto, že „rytířský národ" se cítí vázán přísahou k neodstouplému králi.

O jednání p. Dra. Beneše ve Vatikáně není nic určitějšího známo než to, že kard. Gasparri s ním mluvil jen několik minut a k úřednímu jednání jej poukázal na podtajemníka Msgra Cerettiho.

U papeže prý audience neměl.

Úřední zprávy o tom v Čechách „pro strach židovský" tutlavě psané dávají veliké sebevědomí na jevo, že jako čs republika si své náboženské poměry uspořádá sama, bez ohledu na jakékoli cizí, t. j. římské vlivy. Řeč taková u odpadlíků nemůže překvapiti — na našich katolících a jejich zástupcích ve sněmovnách jest, aby se překvapiti nenechali vládními skutky. Ovšem když lid i svými „klerikálními" novinami byl poučován, že odluka státu od církve jest žádoucí, že sv. Otec jest ochoten ji schváliti, a pod. pitomostmi — jakoby papež mohl zapříti tolik slavnostních římských projevů p r o t i odluce —, pak zase nepřekvapí, když popletené katolické čtenářstvo se bude smiřovati se

všemi kopanci vlády proti jeho náboženským zřízením. Snad nechceme býti pořád stranou „vlasteneckých“ ulekanců?!

*

Francie uzavřela s Polskem smlouvu na obranu. Z Rigy totiž pořád nedochází zpráva o sjednaném míru s Ruskem, a jaro nebývá mírovým smlouvám mezi nepřáteli příznivo.

Táž Francie tedy by proto také ráda viděla dohodu česko-polskou. Poláci jsou rozmrzeni pro Těšínsko a také tím, že za jejich války s Ruskem u nás nepropouštěny zásilky zbraní pro ně. Švycaři nyní též odmítli průvoz vojska, a tu by doprava francouzské pomoci do Polska byla značně ztížena.

Co do shody českopolské, i kdyby závada těšínská zmizela, bude, aspoň mezi lidem, vaditi stránka náboženská, asi podobně, jako na Slovensku posílají Čechy ke všem čertům.

*

Vyjasnění evropských poměrů se čeká od předsedy Spojených států Hardinga a jeho důvěrníka Hughesa, kdysi soka Wilsonova, jenž má samostatněji než dosud u státních tajemníků bývalo zvykem, řiditi politiku Unie a versailské smlouvy bez výhrady neuznává.

S tím i s vlastní průmyslovou silou počítá Nemecko bráníc se nejen toliké válečné náhradě, jaká se mu ukládá, ale i požadovanému odzbrojení. V této věci zcela nepovolno jest Bavorsko odmítajíc odzbrojení své domobrany, jíž prý potřebuje k zajistění pořádku doma, aby se nevrátila hrůzovláda kommunistická.

*

Náš zahraniční úřad brání se také francouzským přáním užšího, zatím jen hospodářského semknutí států podunajských, obávaje se nemilých následků politických. Bude li zdokonalená plavba také na horním toku Dunaje, stoupne ještě více obchodní význam Vídně. A jak Anglie, tak Amerika všemožně o to usiluje, aby své ohromné přebytky zboží měla kam vyvážeti. Jest li pak pravda, že Anglie naléhá, aby naše hranice jejímu dovozu do několika měsíců byly otevřeny — min. Hotowetz to zcela zřetelně slyšel, když v Anglii s nesmírnými obtížemi pro nás kupoval mouku — pak by padly také všelijaké přehrady jiné.

*

Irsko dostalo novou ústavu: dvě sněmovny, jednu pro katolický jih, druhou pro protestantský sever, z nichž po 20 vyslancích se má scházeti ve společné radě. Přiznána jim domácí správa, záležitosti školské, dopravní a dělnické, později i policejní. Vojenství, plavba a říšské finance vyhrazeny sněmu londýnskému, kam Irsko i dále vysílá 42 poslanců.

Zatím však hrůzný, nelidský boj zuří v Irsku dál.

*

Jako Polsko proti Rusku, tak mělo Řecko proti Turecku býti Dohodě předvojem ze západu. Na pobřeží maloasijském Řekové za nečinnosti turecké dávno ovládli obchod, ačkoli na cizím území. Když po vůli Venizelově zasáhli do války, bylo jim na konci jejím snadno zmocniti se důležitých míst pobřežních. Ale úspěchem trvalým to nazvati nelze, neboť přístavy bez vlastního pozadí mohou míti cenu jen u toho, kdo tomu pozadí dovede vnutiti svou vůli a své — zboží. O tom u Řecka není možno mluviti, tak že přístav a místo i tak důležité jako je Smyrna pozbývá vůči nepřátelskému pozadí pro Řeky ceny. Jen mírová dohoda s Tureckem ji může zajistiti. Řecko jest válkou vyčerpáno a unaveno, tak že by proti ní asi nebylo. Mimo vše očekávání totiž právě mírová smlouva s nejslabším členem bývalého čtyrspolku, s Tureckem, smlouva sèvreská, má býti podrobena opravě. Cařihrad se sultánem jest úplně bezmocný, ačkoli vede vládu. Ale jiná vláda, vláda vojenské strany v Angoře, vzdoruje podmínkám míru a ačkoli panislamské hnutí tolikrát v nejnovější době vyvolávané, se v žádoucí síle neobjevuje, osvědčená houževnatost turecká je stálým nebezpečím pro útočníky. A bohužel i pro všechny křesťany v Turecku. Svítá již i na západě, že lepší bude Turecko smlouvami vázané, jako bývalo, nežli nepokojné, poutající na sebe tolik branných sil a přece docela nepřemožitelné. Také zatím jedna politická nutnost — proti srsti!

To, oč Rusko tolik válek vedlo, volný průchod Bosporem, jest nyní vybojováno; jen že ne pro Rusko, nýbrž pro Anglii a komu ona dovolí.

Za to mesopotanská država anglická se zdá býti v nebezpečí nebo aspoň nedávati nadějí, že by tato obilní komora za nynějších poměrů, totiž ve válečném stavu, zaručovala výtěžek, válečným obětem přiměřený. Jinak by nebylo možno vážně bráti zpráv, že ji Anglie chce vykliditi. I zde se tedy zdá počítati s tím, že lepší nepřítel mírovými smlouvami podrobený, jako asi bude to „samostatné“ arabské království, než ve zbrani stojící, byť sebe slabší.

Mandát nad Palestinou dostal, jak známo, od svazu národů král anglický, který jest vázán deklarací 2. listopadu 1917 ve prospěch židů. Listina mandátní předpokládá, že Turecko se mírem sèvreským všech nároků na Palestinu vzdalo. Zdali tak zůstane i po jeho revisi, nemožno dosud říci. Zatím v Palestině prohlášená úplná svoboda náboženská i národnostní; missionařská činnost jest volna; úřední řeči jsou anglická, arabská a hebrejská; židé sice nemají výsad na ujmu jiných občanů, ale jejich organisace jest uznána jako veřejnoprávní, a stěhování židů do Palestiny má býti usnadňováno. Dle soukromých zpráv se země hemží židy, ba byla tam již i stávka židovských dělníků proti židovským vinařům. Tedy i Palestina se modernisuje!

Ročník XXXVIII. Číslo 3.

HLÍDKA.

Z náboženských dějin Horácka.

Podává Augustin Neumann. (Č. d.)

Tento katolický řád pro Bystřicko jest pozoruhodný z té příčiny, že (zrovna jako jeho předchůdce pro Doubravnicko) dává důraz netoliko na věci náboženské, nýbrž i na stránku mravní. Přikazuje totiž netoliko účast při bohoslužbách, nýbrž obrací se i důrazně proti povykování, výstřelkům při muzikách, proti tulákům a povalečům. Zvláště pozoruhodna pak jest péče o děti. Jsa zpraven, kterak „někteří dítky nezdárné od Pána Boha sobě dané mají," přísně poroučí, aby „je raději do školy k cvičení dobrých a pobožných mravů odesílali" a „tak i rodičové potěšení nabýti mohli." Kteří rodičové by tak neučinili, těm pan Ples děti jednoduše odejme a dá je na vychování tam, kde má záruku, že z nich učiní pořádné lidi.[1])

Co do způsobu, jakým pan Ples hleděl obnoviti katolictví na Bystřicku, nutno říci, že nebyl právě šťastný. Kdežto jeho předchůdce, pan Vratislav z Pernštýna, snažil se získati kališníky církvi ponecháním symbolu — kalicha — kterým se vlastně od ní jedině lišili, pan Ples zahájil svou reformaci odstraněním kalicha. Tím předem znemožnil svou akci, neboť tím omezil svou reformační činnost na pouhý boj o podávání z kalicha.

Z bouřlivého tohoto období v dějinách Bystřicka poznáváme, jak silni byli kališníci v tamním kraji a jakou nevýhodnou situaci zaujal pan Ples bojem proti kalichu. Tak v dopisu zaslaném na jaře 1595

[1]) Řád ten otiskl Tenora, u. d. 35—36.

k biskupovi olomouckému stěžoval sobě na faráře v Rozsochách Jana Rektoriusa, který před velikonocemi toho roku prohlásil, že bude o svátcích podávati každému dle libosti, buď pod jednou anebo pod obojí způsobou, jen ať se lidé vzájemně nehaní. Výsledek byl ten, že 380 osob přijímalo z kalicha, kdežto pod jednou způsobou nikdo.[1]) V Bystřici bylo zrovna tak. Tam o velikonocích přijímalo z kalicha třicet osob, ale po katolicku ani jeden.[2]) Faráři pak používali trpění husitského symbolu (kalicha) k šíření luteránství a tím přímo podvraceli snahy páně Plesovy. O tom se dočítáme ve zmíněném již dopise k biskupovi olomouckému. Na faru v Rozsochách docházeli věřící a skládali Rektoriusovi vždy po několika osobách obecnou zpověď, což bylo známkou protestantství.[3]) Ples zakročil velmi radikálně proti kněžím i lidu. Na faráře podal žalobu u biskupa Stanislava Pavlovského, který Rektoriusa v Rozsochách sesadil a bystřického taktéž nařídil zbaviti místa, však pod podmínkou, nalezne-li se vhodná náhrada.[4]) Lidi hlásící se na kališnictví dal vsaditi do šatlavy. Přestrašeni, ustoupili starokališníci do pozadí, prohlašujíce, že se podrobí rozkazům [5]) vrchnosti. Bystřičtí tedy na oko vystupovali jako katolíci a v takovém stavu zůstala jejich záležitost až do smrti páně Plesovy.

Po něm koupil panství pan Čejka z Olbramovic. Bystřičtí jej znali jako horlivého stoupence protestantství, pročež jej žádali za odstranění katolických kněží z Bystřice. Tím obec přímo chtěla zasáhnouti do práva biskupa olomouckého, kardinála Ditrichštejna, čemuž on se rozhodně opřel. Došlo takto k vyjednávání mezi ním a panem Čejkou, jehož výsledkem byla smlouva sepsaná dne 3. července 1613. Kardinál se vzdal za 200 zl. podacího práva, však pod podmínkou, že pan Čejka bude dosazovati na své fary pouze katolické kněze. Poněvadž pak obec bystřická se vzpírala je vydržovati, tedy se vrchnost zavázala sama na ně jistým obnosem přispívati, občané pak měli dávati faráři ročně 30 sáhů dříví z „Končin“ a ještě jakési jiné příspěvky. Kromě toho také kardinál prosadil, „aby kněz katolický žákovstvem vládl.“ Tedy celkem dosáhla katolická strana úspěchu. Zajistila sobě obsazování kostelů, vydržování kněžstva a výchovu mládeže.[6]) Ale smlouva měla svou slabou stránku. Došlo k ní bez vědomí a souhlasu lidu. Ten, dověděv se o ní, nechtěl rozhodně na její provedení přistoupiti, zejména však se ohradil proti předání farního kostela sv. Vavřince a to jednoduše proto, že neměl pro sebe žádného jiného. Tím nastávala Bystřici chvíle rozhodná:

[1]) Tenora, u. d. 40. — [2]) U. d. 41. — [3]) Tamže. — [4]) U. d. 42. — [5]) U. d. 41.
[6]) Tenora, u. d. 45—46 vypisuje průběh velmi důkladně, kamž odkazujeme.

Kdo se udržel v majetku kostela, měl se státi pánem situace. Smlouva byla sice katolíkům příznivá, leč kališníci měli kostel v držení a rozhodně odepřeli jej katolíkům vydati. Pan Čejka nemohl proti nim ničeho pořiditi a kardinál vida, jaké nebezpečí pro katolíky je, když budou beze služeb božích, poručil, aby se o ně zatím starali faráři ve Zvole a v Rozsochách a sice aby k nim dojížděli jednou za měsíc. Takto dovedl Ditrichštejn uchrániti bystřické katolíky před zprotestantisováním. Však tamější kališníci vymkli se z jeho vlivu pomocí zabrání kostela. Když pře nebrala konce, poznal pan Cejka, že s bystřickými nelze nikterak v dobrém pořiditi, pročež postavil pro ně v letech 1614—15 nový kostel a sice na hřbitově. Nový kostel kališnický byl zasvěcen Nejsv. Trojici.[1]) Tím byli kališníci v Bystřici úplně osamostatněni a obě vyznání mohla se volně vyvíjeti.

Ostřejší, však bezúspěšná reformace katolická, byla na statcích kláštera žďárského. Náboženské poměry na Žďársku byly církvi krajně nepříznivé a lhostejné chování Cisterciáků bylo až neuvěřitelné. Pokud se nerozšířilo na statcích luteránství, jednali žďárští klášterníci zcela rozumně. Aby sobě udrželi věřící, vyhovovali jim v požadavku podávání pod obojí a tím sobě získali výhodnou posici pro počátky protestantismu. Jak jsme již nahoře ukázali, chodili kališníci raději do kláštera nežli do chrámů luteránských, ale tohoto nanejvýše důležitého momentu nedovedli Cisterciáci využitkovati. Zůstávali k protestantské agitaci zcela lhostejni a „s lidmi světskými, náboženství katolickému odpornými v konversaci, hodování a panketýrování zasedávali.[2])“ Tím došlo na klášterských statcích k velké změně. Před tím byli všude kněží cisterciáčtí a lid kališnický, potom ale Žďár sám byl úplně zprotestantisován a venkov částečně. Za opata Vadiana došla věc tak daleko, že soused žďárský Jan Krumbach jménem poddaných na něm dokonce i žádal, „aby jim ty dvě víry, totiž katolická a pod obojí pasírované byly“ a „aby je při augšpurské konfessi zanechal.“ Tím tedy měl opat dáti dovolení, aby v jeho vlastním sídle, ve Žďáře, obyvatelstvo odpadlo k luteránství. To byl výsledek sousedské „pastorace“ žďárských Cisterciáků!

V kritické chvíli nastal obrat. Roku 1607 staly se žďárské statky mensálními pozemky biskupství olomouckého a tím se i dostaly pod moc kardinála Ditrichštejna. Na Žďársku nastala ostrá protireformace. Již rok před tím (19. června 1606) vypovídal tamější rektor Řehoř Lisovský o náboženském stavu na Žďársku. Byl opravdu smutný. Ani

[1]) Tenora, n. d. 46—48. —. [2]) Tenora, První zánik cisterciensкého kláštera ve Žďáře r. 1614. (Otisk z »Hlídky«, 1911), 19.

klášterské úřednictvo nebylo katolické. Poddaní byli do polovice katolíci, část pak byla kališnická nebo luteránská.[1]) Sotva že přejal Ditrichštejn Žďár do svých rukou, hned (11. června 1607) poručil, aby poddaní chodili v neděli a ve svátek do kostela, v době velikonoční a sice od neděle květné do Božího hodu měli všichni přistoupiti ku stolu Páně. Čechům pak přísně naporučil účastniti se všech processí.[2]) První krok biskupův se však nepotkal s valným výsledkem. Žďárští patrně trvali houževnatě na svém, neboť ještě po devíti letech nebyla tamní situace katolicismu o nic lepší. Proto tam konal po dva měsíce (březen a duben 1616) missie rektor jesuitské kolleje brněnské s dvěma kněžími, ale opětně bez úspěchu. Kardinál pak zakročil velmi přísně. Zakázal poddaným návštěvu protestantských bohoslužeb a oddávati se po luteránsku. Chtěje pak nakloniti sobě kališníky a tím je vyrvati luteránství, zrušil přijímání pod obojí způsobou. Leč ani to nepomohlo. Protestanté i kališníci zůstávali na svém dále. Tak došlo k lednovému (17. led.) výnosu z roku 1617, dle něhož se vypovídají z panství všichni, kteří do šesti neděl nepřestoupí na katolictví. Kardinál se při tom omlouval neústupností poddaných, zvláště však městečka Žďáru, jehož 867 obyvatel projevovalo zatvrzelost zcela mimořádnou. Za tím účelem tam poslal téhož roku opětně jesuitskou[3]) missii. Pořídila sice lépe nežli před rokem, ale celkem byl její výsledek slabý, pouze málo lidí se obrátilo.

V Novém Městě drželi se rovněž nekatolíci a jak se zdá, docházelo při tom i k výstupům bouřlivým. Roku 1611 došlo k obnově katolictví, pastoři z města vypovězeni a místo nich uveden katolický farář Jakub Ignác Germanus.[4]) Ten tam zůstal až do českého povstání, kdy (1619) jej nekatolíci vyhnali z fary.[5]) Celkem se lze domnívati, že jako všude na Horácku, tak i v Novém Městě zůstávali v převaze kališníci. Paměti faráře Monseho[6]) psané roku 1750 výslovně totiž praví, že nikterak nelze z luteránských pastorů souditi na příslušnost novoměstských k protestantismu. Prý jisto jest, že luteráni tam skutečně byli, ale ti sobě vystavěli zvláštní kostelík, který později přeměněn ve hřbitovní. Z toho lze souditi na podobnou situaci jako v Bystřici. Aby se učinilo náboženským třenicím konec, tedy postaven nový kostel. Pouze nevíme přesně, která strana ho vystavěla a kdy a jak ke stavbě došlo.

Dospěvše takto až ke katastrofě na Bílé hoře, můžeme se vší

[1]) Tenora, n. d. 69. [2]) Tamže, 74. Srov. též cechovní privileje z toho roku. (Sel. arch. 1919, 91—98.) — [3]) U. d. 99—100. — [4]) Zem. arch. mor. Cerr. I, 88—89. — [5]) Tamže, 492. — [6]) Farní arch. v Novém Městě kronika Pausova »Chronicon Neostadiense, 152.

jistotou stanoviti: V době předbělohorské byli na Horácku nejmocnější náboženskou stranou kališníci. Je snažili se získati katolíci a luteráni, při čemž došlo k boji mezi oběma stranami, ve kterém se klonilo vítězství na stranu luteránskou. Kališníci byli svým názorem o svátosti oltářní i svou bohoslužbou mnohem bližší katolíkům nežli protestantům, ale rozhodujícím činitelem byl názor na církev. Jejich odpor proti papežství a „římským kněžím“ je představujícím hnal je v náruči luteránům, kteří chtějíce jich sobě získati snáze, podrželi sobě kališnickou bohoslužbu a přijímání pod obojí způsobou. Nejhorší postavení pak měla bratrská Jednota. U kališníků byla v opovržení a luteráni ji chtěli za každou cenu vyhladiti. Proto se nám doba předbělohorská na Horácku jeví jako bojiště, na kterém se mezi sebou potýkají strany nekatolické kališníci, Bratří a luteráni. Katolická strana burcována jest k životu až teprve kardinálem Ditrichštejnem. Její vystoupení neslo známku boje o uhájení existence. Byl to boj velmi nesnadný, nebcť byl ztěžován nedostatkem kněží, nepřízní obyvatelstva a hmotným nedostatkem z ní plynoucím. Katolíci museli sobě teprve vychovávati dorost, jak patrno z katolisace školství na Doubravnicku a v Bystřici. Ten úkol mohli však prováděti až po Bílé hoře.

III. Kulturní poměry na Horácku v době předbělohorské.

Předně přichází v úvahu spisovatelská činnost kněží. Zaznamenati nutno Jakuba Petrozelina, správce bratrského sboru v Třebíči. Narodil se v Kunštátě dne 22. července 1571 a byl autorem spisů ponejvíce theologických. Napsal: Rozjímání napomenutedlné (Praha, 1608), Pastor, t. j. výklad žalmu XXI (Praha 1612). Ke spisu tomuto připojen jest Petrozelinův životopis napsaný Janem Porfyredisem Rychnovským, farářem v Jaroměřicích. Dále napsal: Vivens disce mori, sbírka to kázání (Praha 1613). Postilla neb kázání sumovní (Praha 1613), Spis o bouřkách tělesných i duchovních (Praha 1616) a Lazarus redivivus. (Praha 1617.[1])

Verše pěstoval Eliáš Špaltholc, farář v Radiměři a později v Kunštátě. Složil latinské Epithalamium věnované letovskému úředníkovi Janu Dyonisovi (1608) a verše při „Pravidlu služebností božských“ a v „Písních chval božských.“[2])

Literárně činna byla rodina kališnického děkana Závorky v Doubravníku. Syn jeho Jiřík složil některé veršíky pro „Písně chval bož-

[1]) Tenora, Kunštát, 81. — [2]) U. d. 84.

ských“, které vydal otec jeho tiskem. Historicky ze všech nekatolických těchto spisovatelů jest důležit onen Závorka, který vydal „Pravidla služebností božích“.[1]) Jest to protestantská (luteránská) agenda, která ve všem se připodobňuje úplně kališníkům. Proto jest to historicky významné dílo, neboť osvětluje prostředky, za jakých se luteráni snažili usnadniti a urychliti zprotestantisování kališníků. A jako jest Závorkova agenda významu povšechného, tak jest i pro nás významu zvláštního, neboť jest doprovázena, jak již zmíněno, veršíky kunštátského pastora Špaltholce. Z toho vysvítá, že za Závorkou stáli i pastoři z Kunštátska (bratr jeho Jiřík farářoval v Sebranicích), tak že jeho agenda[2]) jest zároveň přesným obrazem kališnicko-luteránské bohoslužby na Horácku počátkem XVII. století.

Nemůže nás nezajímati německá povaha luteránství. Poznali jsme hlavního jeho šiřitele v osobě hraběte Hardeka, kterému, jak jsme nahoře poukázali, vyčítali Bratří, že se u nich učil česky. Střediskem propagace učinil Moravskou Třebovou, poručiv, aby se tam pastoři scházeli.[3]) Tento německý šlechtic povolal do ryze českých Letovic, do luteránské školy učitele z Horních Rakous jménem Hoffmanna. Když pak byl nucen pro nepořádný život jej vyhnati, povolal do Letovic opět muže se jménem u nás tehdy nezvyklým — Küglera.[4]) Pro letovickou luteránskou školu jest příznačno, že v listině z roku 1613 žádá hr. Thurn, aby učitelé letovičtí „pokudž možná obojí jazyk, německý i český uměli.“[5]) S něčím takovým se nepotkáváme ani u katolíků ani u kališníků. Oni nevolali svých učitelů z německých oblastí, nýbrž vybírali k tomu cíli muže českého, z lidu.

Postavení tehdejšího kněze bylo smutné. Po stránce všeobecné o tom podal dosti důkazů Winter ve svém „Církevním životě“. Zde následují doklady z Horácka.

O mravně ubohém stavu kališnického duchovenstva podává důkaz smolná kniha sousedního, již českého Svojanova.[6]) Ve starém Svojanově byl za Hertvíka Žehušického z Nestajova (1555—1578) kněz Martin, který se na úřadě zavázal k polepšení svého života. Prý se bude varovati „jakož nepočestných nevěstek, tak ožralství, šenkovních domů

[1]) Tamže. Pravíme „onen Závorka,“ protože Tenora (u. m.) mu dává jméno Tobiáš, opíraje se o Jirečkovu „Rukovět“ (II, 352), kdežto Winter (Církevní život, 840) jej jmenuje Tomáš, dovolávaje se přímo Závorkova spisu. — [2]) V části zvláštní budeme se jí obšírně zabývati. — [3]) Neumann, Příspěvky k nábož. dějinám Kunštátska atd. (SHK, XXI). — [4]) Volný, Kirch. Top. II, 2. — [5]) Zem. arch. mor., Cerr. I, 88—89, 410. [6]) Viz Neumann, Příspěvky atd. (SHK, XXI), 47.

i jiných zbytečností.“ Opravdu smutný to konec kněžstva strany Husovy, která si vytýčila obrození českého národa!

Sociální postavení kněze bylo v době předbělohorské smutné u všech vyznání bez rozdílu. Důkazů toho jest dosti a všechny jednostejně dosvědčují, že venkovský kněz nelišil se valně od svých nevolnických farníků. Tak řád Jana z Hardeka daný pastorům panství kunštátského a letovského dovoluje, aby mohli svobodně odkazovati a aby se jejich rodiny mohly svobodně stěhovati. Stejně příznačno jest, že Hardek osvobodil své faráře od odúmrti,[1]) což mnohé obce na jeho panství — již dávno měly!

Ještě hůře to vypadalo s jejich postavením finančním. Při celé řadě far pozorujeme, že při nastávající luteránské nadvládě zmocnili se šlechtičtí patronové fundačních pozemků. Sledujme za tím účelem prameny! Na Pernštýnsku dočítáme se o faře v Rozsochách, která dle dopisu biskupa olomouckého byla tak ožebračena, že kněz tam neměl z čeho býti živ.[2]) V takovém stavu byla i fara ve Štěpánově.[3]) Dále v horách, ve Veselí ochudil faru tamější podpůrce luteránství Heldt z Kementu, který vzal tamnímu faráři rybník a slíbil mu dávati zaň ročně 10 zl. ve dvou splátkách a půl kopy kaprů.[4]) Uvážíme-li, že toto činily vrchnosti protestantské svým vlastním kněžím, pak se v prapodivném světle jeví případ v Ostrově na Žďársku. Tam odňal správce klášterských statků desátky predikantovi Matěji Turnovskému. Ten dostal faru od Jakuba, pána na Radostíně a Ostrově. Ale když tam přišel, ostrovský rychtář jej vyhnal a pobral všecky farské desátky. Došlo tak k delšímu sporu, ve kterém překvapující rozhodnutí učinil kardinál Ditrichštejn. Roku 1615 vypověděl, aby desátky připadly — pastorovi, při tom však dal pokyn, aby lid chodil raději do kláštera žďárského.[5]) Známý katolický reformátor tedy vypověděl ve prospěch luteránského predikanta, zatím co leckdes jinde vlastní jeho lidé odnímali mu pozemky a tak jej existenčně ničili.

O nic lépe nebylo na Kunštátsku. Jak již jsme se zmínili, nechtěla Johanna Eva z Lichtenštejnu nic věděti o svém závazku, dle něhož měla ku kostelu kunštátskému zaplatiti tisíc zlatých. Ale to se nedálo pouze kostelům a kněžím katolickým, nýbrž i nekatolickým. Doklad máme ze Sebranic. Tamější farář Jiřík Fumusián, potvrzený hrabětem z Hardeka zaznamenal své finanční „radosti“ ve starém mšálu a sice velmi charakteristicky.[6]) Měl totiž co činiti s hrabivými vlady-

[1]) Neumann u. d. 48—49. — [2]) Žďárský obzor IV, č. 9, 136. — [3]) U. m. — [4]) U. m. č. 10, 151. — [5]) Žďárský obzor IV, 149. — [6]) Opis jejich (z počátku XVII. století) se zachoval v kopiálu katol. fary v Rovečíně, fol. 59 a—66 b.

kami, kteří se chtěli obohatiti na farském. Tak ze dvora sebranického měl dostávati 12 kop pšenice, rži a ovsa. Jak se to s odváděním uvedených desátků mělo, nejlépe vysvítá z těchto slov: „Někteří předkové moji“ od nich upustili. Z jaké však příčiny! On „taky o takový desátek s kolátorníkem tej fary v soud . . . se nikoliv dáti nemohl.“ Farář tedy si netroufal dovolávati se proti vrchnosti spravedlivosti, ale při tom opatrně podotkl, že jeho nástupcové „mají na vůli o takový desátek se souditi.“ Zrovna tak bylo s desátky ze dvoru voděradského, o které se mu bylo souditi (1575) s Janem Černčickým z Kácova. Na druhém dvoře voděradském zase mu překážela paní Kunka a nebýti pana Bernarda Drnovského z Drnovic, který ještě včas uzavřel mezi oběma stranami smlouvu, bývalo by došlo k processu druhému. Nesnáze faráře sebranického také spočívaly v tom, že ve skutečnosti nebyl ve faře žádný fundus instructus. Po svém příchodu do Sebranic nic takového nenalezl, „než toliko . . . nějaký rejstřík strhaný, psaný prý, než jsem já se tu dostal, od 82 let.“ Proto kde mohl shledával prameny a dovedl to až do roku 1490. Jednalo se mu tedy patrně o obnovu sebranického beneficia, a to v původních rozměrech, ale v tom narazil na odpor drobné zemanské šlechty místní, která slušnou část platů potáhla před tím na sebe. Předchůdcové jeho k vůli svatému pokoji raději trpěli nedostatek a on sám, ač jsa v právu, po mnoha sporech dal svým nástupcům na vůli dovolávati se práva sobě sice přiznaného, ale ve skutečnosti neprovedeného. Celá věc však skončila pro faráře velmi smutně. Dostával totiž místo dávek jisté poplatky, majetnictví kostelní se promlčelo, tak že po převratu bělohorském první katolický farář Voscinius napsal: „Rolej tyto v těchto místech jsou vlastně kněžské, predikant jeden pod plat je kolátorníkovi zanechal ante rebellionem.“ Úplně ochuzen byl na Kunštátsku též Prosetín. Ten byl již od roku 1560 nekatolický a v té právě době se „ztratila“ valná část kostelních pozemků.[1]) Totéž se stalo i v Dalečíně, kde všechny farské pozemky odcizeny a dány pod robotu.[2]) K vůli zajímavosti a poměrné vzácnosti dokumentů z doby předbělohorské podáváme příjmy pastora v Jimramově dle výměru z r. 1608.

Jako v Sebranicích, tak i v Jimramově se jednalo o obnovu původních příjmů, neboť na jednom místě se mluví výslovně o platech, které se dávaly od starodávna. Kteří neodváděli desátků, platili od kopulace 2, ode křtu 4 groše. Neplatící dávali od sezdávání 6 grošů a ode křtu tři.[3]) Přifařené obce platily dva dobré, bílé groše. Od pohřbu

[1]) Volný, Kirch. Top. II, 2, 309. — [2]) U. d. II. 2, 294. — [3]) Zem. arch. mor. Cerr. I, 88—89, 384.

s kázáním dva dobré bílé groše, bez kázání dle domluvy.[1]) Jimramovský pastor dojížděl každou čtvrtou neděli do Dalečína a každou osmou neděli do Krásna. Za každé služby boží dostal po jedné slepici, povozy mu pak posílali z Krásna, Daňkovic a Sulkovce (?).[2]) Na penězích pak dostával dle obcí:

Jimramov	půlročně	7	tolarů,	14	grošů,
Dalečín	„	4	tolary,		
Unčín	„	2	„	8	„
Vel. Ubušín	„	4	„	2	„
Strachojov	„	2	„		
Javorek	„	3	„		
Krásné, Daňkovice a Sulkovec (?) dohromady	„	3	„	15	„
Borovnice	„	3	„	15	„
Pavlovice	„	2	„	27	„
Věcov	„	2	„	2	„
Janovice	„	2	„	4	„
Michov	„	3	„		
Malý Ubušín	„	2	„		
		40	tolarů,	25	grošu.[3])

Z toho připadalo kantorovi šest tolarů ročně. Dávky sýru připadaly predikantovi, jako před tím. Na dříví odváděly:

Javorek 6 sáhů, Pavlovice 4 sáhy, Strachojov 4, Unčín 4, Borovice 8 sáhů, Věcov 6, Michov 6 sáhů. Dohromady 38 sáhů.[4])

Bylo tedy postavení pastorů dosti slušné. Poněvadž ale platy sobě vybírali kněží bez rozdílu vyznání od věřících, tedy z toho vyplynula věc pro úřad kněžský velmi nebezpečná, totiž závislost na laicích. Líbil-li se jim kněz, dali mu vše, ne-li, odňali mu platy a musel jíti. Případ velmi přiléhavý máme z Bystřice, kde obec zdvihla se proti knězi Dukátovi právě proto, „že spoléhal na ochranu biskupovu.“[5])

U pastorů rozeznáváme tři skupiny. Do první náležejí někdejší kněží kališní, kteří přijali konfessi augšpurskou a tak se stali luterány. K nim patří sebranický kněz Fumusián, který roku 1570 o sobě výslovně praví, že tam přišel před třiceti lety. V té době pak se na horách o protestantství ještě skoro ani nevědělo. Ke druhé skupině náleží čistě protestantští a také němečtí kněží, které representuje třebovský Sopouch, t. j. původně Sotbauch. Do třetí skupiny řadíme predikanty

---

[1]) U. d. 385. — [2]) Tamže, 385—386. Cernon má německý překlad, ve kterém jest jméno „Sulkau“. Poněvadž v seznamu morav. jmen místních se podobného nic nevyskytuje, tedy se asi jedná o špatný překlad jména „Sulkovec“. — [3]) U. d. 386—387. [4]) Tamže 387. — [5]) Tenora, Z pamětí města Bystřice n. Pern. (Otisk z Hlídky, 1909),

původu maďarského. Tak na př. luteránský kazatel ve Veselí Ladislav Korvín, který tam působil kolem roku 1583, pocházel z Radvanu v Uhrách. Po něm tam farářoval (1602) Tomáš Jan Blažkovinus Thuročský, narozený v Blaskoczi.[1]) Dle toho čistý protestantismus byl na Horácku představován kněžstvem německo-maďarským.

Na konec nutno upozorniti ještě na jednu věc. Na zásadně neústupné stanovisko všech vyznání bez rozdílu, které nutno zdůrazniti v zájmu nestranného nazírání na dějiny.

Při katolické reformaci na Doubravnicku poručil Vratislav, aby všichni nenapravitelní sektáři byli z panství vypovězeni.[2]) Totéž ve skutečnosti učinil Ditrichštejn ve Žďáře.[3]) Se strany luteránské máme týž doklad z Letovic, kde Jan z Hardeka roku 1594 testamentárně přikázal, že jeho panství může koupiti jenom luterán.[4]) Když pak letovická obec dostala právo presentace, tedy jí dáno na vůli, že může sobě voliti ochránce ze šlechty, ale jenom takové, kteří nebudou v ničem na ujmu protestantství. Zároveň se zavázali netrpěti v Letovicích „žádné jiné sekty anebo kteréhokoliv jiného náboženství.“[5]) Tato nesnášelivost luteránská se pěkně projevila v Kunštátě, kde paní Alena, vdova po Berkovi z Dubé, zavřela Bratřím sbor a za žádnou cenu ho nechtěla otevříti.[6]) Takovou nenávist k Bratřím projevovali i kališníci. Tak Jan Mareš v Bystřici stanovil ve své závěti (1569), aby jeho syn Martin ničeho po něm nedostal, kdyby si vzal Marvanovu dceru, která jest — příslušnicí bratrského sboru![7]) Když pak za katolické reformace Plesovy sbor tamější zrušen a přeměněn v minoritský klášteřík, tedy někteří sousedé podnikli na klášter útok, dvéře rozsekali a kdyby se býval ukázal někdo z řeholních bratří, byvali by ho zastřelili.[8]) (P. d.)

[1]) Zem. arch. mor. Cerr. I, 88—89, 711. — [2]) Kameníček, Sněmy a sjezdy III, 697—700. — [3]) Tenora, První zánik cisterciensкého kláštera ve Žďáře, 99—100.— [4]) Volný, Kirch. Top., II, 2. — [5]) Zem. arch. mor. Cerr. I, 88—89, 440. — [6]) Cvrček, Paměti o sborech bratrských atd. (ČMM 1899, 355.) — [7]) Tenora, Bystřice, 38. — [8]) U. d. 39.

Mravní podklady obchodu.

Dr. Augustin Štancl. (Č. d.)

Spekulace nepoctivá a nezdravá hodí ovšem na trh zboží špatné, ale žádá za ně ceny přemrštěné; vyvolá reklamu nepoctivou, přepíná své síly platební, své vlastní a ještě zneužívá i cizích sil platebních, dovede hromaditi zboží zbytečné, které během času se kazí anebo ztrácí na ceně nebo sama nevyniká dochvilností a přesností.

Je viděti, že spekulace předpokládá značnou práci duševní, velkou ukázněnost vůle, dlouhé promyšlené cvičení a značné vědomosti.

Obchodníku třeba rozhledu po širším nebo užším okruhu národního hospodářství, je mu třeba vytušiti potřeby trhu a přičiniti se, aby jim vyhověl. Kolikráte se jedná o potřeby a požadavky náladové mody a i s těmi jest obchodníku počítati a je třeba vytušiti a snažiti se je upokojiti.

Za takových okolností je jen lidské, když někdy výpočty se neshodnou a vloudí se chyba, která se končí shroucením celého rozvrhu a v ssutinách svých leckterou pochová existenci. Příčinu takové katastrofy není třeba vždy hledati v odvážlivosti a nemravnosti spekulace zrovna tak jako skutečný úspěch nesvědčí ještě pro mravní vyspělost charakteru podnikatelova. Neznámost a nejistota jsou průvodkyněmi spekulace, tato pracuje s možnostmi a pravděpodobnostmi, které může nějaká nepředvídaná událost úplně zkřížiti. Nemravnou a nesvědomitou možno nazvati spekulaci jen tehdy, když bez rozumné úvahy všech možností nazdařbůh obchoduje a když se odnáší k podniku, který daleko přesahuje finanční sílu podnikatelovu, když také jiní nepoctivými prostředky a to nevinní se do zkázy ztrhnou a když spekulace hledí si jen zisku bez ohledu na práci, jakost zboží a jeho spravedlivou cenu. Čím více se hospodaří s cizím kapitálem a čím více se vyvíjí hospodářství na úvěr, tím více jest takových možností dáno. Proto třeba přísného zákonodárství pro hospodářství na úvěr.

Mezi nepoctivé prostředky strhující nevinné oběti do zkázy patří na prvé místo novinářství. Schäffle píše: „Vlastně vlivný, velkoměstský denní tisk je většinou v rukou spekulačního a bursovního kapitálu a jest na prvém místě výdělečným prostředkem.“[1]) Jsou známy korrupční skandály a lupičské podniky ve Vídni v letech 70. a hlavní podíl na

[1]) Dr. J. Eberle, Grossmacht Presse. München-Mergentheim 1912, str. 51 a dále.

tomto zbahnění veřejnosti a na vydrancování prostých, avšak poctivých lidí měl dle doznání Fresova a Trabertova — tisk novinářský. Je tedy svatou povinností poctivého obchodníka takový tisk nepodporovati a sice ve svém vlastním zájmu. Čím více bude podlomen vliv korrupčního tisku, tím více bude sám chráněn před nehodou ve spekulaci, tím snáze se vyhne upírům spekulace nesvědomité a tím bude také pracovati pro prohloubení mravního citu i v nejširších vrstvách, které se naučí nenáviděti nepoctivost a vážiti si poctivých obchodníků.

Náš moderní tisk dle doznání Joergensenova chce se líbiti a nechce se mu pravdu říci, poněvadž ta je přísná a po způsobu nepoctivých obchodníků nesmlouvá a nekramaří. Jen obchod se svým kapitálem a svou činností mohou zde na prvém místě nápravu provésti, když obchod nedá svých kapitálů do nepoctivých novin, když jich nebude podporovati nekalou insercí.

Dr. J. Eberle napsal o této palčivé otázce cennou knihu a v ní uvádí případy vyděračské otrlosti, na které může připadnouti jen člověk cynik, bezohledný sluha mamonismu. Kult zlatého telete se nám zde jeví ve vší své ohyzdnosti. Dr. Eberle podobně jako P. Weiss dosvědčují, že je to následek požidovštělé veřejnosti naší. Dr. Eberle se dovolává celé řady národohospodářů zvučných jmen, kteří bez obalu tvrdí, že sociální otázka dneška jest vlastně otázkou židovstva. Nelze tvrzení jeho vyvrátiti, když je zjištěno, že všechny noviny světové jsou vlastně v rukou židovských a jsou také od židovského kapitálu odvislé. Dr. Eberle končí své myšlenkami a doklady bohaté vývody známým výrokem Pia X., že noviny lze přemoci jen novinami, a žádá, aby noviny byly kupci a obchodníku co do inserátů vyrvány a byly zase vráceny nositelům pravé kultury.

Dr. Eberle se nevyjádřil snad dosti přesně, i obchodník poctivý potřebuje nutně zpravodajství, i on bude ohlašovati své zboží anebo bude sám hledati zboží ohlášené, ale o to bude usilovati, aby zpravodajství se zakládalo jen na pravdě, sám v této věci bude až úzkostlivým, podobně se přičiní, aby tomu bylo i v části insertní. Na poli novinářském má podnikavost obchodnická ještě obrovské povinnosti splniti, aby kupectví se postavilo na základy ethické a ono působilo i na mravnostní nazírání spotřebitelů. U nás hlásal tuto zásadu starý praktik Stiller ve svých nedoceněných publikacích.

Nikdo snad nepopře, že takovým očistným úsilím se také přiblížíme k ideálu kupeckému, spravedlivé ceně zboží. Že při uvedeném úkolu obchodnictva zase spekulace poctivá má velký význam, kdo by

chtěl odporovati? I zde bude platiti: Nepoctivá spekulace se dá zdolati jen spekulací poctivou opřenou o Desatero a o útlé svědomí. Obchodnictvo to může tím snadněji, poněvadž má po ruce také kapitál a dokonce vliv i na velkokapitál a na spotřebitele. To vše jsou činitelé, kteří mohou želanou nápravu provésti.

Obchodník vážných mravných zásad uváží svědomitě všecky okolnosti možné v budoucnosti, ale použije i zkušeností z minulosti, aby tím jistěji si vedl v nejisté budoucnosti. Patří to k pojmu opatrnosti, jedné ze stežejných ctností. V ní je sice vědomí nejisté budoucnosti, ale vědomí toto je spojeno s odhodlaností změřiti své síly s překážkami a nebezpečenstvími, je spojeno také s utajenou radostnou nadějí, že všecky překážky překonány budou prostředky osvědčenými v minulosti. To je výzbroj obchodníkova, která se pouští do nejisté budoucnosti a spekuluje. Zanechává pohodlné, vyšlapané cesty a pokouší se právě spekulací o cesty nové, na kterých lidstvo se stále více uschopňuje ovládnouti viditelný svět, jeho síly a bohatství. Tak se stává spekulace podkladem vyššího kulturního vývoje lidského, poněvadž je výrazem velké duševní energie. Spekulace by však pozbyla svého kulturního významu, kdyby sloužila sobectví a zapomněla na veškerenstvo a vyšší mravnostní cíle. V tomto případě by nevedla lidstvo po nových vyšších cestách, nýbrž by je zatlačila na cesty staré, kde je našel už Aristoteles, který obchod nazýval prostě jakýmsi druhem podvodu.[1]) Obchod by pak nebyl na prospěch širokým vrstvám, nýbrž by jim jen škodil ponižuje je na pouhý prostředek k výdělku a zisku.

Dotkli jsme se před okamžikem kapitálu, bez kterého jest obchod nemyslitelný. Míníme tím kapitál v nejrůznější formě a s nejrůznější jeho činností. Vždy je mu však vlastní spekulace. Síla kapitalistického podnikání záleží právě v bystrosti vše uvážiti a přesně určiti a vypočísti cenu zboží. Bez této činnosti by kapitál i největší při obchodování se asi brzo zhroutil. Zvláště to platí, když obchodník jest nucen použíti kapitálu cizího a je vydán nebezpečí tento poškoditi. Tu teprve jest mu napnouti všecky síly duševní a jimi ohledati a oceniti všecky okolnosti, které s obchodem jeho spojeny jsou. Nestačí tu totiž odhadovati jen zboží, cenu jeho a kapitál v něm obsažený, poněvadž zboží bude nutno také dokončiti a k tomu třeba lidí a dovozních prostředků, třeba k tomu skladišť a dosti zhusta třeba i zboží opatrovati, dokonce snad i přetvořit, a to vše jest nemožné zase bez lidí, a snad bude tak si vésti po delší čas než se zboží dostane spotřebitelům.

[1]) Aristoteles, Politika I. 10. Překl. Dra P. Vychodila str. 16.

Tím vším rostou náklady a mění se cena zboží a nepočítá-li obchodník se všemi těmi podmínkami a možnostmi, pak sám škodám propadá a také své věřitele uvádí do neštěstí a pohromy. Tedy zase opatrnost se musí snoubiti se spekulací a neobyčejná energie duševní se musí uplatniti.

Je ovšem nebezpečí, že energie tak napjatá se zvrátí ve spekulační vášeň a že svět zakouší pravdu slov sv. Ambrože, který píše: Peníze předčí úrodností pokolení zaječí: žádnou bylinu, žádné zvíře nelze srovnati co do plodící síly a úrodnosti s kapitálem. Peníze rostou stále; zisk peněžní nezná žádných mezí. Kapitál se podobá moři; uchvacuje statky všech v divém vlnobití a přec nikdy se nezasype.[1]) Jako by předvídal světec dnešní doby, kdy opravdu bankovní kapitál rozestřel své sítě po obchodnickém světě a kdy stav věci v témže světě dle pravdy vystihl Lev XIII ve svém okružníku „Rerum novarum" píšící, že výroba a obchod se ocitly pomalu v rukou několika málo jedinců a my můžeme dnes dodati: jedinců, ovládajících dnes velké banky.

O bankách píše dr. Eberle: Pro banky je výhradně směrodatným nikoliv zákon kultury, nýbrž pouhá výnosnost, pouhý zisk. Banky nejsou vedeny myšlenkou skromně podporovati práci kapitálem, nýbrž snahou co nejvíce vykořistiti práci pomocí kapitálu. Tato snaha oplodniti jenom peníze po nejzazší meze možnosti svádí banky k hospodářské činnosti, která podlamuje nejen příkazy kultury a mravnosti, nýbrž také znemožňuje organicky vybudovati národní hospodářství. Banky neobchodují tak, aby získaly co nejlacinější spojení poptávky a nabídky, nýbrž aby z poptávajících se a nabízejících co nejvíce vytěžily. Svůj úvěr neposkytují především těm, kteří nejužitečnější práci konají pro veškerenstvo, nýbrž těm, kteří nejvyšší platí úroky. Obchodují nejen s hodnými pro hodné, nýbrž s příživníky a podvodníky, jen když z obchodu je slibný zisk. Nevyvolávají takové podniky, které by podporovaly zdravý a ústrojný vývin národního hospodářství v některé zemi, nýbrž nejvýnosnější, dávají totiž přednost průmyslu a obchodu před rolnictvím. Nevybírají si kulturně-sociálně nejzdravější způsoby podnikání, nýbrž nejlacinější, velkovýrobu totiž a akciové společnosti.[2])

Banky poskytují úvěr vyloženým cizopasníkům na společnosti lidské, řetězovým obchodníkům, lichvářům potravinami, jen když velké platí úroky. Z doby válečné jsou známé případy ze Živnostenské banky, Jaderské, České průmyslové banky a jiných a vídenský místonávladní dr. Formánek vydal knížku nadepsanou: „Spoluúčast finančního kapitálu

---

[1]) S. Ambrosius, De Tobia c. 6, 12., 13. — [2]) Dr. Eberle, Die Überwindung der Plutokratie 1918, str. 91 a j.

na řetězovém obchodu.“ Zde píše doslovně: Spekulace řetězových obchodníků našla nejochotnější a nejvydatnější podpory u finančního kapitálu. Šílený hon za vysokým a bezpracným ziskem nedal ani finančnímu kapitálu pokoje a ten hledal příznivou příležitost, aby těžil ze spekulace dílem nabídkou prostředků finančních, dílem že sám na vlastní účet se dal do takových spekulačních podniků.

Banky neposkytují však pouze úvěr, samy se stávají podnikateli největšího slohu. Bez bank by nebyly možny kartely a syndikáty. Dle Ruhlanda dovedly tyto zničiti malé a prostřední živnosti, nezpůsobily však oblacinění zboží. Mosaz na př. za kartelu v Rakousku stoupla ve třech letech o 48 %, měď v téže době o 50 %, rakouský železářský průmysl vyplácel po kartelu rok od roku stoupající dividendu, r. 1906 už 37½ %. Při všech těch podnicích nemají banky žádného risika, to dovedou svaliti na ramena jiných, hlavně akcionářů, podnikatelů a dělníků, jejichž majetek ovládají bursou a prodejným tiskem. Právě tato okolnost vyvolává spekulační horečku hrající o blaho lidu a jeho majetek, vyvolávající přemrštěné a nepoctivé ceny zboží. Tím se rozkládá společnost lidská v několik finančně překrvených Kroesů a v miliony vydrancovaných a vyděděných proletářů a lidská práce nabývá charakteru zboží.

Taková spekulační horečka je nesvědomitou, hazardní hrou a je věcí zákonodárství vedle organisací obchodnických ji znemožniti. Zákonem by mělo býti stanoveno, že úvěr lze poskytnouti jen tomu, kdo se vykáže určitým jměním a úvěr by byl možný jen v přesném poměru k tomuto jmění. Jinak se postupňuje uvedená hazardní hra do rozměrů příšerných, předmětem hry se stane všecko jmění movité i nemovité a hráči se stanou také všichni, všichni se snaží kořistiti z konjunktur a je měniti ve svůj prospěch, ano je i dokonce uměle vytvářeti a vyvolávati. Poslední leta nás obohatila mnohými zkušenostmi v tomto směru a bohužel pozorujeme, že jen nejprohnanější a nejnesvědomitější zůstanou vítězi, aby sami mezi sebou se pak pohltili. Hrůzný tanec kol zlatého telete, tanec vyvolaný vášní a nikoliv rozumem! „Všecky věci, které značí vítězný triumf lidského ducha 19. století, se pomalu sobecky využijí od spekulace a samy slouží zase jen k tomu, aby výroba se stávala nepravidelnější a život nepokojnější, aby jedněm připlynulo nesmírné bohatství, dosti často ne k jejich spokojenosti, ano dosti zhusta jim ani ne k požitku, všecky však činí nesamostatnými, v životním postavení a ve svém zaměstnání nejistými, nespokojenými, závistnějšími a vzdornějšími,“ tak píše Adolf Wagner. Podobně se

vyjadřuje Sombart: „Nemíra kupecké činnosti ničí tělo a vysouší duši. Všecky hodnoty životní se věnují molochu práce, všecka hnutí ducha a srdce se obětují sobectví a kupčení. Kolem kupčíka pustne všecko, uhasíná všechen život a zanikají všecky hodnoty. Vlast se stává podnikateli cizinou. Příroda, umění, literatura, stát, přátelé; vše mizí pro něho v jakémsi záhadném nic, poněvadž nenachází už času jim se věnovati. Sám rodinný život, poslední zelené místečko, se vypálí žárem podnikatelských počinů.“[1]) „Kam až chcete, boháči, hnáti svou šílící chamtivost?“ volá sv. Ambrož. „Chcete jen pro sebe samy si zajistiti všecku obydlitelnou zemi? Jaké zástupy lidu by mohly nalézti místa a potravy ve velkém prostoru, který ty jako svůj majetek jsi odloučil? Ptáci se sdružují a společně se prohánějí ve velkých hejnech vzduchem; zvířata se sdružují ve stádech, ryby vyhledávají společnost. Jen ty, o člověče, vylučuješ spolučlověka, mezitím co vykazuješ dosti místa zvěři. Zvěři buduješ bydliště, domy lidské bouráš. Moře uvádíš na své statky, abys neměl nedostatek ani mořských zvířat. Stále však posouváš hranice svého statku, abys žádného člověka nemohl již nalézti svým sousedem.“[2]) Ledový chlad nás ovívá. Chladnými, prázdnými plochami zírá na nás secessní sloh, současník a dítě kapitalistické doby naší. Bezohledná prchavost stále novějších mod mluví k nám, že tento shon mohla vyvolati jen smrtonosný zánik, nikdy však plný, bohatý a radostný život, který vyvolával slohy jinačí a zvyky jiné, než které pozorujeme dnes.

Tato dravá spekulace neměla ovšem smyslu pro spravedlivou cenu zboží, vždyť byla a musila býti jejím hrobem. Aristoteles naléhal na spravedlivou cenu zboží, sv. Tomáš Aquinský prohlašuje, že ji vyžaduje spravedlivost. Kdo tedy spravedlivou cenu zboží popírá, ten se staví proti spravedlivosti samé. Za hlavní činitele spravedlivé ceny prohlašujeme vlastní náklady, vynaloženou práci a námahu a konečně možnost ztráty a škody, jak jsme už o těchto věcech dle mínění dr. Schauba jednali. Tehdy jsme také prohlásili, že všecky tyto okolnosti odhadnouti a vystihnouti se podaří jenom ukázněné spekulaci.

Ale jest vyznati, že mimo uvedené činitele jsou ještě jiní, kteří mají rozhodující vliv na „spravedlivou“ cenu zboží a že činitelové tito nejsou v moci obchodníkově. Kapitál se svými různými vymoženostmi je jen nesnadno dobytelnou tvrzí pro obchodníka. Sám bez zákonodárství a bez nejširší veřejnosti, jejíž názory o mravnosti a povinnostech jejích

[1]) Dr. J. Eberle, Zertrümmert die Götzen 1918, str. 54, 55. — [2]) S. Ambrosius, De Nabuthe c. 1, 2.

nutno zušlechtiti a prohloubiti, jest dosti malomocným a jest mu počítati s cenami, jaké se mu z uvedených míst předkládají. Je zde veřejné mínění svedené tiskem úplatným, je zde sám tento úplatný tisk, který v rukou obchodnictva nebývá, ačkoliv bez vlivu a to značného na něj býti nemusí. Ale úplně vliv jeho zlomiti mu samému nelze. V životě hospodářském jest množství úkonů a hodnot, které se vyměňují bez součinnosti obchodu. Stát a obec poskytují občanům přemnohé úkony jako veřejné vyučování, zevnější ochranu, vnitřní bezpečnost a jiné a za to vybírá přímé a nepřímé daně, železnice vozí zboží i osoby, pošta, telegraf a telefon pracují dle jistého tarifu, o kterém obchod nerozhoduje; různé spolky skytají ochranu před nemocemi, úrazem, stářím a invaliditou podle určitých premií; hospodářská družstva provádějí společné odvodňování a melioraci podle odstupňovaných členských poplatků; státy uzavírají mezi sebou celní smlouvy na ochranu domáckého průmyslu; úředník prodává svou dovednost státu, dělník sílu rukou svých podnikateli. Kolik vyřídí při všech těchto nejrůznějších smlouvách jen poptávka a nabídka? Pranic. A všecky tyto vlivy působí také více méně i na cenu zboží a její oprávněnost. Nikdo však nebude chtíti popírati, že i tyto poměry se dovolávají spravedlivosti, že i ony chtějí býti urovnány dle jejích zásad. Jak teprve cena zboží samého? Obchodník musí býti nejprve sám o její oprávněnosti přesvědčen a pak bude také usilovati o cenu zboží spravedlivou.

Spotřebitel přináší vůči obchodníku pouze svou důvěru a velmi zřídka podobné vědomosti a podobný rozhled jak má a si snadno zjednati může obchodník. Platí to hlavně o poměru maloobchodníka k jeho zákazníku. A právě tu se blíží těžké pokušení k obchodníku, aby zneužil svých vědomostí na škodu zákazníkovu. Nenabízí podomní obchodník venkovským služkám tretky za cenu přemrštěnou, nenapálí se cestovatel v bazarech na východě a v krámech italských kupuje různé památky a zvláštnosti? Za velmi různých okolností není ani soutěže, která by mohla cenu za zboží uvésti na pravou míru. Na dědinách jí na př. hned není a kdo má čas, aby z nich pospíchal do města? Ale ani v městě neskytá ona ochrany zákazníkům. Představte si dělnici! Kolik času by promařila, kdyby chtěla si prohlédnouti výkladní skříně anebo skladiště jen několika obchodníků, aby srovnala zboží a ceny a získaných zkušeností mohla upotřebiti? Nemají pak mnohdykráte právě ti nejchudší svázané ruce tím, že se vyskytl kupec, který jim počká do nejbližší výplaty? Jsou to hojné případy, které zrovna lákají obchodníka, aby nedbal spravedlivé ceny a hledal omluvu pro své jednání. Buď si však i sebe volnější soutěž, i při té může nepoctivý obchodník těžiti z nespravedlivých cen svého zboží. Nemůže

padělati zboží, nemůže zlehčiti zboží svého soupeře? A což podvody měrou a váhou a prolhaná reklama? Vším tím může těžiti z nespravedlivých cen svého zboží, nebude-li přesvědčen o tom, že obchod pracující pro blaho veškerenstva a vůbec obchod oprávněný může se opírati jen o spravedlivou cenu svého zboží. Veřejné nové zákonodárství sdílí také náš názor, poněvadž stíhá nespravedlivé ceny zboží. Bylo by si jen přáti, aby zde vládl důkladnější dohled a zákonodárství bylo propracovanější. Nejen úřady by zde měly rozhodovati, nýbrž i odborná společenstva a to v celém svém složení. Vědomím poctivosti a spravedlivosti by měli býti všichni jeho členové proniknuti. Toho je si co nejvíce přáti. Už starý Plato na to upozornil ve své knize o státu. Tam tedy píše: „Máme se tím zdržeti, abychom vydali ustanovení o jednání na trhu? K nejlépe smýšlejícím patří ti lidé, kteří stále v tomto směru vydávají zákony a stále opravy vymýšlejí v domnění, že tím znemožní podvody v obchodu, ale oni nevědí, že usekávají hlavy hydře.“ Srovnává potom kupce s nemocnými, kteří stále žádají léků jako oni zákonů a vlastně jim schází jen střídmý způsob života.

Poctivý maloobchodník nečeká tedy, až zákon mu dá určitá pravidla, z nichž by zvěděl, co jeho povinností jest. Jeho svědomí samo mu už nedovolí, aby na místo anglické libry dával německou a aby hadry vychvaloval v nejvyšších superlativech, také nezmate zákazníky vyvolávaným vysokým obratem zboží. To by se prostě nesrovnávalo s jeho svědomím, ať o tom pronesl už úsudek zákon čili nic. Vždyť i to mu známo jest, že zákony se zabývají podvody teprve až se vyskytnou v širších kruzích. Jeho ideálem jest něco jiného. Aby zákazník totiž se k němu blížil s důvěrou a nikdy toho nelitoval. Však jako před soudem tak i před obchodem jest spravedlivost nemyslitelna bez pravdomluvnosti.

Je pravda, že moderní doba do mnohých obchodů s reelním podkladem zavedla pevné ceny a že vytvořila moderní obchodní domy. Obchodní činnost je tím způsobem zmechanisována a zautomatisována a obchodníkově činnosti jest vpálen znak duchamornosti. Benno Jaroslav lituje toho a sice z toho důvodu, že ve skutečnosti není tím snížena intelligence kupcova, nýbrž jeho charakter. Pro obchodníkův ostrovtip zůstane i při obchodu v malém velké pole činnosti, ale zmechanisovaný obchod se mu může zdáti příležitostí, která jej zbavuje veškeré povinnosti působiti na zákaznictvo.[1]) A přec tomu tak není. Ceny se nazývají sice pevnými, ale ve skutečnosti takovými nejsou. Můžete se ovšem

[1]) Benno Jaroslav, Ideal und Geschäft. Jena 1912, str. 40 d.

sebe více namáhati, aby jen halíř vám byl sleven, všecko smlouvání vám nepomůže, ale proto nejsou zákazníci bezbranni. Stačí, přesvědčí li se, že cena žádaná je přemrštěná a proto že zboží nekoupí, a pak tomu nepomohou ani pevné ceny, zůstane ležeti. Co zbude však obchodníku? Sáhnouti k výprodeji, prohlásiti příležitostní a sezonní prodej a jak se ty způsoby už jmenují, ale s pevnými cenami se mu bude zcela určitě rozloučiti a může býti rád, neklesne-li zboží pod svou vlastní cenu nákupní. V tomto případě se cena nepořídí prací vynaloženou na zboží, jeho hodnotou atd., nýbrž ji určí docela volné a svrchované cenění publika, které konec konců kupuje tak, jak samo chce.

Tak se mají věci dosti zhusta s poptávkou. Nelze jí rozuměti jenom určité množství zboží na trhu hledané. To je pojem hodně odtažitý, za ním však jsou skuteční lidé buď koupěchtiví, buď do koupě nenaladění a tito lidé jsou z masa a krve, mají fantasii a vkus a na všecko to je možný vliv zvenčí. Taková je každodenní zkušenost. Všecko lidské hodnocení, a to nejen hospodářské, podléhá stálé změně; „hierarchie hodnot“ doznává hojně vzpružení, ale také i ponížení. Dnes zboží se už nehledá, o které se včera ještě lidé rvali; látky, které včera patřily mezi tovární odpadky, se dnes cení a hledají! Konečně má každý člověk svou zvláštní stupnici hodnot a cen. Jeden pohrdá tím, zač jiný vydá poslední halíř. Je známa věta: „Člověkova kniha výdajů nám prozrazuje více o jeho charakteru než jeho nejpečlivěji vedený denník.“ (P. d.)

Pohostinství (symfilie) u mravenců.

Příspěvek k řešení problému účelnosti v přírodě.

DR. K. ZÁVADSKÝ.

Podivuhodný jest život sociálního hmyzu, zvláště včel a mravenců. A nejedna z přečetných záhad družného života, založeného na sociálních pudech je dosud nevyřešena, ačkoli znalci už několik desítiletí zkoumají taje včelína a mraveniště. U mravenců přibyly k známým již záhadám nové otázky, neméně zajímavé než dřívější. Jde totiž o řešení přátelského soužití mravenců s cizorodým hmyzem, spojeného se záhubou hostitelovou.

Nemáme tu na zřeteli přátelského soužití různorodých mravenců v mraveništích složitých, kde páni bydlí s otroky a zloději, na př. amazonka (Polyergus rufescens) s hnědým mravencem (Formica fusca), nebo mravenec dravý (Formica sanguinea) s hnědým (fusca), který jako černý otrok ještě v kolébce své, v kukli, byl uloupen z rodinného sídla. Mravenec s mravencem se tu sešli v politickém nevolnictví, v t. zv. sociálním soužití. Někteří mravenci však se spřáhli pro život i s nemravenci, s hmyzem cizorodým, s brouky, s housenkami atd. Žijí s nimi ve svazku více méně přátelském. Jde v tom případě o soužití individuální.

Co do počtu příživníků a hostů mravenčích nemáme dosud jistých údajů. V r. 1894 napočítal P. Wasmann 1246 tehdy popsaných hostů, lonský jeho úsudek zní, že se počet jejich nejméně zdvojnásobil. Také termiti chovají své hosty, až přes tři sta.

Je zcela přirozeno, že se mravenci jako hostitelé chovají k svým hostům přerozmanitě. Jedni je prostě trpí jako nájemníky a příživníky, jiní je na potkání pronásledují, opět jiní je využitkují, dojí je jako domácí dobytek, a mají jen málo vyvolených, k nimžto přilnuli zvláštní péčí a pozorností. Poměr vetřelců k mravencům se označuje názvem synoikie, jeví se v pouhém obývání téhož mraveniště; sem patří slepá beruška bílá, žijící téměř ve všech mraveništích. Příživníci však, kteří často požírají larvy mravenčí, jsou nepřáteli a žijí v poměru synechtrie na př. drabčík (Dinarda dentata). Mezi příživníky je řada menších živočichů, roztočů a larev hymenopter a dipter, kteří zasluhují značku pravých cizopasníků, parasitů. Záliba mravenců ve mšicích, které pilně navštěvují a „dojí“, dále chov housenek ze skupiny Lycenid a jiných vysvětlují se trophobiosou, soužitím k vůli potravě.

Naposled zbývají nám hosté, zvlášť oblíbení a vyvolení, jejichž poměr k mravencům je dán symfilií, jíž spiaty jsou obě strany k svazku téměř nerozlučnému, oboustranně přátelskému, vpravdě pohostinskému.

Ku podivu! Mravenec dravý spřátelil se s drabčíkem, Formica sanguinea s drabčíkem druhu Lomechusa strumosa. Přátelsky se chovají v celé Evropě. Také mravenec rodu Myrmica má u nás svého milého hosta, drabčíka rodu Atémeles; v sev. Americe si zase Camponotus vyvolil drabčíka rodu Xenodusa. Nejzajímavější však okolností je, že hosté Atémeles a Xenodusa na podzim se stěhnjí do mraveniště rodu Formica, aby na jaře bylo postaráno o dorost; jsou tedy „dvoudomí". Lomechusa jako původní, čistokrevný host neopouští nikdy svého hostitele, dravého mravence Formiku sanguineu; jest jednodomým hostem.

Pobavme se zajímavou symfilií Formiky s Lomechusou!

I. Symfilie Formiky s Lomechusou.

Nemohouce vniknouti do tajů skrytého, podzemního mraveniště, zařídíme si umělou domácnost mravenčí se skleněným poklopem. V obdélníkové krabici, vysoké 1 cm, přehradíme prostor na dvě přihrádky, spojené jednou n. několika skulinami, aby mravenci mohli obou používati. Toť nejjednodušší formikarium, které postačí pro naše pozorování.

Časně z jara, nejlépe již v březnu, ohlédněme se po úhorech a mezích, kde pod většími kameny nalezneme mravence dravého (Formica sanguinea Latr.). Poznáme ho po krvavé barvě a neobyčejné bojovnosti: sotva jsme odvrhli kámen, pod kterým se celá rodina vyhřívá, už jsme útočnými dělnicemi napadeni a obsypáni, hbitě zalézají za týl a na hlavu. Než rychlejší musíme býti my, chceme-li uloviti s rodinou i královnu, bez níž by se umělé mraveniště naše neudrželo. Na jaře dlí ještě na povrchu, ale v létě zalézá hluboko do země, kde se jí tak snadno nedohrabeme. Z láhve se širokým hrdlem vysypeme doma mravence do krabice nebo ještě lépe necháme jim času, aby se samovolně přestěhovali trubičkou do formikaria suknem zakrytého. Jejich vajíčka, larvy a kukly potřebují temných komor, takže mravenci je brzy vynesou z ozářené láhve.

Při chvatném lovu v přírodě nebylo kdy všímati si všeho, co do láhve sbíráme. Na královnu však nesmíme zapomenouti. Teprve doma můžeme pozorovati, co jsme ulovili.

Odhrnuvše černé sukno, jsme pestrým životem překvapeni: kolem jejího veličenstva sedí v kruhu dvorné dělnice, dychtivě očekávajíce nové vajíčko, které nesmí upadnouti na tvrdou zemi; jiné dělnice živí

larvy a pomáhají při zakuklení jejich, opět jiné upravují a čistí neurovnanou domácnost. Černí otroci (F. fuscca) jim ve všech prácích pilně pomáhají, za to leckde v koutku choulí se ustrašený mraveneček zloděj (Solenopsis fugax). Poštěstilo se nám uloviti složitou kolonii (F. sanguinea-fusca-Solenopsis fugax.)

Nikoli hned poprvé poštěstí se nám také postřehnouti kýženého hosta. Ve všeobecném chvatu a spěchu, jenž při ozáření mravenčí domácnosti vjel do všeho živého, unikne drabčík zpytavému, ale ještě nevyškolenému oku.

Spíše nás upoutá Dinarda dentata nahnědlým zabarvením podélného těla. Vetřelec ten, také z rodu drabčíků, vzdoruje veškerému úsilí mravenců, kteří marně zkoušejí kusadla na tvrdém a hladkém pancíři neodbytného nájemníka. Ostatně jim valně neškodí, živě se hlavně odpadky v mraveništi. Patří však k hostům usedlým, z nouze trpěným.

Lomechusa strumosa jako pravý host přizpůsobila se již vnějškem i mravy svým hostitelům. Neodhodila sice krátké kamizolky svého rodu, nosí dosud krátké krovky, ale oblekla se v řízu červenou, shodující se s řízou mravenčí; neustále nazvedá sploštělý a široký zadeček, aby napodobila břichaté tělo mravenčí; mistrně však odkoukala mravencům jejich mluvu tykadly a proto se s nimi dorozumívá po jejich způsobu. Na potkání vymění s nimi několik polibků čilými tykadly, po případě vyžebrá si opětovným a dotěrným polaskáním kapičku výživné šťávy. Mravenec však nedává rád zadarmo. Že by se dal tak nezištně ochuzovati cizím hmyzem, nelze ani mysliti. „Něco za něco, službu za službu," platí také v individuálním soužití Formiky s Lomechusou.

Čím se odměňuje Lomechusa?

Když se náš drabčík ponejprv octnul v mraveništi Formiky, jistě ne s dobrým úmyslem, byv snad příjemnou vůní jehličích domácností přilákán, spřátelil se brzy s jeho obyvateli, jsa dovedný v napodobování mluvy mravenčí a dotěrný celým chováním. Nedbal ani hrubosti, s kterou jej leckterý mravenec z počátku přivítal; kleště se hladce svezly s tvrdého pancíře a nadto odbyl útočníka silnou salvou z řitních žláz, tak že se omámený potácel. Tak se bránil proti všem útokům a na konec zvítězil a dobyl si práva pohostinného.

Omámení působilo na náruživé mlsouny velmi příjemně. Dnes už neútočí mravenci na svého hosta, naopak plíží se k němu, žadoníce na něm o dávku ambrosie; lízají ho po těle, zvláště na hřbetě, kde mu

vyrostly husté štětky nažloutlých chloupků, mezi nimiž vypocují se vonné tukové látky, mravencům nadmíru lahodné.

Vzájemnost mezi Formikou a Lomechusou se utvořila trvale a dědičně. Formika převzala také péči o dorost hostův a vůbec starost o živobytí hostovo.

Larvy Lomechusy se v mládí valně neliší od larev mravenčích, ale přes to jsou předmětem pilnější pozornosti svých chův. Rostou proto také rychleji a záhy projevují dravou povahu: pochutnávají si na larvách mravenčích, mezi nimiž dovedou hbitě pobíhati. Než tato zhoubnošt hostitelům není nikterak důvodem k jejich zahubení, naopak hrozí-li nebezpečí, první musí býti zachráněna larva Lomechusy. Tedy na ujmu vlastního dorostu pečují mravenci o dorost hostův.

Na druhé straně však se mravenci mýlí ve svém jednání, bezúčelném pro hosta, účelném arci pro mravence.

Je to věru osudná hra v přírodním dění! Drabčík se vetře do cizí domácnosti, mlsní obyvatelé její přijímají ho jako vítaného hosta, živí ho, chovají jeho dorost, ale vychovávají si škůdce, který, objeviv se ve velkém počtu, celou kolonii může vyhubiti, jak P. Wasmann pozoroval. Ale na štěstí je i v tom směru postaráno o rovnováhu.

Škůdce nesmí se přespříliš rozmnožit. Jak toho docílit? Způsob zakuklení larev hostových rozhoduje o bytí či nebytí hostitelů. Celkem se Lomechusa zakukluje po způsobu mravenčím. Každá larva bývá od mravenců zasypána prstí a pískem, aby si upředla ochrannou slupku. Za několik hodin dělnice vyhrabou truhličku, očistí ji od písečných zrn a hrudek a odnášejí ji, t. zv. „vajíčko mravenčí“, na hromady do podzemních oddělení. Slupky kukel mravenčích jsou pevné, kdežto příze Lomechusy je řídká a slabá. Stává se tedy pravidelně, že ji při vyhrabování a čištění mimoděk roztrhají. Ani opětovné zakuklení nešťastné Lomechusy neujde záhubě dřívější. Na konec propadá larva osudu sežrání. Poštěstí-li se však některé larvě, aby se zakuklila mimo dozor mravenčí, nebo zůstane-li někde v úkrytu zapomenuta, jenom ta se po třítýdenním odpočinku vykuklí v dokonalý hmyz. V přírodě může larva Lomechusy snadno uniknouti pozornosti mravenčí, může samovolně zalézti do opuštěných skrýší rozsáhlého mraveniště a tam se zakukliti i vykukliti.

Z chovu hostova tedy plyne, že mravenci by rádi si vychovali Lomechusu, aby užívati mohli příjemných jejích výpotků, že však nevědomým ničením mladých kukel se o kýženou kořist olupují, ovšem k svému vlastnímu prospěchu, hubíce takto nejhoršího škůdce svého. Jednají neúčelně a zase účelně. Je to drobný úryvek z přírodní harmonie. (O. p.)

Posudky.

Dr. Alois Lang, Otec pouště sv. Jeronym. Profil umělecké jeho osobnosti. Nákl. Družiny literární a umělecké v Olomouci 1920. Str. 179. C. 17 K. — S povděkem uvítala veřejnost naše zprávu, že i naše písemnictví přispěje k oslavě 1500 výročí smrti podivuhodného světce a učence Hieronyma († 30. září 420). Doba není ještě příznivа oslavě, jež by jeho velikosti byla přiměřena Aspoň tedy četné menší práce, knižní i samostatné, hleděly nahraditi nedostatek nějakého velkého podniku (vydání děl na př.), obnoviti jeho památku a přiblížiti našemu pochopení tuto osobnost téměř nepochopitelnou. Doctor maximus, jak v církvi zván, oraculum souvěkého křesťanstva ve věcech biblických, ale i duchovních vůbec, střízlivý badatel a zkoumatel pozbývá mnohdy duševné rovnováhy, nechává se unášeti prudkou letorou, stává se krutým nejenom k sobě, ale i k jiným, v nemírném sebevědomí bezohledným a nespravedlivým. Výčitky svědomí z mládí pudí jej k výstřední askesi, za kterou se z velkoměstského víru utíká na poušť neznamenaje, že i samota má svá nebezpečí a že nemůže býti pravidlem pro všechny, znaje jako málo kdo ducha Písem nešetří v radách jeho umírněnosti, tak že se málem ocítá v krajnostech nemožných. A při tom houževnatě pracuje, studuje a píše: učí se východním řečem, zkoumá a opravuje biblické překlady, hájí přesnou nauku proti bludařům, vášnivě potírá nevědomost i nemravnost, vášnivě nejen proti věci, ale i proti osobám.

V práci biblické osobnost jeho arciť ustupuje poněkud, ne zcela, do pozadí. Za to tím více hlásí se světle i stinné stránky její v pracích příležitostných, v příspěvcích k dějinám církevním, v polemikách a zvláště v dopisech.

Mohl nám, národu prý písmáků, některý náš biblista aspoň stručně vypsati, co H. pro latinský překlad Písma vykonal, čím nám jest jeho Vulgata, čím mohl býti jeho nezužitkovaný Žaltář atd. P. spis. této knihy vede na stopy od obvyklých poněkud odchylné. Nezabývá se tak hlavní částí práce H., překladem a výkladem Písem, jako spíše částí druhou, právě jmenovanou, z níž prý možno sestrojiti „profil umělecké jeho osobnosti."

Výraz tento by mohl vésti k nedorozumění, kdybychom jej hnětli víc než jako na př. mluvíme o umělecké stránce spisů historikových, filosofových nebo — což v tomto případě jest nejblíže — kazatelských a mravoučných. Na str. 7. se Jer. čítá mezi satyriky, an prý zavedl „do služeb ideí křesťanských břitký vtip, kousavou ironii a sžíravý sarkasmus a nerozpakuje se ani dosť málo sáhnout i ke karikatuře." Jsou to ovšem působivé prvky nižší umělecké skladby, jichž odjakživa používají i mravokárci, nejsoucí a nechtějící býti umělci vědomými, jako jím nebyl a nechtěl býti ani J. — právě tak ne, jak „jeho láska k životu asketickému nevycházela ze záliby pro poesii samoty." Byl to

prostě retor, vysoce vzdělaný, všemi prostředky vyspělé latinity vládnoucí, při tom ohnivý, ba vášnivý a bezohledný karatel, který svůj úkol pojímal ukrutně věcně, nikoliv estheticky a umělecky. I u něho facit indignatio versum (v širším smyslu vzato); avšak není v tom umělecké, nadosobní typisace, ale mravokárným účelem určovaná, obyčejně osobní váda, nikoli chápavá a humorná, ale stroze soudící a odsuzující, nemilosrdná, nejednou i hanopisná napomínka neb výstraha.

Bylo by potřebí zevrubněji než se snad ve spise tomto státi mohlo nastíniti historické pozadí tehdejší doby v Římě, aby čtenář pochopil, ale také odhadl ukvapené mnohdy a upřílišené úsudky příkře zaujatého horlitele, a tím také dojem ze spisu byl světlejší.

Nebylo snadno směstnati obsáhlou látku v nevelikém spise, jenž i přes omezení na jednu stránku osobnosti světcovy chtěl podati celý životopis jeho. Sytý, ba někdy až přesycený povahopis dopadl poněkud jednostranně — ovšem byla to i jednostranná povaha, pro dobro vášnivě zanícená, jen že ne vždy dobro plodící.

Škoda že ve spise zůstalo tolik tiskových chyb, zvláště ve vlastních jménech. Zvukových nestvůr však, jako: čtl, čtl-li, nímžs, užs a j., jistě třeba nebylo!

* *
*

P. V. Bělohlávek, Mysterium nebe, země a pekla. Tragedie lidstva v pateru jednání. Nákl. Emila Šprongla v Pelhřimově 1921. Str. 87. — Svérázný homiletický spisovatel zabájil přede dvěma roky dosti odvážný pokus: pod názvem „Moje nebe“ vydal první část trilogie, v níž po vzoru Dantově, ale svým způsobem chtěl vylíčiti putování „Světem“, „Očistcem“ a „Nebem“. Sám vyložil účel svého díla: „Cnci posílit duše křesťanů do posledního boje vínem nebes, aby zvítězili nad Antikristem.“ Druhé dvě části dosud nevyšly. Zatím však objevilo se právě v Dantově roce nové dramatické dílo Bělohlávkovo, věnované — „Dantovi z Čech“, ale ukazující zřejmě k jiným velkým vzorům světové literatury.

Básník snaží se tu v pěti obrazech znázorniti odvěký boj nebe a pekla o duši lidskou a tím o panství nad světem — tedy námět, jenž od pradávna zajímal každého myslícího člověka a zlákal největší básníky a umělce. Po Dantovi Goethe ve „Faustu“ a po něm četní jiní napodobitelé, u nás J. E. Vocel v „Labyrintu slávy“ — vylíčili zápas dobra a zla v nitru jednotlivcově, Krasiński v „Irydionu“ zobrazil boj zlého ducha Masinissy o celou společnost křesťanskou, což konečně maďarský básník Emerich Madách v „Tragedii člověka“ rozšířil na všechno lidstvo.

Právě k této dramatické básni maďarské připíná se nejblíže dílo Bělohlávkovo, ale liší se od ní značně jak zásadním pojetím tak svou skladbou. Ještě více ovšem od básně Goethovy a Krasińského.

Je to viděti již v pojetí ducha zla a odporu, jenž stejně jako u všech ostatních jmenovaných básníků hraje i tu vůdčí úlohu. Goethův Mefisto i Vocelův Duchamor, Krasińského Masinissa i Madáchův Lucifer

jsou sice urputnými nepřáteli božími a pro Boha nenávidí i člověka, ale při tom mimoděk stávají se i nástrojem v rukou božích. Mefistofeles sám na otázku Faustovu „Wer bist du denn?“ odpovídá: „Ein Teil von jener Kraft, die stets das Böse will und stets das Gute schafft, ich bin der Geist, der stets verneint...“ A u Madácha praví na konci Hospodin k Luciferovi: „Ty, Lucifere, však, jenž také jsi řetězu článkem mého stvoření, své dílo konej dál: svým věděním, svým věčným záporem ty budeš kvasem v životě lidském a byť na chvíli jsi svedl člověka — to neškodí — on k věčné pravdě navrátí se zas. Ty pro věky však zkoušet budeš trest, když uzříš, ze všeho, co zničit chceš, že vzklíčí vždy zas všeho krásného a šlechetného nový zárodek...“

Lucifer v básni Bělohlávkové je však z rodu Lucifera Miltonova a Byronova či snad lépe: je Luciferem Bible, svatých Otců a mystiků křesťanských. Není v něm mefistofelské dvojakosti: je toliko nepřítelem božím, prohnaným ovšem, úskočným a mocným. Všechno jeho jednání jest vedeno dlouho tajenou pomstou proti Bohu, že ho „srazil s jasného kdysi stolce nebes.“ Proto se těší, že mu zpustoší pozemský ráj a z jeho nových tvorů urobí si svůj nástroj...

A tu je druhý veliký rozdíl mezi naší básní a zmíněnými světovými díly. Tam zápas dobrého a zlého prvku bojuje se v nitru lidí, ať již jsou představiteli společnosti, národa či celého lidstva — u Bělohlávka lidstvo je pouze nástrojem, pomocníkem v odvěkém zápase mezi Bohem a ďáblem. V ráji podaří se ďáblu svésti první lidi, ano podaří se mu oklamati je i při stavbě věže babylonské, ale již na konci tohoto 1. jednání duch lidstva se rozdvojuje: Adam a Eva, pohnuti zasáhnutím božím a zklamáni ďáblem, odmítají jíti s ním a jdou s malou hrstkou lidí „cestou vyvolených.“ Objevují se pak v každém jednání jako zástupci dobrého proudu v lidstvu, jako pomocníci a těšitelé dalších dělníků a bojovníků božích: na poušti napomínají a varují, trpí mlčky pod křížem, pomáhají apoštolům a ostatním pracovníkům při stavbě Kristova chrámu, církve, trpí znovu za vlády Antikristovy a při posledním soudu vstávají proměněni, oslavují Boha a vcházejí do nového ráje.

Vedle nich valí se druhý proud lidstva: služebníci a pomocníci Luciferovi, v jejichž čele jest Ahasver, stejně nesmrtelný jako Adam a Eva. Lucifer získává ho docela snadno již ve 2. jedn. na poušti bez jakéhokoliv boje slibem slávy a zlata, načež Ahasver jako představitel národa židovského vykonává věrně svůj svěřený úkol: podněcuje lid k nespokojenosti a vzpouře, získává zlatem Jidáše a když potom Lucifer přemožen Kristem jest ukován ve sluji kalvarské, pracuje ve světě místo něho: snaží se vočkovati křesťanstvu jed nevěry a bludu, aby seslabil církev, ba falešným soucitem podaří se mu oklamati i stařičkého Adama, jenž rozlomí pečet na poutech Luciferových.

Duch zla dočkává se tak na čas vítězství, předpověděného sv. Janem. Jeho moc rozlila se celým světem, hrstka věrných Bohu je zničena nebo zastrašena. Ahasver, president národů a nový Kristus slibuje při slavnostním obřadu pokleknouti před Luciferem a uznati ho pánem světa... Ale v tom zasahuje zase Bůh: objevují se všechna

znamení, jež zvěstují příchod Kristův k soudu a konečné vítězství nebe nad zemí i peklem . . .

Tak mimořádně zasahuje v dramatě nadpřirozená moc boží vždy, aby překonala úklady zlého ducha: v ráji nenadálým trestem, u věže babylonské zmatením jazyků, na poušti zázračným hadem na kříži, za časů Kristových neobyčejnými zjevy při jeho smrti a násilným svržením Lucifera do sluje, na konci světa pak posledním soudem, dnem hrůzy i slávy . . .

A v tom jest nový veliký rozdíl mezi básní Bělohlávkovou a zmíněnými ostatními dramaty. Tam všude zlý duch také podléhá po krátkém zdánlivém vítězství, také zasahují nadpřirozené síly, ale nicméně v boji, jejž vede nebe a peklo o duši lidskou, spolupůsobí činně také lidské síly. Člověk není tu jen loutkou, nástrojem, neúčastným hráčem dějinného dramatu, ale spolutvůrcem svého osudu. Ve „Faustu“ a „Irydionu“ věrné milenky-křesťanky vysvobozují svou přímluvou svedené pozemské poutníky ze sítí ďáblových, ale ne bez jejich zásluhy. „Modlitbou Kornelie jsi spasen, neboť jsi miloval Řecko,“ oznamuje Bůh Irydionovi a posílá ho činit pokání na zemi. A u Madácha Adam přímo hájí svou svobodnou vůli proti Luciferovi, jenž mu chce namluviti, že „osud ovládá dějiny, tys nástroj v nich jen, který pudí k předu.“ „Ne, ne, ty lžeš, jest vůle svobodná . . . Já pro ni zřekl jsem se ráje svého . . .“ Od zoufalých myšlenek pomáhá jej osvoboditi Eva, takže zapuzuje ďábla a pokořuje se před Hospodinem, jenž dává mu na cestu dalším životem heslo: „Člověče, bojuj, důvěřuj!“

Náš básník hledí na lidstvo jako na celek, v němž bojují zmíněné dva proudy, poháněné obojí vyšší silou. A o tuto mu hlavně šlo: chtěl ukázati z dějin na jedné straně zbraně a úsilí pekla, v jehož službách stojí především židovstvo, na druhé straně pak všemohoucí moc boží, jež buduje církev katolickou. Držel se při tom — až na některé menší odchylky — přesně Bible. A nutno uznati, že i na prostém podkladě biblickém vytvořil se značným uměním některé pěkné sceny dramatické, jež působí mohutněji než leckterý vymyšlený výjev Madáchův. Osoby užívají namnoze doslovně i řeči biblické — jen Lucifer, často až příliš mnohomluvný, tak jako v „Tragedii člověka“, hovoří někdy moderním novinářským slohem, jenž volný verš básníkův mění již úplně v prósu. „Totiž vy zemřete,“ praví na př. prvním lidem, „ale budete v jistém způsobu dál na zemi živi. Ať pominu tu okolnost, že v duších myslitelů a výtvorech básníků a zrovna v tomto představovaném světodějstvu budete nesmrtelni — budete žít i v tělech svých dítek, potomků . . .“

Uvádím tyto „verše“, poněvadž poukazují také na zvláštní způsob komposice básníkovy: přivádí na scenu libovolně osoby dávno zemřelé, které mluví a jednají v lidském těle jako živé i tehdy, když jde o historické události. U Madácha procházejí Adam s Evou jako představitelé lidstva také tisiciletými dějinami, ale v různých postavách (na př. jako Farao, Miltiades, Tankréd, Kepler, Danton atd.), a všechny tyto proměny jsou podány dramaticky jako Adamův sen po vyhnání z ráje. V naší básni však objevují se stále ve skutečné podobě tehdy, když

jich básník potřebuje, třebas ani nevystupují jako zástupci lidstva, nýbrž jen jako pouzí diváci . . . Vedle nich a Ahasvera má podobnou nesmrtelnost také sv. Petr, takže sám sv. Jan se diví: „Petře, ty zde, již dávno umučen?“

Báseň Bělohlávkova jest jistě pozoruhodným pokusem zobraziti názorně křesťanské řešení odvěké záhady o původu a moci zla ve světě. Jest výsledkem hlubokého studia a rozjímání, ale ukazuje také nemalé básnické i dramatické nadání. Nevím, pomýšlel-li autor také na scenické provedení svého díla. Je v jednotlivostech tak jemné, že by se na jevišti mnoho krásy s něho setřelo. Jiné části snad by zase lépe vynikly, ale bylo by k tomu nezbytně třeba velké scény, zvláštní výpravy, jaké se dostalo na př. v Německu mysteriu Claudelovu, a hlavně dokonalých, nábožensky cítících umělců. *M.*

Ignát Herrmann, Z povídek nedělního kronikáře. Nakl. B. Stýblo v Praze 1920. Str. 230. C. 19 K. Stýblova Knihovna vybrané četby, sv. 22. — Poslední z těchto povídek (O staré zahradě a něco vzpomínek na bývalé pražské zpěváčky) vypravuje kousek pražské kulturní historie, totiž o pohostinné zahradě, v níž na jevišti bavili obecenstvo hrou a zpěvy „zpěváčci“ kupletů a pod; část obecenstva se tu ovšem bavila také jinak, na př. karbanem.

V devíti ostatních povídkách předvádí H. ze své bohaté zásoby opět několik zajímavých, třebas i podivínských postav pražských. Na četných místech převládá karikatura, slabosti a podivnůstky vyhnány do krajnosti. Někde příhody seřaděny zcela nahodile, jak se právě lidé náhodou potkávají. Vtipů a žertů však všude dost, tak že ctitelé H—ovi i zde, nebudou-li příliš státi na požadavcích umělecké skladby, budou se svým oblíbeným kronikářem spokojeni.

B. Němcová, Dobrý člověk. Nakl. Jan Laichter v Praze 1920. Str. 112. Žeň z literatur, sv. 56. — Hodný člověk ten jest povozník, vozící náklady z Hradecka do Vídně a přibírající k nim ochotně české hochy i děvčata, jdoucí do Vídně na učení nebo do služby: nejen že je tam bere s sebou, ale i tam se o ně stará. S jednou takovou služkou se dorozumějí, a ona se stane jeho životní družkou. — Němcová ze své zkušenosti znala bídné často ale i příznivé poměry těchto vystěhovalců a líčí je tu živými barvami. V té lidumilné tendenci hlavně spočívá cena této povídky, již proto, přes některé nedostatky, zvláště v uvádění osob, možno i odrostlejší mládeži co nejlépe doporučiti.

Lada. Pohádka *V. Říhy.* Praha. Str. 16 s obrázky. Cena 5 K. — Princezna uteče z domu před nemilým nápadníkem, pracuje incognito v kuchyni jiné residence a odtud si ji odvede jiný princ. — Skvostně vypravený dárek. Princeznina krása není na všech obrázcích zjevna.

Henry S. Landor, Na cestách zakázaných. Cesty a dobrodružství v Tibetu. K českému vydání upravil Jaroslav Pšenička. Praha 1904. Str. 324. Cena 15·40 K. — Anglický zeměpisec, opatřený pomůckami od Britského musea a Král. zeměpisné společnosti londýnské pokusil se z anglické Indie přes pohoří himalajské jako poutník vniknouti do zakázaných cizincům končin tibetských a území to prozkou-

mati. Po nevýslovných, ba někdy až neuvěřitelných svízelích podařilo se mu proniknouti až nedaleko k vlastnímu cíli, k posvátnému městu Lassa, když najednou nedbaje obvyklé obezřelosti byl domorodci, kteří od začátku po něm pásli, zajat, strašně mučen, ale pak přece vrácen přes hranice. — Je to kniha významu vědeckého, a v těch částech našemu zájmu často velice odlehlá, ale jinak, v popisech cesty a lidí velice poutavá i poučná.

Exotické povídky. Z angličiny přeložila Anna Plešingerová-Zahradníková Brodská. Praha 1920. Str. 296. — Jsou to povídky různých spisovatelů, plné tygrů, žraloků a jiných divousů, s nimiž lidé šťastně neb nešťastně zápasí. I novelky, kde těch potvor není, jsou dobrodružné, ale přece se příjemněji čtou, ba jsou tu místa velmi pěkná. — Překlad je plynný, tu a tam jazykově chybný; neříkáme: dům vystaviti, nepřihazuje (m. nepřihází) se atd.

Jos Skružný, To byla noc! Veselohra o 3 dějstvích. 4. vydání. Praha. Str. 72. — Neť a možná i dědička bohaté tety se bez jejího vědomí vdala a čekajíc její návštěvu přemluví svou přítelku, aby na ten čas převzala úlohu domácí paní, u které že ona jako svobodná jest na bytě; teta zaživši totiž v lásce zklamání, nepřeje vdavkám vůbec. Tu na večer přibude nejen teta, nýbrž i jakýsi strýc se synem, oba záletní, a dokonce tetin nápadník. Zmatek jest ovšem pořádný, při setkání veselé výjevy, možné i nemožné, ale všecko se smírně skončí dvojím zásnubem.

Ferd. Oliva, Pojď na mé srdce! Veselá hra o 3 jednáních. Třetí vydání. Praha 1920. Str. 96. — Vybíravá slečinka svěří poselství, jakého muže by si přála, na papíře holubovi, který přinese také odpověď. Po čase dostanou nového podnájemníka, z něhož se vyklube zasílatel. Matkou podporovaný nápadník tedy nepochodí, chtěla by ho sice její sestra, právě tu návštěvou dlící, ale on nechce jí. Šťastnější nápadník má v ní nepřítelku, že jí vyhodil psíka z vlaku, nad to namátne se v tu chvíli jedna z četných jeho známostí, ale tu si vezme jeho přítel a teta se spokojí s nalezeným psíkem.

Obě hry se často dávají i na ochotnických jevištích, i možno si představiti, že je při nich smíchu dosť — při hře Skružného, která jest místy až trochu divoká a k provedení ne všude snadná, platí možná někdy i neobratným hercům.

Rozhled

Náboženský.

Benanův list o Kristu. Mládí Spasitelovo, o němž nám Písma nevypravují skoro nic, vyplnila legenda a také jistého druhu pavěda rozličnými výmysly. Pobyt sv. rodiny v Egyptě také poskytl záminky k takovým bájím. V theosofických kruzích rozšířen je pětisvazkový spis, jejž vydal jakýsi Ernst Edler von der Planitz: Ein Jugendfreund Jesu, totiž egyptský lékař Benan (za Domitiana), který prý kolem 83 po Kr. napsal řecký list svému příteli Stratonovi, kdysi tajemníku Tiberiovu, o událostech před smrtí Kristovou a po ní. Planitz vydal tento list prý podle řeckého pratextu a pozdějšího koptického zpracování. Přidal k tomu svůj výklad o životě i vzdělanosti za doby Kristovy, o Římě a říši jeho za prvých křesťanů a konečně o Ježiši a jeho díle ve světle listu Benanova.

Spis tento ovšem vzbudil u „zasvěcenců" velkou pozornost, i prot. theologové se oň zajímali.

Prof. dr. C. Schmidt ukazuje nyní (v Harnackových Texte u. Untersuchungen), že celé toto dílo jest obyčejným podvodem. List pochází z r. 1910. „Objevitelem" jeho jmenovaný Freiherr v. Rabenau zdá se býti mnichovský egyptolog Lauth, z jehožto spisů si Pl. potřebné vybral. Rukopis ovšem se ztratil! Byl prý to papyrový závitek, jejž Pl. kladl do 5. stol... ačkoli staré koptické papyrové rukopisy jsou jen v podobě knižní. Četným latinským a hebrejským výrazům by Kopti jistě nebyli rozuměli.

Tedy ani tento nový a špatný román, jenž měl ukázati, jak byl Jehošuah v Egyptě vychován, daleko se svými lžemi nedošel.

Otázka obyvatel jerusalemských o učícím Kristu, kterak zná písma, ačkoli se jim neučil (Jan 7, 15), zůstává po všech výkladech, ať se o prameny jeho vědění utíkají do Indie nebo do Persie nebo do Egypta a kdoví kam ještě, zůstává a zůstane nerozřešena, neboť nauka jeho není jeho, nýbrž toho, který jej poslal (tamt. 16). Nic platno!

*

V otázce: náboženství v církvi či bez církve? možno postupovati beze všech „předpokladů," jak revolucionáři s náboženskými potřebami i s dějinami lidstva méně obeznámení činívají, anebo s ohledem na dějiny, v nichž otázka ta vždy a všude rozřešena ve smyslu spojitosti — zcela zřejmě také v novém „náboženství" lidstva, v monismu a také chceme-li je sem přibrati, ve svobodném zednářství — nemluvíc o socialismu a komunismu, který má svoje náboženství tak přísně, ba krutě sorganisováno.

Pro toho, kdo tak daleko nezabíhá, nýbrž ostává při křesťanství,

které konečně pořád ještě, ba snad nyní více než jindy ukazuje daleko nejsilnější životnost, jen že tekavým duchům ukládá jakousi — po našem rozumu nutnou a spasnou — ukázněnost, rozhodnou jest otázka, jest-li křesťanství možno bez církve a bylo-li kdy bez ní. Katolickému přesvědčení jest otázka ta rozhodnuta v příslušnosti k jedné, obecné, apoštolské církvi sama sebou. V protestantismu se také cítí váha této stálé posloupnosti, ale v začátcích (1. a 2. století) jsou mu jakési mezery v pramenech, které připouštějí domněnku, že se tu staly převraty, jaké bývají v dějinách kmenů a států: bezcírkevní křesťanství stalo se tu prý církevním. Harnack věnoval této otázce pozornost v nejvážnějších svých dílech. Žák jeho v. Soden vydal o tom své válečné přednášky (Die Entstehung der Kirche, Vom Urchristentum zum Katholizismus), a tam, jako učitel, vyvodí úsudek: „Církevní vývoj křesťanství směrem ke katolictví začíná skutečně již uvnitř Nového zákona . . . nenajdeme vůbec doby, kdy by křesťanství bylo bez církve bývalo.“

Bezuzdné blouznění může se přes tuto skutečnost přenésti k bezcírkevnímu prý křesťanství; rozumné myšlení ne.

I dnes, jako v jiných podobně vážných dobách jde o to, aby každý, kdo chce býti Kristův, byl také tam, kde jsou shromážděni a Kristus uprostřed nich, t. j. v náboženské pospolitosti.

*

Srbská pravoslavná církev se v r. 1920 po dohodě s cařihradským patriarchou osamostatnila. Bělehradský metropolita Dimitrij zvolen 12. listop. 1920 jejím patriarchou, celé srbské církve, pokud se nyní Jugoslavia rozprostírá, tedy i částí makedonských, bosenských a černohorských. Jelikož i athenská církev, když pominul sen o řeckém Cařihradě, usiluje o samostatnost, máme tu tříštění místo evangelického sjednocování

Listy srbského duchovenstva ostře útočí na biskupy, jejich absolutismus atd. V reformních návrzích i tam zaujímá přední místo ženitba, totiž nedovolená dosud ženitba kněží-vdovců a biskupů. Kněži naší t. z. čsl. církve již napřed porušili předpis té církve, se kterou se chtějí spojiti, oženivše se teprv jako kněží!

Nový úřední list srbských biskupů (Glasnik) varuje od sklonů k protestantismu („ili sv. Sava ili Luter!“) a místo co by si hleděl svého, útočí na katolictví: podle starého rusko panslavského předpisu jest mu katolictví neslučitelno se slovanstvím. Podle toho asi se bude s jugoslavskými katolíky úředně také nakládati dají-li se! Snad má k jejich obrácení přispěti také pravosl. bohosl. fakulta, jež má, vedle hlavní, r. 1920 v Bělehradě zřízené, zřízena býti také v Záhřebě. Zde mezi katolickým kněžstvem je též „reformní“ ruch, poněkud odchylný sice od dalmatského, stojící prý na „legální basi,“ ale stejně končící. Bělehradská vláda prý jim přeje, a bude je podporovati.

*

Pohromy katolických missií v krajích Dohodě podléhajících, odkud němečtí missionáři i s řeholními sestrami byli vypuzeni, aniž bylo

možno se o náhradu postarati, znenáhla se napravují. Anglie, která územní kořisti zabrala nejvíce, povoluje ač nerada katolickému nátlaku z Ameriky; irské záležitosti působí jí tam beztoho mnoho nepřízně, jiż by dosavadní její postup ve věcech missijních jen ještě více rozdmychoval

V Jerusalemě jest sice, jak víme, svoboda všech vyznání, a missionáři se tam již vracejí na stará působiště, ale památná místnost Coenaculum dána schismatikům, ačkoliv ji sultán byl odkázal králi italskému jakožto prý nástupci králů jerusalemských.

Anglie Palestinu požidovšťuje. Odpor Arabů proti tomu se stupňuje a za nynější anglické ústupnosti k obávanému islamismu bude snad míti nějaké úspěchy. Ale v čí prospěch? Přestanou-li sem téci židovské peníze, sotva bude možno zemi hmotně povznésti, a bez tohoto bude veškera vzdělavací práce váznouti. Židovská však rozpínavost, i kdyby tam teď něco kloudného pořídila, bude vždycky drážditi a povede jistě dnes nebo zítra k pogromům, které v krátce zničí vše, co vybudováno, bez ohledu, kým. Toť stálé nebezpečí, nepodaří-li se katolická práce missijní, vniterná i hmotná.

Z Australie vypověděl prvý ministr toho spolkového státu Hughes německého passionistu W. Jargera, jenž 35 let tam působil a takové obliby tam došel, že i nekatolické lodní dělnictvo několikrát stávkou zamezilo jeho odvezení. Konečně jej odvezlo najaté barevné vojsko — oblíbený nástroj Dohody! — ale loďaři podali p. Hughesovi pořádný účet ze škod, stávkami jim způsobených!

Indie a pro Anglii právě spolehlivější část mohamedánská usiluje, zvlášť po míru s Tureckem, o samostatnost. V září 1920 konané mimořádné shromáždění národní v Kalkuttě usneslo se na pronikavé non-cooperation, totiž boycottu všeho anglického: školství, soudnictví, vojska, správy. Mohamedáni se s Hindy sblížili. Anglie sice povoluje, ustanovujíc i domorodce za náčelníky úřadů, zvláště školských, ale oni s ústupky nejsou spokojeni. Bohužel rozšiřuje se tento odpor i proti křesťanství, jemuž právě angličtí vyděrači špatné svědectví vydávali. Ano i katoličtí domorodci usilují o to, aby církev jejich byla podřízena přímo papeži, bez evropských biskupů a kněží, ačkoliv domorodé duchovenstvo a klášternice ještě daleko na missijní úkoly v kostelích a školách nestačí.

Z tokijské kat. vysoké školy oznamují missionáři, že japonští i čínští studenti při přednáškách o ethice, jichž si ministerstvo přeje, rádi poslouchají vložky z filosofie náboženské. Leckterý ovšem chce, aby se mu jsoucnost boží dokázala jako cokoliv jiného. Mají tam v Japonsku také překlad Haeckelovýcu Welträtsel . . . Pensionát při škole byl zařízen pro křesťany i ostatní, ale toto spolužití se neosvědčovalo, proto se teď přijímají jen katolíci a katechumeni. Selfgovernment chovanců prý se tu osvědčuje.

V prosinci 1920 poukázala římská Civiltà cattolica na nebezpečí, jež lidstvu a náboženství hrozí z přepjatého nationalismu, jak jej provozuje i v missijních věcech Dohoda a zvláště nynější anglická

vláda, tato mnohdy i vůči missiím národů dohodových a neutrálních. I v chauvinské jinak Francii uznávají kruhy missijní, že pro věc bude nejlépe, když na místa missionářů násilím zbavená vrátí se ti, kteří tam již působili a jsou zapracováni.

Nejvděčnějším působištěm zdá se býti jižní Amerika, která za války stála celkem opodál a nemá na ni tolik smutných památek.

U Sibiře a vůbec Ruska jest zatím velký otazník.

*

pk. — Zpráva dra Bedy Dudíka O. S. B. o náboženských poměrech ve Švedsku, podaná v Římě v červnu 1853 papeži Piu IX. (Z archivu rajhradského.)

Quum anno 1851 a primo mensis Junii usque ad finem Octobris ex commissione statuum marchionatus Moraviae investigandis fontibus historicis occupatus in regno Svecico, praecipue in hujus regni capitali, Stockholmiae, ab aula regia quam humanissime acceptus, morarer, opportunam inveni occasionem observandi statum catholicae religionis in illo regno existentis. Ut notum leges contra catholicos ibidem latae sunt severissimae; quilibet conversus, qui haereticam abiurat pravitatem, non tantum omnibus suis mobilibus et immobilibus privatur bonis, sed et exilio multatur, poena certe gravissima et incolis Sveciae, qui patriae incredibili adhaerent modo, plane intolerabili. Et ecce, his non obstantibus, ipso tempore, quo Holmiae vixi, viginti duae personae diversi sexus et variae conditionis, abiurata haeresi lutherana, ad fidem salvificam, religionem catholicam reversi sunt, et quamvis publice accusati, ad ius vocati, imo et puniti, usque ad hunc diem stabiles et intrepidi permanserunt. Certe iam pulsi essent patria, nisi angelus catholicorum in Svecia, regina Eugenia Josepha[1], fidelissima haec ecclesiae Romanae filia, super eos omni cura et solertia vigilaret. Sane hoc angelo catholicorum ablato, qui, ut frequenter ex eius ore audivi, nil magis dolet, quam quod filios suos in catholica religione, quam sanctissime medius inter lutheranos et in forma et in essentia observat, educare non potest, qui singulari amore et veneratione in sedem apostolicam flagrat, residui adhuc fidei catholicae radii in Svecia iam dudum extincti essent. Illa fere propriis expensis vicarium apostolicum Laurentium Studach, virum prudentem, doctum, moribus sanctum et amabilem, suum confessarium, fulcrum pauperum, sustentat; illa duos missionarios, Holmiae existentes, qui a societate Gallica de propaganda fide dependent, proprio aere adiuvat; illa prima et specialis est causa, quod catholici Holmiae capellam, unicam in toto regno Svecico, sibi aedificare potuerunt; illa, adiuta praesertim a Magno Magistro ord. Theutonici, archiduce Maximiliano, capellam hanc dignissime exornavit et proprias vestes regias et iocalia ad sacra convertit paramenta; illa quoad maximam partem Holmiae scholam sustentat, in qua quindecim pueri et totidem puellae, paren-

[1]) Manž. Oskara I. († 1859), dcera vév. Leuchtenberga, syna 1. Napoleonovy manželky Josefiny z manželství s Alex. Beauharnais (žila 1807—1876), známého vojevůdce Napoleonova.

tibus orbatae, in fide catholica educantur; illa quovis die dominico et festivo, quum Holmiae habitat, publice capellam ad ss. missam et concionem audiendam frequentat, et ita praesentia sua multitudinem attrahit; illa magnam pecuniae summam, ut Christianiae in Norvegia ecclesia catholica aedificetur, assignavit, et quod maximi est momenti, illa sua auctoritate, quia ob mores puros et sanctos ab omnibus valde adamatur, leges contra catholicos latas, quamvis, ut abrogentur, nondum efficere potuit[1]), tamen prudentia sua mitigare satagit, et ita semper magis magisque viam praeparat, ut populus male seductus tandem aliquando reducatur ad pristinum ovile, in quo solo veritas et salus.

Haec, sanctissime Pater, ex pluribus sunt nonnulla reginae Sveciae publicae pietatis documenta, cuius vita privata plane omni laude est dignissima.

Dignetur ergo Sanctitas Vestra recordari filiae sedi apostolicae dedicatissimae, et si matrimonium eius cum acatholico non obstat, eandem rosa benedicta adiecta benedictione apostolica condecorare confirmareque.

---

[1]) Teprve po smrti Oskara I, který marně se namáhal jinověrcům, tedy i katolíkům zjednati občanské svobody, za Oskara II povoleno jim (1860) tvořiti náboženské obce, konati bohoslužbu atd.

Vědecký a umělecký.

Pravé spisy Tomáše Aq snaží se zjistiti známý nám už badatel M. Grabmann v díle vyšlém ve sbírce Beiträge zur Gesch. der Philosophie d. Mittelalters. sv. 22, seš. 1. a 2. (Münster, Aschendorff, 1920, str. 283, cena 25 M.)

R. 1910 vydal dom. Mandonnet ve švyc. Fribourgu spis Des écrits authentiques d. s. Th., kde za úřední seznam spisů T—ových klade seznam Bartoloměje de Capua, jak jej tento sestavil za kanonisačního jednání o T. Aq 8. srpna 1319 před papežským legátem v Neapoli, jsa logothetem a protonotarem království obou Sicilií.

Gr. od r. 1917 přezkoumává výsledky dosavadních bádání a dochází namnoze výsledků jiných. Z četných podrobností budiž tu jen uvedeno, že 12 Opuscul logicko-metafysického obsahu proti M—ovi shledává pravými. Nyní častěji uváděné pojednání De regimine principum nachází pravým až do kn. II. hl. 4 expl. ut animi recreentur.

Mnoho však ještě zbývá zjistiti. Tak na př. není jista pravost několika krásných modliteb, na př. ani těch, jež se v našich knížkách doporučují před sv. přijímáním a po něm.

*

Žádost čs „reformistů" podaná do Říma, aby bohoslužebná řeč byla změněna, vyvolala ve světě m. jiné také mylnou domněnku o nízké úrovni humanistického vzdělání v českém duchovenstvu. Jak nyní na gymnasiích v latině prospívají, nevíme, ale v bohoslovných ústavech českých a moravských, a bezpochyby i slovenských, byla latina mnohem více zastoupena než na př. v rakouských a německých, tak že ve znalosti církevní a scholastické latiny český kněz sotva kterému z nich ustupoval. Ale pranýř, na kterém se české kněžstvo takto octlo, před světem zůstane, hlavně ovšem ne pro tento požadavek, ale pro to ostatní. Takto chlouba pokrokovosti se zvrátila v opak, a to nejenom u katolíků, neboť celý svět je přesvědčen, že jsou jiné, vážnější záležitosti v sázce než tyto nápady mělkých, vrtošivých duší.

*

Entropie (obrat, změna) znamená v mechanické theorii teploty fysikální veličinu udávající stav tělesa, pokud se tento mění přívodem neb odvodem tepla. Rozdíl teploty má v zápětí proměnu tepla v jinou sílu, ale proměna není docela rovnocenná, tak že rozdílů těch, jež by nové proměny působily, ubývá, tedy entropie přibývá, čili jak Clausius (v m. stol.) pravil, entropie světa tíhne k maximu, t. j. k rovnováze, ke klidu v pohybu.

A. Frick 1869 naznačil, že by bylo možno tohoto fysikálního zákona použíti při důkazech kosmologických jsoucnosti Boha jakožto tvůrce a původce všeho pohybu. Skutečně také skoro všichni, kteří

tyto důkazy podávali, tohoto t. ř. entropologického důkazu používali, někteří až příliš naň spolébajíce, ačkoli vlastně nebyl ničím více než jedním dokladem z přírody pro zákon příčinnosti. Časem poukazováno na to, že ve fysice proměna všech sil v teplo, z něhož již nový pohyb nevzniká, není jediným možným způsobem zákona entropie. Ano nemohlo se dokázati, má-li býti konec světa v zledovění či ve spálení. Méně platna jest námitka, že důkaz tento vede jen k pohybu, nikoli původu hmoty, že z entropie možno vyvozovati jak činnost božskou tak také věčný oběh a pod., leč bychom setrvačnost (inertii) hmoty pojímali jinak než obvyklo.

Fysik Isenkrahe, který se mnoho zabýval přírodnickými podporami apologie, ne aby je podvrátil, ale od neplatných důvodův očistil a tím upevnil, ukázal, že s fysikálního stanoviska nelze stanoviti nutné souvislosti mezi začátkem a koncem (Energie, Entropie. 1910), jelikož jest několik možností v průběhu světového dějstva (určitý začátek — určitý neb neurčitý konec a naopak).

Nejnověji jiný odborník (Schnippenkötter, Der entropologische Beweis. Bonn 1920, str. 109, c. 15 M) radí tento důkaz z důkazů jsoucnosti boží vypustiti. Pochyby o naprosté platnosti zákona entropie jsou takové, že sotva ho lze v odůvodňování transcendentna použíti. Základní důkaz, kosmologický z příčinnosti a nahodilosti, tím ovšem nikterak dotčen není.

*

Nesmrtelnost lidské duše snaží se W. Süring (Dtsche Revue 1921, únor) odůvodniti stálostí sil všehomíra. Tělo a duševné schopnosti se vyvinují prý jakousi neznámou silou. Tělo se spotřebuje a zaniká, totiž jako takové, vlastně však jen přechází v jiné útvary. Duševné schopnosti nestárnou vždy s ním, často naopak. Jelikož pak v přírodě nic naprosto nezaniká, nelze si mysliti, že by výsledky duševné činnosti tělesnou smrtí zanikaly.

S. připomíná lejdskou neboli Kleistovu láhev s nastřádanou elektřinou. Jako tato nezaniká, když se láhev rozbije, tak prý možno mysliti, že i zásoba duševních úkonů, vzpomínek, myšlenek tělesnou smrtí jen uniká; nezaniká, nýbrž nějakým způsobem jest vyzařována do všehomíra. A jako u bezdrátové telegrafie a teď možná i telefonie elektromagnetické vlny navzájem naladěné se setkávají, tak nějak možno prý si také mysliti posmrtný styk duševných úkonů a jejich bývalých nositelů, tedy styk osobní. A jako ve snu spatřujeme vše živěji, zbaveni pout času a místa, tak asi prý si možno poněkud představiti duševnou činnost posmrtnou, zbavenou pout tělesných.

Energetické toto vysvětlování obdobami arciť nesmírně vzdálenými může posloužiti aspoň nejhrubším materialistům, kteří neznají nic nežli hmotu a proto náboženské nauky o osobní nesmrtelnosti předem odmítají. Nám, kterým životvorná síla není silou neznámou — je to v celku Bůh, v jednotlivých případech duše jím vytvořená — není sice také zcela určitě zjeveno, jakým způsobem duše od těla oddělená dál žije

a jest činna, avšak zmíněný důvod o nepomíjivosti myšlenek jest i nám jedním z důvodů pro nesmrtelnost. Jen že nám hlavně, a ontologicky jistě správněji jde o podmět, nositele jejich, nesmrtelnou duši.

*

O souvislosti mezi náboženským vyznáním a tvarem písma napsal obšírné dílo M. Kieses: Die Gesetze der Schriftgeschichte. Konfession u. Schrift im Leben der Völker. (Vídeň 1919, Braunmüller. Str. 506. C. 28 M.) Spis. se domnívá a spoustou dokladů, třebas ne venkoncem důkazných, dovoditi se snaží, že písmo a vůbec podoba psaných památek neřídila se tak celkovou kulturou nebo plemennými a rodovými zvláštnostmi nebo národnostním a jazykovým společenstvím, jako rozmanitostí náboženských názorů a vyznání, tak že mapa těchto představuje zhruba také mapu druhů písma. Spis. vidí v této různosti výsledek jakéhosi vniterného pudu, vyjádřiti odchylné náboženské názory také odchylným písmem — neboť že konečně veškero písmo v začátcích souvisí s projevováním náboženských názorů, jest vůbec uznáno. Rozumí se samo sebou, že výklady spis. nebudou šmahem přijaty — on sám k četným možným námitkám už napřed odpovídá —, ale zajímavy jistě jsou.

*

m. — Roztříditi všechny význačnější směry naší nejmladší poesie a zařaditi je do celkového vývoje české básnické minulosti pokouší se nadaný mladý kritik Josef Knap v knížce „Alej srdcí. O novou českou poesii.“ Je sám členem této básnické generace, proto není divu, že jeho výklady podané v literárně kritické formě jsou spíše nadšenou lyrickou básní v próse než klidným vědeckým rozborem. Než přes to jsou některé jeho názory zajímavé. Míním zvláště první kapitolu „Duchová příbuznost“, kde stanoví poměr k minulosti, a poslední: „Rozcestí a nová cesta“, kde se snaží vystihnouti budoucí vývoj dnešní naší poesie.

Názor Knapův o české minulosti básnické vzbudí asi nejvíce nesouhlasu našich lit. historiků. Rozeznává v historickém pořadí našeho básnického tvoření čtyři vlny. První zdvihá se od Čelakovského vzhůru a vyvrcholuje ji Neruda; souhrnně označuje ji jako „výstup od písně lidové k písni kosmické.“ Druhou vlnu tvoří kosmopolité, kteří ztrácejí živý styk s domácí poesií, zavrhují prosté formy, odkládají duchovou příslušnost kmenovou a realism zaměňují internacionálním romantismem. První vlna byla thesí, druhá antithesí. A tu podle zákona dějin musila přijíti synthese: přišla v horečných letech devadesátých. Co je v ní realistického, bere mízu z prvého období české tradice, co je v ní abstraktního, symbolického a metafysického, jest účinkem duchových prvků kosmopolitismu. Toto období české poesie znamená v zásadě souboj Macharův a Březinův, zápas rozumářského a popisného realismu s epikou mysticismu, boj o důvěru v svět skutečný a v svět duchový, boj, který tragickým údělem střízlivé methody byl v prvém táboře předem básnicky prohrán.

„Čtvrtá vlna — to jsme my. Theerové, Tomanové, Šrámkové, Neumannové.“ Tito lámou prý nad sebou dobrovolně linii generací, a lámou ji dolů. Jen z počátku byl živější styk s poslední generací Sovovou, Březinovou a Šaldovou; nejmladší však už opouštějí, čeho tu bylo dosaženo, a hledají dole svůj svět smyslový, volají jakoby na vzdory hlučné heslo: zpět ke hmotě! Odklánějí se od realismu i romantického idealismu, aby v praxi jejich poesie byla synthesí obou směrů — projevem nové filosofie životní i umělecké, ať již se jmenuje pragmatismus, vitalismus, naturalismus či jinak . . .

Jak vidno, je tento obraz vývoje české poesie hodně libovolný, na př. když staví druhé období — kosmopolity — jako přímou antithesi prvních napodobitelů lidové písně, jež pak označuje jako realisty! A těžko by bylo také dokazovati, že básnická generace devadesátých let vznikla jako přirozený důsledek dvou předešlých období. Spis. opomíjí tu úplně vliv současných uměleckých a myšlenkových proudů cizích, světových, jež asi nejvíce působily tehdy tak jako působí i dnes na naši nejmladší generaci. Ono heslo: Zpět k hmotě, k zemi, k životu! — nezaznělo přece prvně v Čechách!

Zajímavější pro nás jest úsudek Knapův o budoucnosti nové naší poesie. Vyslovuje jej ke konci své knížky, když utřídil a částečně i zhodnotil všechny význačnější zástupce naší mladé lyriky — o tu jde výlučně, poněvadž v celé naší nové poesii není ani jediné skladby epické!

Nuže, kritik uznává, že mladí ctli se na rozcestí. Jdou sice ještě zvířenou cestou smyslů, ale vidí již, že „poesie, která oslavuje hmotu, nezavede života k přístavům dobrým, dává zakrsnouti duši a duchovému v životě. Neblíží se věčnosti a slavnějšímu zítřku, poněvadž má zraky zarputile obráceny v dnešek. Až zklamou hmotné páky, duše půjde dále. Nezničitelná bude se províjeti věky a zanechá hmotu v užaslé ztrnulosti.“

Proto soudí, že již brzy zdvihne se mocná síla reakční a dočkáme se nového ověření a vítězství pravd metafysických a mystických. „Mají v sobě propast tvárného bohatství. Smysly brzy spasou lesklý povrch vezdejších věcí a za krátko, bez duchové výživy, umlknou steskem. Nová poesie je prostá a při tom i bohatá. Ale co učiníme pozítří, aby nezprázdněla, nevyhluchla a nevyhasla? . . . Ze života, oloupeného od kouzel, hádanek a záře nadskutečného, stavěli bychom pomalu a bez radosti šedivě smutný a pustý žalář pro malomocné“ (str. 64—65).

Smysl celé nové poesie vidí tedy v tom, že vedena hlasem duše vznese se před životem jako vůdce „světlou cestou vzhůru.“

Na básnické produkci vrstevníků kritikových není dosud viděti tohoto obratu, ale věříme, že k němu dojde — již proto také, že stále zřejměji se jeví v cizích literaturách. A snad se dočkáme, že i St. K. Neumann podlehne znovu této „mocné síle reakční.“

*

m. — V pokrokové revui „Nové Čechy“ (1921, č. 6) věnuje kritik J. Kopal delší úvahu nejnovějšímu románu známého již u nás z překladů Henryho Bordeauxa „La resurrection de la chair“ (1920), jehož myšlenka tkví svými kořeny úplně v půdě kat. dogmatiky, a při tom zabývá se také novým obrodným hnutím katolickým ve francouzské literatuře vůbec. Praví, že tento vývojový process není ničím tak charakterisován jako případem dvou duchů, které ještě Rod ve svých „Mravních idejích dnešní doby“ uvádí jako záporné typy moralistů. Intellektuelní epikurovec Lemaître píše ve své závěti: „Umírám v kat. náboženství,“ Bourget, autor proslulých „Studií ze současné psychologie“, píše ve svém „Smyslu smrti“ obranu katolicismu, používaje pragmatické methody, v níž našel vítanou formuli pro smír dvojí duše svého díla. Renanovi se náboženské dogma rozplynulo v neurčité zbožnosti bez víry; jeho vnuk Psichari umírá na bojišti s růžencem v ruce. „Jestliže Renan představuje dědy, Lemaître a Bourget otce, Bordeaux je z pokolení synů, synů věřících prostě, zakotvených kořeny duše v půdě lidové tradice náboženské, bez jiskřivé a trochu perversní intelligence, jež byla půvabem dědů a jež jim nedovolovala přiznati se k jakémukoliv praporu. A jestliže dílem P. Bourgeta, který byl první láskou Bourdeauxovou, táhne se červená nit neusmířeného rozporu mezi psychologem a moralistou (podle jeho vlastního rozlišení), Bordeaux jest jednostranným a jednoznačným moralistou, který se ve své literární škole vyškolil v pozorného psychologa . . .“

*

m. — Vídenský ukrajinský týdenník „Volja“ — že Ukrajinci dosud tíhnou více k Vídni, ukazuje zpráva, že tam chtějí založiti svou „svobodnou universitu“ — zabývá se v poslední době vážně otázkou reformy ukrajinské abecedy, aby prý bylo umožněno užší kulturní spojení s evropským a hlavně slovanským západem, a spolu patrně byl označen rozdíl mezi Ukrajinci a Rusy. Navrhuje tedy, aby dosavadní kyrilice se nahradila fonetickým latinským pravopisem podle českého vzoru. Při tom ohlašuje již v nejbližších číslech příspěvky psané reformovanou latinkou. Zásadně má býti tato otázka rozřešena teprve na budoucím všeukrajinském národním kongresse. Zároveň uvažuje prý se znovu o zavedení gregorianského kalendáře a osamostatnění církve ukrajinské.

Bude-li provedena reforma abecedy naznačeným směrem, stane se nám také ukrajinská literatura hodně bližší a přístupnější. Ostatně již nyní šíří se zájem o ni u nás i v cizině, zvláště také v Německu, kde před válkou těšili se Ukrajinci značným sympathiím — už jako nepřátelé Poláků. V českém překladě vyšlo právě drama Volodymyra Vynnyčenka „Lež“, jehož premiera oznamuje se také z Berlína a Mnichova; také v Praze dostane se na jeviště. Dále se připravuje v Praze jiná hra téhož spisovatele p. n. „Černá panthera a Bílý medvěd.“

Z novin je známo, že naše česká ústava byla přeložena do ukrajinštiny, aby na jejím základě byly vypracovány návrhy základních

zákonů pro ukrajinskou lidovou republiku a volebního řádu pro zatímní parlament, jenž v Tarnově právě zahájil přípravné práce pro všeukrajinský sněm.

*

m. — Drobnosti z literatury. Ve sborníku „Z dějin české literatury“, věnovaném k šedesátinám Jar. Vlčkovi od jeho spolupracovníků a žáků, otiskuje Albert Pražák článek „K původu a dějinám slovenské národní hymny Nad Tatrou se blýská.“ Snaží se tu dokázati proti názoru J. Škultétyho oprávněnost mínění Vlčkova, že autorem slovenské hymny jest Janko Matúška. Otázka však vyvolala nový literární spor u nás: Fr. Frýdecký vydal spisek „Příspěvek k sporu o básníka hymny Nad Tatrou se blýská. Úvaha literární a kritická,“ kde znovu zastává se mínění Škultétyova. Důvody Frýdeckého zdají se však málo přesvědčujícími.

Podle Československé bibliografie vyšlo u nás za prvé pololetí lonského roku 35 knih původních básní a 96 nových knih belletristických psaných prosou, nečítajíc v to nová vydání starších děl. Za to v překladech vyšlo jen pět knih básnických a 130 knih prosaických. Je prý z toho viděti, že poměr se zřejmě lepší ve prospěch slovesnosti původní: před válkou prý připadlo na jednu knihu původní 4—5 překladů.

Jedno české nakladatelství připadlo na nešťastnou myšlenku: počalo vydávati jakési výtahy vynikajících děl světového významu — prý pro úsporu času českého čtenářstva a pro jeho rychlou orientaci v světové literatuře. Vypouštějí se celé kapitoly, z ostatních uvede se nějaká část a všechny pak spojí se ne příliš obratnými a vhodnými větami v jakýsi celek. Takovému zkomolování svého díla opřel by se jistě důrazně každý onen spisovatel, kdyby byl živ. Čtenář snad pozná poněkud obsah světové literatury, nenabude však jasné představy o díle a tím méně dozná nějakého uměleckého požitku: zkomolený básnický spis působí asi tak jako obraz obličeje, jemuž by chyběly oči nebo ústa atd.

Vychovatelský.

Zmínivše se tu (str. 39) o překotném a nerozumném zřizování měšťanských škol, obracíme dnes zřetel ke **školám vyšším**. Od výčitky, že nepřejeme vzdělání národu, chrání nás tentokrát sami příslušníci a zástupci škol těch, kteří veřejně kárají, jak se v té věci postupuje.

Školy měšťanské jsou namnoze zbytečné a zbytečně zatěžují majetek občanův již dnes, kdy škola obecná s pokračovací není vybudována tak, jak by býti mohla a doufejme že časem bude. Není a nemůže sice býti měřítkem obecné ani měšťanské školy, aby podávala výlučně jen to, čeho žáci v životě budou nutně potřebovati — tu by ji bylo roztříditi na několik oddělení! — ale jistě jsou nějaké hranice, kde učivo přestává býti účelným a začíná proto býti neužitečným, ba škodlivým — učivo jen pro školu, ne pro život. A v té věci nutno pomýšleti na souměrné vybudování lidového školství po venkově tak, aby obecná škola se zdokonalila v měšťanskou, tato pak úplně odpadla, a ke zdokonalené obecné aby se vhodně připojila pokračovací, jež by se ujímala mládeže odrostlejší; jak se tato škola pak nazve, na tom nesejde.

V jedné věci zbytečně rozmnožené školy měšťanské velkých potíží nedělaly, co do učitelstva totiž. Jednak jsou mezi učiteli obecných škol takoví, kteří jsou zkoušeni i pro měšťanské, jednak vyučují na těchto i učitelé bez příslušných zkoušek. Jak vyučují, toť ovšem jiná, ale zdá se, že celkem ne hůř než ti zkoušení. Což by bylo také důkazem, že netřeba obojích škol tolik oddělovati. Byť učitel nemohl se spokojiti vědomostmi, kterým má naučiti — byl by to jistě učitel slabý —, na druhé straně, není li zároveň methodikem a vychovatelem, nebudou mu všechny nadbytečné vědomosti v povolání jeho nic platny, ba budou ve zdárném vyučování jenom na závadu.

Zbytečný a škodlivý spěch vidíme také ve zřizování škol **středních a vysokých**.

Především není pro ně dosti zdatných **učitelů**. Co do nových vysokých škol je známo, jak se noví professoři shánějí — několik jich jest už dávno jmenováno, ačkoli nemají, na př. v Brně, kde přednášeti. Někteří se honem teprv na professory učí! O jiných šmejdech se zřizováním a obsazováním míst raději pomlčíme. Nepravíme, že by čs republika tří čs universit nesnesla — proč ne? —, ale mají-li to býti university s přiměřenou úrovní, neměly se, jako leccos jiného v republice, budovati od střechy!

Dál namítá se otázka, co z toho žactva a posluchačstva bude. Zůstaneme-li při školství samém, jaká bude úroveň škol středních pod učiteli z university nedostatečně vybavenými?

Kromě toho, co s tolika odchovanci vysokých a středních škol, zvláště gymnasií a filosofických fakult, možna i právnických? Již před válkou byly stížnosti, že si Čechové odchovávají mnoho učeného proletariátu, který vystudovav vědy theoretické nemá se kde uchytiti a plní podřízená místa úřednická. Nyní je česká spotřeba ovšem daleko větší

a nějaký čas potrvá, ale jak dlouho? A školy jedenkrát postavené se těžko ruší!

Čs republika má se státi státem převážně průmyslovým a snad i stane, tak že potřeba odchovanců průmyslových a obchodních se značně zvýší. Dějí se k tomu přípravy?

Za horečky parcellační poukazováno k tomu, nač tedy budovati vyšší zemědělské školství. Naproti tomu studovaní zřízenci velkostatků již nyní s obavami se táží, co z nich pak bude. A co teprve z těch, kteří nyní studují? Lesníci nedávno v novinách se ohradili proti zřízení nove lesnické vysoké školy, ukazujíce číslicemi, že sotva z jedné možno všem opatřiti místa. A že lesův u nás přibývati nebude, kdož by pochyboval?

O vyšších a vysokých školách hudebních stačí se jen zmíniti.

Tož ono professorské a spolu dilettantské: vzdělání, jenom vzdělání a školy!, co shora tento nezdravý chvat rozproudilo, nejen stálo poplatnictvo hezké miliony, jichž by se jinde mnohem lépe bylo upotřebilo, ale zavádí do státu poměry zhola nezdravé, rozmnožujíc nepoměrně řady lidí neproduktivních, na něž druhá polovice má pracovati. Tímto nepoměrem se socialní nesrovnalosti jen rozmnožují a vyrovnání protiv ztěžuje. Občanské vzdělání a theoretické odbornictví jsou věci zcela různé. Nad to pak se opravdové odbornictví takovýmto přívalem a nedostatkem výběru jen snižuje a podporuje zhoubná nedovzdělanost.

Poukazuje se na to, že úřady státní jsou přetíženy a s pracemi svými pozadu. Avšak v nejbližší době snad již ucítíme i v této třídě nezaměstnanost, jakmile totiž nějaká pevná ruka začne zaváděti pořádek v úřadování a zbytečné úředníky a úřednice propouštěti.

V theorii se hlásá, že každý má pracovati a podle schopnosti své býti postaven na místo, kde by ji uplatnil, ve skutečnosti však hned od začátku se vychovává lid i mládež v tom, aby se každý co nejpohodlněji přiživil u „státu“, na jeho útraty; zda v práci či bez práce, jest vedlejší!

*

Volba povolání že rozhoduje nejen o životním štěstí ale i životní výkonnosti, kdož by pochyboval? A stejně málo pochybno jest, že správná volba o svém vlastním povolání málokomu jest možna, jelikož má se z pravidla díti ve věku a v okolnostech, kde voliti mající nezná tuze ani sebe ani různých možností volby. Vykonají tedy za něj volbu obyčejně jiní, šťastnou či nešťastnou, jak už na světě bývá.

Ve zprávách ze studentských spolků ciziny se dočítáme, že se tam zřizují zvláštní poradny o této věci. Nejen takové, jaké bývají u družstev živnostenských: kde jaké místo jest uprázdněno, jaké jsou vyhlídky na umístění atd., tedy poptavárny zaměstnanců, ani ne poptavárny pouze statistické o tom, jaké jsou do budoucna vyhlídky v kterém zaměstnání, nýbrž opravdové poradny, které sice

obojích těchto přehledů nezanedbávají, ale především zkoumají osobní vlohy každého dotazovatele k tomu neb onomu zaměstnání, vlohy tělesné (zdraví, hlas na př.) i duševné.

Zdatnost jednotlivcova a správné jeho umístění v přiměřeném zaměstnání znamená ovšem zdatnost národní a státní.

Pochopitelno jest, že se tu hlavní zřetel obrací k povoláním společensky odpovědným, tedy hodí li se kdo pro stav na př. učitelský atd. Není sice pro jednotlivce ani pro společnost bez významu ani zaměstnání zcela soukromé, na př. učenecké, ale společnost prohlédá zcela přirozeně především k těm, kteří mají býti postaveni přímo v její služby. Zvláště tedy povoláním učitelským a vychovatelským zabývá se teď celý svět, jenž jakoby ze spánku byl prozřel a shledal, že tu mnoho nebylo a není v pořádku.

Volba životního povolání! Dejme tomu, že se najdou nejlepší způsoby, jak to nejvhodnější pro každého najíti, a nejlepší rádcové, kteří jich nejlépe umějí použíti: bude tím vyloučeno veškero zklamání?

Všechna čest experimentním methodám, jež i v této věci se uplatňují! Avšak nebylo by správno ani lidem prospěšno, kdyby v pomůckách čekatelům budoucna takto poskytovaných příliš jednostranně svalována byla odpovědnost na druhé a zapomínalo se na výcvik vůle, která podle známého si non es vocatus, fac, ut voceris se snaží překonávati překážky časem všude a každému v povolání se naskytující. Kdož pak může říci, že se mu nikdy povolání jeho nestalo břemenem?!

Jest nebezpečí, že přílišným, řekl bych téměř materialistickým neb aspoň deterministickým zdůrazňováním cizího výchovu a zanedbáváním sebevýchovu podle daných okolností pěstuje se pokolení slabošské, které snad — jisto to není — víc ví než předešlá, ale daleko méně dovede, právě proto, že čekajíc odjinud, od života, od společnosti, od státu, od církve všechno, především pro blahobyt svůj, nedovede se okolnostem přizpůsobiti a jejich obtíže překonávati, aby za všech okolností dostálo své převzaté povinnosti.

Jistý nový psychobiologický (psychoanalytický) směr vyčerpává se ve vyšetřování t. ř. závad, jež prý pokojný průběh duševného dějstva bolestivě porušují a takto celkové zdraví člověka ohrožují. I v theoriích vychovatelských třeba se stříci této jednostrannosti, již bych nazval hypochondrickou: všechno se svádí na poměry, obtíže jsou hned nemožnostmi — hotová epidemie bolestínství.

Jako tedy nebyla ideálem praxe, která povolání šmahem odhadovala podle vydřených vědomostí a všelijak odbytých zkoušek, tak ani nemůže býti ideálem praxe, která životnímu povolání podkládá příliš měkké podušky odpovědnosti cizí, kde by měla burcovati svědomí, vůli a odpovědnost osobní.

Při cizí odpovědnosti mám tu ovšem na mysli onu zmíněnou, vychovatelskou a poradní, tedy lidskou. Někomu při tom snad napadne, co se lidem náboženským vytýká, přílišné spoléhání na prozřetelnost a pomoc božskou. I to sem patří, jmenovitě také jako častý pramen zklamání a nevěry. Avšak o tom snad někdy jindy.

Hospodářsko-socialní.

Navazujíce na to, co právě vyloženo o volbě povolání a o vychovatelství, pak také na to, co vloni tu (str. 51) řečeno o zkouškách školských, připojujeme několik poznámek o zkouškách schopnosti pracovní, jak se dříve prováděly a jak se teď provádějí.

Je to předmět ovšem velmi důležitý, kdy se o usilovnější a zdatnější práci tolik mluví — škoda, že namnoze jen mluví! — a kdy jde o to, postaviti za účelem větší výkonnosti každého tam, kam podle svých schopností patří. Usiluje o to i socialismus, třebas, jak obyčejně, způsobem, jenž u nemyslícího budí dojem, jakoby tu vymáhal nějakou nevídanou a neslýchanou reformu, kdežto vlastně vymáhá, podle své náchylnosti k organisování a uniformování, jen jakýsi více méně mechanický řád zkoušení toho; nejsou si snad ani všichni vědomi, že nežádají v zásadě nic jiného, než co dávno provádí na př. militarismus, odváděje a zařazuje nováčky dle jejich tělesných, někdy i duševných schopností, kterýžto „výběr“ stával se tím složitějším, čím rozmanitějšími se stávaly úkoly vojenské služby, jak jsme je mohli sledovati v posledních letech. Podle nich některé schopnosti více zdůrazňovany, jiné zas ustupovaly proti dřívějšku do pozadí. U železniční služby již od let zkoumá se nejen bystrost zraku co do dálky, nýbrž i co do barev, jelikož se ukázalo, že mnoho jinak zdravých očí nerozeznává barev (daltonismus). A j. p.

Zkušební doba bývala u řemesel obvyklou. Hranice schopnosti při tom stanoveny ovšem dosti volně, neboť neprohlédáno při tom jen k výkonnosti a tedy ke schopnosti co možná nejvyšší, ale — podle okolností místních i dobových docela rozumně — k tomu, aby dospívající mládež byla vůbec nějak zaměstnána, a to v povolání, k němuž aspoň nebyla neschopna. V těchto pak hranicích také hleděno více k dobré vůli a pracovitosti nežli k pouhému nadání a zálibě.

V životopisech a veselých i smutných vzpomínkách mnoho čtáváme o tom, jak se lidé minuli s povoláním, a jak buďto záhy je k prospěchu svému i k prospěchu lidstva zaměnili za přiměřenější, anebo v něm na škodu svou i společnosti zapadli, ač ovšem také máme pořekadlo: devatero řemeslo, desátá bída! Život jest už takový, že nutno počítati se „zmýlenou“ — avšak také s průměrností, v činnosti lidské převládající.

V přičinlivé podprůměrnosti a průměrnosti především nacházíme to, co jmenujeme práci, ve smyslu jakési námahy, se všemi příznivými i nepříznivými okolnostmi. Ne že by t. ř. tvořivost byla bez práce, aspoň z pravidla; víme, že vynálezci a umělci bývali a bývají ve svém oboru též pracovití, ale na tuto stránku výkonů jejich se tak nehledívá.

Práce v tomto významu obnáší důležitou stránku životní, mravní. Říká se, že genialní lidé jsou lehkomyslní. Jestiť pochopitelno, že činnost hravá, jež nezápasí s tolikými překážkami jako vlastní práce,

víc než tato se zabírá jaksi sama do sebe, neohlížejíc se tolik na možné následky, že v bujném rozmachu svém pociťuje méně odpovědnosti, osobujíc si naopak jakousi podmanivost, právo svou vůli vnucovati i tam, kde ho nemá. I ve všedním životě svěřujeme se pro jistotu raději jakési solidní prostřednosti než extravagancím, raději povozu s potahem klidným než bujným. A rozumným způsobem konečně i v životě duševném, čehož i největší geniové v sebeovládání a v zachovávání správné míry šetří. Sebe geniálnější lékař neprovádí, jest-li svědomitý, nejistých, neosvědčených pokusů na nemocných lidech.

Z ruského eldorada jsme se dověděli, že si tam každý mohl voliti zaměstnání, jaké se mu líbilo, k jakému se cítil schopen. Stačí to pouze vysloviti, abychom si domyslili, kam by to ve společnosti vedlo, jak asi by bylo s prácemi obtížnějšími a méně čestnými. Správno toliko jest, aby v zájmu práce samé i v zájmu osobního životního blahobytu byla práce přidělována nejen podle potřeby, ale i podle schopnosti.

V nynějším chvatě není na dělníkovo vyzkoušení často kdy. U starých cechů byl nastávající tovaryš (čili pomocník, jak se teď říká) povinen nějakým dílem dokázati, co umí. Nyní se k tomu jiným způsobem vracejí (výstavky učňovských výrobků, v knihtiskařství jakási závěrečná zkouška). Přesné učební předpisy o době a podmínkách učení jaksi nahrazují bývalou péči o vyučení každého jednotlivce zvlášť. Ale jsou mnohé práce i v továrnách, u nichž delší učební doby vůbec není; ukáže se, jak se to dělá, a dost.

Tu tedy k výběru dělnictva použito psychotechnických přístrojů. Ty ve chvilce ukáží, jak jest čekatel chápavý, pozorný, jak vidí nebo slyší atd., aspoň záporně, pokud se k té které práci nehodí; ukáže se na př. na okamžik psané nebo tištěné slovo, předčítá se věta, aby se ukázala bystrost zraku, chápavost, paměť.

Tato zkouška, po americku test zvaná, může býti vztažitá neb naprostá, pokud jí jde o příděl nestejné práce více osobám možná nestejně nadaným, anebo prostě o to, hodí-li se kdo k tomuto zaměstnání či ne.

Výhody jsou tu na snadě. Předně odpadá libovůle, ale i odpovědnost přijímajícího zřízence, odpadá neb aspoň se zmenšuje možnost postaviti někoho k nevhodné práci, na škodu její i jeho, psychotechnika zbavuje onoho úředníka, po případě i pány závodu nemilých rozpaků, že odmítnuti něčí chráněnci atd.

Arciť jsou tu i nevýhody. Nadání neprojevuje se u každého v stejném věku, na př. ve 14. roce; i z přijímacích zkoušek školských je známo, že mnohdy takový, který sotva proklouzl, záhy se pílí spojenou s vyvíjejícím se nadáním vyšvihne mezi nejlepší žáky. A tak i stroj může odmítnouti někoho, kdo by cvikem a pílí nahradil částečný schodek nadání; a slyšeli jsme, že takoví bývají v práci spolehlivější. A byvše z oněch vyšších, složitějších zaměstnání, u kterých psychotechnika především zasahuje, vyloučeni, živoří snad v zaměstnání, kde jejich síly přicházejí na zmar.

A co hlavní, psychotechnika nepoví nic o poctivosti a přičinlivosti čekatelově. Na to však se nynější marxisté neohlížejí, dokud se věc netýká jich samých. Jejich heslem je zmechanisování: jako organisace nahrazuje vůli jednotlivcovu, tak stroj závodí se silou lidskou a ji značnou měrou nahrazuje. Stroj nemá duše, zmechanisovaná organisace také ne.

Potřeba doby žádá hromadné výroby tovární. Je v ní ovšem velmi mnoho tvořivé vynalézavosti, ale jen v typu — nikoli v jednotlivostech, jež se pracují dle vynalezené šablony. Umělecká díla naopak vynikají jedinečným svérázem. Tak liší se i názor na práci a na společnost vůbec. Úkolem budoucnosti jest obojí zájmy, jednotlivce i celku ve prospěch obou spojiti, a nehnati nikoho bez jeho viny do beznadějného boje o život.

*

Návrh na beztrestnost schválného potratu podali v německé sněmovně neodvislí socialisté, u nás také socialisté; němečtí umírnění socialisté sice s radikalismem neodvislých nejsou docela srozuměni, ale pro prvé týdny i oni dávají ženské volnost se rozhodnouti. Jejich orgán Soz. Monatsch. dovolává se i kanonického práva, které prý zločinu toho církevními tresty vždy nestíhalo. Ve St. d. Zeit (1921, 317) odpovídá J. B. Schuster, že podle tehdejší (aristotelské) domněnky o pozdějším oduševnění zárodku kanonické právo stanovilo tresty jenom na zasahování pozdější, kdy totiž oduševnění se mělo již předpokládati. Tím však naprosto není řečeno, že by zasahování dřívější bylo za mravně dovolené neb nelišné pokládáno bývalo, neboť kanonické tresty předpokládají sice mravní viny, ale počtu jejich nevyčerpávají. Ostatně Canones Egberta z Yorku, pocházející z ranného středověku, ukládají tresty i na případ, antequam animatum sit. — Sch podotýká také, že názor o pozdějším oduševnění byl potírán již Řehořem Nyssenským (De opif. hom. 29) a že Augustin onen pohanský zločin klade na roveň s pohazováním dětí neb utrácením dětí už narozených (De nuptiis et concup. 15).

Jak u nás tak v Německu lékaři jsouce si vědomi svého úkolu, léčiti, ne zabíjeti, vyslovili se proti tomu, aby jim byl zákonem podkládán úkol opačný; ovšem provozují tento mnozí z nich již dlouho, bez zákona, ba proti němu. U jistých lidí bude na nechuť k mateřství působiti toliko upozornění a výstraha, že uměle přiváděné potraty nejsou zdravotně pro ženské tak neškodné, jak se obyčejně myslí, tak že aspoň toto sobectví, strach o vlastní život a zdraví, mnohé snad od zločinu toho odvrátí.

Politický.

Vládní krise v Praze, jež ostatně nebyla nikterak tak osudnou, jak noviny jistých stran hlásaly, vypukla přímo z příčin rozpočtových, ale měla pozadí politické.

Rozpočet, v jehož rovnováhu nikdo věci znalý věřiti nemohl, ukázal se i mimo nesprávné přesouvání výdajových položek, jež každému není hned zřejmo, makavě nesprávným, když se ohlásila několikamilionová pohledávka Škodovky a žádáno schválení úvěru na náhradu škod způsobených přede dvěma lety(!) vpádem maďarských tlup na Slovensko; co všechno v této položce vězí, kdož pak ví!

Kromě toho čekají státní zřízenci marně na podzimní zaručený přídavek, stát nemá čím zaplatiti rozdíl mezi kupní a prodejní cenou mouky, jehož dobře placené dělnictvo hraditi nechce, vojsko třeba znova obléci a snad prý i vyzbrojiti, a konečně obce socialistickým hospodářstvím, od Prahy až dolů, peněžitě vydrancované, žádají státní pomoci, jelikož jim ani zvýšené přirážky a všeho druhu dávky z bahna nepomáhají, a občané, místo co by takové správce svého společného jmění pozahánělí, loyálně čekají pomoc od státu, t. j. vlastně ze svých vlastních kapes, což se jim stále zakrývá nadějemi na zabavení kdoví jakých statků.

V tomto (nedobrovolném) poměru úřednické vlády k socialistům a jejich nárokům, jež několikrát odstouplý ministr financí podle dané směrnice chtěl ukojiti, jest politické pozadí vládní krise. Socialisté by rádi vládu parlamentní, totiž svou, a proto jsou proti každému z ministrů, jenž by chtěl trochu dělati pořádek; druhé strany pak nenechají se přesvědčiti, že by přišlo něco lepšího: odtud to stálé napětí, jež by někteří nejraději odklidili novými volbami. Těch se však zase bojí t. z. umírněné strany, dobře vědouce, že a proč se střední linie jejich blahobytné spokojenosti, neboť jim se ani v těch nepořádcích zle nevede, rozbíhají daleko na levo i na pravo. Jednak neustávající vyždímávání státu zasloužilými i nezasloužilými lidmi, jednak nepořádek a nejistota právní znechucuje tyto poměry.

*

Styky čs státu s jinými se podle novinových zpráv lepší. K dosavadním smlouvám přibyla prý francouzskočeská; o obsahu jejím jakož i předešlých jest málo známo.

Nejvíc překvapila v době, kdy se mluvilo o možné mobilisaci proti (Rusku a) Maďarsku, schůzka obojích zahraničních ministrův. Ujednáno tu sice nebylo asi mnoho — psalo se jen o úlevách co do přechodu přes hranice —, ale když ke schůzce vůbec došlo, možno se domnívati, že buďto náš od svého ukvapeného casus belli v případě návratu maďarského krále Karla odstoupil, anebo v Maďarsku usnesen v té věci nějaký obrat, po př. odklad.

S Rakouskem se vyjednává ob čas dále. Junctim naší dodávky uhlí, ale jen s (drahým) cukrem má z části odpadnouti, jelikož Dohoda slíbila Rakousku něco z uhlí, jež má dodati Německo Francii a jehož ta nepotřebuje.

Ve Vídni se ustavila strana českých socialních demokratů, jež ovšem bude proti nynější křesťansko socialní vládě a půjde ve věcech kulturních se stranami židovskými. Rakousku se totiž nepodařilo jako mnohem slabšímu Maďarsku setřásti jho židovsko-socialistické docela; zvláště Vídeň stojí proti státní spolkové vládě, a Velkoněmci v kulturních otázkách s ní také nechodívají. Všechny nápory antisemitské se tu tříští o Dohodu, u níž Rakousko stále marně žebrá o pomoc, marně právě proto, že chce býti antisemitské; za velikou vymoženost si považovalo, když Dohodou prohlášeno, že může obtížné cizince židovské, kteří jeho valutu kazí, obchod i život znemravňují, na ujmu domácího obyvatelstva hýří, vypověděti, avšak ke skutku dosud nedošlo, právě pro strach židovský. Odtud také hlavně nepřízeň Dohody k Maďarsku.

Náš stát nepřízně její proto nezakouší, neboť u nás se židům vede dobře — von staatswegen, a národ se s tím zdá býti zatím spokojen. U protikonfessijních zákonů možná se bude opakovati, co se kdysi stalo v Persii (Esth 15, 13; 16, 19): „Ne pro tebe . . . tento zákon stanoven jest. Budiž volno židům říditi se zákony svými!“ Leda by se i katolická „menšina“ s nimi svezla, pod dobrotivou ochranou Dohody . . .

*

Tahanice Dohody s Německem o náhradu 226 miliard M ve zlatě — kdosi vypočítal, že všeho zlata ve světovém oběhu jest asi 75 miliard, tak že by zlaté peníze několikrát musely putovati mezi Německem a Francií, aby té výše dosáhly — tedy ty tahanice mají v té chvíli konečně za následek odpor Německa. Německo namítá, že nebylo na bojišti donuceno kapitulovati, ale že uzavřelo příměří na základě 14 bodů Wilsonových. Zpustošení válečného území jest přirozený následek posiční války. Francouzi by v Německu nebyli jednali jinak.

Jelikož jest podle našich novin vlasteneckou povinností denně aspoň jednoho Němce sežrati, tedy nutno odložiti úsudek, až se hlavy trochu vypaří. Zatím jen tolik: Každý si proti násilí pomáhá, jak může. A: Francie, ačkoli skutečně zbědovaná, plete si svou neprozíravostí na sebe bič ještě horší.

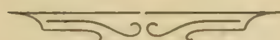
Kterýsi novinář píše: Lloyd George pravicí Němce škrtí a při tom mu levicí blahoskonně klepe na rameno. Sforza levicí se Němci hrabe v kapse a při tom s pravicí na srdci ujišťuje, že se jako až potom dohodnou. Clemenceau myslí, že aspoň 20 milionů Němců jest na světě zbytečných, a fr. diplomaté uzavírají mír mobilisací černochů.

*

Muňa a spol. jsou souzeni pro velezradu. Co jest velezrada v demokratii? Velezrada jest, když se to nepodaří . . .

Ročník XXXVIII. Číslo 4.

HLÍDKA.

Z náboženských dějin Horácka.

Podává Augustin Neumann. (Č. d.)

IV. Obnova katolictví.

Vítězstvím na Bílé hoře dosaženým stala se katolická strana opět vůdčí a panující stranou v zemi. Došlo k tomu po hrozných, více nežli dvě stě let trvajících útiscích. Nedivno proto, že katolíci všemožně se vynasnažili získati vše, co jim za staletého pronásledování bylo odňato.

O Horácku máme z té doby velmi málo zpráv. Pokud se nám dochovaly, tedy všechny jednohlasně dosvědčují toto: V odlehlé, hornaté, lesy porostlé a těžce přístupné horské krajině byla obnova katolictví velmi nesnadná.

Nejvíce zpráv máme z Bystřicka. V osadě Veselí odcházela držitelka do vyhnanství. Překvapuje nás, že poddaní se s ní tuze mnoho neloučili. Prý „nijak tím hoře lidu nezpůsobila." Na odchodě jim ještě nabízela, že je za sto zlatých osvobodí ode všech robot, ale veselští, patrně z obavy, zda-li by nová vrchnost osvobození uznala, odmítli její nabídku. Proto prý ještě na ně volala: „Budete toho někdy litovati, že jste nechtěli rozuměti, jaké dobrodiní jsem vám prokázat chtěla!"[1])

Jak těžce pracovalo se katolickému knězi, toho nejlepším dokladem jest Bystřice. Po převratu bělohorském nechovali se tamější kališníci ke katolickému faráři o nic lépe nežli dříve. Bylo mu snášeti různá příkoří, a když to snesl, tedy jej chtěli vypudili hladem.

[1]) Žďárský obzor IV, č. 10, 152.

Nastalou změnou totiž padlo ustanovení páně Čejkovo, dle něhož bystřičtí nebyli povinni k faře něco platiti. Vrchnost pak přestala odváděti náhradu za to předepsanou, tak že katolický kněz tam neměl skutečně z čeho žíti.[1]) Rozumíme proto docela dobře, když bystřičtí si stěžovali nové vrchnosti, hraběti Jindřichovi z Náchoda (5. června 1623), že jest všude poměrně dosti kněží, jenom u nich se nemůže nikdo udržeti. Právě prý jim utekl kněz Václav na statky kláštera rajhradského.[2]) Z listu Matěje Sádeckého, úředníka bystřického se pak dovídáme, jak se Václavovi v Bystřici vedlo. Předně mu nechtěli odváděti sousedé sýr a za druhé mu kladli velké překážky v duchovní správě. V neděli konali, jako ve všední den, služebné práce a na nějaké zápovědi pranic nedbali. Proto jim Sádecký ohlásil, že po tolikerém odkládání pokut vyměřuje jim trest dvou rýnských. Taková byla situace bezprostředně po bitvě bělohorské.[3]) Poněvadž ani o dvě léta později se stav věcí pranic nezlepšil, tedy kněz Václav odešel. Tu teprve nastaly měšťanům nesnáze. Nemohouce nikoho k sobě dostati, nuceni byli dojížděti pro kněze až — do Blanska. Po delší námaze dostali ho k sobě,[4]) ale Jiří Carolus nevydržel též u nich dlouho, neboť v roce 1627 již opět hledali kněze. Tentokráte se jim hlásil Dominikán P. Basilius. Jest příznačno, že obec se vůbec neohlížela naň, jaký jest, nýbrž psala prostě hraběti z Náchodu, že by jej povolala, o jeho personalie ať se postará vrchnost sama.[5])

Rozumí se samo sebou, že při tak častém střídání kněží byla duchovní správa i za normálních poměrů nemožna. Tím méně pak se dalo prováděti obrácení nekatolíků na víru katolickou. K cíli tak nesnadnému bylo třeba kněží místních poměrů dobře znalých, čehož se při častém střídání dosáhnouti nikdy nemohlo. Že pak náboženské poměry v Bystřici samotné, tedy sídle farářově, ani o trochu se nezměnily, toho nejlepším důkazem je dopis Daniele Horatia, úředníka bystřického ze dne 5. července 1627. Jako čtrnácte dní po bitvě bělohorské, tak i šest let po ní Horatius vytýká, kterak měšťané nechtějí choditi do kostela na služby boží, prý „mnozí žerou, když se mše sv. koná.“ Přísně proto nařizuje purkmistrovi, aby mu opatřil seznam všech, kdož nechtějí v neděli do kostela. Bude je dle rozkazu vrchnosti trestati pokutou desíti rýnských. Jak se tehdy působilo katolickému knězi v Bystřici, to nejlépe vysvítá z hořkých slov, dle kterých nad tím

[1]) Tenora, Z pamětí města Bystřice n. Pernšt., str. 52. — [2]) Zem. arch mor. Sb. Bočk. č. 7439. — [3]) Tamže č. 7432. Bystřice, 20. listop. 1621. — [4]) Tamže č. 7640 a Tenora, u. d. 51. — [5]) Tamže č. 7448. Tenora, u. m.

„kněz lítost nese.“[1]) Ale ani to patrně mnoho nepomohlo. Roku následujícího (1628) v dobu velikonoční byl Horatius opětně nucen psáti purkmistrovi, by lidem oznámil, aby všichni šli ke sv. zpovědi a „svátosti večeře Páně“ pod pokutou pěti rýnských.[2]) Houževnatost bystřických dá se vysvětliti patrně tím, že místní rada jim šla více na ruku nežli vrchnosti. Důkaz máme z roku 1630.[3]) Tehdy poručil úředník vsaditi do vězení samotného primátora, poněvadž na zasvěcený svátek pracoval. S ohledem na to, že jeho příklad působí špatně na celé městečko, tedy kromě trestu vězení vyměřena mu ještě pokuta jedné libry vosku do kostela.

Jiným dokladem poměrů na Bystřicku jest zpovědní seznam z r. 1633:[4])

Bystřice	ze 355	osob	bylo	u	zpovědi	299	
Bukovany	„ 115	„	„	„	„	113	
Přeslavice	„ 186	„	„	„	„	152	
Losov	„ 75	„	„	„	„	75	
Posluchov	„ 51	„	„	„	„	51	
Klobučky	„ 87	„	„	„	„	87	
Mrskles (!)	„ 116	„	„	„	„	všichni až na několik	uprchlíků
Svisedlice	„ 73	„	„	„	„	„ „ „ „	rekrutů
Bystrovany	„ 100	„	„	„	„	„ „ „ „	kteří nedali lístků.

V poznámce se dočítáme, že jest pouze devět osob, které, ač vyzvány, tak neučinily.

Ještě hůře stálo sobě katolictví na Kunštátsku. Příčina spočívala v nekatolické vrchnosti, která zůstala dále v jeho držení. Byl to Štěpán Schmidt z Freihofenu, německý protestant, který se odstěhoval ze Štyrska na Moravu za protireformace prováděné Ferdinandem. Svojí opatrností udržel se v držení panství. Radil totiž ke smíru Moravy s císařem, ba dokonce i půjčoval komoře císařské peníze. Myslil, že tím zachrání protestantismus na svém panství a žádal proto císaře, by kazatelé mohli na jeho statcích zůstati. V roce 1623 dostalo se mu za odpověď, že sv. Stolice na žádost jeho nepřistoupila. Schmidt se tedy podrobil a po novém roce 1624 přišli na kunštátský zámek Jesuité Jan Jakub svobodný pán Magnis a Jan Arnošt Platais. Poslal je tam kardinál Ditrichštejn, aby požádali Schmidta o vypovězení kazatelů. Máme o tom podrobnou zprávu z vypsání, jež poslali kardinálovi (dat. 25. ledna 1625).

Pan Schmidt je přijal vlídně, hostil je a mluvil o kardinálovi se

[1]) Sb. Bočkova, č. 7450. — [2]) Tamže 7452. — [3]) Tamže 7457. [4]) Sb. Bočkova, 7457.

vší úctou. Když mu dali přečísti biskupův list, jímž se protestantští kazatelé vypovídají, tázal se jich, zda-li je to z rozkazu císařova.[1]) Na kladnou jejich odpověď prohlásil, že se jako vasal nikdy nemůže císaři protiviti. Nikdy nedovolí, aby se poddaní drželi něčeho, co by jejich vládci neodpovídalo, ba dokonce prohlásil, že by nekatolických kazatelů na svém paství netrpěl ani tehdy, kdyby se mu dostalo povolení, aby u něho zůstali. Prý by nechtěl činiti žádnou výjimku. Hned zároveň žádal o prováděcí nařízení ohledně vypovězení predikantů. Sdělili mu: Do 14 dnů nechť se vystěhují, ale zápověď konání bohoslužeb přichází hned v platnost. Patenty o tom nechť se vylepí na radnici nebo na kostele.

Schmidt zase projevil až podivuhodnou ochotu. Ačkoliv rozkaz se měl provésti do dvou týdnů, rozeslal hned posly po panství a hned na druhý den již odcházeli z Kunštátu oba kazatelé. Jesuité se pak na zpáteční cestě přesvědčili v jedné obci (snad v Sebranicích?), že kazatel tamější jest již rovněž pryč. V krátké době bylo všech patnáct far prázdno.

Označili jsme jednání Schmidtovo za podezřelé a ne bezdůvodně. Patrně si myslil, že přílišnou ochotou odvrátí od sebe pozornost a na panství půjde, pokud možno, vše po starém. Po novém roce 1623 s velikou horlivostí vypověděl z panství všechny kazatele, ale o rok později ho žádal Ditrichštejn, aby vypověděl kazatele i z Kunštátu.[2]) Tedy ve vlastním jeho sídle se opět usídlil predikant! Nejlepší to důkaz o chytrém jednání pánově. Ale Schmidt dovedl podporovati protestantství také ještě jinak. Ponechal totiž na statcích nekatolické úřednictvo, které mělo napomáhati při provádění protireformace! Když roku 1628 byly jeho statky zapsány do zemských desek, tedy použil té příležitosti Ditrichštejn a žádal, aby dle rozkazů císařských patentů propustil své nekatolické hejtmany, správce a úředníky.[3])

Poslechl-li Schmidt či ne, těžko říci. S jistotou však můžeme prohlásiti, že Kunštátsko zůstávalo i nadále panstvím nekatolickým. Z dopisu prvního katolického faráře Bernarda Voscinia se totiž dovídáme, že roku 1632 byla polovice poddaných donucena přijmouti o velikonocích svátosti, ale ve zmatcích válečných následujícího roku nastalých pozbyl farář opory se strany ramene světského. Tím pak se stalo, že o velikonocích toho roku (1633) měl z celého velkého panství

[1]) O tom všem Tenora, Dějiny městečka Kunštátu, 86—88. — [2]) Snopek, Akta kardinála Ditrichštejna z let 1619—1635 (ČMM, 1915), 193. Na Mikulově, 12. listop. 1624. — [3]) Tamže 39. List ze dne 3. pros.

pouze pět osob u zpovědi.[1]) Voscinius nemohl ve své farnosti působiti ještě také z jiného důvodu. Vojsko chovalo se tak, že se nikdo nemohl opovážiti někam přes pole, a tenhle kněz měl na starosti všechny fary na panství kunštátském! Obec kunštátská mu dala toho roku (1633) vysvědčení, že „pro lid vojenský sem y tam mašírující a na místech zůstávající velice nebezpečno jest na cestu se vydati, nebo neušetřujíc v tom žádného (buď on, kdo buď), loupí, berou, na kohokoliv přijdou.“[2])

Voscinius měl také ještě jiné nesnáze, a sice byla to nouze. Příčinou bylo zchudnutí farníků a hrabivost šlechty. Ve zmíněném právě vysvědčení vypovídá obecní rada kunštátská, že obyvatelstvo válkou tak zchudlo, že může faráři odváděti sotva třetinu desátků. Ještě větší nesnáze mu působila vrchnost, sahajíc na pozemky a poddané farské. V dopisu ku kardinálovi Ditrichštejnovi stěžuje sobě první katolický farář na Kunštátsku na hraběte z Náchoda, kterak mu neprávem odňal příjmy ze tří obcí náležejících ku kostelu kunštátskému a ze dvou k faře olešnické. Též sobě něco přisvojil od záduší lysického. Všechny protesty u hraběte byly marny, neboť on se postavil na stanovisko, že lidé, od kterých farář chce vybírati, jsou jeho poddanými a proto jest on a nikoliv farář oprávněn k přijímání desátků.[3]) Vznikl takto spor mezi Vosciniem a vrchností, který byl veden dlouho a houževnatě. Důkazem toho jest vysvědčení, které mu dala rada olešnická stran oprávněnosti držení obce Kněževse. Potvrzení to bylo dáno v roce 1658, z čehož vysvítá, že spor faráře s vrchností se táhl asi 25 let! Na konec ale Voscinius přece vyhrál. Je to zajisté věrný obraz kněžské bídy v době pobělohorské. Za takových poměrů, kdy farář nemohl se vzdáliti a kdy se mu bylo potýkati o sousto chleba, nelze tu o nějaké protireformaci vůbec mluviti, tím méně o násilné, jelikož ony zmíněné případy jsou ojedinělé.

Na Jimramovsku nebylo jinak. Velkým úspěchem pro nekatolictví byla koupě zkonfiskovaného panství kunštátským Schmidtem z Freihofenu. Ten tam ponechal, zrovna jako na Kunštátsku, všechny nekatolické úředníky, tak že kardinál Ditrichštejn uznal za hodno jej na to roku 1628 upozorniti.[4])

---

[1]) Sb. Bočkova 8892. Na Kunštátě, 24. dubna 1633. Ad VI. Hoc solemni paschali tampore in sacramentali confessione 5 saltem personas ex toto dominio habeo, facio, quod meum est. Media quidem pars parochianorum ante annum coacta fuit, sed hoc turbulento tempore ne quidem brachium saeculare curare vult. — [2]) Tamže, č. 8863, 23. dubna. — [3]) Zem. arch. mor. Sb. Boček. 8892. — [4]) Snopek, Akta kardinála Ditrichštejna (ČMM, 1915), 39.

Novoměstsko sice propadlo také konfiskaci a připadlo koupí Ditrichštejnovi, ale tam působila okolnost jiná, a sice ta, že vypuzení Dubští z Třebomyslic drželi se v Městě samém ještě dosti dlouho. Tak roku 1623 koupil Jiří Vilém Dubský dům po zemřelém Šebastiánovi Želechovském ze Želechovic a teprve roku 1636 jej prodal obci.[1]) Nedá se pochybovati, že pobyt bývalé vrchnosti v místě měl na nekatolíky značný vliv. Jiný jejich pomocník, jako na Horácku všude, byla přílišná vzdálenost přifařených obcí. První katolický farář, který tam působil, byl Jan Pistoris. Jeho matriční zápisy z let 1620—1628 mluví za celé knihy: v té době měl pouze pět oddavků, za rok 1629—1630 měl dva pohřby, důkaz to, že lid jím pohrdal.[2]) Kromě toho byl kostel v ubohém stavu. Vnitřní úprava i bohoslužebné náčiní a roucha byla silně sešlá, však prostředků k jich obnově nebylo. Můžeme si učiniti představu o nesnázích faráře Tomáše Molitora, když mu olomoucká konsistoř povolila (1669),[3]) by mohl prodati z krypty jednu cínovou rakev. Za ztržený obnos 33 zlatých 30 krejcarů měl koupiti svícny a jiné potřeby. Dle týchže pamětí prý též silně poškodili tamější kostel Švédi.

Nekatolíci v horách také patrně získávali posily ve svých souvěrcích, kteří se přistěhovali z Čech. O nich učiníme zmínku níže. Celkem lze s jistotou říci: Až do konce války třicetileté nelze o protireformaci na Horácku mluviti, ta začala teprve až v druhé polovici XVII. století. Z té doby máme zpráv málo. Podle obsahu je rozdělujeme na dvě skupiny: První, ve které se jeví snahy o hmotné zajištění katolického duchovenstva a druhá, jež nás zpravuje o šíření a obrodě katolictví.

Zajištění katolických kněží se jeví v soupisu některých platů ke kostelům. Již nahoře jsme ukázali, jak farář Vosmius staral se o desátky farské v Sebranicích, Olešnici a v Lysicích. Platy ke kostelu olešnickému byly sepsány v roce 1659 na faře kunštátské.[4]) O dvacet let později (1679) pak přesně stanoveny příjmy faráře kunštátského,[5]) což ale nebylo mnoho platno. Poměr vrchnosti nezměnil se ke kněžstvu ani v druhé polovici XVII. století, ba jevil se ve světle ještě křiklavějším. Kunštátský farář nedostával svého deputátu v pořádku, ačkoliv byl zevrubně (1679) sepsán a to se souhlasem vrchnosti. Právě ona mu odňala p ukázanou dávku piva pro čeleď a svobodnou pastvu[6]) na panském. Kromě toho trpěl také ještě jinak. Nelidským

---

[1]) Farní arch. Nové město, Paměti novoměstské, Molitoris. — [2]) U. d., Pistoris. [3]) U. m. — [4]) Farní arhiv v Olešnici, Hausprotokol z r. 1832 str. 9. n. — [5]) Tenora, Kunštát, 91. — [6]) Tamže, 92.

jednáním vrchnosti sběhlo mnoho sedláků z gruntů a chalup, tak že desátky, které si měl farář u nich vybírati, se náramně ztenčily.[1] Ještě horší byly poměry ve farnosti olešnické, protože tam škodila farářovi — duchovní vrchnost! Dle soupisu z roku 1659 nechtěly Ústup, Veselka a Lhota dávati farářovi desátky, protože prý podléhají abatyši od sv. Josefa v Brně.[2] Když pak farář se v tísni na ni obrátil, odpověděla mu vyhýbavě, prý o tom nic neví. V Rosičce zase postavil hrabě Vrbna dvůr ze šesti pustých stavení, ale desátky na ně připadající nechtěl odváděti.[3] Z některých míst netoliko neměl olešnický farář příjmů, ale ještě naopak měl tam dluh! Tak v Prosetíně neměl žádných příjmů. Dluhů tam měl přesně známých 15 zlatých, ostatních asi 40 zlatých. Poslední obnos váznul již od patnácti let! (1644.[4]) Jinde zase byly příjmy nepatrné. V Bohuňově měli farníci pozemky v nájmu. Za ty platili farářovi — 5 zlatých 10 krejcarů ročně. Za jednu louku dostával od nich ročně 24 grošů, za druhou 48 krejcarů.[5] V Sulkovci pole neobdělával sám, ale kolik za ně dostával nájmu, není psáno.[6] Z pole v Crhově dostával 1 zlatý 10 krejcarů ročně.[7] K tomu ještě měl přítěž v osobě kantorově, který dostával před rokem 1659 od abatyše 12 kop ročně, ale od té doby ničeho, tak že i o toho se bylo faráři starati.[8] Dle toho tedy byla hlavním živitelem olešnického faráře Kněževes, kde měl sedm sedláků, dva domkaře-zahradníky a les.[9] K tomu přistupovala štóla stanovená roku 1682. Celková bilance Olešnice byla neutěšená. Tak aspoň kolem roku 1691 měl farář Neděle na hotovosti 319 zlatých, 24 krejcarů a 2 denáry, kdežto na dluzích bylo 209 zlatých 30 krejcarů.[10]

Stejně se starali kněží-missionáři o zajištění fary jimramovské, jak patrno z jednání roku 1673.[11])

Při této mizerii jest se diviti, jak mohl kněz vůbec působiti. A přece pracoval, ovšem pokud mohl. Tím přicházíme k druhé části pramenů XVII. století, totiž pokud se týkají obnovy katolictví. Voscinius pracoval, pokud mohl, ale míti pomocníka, kaplana si netroufal. Když mu jej nabízeli při visitaci 1662 konané, odmítl nabídku, poněvadž nemá sám pro sebe na živobytí.[12]) Nejlepší důkaz, jak hrabivost

[1]) Tenora, Kunštát, 90. — [2]) Farní arch. Olešnice, Hausprotokol, 11. — [3]) U. m. — [4]) U. d., 14. — [5]) U. d., 9. — [6]) U. d., 10. — [7]) Tamže, 13. — [8]) U. m. — [9]) U. d., 15. — [10]) Tamže, 13. Štola pro Olešnici byla: Od křtu 5, 6—8 grošů. Od úvodu 6 grošů. Za oddavky 18 grošů. Pohřeb dítěte 5, 8, 10 a 12 grošů. Pohřeb dospělého beze mše sv. 15 grošů. Se zpívanou s vigiliemi a konduktem 2 zlaté, nejvýše 3 zlaté. Za kázání při pohřbu dle domluvy. Za místo v kostele 6 zlatých, které připadají zcela kostelu. (Tamže, 16.) — [11]) Sel. arch. XII. 4—65. — [12]) Tenora, Kunštát, 91.

„katolické“ šlechty překážela katolické reformaci. V Bystřici, jak se zdá, poměry se již zlepšily, neboť dle seznamu tamějších nekatolíků z roku 1653 nebylo již v městečku ani jediného měšťana, který by se — veřejně — hlásil k nekatolictví.[1]) Velmi těžce se asi pracovalo na Novoměstsku, kde práce duchovenstva byla ztěžována netoliko nepřístupností a vzdáleností osad, ale také i chováním nekatolíků, kteří se vyhýbali kněží, kde mohli.[2]) Dle zápisků faráře Monse-ho prý novoměstští kaplani s rukama sepjatýma prosili o přeložení.[3])

To jsou zprávy o činnosti světských kněží. O činnosti missionářské, t. j. o vlastní katolické reformaci máme také jen velmi řídké narážky. Zcela jistě víme o působnosti jesuitských missionářů v Jimramově. Tak Magdalena, manželka Tomáše hajného vypověděla o svém muži, kterak v Jimramově složil vyznání víry do rukou Jesuitů.[4]) To zcela souhlasí s tamějšími pamětmi, dle nichž tam působili v květnu 1680 „páni patres Societatis Jesu, totiž pan pater Karel Goliáš a pan pater Zachariáš Strniště.“ Byli tam asi delší dobu, neboť pisatel je nazývá netoliko missionáři, nýbrž i jako „faráři jimramovští.“[5]) Možná, že táž missie působila také v Dalečíně. S Tomášem hajným stejně byl totiž starý Jan Zbitovský při jesuitských missiích v Dalečíně odveden do vězení na Špilberk. Čím se provinil nelze určitě říci, ale jednalo se patrně o odpor proti přestoupení na katolictví. Ale Zbitovský si pomohl snadno z vazby. Na Špilberku konvertoval, dostal se na svobodu a žil dále jako — nekatolík. Totéž, jen že zcela přesně, víme o Janu Matuškovi ze Strahujova.[6])

Z toho patrno, že nejeden nekatolík složil vyznání víry pouze na oko, zůstávaje ve svém nitru zcela nezměněn. Výmluvným toho důkazem je soupis bystřických katolíků z roku 1659. Jak již jsme se nahoře zmínili, byli všichni občané již přihlášeni za katolíky. Ale jak se dá z rejstříku souditi, rozhodovaly asi ponejvíce poměry majetkové. Městská rada totiž rozeznávala mezi poddanými — domácími a nepoddanými — cizími. Z domácích byli jako nekatolíci pouze služební, kdežto z měšťanů ani jeden. U obojích nekatolíků, domácích i cizích, je seznam velmi výmluvný. Nejsou to lidé dospělí, nýbrž většinou dítky od 8—14 let, důkaz to, že rodinná výchova byla i dále nekato-

---

1) Neumann, Příspěvky atd. (SHK, XXI), 50. — 2) Farní arch. Nové Město. Pausa, Chronicon Neostadiense I. O tom slova Monse-ho: . . . „partim . . . quia plurimi catholicam fidem non confitentes heterodoxae a parocho se segregabant . . .“ — 3) Tamže.
4) Zem. arch. mor., místodržitelská regist. R. 11, 101, 1—2, Jimramov, 1716, 7. pros.
5) Sel. archiv, XII., 65. — 6) R 11, 101, 1 - 2.

lická. Zajímavá jsou i jejich biblická jména, jako Judita, Zuzanna. Jedna otázka při tom zůstává nezodpověděna. Shledáváme se ve dvou případech s nekatolickými dětmi katolických rodičů! Jak si lze věc vysvětliti? Je dvojí možnost: buď se jednalo o lidi pouze na oko katolické anebo o čilou nekatolickou agitaci na horách, která svedla i katolíky. Dáváme však přednost prvnímu dohadu, neboť nekatolíci byli velmi houževnatí. Výkaz bystřický nám totiž také ještě předvádí jedno smíšené manželství — Marek Dvořáků ze Dvořiště, nekatolík, jeho manželka katolička,[1]) — což je důkazem, že v době katolické obnovy neměli ani manželé na sebe vlivu. Nedivno tedy, že zůstávalo mnoho tajných nekatolíků. Nejlépe to vidíme na Novém městě, kde podle visitačního protokolu z roku 1662 bylo pouze šest set katolíků.[2]) Ostatní se scházeli na místech odlehlých. Tím se nám otvírá kapitola o t. zv. prostonárodním náboženském hnutí, která patří mezi nejzajímavější oddíly těch dějin.

V. Prostonárodní náboženské hnutí.

Nekatoličtí kazatelé byli bez rozdílu vyznání po bitvě bělohorské vypověděni, valná část jejich někdejších svěřenců přešla ke katolictví, pouze v odlehlých krajinách, kam těžko bylo se dostati, udrželi se nekatolíci. Živitelem jejich přesvědčení stávala se kniha, jmenovitě Bible, kterou jim při tajných schůzkách vykládal některý písmák. Lid tedy zůstává ve svých náboženských potřebách odkázán sám na sebe, a proto tajné ono hnutí náboženské nazývá se hnutím prostonárodním.

Příznivé jemu okolnosti byly nekatolické vrchnosti, které mlčky své souvěrce trpěly (Kunštát, Jimramov), přílišná rozlehlost far, která naprosto znemožňovala knězi, by řádně působil v duchovní správě. S tím souvisel i nedostatek kněží, tak že do nekatolických osad mohl kněz jenom zřídka přijíti. Tak na př. ve Lhotě u Bystřice konaly se bohoslužby katolické nejvýše pětkráte do roka, ve Vítochově průměrně jednou za měsíc.[3]) Tak tomu bylo i v jiných farnostech. Přimyslíme-li si, že v době zimní za tehdejších poměrů do některých vesnic nebylo vůbec možno se dostati, tedy docházíme k přesvědčení, že nekatolíci tam byli vlastně pány, kdežto katolický kněz byl tam pouhým hostem.

Jak již jsme se zmínili, máme první doklad o tajných schůzkách z Nového města, kde se roku 1662 scházeli nekatolíci v lesích.[4]) Druhý

1) Neumann, Příspěvky atd. (SHK, XXI), 50. — 2) Volný, Kirch. Top. II, 2, 387. — 3) Tenora, Bystřice 63. — 4) Volný, Kirch. Top, II, 2, 375.

doklad máme z Olešnice, avšak ten se nese ve směru jiném. Dosvědčuje totiž, že doma pozůstalí nekatolíci nezůstávali zcela opuštěni, nýbrž dostávalo se jim duchovní posily od svých uprchlých souvěrců z ciziny. Je to knížka emigranta Šimona Křenka „Plást strdi.“ Křenek žil v Psárech v knížectví olavsko-břežském na statcích pana Krištofa Velena Šarovce ze Šarova, kde sepsal roku 1670 uvedenou modlitební knihu, kterou věnoval svým dítkám. Poněvadž se spis nalezl na Moravě, tedy je tím prokázáno spojení domácích nekatolíků s emigranty.[1])

O pevnosti nekatolictví na Kunštátsku nejlépe svědčí visitační protokol z roku 1653, ve kterém farář Voscinius takto naříká: „V oněch horách jest lid velmi převrácený, ve stavu beznadějném. Vypravuji se k nim s nebezpečím života.“[2]) Při narážce na Křenka nelze pominouti zprávy cechovní knihy olešnických tkalců. Dle ní byl 1670 přijat do cechu Hons Jirknosek „z saského království.“[3]) Je zcela možno, že příchod Jirknoskův souvisel s utvrzením styků s cizinou. Jinak si aspoň nelze vysvětliti, že by se cizinec stěhoval do země zbědované tak, že domácí z ní utíkali.

Současně již se také shledáváme s čilým hnutím nekatolickým v té době. Zprávy o tom dochované svědčí, že vystěhovalci jim netoliko posílali knihy, ale i kazatele. Na Horácku byli dvojí emissaři: sašti a uherští. Velmi zajímavý případ nacházíme kolem roku 1686 v Lišné u Německého na Novoměstsku. Tam se tehdy přistěhoval jistý Tomáš hajný, který asi kolem roku 1656 přestoupil na katolictví v Mohelně. Když přišel do Lišné, seznámil se tam s tajným kazatelem Václavem Trojanem, který ho zase od katolictví odvrátil. Trojan jest první známý tajný kazatel, který na Horácku působil. Byl schován v Loučném u Strachojova (na Bystřicku), kde se hajný i jeho manželka zpovídali a potom od něho přijímali. Večeři Páně jim podával jakýsi bradatý Uher.[4]) Více zpráv o Trojanovi bohužel nemáme. Velmi zajímavý však jest pro náboženské hnutí lidu na horách prostředek, pomocí kterého se lidé měli snáze vrátiti ku katolictví, případně se v něm upevniti. Dle smlouvy po roce 1620 učiněné — odpuštěno lidu z Veselí totiž odvádění desátků k faře bystřické![5])

Jiný doklad nasvědčuje, že nejvíce lid lákalo přijímání pod obojí

---

[1]) Višinka, „Plást strdi“, modlitební kniha exulanta Šimona Křenka Olešnického (ČMM, 1911), 351, d. To jest první písemný doklad, ač možno jest, že spojení bylo již mnohem dříve. Jako student jsem slyšel od řídícího z Březin (u Poličky), že tam mají dopis od emigrantů ze Žitavy (1628) s modlitbou za Fridricha s Alžbětou. — [2]) Volný, Kirch. Top. II, 2, 70. — [3]) Archiv městyse Olešnice. — [4]) Zem. arch. mor. místodržit. regist. R 11, 101, 1—2. — [5]) Tenora, Bystřice, 62.

způsobou. Lid původně kališnický nemohl se od svého způsobu odtrhnouti a proto tím spíše dával se zváti na schůzky a pobožnosti od různých kazatelů, se kterými se třebas ani myšlenkově neshodoval. Proto se shledáváme na Kunštátsku s praxí, která se snažila tuto přitažlivost oslabiti. Katoličtí kněží totiž lidu podávali rovněž z kalicha.[1]) O tom se dočítáme v účtech fary kunštátské, ve kterých se shledáváme s položkami na víno pro komunikanty v letech 1682—1691, 1697, 1699 a 1702—1713. Bylo toho také velmi třeba, aby se lidu návrat ku katolictví aspoň trochu usnadnil. Události počátkem XVIII. století na Horácku se zběhnuvší jsou toho nejpádnějším dukazem.

Po svém vítězství nad polským králem Augustem II. vynutil švédský král Karel XII. na císaři Josefu I. náboženskou svobodu pro nekatolíky ve Slezsku. To působilo velmi na tajné nekatolíky v našich zemích. Tak na Litomyšlsku podali poddaní králi švédskému pamětní spis opatřený asi 7000 podpisy[2]) a po venkově rozesláni důvěrníci, aby sbírali peníze na vydání s diplomatickým jednáním spojená. Běhy válečné provedení jejich úmyslu netoliko zmařily, ale ještě nekatolíky celá záležitost poškodila, neboť se jí prozradila velmi rozvětvená a čilá jejich propaganda. Této agitaci doma a jednání se zástupcem krále švédského za hranicemi třeba věnovati více pozornosti, protože dle Rezka „zpráva o tom není jasná, ant nevíme ani kdy, ani jakým zpusobem věc se měla provésti."[3])

(P. d.)

---

[1]) Neumann, Příspěvky atd. (ČHK, XXI, 46. — [2]) Rezek, Dějiny prostonárodního náboženského hnutí v Čechách, I, 61. — [3]) Rezek, U. d. 61.

Mravní podklady obchodu.

Dr. Augustin Štancl. (Č. d.)

Nemůže však právě obchodníkova spekulace vykonávati vliv na vkus a cenění obecenstva, když zná jeho potřeby a užitek svého zboží? V tom by tkvěl hluboký význam výchovný, který je rozhodně obsažen v povolání kupeckém. Ani kupci ani zákaznictvu se nedostane ničeho samo sebou, oba docházejí svých cílů a zvláště ideálních jen prácí. Spoléhati se jen na správnou pudovost lidských náklonností a žádostí, zklame nejčastěji. Můžeme-li věřiti vymoženostem novější zdravovědy národů, pak se tito nejen nedostatečně a nehospodářsky, nýbrž zrovna na škodu nejen individuí, nýbrž i celku živili, a to proto, že mnohým potravinám přikládali vyšší, avšak neodůvodněně vyšší cenu a ostatních neprávem nedbali. Z toho jest zřejmo, že lze osobní hodnocení a oceňování uvésti do shody s věcným užitkem a hodnotou zboží. Třeba jen najíti vůdce, a tím má býti obchodník. Dorpatský kterýsi učenec chtěl před lety upevniti ve skutečnosti věčně kolísající cenník zboží věcnou stupnicí cen, chtěl sestaviti jakýsi ideální cenník. Marné ovšem úsilí. Ale něco podobného musí míti na mysli maloobchodník při styku se svým zákaznictvem. Kupec, který je si vědom, že jeho povinností jest potřeby, cenění a vkus obecenstva poznati, je říditi a i opraviti a který tomuto vědomí dává do služeb celé své umění a vědění, ten plní velké mravní poslání obchodnické. Svědomitý obchodník uplatní toto své poslání v malém, ba i v nejmenším.

Jaroslaw uvádí praktické příklady. V kterémsi odvětví obchodním jest na prodej poživatina přirozená, vedle ní jest však také náhražka, která je snad o 20% lacinější. Samo sebou se rozumí, že zákaznictvo se požene za náhražkou, poněvadž je lacinější. Obchodník o ceně snad rozhodovati nemůže, rozhodli o ní už jiní. Přes to mu hlásá jeho „ideální cenník“, že když zboží pravé přijde za 2 K, pak náhražka nemá ceny 80, nýbrž 50 halířů. Má li snahu jen mnoho zboží odbýti a mnoho vydělati, pak ovšem nepoučí svých zákazníků o pravém stavu věcí a neodradí jich od náhražky. A přece není cena 80 hal. spravedlivou, poněvadž neodpovídá hodnotě zboží. Svědomitý kupec bude toho dbalý a napne všecky síly, aby spravedlivost zvítězila, i kdyby se jednalo pouze o takovou maličkost, i kdyby předvídal jen nepatrný úspěch, za to se vydával do nebezpečí, že se bude o něm mluviti jako

o neústupném paličáku a o člověku, který chce všemu vždycky lépe rozuměti a jehož krámu je lépe se vyhnouti.

Jaroslaw praví, že právě tato ztráta bude zkušebným kamenem pro jeho upřímnost a silnou vůli po spravedlivosti. Není spravedlivostí, co po mně obětí nežádá a zač draze platiti nemusím.[1]) Je to jistě jedině správná a zdravá zásada, kterou obchod jen získá a velkou výchovnou svou činnost uskuteční.

Ale není jen třeba potřeby zákaznictva opravovati, říditi a zrovna vésti. Obchodníku nesmí býti lhostejným ani vkus a umělecké cítění a hodnocení zákazníkovo. Čím více bude toto zjemněno, tím méně se budou kupovati obhroublé, továrnické výrobky, které nejen urážejí svou nevzhledností, ale také škodí svou ledabylostí, která jest nutna tam, kde se jedná co nejvíce a co nejrychleji vyrobiti tovary. Zákazník bude lépe uspokojen, bude-li obchodník míti na zřeteli i jeho cit umělecký a vkus, poněvadž bude lépe obsloužen. Po čase si jistě uvědomí, že nebyl ošizen a že věc i dráže snad koupená se dávno vyplatila jasem, který vnesla do jeho domácnosti.

To vše předpokládá velkou znalost věcí a lidí. Cenu a význam obojího zná i obchodník nepoctivý. Také jen výdělkářský obchodník pracuje s oběma. Snad došel obojího nejen prací, nýbrž i škodou a snad škodou značnou a nyní je v pokušení zjednati si náhradu i s úroky dobrými. Byl by to úkon raffinované vypočítavosti docela nehodný kupce, jehož zásadou má býti spravedlivá cena, poněvadž spravedlivost jí žádá! Ruskin, jeden z nejšlechetnějších duchů Anglie, odsoudil prvnější praxi slovy: „Jest vědění založené na nevědomosti, je schopnost založená na neschopnosti. Všecky ostatní vědy a schopnosti se pěstují, aby nevědomost a neschopnost na straně druhé byly překonány. Jen kupecké vědomosti se namáhají nevědomosti na straně druhé udržeti a ještě rozšířiti." Poctivějšího soudu nemohl nikdo pronésti o kupecké chytristice než Ruskin. Dle něho se tato za peníze a výdělek postavila do služeb nevědomosti a zpátečnictví.

Proto vyniká právě obchodnický svět tajnůstkářstvím. Majitel posledního kramářství se domýšlí, že má cenná obchodní tajemství, která mu jest bedlivě střežiti před nezasvěcenými. Ale i redaktoři odborných listů i obchodnických by mohli vykládati celé kroniky o tom, jak nesnadno se jim dostává zpráv o událostech a proměnách v obchodním světě a jak zprávy získané jsou většinou kusé a málo spolehlivé. Vše

[1]) Benno Jaroslaw, Ideal und Geschäft, p. 42.

vymění kupec, jen své zkušenosti ne. Proto také ono pohrdání i v kupeckém světě vědomostmi, kterých získává budoucí obchodník na obchodních školách všech typů. Mezi obchodníky jest ustálené mínění, že „práskaným obchodníkem" nemožno se státi z knih a přednášek, poněvadž tu pravou kupeckou moudrost si každý nechá pro sebe. Umění, vyráběti zlato, se provádí ještě dnes za zavřenými dveřmi jako za časů alchymistů. Že umění to ve všem nesouhlasí se zásadami poctivosti a spravedlivosti, je samozřejmé, jinak by se tolik světla neštítilo. Proto však nežádáme, aby obchodník vše dal, jak se říká, na velký buben a přede všemi. Důvěra kupcova se však nutně má odměniti pravdomluvností obchodníkovou. Jinak by Tertullian měl pravdu, když píše ve spise „Ad uxorem", že slova kupovati používá Písmo, aby poznačilo hříchy, které se pášou ze ziskuchtivosti.[1] Mezi obchodníkem a kupcem budiž světlo a nikoliv tajemné přítmí! Tajnůstkářství není však jen vlastností kramářskou, tajnůstkářství hoví i mocné velké obchodní podniky i kartely. B. K. Rokytanský se o této kapitole právě v kartelářských kruzích obvyklé rozepsal v „Reichspost" 20. června 1912. Dle něho si starý rakouský stát nemohl zjednati ani statistiky o vydáních výrobních v podnicích zkartelovaných. Jak tato skutečnost škodí veřejnosti nejširší, pro to je dokladů dosti nejen z praxe státní, nýbrž i z hospodářského života vůbec.

Obchod nesmí býti vybudován na úskoku a klamu, také jeho jedině zdravou základnou může býti jen pravda a spravedlivost, důvěra a pravdomluvnost. O tom přesvědčiti své zákaznictvo je povinností obchodního světa, k tomu má sloužiti spekulace, která uvažuje i o výchově zákaznictva.

Není to úloha snadná, poněvadž není ani formulí ani předpisů, dle nichž by ji bylo možno luštiti. Duchaplný kterýsi sociolog míní, že jemnocitnost obchodníkova, mající vystihnouti náklonnosti obecenstva, musí se stupňovati až do hotového jasnovidství, které postřehuje i budoucí změny vkusu a zájmu zákaznictva. Dodává, že pomocí soutěží se zdaří zhusta to, co dovede jen láska: postihnouti totiž nejvniternější přání druhých dříve ještě než si je tito sami uvědomili. Ale to ještě nestačí svědomitému obchodníku. Nejde o to, postihnouti nálady a náklonnosti obecenstva, svědomitému obchodníku to nepostačí, půjde dále, aby dovedl tyto choutky reformatorsky předurčiti a tak své zákaznictvo v lepší v pravém slova smyslu převychovati. Volno li pak

[1]) Dr. Seipel, Die wissenschaftlichen Lehren der Kirchenväter str. 157, Tertullian Ad uxorem.

už obchod s láskou srovnati, pak nestojí ten na výšinách lásky, kdo vyčte z očí milované osoby všecka její přání, ano kdo jí nedopřeje ani pro přání času a plní je dříve než v srdci milencově vůbec vznikla. Tak si vede zamilovaný, nikoli však opravdu a rozumně milující. Ten chce více. Za vlajícími závoji prchavých nálad a choutek chce poznati nejvniternější podstatu milované osoby, aby do ní vštípil své nejšlechetnější tužby a zárodky svých velkých myšlenek, a tak vytvořil něco vyššího, lepšího a vznešenějšího z milované osoby.

K tomu třeba studia psychologické pravidelnosti, dle které hospodářské potřeby vznikají, rostou, se mění a zase odumírají. Tomu studiu se musí obchodník oddati, aby uměl zdravé a nutné potřeby pěstiti a škodlivé vyhladiti. Je mu třeba nejen se postarati o zboží prvotřídní, jsou mu také nutni prvotřídní kupci, a ty si musí vychovati.

Spekulace se hlavně odnáší do budoucnosti, chce vystihnouti to, co má teprve býti, pracuje s domněnkami, dohady a pravděpodobnostmi, studuje všecky možné kursovní a tržní zprávy, statistiky a ankety. Zvláště velkoobchodník se této práci věnovati musí. Je to těžká a vysilující mozková práce. Ani maloobchodník se jí nemůže vyhnouti, ale jedině směrodatným mu nebude velký kupecký svět nabídky a poptávky, proň bude rozhodujícím jeho krám. Jak silná byla poptávka, mu poví spočítaná denní kasa, které zboží šlo na odbyt, o tom jej poučí prázdné regály. Ale to ho ještě nemůže uspokojiti, dokud si nezodpoví otázky: Mělo to tak býti? Mají kupci opravdový prospěch ze svých kupů; udělal jsem vše, co mou povinností bylo? Měl jsem zboží opravdu dobré a stačím potřebám zákazníků?

Obchodníku jest nutné zbožíznalství, ale nejen proto, aby uměl je správně hodnotiti, rozlišovati dobré od špatného, ale proto, aby dovedl svědomitě vyhověti potřebám svých zákazníků. Svědomitý obchodník přičiní se poznati výživnost různých potravin, vyzví výhřevnost různých paliv a svítivost různých světelných pramenů. Zajímati se bude o potřeby, poměry a schopnosti svých zákazníků a dle nich individuelně ukojí jejich potřeby. Vždyť není cílem obchodu ukojiti pouze požívačnost a touhu po pohodlí ať cizím ať vlastním, obchod má cíl vyšší, podporovati každou mravní, kulturně oprávněnou činnost.

Jsou známí obchodníci, svědomití, kteří vyptavše se důkladně na potřeby a poměry zákazníkovy a na jeho finanční sílu, sami mu předloží potřebné. Kdo tak svědomitého obchodníka našel, jistě nikdy nelitoval, že sám si zboží nevybral.

Zdá se v tom býti trochu znásilnění a na prvý pohled takové

jednání zaráží a i odráží, ale i spravedlivost je přísná a i ve spravedlivém obchodníku je vášnivá rozhodnost skryta, vyjádřená větou: Jen když spravedlivosti se dosti stane, svět při tom může zahynouti. A tak si pomyslí i svědomitý obchodník: Spravedlivá cena je mi nad přízeň a také nad zisk. Obecenstvo vychované se smyslem pro spravedlivost je jistě zisk největší.

Není shody v názoru o ceně spravedlivé. Různé školy různé pronášejí výměry. Klasická škola vidí na př. v ceně spravedlivé nahromaděnou a použitou práci, novější školy vidí spravedlivou cenu tkvíti v osobním cenění kupců a prodavačů. Jiní zase názory ty spojují a rozšiřují o vlastní hodnotu věci.[1])

Jest otázkou, bude-li možno jednou přesně vymeziti spravedlivou cenu věcí. Snad se to nikdy nepodaří, poněvadž k tomu je asi třeba bystřejšího rozumu, než jaký rozum lidský jest. Ale z uvedeného víme aspoň tolik, v čem záleží nespravedlivá cena zboží. Nespravedlivou jest jistě cena, když vyvolají se úskokem, klamem a lží nesprávné pojmy o ceně zboží v kupci, nespravedlivou bude cena, když nesprávné cenění se strany kupcovy se neopraví povinným poučením a rozkladem.

Ve spekulaci obchodníkově je skryta i tvůrčí moc, tvořiti má správné názory v zákazníkovi o jeho potřebách a jich účelném ukájení. Když to se mu podaří, zjednal zboží svému cenu spravedlivou.

Ale obchodník je vždy ve velkém nebezpečí nedbaje věrnosti a důvěry otevříti bránu podvodu a úskokům, aby našel osobní prospěch na účet jiných a aby za peníze vše nabízel, nejen zboží, nýbrž i čest a ctnost. Možnost rychle a snadno vydělávati svádí nejčastěji ke mravní zrůdnosti.[2]) Obchodník se setkává u svých zákazníků s nesčetnými klamnými představami o zboží, s nesprávnými potřebami a nebo tyto sám vyvolává. Pracuje s klamem a mamem, které patří pod hromadný pojem lži.

Diviš Kartuzian předkládá celý rejstřík hříchů kupců proti pravdě. Jsou to nebezpečné lži, které jsou podle druhu svého těžké hříchy, poněvadž vyvírají ze žádostivosti a řízeny jsou na poškození a oklamání bližního; pak lehkomyslné přísahy a bezbožné přísahy křivé, což jsou zločiny zavržitelné, které kdo pášou, dosvědčují, že jsou vůbec dalecí od bázně a lásky k Bohu a bližnímu a pravé spravedlivosti: takoví mají za peníz duše své na prodej a penězům dávají přednost

---

[1]) Neuschl, Křesťanská sociologie, I. 41, 42—10, 11.

[2]) Dr. G. Ratzinger, Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen, Freiburg, 1895, 316.

před Bohem a pravdou — proto se přirovnávají k modloslužebníkům a jsou horší pohanů. Mimo to se do zaměstnání kupeckého vměšují podvody, úskoky ve slovech i skutcích, v přetvářkách, znameních a pokynech. Proti nim mluví prorok Isaiáš: Lstivého nástroje jsou nejhorší (Is 32, 7) a král David: Muže vraha a úskočného zavrhuje Pán (Ž. 5, 7) a Malachiáš prorok: Prokletý úskočník! (1, 14.) Těžké také a mnohonásobné nesprávnosti a nespravedlivosti mnohé ve váhách, mírách, závažích. Ve všem tom spočívá těžký hřích, zvláště když se tak děje stále a zvykem hrůzným se stávají. Proto jak Mojžíš a Šalomoun hlásají (Lev. 19, 35. Přísl. 20, 10), to vše se hnusí Nejvyššímu. A jsou zavázáni k náhradě a dostiučinění všichni, kteří takovým a podobným způsobem šidí své bližní, zvláště ti, kteří vědomě a svévolně a schválně tak jednají. Proto jsou ve velmi nebezpečném stavu a velmi pošetile jednají tak hřešící, poněvadž nikdy nemohou býti rozhřešeni a nemohou přijímati, leč by dříve vrátili, kolik mohou. Nechť toho dbalí jsou ti, kteří látky prodávají na místech, na kterých barva a hodnota se špatně mohou postřehnouti, ti bláhoví kupci se ukazují býti syny temnoty a spojenci knížat pekelných. A hle, všecka tato zla vyvírají z nejnešťastnější lakoty. Proto v Kazateli je psáno: Nad lakomce nic zločinnějšího, nic nespravedlivějšího než milovati peníze; lakomec věru i duši svou má na prodej. (Eccli. 10, 9, 10.[1]) Právem píše také opat Trithemius: Poctivý obchodník, kterému nejde o pouhý zisk peněžní, nýbrž se v jednání a obchodování řídí dle božských a lidských zákonů a nuznému rád uštědřuje ze svého majetku a zisku, zaslouží stejnou úctu jako kterýkoliv pracovník. Ale není snadnou věcí v kupeckých záležitostech vždy poctivým zůstati a při živnosti se neoddávati ziskuchtivosti. Bez obchodů nemohou obce býti, ale přílišný obchod jim spíše škodí než prospívá, poněvadž vyvolává chtivost peněz a zisku a požívačností lidi činí změkčilými a vysílenými.[2])

K nepoctivosti lákáni jsou obchodníci i nedostatečností zákonů světských, které se nutně zastaví před prahem svědomí, poněvadž tam jejich moc už nesahá. Diviš Kartuzián dle sv. Tomáše počítá i s touto nedokonalostí a píše: „Mimo to věz, že podle lidských zákonů lze při koupi a prodeji klamati, jen když šidba nepřekročila polovici spravedlivé ceny. Zákon lidský má totiž před očima jiný cíl než zákon božský, pokojný totiž styk mezi lidmi v tomto životě a dává se všemu lidu, ve kterém jsou mnozí od ctnosti odpadlí. Proto nemůže zakazovati, cokoliv

[1]) Dionysius Carth. De vita et mercatorum et justo pretio, art. 8

[2]) J. Janssen, Geschichte des deutschen Volkes, I. 404, 412. Freiburg 1883.

proti ctnosti jest, nýbrž co znemožňuje vzájemné pokojné bývání mezi lidmi; jiné pak považuje jako za dovolené, ne proto, že by to schvaloval, nýbrž že jich netrestá, jako živnost nevěstek a lichvu. Ošidí-li však nad polovici spravedlivé ceny se vzájemně kupec a obchodník, nutí je k náhradě i zákon lidský. Zákon však boží nenechá nic špatného bez trestu. Proto nezachová-li se při kupu a prodeji správnost spravedlivosti, je vázán k náhradě, kdo více získal, tomu, kdo škodu utrpěl, je-li poslední značná; což proto dím, poněvadž spravedlivá cena není na puntík a přesně určena, nýbrž pozůstává v jakémsi odhadu lidí, tak že nepatrné zmenšení nebo zvětšení se nezdá rušiti správnost spravedlivosti. V tom přece zpytuje každý své svědomí![1])"

Toto svědomí mu však zakazuje nepravdu, klam a mam a lež. Morálka zná zvláštní druh lži, lež totiž kupeckou, kterou nutno řaditi ku lžím usilujícím poškoditi bližního, ať je to už jeden nebo celá veřejnost, a sobě jí pomoci.

Této lži není nepřístupný velkoobchod, jak by mnohý myslil a jak by se také zdálo. Zdá se, že velkoobchod má tolik kapitálu v moci, že je nutně respektován a že mu netřeba teprve zákazníky hledati a lákati, ti jej vyhledávají sami. Ale to se jen tak zdá. Velkoobchod a velkokapitál jsou spojeny a víme, že vlastností lakoty jest býti nenasytným. Thales byl jeden ze sedmi mudrců řeckých, nevynikal však jen spekulací filosofickou, nýbrž uměl stejně bystře spekulovati i v obilí à la bausse. Cicero označil maloobchod špinavým, denár vyzískaný byl ovšem bídným v očích velkokapitalisty, který počítal jen s talenty, ale byli proto rytíři římští, ti kupci staré Romy, proto poctivější a neuměli právě oni bohatství z provincií jim svěřených hromážditi do kapes svých? Jinak to ovšem nešlo než klamem na všecky strany. Tak ani velkoobchod nemusí byti reelnějším k malým zákazníkům. Mluví se zase, že velkoobchod sám sebou už vyžaduje vyšší mravní kvality, vyžaduje zejména velké přesnosti a péče a hlubokého a širokého rozhledu a proto že ve styku mezi velkoobchodníky aspoň není mravní zchátralosti, které dosti často propadá maloobchodník, obchoduje se svými zákazníky, kteří nemají ani stejné zkušenosti ani stejných vědomostí, a proto mohou býti přelstěni a ošizeni.

Badatel, který se hlavně zabýval ekonomií obchodu píše: „Velkoobchod se stává tím, že strany stejné nebo skoro stejné síly usuzovací při prodeji a obchodu proti sobě stojí, typickým uskutečněním abstraktního pojmu o soutěži mezi stejně silnými jedinci . . . Jinak ve skuteč-

[1]) Dionysius Carth De vita et regimine curatorum, art. 42.

nosti nestávající rovnost sil je zde před námi... Je v povaze velkoobchodu odůvodněno, že mu není třeba jednati leda s druhy stejné jakosti... Tytéž zkušenosti, táž směnná schopnost se stýkají pravidlem při obchodech velkoobchodníků."[1]) Proti tomu stojí však H. Spencer, který ve své úvaze o obchodní morálce píše: „Je neuvěřitelno, aby ti, kteří obchodují na celé balíky a tuny, průměrem se v mravnosti lišili od těch, kteří obchodují jen na metry a kila. Obchody prvních nejsou jen tak hmatatelné a tak zřejmě nevystupují na veřejnost." B. Jaroslaw popírá také rovnost stran při stycích velkoobchodnických a vypočítává hned příkladem mnohé finessy, které zmaří všecku tu vybájenou rovnost a před nimiž nikdo bezpečen není, ani největší velkoobchodník ne.[2]) Mimo to nutno uvážiti, že obchodník pro svůj obchod do různých přichází styků, které přímo jeho obchodu se sice netýkají, ale s obchodem souviseti mohou a dokonce mu mohou i škodu působiti. Je to zase velké pokušení. Obchodník snaží se mu často vyhnouti tím, že mluví o všem, jen ne o tom, po čem byl tázán, anebo mluví nepravdu s omluvou. Však obchodně nikoho nepoškozuje! Snad několikrát tomu tak bude, ale kdo může zaručiti, že tomu tak vždycky bude a že jednou nabytý zvyk se také neuplatní v obchodních stycích. Při mnohém mluvení je pak skoro nemožno vyhnouti se nepravdě. Proti tomu může pomoci jen bezvýminečná zásada: Pravda nade všecko a vždycky, i tehdy, kdybych přímo z nepravdy ani zisku neměl! (P. d.)

[1]) Benno Jaroslaw, Ideal u. Geschäft, p. 55.
[2]) Jaroslaw, tamtéž, p. 55, 56.

Pohostinství (symfilie) u mravenců.

Příspěvek k řešení problému účelnosti v přírodě. (O.)

DR. K. ZÁVADSKÝ.

II. Vysvětlení symfilie.

Zajímavé podrobnosti symfilie mezi Formikou a Lomechusou, mezi mravencem dravým a drabčíkem hostem, může každý snadno pozorovati, zařídí-li si formicarium. Avšak ne každý pozorovatel je s to, aby ji náležitě pochopil a vysvětlil. Když ani znalci se neshodují v názorech svých, tím méně dovedeme my, kteří jsme sotva nahlédli do tajů života mravenčího, řešiti záhady biologické. Přidržíme se tudíž osvědčeného vůdce a vědce P. Wasmanna.

V obšírném díle, vydaném loňského roku ve vědecké sbírce Schaxelově „Abhandlungen zur theoretischen Biologie,“ nadepsaném „Die Gastpflege der Ameisen, ihre biologischen u. philosophischen Probleme“, P. Wasmann[1]) pojednal důkladně o symfilii, dovedně a účinně obhájiv původní svůj názor proti námitkám jiných badatelů. (Wheeler, Escherich). V zhuštěné formě, ale přece snadno srozumitelné, shrnuje tu důležité výsledky mnohého přemýšlení na základě vlastních a cizích pozorování.

Pohostinství u mravenců je zjevem všeobecným. Není myslím mravence, jenž by neměl svého hosta. Ve volbě jeho řídí se patrně určitými pohnutkami, nikoli pouhou náhodou. Nepředpojatá mysl vidí v každém dění přírodním, zejména v dění oživené hmoty, výsledek součinnosti popudů vniterních a vnějších. Lze tedy očekávati, že také výklad symfilie bude zbudován se zřetelem k činitelům vniterním i vnějším. W. formuluje v tom směru svůj názor takto:

1. „Symfilní pudy mravenců vyvinuly se fylogeneticky a dědí se jako specifické zdiferencování pudu chovního a adopčního, jímž se vyznačuje sociální hmyz. Musíme je považovati za zvláštní pudy se zřetelem k tomu, že adopce a chov se dědičně ustálily vůči určitým druhům pravých hostů. Bez nich nedovedeme vysvětliti skutečnosti.

[1]) P. Wasmann S. J. Die Gastpflege der Ameisen, ihre biolog. u. philos. Probleme. (234. Beitrag z. Kenntnis der Myrmecophilen u. Termitophilen.) Mit 2 Tafeln u. 1 Abb. im Text. Berlin. Verlag von Gebrüder Borntraeger 1920. 176 S. 24 M

2. Praví hosté mravenců a termitů jsou vychováni na základě symfilních pudů a selekce amikální. (Ein Züchtungsprodukt der Symphilie-Instinkte ihrer Wirte vermittels der Amikalselektion." Str. 5.)

Abychom se hned dotkli hlavní věci, o kterou v těchto thesích jde, W. mluví o vývoji; pohostinství není mu zjevem původním. Má pro toto tvrzení své důvody závažné.

Již různost pravých hostů u různých mravenců poukazuje na volbu vůči cizorodým živočichům, předpokládá však také všeobecný sklon k přijetí a chovu jejich. Když si jednou svého hosta oblíbili, zůstali mu věrni a přijímají jej kdekoli. Lomechusa je vskutku hostem mezinárodním; anglický mravenec dravý přijme německou Lomechusu bez nejmenšího odporu, přijímá ji jako dobře známého rodinného hosta. Ani zápach německého mraveniště mu nevadí, třebas nestrpí dravý mravenec druha ze sousedního mraveniště Takové přátelské jednání svědčí o vrozeném a zděděném sklonu Formiky k Lomechuse. Než uvažme, že se k Lomechuse tak pohostinně chová jen a jen mravenec druhu Formik, žádný jiný. Jiní mravenci mají jiné hosty. Z toho plyne, že onen všeobecný sklon k přijetí a chovu hostů se u Formiky specialisoval na Lomechusu, u jiných k jiným a nyní se jako zvláštní pud dědí.

K myšlence vývoje vede ještě úvaha o odrůdách drabčíkových. S Lomechusou spřízněni jsou drabčíci Atémeles a Xenodusa, oba hosté dvoudomí. Liší se od Lomechusy velikostí a útlostí. Bylo už řečeno, že jenom v létě jako hmyz jsou hosty v jiných mraveništích, na jaře že se zdržují u Formiky, bez níž by se jejich larvy nemohly vyvíjeti. U Formiky mají svou kolébku, na letní byt však a na zimu se stěhují jinam: Atémeles, menší a útlejší než Lomechusa, k Myrmice, Xenodusa k mravenci Camponotus, a žijí s nimi v pravé symfilii. Za to se Lomechusa neudrží ani u Myrmiky ani u Camponota.

Co do zeměpisného rozšíření, obývá Lomechusa a Atémeles okrsek eurasijský, jsou příslušníci zvířeny palaearktní, Xenodusa však je rozšířena v sev. Americe a Mexiku jako typ nearktní, samozřejmě jenom potud, pokud sahá Formika, nezbytná chůva jejích larev.

Příčinu dvoudomosti drabčíků r. Atémeles a Xenodusa vidí W. v jejich slabosti. Více než malost n. velikost rozhoduje útlost jejich, takže by u náruživých a bojovných mlsounů Formiky se neudrželi; musí tudíž prchnouti a po delší karanténě v přírodě hledati si jiných, mírnějších a shovívavějších hostitelů. W. nejednou pozoroval, jak Formika v létě nemilosrdně lízá a tahá Atémelesa, až jej rozcuchá a sežere. (Str. 74.) Propadá-li již starý Atémeles hroznému osudu zahynutí, tím

více právě se vykuklivší, jehož krunýř ještě neztvrdl. Co dnes je pravidlem, to se dálo také na začátku, kdy se Atémeles jako zvláštní odrůda odštěpil od rodu Lomechusy. Je tedy podle W. velmi pravděpodobno, že jednodomost a dvoudomost hostů se vyvinula jako následek biologické zdatnosti po př. nezdatnosti drabčíků.

Že tito tři drabčíci vývojezpytně souvisí, netřeba ještě dokazovati, stačí tu důkaz zoogeografický. Kde není Formiky, není drabčíků hostů, ačkoli Myrmica má větší rozšíření než Formica, a Camponotus nadto je kosmopolita (str. 54.). Poněvadž Atémeles a Xenodusa jsou mladší než Lomechusa, vyznačují se také měnlivostí forem, kdežto Lomechusa se nemění.

Jsou to arci domysly jenom pravděpodobné. Ze zeměpisného rozšíření hostů a jich mladších odrůd W. usuzuje v hl. III. také stáří jejich, čehož můžeme pominouti, abychom se v těchto podružných věcech příliš nezdržovali.

S y m f i l i e s e v y v i n u l a. To je these W. Ptáme-li se po činitelích, kteří její vývoj umožnili, uslyšíme o oboustranném přizpůsobení: o somaticko-psychickém přizpůsobení hostů a o psychickém přizpůsobení mravenců.

U h o s t ů jeví se jistý pud k návštěvě mravenišť určitých hostitelů, jejichž puch je láká; dále jistá opatrnost v užívání obranné zbraně, že totiž velmi zřídka nebo jenom v nejzazší nouzi se brání silnými salvami proti svým hostitelům, také dotěrnost jejich, zejména napodobování mluvy tykadly a žebrání o potravu, jimiž se někteří hosté (Atémeles u Myrmiky) podloudně „vlísají“, celý vnějšek, shodný s jednáním, to vše je dáno z vniterních vloh hostů, snad spontaními změnami n. mutacemi jejími. Některé vlastnosti se zdokonalovaly a stupňovaly, na př. bujný vzrůst štětek a hojnější vyměšování arom. olejů následkem stálého lízání a škubání mravenců (funktionelle Reizwirkung). W. pozoroval také u mravenců zvýšenou zálibu pro některé jedince mezi jejich hostmi, mluví o skutečném výběru (Amikalselektion) mezi mnoha Lomechusami. Tyto popudy, vycházející od mravenců, jsou hostům vnějšími činiteli. Ve spojení s vniterními však vedly k somaticko-psychickému vývoji symfilie u hostů. Vniterní a vnější popudy mají za výsledek dokonalé přizpůsobení hostů k mravencům. Jsou to změna povahy, amikální selekce a podráždění funkcionální (Mutabilität der Gene, Amikalselektion, funktionelle Reizwirkung). (Str. 104.).

Něco podobného se děje u h o s t i t e l ů. U nich se vyvinuly specifické pudy symfilní v oblasti psychické, nikoli také somatické.

Amikální selekce a funkcionální dráždění, o nichžto jsme se právě zmínili, nedají se u mravenců jinak vyložiti, nežli z vniterních pudů mravenčích k přijetí hostů. Pouhá mlsnost by vedla mravence k sežrání libých hostů, nikdy k tomu, aby je živili a chovali. Vždyť si je skutečně „odchovávají“ („heranzüchten“, str. 104).

W. se v té věci hájí proti jiným názorům. Wheeler, anglický myrmekolog, vykládá symfilii prostou výměnou potravy: Lomechusa poskytuje příjemných tuků výživných, za které se mravenci odměňují kapičkami výživné šťávy žaludeční. Tato Wheelerova „trophallaxis“ však neobstojí před kritikou Wasmannovou, jíž W. věnuje prvních čtyřicet stran svého pojednání, majícího 176 stran.

Nás zajímá tvrzení W., že tu nelze mluviti o výměně potravy, nýbrž o pouhém dráždidlu chuti (str. 14.). Neznáme sice dosud chemického složení výpotků drabčíkových, ale z účinků na mravence a na lidský nos usuzujeme, že jsou to tukové étery, silně aromatické a narkotické. Působí tudíž na mravence příjemně omamivě, podobně jako na člověka působí kouření tabáku a opia nebo alkohol.

Tím W. nechce všeobecně popříti, že by se symfilie mravenců s jiným hmyzem nedala vysvětliti „trophallaxí“ Wheelerovou. Sám upozorňuje svého soka na termitofila jménem Xenogaster, u něhož se soužití asi utvořilo na základě výměny potravy. Kromě toho známe jiné hosty (Paussidy), kteří mravencům poskytují taktéž příjemných výpotků, sami však se musí živiti, požírajíce larvy mravenčí. Jest sice pravda, mravenci hledí celého okolí svého využíti, ale ne každé ukojení pudu potravního ústí ve výměně potravy. (Str. 22.)

Zbývá ještě pojednati o vniterních činitelích, které působí v mravencích, aby převzali také péči o dorost hostův se škodou vlastní. (Něm. fremddienliche Zweckmäßigket podle Bechra 1917.) Dlouholeté zkušenosti W. dokazují, že si mravenci vychovávají v hostech nejhorší škůdce, kteří jednak ničí larvy mravenčí, jednak zaviňují vývoj zakrslých královen (Pseudogyny), takže nezřídka vyhubí celou kolonii. (Str. 94.) Uvážíme li kromě toho ještě chov Atémelesa u Formiky, od níž vyspělý drabčík se stěhuje jinam, tu musíme uznati dvojí neúčelnost pudu symfilního, neboť Atémelesova larva hubí dorost mravenčí, Atémeles sám pak upláchne k jiným hostitelům; chůva Formika trpí tedy dvojí škodu, namáhá se dvojnásobně marně.

O nějaké záměně larev hostových s larvami mravenčími není ani řeči, dobře je mravenci rozeznávají a věnují hostovým větší péči než vlastním, ba dovedou odlišiti larvy svého hosta od larev jeho

odrůd, zahnízdivších se u mravenců sousedních. Tak Formica sanguinea neadoptuje jiné larvy než Lomechusu, ostatní Formiky si rozdělily larvy Atémelesovy, ale zase tak, že F. fusca nestrpí larvy dr. Atem. parad., chová však larvu dr. At. emarginatus.

Zvlášť zajímavý případ tak nápadného chování je tento: F. fusca a rufibarbis nestrpí ve své vlastní domácnosti žádné Lomechusy, ale sloužíc jako otrok u mravence dravého (Formica sanguinea) přivyká jeho hostu, ba chová se k Lomechuse nejinak než přátelsky. Doma zdědila pud chovní k Atémelesu, ve službě však se tento pud rozšiřuje take na Lomechusu, jinak nenáviděnou. Musí pomalu přivykati a se přizpůsobiti. (Ontogenetische Instinktregulation str. 98.)

Z tohoto příkladu vysvítá dobré zdůvodnění názoru W. o symfilních pudech fylogeneticky zděděných, které se časem vžívaly zkušenostmi individuálními. Vždyť ještě dnes možno pozorovati jejich modifikaci.

Vraťme se po této odbočce k vysvětlení neúčelnosti. Když mravenci dobře rozlišují larvy hostovy od svých vlastních, co je pudí, aby je chovali a jim větší péči věnovali, a to vše k vlastní škodě? Na první otázku odpovídá W. myrmekolog, na druhou W. myrmekolog a filosof.

Chovní pud Formiky vůči larvám hostovým považuje W. za rozšíření její záliby pro vyspělé hosty, kteří skytají tolik lahůdek. Ma za to, že Formika poznala vztah mezi drabčíkem a jeho larvou, snad dotekovou associací; ovšem vylučuje tu právem intelligenci mravenčí. (Str. 88/9.)

Někteří badatelé by si rádi také chov larev hostových vysvětlili pudem potravním. Mravenci a vůbec sociální hmyz starají se prý o dorost jak svůj tak cizí jen proto, že jim larvy poskytují něco k snědku. Wheelerova „trophallax" by se také tu uplatnila. Kdyby tento názor byl pravdivý, pak by chůvy své schovanky prostě sežraly. I když se mravenci vyznačují nevšední mlsností, přece vidíme všady, že tento silny pud potravní je zákonitě podřízen pudu chovnímu. V celém životě pudovém lze pozorovati organicko-psychické zákony a vztahy. Proto musíme také pud chovní uznati za původní, aspoň co se týče dorostu vlastního, a důvod jeho třeba hledati v účelnosti, aby se totiž zachoval druh živočišný. (Str. 105.)

Ale odkud zákonité podřízení pudu potravního vůči požadavkům chovu larev hostových? Vždyť tu nejde o zachování druhu mravenčího, nýbrž o dorost cizí! Odkud konečně harmonie trojího pudu, potravního, který slouží k dobru jedincovu (selbstdienliche Zweckmäßigkeit), chov-

ního, jenž usiluje o zachování vlastního druhu (artdienliche Zweckm.), posléze pudu chovního ku prospěchu druhu cizího (fremddienliche Zweckm.)?

Tyto otázky řeší W. v poslední stati, jednající o filosofických problemech účelnosti, spojené s prospěchem cizím. (Str. 111—135.)

Podle W. nelze si účelnosti či neúčelnosti symfilie jinak vykládati než poukazem na vyšší rozum, který účelnost podřídil účelnosti, v našem případě tedy účelnost vlastní účelnosti cizí. (Str. 118.) Náhoda nebo rozum zvířecí nevykládají nic, ba činí otázku symfilie naprosto nepochopitelnou. Zdánlivé však rozpory mezi trojím pudem, po případě trojí účelností se snadno překlenují a srovnávají v podivuhodnou harmonii, přijmeme-li vývojové zákony organicko psychické, jimiž se pudy mravenčí řídí, za dílo vyšší moudrosti. (Str. 123.)

Na konec W. v harmonickém dozvuku o názoru monistickém a theistickém nadšeně a přesvědčivě hájí theismus. Jest si jenom přáti, aby přírodozpytci dočetli celou knihu i se závěrem, jejž napsal věhlasný Linné v úvodě svého díla „Systema Naturae".

„Deum sempiternum, immensum, omniscium, omnipotentem expergefactus a tergo transeuntem vidi et obstupui! Legi aliquot eius vestigia per creata rerum, in quibus omnibus, etiam in minimis ut fere nullis, quae vis! quanta sapientia! quam inextricabilis perfectio!" — „O Jehova, quam ampla sunt opera tua. Quam sapienter ea fecisti!"

Posudky.

Dr. Fr. Grivec, Pravovernost sv. Cirilla in Methoda. (Bogoslovna Akademija, rozprava I.) Ljubljana 1921. (Otisk z Bogoslovného věstníku.)

Protestantští a pravoslavní spisovatelé (Brückner, Milaš, Lamanskij) téměř vesměs prohlašují sv. Cyrilla a Methoděje za stoupence Fotiovy, dovolávajíce se hlavně obou legend (Vita Constantini, Vita Methodii), a i z katolických historiků mnozí vidí v legendách těch fotijskou tendenci (Martinov, Ginzel, Lempl, Snopek), a někteří z nich hlavně proto legendy za tendenční a neauthentické považují.

Už předem však jest velmi pravděnepodobno, že by byli sv. apoštolé stoupenci Fotiovými. Bylť oba mnichy, a je známo, že právě východní mniśstvo až do 11. století bylo hlavním obhájcem církevní jednoty Západu a Východu. Ve sporu Fotia s patriarchou sv. Ignácem stáli mniši na straně zákonitého patriarchy Ignáce a byli právě proto Fotiem pronásledováni. Ze všeho, co nám prameny o životě světců podávají, musí i protivníci aspoň tolik připustiti, že to byli mužové bezúhonného charakteru, a těm nemohly se líbiti očividně násilnosti Fotiovy, a musila imponovati nestranná spravedlivost Mikuláše I., který mocnou rukou držel zákonitého Ignáce, ačkoli by býval nějakou povolností tehda snadno Fotia získal a s ním celý Východ. Je dále sice pravdou, že sv. Cyrill byl žákem Fotiovým, ale byl žákem, který dle svědectví Anastasia bibliothekáře se dovedl neohroženě opříti bludným názorům svého učitele.

Ale nepodvracejí legendy všecky tyto apriorní úvahy? Na to Gr. odpovídá: 1. přímo a jasnými slovy nikde se v legendách nepraví, že naši věrověstci byli stoupenci Fotiovými, 2. řada jasných míst legend to kladně vylučuje, 3. obtíže z některých méně jasných výroků lze spokojivě rozřešiti.

1. Už ta okolnost tedy, že autor legend, který by v předpokladu protivníků byl vyslovený fotiovec, nikde jasně a určitě neoznačuje Cyrilla nebo Methoda za stoupence Fotiovy, ačkoli se k tomu v textu několikráte příležitost naskytla, jest nějakým důkazem pravověrnosti věrověstců a jich oddanosti k římské církvi.

2. Zcela jasně se, zvláště v Methodějově legendě, uznává primát římského papeže a sv. apoštolé se líčí jako věrní synové Říma.

a) Všude, kde mluví legendy o papeži římském, je zjevný vliv nauky a terminologie mnichů východních, a zvláště důsledného obhájce primátu sv. Theodora Studity. Kdežto officielní terminologie církve cařihradské, která ovšem neodvažovala se zřejmě popírati římského prvenství, ale snažila se oslabiti nebo popříti božský jeho původ, vyhýbá se úzkostlivě výrazu „sedes apostolica“ a pod., jest legendám slovo „apostolik“ technickým výrazem na označení papeže.

Výraz tento, u Theodora tak častý, přichází šestkráte v Životě Konstantina a sedmkráte v legendě Methodově, kde jednou čteme i „apoštolský papež.“ — b) Officielní cařihradská, a zvláště fotijská terminologie neoznačuje nikdy papeže jako nástupce sv. Petra, a vyhýbá se výrazu „cathedra Petri“; Meth. legenda však uvádí aspoň dvakráte (c. 9, 10) papeže jako nástupce sv. Petra, zcela jako Theodor Studita. c) Při vypočítávání všeobecných sněmů (Vita Meth. c. 1) se u každého sněmu uvádí jméno tehdy panujícího císaře, patriarcha cařihradský se jenom u dvou sněmů jmenuje, ale při všech sněmích se výslovně uvádí papež i svolání a autoritativní rozhodování na sněmu se mu připisuje. — d) Legendy uznávají pouze šest oekumenických sněmů (tedy ne druhý nicejský 787). Známo však jest, že té doby byla nejenom na západě v církvi francké autorita tohoto sněmu brána v pochybnost, ale že na východě právě mnišská strana neuznávala oekumenicity sněmu, a to proto, že nebyl officielně papežem potvrzen, a že dle mínění mnichů právoplatné zastoupení papeže na sněmu bylo pochybné. Církev římská pak uznávala autoritu sněmu, ale nevyslovila se ještě jasně o oekumenicitě. Fotius však a jeho stoupenci výslovně přijímali 7 oekumenických sněmů. — e) Dle legend je sv. Methoděj překladatelem „nomokanonů“. Ale právě ve dvou exemplářích slovanského překladu nomokanonu v poslední době ruským bohoslovcem Pavlovem objeveným jest u článku jednajícího o privilegiích stolce cařihradského pozoruhodný dodatek, kterým se nároky patriarchů odmítají a primát římský stanoví; dodatek jest pravděpodobně od překladatele (Methoděje), neboť v řeckém exempláři florencké „Mediceae Laurentianae“ se nenachází. — f) Praktickým důkazem pravověrnosti Methodovy jest ovšem konečně jeho dvojí cesta do Říma, zřejmé uznání jeho učení jako pravého a schválení liturgie jeho Janem VIII.

3. Proti těmto jasným svědectvím o pravověrnosti sv. apoštolů vznikají jisté obtíže z některých jiných míst našich legend. K řešení jich předem třeba dvě zásady stanoviti: a) výroky o pravověrnosti věrověstů jsou jasny, místa obtíže působící jsou temná, ale dle všeobecného hermeneutického pravidla třeba jest nejasná místa texty a místy jasnými vysvětlovati; b) i kdyby se dalo dokázati, že legendy (dle názoru Gr. a všech obhájců jich authenticity od žáků sv. Methoděje sepsané) v něčem nejsou pravověrny, nýbrž fotianismu nadržují, nenásleduje z toho ještě logicky, že by sv. Methoděj a Cyrill sami bývali byli stoupenci Fotiovými.

Obtíže a námitky, které lze proti pravověrnosti Methodově, a sice právě hlavně z legend činiti, možno shrnouti v tyto: a) Legendy zmiňujíce se o Fotiovi nejmenují ho rozkolníkem, a vůbec mlčí o celém východním schismatě, pro jednotu církevní přece tak zhoubném, b) Methoděj neposlechl papeže Jana VIII. zakazujícího slovanskou řeč při bohoslužbě, c) na konci života svého dle vypravování Methodovy legendy (c. 13) na vyzvání císařovo se odebírá sv. Methoděj do Cařihradu, kde jest od císaře a

schismatického patriarchy Fotia laskavě přijat a císař schvaluje jeho „učení“; d) v celém líčení legend vane duch cařihradského cesaropapismu, jevící se už v nabubřelých výrazech úcty a epithetech, jichž se užívá o císařích; e) Život Methodiův (c. 1) praví, že Duch sv. „vychází z Otce“, uváděje na důkaz právě místo písma sv. (Jan, 15, 26), na které se rozkolní východňané odvolávají; f) ano nazývá přívržence dogmatu o vycházení Ducha sv. také ze Syna „hyiopatorskými“ heretiky; g) konečně stojí t. zv. legenda Klementova (Vita Clementis) zcela jistě na stanovisku schismatu, ale z vniterních důvodů třeba autora legend se spisovatelem života Klementova stotožňovati.

Uveďme stručně odpovědi, které Gr. dává.

a) Sv. Cyrill a Methoděj, kteří delší dobu v ústraní klášterním žili a pak jako missionáři daleko od Cařihradu působili, byli vzdáleni sporů, které tehdá církví cařihradskou zmítaly. Ostatně byl spor nejprve pouze osobním mezi Ignácem a Fotiem a nikdo nemohl tušiti, že bude míti takové osudné následky. Pro věřící na Moravě a v Pannonii a pro samé učeníky Metodějovy by bývalo mohlo býti pohoršením mluviti o rozkolu v církvi, i snažili se naši věrověstcové proti rozkolu nepřímo, ale více kladně bojovati tím, že primát římského papeže zvláště zdůrazňovali, jak se to v legendě Methodějově jeví. Třeba pak ještě dodati, že také Fotius nikde o missii moravské nemluví, jejího úspěchu se nedotýká, ačkoliv už ve svojí první encyklice pochvalně se zmiňuje o byzantských missiích v Armenii a Bulharsku.

b) Sv. Methoděj neuposlechl, poněvadž rozkaz nebo pokyn papežův považoval v tehdejších poměrech za nevhodný a neproveditelný; jakmile byl Janem VIII. upozorněn, hned podal prostřednictvím legáta papeži vysvětlení, a brzy po té sám do Říma se odebral a k úplné spokojenosti papežově se ospravedlnil, ano nyní officielního potvrzení liturgie slovanské dosáhl.

c) Cesta Methodějova do Cařihradu se vysvětluje s dostatek jeho láskou k domovině a patriotismem, a netřeba jí podkládati jiných záměrů. Situace církve cařihradské a její poměr k Římu byly právě té doby následkem posledních událostí (poněkud měnlivá taktika Jana VIII., jeho smrt a krátká vláda obou nástupců, Martina I. a Hadriána III.) nevyjasněny, a nebylo tudíž každé obcování s Fotiem už schvalováním rozkolu. U Methoděje tím méně, že jak z vypravování legendy vidno, sv. Methoděj sice formy zevnější laskavosti k patriarchovi zachoval, ale jinak s ním o ničem nevyjednával, patriarcha se tu jenom jaksi mimochodem uvádí. „Učení“, které dle legendy císařem bylo schváleno, je dle Gr. slovanská liturgie, které Řekové byli právě tak nepříznivi jako Frankové.

d) Že legendy mnoho a s úctou o císaři mluví, lze vysvětliti patriotismem sv. apoštolů a jich účeníků, a ostatně mnohé z výrazů, jichž o císaři užívají, přicházejí i v samých listech papežů císaři psaných. To nelze nazývati „cesaropapismem“ ve špatném smyslu slova,

a chybí mimo to v legendách právě jedna z hlavních složek takového cesaropapismu, jak se stal význačnou známkou východního rozkolu: zdůrazňování autority „oekumenického" patriarchy, neboť při celé missii sv. věrověstců se autorita patriarchy mlčením pomíjí.

Závažnější další dvě námitky proti pravověrnosti moravských apoštolů vzhledem k „Filioque". Třeba nejprve několik poznámek předeslati: α) Rozeznávati dlužno jest dogma samo, že Duch sv. od Syna vychází, a disciplinární otázka, má-li býti „Filioque" v liturgických vyznáních víry přidáváno; známo jest, že té doby církev římská, ačkoli „per magisterium ordinarium" už dlouhou dobu vycházení od Syna učila, dodatek k symbolu, jinde uplatněný (Špan., Francie, Něm.) neschvalovala; nebyl tudíž ten, kdo dodatku v symbolu nepřijímal, nikterak eo ipso odpůrcem dogmatu. β) Blud o vycházení Ducha sv. pouze z Otce nelze, nazývati výlučně „fotijským dogmatem"; už v předešlých stoletích jeví se na Východě nazírání od západního se různící, a opírá se částečně o terminologii východních Otců, kteří sice podstatě dogmatu učili, ale jiných výrazů („per Filium" a pod. místo „ex, de Filio") užívali. Fotius jenom této zdánlivé neshody chytře použil, aby odpor proti Západu rozdmýchal. γ) Vzhledem k této různosti terminologie, při přehánění mnohých západních bohoslovců, kteří ve formule „per Filium" viděli heresi, a vzhledem na to, že nebylo ještě o věci slavnostní definice obě církve, západní a východní, zavazující, není samo sebou vyloučeno, jak už psal Hergenröther, že by solunští bratři „bona fide" se byli opírali i samé nauce (nejen dodatku v symbolu) o „Filioque", jsouce však při tom ochotni jako věrní synové římské církve rozhodnutí papeže se podrobiti. δ) Že však naši sv. věrověstci i v této věci byli pravověrni, vysvítá nepřímo z legendy Cyrillovy; kde se nikde nauka o „Filioque" franckým kněžím jako bludná nevytýká, ačkoli se tam jinak o „bludech a pověrách," které frančtí kněží šířili na Slovanstvu, zmínka děje a sv. Cyrill se jako neohrožený bojovník proti všem bludům uvádí, dále z toho, že na sněmích té doby v říši německé konaných nikde se o „heresi" moravské nemluví, ačkoli se na některém z nich přímo otázka o „Filioque" projednávala, přímo pak a apodikticky je pravověrnost Methodova i v této věci zjištěna prohlášením Jana VIII. z r. 880. — Dle toho lze nyní zodpověděti další dvě námitky svrchu položené, týkající se učení našich apoštolů o vycházení Ducha sv.

e) První výrok, z cap. 1. „Vita Methodii", není bludný, neboť nepraví se, že Duch sv. pouze z Otce vychází; a proto se asi od auktora legendy uvádí a na příslušné místo písma sv. poukazuje, aby se franckým kněžím, kteří na dodatek „Filioque" v symbolu takový důraz kladli a jej i proti vůli církve římské všude jako závazný rozšířiti chtěli, ukázalo, že dodatek, nejsa slovně v písmě sv. obsažen, je méně vhodný.

f) Výraz o „bludu hyiopatorském“ přichází sice u Fotia, ale už sv. Cyrill Alexandrijský, Jerusalemský, Epifanius, Řehoř Nyssenský, ano i sám sv. Athanasius ho užívají na označení herese sabelliauské (ztotožňování osoby Otce a Syna). A poněvadž někteří ze západních bohoslovců a franckých missionářů přeháněli, považujíce už východní formuli dogma vyjadřující („per Filium“) za heretickou, prohlašujice dodatek k symbolu za naprosto nutný, nezdůrazňujíce dosti jednotu principu („principium quod“) vycházení Ducha sv. a snad mnohdy i celé tajemství příliš materialisticky vykládajíce, možno pochopiti ostré výrazy školy Methodovy, které by však neplatily dogmatu, nýbrž jeho výstřelkům. Ostatně té doby slovo „herese“ nebylo vždycky bráno ve vlastním slova smyslu, zvláště v disputacích bohosloveckých, nazývají legendy samy na jiném místě i odpůrce slovanské liturgie „haeretici trilingues“.

g) Třeba ovšem doznati, že legenda Klementova jest psána v duchu rozkolu. Ale je snadno pochopitelno, že pozdější žáci školy Methodovy, byvše násilím ze západu vypuzeni a ocitnuvše se v ovzduší východním, podlehli duchu církve cařihradské. Totožnost spisovatele „Života Klementova“ s autorem pannonských legend není dokázána.

Gr. uzavírá: V legendách, jako ve všech jiných pramenech, jeví se nám velicí apoštolé Slovanstva pravověrnými syny a hajiteli jednoty pravé, všeobecné, jedné církve, jaká byla před nešťastným rozkolem východním. B. S.

* * *

Bohuslav Reynek, Žízně. Básně 1912—1916. Knihovny „Studium“ svazek 2. Praha 1921. Vydal Lad. Kunčíř (Praha IX, 394). Stran 110. — První básnická kniha B. Reynka ukazuje hlavně po stránce formální zřejmé stopy jeho dřívější obsáhlé překladatelské činnosti: vydal samostatně, pokud vím, překlad větší básně Ch. Péguyho „Koberec vyšívaný sv. Jenovefě a Johance z Arku“ (1915) a „Básně“ Jiřího Trakla (1917), vedle toho pak uváděl k nám řadu básníků málo známých i zcela neznámých, hlavně francouzských, na př. Ch. Guérina, Ch. Groza, L. le Cardonnela, Ern. Dowsona, Th. Däublera stejně jako P. Claudela, A. Gideho, Em. Verhaerena a j.

Ale vedle těchto básníků působilo na Reynkův vývoj také asi studium mystiků a světců, jejichž díla vydávala Staroříšská družina. Z nich čerpal již nejen pro bohatství obrazů, jimiž oplývají jeho básně, ale odtud také, tuším, vyrostly dva základní živly jeho náboženského života i poesie: úcta k trpícímu Kristu a k jeho Bolestné Matce. Básnická sbírka jest důkazem, že tento vliv nebyl jen zevnější: třebas o tom spis. mnoho nehovoří i také nesestavuje své knihy tak, aby podávala nějakou vývojovou linii, přece vidíme tu jasně cestu, po níž nábožensky zanícené duše obvykle dospívají k Bohu, aby utonuly v jeho lásce.

Básník, dychtivý smyslových dojmů, hledá jich nejprve v přírodě, jeho duši blaží tiché divy, jaké zří za časného jitra v lese, je zmámen dojmy „šera před svítáním“, tak jako jindy slunnou náladou koupajících se žen; pln radosti pohřižuje se v tajemství vod, kde ví, že nic hrubého ni pyšného srdce jeho nepotká, ale chápe také smutek země v plném létě, pláče s klasy a hmyzy, nebo zase teskní s raněným ptákem, jenž se loučí s přírodou. — Ale při tom všem jímá jeho duši jakýsi nepokoj a smutek, jenž podněcuje novou touhu, vyjádřenou nejplněji v básni prosou „Modlitba“.

Uvědomuje si tu, že bloudí vlastně v nejistotách a je spoután mlhami, neboť vidí jen přírodu, ale nevidí Boha a nedovede zpívati k Jeho slávě. A přece věří v Boha, neboť ví, že bez Jeho požehnání neměla by příroda své krásy. Proto volá k Bohu v různých variacích, aby mu dal prohlédnouti a rozptýlil temnoty. „Nemodlím se k tobě stoje, oči obráceny k světlu, jak jen Světci mohou, ale tváří k zemi přitisknut, jež voní fialkami . . .“ A znenáhla Bůh mluví k němu jednotlivými zjevy v přírodě: básník poznává stále lépe, že všecka její krása jest pouze obrazem krásy nejvyšší . . .

A tak nalézá v přírodě symboly Ducha sv., zvláště však trpícího Krista a Jeho Matky. Život jejich spojuje stále se životem přírody i se životem vlastní duše. „Piji život z ruky tvojí, Pane, jako včela prostřed kytice . . .“ tvrdí dvakrát v básni „Domov“. A podobně o Matce Boží v básni „Důvěra“: „Že již duše má jest radostně rozzpívána, povím, že mi všecko sama dává Marie Panna. Každou věc já beru z ruky Panně Marii, a není-li věc od ní, není od Boha, i nechci jí . . .“ K oslavě Matky Boží pak zpívá opravdu krásnou píseň „Vinice“, kde pěkně spojuje řadu biblických přirovnání, a „Magnificat“, kde verš široce se rozlévá radostným vyrušením marianského hymnu. A její obraz objevuje se mu často i jinde, aby jaksi posvětil prostý smyslový dojem. Noc je sladká jak Matky Boží závoj převeliký . . .“ (42). „Slunce bylo bolestno, jako tvář Marie Panny . . .“ (44).

Bolest zdá se býti nejpevnějším poutem, jež víže básníka ke Kristu. Jen jednou (v básni „Koleda“) opěvuje Ježíška malého, zvířaty zahřívaného, jinde všude vidí a rozjímá tajemství Jeho ran a smrti. Srdce jeho zrovna poskakuje zpito vůní roucha“ Kristova, spěchá v stopách té vůně až na Golgotu a tam poznává, že jediným rouchem Páně jsou rány a potupy (68). Jindy dívá se do tváře boží a v ní vidí i všechny bolesti své duše (74). A raduje se, že se mu dostalo milosti, jako Veronice, neboť na potním rouchu jeho duše kreslí se krví, blátem cest a potem nepravostí živá tvář Kristova (94). Jí se odevzdává, svléká těsný šat vlastní vůle a prosí Boha, by ho zhostil břemene hmoty (101), neboť žízeň po Bohu vyrostla v této chvíli nejvíce . . .

Toť asi cesta básníkovy duše, nedlouhá a dosti přímá a přes některé umělůstky patrně také poctivě prožitá. Způsob, jakým ji vyjádřil, odlišuje jej značně od ostatních našich katolických básníků: tu právě lze poznati nejlépe chápavého žáka a překladatele cizích moderních lyriků, zvláště Péguyho, po jehož vzoru snaží se o názornost a prostotu vý-

razu, ale také o jeho obrazové bohatství. Tato snaha vede ho mnohdy k tomu, že jediný pojem vyjadřuje třebas několika obrazy po sobě (na př. na str. 18: Pupence nítí se na každé sněti jak žhavé hřeby, jak hvězdy veliké na nebi a jako zlaté tváře dětí), ba že některé básně jsou vlastně jen řadou obrazů. Mezi nimi objevují se i obrazy málo šťastné, snad úmyslně někdy skoro triviální (na př. na str. 48: Srdce lidí páchnou jako voda stojatá, jak shnilá řepa atd.) nebo nevhodné (na př. k Ducha sv. svolá: „Jak žena hlubokou a hroutící se kštici svůj oheň rozpusť" (38) nebo ke Kristu Pánu „Po přijímání": „Bude-li ti smutno, nevěstku duši mou vezmi v náručí a tanči s ní, Synu Davidův, ať se posléze opojí" (77)]. Ale vedle toho překvapují zase mile mnohé obrazy svou původností i nehledanou prostou krásou (na př. v básni „Vody") a jiné známé nabývají tu nového významu. Celek pak jest dobrým slibem, že v Boh. Reynkovi může naší literatuře vyrůsti pozoruhodný zjev básnický.

Antonín Macek, Tichý svět. Kniha prós. Nákl. autorovým v Praze, 2. vydání. Str. 43. — Literární dílo Ant. Macka zdá se mi býti jakýmsi útěkem z prostředí, do něhož jej vnutilo povolání. Jest redaktorem soc. demokratického pražského deníku, a vydává intimní sbírku básní „Mému dítěti" (1909), kde učí je milovati češství, nové, vyšší, hlubší, „ne to dnešní". Za největšího válečného lomozu píše jemné essaye „Listy k srdci (1916) a brzy na to vydává vlastním nákladem překlad „Čtyř hymnů" církevních (1918) a současně skoro básnickou sbírku „Velký mír" (1918), v níž ozývá se nepokrytě i upřímný náboženský tón. „Poznav Boha na pozemské pouti, rád zachytil bych věčný úsměv Jeho . . ."

S touto sbírkou souvisí také kniha prós „Tichý svět", kde spis. vypravuje v jakési polopohádkové formě příběhy několika osob dobrých a nešťastných a pobloudilých a k nim připojuje sám různé poznámky a úvahy: ukazuje tu, jak dnešní lidé, ponořeni v divý hluk světa a svých osobních vášní, jsou daleko zdroje života a štěstí a jak snadno by mohli nalézti klid své duše v životě uspořádaném v souladu se zemí a se zákony srdce, v čisté lásce, obětavé práci pro rodinu a bližní a konečně i v snech a nadějích o jiných světech. Z jednotlivých postav všimne si pozornější čtenář zvláště obuvnického učně Ant. Koblížka, narozeného dne 17. června 1872: téhož dne a roku narodil se i autor knížky . . . V poslední próse „Paní učitelová" vypravuje již přímo o sobě, jak hledal v knihách postavy utěšených lidí pro radost všem — a našel je jen ve svém dětství v povídkách starých kalendářů . . . Také z jeho knížky zavane na čtenáře nejednou útěšná nálada a vnitterní klid dobrého, snivého srdce.

Fr. Herites. Pozlátko. Román. Praha 1920. Str. 262. — Pozlátkem je tu míněn úřednický stav, jak smutně tížil lidský život hrdiny románu Fr. Oula. Opustil slibnou dráhu nadaného studenta a stal se úředníkem, aby si mohl vzíti svou chudou milenku. Ale v rodinném životě stíhá jej nehoda za nehodou, až zůstane na konec sám jako opuštěný samotář, jemuž se protiví „úřednická otročina" a jenž

proto se oddává studiu mathematiky. Umíraje r. 1918 odkazuje své jmění Českému srdci.

Spis. přičítá všechnu vinu nepříznivého osudu Oulova zaměstnání úřednickému, jež líčí hodně tmavými barvami, zdůrazňuje nejen pedantství, byrokratismus, závist a přetvářku, jež vládnou prý v kancelářích, ale zvláště to, že úředníci jsou stále uvázáni ku práci. Což v jiných stavech toho není? Není každý otrokem svého povolání? Co jedině působí u Oula — kromě rodinných neštěstí — jest pozdní smutek nadaného člověka, že práce celého jeho života byla marná a neužitečná.

Nebohatý děj románu je zpestřen hlavně zajímavým líčením kancelářského ovzduší a několika úřednických typů. Spis. po svém zvyku vplétá také hojně hlavně satirických poznámek a úvah o škole, přílišném učení, o lichvářských advokátech atd. *M.*

Václav Č. Bendl, Tatínkovy juchty a jiné historky. Humoresky a satiry. Nakl. B. Stýblo v Praze 1921. Str. 171. C. 15 K. Knihovna vybrané četby, sv. 27. — Bendl (1832—1870, jako vydavatel a spolupracovník Rachejtlí „Fabian Čočka“) „spojuje, jak dí vydavatel Ferd. Strejček, náš starší humor předbřeznový s humorem doby novější.“ Širšímu obecenstvu měl by býti znám jako spisovatel Tatínkových juchet, jež Kolda Malínský zdramatisoval a jež se dosud hrávají. R. 1860 byl vysvěcen na kněze — jeden čas chtěl vstoupiti do rajhradského kláštera — a tvorba humoristická ustoupila práci úřední a buditelské.

Ve sbírce této vydány humoresky a satiry prostomluvou i veršem sepsané (z Rachejtlí, Humoristických listů a j.) Náměty jsou nejvíce milostné a literaturní (proti „starým“). Zpracování jest místy neobratné, naivní, ale ani tato „vůně doby“ není bez půvabu. Je dobře, že památka Bendlova tímto pečlivým vydáním obnovena.

Adolf Červinka, Pošetilé historky. Praha 1920. Str. 218. — Hezká je to řada (21) humoresek, napsaných od r. 1898, a skoro všechny se mile čtou, zvláště čtou-li se s přestávkami. Vynikají totiž hlavně slovným vtipem, veselými, nejednou skutečně duchaplnými obraty a obrazy, a ty, jak známo, se lépe ztravují po menších dávkách, není-li obsah rozmanitějši než tuto, kde hlavní úlohu mají milostné pletky, zálety a pod. Ovzduší advokátních a soudních kanceláří se příjemně střídá s přírodním a příjemně či nepříjemně, jak kdy, také s hospodským i kavárenským. Kniha opravdu veselá.

Bessie Marchandová, Mladá hrdinka. Dívčí román z Uruguaye. Z angličiny přeložil Karel Weinfurter. Nakl. B. Stýblo v Praze 1921. Str. 205. C. 19 K. — Dcera zámožného farmaře pozbyvši matky byla na vychování v Anglii. Vracejíc se domů do Uruguaye spřátelí se s jistou rodinou, jí prokáže velikou službu proti spiklencům, kteří chtějíce zmařiti stavbu dráhy ukládali o život hlavy této rodiny, stavitele dráhy. U otce, který prostopášností byl přišel o všechno, má trudné dny, ale zastupujíc jej v jeho službě, hlídání ovcí, zajistí si aspoň živobytí na statku dříve jejich. Přátelství s onou rodinou ji přivede také do šťastného manželství.

Román zajímavý líčením lidí a krajů, napínavý dobrodružnými příběhy, možno co nejlépe doporučiti i do knihoven lidových.

Rozhled

náboženský.

sp. — Nemalý rozruch působilo v italském literárním světě obrácení známého básníka Giov. Papiniho, jenž nyní vydal „Storia di Cristo“ (Firenze, Vallecchi 1921). Básník, dříve atheista a rouhač, po těžkém vniterním boji obrácený, chce ve své knize podati věrný obraz Kristův dle evangelií všem, kdo Krista ztratili a nemohou ho nalézti ani v asketických knihách, psaných pro ty, kteří už věří, ani ve vědeckých, které svým učeným aparátem je odpuzují. V úvodě píše: „Muž, který sepsal tuto knihu dříve — v době, kdy s bezuzdnou šíleností se řítil cestou každé absurdnosti, maje za to, že popřením transcendentního nutno se vzdáti všeho náboženství vůbec a oddati se úplnému a integrálnímu atheismu — v této době horečky a pýchy urážel a tupil Krista více než kdo jiný před ním. A týž muž po šesti letech — ale po šesti letech velikého utrpení pro něj a pro celé lidstvo — po dlouhých měsících vzrušeného uvažování, najednou přerušil práci už dlouho započatou, a jal se psáti tuto knihu o Kristu, kterou považuje za velmi nedostatečné zadostučinění svojí viny.“ (Str. XXVI.)

V hlavě nadepsané „A už nejsou dva, nýbrž jedno tělo“ (str. 306 add.) píše o významu celibátu pro duše apoštolské.

„Kdokoli chce všecku svoji lásku věnovati velikému dílu, musí se sám odsouditi k dobrovolné čistotě. Není možno sloužiti zároveň lidstvu a jedné rodině. Muž, jenž chce uskutečniti velikou missi, která má vyplňovati všecky jeho dny, nesmí se vázati k ženě. Manželství žádá oddanost muže k ženě, druhému já, ale kdo chce býti spasitelem, musí se stejně věnovati všem bytostem lidským. Nestačí mu sblížení dvou duší, které by překáželo, ano znemožňovalo spojení jeho se všemi dušemi. Zodpovědnost, jakou přináší volba ženy, plození a výchov dítek, utváření a řízení malé společnosti rodinné uprostřed veliké společnosti lidské, je tak veliká, že by byla denní překážkou povinností mnohem těžších. Muž, který chce vésti a obnovovati lidstvo, nesmí se vázati k jednomu tvoru na celý život. Musil by býti nevěrným buď své ženě nebo svému poslání. Miluje příliš všecky svoje bratry, aby miloval pouze jednu ze svých sester. Hrdina jest samotářem. Tato samota jest jeho dobrovolným odsouzením, ale pravou velikostí. Zříká se radostí lásky rodinné, ale láska jeho se násobí, sděluje se všem lidem, roste a přechází ve vznešené obětování se, které přesahuje všecky exstase lásky pozemské. Muž bez ženy jest osamocen, ale je svoboden, duše jeho, nezatížena myšlenkami nízkými a hmotnými, může se vznášeti do závratných výší. Neplodí dítek těla, ale k novému životu obnovuje dítky svého ducha . . .

. . . Divochu v pralese stačilo hmotné a okamžikové spojení s uloupenou ženou, civilisovaný člověk dospěl k manželství, ustavičnému

svazku jednoho muže s jednou ženou, učeník Kristův pochopil dobrovolné panictví, člověk andělský jednou v nebi přemůže i všecku vzpomínku na hmotu, a jeho láska ve světě, kde není chudoby, nemoci, neštěstí, nepřátelství, se promění v nadzemskou kontemplaci."

*

nn. — Rozpaky pravoslavných. Cařihradská „Ecclesiastiki Alithia" přinesla zajímavou úvahu o útvaru církve pravoslavné, jaký jest a jaký by měl míti. Článek je tím důležitější, protože pochází z péra pravoslavného pracovníka. Píše: Ve chvíli, kdy náboženství organisované v mocný celek zakládá nejmohutnější mravní a duchovní mocnost, jakou kdy svět znal, východní církev pravoslavná jako by byla v rozkladu . . . Organismus fysický, socialní, politický nebo náboženský nemůže jednati bez hlavy a bez srdce. A my? Marně hledáme hlavu a srdce pravoslaví! Někdejší patriarchální církve, totiž ruská, řecká, rumunská, srbská pravoslavná a bulharská uznávají sice prvenské postavení církve cařihradské, leč to jest prvenství pouze „akademické."

Ve chvíli, kdy uvažujeme o splynutí s církví anglikánskou, církve pravoslavné odděleny od sebe, jsou v úplném rozkladu. Jest na čase, bychom zkoumali, jak by bylo možno ustaviti všepravoslavné středisko a kde by se dalo umístiti jeho centrum.

Každý pravoslavný národ si vytvořil svou vlastní národní církev ... Každá taková církev jest autokefalní, má naprosto svobodnou administrativu i naprosto neodvislé řízení vniterních záležitostí — a nikdo na to nepomýšlí, aby tyto církve zbavil samosprávy tak rozsáhlé. Ale která církev jest vůbec představitelem pravoslaví? Odpoví se: Všechny pravoslavné církve zároveň. Ale jak může existovati pravoslavná jednotná církev bez hlavy a bez srdce? . . . Hledíme-li na církev pravoslavnou jako na celek, kde nacházíme její hlavu, střed, ústřední vedení a nejvyšší federální radu? Vznikne li rozpor dogmatický, právní, liturgický atd., která církev dá podnět k svolání porady, ať již to jest synoda, nebo koncil, aby se na ní dotyčná otázka zkoumala a aby se o ní definovalo? Mluví se o spojení pravoslaví s anglikánstvím. Ale kam se obrátí církev anglikánská? Od nedávna jest nálada pro sjednocení církví pravoslavných. Ale ti, kteří k tomu dali podnět, na kterou ústřední moc církve pravoslavné se obrátí? Jedná se o reformu biskupského manželství, o posty, o opravení příbuzenských překážek při vstupování do stavu manželského. Ale která pak církev se chopí rozřešení těchto problémů bez obavy, že nebude druhou církví odmítnuta? To vše dokazuje, že pravoslaví postrádá jednoty.

Pisatel se těší nadějí, že Cařihradu se dostane primátu. To jest ale poslední jeho nadějí. Myslíme, že až jeho naděje ho zklamou, že pozná, jak pouze Řím může mu v jeho tužbách vyjíti vstříc, neboť ten má právě to, co pravoslavným schází a po čem oni tolik vzdychají.

Vědecký a umělecký.

jk.— V lednovém sešitě revue Scuola Cattolica probírá krátce prof. Tredici současnou filosofii ve vynikajících zástupcích jejích: jsou to Blondel, Boutroux, Bergson, Varisco, Croce a Gentili. Hlásí se v ní návrat k metafysice a ke scholastice. Po překonání positivismu otřásají se dnes i základní pilíře Kantova kriticismu a na všech stranách uznává se možnost poznati transcendentno. Filosof, který z lékařství přešel k filosofii, prof. De Sarlo, hlásá otevřeně metafysiku založenou na pojmech podstaty a příčiny, na pojmu duše jako substance spiritualní a Boha jako příčiny všehomíra.

*

jk.— Osvěta a filosofie. Italská Rivista di filosofia přináší v posledním čísle roč. 1920 přednášku „Cultura e filosofia", jíž zahájil prof. římské university Ber. Varisco loňský filos. sjezd italský. Varisco zkoumá nejprve problem kultury v základech jejích a dokazuje její úryvkovitost a ráz odbornický ve všech formách a rozlišuje kulturu od erudice i praktického života, jež mají zájem zcela jiný. Dochází pak k důsledku, že člověku jest potřeba ne pouze odbornictví a praxe, nýbrž poznání, a to poznání veškerenstva čili filosofie, jež značí celkové poznání lidského myšlení, jež by vyhovělo stejně potřebám rozumu jako citu. Z toho plyne, že k filosofování je třeba rozlišování, jež předpokládá jednotu. „Jednota", končí Varisco, „jest v nás živoucí a imanentní, jinak bychom nemohli poznati bytí vůbec. Avšak z druhé strany cítíme se nekonečně malými již vzhledem k světu fysickému, který jest jenom pouhý stín jednotného myšlení (... una semplice ombra del pensiero unificato). Jsou příčiny, jež nás povznášejí, a příčiny, jež nás skličují; abychom se mohli dobře orientovati, musíme obojí sjednotiti v jedinou dobře určenou synthesu. Práce nutná k vytvoření této synthesy neskončí ovšem tak brzo, ba neskončí se vůbec. Ale nenaříkejme. Když jsme práci dobře započali — a můžeme dnes doufati, že pracujeme dobře — důležitost její nezáleží tak v jejich výsledcích, jako spíše ve snahách jejích. V práci té člověk stále lépe si uvědomuje sama sebe i svůj vztah k Jednotě a v tom jest jeho zdokonalování, ježto dokonalost člověka záleží v jeho neustálé snaze po zdokonalení."

*

jk.— Bergson a katolicism. V lednovém čísle revue „Resto del Carlino" zkoumá G. Sorel poměr filosofie Bergsonovy ke katolicismu. Katolíci, kteří rádi souhlasili s Bergsonem, dokud bojoval proti theoriím materialistickým, opouštějí jej v dalších bodech jeho filosofie, zvláště v pojmu dění (divenire), ač uznávají, že i v tom jest velký pokrok moderní filosofie proti materialismu a positivismu. Autor

článku poukazuje na důležitost pragmatického pojmu jistoty u Bergsona, vytýká katolíkům nesnášelivost, ovšem zcela neprávem, ježto odmítnuté nauky Bergsonovy odporují zdravé filosofii, jakou my hlásáme. A odmítnouti to, co jest nesprávné, není nesnášelivostí.

*

m. — Je zajímavo, že skoro ve všech evropských literaturách vidíme nyní značnou zálibu v námětech biblických. Příčinou toho jest asi, že čtenáři i spisovatelé jsou již přesyceni blátem naturalismu a že jim nedostačuje ani suchá filosofie positivismu, agnosticismu a monismu. Odstrkovaná, žíznící duše touží po nějakém hlubším citovém vzrušení, po poznání vyšších, mimopřirozených sil, na jaké všude naráží, a proto odtrhuje se ráda od hmotné skutečnosti a vydává se na pout do zasvětových krajin. Zatím co jedni hledají světla a ukojení v různých okkultních vědách nebo na nich zbudovaných románech, zatím co těkají za bludičkami spiritismu, budhismu a diabolismu nebo se utěšují různými utopiemi a fantasiemi o člověku budoucím nebo předhistorickém, druzí vracejí se k Bibli, k věčně živému zdroji pravdy i poesie, z něhož čerpali největší básníci světoví, od Calderona, Miltona, Racina, Klopstocka, Byrona, Hebbla, Mickiewicze, Wallacea až po Rostanda, Maeterlincka, Wilda, Vrchlického, Zeyera, Kasprowicze, Lagerlöfové atd.

Ne všichni, bohužel, přistoupili k tomuto svatému prameni s pokorným a čistým srdcem: vzali z něho jen námět neb osnovu své práce, uchopili se jednotlivých osob, ale přetvořili libovolně celý děj, podložili událostem nebo činům zcela jiné pohnutky, doplnili mlčení Bible mnohdy tak nevkusnými a vymyšlenými příběhy, že čtenář nebo divák nabývá zcela zkreslených, falešných představ o biblických osobách. Námět biblický stává se nejednou jen prostředkem k rouhavému, protikřesťanskému boji — neboť neušetřeno tu ani osoby samého Spasitele. Dokladem takového zneužití je třebas Maeterlinckova hra „Marie Magdalena“ a román G. Daniłovského pod týmž názvem, nebo starší báseň Jana Kasprowicze „Chrystus“ a ovšem i známé rouhavé „básně“ Macharovy.

S křesťanského stanoviska bylo v naší belletrii dosud poměrně velmi málo využito biblických námětů, ačkoli jsou u čtenářů i diváků oblíbeny — spokojujeme se tu skoro jen překlady. Teprve v poslední době sahají k nim hojněji čeští dramatikové — a zajímavo, že jsou to většinou — židé. Budiž však přiznáno, že zacházejí — aspoň až dosud — s biblickou látkou šetrněji než někteří křesťané a že zase právě tato šetrnost nelíbí se některým našim „křesťanským“ kritikům. Tak se stalo posledně spisovateli L e d e r e r o v i - L e d o v i, jehož čtyřaktová hra „Z r á d c e“ hrála se na Královských vinohradech. Doplňuje sice také některými vedlejšími scenami biblické zprávy o Jidášovi, přemisťuje některé události, ale v celkovém podání dbá historické pravdy a je tak šetrný, že nenechává Krista objeviti se na jevišti a neuráží nikde křesťanského citu. Za to kritika (na př. Zdenka Hásková v „Cestě“) vytýká, že „veplul do vod běžného plytkého podání bi-

blického, v němž veškeren dramatický vzruch a rozpor byl už v zárodku udušen snahou nepochybovat a po křesťansku prostě věřit...“

*

m. — Mnohem častěji setkáváme se s biblickými a zvláště christologickými náměty v nejnovější polské literatuře. Poslední číslo „Przeglądu powszechného“ zpravuje hned o dvou letošího roku vyšlých dílech z toho oboru.

Mladá nadaná spisovatelka katolická Maria Czeska vydala pod názvem „W Światło“ v Poznani druhou část své knihy „Opowieści Christusowe“, jejichž první část vyšla r. 1917 a byla tehdy uvítána kritikou velmi příznivě. Jsou to poeticky vypravované příběhy ze života Kristova i ze života jiných osob, pokud vystupují v evangeliích. Referent vytýká jim sladký sentimentalism.

Druhým významnějším dílem jest obsáhlá báseň známého již dramatického spisovatele Ludvíka Hieronyma Morstina „Misterjum Galilei“, vyšlá rovněž v Poznani. Spis. sám v úvodě nazývá ji „modlitební knihou“, knihou usnadňující obcování s ideami o věčné pravdě, ba prostě básnickým komentářem k evangeliím, zvláště sv. Jana. A odůvodňuje svou práci: budova současného světa chvěje se v základech, zachrániti ji dovede jen bezmezná láska; proto silou mravní nutnosti vrací se lidstvo k zásadám Kristovým a vstupuje tak již do nové doby; seznámiti společnost s Kristem, probuditi v lidských srdcích lásku a důvěru k němu, pokládá za hlavní úkol své básně, v níž líčí celý život Spasitelův. Referent vytýká sice některé nedostatky s náboženského stanoviska, ale přes to vítá s radostí vážné dílo básníka-laika, neboť vidí v něm srdečnou, nadšenou lásku ke Kristu a smělý silný pokus o vzkříšení katolické poesie náboženské!

*

m. — Básník Rud. Medek, jenž nedlouho před válkou vystoupil svými novellami a básněmi v „Moderní revue“, líčí nyní v též revue (březen 1921) své dojmy, jakými naň působí po pětiletém pobytu v Rusku četba naší domácí tvorby vydané za války i po převratu. Za války byla dle něho naše literatura sice skrovná, ale celkem dobrá. Za to po převratu objevilo se náhle množství nových jmen a zvláště záplava veršů . . .“ Ty tam jsou ony „reakcionářské“ časy, kdy každá průměrná redakce slušnější revue, jež aspirovala na na přívlastek „literární“, požadovala po autorech formy, kázně a čistoty jazykové. Náhle se vynořilo několik celých plejad nových básníků, jimž je heslem „nakašlat“ na jakoukoli formu a kázeň, o jazykových způsobnostech ani nemluvě!“

Toto básnění zdá se mu býti jen přechodným, povrchním úkazem, který souvisí s celým duchem doby. „Vytváří“ se nová lidská morálka, umění nemůže přece tomu všemu nepodléhati: je-li doba, jež staví Jidáši Iškariotskému pomník z usnesení místního sovětu v Charkově v létě 1918, bezcharakterní, proč by i umění nemohlo býti bez-

charakterní? Neboť básník, který převrací neměnné a organické zákony formy vzhůru nohama, podobaje se chirurgickému alchymistovi, který převádí srdce na místo konečníku a konečník na místo srdce, nemůže vytvořiti veršů charakterních, nemůže vytvořiti charakterního slovesného umění v opravdovém vniterním smyslu. Mrzačí sebe a tropí ostudu literatuře . . ." Jak vidno, „Moderní revue" a její básníci kritikové přestali již dávno býti — „moderními."

*

m.— Nedávný „obrat" Jiřího Karáska glossovaly četné pokrokové listy, každý ovšem po svém. Nyní v delším článku k jubileu básníkovu obírá se jím také v revui „Nové Čechy (1921, č. 7) kritik Boh. Polan a snaží se jej vyložiti aspoň částečně jako důsledek Karáskova básnického díla i osobního založení. „Člověka obeznámeného s dílem Karáskovým nepřekvapuje, nachází li dnes umělce, jejž druhdy horlivě potlačovala mravnostní censura policejní, jako hlavního redaktora kat. měsíčníku „Týn" a tedy i v čele divné kulturní kasty(!) českých katolických spisovatelů. Podle starých theorií, snažících se vyložiti podstatu francouzské dekadence, je k hlubokému mravnímu vycítění a uvědomění si sodemie, jak ji Karásek básnil před r. 1895, potřebí v moderním člověku hutného podkladu, katolického podkladu. Na myšlenkovou methodičnost a pevnou ústrojnost nebývá u básníků spolehnutí; přece však jest jisto, že Karásek v „Knize aristokratické" i žák a napodobitel Verlaina, tvůrce „Moudrosti", buď jak buď nikdy zcela nepřerušil svazků s katolicismem a dokonce již není divu, jestliže umělec jeho vnitřního vývoje posléze se přihlásí do asylu duší přežilých(!)..."

Přece však na konec kritik lituje, že tak „nevšední literát" odhodlává se „dělati českému katolictví advokáta a dějinného filosofa", neboť podle všeho bude prý na této cestě příliš politisovati, to jest „přizpůsobovat se tendenční užitečnosti na úkor pravdě . . ."

Zajímavo, že proti J. Karáskovi psal také ostře časopis katol. studentstva „Život".

*

jk.— Zprávy knihopisné. Mons. Baunard, rektor katol. university v Lille věnoval 2 velké svazky studiu některých velkých konvertitů 19. stol. (La foi et ses victoires, conférences sur les plus illustres convertis de ce siècle. Paris (J. de Gigord) 1919. sv. I. a II.) Konvertité, jež studuje Baunard, jsou vesměs osoby velmi zajímavé, jejichž život pln vnitřních bojů a zápasů, až konečně odpočinou v katolické církvi.

Prof. E. Rignano vydal u Alcana v Paříži Psychologie du raisonnement. (1910, str. XI. — 544, Frs 21.)

Ph. H. Wicksteed, The reactions between Dogma and Philosophy illustrated from the works of. S. Thomas Aquinas. Londen (Williams and Nordgate) 1920 str. XXVI — 669.

E. De Faye, Idéalisme et réalisme; une application aux problèmes d'après guerre des idées politiques et sociales de Platon et d'Aristote. Paris (Bonard) 1920, str. 260. Frs 7·50.

M. Culpin, Spiritualism and the new Psycology. London (Arnold) 1920, str. 159.

Fr. Heiler, Das Gebet, eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung, München (Reinhardt Ernt) 1921, str. XIX. — 576. M. 42·—.

r. — H. Straubinger, Die Religion u. ihre Grundwahrheiten in d. deutschen Philosophie seit Leibniz. Freiburg, Herder. C. 16 M.

Podobné, již Descartesem začínající jest prof. dílo Th. Simon, Grundriß der Geschichte der neueren Philosophie in ihren Beziehungen zur Religion. Erlangen-Leipzig, Deichert, 1920. C. 9 M.

Joh. Hessen, Die Religionsphilosophie des Neukantianismus. Freiburg, Herder, 1919. C. 6·80 M. Badenský novokantismus (Cohn, Rickert, Windelband), ačkoli s hlediska křesťanského nepřijatelný, má mnohou myšlenku, již ve filosofickém zdůvodnění náboženství lze zužitkovati.

Berlinský prof. Friedr. Delitzsch, jenž si kromě cenné práce jazykozpytné libuje také v historicko-kritických překvapeních, nazval zjevení sinajské die große Täuschung. Takto pak také nadepsal svůj protispis bonnský protest. biblista E. König (3. vyd. Gütersloh 1921, str. 112, c. 5 M.); katolický odborník prof. Peters nazývá tuto obranu vernichtende Abfuhr.

Překladatel babylonského Talmudu Lazarus Goldschmidt začal v Berlině vydávati Die heiligen Bücher des Alten Bundes, německý překlad masoretského textu s rabbinským a karajskými výklady. Celé dílo má vyjíti ve 4 svazcích asi po 30 arších, v úpravě rukopisných illuminovaných vydání, počtem 300 číslovaných výtisků. Na jeden svazek se upisuje 650·— M.

Nejlepšího poučení o Einsteinově relativitě dojde čtenář neodborník, pokud příslušné spisy znám, u jesuity Theo Wulfa, Einsteins Relativitätstheorie. Tyrolia Innsbruck 1921. Str. 92, c. 8·50 M.

L. Fabre, Les théories d'Einstein. Paris 1921, Payot. Str. 242, c. 7·50 fr.

Brucker J., La Compagnie de Jèsus. Esquisse de son Institut et de son Histoire (1521—1773). Paris Beauchesne 1919, Str. 850.

Gallarati-Scotti T., La vita di Antonio Fogazzaro. Milano 1920, Baldini e Castoldi. L. 12.

Vychovatelský.

rt. — Ministerstvo školství a nár. osvěty 30. listopadu 1920 uložilo ředitelstvím státních ústavů bedlivě dbáti toho, aby ve školním roce 1920/21 bylo nepovinnému náboženství vyučováno jenom za podmínek stanovených minist. výnosem 1. srpna 1920.

Znovu důrazně připomíná, že jsou přípustna nejvýše dvě oddělení po dvou hodinách týdenních a že je nepřípustno děliti toto vyučování ve dvě oddělení po jedné hodině týdenní, nebo klásti je do rozvrhu povinných předmětů.

I na gymnasiích a učitelských ústavech, kde je nepovinné vyučování ve 3 třídách, smějí býti jen 2 oddělení. Ostatně jest-li dovoleno otevříti oddělení až při počtu 20 žáků, bylo asi málo případů, kde se smýšlelo na 3 oddělení, jako poměrně velmi těžko jest i na reálkách najíti ve dvou třídách nejvyšších po 20 žácích pro 2 oddělení.

A zatím co ve 4. a 5. třídě ponechána povinnému vyučování jen jedna hodina, pro nepovinné nařizuje se učiti dvě a nedovoluje děliti na oddělení po jedné hodině.

Větší počet hodin mohli bychom jen vítati, kdyby žactvo právě nejvyšších tříd nebylo přetíženo hodinami povinnými. Je na gymnasiích v nejvyšší třídě 32, na reálkách dokonce 34 povinných hodin, tedy dvakráte týdně ráno i odpoledne — na reálce až do 5. hod. vyučování, ostatní dny do 1. hodiny. Vybere li si některý žák jen některé nepovinné předměty: angličinu, slovanské jazyky, těsnopis, zpěv, praktická cvičení fysikální a v chemické laboratoři, hudbu, choditi do tělocviku, pak věru tvrdým jest oříškem pro učitele náboženství najíti 2 hodiny, jež by vyhovovaly žákům hlásícím se z různých tříd, zvláště jsou-li mezi nimi přespolní, kteří spěchají vlakem do domovů.

Bylo by žádoucno, aby byla ponechána učiteli možnost vyučovati 2 hodiny, ale neukládána nutnost tak učiniti a pak, aby ministerstvo vůči nepovinnému náboženství projevilo tolik ochoty, kolik projevuje angličině, slov. jazykům a j., prohlašujíc výnosem, že v jednotlivých případech jest ochotno dovoliti zvláštní oddělení i při počtu menším než 20. Myslíme, že v zájmu výchovy by bylo dovoliti katechetům v krajním případě učiti třeba jen jednu hodinu a menší počet žáků než 20 — aspoň zdarma, bez nároků na započtení. Z takového dovolení nevzešel by republice žádný nový náklad a obětavý katecheta mohl by vyhověti aspoň horlivým jednotlivcům.

*

rt. — Hospitace příslušníků církve čsl. v hodinách náboženství římsko-katolického nebuďtež trpěny z důvodů zásadních; právě tak budiž zamezeno i hospitování jinověrců v náboženských hodinách státem uznaných vyznání. (Výnos minist. vyučování 20. ledna 1921.)

*

rt. — 10. bř. 1921 vydalo minist. vyučování výklad § 22. „Školského řádu“, jak rozuměti tvoření volných sdružení za účely výchovnými.

Slovem sdružovati v § 22. šk. ř. rozuměti jest jen tvoření volných sdružení, nepodléhajících spolkovému zákonu, za účely výchovnými. Zakládati spolky ve smyslu zákona o právu spolčovacím není žákům dovoleno Účely výchovnými jest rozuměti snahy po dalším vzdělání žáků ve vědě, umění a zručnostech, pěstění tělocviku a sportu, snahy osvětové a lidumilné, po případě snahy směřující k vybudování školské samosprávy.

Nepřípustné je sdružování žáků za účely politickými a pak taková sdružení, jež by mohla vylučováním určitých skupin žactva neb jinak způsobiti náboženskou neb národnostní nesnášelivost mezi žactvem.

Souhlas sboru prof. neznamená pouze, že prof. sbor povoluje zakládání stud. sdružení, nýbrž že také bdí nad jejich činností a odepře případně svoji další podporu. Vysloví-li prof. sbor nesouhlas s činností sdružení žák., znamená to zastavení činnosti sdružení. Proto jest nutno, aby prof. sbor neustále byl o činnosti sdružení zpraven.

Sdružovati se v tomto smyslu mohou zpravidla toliko žáci jednoho ústavu, jen výminečně za účely zvláště pozoruhodnými mohou se sdružovati žáci několika i všech středních škol místních.

Sdružování žáků se žáky ústavů přespolních, anebo všestudentská sdružení se zpravidla nepřipouštějí. Možné výjimky vyhrazuji svému rozhodnutí.

Žáci dvou nejvyšších tříd mohou býti členy spolků a jiných organisací se souhlasem prof. sboru. Žáci nemohou však takových spolků a organisací zakládati ani spolu zakládati.

„Spolky a jinými organisacemi“ jest rozuměti spolky a organisace vědecké, lidovýchovné, vzdělávací, dobročinné, tělocvičné a sportovní. Ve smyslu druhého odstavce § 22. škol. řádu nesmějí ani žáci 2 nejvyšších tříd býti členy organisací a spolků politických. Rovněž není přípustné členství v takových spolcích a organisacích, jichž příslušnost by mohla vésti k národnostní a náboženské nesnášelivosti žáků.

Prof. sbor má právo odepříti svolení k dalšímu členství ve spolku, bylo-li by na ujmu prospěchu a chování, porušovalo-li by školskou disciplinu a neshodovalo se s povinnou úctou k učiteli Z týchž důvodů může zakázati členství v určitém spolku všeobecně všem žákům nejvyšších dvou tříd.

Jest povinností ředitelství, prof. sboru a zejména třídních prof., aby měli spolkovou činnost studentstva v přesné patrnosti a dbali toho, aby ustanovení tohoto výnosu byla řádně provedena.

Podle týchž zásad jest i posuzovati vydávání stud. časopisu.

Obsah tohoto výnosu budiž ihned a každoročně při čtení škol. řádu žákům vysvětlen. —

Jest jisto, že mládež studující ještě příliš odváděna jest od svého vlastního úkolu — svědomitého studia a že nejlepším toho dokladem jsou neblahé výsledky klassifikační v poslední době.

Výnos, že nepřípustné je sdružování žáků nejen za účely politickými ale i sdružení, jež vylučováním určitých skupin žactva mohla by způsobit

náboženskou neb národnostní nesnášelivost, a že sdružovati se mohou zpravidla žáci jen jednoho ústavu, vyvolán byl, zdá se, některými pány, kteří se lekají zdárně se rozvíjejícího hnutí náboženského mezi katolickými studenty. Dokud projevovala se činnost studentů v duchu volnomyšlenkářském a nevěreckém, nic se nehnulo; sotva jsou známky, že se probouzí i vědomí katolické, má býti činnost studentstva v přesné patrnosti a ustanovení zákazu řádně provedena.

*

Spolek posluchačů architektury na čs. technice v Praze rozeslal dotazník, jak by se měly obsazovati professury toho oboru, aby se tam dostaly osobnosti v skutku vynikající, byť i uměleckých názorů komisi případně protichůdných, a aby „byla zaručena trvalá svěžest a pružnost umělecké výchovy na vysokých školách uměleckých."

„Styl" uveřejňuje v ukončeném právě I. (VI.) ročníku odpovědi několika dotázaných (A. Balšánek, Jos. Čapek, „Mánes", E. Pacovský, Th. Petřík, E. Rádl, F. X. Šalda, V. Špála, K. Weigner, Společnost architektů).

Podkladem dotazníku jest prý rozpor, v jakém se architektura vysoké školy technické octla se současným vývojem naší architektury a jejích nových požadavků i potřeb. Jak „Mánes" odpovídá, přihlíží dotazník „příliš k aktuelní krisi vysoké školy technické a luští pod tímto úzkým zorným úhlem problem neobyčejného rozsahu a dosahu", i nutno otázku jmenování professorů řešiti „v souvislosti se všemi otázkami, jež dlužno v zájmu nápravy uměleckého školení zodpověděti."

Redaktor Veraikonu Pacovský odpovídá: „Na vysokých školách uměleckých musí být všechny ‚professury' zrušeny. A nebude-li professorů, nebude stávajících státních zkoušek a nebude vysvědčení, jehož potřebují právě jen ti všelijací příživníci . . . Vlastní studium spravuje a řídí žactvo. K organisaci učebného plánu, k rozvržení studia a rozdělení studijní látky, k přednáškám, korrekturám a zkouškám povolají si žáci pracovníky, vědátory a umělce, kterých jim bude třeba a kteří se těší jejich důvěře. Tito mohou být povoláni na školu buď od případu k případu nebo voleni na jeden či více semestrů, podle potřeby. Zákonem bude vázán každý státní občan vzíti na sebe tento čestný úkol a stát bude takto povolaného náležitě a čestně honorovati."

Šalda myslí, že architektura má býti od techniky odloučena a „přiřazena jedině k vysoké škole umění výtvarných . . . Při umění pokládám za důležité, aby si žák učitele svého volil, aby mu nebyl vnucován. Proto bych nebyl od toho, aby zástupcům žáků bylo přiznáno hlasovací právo při volbě nových učitelů sborem professorským."

Malíř Špála: „Myslím, že autonomie je nutna u věd, ale umění a hlavně architektura je v zájmu více celku, a tudíž umělecká obec měla by do toho co mluvit . . . S uměním to je věc ošidná. Vymyslete jakýkoli způsob prosazování jeho, může se zvrátiti. V umění neplatí většinou hlasování . . . Hlavně, aby se prosazovalo umění dobré a živé,

to je soudobé, moderní. Pak není vždy dobrý umělec dobrým učitelem. Hlavně aby vydržel dlouho být umělecky mlád... Dobrá by byla častější změna osoby, aby byl professorem jmenován na 5 aneb 10 let, a pak aby byl znovu jmenován nebo případně i nebyl."

Čapek píše: „Nelze doporučovati volbu professorů žáky. Závaznost učitelů vůči žákům nevyhnutelně vedla by k demoralisaci učitelství, a nebylo by to zárukou, že by voleny byly síly nejlepší, nýbrž začasto jen ty nejpopulárnější, nejoblíbenější, za to však méně povolané... Proti špatnému rozhodnutí komise zahájiti odpor nejširší veřejnosti, žáků, uměleckých kruhů a kulturní veřejnosti, aby ústav nestal se prebendou nemohoucnosti a zpátečnického stařešinství... Němci již dovedou měřiti výkonnost a hodnotu, kdežto u nás stále ještě hlavní závadou prospěšného řešení takovýchto věcí jest obecné baráčnictví."

Na veřejnou osvědčenost (stavbami, výstavami návrhů atd.) kladou i jiné odpovědi důraz.

„Styl" začíná v tomto čísle uveřejňovati odstrašující prý výtvory „officielní architektury" (proff. Kepky a Kříženeckého, kand. prof. české techniky v Praze V. Šulce a R. Klenky).

*

nn. — Francouské listy se nyní zabývají katolickou učebnicí dějin pro diecési strassburskou. Po převratě nařídila francouská vláda revisi všech učebnic za německé vlády vydaných. Při tom byl shledán závadným též obsah dvaceti stran v učebnici církevních dějin, které byly psány v duchu německém. Bylo ihned nařízeno uspořádati nové vydání, a knihkupci pomohli si zatím tak, že závadné listy vytrhli a učebnice dále prodávali. Ale školské úřady nedovolily prodeje ani tak a náklad zbývající zabavily, — jen že o nové, opravené vydání se nepostaraly. Tím vyvolaly bouřlivý protest německých katolíků elsaských, že za tak dlouhou dobu nemohlo dojíti k novému vydání učebnice. Biskup strassburský se tím také cítil dotčena, pročež dal ve všech kostelích ohlásiti, že vládní orgány nemají práva o své ujmě rušiti církevního imprimatur. Vláda francouzská po tomto prohlášení oznámila, že v podobných záležitostech se mají světské úřady domluviti s církevními.

Celá věc jest hodně podezřelá, neboť biskup strassburský je Francouz, který by se zajisté nezastával uraženého německého patriotismu. Možná že v uvedené partii byly věci, které nehověly státnímu censorovi po stránce nazírání na dějiny, a proto je škrtnul pod záminkou německé tendence.

Hospodářsko-socialní.

Ačkoliv není teď v hospodářském a průmyslovém životě národů noho událostí, které by stály za poznamenání v přehledě měsíčním, ece zase drobných událostí a změn je tolik, že mohou zaměstnávati denní noviny. Všechno jest ve varu a proudu, proudu však ez pokroku, neboť co včerejšek vybudoval, zítřek pobourá.

Nedostatkem odbytu zboží na západě vzniklá nezaměstnanost iostřena ještě stávkami, z nichž celý svět udržuje v napětí távka anglických havířů. Anglické vládě se aspoň pořilo zameziti její rozšíření na odvětví železniční a vůbec doravní (představte si ostrovy anglické na př. bez denního dovozu travin!) což vyvoláváno za největší porážku, jakou kdy dělnické ivkové hnutí utrpělo, i usnadněn tím boj proti stávce havířů, jelikož lí měla Anglie již tolikė zásoby, že nevěděla, co s nimi.

Příčina této stávky jest všeopoučná. Je to spor o výši zdy: podnikatelé chtěli ji, vzhledem k menšímu odbytu vzhledem k lacinšímu živobytí (v Anglii totiž) snížiti, cif o tolik, že se mám to zdá přílišné; psaloť se o 20—50%! Měly ti zavedeny mzdy dle výkonu, minimalní mzda pak jen tom případě, když vláda zaručí minimalní výnos!

Poučné je v té věci tedy toto: jak jest možno snížiti pravní mzdy (a platy vůbec), aby zřízenci z nich žijící byli poškozeni ve spravedlivém nároku na ašné živobytí? Anebo: jak jest možno snížiti ceny životních třeb (a zboží vůbec), nesníží-li se mzdy a platy zřízenců?

Snížiti ceny zboží je snahou celého světa, neboť mimořádnou třebou a ničením za války všude stouply na výši, která vrstvám žijícím z obchodu nebo ze služného přiměřeně zvýšeného, jest nedo pna a vrhá je do podvýživy a bídy vůbec. Dosud tyto střední vrstvy ž takž uhájily životy, ale úmrtnost ohromně stoupla, zásoby stva atd. jsou vyčerpány, úspory na věno dětí atd. ztráveny. Od nocí jsou někdy léky, od hladu není žádného leč potrava, od nay oděv. Nezaměstnanost se trochu léčí státními penězi, chudoba ních příslušníků stále ze státních peněz léčena býti nemůže, neboť mohou býti vydělány opět jen těmi příslušníky.

Jisto jest, že má-li drahota poleviti, podnikatelé budou nuceni nějakým obětem, aby totiž zboží dráž vyrobené nebo zakoupené dali írnějším ziskem, ano i bez zisku nebo i se ztrátou. Toť docela čejný běh světa a jedna z těch stránek kapitalismu, bez nichž obchod vůbec neobejde: zálohy pro případy ztrát!

Angličtí a bezpochyby i ostatní podnikatelé tedy chtějí, aby aspoň další výrobě k snížení cen přispěli také zřízenci.

Zásada jest jistě správná. Pokud však zřízenci tak učiniti mohou,

beze škody na svém slušném živobytí, toť by bylo nutno vyšetřiti podrobně podle jednotlivých okolností. Toť onen věčný spor o spravedlivou mzdu, který se v knihách theoreticky řeší velice snadno, ve skutečnosti ne!

U nás i jinde se podnikatelé řešení tomu vyhýbají jinak: nevědouce, co s vyrobeným zbožím, jehož za drahé výrobní peníze ani doma ani v cizině odbýti nemohou, za laciné pak dáti nechtějí anebo ani nemohou, nechtějí-li se zničiti, zastavují práci. Neříkám, ž právem, ale děje se tak.

Snížiti mzdu jedenkráte zavedenou bylo a j vždycky odiosní a neobejde se skoro nikdy bez třenic. Překotné zvyšování posledních dvou let u nás bude míti ještě dohry, jich průběhu nemožno se ani domysliti.

Stát, který sám nesmyslně peníze zrovna rozhazuje, pokud jd o jeho vlastní správu, a při tom, vlastně proto státní poplatníky be němi přetěžuje, sám k tomu přispívá, aby podnikatelé své výrobk zdražovali anebo zastavovali práci. Jeho t. ř. bonifikace, na př. ab podnítil stavební ruch, jsou vyloženým nesmyslem, dokud majetník domů již stojících svými požadavky z domů zrovna vyhání. Totéž pla o berních pozemkových, lesních, průmyslových. V krátce se uvidí, ka tento fiskalismus, který místo aby se napřed vyrovnal s věřiteli vále nými, na př. válečných půjček, hrabivě a bez ohledu sahá na soukrom majetek, kam on svou methodou finanční papírové „rovnováhy" poved

Socialistické methody státního hospodaření jsou vzorem také h spodáření obecního: neproduktivní náklady se překotně povolu o příjmy realní se nikdo nestará; jen se diktují přirážky a poplatk

Peněz je dosť, ovšem papírových. Všecek velkoobchod a velk průmysl pracuje pak s úvěrem. Podívejme se — a to další strán snižování cen, po př. mezd a platů — na naše úvěrnictví. Bank a záložny staly se ústavy takořka lichvářskými srovnáme-li rozpětí mezi úrokem vkladů a výpůjček. Zeptejte se příčinu, odpoví se vám: režie, t. j. mnoho zřízenců s velkými pl a málo práce, t. j. aby nebylo nedorozumění, zřízencům nutno po poměrů řádně platiti, příliš jich nenamáhati, a to ovšem musí zapla ten, kdo musí vypůjčovati, t. j. spotřebník. Tuhle na př. vypravo jeden hotelier, že pouze t. ř. povinné ručení ho stojí v pojišťo 14.000 K ročně; pak má býti v hostincích laciněji!

Zemědělci své dluhy válkou jakž takž poplatili, průmysln rovněž. Ale nové investice jsou daleko nákladnější, režie mnohem vy nuže, odkud má se bráti podnikavost, neřku-li láce?

Širší veřejnost těchto potíží, které dobře skončiti nemohou, j necítí. Ale ve střediskách obchodu a průmyslu se cítí. Čs hlavní b je cítí také a kdoví jak dlouho jim odolá!

Politický.

Národní shromáždění málo v Praze pracuje, ačkoliv si hlasovalo drahotní přídavek (5000 K celkem „na hlavu"). To tedy ahota tak brzy nepomine?

Vyčítá se mu totéž, co kdysi vídenské říšské radě, že není práce opno. A což ti schopní v něm? A když tedy, dává parlamentní, t. j. něho vybraná vláda, o niž se pořád usiluje, nějaké záruky lepší práce?

Zahraniční náš úřad měl mnoho práce s návštěvou maďarského ále Karla IV. o velikonocích v Maďarsku. Jaký byl účel cesty té snadno říci. Nátlak Dohody a sousedních států (kromě Polska) buďto u uspíšil anebo vůbec přivodil jeho návrat do Švycar.

Noviny měly tenkrát pravé hody. Však se také šornalisté všech znání nalhali a nanadávali!

O tom, jak rakouští socialisté se při návratu jeho ve Vorarlbergu němu chovali, pravil tamější rodák místokancléř Fink v rakouské směmovně, že to bylo ordinär. Stejně možno označiti nadávky, nichž si libují české noviny, i t. zv. klerikální.

Splnilo se, co napsal vídenský vtipkař o Benešově casus belli pro pad návratu Karlova: casus belli — casus zum Bellen!

Pravilo se, že Francie myšlenku návratu podporovala. Úředně to lo popřeno, ale „Gaulois" napsal: „Smířili jsme se s Konstantinem ureckým nationalismem, Dohoda začíná již se smiřovati s bolševickým skem, proč tedy by nemohli Maďaři dle svého přání obnoviti královí?" „Action française": Nepřáli jsme si vítězství, které by rla zahnalo do vyhnanství. Náš generální sekretář si netroufal donutiti mce, aby platili a Konstantina, by se vrátil, ale na Karla si troufal."

Tři důstojníci Dohody, jimž poručeno provázeti Karla IV., podeli protokol: „Podepsaní mandatáři se zavazují, starati se o bezpečnost o apoštolského veličenstva Karla IV. . . ."

Maďarský zahraniční ministr Dr. Gratz odstoupil a prohlásil: nsolidace Maďarska závisí jedině na mírném vlivu řední autority, která jest nezávislá na bojích stran, a tou mi jedině zákonný král.

Říšský správce Horthy (protestant), rovněž legitimista na své vojen přísaze stojící, neprojevil zřejmě svého názoru, snad aby poměr ďarska k nepřátelům nebyl ještě více ztížen.

*

Mnohomluvný p. prof. Dr. Rádl napsal, že by boj protiklerikální být veden na modernějším základě, než jak jej může vésti Volná šlenka. Třeba prý zorganisovati „společnost pro vědecké ovládání ejného života", a „zvláště boj protiklerikální by mohl býti praktic- n programem společnosti českoněmecké".

„Český západ" ze z Plzně napsal (č. 15): „Vynikající anglický tik pronesl ve světové válce slova, že Německo nutno povalit a při- t mu hlavu k zemi; jakmile hlavu pozdvihne, nutno tuto [ovšem!] d opět srazit dolů".

Tak, tak!

Neboť Benedikt XV. poslal belgickým biskupům list, ve kterém prohlašuje: Kněz je služebníkem božím a proto předně a nejprve je povinen starati se o to, aby sloužil Bohu. To je hlavním jeho úkolem jemuž musejí ustoupiti všechny ostatní věci. Tím nejsou mu upírán jeho občanská práva a vlastenecké povinnosti, ale jde o to, aby kně ať na kazatelně nebo ve škole hlásal slovo boží a neholdoval národnos nímu chauvinismu.

Co platí o kazatelně a o škole, platí tuším též o projevech kně ského a katolického tisku vůbec. Nationální fanatismus je sám v sob hloupý a křesťanskému duchu zcela odporující. Myslí-li pak páni v Č chách, že jím někoho získají, jsou na cestě nepravé, neboť i kdyby tom tak bylo — jak není! —, nesprávného počínání by to neodůvodňoval

Kromě toho: Němečtí katolíci v říši stojí tak vysoko nad nám že jich jaktěživi nedohoníme. Na př. stát tolikou většinou protestantsk má diplomatické zastoupení u Sv. stolice, Francie ho nemá a dok bude v zahraničí poroučeti p. Berthelot, míti nebude. Atd. atd. U n právě nyní máme nejméně proč Němcům nadávati, neboť v o d p a l i c k ý c h š t v a n i c í c h s e p r a n i c n e ú č a s t n í, k č e s k ý m kněží chovají se d a l e k o s l u š n ě j i než čeští sourodáci, právě na Plzensl protestovali n ě m e č t í u č i t e l é proti potlačování křesťanské vzd lanosti ve školách atd.

Řekne se, že to vše jen z politiky. No nechť, ale proto netře Čechům dělat politiku hloupou a směšnou, jako jest na př. v napad vání našeho zahraničního úřadu proti Německu!

Jen co zaslouží pokárání, ať se pokáře — ale všude!

*

V p o l s k é m zákonodárství katolická strana utrpěla p o r á ž k Původní usnesení, že předseda republiky smí býti jen katolík, pad Taktéž to, že mají býti zavedeny konfessijní školy. Katolictví v no ústavě (17. března 1921) nezove se již náboženstvím, nýbrž konfes

*

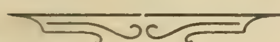
R a k o u s k o je pořád předmětem dohodových p o r a d, ale víc. V T y r o l í c h provedeno hlasování lidu pro spojení s Německ jako demonstrace proti Dohodě, zvláště proti Francii. Na oko je také proti Habsburgům, ale kdož ví! Ve hře té, kterou chce opakov také Štyrsko i Salzburg a možná i ostatní země, jsou prý peníze z N mecka (král průmyslu Stinnes, který i jinak se v rakouském obch usazuje). Německá vláda však má nyní důležitější starosti než uvě si toto nové břímě. Ale časem bychom i my pocítili, co takový polokr kolem nás znamená. A Francie teprv!

*

Moravskoostravské něm. noviny vypravují, že pohřeb našeho fr couzského přítele E. D e n i s a byl filmován, film však v Čechách u zován nebude, jelikož jako duchovní průvodčí pohřbu se tam vel nápadně objevují dva r a b í n i.

Ročník XXXVIII. Číslo 5.

HLÍDKA.

Sektářské svatokupectví.

JIŘÍ SAHULA

(r.) Svatokupectví (simonie) jest vědomé rozhodnutí, koupiti nebo prodati něco (náboženský) duchovního nebo s duchovním věcně, vniterně souvislého. K tomu kromě předmětů neb úkonů posvátných ve vlastním slova významu náležejí tedy také takové, které samy o sobě nejsou, ale něco duchovního podstatně a nezbytně předpokládají, na př. důchody z duchovního úřadu (beneficium datur propter officium); o ty pak nejčastěji jde, kdy se o simonii v dějinách mluvívá (vyjma snad t. ř. prodávání odpustkův, o kterém se však více bájí než dokazuje).

Kupní cenou může býti buď peníz atd. nebo nějaká služba (ústní nebo skutková).

I.

Přílišná hmotná závislost církve na moci světské stávala se všude matkou závislosti mravní. Kde rozhodovala libovůle laiků o hmotném postavení kněžstva, tam pozbývala církev kázenské autority. Největší pokušení k nedovoleným prostředkům obživy bylo tam, kde laičtí chlebodárci byli příliš skoupí.

Výmluvných dokladů sem hledících jest u nás dosti již z doby Přemyslovců, kdy majiteli kostelů, far a záduší byli bohatí laikové, kteří přijímali a propouštěli kněze libovolně bez ohledu na vůli Říma nebo biskupa. Hmotné zájmy často byly rozhodující při obsazení duchovenských míst. Ještě ke konci XIII. století, kdy mocným zakročením Říma z laických majitelů kostelů stali se pouzí patroni, ozýval se stesk, že

někteří patroni presentují biskupovi kleriky, kterým dávají jen nepatrnou část kostelních důchodů a ostatek si nechávají pro sebe.[1])

Tím hůře bylo ovšem dříve. Za velikého nedostatku slušných beneficií kupovaly se větší kněžské důchody za peníze. Roku 1143 docela děkan kapituly pražské byl od papežského legáta sesazen pro násobnou simonii. Na Moravě se také zahnízdilo svatokupectví, jelikož sám biskup Jindřich Zdík (1126—1150) uznal za nutno varovati na kněžské synodě před touto neřestí.

Svatokupecká praxe vžila se ve vlivných vrstvách laických tolik, že v ní pokračováno i tehdy, kdy v samém českém státě zásadně uznána církevní svépravnost v obsazování beneficií. Šusta v charakteristice vlády Václava II praví: „Vliv, který má král ve věcech církevních, mu umožňuje především, aby svým služebníkům a členům kanceláře platil mnohdy prostě výsluhou církevních obročí. Proto bývali právě členové rady královské tak znamenitými mnohoobročníky.“[2])

Krofta snesl výmluvné doklady, že mnohoobročnictví bujelo u nás již v době, kdy tu papežské provise byly ještě velmi řídké, tedy že nebylo jen jejich následkem.

Dle Krofty králové čeští ke konci XIV. století „snažili se z centralistického systému kurie těžiti ve svůj prospěch, vymáhajíce na papežích beneficia pro své služebníky a oddané přívržence. V tom nelišil se od svého velikého otce ani Václav IV, jehož politika bývá označována za antiklerikální; jeho důvěrný rádce, známý Václav Králík z Buřenic, byl — hlavně zajisté královým přičiněním — největším mnohoobročníkem z milosti papežské.“[3])

Dodáváme, že ještě křiklavěji králova podpora svatokupectví se jeví v případech jiných. Václavovou protekcí byl jmenován po smrti Zbyňkově za Pražského arcibiskupa nejvyšší lékař královského dvora Albík z Uničova, rodem Němec. Vypočítavému Albíkovi však byl milejší bezpečný důchod nežli starosti arcipastýřské. Proto uzavřel smlouvu s Kunratem z Vechty, biskupem Olomouckým, který byl rodem z Vestfálska. Kunrát do té doby byl zároveň královským podkomořím. Tento Němec postoupil své biskupství Václavu z Buřenic, který zase vzdal se proboštství vyšehradského ve prospěch Albíkův.[4]) Byl to hotový obchod královských dvořanů vysokými duchovními úřady za patronance panovníkovy. Tu se naskytla viklefistům nejvhodnější příležitost pro-

[1]) Krofta. ČČH X, 273. Srv. Hrubý tamtéž XXII, 284—409. — [2]) Dvě knihy českých dějin I, 186—187. — [3]) Sborník prací historických, 193. — [4]) Tomek, Dějepis města Prahy III, 533.

testovati rázně i proti svatokupeckému pohoršení laickému. Ale Husova družina obcházela kolem zmíněné kooperace králova dvora po špičkách, aby nepřišla o mocnou záštitu.

Ale kdo měl pak nápravu prováděti, když král apoštolského arcibiskupa (Jenštejna se sv. Janem Nep.) pronásledoval a nejvyšší církevní úřad v Čechách takto obsazoval?!

Kněžský proletariát, jenž byl velice četný, byl sváděn k požadování přehnaných štolárních poplatků velikou nouzí, nad níž projevil politování sám Hus. Vůbec kyprou půdou pro simonii byly křiklavé rozdíly v příjmech kněžstva. Svatokupectví bylo by značně pokleslo, kdyby se bývalo stanovilo přesně, jaké přípravy a jakého stupně vzdělání jest potřebí pro kandidáty stavu kněžského. Ale jakkoli v Čechách byla slavná theologická fakulta, nebylo postaráno řádně o specielní výchovu dorostu kněžského. Kněžských seminářů rázu nynějšího tehdy nebylo. Na kněze dávali se vysvětiti i tací, kteří sotva studium theologie začínali. Na druhé straně někteří vynikající doktoři theologie vysvětiti se nedávali. Volnosti ovšem využívali k uchvácení beneficií sobci, kteří nijak neosvědčili, že by měli k duchovnímu stavu povolání.

II.

Velká část husitů snažila se vypleti simonii upřímně. Ale ukázalo se i zde, že provádění některé ušlechtilé sociální theorie vede bezděčně k opaku reformy, provádí-li se cestami nevyzkoušenými a prostředky nevhodnými. Husitství neodstranilo silných lakadel ke svatokupectví, třebaže byla výnosná beneficia vyvlastněna. Jestliže v kněžstvu církve znárodnělé procento proletariátu stouplo, rozmohla se pokušení zvláště k drobným činům svatokupeckým a ke hledání zcela nedůstojných zdrojů příjmů vedlejších.

Jestliže před revolucí patroni a jiní vlivní laikové měli dosť příležitostí k podpoře simonie, byla jim v té příčině dána volnost ještě větší v době, kdy se ocitl klérus v tuhé závislosti na patronech. Denis píše: „Potlačení statků duchovenských bylo jedním z hlavních článků programu husitského, zároveň jedním z těch, jež byly provedeny co nejsvědomitěji; otázka jest, zdaž odnětí toto mělo šťastné následky, jichž od něho očekávali reformátoři. Poněkud pozdě poznáno, že je-li nebezpečno přílišné bohatství, chudoba působí ještě větší zkázu. Hrdinství je třeba, chce-li kdo vzepříti se patronu, a hrdinství není dopřáno každému času a každému člověku. Ubohý farář jest jen placeným sluhou, jenž najímá se na půl léta a propouští, jakmile služby jeho se znelíbily.

Každé pololetí stěhují se z osad svých dlouhé řady kněží katolických a utrakvistických, kteří násilně propuštěni byli od pána, jehož požadavků nesnesla trpělivost jejich, a smutně odcházejí na zdařbůh týmž útrapám a týmž potupám vstříc."[1])

Jaká řada očistných podnětů byla mezi vikleřovci před revolucí i za války! Bouřilo se proti desátkům i tam, kde byly nevyhnutelné. Na pražské synodě r. 1421 bylo stanoveno, aby žádný kněz „žádných darův nebral ani žádal pod žádným náboženstvím za modlitby, za mše nesměl bráti kuřat, slepic, husí etc."[2])

Podobných rozběhů reformních bylo více. Ale v době, kdy kolátoři strhávali obroči far na sebe a měnili je libovolně v statky zádušní, zapomnělo se stanoviti jasně a obecně, jaké minimum náleží faráři a kaplanovi. Nestejná praxe a naprostý nedostatek zřetele k vývoji církve znamenaly nikoli reformaci, nýbrž zmatek, sváry a otřesy církevní organisace.

Duchovní správcové doplňovali svou kongruu způsobem nejrůznějším. Někteří kněží přiživovali se písařením. Ovšem nejraději posluhovali, když byli voláni k sepsání kšaftu, protože při té příležitosti bylo lze čekati odměnu mimořádnou. Podkomoří zemského správce Jiřího z Poděbrad Vaněk (Václav) Valečovský z Kněžmosta byl horlivým kališníkem. R. 1452 objížděl klidnit královská města a r. 1453 byl ve výboře pro revisi zápisů královských na statky zádušní. Při těch funkcích nabyl bohatých zkušeností o hmotném i mravním stavu husitského kněžstva. Úsudky Valečovského byly zdrcující. Prý kněží se vnucují lidem za poručníky kšaftů a milují váčky zahrdlité. Dosahují poručenství nad sirotky i pomocí některé baby v sousedství. Nestane li se poručníkem kněz sám, tedy aspoň některý jeho spřeženec, s nímž se kněz pak přiživuje. Před převratem se kněžstvu vytýkalo, že po službě zádušní účastní se hostiny; ale ono kněžstvo nechalo statek dětem a přátelům. Rokycanovi kněží však vezmou statek hotový a poberou i svršky, pokud mohou. Docela olupují sirotky předstíráním, co zesnulý na smrtelném loži jejich správě odkázal.[3])

Některý kněz pomáhal si k podružnému výdělku lékařstvím. V XVI. století nebyly řídké případy, že sektářští kněží na značné pohoršení měli farní šenky. Prodávali pivo i víno. R. 1572 vyčtla konsistoř podobojí knězi Peterkovi z Domašína, že „formaní z peněz."

[1]) Denis-Vančura, Konec samostatnosti české (vydání z r. 1893), 487—488.
[2]) Neumann, Církevní jmění za doby husitské, 72—73.
[3]) Hamršmíd SHK 1896, 53.

Někteří kněží krejčovali anebo provozovali jiná řemesla. Jiní obchodovali dobytkem, obilím, preclíky a jinými věcmi. Jinde obchody vedly ženy radikálních sektářských kněží.[1])

III.

Za války husité mluvili s rozhořčením anebo hrubým posměchem i o takových štolových poplatcích, které byly pro chudé kněze nevyhnutelné; štóla dle husitské zásady byla svatokupectvím. Ale brzy sami kališní kněží, nemajíce z čeho žíti, začali vybírati štólu značnou. Nejobyčejněji brali za křest, oddavky, pohřby a mši. Plat na mši byl veliký. Dával se buď groš český nebo míšenský a později až 2 groše. Toť stipendium mnohem vyšší, než jaké se žádá dnes! Za jiné funkce braly se poplatky zvláštní. O knězi žádajícím mnoho se říkalo, že lidi „šacuje“ (vydírá, olupuje). Lakomým kněžím říkalo se „berkové“. Proto kolátoři již v XV. století snažili se překážeti kněžské vyděračnosti stanovením pevných sazeb.[2]) Ale málo to pomohlo.

Chelčický píše o kněžích jak katolických tak husitských s odporem, že mší za peníze, pokání ukládají peněžité, svou službou svatokupčí.[3])

V prvé půli XV. století složena satyra o dvou mniších, přebarvených na husity v Soběslavi. Odpadlík Filip prý mnoho stříbra pobral; Otík se oženil a ve Znojmě šenkoval. Satyrické ty verše připomínají IX. a X. přikázání a dokládají o odpadlících: „Již by rádi pobrali skopce, berany, by vám dali. V kostely jste se uvázali, koně i krávy pobrali. Dřív jste toho bránili, již jste to vše sami pohltili.“ Jiná satyra dí o kněžích rokycanských: Cizí fary spravují, draho je najímají, osadní (kolátorníky) šacujíce a vždy míti více chtíce a bez nedostatku . . . . O fary se tržiti přivykli i ceniti jako nájemníci . . . . Oféruť zamítají, neb jim nesú slepice, husy, zajíce, beránce, štiky i mazance. Od křtu málo berú, jen dvě libry zázvoru . . . . Pohřebuť věrným (katolíkům) brání a od tohoť chtí daní, řkúc: „Není naší strany, vyneste ho ven z brány, nic nám neodkázal . . .“ Žádnéhoť neodadí, leč prvé něco dadí, když jich strany nejsú . . . Když zpovídají ženy, zechtíť nemalé ceny, pět kop za rozhřešení.[4])

Podobně káral Rokycana ve svých kázáních kněze katolické i kališné: „Dosáhna kněz pleše neb mnich kápě, hlediž, anť loví, honí, vše hledí zpeněžiti. Cokoli učiní, vše jemu zaplať, od křtu, od svátosti, oleje svatého (posledního pomazání), od svěcení mazancův a vždy daj!

---

[1]) Winter, Život církevní, 579—581. — [2]) Tamtéž 564—8, 671. — [3]) Tamtéž, 565. — [4]) ČČM 1852, II. 76, III. 46.

A tuť lidem pochlebí ti polézači. Prý: buduť já sloužiti třidceti mší, ač (jestliže) mi dáš, a budeš i muk i hříchův prázden . . . Co vidí po oněch městech hampýsův, tancův, neřádův, her, zlých žen! Mnedle, mnoho-li na to káží, volají, mnohc-li se na to upláčí? A dějí-liť kdy co, ale slabě. Právě jako onen věžník (hlídací pes) starý, když blaohne jednú: hav! A jednéť (jakmile) mu vrže kus chleba aneb taléř, hneďť nechá. Takéť oni, když mají dobré bydlo a palec jim podmaže, hneďť vše oblehčí. Ale kdyžť kdo umře, tuť se sletí jako koby; teprůvť: rekviem, rekviem! rácby, vácby! Leda jedně (jen) kuchyně jich tučnější byla."[1])

V XVI. století veršovec Šimon Lomnický pichlavým způsobem poznamenává, že kněží vůbec ničeho neučiní zdarma; „musí býti vždycky datis, a neučiníte nic gratis."[2])

V aktech konsistoře kališné naleznou se doklady, jak kněží z bídy kradli i v kostelích, jak kněz odprodal desátek dříve, než si jej vysloužil, jak jiný vybral kvartál a odešel a pod. Lehce lze takové přečiny vysvětliti; vždyť nuzní kněží pozorovali tak často, že i bohatí laikové-kolátoři odcizují církvi mnoho potřebného zboží. Nezřídka kolátor přijímal na faru schválně kněze demoralisovaného, jen aby brzy ulovil záminku k zabrání důchodů, patřících duchovnímu správci. Ale líčení takových případů by se hodilo spíše pod titul úvahy jiné. (O. p.)

[1]) ČČM 1879, 201. — [2]) Winter u. d. 565.

Z náboženských dějin Horácka.

Podává Augustin Neumann. (Č. d.)

Střediskem jednání za náboženskou svobodu v Čechách byla Vratislav. Čeští nekatolíci tam měli svého zástupce v osobě jistého Kašpara Maiora. Ten sdělil, že již tam jednal „s legátem důstojného krále švédského.“ Obrátili se k němu na základě prohlášení Karla XII, dle něhož jest ochoten dáti kostely a kazatele všem, kdož o to požádají. Za tím účelem nechal prý svého diplomatického zástupce ve Vratislavě. Čechové poznali vážnost okamžiku, neboť prý ve Vratislavě jsou pro ně „dnové spasení.“ Již před tím došlo k nějakému jednání mezi zástupci tajných nekatolíků v Praze a emigranty vratislavskými, neboť se výslovně mluví o dvou dopisech do Prahy odeslaných. Zahraniční žádali naléhavě odeslání prosebné žádosti do Vratislavi, slibujíce, že ji pošlou dále. Poněvadž ale bude její odeslání státi mnoho peněz, tedy prosí, by doma učinili za tím účelem sbírku.[1]) Dle narážky na odeslání petice Karlu XII dá se souditi, že náš dopis pochází asi z polovice roku 1707.

Pro důležitost uvádíme list doslovně:

Milý Bohu y lidem, laskaví páni přátelé![2])

Zdraví dobrého, požehnání svatého, u víře s(va)té stálosti, v soužení trpělivost, vítězství nad nepřáteli pravdy boží srdečně vinšujeme.

Dále nemůžeme my toho opominouti, abychom neměli laskavým pánům bratřím také legaci, kterou sobě skrze jednoho dobrého křesťana ze Slezska, jménem pana Kašpara Maiora odeslanou, máme vědomost učiniti, tak že jest v Vratislavi s legátem důstojného krále švedského oustní rozmlouvání měli, že na to ve Vratislavi z poručení krále švejdského, z které by koliv země lidé žádali, kostely při evangelidském učení s věčnýma kazateli míti, aby se u tohoto slavného legáta ohlásili a svou potřebnou žádost odeslali, že dobrým přítelem našim u důstojného krále švejdského býti ráčí. A tak nám jest potřebí se o své spasení starati. Poněvadž zde dnové spasení a jisté psaní od nás, y to, které dvoje již ze Slezska odeslané máme, do měst Pražských odeslali těchto dnův, oumyslu jsme s námi nejprve tie viec [!] podati, aby oni nejprv prozebnou žádost do Vratislavi poslali a potom y my, a tak, poněvadž pro dalekost cesty sem a tam nás budou poslové mnoho státi, vás páni bratří prosíme, že také nakloněni budete, podle největší možnosti nějakým penízem pomoc svou nám učiníte a tomuto ukazateli listu odvésti. Za kterýžto milosrdný skutek Pán Bůh, odplata zde časně a potom věčné

[1]) Zem. arch mor., místodržit. registr. R 11, 101, 1 až 2. — [2]) R 11, 101 až 2.

býti ráčí. Což my y také nepomineme budoucně toho šťastného poselství a vyřízení páni bratří potěšiti a jim tu milost předně od Pána Boha Všemohoucího a potom od důstojného krále švejdského nám prokázanou pro potěšení šťastných věcí, co nejdříve možné bude odeslati. A tak se důvěřujem, že naše žádost při pánich bratřích nebude oslyšena, s tím všecky v ochranu Pána Boha všemohoucího porůčíce, zůstávám(e) všech spolu v církvi evangelitské. Na modlitbách trvající

služebníci mnozí, věrni Čechové.

Rezek spatřuje nezdar jednání u krále švedského ve zdlouhavosti, s jakou byla žádost posílána, a v rychlosti, s jakou padla sláva Karlova. Za druhou příčinu označuje zachycení petice, tak že vůbec ani nebyla odeslána. To jest sice správné, ale kromě těchto okolností působila ještě jiná, dosud neznámá věc. Byly to neshody mezi nekatolíky samotnými. Jedni považovali to již za věc hotovou. Tak přišel do Rovečína ku Štěrbovi Řezníček ze Čtyrdvorů a vypravoval mu, že budou choditi po dědinách poslové a budou sepisovati příslušníky nové církve, která dostane svobodu.[1]) Prý to bude zrovna jako ve Slezsku, ať se přidá Štěrba k nim. Když ten ale pochyboval o pravdě slov Řezníčkových, řekl mu on, že před Bohem jest vše možné.[2]) Šenkýř v Lišné na Novoměstsku již dokonce věděl, že král švedský již vydal patent, kterým dává svobodu — augšburské konfessi![3]) Proti těmto utopistům se postavil žitavský predikant Daniel Stránský, který konal tajná shromáždění po Čechách a Moravě. Poznav, jak nebezpečno jest pro nekatolíky oddávati se podobným snům, postavil se rozhodně proti horování stran petice a sbírek. To vyznal Pavel, rychtář z Vojtěchova při výslechu v Bystřici. Jemu psal Stránský roku 1710 toto: . . . „napomínal nás, bychme nevěřili, co mezi nás byl psal legát švedský Kašpar Mayer, že nás jen svádí, abychme stál' byli při něm.“[4]) Poněvadž pak o Stránském pravil, že ho ze Slezska, kde farářoval, vyhnali, je možno, že snad vznikla mezi tamějšími emigranty a jím roztržka k vůli odchylnému stanovisku, jež zastával. Než nechť byla příčina toho jakákoliv, jisto jest, že Stránský jako vůdce nekatolíků byl příliš střízlivý, nežli aby uvěřil různým slibům.

Výsledek agitace pro navázání styků se Švedy byl dvojí: příznivý ve smyslu morálním, neboť vědomí, že za hranicemi jest mocný zastance velmi posílilo všechny tajné akatolíky. Dokladem toho jest proroctví, kterak Švedové přijdou, dají svobodu kalichu, kněží katoličtí však budou vyhnáni do Říma[5].) Proroctví ono (jistě z opatrnosti před

[1]) Tamže, Na Kunšfátě, 8. července, 1710. — [2]) Tamže výslech v Jimramově 7. prosince, 1716. — [3]) T. m. — [4]) Tamže Bystřice, 4.—6. července, 1720. — [5]) Rukopis v majetku spis.

censurou) připisované sv. Hildegardě zachovalo se v četných opisech, které sahají až po dobu toleranční. Jak působilo na lid, poznáváme z Kamenice u Třebíče, kde roku 1719 prohlásil jistý Furda, „že ta víra zase se začíná a že tento rok se proroctví dokoná a bude jeden ovčinec a jeden pastýř."[1]) Na úředních místech pohlíželi na proroctví jinak. Jesuita Josef Laritsch prohlásil o nich při vyšetřování v Bystřici: „Obsahují mnoho směšného a nevhodného.[2])"

Druhý následek agitace a sbírek byl velmi nepříznivý. Splnila se v plné míře předtucha Stránského, že se může snadno prozraditi úřadům, kde se skrývají tajní přívrženci nekatolictví. Stalo se to v míře svrchované.

Na panství rychmburském chytli Jiříka Nováka, který ve výslechu konaném ve vrchnostenské kanceláři se přiznal, že se účastnil tajných pobožností a zároveň, byv tázán, udal všechny z cizích panství.[3]) Schůzka se konala v hlubokých lesích u Krásného a účastnili se jí z Kunštátska: Jan Matoška ze Strahujova s manželkou, Jakub Štěrba z Rovečína a čtyři jiní: z Bystrého u Poličky Pavel Šenkýř a jeho syn Kristian se ženou. Pobožnost konal kazatel Daniel Stránský ze Žitavy, který dle výpovědi podával pod obojí v Olešné a Soběnově.[4]) Tím se přišlo na stopu rozvětvené nekatolické propagandě a úřady zahájily hned usilovné pátrání. Krajský hejtman brněnský poslal neprodleně dotazník na vrchnost jimramovskou, novoměstskou, pernštýnskou a v dotazníku adresovaném Benediktu hr. z Lamberka na Kunštátě přidal ještě dvě otázky rázu čistě místního: Jaká se konala u nich sbírka a jaká se zpívala kacířská píseň v šenkovně panského domu v Kunštátě?

Vrchnostenské úřady počaly přísně vyšetřovati a skutečně přišly na stopu celému hnutí. Z Kunštátu poslali zachycený a námi již uvedený list ze Slezska, jakož i text písně na panském domě veřejně zpívané. Byla plná ostrých nadávek na katolické kněžstvo a k vůli zajímavosti ji otiskujeme:[5])

(Cantus ex specificatis in publica propina vici Dnii Cunstadiensis cantatus.)

Když je ten Švejda a Žižka na ty jezovce
aby jim špendlil palcátem věnce.
Opět nám přines čert jakés bosáky,
vyženem je holma, neb sou proklatí.

---

[1]) Zem. arch. mor., místodržitelská regist. R. 11, 18. Kamenice, 10. pros. 1719.
[2]) Tamže, R 11, 101, 1 až 2, Bystřice, 4.—6. července, 1710. — [3]) Na základě udání Novákova nastalo vyšetřování a nikoliv z udání novoměstského faráře Žáka, jak mylně tvrdí Bednář, Dějiny evang. reform. sboru v Kloboukách u Brna, 20. — [4]) Farnost Sopoty, děkanství Polná. Správně „Sobinov". — [5]) Zem. arch. mor., místodržit. regist R, 11, 101, 1 až 2. Bystřice, 4.—6. července, 1710.

O papežovi, co si myslíte,
že se bohům jiným a ďáblům klaníte.
Vy máte papeže za otce svatého
a on je za ďábla proklatého.
Když jsme putovali do Boleslavi k Matičce Boží,
požehnal nám Pán Bůh našeho zboží,
dal nám Pán Bůh dcery, syny,
než že byli z kurvy syni.

Na základě přesně zachovaných výslechů podáváme obraz prostonárodního hnutí na uvedených panstvích. Duší jeho byl predikant Daniel Stránský ze Žitavy. Dle výpovědi Pavla, rychtáře z Vojtěchova (u Bystřice) byl to „hodně tlustý, ne přes příliš hrubý člověk, černou bradku a krátké vlasy.“ Ordinován byl v Amsterodamě a vyhnán byv ze Slezska, uchýlil se do Prahy, odkud podle všeho řídil všechny tajné souvěrce. Rychtář totiž o něm výslovně pravil: „. . . a myslí, že má pod svou správou celé Čechy, y v Praze že bejvá, že jich tam jest těch luteránův přes tři sta osob.“

Stránský docházel na Horácko ze sousedního Chrudimska, kteréž obě krajiny, jak poznáme, byly s ním v čilém spojení. Dle protokolu na zámku jimramovském (1710) docházel prý Stránský v ty strany již asi od roku 1705[1]), ale dle výpovědí prý se dá souditi, že již před tím tam chodil. Budeme se cestami Stránského blíže zabývati.

První zprávu o něm nacházíme při roce 1705, kdy konal pobožnost v Soběnově.[2]) Roku následujícího byl v Budislavi, kde u něho přijímal Matěj Uher z Jimramova.[3]) Velkou missionářskou cestu konal Stránský roku 1708. Setkáváme se s ním v Olešné u Nového Města.[4]) Tam asi přišel z Mrhova u Krásného.[5]) Z Olešné pronikl až hluboko do středu Moravy, do Přísnotic na Židlochovsku, kde se zdržoval u Matouše Tkalce.[6]) Roku 1709 na Moravu nepřišel, za to ale následujícího léta podnikl tam novou velkou cestu. Stopa vede opět z Čech, a sice z Březin u Poličky. Shromáždění to konalo se na sv. Václava, trvalo tři noci a účastnilo se ho ponejvíce obyvatelstvo nekatolické z Čech. Jan Uher z Borovnice odhadoval počet osob kolem padesáti.[7]) Téhož roku po sv. Martině konal shromáždění v osamělé chalupě v Lišné (u Německého) u Tomáše ševce, kde u něho přijímala Magdalena Uhrova

[1]) Zem. arch. mor., místodržit. regist., R. 11, 1 až 2. — [2]) Tamže přípis svob. pána ze Švalbenfeldu (Vídeň, 29. srpna, 1712) – [3]) Tamže, Jimramov, 7. pros. 1710. – [4]) Přiznání Jakuba Štěrby z Rovečína (Tamže, Kunštát, 8. července, 1710.) [5]) Výpověď Magdaleny Uhrové z Jimramova. — [6]) Tamže, zmíněný přípis svob. p. ze Švalbenfeldu a úřední výtah o propagandě ze všech protokolů při protokolu jimramovském. — [7]) Jeho vyznání na Jimramově 7. pros. 1710, tamže.

z Jimramova.[1]) Mezi shromážděním na Březinách a v Lišné patrně působil na Velkomeziříčsku, neboť na Březinách prý se vyjádřil, že půjde odtud do Meziříčí.[2]) Z Lišné se (dle Tomáše ševce) ubíral do Olešné,[3]) kam ho pozval Jakub Štěrba z Rovečína.[4]) Tolik lze říci o tajemných cestách Stránského.

Jakým směrem se nesla činnost Stránského? Předně se mu jednalo, by upevnil své přívržence a zároveň, aby je zdržel ode všech utopií, jak jsme již dokázali při dopisu ze Žitavy. Za druhé působil na ty, kdo přestoupili ku katolictví. Tak v Olešné se vadil s jistým Popelářem, „že prv byv luteránem a zase katolíkem, nyní zase k němu přichází pod obojí přijímat, že to nemá dělat, že má zůstat při jedné víře, nebo katolické anebo evangelické a tak ten Popelář plakal a slíbil jemu, že více neodstoupí, a tak jeho zase přijal.“[5]) Stránský kromě toho působil i na katolíky samotné, které mu do shromáždění přiváděli různí náhončí. Mezi lidem působili sobě reklamu přijímáním pod obojí, které patrně prohlašovali za spasitelnější nežli pod jednou. Pěkný doklad toho podal Matěj Uher z Jimramova, který byv tázán, jakého jest vyznání, odpověděl, že neví, jaká by to byla víra, ale proto prý se jí drží, poněvadž se v ní podává pod obojí.[6]) Stejně dovedli pro sebe využíti pověsti o náboženské svobodě vymožené králem švedským. Tu pak se jeví nekatolická propagace ve světle tuze divném. Již jsme nahoře naznačili, jak Stránský své známé varoval, aby podobným zprávám nevěřili. Skutečně si také dali říci, neboť dle výpovědi Jana Jakuba z Daňkovic na Moravě švedskému sběrači — nic nedali, ač dvakráte chodil.[7])

Jak to tedy bylo, když přece mezi katolíky mluvili o prohlášené již náboženské svobodě? To poznáváme z případu Štěrby z Rovečína. Přišel k němu kmotr Řezníček ze Čtyrdvorů a vypravoval, že přijdou poslové, aby sepisovali své souvěrce při prohlášení náboženské svobody. Radil mu, by se k nim také dal. Štěrbovi se asi mnoho nechtělo. Jak jsme nahoře již se zmínili, nevěřil v uskutečnění tohoto zbožného přání. Později však přece přestoupil k nekatolictví, a sice, jak výslovně prohlásil, učinil tak na časté domlouvání svého kmotra. Že pak se jednalo o skutečné svedení k odpadu, toho důkazem jest Štěrbova domácnost a názor jeho na církev. Vypravoval o své manželce, že když se dověděla o něm, že se stal nekatolíkem, tedy „mnoho neděl se mnou ne-

---

[1]) Její přiznání na Jimramově 7. pros. 17.0. — [2]) U. m. výpověď Jakuba Uhra z Borovnice — [3]) Tamže. — [4]) Tamže výpověď Pavla, rychtáře z Vojetína. (Bystřiee, 4—6. července, 1710) — [5]) Tamže (Jimramov, 7. pros. 1710). — [6]) Tamže. [7]) Tamže.

mluvila, dítky naše (6) také v té víře spravedlivé — římské Církve — setrvávají.“[1]) Tedy Štěrba byl nekatolíkem a při tom prohlašoval víru římsko-katolickou za pravé učení Kristovo! . . . Stoupenci Stránského vyhýbali katolické zpovědi kde mohli. Tak i Štěrba z Rovečína poslal místo sebe děvče, Dorota Matuškova pak se schválně vpletla do tlačenice, načež zase s proudem lidí se nesla zpět k hochovi, který ji vymazal z rejstříku.[2])

Stránský šířil své učení také jinak. Kam nemohl osobně, tam posílal místo sebe knihu. Tak manželka Matěje Uhra z Jimramova, Magdalena, přiznala, že u nich Stránský nekonal pobožností, ale jeho pomocník Sadílek tam zanechal knihu, ve které čítala šenkýřka z Víru.[3]) Její muž pak vyznal, že ke změně náboženského smýšlení přimělo jej čtení evangelia.[4]) Jak níže poznáme, bylo mezi lidem hojně Stránského spisů. Zajímavo též jest, jak nekatolíci dobře o knihách věděli. Jan Jakub z Daňkovic dostal od Štěpána mlynáře knihu zvanou „Filadelfina“ a při tom přesně udal, že jsou na panství ještě dva jiní, kteří ji též měli. Byli to zemřelý Blažek Vrzava a nebožtík mydlář. Jistý Jakub Dědic měl dle něho „Summarii“, kterou též měl Jíra Dvořák. Jiřík Dvořák měl také Bibli, kterou prodal rychtářovi do Německého.[5]) To jest i nejlepším důkazem, jak se nekatolíci mezi sebou znali.

Jak z popisu činnosti Stránského vidno, měl k ruce řadu pomocníků, kteří mu jednak vypomáhali, jednak mu sloužili jako spolehliví průvodcové. V první řadě to byl jakýsi, blíže neznámý voják, jenž v nepřítomnosti Stránského zastával úřad kazatele. Dle pozdějšího popisu působil i na Třebíčsku a dle prostodušného přiznání Tomáše Čermáka z Třebíče „byl ten voják jako nějaká vopice.“[6]) Když Stránský v roce 1709 nepřišel, tedy působil na Horácku on. Po sv. Martině toho roku se zdržoval po celé čtyry neděle u Jana Matušky ve Strachbojově a kromě toho jej u sebe měl i starý Jan Zbítovský, neznámo kde.[7]) Tento voják svedl k odpadu od katolictví Jana Studeného z Unčína.[8]) Největším pomocníkem Stránského byl Maxa. Nutno poznamenati, že Maxové byli dva: František a Matěj.[9]) Matěj byl pravou rukou Stránského, neboť ho každoročně vodil ze Žitavy do Čech a na Moravu a také ho chránil. Tak v nedatovaném listu oznamoval[10]) novoměstský farář Jan

[1]) Zem. arch. mor., místodržit. regist., R, 11, 101, 1 až 2. Kunštát, 8. července, 1710 — [2]) R 11, 101. až 2. Kunštát, 8. července, 1710. — [3]) Tamže, Jimramov, 7. pros., 1710. — [4]) U. m. — [5]) Přiznání Jana Jakuba z Daňkovic, u. m. — [6]) R, 11, 18. Byl prý to kyrysník. — [7]) R, 11, 101, až 2 Kunštát, 8. července, 1710. — [8]) Tamže, Jimramov, 7. pros 1710. — [9]) O Františkovi viz tamže výslech Matěje Uhra z Jimramova. — [10]) Tamže.

Žák zemskému hejtmanovi, že se Stránský skrývá i se svým bratrem u Matěje Maxy v Morkůvkách. Oba Maxové obstarávali také spojení mezi Stránským a nekatolíky[1]) a jeden mu i pomáhal přisluhovati při shromáždění na Březinách (1710[2]). Jiným takovým pomocníkem byl Franc ze Žítavy. Ten přivedl koňmo v noci Stránského do Olešné (1710[3]). Zvláště důležitou úlohu měl mlynář Krupička, přebývající v Belátkovém mlýně u Zvole. Ten u sebe skrýval uprchlé luterány z Rychmburska a z Pusté Rybné: Láníka, Jana Teplého a Jana Vodu.[4]) U něho se nějakou dobu skrýval i Stránský.[5]) Zemský hejtman dal proto pátrati po Krupičkovi.[6]) Mlýny hrály v prostonárodním hnutí vůbec důležitou úlohu. Jednak k tomu přispívala jejich osamělost, jednak také to, že nebylo nikterak pozorovati, když se tam sešlo více lidí, zvláště na podzim, kdy kde kdo chtěl míti co nejdříve semleto, a proto se všechno hrnulo k mlýnům. Jiným takovým pomocníkem byl Štěpán mlynář. Je to patrně týž, o kterém se praví, že pocházel z panství žďárského a kterému mlýn spálili.[7]) Tuto věc nutno zdůrazniti na rozdíl od Štěpána, mlynářského pomocníka. Štěpán ze spáleného mlýna zároveň s Rokasem z panství kunštátského a Karlem Sejkorem z poličského byli u Jana Jakuba v Daňkovicích a vychvalovali mu luteránství. Štěpán mu vypravoval o Stránském a zároveň mu o sobě sdělil, že sbírá pro poselstvo, které má u krále švedského dosíci, by se přimlouval u císaře, aby mohli míti v každé zemi alespoň jeden kostel, ve kterém by se podávalo pod obojí. Od něho též dostal knihu zvanou „Filadelfina“.[7]) Pavla, rychtáře z Vojtěchova[8]) vedl na shromáždění v Olešné.

Totéž učinil s Pavlem jiný agitátor jménem Sadílek. Byl asi se Stránským velmi dobře známý, znaje místo jeho pobytu. Vedl totiž vojtěchovského rychtáře za ním do Sedlce v Čechách.[9]) Sadílek pracoval velmi horlivě. Jak již jsme se zmínili, dal v době, kdy nikdo nekonal bohoslužeb, Uhrovým v Jimramově alespoň knihu, ve které pak čítala šenkýřka z Viru.[10]) Jinde zase sváděl k odpadu od katolictví. Známe dva případy. V prvním se jednalo o odpad Jana Jakuba z Daňkovic, kterého Sadílek odcizil Církvi pomocí známého argumentu: u nich se

---

[1]) U. m. výpověď Matěje Uhra. — [2]) Tamže svědectví Procházky z Jimramova. [3]) Tamže, Bystřice, 4.—6. července, 1710. Vyznání Pavla, rychtáře z Vojtěchova. — [4]) Tamže sdělení Jana Žáka, faráře z Nového Města, Josefa Jindry, faráře z Jimramova a Jindřicha Krále S. J. — [5]) U. m. Přípis svob. pána ze Švalbenfeldu. (Vídeň, 29. srpna, 1712) — [6]) Tamže (Brno, 30. října, 1711). — [7]) U. m. výpověď Jana Jakuba z Daňkovic. (Jimramov, 7. pros. 1710.) — [8]) Tamže, Bystřice, 4.—6. července, 1710. Vyznání Pavlovo. — [9]) U. m. — [10]) U. m. přiznání Magdaleny Uhrové na Jimramově 7. pros. 1710.

podává pod obojí způsobou, což jest lepší, nechť se tedy přidá k nim.[1]) V druhém případě použil úskoku s jednáním s králem švedským. Řekl totiž hospodskému v Lišné, že král již vydal patent, kterým se dává augšburskému vyznání svoboda, proto on jako rozený nekatolík nechť se přidá k nim. Šenkýř Sadílkovi uvěřil a pak zakusil sám na sobě slíbenou „svobodu".[2])

Lišná byla ode dávna úkrytem luteránů. Seznali jsme již nahoře, kterak již před rokem 1680 působil tam predikant Václav Trojan. V době Stránského tam hrála důležitou úlohu osamělá chalupa, ve které bydlel Tomáš hajný, asi totožný s Tomášem zvaným jinak švec. U něho se často zdržoval Stránský, neboť vláda žádala jimramovský vrchnostenský úřad vyšetření o pobytu predikantově u něho před 2, 3 a 4 lety. Prý tam byl ještě s jinými společníky, podávaje pod obojí.[3]) Tomáš se také přiznal. Před sv. Martinem 1710 u něho zpovídal Stránský, ale on prý ho nerad u sebe viděl. Od něho šel do Olešné. Patrně někdy před tím se též u něho stavil, načež po odpočinku pokračoval na své cestě na Moravu, jsa doprovázen Krupicí.[4])

Na panství osovsko-bytešském konal Stránský pobožnost ve mlýně pod Vlkovým. S ním tam byl Štěpán, mlynářský tovaryš z Velkého Meziříčí a Autrata, švec z Křižanova.[5]) Na Autratu a jistého Seilera vydaly úřady zatykače.[6]) Kromě toho se konala shromáždění ještě v jiném mlýně a sice v Soběnově (1707), kde přijímala Magdalena Uhrová z Jimramova.[7])

Jiným náhončím byl Matěj Letovský z Letovic, který kolem roku 1704 svedl k odpadu Jana Jakuba z Daňkovic, kterého pak (1707) ještě více utvrdil Sadílek.[8])

Ve výtahu z protokolů kromě toho potkáváme se také ještě s jinými osobami a skrýšemi. Mimo Maxy vodil kazatele též Matěj Křipský z Křivého u Soběnova,[9]) schůzky konaly se též v Srní za Hlinskem u Jehličky, v Rybné (kolem r. 1706) u Teplého, v Krouné u Koláře (1707), v Budislavi u Melše (1706) a tkalce Bartoloměje. Na Moravě: Ve Vidoníně (u Vel. Meziříčí) u mlynáře Krupice, Vilémovicích u nebožtíka Krčaly (1709), v Uněíně u Jana Zbitovského a Jana Studeného.

Celá záležitost skončila tím, že luteráni většinou asi složili katolické

---

[1]) Tamže výpověď Jana Jakuba. — [2]) Tamže svědectví šenkýře z Lišného. — [3]) U. m. Brno, 26. září, 1713. [4]) U. m. Jimramov, 7. pros 1710. — [5]) U. m. výpověď Jana Zbytovského z Unčína. — [6]) U. m. Brno, 30. října 1711. — [7]) U. m. jimramovský protokol. — [8]) Tamže výpověď Jakubova. — [9]) Tamže.

vyznání víry, by se zbavili nepříjemností. V Bystřici[1]) jich tak učinilo roku 1711 deset. Ale potom se asi drželi svého dále, jak poznáváme na případě z Olešnice. Tam téhož roku přestoupil na katolictví jistý Salvička, ale za nedlouho prchl k emigrantům do Uher.[2])

Pomocníci Stránského (a bezpochyby on sám též) chodili přestrojeni. Tak Franc ze Žitavy přišel do Lišné k Tomáši hajnému jako prodavač šidel a plátének,[3]) Prachař z Dřekova chodil jakoby na správu se sýtkem.[4]) Zdá se, že na konec byl Stránský přece jenom polapen, neboť v připojeném výtahu z protokolu sepsaného v olomoucké konsistoři se dočítáme o vyznání samotného Stránského, dle něhož byli hlavními jeho podpůrci manželé Jakub a Kateřina Dvořákovi z Měřína.[5])

(P. d.)

[1]) Tenora, Bystřice 63. — [2]) R, 11, 101, 1–2. (Pernštýn, 4. pros. 1713). — [3]) U. m. protokol jimramovský, výpověď Tomáše hajného. — [4]) Tamže výslech Jiříka Nováka na Rychmburce. (1710.) — [5]) U. m.

Mravní podklady obchodu.

Dr. Augustin Štancl. (Č. d.)

Kupecké lži mají svůj původ jen v ziskuchtivosti. Lze je mluvnicky ovšem zastříti, a kdo by neznal všecky ty nejrůznější nezpůsoby při tom! Lží však zůstanou i potom. Ještě jiných praktik se chápe kupec, aby přiměl někoho ke kupu. Tady zavalí svou obět spoustou vzorků, až se dostaví únava a energie vzdorujícího vyprchala a on se odhodlá objednati mnohdy zboží zbytečné aneb za ceny nespravedlivé. Tam zase se uzavře obchod, když obchodník svou oběť zasypával po týdny nejčerstvějšími informacemi a kritická schopnost zákazníkova umdlela a chytne po zboží, které kupec chtěl odbýti za cenu jemu vhodnou. Jinde zase mají vůně a chuť zboží kupce získati a to hned celá je jich stupnice, kterou si kupec úmyslně a účelně sestavil. Někdy rafinovaně zchystané dražby kupce tak duševně rozčilí a do takového přivedou napjetí, že nedovedou už ani střízlivě počítati a zrovna vyhazují svůj majetek okny. Neměli naposled moslimi pravdu zakazujíce věřícím vůbec obchod dražbou? Často se kupec chytí na svůj třídní odpor, když slyší, že se jedná o křesťanský obchod, ryze křesťanský podnik a kapitál. Někdy se zase řekne, že je věcí národní cti ten neb onen obchod podporovati, a kupců je hned nepřehledný počet. Tak odbyli Rusové každou půjčku ve Francii.

Spekulace zneužívá prostě slabostí charakteru. Je to práce velmi jemná, do důsledků promyšlená, a proto tím nebezpečnější způsob úskoku. Dovedeme s naprostou jistotou sprostý podvod odsouditi, ale v našem případě místo pohrdání se nás zmocňuje jakýsi druh obdivu, se kterým se blížíme každé usilovné práci, i té, jíž se ke špatnosti zneužije. Také nás zaslepuje úspěch. Obchodníci, kteří dovedou jednati s pocity, vášněmi, předsudky a náklonnostmi zákazníkovými dle své libosti, rozluštili tajemství úspěchu a byli by je rozluštili šťastně, šlo-li jim o věci vyšší než pouze o peníze. Taškářům se to nepodařilo, za nimi volá přec každý: Jen jednou mne dostal a už nikdy! Oni však jsou oslňující povahy, které na prvý pohled ostatní jímají, které uspí sladkými a krásnými slovy každého a mu vsuggerují všecko možné, a když odpor se přec zvedá, dovedou jej ve vší tichosti a přívětivosti se závidění hodnou jemností zažehnati. To jsou cestující, o jejichž zboží se kupci zrovna trhají, jsou to grossisté, kteří vždycky na trh hodí, za čím se

všichni ženou, jsou to továrníci, kteří využijí výnosné patenty chudých vynálezců, jsou to zvelebitelé akciových společností, v jejichž rukou kapitalisté jsou nejměkčím voskem; jsou to vůdčí mužové v obchodu a průmyslu, jejichž jméno je zárukou a jejichž výroky pro obchodní svět jsou předmětem víry. Napoleonské povahy! Ale jest nedovoleno dáti se jimi úplně zaslepiti. Dovedeme a musíme oceniti jejich neobyčejné přednosti, ano musíme se dokonce od nich učiti; ale ne ve všem. Proto nutno rozložiti jejich bohatou povahu a z ní vyloučiti mravně pochybné ano škodlivé součástky a vzácné živly zceniti. Výchovně působiti na hospodářské hodnocení obchodujících, to je úkol budoucího obchodníka a k tomu použije také vzácných vlastností a schopností odkrytých v Napoleonských povahách. Aby se věc zdařila, nepostačí dovolávati se rozumující převahy kupcovy; jest nutno prozatímně a propaedeuticky ovládnouti i jeho nižší duševní hnutí a k tomu chceme použíti method odnaučených od obchodních geniů. Jedno však nesmí býti puštěno se zřetele, a je to věcí poctivého kupeckého svědomí, aby vedeno bylo hodnocení u zákazníků ve směru objektivních cen a hodnot, aby pojem ceny, který získán býti má, bylo možno hájiti také před forem spravedlivé ceny. Ať je to cestující, který malý uzavírá obchod, ať je ředitel syndikátu provozující politiku cenovou ve velkém, všichni si mají klásti otázku před svým svědomím: Odpovídá pojem ceny, který vyvolati chceme v zákazníku, opravdovému jeho zájmu? Kdybychom byli na jeho místě, považovali bychom pojem ceny při úplné znalosti všeho za oprávněný, anebo je to jen náš osobní prospěch, pro který jsme úsudek zákazníkův v jeho neprospěch ztočili? Svědomí, jehož se dovolával Diviš Kart., dochází platnosti, ano bez svědomí a to správného a útlého nelze uzavříti poctivý obchod ani za doby dnešní!

Naše doba se klaní ovšem úspěchu a nedbá mravních předpisů. Její zásadou jest posuzovati velké lidi, a k těm patří obchodníci pronásledovaní úspěchem, Midasové, kterým vše se ve zlato mění, čeho se jen dotknou, podle úspěchu a nikdy ne podle pohnutek. Jaroslaw ve svém díle varuje před tímto sofismatem, poněvadž, jak praví, kdo se snaží pomásti cizí úsudek, ten sám zatemňuje svůj vlastní. Kolikráte se už shroutily nejsmělejší podniky vybudované jen na úchvatném řečnickém daru budovatele, který dovedl strhnouti spousty lidí! Ale když soud shledával příčiny katastrofy, nemohl najíti zlou vůli, nýbrž bezednou lehkomyslnost, která bez přísné kontroly svých myšlenkových pochodů stavěla vzdušné zámky, ve které sama věřila a kam uváděla všecky, kteří se nechali zlákati sireniným zpěvem jejím.

Kdo by se ovšem opovážil brániti obchodu, aby používal i on perutí své fantasie? Zajisté nikdo, ale každý bude po něm žádati, aby kombinace sestrojené fantasií opravil chladně a klidně počítajícím rozumem svým.

Ale jak jest možno, aby obchodníku, jakémusi druhu živého počítadla, svět skutečností se tak snadno rozplýval a ztrácela se mu pod nohama půda skutečných hodnot a sám se dal v let za přeludem? Nejprve jistě proto, že jako pracovník duchem se zabývá jemnějšími realitami, kterých nelze ani hmatati, ba ani viděti! Předmětem jeho práce je cena, která je zase výslednicí osobního hodnocení a oceňování. Je to sice něco skutečného, ale nic hutného, nic hmatatelného. Kde podoba a velikost nějakého zjevu není určitelná, tam rozum neproniká až ku poslední pravdě o ní a pak se zdává velmi často pravdou, co s našimi potřebami a zájmy se nejlépe shoduje. Podle „kasovní hodnoty" řešíme problém pravdy, tak se vyjadřuje novější filosofie obchodní. Jsou-li naše zájmy obráceny stále jen jedním směrem, pak se také i naše schopnost usuzovací stane jednostrannou. Ale tou není činnost kupcova, ta se stále pohybuje mezi dvěma poly. Chce-li koupiti, pak se mu hodí jiná pravda než když chce prodávati. Je to nástup na dvě fronty, jak tomu říká Calwer, který působí, že cena zboží téhož se mu zdá při koupi menší a při prodeji zase větší. Toto věčné kolísání stupnice cenníkové působí rozkladným vplyvem na vývin celého charakteru. Mizí víra ve věčné a trvalé ceny zboží, s touto věrou mizí však i víra v objektivní hodnoty vůbec, a s tím se ztrácí i smysl a úcta pro osobní a narodní zvláštnosti a pro trvalý domov.

Nyní se snad pochopí kosmopolitismus židovský a jeho nadání přizpůsobiti se všem daným poměrům, chápeme jej, ale jest nám přiznati, že i křesťanský obchodní svět mu propadá. Banky půjčují beze všech výčitek svědomí peníze i nepřátelským a konkurenčním státům. Pomocí německého kapitálu mohl brasilský stát Sao Paolo založiti kávový kartel, který způsobil neobyčejné zvýšení cen kávy. Částečnou pomocí německého kapitálu se severoamerické a argentinské hospodářství tak vyvinulo, že značné škody se způsobily rolnictvu německému. Pomocí německého kapitálu koupilo Rumunsko pušky ve Francii.[1]) Kapitalismus a obchodnictvo bývá už obyčejně mezinárodním, nemusí však takovým býti. Dokladem nám jsou Angličané, které Carlyle nazývá sice národem kramářským, ale kteří na celém světě zůstávají tím, čím

[1]) Dr. J. Eberle, Die Überwindung der Plutokratie, 1918, str. 98.

jsou — Angličany. O jiných národech nelze totéž říci, zvláště když se věnují obchodu.

Jaroslaw praví: Chce-li kdo se naučiti přesnosti a přímosti v obchodním styku, ten studuj typ anglického obchodníka. Ten jest Jaroslawovi zrovna ideálem gentlemana, je mu jakýmsi odleskem středověkého rytířského ducha, pro který plodná síla jen v náboženství jest. Také v rytířství se vyrovnalo úsilí náboženské o pravdu, spravedlivost, lásku k bližnímu se snahami po moci a výdělku. Anglický obchodník skrblí slovy i při obchodu a za sebe nechá mluviti své zboží, svou písárnu. Není to ovšem ideál pro celého obchodníka, nýbrž jen pro důležitou jeho složku, pro jeho pravdomluvnost. Jest bezpodmínečnou povinností obchodníkovou toto: Vůči zákazníkovi je ti říci pravdu a nic než pravdu a to celou pravdu, tedy vše, co k věci víš a co k ní přináleží. Znemožňují-li to „poměry“, pak nutno tyto poměry změniti, nikdy však příkazy svědomí! Vývoj mravouky nemůže nedbati podmínek vnější skutečnosti, ale otrocky se jim přizpůsobiti nesmí — naopak, z nitra se tvořící, povznášející a vše zjemňující morálka musí diktovati zákon životní: Svět v sobě mistruj a dle něho si utvoř i svět vnější![1])

V témž duchu píše i Dr. G. v. Mayr.[2]) Svědomí je to velké osvobozující a produševňující slovo, které znamená přerod a nový lesk i v obchodu. To do obchodu zavésti, pěstiti a zušlechtiti je nejdůležitější povinností dnešního obchodu, jak píše Dr. Mayr. Velké pole se zde rozevírá obchodnické spekulaci, jak vymýtiti nepravdu z obchodního styku.

Ptejme se však, proč obchodník tak často sahá ke lži! Proč používá tolik praktik, aby zastřel holou pravdu? Jde mu o to, přivábiti zákazníky k sobě a nedopřáti jich druhému. Soutěží se soupeřem a chce zůstati vítězem, proto také často potřisňuje svou spekulaci nepravdou.

Soutěž! Nejsou všichni obchodníci jí nadšeni. Mnozí vidí v ní nejčernější stránku obchodnického života, poněvadž vynáší lidi pochybného charakteru, křiklouny, hrdiny reklamy, nepoctivce a jak se všecka ta spodina lidské společnosti jmenuje, za to zůstávají nepovšimnuti lidé skromní a tiší, svědomití pracovníci, kterým jde nade všecko povinnost a kterým často nezbývá na křik a zbytečné vynášení sebe. Takovým obchodníkům je soutěž strašidlem, které usilují zažehnati, po-

[1]) B. Jaroslaw, u. m. str. 71, 72.

[2]) Dr. G. v. Mayr, Pflicht im Wirtschaftsleben, Tübingen 1900.

něvadž nese obchodu vlastně zkázu a lidé se zamyslí, nepomohou-li si i bez obchodu.

Jiní zase soutěž vítají a hrozí se oněch forem obchodních, kde jí není, na př. trustů a kartelů, které formy přetvořují obchodníka na těžkopádného úředníka. V tom vidí tito jiní smrt obchodu, poněvadž se zbavují pružnosti vpraviti se do nových poměrů a chápati nové potřeby svých zákazníků. Ani by nedovedli za takových poměrů choditi po cestách nových. Syndikát žádný by asi nebyl dobyl vzduchové říše. Každá reglementace znamená přec ztrnutí, hnilobu a zánik. Bylo tomu tak ve středověku ve značné míře — i u cechů, a záchranou se nestalo ani velké bohatství. Snad žádný stát neměl tolik zlata a stříbra na počátku novověku jako Španělsko, a přec jeho hvězda bledla, zhasily ji fiskalismus a zrovna zuřivost vše reglementovati. Jednotlivci tomu ovšem bránili a na vyšší se stavěli hlediska, jak jsme viděli u sv. Tomáše a Diviše Kartus., ale duch doby šel mimo ně. Zlomil jej Adam Smith usilující o osvobození člověka z poručnictví státu. Poněvadž stará autorita všude selhala a důvěra byla ztracena, zněl závěr: Nejlépe žádnou autoritu.

Středověk viděl v člověku slaboučkou, nepodařenou, nemohoucnou, neušlechtilou rostlinu, již nutno ořezávati a uvazovati, očkovati a pod sklem chovati, již zkrátka nutno pěstiti. Nová doba zase dle Rousseaua věřila v dokonalý původní stav, který jen nedovednými a zájmu nemajícími zahradníky se pokazil. Návrat k původní svobodě byl jediným požadavkem doby nové, a také je znamením nového hospodářského řádu zrovna odpor proti umělému řádu, je to soustava nesoustavy. Chybil-li středověk svým upřílišením, pak nová doba se dopustila chyby stejné, ne-li větší.

Nedůvěřivci ze starých dob se báli boje proti všem, padnou li hranice; báli se rozpoutaného čirého sobectví. Nová doba však naň právě čekala. Nechte jen každého bez překážky hledati své výhody, nechte ho na nejlacinějším trhu nakupovati, nejdráže prodávati, dopřejte toho celému národu, místo abyste cly a dovozními premiemi sváděli na scestí. Dovolte každému vyvoliti si řemeslo, o kterém myslí, že jím nejvíce si vydělá. Jistě to bude ono, kterému nejlépe rozumí a ve kterém nejvíce vyrobí. Kdo více zase vyrobí, může více prodati a za stržený peníz může si dopřáti požitku a tím vybízí i ostatní do práce a do výroby. Tak možno také laciněji prodávati a tím se ušetří zákazníku majetek, a přebytek může zase týž věnovati pro své požitky. Zkrátka výroba se nutně zvýší. Nenuťte proto lidí, aby vytrvali při povolání

jednou zvoleném, nebraňte jim uchopiti se práce nové, která jim slibuje snad větší zisk. Připusťte zemědělské dělnictvo do továren, kynou-li mu tam vyšší mzdy a zisky! Zrušte výsady cechů, monopoly obchodních společenstev, přednosti fideikomisů! Nechte jen práci, kapitál a zboží volně se hýbati, a cíle se nemíjející jistota sobeckého pudu je už sama od sebe a rozhodně lépe než kterýkoliv úřad pořídí na místa větší výrobnosti a požene továrníka i obchodníka, aby zlepšuje methody a specialisuje práci, její výnosy stále více a více zvětšoval. Od jednotlivců nabyté přednosti se obrátí vždy k dobru celku. Je to v povaze volné soutěže, aby i nejslabší rozběh k novým monopolům dříve nebo později vyslídila a okamžitě znemožnila. Tak působí ona soutěž založená na sobectví jednotlivců na konec rovnoměrné rozdělení a spravedlivé vyrovnání statků.

Byl to věru krásný jen sen, který vyvolávala volná soutěž.

Mluví se o volnosti, slibuje se svoboda. Ale je jí dnes více než dříve? Volný obchod naráží na uzavřené hranice celní, ano i ceny zboží podléhají tolikerým vlivům, které způsobují pravý opak volnosti a svobody. Zrušilo se poddanství, dnes může každý volně měniti své bydliště, volně se může vystěhovati a ještě častěji bývá vystěhován, když otecký domov přišel na buben, ze samé svobody zůstane možnost býti vytlačen z venkova do velkých a hlučných měst a státi se tam částí nesčetného proletariátu. Ať zabloudí pohled náš kamkoliv, jen zdání volnosti a svobody zastihujeme. Komu volná soutěž nebezpečná jest, hledá záchrany ve velkém omezování soupeře. Důkazem nám jest jak průmysl tak i agrarismus. Pro volný zápas se nadchnou všichni až tehdy, když jsou sami už v bezpečí a když se jim jedná o to, aby ze svého bezpečí už nebyli vyrušeni. Pak ovšem rozpoutají boj mezi odvislými dle staré římské praktiky: Divide et impera! A mezi tím co tito se potírají, mají oni obšťastnění plnou jistotu, že na ně nikdo nesáhne. Dokud jen sobectví jedině možnou formou hospodářského myšlení jest, nedivno, že „vlci po svobodě a volnosti volají,“ ale závažnou se věc teprve stává, když také ovce téhož volání se zúčastní. Pak je ovšem situace nejvýš povážlivá, že jediná morálka dravců zůstane vítěznou. Jistě že by se tak bylo už dávno stalo za volné soutěže, nebýti rudého radikalismu, který aspoň rány v celé jejich hrůze ukáže, i když jim odpomoci nepomýšlí, a nebýti také státu, jehož někdejšího významu, a slávy se lidé zase ve své úzkosti dovolávají. Svou záchranu vidí pak za trestajícími zákony a za výroky soudu a jeho ozbrojené moci.

Ale měli jsme už volné a svobodné hospodářství, když stát a jeho

význam byl popřen? Družnost povahy lidské náleží k její přirozenosti a nelze jí zdolati sebe smělejšími pokusy. Zrušte stát a nedbejte jeho vazby, vy sami si svou vymyslíte, a ta bude ve většině případů daleko tužší. Zákazníci se přece sdružují, aby stlačili lichvářské ceny, a sdružení taková jsou bezohledná, zrovna jako bezohledné jsou spolky a sdružení obchodníků, a v nich se najdou lidé, kteří se nikdy neznali a sami se diví, jak se sejíti mohli. Prvním harcovníkům naprosté volnosti obchodní bylo ovšem každé sdružení proti mysli, ano nechtěli ani slyšeti o spolcích dělnických a jiných. Vrcholná volnost se však neobešla aspoň beze „spolku sobců", a tím byl podán důkaz, že naprosté volnosti není a býti nemůže.

Poukazuje se ovšem na blahobyt, který vzešel za volné soutěže. Blahobyt? Pozůstává on ve množství statků a tovarů? Kdo jak živ slyšel, že tím se může ukojiti srdce lidské? Vyšší jsou jeho cíle a žádné bohatství jich nezastře.[1]) A i kdyby statky pozemské už byly vším, pak komu přinesly blaho? Jen několika málo jednotlivcům, ostatní vyšli na prázdno, nezaplatili-li ho svým zdravím, životem a ještě vyššími statky duševními! Je zde vyšší blahobyt, nepopíráme, ale také tvrdíme, že se dostavil v podobě jiné, než v jaké ho čekali oni průkopníci volného obchodu a volné soutěže.

Tedy na všech stranách velký omyl a ještě větší zklamání.

P. d.)

---

[1]) S. Thomas, Summa c. g. l. III. c. 30 seq.

Posudky.

Gustav Friedrich: Archiv Český. Díl XXXI. První kniha provolací desk dvorských z let 1380—1394. V Praze 1921. — Stejnou průkaznost jako vklady v deskách zemských měly v Čechách záznamy vepsané do dvorských desk. Zapisovala se do nich jednání při dvorském soudě, jehož pravomoc byla již v polovici 14. století určitě vymezena. Z knih dvorských desk, pokud ze zmínek o nich souditi lze, bylo jich aspoň osm ze 14. stol. ztraceno již za válek husitských, a později, z knih tehdy zachovalých, ztratily se ještě dvě. Rozeznávaly se čtvery knihy dvorského soudu: půhonné, trhové, zápisné a provolací. Nejčetnější — zachovalo se jich celkem pět z doby od r. 1380—1497 — jsou knihy provolací, do nichž se zapisovalo jednání o statcích dle práva odúmrtního na krále připadlých. S těmi mohl král nakládati dle své vůle: často je dával jako výsluhy svým služebníkům, jinde si je služebníci královští i jiní poddaní vyprošovali. Když se tak stalo, bylo úředníkům dvorského soudu nařizováno, aby osobám, jimž král daroval své právo ke statku smrtí dotavadního držitele uvolněnému, byl vydán provolací list, a bude li statek ten skutečně králi přisouzen, aby obdarovaného uvedli v jeho vlastnictví. Provolacím listem, který sepsal dvorský písař, ukládalo se purkmistru a radě některého města blízkého darovanému statku, aby o třech po sobě následujících dnech trhových dali veřejně vyhlásiti, že ten statek jako odúmrt spadl na krále; kdo by však měl snad lepší právo, aby to v zákonné lhůtě před dvorským soudem dokázal, čili aby podal odpor. Takové rozepře o odúmrt v jednotlivých krajích českých jsou obsahem „První knihy provolací desk dvorských z let 1380—1394", kterou velmi pečlivě a věrně podle originálu, zároveň používaje moderních vydavatelských zásad, vydal Gustav Friedrich. Vydání uvádí předmluvou a instruktivním úvodem i popisem.

Je to vzácná památka a důležitý pramen k poznání právního života a rozličných jeho zjevů. Celkem bylo knih provolacích od badatelů málo užito. Jen Josef Emler důkladně použil velkého množství výpisů z nejstarších knih desk zemských tam zachovaných v Pozůstatcích desk zemských. Kromě něho čerpal z nich vydatně vlastně jediný August Sedláček pro své dílo o hradech a zámcích českých, a jinak jen ještě několik spisovatelů místopisných monografií těžilo z nich. Ukázky zápisů českým jazykem psaných podal Palacký v prvním svazku Archivu Českého. Teprve však úplným vydáním tiskem bude možno zkoumati a poznati bohatství starobylé památky této nejen pro výzkum genealogický a místopisný a pro právní řády, nýbrž i se širšího stanoviska pro význam moci královské a poměr mezi králem, šlechtou a služebníky královskými; odúmrti, k nimž se král dvorským soudem při každé příležitosti hlásil, slouží k rozmnožení majetku a

moci královy, jenž si zase odtud milostmi královskými zavazuje své. Absolutní panství královo je při odúmrtích dvorským soudem nesmírně vyzdviženo, tak že se pořád dovolávají práva odúmrtí pro krále také tam, kde žádného práva pro něj není; celkem nebyly to zdravé a právně jisté poměry, když musejí se proti nárokům královým všude zdvíhaným brániti dědicové statků odporem, a když tak často proti králi získají při, — při čemž ovšem moc králova dostává trhliny.

Další díly provolacích knih zajisté osvětlí nám ještě více hospodářské a socialní prostředí, z něhož potóm hnutí husitské tolik podpalu a rozmachu bralo.

Připojen obšírný rejstřík jmen osobních a místních, rejstřík věcí a seznam českých slov. Ve spoustě jmen snadno se ovšem přehlédne v rejstříku osobním a místním některé jméno, maně uvádím Ferlych (284), Markéta z Dřínova (366), ale rejstřík věcný měl býti zajisté obsáhlejší a přesnější podle starých názvů, třebas po příkladě Brandlových prvních knih půhonných. Byl by s prospěchem na příklad výklad slov: beneficiarius a beneficium terrestre (6) a jiných právních terminů; a lépe by snad bylo místo nového rčení o souhlasu královském připomenouti starý výraz: mocný list královský atd. Ještě jen dokládám, že v rejstříku věcí arbiter i rozhodčí mají odkaz na úmluvce, — ale pak tohoto hesla tam není; při inquisicionem facere mohlo býti odkázáno na uptati se; odkládání je chybou tiskovou místo odhádání; condescendere de hereditatibus není vhodně přeloženo: sstoupiti (sstupek je spolek). *T.*

Stewart A. Mc Dowall, Beauty and the Beast. Cambridge 1920. Str. 93. — Snaže se dokázati určitý plán, kterým by se vyvrátila domněnka o nahodilém vývoji rozličnosti přírodních tvarů, zajímal jsem se o to, jak se Mc Dowall, jenž se biologií zabýval a již v dřívějších spisech o plánu božím v přírodě uskutečněném mluvil, na věc dívá. Našel jsem tam opravdu (str. 32), že pozorujíce přírodu sledujeme ideu Tvůrcovu v předmětě přírodním obsaženou, ale nic více (leda že se pokouší vyložiti příčinu rozdílu pohlavního). Byl jsem tedy zklamán, co se týče vlastního zájmu mého. Ale ani jinak mne kniha neuspokojila. Jeť psána takovým způsobem, že ani o hlavním obsahu jejím, výkladu pojmu krásna, nikdo — vyjma snad odborníka — řádně poučen jí nebude. O tom se snadno přesvědčíme, když si všecky důležité výroky jeho o té věci sestavíme (ujišťuji, že zevrubnějšího výkladu jejich v knize není):

Str. 28: Krása je výraz poměrové intuice; poměr sám intuitivně poznaný je láska; poznaný, t. j. jako skutečnost, jako základní vlastnost osobní skutečnosti.

33: Krása je formulovaná intuice skutečnosti (co vyjadřuje slovem formulovaná, autor nevykládá).

31 (zevrubnější určení intuice): Intuice, kterou sami sobě vyjadřujeme tvořivě, a jiným skrze její účinek na naši povahu; a kterou mimo to, jsme-li umělci, zevně, technicky vyjadřujeme; tato intuice je první stadium poznání, poznání skutečnosti.

33 (zevrubnější určení výrazu): Každý výraz je symbolem sku-

tečnosti, kterou ztělesňuje; je jím, pokud sahá za vlastní přímé pochopení této skutečnosti.

35 (ošklivost): Pokud umělec ve svém vyjádření chybuje, je výsledek ošklivý. Pokud stvoření boží je vadné pro nevyhnutelnou podmínku svobody lidské, výsledek jest ošklivý. Ošklivost jest esthetická nebo theoretická stránka hříchu.

38 (výklad „poměru"): Skutečnost je láska, osobní poměr, vzájemnost, poměr napřed mezi konečnými osobami (ovšem ani zde ne pomíjející, poněvadž osobnost je podstatně nekonečná a osoby jsou omezeny jen potud, pokud nedosáhly dosud osobnosti), ale poměr (takový), jenž má svůj vznik a svůj výklad v (dalším) osobním, tvořivém, trojjediném jsoucnu Boha.

39 (snad opravení): Skutečnost je ve své úplnosti — vzájemná činnost lásky.

45: Skutečnost je na konec (ultimately) činnost osobního jsoucna, kterážto činnost je poměrnost; činnost osobního poměru je láska.

41: Krása je činnost ducha, výraz intuice; krása je tedy čistě subjektivní; ovšem k vytvoření jejímu je třeba poskytnutí vnějšího předmětu nebo vzpomínky naň.

42: A pokud skutečnost, jejímž poznáním krása jest, jest osobní a hledě k nám samým vnější, krása jest objektivní.

41: Ocenění krásy zvané přírodní je lidské znovu-tvoření intuice boží.

45: Krása je tvořivé poznání lásky. Svět není krásný, ale poznání světa jakožto výrazu části skutečnosti — oné části skutečnosti, která jest omezena a vymezena sebezapřením božské lásky — je krása.

45 (skutečnost): V životě zdejším (at this moment) neznáme skutečnosti, nýbrž zdání ... Ve své immanenci člověk žije symboly ... Symbol má něco ze skutečnosti, sic by nebyl symbolem, ale nezobrazuje skutečnosti úplně, sice by měl týž rozsah jak ona, byl by s ní totožný ... Lidské intuice patří k lidské transcendenci, kde se dotýkají (deal with) absolutní skutečnosti; jen pokud je člověk transcendentní, je ve styku s Bohem transcendentním [ne jen s immanentním, jenž sebe omezil] a tak ve styku s celkem.

49: Člověk tvoří krásu krásných věcí tím, že je chápe jako části celku, který je skutečnost ... Nemohu viděti krásu některé věci, leč mi způsobí dojem poměrnosti ke skutečnu a ke mně samému, spojujíc mne se skutečností, jejíž částí jsem.

50: Ošklivost je — jak Croce vykládá — nezdar výrazu; nepovedlo se vyjádřiti souvislou jednotu, což zahrnuje nezdar intuice. Nejošklivější na světě je hřích, poněvadž je to nepochopení celku a nevyjádření nejúplnější, největší krásy.

69: Krása je výraz duševního poznání poměrů, z nichž se skládá skutečnost (that make up Reality).

75: Pokud dává geometrická ozdoba pocit souladu, pořádku a účelu, je krásná, neboť vyjadřuje lidskou intuici uspořádané skutečnosti.

Nebude snad s podivem, že jsem pochyboval, má-li spis. jasné myšlenky o věcech, o kterých píše, an se nedovede lépe vyjádřiti.

Domníval jsem se však, že bych nedostál své povinnosti vůči čtenářům, kdybych se nepokusil, jasněji je vyjádřit, pokud se mně samému podařilo v ně vniknout. To vedlo k tomuto výkladu:

Vidím antickou sochu. Oči postřehují zdánlivé jsoucno. Prostor, barva atd. jsou výtvorem duše, vyjádřením postřehy skutečného jsoucna způsobujícího mou postřehu. Toto vyjádření pak má svou jakost: je krásné neb ošklivé. Je-li krásné, je to důkaz, že skutečný předmět mého požitku má způsobilost vzbuditi intuici skutečnosti vyšší. Vyjádření této skutečnosti je totožné s představou zobrazující skutečný základ postřehy naší sochy. Skutečnost, která je předmětem mé intuice krásna, není skutečný pendant k zdánlivému jsoucnu, není to Ding an sich pod ním se skrývající, nýbrž je to poměr; je to skutečnost souladu a pořádku v soše? či přímo skutečnost souladu ve světě? či skutečnost božské lásky? Takovým způsobem je naše socha podnětem k představě, která je jednak symbolem mythického jsoucna a jednak symbolem skutečnosti, která je předmětem intuice krásna. A soulad a symetrie v předmětu mého vidění je jednak symbolem souladu v lidském těle a jednak symbolem souladu ve světě a lásky boží.

Abych se přesvědčil, pokud jsem Mac Dowallovi porozuměl, poslal jsem mu tento výklad; i potvrdil mi, že je to v podstatě jeho myšlenka, a ne jen to, použil mého dotazu, aby vysvětlil zevrubněji, jak si věc myslí. A tento výklad jistě nemálo přispěje k porozumění; proto jej zde připojuji: Poslední skutečnost jest osobní byt, jenž subsistuje jako takový jen svým bytnostním rázem poměrnosti (vztažnosti). (The ultimate reality is personal existence which is only substantiated as itself by its essential characteristic of relationship). Vezměme za příklad krásnou sochu. a) Socha uvádí naši mysl v stav mysli umělcovy, který měla v dobu jeho inspirace, vytvořuje poměr mezi jeho myslí (it) a námi; b) ukazuje nám s jeho subjektivního stanoviska krásu, kterou vyjádřil objektivně souladem a pořádkem své sochy, znovu vytvořuje postřehnutý poměr, který původně jeho tvořivou činnost povzbudil a způsobuje, že my jej subjektivně znovu tvoříme; c) poskytuje nám možnosti viděti krásu samu, pokud chápeme, že podstatná věc, kterou osobní byt subsistuje jako něco skutečného (which substantiates personal existence as real) je poměr (k subjektu), smysl (meaning for: pro subjekt), který má každý předmět — kterýž poměr vede ke skutečnosti Lásky, božské a lidské. Skutečnost je vyjádřena jakýmsi řetězem „episod“, každá z nich je v sobě zakončena, ale žádná z nich nemohla by existovati pro pozorovatele, leč když poněkud porozumí, že ostatní se zahrnují nebo se předpokládají téměř jako konečné příčiny. Chci říci, že v soše je soulad, pořádek, poměr, ale nebyl by, kdyby sochař nebyl ho postřehl; nebyl by ho postřehl, kdyby nebyl podstatnou částí fenomenální (zjevové) existence; a nebyl by tím, kdyby nebylo poměru mezi zjevy a vnímajícím subjektem (self); a toho by zas nebylo, kdyby tu nebylo základního rázu subjektu (of self-hood), totiž osobnosti, jež subsistuje (is substantiated as itself) povahou lásky, jež je vzájemná osobní poměrnost.

Připojuji ještě, že Mac Dowall přisuzuje zásluhu o pochopení krásna třem filosofům; jsou to Vico (1725), Kant a Benedetto Croce; na čtvrtém místě jest ovšem on sám, neboť on opravuje a doplňuje Croce-ův výměr.

Nejsem odborníkem, abych podle svého pojmu krásna posoudil výklad Mac Dowallův. Noetických základů svého pojmu neobjasnil, nelze jich tedy rozebírati; ale zdá se mi ovšem, že si rozdílu mezi pojmy formálními a reálními neuvědomil. Pojem sebeomezení božího se ujal i v pravoslavné theologii; záleží na tom, v jakém smyslu se bere. O zvířatech pochybuje, nemají-li vyšší druhy sebevědomí; cit potřeb jim přisuzuje. V tom spatřuji ovšem nejasnost; pro mne rozdíl mezi duchem a hmotou je v sebevědomí, a cit bez sebevědomí, bez já, je reflex, ne cit. Ale i neoscholastikové mluvívají o jakémsi citu ve zvířatech. Když pak udává jako důvod, co Boha přimělo, aby stvořil svět, že prý láska jest i dostředivá a odstředivá (str. 50, 35), důvod scholastiků — bonum est diffusivum sui — jasnější není. Osobnost označuje jako δύναμις of κοινωνία; lze zajisté namítnouti, že co je vlastní člověku, jenž není αὐτάρκης (Arist. Polit. I 2), nelze bez odůvodnění pokládati za podstatu osobnosti každé. Netvrdím konečně, že by odborníku neposloužil spis tak jak je. Ale širší obecenstvo zajisté ma právo požadovat, aby myšlenky byly podány tak, aby si obyčejný čtenář mohl bedlivým pozorováním utvořit jasný pojem o hlavním obsahu spisu, i když se snad většina spokojí pojmy neurčitými a výkladem mlhavým.

A. Spaldák.

* * *

Karel Červinka, Zmítání. Román. Praha 1921. Str. 241. — Básník lesů, lučin a venkovského života, jak se jevil ve svých dřívějších románech „Země“, „Vysušený močál“, „Zahučaly lesy“ atd., kreslí ve své poslední práci rušné prostředí kanceláře pražského advokáta, jenž vedle své drobné advokátní prakse zabývá se hlavně různými podnikatelskými obchody, kupuje a prodává domy, továrny a pod. Velké výdělky jsou jeho jediným ideálem. Nemá času k jídlu, nemůže spáti, odlučuje se od své rodiny, koná všechnu práci sám bez koncipienta, aby nikdo nenahlédl do jeho ne vždy poctivých obchodů. Žije ve stálém napětí a zmítání, zvláště když se zapletl svými podniky do jakési nebezpečné peněžní aféry: jako by stále visel na visuté hrazdě mezi nebem a zemí a čekal, až se sřítí do hlubiny. Při tom ozývá se v něm stále touha po klidu a po venkovské přírodě, do níž se několikrát uteče jednodenním výletem. Po krátkých chvílích sebevědomí, kdy se jeho finanční poměry trochu zlepší, upadá vždy do nové duševní skleslosti, až se konečně oběsí na klice.

Tak je celý román jen smutným, bezútěšným obrazem moderní honby za bohatstvím. Po stránce umělecké není v postavě hrdinově ani v ději skoro vývoje a stupňování. Konečně katastrofa mohla zcela dobře nastati již v první nebo druhé kapitole, kde advokát poznává svůj zoufalý neudržitelný stav — všechno další je jen zmítáním týchž vln pe-

něžních nesnází, bojů nebo porad s klienty a sprostředkovateli, malých úspěchů a nezdarů, trýznivých úvah atd. Nervosní napětí ovzduší vystiženo celkem dobře i slohem spisovatelovým.

Stan. Przybyszewski, Silný člověk. Román. Přel. St. Minařík. Adam Drzazga. Román. Přel. St. Minařík. Str. 188. Praha 1920. — Obliba polského dekadenta, jehož sláva ve vlasti již hodně vybledla, u našeho obecenstva patrně dosud nepoklesla: romány jeho překládají se horlivě brzy po vyjití, takže až na válečný román „Powrót“, některé dramatické práce a literární úvahy a drobnosti máme přeloženo snad už celé jeho dílo.

V úvodě druhého uvedeného tu spisu roztřiďuje spis. sám „pro orientaci onoho zlomku polského obecenstva, který mne čte,“ své romány na pět cyklů: Homo sapiens (Cestou. Na rozcestí. V Malstromu). Děti Satanovy. Synové země (Synové země. Poslední soud. Soumrak). Silný člověk (Silný člověk. Osvobození. Posvátný háj). Děti bídy (Děti bídy. Adam Drzazga).

Není však velikého rozdílu mezi „dětmi Satanovými“ a „dětmi bídy“, mezi „syny země“ a „silným člověkem“: všichni vynikají jen nemírnou zločinnou náklonností, jež jim působí mnohdy přímo rozkoš ze zla nebo zase zavádí do tmavých uliček šílenství i sebevražd. Takovým docela sprostým zločincem jest i „silný člověk“, žurnalista a kritik Bielecki, hrdina prvního z obou románů: dodá jedu svému příteli, mladému souchotinářskému básníku, zmocní se pak jeho rukopisů, vydává je za svoje vlastní práce a dobývá si jimi slávy i peněz. Svou milenku, jedinou svědkyni, jednoduše na výletě v Benátkách utopí. K tomu v dalších dílech přistupují nové zločiny: založení ohně, falešné podpisy na směnkách, úmyslné uspíšení smrti babičky, vražedný souboj atd. Hrdina při tom cynicky sám sebe přímo zbožňuje jako pravý „nadčlověk.“

Stejně je přeplněn zločiny druhý román. Adam Drzazga bez výčitek vraždí svého nepravého otce a stává se pak „strašným mstitelem“ všech křivd, jež páchal šlechtický rod po celé věky na jeho bratrech, otcích a matkách a jež spis. vylíčil v „Dětech bídy“: na konec zapaluje a vyhazuje do vzduchu celý zámek a dvůr s obyvateli.

Obě knihy jsou jen pitvou chorobných stavů a zločinných pudů lidí vzdělaných falešnou, materialistickou kulturou. V rukou Przybyszewského tato pitva nebudí soucitu k lidem, ale spíše odpor a hnus.

Stefan Krzywoszewski, Rusalka. Novely. Z polštiny přel. Jak. Rydwan. Praha 1920. Str. 156. — Spis. je znám také u nás hlavně jako autor několika obratně sestrojených, lehkým francouzským vtipem působících komedií. Něco francouzského, maupassantovského je také v těchto novelách, více ovšem ve slohu než v námětech, celkem vážných i zajímavých. Pěkně vylíčena zvláště hrůza, jakou pocítil poctivý člověk před pomstou zločince, jemuž mimoděk ublížil, a pak hrůza epidemie. Se zálibou, ale málo šťastně používá spis. také fantastických živlů, tak zvláště v titulní novele „Rusalka“ a v poslední „Pohádce o prostopášném rytíři a bledé Hildegardě“. Celkem nevyniká sbírka po stránce umělecké ničím zvláštním. *M.*

J. A. Komenský, Jednoho jest potřebí. Z latinského originálu přel. Dr. Jar. Ludvíkovský. Nakl. Jan Laichter v Praze 1920. Str. 211. C. 18 K. — Celý nadpis tohoto vzácného dílka Komenského jest: „Jedn. j. potřebí, totiž věděti, čeho je člověku potřebí v životě, v hodině smrti a po smrti, což zbytečnostmi světskými znavený a k jednomu potřebnému se uchylující stařec J. A. Komenský v 77. roce věku svého světu k úvaze předkládá.“ Divným světa během však se stalo, že tento plod mysticky zaníceného nitra věnoval z Amsterodamu Komenský dobrodružnému synu českého zimního krále, tehdy admirálu vojska anglického proti Hollandsku, aby se jeho vlivem Jednotě bratrské dostalo podpory z Anglie.

Muž lidského vědění tak znalý a lidského života tak zkušený obrací se tu ke všem lidem, ale zvláště také ke vzdělancům (hl. VI), aby „si vzorem učinili jediného učitele Krista“, a aby při universitách byl všude přidán také professor, jenž by poučoval, „čeho všeho by mohli lidé moudře postrádati,“ pak k politikům, aby byl pokoj, a k duchovním, aby se starali o blaho církve a klid svědomí.

Katolíkům, ani těm své doby, neměl ovšem Komenský co nového říci; tím méně nám. Ale těm, kdo jej nyní tolik uctívají ústy, měl by tento odkaz jejich téměř již umírajícího mistra býti vzácnější než opravdu jest.

Cestou za štěstím. Kniha pro školní dítky. Napsal *K. Balík.* Nákl. Dědictví svatojanského v Praze 1920. Č. 147. Str. 116. C. 3 K. — V 47 statích, z části exhortatorních, většinou zábavně poučných, podáno tu vodítko nábožensko-mravného života v dětství. Mezi vychovateli není shody, mají-li spisy pro děti nejen slohem, ale i obsahem sestupovati na úroveň dětskou, hravou, či vzhledem k dalšímu životu a vážným jeho úkolům nad ni vážným rozprávěním vystupovati a povznášeti. Našemu školnímu vyučování náboženskému se vytýká, že jest příliš málo dětské, a proto tak málo úspěšné. Knížka naše snaží se poučovati a povzbuzovati spolu způsobem zábavným, pohádkou a příkladem. Moralisování je tu ovšem dosť, a děti prý mnohého moralisování nesnesou. Ale má-li jim záhy býti řečeno všechno, čeho v životě snad brzy budou potřebovati, nesnadno se obejíti bez moralisování; knížka taková není ostatně psána jen pro tu chvíli. Přes to však nebylo by jí na škodu bývalo, počítati více také s dětstvím radostným, veselým, ano třebas i trochu rozverným, bez něhož není slunného, opravdového dětství ani mládí. — Místo mši sv. čísti, jí přítomnu býti, říkalo se: sloužiti, obcovati. — Tu a tam vpletena také některá „pravidla slušnosti“, škoda, že ne hojněji a určitěji; řeklo-li se na př., že kosti (při jídle) se mají nechati na talíři, mělo se hned říci, že na okraji, atd.

Lila Bubelová, Dítě. Pastel. Nakl. J. Laichter v Praze. Str. 236. — Cituplně vypsán tu život hošíka asi od druhého roku u „mamičky“ v chuchelské ville se zahradou a kouskem hospodářství. Otec je skoro celé dny v Praze zaměstnán, a po něčem se dovídáme, že manželství jeho zálety dostává trhliny. Vedle „mamičky“ vystupuje tu a tam ještě „maměnka“, která o hošíkovi mluví jako o své krvi, tak

že nevíme, co a jak. Na konec manželka odejde, aby ustoupila milostnici, dítě přivezou za manželkou, ale otec je zase odveze k sobě.

Dítě a mamička žijí na začátku takořka jen sobě v laskání, v pohádkách a písních, v otázkách dítěte — mnohdy hodně rozumbradských — a odpovědech, po čase také v drobném zaměstnání domácím a zahradním atd. Mazlení je na zajímavost trochu mnoho; časem se ovšem dovíme, proč jest mamička tak rozcitlivělá, ale popisy přes to zůstávají někde zdlouhavými. Dítě vedle pohádek slyší od ní též o Husovi a Žižkovi, o božích bojovnících; o Bohu a modlitbě však ani zmínky. Rodina vůbec moderní, nejmodernější ovšem tatíček, jenž sice tu a tam hubuje, a ne zcela neprávem, na tu sentimentální výchovu, ale o lepší se nepostará. Snad se o ni postará nová souložnice!

Kniha je knihou dojemné, byť i někdy ne zcela zdravé lásky ženy k dítěti a knihou nesmělé žaloby na rozvrat rodiny; mnoho třeba si domysliti.

Jos. Skružný, Menažerie. Praha. Str. 212. — Hodně přes půl kopy veselých obrázků je v této sbírce, podařených i méně podařených, ale v něčem vždycky veselých. Látku dodal pražský život rodinný i pouliční; láska jest náležitě zastoupena, láska mladých i starých, ale kromě ní také jiné věci. — Milovníci veselého čtení nebudou knihou zklamáni. — Jak pak ale je to, když člověku „bříško jde dolů“ (str. 195)?

F. Čečetka, Horká lázeň. Starosvětské románky. Nakl. B. Stýblo v Praze 1921. Str. 242. C. 20 K. — Známým zpracovatelem námětů čerpaných ze starých listin podáno tu 11 obrázků z kraje polabského, nymburského. Ve všech má hlavní úlohu láska s překážkami, ať už poctivá mezi nerovnými, ať záletná mezi panstvem a poddanými. V jednom (Adamité) vpleten boj úřadů s tajnými jinověrci (koncem 18. století) zpracovaný podle známé šablony: jinověrci neviňátka a mučeníci, proti nim zhýralci. Napodobený archaisující sloh se časem trochu přejídá, tak jako skoro stejně opakované popisy ženských vnad a útoků panstva na ně. Dějepisné náměty (soudnictví, poddanství, společenský život) jsou zajímavější, třebas ne tak lákavé jako ony milostné.

Rozhled

náboženský.

Jednota (p. děk. Krojhera, red. advokát kněz JUDr. J. Choc) píše v č. 9/10 ke dni 24. dubna, kdy v Praze pochovány ostatky českých vojáků na italském bojišti pro velezradu popravených: „Dvačtyrycet mučeníků a reků! A vzduchem zní tajemné hlasy zvěstovatelů věčného Soudce: Isti sunt sancti! Tito jsou právě svatí. Kteří pro zákon svobody bojovali k smrti. Neděsili se hrozeb bezbožníkův a v purpuru krve své smáčeli roucha své slávy“.

Kanonisace tato není sice „právě“ podle směrodatného díla pozd. papeže Benedikta XIV (De Servorum Dei beatificatione et canonizatione), ale budiž: zažilit jsme takových katachresí názvu „svatých“ už víc. Za poznámku snad jen stojí, že úřední účast církevní při slavnosti odmítnuta a jen prý k naléhání některých příbuzných kradmo vykonány smuteční obřady katolické, a že na slavnost schválně nepozván právě italský nuncius.

Češi mají tu neblahou náchylnost, že by všecko zpolitisovali. I náboženství, u něhož přece především, když vůbec kde, nutno se vždycky tázati: Quid hoc ad aeternitatem? tedy uvažovati sub specie aeternitatis. Katolictví nám nezabijí jeho protivníci, ale zabijí je jeho nemyslící stoupenci samou politikou, aspoň u těch, kteří je s nimi budou chtíti zpolitisovati.

Katolictví stojíc na své podstati, v obraně vykonalo pro českou národnost velmi mnoho: zachránilo ji pobělohorskou restitucí čili t. z. protireformací, chránilo ji za německého centralismu, osvícenství a liberalismu. Nemohlo býti úkolem církve, jakmile s národem uznala stát a (cizí) vládu, zadržovati rámě jeho ve věcech čistě státních, na př. když se proti němu pracovalo „pour le Roi de Prusse“. Tím méně však jest a může býti úkolem jejím státní neb národnostní výboj, a kde se její orgány na ten vydávaly, vždycky úkol její, náboženský, špatně pochodil.

Státní všemohoucnost a národnostní násilnictví jest proti přirozenému právu jednotlivce a i samému státu konečně škodí; i není jeho přítelem, kdo to podporuje.

Zaráží, že v nynějším nazírání — i těch, již ex offo mají býti moralisty — tak málo váží přísaha. — — —

V kritické době, již prožíváme, není posilou katolictví v jeho duchovní obrodné práci, když se zřetel, jenž by měl býti obrácen na hlavní cíl, ze státních nebo národnostních důvodů tříští a rozptyluje na věci podřadné.

Požadavek české bohoslužebné řeči — myslím tu na bohoslužbu v nejužším smyslu, totiž mešní — nevyšel ani z lidu ani z lidí nábožensky smýšlejících a žijících. Nejvíc si od ní, ovšem marně, slibo-

vali takoví, jejichž pastorace jinak selhávala — asi tak, jako jiní své neúspěchy v ní sváděli na bývalé rakušáctví.

Namítá se přirozené právo srozumitelnosti. Ale to v tomto případě jest pro obecenstvo vyloučeno samou povahou nynější mešní bohoslužby: je to actio, a to podle tradice v hlavních částech secreta, i dává také místo zcela osobnímu rozjímání a nejdůvěrnější zbožnosti, jsouc významem svým odjinud známa a srozumitelna. A tradiční jednota veliké západní církve, nehledě k jazykovému roztříštění národů, místy, na př. u nás pospolu bydlících a mnohdy na touž bohoslužbu odkázaných, je také dobro, jehož nemožno podceňovati. Havlíček se tomuto důvodu posmíval, ale neprávem.

Poukázáno již i na fysickou nemožnost srozumitelnosti ve velkých kostelích, o čemž se snadno může každý přesvědčiti.

Zcela jistě tímto nerozváženým požadavkem, suggerovaným jinými ohledy než čistě náboženskými, katolický šik v obraně náboženství posílen nebyl. Právě naopak, seslaben, jelikož snaha o jedno potřebné jím svedena na koleje vedlejší a tím ochromena jednota i důslednost. Dnes už na mnohých místech se uznává, že vymoženost nestála za to, co se bojem o ni pokazilo. Připadá mi to, jako když — jinak nepřirovnávajíc — v bitvě se velitelé spírali, má-li se veleti: Habt Acht! či Gebt Acht!

Časté zprávy, čeho všeho se chceme ještě na „Římu" domáhati, abychom zase měli něco extra, nezdají se správným lékem proti heslu „Pryč od Říma!", živíce představu o nepřátelském a nepovolném Římě (jako kdysi o Vídni), kde by se mělo jednati o věcech společně důležitých.

(Mimochodem. V Sursum p. Dr. Vajs nám zazlívá, že tak vážný časopis není nadšen mší staroslověnskou. Možná však také, že právě proto! Když před tisícem a několika lety byla u nás zavedena — do jaké míry, nevíme — byl to přirozený postup věrozvěstů přišlých z krajů vzdálených římského soustředění a tvořící se tradice. Když pak bohoslužba ta vzala za své, byla toho jednou (nikoli však jedinou) příčinou politika. A má-li po tak dlouhé době, ovšem v jazyce nám i všem Slovanům také už cizím, býti obnovena, jest opět jednou z příčin politika. Ale možná, že mi pro toto archaeo-filologické experimentování s nejdražší Obětí schází potřebný šestý smysl, a proto se do dalšího rozhovoru o té věci již nedávám).

Zmínil jsem se nahoře o zcela osobním rozjímání návštěvníků mše svaté. Zbožní venkované když přijdou do Brna a vejdou do některého kostela, divívají se, že je tam tolik lidí, ačkoli „tam nic není", t. j. žádná veřejná společná pobožnost. Bývají překvapeni nejen tím, že „zkažení" měšťáci jdou i mimo ni do kostela — možná, že někteří i místo ní — a že si tu konají svoji pobožnost. Mnozí z venkovanů, jsouce zvyklí přijíti do kostela na společné bohoslužby, odzpívati si společně příslušnou píseň a jíti zase domů, by takové soukromé pobožnosti snad ani nesvedli.

Tu napadají člověku často opakovaná slova, že zbožnost venko-

vanů jest jen zevnější, zvyková, nejdoucí do hloubky a nepůsobící proto na život tak, jak by mohla a měla. Velice by se jim zajisté křivdilo, kdyby se výtka ta zpovšechňovala. Ale jisto jest a duchovní správcové zvláště nyní se přesvědčují, že není všecko zlato, co se třpytí. Pane, nauč nás se modliti!, co řečeno kdysi Spasiteli (Lk 11, 1), mut. m. mohlo by se zhusta říci i dnes. Uveden tu kdysi také výrok Wittův: Lid, který pořád zpívá, málo se modlí! Bylo by nemístno hnísti tu jednotlivá slova, hlavní jest myšlenka: prohlubovati život náboženský osobně, z nitra. Vímeť, že v tom smyslu život jest modlitbou a modlitba životem. Společné, veřejné projevy náboženské jsou přirozeně nutny a prospěšny, ale jen jsou-li založeny uvnitř: a nejsou-li ještě, aby aspoň k tomu vedly. T. ř. mystický živel, dosud příliš zanedbávaný, nutno více pěstovati. Bohu díky, je takových duševných jistin v národě našem dosť a které ležely ladem, začínají dávati užitek. Zkoušky dosavadní to ukazují. Ukazují však také, kde třeba další a lepší práce. Jenom ne náboženství zpolitisovati! Naopak jen z prohloubeného, uvědomělého náboženství, důsledného v zásadách i počinech vzejde správná politika, národní a, což nad ni jest, socialní. Jestiť v politice samé mnoho materialismu, a k materialismu je také náš lid velice náchylný, i ve věcech náboženských. Jest-li pak co schopno a povinno z materialismu povznášeti, je to naše náboženství.

*

jv. — Konvertita Dr. Albani, bývalý protestantský pastor, uveřejnil v lednovém čísle „Allgemeine Rundschau“ článek, v němž uvádí důvody své konverse. Po dokonaných studiích stal se A. kazatelem ve Štyrsku, kde poznav nauku katolickou dle theorie a praxe, naučil se jí vážit. Vrátiv se do Německa, vynikal jako řečník na zemských konferencích pastorů a jako spisovatel theolog. knih. Zvláštní pozornost budila kniha „Čtyřicet dní na poušti“, v níž doporučoval protestantům exercicie sv. Ignáce. Všemi spisy Dra Albani-ho jeví se mocná touha po náboženské jednotě. Katolickými obřady měla býti protestantismu dle jeho názoru nová síla životní dodána. Nejvíc tanula jemu na mysli obět eucharistická. Albani stal se spoluzakladatelem sdružení zvaného „Hochkirchliche Vereinigung“. Hlavním požadavkem bylo, že Svátost oltářní nesmí býti jenom večeří Páně, nýbrž též obětí a tím vrcholem bohoslužebným. Do lůna církve pravé vedla A. touha po mši sv., po zvláštní svátosti, která by zplnomocňovala k úkonům bohoslužebným, a důkladná znalost Písma a křesťanské literatury prvního století. Již minulého roku projevil v článku „O pojmu církve“, uveřejněném v březnovém čísle „Sächsisches Kirchenblatt“, jak blízek byl církvi katolické. Výsledkem jeho bohovědného studia je, že církev katolická je „historickým dílem božím“. Všechny ostatní útvary církevní, které z různých pohnutek později vznikly, rozpadávají se, přirovnáme-li je k církvi pravé, v nic, dí A. Protináboženský a náboženský individualism nazývá dětmi reformace, které nabyly síly protestantismem. Čím dál, tím víc se stává protestantism náboženským individualismem,

který byl vlastně prohlášen zákonem (zum Gesetz erhoben). „Tak je výkonem (Leistung) protestantismu v poslední řadě jeho vlastní rozklad. I v nejvnitemějším jádru náboženského života jest u něho subjektivno (das Subjektive), víra, vědomí, prožití (Erlebnis) vším, avšak božská objektivní skutečnost, která nezávisí na lidech, čímsi, i když to zní podivně, polozapomenutým . . . Shroucení protestantských církví jako historická nutnost, která z její podstaty vyplývá, nemůže býti v tomto okamžiku ještě více zdůrazňováno . . . Pod dojmem církevnohistorické katastrofy, který minulého roku stále víc a více rostl, vzdal jsem se svého úřadu. Einer Kirche, die sich der gegenseitigen Verpflichtung, die sie bei der Auferlegung des Religionsbekenntnisses eingeht, ausdrücklich zu entziehen beginnt, mit anderen Worten: ihre Verträge bricht, diene ich nicht mehr. Ich gehe dorthin, wo man nicht zerstreut, sondern sammelt."

Po konversi ustanoven Dr. Albani úředníkem Společnosti pro křesťanské umění.

*

nn. — Vzhledem k rozluce od státu ve Francii staraly se duchovní orgány samy o vojenské kněžstvo. V Paříži byla zvláštní duchovní komise, která byla ve styku s diecesemi. Ty jí navrhovaly své nejzpůsobilejší kněze k vojenské službě a ona zase je dávala k disposici ministerstvu války. Podmínkou přijetí za kuráta bylo: vzdělání a naprostá bezúhonnost. Tak se stalo, že vojenské duchovenstvo katolické bylo elitou, která imponovala všem vojákům bez rozdílu a také se dovedla náležitě uplatňovat.

*

nn. — Americké martyrologium vydal P. Holwech v St. Louis. Mučeníků jest celkem 108. Prvním byl Františkán Juan di Paditta, umučený Indiány r. 1544. Mezi umučenými je 24 Jesuitů, 2 Dominikáni, 68 Františkánů, 5 Recolletů, 6 světských kněží a řada laiků, mezi nimiž i jedna indiánská žena.

*

jv. — Dne 18. dubna letošího roku bylo tomu čtyři sta let, co se Luther na říšském sněmu ve Wormsu zodpovídal. Protestantské časopisy uveřejnily k tomuto dni oslavné články, ale některé z nich psaly pessimisticky. Tak na př. „Reformace" (č. 4) píše, že „dnešní evang. církev nemá žádné příčiny mluviti v těchto Lutherových dnech plnými ústy, troubit fanfáry a zdobit se slávou Lutherovou." Není divu, že i jiné časopisy píší podobně. Rozervanost dnešního protestantismu jest úžasná. Nemilou věcí je protestantům, že mnohá města, v nichž Luther se zdržoval, byla svědky surovostí komunistických. Známý protest. časopis „Reichsbote" toho velmi lituje. „Okolnost ta je pro nás evang. křesťany zvláště odpornou, že místa, jež jménem a životem Lutherovým jsou posvěcena, v první řadě trpěla, hlavně Eisleben, drahého muže rodné město, v němž také zemřel." Vynikající protestanté netají

*

se nijak přesvědčením, že památný den wormský byl dnem osudného rozštěpení německého národa, kterým mnoho zla zaviněno. Louis Veuillot píše ve svém díle „Parfum de Rome“: „Němci! Kdyby vaši velicí mistři jako Goethe, Hegel a Fichte byli církev katolickou znali! Kdyby byli Německo opět přivedli k světlu, které Bonifác jemu přinesl a jež nenávist Lutherova zhasila! Jaký lesk zářil by dnes na čele velikého Německa a jakou bohatou žeň slávy mohlo by dnes mít.“

*

jv. — Americká protestantská propaganda v Evropě. Dle zaručených zpráv z Washingtonu upsalo asi třicet protestantských sekt ve státech severoamerických 7920 milionů dollarů na protestantisaci Evropy. Značná část obnosu byla již sebrána. Víc než 2000 úředníků bylo ustanoveno, aby další příspěvky mohly být sebrány. Mužové světového jména podporují hmotně tento plán a zaujímají přední místa v jeho ústředí. Robert Lansing, bývalý státní tajemník, je předsedou. Charles E. Hughes, dřívější člen nejvyššího státního soudu a John Rockefeller, známý olejový král, patří k nejhorlivějším podporovatelům této akce. Výslovně se praví, že obrovský obnos má být věnován, aby „čisté (!) evangelium třiceti súčastněných sekt mohlo být hlásáno.“ Čtyři nové časopisy — jeden ve španělštině — mají býti vydávány; a mimo to ohromná spousta brošur a různých letáků má se rozdati. Všechny sekty pojí jedna páska — nenávist proti Římu, Lutherovo přání: **Kéž vás Bůh naplní nenávistí proti papeži!**

*

nn. — V Luzernu konala se protestantská synoda, na které se jednalo o připuštění ženy k úřadu kazatelskému. Rozhodnuto kladně, ale ustanoveno, že kdyby se pastorka vdala, aby se hned vzdala úřadu.

O této věci se jednalo též na sněmě anglikánů v Canterbury. Mínění mezi anglickými biskupy se velice rozcházelo. Biskup z Winchesteru žádal, aby diakonisky zachovávaly celibát. Celkem dopadlo rozhodnutí záporně a to proto, že se k úřadu kněžskému žena nehodí pro svou — vznětlivou povahu.

Vědecký a umělecký.

nn. — Starokřesťanské vykopávky. V Madrasu (Indie) objevil belgický Jesuita P. Hosten starobylé malby s nápisy. Studiem jejich došel k poznání, že jsou původu řecko-římského a že začátky křesťanství v Indii sahají do dob apoštolských. Missie v Myloporu jest prý na stopě pozůstatkům přímo z dob apoštolských.

V Římě objeveny při kopání základů v hloubce 18 m pod zemí katakomby. Soudí se, že jsou to katakomby sv. Pamfilia. Jsou velmi rozsáhlé, majíce dvě poschodí. Dosud byly ohledány tři velké krypty, z nichž je první zvláště důležita. Jest v ní oltář, hrob s dvěma sedadly a dogmaticky velmi důležitý nápis vytesaný v porfyru. Druhá krypta jest velmi pěkně vyzdobena a co zvláštního, jest v ní starořímský vodovod, který ještě pracuje. Druhé poschodí jest lépe zachováno. Je to úplně neporušený starokřesťanský hřbitov. Viděti tam skleněné figurky, krásný obraz manželů na skle a hliněné tabulky nesoucí krátké nápisy nebo pouhá jména. Hádá se, že památky tam nalezené sahají do 3. a snad i 2. století po Kristu. Historicky důležité jsou též podpisy biskupů, kněží a poutníků ze 7. století.

*

V II. třídě (mathematicko-přírodovědné) Č. akademie „prof. dr. B. Brauner ve sdělení ‚Denní tisk a věda' si stěžoval, že stále ještě některé časopisy přinášejí nekritické články z oboru věd přírodních, čím čtenářstvo je ve svých názorech nebezpečně mateno. Třída bohužel dospěla ku přesvědčení, že nelze denní tisk přinutiti k nápravě." (Věstník Č. a.)

Ostatní třídy by jistě mohly zpívati stejnou.

*

m. — K nečetným dosud, střízlivějším duchům, žádajícím kritičtější nazírání na českou minulost, připojil se nejnověji mladý filosof a kritik Dr. J. L. Fischer v pokrokové revui „Nové Čechy" (1921. č. 8), kde uveřejňuje úvahu O tradici čili jedno potřebné. Dospívá tu k názoru, že jedině oprávněný poměr k tradici jest: pokládati ji za studijní předmět, který nutno zvládnouti, aby se stal možným krok přes něj. Zvládnouti znamená mu zhodnotiti. Zvládnutí tradice stane se kritikou minulosti. Taková kritika jest pro dnešek unum necessarium.

„Přejali jsme — praví — odkazem řadu hodnotících soudů, které opakujeme bez rozmyslu; naučili jsme se dívat na minulost určitým pohledem a neptáme se, je-li zrovna tohoto pohledu nejvíce zapotřebí. Když pak někdo se odvážil nedbati ho, byl zasypán výtkami reakcionářství. Náhodou proto, že jeho nálezu zmocnili se ti, jejichž existenci nepovažujeme pro blaho společnosti za nejžádoucnější (!) Narážím na Pekařův spor s Herbenem o Janu z Pomuku.

Mohl bych na něm názorně ukázati, jak národnostní a protiřímský zájem to byl, který diktoval naše pojetí celé české minulosti. Hledali jsme v ní jen co bylo v souhlase s ním, ostatku buď nedbali nebo činili násilně souhlasným. O Havlíčkovi a Palackém dovedeme odříkávati jen několik naučených frasí; Hus a husitství jsou nám prostředkem k demagogickým tirádám; i českobratrství atd. Kdybyste se však zeptali sebe, čím to vše, celá naše tradice, má býti dnes, jaká jest její přítomná hodnota pro vás, byli byste se svou odpovědí na rozpacích."

*

m. — Drobnosti z časopisů. Topičův Sborník (1921, č. 5) píše o obrazárně † biskupa Dra Jos. Doubravy, již, jak známo, odkázal městu Hradci Král. Praví v poslední své vůli, že ze zvláštní lásky k malířství snažil se dle možnosti prostředků svých získati umělecká díla vynikajících malířů z Čech doby novější. K obrazárně té přilnul vroucím citem a zatoužil, aby zachována byla v celistvosti dějinám malířského umění ve vlasti naší a aby byla buditelem snahy podobné. Proto věnuje ji městu Hradci Král. a žádá městské zastupitelstvo, aby přijalo tento dar českého biskupa a upřímného přítele uměleckých a kulturních snah českých jako základ obrazárny městské a aby na budoucí časy udržovalo ji v celistvosti za dozorčí správy starosty města a biskupa Královéhradeckého, po případě jeho zástupce. — Obrazárna obsahuje 238 čísel olejomaleb, akvarelů, pastelů, leptů, reprodukcí a fotografií. Jsou v ní snesena díla různých směrů, takže podává hlavní rysy malířské tvorby od poloviny minulého století. S jakými city přijalo tento jistě pěkný dar zesnulého biskupa město, jež mu připravilo za života mnohou trpkou chvilku, se ve zprávě nepraví.

„Zvon" otiskuje některé neznámé dosud dopisy Helceletovy B. Němcové, jež osvětlují jejich poměr a zároveň znovu ukazují pohanské, lehkomyslné životní nazírání tohoto typického pohodlného pokrokáře z let padesátých.

V poslední době věnuje se zvýšená pozornost činnosti Jana Er. Vocela. V revui „Nové Čechy" uveřejňuje Dr. V. Novák důkladnou literárně historickou studii o „Labyrintu Slávy", v „Časopise Musea král. českého", jenž nepokládá za nutno měniti svůj starý název, otiskuje Em. Leminger článek „Činnost Jana Er. Vocela v letech 1824—1842." Je tu zpracována část důležitého materiálu, jejž přechovávala po svém otci jeho dcera Ludmila Vocelova, zemřelá r. 1918. Mimo četné rukopisy Vocelových děl nalezeny tu jeho zevrubné zápisky o každodenním konání, hojná korrespondence, zbytky jeho knihovny, akvarely Vocelem malované atd.

Vychovatelský.

jk. — Katolická universita v Paříži rozšířila v letoším letním semestru svoji filosofickou fakultu o nové dvě stolice: 1. přirozeného práva, 2. křesťanských zásad o právu mezinárodním. Obě stolice zřízeny byly velkomyslným darem hraběnky de La Rochefoucault, jež uctila tímto způsobem památku svého padlého syna. Vzácné zajisté porozumění pro karitu intellektuelní!

Zajímavo je povšimnouti si při této příležitosti, jak se starají katolíci francouzští o filosofické vzdělání svých mladých mužů. V letoším škol. roce má fakulta filosofická stolice: 1. Všeobecnou filosofii. 2. Logiku a metafysiku a kosmologii. 3. Psychologii. 4. Psychologii pedagogickou. 5. Ethiku, k níž nyní přistupují nové dvě výše zmíněné stolice (6—7). 8. Theodiceu. 9. Dějiny staro- a středověké filosofie. 10. Dějiny novověké filosofie. 11. Dějiny věd fysikálních a přírodních. 12. Nervovou fysiologii a všeobecnou biologii.

U příležitosti slavnostní inaugurace nových stolic zmínil se děkan fakulty E. Peillaube, že katolické university francouzské stávají se vzorem universitám státním a že posledním nařízením vládním mají se příbuzné obory duchovědných fakult slučovati v samostatné instituty po vzoru katol. institutu pařížského, a to: institut filosofie, institut dějepisu a zeměpisu, živých jazyků, dějin literárních atd., tedy podle toho, jak se upravují zkoušky pro nastávající professory a doktory. Řeč svou končil děkan Peillaube poukazem na význam katol. universit, jejichž důvodem jest podpora vědy, ovládnutí myšlenkových proudů a udávání směru jejich. „Krásným zajisté úkolem jest připravovati mládež naši ke zkouškám, zajistiti jim vážné učitele, již s vědeckou snahou pojí lásku k Církvi, opatřiti jim vhodné prostředí k zachování víry i mravnosti. Nejdůležitější však úkol jest: christianiser à fond leur intelligence, et de leur donner, à propos de chacun des grands problèmes doctrinaux contemporains, une orientation et des principes franchement catholiques (pokřesťaniti jejich rozum a poskytnouti jim vůči každému ze soudobých problémů vědeckých směrnice a zásady čistě katolické). Naše katol. university jsou ohniskem vysoké kultury náboženské pro francouzskou mládež, tím dán jest i důvod jejich bytí. Mají-li na svobodné katol. universitě všecky fakulty svůj vědecký úkol, též jistě největší a první úkol připadá institutu filosofickému. Nepřednášejí se zde pouze dějiny filosofie, nýbrž opravdová filosofie křesťanská. Všichni professoři v zásadních ideích jsou svorni a tak tvoří opravdu Školu filosofickou."

Za nynějších poměrů na universitách státních musili katolíci ve všech zemích pomýšleti na sebeobranu a všude (ve Francii, Belgii, Holandsku, Italii, Polsku, Americe atd.) založili si své katol. svobodné

university, aby si uhájili svobodu vědeckého bádání i pro sebe. Čím více by toho bylo třeba u nás!

r. — Zatím by aspoň bohoslovné fakulty a ústavy měly čileji zasáhnouti do nynějšího kulturního boje, na př. t. zv. universitními extensemi, přednáškami po způsobu starého „publicum“, přístupnými i laické intelligenci atd.

*

Naši středoškolští ředitelé se sjeli do Prahy v polovici t. m. porokovat o stavovských a odborných záležitostech.

Přednáška o koedukaci na středních školách vyzněla záporně. Zcela správně poukázáno, že i tam, kde koedukace zdála se osvědčovati (v Americe, na severu Evropy), ač tam obojí mládež žije v jiných poměrech, již se ozývají četné námitky.

Samospráva žactva rovněž se neosvědčila a může prý se osvědčiti jen v rámci školního řádu, pro každý ústav zvlášť a za dozoru professorského.

Učitelské ústavy prý nejlépe ponechati, ale řádně doplniti a vybaviti. O slovenských učit. úst. na Slovensku dí zpravodaj, že kromě bratislavského dívčího nikde není vyučovací jazyk v rukou odborníka. Navrhuje zkoušky do I. ročníku asi jako do 5. třídy středoškolské (kromě cizích jazyků) a rozšíření ústavů na 5 ročníků, z nichž poslední by probíral předměty vychovatelské a vyučovatelské.

*

V těchto posledních zprávách bylo ovšem také mluveno o vysokoškolském studiu učitelstva obecných škol. Návrhy o tom, někdy i hodně fantastické, se v Němcích i u nás zrovna roj', s tím toliko rozdílem, že v Němcích vedle zájmu náboženského, po př. protináboženského mluví hlavně zájem o skutečné studium, kdežto u nás vedle onoho zájmu mluví hlavně zájem o hodně velký plat. Zatím tedy navrhovány u nás dvouleté učitelské kursy jakožto učitelské vysoké školy neboli fakulty, jež by byly připojeny k universitám. Pražská česká universita, jejíž vážnější členové již mají hradních poručnických hokuspokusů asi zrovna dosť, opřela se tomu, předně jako snižování university, pak vzhledem k tomu, že třeba napřed upraviti učitelům předběžné studium, tedy učitelské ústavy jako střední školy, a konečně také proto, že dožadovaného vyškolení v oborech psychologických na našich universitách dosud nabývati nelze, jelikož nejsou tam zastoupeny, a výtěžky jejich ostatně nejsou ještě tak ustáleny, aby učitelstvu ve výchovné činnosti platně posloužily. Akademický senát připojuje také zpátečnický důvod, rozumným lidem odjakživa samozřejmý, že učitel vyšlý z university nepůjde do Zapadlé Lhoty učit abecedě a násobilce; stát, jenž by zavedl tak dlouhé a tak nákladné studium pro učitelstvo, sám si je od obecných škol odežene.

*

rt. — Několik proměn prodělaly u nás za dvě léta školní prázdniny. Poslední úřední úprava naměřila na všech stupních prázdna skoro jako to bývalo jen na vysokých školách. Na vánoce přes 14 dní (loni v některých městech skoro tři neděle), na velikonoce 11 dní. Pololetní a svatodušní prázdniny škrtnuty, zůstaly církevní, zavedeny „národní" dny sváteční. Školní rok počíná 1. zářím, končí 28. červnem; pololetí končí 31. lednem. Praktické potřeby a zkušenosti při této úpravě málo dbáno. Zdá se, že cílem navrhovatele bylo postaviti v prázdnu obecné školy na roveň ovšem ostatním, i vysokým.

V dubnovém čísle Věstník českých professorů uveřejňuje návrh zase na novou úpravu. (Některé listy uveřejnily tento návrh jako hotovou věc!) Navrhuje, aby školní rok začal 16. září, končil 6. července — oslavou Husovou. Svátky vánoční počínají 23. prosince, končí 2. ledna (oba dny včetně); velikonoční počínají květnou nedělí, končí úterkem po svátcích včetně. Za to na svatodušní má býti, jak bývalo, prázdno v sobotu i v úterý; podobně v pololetí, jež by končilo vždy v sobotu po 7. únoru, má býti prázdno v pondělí. Volný má býti den Dušiček. O ostatních dnech svátečních není zmínky; asi by se nezměnily.

Návrh týká se středních škol. Volno v den před svátky a po svátcích odůvodňuje se, aby se předešel nával na dráhách. Dle toho pro školy nižší, kde je jen místní žactvo, mohly a měly by býti prázdniny ještě kratší.

Jak vidno, návrh obnovuje skoro úplně staré prázdniny. Jenom nejsou navrženy volné dny pro přijímání svátostí. Bylo by radno, námi návrh tak doplniti, a zajímavo, jak by při chystaném značném omezení prázdna — návrh byl přijat.

*

V nynějších školských převratech sotva se asi uplatní rozumnější návrhy reformní, neboť jest-li rozvášněnost vůbec špatnou rádkyní, tím méně dobrou bude tam, kde půjde o návrhy rozumného, na dřívějšek ústrojně navazujícího pokroku. Ale poukazovati na ně přece neuškodí.

V německých hudebních časopisech se pilně přetřásá otázka, jak ve škole buditi smysl pro kostelní zpěv. U Bachema v Kolíně vydal okr. školdozorce Dr. Rensing o tom spis (Die Behandlung katholischer deutscher Kirchenlieder), kde na příkladech ukazuje, jak možno v náboženské vyučování vetkati přednášku a nacvičení kostelních písní, ať už s učební, na př. biblickou látkou souvislých anebo docela samostatných.

V Německu arciť jest vyučování konfessijní, tedy poměr docela jiný než u nás. Ačkoliv katolíci němečtí daleko věrněji se řídí předpisy o bohoslužebné řeči, přece zase hlouběji si uvědomili, co pro náboženské vědomí a cítění znamená, zpívá-li mládež a pak tedy také celá obec svoje písně v kostele s porozuměním, na němž opět

přiměřený cit závisí, a ne mechanicky, jen aby zpívala, nemyslíc na to, co zpívá.

U nás se mechanismus zahnízdil v náboženském učení vůbec, o duchovní píseň málokdo se stará, neřkuli aby ji ve vyučování jak náleží zužitkoval. Učitelstvo až na skrovné výjimky samo nemělo pro její obsah smyslu, a nyní ovšem o ni nezavadí, leda rouhavě. Spadá tedy úkol ten zase na učitele náboženství, jemuž by tím přibylo sice práce, ale přibyl by také pomocník v probouzení vědomí a cítění i nadšení náboženského, na němž konečně z veliké části závisí to hlavní, náboženský život!

Není zde vhodné místo, rozepisovati se šíře o věci té, jež náleží do listů vychovatelských. Budiž na to jen upozorněno. Kněžské konference, ale po nich a podle nich také katolické spolky mládeže měly by tu vděčný předmět úvah a cvičení, tyto vedle samého tělocviku a pod. Vím, že u leckeré písně by vykladač přišel do rozpaků, jak myšlenky její vyložiti a pro ně nadchnouti, ale pak by se mnohý také sám naučil na ni kritičtěji dívati a podle toho písně připouštěl nebo vylučoval, po případě naléhal na opravu. Vzpomínám si tu na př., jak kdesi napsáno, že mnoho zpívanou a nápěvem opravdu pěknou píseň „Tisíckrát pozdravujeme“ složil „dobrý theolog“; k mylnému úsudku tomu svedly narážky na výroky knihy Moudrosti (Ty jsi na Sionu..., palma v Kadeš atd.), vzaté z lekcí breviáře, v nichž ale není řečeno: Ty jsi..., jakž ani řečeno býti nemůže, sic by to byl nesmysl. A podobných příkladů našlo by se víc.

*

V čs republice jest 600 biografů, vloni jich bylo ještě jen 400. Tyto navštívilo asi 50 milionů lidí, vydalo tedy asi 150 milionů K. Vláda letos na kinematografii povolila 250 000 K.

Netřeba zvlášť podotýkati, že výtěžek hmotný jde hlavně do berních úřadův a do ciziny, výtěžek mravní pak na účet opravdového vzdělání, anať kinematografie tak jak se skutečně provádí většinou jen ohlupuje a zdivočuje; a jen do takových představení jest nával, kdežto skutečně vzdělávající jsou tomu obecenstvu fádní.

Také jedna zkušenost s lidovým vzděláním, po kterém se tolik křičelo a křičí!

*

Pro nařízené obecní knihovny vydány vládou kromě návodů také seznamy doporučitelných a přípustných knih. Rozumí se samo sebou, že čiperný nakladatel toho použije za reklamu. Upozorňujeme svoje čtenáře, aby se tím nenechali balamutit. Nehledě k tomu nesnesitelnému robotnímu tyrannisování několika „pánů vod pokroku“, kteří teď jsou čs státem, doporučuje se jimi někdy také skutečné smetí, nejen co do protikatolického obsahu ale i co do literární hodnoty vůbec.

*

m. — Podle častých a oblíbených v cizině vzorů přinášejí také „Pedag. Rozhledy“ (1921, č. 1—2) článek K. Svobody o „sebepozorování žáků 11—14letých“, sestavený z výpovědí asi 450 žáků I.—III. třídy střední školy na dané otázky. Otázky zněly: jak se chováte a učíte, jak na vás působí pochvaly a tresty, jaké jsou vaše nejmilejší zábavy, co nejraději čtete, jaká máte přání, jaké povolání by se vám líbilo, které osoby nejvíce milujete a koho si nejvíce vážíte, jak jste zbožní, jaké máte zvyky a jaké míváte sny?

Spolehlivost takových žákovských odpovědí jest ovšem mnohdy dosti pochybná, zvláště když čteme, že dotazník byl pracován při češtině, takže jej žáci většinou pokládali za slohové cvičení a byli hotovi se všemi otázkami za 40—50 minut! Ale přes to některé odpovědi jsou zajímavé.

Tak ze stati o četbě poznáváme, že noví republikánští studentíci mají tytéž záliby jako měli chlapci starších dob: nejraději čtou romány Mayovy a Verneovy, „bufalobilky“, detektivní povídky a cestopisy. Vedle nich jsou také spisy Jiráskovy, Raisovy a Třebízského, ale pisatel článku sám poznamenává, že tyto čte mládež proto, že jsou jí doporučovány ve škole, ne že by zvláště hověly jejím zálibám. A připouští, že je možný spor o to, zda a pokud jest zavrhovati dobrodružnou četbu, po níž hoši tolik dychtí.

Mezi „ideály“ na prvním místě je praesident Masaryk a hned po něm následuje počtem hlasů — biografický herec Eddy Pollo! Dalším ideálem pak jest footballový zápasník Vaník . . . Dva nadaní žáci ctí bývalého císaře Viléma, protože neustoupil, ač se postavil proti němu celý svět.

O bilanci náboženského cítění našich žáků poznamenává pisatel sám, že je celkem smutná. Primáni píší většinou, že jsou zbožní, že chodí do kostela a se modlí, ačkoliv někteří už se přiznávají k pochybnostem. Za to u sekundánů skepse velmi se rozmáhá. Ze 166 žáků jen 9 prohlašuje, že jsou zbožní. Většinou říkají, že byli zbožnější, ale změnili se převratem (!), působením bratří, spolužáků, dospělých lidí, četbou Havlíčka, Flammariona, příkladem Masarykovým atd. Jeden poznal jako ministrant „zlořády církve“ (!). — Z 66 terciánů doznává 12, že věří v Boha. Ostatní „nevěřící“ vyjadřují se o Bohu a náboženství způsobem, jehož původu netěžko hledati. „Náboženské výmysly“, „kněžské povídačky“, „nesmysl“ a pod. „V Boha naprosto nevěřím a věřit nebudu.“ Místo v Boha věří v osud, náhodu, přírodu. „Nyní jest mi jaksi(!) bohem příroda.“ „Nyní věřím dle Ostwaldovské teorie (i ba čerta!), že příroda je skoro(!) sama Bůh.“ „Věřím v sama sebe“ atd.

Před lety napsal kdosi, že průměrný kvintán jest hotov s náboženstvím. Platilo by to nyní už o terciánech a sekundánech? „Těšme se blahou nadějí“, co nám nynější učitel vychová!

———

Hospodářsko-socialní.

nn. — Svaz křesťanské lidumilnosti v diecési strassburské byl založen r. 1893. Pro začátek vedl hlavní věci stálý tajemník, který kromě jiného byl povinen věnovati denně dvě hodiny na osobní jednání s návštěvníky. R. 1902 soustředěno tu 32 spolků s budovami. Toho roku se konal první sjezd. Dle zpráv měl svaz do té doby tyto odbočky: a) Různé podniky dětské, b) pro dívky: školy kuchařské, krejčovské, pokračovací a správkařské. Sdružení pro dívčí pensionáty. Ochrana dívek. Pomoc dívkám padlým a trestaným. c) Věci sirotčí. Rok později (1903) založili kurs pro pěstounky. Zorganisováno sdružení, které se staralo o ubytování komptoiristek a žen osamělých. R. 1904 stal se svaz střediskem karity celého Elsaska. R. 1905 přibrali k sobě společnost pro ochranu opuštěných dívek pod ochranou sv. Rafaela a zároveň založili společnost pro vzdělavací lidové konference. R. 1906 otevřen první kurs pro vzdělávání navštěvovatelek nemocných na venkově. O dvě léta později byly navázány trvalé styky mezi představenými katol. pensionátů, které byly zajištěny stálým výborem. R. 1909 byl zřízen podobný výbor pro ošetřovatelky nemocných. Potom (1910) vznikly ještě tři důležité odbočky: pro vydávání četby školní mládeže, spolek na výrobu paramentů a nádražní missie. R. 1911 rozšířena činnost komitétu pro ochranu dívek i na mladíky a zasaženo účinně i do věcí kulturních. Konány vzdělavací kursy pro ženy, dělníky a zřízena anketa na ochranu křesťanského rázu školy. Kromě toho ještě postavili také dům pro mladé dělníky.

r. — V Německu si za vzorný pochvalují podobný spolek Der kath. Fürsorgeverein für Mädchen, Frauen u. Kinder (ústředí Dortmund), jenž r. 1899 začal pracovati společným sv. přijímáním několika dam a měl r. 1920 144 místních skupin.

Vůdčím pravidlem jeho jest: co nejméně organisace (= formalismu a byrokratismu) a co nejvíc práce.

A ještě jedno jeho pravidlo stojí za pamatování a následování: Pracovati co nejlaciněji, aby totiž jeho příjmy nesloužily tak pomahačům jako těm, kterým mají pomáhati.

Ve státní a státy vydržované dobročinnosti bývá naopak: režie pohltí nepoměrnou část příjmů.

Souvisí to s jiným problemem: socialní péče dobrovolná či nucená, a jelikož nutiti může jen stát, tedy státní? Či snad obojí?

Zkušenost ukázala, že dobrovolná nestačí. Karita katolická na př., jakkoli velkolepá ve výsledcích a ve významu mravním, daleko nedovedla vyhověti všem potřebám, nehledě k tomu, že zdůrazňujíc mravní a osobní stránku lidumilství a uznalosti, ke škodě výsledků málo naléhala na stránku právní, totiž na zřízení stálých ústavů pojistných, na změnné dobročinnosti tolik nezávislých (pojištění nemocenské, úrazové, starobní atd.) Nemocnice Milosrdných bratří a sester

na př. jistě vykonaly obromnou práci jen z příspěvků dobrovolných. Čteme-li však, že vzorná nemocnice Milosrdných bratří ve Vídni jest na konci svých sil, že brněnská by si ráda opatřila Roentgenův přístroj a nemá zač atd., kdežto jinak se v týchž městech a státech miliony na zbytečnosti zrovna vyhazují, vybízí to snad k přemýšlení. I to, že kněžstvo, pamatovavši, aspoň to méně zámožné, na všecko a na všecky, jest nyní namnoze samo v bídě takové, že nemá ani na nejnutnější potřeby hmotné, neřkuli kulturní; zvláště v Čechách. Osudným opomenutím také bylo, že nepostaráno o nějaké starobní pojištění pro osoby u kněží sloužící, které nyní jsou v poměrech přímo zoufalých, nemohouce od svých zaměstnavatelů žádné podpory se naditi, jelikož ti namnoze sami nic nemají.

Není sice naproti zlodějským choutkám uchvatitelů moci žádného zajištění naprostého, tedy ani takové pevné fondy nejsou jisty, ale do jisté míry a času snad přece.

Vůdčí činovníci nynějších států mají vždycky na to, co chtějí provésti, peněz dost. Svíjíme se na př. pod berněmi a dluhy, ale krematoria, prazbytečné školy, Armády spásy s přívěsky atd. být musí. Kulturním bojcům je zbytečno ukazovati na to, jak lacino obstarávají službu i ve veřejných nemocnicích řeholnice: oni jich tam nechtějí, a konec! Ať to stojí, co stojí!

Ale mýliti nás to ovšem nesmí. Spravedlivá mzda! musí i v našich podnicích býti a zůstati nezrušitelným pravidlem. Výstrahu si však z protivnických podniků vzíti můžeme: neplýtvati tím, co určeno pro potřebné, v organisaci neplýtvati nepracujícími pracovníky — bylo by zbytečno, ba naší věci škodlivo takové „naše lidi“ zaopatřovati — a kde máme vliv, takové plýtvání zamezovati, i v úřadech veřejných.

*

Předsedka čs Červeného kříže domáhala se — zda s vědomím výboru? — ve švycarském ústředí, aby místo kříže u nás byl znakem č. kalich. Předáci Č. kříže jistě nejsou katolickými fanatiky, ale tato žádost připadala i jim příliš, řekněme: dětinskou, a nás v cizině jen ještě více zostudila.

V začátcích Č. kříže (v letech šedesátých min. stol.) žádali Turci, aby jim byl povolen půlměsíc m. kříže. Škoda, že předsedka čs Č. kříže tehdy nežila; mohla se s nimi spojiti v opposici.

*

Od ošetřovatelek ve veřejných čs nemocnicích docházejí sem zprávy, že lékaři nedovolují dávati nemocným katolicko-náboženské časopisy (Školu B. Srdce Páně, Květy Marianské a pod.) Představte si, prosím, jak asi by se zachoval takový graduovaný holomek k nemocným, kteří mu jsou na milost a nemilost vydáni, kdyby si ve svobodné republice chtěli „dobývati práva“ na náboženskou četbu!

*

Vyžírači republiky jsou se svým hospodářstvím v koncích. Žádný finanční umělec nedovede více vydati než přijme, a příjmů republiky daleko tolik nepřibývá jak výdajů. Vývoz náš vázne pořád víc, jelikož výrobky naše jsou cizině příliš drahé (vysoké mzdy a málo práce!) Naproti sousedům, jsme dříve dělali drahoty (s cukrem, uhlím atd.), nyní dělají drahoty oni.

Kdejaké zastupitelstvo výrobců zdvíhá odpor proti daním. jež mají přivésti rovnováhu. Odkud tedy peníze vzíti? Chystá se všenárodní vláda (mimo komunisty), která by odium přetížení poplatnictva na sebe vzala a sanaci provedla; odhodlá se která strana k nezbytné amputaci draho placených přiživníků svých z úřadů?

Ze všech ústředen se hlásí zprávy o podvodech. Státní obhospodařování selhalo pro nedostatek dovednosti i poctivosti.

Uvěr náš v cizině klesl docela. Právě tam pak, kde ho nejvíc hledáme, ve Francii, mají sami starostí víc než dosť (500 miliard dluhu!) A v Anglii ani v Americe nemají pro naše socialisační pořádky pražádného porozumění.

Škoda, že republikánský bard A. Jirásek jest již tak stár. Sic by mohl jako pendant svého Temna napsati Bahno, a nepotřeboval by pro effekt docela nic přilhávat!

Politický.

Český orgán ministerstva zahraničí onehdy napsal: „Nejprve jsme všichni občany čs. republiky, a pak teprve politickými straníky. Stát, ve kterém občanstvo se neřídí touto zásadou, nemá valné budoucnosti."

Chyba jest jen ta, že každá strana tuto zásadu vštěpuje straně druhé, ne sobě. Proto „stát, ve kterém . . ." atd. ut supra.

Jak noviny píší, domluvila Pětka novou vládu, všenárodní, jež by aspoň většinou byla parlamentní, i s „klerikály." Kdosi prý se při jednání ptal, co že to za program: všenárodní. A nebylo na to odpověděno.

Program tu arci jest: vytáhnouti káru ze socialisticko-agrárního bahna. Jen jak to provésti, v tom je celý vtip programu.

Nové volby by asi přinesly vyjasnění — vyjasnění takové, že by se leckomu zajiskřilo v očích. Ale ozdravění ne, neboť i zeslabené strany by pak měly dost možnosti i — odvahy, opravné snahy mařiti. Zase — ut supra.

*

V Přikarpatské Rusi, též oblažené centralistickým hospodařením a několika stranami, nastala odchodem prvého guvernéra, upřímného uniata Žatkoviče vážná změna. Předchůdce jeho, zatímní správce Dr. Brejcha z vůle vládní tam podporoval, bůhví z jaké velechytré politiky, pravoslaví proti jiným vyznáním (židovské ovšem vyjímaje) a dle též vůle zanedbával úmluvy kdysi za účasti Žatkovičovy v Americe učiněné, zvláště co do samosprávy. Tento se vrací do Ameriky, a tam se od něho mohou i našinci, kteří nám naše škarohlídství zazlívali, dověděti, kdo měl pravdu, zda oni či my.

Slovenské národní strany se na půdě samosprávy poněkud sblížily. Nejsilnější z nich, ludová, odmítla i styky s křesťansko-socialní (maďarsko-německou); tedy žádný křesťanskosocialní solidarismus?

*

Velkonoční výlet krále Karla IV. do Maďarska stal se, jak zjištěno, s vědomím Briandovým. Nátlakem okolních vlád upuštěno od další podpory, aby se poměry středoevropské ještě více nezamotaly. Zníť Briandovi nemile v uších výtka, tyto dny ve sněmovně opakovaná, že Dohoda střední Evropu zbalkanisovala. Vždyť i Anglie, která dostala do svých rukou plavbu dunajskou, ráda by tam už měla pokoj a dělala obchody.

Že Švycarsko, které ode dávna pohostinně přechovává individua všelijaká, činí maďarskému králi obtíže, svádějí švycarské noviny na nátlak Malé dohody a židozednářů; což bezmála jedno jest.

*

V R a k o u s k u se i proti vládní vůli pracuje dále o připojení k Německu.

Pro nás jest pozoruhodno, že velmi mnoho Č e c h ů se z V í d n ě stěhuje k nám, a tedy „největší slovanské město“ českým býti pomalu přestává.

*

V J u g o s l a v i i Chorvati i Slovinci se proti bělehradské centralisaci brání, ale zatím s nevalným zdarem. Srbská censura přitužila, „státní myšlenka“ má zvítěziti stůj co stůj.

I pravoslaví se politicky hýbe a Pašičovi s Pribičevičem v utlačování katolictví pomáhá — místo co by si hledělo práce mezi svými.

Naše úřední i pokrokové noviny nadržují ovšem Srbům, již ze spojenecké povinnosti; proto všechny jejich zprávy o protistátní nepoddajnosti chorvatské a slovinské třeba čísti hezky s výhradami.

*

Na s v ě t o v é m o b z o r u se rýsují stíny nové „dohody“: Anglie-Německo-Japonsko proti Americe s Francií a s těmi, kteří dále budou ochotni jíti s touto.

Jest prý jakési pravidlo geologicko-mezistátní (sit venia verbo!), že r u d y a u h l í nebývají v týchže státech pospolu; jediné Německo bylo tu výjimkou, proto tolik náporů, hodně mnoho mu z těch pokladův odníti.

F r a n c i e ve válce sama své uhelné doly na severu z n i č i l a, jež ovšem bude možno časem obnoviti, ale Lotrinskem připadla jí skvělá důlní kořist.

Anglii nebylo toto obohacení, k němuž nad to přispívá i Belgie a Luxemburg, tuze milé, neboť v obchodě by neráda měla na pevnině soupeře, ale také ne státy obchodu a pomoci neschopné. Proto jí nepřišel vhod polský K o r f a n t y svým útokem na Slezsko, jako dříve ne francouzský zástupce kovového velkoprůmyslu L o u c h e u r, když naléhal na postup do německých revírů.

Z j a p o n s k ý c h vůdčích kruhů, namnoze v Německu vystudovavších, dává se mu na srozuměnou, že tolikého seslabení jeho nezamýšleli. Ale co prý teď s ním, s námořním spojencem bez loďstva? Jen protiamerické zájmy ženou i je k soupeři, jenž podrobiv se nyní požadavkům francouzským doufá, že tím nastane doma jakési uklidnění, potřebné pro nové přípravy.

H a r d i n g sice naděje Německa v něčem zklamal, neujav se ho proti Dohodě, ale jinak zase mu ulevil, neuznav dosavadního Svazu národů, za nějž má nastoupiti jiný, všem státům společný (ale prý bez donucovacího práva!), a pak ukončením válečného stavu mezi Spoj. státy a Německem, čímž umožněn bude vzájemný obchod, aspoň do — nové války, na niž i ony vydatně zbrojí, hlásajíce jinak odzbrojení.

Briandovi ostatně kterýsi poslanec ve sněmovně řekl, a možno to říci i všem ostatním státníkům, jak že si možno představiti úpravu poměrův evropských bez východního státu se 150 miliony obyvatel, totiž R u s k a!

*

Francouzské vyslanectví u Vatikánu v zahraničním výboru senátu zamítnuto, ale hned potom ohlašováno, že se neprodleně zřídí, totiž aspoň místo mimořádného vyslance. To by tedy p. Berthelot přece prohrával!

*

Americký peněžník Frank A. Vanderlip vypravuje ve své knize „Co se stalo Evropě", že bolševici své zásady šířili také paděláním cizích peněz, jež pak v příslušných státech rozhazovali. „Je smutno, že v té věci měli příklad jednoho z dohodových států, který za války marku padělal a padělané ty peníze dával socialistům, aby jejich propagandu v Německu podporoval."

*

Drobty ze semitismu a antisemitismu. Jeden vrchní rabbi (Dr. Chajes) pravil tuhle ve schůzi souvěrců: „Proti antisemitismu jest jenom jeden prostředek: idealismus. Dáme-li mládeži příležitost, vyžíti svůj idealismus, pak se můžeme antisemitismu vysmáti". — V Tübing. Theol. Quartalschr. (1920, 92) katolický starozákoník Rießler znova doporučuje sbírku židovských lidových zkázek (Der Born Judas, Lipsko, Inselverlag). Při jednom oddílu (Jüdische Geschichten) podotýká: „Povídky jako ‚Ne-li ještě výš' nebo ‚Ten, jenž dává žíti, dá také z čeho žíti' sahají přímo až do říše vznešena a činí pochopitelno, že z takového [vážného a náboženského] národu musel vzejíti Messiáš. Kde totiž žid jest náboženským a ethickým, jest jím důkladně a až do takové hloubky a čistoty, že se do něho můžeme jen učiti". (Mimochodem budiž k tomu podotčeno, že právě teď, za zobecnělého filosemitství a semitské vlády nad státy a národy, pokrokářští antisemité vydávají spisy šmahem snižující Starý zákon i co z něho vzešlo v křesťanství. Jak přechvalování tak snižování Starého zákona jest ovšem nesprávné: St. zákon obsahuje mnoho nedokonalého a zavržitelného, ale též mnoho v pravdě božského, jak Nový zákon dobře rozeznává). — Náš orientalista prof. Dr. Alois Musil psal v novinách o vnikání sionismu (t. j. pravověrného židovství) do Palestiny, poukazuje podle vědecké povinnosti též na jeho stinné stránky. Sionisté se proti tomu ozvali v Židovských listech, což ovšem jest zase jejich právem, avšak světová organisace sionistů podala i jakýsi úřední protest v Praze, což ovšem je prostředek v „demokratické diskussi" méně přípustný, byť i dosvědčoval ohromně vyvinuté sebevědomí, které návštěvou p. praesidenta u p. prof. Dra Musila bylo jen posíleno.

Ročník XXXVIII. Číslo 6.

HLÍDKA.

Sektářské svatokupectví.

Jiří Sahula. (O.)

IV.

Někteří šlechtici pro svá panství si sorganisovali protestantské církvičky dle vlastní hlavy, dávajíce jim zvláštní řády. V řádu rytíře Přecha z Hodějova z r. 1597 se zapovídá kněžím bráti přemrštěné poplatky. Od zkoušení katechismu ať se nenechávají odvraceti úplatkem slepice nebo grošů. Zakazuje se kněžím skupovati dobytek, což prý přísluší masařům a koňařům. V řádu Zdeňka Řičanského z Řičan (z r. 1578) zakazují se kněžstvu obchody.

V řádu panství kolem Uher. Brodu z r. 1576 se vytýkají kněžstvu světské obchody. Když chtěl býti přijat v počet kněžstva pod obojí r. 1601 kněz Blažej Borovský, konsistoř mu vytkla, že „s židem vexloval a pak ho upral.“[1])

Již r. 1416 napsal husitský mistr Křišťan z Prachatic Korandovi: „Na všech stranách vystupují naši lžikněží . . . nad míru pohoršliví . . ., kteří káží o chudobě, ale chtějí míti příjmy kostelů.“[2]) Tedy již tehdy, kdy nezakoušeli citelné nouze, sahali na záduší. Vhodno sem připojiti, co napsal r. 1413 o kněžstvu viklefském (ještě za života Husova) Stanislav že Znojma: „Zdali pak tento nový evangelický klérus, jenž ostatní viní ze svatokupectví, lakoty a nečistoty, sám je toho všeho prost, když sám hamižně vtírá se nejen do statků zdejších, ale do obročí duchovních, násilím, proti kanonickému právu vyháněje z nich oprávněné

[1]) Winter, Život církevní 357, 359, 362. — [2]) Neumann u. m. 57.

držitele?"[1]) Což divu, že sektářští kněží po válce, když jejich morální pokleslost i nouze byla citelnější, závodili v kořistnictví sami navzájem? Proto v artikulích pražského kněžstva strany pod obojí z r. 1526 čteme: „Žádný z farářův a kněží pražských jeden druhého zlostným pomlouváním chtěje fary dosáhnouti místa poctivého, sám sebe ani skrze jiného závistí nemá kaziti, nemá na bratra se tříti a lidi v osadách kyseliti." Také „jeden proti druhému z jiné osady svátostmi posluhovati, ani křtíti ani oddávati nemá, ani pohřbu dávati bez povolení té osady faráře."[2])

Přestupníci leckde příliš spoléhali na ochranu laických kolátorů. Proto r. 1531 na sjezdu strany pod obojí prohlášeno, aby žádný kněz „fary neujímal ani se zamlouval (na faru) bez povolení a podání administrátorova a konsistoře."[3])

Kněz knězi přebíral ze zištnosti funkce dosti často. Kališná konsistoř kárá r. 1532 faráře Seliga z Kutné Hory, že lidem posluhuje bez povolení jejich farářův. R. 1534 kněz Pavel z Lysé žaloval na kněze Jiříka z Bříství, že křtil dítko z Lysé. R. 1535 farář Svatojilský obvinil kněze Jiříka z Postupic, že posluhoval svatojilským osadníkům, „kterým já jsem zapověděl sacramenta."[4])

R. 1564 napomenula konsistoř kněze Jana Sobolína, aby nebral od křtu mnoho; kárán, že dítkám chce podávati svátost jen za úplatek. Téhož roku žalovali čáslavští u konsistoře na lakotu svého děkana; docela prý nechce podruhům děti křtíti. Kutnohorský děkan Jan Habart r. 1565 před konsistoří se hájil, že „káže, když jeho žádají na funus, a sám že se netře a někdy i darmo káže."[5])

V.

Na hrabivost sektářského kněžstva často naříkáno. Husitský mistr Příbram v prudkých polemikách proti Táborům napsal v příčině jejich kněží: „Apoštolé jsú po poplatciech a po holdiech nepostáli; tito jsú, což jsú obsiehnúti mohli a mohú, to sú sobě podmanili a poplatky holdovali . . . Apoštolé jsú desátkov násilně nevybierali, aniž to kněžie první s takovým násilím jsú se vybírali, ale od desáté věci jednu jsú vzíli; ale nynější od jedné krávy devět jich zajímají."[6]) Třebaže sanguinická povaha Příbramova v žáru boje přestřelovala, jistě měl mistr určité doklady k věcem, které vytýkal táborským kněžím do očí.

---

[1]) Hamršmíd u. m. 46. — [2]) Borový, Jednání a dopisy konsistoře I. 22. — [3]) Tamtéž 64. — [4]) Tamtéž 71, 101. — [5]) Pažout, Jednání a dopisy konsistoře 67, 76, 150. — [6]) Neumann u. m. 82.

Výtky hrabivosti nebyli ušetřeni ani duchovní českobratrští. Správce bratrského sboru v Uh. Brodě Jan Albin r. 1598 napsal, že „kněží pod obojí způsobou kupují úřady služebností Kristových; mnohý, koupě pár pěkných nožův, botky, pás, váček manželce některého superattendenta, nuž ona se přimluví: tožť on mu dá list, jakž oni mu říkají formát, který přinesa, zůstane knězem.“ Prý kněží pod obojí svaté věci prodávají.

Na tyto výtky odpověděl kalvínský kněz Samuel Virga r. 1600 kritikou kněží bratrských: „Co se domnívají Bratří, že nevíme těch míst, v nichž desátky berou? Kde nabrali takových dvorů, popluží, rolí, zahrad, luk, vinic, štěpnic, chmelnic, množství krav, volů, ovcí, sviní, pěkných koní, až se čtyřmi jako páni vozí na pěkných vozích, a pacholata proti nim zhůru rapíry drží a v vozu ručnice? Na koho medle čtyřikrát do roka sbírají? Komu tak mnoho, k každým veyročním slavnostem, od žita, pšenice, hrachu, ječmene, másla, piva, vína, slepic, husí, zajíců, vepřů, zvěřiny, ryb a jiné špíže na vozích přivážejí od několika mil? K tomu pod plášti nesou více, nežli na voze kněží přivezou v roce jednou. Kde ste tak mnoho místy zahrad a rolí nabrali, že nemohouce jich zdělávati, musíte prodávati? Co toto nic nebéřete? Ale řeknou snad: Od křtů, oddavků a pohřbů nic nežádají a neberou. Což když zvláště povýšeným dítky křtí a oni jim dárky pod palcem v rukou podávajícím na památku dávají, neberou jich? Což, když oddávají, trojí, čtvero jídlo, k tomu dva neb tři mázy dobrého vína jim přinesou, neberou? . . . Víme to místo, kde jednomu pánu syna pohřbovali. Ten když poslal Bratru 30 zl., zase odeslal je a vzkázal, že oni neberou, ale darmo slouží. I srozuměv pán, že se mu málo zdá, poslal mu 60, a vzal je Bratr; nepraví již, že darmo slouží . . .“[1])

R. 1550 pernštejnský úředník Petr Hamza psal pardubickému děkanovi, že „někteří kněží lidi mimo desátek nařízený platy nespravedlivými obtěžují; přijdou-li o křest neb oddavky, zvláštní plat na nich sobě zarážejíc.“ R. 1575 kališná konsistoř napomínala všecky faráře pražské v shromáždění zvlášť svolaném, aby „od křtu lid nešacovali, než dají-li (věřící) co z lásky.“ Berounský děkan zavřen proto, že bral od křtu po tolaru.“[2])

Často bez potřeby, z lakomství spravovali kněží několik far najednou. Zvláště křiklavá byla v té příčině hamižnost venkovských děkanů. Na př. Ondřej Gsel, farář v Libici, žaloval r. 1614, že ho děkan poděbradský vyhání z fary; prý od sv. Jiří bude míti děkan ten do

[1]) Jireček v ČČM 1877, 80—81. — [2]) Winter, Život 576 d.

devíti far prázdných okolo Poděbrad, a těmi že může se již dostatečně vychovati (vyživiti). Téhož roku byla na něho žaloba, že pobral statek po faráři Stodůlkovi, který si objednal podružství na faru v Předhradí. Děkan tedy užíval farních důchodů a faráři platil něco na živobytí podle úmluvy.[1]) Tak tedy znovu ožila ta praxe, která v době předhusitské budila veliké pohoršení a byla mrskána ostrými výtkami Husovými.

Příjmy kaplanské byly skrovničké, ale někteří faráři přes to ještě své kaplany nemilosrdně poškozovali.[2])

VI.

Práva kolátorů ve stoletích kacířských vzrostla ovšem silně, a bylo jich zneužíváno značně k ukojení sobectví. Winter píše: „Bylo kolátorství leckterému pánovi zištná věc, která přinášela všelikterakým způsobem užitek. Král Vladislav nejednomu služebníku svému dal koláturu za odměnu služeb . . . Proto také, majíc cenu, bylo (právo) podací v dílčích smlouvách kšaftovních určitě oceňováno (obyčejně 200 kopami) a bylo i prodejno.“[3]) Co se tedy vyčítalo papežské stolici za věku Husova, obnovilo se v jiné formě potom; laikové v době kacířské hojněji těžili z věcí církevních pro sebe než před koncilem kostnickým. Tu byla simonie křiklavá.

Již Chelčický v XV. století kárá, že „páni světští hřeší svatokupectvím nejzjevněji, vezmúce peníze mnohé neb krmě nebo jiné věci, dávají za to kostely nehodným, a v tom bludu mnoho jest vladyk.“[4])

Proto v artikulích strany pod obojí z roku 1525 se důvodně prohlašuje, že jest nutno vystříhati se svatokupectví vším způsobem a zakazuje se lakota.[5])

Některý kněz zcela chudý v církvi pod obojí těžko místo sháněl, třeba že tato církev trpěla skoro stále nedostatkem kněžstva. Který duchovní však měl něco peněz, snadno se do fary vkoupil. Tento svatokupecký zlořád byl tolik v XVI. století rozšířen, že byl i na sněmech zapovídán. V artikulích strany pod obojí z r. 1539 zakazuje se kněžstvu fary kupovati; ať žádný svou osobu nezavazuje osadním na mnohá léta nebo až do smrti bez vědomí utrakvistického administrátora. Jestliže by kolátoři část statku farního směnili nebo odcizili, a kněžstvo by jim v tom za peněžitou odměnu pomáhalo bez vůle představených, obojí podléhají přísným trestům církevním.[6])

---

[1]) Winter, Život 574—575. — [2]) Tamtéž 592. — [3]) Tamtéž 513. — [4]) Tamtéž 514. — [5]) Borový, Jednání a dopisy I, 13. — [6]) Borový u. m. 134.

Marné zákazy! Vždyť husitská konsistoř neměla k nápravě dostatek exekutivní moci; při obsazení fary a změnách církevního jmění záleželo hlavně na libovůli světské vrchnosti. R. 1606 kněz Jan Hus, jinak Novohradský, nabízel v podnapilosti Fridrichovi z Kolovrat, že mu dá z fary 30 korců ovsa, dopomůže-li mu pán k ní přímluvou u svého strýce. Když mu Kolovrat slíbil, žádal kněz o půjčku 10 kop a naposledy šlechtici nadal. Roku 1574 administrátor vytýkal faráři Zikmundovi z Klecan, že na jiné faráře se tře a na fary se vkupuje.[1])

VII.

Konsistoř pod obojí nemohla rázně a důsledně svatokupectví stíhati již proto, že sama do bahna toho nešvaru zabřídala. Členové konsistoře jednak sami vymáhali a přijímali svatokupecké obdary, jednak nižší kněžstvo svou úřední praxí nepřímo i přímo k simonii sváděli.

Pokušení k pokoutnímu přijímání různých odměn vězelo již v chatrném stavu konsistorních financí. Důchody úředně stanovené, třebaže byly vymáhány pečlivě, na vydržování konsistoře nestačily. Kterákoli osoba přišla tam o něco prositi, byla nucena za pouhé vstoupení zaplatiti groš. Platilo se od zapsání do knih konsistorních i za jiné písařské práce v úřadě. Konsistoř prodávala posvěcené oleje. Na Zelený čtvrtek a Štědrý večer posílali farářové a města konsistoři obdary obyčejně v naturáliích. Takové i jiné drobné důchody bylo nutno nějak doplniti, neměl-li se nejvyšší tribunál církve pod obojí rozpustiti. Sami někteří administrátoři konsistorní přivydělávali si vedlejšími službami chrámovými a jinými pracemi.

Byl-li administrátor lakomý, tu ke shánění příjmů nečestných byl jen malý skok. Dlouholetý administrátor Jan Mystol byl notorický sobec. Pro hmotné osobní zájmy jednou se stavěl jako pravověrný kališník, jindy jako radikál dle tvářnosti zevnější situace. R. 1563 musil Ferdinand I dvakrát zakročiti ve porspech spoluadministrátora Mystopolova Martina Mělnického, okrádaného citelně od vlastního kolegy o náležité důchody.[2]) Mystopol byl mužem úplatným. Do konsistoře přijat byl r. 1531; administrátorem byl s krátkými přestávkami od r. 1542 až do r. 1568. Za tak dlouhou dobu svého vynikajícího postavení mohl svou chytrostí rozšířiti v konsistoři rakovinu korupce pohodlně, tak že i po jeho smrti zištné čachry v tom sboru pokračovaly.

Obyčejné menší dary, které věnovali kněží i laikové administrátorům k vůli splnění svých žádostí, nebudily patrného pohoršení, i když

[1]) Winter u. m. 373. — [2]) Pažout u. m. 19, 26.

simonie při tom byla zřejmá. Tehdy se braly úplatky skoro ve všech úřadech.

Sami administrátoři té praxe obvyklé mnoho netajili. Na př. administrátor Dačický sliboval r. 1600 děkanovi sedlčanskému Martinovi Vladykovi lepší místo; děkoval za kačata a prosil, „mužete-li tam dostati asi čtvrtci suchých hřibů."

Rakovničané posílali na Zelený čtvrtek své vyhlášené pivo, připojujíce, že v pamětech mají „přívětivou lásku od V. Milostí v potřebách našich prokázanou a odkázanou." Ale ta přívětivost konsistoře měla povážlivé pozadí; administrátoři za úplatek přimhouřili oko nad šířením protestantského novotářství v městě tom. R. 1589 se pohoršila konsistoř nad protestantskými rozběhy rakovnického děkana Šimona Cerasyna. Citovala ho k soudu. Když nešel, chtěla ho zbaviti místa. Opatrná městská rada omlouvala svého děkana nedostatkem zdraví. Když konsistoř volala podruhé, znovu nalezli Rakovničtí výmluvy. Po vystřídání několika listů rakovnické pivo konsistoriány na čas uklidnilo.

V tom však stal se administrátorem zištný ramenář Fabián Rezek Strakonický, který odpadl od katolictví a stal se husitou. Tomu byly peníze vším. Věděl, že potýrání Rakovníka se vyplácí. Bral-li od Rakovnických dary administrátor Benešovský, toužil po nich tím dychtivěji Rezek. Cerasyn znovu ke konsistoři citován. Rakovničtí tedy napsali, že děkan trpí podagrou a přidali soudek piva. Konsistoř přijala, ale citovala znova, tak že konečně se hnul Cerasyn raději do Berouna. Teď musili zasílati úplatky zase Berounští.

Rakovničtí zjednali si kněze Jiříka Budínského; protože jeho novotářství bylo patrné, zaslali Rezkovi „skrovný dárek Zeleného čtvrtku dva červené zlaté". Když lakomý administrátor Budínského citoval, Rakovničtí mu poslali „nemohouce dostati jeřábka, aspoň dva zlaté."[1]) Tedy Řezek prodával českou víru od případu k případu dosti levně.

R. 1595 Rakovničtí prosili, aby jim byl potvrzen kněz Jan Ledecký. „Abychom s žádostí svou v paměti zůstávati mohli, skrovný dáreček půl věrtele piva starého při formanu odesíláme".

Když sesazen administrátor Dačický, neuznal jeho nástupce Benedikt potvrzení litoměřického kněze Štěpána Lovčanského do Rakovníka. Rakovničtí žalovali u císaře, zjednali si advokáta a platili penězi i sudy piva kde komu, až královská kancelář jim dala za právo. Ale na konec Lovčanský k velikému rozčilení Rakovníka prohlásil, že v Litoměřicích zůstane.[2])

---

[1]) Winter l. c. 346, 347. — [2]) Tamtéž, 368, 375.

Obratní konsistoriáni různé tresty kněžské dovedli proměňovati v peněžité pokuty. Kněžskému vězení vyhnul se ten duchovní, který při lakomém administrátorovi složil několik kop grošů. I vina odpadlictví smazala se úplatkem. Kněz Šimon Curimenus přeběhl od utrakvistů ke katolíkům. Když se vrátil do církve pod obojí, byl r. 1602 odsouzen k pokutě pěti kop. Někdy farář z trestu degradován na kaplana, ale měl-li hodně peněz, mohl se vyplatiti. R. 1575 podskalský farář Jan se provinil proti celibátu. Řeklo se mu, aby za ten hřích buď složil 50 kop anebo byl rok kaplanem.[1]) Žádán tedy od něho obnos obrovský; proto Jan prosil o milost.

Kališníci drželi svátost svěcení kněžstva; věřili, že ji udíleti smí jen biskup apoštolské posloupnosti. K svátosti křtu a posledního pomazání užívali olejů posvěcených od biskupů jako církev katolická. Ježto však obecná církev odpírala potvrzení a posvěcení takového biskupa, který by husitům posluhoval, užívali tito služeb katolických biskupů pokoutně. A biskupům se za ochotu platilo; tedy kališníci netoliko simonie nevymýtili z řad vlastních, ale svatokupecké svody ještě přenášeli do církve římské.

Kališní kandidáti putovali k vysvěcení obyčejně do Vlach. Již cesta byla velice nákladná — a k tomu ještě placení biskupům.

Dne 2. května 1548 utrakvistická konsistoř prosila poníženě biskupa vídenského Fridricha, aby vysvětil čtyři mládence a poslal posvátné oleje. Prosba končila ujištěním, že se konsistoř náležitě odslouží. Téhož roku 26. listopadu prosila onoho biskupa znovu o svěcení mládenců, slibujíc, že svou povinnost navzájem splní.[2])

Eufemistické nápovědi nacházejí vysvětlení v žádostech jiných. Dne 30. března 1549 žádala konsistoř za posvátné oleje biskupa Tita v Benátkách a zaslala po svých poslech zároveň dvanáct umělecky zhotovených nožů. Ale biskup váhal. Proto 26. června nová snažná prosba s dodatkem, že konsistoř bude toho dobrodiní pamětliva.[3])

Benátský Titus, posvětiv některé mládence, prohlásil, že příště k svěcení se odhodlá jen pod tou podmínkou, bude-li mu darován pěkný kůň. Konsistoř 2. září 1550 s velikým politováním vylíčila obtíže takového daru, ale slíbila, že žádost za jiný dar co nejochotněji vyplní. Prosila, aby biskup vysvětil nové tři kandidáty; za službu prý se

[1]) Tamtéž 389. — [2]) Borový, Jednání a dopisy I, 224—225, 238. — [3]) Tamtéž 244—248.

odvděčí darem, jaký si sám světitel určí a který by se snadněji dal v Čechách poříditi než pěkný kůň.[1])

Když 10. března 1551 konsistoř téhož biskupa prosila o svěcení oleje, zaslala zároveň šest dukátů; až nastanou časy příznivější, pošle prý více.[2])

Ale protože zaslání olejů bylo spojeno se značným nákladem, nechtěla konsistoř zdarma přidělovati farářům toho, čeho sama zdarma neobdržela. S vymáháním poplatků za oleje byly mrzutosti. Oleje prodávali administrátoři o visitacích. Faráři, kteří se klonili k protestantství, všelijak se vytáčeli; ale administrátoři nutili a hrozili.

R. 1595 administrátor Dačický obořil se na kteréhosi faráře, který nechtěl olejů, připsav do konsistoře pichlavě, že jsou drahé. Dačický neposluchovi pohrozil a připojil, že konsistoř musí za oleje také platiti mnoho. „Co kdo z lásky učiní, pamatujíc my na to, víme, jak se oplacovati; protož věz, žeť se to vše na tvou hlavu v brzkém čase vsadí!“ R. 1586 při visitaci zaplatil farář jistebnický Pavel Paminondas za posvěcené oleje 60 krejcarů.[3])

Vlašimský farář Jan Klechendrych r. 1565 oznámil konsistoři, že někteří z kněží neuposlechli výzvy, aby si přišli pro oleje. Z těch, kteří se dostavili, toliko tři „pomoc učinili;“ jiní „dáti nechtěli pomoci.“[4])

* * *

Lví podíl na tak trudných poměrech ovšem měli mocní laikové, kterým Hus odkazoval, aby se ujali církevní kázně, aby kontrolovali a trestali činy kněžské. Co těch ponížených dopisů konsistoře k šlechticům, aby milostivě byly odváděny kněžstvu povinné desátky! Protestantští kolátoři zadržovali daně a desátky zvláště kněžím starokatolickým, dosazovaným od konsistoře, aby se jich zbavili. Často kolátor dlouho neobsazoval faru proto, aby z ní mohl bráti užitek sám. Kněz přijímán na určitou lhůtu; jestliže si nezískal úlisností přízně anebo vzdoroval novotářství, musil po uplynutí lhůty faru opustiti. O zaopatření kněze pro stáří a invaliditu nijak nebylo postaráno. Tyto i jiné svízelné okolnosti sváděly duchovního snadno i k nečestnému shánění peněz pro doby zlé; a tak oživlo svatokupectví v sektářské době v nejrůznější formě.

Ta cesta k odstranění simonie, kterou navrhl Hus, naprosto se

---

[1]) Borový, Jednání a dopisy I. 285—286. — [2]) Tamtéž 297. — [3]) Winter l. c. 346. — [4]) Pažout, Jednání a dopisy konsistoře 212.

neosvědčila. Kdo zabrali duchovenstvu statky, měli zároveň vzíti na sebe vážné povinnosti, se zbožím tím spojené. Rozhodně pak neměli práva ujařmiti svou majetkovou přemocí duchovenstvo mravně. Neblahé ponížení stavu kněžského porušovalo sociální rovnováhu i jinde a pernou daň za lehkomyslnost vyšších stavů platilo jádro národa.

Do dneška jest v plné platnosti pravda, že kněžské simonie nelze potlačiti tam, kde hmotné zaopatření kněžstva závisí zcela na libovůli laiků.

I zde možno a nutno z dějin se učiti!

Z náboženských dějin Horácka.

Podává AUGUSTIN NEUMANN. (Č. d.)

Je zajímavo všimnouti si na konec ještě jedné věci, totiž chování katolického kněžstva k polapeným nekatolíkům. Úřady se totiž dotazovaly na různé podezřelé osoby u vrchností, aby měly spolehlivou směrnici pro další vyšetřování. Vrchnosti duchovní (kláštery) odpovídaly přímo, světské se obracely k farářům, a tu nutno zaznamenati, že kněžstvo dávalo podezřelým vesměs příznivá dobrozdání. Podáváme přesné důkazy. Hrabě Jan Filip z Werdenberka, pán na Náměšti, referoval o mlynáři Svobodovi v Podkrouhlickém mlýně. Učinil tak na základě dobrozdání faráře v Mohelně (ze dne 28. listopadu 1711), dle něhož je Svoboda zcela řádným katolíkem.[1]) Panství Velké Meziříčí dosvědčilo — na základě vyjádření faráře v Radostíně, — že Václav mlynář je dobrým katolíkem.[2]) Totéž napsal opat kláštera žďárského Václav Vejmluva o tamějším pekařovi Josefu Schoberovi a jeho bratru Antonínovi.[3]) Způsob, jakým jest vyjádření podáno, je zvláště zajímavý. Jest možno, že přišli do styku s luterány, ale z toho se jim nedá nikterak dokázati nekatolictví! Tak byli podezřelí uchráněni nepříjemností na základě příznivých dobrozdání katolických kněží. Ještě zajímavější případ máme z Meziříčska. Tam se (dle přípisu městské rady) přiznal jistý Jan Korabečný, že prodával knihy a kázal. Když tak učinil, tu dle slov magistrátního přípisu „pan páter missionarius Jesuita se přimlouvá při panu rychtáři Mezřickém, že proti němu nic už nemá.“ Jesuitovi tedy stačilo pouhé přiznání Korabečného, i prosil, by dále již nebyl stíhán. Ale slovo jeho nespravilo nic. Meziříčtí poslali provinilce na Špilberk, kde ho však nepřijali.[4])

Známe jeden jediný případ, kdy nekatolíci přišli do vězení. Bylo to v Novém Městě, vlastně na tamějším panství. Představená ústavu šlechtičen v Brně, kterému Novoměstsko náleželo, hlásila, že dle rozkazu úřadu zahájila vyšetřování, po kterém uvězněni: Lorenc Smejkal, měšťan z Nového Města, Pavel, rolník z Olešné, jeho bratr Václav a Pavel Šenkýř se synem. Jiní se utekli do blízkých Čech. Všichni uvěznění však byli propuštěni, slíbivše polepšení.[5]) Však byl to slib jalový,

---

[1]) U. m. Vysvědčení vrchnostenské bez data. — [2]) Tamže. — [3]) Tamže. — [4]) Tamže, Vel. Meziříčí, 25. listop 1713. — [5]) U. m. Přiloženo k protokolu rychmburskému.

neboť ve vyjádření kněžstva z toho kraje[1]) se shledáváme s přáním, aby se nekatolíci polepšili. Ti však slovu nedostáli, ale na svobodě přes to zůstali.

Celkový dojem, jakým na nás působí akta o Stránského agitaci, je ten, že katolictví na Horácku sotva obráceném bylo na ústupu. Kněží katolických bylo málo, farnosti byly velmi rozlehlé, mnohá místa těžce přístupná, což všechno bylo velikou výhodou pro tajnou agitaci nekatolickou. Stránský byl sice sám, ale měl celou řadu spolehlivých pomocníků, kteří slovem i tiskem získávali sobě nové přívržence, a to právě tam, kam se kněz katolický jen zřídka mohl dostati. Laická katechese a tisková akce byly sloupy nekatolictví na Horácku.

Bylo by klamem, kdyby se někdo domníval, že na Horácko působila pouze saská emigrace. Kromě toho stáli tamější nekatolíci ve spojení se souvěrci v Uhrách a sami tam též docházeli. Již kolem roku 1680 chodil s Trajanem po Horácku jakýsi bradatý muž z Uher a Stránský sám doznal že Dvořákovi z Měřína byli ve spojení s Modrou v Uhrách.[2]) Z Novoměstska chodili také do Uher. Jiří Novák na zámku rychmburském udal, že tam chodil s ním Pavel Punčochář, jeho bratr Bartoň a Václav Kolísko ze Tří studen (u Fryšavy.[3]) Více zpráv o Uhrách při záležitosti Stránského jsme nenalezli. Za to o spojení se Saskem se dovídáme více. Cílem nekatolíků, či jak se tehdy říkalo, luteránů z Horácka byla Žitava. Chodili tam přijímati pod obojí způsobou. Za tím účelem tam šel Jakub Uher z Borovnice v průvodu Matěje ze Seče (u Litomyšle) a Samuele Dřevíkovského.[4]) Také nacházíme jednoho katolíka, který v Žitavě odpadl. Byl to Matěj Uher z Jimramova, který šel roku 1703 do Žitavy spolu s Rokoskou a Melflem z Budislavy. Tam odpadl a přijímal od predikanta Dolanského.[5])

Označili jsme za příčinu mohutnění nekatolické agitace přetížení kněžstva následkem příliš rozsáhlých farních obvodů a nepřístupností horských osad. Však příčina byla také ještě jiná, totiž nedbalost kněžstva u vykonávání katolické reformace. Takový případ vyšel na jevo při processu proti Stránskému. Svob. pán ze Švalbenfeldu napsal ve svém dobrozdání o Autratovi, Seilerovi a Mezulánovi, že hlavní příčinou jest nedbalost faráře v Křižanově. Má na faře podezřelou ženskou, každý pátek a sobotu jest na faře muzika, naproti tomu ale na svátky

[1]) U. m. Podepsán Jan Žák, farář z Nového Města, Josef Jindra farář z Jimramova, a Jindřich Král Š. J. (Říjen, 1710. — [2]) Tamže, Výtah z protokolu v olomoucké konsistoři (10. pros. 1711). — [3]) Tamže, Protokol rychmburský. — [4]) U. m. Protokol jimramovský, výslech Uhrův. — [5]) U. m. Protokol jimramovský.

apoštolů (tehdy zasvěcené) vůbec nikdy nekáže. Nad tím se horší sami katolíci a proto není ani trochu divu, že nekatolíci se ho tím více straní. Jiný případ pak nasvědčuje, že křižanovský farář netoliko si nekatolíků vůbec nevšímal, nýbrž nechtěl s nimi ani tehdy mluviti, když byli k němu posláni! Když jakýsi Machata ještě s několika druhy přišli k němu na faru, tu on na ně: „Což jste mě přišli pokoušet?“ Potom k sobě vzal pouze Autratu, jiné — nikoliv. To bylo celé působení jeho na nekatolíky, neboť Autrata[1]) výslovně pravil: „Vícej pro mě neposlal.“ Srovnejme tuto „slídivou“ pastoraci s takovým Stránským, který s nasazením vlastního života vyhledával duše, přemlouval a kam sám nemohl, tam posílal buďto pomocníka nebo aspoň nějakou knihu

Tato liknavost nezůstala však nepovšimnuta. Někdo žaloval na nedbalost moravského kněžstva u dvoru ve Vídni. Stalo se tak někdy koncem r. 1720, neboť olomoucká konsistoř obdržela dne 12. prosince téhož roku ostrý dopis od císaře Karla VI. Dle něho faráři olomoucké diecése „svěřené sobě duše v křesťanské katechesi buď vůbec nevyučují anebo tak špatně, že pro nedostatek znalosti víry upadají farníci do různých bludů a kacířstev.“ Proto konsistoř hned co nejpřísněji nařídila kněžstvu, aby v této věci se polepšilo, pod trestem zbavení úřadu.[2]) Kořenem všeho zla bylo vyhýbání bohoslužbám a kázání. Dítky bývaly v tu dobu na pastvě, dospělí, hlavně chasa u muziky. Proto se obrátila později (1725) olomoucká konsistoř na děkana bystřického se žádostí, aby to přísně zapověděl.[3])

Z té doby máme dva doklady o nedostatečné duchovní správě. První se týká Novoměstska, a to Krásného, které bylo ohniskem prostonárodního hnutí. Tamější farníci udali na kaplana z Jimramova, že tam od 21. listopadu 1723 do 21. března 1724 pouze jednou sloužil a katechisoval![4]) Jiný příklad máme z děkanství bystřického, a to ze Šebetova a Kynic.[5]) V něm se nejedná o nedbalost, nýbrž o přílišnou rozlehlost farnosti, která znemožňovala knězi řádné působení. Slouží-li se ve filiálním kostele, tedy nechť s sebou vezme kněz potraviny na celý den, aby se mohl z filiálního kostela odebrati do některé osady od fary hodně vzdálené a tím aby tam ušetřil zvláštní cesty. Jedno však jest příznačné. Dle rozkazu děkanova platí tento předpis i pro zimu, a on zvláště zdůrazňuje, že nesmí v zimě nikdo z kaplanů zanedbávati katechisaci pod záminkou krátkosti dne. Patrně nebyli kaplani dosti

[1]) Selský archiv X, č. 2, str. 7. — [2]) Neumann, Příspěvky atd. (SHK. XXI), 52 53. — [3]) U d. 53. — [4]) Selský arch. XII. — [5]) Tehdy tam náležely.

horliví. Svému přípisu dodal děkan váhy podotknutím, že o visitaci bude všechno přísně kontrolovati.[1])

V té době nabývá prostonárodní hnutí v naší části Horácka jiné tvářnosti. Proti tajným kazatelům zakročila vláda s přísností tak velikou, že v těchto záležitostech vzala soudní pravomoc úplně na sebe, obviňujíc katolické kněžstvo a zvláště pražského arcibiskupa[2]) z passivního chování k luteránům. Když tedy byla kazatelská činnost protestantská světskými vrchnostmi skoro znemožněna, nastoupil činitel jiný, ne méně mocný, totiž kniha. Proto v době Karla VI se jeví náboženské hnutí na Horácku ve znamení boje o knihu. Ten má úplně ráz státní inkvisice, neboť jak poznáme, dálo se hledání nekatolických knih i bez účasti a vědomosti kněží katolických, ba v některých případech kněžím samotným se bylo zodpovídati před úřady pro nedbalé dozírání na četbu farníků.

První boj o knihu spatřujeme v Bystřici při události se Stránským. Známý již rychtář Pavel z Vojtěchova prozradil, že má nekatolickou knihu, ale nechtěl prozraditi, kde. Na konec udal, že ji má v komoře. Nastal shon. Komisse tam hned poslala drába, leč syn, zpozorovav ho, popadl knihu a zanesl ji kamsi do skal. Hoch zapíral dlouho, až konečně se přiznal. Zatím, co se s drábem hrdloval, matka knihu vzala a zakopala ji doma do hnoje. Pak již ale nebylo kam uniknouti a ona nucena knihu vydati.[3])

V roce 1724 pátralo se pilně po knihách na Jimramovsku. Podnět k tomu asi zavdalo udání jimramovského kaplana u vrchnosti, dle něhož byli v Jimramově luteráni dokonce i v obecní radě. Když pak tamější radní František Karafiát jel do Brna na jarmark, tu vyčítal mu to svobodný pán ze Šellenberka. Karafiát, ačkoliv jeho rodina byla luteránská, postavil se proti takovému nařknutí, žádaje, aby kaplan jmenoval ty luteránské obecní rady.[4]) Hned na to počal kaplan hledati luteránské knihy. Hrubost, s jakou si při tom vedl, jest v pramenech, pokud jsme je nalezli, zjevem ojedinělým. Tak dne 24. března 1724 přišel ke Kateřině Markové z Jimramova. Ptal se jí, má-li knihu „Filadelfinu". Ona jí neměla, ukazujíc mu v almárce spisy jiné. Tu kaplan chytl hůl („baštón") a ženu stloukl. Potom šel do komory, kde byl otec Markové. Ten mu rovněž řekl, že nic takového u nich není, a

[1]) Neumann, Příspěvky atd. (SHK XXI) 53—54. — [2]) Rezek, Dějiny prostonárodního hnutí atd. 64—65. — [3]) Zem. arch. mor., místodržit. registr., B, 11, 1—2, Bystřice, 4.—6. července, 1710.— [4]) Sel. arch., XII, 73. Z městské knihy jimramovské (6. břez. 1724).

také hned na to dostal. Když se k tomu připletla její matka a pravila, že snad se tím myslí život Krista Pána od Trávníčků vypůjčený, tedy kaplan vyplatil i ji.[1]) Zrovna tak natloukl i Anně Vránové z Jimramova.[2]) Ještě hůře dopadla Mařena Musilova. Dle její výpovědi zavolal na ni kaplan po velkonocích 1723 drába, který ji tak zbil, že jí až jedno žebro přerazil, a po druhé ji stloukl tak, „až měla černý ruce i záda za kolik neděl.“[3]) Po ženě Pavla Dudka z Daňkovic hodil stoličkou, když seděla s dítětem na prahu.[4])

Jak jsme pravili, bylo toto hrubství zjevem ojedinělým, neboť, jak nyní poznáme, chovali se druzí kněží k nekatolíkům zcela jinak.

O pět let později, roku 1729 konala se konfiskace knih na Novoměstsku. Podáváme přesné údaje.[5])

Místo:	Počet zabavených knih:
Nové Město	11
Křídla	2
Olešná	2
Německé	1
Křižánky	1
Svratka	1
Heralec	2
úhrnem . . .	20 kusů.

Zajímavý je způsob, jakým se zabavení dálo. Předně učinili tak úředníci vrchnostenští sami; na př. novoměstský farář prohlásil, že tak učinil ředitel panství — bez jeho vědomí.[6]) Při tehdejší přísnosti zákonů jednalo se faráři o existenci, zvláště když úředníci vrchnostenští ho těžce poškozovali. A tu je zajímavo čísti jeho ospravedlnění.[7]) V něm svádí nepřímo vinu na zámeckého hejtmana. Žádá, by hejtman měl lid k řádnému navštěvování křesťanských cvičení, a při tom bere pod ochranu své nařknuté farníky. Prý neví, že by někdo z nich byl kacířem, o tom by se snad mohl přesvědčiti z knih jim zabavených, které se chovají u tribunálu. Mocně při tom působí jeho ujištění, že se přičiní, aby dále k žádnému soudu již nedošlo — a lidé vězněni nebyli! Skutečně jim také pomohl z vězení. Ve vyšetřování byl Jiří Procházka z Nového Města, který spolu s manželkou prohlásil, že ty knihy nečetli, nýbrž že se u nich jen tak povalovaly. Spoluobčan jeho Martin Borovička pravil, že knihy u něho nalezené byly po předcích, on ale

[1]) Tamže. Výpověď Kateřiny Markové (24. břez. 1724). — [2]) U. m. (24. břez. 1724) [3]) U. d. 77. — [4]) U. d. 78. — [5]) Zem. arch. mor. místodržit. registr., R. 11, 18, č. 15. (Nové Město 15. února 1729). — [6]) Přípis faráře vrchnosti ze dne 29. března 1729. — [7]) Otisknuto v Sel. arch. X, č. 28, 31—32 (29. březn. 1729).

nikdy v nich nečetl. Tato vyjádření doprovázená prosbou za propuštění odeslána k tribunálu do Brna.[1]) Z Brna došel za nedlouho novoměstského hejtmana přípis, aby se o nich informoval u faráře, nejsou-li nábožensky podezřelí.[2]) Farář odpověděl uvedeným již listem ze dne 29. března, který je svým sestavením velice zajímavý. Vyhnul se totiž otázce o smýšlení uvězněných a poukázal na to, že zmínění občané nikdy nezanedbávali svých náboženských povinností. Účinek se dostavil hned. Do týdne přišel výnos, dle kterého „farář, jako duchovní správce musí míti nejlepší známost“ lidí, a proto se „panu hejtmanovi poroučí, by uvězněné ihned propustil na svobodu.“[3]) Jak spolehlivé bylo farářovo dobrozdání, vysvítá z toho, že rodina Procházkova byla později hlavou nekatolíků v Novém Městě!

I v jiných případech pomohli faráři z nesnází. Úřady žádaly u nich o dobrozdání stran stíhaných osob, a to pak rozhodovalo. Zámecký hejtman z Pernštýna hlásil dle zprávy faráře ve Stražku, že u Václava Podivína v Nivě[4]) nalezeny byly knihy. Stražkovský farář však o něm napsal, že se vždy horlivě účastnil všech pobožností pro dospělé, „a proto není na něm ani nejmenšího podezření nějakého kacířství.[5]) Téhož roku nalezli na panství jimramovském šest zakázaných knih. Farář jimramovský Jan Alois Strauf dal pěkné vysvědčení, pomocí něhož zemský hejtman poručil hned propustiti vyšetřované z vězení a pouze je mírně napomenouti.[6]) Stejně psal farář i vrchnosti. Prý je spokojen, chodí po domech a katechisuje, u nich přišel pouze na jedinou luteránskou knihu, což ale nikterak nedokazuje, že by její majitel byl podobného smýšlení. Bude však dávati na něho pozor.[7]) Konsistoř[8]) patrně nevěřila, že by stav jeho farnosti byl tak ideální, a proto ho prosila, by byl opatrný a hned všechno hlásil.

V tiskové agitaci lze pozorovati dva proudy: severní, přicházející ze Žitavy, a jižní, jdoucí z Uher. Tak Mikuláš Suchánek z Prosetína koupil knihu od vojáka ze Žitavy, který k nim chodil posluhovati přestrojen za řemeslníka.[9]) Celkem převládala propaganda uherská. První zprávu čerpáme o Dvořákovi z Vilímovic, u kterého již v době Stránského bylo středisko protestantské agitace. Roku 1719 (15. července) přijel k němu na dvou koních kazatel z Uher.[10]) Nepřetržité styky

[1]) Tamže, žádost ze dne 11. břez. 1729. — [2]) U. m. Brno 22. břez. — [3]) U. m. Přípis ze dne 8. dubna 1729. — [4]) Samota, patřící k Habří na Novoměstsku. — [5]) R, 11, 18, č. 15. 7. února 1729. — [6]) Tamže (24. ledna 1729). — [7]) Tamže, Jimramov 18. února 1729. — [8]) U. m. Olomouc 7. července 1729. — [9]) R, 11, 101, 1—2. Strážnice 23. srpna 1729. Možná, že to byl ještě týž, který pomáhal Stránskému. — [10]) R, 11, 18, č. 13. Kamenice 10. pros. 1719.

s Uhrami v té době pocházely patrně ze znesnadnění propagandy ze Saska, neboť jsme nalezli svědectví, dle něhož dála se v té době agitace ze Žitavy přes Uhry. Známý emigrant Václav Klejch z Morašic rozvážel (obyčejně v listopadu) knihy po Čechách a Moravě, ale zvláště jezdil na Slovensko, a to do Velké a Myjavy, a odtud do Uherského Brodu. Ze Žitavy též dojížděl na Slovensko Václav Vysopolský. Naložil vždy plný vůz knih, které dopravil do Uherské Skalice, kdež pak si je rozebírali nekatolíci — poslové z Čech a z Moravy.[1]) Pravděpodobně tomu napomáhaly neklidné poměry na hranicích moravsko-uherských.

V té době také přicházíme na velmi čilou moravskou emigraci v Uhrách. Rezek spatřuje její příčinu ve vládním systému Karla VI. To je z části správné, ale kromě toho působilo něco jiného. Vůdcové nekatolíků na Horácku, svobodníci Dvořákovi ve Vilímovicích, byli ve spojení se souvěrci v Modré v Uhrách. Těm pak se přísahou zavázali, že se vystěhují ze země.[2]) O tom se dovídáme z vyznání Stránského před olomouckou konsistoří. Poněvadž první ostrý patent Karla VI vyšel 10. prosince 1717,[3]) kdežto výpověď Stránského se stala právě šest let před tím (10. prosince 1711), tedy z toho vysvítá, že systém Karla VI byl pouze pohnutkou k rychlému a přesnému provádění závazku. Hned také po processu Stránského se potkáváme s prvním uprchlíkem do Uher. Byl to jakýsi Salvička, který roku 1711 (6. května) přestoupil ke katolictví v Olešnici, ale za nedlouho za pomoci Matěje Zabloudila ze Lhoty u Boskovic prchl do Uherské Skalice, kde byl jako luterán.[4])

Po Salvičkovi následovala dlouhá řada jiných. Budeme ji sledovati, pokud se týkala našich hor, anebo míst s nimi sousedících. Roku 1726 utekl do Uher Mikuláš Suchánek z Prosetína, zanechav doma tři děti.[5]) Příčinou jeho odpadu byla stále opakovaná fráze, jakoby nekatolictví bylo lepší, poněvadž se v něm podává pod obojí. Seznam otázek v té době nekatolíkům kladených pak dokazuje, že mezi lidem stále ještě se držel původní starý názor kališnický, dle něhož není celý Kristus přítomen pod jednou způsobou.[6]) Suchánek byl v Uherské Skalici, Vrbovci a Sobitišti, kde byly emigrantské osady.

---

[1]) R, 11, 101, 2. března 1727. — [2]) R, 11, 101, 1 až 2. — [3]) Rezek, U. d., 93. — [4]) R, 11, 101, 1 až 2. Relace Frant. Brevise, hejtmana na Pernštýně. (4. pros. 1713.) [5]) Tamže, Strážnice 23. srpna 1729. — [6]) Neumann, Příspěvky atd. (SHK, XXI), 54. . . . „Utrum ex causa, quod sub una tantum totum Christum non contineri credas?“ Proto také úřední protokol mluví výslovně o Husitech z Boskovska. (R, 11, 101, 1—2.)

Z panství lomnického byl v Uhrách Pavel Tatíček ze Strhaře. Ve vězení se přiznal děkanovi lomnickému,[1]) že již před čtyřmi roky (1728) se stal luteránem. Dva roky na to (1730) šel s Jirkou a Pardouškem, vulgo Tichým, do Vrbovce a Uherské Skalice, kde přijímali pod obojí způsobou. Olomoucká konsistoř nařídila děkanovi z Březové Neubauerovi, by věc vyšetřil. Neubauer se nedověděl ničeho nového, až na to, že tam s nimi byl též Šmíd z Olešnice a že ve Vrbovci chodili na kázání.

Případ Tatíčkův není ani tak důležitý pro styky nekatolíků se Slovenskem, jako spíše v ohledu právním. Podává totiž velmi jasně rozdíl mezi soudem duchovním a světským. Právo duchovní totiž kladlo tresty pouze duchovní, kdežto trestání tělesné pocházelo od soudů světských.

Když lomnický děkan oznámil, že Tatíček k odpadu svedený chce se vrátiti do Církve, tedy konsistoř olomoucká přípisem ze dne 21. srpna 1731 vyměřila mu následující pokání: Tatíček se očistí zpovědí a sv. přijímáním, děkan jej zbaví větší exkomunikace, kajicník se veřejně zřekne bludu a po tři měsíce, vždy jednou měsíčně, v neděli, přistoupí ke stolu Páně. Den před tím se může nasytiti pouze chlebem a vodou. Po sv. přijímání se pomodlí jeden růženec.[2]) Pro druhé pak bylo toto pokání: Pardoušek trettán podobně jako Tatíček, jenom že měsíční přijímání před tím prodlouženo mu na půl roku a kromě toho se ještě musel veřejně modliti v kostele růženec. Jurků měl úplně týž trest jako Tatíček, pouze růženec byl vynechán. Kromě nich ještě přišel děkan na jistého Františka Novotného,[3]) kterému za čtení zapovězené knihy poručila konsistoř: odvolání, složení vyznání víry a přijetí svátostí.

Trest od soudu světského byl mnohem ostřejší. Výnosem vrchního soudu appellačního dostal Tatíček za trest pracovati po celý rok v poutech a železech na obecních pozemcích, vyjímaje neděle a svátky.[4])

Po delší přestávce dovídáme se z farnosti bystřické o věci, která k nám zaznívá, jako poslední snad ozvěna Stránského agitace na Horácku. Právě na počátku processu proti němu vedeného přišel do Bystřice poustevník Vít Janáček. Městská rada jej uctivě přijala a zvláštním přípisem ze dne 11. listopadu 1710 prosila eremitu za udělení odpustků svým kostelům.[5]) Vítovi se tam patrně zalibilo, neboť se tam

[1]) R, 11, 101, 1 až 2. — [2]) U. m. — [3]) Tamže při výslechu před děkanem březovským. — [4]) Tamže, Praha 7. února 1732. Podepsán Karel hr. z Kolovrat [5]) Zem. arch mor. Sb. Bočkova 7608

s ním potkáváme ještě roku 1746, ale již ne jako s poustevníkem a terciářem řádu sv. Františka, nýbrž jako s člověkem — podezřelým z luteránství! Tamější děkan Dinter podal na něho těžkou žalobu. Předně se nemohl vůbec prokázati o svém terciářství, za druhé se stal podezřelým nošením šatů různých řádů a svým životem. V kostele se „poustevník" vubec neukáže, ba dokonce ani o velikonocích nepřistoupil ke stolu Páně. Když se děkan proti takovému jeho jednání ozval, tedy mu Janáček poslal hrubý dopis, jehož obsah jej učinil podezřelým z kacířství. Věci se chopila olomoucká konsistoř, žádajíc, aby „poustevník" byl dán do vězení na Špilberk, a sice na tak dlouho, dokud neučiní pokání.[1]) Ostatních zpráv se nám o něm nedostává, však nutno si vzíti z případu Janáčkova ponaučení v tom smyslu, že ani osobám v duchovním šatě se nemohlo věřiti. (P. d.)

[1]) R. 11. 19 bis 28. Olomouc, 22. září 1746.

Mravní podklady obchodu.

Dr. Augustin Štancl. (O.)

Nepopíráme však skutečnosti soutěže, vždyť jí se chví veškeren život. Soutěž jest hybnou silou ve škole, z ní žije láska, pro ni zápolí strany, národové, názory světové i vyznání. Soutěž vyvolává naši energii, je to osten, pod nímž se uplatní život náš.

Všecko podepisujeme. Ale dopustiti nemůžeme, že by snaha ta se nesla jen za požitkem a za prospěchem, a ty že by jediné byly její hybnou silou. Snaha ta se ovšem považovala za základ lidské povahy, a proto bylo nejjistějším soutěž zakotviti v půdě sobectví.

Ale není to správné. Za důvod všeho živoucího, a na něm je také člověk, pokud přirozeným tvorem je, zúčastněn, jest účelný pohyb a účelná činnost. Cíl a předmět této činnosti mohou býti nejrůznější, mohou býti dány světem vnějším, ale také odůvodněny světem v duši každého jednotlivce; znamenalo by tuto činnost zúžiti a snížiti, kdyby jen ony snahy měly býti přirozenými, které se nesou za požitkem a ziskem. Také ostatní snahy za vyššími cíli vzájemnosti, svornosti, obětavosti, snahy sloužiti krásnu a pravdě, je také přece za přirozené prohlásiti. Právě zde může soutěž vytvořiti nová díla a spekulace obchodníkova najde k nim velmi mnoho vhodných příležitostí. Kolik práce může vykonati soutěž jen v otázce po nejspravedlivější ceně?

K tomu prvému omylu se pojí ještě omyl jiný, jakoby stupňované sobectví jednotlivců nutně zvýšilo blahobyt veškerenstva. Je to blud, poněvadž soutěž ze zištnosti právě na tom zájem má, vyloučiti každého ze soutěže. Podstata však soutěže záleží v tom, aby všickni vedle sebe spěli za vyšším cílem, a tuto podstatu zaměnila soutěž jen pro zisk v pravý opak. Vždyť o to usilovala všecky odstrčiti a zaraziti. Zkušenosti se špinavou soutěží všecko to dotvrzují, je to zkrátka boj, který popírá všecku vzájemnost a ji ničí, ale se svým soupeřem ničí také sebe.

Volná soutěž jako pojem vyžaduje velké silné opravy všemi směry. Nejhlavnější a zrovna základní oprava nutně záleží v tom, aby cílem soutěže nebylo upokojení touhy jen po blahobytu a zisku, nýbrž aby vyvolala a upokojila touhu plniti svou povinnost. V té chvíli bude po volnosti soutěže, které ve skutečnosti nebylo a která i pojem soutěže samé ničila, poněvadž je smrtí vší vzájemnosti. Jen zápolení o vyšší mravní statky, a to zápolení vynucované už samým stavem může se

nazývati svobodnou soutěží. Jen tato buduje nové hodnoty kulturní. Jsou to správné vědomosti o zboží, jeho jakosti, původu a účelnosti, je to znalost zákazníků, jejich potřeb a účelná a svědomitá výchova a pěstění obojích, je to správa vlastní vůle, aby nechtěla ničeho, čím by poškozeni byli jednotlivci i veškerenstvo, je střízlivý duch solidarity, kterému jde o výběr mezi obchodnictvem samým a jeho výchovu vyšší. To je ten nový svět, kam obchodnictvo má a musí vstoupiti. Jediný prostředek k tomu je křesťanské uvědomění. Jím nutno prosytiti i výchovu budoucího obchodnictva. Obchodní školy nutno prosytiti duchem náboženským, praktickým křesťanstvím. Křesťanství jest se rozpomenouti na své síly, a bude mu zase tyto síly shromážditi a upotřebiti i ve světě obchodním. Křesťanství musí býti kvasem i v tomto světě. Žel, že na to bylo zapomínáno, poněvadž se soudilo: Obchod je světská záležitost, které křesťanství vésti a řiditi nemůže.

Hmotařství však v posledních dobách vyvrcholilo v lichvářských obchodech a ukázalo hlubinu propasti, kam až může lidstvo klesnouti, když se pominou zákony křesťanské. Lidstvo se ohlíží po pomoci, a pomoci se mu dostane jen v křesťanství, které nutno učiniti základem tedy i obchodu. Kdo to dovede, obrodil svět a zjednal mu zase novou kulturu.

Stav obchodnický je vážnou a důležitou složkou našeho středního stavu, který jest nutný, nemá-li se společnost lidská ubíjeti v třídním zápase boháčů a chuďasů.

(r.) Zásady katolické mravouky o tom jsou zřejmé a od staletí zdůrazňované. Z francouzsko-švycarského protestantismu, z jeho puritanismu a spořivosti mimoděk vzešel nezdravý kapitalismus, jenž velebitele protestantismu svedl a stále ještě svádí k odsuzování katolictví, jelikož prý zavinilo hmotný úpadek zemí románských naproti blahobytu germánských a anglosaských. Jak nynější zkušenosti ukazují, je to poměr vzhledem k dějinám chvilkový a ani ne docela správně popisovaný, nehledě k tomu, že vrcholem lidského pokroku nemohou býti plné žoky vydělané z cizích mozolů!

Nové zkušenosti neodbytně ukazují ke starým zásadám spravedlivosti křesťanské, jíž k vítězství opět pomoci jest povoláno i obchodnictvo. Právě za našich osvobozovacích prací hrůzně se uplatňovala a ještě uplatňuje zásada, že obchod a podvod jsou pojmy nerozlučné. Nevycițujete z těchto zkušeností, že i t. ř. idealismus, jest-li jednostranný, může býti spojen s nejhrubším prospěchářstvím? Nevycițujete z nich dále, že otravu tuto nutno z národního těla stůj co stůj odstraniti?

Obchodnický dorost se v obchodních školách vzdělává jednostranně jen v odborných dovednostoch. Vzdělání duchovědné se tam zanedbává skoro docela, neboť nelze snad vážně říkati, že vyučování na př. dějepisné neb slovesné je dostatečnou náhradou! Nepřátelé náboženského vyučování, jež ovšem ze škol obchodnických i průmyslových docela vyloučeno, chtějí je i tam, kde dosud jest, nahraditi t. ř. laickou morálkou. Divno jest, že nepokoušejí se aspoň tuto zavésti tam, kde by jí bylo tolik potřebí, t. j. ve školách obchodních, aby aspoň tam čeleno bylo zhoubné zásadě, jakoby obchod, jenž je důležitou částkou styku mezi lidmi vůbec, pozůstával v pouhém fortelu a chytrosti, kdežto naopak obchod jako průmysl sám se ničí, není-li „solidní" a spoléhá-li pouze na obratné padělávání.

Laická morálka ovšem jest jen slabý odvar křesťanské. Kdyby oprávci školství si rozuměli a byli poctiví, řekli by si podle starého pravidla: Než ke kováříčkovi, tož raději ke kováři!

Ale u nás není zatím naděje, že by úřední veřejnost myslela tak daleko. Nezbývá tedy zase nic nežli svépomoc, t. j. pojednávati o těcch věcech se stanoviska křesťanského v tisku, ve spolcích mládeže, po př. dojde-li k nějakým soukromým školám takovým, vykázati tomuto předmětu patřičné místo v osnově jejich.

Vzorů v cizině neschází. Křesťanský solidarismus, má-li co znamenati a provésti, měl by právě zde k tomu dobrou příležitost.

Posudky.

Dr. Eugen Kadeřávek. Morálka filosofická čili ethika. V Hradci Králové 1920. — P. spis. předeslav v úvodě (str. 5—12) výměr ethiky a vyšetřiv její poměr k morálce katolické, naznačuje krátce bohatý obsah, o němž jedná ethika v části obecné (str. 15—210) a v části zvláštní (str. 211—458).

Člověk touží po štěstí. K tomu směřuje veškeré jeho jednání. Tohoto však štěstí, a to úplného, nelze nalézti ani s materialisty ve smyslné rozkoši, ani s racionalisty v ustavičném pokroku lidstva, nerci-li v otrocké slepé poslušnosti všemohoucího, atheistického státu, jak tomu chce liberalismus, nýbrž jediné v Bohu, a to dokonale až v životě posmrtném.

Tohoto štěstí v Bohu lze dosíci toliko mravným jednáním. Proto přirozeně se vynořuje otázka, co jest mravným, jaké jest pravidlo mravnosti. Otázku tuto zodpovídává spis náš tak, že nejbližší formou mravnosti může býti pouze přirozenost lidská, poslední pak Bůh. Odmítá tedy pravidla jako utilitarismus, kulturní pokrok, morální smysl, mravní vkus, ideu sebezdokonalení, obecný smysl i kategorický imperativ Kantův, jehož nedostatečnost zvlášť jasně vykládá.

O tom, co s touto normou mravnosti souhlasí nebo ne, poučuje nás zákon přirozený, bez něhož mravnost jest nemožná, postrádajíc pevného základu a důstojného obsahu (str. 114).

Právu však na jedné straně odpovídá povinnost na druhé straně. Vznik povinnosti spokojivě vysvětliti možno jedině na základě oné správné normy mravnosti, žádnou z odmítnutých soustav.

Ve zvláštní části ethiky zajímati budou zvláště statě o náboženské výchově, o vzniku státu a moci státní, jakož i o komunismu, ať již se jmenuje marxismus nebo socialismus agrární. Zkušebním kamenem správnosti každé theorie jest život. A ten ukazuje nám, „že čím dále pokračuje vzdělanost, tím více mohutní soukromé vlastnictví pozemkové“ (str. 310).

Z názorův o vzniku státu vyvrací p. spis. jménem dějin i psychologie zvláště ten, podle něhož lidé dobrovolně přešli do stavu společenského, aby tvořili stát (Hobbes, Rousseau), i rozhoduje se ovšem pro názor, že utvoření státu vyplývá nutně z přirozenosti lidské. Z této pravdy odvozuje autor logicky nutný závěr, že posledním pramenem moci státní jest původce přirozenosti lidské, Bůh, čímž ovšem také padá zásada, že lid jest pramenem veškeré moci. Státní moc jako taková je vždy — i v republice — „z milosti boží“, třebaže určitého nositele této moci označují lidé, „ne sice vždy smlouvou nebo volbou, ale někdy řadou různých skutků, jež jednotlivé závisí na svobodné vůli lidí a pospolu působí, že více rodin trvale se spojí a že morálně může

býti jenom jedna osoba považována schopnou, aby moci veřejné užívala“ (str. 380). Že této moci nemůže panovník revolucí býti zbaven, plyne přirozeně z pojmu státu jako živého společenského organismu; poddaným však je dovolen vůči panovníku, jenž moci své zneužívá, odpor jak trpný, tak i činný, kterýžto poslední záleží v užívání nenásilných prostředků zákonem dovolených.

Poněvadž moc státní jest na to, aby stát mohl dosáhnouti svého účelu, obecného blaha, proto má podporovati vše, co jest nezbytnou podmínkou onoho blaha, na prvém místě náboženství, mravnost, školství, při tom však nesmí zasahovati do práv rodičů. osobujíc si monopol školní, má se snažiti svornou působností s rodinou a církví vyrovnati propast, která zeje mezi kapitálem a prací. Právě k vůli tomuto obecnému blahu mají ti, kteří řídí stát, co nejostřeji odmítnouti požadavek politického liberalismu, rozluku církve od státu, poněvadž je „nepřirozená a společnosti lidské záhubná“ (str. 416).

Celkem tato první česká kniha o ethice velmi dobře poslouží čtenáři hledajícímu přehledného poučení o příslušných otázkách. Jako v předešlých částech p. spisovatelovy filosofie budou však i zde vaditi některé slohové zvláštnosti. Na str. 248 nutno výrok o pudu pohlavním poopraviti ve smyslu str. 250. *Dr. J.*

Josef Dürich. V českých službách. Vypsání mého pobytu za hranicemi 1915—8. V Klášteře n. Jizerou 1921. Str. 102. — D. byl poslán v květnu 1915 za hranice, aby působil pro český odboj. Přes Paříž jel do Ruska, kde s vládními kruhy o to jednal, až vedení českého odboje (Masaryk, Štefánik) jeho činnost začalo podlamovati. Proč, ze spisku jasně nevysvítá; praví se tu toliko, že D—ovi zazlívány právě styky s vládou, jež on zase odůvodňuje tím, že jinak tu pro český odboj úspěšně pracovati nebylo možno

Nového se tu nedovídáme mnoho, neboť že se Češi i za hranicemi, v Paříži i v Rusku mezi sebou rvali, není nic nového.

Dürich jako poslanec ve Vídni a čelný činovník tamějšího Komenského katolické, a tím ovšem i české věci mnoho škodil. O jeho zásluhách republikánských odpůrci jeho činnosti na Rusi soudí jinak než on v tomto svém spise. Skutečné pravdy se sotva tak brzy dozvíme.

Alois Stockmann, Die deutsche Romantik. Ihre Wesenszüge u. ihre ersten Vertreter. Nakl. Herder, Freiburg. Str. 230. C. 22 M. — Osvědčený literární historik z řádu jesuitského snaží se tu stručně vyložiti dalekosáhlý obrat v literárním i životním nazírání německém na sklonku 18. století, tedy v době, kdy německá slovesnost byla na výši. Jednak odpor k cizinectví, zvláště francouzskému, jež náboženskými spory rozštěpené Německo zaplavovalo, kázal všímati si zas více národní minulosti, tedy středověku. a národních stránek vůbec, mezi nimi hlavně lidových, jednak suchý, střízlivý klassicismus a rationalismus přestával mysli revolučními událostmi rozrušené ukájeti. St. shledává hlavní rysy tohoto nového proudu v touze (Sehnsucht), myšlence organisační, sklonu k ironii, v námětech náboženských i vlasteneckých a v rozletech k universalitě. Varuje výslovně od předsudku, jakoby

romantická škola vůbec byla školou katolickou (str. 6), třebas u ní víc než u jiných se ozývaly náměty katolické a někteří členové se octli v popředí hnutí katolického.

P. spis. chtěl vylíčiti jen hlavní rysy toho romantismu a činnost prvých 4 průkopníků (Novalis, Tieck, A. W. a Fr. Schlegel), i učinil tak se zdarem. Kdo se zabývá studiem naší probuzenské slovesnosti, najde tu mnoho známého v prameni.

* * *

Felix Téver, Děti. Román. Plzeň 1921. Str. 331. — Čtenáři dlouho se zdá, že se román obírá starou otázkou poměru dětí k rodičům. Celek však ukazuje, že spisovatelce šlo o více: chtěla vyznačiti správný poměr jednotlivce k životu vůbec. Z řady osob, jejichž osudy vypisuje tu svým známým živým konversačním způsobem, představují dvě nejstarší děti úřednické, dětmi požehnané rodiny pražské dva základní směry životního nazírání. Stáňa, studující mediciny, zapřisáhlý nepřítel veškeré erotiky a něžnosti, je škarohlíd, jemuž „život je nečestná věc“, a proto „děti nemají příčiny, aby za to byly vděčny rodičům, že je pro chvilkovou svou rozkoš do života postavili.“ Svým jedem otravuje nejvíce otce, dobráka, jenž mimo úřední práci vykonává různá jiná zaměstnání, aby mohl zaopatřiti slušně své děti. Vyčítá mu, že měl mnoho dětí, že on syn musí se stále ohlížeti na rodinu a nemůže se volně rozletěti za svou vědou, že zdědil po rodičích slabé čivy, a proto že na ně padá zodpovědnost za jeho povahu . . . „Děti jsou nejhorší nepřátelé svých rodičů,“ vzdychá utýraný otec. A tento syn-pessimista, jenž pečlivě skrývá každé hnutí něžnosti, nechává se na konec obelstíti theatrální světáckou továrnicí, bere si její tupou dceru, stává se sám otcem četných dítek a tvoří si pohodlnou životní zásadu: „slevovat životu, v tom je celá moudrost.“

Proti němu postavila spis. jeho sestru Milču, umělkyni hudební, která také sice touží nějaký čas vymaniti se z rodinné tradice a jíti za uměním, ale z lásky k rodičům zůstává v tísnivých poměrech domácích, zamítá čestné i nečestné nabídky a konečně chápe se samostatného podniku, aby uhájila život a postarala se o otce. Odmítá názor bratrův, že rodičové jsou zodpovědni za osud svých dětí, a prohlašuje: „Kde by tu byla zodpovědnost vůči životu? Člověk ze sebe udělá, co sám chce. Vůle je tím nejvyšším v člověku, ona musí zvítěziti proti pudům zděděným“ (218). Dospívá brzy k poznání, že ani láska není jedinou výplní života ženina, a umiňuje si: „Ne, já se nepoddám ani lásce ani bolesti, budu bojovati třeba i proti sobě samé . . .“ Svým optimismem uzdravuje duševně churavého otce a působí radost v celém okolí. Proti zásadě bratrově staví pak svou: „Hlavní je, aby člověk sám zůstával vždy trochu dítětem vůči životu, věčně věřícím dítětem“ (331).

Tuto optimistickou zásadu chtěla asi spis. nejvíce zdůrazniti svým románem, hlavně pak svými ženskými postavami. Blíží se jí při všem svém poseurství i továrnice Brincová, okouzlující se romanticky svou bývalou láskou, a skutkem ji uplatňuje matka Milčina, tichá trpitelka

a oddaná manželka, jíž největší urážkou je myšlenka na manželskou nevěrnost a největší pýchou i útěchou vzpomínka, že dala život 16 dětem, a že v nich bude dále žíti. V tomto směru má román Téverův jistě i svou časovou tendenci, zdůvodněnou přesvědčivě vývojem povah i událostí.

Jaroslav Pasovský, Stojaté vody. Román. Praha 1920. Str. 260. — Stojatými vodami míněn tu život maloměstský. Skoro všechny osoby v románě a spisovatel sám cítí k němu jakousi nenávist: líčí s důrazem jen jeho stíny — na povrchu spokojenost, klid, skoro idylla, pod tou tichou hladinou je však zmrtvělost, zbahnění, prázdnota a poživačnost, nedbající o vyšší kulturní život a starající se jen o karty, kavárnu, hospodu a klevety. Nejmocnější silou dle něho je tu zvyk, jenž se povýšil na vládu a jemuž podléhají snadno všechny ne dosti silné duše.

Spis. myslí tu ovšem jen na cizí lidi, které životní povolání zaválo do malého města a kteří se stávají obyčejně jeho obětí — vzdychajíce při tom stále po Praze jako svém nejvyšším ideálu. Trochu podivnou „obětí“ je však hned první hrdina, bankovní úředník Mikeš, který za trest byl přeložen na venkov z Prahy. Jemu je malé město stojatou vodou jen proto, že nemůže zapomenouti na velkoměstský život, na jeho zábavy a hýření. Z nudy baví se nějaký čas s jemnou dívkou, ale brzy prchá od ní ke dráždivé vdané paničce, a když se přesytí, probíjí život v pití, kartách a občasném hýření v Praze. A stejně to dělá ostatní místní intelligence, zvláště středoškolští professoři.

Vyprošťuje se jen jeden z nich, prof. Manhart, a to tím, že nalézá vyšší radost v horlivé kulturní a vzdělávací činnosti mimoškolní, a konečně hlavní cíl své práce ve svém dítěti. Ale i on má často obavy, že uvázne v těch stojatých vodách, a proto touží po Praze, kde prý možno svobodně tvořit a stavět bez tíživých pout maloměstského, prázdného prostředí.

Stinné jeho stránky vystihl spis. celkem pěkně, zachycuje zvláště dojmy člověka, jenž se začíná přizpůsobovati malicherným poměrům a v lepších chvílích zatouží po osvobození. Že by však život v malém městě byl pro opravdového intelligenta tak zoufalý, může tvrditi jen člověk, jemuž Praha jest rájem a jediným lékem na všechny bolesti. *M.*

De la Cámara, Černý mág. Historie dobrodružství. Kutná hora 1920. Str. 279. — Škoda, že se p. spis. nejmenuje raději Camra! V prvém díle snáší životopisné zprávy o „le divin Cagliostro“ a páté přes deváté mluví o zvycích zednářských i okkultních, při tom nadává jak špaček jesuitům a papežům, že je stíhali. V druhém díle vypravuje hrůzostrašný zednářsko-okkultní příběh, po němž se jeho hlavní osoba okkultismu zříká; jsou také zvěrstva tam vypravovaná skutečně pramalým doporučením, ba až příliš křiklavým odůvodněním církevního odporu proti zednářstvu a okkultismu, ale to p. spis. nevadí. K blasfemiím proti Kristu používá šmejdu, známého pod názvem Benanův dopis, na který jsme tu (str. 126) ne nadarmo upozornili.

Vyžilému a otupělému pokolení českému přichází „západní orientace“, totiž zednářství, okkultismus, převtělování a pod. právě vhod, aby svou duchovní prázdnotu v těchto dráždidlech opájelo. Duchaři nabývají „intelligentních“ spojenců!

Georges Ohnet, P o s l e d n í l á s k a. Román. Přel. Jan Sajíc. Nakl. A. Neubert v Praze 1920. Str. 339. C. 22 K, mimo Prahu 23·10 K. — Mladá krásná kněžna ve Vídni zpronevěřila se svému starému choti s členem francouzského vyslanectva, jenž ji po smrti knížete pojme za manželku, jsa jí značně mladší. Šťastné manželství jejich začne se kaliti žárlivostí manželčinou na manželovu příbuznou, přibylou z Ameriky. Zcela nevinná tato náklonnost ponenáhlu stává se trýzní oběma manželům, jinak stále se milujícím, i rozhodne se manželka ve svém zoufalství nenápadně pomocí morfia ustoupiti. — Známé sentimentality Ohnetovy nalézáme i zde, ba právě zde až do omrzení rozšlapávané. Je to známý aristokratický svět, který nemaje nic kloudného na práci, se nudí a jen ve flirtu a zábavě se vyčerpává. Nešťastná, bezdětná, stárnoucí manželka zdá se cítiti, že má býti trestána, čím se kdysi sama provinila, a žárlivostí svou, ač domnělá soupeřka, cudná a statečná, příčin k ní nezavdává, jen urychluje neblahý rozvoj u muže, a na konec, ač prý dobrá katolička, nevidí jiného východu než samovraždu.

Pavel Dušan, K r e v s e n e z a p ř e. Myslivecké humoresky. Praha 1920. Str. 247. — Sbírka obsahuje 31 vyprávěnek o zkušenostech i taškařinách mysliveckých. Jsou zcela neškodné, někdy i dosti zábavné. Odborných názvů mysliveckých tu a tam několik vtroušeno, jimž každý sice neporozumí, ale celkem to nevadí.

C. N. a A. M. Williamsonovi, S v a t e b n í d e n (The Wedding Day). Z angličiny přel. Karel Weinfurter. Nakl. B. Stýblo v Praze 1921. Str. 334. C. 27 K. — Na osamělém lordském zámku ve Skotsku chystají svatbu. Ženich byl rok v Americe, aby si zahospodařil majetek, bez něhož mu schudlý lord dcery dáti nechtěl. Náhle objeví se tu člověk, který s ním chce účtovati za jakýsi zločin v zámoří spáchaný. Ženich uzřev jej omdlí, a toho použije nastávající jeho švakrová, aby srážku oddálila: ženich jest lékařem udržován v polovědomí, útočník pak, rovněž host zámku, nechtěje toho zneužíti čeká, až by s ním mohl promluviti. Zatím se dostaví i vlastní viník, všechno se vysvětlí a urovná. Román jest místní barvitostí i názornou charakteristikou povah zajímavý a dějem velice napínavý. Sčetlejšímu obecenstvu možno jej co nejlépe doporučiti. Škoda, že je v něm tolik jazykových a tiskových chyb!

Rozhled

Náboženský.

jv. Odpustky ve středověku jako kulturní činitel. Protestantský dějepisec Friedensburg píše v „Historische Vierteljahrsschrift" (1905. Str. 241): „Jak by byla mohla soustava v základě samém tak nemravná, jakou byly odpustky tehdejší církevní praxe, přinésti zdravé ovoce?" Trochu více smyslu pro objektivní posouzení bylo by tohoto historika přivedlo k jinému poznání. Je věcí zcela jistě dokázanou, že odpustky byly ve středověku nemalým kulturním činitelem. Nejpovolanější autorita v té příčině, Dr. Mikuláš Paulus, vydal vloni spisek „Der Ablaß im Mittelalter als Kulturfaktor", v němž uvádí četné doklady, jak významným činitelem kulturním byly odpustky. Historikové, kteří stále jen mluví o zlořádech, přehlížejí, že zlořády nebyly nutným následkem, a opomíjejí buď ze zlomyslnosti nebo z nevědomosti stránky světlé. Již od dob starokřesťanských bylo všeobecným přesvědčením věřících, že mezi jinými dobrými skutky může též i almužna dopomoci k některé milosti, jako na př. odpuštění časných trestů. Za našich časů konají se sbírky ve prospěch různých podniků, sloužících obecnému dobru. Kdo chce, dá, kdo nechce, nedá. Nikdo není nucen. Právě tak bylo tomu i ve středověku s odpustky. Co znamenaly odpustky pro kulturu ve středověku? Bez nich nebyly by se četné nádherné kathedrály, krásné klášterní a farní chrámy postavily. „Stálo by za to", dí A. Schulte (Die Fugger im Rom 1495 1523. I. 74. str.), aby se jednou zjistilo, kolik staveb gotického období bylo vybudováno pomocí odpustků — ať byly uděleny biskupy nebo papeži. Mně je tolik toho druhu známo, že doufám nepřepínati, když pravím, že většina velikých staveb byla pomocí almužen odpustkových vykonána. Krásný dom špýrský byl r. 1450 částečně zničen požárem. Papež Mikuláš V vypsal odpustky na pět měsíců, aby opravu jeho umožnil. Weissenburský patricij, Eikhardt Artzt, popisuje tehdejší praxi odpustkovou. Někdy zpovídalo víc než sto kněží ve Spýru „Mnoho velikých knížat, hrabat, pánů, rytířů a služebných hledalo tuto milost a odpustky . . . Tak byl chrám znovu vystavěn . . . A mnozí lidé mínili, že Bůh věc proto tak upravil, aby veliké hříchy byly vyzpovídány, jež mohly býti jinak snadno zamlčeny".

Není o tom nejmenší pochyby, že mnoho chrámů, jimž se dnes obdivujeme, nebylo by se bez odpustkových almužen vystavělo. I dnešní protestanté mají mnoho kostelů a chudinských ústavů, založených pomocí odpustků. V Meklenbursku nastal po reformaci v té příčině obrat. O novostavbách nebylo ani řeči. Ano, nemálo chrámů bylo dokonce rozbořeno a staviva použito na stavbu knížecích zámků; některých kostelů bylo k jiným účelům použito, a ostatní byly příliš zanedbány. Protestantský historik, E. Boll, syn protestantského pastora, píše, že

visitační protokoly z druhé polovice šestnáctého století jsou plny nářků nad zbědovaným stavem chrámů a hřbitovů. V první polovici minulého století viděl Boll chrámy, jež byly plny nečistoty a neřádu a vypadaly ne jako chrámy, nýbrž jako staré komory s haraburdím. Něčeho podobného prý u katolíků neviděl. I na vnitřní ozdobu chrámů přispívalo se almužnami odpustkovými. Kdo nepřispěl darem peněžitým, pracoval určitou dobu zdarma.

Právě tak jako četné chrámy v různých zemích, byly též mnohé nemocnice podobným způsobem zbudovány. V Parmě bylo zvykem, že zbožní mužové sbírali almužnu pro chudobné, kteří se za chudobu styděli. Bonifác VIII udělil všem dárcům neplnomocné odpustky. Všichni, kteří po dobré zpovědi věnovali dar na vykoupení otroků u mohamedánů, nabývali odpustků. Mnohé bursy pro vysokoškolské studentstvo byly pomocí odpustků založeny.

Ale i takové podniky, které měly světský účel a byly k obecnému dobru, byly odpustky umožněny, n. př. cesty, mosty, opevnění měst, hráze proti povodním a j. Skoro všechny evropské státy poznaly v té příčině dobrodiní, plynoucí z almužen odpustkových. Pius II povolil Vratislavovi plnomocné odpustky, jichž důchodů bylo použito částečně pro městské nemocnice, nebo pro cesty, mosty a opevnění. „Montes pietatis“, jež půjčovaly bez úroků, byly taktéž odpustkovými příspěvky podporovány.

Dílo Paulusovo uvádí mnoho dokladů, jak velikým činitelem kulturním byly odpustky ve středověku. Na veliký socialní význam odpustků upozornil koncem čtrnáctého století vynikající německý bohoslovec, Jindřich z Langensteinu. Ve výkladě ke Genesi, který dosud tiskem nevyšel, pojednává o odpustcích a připomíná, jak jsou v mnohém ohledu prospěšny. Věřící navštěvují častěji chrámy a kázání, dávají almužny, jichž používá se ku všeobecnému dobru — na stavbu chrámů, škol, nemocnic, mostů a j. Z toho vyplývá, dí onen theolog, že odpustky jsou k prospěchu jak církve tak i státu. Nejvíc ovšem poukazuje k tomu, co vykonáno při tom pro spásu duší. Odpustková kázání, zpověď a sv. přijímání připomínají dnešní missie. Pro mnohé znamenaly odpustky polepšení života.

Paulus uchystal do tisku dvousvazkové dílo Odpustky ve středověku, které slibuje býti epochálním.

*

Nejnovější spis o mystice (Krebs, Grundfragen d. M. Freiburg 1921, c. 14·20 M) klade podstatu její v prožívání přítomnosti boží a spojení s ním, které pro tento život nejvyššího rozvoje dochází v nazíravém rozjímání (kontemplaci, Beschauung). Přirozeně předpokládá mystický prožitek jakousi obrazivou, uměleckou vlohu, jíž konečně žádný člověk docela nepostrádá, ačkoliv u mnohých jest málo vnímavá a málo činná; zbožnosti u bezcitných lidí nebývá. Nadpřirozeně uschopňují k mystickému prožívání t. ř. dary Ducha sv., které se každému ospravedlněnému s posvětnou milostí vlé-

vají, skutečný však mystický život působí jen za zvláštních popudů činné milosti, jejichž výsledky v člověku arciť všelijak mohou býti mařeny.

I anglický benediktin Louismet (ve spise Divine contemplation, Lond. 1920 vyd. jako oddíl celé sbírky pojednání o vniterném životě) nazývá kontemplací úkon, jímž ve společenství s Bohem vcházíme nebo jsme. Časté připamatování přítomnosti boží u mystiků přirovnává k blaživému nazírání u člověčenství Spasitelova.

Všecky jevy mystiky, jež se vymykají řádnému učitelskému úřadu církevnímu, jsou aspoň podezřelé.

Louismet varuje také od náruživosti čtenářské, která nové a nové spisy jen hltá, aniž jich zažívá a k samostatnému rozjímání jejich obsahu se dostává.

*

Mystické mlčení řeckého starověku (De philosophorum Graecorum silentio, Gießen 1919) stopuje bened. O. Casel ve svědectvích od eleusinských mysterií až do zavření filosof. školy athenské 529. Původ jeho shledává v tom, že mysterie byly napřed rodinné, neměly tedy býti jiným prozrazovány. Později, za širší účasti, k němu vedla úcta k bohům, reverentia dis debita.

Orfikové a Pythagorovci je převzali, ale v jiném významu: pravda měla býti sdělována jen těm, kteří se k ní dovedli povznésti (mystaea profani!), proto vyjadřována v hádankách a podobenstvích, aby nezasvěcencům, kteří jí nechápali, nepřicházela směšnou. Smíšením prvků filosofických a náboženských z východu vznikala zvláštní tajemná theologie nebo theosofie symbolů a jinotajů, jíž i Bůh jest nepoznatelný a tedy také nevýslovný.

Prvokřesťané z pochopitelných příčin stejně zachovávali t. ř. disciplinam arcani — potomkům ovšem také na škodu, neboť mnoho z jejich náboženských názorů a zvyků, jak se křesťanstvi vžívalo, zůstalo tajno na vždycky.

V Talmudě (Dibre David § 37) prý stojí: Nežidovi něco z našeho náboženství prozraditi, jest jako všecky židy utratiti. Neboť kdyby nežidé věděli, čemu proti nim učíme, že by nás všecky pobili?

*

Nesnadný problem křesťansko-katolické víry (o němž obšírně pojednáno v Apologii křesťanství II, 435 dd) probírá a novými vhledy objasňuje tübinský dogmatik K. Adam v nástupní přednášce Glaube u. Glaubenswissenschaft im Katholicismus (Tüb. Qtlschr. 1920, 131 dd. Vydáno též samostatně u W. Badera Rottenburg, str. 27 a budiž co nejlépe doporučeno).

Úkon víry té jest ovšem nadpřirozený, dar boží, víra to v Krista, Syna božího a Spasitele, jejíž pohnutkou jest Bůh sám, pravda nestvořená, pokud se zjevuje; se strany boží jakási inspirace, se strany člověkovy jakási intuice, kterou podle doby a schopnosti provází práce rozumová.

Úplně tento poměr věření a vědění vyjasniti zatím se dosud nepodařilo a snad nikdy nepodaří; jsmeť v oblasti mystické.

Krok jednotlivce k víře vysvětluje A. takto: Kristus nosil své bohočlověcké vědomí sám v sobě, svým Duchem sdělil je apoštolům a prvým křesťanům jakožto duchovní prožitek, ověřený původcem i vlastním odtud přesvědčením. Möhler to přirovnává k oduševnění prvého člověka: Jako život jen jednou vzešel z ruky Tvůrcovy a dále se jen ze živoucího rozšiřuje, tak měl nový božský život jednou sdělený dále býti výronem z oživeného. Základ tedy z Ducha božího, z milosti, obsah z ústavu pravdy a spásy jím ustanoveného, z církve. Život se zaněcuje na životě, duch na duchu, víra jednotlivcova na víře obecné (obec, ecclesia, církev). „Tak bylo starokřesťanskému vědomí vrozeným, v linii Pavel—Ignatius—Cyprian—Augustin vždy prohlašovaným přesvědčením: Duch působí v obci a obcí. Obec jest vlastním orgánem Ducha.“

Tedy ne individualismus (jako v protestantství), nýbrž solidarismus. Nebcť nebyla víra pouhý pojem, byla to láska a život.

Tak jest církev sloupem a základem pravdy (1 Tim. 3, 15), v tom je důvod autority „jednomyslného souhlasu Otců“ a t. ř. tradice. Čím bujněji se rozmáhal, gnostiky začínaje, rozkladný individualismus, tím více puzeno vědomí křesťanské rozpomínati se na katolickou soustředivost, vytčenou samým Spasitelem několikrát, a hlavně u Mt 16, 18 ustanovením primátu.

Jednotlivec postaven křestem do církve — podobně jako narozením do lidstva — v obojím případě přijímá v sebe vlivy obecnosti, jsa uvnitř veden milostí Ducha sv. Časem pak se stává více méně schopným též rozumově, reflexivně si vydati počet z víry své, ji obhajovati jako jedině rozumnou, člověku přiměřenou (Aug. in Jo 40, 9: Credimus, ut cognoscamus. Anselm. Prosl. 1: Credo, ut intellegam. Vatic. III, 3: Obsequium rationi consentaneum. Rationabile obsequium dle Řím 12, 1. Philosophia v tom smyslu ancilla theologiae atd.)

Rozumové důkazy nevytvořují víry; jen ji obhajují jako rozumnou, jistě rozumnější než opak a námitky.

Na začátku i na konci své promlavy zmiňuje se A. podle akademického úkolu svého též o theologii jako části university (= universitas scientiarum). Německým posluchačům a čtenářům z většiny jest samozřejmo, že theologie na universitu patří. Českým nedoukům, jelikož o theologii nemají ponětí, marno o tom mluviti. A. poznamenává: Církevní vědomí víry jest pro theologii dáno jako předmět vědeckého badání, ale ne s tím úkolem, aby zkoumala, jest-li správno či nesprávno, nýbrž aby je v původu a účincích objasňovala, živila a řídila. Právě tak na př. psychologie není na to, aby jevy vědomí, svůj vlastní předmět, mistrovala, odsuzovala, vylučovala, nýbrž aby je vyšetřovala a objasňovala.

Všecky vědy v posledních zásadách vycházejí z apriorismu. Bez víry vůbec není vědy! Víra křesťanská liší se ovšem zásadně od té víry lidské svou nadpřirozeností, jest čímsi nadpojmovým, irrationálním, ale jako dějinný, tolikéě části lidstva společný jev je stejně vhodným předmětem vědeckým jako kterýkoliv jiný.

Ale tomu irrationálnímu věnuje A. ještě zvláštní poznámku. Rationalismu v otázkách životního názoru jest lidstvo syto, ba jest jím unaveno. Potřebuje víc než rozumování. „Nur das, was tiefer ist als mein eigenes Wollen, kann mich über mich selbst hinaustragen und mir Kräfte leihen, die nicht von dieser Erde sind."

Přihlédněme blíže, praví A.: Co antické odumírající lidstvo vedlo k novému jaru ducha, nebyly tak mravní imperativy Evangelia, ba ani vznešená postava nazaretského tesaře, jak chce moderní jesuanismus, nýbrž co vlastně budilo a zanécovalo, byla mystika víry, dogmata o Kyrios pneuma, vtělení Loga, o Trojici, hříchu a vině, milosti a výkupu. Tak praví nám důkladnější studium přechodu pohanství v křesťanství.

*

S touto poslední myšlenkou, že dogma, zjevení boží přijímané a sdělované ve víře, je s to, aby člověku v subjektivismu semotam zmítanému poskytlo pevného podkladu a životní opory, setkáváme se nyní častěji v úvahách o náboženské obnově nynějšího člověka.

Ale kterak se jím k duši, k srdci jeho dostati?

Pascal pravil svému Bohu: Nehledal bych Tě, kdybych Tě již nebyl našel. A přece psal svoji obranu víry!

Neúspěchy náboženského vyučování, zhusta — řekněme — professorování, neúspěchy apologetiky, povšechné i v jednotlivých otázkách — srovnejme naše domácí hádky o Husa, Bílou horu atd., theoreticky přece tak zřejmé —. celkové kulturní úspěchy a dobrodiní církve v minulosti i v nynějšku, také zcela zřejmé i uznávané a přece tak málo působivé, — vše to zdá se naznačovati, že v postupu obnovném jest jakási chyba, jakási mezera

Pověstné již (u nás i jinde) „hledání Boha" zdálo by se jí přicházeti vstříc. Ale ve skutečnosti se přesvědčujeme, že ti udanliví hledači Boha ho hledají, aby ho nenalezli, že přímo odstrkují každého, kdo jim ho ukázati chce.

Avšak i vůči těm, kteří ho upřímně hledají, zdá se, že leccos u vyznavačů a hlasatelů chybí. Myslím tu především na jakousi nedůslednost naší theorie a praxe, myšlenek a cílů nadzemských, čistě lidských, a zájmů politických, místních, národnostních atd., přílišnou důvěřivost v zevní organisaci místo obnovy duší, rozptylování sil, kde jednoho jest potřebí, aspoň jednotného soustředění v životě nadpřirozeném, z něhož by všecky paprsky života i činnosti, dobročinné, kulturní atd. vycházely.

Tento aktivismus v upřímné, pevné víře a v jejích prostředcích i pomůckách spásy založený, hlásí se bohudíky všude k slovu, bude snad i u nás vítězně postupovati, třebas u nás zatím víc než jinde naráží na překážky nejhorší, myšlenkovou povrchnost a nevšímavost ke hlubším zájmům duševného života vůbec. Docela bezvýsledným však ani zde zůstati nemůže. Vždyť z ukázek úspěchu již nyní se těšíme.

Vědecký a umělecký.

Smrt Páně klade L. Sember (Theol. u Gl. 1921, 23) na pátek 7. dubna r. 30 (U. c. 783), odpoledne kolem 3. hodiny, kdy u chrámu zabíjeni velkonoční beránci. Rok narození Páně byl by 748 U. c., tedy 6 let před naším letopočtem; veřejně působil božský Spasitel asi 40 měsíců. Bude tedy rok 1930 jubilejním... S. vybízí křesťanstvo připravovati jeho oslavu, především skutky lidumilnými; nad jiné smiřováním národův a říší; v tomto smiřování slibuje si m. j. příliš mnoho od — esperanta!

*

Expressionismus, bouřlivé umění bezohledného subjektivismu, po desíti letech, zdá se dokonávati. Nebýti ani výslovných přiznání jak umělců tak přátel toho druhu umění, již výstřednosti výběžkův jeho (futurismu, dadaismu) prozrazovali, že zde se již nestoupá, nýbrž klesá, klesá vysílením po velikém náporu sil, marnotratném plýtvání schopnostmi, mnohdy arcit neukázněnými, cesty a cíle nevědomými. Eruptivní upřímnost je důležitou, ba podstatnou stránkou umění, ale přece jen jaksi formální, vznikovou, skutkovou: konečně přece se vždy vrátí starý požadavek, aby ten, kdo mluví, měl světu skutečně co říci, aby skutek jeho jemu a pozorovateli něco znamenal.

O formální stránce však se také právě mluvívá, žádá-li se, aby církevní neboli náboženské umění nebylo k expressionismu tak upjato, totiž aby ti nebyli tak upjati, jde-li o připuštění výtvorův expressionistických na př. do svatyně, kteří o tom rozhodují. A když nejde právě o výtvory pro svatyně nebo k jiným účelům v širším smyslu bohoslužebným (obrazy a sochy, křížové cesty atd. mimo kostely), aby nebyli tak přísní v jich posuzování po př. odmítání.

U nás, v kraji kdysi co do náboženského umění zajisté požehnaném — vždyť by republikánští zpustlíci neměli tolik co ničiti — není sice zatím valných nároků na toto uznání a uplatnění: zdejší umělci se na tomto poli o vavříny neucházejí. Ale v cizině, ve Francii, odkud expressionismus vlastně vyšel, i v Německu se toho ideového i skutkového uznání domáhají, i když celý směr, jak podotčeno, již nad západem se ocítá. Ve Francii, kde na severu čeká i umělce toho druhu tolik práce, jest věc zvláště časová. V Německu pak, ačkoli nervus rerum gerundarum, na podporu umění nezbytný, velice vyschnul a přímé potřeby nových uměleckých děl pro svatyně atd. tolik není, naléhá se na přijetí této modernosti, třebas již stárnoucí, ba zestárlé, jakožto na požadavek obnovy, v souboru a v souladu s ostatními snahami obnovnými, jež se po válce k činu hlásí a v návrzích přímo hýří, zvláště u bujaré mládeže. Tam také, ne právě v souvislosti s politickými převraty, ale z části také s nimi, pilně se přetřásá, čím by náboženské umění mohlo a mělo přispěti k obnově duchovní vůbec.

arciť na své vlastní půdě, tedy náboženské. ve spojení s místnostmi a úkony bohoslužebnými. Beuronští benediktini, kteří zevnější stránku bohoslužby tak pečlivě, až příliš vynikavě pěstují, svým liturgickým uměním stojí sice zcela mimo nové proudy, ale svými spisy mnoho se uměleckými otázkami obírají. Lonská výstava expressionistů v Darmstadtě vyvolala též rozpravy o poměru jeho k náboženství; jimi se zabývá J. Kreitmaier ve St. d. Zeit (1921, duben), uveřejniv už cenné úvahy o tomto předmětě.

Kr. varuje od přepjatých výtek, jakoby „dosavadní“ náboženské umění bylo pochybené, jelikož prý nábožnosti nepodporovalo: povrchním duším prý se líbilo — pokud bylo aspoň uměním, čeho však zhusta nebylo —, ale nevzdělávalo. Náboženské umění právě v expressionismu mělo viděti svůj směr, jelikož náboženství mi s expressionismem společný důraz kladený na stránku duchovní.

Naproti tomu Kr. uvádí cizí výrok: Zkoušelo se a zkouší pořád, vychovávati lid uměním. Zapomíná se při tom, že umění je květem na stromě mravného života, nikoliv jeho kořenem. Viděl jsem v příbytcích chudobu a nevkus do nebe volající, ale spolu závidění hodné umění mit dem Lebensschicksal fertig zu werden. A naopak viděl jsem v příbytcích esthetikou hýřících méněcenné umění životní.

Jmenovitě pozoruhodno jest, co uvádí K. z Ziesché, Expressionismus: Sobald eine Kunst zur Begleitung u. Fixierung des religiösen Aktes selbst bestimmt ist, hat sie ihre Ansprüche sofort scharf herabzusetzen, weil der Strom des seelischen Lebens von dem religiösen Akte schon allein fast voll beansprucht wird. Während der Ausübung der lebendigen Akte wirklicher Religion kann die Kunst niemals eine volle u. autonome Bedeutung beanspruchen . . . In diesem Punkte erweist sich das einfache Volk weit kunstverständiger als Michelangelo in der Sixtina.

Rozumí se samo sebou, že i náboženské umění má podávati díla umělecky zdařilá, ale ta nejsou vybrazena jen expressionismu. „Der expressionistische Geist ist erst Schrei nach Religion, nicht ihr Besitz . . . Wir haben kein Vertrauen zur Echtheit religiöser Erlebnisse bei Künstlern, die zwischen Bibel und Freudenhaus hin- u. herschwanken“, podotýká Kr. sám. „Es steckt deshalb eine tiefe Logik dahinter, uvádí dále z K. Eberleina, wenn sich die Kirche bisher gegen solche Kunst wendet, die nur das Ich als Gott kennt u. deshalb vergebens jede Art der Überwältigung, der Narkose, der Extase ersehnt, um endlich den Gott als Ich zu finden.“ (Stoupenci hesla „Odněměme se!“ odpustí, že tolik němčiny sem vpuštěno; některé obraty by překladem nebyly jak náleží vystiženy.)

Expressionismus, jenž ovšem i náboženskému umění v něčem může prospěti, zvláště po stránce dekorativní, rád se spíná s gotikou. Ale to, dí Kr., je spojitost teprve dodatečně sestrojovaná — moderna tato brala prý si svou „čistou“ formu spíše od divochů.

Na konec upozorňuje Kr. nadšence pro doby, kdy církev i v umění

udávala tón, že pěstovati umění jako takové není úkolem církve, ta že má důležitější věci na práci. „Rozkvět církevního života nebyl vždy souběžný s rozkvětem církevního umění. My jsme nekonečně bohatší než ti, jimž umění jest hodnotou nejvyšší.“ — —

Umělecký směr ve Francii zahýbá znatelně do nového klassicismu. Vůdcem jest André Gide. (La nouvelle Revue française); světoobčanství, snad nové Imperium Romanum toho ducha? Kubismus a nejnověji purismus prý by se v klassicismu necítily cizinci, kdežto dadaismus odbyt s romantismem.

Vynikající duchové nynější Francie jdou s Gidem.

*

Zprávy knihopisné. Veleprospěšné je dílko Einführung in das Studium der katholischen Theologie, jež vydala theol. fakulta v Mnichově nákl. J. Kösla a Fr. Pusteta, Kempten, str. 176 a 4 tabelky. C. 10 M. Vřele doporučujeme.

Redakcí G. Essera a J. Mausbacha nově vydána tamtéž velikolepá apologie křesťanství Religion - Christentum - Kirche ve třech svazcích s deseti oddíly od předních spisovatelů německých. Cena všech svazků 80 M. Jednotlivé oddíly také zvlášť (o náboženství, Bohu a světu, přírodě a nadpřírodě atd.)

Fr. Meffert, Das Urchristentum. Apologetische Abhandlungen. M. Gladbach 1920. Dosavadní 3 díly, jednající o začátcích křesťanství, hlavně v židovstvu (I.), pak v Římě (II.), v boji s pohanským státem (III.), mají 556 stran a stojí 15 M. Čtvrtý díl pojednává o prakřesťanství a mysteriích. Dílo velmi poučné.

Semple H. Ch. S. J., American liberty enlightening the World. Putman's S. New York. Str. 204.

Soziale Arbeit im neuen Deutschland. Slavnostní spis k 70tinám Fr. Hitze. M. Gladbach. Str. 260. C. 18 M.

G. Sortais S. J., La philosophie moderne. Paris 1920. Str. 602.

Anna Tumarkin, Die romantische Weltanschauung. Bern 1920. Str. 140. C. 10 M.

Vychovatelský.

m. — Vyučování laické morálce působí rozumnějším vůdcům našeho pokrokového učitelstva nemálo starostí. Myslím, že sami se v duchu smějí oněm horlivcům, kteří silnými slovy žádali již v prvním roce republikánské éry, aby bylo zavedeno do škol co nejrychleji, nejlépe ihned. Nyní ve třetím roce vidí, jaký zmatek panuje mezi zastanci laické morálky již v názorech o nejzákladnějších pojmech a podmínkách tohoto vyučování, ačkoliv — či snad právě proto — vůdcové nijak nelenili, ale snažili se jednotlivé otázky propracovati v několika kursech (poslední byl v Brně o svatodušních svátcích), články v časopisech, vydáváním knih, čitankovými komisemi atd.

U nás na Moravě nejvytrvaleji v tomto směru pracuje čtrnáctideník „Komenský", hlavně jeho redaktor Fr. Merta, jenž horlivě překládá kde jaký cizí článek a vydává i zvláštní „Knihovnu mravní výchovy". Dovedeme si představiti, jaký zmatek asi víří v hlavě prostého, důvěřivého učitele, jemuž se podařilo pročísti celou tu spoustu odporujících si často názorů, hesel a hlavně — frásí, který však nemá potřebné filosofické průpravy, aby si tu strakatinu v hlavě nějak srovnal, ač-li ji vůbec srovnati možno.

A tak v několika posledních číslech vedle většiny statí dokazujících, že „vědecká etika" musí býti neodvislá od pojmu Boha a světového názoru křesťanského, nalezne dlouhý článek jakéhosi Květuše Plecera, kde pisatel široce dovozuje, že laická morálka u nás má míti — základ náboženský, křesťanský.

Udává pět důvodů: 1. Rozum i cit, zkušenost i svědomí nám potvrzují, že zásady křesťanské jsou zdravé a správné. 2. Přirozenosti lidské jest takřka vrozena představivost o Bohu, dobru a zlu. Představivosti té nelze popříti, aniž jí lze dosti dobře u dítěte uspokojiti vědecky. Dítě není zcela dobře přístupno důvodům rozumovým. Rozumové „máš" je mu cizím a studeným předpisem. Dítě má své sny, své záhady! Jest potřebí upokojiti jeho podivuhodné otázky obrazivosti, a k tomu hodí se kouzlo náboženské. Proč prý tedy neříkati dětem: „Jednej vždy tak, jako by se laskavé oči boží na tebe dívaly!" atd.

3. Není možno vytrhnouti dítě z ovzduší kultury křesťanské, která pronikla všechen denní život, obklopivši nás i svým křesťanským pojmoslovím, úslovími, zvyklostmi a tvary.

4. Třeba vyrvati konfessím krásné zjevy a výchovně působivé vlivy náboženské a využitkovati z nich, co zůstalo nepovšimnuto. „Nevím, proč hroziti se tklivého obrazu Ježíše; proč nepodati dětem hluboké pravdy evangelií, které úchvatným způsobem doloženy jsou názornými obrazy; proč nevyužíti estetických i etických dojmů svatých Písem? Kdo tohle všechno ve škole nechce mít, kterak potom vlastně vysvětlí snažení a význam Husů, Táboritů, Českých bratří, Komenského, zkrátka celé české reformace? Kterak

založí specificky český život? Kterak uschopní dítky pro život, v němž kolem nich náboženské problémy se budou řešiti?"

5. důvod jest ovšem hlavní: třeba tak „srážeti povýšené vlivy církevníků a přítokem rozumu očištěnou náplní náboženských pojmů paralysovati i další možné šíření pověr", čili, jak dále praví, „uschopniti člověka příští generace ke kulturnímu boji s církevníky." Ukazuje pro výstrahu na příklad Francie, kde dnes Řím nabývá opět moci, poněvadž voltairovská škola neuspokojila tužby srdce.

„Což nemůžeme předejíti výtkám, které by se naší škole z důvodů klerikálně agitačních činily, až dojde k odstranění vyučování náboženství ze školy, že škola je nevěrecká a jako taková společnosti neprospěšná?"

Jak vidno, přichází p. Květuš Plecer v pravý čas na pomoc všem professorům a učitelům, kteří s nemalou námahou shledávají v cizině rozházené kaménky ke stavbě „české" laické morálky. A zabíjí dvě mouchy jednou ranou: konfessím „vyrvou se" zkrátka některé osvědčené výchovné prostředky náboženské a zároveň zalepí se oči lidu, že škola přece není nevěrecká. Ba ještě třetí výhoda: děti, jež není možno hned vytrnouti z ovzduší křesťanské kultury, připraví se zponenáhla ke kulturnímu boji s „církevníky". Pisatel praví výslovně: „Náboženství se bude laicisovat! Nebude se ve škole pěstovati víra v zázraky a nadpřirozená zjevení, ale přesvědčení silné vírou ve vítězství pravdy, spravedlnosti a dobra nad zlem!"

A aby pokrokoví učitelé se nelekli jeho zásady o křesťanském základu laické morálky, několikrát předem zdůrazňuje, že nechce křísiti „křesťanství přežilé nebo absurdní", naopak úkolem učitelů že bude „ničiti pověru a tmu, která dlouho ještě bude strašiti, třeba že v nejpříznivějším případě mimo školní síň — dílnu lidskosti."

Ano, dlouho ještě! Jistě déle než to nové zlaicisované „náboženství"!

*

Známý volnomyšlenkář Aug. Horneffer vypisuje ve spisku Religiöse Volksbildung (Tüb. 1920) svoje a bratra Ernesta zkušenosti z bezkonfessijního vyučování (v Mnichově). Chce překlenouti „protivy mezi theologickým a netheologickým pojetím" v náboženské výchově, z nichž ono se snaží vyučování náboženství opravovati, toto je vůbec odmítá. Horn. sám po svých zkušenostech odmítá náhradu jeho v učení filosofickém, mravovědném nebo státněobčanském; zkušenost jeho prý jej vedla jen k silnějšímu zdůrazňování učebné látky náboženské. Horuje pro „deutsche Volkskirche", ale nežádá, by lidé ze svých církví vystupovali; chce prý jen protiváhu proti výlučnému, dělícímu Konfessionskirchentum.

Vyučování náboženství samo nestačí; třeba prý cvičení a života, jmenovitě v omladinách a pod. — ku podivu pomíjí H. cviku a výchovu rodinného.

Zásadní stanovisko H—ovo, vyloučení nadpřirozena, jest ovšem nepřijatelno, ale tím cennější jsou jeho přiznatky, že se kněží celkem ukázali úkolů svých schopnými (gewachsen), že konfessijní vychování dokázalo velké věci a pod.

*

Židovských škol žádá Iš Šalom v sionist. Židovských zprávách (č. 17), a sotva jest pochyby, že se jich židé nyní domohou. „Předním prostředkem k ucelenosti, k jednotě, k pevné směrnici životní jest nám právě židovská výchova, tak jak vyhovuje našemu židovskému založení. Neboť si musíme zpřítomnit, jaké charaktery vychovává škola, která učí přetvařovat se, pohrdat sebou, ale být současně velice citlivým k sebe jemnější narážce.“

Jedna německá kostelní píseň začíná: O Christ, hie merk . . .! Všimni si a uč se býti svým, důsledným!

*

rt. — Na Velehradě pořádán bude zase ve dnech 12—16. července t. r. katechetský kurs s bohatým programem. Podnik jest jasným projevem chuti k práci, kterou nutno s radostí uvítat; vzpomínáme-li na kursy ve Vídni a v Mnichově, nutno přiznati smutnou pravdu, že u nás na poli katechetiky soustavně dosud nevykonáno, co vykonati bylo možno.

Nedávno teprve vydána byla tiskem zpráva o kursu pořádaném v r. 1920. V ní na konci otištěny také sjezdové požadavky, jež předloženy jednak českoslov. episkopátu, jednak ministerstvu školství a nár. osvěty a poslancům. Dnes po roce bohužel možno zjistiti, že s úspěchem setkalo se jich velmi málo. Tak není nám známo, že by uskutečněn byl hned první požadavek, aby zřízeny byly diecesní školní rady, složené z odborníků. Nelze sice předem říci, jak vydatným lékem by byla podobná rada pro četné bolesti katechetů, ale jako sbor pracovníků, naprosto ne sbor nějak vyznamenaných, tituly obdařených (— doufáme, že tak byla míněna —) mohla býti uvedena v život. Aspoň zkusiti se to mohlo.

Učebnice, za jichž vydání žádáme, pro školní rok 1921/22 jsou většinou připraveny soukromými nakladateli i státním nakladatelstvím. Budou katechismy, liturgiky, bibl. dějepravy, dějiny Starého i Nového zákona, věrouky, mravouky; jen pro církevní dějiny nebude knihy. Státní nakladatelství v dubnu oznámilo, že je v tisku nové vydání Pokojových dějin, ale ani v seznamu učebnic schválených, ani v seznamu učebnic, jež jsou v aprobačním řízení a snad do začátku školního roku vyjdou, není žádná učebnice dějin církevních. (Věstník min. 1921 č. 11.)

Počet hodin náboženských v učební osnově nezměněn, jen v nepovinném náboženství v nejvyšších třídách nařízeny dvě hodiny, což vítáno, ale ve většině případů jen ještě při velikém počtu jiných vyučovacích hodin (gymn. 33, reálky 34) ztíží možnost vyučovati, jak o tom v Hlídce v č. 4. psáno.

Dodatek katechismu, obsahující upravené těžké otázky, změny dle Kodexu a j. nevydán.

Zmiňujeme se jen o několika požadavcích, shrnutých ve 14 odstavcích, většinou neprovedených, a přejeme, aby hlas nového kursu došel ochotnějšího sluchu.

*

rt. — Hlavní prázdniny zůstaly letos dle starého úředního nařízení: začínají 29. června, končí 31. srpna. Na středních školách jsou 1., 2., 3. září přijímací, opravné a dodatečné zkoušky, 4. je neděle, 5. vyučování; začíná se tedy též 1. září a ne, jak se oznamuje, až 5. září.

Novotou má býti provedení zápisu do vyšších tříd v první vyučovací hodině. O praktičnosti její, kde jsou paralelky, nutno pochybovati.

*

8. května 1521 narodil se v Nymwegen, tehdy německém říšském městě, bl. Petr Canisius (Kanees. † 21. pros. 1597), vydavatel starších spisů církevních, průkopník katolické restituce v Německu, kazatel, spisovatel, především pak obnovitel vyššího školství.

Podle hesla Ignatiova: „Dobro je tím větší, čím jest obecnější" obrátil hlavní zřetel k těm, již mohou více dobrého nebo zlého způsobiti, tedy k intelligenci, především ke studující mládeži. V Messině na Sicilii začal učitelskou dráhu, na níž pokračoval v Ingolstadtě a ve Vídni. Ještě více prospěl školství jako organisator: gymnasia a kolleje v Ingolstadtě, Dillingen, Praze (zde byl poprvé koncem června 1555, pokleslou universitu Karlovu nahradil jesuitskou kollejí, která se pak stala vysokou školou), v Mnichově, Innsbrucku, Hallu, Fryburgu šv., z části v Kolíně n. R., Würzburgu, Augsburgu, jsou jeho dílem. Stál na tom, aby vyučování bylo bezplatné.

Ohromná jest jeho práce pro školství, pro studentské konvikty, pro chudobné studenty.

T. ř. Družiny (sodality), založené 1563 Janem Leunisem při římském jesuitském učilišti, šířil i na severu. Ve výchovné soustavě jesuitské zaujímá hra, zábava, tělocvik a pod. dosti místa, avšak také Canisius naléhal na to, aby zábava nebyla hlavním úkolem spolků mládeže. Sodálové jeho návodem navštěvují nemocné, starají se o útulny, poučují nevědomé, bojují účinně proti nestydatostem tisku atd.

Na této základní půdě činného křesťanství stává se srozumitelnějším Canisiův slavný katechismus, který mnohým připadá příliš theoretickým, jako učebnice té doby vůbec. Přímý, přátelský styk Canisiův se žactvem i mimo školu, podle Spasitelova vzoru: konati a učiti!, vysvětluje mnohé tajemství jeho úspěchů. Vychovatelské obtíže v Německu a u nás v 16. stol. nebyly asi o nic menší než dnes — i Canisius žaluje na obecnou zkázu rodinného života, jíž bylo čeliti nejen vyučováním, nýbrž i návodem ke křesťanství praktickému.

Hospodářsko-socialní.

Židé do Palestiny! Heslo toto má stránku politickou i hospodářskou, vzešlo však hlavně z příčin hospodářských, hospodářsko-socialních. Je to otázka vystěhovalecká vůbec, jen že se zvláštním zabarvením a zahrocením.

Západní židé, kteří se assimilovali a vlády nad říšemi (francouzskou, italskou, anglickou) se zmocnili, se nestěhují, majíce se mezi křesťany lépe; přesídlují raději druhé, kterým se tak dobře nevede. Kde to je? V Rusku a v Polsku hlavně. Rusko dalo světu výraz „pogrom“, v Polsku byli vlastně židé středním, obchody vedoucím stavem. I v těchto zemích byli sice v skutku pány, ale ne po právu, a poměr jejich k ostatnímu obyvatelstvu byl napiatý.

Ruch sionistický r. 1881 vzniklý (Th. Herzl) chtěl východní židovstvo povznésti ze špíny hmotné, ale i mravní, pokud naléhal na to, aby židé mimo obchod, tedy z pravidla lichvu, podloudnictví atd., hleděli si také ruční, průmyslové a rolnické práce, opustili své brlohy a žili jako jiní občané.

Válka a převrat zvláště v Polsku rozjitřil city proti a co dříve bylo jen jaksi dobrovolným útěkem z bezprávných poměrů, stalo se nutností: vystěhovati se.

Sionismus poslal již dříve vystěhovalce na př. do Argentiny. Evropské země se proti přílivu východních židů bránily a brání, ale ne vždy se zdarem (Vídeň jich má plno), cesta do Ameriky je teď příliš drahá. Myšlenka palestinská hověla nárokům dějinným i hospodářským, a jelikož nebylo očekávati, že by Německo neb Rakousko mělo svého spojence k odstoupení této zubožené, ale přece nikoli bezcenné provincie, složena všecka naděje na Dohodu, hlavně na Anglii, jejíž dočasný vládce Lloyd George jest nejen obklopen židovskými velmoži, ale s některými i spřízněn. Tam také zdálo se sionismu nejsnadnějším proraziti požadavky ne pouhého vystěhování za výživou, nýbrž ideologického záměru, zbudovati v Palestině vzorný židovský stát se všemi vymoženostmi politickými i kulturními.

Vůdci anglických sionistů Sokolov a Weizmann 7. února 1917 požadavky ty sestavili a vládě přednesli.

Že dobře pořídili, víme. Že však věc nejde tak hladce, jak si snad představovali, čteme nyní v novinách. Domorodci se brání přílivu tomu, a chudší, zaostalí židé (aškenasim, proti západním sefardim, stručně řečeno) nemohou nebo nechtějí se tam valem stěhovati, jelikož se na ně nedostává ze západu tolik peněz, kolik by bylo třeba, aby osazování a zařizování rychle pokračovalo.

Dosud bylo židů v Palestině asi 12·3 % (85 tisíc z 960.000 na 30.000 čtv. km); celá Syrie (200.000 km) má obyvatel 3·5 milionů, z nich 3·4 % židů. Ti přebývají nejvíce v městech.

Sionisté rádi vypočítávají, kolik dělníků židovstvo již v Pa-

lestině má. Ale pravda je také, že značný počet usazenců žije bez práce, jen z t. ř. chalukah, totiž z peněz západem posílaných. Ale co hlavního, do rolnictví, které přece jest základem státu, má-li býti života schopen, se židům tuze nechce. Byly sice zakoupeny, zvláště z Hirschových milionů rozsáhlé plochy, ale za celých 40 let zřízeno jen 43 osad, z nichž je živo — 12.000 lidí!! Ostatní odešli zase do měst za obchodem, na nejvýš za průmyslem. Takto leží veliké jistiny spolu s pozemky za ně koupenými ladem.

Již Marx napsal: Kdo židy chce udělati sedláky, je v prapodivném omylu. Židé nebyli nikdy rolníky, ani ne v Palestině; i tam dávali pole obdělávati domorodcům a brali jen užitek. K čemu ještě se odhodlají, jest zahradnictví, tedy jaksi rolnictví na drobno, jež rozmanitosti svou pohyblivému židu ještě spíše svědčí. Ale i tu jest potíž ta, že není prostředků zavodňovacích, a i kdyby pak byl možný vývoz, není cukru na zavařování; cukrovarů zde vůbec není, a dovážený cukr je příliš drahý.

Hirsch usiloval povznésti vinařství. Na rozsáhlých vinicích zrálo vína dosť, možná ještě víc ve velikých sklepích tiberiadských, ale ani to ani ono prý nebylo jak se říká k pití. Hirsch sám po leta nucen je skupovávati a prodávati pod cenou.

Bylo by třeba nejen obrovských nových jistin, a to na delší dobu jen zdarma věnovaných — sionisté také skutečně stále sbírají — ale hlavně nového pokolení, které by se rolnické práci důkladně věnovalo. Budoucí pán země té, bude-li z ní chtíti víc vytěžiti, bude nucen takové dělníky si zjednati; ale židé to zatím jistě nebudou. V tom smyslu píše B. Funk v Dtsche Revue 1921, seš. 5.

Politicky nebo politicko-náboženský obsahuje záměr židovského státu v Palestině pro křesťanský svět ostré hroty. Říká se, že žid je snášelivý, a dosavadní správce Palestiny jakž takž rovnoprávnosti šetří. Ale snášelivý je dosud žid jen tam, kde musí. Jeho Talmud ho snášelivosti jistě neučí. Zatím brání se domorodci (mohamedáni), jak řečeno, sami proti židovskému přílivu až do krve, ale, jak Benedikt XV. v nedávné promluvě poznamenal a jistě ne bez důvodů čerpaných ze spolehlivých zpráv, ani pro křesťany není toto sionistické podnikání bez nebezpečí. Nejlépe by se mu ovšem čelilo rolnickými osadníky z křesťanstva, ale těch tam teď Dohoda, i kdyby se našli, sotva pustí. Dosud tam bylo asi 2500 prot. Němců, kteří hospodařili po evropsku a se zdarem. Snad se později jiní odhodlají zkusiti tam štěstí.

*

Poslali nám ze Slovenska knížku: Čítanka čs Červeného kříže II O úctě k člověku, co prý říkáme dopisu Herbenovu tam na str. 61 otištěnému, kde se uvádějí slova Multatuliho[1]) k dětem: „Budu-li se kdy

[1]) Multatuli — Ed. D. Dekker (1820—1887), nizozemský spis., bystrý, ale nepokojný; houževnatý obhájce obyvatel ostrova Javy proti vládním útiskům, ale také namnoze šiřitel protikřesťanského ducha ve slovesnosti. Byl mennonitou, zevně stal se také katolíkem.

proti vám dovolávati svého otcovství, vysmějte se mi! Budu-li na vás někdy žádati úcty nebo budu-li vám přikazovat, abyste mě milovaly, vysmějte se mi!“ atd.

Dr. Herben dodává: „Zní to jinak nežli: Cti otce svého i matku svou . . ., ale toto přikázání Desatera nebylo nikdy dle mého vkusu.“

Co tomu říkáme? Kde tak zřetelně mluví Písmo (2 Mojž 20, 12; Mt 15, 4; Ef 6, 11; Kol 3, 20; Řím 1, 32 — ale také Mt 10, 37 a j.), nezbývá člověku mnoho říci. Katoličtí moralisté odvozuji závazek lásky ze jsoucnosti rodiči dané, úcty ze společenského poměru, poslušnosti z úkolu vychovatelského. Kdo, jako Multatuli, myslí pouze na fysiologickou stránku plození, ten ovšem dovede se vysmáti i hlasu přírody. Mohou sice se 4. přikázáním spojovány býti i požadavky přemrštěné, ba nesprávné — mnohdy by v církvi i ve státě i v rodině byla zdravější bývala rozumná neposlušnost! — ale celkem ještě přece lépe toto přikázání vštěpovati bez výhrady, než od něho zrazovati, jelikož daleko častěji se proti němu neprávem a se škodou jednotlivce i celku hřeší nedostatkem než nadbytkem. Volá-li se právě nyní tolik po autoritě, jsou takovéto projevy jako onen uvedený náramně nevčasné, a „vážená paní“, jíž p. pisatel oslovuje a jež čítanku pořádala (P. Moudrá?), by byla daleko lépe učinila, kdyby ten jednostránkový příspěvek byla nechala v koši.

O tiskovinách čs Červeného kříže může každý býti přesvědčen už napřed, že s katolickým náboženstvím v přátelství nebudou, a tedy se podle toho k nim zachovati.

Panstvo v Praze pak má tu zas jednu ukázku, jak česká kniha Slováky vzdělává a získává.

*

jv. — Mezinárodní ženský sjezd měl se r. 1920 konati v hlavním městě Španělska. Sešlo s toho, poněvadž týž čas tam slavil padesátileté trvání svaz katolických žen, který vykonal ve prospěch katolických škol velmi mnoho. Delegátka mezinárodního svazu, Miss Christel Marmillen, byla katolickými ženami velmi chladně přijata. A není divu, neboť směry obou svazů se rozcházejí v samých zásadách. Ještě jiný důvod měly katolické ženy k odmítavému stanovisku. Táž delegátka uveřejnila v lednovém čísle ústředního orgánu svazového „Jus suffragii“ příliš nerozumné historky o ujařmení španělské ženy. Tak na př., že ve Španělsku má manžel právo dát svou ženu beze všeho důvodu zavřít do kláštera, chce-li nabýti svobody. To bylo ovšem špatným doporučením pro pisatelku.

Sjezd se pak konal v Ženevě a slavnostně zahájen v kalvínském kostele „St. Pierre“ kázaním angličanky Miss Roydenovy, která kázala v taláru kalvínského pastora. Kazatelka žádala, aby ženy budovaly vše na lásce, jenom tím způsobem prý překoná žena dílo mužů, již budují prý vše na nenávisti.

Jakým duchem bylo jinak jednání sjezdu proniknuto, vysvítá z požadavku, že žena musí mít právo na samostatný byt; nesmí býti

donucena, aby sdílela s mužem týž byt. Ženské jazyky dostaly se na sjezdě do takového proudu, že byl posléze dán návrh, aby každá řečnice mluvila jen tři minuty.

Ztřeštěné názory o manželství a volné lásce bývají čím dál tím rázněji zamítány vynikajícími lékaři - odborníky. Dr. med. W. Liepmann vydal sbírku přednášek, konaných na berlínské universitě, „Psychologie ženy“. Staré, křesťanské názory o ženě, zavržené přepjatým radikalismem, dovozuje jako nejvyšší a nejsvětější požadavky pro moderní život. Bláznovství, že neženatý je polovičním člověkem, zamítá slovy: „Asketický (neženatý) ethický muž může světovému celku svou produktivou víc prospěti než muž, který v pseudomanželství otravuje své potomky . . .“ I na dívku, která se zřekla manželství z pohnutek vyšších, pohlíží jinak než svět křesťanství odcizený. „Asketická, ethická žena může veškero své dojemné mateřství vyzařovat v sociálních, usmiřujících, tvořících hodnotách, může prospět generacím, může se stát dětem duševní matkou, může se takto pak vzorem a činem státi živnou půdou (Nährboden) mnohým, může více vykonat než pseudomatky svým onemocnělým dorostem.“ S biologickou jednotou manželství rozbila se i její ethická svatost. Čím stalo se v důsledcích manželství člověku? Jetzt wurde ihm das Weib, das Gefäss der Mütterlichkeit, zum eckelen Trog urtierischer Genüsse, die Krone des Lebens zum Evasapfel der Verführung, die Stifterin der Sitte und der Zukunft zum freiwildernden Geschlechtstier. Prostituce, mužská i ženská, zaujala místo, na němž kdysi stál dle zákona přirozeného sloup biologické jednoty a svatosti. Liepmann dospívá na konci svého díla k přesvědčení, že manželství je „svátostí, která v sobě geneticky uzavírá nemožnost rozluky, svátostí, která jako sv. Grál stále nový a stále šlechetnější život plodí“.

*

jv. — Harnack o bídě německé vědy. Na parlamentárním večírku u říšského ministra Kocha, k němuž dostavili se četní poslanci všech politických stran, promluvil Harnack o bídě nynějších učenců-badatelů. Jaký význam má věda pro kulturu? Řečník nazval tuto otázku trivialní, poněvadž pravá kultura bez vědy není možnou. S bolestí zjistil, že jisté kruhy v Německu nepřejí podnikům vědeckým. Na dalném vychodě v Evropě nabyla moci politická strana, která přísahala vědě a tím i kultuře zábubu, a podobný směr jeví se též v Německu, který vytýká vědě a kultuře, že zašly na cestu nepravou. Kultura nepodobá se šňůře perel, jež dá se roztrhnout a hned zase navázat. Stavba kulturní musí vynikat jednotností. Bez vědy kultura mnoho nedokáže. Nesmíme se tím spokojit, co věda dosud dokázala, sic upadneme v dilettantství, které je smrtí pravé vědy. Praví-li se, že mniši ve středověku byli chudobni a přece vykonali mnoho pro vědu, nesmí se přehlížet, že mniši takoví byli zbaveni všech starostí o životní potřeby a měli na práci kdy. Dnes jsou pro učence poměry jiné. „Ještě nikdy nebyla věda pauperismem podporována (gefördert).

Proto je třeba, abychom vědu pro svou kulturu víc podporovali a neochabovali.“ Harnack žádá, aby příslušní činitelé konali svou povinnost.

Týž předmět měla porada zástupců všech třiadvaceti universit a jedenácti technických škol, konaná v lednu t. r. v zasedací síni pruské státní knihovny. Bývalý pruský ministr Schmidt prohlásil, že věda německá octla se ve velikém nebezpečí; mnohé významné časopisy vědecké musí být zastaveny, nejdůležitější podniky vědecké zaniknou, publikace nových spisů musí být omezena, knihovny a badatelské ústavy utrpí značnou škodu nedostatkem potřebné literatury, nástrojů, surovin a zvířat, nedostane-li se jim vydatné pomoci. Vědecké povolání klesá stále víc a víc. Třeba několik set milionů, má-li se jen nepatrnou měrou čelit hroznému nebezpečí. Co dosud jednotlivé státy v té příčině vykonaly, není mnoho. Ministr apelloval na všechny německé banky a velkoprůmyslové i zemědělské podniky, aby vědu podporovaly a učencům vědeckou práci umožnily.

*

nn. - Pro německou průmyslovou soutěž ve Švycarsku obrátila se státní rada švycarská na sněm, aby se postavil na ochranu švycarského průmyslu, kterému hrozí vážné nebezpečí z Německa. Celá země jest zaplavena německými cestujícími, kteří nabízejí zboží za tak nízké ceny, že domácímu průmyslu tím hrozí pohroma. Na trzích, kde byli dosud pouze švycarské firmy, nejsou dnes němečtí prodavači žádnou vzácností. Chce-li domácí výrobce něco prodati, musí se řiditi dle cen německého soutěžníka. Nedávno dostala velká hodinářská firma v Juře objednávku elektrických měřidel. Ale Němci najednou nabídli totéž zboží za polovici. Švycarská firma tím byla zničena, byla nucena rozpustiti dělnictvo a zavříti závod. Zrovna tak Německo podalo španělské vládě nabídku na 1200 lokomotiv tak lacinou, že netoliko Švycaři, ale ani Belgičané, Angličané a Američané tu nemohli soutěžiti. Sněmovna švycarská byla proto požádána o zavedení ochranného cla.

*

Biolog z řádu jesuitského H. Muckermann, který v ruském zajetí své poznatky i sociologicky znamenité obohatil, vypisuje v knize za nedlouho již potřetí vydané (Kind u. Volk. Herder, Freiburg) „biologický význam věrnosti zákonům života při výstavbě rodiny.“ Jedná tam o dědičnosti a výběru, v druhé části o utváření poměrů životních.

Jest zajisté potřebí mnoho idealismu k tomu, aby člověk vida, kam se člověčenstvo se slepými vůdci v čele řítí, neoddal se tupé resignaci mysle si: volenti non fit iniuria — každý štěstí svého strůjcem! Ale lepší část jeho přece zase pudí nemysliti jenom na to své soběstačné pohodlíčko, ale postaviti se stůj co stůj do boje za to, co správným a lidstvu jakožto lidstvu přiměřeným uznává.

———

Politický.

„Národ“ se zase rozčiloval. Bylo to ke dni 21. června 1921, na památku „mučeníků“ z panstva, kteří toho dne 1621 byli pro velezradu popraveni. Byli to z části Němci, z části Češi, skoro všichni protestanti; v této okolnosti je vlastní vtip celé hry — národ se má rozčilovati pro protestantské panstvo, aby byl zasažen „Řím“ a nyní také ještě pořád obávaný Habsburg.

Tehdy se hrálo též a hlavně o něco jiného: náboženství i národnost byly záminky, aby německo- i česko-protestantské panstvo mohlo v Čechách po libosti úplně vládnouti a řáditi.

Příběh z r. 1621 je zcela prostý. Ferdinand II byl „pořádným, posloupným, korunovaným a pomazaným“ králem Českým: tak jej nazývají sami rebellanti bělohorští v reversu jemu podaném 13. listopadu 1620. Rod habsburský byl na trůn český svobodnou volbou povolán 1526, povolán takořka z nouze, aby ve zuboženém království udělal pořádek.

Odboj proti „pořádnému, posloupnému atd.“ panovníku se dosud vždy a všude nazýval velezradou a byl podle toho trestán. V novější době tu a tam místo „pořádných, posloupných atd.“ králů nastoupili praesidenti republik, ale obdoba velezrady zůstala: trestá se jako dříve buď kriminálem nebo šibenicí nebo guillotinou atd. — podle gusta. Velesvobodná republika čs. na př. nadělala již i za kratičkého života svého takových mučeníků na tucty.

S tímhle mučenictvím je to vůbec šlakovitá věc. Jeden řekne vojákům: Dělejte, co dělal M.! a dostane za to vysokou a výnosnou hodnost v republice, druhý jim řekne: Dělejte, co dělal M.! a dostane za to oprátku. Není to sice relativismus Einsteinův, ale relativismus je to. A platí-li pánům v nynějšku, měl by jim platiti také v posuzování minulosti.

Německé nekatolické noviny v naší vlasti také povzbuzovaly svoje obecenstvo k uctění památky oněch „mučeníků“. Ty zajisté nechtějí míti v nich oslavovány mučeníky za českou národnost nebo samostatnost! A jistě znají tehdejší poměry, o koho a oč vlastně šlo, aspoň tak dobře, jako protestantskými a pokrokářskými štváči poblázněni Čecháčkové!

Katolické české noviny docela snadno mohly v těch dnech odrážeti protikatolické útoky, jichž nemožno nijak jinak nazvati než fixlováním. I byly články našich novin celkem zdařilé, věcné i rázné, třebas se tu a tam podle nynějších poměrův uznávalo za potřebno zabouřiti si při tom také proti ukrutnému Habsburgovi neb aspoň nad ním usrknouti, ačkoliv nebyl, jak zmíněno, docela nic ukrutnější než kterákoli vláda dřívější neb nynější za stejných okolností; srv. na př. popravy francouzské ve válce a po ní! Mělyť noviny po ruce zásobu nevývratných a nesporných zpráv, jež nám onu dobu osvětlují. A to již

nyní, kdy se sotva začal odbourávati všecek ten protestantský rum, jímžto správný obraz tehdejších událostí a poměrů byl zaházen. Dějezpytná práce další zajisté odklidí časem i ostatní pletivo lži.

S hlediska náboženského přispějí i tyto jinak neutěšené půtky jen k vytříbení a vyjasnění. Nemáme proč se pravdy báti ani proč se za tehdejší úsilí o katolickou restituci styděti. Tlak vzbudil protitlak, a jestliže se v tomto někdy zašlo dále než bylo nezbytně potřebí, nezapomínejme, kromě toho fysikálního zákona, na to, oč tehdy šlo a jaké byly prostředky, jichž se nepřátelé chápali neb jaké chystali: katolíky prostě vyhladiti. A jest-li nám za těžko vmysliti se v onu dobu, nuže vždyť máme zkušenosti nynější, čeho takoví lidé jsou schopni; a tehdy bylo mnohem hůř!

S hlediska politického odnaučí nás protivníci naši snad aspoň předsudku, jakoby příslovná salus rei publicae zavazovala jenom nás a ukládala právě nám býti stále jen kovadlinou. Kdo seje vítr, klidí bouři! Naučme se přece již jednou „mentalitu" jejich chápati. Ze samého vlastenectví zavolali si pánové r. 1619 hýřila Bedřicha z Falce, ze samého vlastenectví dovedou pánové nynější spojiti se s kýmkoliv, jen aby si plná koryta zajistili a nepohodlné sousedy zničili. Když boj, tož boj! Odpovědnost za následky ponesou ti, kteří jej vyvolali.

*

Česká politika stůně potížemi hospodářskými. „Socialistická směrnice" republiky od začátku uměla jen rozhazovati, a teď, když obce i stát jsou předluženy, nemají socialisté jiné rady, než aby obcím, jejich vinou tak zabředlým, pomohl „stát", který sám neví kudy kam. Šarlatánské mluvení o rozpočtové rovnováze posílilo socialistické předsudky o bezedných pokladnách „státu", i milerádi by přisvědčili ke všem novým berním, jen když jim jejich požitky zůstanou neztenčeny. Do té míry se oni „státem" býti necítí, aby pomohli nésti jeho břemena mimořádná, jichž nejvíc oni na něj navalili. Naděláno zbytečných úřadů, do zbytečných i potřebných úřadů nabráno zbytečných zřízenců, jeden stav naproti druhému platy vyznamenáván a když teď i ty druhé chtějí těmto býti postaveny na roveň, je zle, neboť už není odkud bráti, a úvěr státu i obcí zmizel.

Každá vážná strana se rozpakuje toto málo vábné dědictví převzíti. Daně staly se tak tíživými, že jest se obávati nejhoršího, kdežto strany, které chtějí se udržeti v oblibě, bojí se již i té nelibosti poplatníků, neřkuli odpovědnosti za poprask.

Heslo: „všecko pro republiku" by bylo hezké, kdyby každý, kdo je vyslovuje, myslil při něm a osvědčoval také obětavost svoji vlastní, ne pouze hlasování pro úhradu z „veřejných" prostředků.

Spor o to, zdali má býti vláda parlamentní či ne, je vzhledem k zoufalým poměrům jen etiketní, po př. směšný; zde může pomoci jen jasná hlava a pevná ruka, a ta také jen v tom případě, že parlament uzná svou spoluvinu na nynějším úpadku, an

všechno povoloval, ba do zbytečných výdajů zrovna hnal, a že tuto svou vinu spolupůsobením při rozumných opravách bez ohledu na ulici napraví.

Zní to sice tuze nedemokraticky, že „národ“ má takto býti poručníkován, ale snad už se většina jeho přesvědčila na svém hřbetě, že demokratie, jak mu byla mnohými vůdci namlouvána, je vlastně švindl.

Mluviti jinak o české politice, vnitřní nebo zahraniční, jest jenom na parádu.

Zvláštní zmínky toliko zasluhuje poměr ke Slovensku, jež české správě a pražskému centralismu ne a ne přijít na chut. Vinni jsou, toť se rozumí, klerikáli. Že zahraniční slovenská národní rada s prof. Dr. Jehličkou v čele podle osvědčených vzorů provolala z Polska slovenskou samostatnou republiku, je známo z novin. Že proti ní nebudou státy, u nichž ČS něco zavroubilo, lze si domysliti.

*

Střediskem světové pozornosti jest pořád ještě Německo, a to nyní skoro jako ten příslovný nemocný Erbonkel. Nynější vláda se odhodlala válečné náhrady uznati a snad i zaplatiti, čímž napětí s Francií trochu povolilo. Vláda má mezi sebou nějaké židy, jednání s Dohodou (Wiederaufbau) převzal žid Rathenau, jehož schopnosti se vůbec uznávají, jehož činnost za války (zásobování) však se různě posuzuje. I v Německu tedy bourgeoisii a velkokapitálu jest napravovati, co socialisté pokazili, jak nešťasným převratem, tak dalším hospodařením. Rozdíl proti poměrům našim je ten, arciť veliký, že komunisté již tam daleko nemají tolik nadějí jako u nás.

Pozornost k Německu zakládá se na tom, že s ním nutno a možno dále počítati. Staré přátelství s Ruskem, zdá se, již nyní oživuje, kdy sovětská vláda prý odstavila Trockého a po nemilých zkušenostech nastupuje cesty obvyklého hospodářství, nesovětského. I v Dohodě se uznává, že německý vliv jest nejschopnější, aby Rusku přispěl k pořádku; Anglie se přiživí, a Francie takto snad dostane něco ze svých milliard, jimiž Rusko hnala do války.

V německých vnitrozemních poměrech politických jde zatím hlavně o poměr Pruska. To má, jak známo, asi dvě třetiny půdy a obyvatelstva celé říše. Válkou sice na východě súženo a nyní bojuje o Horní Slezsko — zlí jazykové praví, že při mírovém jednání Lloyd George tuto „Silesii“ kladl do asijské Cilicie —, ale přes to zůstává mocným a bohatým v Německu, tak že i dále představuje nejmocnější krystallisační bod německé jednoty. Jde tedy, jak kdosi zavtipkoval, o Německo německé (federativní) či Německo pruské.

Stran Horního Slezska je Dohoda na rozpacích, jako asi se všemi novými státními útvary. Přála by ho Polsku, aby Německo oslabila, ale bojí se, že evropské hospodářství by tím utrpělo. Poláci jsou tam sice výbornými dělníky, ale Dohoda nechce čekati, až by se naučili býti také výbornými řediteli tamních dolů. Nesolidní stavba Dohody ostatně i tam se prozradila: Francie zřejmě podporovala „ne-

„odpovědné“ tlupy Korfantyho a tím zavinila zbytečné krveprolití, místo co by se členové Dohody napřed jasně domluvili a podle toho svorně i rázně jednali.

*

Anglie má nyní mnoho starostí jak doma s Irskem a se stávkujícím dělnictvem, tak v Asii. Z Indie k nám sice málo zpráv proskočí, ale ty, kterým se to podaří, znějí pro ni tuze příznivě. V Anatolii se jala podporovati Řecko proti Turkům z obavy před islamismem, ba v Mesopotanii chce prý raději zříditi samostatné knížectví domorodcův, arciť pod anglickou svrchovaností.

*

Na dalném východě ruském vzniká nová, sibiřská republika proti sovětům, podporovaná Japonskem, tak že by námahy Wrangelovy a ostatních bojovníků proti sovětské nestvůře na jiné straně byly úspěšnější.

*

Celkem tedy bychom i v tomto míru měli ještě válek dosť. Evropa si pozvala indického básníka Rabindranatha Thákura, který — podle reklamy jednoho českého knihkupce — prý „povznáší lásku k bližnímu, veliké lidství, a zavrhuje studený, přísný, obchodní národ západu, který pro samé starosti obchodní a výrobní a honbu za výdělkem zapomíná býti člověkem“. Inu pravda, antialkoholická přednáška také se příjemněji poslouchá při víně než při vodě.

*

O prvém i posledním králi Černohorském Mikuláši píše býv. rak. vojenský attaché v Cetyni Gustav v. Hubka (v Dtsche Revue 1921, duben a květen). Podobizna tato, jak se zdá, věrná, liší se značně od jiných, jež mu buď pochlebovaly, nebo jej příliš tupily. Celkový dojem Hubkův, z velmi častých styků nabytý, jest: Král byl, jako východané vůbec, náchylný k přetvářce, liboval si v póse, ačkoli mezi svými žil jako jeden z nich. Byl chytrý — v tom prý přesahoval cizí diplomaty u něho pověřené — i vypočitavý, ale nikoli nepoctivý. Staral se o rodinu, ale i o říši. Jakmile r. 1912 přestaly docházeti ruské podpory, vojenská pohotovost Černé hory slábla; nemohoucnost v útoku se ukázala již ve válce balkanské a byla čím dál tím větší, neboť přátelé, zvláště z Francie, více slibovali než posílali, a co z výzbroje posílali, nestálo za mnoho.

V létě 1914 chtěl, znaje slabost říše, zůstati neutrálním; od Vídně jen žádal, aby ho nenutili bojovati proti Rusku, jemuž byl „dějinami i rodinnými vztahy zavázán“. Jednohlasné usnesení skupštiny (1. srpna 1914) rozhodlo pro válku, čímž octnul se král v rozporu s „národem“ a donucen povoliti, ač viděl, že kromě osobní udatnosti schází jeho vojsku všechno: peníze, výzbroj, zásoby.

V červnu 1915 vyžádal si rozmluvu právě s Hubkou, což mu vykládáno za zradu Dohody. H. však ujišťuje, že s jeho zástupcem, princem Petrem, o politických otázkách vůbec nemluvil, nýbrž jedině o vedení bojů (sachliche Kriegsführung), jakž ukázal i další průběh, v němž Mikuláš i přes hrozící nebezpečí dále bojoval po boku Dohody.

Když padl Lovčen (začátkem 1916) a černohorské vojsko odevšad sevřeno, chtěl král ustoupiti do hor a odtud jednati o mír, ale francouzský zástupce i dcery královy naléhaly na útěk. Z posledního pobytu v zemi, z villy Kruševac u Podgorice telegrafoval Frant. Josefovi I o čestný mír. Telegram skládal ruský zástupce Obnorskij, radili k němu všichni cizí zástupci, francouzský jen stál na tom, aby ze začátečních slov: Veličenstvo, Vaše vítězné voje dnes obsadily moje hlavní město, bylo vynecháno: vítězné.

Podle H-y je tedy „nesmírně nemotornou" předhůzka, jakoby král byl za peníze o mír vyjednával a Lovčen vydal.

Lovčen byl ovšem pevností prvotřídní a při nějakých opatřeních (zákopy, podkopy, záseky a pod.) byl by se uhájil déle, snad napořád. Hubka sám při jednání o mír to černohorským velitelům domlouval, načež mu odpověděno: My jsme chtěli opevňovati, ale Francouzi nechtěli. H. podotýká, že neví, co v tom pravdy, ale později prý slyšel, že francouzský zástupce (Delaroche), domýšlivý „vieux artilleur", skutečně na Lovčenu radíval a pevnost jeho za nedobytnou prohlašoval, která proto žádného dalšího opevňování prý nepotřebuje.

Ročník XXXVIII. Číslo 7.

HLÍDKA.

Soud nad účastníky povstání v Praze r. 1621.

Jan Tenora.

Po bitvě na Bílé hoře a po útěku Fridricha Falckého dostavila se deputace stavů českých vedená nejvyšším hofmistrem Vilémem z Lobkovic ke knížeti Maximilianovi bavorskému a předložila mu podmínky, za nichž stavové chtějí císaře uznati zase za svého pána. V odpověď slyšela od knížete, že císař nebude se vázati žádnými podmínkami, nýbrž že požaduje bezvýminečné podrobení, a při tom Buquoy poznamenal, že všichni stavové bez výminky zasloužili si trest smrti. Slzy tekly stavům po tvářích, když mlčky vyslechli toto prohlášení. Potom Staré i Nové město podrobilo se beze všech výminek, a příkladu toho následovala také šlechta v Praze přítomná. Zase vedl je Vilém z Lobkovic ke knížeti a v řeči své slzy prolévaje pravil, že stavové nahlížejí, že se velice provinili proti pánu svému; že toho však srdečně želí a prosí knížete, aby se za ně přimluvil u císaře, jehož uznávati budou za jediného krále a pána svého, by je přijal zase na milost. Páni byli vyzváni, aby vydali všecky smlouvy konfederační, a aby holdovali králi svému.[1]) Učinili tak, a dali 13. listopadu 1620 od sebe revers, jímž poddávali se císaři, vyznávajíce, jak jim „srdečně lítostivé jest, že se proti J. Mti císařské jakožto našemu pořádnému, posloupnému, korunovanému, pomazanému a lehenskému králi a pánu pozdvihli,“ a zříkali se Fridricha a přisahali Ferdinandovi II věrnost i poddanost. Revers byl

[1]) Gindely, Dějiny českého povstání, III, 280—282.

podepsán a zpečetěn od 201 českých účastníků povstání, mezi nimiž na prvním místě byla jména českých pánů z Říčan, z Roupova, Harant, Budovec a j.[1]) Jím účastníci povstání zapřeli svou minulost, sami ukuli na sebe zbraň, sami soudili a odsoudili všecku svou dosavadní činnost od výbuchu českého povstání, i sebe samy. Revers ten skutečně byl „českou hanbou.“

Povstání bylo poraženo, císař zvítězil. Nemohlo býti zajisté pochybnosti o tom, že vítěz poražené potrestá. Seznam jejich provinění proti císaři byl veliký. Pozdvihli se, jak sami uznávali, proti svému pořádnému, posloupnému, korunovanému, pomazanému králi, sesadili ho s trůnu, zvolili si jiného krále, utkali se otevřeným bojem se svým panovníkem. K povstání svému přivedli i ostatní země koruny české. Proti králi svému uzavírali smlouvy s cizinou protestantskou i s tureckým sultanem, ano i se zeměmi, které posud Ferdinanda II za svého pána měly. Obléhali ho v sídelním jeho městě, používali proti němu všech zbraní a prostředků, usilovali proti němu i při volbě císařské, namáhali se ze všech sil o zničení jeho vlády, jeho moci i celého jeho rodu. Z poddaných stali se nepřátelé na smrt. Všecky pokusy a podniky vzbouřených českých stavů znamenaly v očích císařových i na celé jeho straně vyloženou velezradu. A velezrada se tresce, — každé právo na takový zločin až posud stanoví trest smrti.

Nelze si ani mysliti, že by poražení stavové čeští, poddávajíce se zase císaři, tak sami sebe klamali, aby očekávali beztrestnost. Prosba jejich ke knížeti Maximilianovi, aby se za ně přimluvil, jasně ukazuje, že jsou si vědomi viny, která zasluhuje trestu. Ale snad důvěřovali ujištění Maximilianovu, že bude šetřeno jejich života; než tu zapomínali, že sliboval za sebe a nikoli za císaře, ponechávaje všeho až do dalšího rozhodnutí císařova, — což vlastně byl jen odklad trestu. Jestliže pak spoléhali vůbec na přímluvu knížete, projevili zase naivní důvěřivost a neprozíravost, jakou již tolikráte během povstání ku své vlastní škodě osvědčili. Skutečně se jim nedostalo přímluvy, ba naopak proti nim k přísnosti raděno bylo císaři, jenž také byl přesvědčen, že státní zájem vyžaduje, aby byla potlačena opposice, která tak přerůstala. Trest na náčelnících povstání provedený měl býti na zastrašení všech podvratných živlů, a tím na upevnění moci panovníkovy. A pro trest bylo rozhodnuto hned na počátku po povalení povstání.

Jak trestati provinilé, o tom dali odpověď radové císaře Ferdinanda II, od nichž dožadoval se dobrého zdání také o otázce, zdali a

[1]) Chaloupecký, Palacký v archivu roudnickém. ČČH 1912, 334.

kterak měl by se hned dáti průchod právu na nejpřednější náčelníky povstání a odbojníky, a proti kterým mělo by se zvláště právem zakročiti. Císařští radové považovali potrestání odboje a povstání za požadavek spravedlivosti, a trest měl býti na příklad jiným; navrhnuto, aby všichni, kteří Fridrichu Falckému přisahali a hůře se neprovinili, byli potrestáni tím, aby všecky statky jejich staly se z dědičných buď manskými nebo poplatnými; trest oněch, kteří dvojnásobnou povinností k císaři, totiž poddaností a úřadem čili službou zavázáni byli, kteří však nepatřili mezi náčelníky, měl záležeti v tom, že mělo jim býti hrdlo darováno, ale statky jejich a jmění měly býti zabaveny; z náčelníků povstání měli někteří z vyšších stavů býti mečem popraveni, jiní pak z nižších stavů měli býti přísněji potrestáni vypověděním a statky jejich měly býti zabrány; uprchlíci měli býti pohnáni, a kdyby se nedostavili, měl proti každému býti vyrčen nález, patenty na ně vydány a jistá cena na jejich hlavu vypsána.[1])

Dobré zdání císařských rad shodovalo se s rozhodnutím císařovým trestati na hrdle a statku. Hned 1. prosince 1620 psal knížeti Liechtenštejnu do Prahy, aby se ujistil náčelníky povstání a jinými. Ale Liechtenštejn se rozpakoval, dovolávaje se odpovědi dané knížetem Maximilianem těm, kteří se poddali, že bude jejich života ušetřeno a že se za ně přimluví. Nechal jich tedy ještě na pokoji. Za to hned zakročil proti uprchlým ze země. Aby bylo vypátráno jejich movité zboží, a aby se ho zmocnil, začátkem prosince veřejným patentem sliboval udavačům jistý podíl z něho, a těm, kteří by je přechovávali, hrozil tresty. Krajským komisařům bylo poručeno, aby se všech statků a domů stavů odběhlých ujali a je k ruce císařově spravovali. Rovněž nařízeno, aby se zupomínaly dluhy povinné uprchlým povstalcům. Vůbec všecko jmění účastníků povstání mělo se zachytnouti.[2])

Něco později na nový rozkaz císařův z 9. prosince staral se kníže Liechtenštejn, aby se nevyvezly ze země nejlepší věci a movitosti odbojných pánů; měly býti na hranicích zadrženy. Předním prokuratorům uloženo, aby odevzdali seznam všech úpisů náležejících povstalým, které v rukou měli, a židům poručeno, aby všecky věci u nich zastavené nebo jim svěřené poznamenali a vydali.[3])

Při tom však myšlenky trestati skutečným trestem odbojné ne-

[1]) Tenora, Dobré zdání rad císařských pro Čechy a Moravu po bitvě bělohorské. Hlídka 1910. — [2]) d'Elvert, Weitere Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder im XVII Jahrhunderte. 17. Band der Schriften der hist.-statistischen Sektion, 4; Gindely, u. m. III, 280. — [3]) d'Elvert u. m. 6, 7.

spouštěl císař s mysli; napřed ovšem chtěl se jimi ujistiti, pokud jen možno. Dne 24. prosince zase ukládal knížeti, aby se domluvil s velitelem bavorského vojska Tillym, aby žádný již neuprchl, odběhlí aby byli podle možnosti vypátráni, a uvěznění aby nebyli propouštěni; ze statků a majetku odbojných nemělo nic býti odstupováno a prodáváno. Výslovně pak císař poroučí o Diviši Černínovi, hejtmanu hradu pražského, jenž byl také obviněn z účasti na povstání, ale té doby zase hejtmanský úřad zastával, aby mu ještě byl úřad ten ponechán, byl-li s vědomím knížete bavorského na něj dosazen; ale není-li tomu tak, aby byl z důležitých příčin s úřadu toho složen.[1])

V lednu 1621 rozšířil císař rozkazy své na určité osoby, „které byly nejpřednějšími buřiči a původy té nešlechetné rebelie“, a žádal na Liechtenštejnovi seznam bývalých direktorů a těch, kteří zastávali za povstání nějaký úřad proti císaři, a dotazoval se, proč posud podle jejich provinění proti nim nezakročil; vždyť podle přesvědčení císařova propadli hrdlem. Liechtenštejn se omlouval a své důvody a námitky dokládal zajímavým listem ze 17. ledna, jímž vypisuje také náladu v zemi. Dovolával se zaručení knížete bavorského, který když se Praha podrobila, každému bez výminky a rozdílu slíbil ochranu a jistotu života i majetku, a dosvědčoval, že od té doby nikdo nového přečinu se nedopustil, proto že mu nepřísluší, aby proti provinilým trest na hrdle předsevzal bez výslovného rozkazu císařova; poukazoval dále na to, že posud země Slezsko a Morava v poslušenství císařovo uvedeny nejsou, a kdyby se na těch, kteří se poddali na milost a nemilost, tak přísné tresty vykonaly, že by ty země buď do úplného zoufalství upadly, nebo že by činily nároky na těžké podmínky, a že by se na milost a nemilost císařovu nevzdaly; a ještě dokládal, že by provinilí buď všichni najednou musili býti jati, nebo druh po druhu, — aby najednou byli do trestu bráni, je nemožno, neboť není tolik posádek ani vězení, a aby druh po druhu, rovněž nelze, neboť kdyby v Praze byli provinilí do vězení dáni, zajisté uprchli by ti, kteří jsou na venkově, a tak by ušli trestu ti, kterých ještě teď bylo by lze zmocniti se. Připomínal pak, že nejpřednější strůjci povstání uprchli hned na počátku, a ti, kteří zbyli, pozbyli již všeho vlivu, všeliké zmužilosti a důvěry, tak že není se jich nijak obávati; vždyť v Praze zbylým dostává se jen pohrdání, posměchu a potupy od každého, i od jejich straníků, a žádný jich nemá ve vážnosti, jich nectí a jim nevěří. Po takovém rozkladu posílal však Liechtenštejn žádaný seznam direktorů a úředníků odbojných císaři.[2])

[1]) Tamže 8. — [2]) Tamže 11.

Nad předními strůjci povstání stahovaly se mraky a přikvačily na ně, opuštěné a tupené, skleslé a malomyslné. Napřed byli v čele a povýšeni nade druhé, napřed jim tito věřili a za nimi šli, — a teď vrtkavá přízeň lidská změnila se v opovržlivé odsuzování. Také všecka dřívější odvaha jejich ustoupila ustrašenému zděšení. Jakoby všecka síla byla vyčerpána, i nezbývalo než zapříti všecko dosavadní předevzetí a odprošovati a omlouvati se. Sám přední z povstalých pánů Joachym Ondřej hrabě Šlik v trpné resignaci uznával, že si vyhnanství zasloužil, a jen staral se, aby zachránil, co snad ještě zachrániti bylo lze. Psal v lednu knížeti Liechtenštejnovi a hleděl dojíti pro svou manželku a děti milosti, aby mohly užívati majetku po něm. Proto se mnohými důvody ospravedlňoval, že nebyl počátkem a původem vyhození místodržících z okna, nýbrž že se to dověděl teprve půldruhé hodiny napřed, a že z toho věrně zrazoval, ale obdržeti nemohl, aby se tak nestalo; že jesuité byli bez jeho vědomí a za jeho nepřítomnosti vyhnáni; že nikdy neradil, aby se duchovní statkové prodávali; že katolíci, duchovní i světské osoby, měli v něm věrného rádce a ochránce. Ve snaze očistiti sebe neváhal žalovati na druhé, na Jindřicha Matyáše z Thurnu a na Linharta z Felsu, že byli původci a počátkem všeho zla a neštěstí, ano, což ještě více jest, že před tím tajně se scházeli, důstojníky potichu ustanovili a vojsko najímali, než s tím veřejně na světlo vystoupili. Se Šlikem prý také bylo jednáno úskočně při volbě nového krále; o obrazoborectví u sv. Víta nevěděl rovněž nic, až druhého dne po tom, co bylo to výborné dílo vykonáno. Jenom náhodně dostal se do toho neřádu, a vpravdě může se mu toliko připisovati, že co do náboženství za schůze evangelických stavů v kolleji Karlově s jinými byl pevně zajedno, a že druhou apologii sám sestavoval a dal tisknouti, — ale k tomu byl oprávněn podle majestátu, a apologie hájí se sama svými doklady, jichž ještě nikdo nevyvrátil. Zakazoval se však a Bohem se dokládal, že chce věrně býti nápomocen, aby Horní a Dolní Slezsko brzy do moci císařovy se dostalo.[1])

Zatím co v Čechách i ostatních dříve povstalých zemích zavládla taková bezradná malomyslnost a nejistá obava, jak bude dále, — ale kdy již království bylo podrobeno, Morava se poddávala, Dolní Lužici opanoval kurfirst saský pro císaře, knížata a stavové slezští projevovali

[1]) Tamže 15—17. Kníže Liechtenštejn nařídil, aby manželce Šlikově byl poskytnut na výživu jeden dvůr, a žádal, aby Šlik na usmířenou provinění, k němuž sám se zná, znamenitou službu císaři učinil, aby země ony bez dlouhého vyjednávání císaři se poddaly.

ochotu zahájiti vyjednávání s kurfirstem, a kdy císař klonil se k tomu, že sám se do Čech vypraví, — ve Vídni zasedla zase rada císařská, aby uvažovala již o podrobnostech chystaného soudu nad provinilými, kterak by totiž nejsnadněji a nejvhodněji byli náčelníci spiknutí potrestáni, kdy by měli tito provinilci stiženi býti vězením, a jak a kým by se měl soud nad nimi osaditi. Radové neměli přímé odpovědi na otázky tak ožehavé a tak nebezpečně odpovědné, — nejraději by všecku odpovědnost ponechali původci těch otázek, císaři. Byli jen pro to, aby císař podnikl co nejspíše cestu do Čech, aby se sešel s kurfirstem saským za přítomnosti knížete bavorského, a při té příležitosti že by se mohl s nimi poraditi i o tom, jak provinilé souditi a trestati. Teprve při příchodu císařově aby byli náčelníci povstání jati a uvězněni, a soud aby byl osazen, při čemž aby nebyli nikterak pominuti a vyloučeni nejvyšší zemští úředníci čeští, pokud zůstali věrnými, neboť že nebude se souditi o urážkách, které se staly některým úředníkům, nýbrž o veřejných zločinech proti císaři spáchaných; pak žádný nebude moci císaři bráti za zlé, že nařídí spravedlivé potrestání provinilých.[1]) Z tohoto dobrého zdání probleskuje rada k umírněnosti a nekvapivosti.

Ale nerozhodné dobré zdání císařských rad bylo úplně marně dáváno. Více již vyhovovalo ještě jiné dobré zdání o těchto otázkách císaři podané. V něm ustupuje se od požadavku, aby za přítomnosti císařovy soud nad provinilými se konal, — je prý lépe a užitečněji popravy a krvavé tresty vykonati za nepřítomnosti panovníkovy; soud aby císař osadil ze všech svých soudních dvorů, zvláště osobami graduovanými, a několika znalými českých věcí, předsedou aby byl Liechtenštejn. Aby se však s vykonáním trestu příliš nekvapilo, a vyčkalo na průběh vyjednávání v Uhřích a ve Slezsku, a stalo se teprve po schůzce s kurfirstem saským a knížetem bavorským. Zatím by mohly některé osoby na soud nad provinilými ustanoveny býti, soud připravovati a podezřelé z útěku zatknouti.[2])

Podle tohoto dobrého zdání císař jednal i soud osadil. Jen k tomu nedošlo, aby do Čech jel a aby se sešel s kurfirstem saským a knížetem bavorským. Bez jejich účasti soud konán a vykonán, ač ovšem kníže bavorský také projevil, aby hlavní původci povstání potrestáni byli na

---

[1]) Tenora, Dobré zdání. . . . Hlídka 1910. — [2]) d'Elvert u. m. 46—49. Že toto dobré zdání není od Liechtenštejna, jemuž je Gindely (IV, 48) neprávem připisuje, viděti z obsahu, a že je z doby, než ještě byli jmenováni přísedící soudu, — tedy před 12. únorem, — poznati z připojených jmen osob, jež asi císař poznamenal jako přísedící soudu. Datum u d'Elverta: de praes. Martii 1621 nebude správné.

hrdle a zabráním statků; aby ti, kdož od císaře nějaký úřad měli, kdyby se i při povstání v první řadě nebyli súčastnili, také o své statky přišli, a aby ti, kteří se Fridricha Falckého jen přidrželi, zabráním části statků pokutováni byli.[1])

Když byl tedy dobrými zdáními v radě císařské i od knížete bavorského probrán dopodrobna s různých hledisk způsob zakročení proti nejpřednějším původcům povstání, rozhodnul se císař rychle zahájiti soud nad provinilými. Rozhodnul se pro soud mimořádný, před nějž by byli vinníci postaveni. Za členy tohoto soudu, jenž měl souditi osoby, život a statky odbojníků, zamýšlel císař jmenovati někdejší místodržitele Zdeňka ze Šternberka, Slavatu a Martinice a Jindřicha z Kolovrat, avšak pánové nepřijali povážlivého úřadu, který přinášel s sebou jen nevražení, výčitky, odpor a nenávist. Byli tedy jmenováni Karel kníže z Liechtenštejna předsedou, a za členy soudu nejvyšší hofmistr zemský Adam z Valdštejna, předseda soudu appellačního Fridrich z Talmberka, hejtman městský na Malé straně Krištof Vratislav z Mitrovic, říšští dvorští radové Wolf Vilém Laminger z Albenreitu, Ota Melander a Jan Wenzel, čeští appellační radové Melchior Gniess z Kobachu, Václav z Fliesenbachu a Daniel Kapr z Kaprštejna, a radové dolnorakouské vlády Kašpar Schwab a Pavel z Ello.[2])

Pro soudce byla vydána zvláštní instrukce 11. února 1621. Žalobníkem měl býti jeden člen tohoto soudního sboru, a při soudě mělo býti zavedeno zkrácené řízení: při žalobě neměl se pouštěti do dokazování viny obžalovaných, nýbrž měl jen ukázati k tomu, že co se vinníku přičítá, jest věcí obecně známou, a že tím je zločinný úmysl dokázán, načež měl žádati jeho odsouzení a odpravení. Soudcům bylo uloženo, aby rychle v řízení soudním pokračovali a nedávali žalovaným žádné příležitosti, jíž by se průběh soudu zdržoval; také měli ostře vystupovati proti obhájcům, jimž by některý žalovaný své obhájení svěřil. Povstalce, kteří utekli, měli odsouditi statků.[3]) Přelíčení mělo se díti v řeči německé s těmi, kdo německy uměli, s ostatními pak česky. Žaloba zněla na zločiny odboje, velezrady, porušení lantfridu a urážky císařovy, — tedy výhradně pro politická provinění.

Ještě však dříve nežli soud byl osazen, byla vedena proti účastníkům odboje rozhodná rána. Kníže Liechtenštejn váhal proti nim za-

[1]) Gindely u. m. IV, 39. — [2]) Falke, Geschichte des fürstl. Hauses Liechtenstein, II, 389—391; d'Elvert u. m. 215. — Platu měli: učenci 200 zl., rytíři 250 zl., pán z Talmberka 300 zl., hofmistr Valdštejn 350 zl. měsíčně; d'Elvert, Beiträge III, 152. — [3]) Gindely u. m. IV, 47.

kročiti bez výslovného rozkazu císařova, dostal ho tedy. Listem ze 6. února poroučel císař bez ohledu na námitky Liechtenštejnovy zatknouti a uvězniti podle přiloženého seznamu všecky direktory v Praze přítomné, a také druhé osoby, které měly účast jako vyslaní od vzbouřených stavů proti císaři, které rozšiřovaly spisy císaře snižující nebo jinak proti své přísaze a povinnosti těžce se provinily; pánové a rytíři měli býti vsazeni na hradě do Bílé věže a jiných vězení; nepřítomní, kteří neuprchli, měli býti pohnáni listy, uprchlíci veřejnými edikty, a kteří by se dostavili, měli býti rovněž uvězněni. Ostatní poznamenané osoby měly zaručiti, že se ze svých domů a příbytků pod ztrátou hrdla, cti a statků nevzdálí a pokojně tam zůstanou až do dalšího císařského rozhodnutí, a měly rukou dáním slíbiti, že se zdrží všech zlých úkladů, psaní a všeho, co by mohlo býti na urážku císaře a proti němu. Statky uprchlíků, pokud se tak ještě nestalo, měly hned býti zabrány a nikomu nevydávány, statky těch, kteří v zemi ještě zůstali, měly býti sepsány a seznam jich císaři zaslán. Až se tak stane, a až císař bude o tom bez prodlení zpraven, zařídí další.

Seznam osob, které měly býti uvězněny, obsahoval jména všech bývalých direktorů: Bohuchval Berka z Dubé, Vilém starší z Lobkovic, Pavel z Říčan, Václav Vilém z Roupova, Joachym Ondřej hr. Šlik, Václav z Budova, Jan Albin hr. Šlik, Radslav ze Vchynic, Václav Berka, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, Prokop Dvořecký z Olbramovic, Bohuslav z Michalovic, Fridrich z Bílé, Jindřich Ota z Losu, Jan Vostrovec, Humprecht Černín z Chudenic, Šťastný Václav Pětipeský z Chýš, Petr Milner z Milhauzu, Martin Fruewein z Podolí, Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu, Daniel Škreta Šotnovský ze Závořic, Jan Oršinovský z Firstenfeldu, Valentin Kochan z Prachové, Tobiáš Šteffek z Koloděj, Václav Písecký z Kranichfeldu, Krištof Kober z Koberšperku, Jan Šultys z Felsdorfu, Maximilian Hošťálek z Javořice, Benjamin Fruewein z Podolí.

Rovněž měli býti uvězněni: Krištof Harant z Polžic, Ladislav Zejdlic z Šenfeldu, Diviš Černín z Chudenic, Adam Lokšan, Adersbach Berka, Wolfgang Hozlauer, Ehrenfrid Berbisdorf, Pavel Kaplíř, Jan starší z Bubna, Smil z Michalovic, Vilém Konecchlumský, Dr. Jan Jessenius, Jan Baptista Eisen, Dr. Leander Rüppel, Dr. Jiří Hauenschild, Dr. Kašpar Luk, Eliáš mladší Rozín, Šimon Sušický, Jan Kutnauer, Abraham Engel z Engelsperka, Pavel Škreta, Melichar Teiprecht, Jakub Hýbl, Lukáš Karban, Pavel Ješín, Baltazar Plavic (Globič), František Blumberger, Bonaventura John, Dr. Matyáš Borbonius, Ondřej Stegman (Steigmann), Jiří Závěta, Mikuláš Diviš. A dodávalo se, aby

byli uvězněni také druzí přední strůjci povstání, zvláště také ti, kteří sloužili vojensky proti císaři, kteří by mohli býti vypátráni.

Doma u vězení měli dlíti a rukou dáním slíbiti: Jiří z Talmberka, Štěpán ze Šternberka, Karel Mracký, Kašpar z Žerotína, Fridrich Švihovský z Risenberka, Trčka, Jan Starší z Ríčan, Zdeněk Malovec, Bohuslav Víta, Jan Adam z Roupova, Beneš Břemský, Jan starší z Talmberka, Ctibor Vrchotický, Jan Litvín z Říčan, Jaroslav Ota z Losu, Jindřich hrabě z Guttenštejna, Purkart Střela, Ladislav Sekerka, Adam Krištof Sezima, Jiří Audrcký, Diviš Lacembok Slavata, Krištof Kaplíř, Jan Milner, Jan starší Bukovanský, Jan Jiří z Wartenberka, Jan Pelhřimovský, Zikmund Prandl (Švantl) z Písku, Jan Chvátal z Tábora.[1])

Než list císařův poslaný 7. února do Prahy dostal se nedopatřením do Drážďan, odkud byl Liechtenštejnovi doručen teprve 20. února. Knížeti bylo poslechnouti rozkazu. Hned povolal k sobě nejvyššího hofmistra Adama z Valdštejna a vojenské velitele Tillyho a Valdštejna a generalního komisaře Pavla Michnu a po úradě s nimi poslal k pánům a rytířům, kteří měli býti zatčeni, po několika poslích nařízení, aby se k němu o druhé hodině odpoledne dostavili, že jim má oznámiti dekret císařský. Osoby ze stavu městského měli před sebe povolati císařští rychtáři.

Snad Tilly dal direktorům výstrahu, ale nebylo jí poslechnuto; bezpečili se asi pánové na ujištění bavorského knížete Maximiliana. K Liechtenštejnovi skutečně dostavili se Vilém z Lobkovic, Pavel z Říčan, Václav z Budova, Kašpar Kaplíř, Prokop Dvořecký, Bohuslav z Michalovic, Šťastný Václav Pětipeský a Diviš Černín. Bylo jim oznámeno, že jsou obžalováni pro velezradu a že musejí zůstati ve vězení. K večeru byli uvězněni v úřadě purkrabském, Diviš Černín v Bílé věži.

[1]) d'Elvert, Weitere Beiträge . . . 21—23.

Tu es Petrus.

Apologeticko-exegetická studie o Mt 16, 17—19.

Dr. Tomáš Hudec.

I.

„A Ježíš odvětiv řekl: Blahoslavený jsi, Šimone, synu Janův! Neboť tělo a krev nezjevilo toho tobě, nýbrž Otec můj, jenž jest v nebesích! A já pravím tobě: Ty jsi Petr (t. j. skála) a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského, a cožkoli svážeš na zemi, bude sváno i na nebi a cožkoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi.“ (Mt 16, 17—19)

Tyto tři verše v evangeliu sv. Matouše jsou klassickým místem, kterým katolická církev od nejstarších dob odůvodňuje své učení o primátu sv. Petra a jeho nástupců, římských papežů. Kristus slibuje Petrovi, že bude skalou, na které zbuduje svou církev, že mu dá klíče království nebeského a že v nebi bude potvrzeno to, co on zde na zemi nařídí neb zakáže. Zaslíbení, které tu bylo Petrovi dáno, je sice vysloveno obraznými rčeními, ale smysl obrazů těchto je každému nepředpojatému čtenáři jasný, a také důsledky zaslíbení onoho pro Petrovy nástupce vyplývají ze slov Kristových s logickou a železnou nutností. Je-li Petr skalou, na níž spočívá Kristova církev tak jako budova na základě, musí míti v církvi nejvyšší autoritu, jurisdikci a vládu; musí také, když autoritativně rozhoduje ve věcech víry a mravů, býti neomylným, poněvadž jinak by přestal býti pevným základem církve, nemohl by, podroben jsa bludu, vykonávati úřad klíčů, ani v nebi by nemohlo býti potvrzeno, co by mylně v církvi nařídil neb zakázal.

A dále, jelikož církev, království Kristovo na zemi, má trvati až do konce světa a až do konce světa přislíbil Kristus církvi svoje přispění, proto ona nejvyšší jurisdikce a neomylnost nemůže býti omezena na osobu Petrovu, nýbrž musí trvati dále v jeho právoplatných nástupcích, římských papežích.

Starší protestanté lpěli na liteře Písma a neodvážili se proto na znění slov Kristových nic měniti. Užívali různých, často i naivních prostředků, aby jasný smysl Kristova zaslíbení zatemnili a zvrátili.

Pro moderní protestantismus, který převážnou většinou pluje ve

vodách rationalismu, litera Písma přestala už dávno býti nedotknutelným a nezměnitelným podkladem víry. Jeho zástupci používají proto ke stejnému cíli — k popření a odstranění zaslíbení Kristova — jiných a radikalnějších prostředků, jichž jim poskytuje tak zvaná vyšší kritika, a pokoušejí se její pomocí dokázat, že dotyčná slova Kristova buď zcela, neb aspoň z části, k původnímu textu evangelia nepatřila, nýbrž že jsou interpolací pozdějších dob.

Než ona vyšší kritika není ve skutečnosti než souhrnem úplně subjektivních a libovolných domněnek jednotlivých učenců, kteří pouze v jedné věci se shodují: v tom totiž, že tradiční katolický výklad Mt 16, 17—19 popírají. Ve všem ostatním se mezi sebou rozcházejí a vzájemně se potírají. Jestli kde, tož právě při výkladě zmíněného místa rationalistická exegese jest opravdovým Proteem, který každou chvíli a u každého kritika mění svou tvářnost. Katolický čtenář, když přehlíží dlouhou řadu těch různotvárných mínění a názorů, mimovolně cítí, jak pravdivá jsou slova: Veritas est una, error autem multiplex.

Také apoštolé t. ř. čs církve, jimž ono zaslíbení Kristovo u sv. Matouše je právě tak nemilé a nepříjemné jako protestantům, chápou se v boji proti primátu římského papeže ochotně všech zbraní, kterých jim při výkladu Mt 16, 17—19 v takové hojnosti a rozmanitosti poskytuje starší i moderní protestantská exegetická věda. Nemělo by ani účelu ani smyslu, kdybychom chtěli všechny nekatolické výklady Mt 16, 17—19 ve všech jejich odstínech zde uvádět, rozebírat a vyvracet. To patří do historie protestantské exegese. Postačí zcela, když v těchto řádcích vytkneme hlavní směry, jimiž se tu nekatolická exegese ubírá a když názory hlavních jejích stoupenců z novější doby uvedeme a vyvrátíme.

Můžeme tedy u nekatolických exegetů rozlišit čtyři hlavní směry, které se od sebe rozeznávají větším nebo menším radikalismem, s jakým náš zmíněný text vykládají.

První a nejradikálnější směr tvrdí, že Mt 16, 17—19 k původnímu textu prvního evangelia vůbec nepatří, nýbrž že je to pozdější interpolace, která snad až ke konci 2. století byla do evangelia podloudně vložena, a to za tím účelem, aby byly odůvodněny nároky římské církve na všeobecný primát. Tuto thesi hájí na př. modernista Schnitzer.

Druzí, poněkud méně radikální praví, že máme sice v Mt 16, 17—19 původní text evangelia a původní výrok Kristův, že však náš text je pozměněn a interpolován ve smyslu římské církve. Tak Wernle a hlavně Harnack.

Třetí třída exegetů kloní se k názoru, že celý náš text, tak jak stojí v prvním evangeliu, je původní jeho součástkou, že však to není výrok či logion pronesené samým Kristem, nýbrž že slova ona jsou výrazem mínění prvotní jerusalemské církve a Kristu byla teprv ex post do úst vložena. Sem patří Spitta, Joh. Weiss, Bultmann.

Konečně čtvrtou a poslední třídu tvoří konservativní a věřící protestanté, kteří sice místo uznávají i za původní součást evangelia i za authentický výrok Kristův, avšak pokoušejí se smysl zaslíbení Kristova změniti a jeho vztah na primát jak Petra tak i římských papežů popříti. Tak Ber. Weiss, Zahn, Godet a j.[1])

II.

Schnitzer, kterého jsme uvedli jako zástupce první třídy rationalistických exegetů, ve svém spise[2]) praví, jak už podotčeno, že veršů Mt 16, 17—19 v původním textu prvního evangelia vůbec nebylo, nýbrž že jsou interpolací římské církve z konce II. století. Dva důkazy uvádí Schnitzer, jenž ve svém spise sebral vše, co ve starší protestantské exegesi mohl pro svůj názor nalézti. Předně, že Marek (8, 29) a Lukáš (9, 20) na parallelních místech svých evangelií uvádějí sice vyznání, jímž Petr prohlásil a uznal Ježíše za Mesiáše, avšak onoho zaslíbení Kristova, jak je má Matouš, u žádného z těchto dvou evangelistů není. Druhým důkazem prý je ta okolnost, že Otcové apoštolští a nejstarší církevní spisovatelé II. století nikde Mt 16, 17—19 necitují.

Oba tyto důkazy — na to třeba předem poukázati — jsou argumenta ex silentio. Mezi důkazy jsou, jak známo, důkazy z mlčení nejslabší. Průkaznou sílu mají jen tehdy, když by autor se zřetelem na okolnosti býval nucen to neb ono místo citovat a když jeho mlčení jinak se vysvětlit nedá než tím, že dotyčného předmětu neb místa neznal. Kde však takové nutnosti nebylo a kde se nedá dokázat, tam argumentum ex silentio nic nedokazuje. Mlčení spisovatelovo musíme

---

[1]) Z novější katolické literatury jednající o tomto předmětu vedle komentářů a apologií uvádíme: Tillmann, Jesus und das Papsttum. Köln 1910. — Dausch, Kirche und Papsttum — eine Stiftung Jesu. Münster 1916. — D'Herbigny, De Deo universos evocante . . . Paříž (Beauchesne) 1920. — Fonck, Tu es Petrus. „Biblica". Řím 1920. — Kneller, Über die ursprüngliche Form von Mt 16, 18. Innsbr. Zeitschrift für kath. Theologie 1920. — Sickenberger, Eine neue Deutung der Primatstelle Mt 16, 18. Theologische Revue, Münster, 1920.

[2]) Schnitzer, Hat Jesus das Papsttum gestiftet? Augsburg 1910.

v takovém případě připisovat pouhé náhodě nebo příčině nám blíže neznámé. A tak je tomu i u Marka a Lukáše, kteří zaslíbení Kristova daného Petrovi pomíjejí mlčením.

Pravda jest, že Marek i Lukáš vypravují o vyznání, v němž Petr u Cesareje Filipovy prohlásil Ježíše za Mesiáše. A pravda rovněž jest, že žádný z nich neuvádí zaslíbení, kterým Pán odměnil Petra za jeho mužné vystoupení.

Než takových míst, kde jeden ze tří synoptiků uvádí slova Kristova a kde druzí dva evangelisté neb jeden z nich o nich mlčí, je celá řada! Z toho však nikterak neplyne, že by takové výroky Kristovy, které jsou pouze u jednoho ze synoptiků a nikoliv u všech tří, nebyly authentické! Vždyť Marek nemá ve svém evangeliu ani Horského kázaní ani Modlitby Páně, a přece právě tyto části patří, i dle doznání rationaliatických kritiků, k nejpůvodnějšímu a nejjistějšímu, co se nám z řečí Páně dochovalo.

Tážeme-li se ovšem po příčině, proč Marek a Lukáš mlčí tam, kde první evangelium mluví, tu v některých případech příčinu onu můžeme udati, v jiných zase musíme doznati, že nám není známa. Že na př. Marek a Lukáš neuvádějí prudké řeči Kristovy proti fariseům a zákoníkům, o nichž podává zprávu Matouš, toho příčinu známe: Marek a Lukáš určili svá evangelia obráceným pohanům mimopalestinským, kteří pro onen zápas Kristův se zástupci palestinského židovstva neměli ani zájmu ani pochopení.

Ale proč Marek neuvádí Modlitby Páně, proč nevypravuje o pokušení Kristově na poušti, ačkoliv o něm, jak patrno z 1, 13, dobře věděl? To jsou záhady synoptické otázky čili vzájemného poměru tří prvních evangelií, záhady to, o kterých musíme prostě doznat svoje Ignoramus.

A tak nemůžeme s určitostí říci, proč Marek a Lukáš o zaslíbení Kristově Petrovi mlčí. Na nejvýše lze tu vyslovit domněnku více méně pravděpodobnou. Už Eusebius upozorňuje, že evangelium Markovo je sepsáno dle kázání Petrova a že Petr ze skromnosti mlčel o svých přednostech a výsadách. Proto nebylo o zaslíbení primátu v Markově evangeliu zmínky, a proto i Lukáš, který použil evangelia Markova jako pramene, následkem toho rovněž zaslíbení onoho neuvádí. — Schanz ve své Apologii (III 1898 str. 406) míní, že se zřetelem na pohanské vrchnosti a na postavení křesťanů v říši římské evangelisté Marek a Lukáš musili ve svých spisech pomlčet o ledačems, co sice bylo předmětem ústního kázání, co však v literárním spise přístupném i pohanům snadno

mohlo vyvolat zakročení římské vlády. Sem patřily především věci týkající se církevní organisace, a tudíž i primát: z té příčiny oba evangelisté o zaslíbení primátu pomlčeli. — Kneller v uvedené stati (164) je zase toho názoru, že synoptici podávají ve svých spisech jen to, co tvořilo vyučování katechumenů před přijetím křestu. Hlubší nauky a nesnadnější tajemství, jak vidno z katechesí sv. Cyrilla Jerusalemského, bývaly křtěncům sdělovány až po křestu. Rozsah katechetické látky, v níž byli křtěnci přede křtem vyučováni, byl v různých církvích různý. V těch církvích, pro něž Marek a Lukáš svá díla určili, primát nebyl předmětem onoho katechetického vyučování, a proto žádný z evangelistů ani o jeho zaslíbení se nezmiňuje.

Ať už některá z těchto vypočtených domněnek je správna nebo ne, tolik jest jisto, že mlčení Marka a Lukáše, jako v jiných případech tak i v tomto, není a nemůže býti důvodem proti původnosti místa u Mt.

*

Ještě slabší, a to nepoměrně slabší je druhý důvod, kterým Schnitzer se pokouší dokázat pozdější interpolaci místa, totiž mlčení nejstarší křesťanské literatury v II. století o zaslíbení Kristově. Slabším je důvod tento proto, poněvadž ono domnělé mlčení literatury II. stol. jest nejen pouhé argumentum ex silentio, ale ani neodpovídá skutečnosti. II. století o onom zaslíbení Kristově nemlčí, ale zřetelně mluví!

Je pravda, že naše nejstarší řecké rukopisy Nového zákona pocházejí teprve ze čtvrtého století. Starších rukopisů se nám nedochovalo. Vinu toho nese okolnost, že před stoletím čtvrtým se novozákonné spisy vesměs opisovaly nikoliv na trvalém pergamenu, ale na papyrusu, látce to velmi křehké a která, užívá-li se jí častěji, brzo propadá zkáze. Snad mezi papyrusy egyptskými, jichž bylo v posledních letech tolik nalezeno, šťastná náhoda přinese nám text prvního evangelia staršího původu než je čtvrté století. Papyrus objevený Freerem a Washingtonem[1]) a obsahující značnější část evangelia Markova, opravňuje do jisté míry tuto naději. Zatím však nemáme ani řeckého textu ani překladu Nového zákona staršího nežli ze 4. století.

Ale rozumí se samo sebou, že onen text uchovaný v kodexích ze 4. století představuje nám text mnohem starší, od staletí v církvi užívaný.

---

[1]) Viz Revue biblique 1921 str. 37.

Co se pak týká Mt 16, 17—19, tu všechny řecké kodexy i všechny překlady bez výjimky ony verše obsahují a to ve znění naprosto shodném s naším obvyklým textem! Nové kritické vydání Nového zákona, jež pořídil von Soden, uvádí verše ony bez jakéhokoliv význačnějšího variantu. To musí býti pro střízlivého kritika důkazem, že i ono místo, právě jako ostatní části, patří k authentickému textu prvního evangelia a že je tedy původu apoštolského.

Nadarmo se Schnitzer odvolává na syrský překlad evangelií zvaný obyčejně Syrus sinaiticus, objevený r. 1892 a představující prý nejstarší syrský překlad našich evangelií. V kodexu schází 17 listů a mezi jinými i Mt 16, 15—17. Že by syrus sinaiticus nebyl obsahoval zaslíbení Kristova, t. j. 16, 17—19, nelze naprosto ničím odůvodniti. Pravý opak dokazuje druhý příbuzný syrský překlad Syrus Curetonius, který má obvyklé znění onoho místa.

K svědectví kodexů přistupuje užívání Mt 16, 17—19 ve starokřesťanské literatuře, které Schnitzer sice popírá, které však můžeme sledovati až do první poloviny II. století.

Že počínaje Klementem Alexandrijským a Origenem všichni sv. Otcové zaslíbení Kristovo Petrovi znají, a to v onom znění, jak je nám dochováno: to všichni připouštějí a připustiti musejí.

Než už Tertullian, činný v posledních desítiletích II. st. zná a uvádí Mt 16, 17—19. Na doklad jen dvě místa.

Ve spise De praescript. haereticorum c. 22 čteme: „Latuit aliquid Petrum aedificandae ecclesiae petram dictum, claves regni caelorum consecutum et solvendi et alligandi in caelis et in terris potestatem?“

V době, kdy se stal už montanistou a byl tedy ve sporu s římskou stolicí, píše ještě ve Scorpiace c. 10: „Memento claves eius (caeli) hic Dominum Petro et per eum ecclesiae tradidisse.“

Tyto dva citáty dokazují, že Tertullian měl ve svém novozákonním textu místo ono tak, jak je máme my, a že o nějakém odlišném, neinterpolovaném znění neměl ani tušení, jinak by byl toho v boji proti římské stolici použil. A předloha jeho byla zajisté starší než on! (P. d.)

Z náboženských dějin Horácka.

Podává AUGUSTIN NEUMANN. (Č. d.)

Dvě léta po příběhu s falešným poustevníkem, totiž roku 1748, potkáváme se s poučným případem z panství kunštátského. Je to případ pekaře Františka Pěty z Kunštátu. Na základě něho poznáváme dvojí věc: Nekatolíci na Horácku byli pode dvojím vlivem, a to pod vlivem saským a uherským. Dle soudního protokolu Pěta vypověděl, že pocházel z katolických rodičů, po katolicku byl také vychován a teprve před čtyřmi roky odpadl k luteránství. Hlavní podíl na odpadu měli saští agenti. Pěta totiž byl po celý jeden rok v Sasku v Lubné, kde četba, styk s luteránskými učiteli a — podávání pod obojí učinilo z něho luterána.[1]) Po této změně věděl dobře, že doma nemůže zůstati, i odešel do Uher, a sice do Trenčína. Příčina, pro kterou se tam odebral, jest povšechného významu, vysvětlujíc tak silnou tehdy uherskou emigraci. Česká kancelář totiž při jeho záležitosti sdělila dvorské kanceláři uherské, že poslední dobou odchází velmi mnoho moravského lidu do Uher — k vůli sňatkům.[2]) Zvláště byli mezi nimi súčastněni příslušníci vyznání augšburského. Z toho je patrno, že mezi nekatolíky, jako před tím, tak i později, se stále ještě jevil odpor proti katolickým sňatkům;[3]) nechtějíce pak žíti nesezdáni, raději se utíkali za hranice, by tam uzavřeli sňatek dle svého vyznání.

Pětovi se vedlo v Trenčíně zle. Jako uprchlík byl dán městem do šatlavy, kde — podle císařského nařízení — každý úterek a sobotu dostával pouze chleba a vody. K němu do vězení docházeli jesuité, by ho poučovali o náboženství katolickém. Jinak trávil svoji vazbu tím, že v železech zametal trenčínské ulice. Městu se ale mnoho nelíbil. Hlásilo totiž, že je to neústupný nekatolík, a vidouc patrně předem marnost všeho namáhání ohledně jeho návratu ke katolictví, prohlásilo, že jej pošle zpět na Kunštát, když se do půl roku neobrátí.[4]) Totéž prohlásil i soud v Trenčíně.[5]) O dalších Pětových osudech nevíme, ale můžeme se domnívati, že s ním skutečně nespravili nic. V srpnu se totiž císařovna Marie Terezie obrátila přímo na město Trenčín se žádostí o vydání Pěty hrdelnímu soudu kunštátskému.[6])

---

[1]) Tamže, Trenčín 22. dubna 1748. — [2]) Tamže, Přípis čes. kanceláře dvorské. [3]) Rezek, u. d. I, 26. — [4]) R, 11, 19—38, Město Trenčín, 22. dubna 1748. — [5]) Tamže, Soudní akt ze dne 22. dubna 1748. — [6]) Přípis ze dne 19. srpna 1748, tamže.

Téhož roku měla kunštátská vrchnost ještě jinou mrzutost. Někdy počátkem prosince (1748) utekl z kunštátského vězení Josef Hameřík z Blažkova na panství pernštýnském. Hameřík se tam dostal pro velmi horlivou agitaci mezi mládeží. Olomoucká konsistoř o tom uvědomila úřady přípisem ze dne 19. prosince 1748, které záhy na to zahájily pátrání.[1]) Vláda poslala dotazník na panství pernštýnské, by se o Hameříkovi přesně informovala. Bedřich Naske,[2]) hospodářský hejtman na Rožince, podal vládě vyjádření, které stíhanému agitátorovi přitížilo velice. Netoliko potvrdil jeho činnost mezi mládeží, nýbrž kromě toho ještě napsal, že Hameřík byl roku 1745 členem zlodějské bandy („Diebsbande"), chodil se zbraní v ruce po lese, a když ho jednou tak v lese překvapili, málem by býval zastřelil jednoho poddaného, kdyby mu býval hajný neodstrčil pušku. Hameřík asi za nedlouho byl chycen, neboť uvedený hejtman o něm píše, kterak eskorta jej odvedla na zámek kunštátský. Odtud pak jej vedli na Špilberk. Byla to hlídka velmi silná, sestávajíc z jednoho důstojníka a poddůstojníka, tří desátníků a dvaceti mužů.[3]) Tam měl zůstat až do vynesení rozsudku,[4]) o kterém nevíme, jaký byl. Případ Hameříkův nám předvádí nového činitele v prostonárodním hnutí, totiž práci omladinskou za účelem zajištění budoucnosti protestantství.

Jak mezi omladinou nekatolíci působili, o tom nám zaznamenal pamět Ehrenberger dle svědectví starce narozeného kolem roku 1750. V obci (Věstíně?) farnosti olešnické usadil se hostinský, který dovedl si úplně připoutati chasu. Hospoda stala se jejím dostaveníčkem, kde šenkýř působil na ni nejprve posmíváním. Když rodičové se ubírali společně do kostela, říkával: „Už zase ta hloupá housata za houserem táhnou!" Jindy mládeži přímo znechucoval kostel, a zvláště zimního času tam chodit zrovna za hřích vyhlašoval. „Za takové nepohody tolik hodin ve sněhu se brodit je ztřeštěnost! Tu běží o zdraví, o život — takových obětí Bůh nežádá." . . . Mnohý svedený proti hlasu pokušitele jen slabě se bránil a na Boha a na povinnost katolíka zapomenuv, toliko na rodiče ukazoval, řka: „Ale co by tomu naši řekli?" „Bloude, vklouzni do hospody! Posedíš v přístěnku, aby tě nikdo neviděl, až uhlídáš svůj čas, vytratíš se zadními dvířkami, a kdo bude vědět, byl-lis v kostele čili nic?"[5]) Není divu, že mládež se víře rodičů brzy odcizovala, neboť dle starce „za takové změny odpolední a večerní pobožnosti

[1]) R, 11, 19—38. — [2]) Tamže, Rožinka, 19. února 1749. — [3]) U. m. Hlášení účitelného vojen. hodnostáře ze dne 3. března 1749. — [4]) Tamže, 18. března 1749. — [5]) Ehrenberger, Červená střecha mezi lesy, 33.

u Božích muk zponenáhla zanikaly . . . přicházel ještě kovář, některý starší soused, ňáký výměnkář, pár babiček a dost!"[1]) Známka vymírajícího katolictví! Když pak došlo k volbě rychtáře, tedy mladí hospodáři si zvolili hospodského, a dědina byla jeho, jak níže při toleranci poznáme.

Počet uprchlíků kolem r. 1750 byl opravdu značný. Máme výkaz olomoucké konsistoře z roku 1751. Většinou byli v Subotišti a v Myjavě. V Subotišti byli: Vít Koza z Jimramova (již roku 1743) s dětmi Danielem Janem, Kateřinou a Juditou, Jan Polévka z Jimramova s dvěma dětmi, Václav Tománek rovněž z Jimramova. Z Olešnice tam byla Anna, dcera Jana Berana.[2]) V Myjavě byli: Matěj Vichta (již 1743) z Unčína a František Ambrož z Ubušína.

V době tak čilé agitace nekatolické potkáváme se opět se starým zjevem, lhostejnosti duchovních správců! Je to farář novoměstský Ludvík Reš, kterého dle protestantských pramenů[3]) citovala dne 25. listopadu 1747 olomoucká konsistoř, aby se zodpovídal pro nedbalou censuru nekatolických knih. Po vyšetřování prý byl zbaven úřadu a dán do kněžské káznice ve Vyškově, kde za tři léta zemřel. Co jest na věci pravdy, o tom se v pramenech nekatolických nedočítáme, ale nikdy nelze souhlasiti s jejich zprávou o krutém pronásledování majitelů zapovězených knih za následujícího faráře Josefa Tadeáše Monse-ho. Uvádíme záznam nekatolický doslovně:[4]) . . . „tím krutěji sobě počínal za nástupce jeho (Rešova) faráře Monse pověstný kaplan Kořisko, jenž co inkvisitor kacířů bral denně 1 zl. zvláštního platu. Od toho byl mezi jinými při čtení Písma dopaden jistý tajný evangelík v Kuklíku, jehož jméno zde na zemi v zapomenutí přišlo; tenť v zámku Novoměstském byl uvězněn a tak zbit, že měl až košili krvavou. Byv pak propuštěn, nedal si košili tu vyprati, ale schovav ji, přikázal, aby v ní, až zemře, do rakve byl položen, což se skutečně stalo." Farní kronika novoměstská mluví skutečně o krutém bití na zámku a ne jediné osoby, nýbrž více osob, jen že to nesouviselo s knihami ani s kněžími katolickými. Farář Pausa napsal ve svých pamětech o tom tolik: Za velikého hladu chodili podruzi na panské ryby. Čtyři byli chyceni a vrchní Josef Franzl dal je tak stlouci, že jeden zůstal mrtev ležeti na lavici. Před tím, dne

[1]) U. d., 34. — [2]) R, 11, 45. Výkaz ze dne 3. května 1751. Beranová jest uvedena špatně, jako »Holešoviensis«. Poněvadž se výslovně uvádí jako poddaná z Kunštátska, tedy tím odpadá Holešov i Olešná na Novoměstsku a dá se jedině mysleti na Olešnici. — [3]) Památník ref. církve československé, 182 a Paměti rodiny Šírovy v Pausově »Chronicon Neostadiensis parochiae«, II, 312. (Far. arch. Nové Město.) — [4]) Památník ref. církve, u. m.

17. května 1759, stloukl dráb Tomáš Hanych na rozkaz direktora Karla Orla pacholka Tobiáše z Hříště tak, že zůstal rovněž na místě mrtev. Když pak se farář (Monse) o tom dověděl, tu netoliko věc neschvaloval, nýbrž si písemně na tuto nelidskost stěžoval u vrchnosti. Od té doby ho vrchnostenští úředníci velice nenáviděli. Jaká zášť proti němu byla, toho nejlepším dokladem jest chování manželky direktorovy. Když farář Monse umřel a pohřební průvod se ubíral kolem jejího bytu, tu ona, jsouc těžce nemocná, dala se donésti k oknu a volala: „Přece jsem (se) dočkala nepřítele svého na márech viděti!" Po jeho smrti nástupce teprve poznal, co jest míti vrchnostenské úřednictvo proti sobě. Utrhli mu totiž z roční dávky dříví pevných třicet sáhů![1]) Tak tedy za faráře Monseho byl naopak lid chráněn jediným farářem, kterému za to bylo až do smrti pykati.

Ohledně vlastních náboženských poměrů na Novoměstsku za faráře Monseho lze říci pouze tolik, že bylo pod dohlídkou konsistoře, důkaz to, jak špatně si tam stálo katolictví. Paměti rodiny Šírovy aspoň vypravují, kterak dne 12. března 1750 odejel z Nového města „Jan, biskupský administrator." Byl prý tam celých devět čtvrtí roku, pilně pátraje po zakázaných knihách.[2]) Možná, že jeho pobyt v Novém městě souvisel se suspendovaným farářem Rešem. V každém ohledu je to důkaz, že vůdčí orgány katolické považovaly náboženskou situaci na Horácku za vážnou, když dozor svěřily vysokému hodnostáři církevnímu.

Pak následovaly kroky jiné, a to předně missie. Roku 1753 konaly se missie na panstvích Nové město, Bystřice nad Pernštýnem, Kunštát a Letovice. Konali je jesuité, a to superior Jan Morávek s třemi kněžími: Jiřím Nachpárem, Ignácem Zimmerem a Františkem Goldgraberem.[3]) V Novém městě trvaly missie osm dní a konaly se patrně ve velikých rozměrech. Jesuité totiž kázali na náměstí a za missií chodili také do vesnic okolních, jak možno souditi dle postavení dvaceti missijních křížů ve farnosti.[4]) Jinak nevíme o missiích nic bližšího. O čtyry léta později (1757) se konaly missie v Boskovicích, Lysicích, Olešnici a v Jevíčku.[5])

Kromě toho dály se ještě jiné kroky na ochranu katolictví. Předně se jednalo o zavedení řádné duchovní správy. Již nahoře jsme naznačili, že přílišná rozlehlost farností znemožňovala knězi řádné působení mezi lidem. Proto již roku 1701 přeložila Anna Žofie z Bernstättu[6]) jimra-

[1]) Paměti Pausovy, I: Josef Tadeáš Monse — [2]) Tamže, díl II, str. 312. — [3]) R. 11. — [4]) Farní archiv Nové Město. Pausa, Chronicon Neostadiensis parochiae, 1, z roku 1753. — [5]) R, 11. — [6]) Volný, Kirch. Top. II, 2, 391.

movského kaplana do Krásného, které jsouc v lesích, poskytovalo výborný útulek luteránům. Však ani to nestačilo, a proto Krištof svob. pán z Lilienthalu věnoval 4500 zlatých na zřízení missionářské stanice jesuitské v Krásném.[1]) Jesuité tam působili jmenovitě v letech 1764—66 a 1770—87, leč bez výsledku. Zrovna tak došlo k založení (1764) kaplanství na Heralci (u Nového města), kde však byly poměry lepší nežli v Krásném. Tam totiž obě spojené obce již deset let před tím (1754) samy žádaly, by se u nich každou neděli sloužila mše sv.[2]) I na panství kunštátském došlo té doby ke zřízení expositur, a to v Rovečíně (1767) a v Sulkovci (1766).

Kromě toho se měly posice katolictví zajistiti školní výchovou. Poučný případ máme z Jimramova. Antonie svob. paní z Walldorfu poznavši, jak silni jsou jimramovští nekatolíci, založila tam roku 1761 školu „za účelem tím snadnějšího vyhubení (nekatolictví) . . . a aby mládež byla v pravém učení katolickém řádně vzdělávána a zároveň aby čest a sláva boží čím více mohutněla."[3]) Ve škole tam založené působil učitel s pomocníkem, kteří za účelem zpěvu v kostele měli ještě k ruce dva školáky-vokalisty. Týmiž asi úmysly byla vedena paní z Walldorfu při založení školy v Krásném (1763).

Kromě toho máme ještě jiné dva doklady směřující k omezení nekatolického hnutí na Horácku. Nátlak vrchností na lidi od nich závislé, by u sebe nepřechovávali (pokud bydleli osaměle) žádných podezřelých lidí, jmenovitě pokud by náleželi k vyznání luterskému. To si aspoň vymínila kunštátská vrchnost, Marie Antonie svob. paní z Imbsenu, když pronajímala Janu Hamerskému pospíšilovský mlýn v Olešnici (1747[4]). Jiný a to velmi příznačný činitel v potírání nekatolictví bylo to, že katolické kněžstvo bylo dáno pod dohlídku vrchnostenských úředníků. Máme dva případy. První případ je z Nového města ohledně nedbalosti faráře, o jehož obhajobě jsme již nahoře mluvili. Z přípisu zemského tribunálu k brněnskému hejtmanovi pěkně vysvítá, jak přísně dozíraly státní úřady na protireformační činnost kněží. Čteme v něm doslovně: „. . . jelikož z této zprávy na jevo vychází, že tamějšímu faráři nebylo známo, že některý z těch lidí velikonoční zpověď zanedbal a také že na katechismy, jež se ve vesnicích konají, velmi málo lidí přicházelo, má býti zmíněný farář vyslechnut, jelikož jest jeho

[1]) Tamže. — [2]) Selský arch. IX, 70. — [3]) R, 11, 101. A. Jimramov, 1. září, 1761: . . . „damit zu desto leichter Ausrottung . . . die Jugend in der wahren christkatholischen Lehr wohl unterrichtet und beynechst die Ehre Gottes je mehr und mehr fortgepflantzet werde." — [4]) Opis v majetku spis. Kunštát, 1. července.

povinností, aby na konání přísně dohlížel, proč to není a proč o to nepečoval, také zda si farář stěžoval na nedbalé a nečasté navštěvování katechismu u vrchnosti neb úředníků."[1]) Tak tomu bylo již roku 1729 a o nic lépe nebylo ani po čtyřiceti letech. Máme totiž právě z roku 1769 referát letovického vrchního Jana Scholze, v němž mocný panský úředník podává o činnosti tamního faráře tuto zprávu: Místy jsou ve farnosti lidé podezřelého smýšlení, ale farář koná svůj úřad řádně.[2]) Snad k tomu více poznámek netřeba!

Všechno toto úsilí se strany vlády bylo marné, neboť nepřekonatelnou překážkou byla tu pevná organisace nekatolíků. Již nahoře uvedené doklady u uherských uprchlíků jsou nejlepším dokladem, jak pevně mezi sebou nekatolíci drželi. A co nám tyto kusé případy dávají pouze tušiti, to v plné míře podporují prameny o nekatolickém agitátorovi Janu Šlerkovi zachované.[3])

Šlerka pocházel z Poličky, kde se vyučil sedlářství. Ve volném čase čítával v Písmě a stal se později vůdcem tajných nekatolíků v celém kraji. Ve svém dopisu mluví o shromážděních konaných v Rybné, Heralci, Polné, Žďáře, Kunštátě, Lomnici a zvláště na hradě Zubštýně. Ten byl dle jeho slov střediskem nekatolíků z nejširšího kraje. Píše totiž: „Tam své dokonalé shromáždění jsme mívali, kdež odevšad radu jsme drželi, nebo ten pustý hrad leží v místě nám příhodném a okolo něho na blízce mnoho set našich duší přebývají až do tohoto času."[4]) Na Zubštýně byly v tajném úkrytě různé spisy, patrně i archivy někdejších nekatolických náboženských obcí horáckých.

Jak se z korrespondence Šlerkovy dovídáme, vzrostlo emigrantství pod vlivem ostrých zákonů Karla VI, neboť dle jeho slov vzalo hnutí, jemuž on stál v čele, počátek roku 1733.[5]) Že pak se utíkali na Slovensko, to vysvítá z následující okolnosti: Kolem roku 1646 se odstěhovali na Slovensko nekatolíci ze statků pana Karla ze Žerotína za vedení jistého Hutera, od čehož dostali název huterští. Ti se usadili při hranicích moravských a sice v Subotišti, Levárech, sv. Janu, v Trenčíně a Brantči.[5]) V době Karlově i tereziánské přijali mnoho set nekatolíků z Moravy. Tím přicházíme k poznání tak ostrých kroků, jež jsme na určitých případech nahoře uvedli. Kolem roku 1759 se o tom do-

[1]) Selský archiv X, č. 28, str. 31. — [2]) R., 11, 45, Letovice, 14. prosince 1769. — [3]) Uveřejnil Müller, Jan Šlerka, ČČH, II. — [4]) U. d., 236. — [5]) Tamže, 233. — [5]) 236. Dopis Šlerkův datován na horách karpatských 28. prosince 1770. Protože se praví o odchodu huterských před 124 roky, tedy se dá souditi na rok 1646.

věděla Marie Terezie a nařídila uprchlé nekatolíky pochytati a dle slov Šlerkových i některé popraviti.[1])

V kritické té době odešel Šlerka se svými věrnými do Slezska, kde bylo mnoho českých nekatolíků usazeno. Leč se zlou se potázal. Jeho krajané byli jiného smýšlení než on a nezachovali se k němu a jeho stoupencům o nic lépe než královna uherská. Největším jejich nepřítelem byl český kazatel v Berlíně Jan Elsner, který svým vlivem docílil, že po osmi měsících bylo Šlerkovi[2]) jíti znova do vyhnanství. Trpkými slovy později na to vzpomínal, napsav: „Kdybychom vám měli o každé věci oznamovati, jaké my jsme měli od svého národa českého protivenství, oči se slzami nám zavírají, a to nejvíce od těch, kteří se jmenujou tými Bratřími, to jest ti nespokojení lidé, kterým nic milo není.“[3])

Ze Slezska odešli do Krakova, kde se podle živností a jazyka rozdělili na čtyry skupiny čítající 138, 12, 146 a 138 osob. Ty během osmnácti měsíců odešly do vykázaných sobě působišť.[4]) Šlerka se odebral se svou skupinou do Gdanska.[5]) Z ostatních souvěrců odešli jedni do Holandska, druzí do Moskvy a ke Kaspickému jezeru. V Polsku čekalo na Šlerku nové a ještě větší utrpení. Válka pruská strhla celou jeho skupinu do svého víru a přivedla ji úplně na mizinu. Dle slov Šlerkových pohynulo mnoho lidí ohněm a mečem, a čeho zvláště třeba želeti, je ztráta starých písemností, které při svém odchodu vzal s sebou Šlerka ze Zubštýna. Ty uhořely skoro všechny. Stav emigrantů nejlépe vyjadřují slova: „. . . jsme ochuzeni, rozedráni, od polo nazí zůstali a tady žádné práce vésti nemůžeme.“[6])

V takovém zuboženém stavu vrátil se Šlerka se zbytky přívrženců do Uher, kde mu poskytnul přístřeší otec pana Jana z Labny v Mokré ve Spišsku.[7]) Tam asi měl vůdce velké starosti o další osudy svých druhů. Mínil se obrátiti na dvě strany, a sice do Polska a na Rus. Po skončení války mínil požádati carevnu Kateřinu II, by se mohl usaditi na Rusi.[8]) V téže době chtěl založiti osadu v Malopolsku, devět mil za Krakovem.[9]) Páni polští prý jej měli rádi. To nikterak nepřekvapuje, neboť se jim patrně, zrovna jako králi pruskému, jednalo o zalidnění pustých dosud částí země, při čemž jim náboženské smýšlení Čechů bylo lhostejno.

(P. d.)

[1]) U. m. — [2]) 238. — [3]) 232. — [4]) 236. — [5]) U. m. — [6]) 232. — [7]) Tak praví v dopisu k Zachariáši Waltherovi, u. d. 234—235. — [8]) Tamže. — [9]) 233.

Posudky.

Svatý Jan Nepomucký. Díl I. Životopis. Napsal *Dr. Frant. Stejskal.* Nákl. Dědictví sv. Jana Nep. v Praze 1921. Str. 169 se 4 tabulkami. C. 12 K. — Dědictví Svatojanské, po př. „Komise k povznesení úcty svatých" podává tu z povolaného péra po vědecké stránce důstojný životopis patrona Dědictví i české vlasti, ačkoliv „dílo toto nevychází v původním zpracování, poněvadž pro veliký náklad nelze vydati ho s četnými poznámkami a obrazy." Použito v něm všech dosud známých, ke konci 14. století arciť velmi řídkých pramenův, i sneseno tu vše, co dějepis nynější o životě sv. Jana Nep. s jistotou říci může. P. spis. nevyhýbá se žádné sporné otázce, jichž tu pro nedostatek anebo nepřesnost pramenů několik; ty ovšem, jež kdysi tolik rozčilovaly (na př. chybný rok 1383 v kanonisační bulle, jméno královny Jany m. Žofie), pozbyly u rozumných lidí všeho významu, ale jiné ještě čekají na zevrubnější objasnění, jež nám přinésti může jedině nějaký šťastný objev listinný.

Jedné z nich, pro katolickou tradici snad nejvýznamnější, ačkoli pro svatořečení vedle mučenictví za práva církve nikoli nezbytnou, totiž souvislosti zpovědního tajemství s mučenictvím, věnována právem zvláštní stať. V ní při argumentu ex silentio současných pramenů správně poukázáno na okolnost, v Hlídce kdysi zmíněnou, a pro ty, kdo poslední válku prožili, zajisté zcela přesvědčivou, jak totiž obezřelost zrazovala zapisovati zprávy králi nemilé, výslovně jím zakázané; prostým čtenářům Dědictví mohla snad okolnost tato býti zevrubněji dolíčena, na př. poukazem na rozdíly doby, počtu obyvatelstva, počtu knih a zápisků atd. — K přísnému trestu uvalovanému na vzpůrné dlužníky bylo snad záhodno vedle nebo místo slov u Mt 5, 26 zmíniti se o tehdejším nazírání na majetek a na úvěr, půjčky atd.

Rušivé chyby tiskové jsou str. 16: k Bohu (m. boku) Kristovu, 6. ř. zdola nemožno (m. možno); 27 postačilo (m. postačila); životu Milíčově (m. —u); 137 ruce (m. v ruce). Na str. 122: „Není zde třeba dokazovati nesprávnost těchto názorů v době středověké" (caesaropapistických totiž), jest nejasně řečeno. 133: „případ porušení . . . nebyl úplně neobyčejný." 149: „Jan z Jenštejna . . . po svém obrácení velice dbalý"; po jakém obrácení? vždyť snad není tu směrodatným hanopis A. Jiráska (Dvojí dvůr) nebo legenda proti vlastním projevům Jenštejnovým? (Srv. Hlídku literární 1891 str. 171 a j.) Že p. spis. uznává za potřebno hájiti úctu sv. Jana i vůči protivníkům se stanoviska národnostního, an otec (Velflin) byl možná Němec, jest příznačno pro nynější nazírání náboženské!

Nutno zajisté litovati, že nebylo možno spisu tohoto vydati v původní úpravě a v širším rozvedení hned; na některých místech bude stručnost průměrnému čtenáři nemilá — tu a tam též interpunkce mohla

býti zřetelnější. Ale i tak jsme vděčni za spis, který nás tak důkladně seznamuje nejen s osobností světcovou, nýbrž i se souvěkými poměry v Čechách. V „Jednotě“ vzhledem k rozdílům v lonských a letcších rozpravách p. prof. Dra Pekaře i k nepříznivým posudkům Bartošovým, Opočenského, Scheinpflugovým a Werstadtovým napsáno: „. . . nezbývá nám, než jedině na sebe spoléhati. Je tedy nyní na našich odbornících-historicích, aby obhájili světovou slávu historického [ne pouze legendárního] Jana z Nepomuka.“

Zikmund Winter, Ze školy a kostela. Praha 1921. Str. 385. — Nový svazek Sebraných spisů Winterových je pěkným souborem drobných článků, rozptýlených dosud v různých časopisech, pokud se týkají školských a církevních poměrů českých, hlavně ovšem v oblíbeném XV. a XVI. století. Methoda spis. je známa: ze suchých často údajů ve farních a školních archivech, z nepatrných poznámek v kronikách atd. sestavuje zajímavé kulturní obrázky na př. o universitním rektoru, o professorech pražské university, o bakalářích i žácích, o městských školách a jejich učitelích, o dívčích školách, důchodech učitelových atd. O církevních poměrech jednají jen tři články: v prvním líčí život kněží katolických, kališnických i protestantských, hlavně jejich poměr k patronům a lidu, hmotné postavení, ženitbu atd. Obrázek celkem smutný. Druhý je věnován zvláště osudům „Týnského pana faráře“, třetí pak vykládá zajímavě, jak se chovali starší Čechové v kostele. Jako všude jinde, jest i tu ovšem mnohem více stinných stránek, přestupků i zlořádů — o světlých se v mravoučných kázáních a soudních aktech, z nichž čerpal, přirozeně nemluvilo.

Anatole France, Zásady pana Jéroma Coignarda, sebrané Jacquem Tournebrochem. Přel. Lad. Rašín. Praha, str. 124. — Na obálce jest jenom nadpis: Abbé Coignard. Životopis jeho je málo určitý, za to zásady, ač hodně popletené, nezahalují se ve skrývačky. Jsou podávány příležitostně, na potkané s různými lidmi, ovšem vždycky méně chytrými než je C. Týkají se čelných předmětů myšlení, filosofie, politiky, militarismu, vědy, právnictví atd. Jsme v 1. polovici 18. století, v době skepticismu, kdy se chystají dalekosáhlé bouře a přemety; abbé C., ač sám radikál, má i o buřičské vládě případnou průpověď, řka, že „buřičská vláda odsuzuje beze žertu každé buřičství.“ I jinak jsou výroky jeho velmi vtipné a duchaplné, vystihující velice bystře slabiny názorů lidských. Ale v souvislou soustavu, života schopnou, je uvésti, bylo by, jak podotčeno, počínáním bezvýsledným. Na to on ostatně ani nepočítá, jemu stačí jeho na oko dobromyslné, v pravdě žíravé kritisování. Jeden z účastníků těchto paradoxy oplývajících rozhovorů viní jej dokonce z cynismu prostořekým: Pane, vy jste prase!, a někdy by se mu dalo za pravdu. Kdo však si rád zapisuje sentence, měl by tu hojnou žeň.

Překlad je dosti dobrý. V češtině však nepíšeme: Epicur, Ulpien, mimo toho, ptal se jej, během půstu atd. „Kanovnické právo“ sice také jest, ale v knížce míněno kanonické.

* *
*

Maryša B. Sárecká, Žebrák lásky. Román. Plzeň 1921. Str. 190. — Tímto žebrákem je mladý učenec, geolog, jenž cestou po dráze uvidí zajímavou dívku, zamiluje se hned do ní, pak si s ní dlouho dopisuje, žebraje zrovna o milost její lásky, až dívka, ač ví, že ho nemiluje, jen právě z útrpnosti k jeho veliké lásce se zaň provdá. A pak už to jde obvyklou cestou: nudí se s učencem a zamiluje se zase do prvního mladého muže, se kterým se setkali na cestě, klame nějaký čas svého manžela, načež utíká s milencem do ciziny. A když milenec unaven její láskou ožení se s jinou, vrací se kajicně k muži, ohroženému zatím slepotou. Ale muž, dříve „žebrák lásky", ji zahání, protože jí nevěří a ví, že by mu byla břemenem.

Tento starý příběh vypravuje spisovatelka s notnou dávkou sentimentality, jevící se hlavně v hovorech a dopisech učence, člověka to zrovna zženštile citlivého, který stále až do omrzení lká a žebrá o lásku. Po příkladu jiných našich mladých a starších spisovatelek (na př. Ziegloserové) libuje si také v líčení „silných" milostných výjevů, třebas na druhé straně nezapomíná také na hovory o modě, ba i o náboženství. On i ona hned při prvním setkání si svěřují, že nevěří v božství Kristovo ani v „báchorky a mythy církví". Později pak činí autorka svého hrdinu bojovníkem za „emancipaci ze jha klerikálního" — ovšem ne u nás, nýbrž v Lucembursku, kde prý pro nadvládu kněžstva veškera kultura zůstala pozadu . . . Jest vyobcován z církve, knihy jeho jsou dány na index, ale hrdina se jen směje: „Lze dobře žíti a zemříti i bez Říma." Celé toto protikatolické zbarvení je pro vlastní děj zcela zbytečné a budí podezření, že je přitaženo jen právě snahou zablýsknouti se proticírkevně. Snad proto také přeložila příběh do ciziny, Lucemburska a Elsaska, neboť u nás se dosud nestalo, že by biskup proti přírodozpytci „vytáhl z církevního arsenálu staré zbraně poskvrněné krví a dýmem hranic." Možno ovšem také, že chtěla uplatniti svou, ostatně jen všeobecnou znalost několika cizích měst a hor. *M.*

Arne Garborg, Zaprodán čertu. Z norštiny (Landmaalu) přel. H. Kosterka. Praha 1921. — Svedené a z domu i od rodiny svůdcovy vyhnané děvče prokleje plod hříchu již ve svém životě. Hoch u cizí ženy vyrostlý doví se o tom od matky, po letech se vrátivší, právě ve chvíli šťastného sňatku, a domluvami jejími přesvědčen odebere se k pastoru, aby ten jej kletby zbavil. Všechny čtyry osoby prožijí hrůzný okamžik, kdy si čert má proklatce odvésti, v kostele; okamžik ovšem přejde bez toho, ale matka ho nepřežije.

Ponurý obraz života pod tíhou pověry obratně vykreslen, ale pro katolického čtenáře pozbývá značně působivosti právě přesvědčením, že to pověra, a ne právě nepřemožitelná.

Karel Půlpán, Černé obrázky. 2. vydání. Praha 1920. Str. 79. — Bez plachet. 2. vydání. Praha 1920. Str. 104. — Černé jsou obrázky skoro všechny v obou knížkách. Tělesné i mravní choroby, přistižení a trestaní provinilci války i míru (pytlák), těžký, místy i schválně na černo přibarvený život dělnický, ba i psí jsou předmětem jejich. Líčení jest někdy rozvláčné, někdy přecitlivělé, někdy jednostranně zaujaté a

nadsazující, ale celkem nikoli neobratné a ne bez jemnosti, jíž v pracích podobného směru zhusta pohřešujeme. Zmínky o věcech náboženských nejsou jim příznivé, ale ne hrubě urážlivé. Prvý obrázek prvé knížky (Hrůza) líčí trapné vzpomínky a rozpaky soudce, jenž má vésti porotní přelíčení pro vraždu proti vlastnímu synu mladistvé, pak opuštěné lásky; obžalovaný ovšem o svém poměru k němu neví. Prvý obrázek druhé knížky (Boží požehnání) líčí začátky uhelných dolů. Kolísá mezi obvyklým odsuzováním této otročiny a mezi rozumným uznáním potřeby a výhody její pro kraj. Krutý a nenáviděný ředitel, aby zamezil stávku dělnictva a nedůvěru majetníků dolů, jež by odtud proti němu mohla vzniknouti, zapálí strojovnu a obviní z toho dělníka, jenž tu nedávno práci nastoupil a dělnictvu jeho práva připomíná. Tento i dobrodušná dcera ředitelova o zločinu ví a po šťastně dopadlém soudě se spolu sblíží, což ředitele dožene k samovraždě. Podobně i v jiných pracích realistické líčení podrobností přibarveno jest romantikou a blouzněním.

Carl Spitteler, Poručík Konrád. Obraz. Přel. Josef V. Kavka. Nakl. Jan Laichter v Praze 1921. Str. 194. Sbírky krásného písemnictví č. 28. — Vypravování C. Spittelera, teprve v nejnovější době Nobelovou cenou a po ní vůbec uznaného, uvádí tentokrát čtenáře do života švycarského, mezi lid, silný i drsný jako ta jeho příroda. Syn zámožného hostinského i hospodáře, ve vojště poručík, těžce nese, že otec, ačkoli stár a churav, nepopouští mu docela nic práva a vlády v domě; churavá matka nevlídnou náladu rodinnou jen zvyšuje, jediná sestra Konrádova se snaží prostředkovati a vyrovnávati. Ale i ta se nad ním rozmrzí, když pozoruje, že si jej získala sklepnice kromě jiných pro taneční zábavu v jejich hostinci najatá. Mezi návštěvníky se strhne krvavá rvačka. Podaří se sice protivníky rozbrániti, ale po ní Konrád chtěje jednoho zákeřného útočníka odzbrojiti, jest jím smrtelně bodnut.

Je to skutečně jen obraz, jednak rodinného rozdvojení, jednak příležitostného výjevu, obraz vyhraněných (p. překl. píše s jinými: vyhráněných) postav a povah, jež se při příležitosti jimi nevyvolané ukáží a uplatní; příčinné souvislosti celkového děje není v nich. Není tu vlastně ani osoby, jíž by v něm mohla býti přičítána úloha hlavní, rozhodující. Avšak povahopis postav jest názorný, ostrý a význačný.

Překlad svérázných a úsečných hovorů byl někdy nesnadný, ale celkem se zdařil. Na str. 135 nichts (nix) da!, jak asi v němčině stojí, nepřekládá se: nic tu!, nýbrž: ne tak! nebo pod. 136 jest „ven nebo uvnitř“ m. venku n. u. 127 „shledati jej směšný“ m. směšným. Volá se v Čechách na Annu Anno?

Rozhled

náboženský.

V názorech o vzniku křesťansko-katolické církve, které za nedostatku bezpečných dějepisných dokladů pochopitelným způsobem velice se rozcházejí, nastává jakési tříbení odtud, že se rozeznává mezi jádrem a podstatou tohoto společenství, sjednoceného ve stejné víře a vzájemné lásce, od postižitelného tvaru dějinného.

Nepříčí se docela nic nauce křesťanské, spatřovati v 2. století po Kr. dalekosáhlý přechod oné původní, apoštolské, charismatické církve, již Ignát Ant. na začátku 2. století nazval po prvé katolickou, t. j. obecnou, ale podle podstatného znaku a úkolu jejího také agapou, láskou, přechod či raději vytváření ve společenství právní, i jako celek viditelné a od jiných odlišné. Božský zakladatel její pravil: Vzdělám církev svou (Mt 16, 18), nikoli vzdělávám nebo vzdělal jsem; vždyť slíbil seslati Ducha svého, který lidstvo naučí veškeré pravdě (Jan 16, 13). „Ohromné množství výroků o Bohu, o jeho vniterné i zevní činnosti, množství událostí a nauk, návodův a útěšných prostředků na nejrůznějších, ještě nevyrovnaných stupních a výšinách nahromadilo se ve víře prvých křesťanských desítiletí a mělo teprve staletou duševnou prací vniterně býti uspořádáno,“ dí prof. J. Wittig, částečně s Ad. Harnackem, ve článku Aedificabo ecclesiam (Hochland 1921, červen), z něhož tu některé myšlenky podáváme.

„Bezpříkladná náboženská universalita“ (H.) katolické víry — srovnejme jen listy Pavlovy! — svým bohatstvím přesahovala jaksi chápavost jednotlivců a žádala býti celým společenstvím nesena, chována a předávána. Takto dána církev sama sebou, i kdybychom výslovných výroků biblických neměli.

Harnack též mluví o nezbytnosti církve od začátku, od vystoupení Kristova na veřejnost, ale dodává, že teprve v tom a dalším století, následkem pokusů zkrátiti neb rozhojniti obsah křesťanského hlásání, proniklo přesvědčení, že vedle oné idealní církve potřebí také, aby se na zemi reálně představovala (Darstellung). Apoštolská tradice byla tu směrodatná — toho již protestantismus neupře. Vyjadřovala se pak trojím prostředkem: Posloupností biskupů, sbírkou pravých spisů novozákonních a snůškou podstatných článků hlásání apoštolského (symbolem).

Tu Harnack zase, jako nedávno podivínským výkladem Mt 16, 17—19, překvapuje svět oslňujícím objevem, že k zevnějšímu ustavení církve, jež bychom nazvali právním asi jako mluvíváme o jiných společnostech) došlo vlastně následkem činnosti Marcionovy, jenž kolem 139 přišel do Říma, a zavrhuje Starý zákon i vše judaistické ve spisech Nového sestavil tu svůj kánon NZ (prvý ze všech dosud známých) a zřídil svou církev (i ženy v hierarchii,

sňatky zakázány, ba tupeny, při svatvečeři voda místo vína atd.) Hlavním znakem jejím jest, že se zakládá pouze na Písmech Marcionem uznaných, nikoli na podání apoštolském vůbec.

R. 144, na prvé římské synodě dosud známé předložil M. svůj kánon i svou symboliku víry („Antithese") i odsouzen. Odtud zostřil boj proti apoštolské církvi, ale církev jeho, nemajíc přirozeného dorostu (manželství bylo zakázáno) ani styků s přirozenými náboženskými názory pohanů, živořila jen z odpadův od katolictví asi 200, na východě 300 let.

Marcionovým organisatorským a theologickým koncepcím tedy přičítá H. rozhodný popud k utvoření „starokatolické" církve jakožto věroučné a právní organisace, ačkoliv jinak stále mluví o Großkirche, která měla „víru od začátku katolickou", tedy o církvi původní. Chválí jej, že je „tvůrcem křesťanského svatého písma", ačkoli Spasitel své církve nezbudoval na Písmech, nýbrž na ústním hlásání, na učení živého Ducha. „Kdy vůbec dostaví se uznání (Einsicht), dodává Wittig, že živoucí má tisíckrát větší cenu nežli psané se všemi svými nesnázemi, nejasnostmi a prameny pochyb!"

Že vystoupení Marcionovo přispělo k urychlení postupu, jímž se dotavadní církev živé tradice apoštolské a církev jakožto agape vyvinula v pevnější organisaci společenskou, jest možno, ano pravděpodobno. Ale postup sám byl docela přirozený, na základě nadpřirozeného vedení daný. Odevšad obracejí se k římské potentior principalitas (Irenej) v otázkách víry a mravů již před Viktorem I (189—99).

*

ph. — Sněm bulharské národní církve. Místo jednoty s Římem zdála se nejednou výhodnější autonomie církve; ale ta autonomie církví záhy se proměňovala v otroctví, do něhož světská moc všechny národní církve uváděla. Tak je tomu i u Bulharů, třebas po staletích dosáhli jistého uvolnění od patriarchy řeckého v Cařihradě tím, že se jim dostalo ustanovením sultánovým 12. března 1870 samostatného bulharského exarchátu. Tím asi 4 milliony věřících s příslušným počtem beneficií ubyly patriarchátu cařihradskému. První exarcha zvolen byl teprve 23. února 1872 a usadil se v Orta-Köi, předměstí Cařihradu. (Janin, L'exarchat bulgare.)

Hodnost exarchy, hlavy církve bulharské, dlužno hledati v probuzení balkánských národů na začátku a uprostřed 19. stol. Bulhaři byli posledním národem na Balkáně, jenž setřásl jho turecké. A jakoby prvním stupněm k dosažení samostatnosti politické byla snaha jejich o samostatnost náboženskou, vymaniti se totiž z pravomoci řeckého patriarchátu v Cařihradě, jemuž byli poddáni již přes 5 století.

Za tím účelem odebralo se 19. prosince 1860 120 zástupců bulharských k mgr Brunonimu, apoštolskému legátu v Cařihradě, a podepsalo smlouvu sjednocení s Římem jménem 2000 svých krajanů. Josef Sokolski, jenž byl duší tohoto hnutí, přijal dokonce svěcení na biskupa z rukou Pia IX; ale v červnu 1861 tento nový biskup

katolický ritu staroslovanského — první od r. 1291, kdy schisma bylo v Bulharsku dovršeno — byl Rusy odveden a pak uvězněn v pravoslavném klášteře Jeskynním (svjatopečerskaja lavra) v Kievu. Tento násilný skutek zadržel pak další příznivý vývoj ke sjednocení.

Většina Bulharů na popud Ruska, které se snažilo rozšířiti svůj protektorát nade všemi schismatiky Východu, spokojila se tím, že se vymanili z područí patriarchy řeckého. Za trest patriarcha cařihradský exkomunikoval přívržence exarchy bulharského na sněmu círk. dne 10.—24. a 29. září 1872 jako schismatiky!

Před světovou válkou, r. 1912—13 bylo jednáno o smír mezi rozvaděnými církvemi, avšak pro vypuknutí bratrovražedné války urovnání této záležitosti musilo se odložiti. Exarcha opustil Cařihrad a přestěhoval se do Sofie v prosinci 1913.

Mnoho důvodů volalo po svolání církevního sněmu, aby se tam mohly urovnati různé círk. záležitosti: tak na př. nebylo nástupce po smrti exarchy Josefa I. Války balkánská a světová postupně daly a opět odňaly Bulharsku různá území, kde nebylo ustálené hierarchie; mnoho zlořádů zahnízdilo se v pravosl. církvi bulharské; lid ztrácel víru a stavěl se nepřátelsky proti kněžstvu; ještě více nižší klérus nenáviděl svých biskupů; ba biskupové sami dávno již byli nepřátelského smýšlení proti exarchovi, jehož pokládali za vetřelce, an měl své sídlo vlastně mimo exarchát (v Cařihradě), a přeli se o předsednictví v Synodu. Sněm círk. tedy svolán vládou proti vůli biskupů. Biskupové, ač uznávali nutnost sněmu círk., přece jaksi váhali, vždyť se obávali výbuchu demagogického ducha v nižším kléru, jenž je proniknut touhou po výstředních změnách. Představení církve váhali, až k jich překvapení na konci r. 1920 agrární vláda, nepochybně štvaná stranou demokratického kněžstva, předložila v sobranii návrh zákona, svolávajícího církevní národní sněm za příčinou círk. reforem. Návrh ten byl kvapně odhlasován a uzákoněn 6. října 1920, čímž se stanovily: volby do círk. sněmu na 31. leden 1921 a první schůze sněmovní na 6. únor 1921 do Sofie.

Sv. synod, jemuž vláda neoznámila officielně svého úmyslu, protestoval proti vměšování státu do církevního pole. Nikdo však si nevšímal hlasu toho, a proto, aby jej zdůraznil, rozeslal sv. synod encykliku z 9. prosince 1920, v níž zakazuje kněžstvu a věřícím účastniti se sněmu bez účasti hierarchie.

Než vláda odpověděla biskupům hrozbou, že s nimi bude jednati jako rušiteli zákona a podněcovateli vzpoury. Konečně po vzájemných ústupcích sv. synod odvolal interdikt a připojil se k vůli státu.

Volby do církevního sněmu byly provedeny 23. ledna 1921 členů laických a 25. ledna t. r. kléru.

Na konec celá círk. sněmovna, jako nějaký parlament, rozdělila se na 2 skupiny, pojmenované dle zvyku v parlamentu: pravice a levice či strana konservativní a demokratická; první stáli při sv. synodu, druzí, a to většina, proti němu.

Sněm sám započal v neděli 6. února 1921 slavnými bohoslužbami

a průvodem, čehož se súčastnilo 270 „sněmovních otců“, car, vláda, cizí zástupci a zástupy lidu.

Schůze sněmovní začaly se konat ve veliké kathedrále, nové a ještě neposvěcené, sv. Alexandra Nevského; avšak buď pro zimu, buď pro nevhodné zařízení anebo pro špatnou akustiku bylo třeba přejíti do tamější poslanecké sněmovny, jediného to místa v Sofii, vhodného pro podobná shromáždění. Círk. sněm zasedal ráno a sobranie večer.

První dny sněmovní byly příliš bouřlivé. Předseda schůze dne 9. února 1921 Neofyt arrogantními slovy poslance N. Georgieva, jako zástupce ministra kultu, cítil se tak uraženým, že zvolal: „Mé místo opravdu není zde, s Bohem!“ Celý sál s jeho rozhořčením souhlasil a v tom se Neofyt ubíral ke dveřím, aby se okázale vzdálil ze sněm. síně; a snad všichni biskupové byli by za ním šli, kdyby náhle nebyl přikvapil ministr Athanasov, aby jich uchlácholil a zadržel. Neofyt dal se usmířit a zaujal dřívější místo.

„Veto“ biskupů bylo trnem v oku hlavně nižšímu kléru. Mnoho řečníků mluvilo proti vetu, a to způsobem hrubým a sv. synod urážejícím. Bylo tam mluveno — píše očitý svědek — tolik haeresí a pošetilostí, že jeden biskup chtěl navrhnouti, aby se prohlásilo, že třeba býti alespoň křesťanem, chce-li se kdo účastniti sněmu. Historik Michev radí mírniti se, a laik, prof. Leskov, žádá, aby autorita se udržovala v prostřední cestě, mezi papežstvím, kterého nechce za žádnou cenu — a protestantským bolševismem.

Bylo tam slyšeti slova: biskup — despota, — biskupové žehnali otroctví a válku, byli otrockými přáteli králů, kteří je dobře platili, — když císařové shromažďovali círk. sněmy a publikovali vyznání víry, kde zůstalo veto biskupů? veto je bezpráví na koncilu a známka neodůvodněné nedůvěry v něj, — ani oligarchii ani autokratii v církvi, ale pouze demokratii a národnost!

Klérus stále hlučně zdůrazňuje, že chce býti služebníkem národa a ne biskupů, a na důkaz toho dovolává se Písma, které dle potřeby ve svůj prospěch překrucuje.

Další heslo, jež klérus obhajuje, zní: církev je pro národ a ne naopak, a že všechna jesuitská(!) sofismata, jež prý otvírala nebe jen za peníze (mylný výklad odpustků!), musejí býti zamítnuta.

Nauka Kristova — křičeli druzí — nepotřebuje veta, ona objímá vše, ona nesnese výjimek, ona nemá monopol na privilegovanou kastu, na biskupy; sv. chrám, to jest lidské svědomí a rozum; církev nenechá se spoutati věčnými okovy, jak to chtějí páni sv. synodu; je třeba, aby kráčela s pokrokem lidského ducha. Božský mistr dobře řekl: Mé království není s tohoto světa; nač tedy veto? (Tak a pod. na círk. sněmu!)

Nejčastěji pronášené slovo bylo reformovat, reformovat! Ať je tomu jakkoli, třeba vážně v Bulharsku počítati s obromným počtem opponentů, na všecko odhodlaných! Stačí uvésti, že na Bulharsko připadá 2000 kněží a z toho je 1400 organisovaných, dle našeho, v zemskou radu, jež má vlastní pokladnu, své budovy shromažďovací, svůj orgán a je nepřátelská sv. synodu. Biskupové nemají žádného prostředku, jímž by tento

svaz pohnuli k tomu, aby se rozešel, zvláště an těší se přízni vlády a lidu.

Tento nižší klérus organisovaný předložil též svůj program: Mimo jiné chce, aby sv. synod sestával pouze z obyčejných kněží a laiků; chce citelně obmeziti administrativní a soudcovskou moc svých biskupů; chce ve všem jen volby; chce dovolení druhého manželství církevníkům vdovcům; místo mrtvé řeči liturgické (ovšem ne latinské!) chce jazyk národní, živý; přeje si zkrácení obřadů bohoslužebných atd.

Slovo: reformovat! přivábilo protestanty, na něž si účastníci stěžují, že měli smělost dostati se až do nejtajnějších schůzek sněmovních, ba smělost jich sahala až tak daleko, že přede dveřmi sněmovní síně rozdávali své traktáty, čímž si proti sobě popudili hlavně konservativní kruhy a vyšší klérus.

*

R. 1884 obnoveno ve Francii bratrstvo katolických lékařů, již se zavazují osvědčovati v životě i v povolání ctnost a lidumilnost křesťanskou. (Název spolku: La société des Medecins chrétiens de S. Luc, S. Côme et S. Damien. Lukáš evangelista jest onen medicus carissimus listu ke Kol 4, 14. Kosmas a Damian z Arabie vykonávali lékařství v Cilicii a umučeni za Diokletiana; úcta jejich dokázatelna v 5. stol., 1226 založil sv. Ludvík franc. podobné bratrstvo sv. Kosmy.)

Velká revoluce francouzská zničila všecka bratrstva karitativní, jež teprve časem zase vznikala.

Onen spolek má nyní ve Francii přes 1000 členů lékařů. V Anglii stejný (The Guild of S. Luke, S. C., S. Dam.) 275 členů. V Hollandsku přede dvěma roky založený 220, asi polovici všech tamních lékařů. Španělsko má v Barceloně asi 30 let spolek sv. Lukáše. Portugalsko má L'Associao d. medicos cathol. portugueses, Kanada rovněž podobný spolek. Předním svátkem spolků těch je slavnost Srdce Páně.

*

Paběrky. „Jednota“ píše k odsouzení převora ř. dominik. v Košicích na měsíc vězení, že při obřadech na Velký pátek říkal obvyklou modlitbu za excísaře: „Ubohý převor stal se obětí latinské liturgie, četl ‚Prosby‘ jak v missálu latinském za sebou jdou, patrně více méně bezmyšlenkovitě, jak je při latině vysvětlitelno [!] a tak zapomněl vynechati prosbu za císaře. Byla to vina Ordinariátů — také u nás! — že neupozornily a nezakázaly této prosby. Kněžím reformistům se to ovšem nemohlo státi, protože v českém missále, Jednotou vydaném, místo prosby za císaře vřazena modlitba za vlast. Do jaké blamáže mohla tato nedbalost Ordinariátů zavléci i kněžstvo české!“

Opravdu, husí kůže naskakuje člověku, když — — — tyto řádky čte. —

Kněz cestující na slezsko-polském pomezí žádá o dovolení konati

v kapli od farního kostela vzdálené nedělní bohoslužbu, již tam jinak koná farní duchovenstvo. Táže se při tom, má-li účastníkům také přečísti nedělní perikopy atd., a v jaké z řečí tam obvyklých: česky, polsky či německy? Rozpačitě se mu odpovídá, že nyní se to už neděje, jelikož proti českému čtení byli Poláci a Němci, proti polskému Češi a Němci, proti německému Češi a Poláci. Tedy se teď raději nepředčítá nic, ani modlitby s lidem se nekonají.

Tak se jazykovými štvanicemi pracuje pro náboženství! —

V „Jednotě" čteme: „V Čechu nepodepsaný píše o třetí pouti katol. studentstva do St. Boleslavi a zakončuje: Jistě že nezůstane při dojmech, byť i mnozí z řad středoškolských professorů náboženství nechtěli rozuměti touze studentstva po obrodě duchovní i národní; studentstvo naše v massách i bez nich nejenom z Prahy, ale možno-li z Čech poputuje do St. B. — Je to těžké obvinění, vržené na professory náboženství škol středních. I namane se otázka: Proto-li jste putovali do St. B, abyste házeli blátem po svých katechetech? Obroda duchovní i národní! Ale přiznáváme upřímně, že nejsme skutečně pro jakékoliv manifestační pouti na místa poutní. Přečtěte si své učebnice, co je pout, a dáte nám za pravdu. Známe jednu manifestaci poutní, a ta je vnitřní, soukromá: zkroušenost před Bohem, Marií P. a vlastním svědomím — a ta žádá klid a samotu."

Tolik „Jednota".

Poznámka její nadepsána „Kuře kvočně". Tedy autorita! Arciť líhnou se z pod kvočny často také káčata, která nedbajíce kvočny a jejího křiku, jdou směle tam, kam je vede přirozený pud, do rybníka. A katecheti, kteří soudí jen jak ten z „Jednoty" se svou učebnicí, o nichž pravil neb. kard. Hartmann: Die Religionslehrer haben versagt, zaslouží, aby měli samá káčata.

Vědecký a umělecký.

Píseň písní (Šír Ha-Širim) snaží se nově vyložiti tübinský starozákoník Rießler (Tüb. Theol. Quartalschr. 1919.) R. 1812 za příprav theologické fakulty v Ellwangen, jež 1817 přesídlila do Tübingen a tam 1818 založila onen časopis, sepsal freiburský orientalista Hug nový výklad Písně písní jakožto slavnostní spis (1813). Klíčem výkladu jeho je domněnka, že P. p. jest básní předváděající sny nebo celkem sen pastýřky, podobnou theokritským bukolikům.

Tento výklad nedošel souhlasu, nemaje opory v textě.

Rießler po stu let, na památku zakladatelův onoho časopisu, pokouší se o výklad nový, o němž arciť sám praví, že ve mnohých částech nečiní než nárok pouhé domněnky.

Přijímaje pro skladbu onu Origenův název po latinsku vyjádřený slovy amatorum drama zdůrazňuje tuto druhou vlastnost: Píseň písní vykazuje osnovu melodramatickou, samomluvy, rozhovory, výstupy osob, sbor panen s vůdkyní jako v řeckém dramatě, skrovný počet osob, poukazy na události předchozí a na konci výrok, shrnující záměr básně ve výzvě novomanželky k manželu: utec, můj milý ... na hory balsamové!

Zběžnému pohledu by se zdálo, že v básni vypsán průběh židovského zásnubu a sňatku. Avšak tento, jak jej odjinud známe, dál se jinak. Při zásnubu smluvena příbuznými nevěsty cena, potom až do uvedení nevěsty do domu ženichova (někdy též naopak) se snoubenci nespatřili, na konec byla svatební hostina. V Písni se namlouvá nevěsta, a to slavnostně, snoubenci spolu hovoří, po hostině teprv se ženich o nevěstu uchází, kupní cenu stanoví nevěsta, a to rovněž teprv na konci.

Tyto zvláštnosti, pak některé smělé obrazy a zvláště zmíněná závěrečná výzva k útěku dávají tušiti, že tu přece jen jde o jinotaj, allegorii, jak křesťanští čtenáři jsou zvyklí Píseň pojímati, třebas někteří novější vykladači tomu bránili.

R. arciť vidí tu jinotaj zcela zvláštního druhu. Nevěsta není sama moudrost božská (vzhledem k Sir 14, 23), anať v Písni má matku a sourozence, nýbrž její dcera, která v jinotaji představuje sbor, obec moudrých a zbožných lidí. Píseň pak není ničím nežli zvaním do náboženské společnosti. A tu možno mysliti na společenství Essenů a Therapeutů, kteří (dle Filona) opouštějíce všechno, i děti a ženu, odebírají se mimo město, do zahrad a polí, v posvátném nadšení, přese všechny překážky, ba útrapy se strany dotavadní společnosti. Tak by se vysvětlovalo, že nevěsta, t. j. nová společnost, ženicha vábí a pak uvádí do „domu matky své“, t. j. moudrosti. Útěk do samoty „hor balsamových“ na konci snad značí roční noviciát, jejž bylo nutno podle stanov řádových v ústraní prožíti.

Uvádíme tu jen hlavní myšlenky výkladu R-ova, odkazujíce jinak na článek sám, jenž ostatně si netají, že mnohé obrazy a narážky Písně zůstávají v každém výkladě nesrozumitelny.

Že pak jinotaje toho v uvedeném smyslu lze použíti i jinak (spojení s církví, s duší atd.), rozumí se samo sebou, třebas bujné, smyslné obrazy orientalní prostému náboženskému vkusu se venkoncem nezamlouvají.

*

sp. — „Účel posvěcuje prostředky". Výtku činěnou Tovaryšstvu Ježíšovu, jakoby bezvýhradně učilo této zásadě, lze míti vědecky za odbytu zvláště po jasných a pádných vývodech B. Duhrových (Bájky o jesuitech). Přední autoři řádu jako Laymann, Voit, Cathrein zcela rozhodně nauku takovou potírají, a ze všech spisovatelů Tovaryšstva, jichž jest dle Sommervogelovy Bibliothèque de la Compagnie de Jésus (1900) na deset tisíc, nemohli protivníci nalézti než dva, kteří prý tuto zásadu hájí. Jsou to Filliucius, Synopsis universae theologiae moralis, Herbipoli 1626, a Busembaum, Medulla theologiae moralis, Monasterii 1650. Prvý z nich píše: „Konečný účel určuje dobrotu skutků", Busembaum pak: „Je-li účel dovolen, jsou dovoleny i prostředky". Než větám takto všeobecně proneseným možno už samo o sobě rozuměti tak, že prostředky o sobě nelišné, lhostejné neboli indifferentní stávají se dobrým účelem dobrými, ne však prostředky špatné; že pak ten je smysl pronesených zásad, positivně lze dovoditi z kontextu obou autorů, jak to dokazuje Duhr. Vždyť snad i nejzabedněnější hanobitel katolické mravouky rozezná rozdíl těchto dvou skutků: dáti almužnu tajně, jen za účelem podpory, a dáti ji na odiv lidský, třebas obdarovanému to bylo jedno!

Tutéž zásadu čteme ve spise M. Jana Husi O církvi (M. Jana Husi Sebrané spisy, Praha, Vilímek 1904, str. 390): „Neboť konec jest měřítkem všech prostředků, které se k vůli němu dějí. A proto Aristoteles činí závěr ve 2. knize „O duši" řka: „Spravedlivo jest nazývati všecko dle konce, neboť jestli konec dobrý, jest i prostředek, jehož k němu použito, dobrý."

Poslední slova jsou jistě obojetná, ale lze je správně vykládati. Zajímavo však jest, že citovaný výrok se v Aristotelovi na označeném místě nenalézá. Hluboký filosof stagirský praví ve spise O duši (II. 4—416 b 22, překl. Vychodilova str. 32) pouze tolik: „Poněvadž všechno dlužno jmenovati dle účelu, a účelem tu jest ploditi sobě stejné, tedy asi tato prvotná duše jest plodivá stejného." I jinde ovšem Aristoteles o účelu jedná (v Metafysice, Ethice a j.), ale věty Husem uvedené nikde nepronáší.

*

K životopisu Kosmákovu na str. 572 dodávám, že „Svatá trpělivost", črta Kosmákova v Orlu 1891 č. 7, jak tam nazvána, není mezi dosud samostatně otištěnými. Námět její je však u Kosmáka odjinud znám (na př. 2. obrázek z „Chromí mašírují", str. 483). Děvče přijde ze školy s pláčem, že ji kaplan nechal po škole: „a já jsem

uměla, jen jsem si nemohla vzpomenout!“ Matka s babičkou zazlívají kaplanovi, že „nemá s dětmi kouska trpělivosti“. Otec, starosta, je okřikne. Děvče dostane od matky náplast v podobě koláče a jde se klouzat. Jsouc zatím nasyceno, nechá se od matky třikrát volati k obědu. Když pak přijde a dostane od matky dva žduchance, otec na tuto „káravě pohleděl a řekl: Mluvilas cosi o svaté trpělivosti. Ty jí máš! Běda dětem, kdybys ty byla učitelem!“

R. 1887 otiskl týž Orel Kosmákovu řeč ze schůze Národní jednoty v Mor. Krumlově (21. srpna) o nutnosti vychovávati děti na základě jazyka mateřského; měla to býti pobídka tamním českým rodičům, aby své děti posílali do školy české, která se tam právě zřizovala.

Na str. 598 ř. 6 zdola má býti: ve Vládě tmy (m. Anně Karenině).

*

Evropská velkoměsta závodila ve snaze, aby Thákúr (Tagore) Rabíndranath je poctil návštěvou a přednáškou. Výsledek přednášek zdá se býti hodně hubený, neboť novinářské zprávy se zabývaly skoro víc oděvem a postavou básníka-myslitele než obsahem přednášek. Odsuzoval západní shon v průmyslu a obchodu, odkazoval k přírodě a k duchu v ní mluvícímu a j. pod. básnicko-pantheistické věci mluvil. Ovšem rád používal technických vymožeností západu — noviny oznamovaly, že do Prahy nepojede leda v létadle nebo ve zvláštním vlaku; snad to klep, ale příznačný — i západní technika a průmysl má své příjemné stránky, a když člověku možno z jeho shonu časem uniknouti do lesních tišin a tam sentimentálně hovořiti s přírodou, tím lépe!

Když německý filosof-fantasta hr. Keyserlingk přijel do Tokia a tam nadšeně o asijském vědění a snaze o zdokonalení přednášel, poznamenal k tomu jeden tamní professor, že to as novota dojmů naň tak působí, kdežto jiný dodal, že co uvádí, jest většinou obsaženo také v západní křesťanské slovesnosti.

Tolik asi možno říci též o věštci indickém: co v jeho projevech životně cenného, řečeno nám doma už dávno, jen že určitěji, ne jen tak blouznivě a mlhavě.

*

Obrazů Rembrandtových zjištěno v posledním desítiletí celé sto, tak že s dotud známými dostupuje počet jejich celkem čísla skoro sedmi set.

Nově nalezené ony obrazy otištěny v 27. sv. Klassiker der Kunst (Stuttgart, 120 listů, váz. 100 M.)

Vychovatelský.

m. — Jedním s důvodů proti náboženskému vyučování ve škole bylo u nás také, že prý se učí starým „židovským bajkám". Poukázali jsme tu již ve stati, zda je možno náboženství naučiti (Hlídka 1919, 229 dd.), na výchovnou cenu biblických příběhů. Toho ovšem nechápal rozum českého pokrokového učitele, jenž výchovný úkol svého dějepisného vyučování vidí jen v otravování dětských duší jedem nenávisti proti kat. církvi. Teprve nyní začínají se trochu jinak dívati na věc aspoň někteří. vážnější lidé, které potřeba vyjasniti si otázku laické morálky ve škole nutí ohlédnouti se trochu dále do světa, do zemí, kde už mají vyučování laické morálce zavedeno.

Poslední číslo pražských „Ped. Rozhledů" (č. 3—6) přináší v překladu Vojt. Beneše Osnovy morální výchovy na „Škole ethické kultury" v New Yorku. A tu je zajímavo, že toto americké morální vyučování v celé 3., 5. a 6. třídě děje se na základě starozákonních příběhu biblických. V úředním doprovodu osnovy pro 3. tř. se praví: „Tyto biblické příběhy jsou nejlepším materiálem pro znázornění poměru rodinných . . . Hlavním pramenem vyprávění budiž příběh Josefův a jeho bratří. Mnozí zkušení učitelé věří, že jsou to nejlepší povídky světové literatury pro děti, a jsou-li dobře vypravovány, budí nejvyšší dětský zájem. Jestliže hlavní případy těchto příběhů jsou věrně reprodukovány a jejich biblického jazyka nejvěrněji užíváno, představy jimi vyvolané jsou počátkem trvalé jejich výchovné ceny." Podobně velebí doprovod příběhy o Mojžíšovi, Saulovi, Davidovi a Ruth, jež jsou určeny pro 5. třídu.

Překladatel poznamenává ke konci článku: „Zvláštního povšimnutí zaslouží stanovisko této americké školy k Bibli jako prameni mravně výchovných fakt. Bude tím zajímavější, poněvadž i u nás o této věci je uvažováno a ozývají se hlasy, abychom i my sáhli do těchto beze sporu cenných pramenů mravního poznání, do Bible, bez ohledu na to, že církvemi je považována za pramen výchovy mravně náboženské, a my bychom jich mohli užiti jen pro výchovu laickou. Škola ethické kultury je prosta doktrinářství a snaží se indukcí dojíti tam, kam dojíti chce náboženská škola suchým katechisováním."

„Suché katechisování" zmizelo již, bohudíky, z největší části našich škol zásluhou právě induktivní a psychologické methody, jež řadu let již ovládá nové hnutí katechetické, a zmizí tím více, až budeme míti skutečně náboženské školy. Ale za to bude tím zajímavější podívaná, až budou v beznáboženské škole vykládati o Adamovi, Evě atd. učitelé a učitelky, které dnes říkají dětem ve škole: „Bible je od začátku až do konce nesmysl!" — výrok to, který bezpochyby četli v nějakém svém časopise, poněvadž jsem jej doslovně slyšel na několika různých místech.

*

m. — Postátňovací horečka šíří se utěšeně dále v našem pokrokovém učitelstvu. Poslední dobou ozývají se až nápadně často z jeho řad volání, aby stát vzal do svých rukou i takové kulturní a výchovné podniky, které si dosud vždy hleděly spíše uhájiti jakousi svobodu a neodvislost. Týká se to zvláště dětských časopisů a knihoven. Novinami prolétla již stručná zpráva, že budoucího roku bude státním nákladem vydáván časopis pro středoškolské studentstvo. Co to znamená, dovede si každý představiti. A každý také pochopí, že akce je namířena v první řadě proti časopisu kat. středoškolských studentů, jenž po marných pokusech jiných stran udržuje se vlastně jediný. Co se tedy nepodařilo různým pokrokovým vydavatelům, uskuteční nyní státním nákladem samo ministerstvo.

Aby uniformita státního výchovu byla ještě dokonalejší, žádá Jan Pávek v „Úhoru" (r. VII, 3), aby stát vydával časopis i pro ostatní mládež a k tomu také zvláštní knihovnu. Výběr prací zjednal by si soutěží. „Cenou poctěné práce vydány by byly nákladem státu a byly by pokládány za povinnou četbu žákovskou." Neboť v celé dětské četbě musí se nyní jeviti duch rovnosti, svobody, bratrství nepokrytě; „jed germánství" zjevného či utajeného nesmí nadále pronikati našimi dětmi . . .

Ostatně jakýsi zárodek takového státního časopisu již tu je: v každé třídě našich škol uvidíte bohatě illustrované sešity Dorostu Červeného kříže, do něhož musily vstoupiti všechny děti, ať se jim to líbilo či ne.

Nezbývá už, než aby stát zařídil ještě pro děti zvláštní státní kina, aby jich učitelé nemusili voditi — místo vyučování ovšem — do všelijakých kin v městě i předměstí!

*

m. — Místo náboženství nový kult doporučuje našemu učitelstvu Dr. F. A. Soukup ve „Škole měšťanské" — totiž umění. Je to ovšem již kult hodně starý, ale to je konečně věcí jeho čtenářů, přijmou-li tuto „konfessi nové doby." Zajímavější jest, co volá na adresu vlády: Lidstvu je třeba božství. Nechte tedy umění, aby k lidu mluvilo — odstraňte divadelní pokladničky, koncertní impressaria, výběrčí z uměleckých výstav! Starým konfessím vydržovali jste zástupy kněží: proč byste jich nemohli vydržovati novému kultu?

Není to zase jen projev postátňovací horečky?

*

m. — Boj o centralisaci školství v Americe, jenž se začal r. 1918, vede se stále dosti prudce. Spojené státy chtějí dnes „zamerikanisovati" nejen Evropu, ale i samy sebe, odstraniti mnohojazyčnost a řadu jiných odlišností, sjednotiti pokud možno všechno, a především školu. Za války prý se ukázalo, že přistěhovalci nedovedli se dosud přizpůsobiti americké kultuře a pochopiti amerických demokratických ideálů: v době národního zápasu, jakým byla světová válka pro Ameriku, jevili prý buď naprostou lhostejnost nebo docela i nepřá-

telství. Poválečné nepokoje a nesnáze mezi vystěhovalci byly prý pak způsobeny nedostatkem vzdělání v mnohých státech amerických, jimž je dosud ponechána všechna péče o školství. Některé ze států, zvl. Mississippi a Louisiana, mají školství zaostalé, nedokonalé, vzdělání učitelstva ubohé, školy dosti uboze vypraveny atd. Opak je v Californii a Illinois.

Těmi důvody opírají senátor Smith a kongresník Towner svůj návrh podaný kongressu Spojených států, aby bylo vytvořeno samostatné ministerstvo školství, nadané velikými milionovými fondy a značnou administrativní mocí, aby byly vyrovnány výchovné poměry v celém soustátí a provedeny různé změny ve školství.

Naše pokrokové listy učitelské, pokud se zmínily o tomto návrhu centralisačním, vítaly jej ovšem s radostí, poněvadž školní monopol je v programu i našeho učitelstva, a nepřátelé církve dobře chápou, co tento zákon vlastně znamená: odstranění konfessijních škol katolických. Američtí katolíci i věřící protestanté rozvinují silnou akci, aby nebyl schválen návrh zákona protivícího se duchu ústavy. Podařilo se jim zvítěziti ve státě Michigan aspoň proti návrhu zákona, že všecky děti od 6—16 let musí býti vyučovány ve školách veřejných. Celkový návrh Smith-Towner Bill jest ovšem pro školy soukromé (náboženské) nebezpečnější.

Hospodářsko-socialní.

Že stávky již dlouho nejsou zbraní hospodářské svépomoci, nýbrž obyčejně zbraní politickou, je známo. Davům se sice namlouvá, a mnozí tomu věří, že je to jen boj proti kapitalismu, ale pravda jest jiná. Půlstoletí stávek, napřed arci zcela řídkých, a proto jako něco zcela mimořádného zaznamenaných, čím dále však tím častějších ukazuje, že ostrá a celku málokdy prospěšná zbraň tato se jako jiné zbraně stala hračkou, ovšem proto nikoli méně nebezpečnou. Teď obzvláště, kdy se pořád volá o potřebě práce, má-li Evropa z hospodářských nesnází vybřednouti, znamenají stávky úbytek práce a tedy také výroby, a již tím je řečeno dosť, i kdyby nebylo jiných neblahých okolností s tím spojených: zahálka začátek všeho hříchu, dráždění lidstva k nepřátelství, často přímé ničení majetku a výrobních prostředků (sabotáž) atd.

O tom, jest li stávka mravně nebo právně dovolena, jsme již mluvili: jest-li posledním možným prostředkem k dosažení spravedlivých požadavků, pak dovolena jest.

Tyto podmínky však při málokteré z nynějších stávek nalezáme, a proto málokterou mravně a právně schváliti lze. Tak na př. stávka lékařů proti nemocenským pokladnám znamená konečně mužný čin intelligentní sebeobrany co do řádného odměňování práce, jmenovitě vzhledem k tomu, že nemocenské pokladny se z ústavů čistě lidumilných staly ústavy politickými a zaopatřovacími, kde se na zřízencích jinak nešetří. Stávka lékařská těchto vniterných poměrů ovšem nenapraví, toť úkolem všech zúčastněných činitelů, ale má v nich jeden z důvodů oprávnění.

Byly stávky vyvolané tajně i zaměstnavateli, když totiž si nevěděli rady se zásobami zboží a mohli se takto na čas zbaviti dělnictva, jehož nepotřebovali, t. j. vyplácení mzdy. Toť zajisté prostředek méně dovolený, a není jisto, že se podnikatelům také vždy vyplatil, na př. že obratně rozšířenými zprávami: „nebude!“ se dovedli nahromaděného zboží zbaviti. Uplaceným zprostředkovatelům stávky i poplachu se to ovšem vyplatilo.

Neníť pochyby, že vyvolávání stávek stalo se živností, nezaměstnanost jiných zaměstnáním a zdrojem příjmů.

U nás netřeba si již tajiti, že četné stávky mají pozadí kommunistické. Kommunismus jest sice soustava o sobě hospodářsko-socialní, ale se silnou vložkou politickou. Vládní směr pražský byl od začátku — taktně i beztaktně — socialistický, a to nejen ve věcech hospodářských a hmotných, ale ve všech: náboženských, školských, ústavních — všude. Převratem zahájen také rozvrat, převaha jistých tříd, které s republikou zacházejí jako

s věcí svojí, ale jen ve špatném směru, a takto máme zajímavou podívanou, že tento právě jejich počínáním povážlivě rozrachocený celek mají udržovati třídy, proti kterým se — netajeně — vládne!

Školským příkladem, kam směr jde, je stávka zřízenců bankovních. Mluvči jejich v Praze jsou skoro vesměs židé. (Neděláme tu antisemitismu, jen zaznamenáváme). Židé mají o převrat československý daleko větší zásluhy než se jim veřejně přiznává. V Maďarsku a v Bavorsku jim politika kázala překvapiti obyvatelstvo hrůzovládou, jelikož na povolnost vládnoucích vrstev spoléhati nemohli. U nás místo toho zvolena cesta klidného pronikání — pacifická penetrace se tomu říká učeně —: byli jsme ušetřeni hrůzovlády, avšak také očisty! Tuto světový tisk nazýval „bílým terrorem" a naše hloupoučké noviny to poslušně opakovaly.

Stávky prý bojem proti kapitalismu! U stávky bankovní by tomu člověk skoro věřil, jelikož banky již tím, že spravují „kapitály", zdají se po přednosti zastupovati kapitalismus, a v novější době, podnikajíce tolikeré a tolik é obchody věcné, jej skutečně zastupují. Ale stávka ona čelí proti němu, asi tak jako když vídenský Renner, prý se řídě zásadou, že socialisovati nutno začít od základů, zakládá 300 millionovou Arbeiterbank pod svým předsednictvím.

Bankovní zřízenci jsou nejlépe placeni, za nejsnadnější a nejkratší práci. „Demokratickým" nátlakem, sklonem části zřízenců k heslu. buď práci čest! a jinými ještě okolnostmi se stalo, že banky si nabraly zbytečných lidí, jichžto všelijaké ty obchodní školy a kursy nadvýrobou dodávají. Tím, tuť se rozumí, vzrostla nadmíru režie. Když pak přes to se ukázaly veliké čisté výtěžky, a to i na působišti tak omezeném, jako je nynější náš stát, prozrazuje to, že kdesi je tu cosi nezdravého. A je to především, jak jsme již jindy podotkli, rozpětí v úrokové míře pro půjčky a vklady, které není daleko od lichvářství, tedy kapitalismus v nepěkném slova významu.

Bankovní stávka ovšem nevypukla k vůli mzdám. toť už by příliš křičelo—, ale k vůli t. ř. pragmatice, již německé banky po převratě okolnostmi, jmenovitě nátlakem z cizozemských svých domů, prý donuceny pro své úřednictvo zavedly a již už dlouho litují. Jsou to jmenovitě závodní rady zřízenců, kteří místo práce pořád se jen radí, jak své straníky ve služebním pořadí postrkovati, nestranné nebo k jiným stranám se hlásící odstrkovati, pilně bdíti, aby nikdo ze zřízenců „práce nežral" atd. Jest samozřejmo, že takto se kapitalismus nepovalí, ale že banky s takovou výkonností tím více budou hnány k vyděračství obecenstva, aby hradily režii a čistého zisku se dodělaly.

Zajímavo jest, že noviny, které jinak obyčejně šmahem i nesoudně se stavívaly po bok stávkujícím, tentokrát, až na noviny strany, se chovaly dosti chladně.

Kdyby v našem zákonodárství bylo více pokdy na rozumnou práci, byla by teď, kdy stávek na všech stranách a ve všech odvětvích hrozivě přibývá a nové se ohlašují, ne sice právě vhodná, ale naléhavá příležitost, aby státní správa svým dílem k zásadnímu řešení tohoto „problému" přikročila. Znamenajíť stávky přerušení práce nejen soukromé, nýbrž i — přímo či nepřímo — veřejné. V Americe se již o ochranu této postarali. V Německu se zařizuje t. ř. Technische Nothilfe, taktéž na ochranu veřejných (státních a obecních) podniků. Navrhuje se dokonce obecná Antistreikliga, k níž by přistupovali údové jednak platící, jednak činní, takoví totiž, kteří by chtěli a mohli v případě stávky zastati práce odborné i obyčejné. Byli by to tedy organisovaní stávkokazi, jež strana stávkující ráda zove zrádci. Ale za nynějších neklidných poměrů, kdy málokterou stávku lze rozumně omluviti, byla by to nanejvýš zrada zrady — nejprávnější svépomoc společnosti proti stranické libovůli! —

Anglická veliká stávka havířská ($5\frac{1}{2}$ millionů lidí bez práce!) taktéž nebyla bojem proti kapitálu. Ceny životních potřeb na pevnině se byly trochu snížily, koupéschopnosti ubylo, ubylo tedy také anglickému zboží, pro vysoké válečné mzdy drahému, zahraničního odbytu. A Anglie se uskrovňovati neumí!

Byly to cstatně zcela podobné poměry, v jakých se nyní ocítáme sami, jen že u nás přistupuje ještě nedostatek surovin pro další výrobu, aspoň výrobu z nouze, ačkoliv není zatím pro koho vyráběti, neboť není odbytu.

V Anglii tedy nastoupila nezbytná, ale náramně ožehavá otázka: snížiti mzdy, aby byla umožněna soutěž a tím odbyt. Po dlouhém jednání shodly se strany na tom, aby mzda byla jen o 20% vyšší než před válkou, a aby zaměstnanci měli podíl z čistého výnosu.

Tento druhý požadavek možno pokládati za spravedlivý. Arciť by si dělnictvo v tom případě mělo také uvědomiti, pokud chce také nésti, po př. zameziti nebezpečí ztrát!

Ztráty mohou býti správou zaviněné neb nezaviněné. O tyto mohou povstati spory, neboť po nastalé ztrátě obyčejně snadněji lze poznati, mohla-li býti zamezena, a jak — žádný pak, ani sebe zdatnější znalec není vševedoucím. Ale že dělnictvo a zřízenectvo může platně přispěti k umenšení ztrát a tedy ke zvýšení zisku, rozumí se samo sebou. Strany socialistické, k měšťáckému vedení podniků tak nedůvěřivé a při všech ztrátách tak snadno odsuzující, měly by právě podle zkušeností se svými podniky býti shovívavější. Či jsou snad proto méně shovívavé, že u jejich vedení tak často, nepoměrně často zjištěna neschopnost, ano i nepoctivost?

V novém jednání o urovnání stávky lékařské napadla zvláště jedna podrobnost: nemocenské pokladny zdráhaly se přijmouti zase všechny lékaře, kteří do stávky pro ně pracovali a ke stávce se přidali. Jak známo, bývá při stávkových narovnáních obyčejnou podmínkou, že všichni stávkující (pokud snad se ve stávce

nedopustili nějakých zločinů) budou zas do práce přijati. Tedy také rozpor v zásadách!

Dosud se stávky urovnávaly obyčejně tak, že „intervenčně zakročila“ — podle výrazu jednoho brněnského raníku — politická správa. Bylo to již za Rakouska obyčejně nadsazování požadavků a pak smlouvání a umlouvání, z pravidla v zájmu proletariátu, aby stát aliquid fecisse videatur. Nyní, za socialistického kursu je toto pravidlo ještě pravidelnější. Ale pozorovati, přece jakýsi úbytek chuti „intervenčně zakročovati“, jelikož přece jen svítá, že do bezmezna jíti nelze.

*

Podle novin má čs. republika v Praze 1300, v Brně 900, na Slovensku 1700 t. ř. civilních strážníků (detektivů čili špiclů, jak se jim vulgo přezdívá).

Rozumí se samo sebou, že by oni naší svobody sami neuhlídali proti tolikerým rejdům, jež prý ji ohrožují. Na štěstí má kromě toho tolik hlídačů v novinách, jež denně slavnou vládu na ty rejdy upozorňují a ji nedočkavě k přísnějšímu zakročování vyzývají. A podivno! jsou to nejvíce orgány pokrokové intelligence, jež tuto službu obstarávají.

Kolik svazků by asi náš trestní zákoník potřeboval, kdyby všecky tyto požadavky dobrovolných špiclů měly býti uzákoněny?

Politický.

Več. Rudého práva žaluje: „Kolem nás všude je smrduté bahno korrupce a úplatků.“ To by nevěstilo brzkého vybřednutí z nesnází hospodářských, s nimiž prozatím jen vláda zápasí, jež co nevidět se však i v životosprávě obyvatelstva ukáží. Nehledě k mravním a právním podmínkám spořádaného státu. Čelné strany, tedy hlavní zástupci jeho stranickou politikou znemožňují i jen projednání, natož pak provedení podmínek, jež by z osudných poměrů vyvedly. Kterak tedy možno, aby pouhá změna vlády, t. j. záměna odborníků parlamentárníky, přivedla nápravu, když není vůle šetřiti vespolných a vzájemných práv?

*

Nedávno teprve jsme se dověděli, kterak se t. ř. čs církvi dostalo státního uznání.

Pan min. Habermann prostě svoje usnesení, nedbaje úředního rozkladu odborníků, v ministerské radě si dal odhlasovati. Již tehdy jsme vyslovili pochybnost, smí-li ministerská rada něco takového prostě zaříditi, kde platné dotud zákony mluví jinak, ale naši politikové se rozhodnutím oním dále nezabývali, tak že bylo pokládáno za právoplatné. Nyní se uznává, že není, a tedy že sekta není oprávněna jednati jménem státu ve veřejnoprávních zápisech a úkonech (matriky, sňatky atd.). Možná, že bylo výhodnější tuto blamáž vlády připustiti, možná však také, že bylo lépe mluviti hned, aby lehkověrní nebyli uváděni v omyl. Patroni náboženského rozkolu ovšem se nyní budou namáhati, aby prorazili příslušným zákonem, ale na to bylo nutno býti připravenu tak i tak.

*

O vládní podpoře pravoslaví proti katolictví ve východním cípu čs státu jednal řeckokatolický biskup Dr. Ant. Lapp také s min. Benešem v Praze. Ten ovšem právním důvodům biskupovým (o zabírání katol. majetku, o nezákonném zatahování obyvatelstva do pravoslaví atd.) věcně odpírati nemohl, ale nápravy, na př. vrácení uloupeného majetku, ani neslíbil, tím méně zařídil.

Rovněž neslyšeti nic o krocích proti bělehradskému náhončímu pravoslaví p. Dositheji.

*

Za nového ministra zahraničí v Polsku má se zlepšiti poměr českopolský. Získány (snad naší zahraniční propagandou?) některé příznivé hlasy novinářské v Polsku, a náš ministr obchodu zajel do Varšavy ujednati aspoň nějakou výměnu zboží, čehož oba státy velice potřebují. O vlastním nákupu zatím sotva bude možno mluviti, neboť

my nemáme peněz. Poláci pak teprv ne, třebas je Francie tak štědře zakládala.

*

Horní Slezsko stává se předmětem zájmu světového, jenž může vésti k netušeným změnám politickým. Anglie zařídila své chování k Německu na základě reparací jím uznaných. Německo praví, že bez Horního Slezska jim dostáti nemůže, a Francie mu ho dáti nechce, nezrušivši proto ani t. ř. sankcí (na př. obsazení jistých krajů jihoněmeckých), ač to bylo vymíněno.

Jinou záminkou Francie jsou lipské rozsudky nad válečnými provinilci, o nichž i naše noviny papouškují francouzské nesmysly. Versaillská smlouva dává Francii právo souditi německé provinilce; jelikož pak druzí spojenci o to právo tuze nestáli a nesmyslnost podmínky této jest na bíledni — byly by to čisté soudy! — povoleny soudy ty také Německu, za účasti právníků cizích. Jelikož Francie a priori čekala, že jejími svědky obvinění budou také odsouzeni, a někteří byli osvobozeni, Francie své svědky i znalce odvolala a vyhrožuje dále; jiní účastníci z Dohody ani z neutrálních říší neshledali v soudním postupu docela nic vadného, naopak chválí známou věcnost lipského říšského soudu. Briand to nazval komedií — zcela správně; je to však komedie francouzskoněmecká. Nestranná cizina se táže, kdy Francie začne souditi ukrutnosti svých vojáků; a „Humanité" snáší k tomu látku, jíž přibývá ještě i dnes, v míru!

Rozumí se samo sebou, že ani válka neomlouvá zbytečných bezohledností, na př. k raněným, zajatcům, neválečníkům atd., a že každé porušení válečného práva by se mělo trestati. Ale kde, u koho začít a kde přestat?! A jedině soudcové ze států neválčivších by tu mohli činiti nárok na nestrannost, nikoli francouzský žalobce!

V poslední chvíli se spor o Horním Slezsku mezi Francií a Anglií přiostřil. Francouzská vláda pod nátlakem strany vojenské tetivu přepíná. Doufa za své peníze míti v Polsku totéž, co doufala míti v Rusku: spojence proti Německu. Měla jej, ale jak průběh války ukázal, mnoho jí neprospěl. A nynější její politika jí prospěje ještě méně; vymáhaného prvenství v Evropě před sto lety pozbyla neodvratně. Pokud národ bude počtem tak klesati jako francouzský a pokud bude nucen na své sousedy posílati divochy z Afriky a kdoví ještě odkud, potud marně vychází na výboj, jenž na pouhém násilí spočinouti nemůže. Borussia docuit!

Poukazuje se stále na zničení severní Francie. Ovšem by jižní nebo jihozápadní Německo nevypadalo docela nic jinak, kdyby válečné štěstí bylo přálo Francii a válka se byla přenesla tam. Tať výpočet zcela jednoduchý! A že by za tři léta se bylo mohlo již mnohem více znova zříditi, kdyby se chtělo a kdyby nabízená pomoc německá (jako válečná náhrada) byla přijata bývala, to ví také celý svět. Když tedy Francie tuto ránu na reklamu chce dále nechati otevřenu a když naléhá hlavně na náhradu peněžní, ponese také následky: pro-

dlužování stavu válečného v Evropě: ztrátu vlivu v zámoří, zvláště na východě, seslabení svého peněžního trhu, sesílení odporu v Německu hnaném do náruči jiných spojenců a nebezpečné zárodky příštího zápasu.

O válečné straně francouzské se praví, že je dosť proniknuta myšlenkou monarchistickou (ač není li to zednářská pomluva) a že vliv katolický je v ní dosti silný. Toto by nám mohlo býti milé, kdyby v ní nebylo zároveň tolik nekřesťanské zášti národnostní. Tiskoviny francouzských katolíků, pokud se obírají návrhy německých na dorozumění, stydno katolíku čísti. I v Praze, kde byli hosty našeho sjezdu, odešli ze schůze, jakmile připuštěn proslov německý, tak že další byl vypuštěn. A stran Foche připomíná kdosi, že titul „Mars christianissimus“, vymyšlený jakýmsi lichotníkem Ludvíka XIV, není pro katolického křesťana nikterak závidění hodný. Arciť vyžaduje teď politika, válka to jinými zbraněmi, aby se u Francouzů udržovalo pyšné vědomí válečného vítězství, které ve skutečnosti bylo dosti problematické, jak známo. Ale to není dobrou přípravou lepší budoucnosti.

Zajímavá drobnůstka se oznamuje z jednání o mír Dohody s Německem v Paříži. Wilson, jenž ovšem o věcech evropských neměl ponětí a vida ubohé ztroskotání svých 14 bodů, byl již více jen němým svědkem jednání, dostal ze Saarského území od 150.000 Francouzů (jichž tam ovšem nebylo!) žádost o přivtělení k Francii a nechal se tím padělkem obnouti.

*

Italie po výsledku voleb směru Giolittiho ne dosti příznivých dostala vládu Bonomiho. Ministr zahraničí Sforza, diplomat více kamarilní nežli státnický, nebyl národu dosti pilný asi řízný ve věcech východních ani jugoslovanských; špinavé obchody italské dozorčí misse ve Vídni s gen. Segré (prý = Singer) v čele a jiné věci mu podrazily nohy. Bonomi byl kdysi (1912) jako zednář ze strany socialistické vyhozen a v koncentračním válečném ministerstvu provozoval politiku konjunkturní.

Tu a tam sice vybuchne v tisku odpor, že italskou politiku řídí vlastně pořád ještě francouzský vyslanec Barrère (a trochu i Buchanan), žaluje se na přílišnou povolnost k románské sestře Francii, která „sebeurčení národů“ při Nizze neprovedla a nyní i Jugoslavii proti Italii prý podporuje, ale i tento vítěz má doma tolik potíží hospodářských a socialních, že nad podružnou úlohu svou vystoupiti nemůže. Jest-li pak pravda, že Francie proti němu by Jugoslavii si ráda zavázala na Adrii, nebylo by v tom nic nespravedlivého: Adria náleží Slovanům!

*

Jugoslavia dostala po mnohých bojích svou ústavu na Vidov dan 28. června, památný Kosovopolskou porážkou 1389 a znamením ke světové válce, vraždou sarajevskou 1914, teď konečně i vražedným útokem provedeným na vladaře, když se vracel od ústavní přísahy.

Ústava schválena jen prostou většinou 13 hlasů, přes půldruha

sta poslanců nebylo vůbec ve sněmovně. K Srbům přidali se mohamedáni, kteří však brzy potom se rozštěpili, třetina Slovinců a několik poslanců chorvatskonárodních, zvolených v okresích se silnou většinou srbskou a teprve v poslední chvíli získaných.

Chorvati ostatní se ústavě vzpírají, jelikož prý 29. října 1918 se na záhřebském sněmě k Jugoslavii připojili jen jako členové stejnoprávní se Srby a Slovinci; nyní tedy mají méně než měli před tím.

Pašič prostě přejmenoval konstituantu na skupštinu, ač tato měla býti zvolena všeobecným hlasováním, kdežto do konstituanty nesměli voliti ani Němci ani Maďaři, protože prý tehdy nebyla trianonská smlouva ještě schválena. Tak se stalo, že za toto katolické nebo protestantské obyvatelstvo zasedá i v skupštině dále 26 pravoslavných poslanců. Tedy také žádná nesvoboda!

Za těch okolností není divu, že §§ na ochranu státu v jugoslavské ústavě jsou hodně ostré (naproti posudkům tisku, co do spolčování atd.) Inu, také tam třeba lid ve „svobodě“ teprve cvičiti!

*

Řecko se pustilo v odvážný boj proti Turecku, poukazujíc na soustavné vyvražďování křesťanů v turecké Asii. Cílem řeckým není prý nic jiného než byzantská říše s Cařihradem v čele. Divná věc! Venizelův tisk tolikrát Konstantina pro neoblíbenost z Řecka vyháněl, a on zatím s nevídanou slávou i jásotem nejen přijat, ale i k takové zámořské válce pohnut!

Turecko prý má spolek s Ruskem i Afganistanem. Kdyby sovětské Rusko tam bylo do války zapleteno, snad by se osvobození jeho urychlilo.

Kemal paša prohlásil: Nejsme sice k sebeobraně tak silni jako západ, ale máme náboženskou víru, jíž nezávislosti své dobudeme. Poznámka jistě ne neoprávněná. jen že právě Mladoturci té víry mají pramálo, a za nich vraždění křesťanů nikterak nepovolilo!

*

Sionistický sjezd v Praze t. m. konaný zjistil, že do Palestiny třeba stále peněz i lidí. Ale přes to že Palestina „je chuda a prázdna“ (zástupce z Palestiny), „je a zůstane Erec (země) Israel!“ (Sokolov)

O hlavním činovníků sionismu Dru Weizmannovi kterési noviny psaly, čím sobě a sionismu v Anglii zajistil půdu a tolikou přízeň, zvláště Balfourovu. Octnul se tam za války v době. kdy generalita byla zoufalá nad tím, že jejich střelný prach v krátce vlhnul, tak že nebylo daleko k tomu, aby Anglie přestala válčiti. W. prý je naučil, jak udržeti prach suchým. A tož se válčilo dál, a Balfour byl uznalý.

Herbertu Samuelovi v Palestině vytýkána na sjezdu slabost, zvláště co do ustanovování úředníků. Jiní se ho zastávali: prý „není jeho vinou, že se nám zavřely dvéře do Palestiny“, totiž po bouřích v Jaffé a jinde proti židům, kteří neradi lezou tam, kde se střílí, třebas jiné do střílení štvali.

Tvůrce židovských legií v Palestině J. Žabotínský praví: „Praha je Jerusalemem národností, a Masaryk jest představitelem vznešeného v pojmu národnosti. Vzpomínám Masarykova dopisu, psaného pro národ armenský, . . . že právo sebeurčení neplatí jen pro většinu, nýbrž i pro menšinu“, totiž jako pro židy proti Arabům.

*

Maxim Gorkij vyzývá západ, pomoci hladovějícím Rusům. Nesnadno se vyznati ve zprávách, co se v Rusku vlastně děje. Na jedné straně prý hladomor, na druhé proudy rublů do cizozemska, na třetí mobilisace . . .!

Případ Gorkého je pro revolucionáře typický. Napřed všechno podrýt a rozvrátit, a pak — .

*

Anglické vyjednávání se zástupcem katolického Irska Devalerou znamená snad obrat v dějinách Irska, jenž povede k povznesení nadaného, ale zdeptaného a zanedbaného obyvatelstva katolického, pracujícího namnoze v cizině, zvláště v Americe, ač i tam právě pro nezaviněnou zaostalost opovrhovaného. Zdá se, že návštěva králova v Belfastu s průvodem jako na bojiště ozbrojeným urychlila obrat. Jak malicherni dovedou býti i Angličané v zarytosti protiirské, dokázal jihoirský parlament svolaný 28. června do Dublina, ač se vědělo, že se nemůže právoplatně usnášeti, jelikož mnoho poslanců jest ve vězení nebo na útěku. Trvalo také celé sněmovací období dohromady — 1/4 hodiny!

Roku 1846 mělo Irsko přes 8,290 000 obyvatel, z nich asi 7 millionů katolíků. R. 1918 mělo 4,309.219 obyvatel, z nich 3,243.683 katolíků. Tyto číslice se „zeleného ostrova“ snad mluví dosti zřetelně i tomu, kdo řídě se obvyklými zprávami novin pokládá Iry jen za umíněné nespokojence. Takto řízené a „zřízené“ „provincie“ není jistě v celém civilisovaném světě: a je v nejkulturnější Britannii!

Anglie, jak obyčejně z krátka říkáme (ač Anglie vlastně není nic jiného než část Velké Britannie jako Wales nebo Skotsko — Velká Britannie pak s Irskem teprv jest United Kingdom), tedy Anglie má také dvojí směr vládní: centralistický a opačný. T. r. dominiony (Australie, Nový Foundland, Nový Zeeland, Jižní Afrika a Kanada) mají jakousi samosprávu (guvernér obyčejně ze šlechty králem dle osadního úřadu jmenovaný, parlament atd.) Kromě toho jsou osady do říšské správy přivtělené; Kanada i Jižní Afrika, jejíž premier gen. Smuts, prý veliký příznivec sionistů, předsedá nyní při jednání s Iry, byly osadami ještě r. 1914.

Právě zasedající Imperial Conference dominií snad pomůže rozhodnouti, aby též Irsko se stalo aspoň dominionem. Překážkou jest hlavně protestantská část Irska (Ulsteráci), jež by žádala poměru výjimečného, a pak možná i katoličtí Irové sami, kteří žádají víc než pouze samosprávy dominionů.

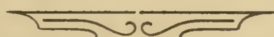
Je zajímavo, že Anglii navštívil japonský korunní princ právě ve chvíli stávek, rozepří s Egyptem, s Irskem, s Indií, s Mesopotamií atd. O Japonsku se totiž praví, že v rozdmychování svárů v cizích zemích jest ještě nad mistra anglického, jejž nyní chce přiměti ke spojenství proti Americe. Svěřilť někdejší státník jeho Ito svému synu závěť, že ovládání moří: japonského, čínského a Tichého jest životní otázkou Japonska. Na revoluci ruskou, jež se obyčejně přičítá jenom Německu, věnovalo v Ženevě mnoho millionů a jak vidno, ne nadarmo.

V Anglii samé rozčiluje souboj l. Northcliffa s Lloydem Georgem. Již v prosinci m. r., když Lloyd George rozmrzen francouzským sadismem vůči t. ř. vinníkům války prohlásil, že žádný náčelník státu války nezavinil, Times jej za to pokáraly a opovážlivého mluvčího donutily utéci se za versailskou smlouvu, která stanoví, že válkou vinno jest Německo, ergo — . Teď se střelba starého štváče stala soustavnou, načež napadaný zakázal jeho novinám dávati zprávy ze zahraničního úřadu. Jiné noviny (Westm. Gazette) k tomu poznamenaly: Oběti tiskových útoků bývají náchylny dělati hlouposti. Domýšlejí se pořád, že jejich sousedi takovým útokum přisuzují větší význam, než tomu v pravdě jest. Zapomínají, že veřejná sláva se vyvolává ještě spíše útoky než lichocením.

Kterýžto recept — ovšem ne náš! — nebudiž čekatelům čili kandidátům nesmrtelnosti zatajován.

Ročník XXXVIII. Číslo 8.

HLÍDKA.

Soud nad účastníky povstání v Praze r. 1621.

Jan Tenora. (Č. d.)

Současně byli od císařských rychtářů před úřad purkmistrovský obesláni a na radnicích uvězněni: Martin Fruewein, Jan Theodor Sixt, Šimon Sušický, Jan Kutnauer, Abraham Engel, Melichar Teiprecht, Ondřej Stegman, Jiří Závěta — v domě radním Starého města[1]); Valentin Kochan, Tobiáš Štefek, Lukáš Karban, Dr. Matyáš Borbonius — v domě radním Nového města;[2]) Krištof Kober, Jakub Hýbl, Baltazar Globič, František Blumberger, Bonaventura John — v Menším městě pražském.[3])

Tito všickni byli v seznamu osob, který zaslal císař, ale kromě nich dal Liechtenštejn uvězniti ještě jiné účastníky povstání: rytíře Albrechta Ješibského, Václava Steinbacha, Maximiliana Hošťálka, Jiřího

[1]) Později tam ještě uvězněni: Jan Pelhřimovský, Dr. Jan Jessenius, Natanael Vodňanský, Leander Rüppel, Jiří Hauenschild, Pavel Pečka (Peška, Prčka), Václav Maštěrovský, Pavel Sixt, Jan Moravec, Daniel Stříska, Daniel Sláma, Jan Bapt Garges, hodinář Mikuláš Diviš a Václav Božecký, služebníci při úřadě purkmistrovském; naposledy přivezen mezi ně Maximilian Hošťálek (Skála ze Zhoře, Historie česká V. 42).

[2]) K nim přibyl 25. února Eliáš starší Rozín z Javorníka, Jiřík Řečický, Ondřej Kocour a Simeon Vokáč; 26. února Joachym Babka; 27. února Jan Kamaryt. Jan Šultys z Felsdorfu přivezen 8. března, a Jan Švehla uvězněn s jinými mnohými měšťany 17. března. (Skála 41.)

[3]) Tam byli také opatřeni vězením: Jiří Neher, Jiří apatykař, Dr. Kašpar Luk, Kober švec a kostelník kostela německého (Skála 42.) — Skála omylem uvádí, že Stegman uvězněn na Malé straně; Beckovský (Poselkyně II, 327) praví, že Šultys, Švehla Řečický uvězněni byli na staroměstské radnici.

apatykáře, Jiřího Nehera. A projevil, že ještě po druhých provinilcích bude pátráno, a kteří přibudou, že jejich seznam pošle.

Nedostavili se ke knížeti vymlouvajíce se nedostatkem zdraví bývalí direktoři Jindřich Ota z Losu a Jan Vostrovec, ale byli hejtmany Starého a Nového města zajati a spolu s druhými uvězněni; rovněž Wolfgang Hozlauer byl císařským rychtářem Nového Města zajat.

Fridrich z Bílé byl na svém statku, a ježto byla pochybnost, dostaví-li se na půhon, byl poslán hejtman Schlief, aby ho zatknul. Nejvyšší mincmistr Vilém Vřesovec dostal rozkaz, aby uvěznil Viléma Konecchlumského a Jana Šultysa, vojenský nejvyšší Valdštejn aby do vězení dal Krištofa Haranta.

U některých nevykonal však kníže Liechtenštejn rozkazu císařova, aby byli uvězněni. Humprechta Černína vzal jen na závazek, že z Prahy neodejde, uváděje za důvod, že ačkoli byl direktorem a u zemských desk, přece jakmile znamenal, že se k povstání schyluje, direktorství opustil a vzal si dovolenou; nejvyšší hofmistr také že dosvědčuje, že hned ze začátku ohlásil se u kurfirsta saského a chtěl se i ze země vystěhovati, a že zůstal císaři věren. U vévody bavorského svým bratrem Heřmanem Černínem časně se přihlásil, a přimél Staré i Nové město, aby se stavy přítomnými poddalo se císaři, a že kde jen mohl, podporoval císaře; rovněž jeho prostřednictvím musejí se všecky věci potřebné u zemských desk hledati. Nikdy že ani nepřísahal a konfederace nepodepsal, a není ani žádné obavy, že by uprchl.

Ladislav Zejdlic také nebyl uvězněn. Liechtenštejn praví o něm, že byl sice přísedícím zemského soudu a členem některých komisí, ale že přihlásil se velmi časně u kurfirsta saského, uvedl do Litoměřic posádku a svou obezřelostí celý litoměřický kraj zachoval; ani u něho že není nebezpečí, že by uprchl.

Rovněž mínil Liechtenštejn, aby nebyl brán na závazek Kašpar z Žerotína, protože stále byl císaři věrný, — a ponechával to rozhodnutí císařovu.

Na závazek byli však vzati, že z domu neodejdou, v Praze přítomni: Jiří z Talmberka, Štěpán ze Šternberka, Karel Mracký a Jan z Talmberka; ostatní nepřítomní byli pohnáni, aby před nejvyšším hofmistrem závazek učinili, že se ze svých příbytků nevzdálí.

Ze země však již byli uprchli: Bohuchval Berka, Václav Vilém z Roupova, Joachym Ondřej Šlik, Radslav ze Vchynic, Václav Berka, Petr Milner, Daniel Škreta, Jan Oršinovský, Václav Písecký, Benjamin Fruewein, Adam Lokšan, Adersbach Berka, Ehrenfrid Berbisdorf, Pavel

Kaplíř, Jan z Bubna, Smil z Michalovic, Dr. Eisen, Eliáš Rozin, Pavel Ješín, Jan Albín Šlik, Smil Hodějovský.

Hned také připravoval se výslech obžalovaných a soupis jejich movitostí i nemovitostí. Ze statků odbojců uprchlých nic se jinak neužilo, nýbrž všecko mělo býti až do příchodu císařova pro něj zachováno.[1]) Nenecháno na statcích těch nic ani manželkám uprchlíků, tak že neměly z čeho býti živy. V té veliké bídě denně prosívaly Liechtenštejna, aby jim ze zabraných statků bylo vydáno aspoň to, co věnem svým manželům přinesly, a co jim bylo zapsáno a do desk vloženo ještě před počátkem povstání. Liechtenštejn podával to 27. února na císaře.[2])

Žaláře se plnily, a v nich uvěznění pánové byli hluboce sklíčeni. Snad teprve ve vězení si uvědomili, že bláhovostí bylo spoléhati na nějaký slib, a zatanul jim na mysli dosah obvinění na ně vznášeného; jaký trest na ně jest, nebyli v pochybnosti. Jejich sebedůvěra a sebevědomí beztak již úplně pokleslé bylo nadobro zlomeno; doma jsouce bez pomoci, hledali ji po světě, chytajíce se stébla záchrany. Vilém z Lobkovic první 27. února prosil o přímluvu kurfirsta saského u císaře, dokládaje se, že neměl účasti při vyhození místodržících, a že se jen z donucení připojil k povstalcům. Ostatních devět uvězněných direktorů ze stavu panského a rytířského následovalo ho v úpěnlivé prosbě o pomoc 6. března, aby kurfirst se za ně u císaře přimluvil, aby jim jejich zločiny odpustil, je zase na milost přijal a jim další užívání jejich statků dovolil. Ale kurfirst saský dávno se docela odvrátil od českého povstání, a znal se veřejně k své povinnosti býti císaři po vůli, srovnávaje se s ním úplně v odsuzování povstání i strůjců jeho. Od něho nedostalo se uvězněným vyslyšení jejich proseb ani když Lobkovic 24. března prosby své opakoval, ani když manželky direktorů obrátily se 27. března s prosbou velmi skroušenou na kurfirsta a jeho manželku. Marně také doprošovaly se některé šlechtičny zprostředkování knížete bavorského.[3]) S těchto stran žádná naděje nekynula; jen později král dánský se přimlouval, — ale bez výsledku. Provinění vězňů pokládáno za tak velké, že také přísný trest následovati musí.

Spíše doma dostalo se skutečné přímluvy dvorskému chirurgu Ondřeji Stegmanovi. Již 1. března prosili za jeho propuštění bavorští důstojníci, aby pomáhal mnohým nemocným vojákům, kteří by bez jeho péče zahynuli, rovněž i druzí churaví toužili po jeho zkušené pomoci.

---

[1]) d'Elvert 30—33. — [2]) Tamže 33. — [3]) Gindely IV, 45.

Než teprve v červenci propustil jej kníže Liechtenštejn jako nevinného o své ujmě z vězení.[1])

Jak trpko bylo v žaláři! Jen Jan Kamaryt byv v domě svém zatčen přál si, aby pro ukrácení tesknosti mohl též mezi jinými spolusousedy svými na radnici seděti, v čemž ovšem stalo se mu po vůli,[2]) ale druzi úpěnlivě prosili o propuštění a dovolení, aby ve svých domech u vězení zůstávali, a tak aby jim vězení zmírněno bylo, zvláště churaví, kteří mezi nimi byli. Liechtenštejn sám nemoha jim vyhověti, oznamoval to císaři, očekávaje jeho nařízení.[3])

Soucitná lidskost a přísná spravedlivost srážely se a těžko bylo tyto protivy navzájem vyrovnávati. Kníže Liechtenštejn rád by poněkud ulevoval trpícím a v bídě postaveným, ale zase ujišťoval, že se všecko stane, aby provinilí skutečně potrestáni byli. Byl však jen nástrojem v rukou svého pána, ve všem další postup určován byl císařem. Ale přece do jisté míry nepodřizoval se slepě vyšší vůli ani sám, ani druzí jmenovaní přísedící soudu nad odbojníky. Liechtenštejn podrobil se z poslušnosti, a snad lichotilo to i jeho ješitnosti, aby byl presidentem soudu a jemu předsedal, a dodal ustanovovací dekrety i ostatním v Praze přítomným členům toho soudu, tedy Čechům, — ale převzetí tohoto vnuceného úřadu potkalo se u všech s velmi malou oblibou a bylo jim proti mysli. Namítali, nechtějíce bráti na sebe veškery odpovědnosti, že velezradu přísluší souditi samému králi: že dřívější králové čeští u zločinů takových, nejen když v nich měla účast celá země, nýbrž i tehdy, když se jich dopustila jedna nebo dvě osoby, sami na soudě zasedali, pročež navrhovali, může-li býti, aby také sám císař k větší vážnosti a na budoucí pamět soudil nynější veliké provinilce, a aby sám vinníky podle jejich zločinů potrestal. Nebude-li však moci sám císař hned k tomu dospěti, ukazovali pro ten případ na další potřebné opatření: aby podle uvedených příkladů a podle zvyku v království pro mnohé důležité nynější i budoucí následky nebyl soud veden pod jménem presidenta, nýbrž bezprostředně jménem delegáta, jenž by zastupoval císaře jako krále českého.[4]) Chtěli tedy, aby nepřipadla na ně odpovědnost jako na soudce vlastní, aby naznačeno bylo, že na soudě zasedají jen z uložení císaře a krále, jako komisaři císařští. Císař uznal toto stanovisko a vyhověl; 13. března udávaje za důvod, že sám nemůže býti na soudě přítomen, deputoval a nařídil, aby kníže Liechtenštejn pro větší vážnost

---

[1]) d'Elvert 35, 104. — [2]) Skála V, 41. — [3]) d'Elvert 35. — [4]) d'Elvert 37, 38; — list Liechtenštejnův z 5. března, jímž také žádal za rozhodnutí v té věci, než ještě ostatní přísedící soudu do Prahy přijdou.

místo císaře byl presidentem, ale při tom poroučel, aby soud beze všeho odkladu byl předsevzat a ukončen.[1])

Proti uprchlým účastníkům povstání zakročil však Liechtenštejn hned podle rozkazu císařova ze 14. února. Útěk jejich byl důkazem jejich viny, a proto císař nařizoval proti nim spěšný čili krátký proces právní. Podle instrukce císařovy byl zločin jejich pokládán za prokázaný, který nepřináší s sebou nic jiného, než hotové odsouzení a exekucí, a proto pohnáni byli na hrad pražský ne snad k vyšetřování, nýbrž k prohlášení nálezu proti nim. Ediktem ze 17. února byl vyzýván knížetem výslovně Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu, Bohuchval Berka, Joachym Ondřej hrabě Šlik, Václav Vilém z Roupova, Václav Berka, Albin hrabě Šlik, Radslav ze Vchynic, Adersbach Berka, Adam Lokšan, Smil Hodějovský, Jan z Bubna, Pavel Kaplíř, Petr Milner, Ehrenfrid Berbisdorf, Smil z Michalovic, Jan Milner, Jan Bapt. Eisen, Jan Oršinovský, Fridrich Georg, Benjamin Fruewein, Daniel Škreta, Václav Písecký, Eliáš mladší Rozín, Jan Felix Goliáš, Samuel z Velešlavína, Oldřich Erdtl, Pavel Ješín, Pavel Kutnauer, Jan Knet a Jakub Hufnagel, — a s nimi všichni uprchlí, a kteří ještě holdu nesložili, jakoby jménem jmenováni byli, aby v šesti nedělích pořád sběhlých osobně se před knížetem v Praze postavili, a uviděli a uslyšeli, co jim za jejich nevěrné a odbojné činy, jimiž se zapomenuli nade svou přísahou a závazky, bude předloženo a potom vyměřeno, uznáno a nalezeno; dostaví-li se, nebo nedostaví, nicméně stane se císařské spravedlivé výpovědi a konečně vůli zadosti. Tento edikt byl ponejprv 17. února, potom jiného dne podruhé a opět posléze potřetí od císařských a královských heroldů vyhlášen a pak 21. února na hradě pražském a v pražských městech na radních domech vyvěšen a půhončími na panstvích, zámcích a domech uprchlíků přibit.[2]) Tento postup císař schválil a nařizoval, aby po vyjití určené lhůty byl proti uprchlíkům konečný nález soudně zhotoven, přečten, potom na všech místech ohlášen a vyvolán a jména neb obrazy odsouzených aby byly na šibenici zavěšeny.[3])

Zatím se podařilo zmocniti se ještě uprchlého Joachyma Ondřeje Šlika a v Praze nepřítomného Krištofa Haranta. Hrabě Šlik byl 9. března zajat ve Friedlandě v Čechách u svého švakra Krištofa z Redern zradou rytmistra Wolfa z Lüttichova a uvězněn ve Zhořelci a pak v Drážďanech, odkud byl po žádosti císařově u kurfirsta saského potom 13. května na hranice české dopraven, císařským jezdcům vydán a přivezen do

[1]) Falke II, 392. — [2]) d'Elvert 37—39; Skála V, 39—40; Beckovský II, 324.
[3]) Falke II, 392.

Prahy, kde byl uvězněn v Bílé věži. Krištof Harant byl hned v polovici března do Prahy dovezen a na hradě uvězněn; k zabrání jeho statků byli nařízeni komisaři. Také markrabí braniborský pobývající v Kulmbachu byl žádán Liechtenštejnem, aby vzal do vězení Jana Albína Šlika a jiné povstalce, kteří by byli na jeho území,[1]) — ale ti se do jeho moci nedostali.

Dne 13. března dojeli z Vídně do Prahy ostatní přísedící soudu a ohlásili se druhého dne u Liechtenštejna; apellační president Talmberk doručil mu císařské psaní, plnou moc a instrukci. Na 15. březen svolal Liechtenštejn celý soudní sbor; Dr. Melander a Dr. Kapr ujali se uloženého sobě úřadu sekretářského. Ale hned při zahájení soudu, sotva že instrukce byla přečtena, přísedící se vyslovili proti ní, pokud jí bylo ustanoveno, že žalobníkem měl býti jeden člen tohoto soudního sboru; nesouhlasili, aby soudce byl zároveň žalobníkem. Všichni souhlasně se tedy na tom snášeli, že nutno ustanoviti prokuratora a žalobce královského, aby zabráněno bylo všem stížnostem do neplatnosti soudu i všem pomluvám, a dle toho za královského prokuratora a žalobce zvolen byl Přibík Jeníšek z Oujezda, který císaři povždy věrnost zachoval. Za místnost soudní byla určena světnice, ve které říšská dvorská rada svá sezení konávala. Přísedící soudu — komisaři královští čili císařští — složili přísahu k tomuto soudu knížeti Liechtenštejnovi na místě císařově, od knížete přijal přísahu nejvyšší hofmistr zemský Valdštejn, královský prokurator a dva písaři zavázali se přísahou knížeti, a prokuratorovi přečten odstavec z instrukce o jeho osobě a úřadu.

Provinilé rozdělil soudní sbor na přítomné, na uprchlé a nepřítomné, a na zemřelé za povstání.

Co do přítomných uvězněných účastníků povstání usneseno, aby začátek se stal u direktorů, protože byli strůjci povstání, a o všem nejlepší vědomost mají; aby bylo tedy sestaveno jejich vědomé a nepopíratelné provinění a jim ústně předneseno. Prací tou pověřen Dr. Melander a dána mu na to lhůta několik dní, protože byla spisů hojnost, dílo to samo o sobě bylo velmi důležité a obtížné, a také vzhledem na budoucnost, aby celý děj jejich provinění od začátku až do konce tam byl obsažen; vhodné pomůcky dostalo se mu také tím, že do rukou jeho byl odevzdán protokol někdejšího sekretáře v direkci české Benjamina Frueweina z Podolí, který mu sám Benjamin Fruewein dal doručiti.[2])

[1]) d'Elvert 41, 45, 55; Gindely IV, 46. — [2]) Skála V, 54. Fruewein Martin i Benjamin přišli ve své mladosti do Čech z Horní Falce, stali se prokuratory, obohatili se, stáli v popředí polit. života a za Fridricha byli přijati do stavu rytířského. (Skála V, 82.)

Zatím 18. března radil se soud, jak proti zemřelým postupovati, a usneseno dědice jejich veřejně pohnati, aby se ve čtyrech nedělích k soudu před císařské komisaře postavili a spatřili a doslechli, kterak o zemřelých zpronevěřilých odbojcích podle práva pokračováno a vedeno bude, a kterak jejich památka bude zmařena pobráním jejich statků.[1]) Seznam zemřelých odbojných obsahoval 22 jmen; byli to: Petr ze Švamberka, Linhart Kolona z Felzu, Albrecht Jan ze Smiřic,[2]) Rudolf ze Štubenberka, Michal Slavata z Chlumu, Jakub Tejřovský z Einsidlu, Jindřich Burian hr. z Guttenštejna, Oldřich ze Vchynic, Oldřich Gerštorf z Gerštorfu, Mikuláš Gerštorf, Albrecht Pfefferkorn, Blažej Griespek z Griespachu, Zdeněk Smolík z Slavic, Mikuláš Klusák z Kostelce, Václav z Bubna, Jindřich Jiří Zejdlic, Bernart Elsnic, Zikmund Belvic z Nostvic, Jan Krištof Myška, Bohuslav Víta, Šebestian Aujezdecký a Jan starší Bukovský.[3])

Dne 27. března, když byl dr. Melander se svou prácí hotov, bylo obvinění jím sepsané za přítomnosti všech komisařů i královského prokuratora přečteno a jednomyslně schváleno, a usneseno, aby 29. března uvěznění direktoři byli před přísedící soudu předvoláni do soudnice před šraňky, jimiž ohraženo bylo místo, kde soudcové zasedali. Stalo se tak toho dne, a pod silnou stráží od hejtmanů tří pražských měst a od císařských rychtářů předvedeni byli: Vilém Popel z Lobkovic, Pavel z Říčan, Václav z Budova, Kašpar Kaplíř, Prokop Dvořecký, Fridrich z Bílé, Bohuslav z Michalovic, Jan Vostrovec, Václav Šťastný Pětipeský, Ota z Losu, Martin Fruewein, Theodor Sixt, Maximilian Hošťálek, Tobiáš Štefek, Valentin Kochan, Jan Šultys, Krištof Kober. Potom k nim Dr. Melander promluvil německy o příčinách tohoto soudního jednání, což dr. Kapr česky opakoval. Byla pak jim císařským rychtářem Menšího města pražského Janem Hegnerem, jako veřejným notářem, přečtena císařská plná moc německy a česky. Na to předstoupil královský prokurator a odevzdal komisařům obvinění, jež sestavil dr. Melander proti direktorům, žádaje zase německy a pak česky, — tak potom dále jednáno, — aby je přijali a aby ze sebe obrali osoby, které by se direktorů ústně vyptávaly a je přiměly, aby odpověděli hned ano nebo

[1]) Tamže V, 52. — Edikty ty byly datovány 18. března (d'Elvert 144). — [2]) Albrecht Smiřický na začátku povstání dal dopraviti věcí v ceně tří tun zlata do Frankfurtu nad Mohanem; na část těch věcí činila nároky jako na odkaz bývalá jeho nevěsta hraběnka z Hanavy, která se potom provdala za lantkrabí Hessenkasselského; ale kníže Liechtenštejn zpravoval císaře 29. dubna 1621, že Smiřický jako zjevný velezrádce neměl práva činiti závěť, že tedy k té pozůstalosti má císař dobré právo (d'Elvert 57.) — [3]) Skála V, 51, 52.

ne, přiznávají-li se nebo nepřiznávají, a aby jejich odpovědi věrně zaznamenány byly. Soudcové se sestoupili, poradili a prohlásili, že se po žádosti prokuratorově stane, a že budou obžalovaní vyslýcháni; zatím aby se odebrali na místo, které jim bude vykázáno. Tak všecky předepsané právní formy byly zachovávány a řádný postup práva ohlášen.[1])

Potom obžalovaní direktoři, kteří byli všichni velmi zděšeni, beze slova odešli ze soudnice a byli vedeni Petrem Příchovským z Příchovic páni a rytíři každý zvlášť do rozličných místností hradních do vězení, a měšťané císařskými rychtáři tří pražských měst a hradním správcem a stráží uvězněni v Bílé věži také každý zvláště. Soudcové pak rozdělili se na dvoje oddělení; v každém byl jeden šlechtic, dva doktoři, jeden z apellace a jeden z dolnorakouských rad, a ti vyslýchali obžalovaného po obžalovaném. Otázek předkládaných bylo 236.[2])

Mezitím, co výslechy obžalovaných trvaly, uplynula 31. března šestinedělní lhůta, ve které se měli uprchlí obžalovaní před knížetem Liechtenštejnem postaviti; nedostavil se ovšem žádný.[3]) Kníže hned 1. dubna svolal radu, co dále činiti; bylo usneseno jednati podle císařské instrukce a podle jeho přípisu ze 17. března. Hned 2. dubna předstoupil před komisaře v soudnici královský prokurator, obvinil uprchlé odbojce z neposlušnosti a žádal, aby ještě jednou pohnáni byli a aby půhon ten veřejně provolán byl. Skutečně provolali jej dva císařští a královští heroldové ve svém k tomu úřadu příslušejícím oděvu s obvyklými obřady na hradě pražském a potom také ve všech třech Městech pražských. Pak zase královský prokurator před soudci opětoval provinění uprchlých z neposlušnosti a žádal, protože jejich čin jest jasně prokázán a s sebou jejich odsouzení a potrestání přináší, aby beze všeho dalšího zaměstnání právního spravedlivá, patřičná, konečná výpověď byla vyrčena. Byl poukázán, že se o tom soud doradí a konečnou

[1]) Není správno, co Stloukal: „Bílá hora a staroměstské náměstí“ str. 36 dí: „Nebyl to tedy soud, nýbrž předem stanovené odsouzení, při čemž celé soudní řízení bylo pouhou zástěrou.“ I kdyby instrukce císařská tak byla zamýšlela, soud nepodlehl nátlaku a zachoval si samostatnost a neodvislost.

[2]) ČČH 1911, 60; Gindely IV, 49 praví, že bylo 138 otázek; Skála V, 54, že 132. Skála tamže také vypráví, že u obžalovaných stavu městského uvězněných po radnicích pražských užili císařští komisaři toho prostředku, že měli císařští rychtáři povolati před sebe všecky katolické měšťany, aby jim oznámili, co by kdo z uvězněných měšťanů na ujmu a potupu buď důstojenství císařského a královského, buď náboženství a strany katolické byl mluvil. Gindely (IV, 49) dí, že zdá se, že se k tomu katolíci nepropůjčili.

[3]) Rezek, Paměti Mikuláše Dačického z Heslova str. 271: „ale žádný z nich do těch klepet nechtěl a se nenacházel.“

výpověď vynese, jež bude prohlášena 5. dubna. Stalo se vskutku tak; komisaři povážili mezi sebou pilně „všech neomylných a nad slunce nebeské jasnějších průvodů“ a za právo uznali a toho dne zase veřejně od heroldů vyhlásiti dali, že všichni, kteří se v šesti nedělích na hrad pražský před komisaře nepostavili, pro své veliké, světu i celému království známé přečinění, odboj a pokoj obecný rušící velezradu nebo zjevné nepřátelství a velebnosti císařské a královské urážku hrdla, cti i statky své císaři propadli a do klatby neb achtu upadli, ano i na hrdla a životy jejich všechněm vůbec i jednomu každému zvlášť svobodná moc se dává a propůjčuje, a statkové jejich všelijací, movití i nemovití, komoře královské české se přisuzují a přivlastňují, a odbojci za psance se odsuzují a vyhlašují. Výpověď ta hned při každém radním domě v Městech pražských i také v krajích byla zavěšena; den k vykonání jejímu nařízen byl na 23. dubna; tehdy jména třiceti za psance vyhlášených byla na dvou černých tabulích[1]) napsána, jež byly popravním mistrem na spravedlnosti čili na šibenici zavěšeny. Ke konfiskaci jejich zboží bylo hned přikročeno; ale ježto se věřitelé, manželky, duchovní a jiní se svými nároky hlásili, bylo třeba nového ediktu, aby své nároky do jisté doby prokázali.[2])

Podle dobrého zdání císařských rad označil císař také ve své instrukci, aby se na hlavy uprchlých účastníků povstání vypsala cena. Ale v Praze na poradě vyslovili se císařští komisaři proti tomu, že je to jen vlašský obyčej, v Německu zavedený, že není o tom zmínky v právě obecném, že by se toho příkladu mohlo použíti snadno od protivníků císařových proti nevinným věrným služebníkům císařovým, že se tak v Rakousích nestalo.[3])

Všechen tento postup pražského soudu schválil císař 16. dubna, podotýkaje, že by mu bylo velmi milo, kdyby celý soud byl co nejspíše proveden a dokonán. Zároveň psal, aby tedy bylo na ten čas zastaveno vypsati cenu na hlavu uprchlých, a aby přihlášky věřitelů konfiskovaných statků Liechtenštejn přijímal, královskému prokuratorovi oznamoval a potom císaři se svým dobrým zdáním posílal.[4]) (P. d.)

---

[1]) Úřední zpráva Liechtenštejnova z 29. dubna (d'Elvert 55); Skála (V, 65) mluví o šesti tabulkách. — [2]) Skála V, 65; Beckovský II, 325. — [3]) Gindely IV, 51 uvádí nesprávně pravý opak. — d'Elvert 49—54 Zpráva Liechtenštejnova císaři ze 7. dubna. — [4]) d'Elvert 54.

Tu es Petrus.

Apologeticko-exegetická studie o Mt 16, 17—19.

Dr. Tomáš Hudec. (Č. d.)

Sv. Justin, který zemřel okolo r. 165 a byl tedy literárně činným již v první polovině druhého století, ve svém Dialogu se židem Tryfonem (c. 100) píše: „Ježíš jednoho ze svých učeníků, který ho dle zjevení jeho Otce (κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀποκάλυψιν) poznal jako Krista, nazval Petrem, který slul dříve Šimon.“ Výraz „dle zjevení Otce jeho“ nezvratně nasvědčuje tomu, že sv. Justin četl ve svém evangeliu ona slova: „tělo a krev nezjevilo toho tobě, ale Otec můj, jenž je v nebesích.“ Tedy i sv. Justin měl ve svém Novém zákoně ono zaslíbení Kristovo tak, jak je máme my. Sv. Justinem blížíme se k samé hranici doby poapoštolské.

Sv. Ireneus ve svém díle Adversus Haereses uvádí na čtyrech místech (3, 18, 4; 3, 13, 2; 3, 19, 2; 3, 21, 8) verš 16, 17, totiž: ‚Blahoslavený jsi Šimone . . . . ale otec můj, jenž je v nebesích‘. Dalších veršů 18 a 19 neuvádí. Marně však na toto mlčení sv. Irenea poukazuje Schnitzer i Harnack. Cituje-li sv. Ireneus první verš t. j. 17 onoho místa, jež přece je dle Schnitzera celé interpolováno, pak jistě znal i zbývající dva verše 18 a 19. Všechny tři verše 17—19 tvoří jeden, logicky pevně souvisící celek. Neuvádí v. 18 a 19 proto, poněvadž, jak je z kontextu vidno, neměl k tomu žádného důvodu. Na hlavním místě, které tu především padá na váhu (3, 18, 4), mluví o tom, jak Kristus předpověděl své utrpení a jak Petr proti tomu se vzpíral. Proto uvádí sv. Ireneus, jak před tím právě Pán Petra pro jeho vyznání blahoslavil. O primátu a jeho zaslíbení neměl tu sv. Ireneus žádné příčiny mluvit.

Kdyby sv. Ireneus také ony dva verše 18 a 19 výslovně citoval, tu ovšem byl by to velmi závažný důkaz proti domnělé interpolaci. Než nelze dnes ve dvacátém století spisovateli II. století předpisovat, co měl neb neměl citovat. — Dle Batiffola (Eglise naissante 1909 str. 255) naráží sv. Ireneus na Mt 16, 18 ve slovech (Adv. Haereses 3, 24, 2): „non enim fundati sunt (haeretici) super unam petram, sed super arenam . . .“ Jinou narážku vidí Kneller (Innsbrucker Zeitsch. f. kath. Theologie 1910, 759) v díle Adv. Haereses (4, 21, 3), a to ve slovech

jinak dosti temných: „Christus peregre incipiebat duodecastylum firmamentum ecclesiae generare.“ „Peregre“ dle Knellera se vztahuje na scénu u Cesareje Filipovy, kde Kristus zaslíbil Petrovi, že bude základem Církve „firmamentum ecclesiae.“

Z křesťanské literatury II. století zbyly nám pouze nepatrné trosky. Vedle malého svazečku apoštolských Otců a několika zlomků apokryfů tvoří sv. Justin, Ireneus a Tertullian s Klementem Alexandrijským vše, co se nám z oné literatury dochovalo. Tito mužové text Mt 16, 17—19 znají, jak ukázáno: tedy jistě onen text nevznikl a nebyl interpolován v jejich době, nýbrž musí sahat svým původem do dob dřívějších t. j. do prvního století.

Naproti těmto positivním svědectvím mlčení 1. a 2. listu Petrova, Apokalypse, Apoštolských Otců a zlomků z apokryfního Petrova evangelia a Petrovy Apokalypse, na které se Schnitzer s takovým pathosem odvolává, nic tu nedokazuje, jelikož oni autoři jen z té příčiny Mt 16, 17—19 necitují, protože k tomu neměli žádného podnětu. Právem dí proto Zahn (Matthäusevangel. 1910 str. 539): „Die Behauptung, der katholische Text v. 18. sei im ganzen zweiten Jahrhundert unbekannt gewesen, ist mehr als kühn.“ Kdyby Mt 16, 17—19 bylo interpolací, tu opravdu těžko si představiti, že by v žádném kodexu a u žádného spisovatele nebylo ani nejmenší stopy původního, neporušeného textu.

Jako příklad podobné úspěšné interpolace, jež vytlačila původní text, uvádějí rationalisté Comma Joanneum a místo o Kristu ve Starožitnostech Josefa Flavia (XVIII, 3, 3). Ale neprávem. Comma Joanneum je právě dokladem, že ve světle historické kritiky podobná interpolace bývá vždy usvědčena a nemůže se trvale uplatniti. Text Josefa Flavia na řečeném místě tvoří dosud spornou otázku a při nepatrném počtu starých rukopisů jeho Starožitností nelze ho ani přirovnat k textu novozákonnému, u něhož počet rukopisů jde do tisíců.

A je tu ještě jeden velmi závažný vniterní důvod, že Mt 16, 17—19 nemůže být interpolací pozdější doby, která dle Schnitzera vznikla ve světě řecko-římském a církví římskou byla do textu evangelia vložena. A tím důvodem je, že ony tři verše byly původně myšleny a proneseny nikoliv řecky, ale aramejsky!

Je málo míst v evangeliích, kde by hebrejský neb aramejský originál tak jasně prosvítal rouchem řeckého jazyka, jak tomu jest na tomto místě. Slovo za slovem lze zjistiti, že tu máme jen řecký překlad z aramejštiny. ‚Blahoslavený jsi‘, jest jistě přeložená žehnací formule hebrejská ašrê se suffixem druhé osoby, jak se s ní často a často

setkáváme, na př. hned na počátku prvního žalmu (ašrê hā'îš) nebo v osmeru blahoslavenství Kristových (Mt 5, 1—9). — Simon Bar-Jona, jak čteme v řeckém textu, není tam ani do řečtiny přeloženo a jistě nebylo tak proneseno Řekem. ‚Tělo a krev' — bāsār wādām — je obvyklá formule, kterou rabbíni označují lidskou přirozenost naproti Bohu a které i sv. Pavel užívá (Gal 1, 16). Rovněž ‚Otec, jenž jest v nebesích' je frase čistě aramejská, které také užil Kristus v prvních slovech modlitby Páně. — Řek, který by byl toto místo koncipoval a proslovil, nebyl by ve verši 18. při výrazech Πέτρος a πέτρα užil dvojího různého rodu, mužského a ženského, neboť je tím poněkud zatemněna slovní hříčka, jež jasně vynikla pouze v aramejském originálu, majícím v obou případech jeden a týž výraz kêfâ. — Ἐκκλησία odpovídá hebrejskému qāhāl. Proti starozákonní israelské náboženské obci — qāhāl jahveh — jež se postavila proti Kristovi, staví Kristus svoji církev, jak naznačeno jasně v řeckém textu, kde zajmeno μου je s důrazem postaveno před τὴν ἐκκλησίαν. ‚Brány pekelné' je výraz často ve Starém zákoně se vyskytující: šaʿarê šeʾôl neb šaʿarê māweth, brány smrti. (Job 38, 17. Is 38, 10. Ž 9, 14; 107, 16. Moud 16, 13.) ‚Svazovat a rozvazovat' jsou formule vzaté z terminologie rabbínské, jak ji známe z Talmudu, kde hittîr svazovat a aṣar rozvazovat značí prohlašovat něco za závazné neb za nezávazné, tedy rozkazovat a zakazovat.[1])

Že originál oněch veršů musí býti aramejský, to uznává Harnack,[2]) který dí: „Alles dies stammt aus der ältesten aramäischen Überlieferung und trägt den Stempel der Ursprünglichkeit an sich.“ Podobně Bultmann:[3]) „Das Kirchenbewußtsein der römischen Gemeinde spricht aus diesen Worten noch nicht, denn so spät kann die Entstehung des Matthäus keinesfalls angesetzt werden.“

Jsou-li však ony verše původně aramejské a je-li řecký text pouze překladem, pak vznikly na půdě palestinské, neboť jen v Palestině byly židovsko-křesťanské obce užívající jazyka aramejského. Židé i židokřesťané mimo Palestinu mluvili řecky. Pak ale musilo ono logion vzniknout v Palestině, dokud tamní židovsko-křesťanské obce měly

---

[1]) Brander, Ist Binden und Lösen bei Mt 16, 19 und 18, 18 ein rabbinischer Schulausdruck? Katholik 1914 str. 116 a 1916 str. 220. — Adam, Zum kanonischen u. außerkanonischen Sprachgebrauch von Binden und Lösen. Tübinger Quartalschrift 1914 str. 49.

[2]) Sitzungsberichte der preuß. Akademie der Wissenschaften 1918 I, str 654.

[3]) Zeitschrift f. NT Wissenschaft 1920 st. 170.

spojení s ostatními křesťanskými obcemi v říši římské, tedy muselo vzniknout před zkázou Jerusalema. Po zboření Jerusalema zbyly z církve židovsko-křesťanské jen bezvýznamné obce v Zajordání, které se jako sekty od obecné církve odtrhly a ztrativše s ní vše spojení, byly křesťanům obecné církve sotva dle jména známy. Je nemyslitelno, že by domnělé Kristovo logion, jež bylo vytvořeno v těchto sektářských církvích, přešlo v majetek řecky mluvící církve obecné a bylo uznáno za pravdivý výrok Kristův! Jestliže však výrok onen vznikl před zkázou Jerusalema, pak to značí, že vznikl v době apoštolské, že jeho původcem je sám Kristus a že jeho slova zaslíbení Petrovi patří k nejstarším a nejpůvodnějším částem prvního evangelia.

Z uvedených svědectví vnějších i důvodů vniterních je soudnému čtenáři jasno, jak pošetilá jest ona theorie, která vznik Mt 16, 17—19 klade do konce 2. století a vidí zde výraz stoupajících nároků římské církve na všeobecný primát nad ostatními křesťanskými obcemi. Rukopisy, svědectví sv. Otců, obsah i forma zaslíbení Kristova usvědčují tuto domněnku z nepravdy a dokazují její nemožnost.

III.

Druhá třída kritiků, za jejíž zástupce nahoře uveden Wernle[1]) a Harnack, donucena svědectvím tradice i ostatními důvody uznává sice zaslíbení Kristovo Mt 16, 17—19 za skutečný výrok čili logion Kristovo, pokouší se však jiným způsobem podvrátiti svědectví, jež z onoho místa plyne pro primát Petrův. Doznání své, že se tu jedná o authentická slova Kristova, zmínění autoři ihned omezují tvrzením, že slova Kristova nedochovala se nám neporušena, nýbrž že jsou pozměněna a interpolována, ne sice všechna, ale nějaká jejich část.

Vše, co lze pro tuto hypothesu uvésti, shrnul Harnack ve své stati (Sitzungsberichte der preußischen Akademie der Wissenschaften. 1918, I, 637—654), která způsobila jistou sensaci, protože pochází od muže, jenž si o prozkoumání nejstarší křesťanské literatury zjednal veliké zásluhy. Omezíme se tedy opětně na to, že theorii Harnackovu vyložíme a blíže přihlédneme k důvodům, jimiž se ji snaží dokázati.

Harnack především vychází z toho, že slovům ‚brány pekelné jí nepřemohou' dává úplně jiný smysl, jenž se zcela liší od onoho, který do oněch slov obvykle vkládáme. Náš řecký text ve všech kodexích zní: *καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς*. Proti tomu pokouší se Harnack dokázat, že v původním textu bylo *οὐ κατισχύσουσίν σε*. ‚Brány pekla'

[1]) Synoptische Frage. Tübingen 1899 str. 135.

dle Harnacka značí totéž, co obdobný výraz vyskytující se ve Starém zákoně ‚brány smrti' (Job 38, 10; Ž 9, 14; 107, 16): je to pleonastické označení šeolu jako místa, kde dlí duše zemřelých. Smysl přislíbení Kristova tedy dle Harnacka je: brány podsvětí t. j. smrt tebe nepřemůže, nebudeš kořistí smrti, nezemřeš tělesnou smrtí až do mého druhého příchodu! — To je první bod Harnackovy argumentace. .

Další bod zní takto: Mají-li řečená slova opravdu ten smysl, pak ovšem předcházející věta ‚a na té skále vzdělám církev svou' ruší kontext, a právě tato věta jest onou interpolací, jež dle Harnacka do původního textu nepatří a která teprve později, prý za vlády Hadrianovy, a to v Římě, byla do textu vložena! Text původní zněl pouze: Ty jsi Petr a brány pekla (t. j. tělesná smrt) nebudou míti moci nad tebou.

Posléze pokouší se Harnack nalézti ve starokřesťanské literatuře stopy jak onoho prý původního čtení ‚nepřemohou Tebe', tak také doklady, že exegeté křesťanští původně opravdu slovům Kristovým rozuměli o tělesné nesmrtelnosti Petrovi přislíbené a předpověděné. Tím má býti potvrzena správnost domněnky, že slova ‚brány pekelné nepřemohou tebe' skutečně mají ten smysl, který v nich Harnack vidí, a že tudíž předchozí slova o budování církve na skále jsou interpolací!

Harnackovým východiskem jest, že původní text prvního evangelia obsahoval slova κατισχύσουσίν σε a nikoliv κατισχύσουσιν αὐτῆς. Možno tento první předpoklad dokázat neb aspoň učinit pravděpodobným?

Jediný důkaz Harnackův tvoří dva citáty ze sv. Efrema, kde tento sv. Otec opravdu užívá slov ‚brány pekelné nepřemohou tebe'. První místo je v komentáři — jen armensky uchovaném — sv. Efrema k Tatianovu Diatessaru, druhé místo v jeho výkladu k proroku Isaiáši hl. 54, 17. Poněvadž Diatessaron bylo tehdy v církvi syrské skoro výlučně užíváno, usuzuje z toho Harnack, že text Diatessara, jak jej četl sv. Efrem, obsahoval skutečně slova ‚nepřemohou tebe', a dále, že Tatian ve své harmonii uchoval na tomto místě původní, správný text Mt 16, 18, kdežto všude jinde byl zatím onen text už nahrazen pozdějším ‚nepřemohou jí'.

Tatian, žák sv. Justina, sestavil, jak známo, harmonii evangelií zvanou obyčejně Diatessaron. Byla pravděpodobně sepsána původně syrsky a byla, jak mnozí se domnívají, první formou, v jaké naše evangelia byla do syrštiny přeložena. Došla v církvích syrských takové obliby a byla tak obecně užívána, že se ani necítila potřeba čtyř našich rozdělených evangelií. Poněvadž však v Diatessaru některé věci, na př.

rodokmeny Kristovy byly mlčením pominuty, jiné zase nesprávně seřazeny, nastal v 5. st. proti Diatessaru odpor, v jehož čele stál Rabulas, biskup z Edesy, a známý exegeta Theodoret Cyrský. Tento se chlubí, že ve své diecesi — byla smíšená ‚řecká a syrská' — zničil 200 exemplářů Diatessara. Tak se stalo, že Diatessaron úplně vyšlo z užívání a na jeho místo nastoupila evangelia rozdělená (da-mefarreše) v překladu Pešitty. Diatessaron nejen nebylo užíváno, ale tak zaniklo, že ani jediný exemplář syrského textu nás nedošel! Zachoval se pouze arabský překlad z 10. století vydaný r. 1888 Ciascou. I když v tomto arabském Diatessaru postup perikop je vzat z Tatiana, těžko říci, pokud jeho text se s původním textem Tatianovým shoduje a pokud je dle pozdějšího běžného textu rozdělených evangelií upraven. Podobně i známý latinský Codex Fuldensis má místo evangelií jejich harmonii a podává z nich perikopy v pořadí Tatianově, ale text perikop je prostě vzat z Jeronymovy Vulgáty!

Oba tyto zbytky Diatessara obsahují Mt 16, 18 v našem obvyklém znění. A že tomu tak bylo i v původním syrském Diatessaru, tak soudí nejlepší znalec Diatessara Theodor Zahn (Geschichte des NT Kanons. Leipzig 1890 I, str. 546.) Ve své introdukci (Einleitung in das NT. Leipzig 1907 I, str. 301) dí: „Der Versuch, an der Hand von Tatians Diatessaron zu beweisen, daß noch nach der Mitte des II. Jahrhunderts Mt 16, 18 in manchen oder allen Handschriften des Matthäus gefehlt habe und somit hier eine junge katholische Interpolation vorliege, war eitel.“ Tím je už předem vynesen rozsudek nad Harnackovou theorií.

(P. d.)

Z náboženských dějin Horácka.

Podává AUGUSTIN NEUMANN. (Č. d.)

Šlerkovi se při tom nejednalo pouze o vybudování nových kolonií, nýbrž o založení celé nové církve. K tomu však byla hrstka zbylých jeho věrných tuze slabá. Proto se obrátil i jinam. Předně se obrátil k uherským uprchlíkům a také skutečně docílil, že po uzavření míru se usnesli odejíti všichni za Šlerkou.[1] Kromě toho sobě patrně i získal některé slovenské Novokřtěnce, které chtěl rovněž k sobě převésti.[2] Za tím účelem se obrátil k jejich vůdci Zachariáši Waltherovi. Jest sice nemožno říci, zda-li Šlerka později něco skutečně pořídil či nic, ale je to alespoň důležito tím, že odtud vnikáme do plánů vůdce horáckých emigrantů. Kromě toho se dovídáme i o zamýšleném vyjednávání s Mennonity ve Gdansku. Ti mu totiž nedůvěřovali a proto poslal Waltherovi dukát s prosbou za přímluvu u jeho mennonitských přátel, Jana ze Steinu a Gerharda Wieba.

Pro nás jest nejzajímavější snaha o splynutí s jeho někdejšími stoupenci ve vlasti. Docházímeť na základě korrespondence za tím účelem Šlerkou vedené k poznání, jak úzké byly styky nekatolíků na Horácku se souvěrci zahraničními.

Dne 12. srpna 1770 někde v Karpatech se sešel Šlerka s jinými předáky, by se usnesli na sepsání dopisu, který měl obnoviti uvázlé styky se starou vlastí. Za tím účelem otevřeně prohlásil své stanovisko a žádal i své krajany za bližší údaje. Prohlašuje sebe a stoupence za přívržence bratrství,[3] ale při tom otevřeně se zříká bratrských osad slezských, v Husinci, na Táboře, Fridrichhradci a Berlíně. Na nich žádá bližší zprávy ohledně vedení sborů, počtu duší a ochrany nad sebou. Žádal brzy za odpověď, neboť bratří se záhy rozejdou. Při tom se dovídáme o zajímavé věci. Šlerka totiž dává pokyn, aby poslali psaní na jistého Palzmanna, jehož dcera jest — mezi nimi někde na Moravě.[4])

Odpověď z Horácka se nezachovala, než můžeme se dohadovati příznivého přijetí nabídnutí Šlerkova. Zachoval se nám totiž druhý list Šlerkův ze dne 28. prosince 1770. Děkuje v něm svým dalekým souvěrcům za knihu, kterou mu poslali. Ti asi měli sto chutí do Polska,

[1]) Dopis Lud. Dvořáka a Jana Tomsy. (Subotiště 18. července 1770), u. d. 235—236. — [2]) U. d. 234—235. — [3]) 234 . . . „my jsme se . . . sešli z obyčeje našeho starobratrského.“ — [4]) 234.

jak se lze dohadovati ze slov: „O těch sbořích, co myslíme na Polsku, to vám žádné těžkosti činiti nebudeme."[1]) Z dalšího pak vysvítá, že se Šlerkovi nejednalo o žádné dogmatické spory, nýbrž o to, aby obě sekty se pouze tak spojily, aby tvořily silnou organisaci bez ohledu na partikulární řády. Prý jich nežádá, by mu ukázali svůj řád a on aby jej přijal, nýbrž pouze si přeje věděti, jsou-li oni tím, čím on. „My nic nového nezačínáme mezi sebou, než co jsme od předků svých přijali, tak ani neujmeme, ani nepřidáme."[2]) Slibuje jim poslati konfessi, a zve je, aby je navštívili, až budou míti svou církev. Na důkaz své sympathie posílá obraz na stůl večeře Páně „zhotovenej od jednoho staršího moravského bratra umučeného."[3])

Jako při aféře švédské, tak patrně i v případě Šlerkově značně posílilo smýšlení nekatolického lidu vědomí, že není opuštěn, nýbrž že má přátele za hranicemi. Proto i v té době pozorujeme čilé hnutí prostonárodní.

V Prosetíně (panství kunštátské) pracovali pomocí školy. Ta byla sice katolická, však učitelem tam byl Řehoř Jakubec, který byl tajným nekatolíkem. V působišti patrně sobě odchoval celou generaci, jak hned ukážeme. Prosetínští katolíci aspoň jej označovali za hlavního šiřitele nekatolictví.

Kromě toho byla na Horácku pilná tisková agitace. V tomto období prostonárodního hnutí v době předtoleranční lze opět pozorovati vliv Žitavy. V popředí se v té době staví osoba Tomáše Jurena, kantora v Sulkovci. Juren pocházel z Prosetína, kde chodil do školy k Jakubcovi, který jej patrně získal protestantství. Jako mladík devatenáctiletý dostal se za katolického kantora do Sulkovce.[4]) Od světa odříznuté a českým hranicím blízké jeho působiště naskytovalo mu vítanou příležitost k šíření zapovězených knih. Proto se nám od té doby Sulkovec jeví jako přechodná stanice pro pašování protestantských knih.

Juren měl poprvé nepříjemnosti k vůli zakázaným knihám v roce 1773. Tehdy se asi konaly missie v Olešnici, jejíž filiálkou byla sulkovecká expositura. Juren se tam na zavolání dostavil, načež missionář jej vyslýchal k vůli opisování nějakých modliteb. Pak jej vsadili do šatlavy, připjavše ho řetězem k noze jistého Tomáše Procházky z Prosetína. Když ale Juren poukazoval na svoje mládí, jal se missionář hledati v matrikách[5]) a seznav správnost slov Jurenových, propustil ho na svobodu. První konflikt s orgány úředními, třebas dobře proň

[1]) 238 — [2]) 237—238. — [3]) 238. — [4]) Čermák, Paměti kantora Tomáše Jurena, 9. — [5]) Tamt. 10.

dopadl, ho ještě více zatvrdil. Napsal totiž: „Já pak . . . polepšil jsem se tak, jestliže jsem čítával písmo sv. před tím, čítával jsem potom zas.“ Za nedlouho udán byl podruhé a volán do Bystrého, by tam odvedl jesuitům „Jádro písma sv.“[1]) Potahování neměl nijak žádného, ale sobě škodil velice. Nepříjemnosti s farářem sulkoveckým pro církvi nepřátelské chování Jurenovo vzrostly až v otevřenou svádu, po které on ztratil kantorské místo, jakožto příslušník jiného vyznání.[2]) Tím vlastně se nekatolictví pouze posloužilo, neboť Juren se odstěhoval do Malého Ubušína,[3]) kde učil děti jako v Sulkovci, tak že jeho propagační činnost se dostala jinam za účelem dalšího upevnění protestantismu. Nemaje pak nad sebou nikoho, mohl se tím lépe své práci věnovati. Důkazem toho jest cesta, kterou podnikl roku 1776 do Žitavy. Šel tam „naschvál pro evangelické modlitby“, totiž „Jádro všech modliteb.“ Skutečně tam bez pohromy došel a žádané dostal. Pastor, se kterým se tam potkal, žasnul nad jeho smělostí a vyslovil svou obavu nad jeho dalšími osudy. Šťastnou náhodou nalezl jakéhosi člověka z Čech, který ho s sebou dovedl domů.[4])

Na ty strany donášel také knihy Ignác Pelíšek z Olešnice se svým mladším bratrem Tomášem. Odtud pak šly spisy dále do Čech. O tom dobře věděli a patrně i knihy přijímali Josef Filippi, jinak Lexa (neznámo odkud) a Matěj Boháč z Pusté Rybné. Na sv. Šimona a Judy vzkázal Boháčovi Filippi po své ženě, že přišli k němu z Olešnice s knihami. Boháč odebral se k němu a zastihl tam oba Pelíšky. Měli spisy v tlumocích. O další jejich kolporterské činnosti se nám nezachovalo zpráv. Toliko víme, že Ignác Pelíšek utekl, by se vyhnul vyšetřování. Tomáš měl nepříjemný výstup se sulkoveckým lokalistou Linhartem. Ten věděl dobře o protikatolické činnosti Pelíškově ve své farnosti, a přál si jenom, aby se s ním setkal. Přání se mu za nějakou dobu skutečně vyplnilo. Dne 12. května 1781 seděl kaplan u tesaře, který mu vyhluboval včelíny. Tu najednou šel Pelíšek mimo. Kněz hned vstal, šel za ním a odňal mu tlumok s knihami, žádaje ho, by si pro ně přišel v pondělí. Ten ale odvětil, že je žádá pro sebe hned, prý v ten den nemůže pro zaměstnání přijíti. Došlo takto k slovní potyčce, při které dal Pelíšek na jevo, že nekatolíci čekají co nevidět jiné časy, ba dokonce že již začínají. Na dotaz Linhartův: „Jsou to snad zapovězené knihy?“ odpověděl: „Teď je dovoleno čísti — všechny knihy.“ Ještě zajímavější bylo další: Kaplan: „Jsi snad téhož smýšlení jako bratr Ignác, který v Telecím v Čechách prodával evangelické knihy?“ —

[1]) F. d. 10–11. — [2]) 12–13. — [3]) 13. — [4]) 14–15.

Pelíšek: „Ano, já a moji bratři a ještě mnoho jiných je s námi téhož smýšlení. Budete brzy viděti, že nám bude záhy vystavěn kostel v Nosislavi."

Nekatolíci tedy již se na jaře 1781 cítili tak silnými, že strhli škrabošku a veřejně počali vystupovati.

Věc Pelíškova skončila takto: Když jal se po uvedených právě slovech s velkým křikem a povykováním domáhati se okamžitého navrácení zadržených knih, tedy mu je kaplan k vůli svatému pokoji raději všechny a hned vrátil.[1])

Jiný šiřitel nekatolické četby chycen byl v Nedvědici roku 1780. Byl to Václav Pýcha z Oldříše u Poličky. Prozradil se svou neopatrnou řečí u Karla Hejtmánka. Příčina byla ta, že i on již předvídal obrat v dosavadních poměrech. Dle svědectví Václava Rosy rychtáře a Antonína Uhra, souseda z Nedvědice, prý se vyjádřil o nastávající době žně, srovnávaje při tom katolíky s koukolem a protestanty s pšenicí.[2]) Otevřeně brojil proti odpustkům, modlitbám za zemřelé, a aby mohl mši sv. snížiti na pouhý obřad, tedy mluvil pouze o t. zv. suché mši na Velký pátek sloužené. Zároveň předpovídal, jak bude brzy s katolíky zle. Špatně prý se povede členům bratrstev. „Kdyby něco přišlo," pravil, „dejte všecky obrázky pryč a mějte jenom tři v domě."[3]) Nejvíce ale mluvil proti katolickému kněžstvu. Kněze nazýval černým ovsem a povídal o nich, že „z nás křesťanů dělají špalky."[4]) Pravil výslovně: „Přijde taky čas, že musijou z kostelů kněží korouhve a obrazy ven nosit na svých ramenách z osady a sami je pálit." Potupně se též vyjádřil o očistci. Prý „je jak pavučina nad peklem, co babouci pletou."[5])

Pýcha byl původem nekatolík. Prý zdědil svou víru po otci[6]) a dále se v ní vzdělával v Uhrách. Tak se přiznal na krajském úřadě s významným též podotknutím, že působil 13 let v císařské továrně v Potštýně. Záležitost Pýchova šla k císařově kanceláři do Vídně, která ji ukončila přípisem ze dne 2. září 1780, dle něhož Pýcha dostal pro urážku náboženství trest patnácti ran karabáčem a měl býti dopraven postrkem domů.[7])

Zatím, co nekatolíci na Horácku přímo úsilovně agitovali pro svou věc slovem i písmem a se svými zahraničními druhy byli v čilém spo-

[1]) Celé vylíčení těchto příběhů dle úředního referátu olešnického faráře Jiřího Jaicha. (Olešnice, 9. června 1781.) R, 11. — [2]) R, 11, 45. — [3]) Protokol v Nedvědici ze dne 8. července 1780. U. m. — [4]) U. m. Svědectví Rosovo a Uhrovo. — [5]) Protokol nedvědický. — [6])) Přípis kraj. úřadu v Brně ke guberniu (31. července 1780), U. m. [7]) Tamže.

jení, potkáváme se opětně s novým důkazem netečnosti na straně katolické. Je to farnost bystřická.

Stav bystřické kollatury byl tak ubohý, že tamější kaplan Antonín Kolenc si stěžoval naň přímo u konsistoře. Ze stížnosti jeho se dovídáme o nedbalosti v duchovní správě, která byla přímo úžasná.[1]) V neděli a ve svátek zpravidla kázání vůbec žádné nebývá, a je-li, tedy pouze jedno. Nedělní a sváteční bohoslužby se tudíž rovnaly všedním službám božím, jsouce omezeny na pouhou mši sv. Však lid nechodil ani na mši sv., ani svátostí nepřijímal. Dosti prý bylo těch, kteří již po tři léta nebyli u zpovědi. Zrovna tak tomu bylo i s křesťanskými cvičeními. V Bystřici samotné bylo od 1. ledna až po 17. neděli po Sv. Duchu, čili za devět měsíců pouze dvoje cvičení, ve dvou přespolních obcích pak sotva jedenkráte. Následkem toho byla nevědomost lidu ve věcech náboženských přímo úžasná. Jmenovitě tomu tak bylo u přespolního lidu. Dvě okolnosti jsou při tom zvláště smutné. Předně, že se i laik nad takovou duchovní „správou" horšil, a za druhé, že kaplan Kolenc, kněz patrně svědomitý, byl zcela bezmocný.

V prvním případě to byl majitel panství pernštýnského, generál hrabě Maximilián Mitrovský, se kterým se Kolenc potkal na Rožince. Mitrovskému nebyl smutný stav bystřické farnosti asi nikterak tajný, a proto pravil kaplanovi otevřeně: „Běžte, důstojný pane, a učte mé poddané, mají toho velmi zapotřebí, doporučuji vám je." Skutečně asi podnikl nutné kroky, ale tu se proti němu postavil bystřický — farář Pomezian! Když si mu na jeho jednání Kolenc stěžoval, pravil mu hrabě: „Musím se již sám do toho vložiti!" Laik tedy se chtěl postarati o duchovní povznesení farnosti, ale kdo se proti němu postavil, byl farář sám! Zajisté pěkný obrázek z doby „kruté" protireformace!

Tím přicházíme k druhému bodu, totiž k bezmocnosti kaplanově. Ta vyplývala z chování farářova a osadníků. Kolenc předvádí za hlavní příčinu Pomezianovu ctižádost. Dá prý se nazývat modlou diecése a nestrpí nikoho kolem sebe. Sám pak nemůže nic dělati, poněvadž jest již příliš stár. Lid, zejména přespolní, dobře o tom ví. Proto, kdyby konsistoř proti faráři zahájila vyšetřování, vše bude na jeho straně proti kaplanovi, a to hlavně z té příčiny, že by musili venkovští poskytovati povozy na — křesťanská cvičení, které mu již třikráte odepřeli. V té věci by mu sice mohl pomoci hospodářský správce, který by sedláky jednoduše přinutil k vykonávání povinnosti, ale zase je tu v cestě starý farář, který by ho případně i mohl „vypíchati" z fary. Takové byly

[1]) Neumann, Příspěvky atd. (SHK, XXI), 55—56.

poměry na Bystřicku za toho silného rozmachu nekatolictví a nedivíme se proto ani trochu slovům, jimiž Kolenc odůvodňoval svou stížnost: „Není mi pohnutkou nějaký nepřátelský úmysl proti mému představenému, ani touha po dosažení moci, ale soucit se zástupem neznalým své spásy.“

Jaký byl život katolického lidu v době tereziánské, o tom nám vypravuje stařec u Ehrenbergera. Každodenně od jara až do podzimu scházívali se u Božích muk a ve středu u sv. Jana Nepomuckého, kde se modlili a zpívali. V neděli po znamení zvonku sešla se celá dědina u bořinky, odkud za vedení starého kováře se šlo do kostela. Ten je cestou seznamoval s nedělním evangeliem a při návratu probíral s mládeží kázání. Farář dojížděl do vsi pravidelně v masopustu. Chodil od čísla k číslu, kde nejprve vždy vykropil, načež promlouval s rodiči, dětmi a čeledí, dávaje různá napomenutí a pokyny. Lidé prý se již na tu návštěvu dlouho těšili a s jakou srdečností svého duchovního vůdce vítali, toho nejlepším důkazem je to, že měli židli, na kterou se směl posaditi pouze pan farář, a když odešel, tedy ji zase uschovali do komory až na příští jeho návštěvu za rok! Hluboce náboženský život se také jevil na venek, neboť nebylo nikoho, „kdo by pivo nebo kořalku kupoval.“[1]) Zajisté poměry ideální!

Poznali jsme smělost, s jakou se Pelíšek postavil sulkoveckému administratorovi Linhartovi. Jistota, s jakou mu tvrdil, že budou míti brzy kostel v Nosislavi, jakož i Pýchova předpověď, že nasťanou brzy nové časy, dávají nám tušiti, že tajní protestanté měli za sebou nějakého mocného ochránce.

Byl to král pruský Fridrich II, kterého se báli i ve Vídni. K němu se utekli, jak známo, nekatolíci z Chrudimska (asi roku 1775) s prosbou o přímluvu u císaře Josefa II, kdyby pak ten nevyhověl, nechť vtrhne pruské vojsko do Čech.[2]) „Nepřestaneme dříve na modlitbách,“ tak psali, „pozvedati ruce k nebesům, dokud Hospodin celé království české pod moc a žezlo Vaší královské důstojnosti nepřivede.“ Když pak r. 1778 bylo vojsko pruské mezi Reichenbachem, Frankensteinem, Nisou a Kladskem, byla situace taková, že se úřady neodvažovaly stihati nekatolíků z obavy, aby nepřeběhli k Prušákům.[3]) Tyto sympathie ku králi pruskému nalezly ohlas i na Horácku. Nejlepší doklad máme z Boskovic, kde měl nekatolík Jan Roztomilý roku 1782 vyšetřování pro velezradu. Z protokolu proti němu sepsanému vysvítá trojí: Předně, že láska ke

[1]) Červená střecha mezi lesy, 28—31. — [2]) Rezek, u. d., 133. — [3]) Rezek 153.

králi pruskému nebyla ničím novým. Prý za poslední války chtěl dělati Prušákům ještě lepší poklony, nežli jeho otec. Za druhé: I nekatolíci z okolí Boskovic prosili krále pruského o pomoc. Dle protokolu se Roztomilý vyjádřil, „že jejich víra, o jejíž podporu žádali Jeho Veličenstvo krále pruského, bude vládnouti.“[1]) K dosažení toho pak se měli všichni nekatolíci přidati k pruskému vojsku, až přitrhne do země. Čteme totiž: „V poslední válce nespraví nic Jeho Veličenstvo císař proti králi pruskému a bude prý nešťasten, zvláště vtrhnou-li pruská vojska hlouběji (do země), tu spojí se s ním všichni nekatolíci.“[2]) Když pak se konaly poslední odvody, tu Roztomilý tuše, že bude též povolán, pravil, „že císařští by jej neměli bráti mezi sebe, neboť kdyby přišel na dostřel, tedy by nikdy nestřílel na nepřítele, nýbrž vždy by pálil na pravo i na levo do císařských.“[3])

Při výslechu v Boskovicích (14. ledna 1782) konaném se Roztomilý velice bránil, což nemusí historika nikterak vésti v pochybnost o pravdivosti udání. Vždyť sympathie nekatolíků českých ku králi pruskému byly zjevem všeobecným a nevyvratitelným, a co se jeho vlastní osoby týká, stačí sobě přečísti poznámku při otázce ohledně císaře rakouského a krále pruského: „Při této otázce se tázaný trochu zarazil, změnil barvu a nevěděl, co má hned odpověděti.“ Kromě toho třeba bráti v úvahu výpověď Šimona Harramacha, dle které mluvil Roztomilý o králi Fridrichovi II před ním, jeho ženou, rodinou a čeledí.[4])

Dohra případu Roztomilého byla takováto: Gubernium psalo krajskému úřadu v Olomouci, aby provinilec dostal osm dní trestní práce doma, jeho čin však prohlásilo spíše za nepřípustný nežli trestný.[5]) Císař rozsudek potvrdil, však s poznámkou, aby vyšetřování vedl podruhé krajský hejtman, nikoliv obec a vrchnost.[6]) (P. d.)

---

[1]) R, 11, 101. Boskovice 2. ledna 1782. „... daß ihr Glauben, um wessen Unterstützung sie den König aus Preußen Sr. Mayestät ersucht haben, herrschen wird.“ [2]) U. m. „... daß Ihre Mayestät der Kayser, nehmlich in dem letzten Kriege, wider den König aus Preußen nichts ausrichten werde, und daß er unglücklich sein wird, besonders wann die preußischen Truppen weiter herein rücken möchten, dann werden alle Unkatholische mit ihm sich vereinigen.“ — [3]) Tamže. — [4]) Tamže. — [5]) Tamže, přípis ze dne 1. února 1782. — [6]) U. m. Vídeň, ze dne 11. února 1782.

Posudky.

Frant. Žák T. J., Soustavná katolická věrouka pro lid. Díl II. Část II. Nákl. Dědictví sv. Jana N. v Praze 1920. Str. 361—780. Cena 10 K. — Tato II. část šesté knihy (o Bohu vykupiteli) jedná o zadostučinění (v knize psáno někdy tak, někdy zadostiučinění) a o trojím úřadě Kristově, o mariologii a úctě svatých osob i věcí, v knize sedmé pak o milosti s dodavkem o Starém a novém zákoně.

O dogmatickou správnost spisu zajisté se postarala přísná řádová censura, tak že tou netřeba se dále zabývati. Co do prostředků důkazných jde p. spis. docela po stopách tradičních, i když by nejednou byla na místě kritická zdrželivost, obzvláště v exegesi Písem. Nemůžeme tu všeho věděti.

Osnova celého díla jest ovšem již hotova, i nelze jí v dalších částech měniti. Obsahuje i na vědeckou dogmatiku tolik, že víc ani nemožno chtíti. Dogmatika „pro lid" to pak arciť není. Je sice psána co možná jasně, ale zabrala si tolik látky, jmenovitě z dějin církevní nauky (haeresí, věroučných sporů), že sotva se najdou jaké mezery, kde by i všetečnějšímu hledateli zůstala něco dlužna; přeplněním tím stává se četba její obtížnější, aniž tato nevýhoda vyvážena kladným prospěchem. Dosť údajů mohlo, ba mělo odpadnouti, nebo mělo býti podáno aneb raději odbyto stručněji, nemajíc pro nynější věroučné vzdělání významu, leda že se zamýšlelo v první této větší česky psané dogmatice podati po způsobu scholastickém co nejvíc látky, i té, jež kdysi byla sporná. V té příčině, jak praveno, spis náš vyniká.

Ve statích o milosti názvosloví české naráží na nemalé potíže. Připomínám jenom nepoddajný habitus, jenž se tu pořád opakuje a s nímž i p. spis. marně zápasí (bytelná, državná jakost a pod.) Bohoslovci snadno zapomínají na původ názvu toho z ř. hexis, t. j. mění (echein, habere; srv. Aristot. Kategorie str. 20 a 35), tedy původně: habitus = quod habetur. V scholastické theologii přistoupily k tomu pojmu potřebné znaky jiné, aniž původní význam zmizel; stačí tedy překládati: vlastnost, jakost nebo pod. s přiměřeným vysvětlením a nepachtiti se po překladech podivínských (jako državnost), jež přece samy nic nevysvětlují.

Z tiskových chyb třeba zvlášť opraviti na str. 490 1. ř. zd: konem (m. krmem).

Platon, Ústava. S užitím překladu Dr. Eman. Peroutky přel. Dr. Fr. Novotný. Nakl. Jan Laichter. Praha 1921. Str. 404. Cena 40 K. Laichterova Výboru nejlepších spisů poučných č. 47. — Platonova rozmluva „Politeia" (Res publica), zde nazvaná Ústavou (jiní, i Peroutka, překl. Stát), je dílo pozdějšího, zralého a zkušeného věku skladatelova, nepřekonaného však přes to velice odchylnou skutečností jak dějin, tak současnosti. Básník a věštec, namnoze ovšem řeckými názory zaujatý, mluví tu rozhodně vedle filosofa a politika. Vycházeje z mravního pojetí

státu jako ústavu výchovného přispívá mnoho k přesvědčení o t. ř. státní omnipotenci, která již u něho se jeví jedinci sotva snesitelnou (na př. vyloučení rodinného života), ale později, kdy státníci z mravních jeho předpokladů bohužel tolik slevovali a jen hrubou moc státu zdůrazňovali a zdůrazňují, stávala se skutečným otroctvím přese všecka hesla svobody a rovnosti. Pochybena je také jakási trichotomie složek státu, provedená podle trichotomie psychologické (žádostivost — odvaha neboli hrdost, jak tu thymos přeložen — rozumnost), při čemž výrobním a obchodním třídám přisouzena podřízená úloha občanů nevlastních (metoiků)! Přeceňování rozumu a vědění, vlastní škole sokratické, vyvrcholuje v politice Platonově v akademický stesk, že nebude se státy lépe, dokud se filosofové nestanou králi nebo králové filosofy — k čemuž, jak tu jindy uvedeno, jistý professor zvolal, a právem: pánové, jen to ne!

Avšak ne tyto a jiné sestrojovací vidiny jsou to, co spis Platonův o státě jako jiné činí i tak cenným a vzácným, nýbrž bohatství krásných jednotlivých myšlenek o právu i spravedlivosti — tato jest vlastně thematem rozmluvy — a ctnosti vůbec.

Oba úvody, Novotného i Peroutkův, dobře seznamují se spisem i spisovatelem. Na str. 13 mezi spisovateli na Platona navazujícími možno uvésti též Rousseau, jemuž byla Politeia nejkrásnějším spisem o výchově, jaký kdy napsán. Co do kritiky Aristotelovy (30) zdá se mi vůbec přece jen věrojatnějším, že tento žák Platonův asi lépe názorům učitelovým mohl rozuměti a rozuměl, než jim můžeme rozuměti my.

Překlad je pečlivě propracovaný a pokud možno plynný; o podrobnosti se spírati bylo by zbytečno.

Vydání takového díla znamená nyní a vůči české veřejnosti snad vůbec nemalou nakladatelskou odvahu.

Antonín Trýb, Před branami východu. Několik listů z cest. Památce sibiřské armády. Praha 1921. Str. 232. — Cesta vykonaná od června 1920 do června 1921 vede z Paříže Suezským průplavem a Jižním oceanem do Japonska a na Sibiř, návrat, jen krátce popsaný, Tichým oceanem Kanadou do Chicaga, Paříže a domů. Jde o jakousi úřední českou výpravu. Co při tom dělal p. spis., lékař, z knihy docela jasně nevysvítá. Při delších zastávkách (na př. Port Said, Singapore, Hong Kong, Šangai atd.) prodlévá v popisech kraje a lidu, pěkných a zajímavých, jakož i v úvahách politických, národopisných. Ovšem nemohou to býti jen výsledky místních postřehů z kratičkého pobytu. Mimo zobecnělý zvyk nehoruje nesoudně na př. o Japoncích venkoncem, a i jinde soudí celkem, ne všude, střízlivě o poměrech přítomných i výhledech do budoucna; ovšem i jemu „kultura evropská je největším podvodem . . .“, ačkoli mu v kultuře japonské atd. není tuze volno, byť byl nucen v ní žíti jenom několik hodin, a ani v Americe prý by nemohl žíti, ani kdyby ho tam udělali presidentem (225.) Náladové úvahy a úsudky takové třeba tedy čísti právě s touto výhradou chvilkové nálady. Věcnou cenu mají jenom někdy, na př. úsudky o budoucnosti Ruska: „rasa“, které se podaří využíti racionelně přírodního bohatství

ruského, bude prý vládnouti světu — „bohužel bude to sotva slovanská rasa, slovansky ovládaná, poněvadž Slovan Slovanu se nikdy nepodřídí a jeho myšlenek a moudrosti si neváží“ (166.) O poměru českého vojska k Rusům, ke Kolčakovi atd. jsou tu zaznamenány zajímavé podrobnosti; ale i tak zůstává nám z těch sibiřských tajností ještě mnoho nevysvětleno, neboť jako jiní zpravodajové, mluví i p. spis. na těchto místech jen kuse a opatrně. — Narážky na (křesťanské) náboženství, ostatně ne četné ani hrubé, prozrazují tuctového českého pokrokáře.

* * *

Arnošt Czech Czechenherz, Víra v život. Román. Praha 1920. Str. 139. — Román, třebas jeho děj jest čerpán z válečné doby, ukazuje nám ve spisovateli téhož novoromantika, jakým se jevil v dlouhé řadě svých dřívějších prací, dramat, tragedií, novel i básní. Jeho hrdina, lékař a univ. prof. Šimek prohlašuje sice na konec bezútěšnou zásadu, že „život je poutí bez cíle“ (131), ale patrně sám jí nevěří: sní stále o svém vynálezu, jak uleviti trpícímu lidstvu, sní o budoucnosti svého národa, obětuje všechno své jmění, aby napravil škody způsobené nečestným jednáním svého syna a zachránil čest svého rodu, a na konec umírá s radostným vědomím, že jeho jméno učence vzali na svůj štít mladí. Stejným idealistou jest jeho druhý syn, malíř, jenž ve válce přijde o pravou ruku, ale s pevnou věrou v život vycvičí si ruku levou.

Zcela v duchu šablonovitého českého romantismu, dle něhož pravý vlastenecký kněz musí býti tajným či zjevným husitou, vytvořena je postava starého faráře Lešanovského, přítele prof. Šimka. Jeho snem je prý ne Řím, ale zádumčivá Praha, neboť „katolicism byl mu příliš materiálním křesťanstvím.“ Nese prý těžce, že idea náboženská u nás stravuje ideu národnostní, jež jest u nás „jediným světlem ve tmách.“ Viděl by ji jen rád ozářenu světlem učení Husova (jakého pak?), přál by si, aby „český kněz dal českému člověku novou páteř, kterou mu nemůže dáti římský kněz“ (102). Jest ovšem pronásledován duchovní i světskou vrchností, že káže „pravé učení Kristovo,“ od konsistoře je k němu poslán mladý kněz, jenž mu všemožně ztrpčuje život, slídí po jeho každém kroku a slově, aby jej mohl udati. Odchází proto (starý, policejně konfinovaný kněz!) na frontu, aby posiloval české vojáky, sám střelí(!) po českém nadporučíku, jenž jede nerad s důležitou vojenskou zprávou a nemá síly sáhnouti si na život. až konečně je zastřelen plukovníkem. když mluví k vojákům . . . Všechny tyto a podobné umělkovanosti románu korunuje poslední scena, kde pražské děti, „naše husitské děti“, zpívají na ulici — za války! — píseň „Svatý Václave!“

Em. Lešehrad, Vyhoštěná. Román. Praha 1920. Str. 126. — Těžko už asi najíti všednější námět románový: literát vezme k sobě sličnou šičku, do které se při nahodilém setkání zamiloval, ale za čas se mu omrzí, až ji od sebe zažene. Milenka „vyhoštěná“ vrhne se pak z okna. Ani způsob, jakým je tento suchý příběh vypravován, jistě nikoho nepřivábí. Snad čtvrtinu díla zabírá hrdinův denník, který s dějem nemá celkem nic společného a je vlastně jen nesouvislou směsí osobních

nálad a okamžitých nápadů. Ostatní pak je řada drobných kapitolek, kde se líčí bezvýznamné návštěvy, schůzky v kavárnách a v redakcích a hovory roztahované často podobným způsobem jako třebas na str. 93: „Poslyš!“ „Nu?“ „Vyjdeme si?“ „Třeba.“ „Snad do parku?“ „Jak chceš?“ atd. Nic neukazuje, že autorem je nemladý už básník, jenž vydal hezký počet básnických sbírek a literárních essayí.

Arnošt M. Tichý, Rudá závrať. Vise budoucnosti. Praha 1921. Str. 342. — Fantastický román o koncích komunistického panství v Evropě a novém převratu za sto let po světové válce. Lidstvo počíná se probouzeti z „rudé závrati“, jež zachvátila svět a zničila všechno, co činilo člověka člověkem a národ národem. Myšlenka na osvobození z otroctví komunistického, jehož sídlo je v Berlíně, vzniká v Čechách, kde několik zanícených mužů připravuje odboj a provede jej vítězně s pomocí Anglie: Němci jsou poraženi, když se i všichni Slované sjednotili, aby založili na troskách Evropy velký slovanský stát. První původce odboje Tiersot vypracuje pak i nový socialní a hospodářský řád, jenž jest jakousi synthesí dobrých prvků z řádů starých i socialistických.

Zevnější děj, jak už bývá v podobných fantastických románech, je hodně vzrušený: porady spiklenců, revoluční řeči ve shromážděních lidu, pouliční bouře při násilném převratu, orgie davů, zrady, nástrahy, útěk a zvláště krvavé boje dvou světových armád, slovanské a německé, s použitím všech nových vynálezů a zbraní střídají se s obrazy komunistických zřízení i sny o novém uspořádání světa. Kdo hledá v díle vniterné pravdivosti a psychologického vývoje povah, odloží ovšem brzy knihu zklamán. A kdo by se v ní snad chtěl poučiti o možném vývoji budoucnosti, jak o něm rádi snili velicí básníci, učiní si dostatečný úsudek o spisovateli již z toho, jak mluví o budoucnosti náboženství: to prý zaniklo úplně hned tehdy, když vládní moc dostala se do rukou socialistů: odstranili náboženství ze škol, odňali farám matriky a zrušili duchovní řády. Tím „příslušníci duchovního stavu zanikli velmi rychle jako učitelé, úředníci nebo řemeslníci. Církev, která dva tisíce let pracovala na ovládnutí světa, která si podmanila duše mnohdy až k fanatismu a která vybudovala nejdokonalejší systém organisace, vzala za nových poměrů rychlostí až neuvěřitelnou za své . , . Velký převrat dokázal, že člověk může žíti bez náboženství, bez filosofie i bez morálky“ (92). Také v nových řádech protikomunistických není o náboženství ani řeči. Ovšem buduje je duchem husitských předků proniknutý člen národa „vyvoleného osudem za vůdce a světlo čtvrtiny světa“! *M.*

Jack London, Síla silných. Přel. J. Vorel. Praha 1921. Str. 151. — Titulní obrázek líčí rodinný a kmenový život pravěkých divochů, ovšem směsí fantasií s pravdou, jako je v dalších líčeních stávek v Americe, poměru Japonska a jiných států k Číně v příštím věku, nových ničivých zbraní válečných a pod. Jedině poslední (Sedlák-námořník) jest na půdě povídkové skutečnosti: kapitán se po dlouhých plavbách vrací k hospodářství, kde jej vítá žena s dítětem zatím narozeným a vyrostlým; v překladě tohoto pěkného výjevu mohlo vykání mezi man-

žely a k dítěti býti změněno po našem! — Až na první bezcennou práci bude kniha sčetlejšího čtenáře zajímati.

Laurids Bruun, Půlnoční slunce (Midnatssolen). Z dánštiny přel. Hanuš Hackenschmied. Praha 1921. Str. 218. — Napínavý děj uvádí nás na loď, jež pod záminkou zdravotní cesty odváží tělem i duchem chorého panovníka, aby nepodepsal zákona širším třídám příznivého. Komandérem lodi je důvěrník osadní společnosti, tryznitel dělnictva osadního, ctižádostivý, bezohledný, neřestný. Jeden strojník z rozkazu dělnické rady nařídil na lodi pekelný stroj, který ji měl zničiti, aby po smrti panovníka (ostatně neprávem pokládaného za protivníka onoho zákona a utlačovaných), nastoupil panovník dělnictvu přejnější. Při pokuse s lodi odplouti strojník chycen a když mu zaručena svoboda, učiní stroj neškodným. Milostnice vévodova na lodi přítomná byla totiž láskou jeho mládí, a nyní se spolu opět shodnou. U vévody propukne šílenství, provolán nový panovník a komandér pro své zločiny zatčen. — Život na lodi ve společnosti chorého vévody líčen názorně, vzrušivých i trapných výjevů je dosť. Název románu naznačuje dobu, kdy se loď octla v pásmě nekonečného dne. — Kniha se hodí jen vyspělejším čtenářům.

Josef Skružný, Zelený automobil. Románek milionářovy dcery. Praha. Str. 176. — Jedináček ovdovělého milionáře, zpovykaný, nudící se, oblíbí si výrazy a zvyky pepické z biografů i ze živé společnosti, kam se ráda zatoulala. Její nápadník, jí neznámý, smluví s jejím otcem, jak by ji z toho vyléčili, i následuje řada výjevů, zařízených zároveň pro film, v nichž rozmazlená slečinka se probouzí ke zdravějším názorům, ale i k lásce vůči dovednému podnikateli. — Ani začátek děje ani všechny výjevy nejsou sice umělecky šťastně zapředeny, ale švandy je v tom všem dosť; nádavkem jest postava soukromého detektiva, který pořád jest na stopě zločinu, ale nikdy vinníků nepostihne.

Žena knězova. Povídka z východní Haliče. Napsal *Frant. Horečka.* Praha. Str. 71. — Pod pikantním nadpisem máme tu vyprávěnku, jak se fešný důstojník se svým oddílem z válečné vřavy dostane na přechodné ubytování do odlehlé osady haličské. Vykázán mu byt u řeckokatolického kněze, jenž má krásnou manželku. Důstojník ovšem chytne. Ona skoro již také, ale vzpamatuje se a přivede i jej k rozumu, tak že zažádá na jižní frontu, kde padne. — Je to povídka obsahem nezávadná, po stránce umělecké ještě bojující s pokušením příliš mnoho popisovati podrobnosti bezvýznamné a plýtvati epithety.

Rozhled
náboženský.

Unionistický sjezd na Velehradě měl přehojnou látku na projednávání. Ohromné převraty a řekněme přímo spousty, jež válka, zaviněná hlavně Ruskem a Anglií, právě ve slovanském světě mimo československý, rakouskou armádou ubájený, způsobila, jakkoli žalostny jsou samy v sobě, s jiné stránky zase zkypřily půdu duší pro nový život, dostane-li se jí vhodného semene a schopných rozsévačů.

Unionistická otázka jest otázkou missijní. Kdo z těch, již na velehradském sjezdě přednášeli, sami na okraji slovanského východu nebo v tomto samém působili a působí, zajisté též o tom naše posluchačstvo poučili, jakž potřebí. Neboť naší české mysli, čili učeněji řečeno mentalitě, jest missijní otázka poměrně cizí, jako vlastně všechna cizina vůbec.

Český tisk lichotí svému národu, že jest povolán, zprostředkovati vzdělání mezi západem a východem. Člověk by tomu přál mnoho štěstí, kdyby se mohl přesvědčiti, že česká vzdělanost je toho schopna. Možná, že bude kdysi později — teď, jak všechny příznaky ukazují, ještě není. Dělati ze sebe víc než člověk opravdu jest, jest asi chyba všelidská, a u nás se nyní zvlášť bedlivě pěstuje.

Ale tu nám jde jen o věc náboženskou, katolickou. Nuže, jsme nyní na missijní činnost za hranicemi, v poměrech politicky i společensky rozháraných (a jak ještě dlouho budou!) neříkám zařízeni — toť jistě nejsme — ale aspoň dosti silni? Klidný poměrně tok našeho náboženského života po dlouhý věk právě minulý nevím zdali nás neochabil více než onomu úkolu, se značnými obětmi osobními i národními spojenému, přiměřeno. Není to ještě tuze veliká bouře protináboženská, která ve vlasti samé, tolikou převahou katolické, na nás přikvačila, neboť ač má namířeno hodně hluboko, na důkladné vykořenění (radix a radikál jsou z přízně!), řádí zatím jen taktně: a odolnost není toliká, jak by měla i mohla býti! Týká se to sice obecenstva vůbec, které co do missií přichází v úvahu více jen jakožto činitel přispívající, ale týká se to hodně také kněžstva.

Nikdo nedá, čeho nemá. A velice silného základu jest potřebí k činnosti missijní. Česká kolísavost a nedůslednost v zásadách, na př. k vůli bláznivému nacionálnímu chauvinismu, není vhodnou výzbrojí pro cílevědomou, takořka vojenské ukázněnosti potřebnou práci náboženskou v živlu cizím, snad i nepřátelském. Pošetilá, domněle národními dějinami děděná snaha piplati se s t. ř. reformami ve věcech, na kterých poměrně tak málo záleží, a pouštěti při tom se zřetele věci hlavní, to a mnohé jiné není, ať užiji známého obratu, vhodným vývozním artiklem.

Nemáme ani missijní tradice, missijních zkušeností, jimž bude

teprve třeba raziti průchod. Což ovšem se podaří jen osobnostem silným, silnou věrou a láskou k „církvi obecné“ v ní zakotveným. Příklady americké to ukazují, ač u českých kněží tam nelze mluviti o činnosti vlastně missijní, třebas úředně tak nazývanou; bývajíť ustanovováni pro stanice katolické. Nesporé zprávy našeho tisku o missiích lid rád čte — pokud také kněžstvo, nevím —, rád také na účely takové přispívá a při čilejších pobídkách by snad přispíval mnohem více, zvláště kdyby šlo o nedaleké kraje slovanské. Ale všecko to je málo. I v lidu by bylo třeba hlubší náboženské propagandy, namnoze již z důvodů rodinných a hmotných, neboť ono příslovné: „který se pro nás knězem stal“ je zvláště u nás příliš zakořeněno.

24. dubna t. r., na missijním týdnu, jakých si katolická menšina hollandská na různých místech v té době pořádala několik, v Haarlemě byl přítomen také Lvovský unitský arcibiskup Szeptycki a ohlásil účastníkům zřízení apoštolské školy v Hollandsku, která má vychovávati kněze pro země slovanské. U nás máme, taktéž v začátcích, takový ústav na Velehradě. (Hollandsko, jež mezi 6 miliony obyvatel má jen 2 miliony katolíků, má v missiích zaměstnáno přes 1200 kněží, přes 500 bratří a přes 1000 sester, arciť hlavně v zámořských osadách svých).

Missijní semináře mají skoro všechny země přímořské, nově i Švycary, také pro kněze světské, kteří by rádi v missiích vypomáhali; celkem totiž missijní úkoly spočívají dosud hlavně na duchovních řádech, které však z různých příčin nemívají všude dostatečného dorostu (na př. pronásledování ve Francii a pod.) U světských kněží s průpravou v takových seminářích nabytou se počítá na službu v missiích buďto dočasnou neb doživotní. V obojí se naskytují nesnáze. Dočasná bude vždy čím kratší tím méně působivá. Vpraviti se do místních poměrů, vžíti se v povahu obyvatelstva, seznámiti se dobře s jeho mluvou, zvyky atd. vyžaduje vždycky delší doby a práce. Opustiti pak toto působiště, když se člověk zapracoval, znamená nejen škodu missie, nýbrž částečně i zmařený čas a práci přípravnou. Doživotní, jež asi jedině je žádoucí, předpokládá, že bude o člověka nějak postaráno, až by se stal práce docela neschopným. I to bude úkolem missijních společností.

Němečtí katolíci (v říši) se za nových poměrů snaží oživiti činnost obojího svého missijního spolku: sv. Františka Xav. pro zámoří a sv. Bonifáce pro diasporu v říši.

Onen má od 30. května t. r. velkolepý ústřední dům v Cáchách (poradna, odborná knihovna a čítárna, tiskárna, knihařství, knihkupectví). Ještě asi polovice bývalého působiště jest německým missionářům Dohodou uzavřeno. Za to si slibují zdárnou práci v jižní Americe a především v zemích slovanských.

V Bavořích jest od r. 1838 missijní spolek Ludvíkův, z německých nejstarší.

Spolku sv. Bonifáce nyní usnadněna činnost v celém Německu, kde dříve na mnohých místech nebylo řeholníkům možno se usaditi.

Nebude i u nás brzy katolická diaspora, půjdou-li věci tak dále,

jak v posledním třiletí? Křičí se pořád: svoboda, svoboda! a jménem svobody se loupí a ničí uzákoněná práva. Podle osvědčených vzorů! Odpadlictví stává se státním puncem pro postup v úřadech, pro kvalifikaci vědeckou atd. A tisk t. zv. klerikální ačkoliv jinak celkem rozhodně se proti přehmatům ozývá, na druhé straně příliš mnoho v methodě i obsahu přebírá z odpadlického vedoucího tisku úředního, místo co by důsledně stál na půdě jednoty katolické, obecně církevní, a podle toho také s úředními zprávami nakládal. Raději žádné zprávy než proti našemu stanovisku namířené!

Zmíněné spolky německé jsou sice jaksi odbočkami světového spolku rozšiřování víry, jenž má sídlo v Lyoně, ale ve správě i postupu jsou docela samostatné. Spolku bavorskému již r. 1839 stanovil podpůrce jeho bavorský král Ludvík I pravidlo, že „má býti pro naši společnou církev katolickou, a nikoli nástrojem francouzské politiky."

Vystříhati se úřední politiky bude i našim českým podnikům missijním, dojde-li k jakým. Jenom čistě náboženskou snahou podaří se překonati nechuť, ba nenávist k českému jménu, která právě v nejnovější době jen ještě vzrostla, zvláště u cizinců nábožensky založených.

Určitý program českých missií na východě sotva lze již nyní stanoviti. Dosud máme sice přímé spojení se zeměmi těmi, na které se pomýšlí, bez prostřednictví polského, ale právě v tomto spojovacím cípu česká vláda podporuje pravoslaví, což u tamějších a sousedních katolíků českým missionářům cest neupraví! Jediná možnost asi bude, že by katolické kláštery, proniknou-li tam a dále, dostávaly přírostek z klášterů českých.

Na Balkáně bylo možno něco podnikati za dřívější monarchie. Teď mohou to jedině Chorvati a Slovinci v SHS. Bulharsko jest už v jiném zájmovém obvodě.

Zajímavé provolání rozesílá mnichovská Kath. Liga für prakt. akademische Kulturarbeit: nastávající lékaři, inženýři, učitelé a j. hlásí se u ní, že by rádi šli působiti ve svém oboru na místa, kde by mohli při missijní práci pomáhati.

*

Ve velkých západních říších jedná se o missie nejen v Rusku, na Sibiři, na Kavkaze, nýbrž ještě dále na asijském jihu a východě, v ohromných oblastech tedy, které pro nás Čechy v úvahu nepřicházejí. „Žluté nebezpečí" válkou nepominulo, naopak spíše vzrostlo. Japonsko přímo v ní zúčastněné a nyní v čelo světového svazu povolané nabylo nejen velikého sebevědomí, ale také skutečně veliké moci. Čína a Indie povstávají k boji o dokonalou nezávislost, islam tolikéž.

Vážnější duchové západu právem poukazují k tomu, že tu nejde již o zápas hmotných zbraní, jež dosud ohromné ty kraje daleko menšímu západu podrobovaly, ale o proniknutí kulturní. Ačkoli mnozí enthusiasté pro džungle a podobné románové requisity by nás raději poslali tam se učit, skutečnost života je zatím ještě trochu jiná. Mnozí arciť mají na mysli pouze osvětu vědeckou, průmyslovou atd., ale mnozí

také zároveň osvětu v duchu křesťanství, tedy missijní. Tímto jedině bude možno předejíti ničivé převraty, k nimž by převaha prostředků pouze válečných a obchodních jistě vedla, jakmile by země ony se cítily dosti silnými; jmenovitě hospodářské vykořisťování mohlo by vésti k následkům osudným, kdyby se znenáhla neproměnilo v poměr pomoci vzájemné, jako jest mezi státy evropskými.

V Japonsku a v Číně razili si missionáři mezi vyšší třídou cestu hlavně vědou a technikou. Japonsko jen tím, že si hledělo západního vzdělání, vyšinulo se na prvý stupeň v Asii, mladá Čína, kde literní vzdělání jedině otvírá příchod k úřadům, i mladá Indie cítí, že jen západní vzdělaností ve vědách a průmyslu možno si uhájiti nezávislost proti západu. Proto jsou i missionáři ochotně připouštěni do škol. U ženského pohlaví, jež opět jen ženami smí býti vyučováno, naskytují se zvláštní potíže, jež možno překonávati toliko silným přítokem učitelek. Lékařství, které v těch zemích přes prastarou vzdělanost není na vyšším stupni než u divochů, je kromě školy a ovšem také v ní nejúčinnějším prostředkem proniknouti k srdci domorodců. Byť si oni života a zdraví tolik necenili jako západník, přece neubrání se příznivému dojmu z léčení a všech opatření zdravotních i lidumilných (nemocnic, lékáren pro chudinu atd.)

Co do příslušenství těchto missií přednost mají ovšem příslušníci těch říší, které tam mají největší vliv politický a hospodářský, tedy Anglosasové, zvláště američtí. Tedy protestanté.

Tím už také řečeno mnoho o vlastní stránce missijní, náboženské. Slušnější missijní tisk oněch zemí se sice celkem vyhýbá sporům věroučným, aby nešířil propasti mezi snahami v celku za jedním cílem jdoucími a neupozorňoval ještě více na rozpory mezi křesťany, než už beztoho ve veřejnosti jsou zřejmy, ale vzdálený pozorovatel nemůže odbýti otázky: jaké to vlastně křesťanství bude, co se tam tolika tak různými sektami vypěstuje? Nebude to chaos amerikánský, jenž časem povede zase k atheismu, jak ve vyšších třídách na př. japonských, právě z pochyb o ceně domácího náboženství, pocty předků, již tak převládá? Je totiž možno, ano pravděpodobno, že jako v Japonsku si osvojí jen ony průvodní vymoženosti křesťanské osvěty (vědy, průmysl atd.), aniž budou dbáti vlastního křesťanství, totiž náboženství!

Opravdovému pokřesťanění vadí především spojitost náboženství se státním zřízením (zbožněním panovníků atd.), jíž se křesťanství ovšem přizpůsobiti nesmí, ačkoliv učí a přese vše nesmyslné posměšky na tom trvá, že všechna moc je z Boha. Nedávno jsme četli, jak papež u japonského prince aspoň tolik vymohl, aby křesťané nebyli nuceni vyznávati božství panovníkova. Je to něco obdobného jako na západě fanatismus nacionální nebo státoprávní; není tomu dávno, co u nás ono nechutné „tatíčkování“, i v t. ř. klerikálních novinách pěstované, náleželo k čs vlasteneckému pravověří!

Nad to vzrůstající sebevědomí stoupenců prastarých soustav náboženských a filosofickopolitických (buddhismu, hinduismu, kungfuci-

anismu atd.) zdráhá se přijímati novou pravdu odjinud, zvláště když si některé její zvyky a vymoženosti, lidumilné ústavy atd. také osvojilo a je svým způsobem provádí. Vždyť čteme i v západním tisku napořád, jak na př. buddhismus vyniká i nad křesťanství, a jak zbožně blaseovaní západníci naslouchají hlubokým pravdám z Indie, ač je mohou doma čísti a slyšeti pořád. Jak pak nemají býti křesťanství nepřístupni domorodí pěstitelé těchto moudrostí, třebas i s pošetilostmi všeho druhu pomíchaných!

O kastovnictví naproti křesťanské rovnosti a jiných ještě překážkách psáno již častěji.

Na druhé straně četné prvky mystické, jež se v hinduismu vyskytují, pak ethické požadavky názorů čínsko-japonských usnadňují poněkud sblížení. Nejnesnadnější bude ono s islamismem, který hově u vyšších myšlence mocné jednoty, u nižších pohanským zvykům i zlozvykům jest sice zcela nekulturní a kulturně nejenom neplodný, nýbrž ničivý, může se opírati o početnou sílu a přirodní nehybnost apathických davů.

Takto třeba pohlížeti na úspěchy i neúspěchy křesťanských missií na dalném východě. Hromadné úspěchy bývají u sekt protestantských daleko častější, již proto, že jich tam daleko víc působí než katolíků. Upřímné přilnutí ke křesťanství u jednotlivců závisí, jak učíme, především na milosti boží, pak na práci učitelské a duševné rozpoloženosti člověka. Jako u nás, jsou i tam horliví stoupenci katolictví v nejvzdělanějších třídách, kdežto jiní stejně vzdělaní se spokojují praktickým atheismem a theoretickou lhostejností. U mnohých zajisté i to bude jen průchodem k víře, jakmile zřetelněji vedle rozumu promluví také mravní cit.

Leckomu snad už napadlo, když četl o tolika a tolika školách missionáři vedených, proč není vzdělaný dorost křesťanů četnější. Nutno rozlišovati mezi školami missionářů a mezi školami, řekněme, missijními. Do oněch, i do internátů, dávají domorodci rádi svoje syny — tak asi jak u nás liberálové do škol klášterních —, aby se tam něčemu řádnému naučili a v kázni žili. Vyučování náboženského ve smyslu křesťanském pro všechny tam není. O protestantech se píše, že tu a tam nějakým, arciť jen mírným nátlakem působívají na žáky, po př. chovance, aby se vyučování křesťanského účastnili, kdežto jesuité jim toho ponechávají docela na vůli, kteréžto volnosti většina používá záporně.

Jest ještě asi daleka doba, kdy se missionářství vybaví docela z vlivů politických — vždyť západní vlády, které je podporují, na vlivy takové počítají. Ale přes to jsou mnozí mezi vedoucími missionáři, kteří — nehledě k tomu, že v cizině se jednotlivci stejného směru snáze sbližují — prosti všeho politického chauvinství pevně stojí na půdě živé víry a hledí si jen vlastního úkolu: hlásati Krista, ať se děje příslušníky toho či onoho státu. Ukázalo se to na mnohých místech — prý ne všude — i za poslední války, kdy dohodové státy ze svých osad šmahem vypovídali missionáře německé, kolikrát do největšího,

takořka mučenického strádání; v takových případech missionáři Dohody často, pokud mohli, se snažili zmírniti krutý osud vyháněných spolubratří a spolusester.

Abychom se vrátili k myšlence na začátku naznačené: jistě ukazuje se i zde, že nikoli sama věda, nikoli sám průmysl a obchod, ale jedině s náboženstvím křesťanským, arci hluboko pojatým a procítěným dovede sblížiti lidstvo i tak silno rozpoltěné jednak tam na východě mezi sebou, jednak i s námi na západě. Podle nových zpráv z Indie usiluje tamější katolické kněžstvo z domorodců vzešlé o svoji zamostatnou hierarchii, podřízenou přímo jen Římu. A i odjinud čtáváme úsudky, že zdar missií velice závisí na tom, vychovají-li se missionáři z domorodců. Ti totiž prý mnohem lépe dovedou vniknouti do duší svých krajanů a způsob své výuky podle toho zaříditi.

Je to důvod zajisté vážný, jenž i v našich missiích mezi Slovany, dojde-li k nim, bude směrodatný. Ale ovšem není bez obav, neboť separatismus může mu jíti v zápětí, nebude-li dosti pevně v duších nových odchovanců vkořeněno vědomí jedné obecné církve a bezvýhradného bratrství v ní. Dějiny, zvláště právě slovanské, učí s dostatek, jak důležito jest vyhledávati a pěstovati to, co spojuje, potlačovati pak to, co rozpojuje.

Světové missie trpěly a trpí velice nesjednoceností vyznání křesťanských, jakož přirozeno. Nepochybujeme, majíce zaslíbení Spasitelovo, že pravda naše konečně zvítězí, ale uspíšení té doby závisí také na lidech. Čisté náboženství Kristovo přinésti světu ho neznajícímu jest úkolem missionářů, podporovati jejich práci jest úkolem ostatních.

*

nn. — Ženský apoštolát v Anglii. Kard. Bourne schválil sdružení katol. žen mající za účel šíření katolictví. Úkolem svazu jest: 1. Pomáhati nekatolíkům, kteří se zajímají o katol. církev a štítí se styku s knězem. 2. S dovolením církevních představených věnují se vyučování konvertitů. 3. Zůstávají s nimi ve styku po konversi, upevňujíce je ve víře. 4. Pomáhají, pokud mohou, faráři v duchovní správě. Kněží ve velkoměstech nemohou ani přibližně učiniti svým povinnostem zadosť a proto jim mají pomáhati katechetky. Mají zvláštní dům, ve kterém se věnují důkladnému studiu katolictví.

Vědecký a umělecký.

Bibliothèque Thomiste se zove nová sbírka prácí o životě, spisech a nauce sv. Tomáše Aq, chystaná od Revue des sciences philosophiques et théologiques (v Le Saulchoir, Kain v Belgii). Povede domin. Mandonnet, jenž také s dom. A. Destrezem vypracoval prvý svazek (Bibliographie Thom.), zaznamenávající příslušné písemnictví od začátku 19. století.

*

Dějiny francouzského kuchařství s recepty a obrázky vydalo nakladatelství La Sirène (Bertrand Guégan, La fleur de la cuisine française, 2 svazky, od r. 1350—1800 a 1800—1921). I Almanach de Cocagne pour l'an 1921 jest věnován aux vrais Gourmands et aux Francs-Buveurs, taktéž ve skvělé úpravě, s nynějšími recepty franc. hostinců, ale i se zajímavými příspěvky moderních belletristů, kulturních historiků a malířů.

*

V Římě se na jaře znova k rozsáhlejší činnosti ustavil Istituto per la Propaganda della Cultura Italiana, založená za války římským nakladatelem Formiggini. Má podobný směr jako spolek Dante Alighieri: šířiti vlašské spisy vůbec a zvláště zprávy o duševné činnosti ve Vlaších. Knihopis pěstuje jeho měsíčník Italia, che scrive. Pobočky jsou v čelných městech dalné ciziny (New York, Boston, Kairo, Haag, Rio de Janeiro a j.). Předsedova zpráva poukazuje na úpadek vzdělané činnosti v cizině atd. Že k němu Italie svým zasažením do války zbytečně přispěla, ovšem se neříká, ani to, že teď v Italii není o nic lépe než jinde!

*

V červenci t. r. vydali němečtí jesuité jubilejní (10.) číslo svých „červených sešitů“ Stimmen aus Maria-Laach, nyní Stimmen der Zeit, časopisu, jenž náleží k nejlepším celého světa.

Původně pod oním nadpisem vydávali výklad a obranu Syllabu a Vatikánského sněmu po sešitech ve volných lhůtách. V jedné audienci vybídl Pius IX provinciála Fallera, aby vydávali nějaký časopis po vzoru římské Civiltà cattolica, rovněž jesuitské. 15. července 1871 vydán prvý sešit redakcí M. Pachtlera, po němž brzy nastoupil Fl. Rieß, 1872 Cornely atd.

Kromě evropských zmatků té doby (materialistický nápor proti duchovědám vůbec, židovskozednářské snahy politické, otázka římská, sněm Vatikanský a boje proti němu) byly v Němcích zvláštní příčiny, povstati na obranu katolictví. Vítězství „protestantského císařství“ nad (domněle) katolickou Francií, ač pro ně bojovalo také tolik německých katolíků, působilo opojně na nepřátele Říma. Stát se spojil se všemi živly protiřímskými, ať to byli Starokatolíci, odštěpení od církve následkem dogmatu o papežově neomylnosti, nebo nevěrečtí vědci jakéhokoli matričního vyznání. Jako 1919 u nás, tak také tehdy měli ne-

prozíraví jíti na lep „národní církve“. Starokatolictvím také se hlavně zabývají prvé ročníky časopisu, ale záhy zabíral v obsah svůj všecky otázky všenaučné, pokud se světového a životního názoru týkaly. Obsáhlejší pojednání uveřejňována od r. 1876 v Ergänzungshefte d. Stim. a. M. L., jichž dosud vydáno 130.

Jméno Maria Laach měl časopis od bývalého kláštera u jezera L., který 1802 francouzskou vládou zrušen, pak byl státním statkem pruským a 1863—1872 včetně studijním domem jesuitským (theologie a filosofie). Když kulturním bojem vyhnáni, časopis se stěhoval na různá místa v Belgii, Luxemburgu a Hollandsku (Valkenberg). 1892 klášter vrácen benediktinům, a název časopisu pak změněn. Původně vycházel měsíčně, ale 7. května 1874 ustanovil zákon, že každý „periodický“, t. j. aspoň měsíčně vycházející časopis musí míti odpovědného redaktora („na zavření“, jak se říká; též v Rakousku to platilo), vydáván 10krát ročně; i oním zákonem chtěl Bismarck „Stimmen“ přiskřipnouti!

Nesčíslným duchům staly se Stimmen spolehlivým rádcem a vůdcem. Proto i dále vivant, crescant, floreant!

Abych obohatil známý seznam toho, co by se mělo . . . u nás, podotýkám, že často již vysloveno (veřejně i soukromě), že i my bychom měli mít něco takového, jako jsou Stimmen d. Z., a dodávám: ale ovšem — jen to udělat! Škol vysokých a vyšších máme na to dost!

*

m. — O směrnicích vývoje nového stylu píše Ant. Hardman v měsíčníku Jednoty výtvarných umělců (Dílo 1921, č. 10—12.). Domnívá se, že žijeme právě v požehnané době, kdy se rodí nový styl. Stydlivé nápovědi byly tu již několik let před válkou. Byly však takového druhu, že jsme byli na rozpacích. Snad sami tvůrcové podivných, někdy zdánlivě drsně nestvůrných výtvorů uměleckých dráždících obvyklé představy o umění vůbec, nebyli si jasně vědomi, co chtějí říci a proč mluví tak nezvyklou řečí. Byla to doba tápání na všech stranách, doba hledání východiska z chaosu, do něhož lidstvo přivedl úžasný materielní rozmach 19. století. Nebylo duchovní jednoty tam, kde každý běžel za přízrakem hmotného prospěchu. „Devatenácté století nemělo stylu . . . Ve století vynálezů, materielního, netušeného rozvoje, seznamování se s neznámými dosud silami přírodními, v bystrém tempu hospodářských změn, jež s novými objevy se dostavovaly, lidé byli tak uchváceni spoustou rostoucích praktických znalostí, že se stali prostě jen přijímači a třídiči kupících se poznatků . . . Nebylo jednoty, nebylo vůdčí ideje duchovní a bez ní nebylo stylu. Při tom lidé nevycházeli z nadšení nad vlastní důvtipností, mluvili na plno o svých schopnostech, pokroku, kultuře, vědě atd. Musel však přijíti bod, v němž se horečka materielního pokroku zastavila, a nastal bezradný chaos. V něm jsme dnes. Babylonské spletení jazyků, jež však není pouhým zakončením, nýbrž zároveň úvodem k nové době . . .

Nový styl projeví se dle pisatele nejprve v architektuře. Prvním jeho znakem bude ovládnutí všech lidských, v prvé řadě technických vědomostí dnešního stavu — neboť styl musí vyrůsti bez

násilí z poměrů i potřeb současného života. Účelnost i konstruktivní dokonalost musí se státi samozřejmě jeho vlastnostmi s hlediska čiře praktického. Jadrně bude vyjadřovati dobu, která si pokořila síly přírodní. Tím však není řečeno, že by snad nový styl měl se státi jen „epigonem země“, že by snad měl pouze napodobovati její formy a vkus. Země a zemské zákony, jež jsme poznali v přípravné době posledního století, stanou se novému slohu pouze základnou, nad niž vypne se vzhůru k neznámému . . .

Nový styl naváže ovšem i na t r a d i c i. Němci začínají stavěti v obnoveném empiru, který však v našich českých poměrech zůstal celkem cizím a umělým. Proto naše znovuvzkříšená linie vývojová navazuje přímo na b a r o k — ve smyslu ideovém, ne tvarovém — ba vrací se až ke g o t i c e, hlavně pokud jde o moment odpoutání od země a zamíření do prostoru. „Vyčkejme ještě několik roků a uvidíme: Představa Boha vrátí se nezbytně a naléhavě nějakým způsobem do našich srdcí a pocítíme se býti opět dětmi vznešené, vše pronikající Intelligence. Pronikneme se vědomím mystické, mimozemské příslušnosti, a potřeba vyjádřiti svou touhu po nebi i monumentálními symbolickými stavbami se dostaví.“

Přispěje k tomu i třetí prvek, jímž se prodchne nový styl, totiž l i d o v é u m ě n í s l o v a n s k é. Slované, kteří nyní vstoupí jako rozhodující činitel na jeviště kulturního života, vyjádří svým uměním hlavně tu prostou, srdečnou víru v nejvyšší, ústřední sílu ovládající svět.

Bylo by si proto jen přáti — končí spis. svůj článek — aby moderní architektura mohla se plně rozvinouti s t a v b o u c h r á m ů — ne chrámů vědě, leč chrámů skutečných, chrámů víře, že jsme ovládáni neznámými silami mimo náš pomysl i mimo náš fysický svět. A čím grandiosnější bude představa, již si učiníme o ústředí, z něhož všechno vychází a do něhož všechno se navrací, tím velkolepější budou i chrámy, které postavíme. Tak zvané chrámy vědy, jak jsou s oblibou nazývány některé dnešní monumentální stavby pro účely veřejné, nesou na sobě ráz bezradnosti — snad jsou tím již charakterisovány i vlastnosti samotné vědy, jež si přiznává sama svou bezradnost, kdykoliv se přibližuje k nejskrytějším záhadám bytí, o nichž nemá a nedovede co říci.

*

P o z n á m k y k n i h o p i s n é. J. B. B a i l l i e, Studies in human nature. London, Bell. Str. 308 C. 15 s.

A. G. H e a t h, The Moral and social significance of the conception of personality. London, Milford. Str. 167. C. 7 s 6 d.

W. K o p p e r s, Die Anfänge des menschlichen Gemeinschaftslebens im Spiegel der neueren Völkerkunde. M. Gladbach 1921. 7 Mk.

F. K r ü g e r, Die Ursprünge der Metapher. Leipzig 1919. Str. 234.

E. L a s b a x, Le problème du Mal. Paris 1919, Alcan. Str. 441.

W. M c D o n a l d, Some ethical aspects on the social question: suggestions for priests. London, Burns Str. 227. C. 7 s 6 d

Vychovatelský.

V nynějším boji o náboženství ve škole mnozí postrádají aspoň písemného vedení od těch, již odbornou, úřední povinností jest podávati obhájcům našeho stanoviska ve spolcích, na schůzích atd. potřebné, vědecké látky k pevnému odůvodňování jeho, jelikož nemožno po všech řečnících neb novinářích žádati, aby i vědecky všestranně byli na výši svého úkolu proti tolika různorodým protivníkům.

Otázka ta souvisí se základními názcry na poměr jednotlivce ke státu vůbec. Často čteme zmínky o sociologických činech, jimiž posloužil světu papež Leo XIII (okružníkem Rerum novarum a j.), ale v projednávání předmětů jím tam projednaných neviděti jeho řešení; spíše naopak!

V našem případě se zdůrazňuje — mimo hmotný důvod, že škola patří tomu, kdo ji zbudoval, což ovšem nemůže býti vždy směrodatné —, že škola, v duševném smyslu, jako její děti patří rodině za vychování jejich před Bohem i před lidmi odpovědné, tedy že rodina má také právo o náboženskomravním vychování rozhodovati, a ne stát. Ale hned potom snad se žádá socialisace, t. j. sestátnění všeho, co jen socialistům a jejich prostředníkům v nynější byrokracii socialisovati napadne. To jest povážlivý zmatek pojmů a nebezpečná nedůslednost!

Leo XIII tedy hleděl najíti správnou střední cestu mezi hospodářským liberalismem a etatismem.

Onen (individualismus, manchestrovství) vyjadřuje se zkrátka známými slovy (neznámého původu, z 18. stol.): Laissez faire, laissez passer! Vládl v minulém století jako zásada zcela volné soutěže síly a výroby. Vedl — z různých příčin — k nadvládě kapitalismu, k ničení středních stavů a k pauperismu. Ale ovšem měl naproti krajně zúžujícímu ochranářství také světlou stránku: zvýšení osobní přičinlivosti. Není divu, že se k němu hlásili i odborníci jinak konservativní, na př. náš Bráf. S liberalismem náboženským nemá nic společného, leda zásadu neomezené snášelivosti, jež v theorii může vypadati pěkně, v praxi jest nemožna, jistě však obecnosti škodliva.

Etatismus neboli státní socialismus přenáší úpravu společenských poměrů vůbec na stát, dávaje mu takto právo míchati se do všech i soukromých záležitostí hospodářských, pracovních, nepřímo pak i světových, tedy i náboženských, ačkoli theoretická frase jeho zní: Náboženství je záležitostí soukromou. Je to nauka, předpokládající nebo vlastně zakládající t. ř. omnipotenci, všemohoucnost státu jako původce všeho určitého práva.

Právní věda novověká jest celkem na tomto stanovisku, třebas nechtěla býti přímo socialistickou. Ne neprávem však nazváni čelní jeho zástupci na německých universitách (Brentano, Philippovich, Schmoller, Sombart, Adolf Wagner a o.) „Kathedersozialisten“ (dle Oppenheimera), i není divu, že s právníky v těchto školách odcho-

vanými nesnadno se v otázkách takového státního monopolismu dorozuměti; stát, původce všeho práva, dle Rousseaua původce majetku, původce celého řádu společenského, má tedy právo všechny veřejné i soukromé poměry říditi podle svého uznání a skutečného neb domnělého prospěchu.

Křesťanská sociologie naproti tomu smí se odvolávati na nepopěrnou skutečnost, že člověk sám i v rodině byl před státem, že jsou přirozená práva, starší nežli stát. Úkolem tohoto jest ovšem pečovati o obecné blaho, ale zasahovati do jednotlivých jevů společenských má právo jen potud, pokud úkol tento sahá, bez porušení přirozeného práva jednotlivcova: přímo tedy pečovati o jeho bezpečnost a zamezovati každé zneužívání soukromé volnosti.

Tím křesťanský názor chce předejíti jak bezuzdný liberalismus, tak zotročující etatismus. Poukazuje na to, že jsou jistá věčná pravidla společenského řádu nad státem, i pro něj závazná. Chce zameziti, aby se jednotlivec ve státě, tedy lidská obecnost stávala ve všem, co by si stát osoboval, hříčkou změnného státu, t. j. střídajících se vlád.

Není ovšem snadno stanoviti do podrobna, které otázky veřejného života přesně se mají přisouditi péči státní, tedy jemu jaksi zmonopolisovati, a kterých nutno ponechati soukromé, třebas i sdružené péči jednotlivců. Nelzeť ani zazlívati etatismu, že vida, jakých mezer soukromá činnost nebo vlastně nečinnost v úpravě životních poměrů společenských nechávala, jaké spousty bídy hmotné i mravní nedbalost její zaviňovala, ukládal státu tuto působnost vyřaditi, vzíti ji do svých rukou a zákony, donucovacími prostředky místo dobrovolných úmluv ji ustáliti. Theoretikové zmínění na př. měli za to, že tím socialistické podvratné snahy zavedou do správných kolejí, posílí moc státu a odvrátí od něho nebezpečí rozkladu (zásobování, státní pojištění atd.) Jak nyní viděti, byl to osudný omyl. Socialisování znamená znivellisování, bezstarostnou poživavost, ujmu soukromé snahy a přičinlivosti, ujmu citu odpovědnosti, na druhé straně pak společenské otroctví, závislost na vrtkavých poměrech většiny a menšiny, nepoměr mezi byrokracií a pracovním občanstvem.

Který z obou těch směrů svědčí lépe názoru křesťanskému? V něčem liberalismus, volný rozvoj a nápor sil, v něčem etatismus, zajištěná bezpečnost osoby a prospěšného podnikání. Osudná opomenutí minulých dob se nyní mstí: neuměla se využitkovati svoboda k možné činnosti ve prospěch všech, a naopak vyzýváno zakročení státu, spoléháno naň i tam, kde zakročovati neměl. Odvážným přeje štěstí, převaha hmotná dala převahu vůbec, stát se stal státem hmotně silných a touto silou chce ovládati všechno, i to, co nás zde především zajímá, školu.

Vyrostli jsme ve státním monopolu školském, i nesnadno se nám vmysliti v poměry jiné; jen tu a tam čtáváme drobnosti ze zápasů mezi školou státní a svobodnou, na př. ve Francii, Belgii, Hollandsku.

Je státní monopol školský oprávněn? Je a není! Kdyby stát byl oním útvarem a ústavem mravním, o jakém snili velicí politikové a myslitelé (Platon, Augustin atd.), jakási theokratie ducha, byla by

to otázka bezpředmětná; starověk ostatně znal sice jakési státní vychování, ale státní školy neznal. Veřejnou školu vytvořila teprve naše církev, vychovávajíc nové členy sobě a tím také státu. Toto praecedens neznamená však nikterak, že škola náleží jenom církvi, třebas i tato je starší nežli všechny nynější státy s nátěrem křesťanským. Stát má svoje oprávněné nároky na školu, a takto může a má býti také vychovatelem svého dorostu. Ale vychovatelem vlastním, vychovatelem duše sub specie aeternitatis, vychovatelem ke ctnosti mravní, vniterné, stát býti nemůže; vymyká se to jeho bytnosti jako společenstva čistě právního, vymyká se to jeho úkolu jako strážce řádu pouze zevnějšího. Nestará se o svědomí, nemá vlastní a stálé nauky mravní je zavazující, nemá pro své příkazy leč důvody právní, nikoli vlastně mravní, ač jim někdy tak říká. Neměl k monopolu školskému vůbec práva ani stát konfessijní, tím méně je má stát, který sám o sobě prohlašuje, že jest bezkonfessijní, beznáboženský.

Jsou práva starší než je stát, pravili jsme: starší nejen dobou, ale podstatou, zásadně; starší je tu = přednější. Že jich stát, t. j. vladaři, státníci, právníci atd. neuznávají, nerozhoduje: jsou velmi mnozí občané toho kterého státu, kteří je uznávají a vykonávati chtějí. Jsou to svědomití křesťané všech stavů a stupňů vzdělání.

Odtud vyplývá vše ostatní.

Řekne se: ale stát přece nemůže připustiti, aby o školním učivu rozhodovali občané třebas i zbožní, ale nevzdělaní, ba snad negramotní! Tím méně, pokud modernímu státu jde právě o to, aby svůj dorost pozvedl na vyšší úroveň vzdělání, prostou zděděných předsudků, na př. náboženských; sic by to bylo — ať uvedu drastický případ nejkrajnější možnosti — jako kdyby Indiáni v Americe také žádali, aby veřejná škola jejich děti vyučovala v jejich zděděném náboženství!

Se stanoviska ryze státního, t. j. se stanoviska zevnějšího práva, kterým stát vládne, by měli docela pravdu, ač li by si našli vhodné učitele a nauka ta se nepříčila skutečným zájmům státu (na př. co do veřejné mravopočestnosti, zdravotnictví atd.).

Ale: měl by stát i na to platiti? Zajisté, dostává-li od nich poměrně berní, třebas nepřávě školských.

Co do obsahu náboženského učiva ostatně jest u nás ovšem věc jiná, i netřeba se o tom šířiti. Stát a jeho orgány nejsou nikterak povolány vnucovati cizímu svědomí názory svoje, i kdyby mezi katolictvím a bezvěřím u mnohých jistě ne méně povolaných myslitelů nežli jsou právě ti státní nebyla res iudicata. A neuznává-li on, totiž jeho činovníci, oněch přirozených práv a povinností svých občanů, údů církve, kteří podle svého svědomí a přesvědčení chtějí své dítky míti vychovány, nuže podle svých vlastních zásad může a má k tomu býti donucen: tak se obě strany setkávají na půdě vlastně státní a veřejnoprávní. In concreto, v našich poměrech, není pražádného rozumného důvodu, abychom sebe a své spoluvěrce vydávali v myšlenkovou otročinu

a nechali se o svých světových i životních názorech — toť právě také náboženství! — poučovati od lidí, kteří sami nevědí, co chtějí. Na to máme lepší, osvědčené prameny, a jejich příkazy se chceme říditi také v boji o svoji — ne jejich! — školu.

*

V nynější horečce, budovati co nejvíc různorodých „odborných“ škol, ačkoliv jinak zase stále se uvažuje o škole co nejvíc jednotné, soustředěné, leckdy neviděti jiného důvodu než aby se hodně mnoho „odborníků“ přiživilo, bez ohledu, zdali je škola potřebna či ne, nestačí-li školy dosavadní, společné, nepodá-li soukromý výcvik při práci víc než může podati škola.

Píše se též o školách, ba vysokých školách pro novináře a snad i u nás se na ni pomýšlí.

Doufejme, že bude zřízena škola také pro poslance, pro ministry a j. p.

Čeho může poskytnouti škola novinářům? Lidem tak různého vzdělání?!

Mnohé pisatele do novin by bylo odkázati do měšťanské školy: ne proto, že jí snad nevybyli, ale proto, že špatně píší o věcech, jimž se tam vyučuje. Na př. o dějiny zavadí kde kdo, a velmi často skutečně závadně. Může mu roční nebo dvouroční škola vtlouci celý dějepis — politický, válečný, literární, umělecký?

Co mnohým novinářům chybí, je cit povinnosti a odpovědnosti, jenž by je vedl k tomu, aby se stále vzdělávali a psali teprv o tom, co skutečně vědí. Ale mezery svého vzdělání má každý znáti sám a dle toho svou práci i své psaní zařizovati!

*

Mezi čekateli parlamentního ministerstva osvěty jmenuje se také p. Habermann. Noviny k tomu připojují příslušné poznámky. V pražském Čechu uvádí (v jiné souvislosti) p. inž. Štraybl výrok kteréhosi sev. amerického praesidenta, kdysi krejčovského mistra, že dovede li kdo řádně spravovati krejčovinu, dovede také říditi osudy státu. Že by ano?

*

V universitních městech italských zosnovali posluchači vysokých škol v únoru stávky pro drahotu učebných pomůcek, která v Italii kromě jiných i jinde platných příčin také proto je toliká, že země sama vyrábí málo papíru a dovážeti ho bylo delší dobu zakázáno nebo jen pod vysokým clem povoleno. Místy, zvláště v Neapoli, akademikové a bezpochyby, jak už bývá, i neakademikové knihkupectví i vytloukli a knihy ničili. Předseda svazu tiskařského a knihkupeckého comm. Beltrami poznamenal k tomu ve svém prohlášení: „Tento způsob nedělá velké cti ani jejich dobrým mravům ani jejich rozmyslu. Netřeba opravdu býti na universitě immatrikulován, aby člověk pochopil, že spletitá otázka hospodářská se nerozřeší kamením“.

Hospodářsko-sociální.

Na souvislost mezi kulturní zaostalostí a endemickými chorobami u přírodních národů upozorňuje v „Anthropos“ prof. Dr. L. Külz. Připomíná, že malaria z Afriky k severu pronikající více než se za to má přičinila k úpadku Řeků a Římanů (Jones, Ross a Ellet, Malaria a neglected factor in the hist. of Greece a. R. 1907). Na ostrovech karolinských na př., samojských atd. po staletí od světa odloučených, žilo zdravé pokolení a dosáhlo znamenitého, ovšem svérázného vývoje; styk s evropskou vzdělaností, bohužel jako také jinde zprostředkovaný lidmi, u nichž o vzdělanosti mluviti bylo by její urážkou, přivedl je ve styk s různými nemocemi, které je začaly ničiti.

Národové tělesnými nemocemi méně stíhaní se — za stejných okolností — duševně výše povznesli. Stává se, že naopak vystěhovalci octnuvše se v krajích zámořských klesnou na stupeň domorodců.

U dětí jest ovšem zkušeností obecnou, že nemoc tělesná z pravidla vadí pokroku v učení; výjimky některých geniů za zcela zvláštních okolností nemohou býti vážnou námitkou. Arciť pokolení lékařskou pozorností nad slušnou míru zchoulostivělé taktéž velkého pokroku nedosáhne. Jedinci ve své zdravotě si příliš libující nebývají k práci — jakékoli, zvláště duševné — právě nejčilejší; u mnohých totiž jejich zdravíčko se stává a zůstává sobě účelem životním.

Národům jako celku škodí především nemoci jaksi plemenné čili rasové, jak se nyní obyčejně říká; jednotlivé buď vůbec ne nebo jenom nepřímo. Proti obojím jest lépe opatřen člověk žijící ve vzdělané společnosti; lépe by ovšem pro něj i pro nevzdělance bylo, kdyby jich vůbec nepoznal. U národů přírodních tedy civilisace zas aspoň něco lékařstvím napravuje, co tam jinak zavlekla. Co však tomu mnohdy vadí a zhoubnost nemocí národních, endemických zvyšuje, jsou náboženské a kmenové obyčeje.

„Mimo křesťanství, praví Külz ke konci své rozpravy, nepoznal jsem na celém světě ani jediného náboženství, které by na člověku požadovalo abych tak řekl činných hnutí (aktive Regungen). Tak jest v začátcích náboženstev pohanských na počet víc než polovice všech příkazů zdravotně založena, a obsahovaly kdysi snad zdravé jádro; i v židovství a v islamu koření velmi mnohé předpisy v půdě zdravotní, buď že vynikající jednotlivý učitel náboženství je stanovil, buď že trvalý tlak těžké tísně je učinil kmenovými zvyky. Ale rozumné jádro bylo brzy tlustou skořápkou nerozumu obaleno aneb i docela umačkáno. Takto chybí přírodnímu člověku i vědomé i vývoje schopné zdravotnictví; stalo se tuhou formou, a jeho původní smysl se při tom dosť často nedostatkem přizpůsobení stal nesmyslem (Widersinn). Zdravotní pravidla Koranu, která pro Arabii přes passivitu svou snad jsou účelná, obracejí

se v opak v docela jinakém prostředí vnitrozemí afrického neb evropského Turecka; anebo zákazy nějakých jídel, které měly zdravotní smysl u kmenů o skrovném počtu obyvatelstva a bohatých žních staly se osudnými při začínajícím přelidnění a v době hladu.

Nedostatek víry v pomocné božstvo zavádí nad to nevyhnutelně nečinnou resignaci, a místo co by se podnikl boj proti škůdcům zdraví, směřuje její snaha nanejvýš ke chlácholení zlých duchů. Tak se vytvořilo osudné vzájemné působení mezi kmenovými nemocemi (Volkskrankheiten) a pohanským náboženstvím, z něhož konečně vyplývá potlačování (Niederhaltung) duševného vývoje jednotlivcova a tím také kulturního vývoje celku. Důsledně by tedy vývoj se podporoval a stoupal nejenom vyloučením nákaz (Seuchen), ale i vyloučením této druhé závady.

Tomuto pak skutečně tak jest. Německým lékařům v osadách všude se ukazovalo, že třídy domorodců missionáři poučované brzy ze své zdravotní passivity vystupovaly, že křtěné matky daleko víc než ostatní svoje nemocné děti přinášely k lékaři, že dítě nesrovnale výše ceněno a činné ošetřování jeho pozorováno."

Bohužel, dodává K., starají se kmenové zvyky a náboženské obřady mnohých přírodních národů o to, aby zanedbaný duševný vývoj i později, při vstupu do dospělosti a dále, byl potlačován. Zasvěcení do mysterií, surové obřady při tom, často s obřízkou spojené, ale na obojím pohlaví vykonávané, nejsou vchodem do volného činného vývoje, nýbrž více seznamováním s nepřekonatelnou mocí nepřátelských démonů, jimž prý člověk na milost i nemilost vydán a obětmi zavázán. Takto se k zahnízděným, ničivým a tísnivým nemocem tělesným připojuje ještě skličující vědomí závislosti na silách nepřátelských a zhoubných, jimž ubránit se nemožno leda chlácholivými obětmi, nikdy zdravotní sebeobranou. Takto nejen ve zdravotnictví a co na něm závisí, ale i přímo v duševném vzepjetí naráží tu lidská svépomoc na nepřekonatelné překážky všeho pokroku.

Slova zkušeného ethnologa i lékaře o křesťanství uvedena tu hlavně proto, abychom připomněli, že i v této pro náboženstvi vlastně podřízené věci, ve zdravotnictví, má křesťanství proti všem ostatním obromnou přednost a zásluhu. Právě lékaři nejraději plivají do křesťanské studně. Nuže, zde mají drobnost k uvažování. Namítnou ovšem, že i v křesťanském lidu byly pověry. Zajisté, ale zobecnělé vzdělávání ve skutečné pravdě křesťanské je překonávalo. A že věda lékařská — jako jiné — právě z křesťanské Evropy se po světě rozšířila, nikde jinde vzniku nemajíc, je známo: ani prastará indická nebo čínská ani kterákoliv jiná kultura, nad níž nynější blaseovaní nadšenci evropští jsou u vytržení, v této věci pro svůj lid neučinila pranic sama ze sebe! Ověřují se tedy i po této stránce známá slova, že křesťanství podává záruky blaha nejen věčného, ale i časného — zdraví těla, zdraví duše, a tím i možnost pokroku ve vzdělanosti.

A naproti často opakované výtce o passivitě názoru a ži-

vota křesťanského dostává se tu našinci protidokladu se strany, odkud by ho nejméně čekal.

*

Závodní rady odhlasovány v pražském NS, ačkoli v sousedních státech se jich a následkův jejich hospodaření hledí co nejrychleji zbaviti. Kdo v nich spatřuje reformně-socialní pokrok, měl by si napřed uvědomiti a pak veřejně vyložiti, čemu a komu se tím prospěje. Zmínili jsme se o tom již vloni (str. 365 d). Je to vlastně rozšířené, uzákoněné a určitými pravidly opatřené zařízení t. ř. závodních důvěrníků, dosud jmenovaných jen dělnickými organisacemi. V „Čase“ (179) zkušený železniční odborník praví, že jsou tam úředníci, kteří celý svůj úřední čas „projednají s důvěrníky“, tak že k úřední práci své, na kterou jsou ustanoveni a za kterou jsou placeni, se vůbec nedostanou. „Důvěrníci nic nedělají, službu jejich vykonává někdo jiný; oni jen jezdí, projednávají a kontrollují, co již vykonáno nebo bude vykonáno úřady. Následkem toho téměř každá osobní záležitost je projednávána dvakrát.“

Připočtěme k tomu, že značná část železničního (nebo poštovního) zřízenectva je zaměstnána pouze prací v jejich odborových „konsumech“, tedy v práci, po které správě železnic vlastně nic není a kterou si každý jiný soukromník musí obstarati sám (opatření potravin, topiva, oděvu), i pochopíme snadno, že tento jinak přední zdroj státních příjmů, železnice, nemůže nevysýchati.

Pozoruhodno jest, co zmíněný odborník poznamenává o nesčetných intervencích důvěrníků ve prospěch nádražních zlodějů!

To jsou věci veřejné demokratické správy, o nichžto širší veřejnost na ni platící nemá potuchy, tak jako o poměrech továren a jiných závodů ne. A platí a platí! A hubuje na vládu! A svými zástupci dává odhlasovati zákony, které výkonnost i výrobnost přímo rdousí, nemajíc ponětí o jejich dosahu.

Prospěch ze zařízení rad budou míti zatím jen ti, kteří se do nich dostanou. Věci, totiž výrobě a výtěžku se jimi neprospěje pranic. Kontrolla bude se, jako dosud, vztahovati na věci osobní, na zařízení ochranná, nikoli na zlepšení a zvýšení práce: to zůstane i dále starostí odborného vedení závodu. Odnikud neslyšíme, že by dělnické družstevní podniky byly přispěly k nějakým novým vynálezům ve prospěch výkonnosti. Na nejvýš bude tu kontrolla příjmů a výdajů, aby stát a podílníci z podniků víc vyrazili, budou-li tu přebytky. Nebudou-li, pak ovšem ne. Ale závodní rady jistě jich nepřivodí!

*

Zločinů proti majetku a životu povážlivou měrou přibývá. Aetiologie obojích zatím říká zcela pohodlně: všechno zavinila válka.

Za úvahu nám stojí zvláště zločiny svatokrádežné. Na sta kostelů již vyloupeno a co chvíle se ohlašují případy nové. Že by se mnohé větší opatrností mohly předejíti, jest nesporno. Ale příznačnou

v národě tato zločinnost zůstává. Bylo by zajímavo dověděti se, kam asi se dostávají k o v y, hlavně stříbro, v kostelích-uloupené!

Bohoslužebné věci jsou z pravidla majetkem obecným, církevním, nikoli soukromým. Národ od začátku své svobody si libuje v n i č e n í předmětů náboženských, veřejně stojících, a ovšem s v ý c h (soch atd.) Jednotlivci jsou po svém rozumnější: vnikají do svatyní, neničí pouze, ale loupí, aby z toho něco měli.

Ze justice v těch případech bývá často ne-li slepá, tedy velice krátkozraká, nelze zapírati.

Že však takto přibývá nejistoty jak soukromého majetku, tak také života, nelze se diviti. I s politické, nejenom s protináboženské strany vžívají se způsoby boje, připomínající Divoký západ.

P r á v n í h o c i t u nelze roz- a zaškatulovati jako prášky v apatyce. Je to jemná tekutina ve spojitých nádobách, je to citlivé vazivo společenského organismu. Poruchy, jmenovitě úřední poruchy na jednom místě způsobené zasahují i v místa ostatní.

Politický.

Nová čs vláda má zase býti parlamentní. Člověku napadá při tom otázka, jíž kterýsi řečník (za hranicemi) překvapil shromážděné vychovatele, vášnivě rokující o nové organisaci školství: Což pak organisace školy je vším, a obsah školy ničím?

Vsaďme do této otázky parlamentarisaci místo organisace, a máme vážný podnět k úvaze.

Parlament náš právě v tomto jarním zasedání, kdy snad chtěl a jistě měl ukázati, že je s to, aby stát povážlivými chorobami strádající zdárněji vedl nežli vláda úřednická, neprojevil na to velikých záruk. Promrskáním 40—96 méně, ale také více, ba hodně důležitých předloh v jediné schůzi neosvědčil ducha parlamentního ani vážnosti si nepřidělal. Obecenstvo naše na ty formality sice málo dá, dokud nepocítí následkův. Ale jelikož do vlády parlamentní vysílávají strany své důvěrníky, každý, kdo o nadějích v ni kladených přemýšlí, zamyslí se nad tím, dovedou li oni ve vládě to, čeho nedovedli v parlamentě: udělati pořádek, pořádek ve správě, pořádek zvláště v hospodářství a v peněžnictví. Vždyť zůstávají členy stran.

O škole a poměrech náboženských, kde jsme pořád ještě v horečce revoluční, ani raději nemluvíme.

V celé správě, jakéhokoliv odboru, rozhoduje konečně přece hlavně úřednictvo a vůbec činitelé výkonní, nejen ministr. A tu když uvážíme, jakých živlů dosavadní politika do tohoto správního tělesa nasázela, naděje naše nejsou tuze růžové.

Lidová strana dala svým zástupcům na vůli vstoupiti do vlády či ne. Jest ovšem povinností každé strany, která se státem vážně smýšlí, aby nestála jen opodál v nečinném záporu, ale přičinila se také sama v opravné spolupráci. Bude tato lidové straně možna bez povážlivých kompromisů v zásadních otázkách? Dosavadní zkušenosti tomu nenasvědčují. Na všech stranách pořád ještě se vyskytují úkazy, že svobodou se rozumí, aby každý beztrestně směl dělati, co chce, a to obyčejně pod ochranou své strany. Není-li však tu, v základním požadavku veškery řádné správy, stejného názoru, myslí li se, že zákon a jeho přísnost jest jen pro ty druhé, přestává také součinnost.

Úcta k zákonu! Zajisté, ale i zákonodárce ji má míti: před tím a při tom, když jej dělá, aby si dal na něm záležeti, potom, aby dbal o jeho provádění!

V obecném nepořádku je člověk nebo strana pořádku vždycky v nevýhodě: pro sebe nepořádkem trpí, nechce li ho svémocnou sebeobranou rozmnožovati; brání-li mu pak, jest reakční a terroristickou.

O finančním a hospodářském dědictví platí totéž. Kdo zde začne zametati, tomu již napřed soustrast!

*

O poměru Anglie k Německu v letech předválečných poučují Memories by the Admiral of the Fleet Lord Fisher (Hodder a Stoughton, London a Newyork), který se stal admirálem 21. října 1904, den po tom, co loďstvo Rožděstvenského potopilo několik rybářských lodic anglických do cesty se mu pletoucích, a pak zase r. 1914 v říjnu. Celou onu dobu jeho úřadu zaměstnávala jej ve shodě s Eduardem VII myšlenka, připraviti válku proti Německu, při čemž počítal na podporu ruskou a tureckou, ano i bulharskou. Fisher prý již r. 1905 v pamětním spise i v rozmluvě s tajemníkem říšského obranného výboru (Hankeyem) předpovídal výbuch války na srpen 1914; neuvěřitelno, ale F. tak píše! On vybudoval dreadnoughty, zavedl do nich turbiny, stavěl ponorky, učinil Severní moře cvičištěm loďstva a j. Když pokladna odpírala peníze, pomohl mu jeden přítel v její správě účtováním na jiné výdaje; ačkoliv zůstavil loďstvu 61 dobrých ponorek a 13 v práci (právě prý tehdy, kdy Němci jedné pozbyli a měli jenom několik málo jiných, jež nestály za mnoho), nedověděli se páni pokladu, odkud na to vzal potřebné milliony.

9. listopadu 1918 neměl Lloyd George ještě ani potuchy, že za 36 hodin podpíší Němci podmínky příměří v dějinách neslýchané (učinili to, jak známo, nátlakem socialistického rozvratu v úzadí a v důvěře ve 14 bodů Wilsonových), a v neděli před tím velmi vážný člen kabinetu prohlásil, že spojenci (Dohoda) jsou v posledním tažení.

V listě 19. března 1909 praví F., že ne proto Němci tak horečně loďstvo staví, jakoby Anglii chtěli napadnouti, ale že denně jsou ohroženi druhou Kodaní a dobře vědí, že nějaký Pitt nebo Bismarck by to udělal. (Angličané v míru přepadli 2—5 září 1807 Kodaň a danské loďstvo odvlekli. K podobnému kroku přemlouval F. Angličany proti Německu: „Nejsme my zatr. blbci, že maříme drahý čas abstrusními úvahami o tom neb onom válečném plánu nebo o překročení hollandské hraniční řeky?“ 15. bř. 1909). R. 1908 naléhal na Eduarda, aby Anglie uprostřed míru nic netušící německé loďstvo v Kielu přepadla a zničila, jak Nelson udělal před Kodaní danskému.

Jak z nejnovějších zpráv nepochybně vysvítá, v Berlíně i ve Vídni 1914 se dali do války jsouce přese vše výstrahy cizích diplomatů přesvědčeni, že Anglie zůstane neutrální. Takové měli „své“ zprávy!

R. 1915 Fisher odstoupil, neschvaluje dohodové výpravy dardanelské. Když i německý Tirpitz byl nucen odstoupiti, psal mu Fisher list, jenž byl jen v jedněch novinách otištěn, do jiných se nedostal (asi zásluhou censury, praví Reichsp. č. 215, odkud tyto řádky vyňaty): „Milý, starý Tirpsi! Nyní jsme oba v tomtéž člunu [na pensi]. Nedělej si z toho nic, starý brachu! Řekni: Resurgam! Tys jediný německý námořník, který z války něčemu rozumí. Zabíti nepřítele, aniž mne zabijí — na tom vše záleží. Nekárám tě pro ty krámy ponorkové. Totéž bych byl udělal i já, jenom že mi naši angličtí idioti nechtěli věřiti, když jsem jim to říkal. Nuže, zatím až peklo zamrzne Tvůj Fisher.“

To jsou, prosím, kousky dějin posledních patnácti let. Neznámé nebo sporné! Pak se hádejte o věci a osoby přede 2—3000 let!

*

Ne pro sensaci ani pro rejdy monarchistické, nýbrž jedině ze zpravodajské povinnosti zaznamenáváme nové zprávy o smrti korunního prince rakouského Rudolfa (30. ledna 1889). Vídenský belletrista Adam Müller Guttenbrunn o ní uveřejnil zprávu mysliveckého mládence Karla, k osobní službě princově při honech v Mayerlingu přidělovaného, jak ji vypravoval 4. února 1889 své známé v Heiligenkreuzi (kam Mayerling přifařen) a přítomný její syn, gymnasista, stenografoval; stenogram poslala paní jiné známé, hospodyni jakéhosi barona, šlechtična jakási právě tam přítomná si jej opsala, a tento opis dostal se bývalému knihovníku v Olomouci Dru Willib. Müllerovi do rukou, jehožto vdova nyní ho nechala uveřejniti.

Podle této podrobné a skutečné věrojatně znějící zprávy byl princ onoho dne ráno opustil zámek. Vypravovatel myslí, že šel na čekanou, jinak popisuje pouze, co prý sám viděl a slyšel; za nějakou chvíli po 7. hodině jest posílán pro lékaře; „prince zabili,“ praví mu myslivci Völkel a Werostek (kteří jej asi donesli), a hned na to, že se mu na čekané stalo neštěstí. Princ ležel na svém loži ještě živ, sháněli mu obklady, badenský lékař přijel, princ přišel ještě k sobě, ale mluviti nemohl, jen se usmál, a nastal smrtelný chropot. (Na kněze ovšem nikdo nepamatoval). Lékař přítomným prohlásil, že mu pukla srdeční žila a ranila jej mrtvice, a princ Koburský mezitím přibyvší dodal: Kdo se opováží říkat něco jiného, půjde ze služby!

Brzy po té dojela z Vídně s princovým fiakrem (Bratfischem) Večeřka (bar. Vecsera), která večer za veselé nálady byla z May. odjela. Nechtěli jí k nebožtíkovi pustit, ale konečně na čtvrt hodiny jí tam dovolili vejíti, že tam chce dáti aspoň přinesenou kytici růží; zamkla za sebou a po chvíli nářku i ticha se zastřelila na jeho mrtvole, davši mu kytici do levice, sama jej levicí kolem krku objímajíc, s vrchních šatů svlečena.

31. ledna lesník Bauer, jenž hony řídíval, nalezen v lese zastřelen.

1. února zavezen vypravovatel se správcem zámku do Vídně, kde je hr. Bombelles, princův hofmistr, vyslýchal; dvéře do sousedního pokoje byly při tom otevřeny a tam prý naslouchal císař.

Sám vypravovatel poznamenává, že ve Vídni se jim vůbec říkalo, že se princ sám zastřelil, a dodává: Na, u. das muß man glauben. A jinde: Was i mir denk, darf m'r net sagen. —

B. Frischauer, který princovi ještě v pondělí (28.) před odjezdem jeho odevzdával důležité úřední opisy (27. byly volby ve Francii, v nichž Boulanger tak zvítězil, že nebýti jeho neodvahy mohl strhnouti vládu na sebe), vyvrací toto vypravování na základě tehdy od minist. Taaffeova zabavené brošurky Večeřové matky a na základě některých zpráv osobních, i trvá na tom, že tu jde přece o společnou sebevraždu; i kapucíni vídenští, kteří, jak známo, jsou strážci hrobky habsburské,

zdráhali se bez vyššího dovolení konati pohřební obřady nad mrtvolou princovou. Tisza vynutil na císaři, aby se pravda o sebevraždě úředně přiznala atd. Obšírné, velmi podrobné vypravování onoho myslivce nazývá Frischauer fantasií, jako každou jinakou zprávu, a vysvětluje sklon k sebevraždě m. j. z osobní letory a tehdejších okolností princových (nešťastné manželství, znechucenost, že neměl širší působnosti, zvláště pak sklíčenost, že jemu jakožto generálnímu inspektoru pěchoty dávána i v Berlíně vina, že překotně zavedena nová rychlopalná puška s nevhodnými, totiž příliš těžkými náboji atd.)

Müller-Guttenbrunn sám dodává k oné otištěné zprávě myslivcově, že přináší záhady nové: od koho princ postřelen? a proč? proč a od koho zastřelen jeho lesník Bauer?

K tomuto dodáváme, co se vypravuje na Brněnsku, také z pramene lesnického kolem prince. Princ jak už byl záletník pronásledoval prý také ženu jednoho z lesníků — snad právě Bauera —, a ten si na něj onoho rána v lese počíhal. —

O mládí Rudolfově se kdysi mnoho mluvilo a nemnoho pěkného: jeho vychovatelům se přímo vyčítalo, že jej kazí, tělesně i duševně, třebas jej učením přecpávali. Politik Plener ve svých vzpomínkách se (jen krátce) zmiňuje, že nerozumným tělocvikem a „otužováním" se u hocha vyvíjela čivní předrážděnost. Ta pak ovšem leccos vysvětluje také z jeho pohlavního života; mnohé kousky poukazují tu až na zapomínající se nepříčetnost (jeda na př. na námluvy do Belgie měl s sebou milostnici atd.) Bláznivá vášeň lovecká — prý das edle Waidwerk — vzmáhala se u něho, ovšem v přiměřené společnosti, víc a více. Plener výslovně také jmenuje z kavalírů Františka Lobkovicze, že za pobytu princova v Čechách, jímž Čechové měli býti a také se do jisté doby cítili poctěni, neblahý vliv na jeho libůstky a povahu vykonával.

Frischauer uvádí dobrozdání prof. Kundratha, dle něhož fontanelly lebky princovy se byly abnormálně rychle uzavřely a tím porušen pravidelný vývoj mozku. Jinak měl princ dle Fr. slibné záměry vladařské, na př. zrušení fideikomisů a stejnoměrnější rozdělení půdy; republikánské ideje prý mu nebyly proti mysli, ba byl odhodlán v případě, že „by jej odtud vyhnali", vstoupiti do služeb republikánských, snad ve Francii. —

Ať už tomu všemu jakkoliv, hanebná smrt jeho pro říši neštěstím nebyla. Ten druh a způsob „kavalírství" znamenal nejen ostudu stavu, ale i zkázu občanstva. Že ostatně republikánská šlechta (podle neb. prof. Dra Formánka pochází slovo to ze slova „schlecht") není o nic lepší, víme z Francie i odjinud.

Ročník XXXVIII. Číslo 9.

HLÍDKA.

Soud nad účastníky povstání v Praze r. 1621.

Jan Tenora. (Č. d.)

Dne 16. dubna vypršela lhůta, v níž pohnáni byli dědici zemřelých účastníkův odboje. Jak královský prokurator tak i dědicové většinou osobně dostavili se do soudnice, a prokurator podal obšírnou, ale úhrnnou zprávu německou a českou o provinění zemřelých a žádal, ježto provinění zřejmě je známo a samo sebou odsouzení a potrestání přináší, aby se stala patřičná výpověď, aby rychle byla památka zemřelých odsouzena a jejich statky zabrány.

Když byla zpráva prokuratorova přečtena, předkládali dědicové ústně i písemně své spravedlivosti. Porady o nich zabraly několik dní, až 26. dubna u přítomnosti prokuratora i dědiců, kteří zase většinou osobně přišli, vynesen rozsudek, jenž opět byl heroldy vyhlašován; vyzněl v ten smysl, že se památka odsouzených na věčné časy maří a za proklatou nebo nepoctivou odsuzuje, jakož i statkové jejich císaři se přivlastňují a obracejí. Tak odsouzeni byli: Petr ze Švamberka, Linhart Kolona z Felzu, Jan Albrecht Smiřický, Rudolf ze Štubenberka, Jindřich Burian z Guttenštejna, Oldřich ze Vchynic, Oldřich a Mikuláš Gerštorf, Albrecht Pfefferkorn a Václav z Bubna. Odsouzení památky jejich nemělo však býti dědicům nebo budoucím jich k žádné úhoně a ujmě cti a jména jejich dobrého.[1]) Vina těchto odsouzených byla soudcům uplně jasna a zřejma. U ostatních však, jichž jména byla také mezi provinilými uváděna, nebyla ještě prokázána; tak u Blažeje Griespeka, Zdeňka

[1]) Skála 68, 69.

Smolíka, Mikoláše Klusáka, Jindřicha Zejdlice, Bernarta Elsnice, Jindřicha Tejřovského, Zikmunda Belvice, Jana Myšky, Bohuslava staršího Víty, Šebestiana Aujezdeckého. Proto soud neukvapoval se u vynesení rozsudku, nýbrž měl za nutno u nich další ještě šetření; byl si plně vědom toho, že jenom potom, shledá-li se ze spisů a výslechů skutečně jejich vina v tom, že se dopustili velezrady, možno památku jejich odsouditi a jmění jejich zabaviti: neshledá-li se však u zemřelých skutečná velezrada, že jejich provinění pomíjí smrtí.[1]) O dvou v původním ediktě jmenovaných, o Michalu Slavatovi a Janu starším Bukovském neděje se již zmínky, z čehož možno souditi, že byli uznáni nevinnými. Časem však dověděl se soud ještě o jiných zemřelých účastnících povstání; 15. dubna byli do tří neděl obesláni a předvoláni ještě dědicové těchto zemřelých: Abrahama a Bohuslava Bohdaneckého, Viléma Vojtěcha Doupovce, Adama Řepického, Ladislava Víty, Karla Bechyně, Adama Kokořovce, Jindřicha Hozlauera, Jana Bezděkovského a Karla Přehořovského.[2]) Později ještě jiní vyhledáni, a seznam tento pozdější má 47 jmen,[3]) a ještě 14. července 1622 byli dědicové jejich obesíláni do dvou neděl.

Po direktorech[4]) byli vyslýcháni ostatní uvěznění na hradě i v radních domech pražských. Vězení jich bylo zostřeno; od 10. dubna nesměl k nim býti nikdo puštěn, ani vlastní manželky Otázky týkaly se účasti na povstání, kteréž zahájeno vyhozením místodržících; vyptáváno se, bylo-li dříve ujednáno, což někteří z uvězněných přiznali; původci pak jeho jmenováni hrabě Thurn, Albrecht Smiřický a Vchynský. Ptali se pak na původce apologií stavovských, a výpověď byla, že první složil Martin Fruewein, a o druhé že pracovali Budovec, Fruewein, Bohuslav z Michalovic, Jan Milner, Ota z Losu, Daniel Škreta, Albin a Joachym Šlik.[5]) Dávány otázky o spojení s Fridrichem Falckým, o okolnostech při sesazení Ferdinanda a při volbě nového krále, o vyjednávání s Bethlenem Gaborem atd. U některých vyslýchaných jevila se zřejmá snaha buď zapírati vůbec neb aspoň se vymlouvati (Pavel z Říčan a Pětipeský), druzí buď přisvědčovali nebo nevědomostí se omlouvali (Kaplíř, Ota z Losu.[6]) Ovšem všickni se měli za nevinné a zdůrazňujíce náboženské příčiny dokládali, že pro nátisky

[1]) d'Elvert 56. — [2]) Skála V, 67 — [3]) Tištěn u d'Elverta 145. — [4]) Do 7. dubna bylo vyslechnuto sedm direktorů, do 29. dubna byl výslech jejich ukončen. Ale protokolů o výslechu uvězněných direktorů zachovalo se jen šest: Oty z Losu, Václava Pětipeského, Kašpara Kaplíře, Pavla z Říčan, Bohuslava z Michalovic, Martina Frueweina. Gindely IV, 52. — [5]) ČČH 1911, 311. — [6]) Gindely IV, 51.

jich náboženství činěné oprávněni byli brániti se; oni že nejsou původové těch zlých věcí, jejich předsevzetí že bylo jen, aby slávy boží a svobody v náboženství i privilejí svých obhajovali. Neobmýšleli prý nic zlého, a všecko sváděli na katolíky. Povstání použili za prostředek k svému cíli, — a nezdálo se jim ani býti tak povážlivým, vždyť bývali stavové nesmiřitelnými spory v rodině královské přímo k revoluční svépomoci vychováváni, a ustavením své vlastní vlády a zbrojením po příkladu z roku 1609 donutiti chtěli, a snad mnozí si myslili, že skutečně donutí panovníka, aby byl stavům po vůli, a snad měli zprvu za to, až se to stane, že zase nastane mezi nimi a panovníkem uklidnění a smír. Ze začátku zajisté nevěděli ani, kam až zajdou, a jen někteří náčelníci stavů myslili na dalekosáhlé proměny, ostatní byli zrovna povstáním překvapeni a spolu strhnuti, až dodatečně (třeba s vnitřními rozpaky) byli pro stanovisko několika vůdců vychováni. — a potom pokládali již za své právo a svobodu přikročiti k nové volbě panovníka.[1])

Jiný však zase názor na všecko to měla strana císařská, a i komisaři císařští. Mohl býti spor o to, kdo zavinil povstání, ale na skutečném povstání nic se neměnilo. To tu bylo, jeho průběh a konec byl zřejmý. A celé povstání byla velezrada, a účastníci jeho byli velezrádci. Zejména direktoři, kteří osobili si vládu proti zákonnému panovníku, a kteří vedli všecko proti němu. Skutky jejich je usvědčovaly, právo je odsuzovalo. Povstání bylo trestným politickým zločinem.

V tomto svém přesvědčení byli ještě více utvrzeni císařští komisaři výsledkem prohlídky akt kanceláře za vlády direktorů a za Fridricha Falckého; byla jich plná truhla a probírali se jimi Dr. Melander a Dr. Wenzel. Pro komisaře byla akta pádným důkazem úplné viny obžalovaných; z nich byly patrné jejich škodlivé a nebezpečné úklady s Turky a Uhry proti císaři a celému rakouskému rodu, a jak se opovážili celý svět, ano i vlastní země císařovy Štyrsko a Korutany pobuřovati. Liechtenštejn posílal o tom 29. dubna císaři zprávu a s ní zároveň i akta o nekatolických stavech dolnorakouských, kteří nabízeli se Fridricha za krále uznati a jemu holdovati, a o hornorakouských, kteří Čechům na sněmě radili ke konfederaci koruny české s Uhry a Bethlenem Gaborem, a o připojení k evangelické unii, aby císař mohl akt těch použíti k soudu nad 16 obviněnými ve Vídni, a proti strůjcům povstání v Horních Rakousích, a aby mohl kurfirstům a stavům říšským a také druhým panovníkům ukázati, jaké nebezpečí v tom bylo.[2])

[1]) Pekař, Bílá hora 16, 25. — [2]) d'Elvert 55—58.

Tak vyšetřování zabíralo vždy větší kruhy. Z akt jevily se před soudci i mezinárodní styky povstání tak rozvětveného a nebezpečného. Doklady tyto zajímaly ovšem císařské komisaře, ale zároveň studium akt oddalovalo rozsudek. A císař již si nedočkavě přál, aby byl rozsudek pronesen a celý proces aby byl skoncován. Jako totiž české povstání způsobilo rozruch po celém světě vyvolávajíc sympathie i odpor, tak i soud nad účastníky povstání budil ohlas do širého světa; stával se také vítaným prostředkem proti císaři, neboť proti němu rozvášňoval nepřátelsky zaujaté a vzrušené mysli. Byl císaři nepříležitým, ač byl přesvědčen, že povinen jest jej provésti až do konce, aby uhájil svou důstojnost i svá práva panovnická. Proto psal 14. května Liechtenštejnovi, že velmi toužebně očekává rozsudek, zvláště když mu oznámeno bylo, že nalezenými spisy dosvědčeno jest obavné provinění obžalovaných; mínil tedy, že není třeba takového hledání a prodlužování procesu. Spisy týkající se Štyrska a Korutan poroučel si zaslati.[1])

Než právě tato zevrubnost soudu jest dokladem vážného a svědomitého nazírání na povinnosti soudcovské; rozsudek měl býti podepřen usvědčením viny obžalovaných, která měla býti osvětlena se všech stran. A dospívali soudcové již k závěru. V polovici května bylo 24 rozsudků hotovo: všech uvězněných 17 direktorů, Dr. Jessenia a ze stavu městského Sušického. Kutnauera, Vodňanského, Diviše, Teiprechta a Engla. Všichni obvinění byli pokutováni ztrátou statků a 21 z nich odsouzeno hrdla, což na některých způsobem více méně ukrutným mělo býti vykonáno. Největší vina byla shledána na Frueweinovi, jenž byl z nejschopnějších hlav povstání, a na Dr. Jesseniovi, jenž byl výmluvným jednatelem s Uhry; měl jim býti jazyk vyříznut, tělo čtvrceno a na rozcestí zavěšeno a hlava a jazyk vystaveny. Budovcovi měla býti hlava i ruka uťata, tělo čtvrceno a na rozcestí rozvěšeno; Ota z Losu, Bohuslav z Michalovic, Fridrich z Bílé a Dvořecký měli býti sťati a čtvrceni. Vodňanský, Sušický a Kutnauer byli odsouzeni k oběšení, Mikuláši Divišovi, staršímu konšelskému služebníku ve Starém městě, jenž Fridricha Falckého do Prahy vjíždějícího jménem starého, prostého a způsobem Žižkovským oděného lidu vítal i z Prahy odjíždějícího vyprovázel[2]) měl býti jazyk uřezán.

Podle nynějšího názoru byly to rozsudky kruté. Podle tehdejšího drsného práva i obecného zvyku, pohlížeti na velezradu jako na zločin nejvýše trestatelný, byly zákonně oprávněny; nad podobnými rozsudky se tehdejší doba nijak nepozastavovala. Soudcové odsuzovali zločin

---

[1]) Tamže 69. — [2]) Beckovský II, 349.

způsobem v právě předepsaným. V poradách uznali, že provinění odsouzených je nejen známo, nýbrž i nad slunce jasněji z akt prokázáno. Vynesli tedy rozsudky obšírně motivované; v nich bylo vypsáno, podle obyčeje v Čechách zevrubně, provinění odsouzených, tak jako se stalo také druhdy za císaře Ferdinanda I, jehož soud nad velezrádci byl císařským komisařům za příklad, a jak i nynější instrukce císařova vyžadovala, aby císař o všech okolnostech měl podrobnou vědomost. Rozsudky byly usneseny jednomyslně; uvedli však komisaři u některých, jak již císař v instrukci nařizoval, okolnosti polehčující, aby císař podle nich sám posoudil, zůstane li při vyneseném rozsudku nebo zmírní-li se trest. Jen u Oty z Losu byla připomenuta okolnost přitěžující.

Zprávu o tom podával Liechtenštejn císaři 17. května, a způsob, jakým okolnosti polehčující podány, zní jako přímluva za milost, a zase jeho přímluva znamená zajisté také pronesenou prosbu těchto odsouzenců o milost.

Tak psal o Vilému Popelovi z Lobkovic, že ačkoli jeho provinění je veliké a těžké, byl přece první, který po vítězství císařově pokorně se poddal knížeti bavorskému a o milost prosil a způsobil, že stavové v Praze přítomní brzy se císaři podrobili a znova mu holdovali a přisahali; tento Popel nic nestudoval, je nevzdělaný a rozum jeho nestačí na veliké obmysly (praktiky), a byl do toho neštěstí ne tak z vlastního podnětu jako ze zlomyslného přemluvení hlavních uprchlých strůjců povstání přiveden; je ze vzácného a váženého rodu, jehož předkové i příbuzní znamenité služby zemi i císaři konali a konají; za výslechu s pláčem litoval, že mnohé věci z donucení a nerozumu učinil, ale protože měl dobré svědomí, že neuprchl z Prahy, nýbrž milost u vévody bavorského hledal a císaři holdoval, a vyšetřující soudce pokorně prosil, aby se za něho u císaře o milost přimluvili.

O Pavlu z Říčan připomínal Liechtenštejn, že z jeho výpovědí vysvítá, jak vždycky měl za křivdu, že se věrným služebníkům císařovým statky zabíraly, plenily, a že na cti byli velmi tupeni; že vždycky mluvil proti apologii a od toho zrazoval i proti tomu byl, že bylo vojsko na statky věrných poddaných císařových vkládáno a že násilím byly jim brány jejich příjmy a hotovosti; že byl proti obležení a obsazení Plzně a že vytýkal, když se mluvilo, že české vojsko je na ochranu země a císařské že je cizí vojsko a že je najímati je proti pořádku zemskému; že k tomu neradil, aby císaři věrní byli vypovídáni a z úřadů a služeb vylučováni, že radil však, aby císaři na jeho psaní do Prahy při nastoupení vlády zaslané se odpovědělo, a aby se poslaly některé

osoby do Vídně na domluvu, jak by se povstání české skončilo, a že se nabídl, aby ho a Dvořeckého tam poslali; že pro Boha prosil, aby duchovní zboží se neprodávala, že byl proti tomu, aby se císaři překážky činily při volbě ve Frankfurtě při hlasování za Čechy; že byl proti konfederaci s přivtělenými zeměmi a s Rakousy, a že byl za největšího nepřítele vykřičen, protože vždy k míru radil.

U Šťastného Václava Pětipeského podotýkal Liechtenštejn, jak z jeho výpovědí plyne, že u mnohých činů nebyl, o mnohých věcech žádné vědomosti neměl; při volbě direktorů nebyl, a když byl za direktora zvolen, nechtěl toho úřadu přijmouti, až ho varoval Smil Pecingar, nepřijme-li toho, že ho stavové vyhodí jako Slavatu oknem, a tak z úzkosti a strachu nechal se přemluviti; také mu napřed řekli, že se jedná jen o náboženství a nikoli proti císaři, a rovněž když viděl, že tolik znamenitých císařských zemských úředníkův a místodržících nechalo se za direktory voliti, lehčeji to na sebe vzal jako nepatrný obyvatel země a beze zvláštních známostí; při spisování apologie nebyl, proti jeho vůli se stalo, že zabrali císařské statky; když viděl, že nezůstává se jen při náboženských věcech, nýbrž že dále to zasahuje, nejen byl proti tomu, nýbrž i dvakrát podal žádost, aby ho z direktorství propustili, a víc než dvacetkrát o propuštění prosil, čehož však nemohl obdržeti; byl proti tomu, aby se na příjmy císařské sáhlo, důtklivě radil, aby se odpovědělo na psaní císařovo poslané při nastoupení vlády, mluvil proti prodeji statků duchovních pravě, že to bude Čechům posledním pomazáním, stále prosil, aby se s císařem smířili, a proto byl pokládán za nepřítele ostatních; nevěděl napřed o sesazení císařově z království českého, až když se o tom hlasovalo, a tu hlasoval, aby byl císař při království zůstaven, při čemž to odůvodňoval a veřejně prosil, aby důvodů jeho byli pamětlivi; o ostatním, kromě toho, co je v rozsudku uvedeno, buď nic nevěděl, nebo proti tomu mluvil.

Stran Theodora Sixta poznamenával Liechtenštejn, že u mnohých jednání nebyl, nýbrž nemocen ležel, že byl proti najímání vojska a věznění nejvyššího purkrabí, že mluvil proti spolku s cizími národy, že byl proti odstranění císařské pošty, že souhlasil s návrhem nejvyššího zemskéko hofmistra, aby se s císařem smířili; teď při výslechu prosil císaře pro tyto okolnosti o milost.

O Janu Vostrovcovi uváděl Liechtenštejn, že u zakázané schůze 23. května 1618 v koleji Karlově nebyl; že byl sice pozván, ale jakmile od pána z Talmberka slyšel, že je to schůze proti císaři, nechtěl přijíti; o mnohých věcech a jednáních že nic neví, ježto po volbě

za direktora, k čemuž byl přinucen, teprve po devíti měsících úřad ten na sebe vzal a přisahal; o jednání ve Frankfurtě, aby císaři zabráněno bylo za Čechy hlasovati, málo zvláštního ví, protože to dělali učenci, o vyřízení Jesseniově v Uhřích nic neví, ani o čem jednáno bylo s Uhry a Bethlenem, nepamatuje se, že by byl při konfederaci s Bethlenem; připomíná tedy kníže tyto okolnosti, jakož i to, že je prostý (einfaltig) muž, a před tím vždy poctivě se choval.

Jan Šultys zase, jak Liechtenštejn sděloval, udával, že nerád stal se direktorem, než že tak učiniti musil, a když se v direkci dovolával, že tomu nerozumí, a prosil o propuštění, bylo mu odpověděno, že si ho stavové zvolili; na své direktorství pořád si stěžoval a svědky toho udával, jimž to uprchlý Daniel Škreta žaloval; císaře prosil o milost vzhledem k tomu, že hned po vítězství císařově přiměl Kutnou horu, aby se hned do Prahy odebrali a milosti žádali, při čemž jim jízda Buquoyova 600 kop vzala a je zadržela, až si v Kolíně 1000 kop vypůjčili; potom stal se Šultys v Kutné hoře primatorem, a pro císaře napřed 5000, potom 1000 kop u obce vyjednal a císařskému mincmistrovi důvěrně svěřil, jak by mohl pro císaře víc peněz dosíci; po jeho žádosti, aby to všecko vyšetřující soudcové císaři k úvaze přednesli, děje se tak.

Ale naopak u Jindřicha Oty z Losu uvedena přitěžující okolnost, že tak těžký trest je vyrčen: že setrval ještě u výslechu a výpovědích tvrdošíjně ve své zatvrzelosti, a mimo jiné výslovně pověděl, že Fridrich Falcký podle pořádku a jednomyslnou volbou podle privilejí království českého stal se legitimním králem českým, ale proto uznává císaře za svého krále a pána, že zvítězil, a že je rozdíl mezi panujícím králem a mezi čekancem na revers zvoleným. Z toho prý poznati tohoto nectného člověka zatvrzelou zlomyslnost a již proto mohl by ještě krutějším utrpením potrestán býti, ale z důležitých příčin rozpakovali se soudcové výslovně to v rozsudku uvésti a jen císaři o tom zprávu podávají.

A ještě po direktorech přimlouvá se Liechtenštejn za Abrahama Engla uvězněného na staroměstské radnici, jejž Fridrich Falcký učinil purkmistrem a jenž za tohoto svého úřadu přitiskl pečeť městskou na konfederaci; kníže upozorňuje, že úřad purkmistrovský trvá jen čtyry neděle, a že právě tehdy na Engla padl; že nejsa od císaře na purkmistrovství dosazen, nebyl žádným pravým purkmistrem, a že spečetil konfederaci na usnesení a rozkaz celé rady, pročež nelze mu to samotnému přičítati, zatím tedy, protože císař potom bude míti příležitost

potrestati také university a města, usnesli se komisaři potrestati jej pořádnou peněžitou pokutou, a dokud by jí nesložil, nechati ho ve vězení.

Rozsudky zasílané císaři znamenaly smrt skoro všech odsouzených. Proto již při této příležitosti zmiňoval se Liechtenštejn, co činiti, budou-li provinilí, které císař na smrt odsoudí, před popravou požadovati predikanta, neboť někteří byli Čeští bratři, někteří luteráni. Rozhodnutí ponechávali komisaři císaři, ale přece se přimlouvali, protože jen o krátkou dobu běží a o útěchu sklíčených duší, aby se vyhovělo, kdyby o predikanta žádali.[1])

A poněvadž hlavy některých popravených na příklad každému měly býti veřejně vystaveny, navrhovali soudcové za nejvhodnější místo staroměstskou věž na mostě.[2])

Dva členové soudu, Fridrich z Talmberka a rada dolnorakouské vlády Ello, jeli do Vídně s těmito návrhy rozsudkův a předložili je císaři, jenž opět ze svých rádců požádal zvláště některých českých za dobré zdání, má li rozsudek potvrditi nebo zmírniti; vedle kancléře Zdeňka z Lobkovic, Fridricha z Talmberka, Oty z Nostic, Filipa Fabricia byli k poradám těm přibráni jen ještě dvorní říšský rada Strahlendorf a Ello. Na těchto poradách zastupovali Talmberk a Ello zároveň císařské komisaře v Praze, a přimlouvali se za odsouzené; patrno tedy, že nevedla jich při pronášení rozsudků předpojatost a krutost, nýbrž že rozsudek, který musili učiniti podle práva, chtěli míti zmírněný milostí.

Při první schůzce jejich 21. května byly jen čteny rozsudky. Druhého dne zahájeny vlastní porady o nich. Probírali rozsudek po rozsudku a pronášeli svá mínění o mírnějším trestu. Začali uvažovati o Vilému z Lobkovic, a Talmberk se vyslovil, aby trest byl zmírněn tak, aby statky jeho byly zkonfiskovány, a aby potrestán byl buď doživotním vězením nebo jen na nějaký čas. Ello se s tím srovnával. Strahlendorf pak podotkl, že je třeba dorozuměti se nejdříve o jistých zásadách; že jest sice jisto, že všickni direktoři zasloužili trest smrti, ale že jest příliš mnoho odsouzených ku společné popravě; kdyby se vykonala, v celé říši by se vyčítala císaři přílišná ukrutnost; ani nemůže býti beze všeho odmítnuta přímluva krále danského; radil tedy, aby se trest smrti vykonal jen na devíti osobách, po třech z každého stavu, druzí aby byli potrestáni na galejích v Toskánsku a Neapolsku. Co do jednotlivostí se vyjádřil, aby v rozsudku Jesseniově dlouhé odůvodnění

[1]) Proti Českým bratřím a kalvincům bylo již nastupováno. Dne 5. března 1621 ptal se Liechtenštejn, mají-li býti kalvinští predikanti z celé země veřejným ediktem vypověděni. d'Elvert 37. — [2]) d'Elvert 59—62.

bylo zkráceno, aby čtvrcení za živa, což je strašnou ukrutností, nebylo vykonáno, nýbrž aby Ota z Losu a Jessenius byli buď oběšeni nebo mečem sťati a teprve potom čtvrceni; a byl také pro to, aby odsouzencům před popravou dostalo se útěchy náboženské od duchovních jejich vyznání. Nostic mluvil o tom, aby nálezy se ponechaly, ale aby se stylisovaly podle mínění Strahlendorfova; se zmírněním trestu u Lobkovice a Pětipeského souhlasil, a vyslovil se, aby se všem rozsudky přečetly, ale potom omilostnění císařovo. Talmberk ještě se přimlouval, aby se život také daroval Vostrovcovi; Sixt, Michalovic, Budovec, Ota z Losu, Dvořecký, Fridrich z Bílé aby byli doživotně uvězněni a statky jejich aby byly skonfiskovány, starý Kaplíř aby rovněž nebyl na hrdle trestán, nýbrž aby milosti došel; snad se také přimlouval za Frueweina, Kobera, Šteffka.[1])

(P. d.)

---

[1]) Gindely IV, 53—55; d'Elvert 65, 66.

Tu es Petrus.

Apologeticko-exegetická studie o Mt 16, 17—19.

DR. TOMÁŠ HUDEC. (Č. d.)

Od r. 1836 je znám komentář sv. Efrema k Diatessaru uchovaný v řeči armenské; latinský jeho překlad vydal Mösinger v Benátkách r. 1876. Sv. Efrem výlučně cituje evangelia jen z Tatianova Diatessara a tedy užíval výhradně jen tohoto, nikoliv evangelií rozdělených. To dokázal Josef Schäfer ve spise: Evangeliencitate in Ephräms des Syrers Kommentar zu den Paulinischen Schriften. Freiburg i. B. 1917.

V tomto komentáři, který dle Zahna je málo soustavný (Gesch. d. NTK str. 534: „hat einen sprunghaften Charakter"), skutečně čteme u výkladu dotyčného místa toto: „Blahoslavený jsi Šimone. Brány pekelné tě nepřemohou." Na to navazuje autor výklad, že víra Petrova nemůže býti rozbořena. Když Pán stavěl církev, tu postavil věž, jejíž základy mohou unésti vše, co na nich stojí. Potom teprve komentář pokračuje: Ty jsi skála a vykládá slova tato tak, že Petr je skalou, již postavil Bůh, aby se satan o ni rozdrtil.

Vedle tohoto citátu ukazuje Harnack na druhý citát při výkladu Isaiáše 54, 17. K tomu verši píše sv. Efrem: „omne regnum tibi oppositum non perducat opus suum ad finem, id est vectes inferni non praevalebunt adversum te." Bůh zde mluví k národu israelskému a proto slova tibi a adversum te vztahují se na budoucí království Mesiašovo, nikoliv na Petra! Slovy „vectes inferni" sice sv. Efrem naráží na Mt 16, 18, ale nikterak necituje místa onoho. Nelze proto z tohoto citátu pro původní znění Mt 16, 18 odvozovat naprosto nic.

Zbývá tedy pouze jediný citát v komentáři k Diatessaru.

Než proti tomuto jedinému citátu z Diatessara lze postavit celou řadu jiných citátů, kde sv. Efrem uvádí Mt 16, 18 v našem obvyklém znění! Tak v hymnu na sv. Petra (Migne, Scr. Graeca 97, 1505) dí: „Beatus es Simon, quia super te aedificata est ecclesia... cui promisit filius Dei portas inferni contra eam non praevalituras." — Ve výkladu k Isaiáši 62, 2 čteme: „Et vocaberis nomine novo ecclesia sancta. Quod est Domini imponet dicens: super hanc petram aedificabo ecclesiam meam et vectes inferni non superabunt eam." — Úplně stejně k Ezechielovi 1, 8: vectes inferni non praevalebunt adversus eam.

Poněvadž sv. Efrem, jak už podotčeno, užíval pouze Diatessara a nikoliv našich evangelií rozdělených, tu ony citáty nezvratně dokazují, že i v Diatessaru, které měl sv. Efrem, Mt 16, 18 zněl uplně stejně, jako v našem textu, totiž: Na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí nepřemohou.

Ono místo v komentáři sv. Efrema lze vysvětliti tím, že sv. Efrem jako mnozí jiní řečtí exegetové ve slovech κατισχύσουσιν αὐτῆς slůvko αὐτῆς nevztahoval na církev (ἐκκλησία) ale na předchozí πέτρα. Gramatická souvislost tento vztah připouští a na smyslu to ničeho nemění. Je stejné, nezmohou-li brány pekelné nic proti církvi nebo proti skále, na níž je církev postavena. Sv. Efrem ony verše Mt 16, 17—19 necituje a nevykládá po pořádku. To je čtenáři na první pohled patrno. Po slovech ‚Blahoslavený jsi Šimone' hned následuje ‚brány pekelné tebe nepřemohou'. A potom teprve následuje text ‚Ty jsi Petr' s příslušným výkladem. Poněvadž sv. Efrem uvedl oslovení, jímž se Kristus obrací na Šimona, tu nemohl vynechav ostatní text říci v následující větě ‚brány pekelné nepřemohou jí', nebcť to by nedalo smyslu, ale ‚nepřemohou tebe' t. j. skálu, jejímž názvem právě byl Petr pojmenován.

Kneller (l. c. str. 167) uvádí úplně analogický citát z Tomáše Jerusalemského (Migne S. Graeca 97, 1505) kde rovněž se vyskytuje κατισχύσουσί σε vysvětlující se prostě z oslovení Petra. Mimo to sv. Efrem ve svém komentáři, jak patrno z místa nahoře uvedeného, mluví ve výkladu o „budování církve a o jejích základech, jež mohou unésti vše, co na nich stojí." Což může být patrnějšího, než že i v Tatianově Diatessaru, jehož užíval sv. Efrem, nescházela ona slova: ‚Na té skále vzdělám církev svou.' Vždyť jak by jinak byl sv. Efrem připadl na myšlenku o budování církve a o jejích základech, kdyby je nebyl měl ve svém Diatessaru?

Tak se první a základní bod Harnackovy theorie rozplývá v dým a páru! Že by v Diatessaru — a tedy i v původním textu prvního evangelia — bylo stálo ‚nepřemohou tebe' není naprosto prokázáno oním jediným citátem z Efremova komentáře. Jiné citáty téhož autora dokazují právě opak, že totiž Mt 16, 18 zněl v Diatessaru právě tak, jak jej máme my v našem textu.

Tyto jiné citáty zná ovšem i Harnack. Hledí je tím vysvětliti, že sv. Efrem v komentáři cituje Diatessaron, ale tam, kde se vyskytuje náš obvyklý text, že prý užívá evangelií rozdělených. Tato domněnka však právě jasně ukazuje slabou stránku argumentace Harnackovy a

marně se pokouší ji zastřít. Vždyť předně je dokázáno, že sv. Efrem jiného textu evangelií mimo Diatessaron neměl a neužíval. A pak, jak si lze myslit, že by byl jedno a totéž místo, totiž Mt 16, 17—19, citoval jednou dle Diatessara a podruhé zas dle jiného, odlišného textu evangelií rozdělených!

*

Slovům ‚brány pekelné tě nepřemohou' podkládá Harnack smysl: smrt nebude míti moci nad tebou, nezemřeš!

I když odezíráme od toho, že čtení κατισχύσουσίν σε nemůže býti původním, tedy přece tento smysl je nemožný. ‚Brány pekla' nebo ‚brány smrti' ovšem označují ve Starém zákoně šeol t. j. obydlí mrtvých a to jak dobrých tak i zlých. Slovo ᾅδης v Novém zákoně odpovídá sice starozákonnímu šeol, ale má jiný, užší smysl. V Novém zákoně je Hádes místo, kde vládne ďábel a smrt, jež závistí ďábla přišla na svět (Řím 5, 12) — tedy peklo. Tak v Apokalypse 20, 14 čteme, že smrt a Hádes t. j. peklo byly uvrženy do tůně ohně. Podobně 6, 8 neb Žid 2, 14. — Tedy ‚brány Hádu' — αἱ πύλαι τοῦ ᾅδου — neoznačují prostě smrt, nýbrž ř í š i s m r t i a ď á b l a t. j. p e k l o a p e k e l n o u m o c! Tedy ďábel jako nepřítel Kristovy církve není teprve umělým výkladem do Mt 16, 18 vložen, ale je v Novém zákoně vůbec, a tedy i v tomto případě, sloučen s pojmem a představou Hádu. Také slova mění časem svůj význam a mají svou historii vývoje. Tak je tomu i u výrazu šeol — Hádes. Je proto nesprávno tvrditi, že novozákonní Hádes se úplně významem kryje se starozákonním šeolem!

Kristus chtěl Petra odměniti mimořádným způsobem za jeho vyznání a učinil to, jak se domnívá Harnack, tím, že mu přislíbil tělesnou nesmrtelnost. Než o několik řádků dále (16, 28) čteme, že děl Kristus: ‚Jsou tu někteří mezi přítomnými, kteří neokusí smrti, až uzří syna člověka přicházeti v jeho království.' Slova tato rationalisté, k nimž patří i Harnack, vykládají, ovšem nesprávně, o dožití druhého příchodu Kristova čili parusii. Tedy nejen Petrovi, ale celé řadě jiných byl by Kristus přislíbil, že se dočkají jeho příchodu. Nebyl by tedy Petra svým přislíbením nijak zvlášť mezi ostatními vyznamenal!

Mimo to myšlenka, že má Petr zůstat na živu a to a ž d o p a r u s i e není v Mt 16, 18 nijak vyslovena, nýbrž Harnack ji sem vnáší ze sv. Jana (21, 23). O tomto na základě ne dobře pochopených slov Kristových skutečně vznikla mezi bratry pověsť, že nezemře, dokud Kristus nepřijde. U Matouše 16, 18, rozumíme-li verši 18 tak jak činí Harnack,

slibuje Kristus Petrovi nesmrtelnost vůbec bez jakéhokoliv omezení a bez zřetele na svou parusii. O parusii neděje se tam žádné zmínky.

A byla by tělesná nesmrtelnost opravdu vyznamenáním, po jakém Petr toužil a jehož si přál? Pochybujeme. První křesťané netoužili po tělesné nesmrtelnosti, ale po spojení s Kristem a tedy i po smrti, která je ke Kristu přivede, jak to krásně vyjadřuje sv. Pavel (Filip 1, 23): „desiderium habens dissolvi et esse cum Christo." Tento názor a tato touha plnila jistě také nitro sv. Petra, nikoliv touha po životě na zemi neznajícím smrti!

Byl-li Kristus tím, zač se prohlašoval, nemohl Petrovi předpověděti tělesné nesmrtelnosti, protože Petr zemřel!

Byl-li Kristus pouhým člověkem, jak rationalisté za to mají, tu by taková předpověď daná smrtelnému člověku, jakým byl Petr, byla pošetilostí a šílenstvím. A to přece lze o Kristu ještě méně předpokládati!

Také v třetím myslitelném případě, jestli totiž Kristus slov oněch vůbec nepronesl, jestli teprve později vznikla o Petru, právě jako o sv. Janu, mezi křesťany pověst, že nezemře, jestli ono logion bylo teprve ex post Kristu do úst vloženo: i v tomto případě autor evangelia, poněvadž Petr fakticky zemřel, býval by musil onu pověst a onen výrok pozměniti a opraviti, jak se stalo v případu Janově (21, 23)!

Všechny tyto okolnosti dokazují, že v Mt 16, 18 o zaslíbení tělesné nesmrtelnosti Petrově nemůže býti řeči.

*

Posléze hledá Harnack ve staré křesťanské literatuře nějakou stopu, že zaslíbení Kristovu bylo skutečně o tělesné nesmrtelnosti rozuměno. Macarius Magnes okolo r. 410 uvádí jakéhosi pohana, který se křesťanům vysmíval, že Petr byl ukřižován a tak že se nesplnila Kristova předpověď, že ‚brány Hadu ho nepřemohou.' I když onen pohanský spisovatel, nám blíže neznámý, vykládal si zaslíbení Kristovo v tom smyslu, že Petr nezemře — jisté to zcela není — přece z toho neplyne, že by i křesťanští exegeté byli slovům Kristovým tak rozuměli. Pohanští spisovatelé protikřesťanští hleděli si knihy křesťanské opatřiti, znali je, ale ovšem, jak přirozeno, mnohé věci v nich si nesprávně vykládali. Tak i Celsus ve svém spise uváděl křesťanské knihy, ale rozuměl jim často nesprávně, což mu Origenes ve své polemice opětovně vytýká.

Také sv. Jeronym v komentáři k Mt 16, 18 dotýká se onoho

nesprávného výkladu, ale ihned jej označuje jako falešný. „Nemo itaque putet de morte dici, quod apostoli mortis conditioni subiecti non fuerint, quorum martyria videat coruscare.“ (Migne S. Lat. XXVI 118). — Sv. Ambrož při výkladu Lk 9, 27 a už Origenes k Mt 16, 28 rovněž praví, že také Petr „neokusil smrti“, ale vykládají výraz „neokusiti smrti“ o smrti duchovní, o hříchu. Slova jejich nemohou být proto ohlasem staršího výkladu, dle něhož Petr neměl zemřít až do parusie.

Lze tedy připustit, že v kruzích pohanských někteří snad si vykládali zaslíbení Kristovo v tom smyslu, jako by byl Kristus Petrovi slíbil tělesnou nesmrtelnost. Než bylo to jen nepochopení a převrácení správného smyslu Kristových slov, které nás u pohanů nemůže překvapovati. Mezi exegety křesťanskými pro takové pojímání Kristových slov není ani nejmenšího dokladu.

Že slova ‚na té skále vzdělám církev svou‘ jsou interpolací, pro to není žádného důvodu ani v rukopisech ani v citátech sv. Otců, nýbrž Harnack to dovozuje pouze z toho, že Kristus slibuje Petrovi tělesnou nesmrtelnost a že pak ona slova o budování církve nemají v kontextu smyslu. Ale právě tento tak složitě kombinovaný předpoklad o přislíbení nesmrtelnosti Petrovi ukazuje se úplně bezpodstatným, a tím odpadá i každý důvod pro domněnku, že slova o budování církve na skále - Petrovi jsou interpolací. Tím méně může Harnack odůvodnit, že interpolace vznikla ‚asi‘ za vlády Hadrianovy ‚pravděpodobně‘ v Římě „etwa zur Zeit Hadrians . . . wahrscheinlich in Rom“!!

Harnackův postup je také logicky nesprávný. Exegeta musí se nejprve snažiti text tak, jak je dochován, beze změny pochopit a vyložit. Jen v krajním případě, když jsou pro to nejzávažnější důvody, smí se utéci k hypothese o interpolaci a může se pokusit porušený text rekonstruovat. Ale vkládat do některých slov smysl, jenž stojí v odporu jak s kontextem, tak s celou církevní tradicí, a pak na podkladě onoho domnělého a nedokázaného smyslu škrtat vše jako interpolaci, co s tímto smyslem není v souhlase: to jest postup věcně i formalně nesprávný.

S theorií Harnackovou padají všechny ostatní kombinace oněch rationalistů, kteří v zaslíbení Kristově Mt 16, 18 hledají nějakou interpolaci jen za tím, ovšem nedoznaným účelem, aby nebyli nuceni jasný smysl slov Kristových připustiti.

(O. p.)

Z náboženských dějin Horácka.

Podává Augustin Neumann. (Č. d.)

O čem Roztomilý pouze mluvil, to asi konal v praxi olešnický Řehoř Jakubec. O něm totiž napsal novoměstský direktor Ignác Eberhard, že „dle vypravování prý se za posledních válečných zmatků pruských dával používati za špehouna."[1]) Tolik víme o sympathiích nekatolíků ku králi pruskému.

Při kolportování knih v Sulkovci, jakož i vystoupení Pýchově v Nedvědici jsme poznali smělost, s jakou nekatolíci počali vystupovati. Odvaha ta se později ještě stupňovala, jak poznáme na bouřlivých událostech olešnických z roku 1781.

Olešnice se nám v té době jeví jako středisko nekatolíků z Kunštátska. Velmi mnoho asi působilo přestěhování Jakubcovo z Prosetína do Olešnice, neboť on tam prováděl čilou agitaci mezi katolíky za účelem odpadu od Církve. V referátě tamějšího faráře Jaicha[2]) se dočítáme, „jak mnohá manželka si stěžuje, že její muž od té doby, co začal docházeti k Jakubcovi, nechce nic věřiti o uctívání Bohorodičky a ostatních svatých, ani o jejich vzývání, ani o dobrých skutcích." Jakubcovým pomocníkem byl Josef Člupek, jenž se zase obracel k nekatolíkům samotným. Ti docházeli v neděli po katolických bohoslužbách k němu, kde byly dvě Bible, jedna česká a druhá německá. Z nich předčítal Antonín Kaupe, soused z Drnovic.[3])

Věc vyšla na jevo v Olešnici a v Drnovicích. V Drnovicích byl jistý Antonín Kaupe, který, dle svědectví Karla Vejchodského,[4]) souseda z Kunštátu, se dne 21. května opil v hospodě a při tom v řeči o dvou hodinách odpoledne vedené vše prozradil. Jmenovitě prořekl, že v Olešnici jsou čtyři vůdcové nekatolíků Řehoř Jakubec, Josef Člupek, Zachariáš a František Weiner, hospodský na radnici. Zároveň též prozradil tajné pobožnosti u Člupka. K Vejchodskému přidružil se jako druhý svědek Jan Meduněk,[4]) krejčí, dle něhož se Kaupe prohlásil za luterána a řekl, že takových jest mnoho v Olešnici, proto nechodí oni všichni ke zpovědi. Kaupe pronesl též neslýchaná slova rouhačská, která

---

[1]) R, 11, 101. Nové město, 26. února 1782. „Welcher (Jakubec) dem Vernehmen nach in denen fürgewesten Preußischen Kriegstroublen als ein Ausspäher sich gebrauchen ließe." — [2]) R, 11, 92. Olešnice, 9. června 1781. — [3]) Tamže. Na hradě Kunštátě 12. června 1781. — [4]) Tamže.

by se dala sice omluviti jeho opicí,[1]) ale vzhledem k tomu, že tak učinil ne v nepříčetnosti, nýbrž s úmyslem snížiti katolickou Církev v očích lidu, tedy je uvádíme doslovně. První se týkala sv. Krištofa. Ten prý obcoval s kravou(!), ze které pak se zrodil býk. O tom pak pravil k přítomným katolíkům: „Ten z vás dělá telata!"[2]) Po těch slovech se vrhl na poutníky jdoucí do Křtin, Tuřan a Žarcšic, ale oni se zvedli a odešli. Když pak za nedlouho přišel za ním čeledín a pravil, že půjdou na požehnání, aby šel též, tedy mu odpověděl, že má raději kapku piva nežli v kostele „se skláněti před dobrodruhem(!)"[3]) Taková hrozná rouhání nemohla zůstati bez trestu a proto Kaupe byl odveden do vězení na kunštátský zámek, kde již jeden seděl k vůli rouhavé řeči o sv. Janu Nepomuckém.[4])

V Olešnici vyšly věci na povrch u příležitosti pobožnosti konané u sochy sv. Jana Nepomuckého a procesí o Božím Těle.

Na sv Jana, když se pobožnost konala, vedl kromě jiných radniční hospodský František Weiner rouhavé řeči, pročež farář Jaich jej k sobě povolal. Došlo k výměně názorů, při které se farář marně snažil Weinera přesvědčiti. Nemoha s ním ničeho spravit, propustil jej [5])

K druhému sporu došlo o Božím Těle. K Josefu Člupkovi přišel olešnický kostelník Matěj Šulák a vyprávěl mu, že dle císařského nařízení budou choditi při procesí o Božím Těle cechy s korouhvemi. Člupek toho použil k útoku na Sv. Stolici. Odvolávaje se bezdůvodně na slova sv. Pavla: „Žena nechť mlčí v Církvi", dovozoval z toho, že papež neměl bráti ohledu na zjevení sv. Juliany. Jeho řeč vyvrcholila v „důkazu", dle něhož prý Boží Tělo bylo zavedeno proto, že papež měl sv Julianu — rád! Kostelník ovšem zcela správně namítnul, že sv. Juliana nebyla rozhodujícím činitelem, nýbrž že papež tak učinil teprve po zralé úvaze s poradním sborem kardinálů.

Na to Šulák pravil: „Nyní bude zavedena u nás opět nová, pěkná pobožnost, totiž křížová cesta." Člupek mu odpověděl: „Milý Šuláku! Počkej chvilku, nebude to dlouho trvati a také tyto obrazy budou vyhozeny z kostela, právě jako ty obrazy apoštolů!"[6])

Šulák si stěžoval farářovi Jaichovi na urážlivé řeči Člupkovy. Ten si jej zavolal na faru a domlouval mu. Ale Člupek se vytasil se zná-

---

[1]) U. m. Svědectví Vejchodského — [2]) U. m. »Der h. Christof hat eine Khue verhurret und die Khue hat einen Stier gebohren, welcher euch jetzt Kälber macht.« [3]) . . . „vor dem Abendtheuer sich zu neigen.« — [4]) Tamže. — [5]) U m. Referát Jaichův. — [6]) U. m. Nedlouho před tím zakázal biskup na visitaci, aby v kostele byly nepodařené obrazy apoštolů. Referát Jaichův.

mým místem 20. kapitoly knihy Exodus a dokazoval na základě něho nepřípustnost kultu obrazů. Farář mu ovšem hned odpověděl, že katolíci neuctívají ten obraz, nýbrž toho, koho obraz představuje, ale on znovu dokazoval, že obrazy se nemají žádné trpět. Patrně při tom zapomněl anebo snad nevěděl, jak před několika lety přijali jeho souvěrci od Šlerky z ciziny obraz — na stůl k večeři Páně a dokonce mu zaň poděkovali! „K vůli této tvrdošíjnosti a mnoha jiným smělým a hrubým řečem," píše farář Jaich v dobrozdání, „dal jsem jej mladým rychtářem odvésti do vězení."[1])

Tak tedy byli prozrazeni vůdcové celého nekatolického hnutí na Kunštátsku. Brzy na to pak došlo v Olešnici k vyložené bouři. Katolíci dobře věděli o Jakubcově činnosti a jsouce patrně roztrpčeni pro jeho svádění k odpadům od Církve, ulehčovali si rozmanitými přezdívkami jemu dávanými. Ten se o tom dověděl a šel si stěžovat na faru. V nepřítomnosti faráře mluvil s kaplanem, který mu odpověděl: „Snad se tím neděje žádná křivda, když vás tak pojmenovali z těch i oněch příčin . . . zvláště když jste již daleko a široko rozkřičen, jako „biskup" všech těch, kteří se pozdvihují proti katolickému učení."[2])

Je divno, že Jakubec si šel na to stěžovati na faru, kdyžtě přece nekatolíci sami takové přezdívky sobě dávali. Tak pověstný Kaupe prozradil v opilství, že on jest mladším „kaplanem", Clupek je „děkanem", František Hamerský, mlynář ve Víře „prelátem" a „biskupa" prý měli v Chrudichromech.[3]) Patrně se tedy horšil jen nad přezdívkami od strany katolické.

Když kaplan tak odpověděl, tedy Jakubec na něho spustil. Nejprve brojil proti sochám a obrazům svatých, pak pravil, že každý může čísti Bibli, aniž by potřeboval nějakého výkladu. Proto prý byli Jesuité zrušeni, poněvadž přidávali k textu Bible různé vysvětlivky. Vrcholem všeho pak bylo, když o sobě prohlásil, že on má všechny dary Ducha sv., kněze katolické pak naproti tomu nazval farizeji, kteří svádějí lid, utiskují pravdu, přidržují lid k lidským nálezkům, berou mu Bibli a jiné knihy. Sami prý se do nebe nedostanou a při tom ještě sami zamezují přístup těm, kdož tam přijíti chtějí. Svůj výpad skončil slovy: „Abyste věděl, já mám knihy, které vy nazýváte kacířskými, ale nemyslete si, že jsem sám, nás jest již přes tisíc pouze na kunštátském panství!"

Na ta slova poslal kaplan pro rychtáře, kterému poručil, by zatknul Jakubce a čekal až do příchodu farářova.[4]) To se stalo, načež

[1]) Tamže. — [2]) Tamže. — [3]) R, 11, 92, Svědectví Vejchodského. — [4]) Vše dle referátu Jaichova, u. m.

farář, vrátiv se, poručil jej s Člupkem vsaditi do obecní šatlavy na tak dlouho, až vrchnostenský úřad oznámí, co s nimi činiti.[1])

[1]) K vůli nestranné informaci podáváme referát faráře Jaicha u srovnání se zápisky Jakubcovými.

Jakubec (Památník ref. církve, 170).

Občan Jan Němeček zatracoval jednoho dne Bibli i ty, kteří ji čtli. Veiner šel s několika občany na faru, aby věc tuto oznámil. Farář nebyl doma; za to kaplan byl přítomen. Když mu vše přednesli, dal za pravdu Němečkovi. Tu vstoupila děvečka a pravila: „Ej což, vždyť již mají tito svého biskupa." (Narážela na Jakubce.) Kaplan jí přisvědčil. Byl mezi přítomnými voják Jiří Kliment; ten odebral se pro Jakubce a dovedl jej na faru. Jakubec ptal se kaplana, jakým právem jej, Jakubce, jmenovala děvečka biskupem? Kaplan: „Vy jste jím!" Jakubec: „Dobře tedy, jsem biskupem a vy jste kaplanem."

Já biskup ptám se vás, kolik knih obsahuje Bible Páně? A kdo byl prvním mučedníkem?" Kaplan, který nedovedl odpověděti ani na první ani na druhou otázku, poslal pro obecního konšela. Jakubec jej varoval, aby si dobře rozvážil, jaké to jednání bude míti následky. Kaplan však hrdě odsekl: „Brzy se vás zbavíme." Jakubec: „Ne tak brzy, pane kaplane! „Kaplan: „A kdyby vás 20 bylo." — Jakubec: „Ó, nás je více." Kaplan: „A kdyby třeba 30." Jakubec: „Nás je ještě více." Kaplan: „Buď si vás třeba 60." Jakubec: "Ó, ještě více jest nás."

Jaich (R, 11, 92, Olešnice, 9. června, 1781).

Bald nach diesem ist der Gregor Jakubetz kommen und hat bey meiner Abwesenheit (da ich auf dem Felde ware) dem Herrn Caplan seine Klag vorgetragen, nehmlich, daß ihme die Leuthe verschiedene Schandnahmen geben und unter anderen auch einen Ketzer. H. Caplan hat ihm geantwortet: „Vielleicht geschihet auch kein Unrecht und Verdienst also genennet zu werden aus diesen und jenen Ursachen, die er ihm vorgehalten, besonders darum, weilen ihr schon weit und breit ausgeruffen seyt als ein Bischof deren, so wider unsere Catholische Lehr sich empören."

Worauf er Jakubetz nach vielem Worth-Wechsel und ausgestoßenen, groben und frechen Reden, freymüthig gestanden, daß er glaube, es seye nicht erlaubt Statuen und Bilder zur Verehrung aufzurichten, die Bibl zu lesen sei erlaubt und Brauche keine Auslegung . . . daß darum der Jesuitenorden seye aufgehobon worden, weilen sie die Biblglossen und Auslegungen beygesetzt haben Von sich selbst hat dieser Jakubetz ausgesagt . . . daß er alle Gaben des Heyl. Geistes besitze, wir aber catholische Priester wären nicht als Farisäer, die wir mit unserer Lehr das Volk verführten, die Wahrheit unterdruckten und die Leuthe zur Beybehaltung menschlicher Erfindungen anhielten, das Wort Gottes, nemblich die Bibl und andere Bücher ihnen entziehen, ins Himmelreich selbst nicht eingingen und jene, die gern eingehen wollten, daran verhinderten. Zuletzt sagte er frech: „Damit ihr's wisset, ich hab solche Bücher, die ihr Ketzerische nennet, aber bildet euch nicht ein, denn ich bin nicht allein, es seynd unser schon über Tausend nur auf Kunstädter Herrschaft."

Diese letzten zwey Punkten veranlaßten meinen H Caplan dahin, daß er den Richter beruffen und diesen Böswicht verhaft nehmen lassen bis auf meine Zurückkunft . . .

Z tohoto srovnání jest vidno, že Jaich vynechal v referátě intermezzo s Weinerem a Klimentem a vpadl hned in medias res výstupem Jakubcovým, naproti tomu Jakubec vynechal svůj výpad proti kaplanovi a místo něho dal střízlivé napomínání, by uvážil, co z jeho zatčení může vzejíti.

Nedlouho na to došlo ještě k zatčení obou Pelíšků, známých nám již z rozšiřování zapovězených knih. Došlo k tomu s nemalým povykem. Na rynku tesali dříví Jakub, Ignác a Tomáš Pelíškové, Jiří Staněk a Jiří Michek. Jednalo se o zatčení Ignáce a Tomáše Pelíška, známých prodáváním knih censurou zapovězených. Poněvadž měli při sobě tesařské náčiní, tedy si na ně tak snadno netroufali, i povolali na pomoc dva dráby. Za jejich pomoci je pochytali a přidali k nim ještě Weinera právě z Brna přijevšího a známého již Kaupého. Z Olešnice je vezli na zámek kunštátský za velikého sběhu lidu. To se stalo v sobotu před sv. Trojicí (10. června) 1781.[1]) Na Kunštátě přišli do vězení, dostavše pouta a řetězy a zaveden s nimi výslech (12. června.[2])

Úřední protokol v místodržitelské registratuře zachovaný dokazuje, že nekatolické zápisky o výslechu na Kunštátě nejsou příliš spolehlivy, píší-li o vyslýchaných, jak se udatně drželi.

Shoda obou pramenů jest pouze při Koupém. Ten plný rozpaků prohlásil, že neví, proč mluvil neuctivě o Nejsvětějším. O sv. Krištofovi a svém „kaplanství“ prý mluvil v pomatenosti, opíraje se při tom patrně o výpovědi svědků, dle nichž byl Koupý pořádně napitý. Tolik úřední protokol. Nekatolické zápisky pak o něm praví, jak „hned zapíral, katolíkem že bude, vyznal.“[3])

Ale ani ostatním se nevedlo valně. František Weiner se přiznal, že mluvil proti soše sv. Jana, opíraje se o VI. kapitolu z Barucha. Bibli koupil od Karla Fialy, který jich má ještě patnácte.[4])

Josef Člupek se též přiznal, opakuje doslova, co farář naň udal. Pak přišel na řadu Jakubec. Prohlásil, že šel na faru, protože se dověděl od krejčího Tomáše Možika, co o něm pravila služka vojákovi Klimentovi. O Jesuitech prý nemluvil v souvislosti s Biblí. Knihy, které měl, pocházely z Brna, Litomyšle a z Prahy. Na to se jej komise tázala ohledně jeho cesty do Nosislavy. Jakubec vše vypověděl, jak níže poznáme.[5])

Po Jakubcovi přišel k výslechu mladší Tomáš Pelíšek, 25 let starý. Tázali se ho stran knih. Vypověděl, že nezná ani Pustou Rybnou ani Telecí, prý byl nejdále v Bystrém. Za to jeho bratr Ignác byl

[1]) Dle zápisků Jakubcových v majetku pana Hamerského v Olešnici. — [2]) R, 11, 92 kde jest podrobný protokol z Kunštátu. — [3]) Výpisky p. Hamerského. — [4]) R, 11, 92. — [5]) S tím nesouhlasí pořad olešnických a obsah Jakubcovy řeči v jeho pamětech: „První pak zavolán byl Jakubec, ten nezapíral a směle vyznal, že všeliké čtení (sic), jehož neštípil otec nebeský vykořeněno bude; a ačkoliv se ho ptali, udatně odpovídal.“ (Zmíněný rkp.)

v Sádku (u Poličky). Svou kolportáž snažil se omluviti poukazem na brněnskou komissi a gubernium, které jim slíbily dovolení čísti v Biblí na rozkaz samotného císaře. V hádce se sulkoveckým P. Linhartem se opíral (jako Weiner) o VI. kapitolu Barucha.

O mladším Pelíškovi stálo v referátě faráře Jaicha[1]) vše o jeho výstupu s lokalistou sulkoveckým Linhartem, zvláště pak o knihách tam byla celá rozmluva doslova. Tam na dotaz, nemá-li též knihy zapovězené, odsekl Pelíšek: „Teď je dovoleno čísti všechny knihy!" Tím tedy myslil všechny knihy bez rozdílu, kdežto při výslechu se dovolával, že měl knihu, na kterou jim císař dovolení — slíbil, nikoliv dal. To jest nejlepší důkaz rozpaků, v jakých se octnul.

Ještě patrněji se jeví táž situace ve výpovědi staršího jeho bratra Tomáše. Ten věděl docela dobře, že v Telecím prodal za 12 zlatých knihy, z čehož má ještě dva rýnské dostati. Ale prapodivně se při těchto podrobnostech vyjímá, že nevěděl — co prodával! Snad prý mezi nimi byl také nějaký ruční kancionálek. Na otázku, kde knihy vzal, odpověděl, že u — nebožtíka — Josefa Cvrkala, syna šafáře v Rozseči. To byla ovšem již odpověď šikovná, neboť nebožtíka nemohl nikdo stíhati. Pak dostal ještě dvě otázky: Kam utekl před trestem za šíření nedovolených knih a kde se scházejí v Olešnici? Na první odpověděl, že prchl do Nosislavy, na druhou odvětil, že se tak děje u Jakubce, Karla Pohanky, Františka Haluzy, Jana Kudy a Jana Mifka. Však nic prý se tam nečítalo, nýbrž zpívali z kancionálu.[2])

Při vyslýchání dostavil se na zámek též farář Jaich z Olešnice. Je zajímavo, že zápisky takového odpůrce, jako byl Jakubec, staví farářovu přítomnost na zámku do světla velmi příznivého. Dle nich přišel k vyslýchaným vrchní a pravil, že farář chce „býti tak milostiv, ač chcem-li jeho rady uposlechnout, že pošle psaní ke guberniu, abychom se jeden každý k svému hospodářství vrátit mohli, on že nám náš blud chce odpustiti." Ti však vrchnímu odvětili, že chtějí, aby jim jejich blud oznámil. Každý by čekal, že po takové odpovědi se již farář s ničím nenabízel, ale naopak! On v průvodu vrchního přišel k nim a — dle Jakubce — jim pravil: „Vítám vás, milí sousídkové, vidíte, já jsem taky přijel, máte jeti do Brna[3]) a já chci, abyste tam nejeli, a váš výstupek vám též chci odpustit a z vašich bludů vás vyvést." Však dostal velmi tvrdou odpověď z úst Jakubcových, a tím byla celá intervence olešnického faráře zmařena.[4])

[1]) R, 11, 92, Olešnice, 9. června 1781. — [2]) R, 11, 92. — [3]) Výpisky p. Hamerského. — [4]) Tamže.

Zatím se vrchnostenský úřad ptal u krajského, co má s uvězněnými činiti.[1]) Ten se obrátil na gubernium s dotazem, má li je nechati ve vězení.[2]) Výsledkem toho byl rozsudek vynesený dne 18. června 1781.[3]) Jan Koupý[4]) dostal za své rouhačství tři dny trestní práce na panském, Fialovi a Weinerovi buďtež odebrány Bible a budiž vyšetřeno, odkud je mají. Totéž i ohledně Pelíška. Zároveň nechť se započne vyšetřování o tajných schůzkách. Jaká účast na nich a zda-li na nich nebyli též cizí? Zakončení však již dávalo tušit novou změněnou situaci. Až dosud neúprosné úřady dávaly na vědomí, že nikdo nemůže býti získán víře násilím, a proto nechť se k nim vrchní s farářem chovají laskavě.

VI. Doba toleranční.

A) Zakládání náboženských obcí.

V bouřlivých událostech právě vylíčených lze pozorovati snahu směřující k náboženskému osamostatnění nekatolíků. Dokladem toho jsou české oběžníky, které přiložil kunštátský vrchní ku svému referátu o prosetínských v den Nanebevzetí Panny Marie. Byly poslány z Olešnice do Louky a odtud rychtářem do Prosetína.[5]) Oba jsou silně promíšeny biblickými citáty. V prvním napomíná neznámý pisatel své souvěrce ke zmužilosti, v druhém pak je nabádá k modlitbám za osvobození — ze zajetí babylonského — „nebo nám to naši nepřátelé nebudou mocně vracet, jakož to našim předkům mocně odňali.“ Když pak zavítal do Prosetína stařičký farář z Olešnice Hustý a ptal se jich, proč nebyli na pouti v Olešnici a neslavili svátek Nanebevzetí, tu vůdce tamních nekatolíků Martin Juren beze všeho strhnul škrabošku a jménem svým i ostatních prohlásil: „Pane faráři! Přiznávám se nyní a zcela jasně pravím, že my všichni, cokoliv jsme až dosud činili, činili jsme, bychom vypadali jako katolíci. Jen proto jsme to dělali. Bylo to ryzí pokrytectví, protože již dlouho jsme patřili k těm, za které se nyní prohlašujeme!“[6])

Tuto smělost lze sobě vysvětliti na základě rozhodného kroku,

---

[1]) R, 11, 92, Kunštát, 14. června. — [2]) U. m. 16. června 1781. — [3]) Tamže. [4]) Jedná se patrně o přepsání, neboť v předešlé citaci byl týž delinkvent v úředním protokolu zaznamenán jako Antonín Kaupe. — [5]) Zem. arch. mor. Akta místodržitelská. R, 11, 45. Kunštát, 18. srp. 1781. — [6]) Referát brněnské konsistoře ke guberniu ze dne 27. srp. 1781: „Domine paroche! Ego nunc fateor et dico candide, quod omnes, quaecumque hucusque egimus, ut catholici esse appareamus, ea tantum pro forma fecimus et quod fuerit mera hypocrisis, quia iam a longo tempore semper afuimus, pro quibus nos nunc declaramus.“

jejž podnikli. Měli totiž ve Vídni známého v osobě maďarského agenta Samuele Nagyho, jehož obratnosti použili k intervenci u Josefa II.[1]) Před podáním pamětního spisu konala se patrně schůzka v Nosislavi.[2]) Lze se domnívati, že domluvena dvojí akce: vídenská za vedení Nagyho a krajinská, v jejímž čele stáli místní agitátoři, jejichž petice měly podporovati činnost v okolí císařově. Z těchto se nám zachovala petice podaná Josefovi II[3]) z celého brněnského kraje a z Olešnice sepsaná Řehořem Jakubcem a Josefem Člupkem.[4]) První se opírá o známá slova, dle nichž sluší Boha více poslouchati než lidí, druhá pak hledí působiti na měkké srdce císařovo vypsáním různých útrap za posledních událostí. Prohlašují při tom za nemožno splniti, k čemu je gubernium při propuštění na svobodu zavázalo: poslouchati faráře a chovati se jako katoličtí křesťané. Jsou názoru zcela jiného a jestli tak činili, bylo to jenom na oko. Protože pak jich jest mnoho tisíc osob, tedy prosí o udělení náboženské svobody. Můžeme se domnívati, že nosislavští a olešničtí dosáhli hned nějakých ústupků, neboť Tomáš Pelíšek z Olešnice doznal, že „oni, zrovna jako nosislavští dostanou od císaře dovolení používati písma sv.“[5]) Ve smyslu absolutním si však nelze věc vykládati, neboť na dotaz gubernia[6]) odpověděl kancléř,[7]) že mohou používati pouze Biblí approbovaných.

Takové jednání nejvyšší instance říšské bylo samou sebou direktivou i úřadům nižším. Pěkným dokladem toho jest odpověď, kterou poslal krajský úřad brněnský vrchnímu v Kunštátě na jeho dotaz ohledně uvězněných nekatolíků.[8]) Nikdo nemůže býti násilím získán víře, proto, nechť vrchní a farář jednají s jinověrci laskavě.

Zatím ve Vídni uvažovali. Petice z Olešnice budila tam patrně pozornost, neboť dne 29. září 1781 byli tamní nekatolíci voláni do Brna ku krajskému úřadu, by vypověděli, kdo jest pisatelem pamětního

[1]) Památník, 171. — [2]) Zem. arch. mor., místodržit. R, 11, 92. Ve výslechu na Kunštátě (12. června 1781) čteme, kterak dotazován Jakubec: Proč byl v Nosislavi? Odvětil, by se v Olešnici stalo to, co tam. Na otázku, co se stalo v Nosislavi odpověděl, že podali k císaři své vyznání víry, s čímž i olešničtí souhlasí. — [3]) Tamže. — [4]) Tamže. „Quia tamen nobis obsequium erga parochum a memorato gubernio iniunctum est, qui illud ex principio . . . non alia magis in re collocabit, quam ut voti tam in credendis, quam et sacris frequentandis ex ore et nutu eius pendeamus, verbo, per omnia nos Romano-catholicos exhibeamus, id vero nos aliis principiis imbuti, prout ne tunc quidem fecimus, nisi ad speciem et per similitudinem“ . . . — [5]) R, 11, 92. Brněnská komise a gubernium slíbili „die Erlaubniß, so wie den Nuslauern die Heyl. Schrift genüßen zu können auf Befehl Ihrer Majestät des Kaysers zu ertheilen.“ — [6]) Tamže, Brno, 18. června 1781. — [7]) Ibid. Vídeň, 28. června 1781. — [8]) Tamže, přípis ze dne 18. června 1781.

spisu.[1]) Brzy na to, dne 13. října, prohlášen toleranční patent a skoro zároveň (26. října[2]) přišel z Vídně přípis nařizující vrácení zabavených knih a vyšetření poměrů a síly nekatolíků v Olešnici, by se na základě nich mohlo rozhodnouti, mají-li dostati vlastní kostel, či mají-li býti přifařeni jinam?[3])

Co se odehrávalo na horách po prohlášení tolerančního patentu? Úřední prameny nám na tuto otázku podávají velmi důkladnou odpověď. Dle protokolu ze dne 25. listopadu 1781 prohlásil Josef Člupek z Olešnice, že nekatolíci jsou kromě Kunštátstka také ještě na panství letovickém, jimramovském, novoměstském, boskovickém a pernštýnském. Počet jejich odhadoval na tři tisíce duší a žádal, by jim byl vydán katolický kostel v Sulkovci.[4]) Tato žádost byla zamítnuta dvorským výnosem daným ve Vídni dne 13. ledna 1782.[5])

V čelo hnutí postavil se kantor sulkovecký Tomáš Juren, který, jak sám vypravuje, zahájil dne 21. října „v neděli po poledni . . . v dědině Hlubokým — v katolické kapli — první evangelického náboženství . . . shromáždění.“[6]) Úřední děkanský přípis pak dosvědčuje o stále vzrůstajícím účastenství lidu. Na Vše Svaté již katolická kaple nestačila. Proto ji hned následujícího dne rozšířili a příští neděli již tam mohlo býti shromáždění na šest set osob. Dle memoranda sestávala bohoslužba v tom, že „jejich vůdce a kazatel Tomáš Juren, sedě u stolečku, předčítal a předzpěvoval.“[7]) Bohoslužba ta však nebyla pouhým výronem náboženského citu, nýbrž měla v sobě i cosi demonstrativního. Jakub Rozina totiž vyznal, že musejí se scházeti, aby dostali pro sebe kněze. Silně navštěvovaná shromáždění měla tedy přesvědčiti úřady o naprosté nutnosti, by se lidu postaraly o duchovního vůdce.

(P. d.

[1]) Tamže. — [2]) L. c. — [3]) Nekatolíci, jsouce patrně dobře informováni, konali schůzky dále. Tak na př. dle zprávy olešnického faráře Jaicha (bez data) šli Kčenovští sousedé Karel Chládek, Frant. Kadlec a Jakub Rozina v neděli místo do kostela olešnického na schůzku do Prosetína. (R, 11, 92.) [Protokol sepsaný na Kunštátě 2. října 1781.] — [4]) R. 11, 92. — [5]) Tamže. — [6]) Čermák, Paměti kantora Tomáše Jurna, 19—20. — [7]) R, 11, 92.

Posudky.

Fr. Filip Konečný, Svatý Dominik, zakladatel řádu kazatelského. Vyd. Ladislav Kuncíř v Praze 1921. St. 353. — Spis vydán na oslavu 700leté památky světcova úmrtí (6. srpna 1221). Ale i bez tohoto podnětu byl by zajisté vítán. Jednáť o jednom z největších mužů církve katolické, který v době pro církev velice vážné za krátkou dobu svého veřejného působení vykonal díla takořka nadlidská. V nejedné krajině, v jižní Francii, v severní Italii bylo to jako znovuzrození církve. Kromě toho rychlé rozšíření jeho řádu po celé téměř Evropě, četné kláštery jeho i v našich krajích, jména některých příslušníků, kteří ve vědě křesťanské jsou mezi prvými, vše to dává příčin dosť, abychom se zajímali o život zakladatelův.

Řád skoro od začátku nazýván kazatelským, v čemž obsaženo, že to byl řád převahou kněžský. Činnost kazatelská ovšem zůstavuje stopy přímo jen u posluchačův a oceniti ji pozdějším možno jen z celkových poměrů náboženských té které doby a místa. Písemného dochovalo se po sv. Dominiku málo. Jak se stalo, že řád dal církvi nejen kazatele, nýbrž i učence, učitele a spisovatele, jest na různých místech této knihy poznamenáno, ale bylo by záhodno bývalo také zvláště, v souvislosti se stanovami a úkoly řádu vyložiti. Kniha však, podle předmluvy, chce býti především lidovou.

Doba po sv. Dominiku je dobou legend, a i jeho život jimi bohatě obestřen. V knize této jich zaznamenáno hojně, snad až příliš hojně.

Sv. Dominik zemřel v mužném věku 51 let, na svou tělesnou zdatnost i na své předsevzaté úkoly předčasně; snad právě následkem apoštolských námah a dobrovolných strádání. Dílo jeho trvá a prospívá dosud. Slavnostní spis tento dobře o jeho začátcích poučuje.

O růženci, jehož původ se sv. Dom. přičítá, psáno v našem stol. často (Thurston, Chapotin, Holzapfel a j.) S hlediska psychologického (rozjímavá pozornost) jsou u té pobožnosti na místě jisté výhrady. — Na str. 309 věta o zásluhách jiných řádů: „nikterak jim toho neupíráme ani nezávidíme“ atd. mohla odpadnouti; nevrátíme se snad už k tomu dětinskému škorpení, které kdysi poměr jejich otravovalo a tu a tam u malých duchů se ozývá. — Výroky Písma nezdají se vždycky vhodně umístěny, na př. na str. 69. — Sněm Lateranský 1215 „zasluhuje největší úcty naší (vyjímaje Tridentský).“ — „Sestry Dominikánky málem ‚zahldnily‘ celé nebe.“ — Psáno stále: Toulous, Lanquedoc (m. Toulouse, Languedoc), za sv. Tomášem (časově, m. po sv. T.), poutnické (m. poutní) místo a j.

* *
*

Almanahy Antonína Jaroslava Puchmajera. Znovu vydal Jaroslav Vlček. Novočeská knihovna č. IV., V. a VI. Nákladem

České akademie věd a umění v Praze 1920 a 1921. Str. 192, 172 a 132. — Po dosti dlouhé přestávce vyšly další tři svazky Puchmajerových Almanahů, o jejichž 1. sv. referováno již v Hlídce 1918, 105. Jsou vydány pečlivě dle týchž zásad a podávají ve svém celku pěkný obraz první novočeské školy básnické s množstvím zcela zapadlých i známějších jmen: většinou veršů vane duch laškovné anakreontiky, ať již jsou to sentimentální milostné písně a žerty nebo různé vtipné nápady a epigramy nebo konečně překlady a napodobeniny německých ballad a romancí, k nimž se druží mravoučné průpovědi a nám ze starých čítanek známé bajky.

Dnešní čtenář všimne si se zájmem zvláště úvodů nebo věnování Puchmajerových, kde jedině se ozývá osobní vyznání básníkovo. Tak zvláště v „Hlase volajícího na poušti" ve II. sv. z roku 1797 jeví se nám jako zanícený vlastenec, jenž dobře pochopil nebezpečí pojosefinské germanisace i malomyslnosti na straně české a je pln obav o příští osud národa. A ve IV. sv. z r. 1802 ještě pochmurněji kreslí obraz národního českého úpadku všemi směry — v době, jež slibovala pokrok a osvícení. Nejsou i dnes charakteristické na př. tyto verše Puchmajerovy, také přece kněze odchovaného duchem osvícenským?

Zde mudroň hledí, jen by vtipem svítil
a pěkně psal a živě světu cítil.
Kdež Bůh a ctnost? Ach, osvícení nyní
jen světlý mozk a srdce tmavé činí.

Ve II. sv. otištěn je také důležitý článek Puchmajerův „O přízvuku a prozodyi české," ve IV. pak obšáhlý „Přídavek k prozodyi české." Všechny svazky jsou ozdobeny rytinami původního, dnes již nepřístupného vydání.

Francis Jammes, Růženec ve slunci. Přel. Frant. Pastor. Desátá kniha Družstva Přátel Studia v Praze II. u Panny Marie Sněžné, 1921. Str. 197. — Paul Claudel, Tři básně z války. Přel. Boh. Reynek. Studium, sv. III. Vydal Lad. Kuncíř v Praze IX. 394, 1921. Str. 16. — Na knize Jammesově je nejlépe viděti, jak se liší dnešní literární zástupcové obnoveného hnutí katolického ve Francii od význačných konvertitů z konce minulého století. Hrdinové našeho básníka nejsou esthetové, které láká jen krása katolických obřadů, ani mystikové, kteří prošli bludnou cestou všelijakých tajných věd a kultů, než dospěli ke zdroji pravdy: jsou to dnešní katolíci, kteří, ač nejsou prosti drobných chyb, svým náboženstvím opravdu žijí a mají jedinou snahu: dospěti dokonalosti, státi se podobnými Matce Boží a Bohu. A ke svatosti jdou tito moderní lidé starou cestou: častým sv. přijímáním a rozjímavou modlitbou růžence, jež nejnázorněji učí je odříkání a lásce k Bohu i bližnímu, neboť, jak praví básník, „není skutku našeho života, který by se nepřizpůsoboval některému Tajemství. Jsou radosti, bolesti a vítězství podle míry každého z nás . . ." (115).

To ukazuje Jammes zvláště na hlavní své hrdince Dominice, jejíž příběh vpravil někdy hodně uměle do pořadí tajemství růžencových. Je to zámožná a krásná dívka, jejíž přirozenost jest plna slunce a

v jejíž povaze je s počátku jakýsi druh dvojakosti: trochu koketerie a marnivé sebelásky, ale při tom také upřímná zbožnost. Nejpevnějším základem této zbožnosti jest vedle sv. přijímání obyčej podávati a přinášeti Bohu a P. Marii příhody, obrazy a dojmy každého dne na růženci. Tak se povznáší k rozjímání nejhlubších tajemství víry, ale zároveň zůstává stále spojena se všedním životem a jeho potřebami. „Svaté duše nežijí mimo okruh života“, omlouvá ji spis., ukazuje na postavu sv. Teresie.

Dominika více z mody nežli z uvědomělé vniterné potřeby působila již v Červeném kříži a různých spolcích, ale teprve v Lourdech při pohledu na lidské utrpení se jí zdá, že zaslechla první vyzvání Kristovo. Poslechne ho, ujme se chudého hocha s nemocným otcem, a pak již stále krásnějším květem vyrůstá, oživována modlitbou růžence, láska k Bohu a bližnímu. Vstupem do řádu zasvěcuje se jí konečně úplně, když dříve zvolna se zbavila svých malých chyb. Vedle Dominiky je tu ještě několik postav věřících, praktických katolíků — od starého dobrosrdečného námořníka admirála až k malému mučeníku Petříkovi, na kterém spis. pěkně vylíčil utrpení nábožensky vychovaných dětí, nucených zednářským násilím choditi do laické školy.

Kniha je psána měkkým, lyricky a jaksi svátečně zladěným slohem, jehož neruší ani snaha básníkova vystihnouti přiléhavým výrazem i drobné zjevy všedního života, jak se bezděky vtírají i mysli zanícené vyššími představami. Všechno pak směřuje k výslednímu dojmu, jejž chce vzbuditi svým dílem v duši čtenářově: život zřízený opravdu dle náboženství, zobrazený tak pěkně tajemstvími růžencovými, člověka povznáší a zdokonaluje a plní jej slunnou radostí i tehdy, když se slunce pozemského štěstí na čas zatmí a člověk prožívá bolestnou cestu kříže. Touto radostně oddanou náladou provanuta je zvláště poslední kapitola, kde básník v parafrasi loretské litanie uložil celé své životní Credo. Končí vzýváním Královny posvátného růžence: „... Právě tys mi vtiskla do ruky tuto hrstku dřevěných zrnek roku tisícího devítistého pátého, když jsem se obrátil ... Můj růženec je dořikán. Držím jeho obhroublý kříž píše tyto řádky. Vím, jakou sílu jsem z něho čerpal od onoho dne, kdy jsem se pokládal za mrtvého, až do dneška, kdy pln života věčného naslouchám větru sebou si jist ...“

Z jiného známého a hojně teď překládaného katolického básníka francouzského, P. Claudela podává Boh. Reynek „Tři básně z války.“ P. překladatel měl jistě dost obtížnou úlohu vyjádřiti přiléhavě příval slov, myšlenek a obrazů v nekonečně dlouhých periodách a verších, jež se často rozlévají do dvou řádků a jsou většinou i rýmovány, — nejlépe o tom svědčí mnohdy až nelítostně zkroucená čeština — a přece výsledný dojem budí ve čtenáři pochybnost, není-li veškerého toho úsilí i nákladu škoda. Básně, psané r. 1915, jsou jen novým dokladem, jak i kat. spisovatelé francouzští nechali se omámiti válečným třeštěním a nacionální nenávistí. *M.*

Charles de Berkeley, Láska z cest. Přel. Ant. Pavelka. Praha. Str. 146. — Francouzský šlechtic zakoukal se v Miláně do hezké mar-

kýzy, sejdou se častěji, ale jen v čistém přátelství, zvláště když on ji má za vdanou, ač je vdovou; aby jej zkoumala, vymínila si, že nebude pátrati po jejích poměrech. Styky nejsou bez nebezpečí, neboť je přísně střežena rodinou i nápadníkem. Konečně se podaří uniknouti a následuje sňatek. — Dobrodružství zajímavě vyprávěno, třebas pravděpodobnosti nemá mnoho. Speciality někdejšího vlašského románu, najatí vrazi s dýkami, noční hon po ulicích, zabití stihajícího a pod. jsou zastoupeny; nebýti při tom revolveru domníval by se čtenář, že je v dávné vlašské romantice. Dlouhé hovory o přátelství a jeho podmínkách nejsou bez pěkných myšlenek. — Překlad je plynný, ale s chybami proti češtině.

Viktor Hánek, Lavina. Román Praha 1920. Str. 95. — Z válečné doby románek blouznivé lásky, jejž právě před cílem ukončila smrt, románek rozplývající se ve mnohých popisech milostných vznětů a vášní i odříkání. Četivo slečinek, sentimentální, ne tuze zdravé!

K. Půlpán, Chudé děti. 3. vyd. Str. 59. — Dítě komediantů, české dítě vídenské návštěvou a pak na útěku k příbuzným na Moravě, opuštěné siroty na venkově ve službě a ve škole, učitelka loučící se s dětmi pohádkou, chlapec ve vychovatelně dubrovnického kláštera a na svobodě, chlapec z porodnice na venkově — z takových životopisů jsou zde úryvky, soucitně a dojímavě psané. V prvém obrázku prý katecheta při zpovědi umírajícímu dítěti povídá, že být herečkou je hřích, ano, již to je hříchem, že si dává říkat Mája(!); tak ničí krásnou pohádku jejího snu. Ale žádný katecheta by tak hloupě při zaopatřování dítěte s ním nemluvil! Pohádka učitelky před sňatkem káže školním děvčatům: „jen aby žádná z vás nerostla na plano“, jako ona by byla planou jabloní, kdyby s nimi zůstala stále ve škole! Vdávající se slečna učitelka to jistě dobře myslila; jen zapomněla, že býti plodnou jabloní nezávisí vždycky na samé ženské ani na její pouhé vůli. — A ještě něco! Učitelka sama uznává, že školská děvčata, aspoň z většího dílu, ještě neporozumějí vlastnímu smyslu její jemně nadýchané, ale pro školu jistě ne tuze vhodné pohádky, a poukazuje proto k budoucnosti, kdy ji pochopí. Pokrokářské učitelstvo pohoršuje se, jak známo, nad naukou náboženskou, že je dětem příliš abstraktní. Nuže, i ona pracuje pro budoucno, avšak je při tom dětem již ve škole jistě potřebnější, třebas není chápána docela, než pobídka, aby kdysi byly hodně plodné!

Maxim Gorkij, Pohádky o Rusku. Hrst satiry. Přel. Alois Hetzl. Č. Budějovice 1921. Str. 76. — Gorkij tu v obrázcích z poválečného revolučního života na Rusi ostře šlehá zlořády veřejné správy, zastřeně sice pod rouškou prý pohádek, ale zase dost nezastřeně, aby ruský čtenář rozuměl; nám při tom všechno srozumitelno není. Bez pochyby v ničem neupřílišuje a přátele pravdy má na své straně. Jen že mu asi mnozí z nich řeknou, že i on svým dílem vydatně k tomu přispěl, aby věci dospěly tam, kde jsou; p. překl. v úvodě osobnost i činnost Gorkého v této věci přechválil.

Rozhled

Náboženský.

Zmínili jsme se tu, že nechut k židovstvu, která válkou spíš posílena nežli zmírněna, přenáší se i na Starý zákon a jeho náboženství, nepřímo pak také na křesťanství, jež nemůže tajiti a netají, že znamená zdokonalené vyplnění S. zákona, ovšem jiného, než jak se jeví ve vzdělání farisejském a talmudském. Pro křesťany Bible starozákonní jest i zůstává knihou Zjevení božího a náboženství jí hlásané náboženstvím v zásadě pravým, jen ještě nerozvinutým a nedokonalým, avšak i tak nade všecka ostatní své doby vynikajícím, jedinečným.

Důkazy Zjevení o tuto skutečnost opřené neoslabeny ani novými objevy, jež nám duševný život Assyrie, Babylonie, Egypta atd. tak znamenitě osvětlují. Ba naopak, uprostřed náboženství těchto náboženství starozákonní jeví se tím jasněji v nejvýznačnějších částech vynikajícím a samostatným. Mluvívá se o společném semitském rázu a směru myšlení západní Asie, a ovšem jsou toho četné doklady. Ale právě v náboženství starozákonním máme nápadné odchylky od něho. Na základě nejnovějších objevů probírá tyto rozdíly bonnský doc. Dr. L. Dürr v článku Theol. u. Glaube (1921, str. 129 dd), z něhož tu něco vyjímáme.

Především odmítá D. domněnku dosud velmi rozšířenou, ale novým zkoumáním zcela otřesenou, jakoby náboženství israelské bylo bývalo také jen prostým, samorostlým náboženstvím pouště a kočovníků. Vývoj k čistším názorům, až k vysosti nauk prorockých ovšem také tu pozorovati, ale jisté základní prvky pravého náboženství jsou tu od začátku.

Jahve jest sice také Bohem národním, jak ho bylo potřebí národu teprv se sbírajícímu. Dürr připomíná: „Kdo semitsky myslí, ten ví, co pro Mojžíše znamenalo, přivésti národ dvanácti kmenů pod jednoho Boha.“

Není to však Bůh pouze národní. Delitzsch praví: „Žádný národ bez svého boha, ale také žádný bůh bez své země!“ Ale Jahve již v začátcích (Gn 12, 3 a j.) jeví se v představě přesahující moc a úkoly boha pouze národního, v představě Boha všehomíra. Nikde jinde u národů semitských toho to universalismu není; Asur, Marduk, Nebo jsou mocní bohové, ale nikde není naznačeno, že by se jim přičítal nárok podmaniti své službě všechny národy, zemi vůbec.

Představa Boha vševládnoucího se arciť vyvíjela. Avšak právě jen v Israeli, jehož oblast a moc se jinak s assyrskou atd. měřiti nemohla a nebyla tedy toho vývoje příčinou. Naopak vývoj složité mythologie assyrské, babylonské atd. k tomuto universalismu nedospěl; již Wellhausen uznal, že nelze s jeho hlediska odpověděti k otázce, proč právě Jahve a ne na př. moabský Kamos se stal Bohem spravedlivosti a tvůrcem nebe i země.

Již od Renana známe úsloví o monotheistickém směru semitismu; což pak častěji opakováno. Ale opět pozorujeme: babylonský Marduk na př. vyzbrojen všemožnými výsadami, ostatní bohové jsou jako jeho části („Sin je tvé božství, Bel tvé knížectví, Dagan tvá sláva . . . Adad tvá síla" atd., jak dí jeden nápis), ale zůstávají bohy vedle něho, ani tam ani kde jinde se z toho monotheismus nevyvinul, ačkoli krok ten zdá se tak snadným, v semitském myšlení prý založeným.

Ještě zřetelněji se rozdíl jeví v poměru Jahve a jiných bohů k příslušným národům. Kdežto tito jsou podstatně oživením přírodního života, výsledkem světového a přírodního názoru a vedení (kosmologie), Jahve nikoli: ten je dějinným zažitkem, předmětem víry a výsledkem smlouvy. Odtud časté pokusy vymaniti se z pod jeho zákona, v náboženském životě semitismu opět ojedinělé. Babyloňan atd. toho nepotřeboval: byly to pouze pochody a moci přírodní, ve kterých a se kterými žil a které si sám zbožňoval, a bozi jeho dobrovolné víry nežádali Dokud Israelité nových území dobývali, mohlo by se mysliti že odpady těmi chtěli býti za dobré také s novými božstvy jejich (ačkoli v takových případech jinde, na př. u Římanů nastupoval synkretismus, nikoliv odpad); ale v době prvotní a pozdější toto vysvětlení nedopadá. Slovem, jahvismus nevyrostl z pudův a přání lidu, aniž jim hověl, a proto se stával nepohodlným — na rozdíl od jiných božstev.

Přesně a přísně zdůrazňován a prováděn jahvismus arci teprve proroky, z nichž ale Mojžíš, ač se mezi ně nečítá, byl přední a již v začátcích Bible myšlenky jeho zaznamenal i stanovil! A proč takových proroků nebylo jinde?

K rozdílům náboženství starozákonního od ostatních souvěkých náležejí též jednotlivé důsledky jahvismu; je to na př. zákaz obrazů božích, aby vznešenost božská nebyla se své výše strhována a bytosti božské takto snad rozmnožovány, jako na př. prostoduchý názor pozdější činívá s obrazy marianskými podle místa atd. Marně se pokoušejí někteří dokázati, že na stánku úmluvy byl obraz Jahve.

V starozákonním náboženství není žádné bohyně ani jakékoli pohlavní differenciace v božství, kdežto jinde bohyně bývají v popředí bohocty (Istar, Ašera atd.). Delitzsch sice v zájmu básnického kouzla lituje, že jich není také v jahvismu, ale to nemůže býti směrodatným.

*

m. — Přehled církevně-náboženských časopisů polských přináší poslední dvojčíslo „Przeglądu Powszechnego" (září 1921). Uvádí jich a posuzuje celkem 20 — kromě listů asketických a speciálních. Nejstarší varšavský list „Przegląd Katolicki" zanikl za války po 50 ročnících, podobně přestala vycházeti velmi cenná revue „Ateneum Kapłańskie". Pisatel článku pokládá za následek zániku těchto velkých listů, že velice vzrostly a rozšířily se vlastní diecesní měsíčníky kněžské, jež se obírají thematy více praktickými, řeší drobné časové

otázky z duchovní správy, zaznamenávají bližší, místní události a mají tak veliký význam i pro církevní dějiny v Polsku. Proti námitce, že se tak rozdrobují síly a schopnosti kněžských literárních pracovníků a že se proto nezmohou na velké theologicko-vědecké časopisy, odpovídá, že tato vědecká odborná práce jest úkolem universit a univ. professorů — pro širší kruhy duchovenstva jsou prý vždy praktičtější takové diecesní měsíčníky, kde se uplatňují hlavně kněží z duchovní správy.

Skoro polovici těchto listů vydávají za příkladem Przemyślu konsistoře, obyčejně pod názvem „Kronika diecezji P.“, nebo „Przegląd Diecezjalny“ nebo „Miesięcznik Pasterski“. Jen diecese lvovská, krakovská a tarnovská spokojují se po starém zvyku čistě úředními kurendami, vydávanými podle potřeby neperiodicky.

Hlavním orgánem celého kněžstva v Polsku stává se v poslední době čtrnáctideník „Gazeta Kościelna“, vycházející 28. rok ve Lvově za redakce Dra A. Pechnika. Vedle toho kněžský spolek „Unitas“ v Poznani vydává po 9 let měsíčník „Wiadomości dla Duchowieństwa“, obdobný asi našemu duchovenskému „Věstníku“. Jako vědecký list theologický uvádí pisatel jen čtvrtletník „Przegląd Teologiczny“, vycházející 2. rok ve Lvově za redakce Dra T. Długosze. Vědeckým orgánem polských katechetů a vychovatelů jest „Miesięcznik Katechetyczny i wychowawczy“, jehož cenné a časové články referent velmi chválí. Redaktorem je Dr. Z. Bielawski. Socialní otázce a práci ve spolcích je věnován „Przewodnik Społeczny“, měsíčník vycházející 2. rok v Poznani.

Z neperiodických literárních podniků starší již a velmi dobrá sbírka vědeckých spisů „Bibljoteka Dzieł Chrześcijanskich“ byla přenesena nedávno z Varšavy do Poznaně a sloučena s obdobným vydavatelstvím sv. Vojtěcha. K ní přibyla v poslední době „Polonia Sacra“, vědecké vydavatelství Spolku pap. Benedikta XV, za redakce Dra J. Fijałka v Krakově.

Článek připomíná na konec mnoho listů vydávaných pro lid a řízených duchovenstvem; z nich poznaňský „Przewodnik Katolicki“ má přes sto tisíc odběratelů.

Z přehledu viděti, že hlavním střediskem literární práce polské ve směru náboženském je Poznaň, kde už od let pracuje velmi čilé nakladatelství sv. Vojtěcha, a po ní Lvov. V Krakově vydávají jesuité — vedle revue „Przegląd Powszechny“ několik menších listů náboženských (Misje katolickie, Sodalis Marianus Posłaniec Serca Jezusowego, Głosy katolickie), Varšava pak ustupuje zcela do pozadí.

*

m. — Také český liberální tisk přinesl v prázdninách stručnou zmínku zahraničních časopisů o papežském listě polským biskupům s dodatkem, že biskupové list ukryli a nedovolili ho uveřejniti, poněvadž odsuzuje jejich politiku.

Redaktor „Przeglądu Powsz.“ P. Jan Urban rozepisuje se nyní obšírněji o celé věci, jíž nepřátelé církve zneužívají k agitaci proti

politické činnosti kněžstva. Papežův list je datován již 16. července, ale i konsistoře dověděly se o něm teprve z oněch zpráv denního tisku: neznámo, čí vinou, ale dostaly jej teprve a uveřejnily po šesti týdnech. Je to odpověď na list polského episkopátu, jenž obsahoval trest porad konaných v květnu a červnu t. r. Papež vyslovuje nad nimi svou radost i souhlas s usneseními a připojuje k jednotlivým bodům své poznámky.

Tak hned v první části připomíná důkazy zvláštní přízně Apošt. Stolce k polskému národu. Jen papežství neuznalo žádným právním aktem rozborů Polsky; v dobách poroby činili papežové všechno, co bylo možno na ochranu nejsvětějších polských práv; za poslední války sv. Stolice všem státům předložila postulát úplné politické neodvislosti Polsky. Tato přízeň Sv. Stolce „zná jen jedny hranice, ty totiž, jež stanoví spravedlivost a povinnost.“ Takovou povinností společného Otce všech je zachovávati přísnou nestrannost, když „národové bojují mezi sebou o vlastní zájmy.“ A papež ujišťuje, že dbal této zásady jak za války, tak i za plebiscitní akce v Horním Slezsku.

Přecházeje k otázce o vniterních poměrech polských připomíná papež nejprve kat. nauku o vzájemném poměru obou mocí, duchovní i světské, a vyvozuje odtud praktické důsledky pro obojí. „Civilní vláda Polsky má pomáhati duchovenstvu plnícímu své povinnosti a nemíchati se do uspořádání poměru obyvatel k Bohu,“ s druhé strany biskupové a kněží „užívajíce svých občanských práv nemají se zaplétati do věcí politických, nýbrž doporučujíce slovem i příkladem poslušnost zákonů a nařízení vlády světské mají působiti k tomu, aby všichni se drželi zásad náboženských a mravních.“

Ze slov papežských — praví P. Urban — zajisté budou chtíti někteří vyvozovati příliš daleké důsledky, rozšiřujíce rozsah pojmu „politiky“, před níž varuje Benedikt XV. Takoví nechť se zamyslí nad vybídnutím papežovým, aby duchovenstvo s biskupy v čele působilo k tomu, aby všichni, a tedy i činní politikové, drželi se zásad náboženských a mravních. V duchu tohoto poukazu papežova představitelé církve budou míti i dále, jako dosud, právo i povinnost prohlašovati za škodlivé ony proudy v životě veřejném, které odporují zásadám náboženství a mravouky křesťanské, třebas jistě za to budou vystaveni výtkám, že se míchají do politiky.

Konečně vyzývá sv. Otec polské duchovenstvo, aby zvýšilo svou bdělost proti sektám protestantským i proti „převratným naukám“, aby proti špatnému tisku stavělo tisk dobrý a aby v poměru ke kat. duchovenstvu jiných národností nebo jiného obřadu „nebylo skoupé v důkazech lásky.“

Pisatel článku míní, že list Benedikta XV přichází právě včas. Kdežto jedni útočí na polské kněžstvo pro zdánlivě příliš velkou účast v politice a druzí zase v této věci kladou přílš velké požadavky na církev, nejvyšší pastýř vyznačuje opravdu katolický program účasti církve ve veřejném životě národa.

*

Zpráva novin, že část čs sekty, vedená zakladatelem této p. Boh. Zahradníkem Brodským, zdvihla u vlády odpor proti volbě pana Farského za „biskupa", objasňuje poněkud poměr tohoto prý opraveného náboženství ke státu, o němž se katolíkům jinak od jejich politických zástupců nedostává jak se patří spolehlivých zpráv. Hodně pozdě se dověděli, že a jakým způsobem státem, t. j. v ministerské radě p. Habermannem uznáno za veřejné. Nedávno šířeny bez poznámky jeho zprávy, že již již se mají zřizovati farní obvody a správy, jimž budou (nebo již jsou) přiznána všechna práva farních úřadů (matriky atd.). V Brně a snad i jinde již vybrazeny ve školách místnosti na vyučování v tomto novém náboženství. Žádných zpráv nebylo o tom, že to všecko platí vláda a jakým právem.

Hořejší zpráva tedy prozrazuje, že sekta se cítí a jest vládní, že úřady čs republiky jsou její nejvyšší instancí; že vláda jí přeje a ji proti katolíkům, aby je roztříštila a seslabila, všemožně podporuje, mohl si každý z chování úřadů domysliti. Při usilování o odluku státu od církve, vlastně prý od církví, jest jistě zajímavo, že týž „stát" nalézá tolik záliby na jedné z těch církví a že se jí tolik ujímá: politické úřady jsou k ní plny ohledů, soudní rozsudky o násilnostech jejích členů bývají nápadně často podmínečné. Rozumí se samo sebou, že každému vládní přízně a ochrany přejeme vrchovatě, jen kdyby to bylo slučitelno s právem jiných — a konečně i s prospěchem státu. Ale když politika státu je taková, jaká je, nezbývá než: právo své do krajnosti, všemi možnými prostředky, jak ja mravouka contra iniustum aggressorem dovoluje, i násilím proti násilí si hájiti a co do prospěchu statu říci jeho vládě s Písmem: Ty viz! Komu není rady, tomu není pomoci!

Na tomto místě zajímá nás však více zásadní otázka: vláda má v biskupské volbě čs sekty dělati pořádek, a to k vůli nějaké menšině naproti značně převážné většině. A ještě zajímavější jest jeden z důvodův odporu: p Farský nevěří v božství Kristovo. Tedy nějaký ministr osvěty bude tu rozhodovati o víře!

Máme z dějin své církve také takové vzpomínky: k podobným koncům se docházelo ve zlotřilých dobách hierarchie. Tentokrát si to nová, lepší církev dává sama do vínku!

Stoupenci demokratických zásad v církvi, demokratických totiž ne v duchu a pravdě, nýbrž ve smyslu politickém a parlamentním (volby, většina atd.), mají tu příležitost zamysliti se o důsledcích.

Ve St. d. Zeit (1921, seš 11) má H. Sierp několik poznámek o demokratii a luthérství. Je známo, že protestantismu se do poslední doby přičítala zásluha o zdemokratisování politiky zdemokratisováním církevní ústavy. Dnes v Německu právě orthodoxní protestantismus co nejostřeji bojuje proti demokratii, věda, že bojuje o svoji jsoucnost, a ti, kteří rozumějí znamením doby, žádají aby církevní správa byla poněkud zdemokratisována. Tedy teprv nyní!

Luther totiž kněžství zobecnil — každý měl býti knězem i kazatelem i vykladačem Písma. Ale měla li nová církev přece nějak

býti společenstvím, a to viditelným, bylo potřebí nějaké dohody. Tedy buď jednota aneb, jelikož ta byla nemožna, rozhodující většina. Že ta ve věcech vniterného přesvědčení, tedy ve věcech podstatně náboženských, přijme-li se ona zásada obecného kněžství a volného výkladu Písma, nemůže nikomu býti vniterně směrodatnou, jest na bíledni. Luther sám tuto „demokratickou“ zásadu brzy opustil, vida anarchii z ní vzniklou: již 1525 odmítl žádost některých obcí, voliti si a propouštěti podle své vůle pastory; proti nekázni dovolával se městských rad, pokud byly protestantské, a konečně svěřil veškeru svrchovanost, i náboženskou, protestantským knížatům, pokud stáli na jeho straně.

Tak se caesaropapismus, jenž od staletí ovládal církev východní, zpronevěřivší se původnímu rozlišování obojí oblasti práva a moci, světské a duchovní, vplížil i na západ. Usilování o t. ř. národní církve, zvláště ve státech jedné značněji převážné národnosti, bylo vždy a všude přípřeží caesaropapismu a také jednou z příčin, pro něž církvi katolické vznikalo tolik příkoří a též odpadů. Sierp uvádí m. j. slova Dra Fritze Gerlicha v (liberálních!) Münch. neueste Nachrichten: „Die griechische Kirche geriet unter den Einfluß der orientalischen Auffassung von der göttlichen Eigenschaft des Herrschers. Sie schuf den Cäsaropapismus und damit auch die religiösen Grundlagen des Absolutismus. Der römische Katholizismus dagegen behauptete die Unabhängigkeit des Geistigen. Er erzwang dauernde Anerkennung des weltlichen Charakters der weltlichen Macht und damit die Freiheit der Menschen im Weltlichen nach Maßgabe der sittlichen Gebote. So entstand die Grundlage der mittelalterlichen Demokratie.“

Za nynějších převratů v Německu prý pozorovati, jak různé strany usilují o většiny v církevních tělesech a jak zvláště soc. demokraté vybízejí své stoupence, ovšem od víry odpadlé, účastniti se co nejvíce voleb církevních.

Ty všecky a jiné ještě důvody zajisté jsou dosti silné, aby nás přiměly k důslednějšímu postupu v otázkách náboženských, v duchu demokratickém, ale spolu katolickém, i když na tu chvíli se zdá málo republikánským nebo populárním a vede k odpadu nějakých plev. Politické čachry na př. o místa biskupská se vždycky mstily na svaté věci a mstily by se na ní i u nás tím více, čím zarytěji právě s politických míst jest pronásledována. V jednom kněžském listě pražském na př. byla beze vší poznámky zpráva, že na jakési schůzi slovenských národních stran bylo usneseno, aby byl odstraněn římskokatolický biskup v Košicích. Je to nám již známý vynikající biskup Dr Fischer-Colbrie. Aspoň pro náš tisk musí přece býti směrodatnými důvody církevní, kanonické, nikoli to, co se na nějaké politické schůzi usnese. Jinak si sami uřezáváme větev, na které sedíme. V onom případě na př. není kanonické závady pražádné, ani jazykové; národnost sama jí vůbec naprosto není, a v tomto případě tím méně, že většina košické diecese jest maďarská (v čs státě i v maďarském) Národnostní fanatikové se za duchovní správce smíšených míst nehodí Jestliže komu, tedy jistě jim a zvláště biskupům platí slova Spasitelova: Hledejte nejprve království božího a spravedlivosti jeho!

Vědecký a umělecký.

m. — Dr. Zd. Tobolka otiskuje ve Sborníku věnovaném dějinám dělnického hnutí a socialismu v článku „Případ Karla Sabiny“ tři dopisy Sabinovy nalezené v archivu bývalého rakouského ministerstva vnitra ve Vídni, jenž se stal teprve nyní přístupný badatelům. Je z nich zcela určitě dokázáno, co se sice vědělo i spíše, ale o čem přece mnozí ještě vyslovovali pochybnosti a snažili se i hájiti pověstného své doby doby publicistu: Sabina byl již od r. 1849 až do své smrti (1877) placeným nástrojem tajné policie. Udával zrádně nejlepší své přátele a způsobil mnoho zla v tehdejším národním hnutí českém . . . V náboženském ohledu plul ovšem Sabina statečně s proudem současného liberalismu

*

m. — Jan Kabelík v článku „Literární pramen Bozděchova Barona Goertze“ (Zvon 1921, 40-41) dokazuje na četných dokladech, že náš dramatik použil k budově svého kusu velmi vydatně povídky Arweda Gyllerstjerny od Van der Velde. Odvolávaje se na příklad Shakespearův připomíná na konec, že to neubližuje nikterak ceně dramatu ani nezlehčuje původnosti Barona Goertze. Způsob, jakým použil Bozděch těchto cizích kamenů podle vlastního pojatého plánu, jak je myslivě přitesával a technicky jistě pozoruhodně do své stavby včlenil, učinil tuto stavbu dílem úplně jeho vlastního ducha.

*

m. — Básník, kritik a nakladatel Ot. Štorch-Marien otiskuje v „Cestě“ báseň „Večer v květnu“, charakteristickou již pro lehkomyslnost, s jakou naši nejmladší básníci tak rádi zatahují do svých veršů i nejsvětější tajemství víry, aby je pak v příkrém kontrastu spojili s líčením nejvšednějších věcí. Hned z počátku veršuje vtipně:

Na boha pomyslím — bože jen můj,
kdybych já věděl, zda věřím —
až se to dozvím — pak možná že snad
také sám sobě to svěřím.
Na boha myslím a kavárnu
před sebou z Újezdu vidím —
holka tam sedává u okna,
dívá se k bohu — či k lidem?

Tato holka je ovšem hlavním předmětem pozornosti básníkovy: jak prý se může Pán Ježíš na to dívat, že opilí chlapi vínem tu holku opijí a polijí! „A ráno bez závady změní kněz způsobu vína — ach, či to je vina? Tvoje snad, Pane můj, Ježíši? Být já Tebou či bílým Tvým, všemocným otcem, na nebesa vyzved bych chudé ty holky . . . Ty ale nevidíš do Újezda, také ne k putykám na Starém městě,“ atd.

Tak vypadá nejmodernější „náboženská“ poesie česká. Podotknouti snad dlužno, že autor je také spolupracovníkem pražského měsíčníku katolického.

*

m. — V Krakově se utvořila z význačných osobností literárních, uměleckých i právnických literární a dramatická agentura polská ve formě svépomocného ústavu pode jménem „Ars“, jehož správu vedou prof. Dr. Maryan Szyjkowski, Dr. Seweryn Gottlieb a malíř Stan. Kamocki. Chce prostředkovati přímo a pokud možno nezištně mezi polskými spisovateli i dramatiky a tiskem domácím i cizím, mezi zahraničními divadly, vydavatelstvy atd., chce návazati styky s dobrými cizími překladateli i divadelními agenturami, aby tak jednak šířila v cizině polskou literaturu a umění, jednak aby všemi právními prostředky chránila polských spisovatelů před vykořisťováním. Agentura získala již románové i dramatické práce četných autorů, tak na př. Żeromského, Daniłowského, Perczyńského, Nowaczyńského, Rostworowského, Grabińského a j. Bude ovšem udíleti také právo překladů do cizích řečí.

*

m. — Ruští spisovatelé, pokud se nenechali zlákati komunisty — z poslední doby oznamuje se to na př. o spis. pověstného „Sanina“ Mich. Arcibaševu, jenž se stal lokalkářem sovětského tisku a píše prý velký román z dnešní ruské revoluce — jsou nuceni vydávati své práce v cizině. Tak D S. Merežkovskij oznamuje v Berlíně historický román z povstání ruských děkabristů p. t. „14. prosince“; Vlad. L. Burcev v Paříži vzpomínky „Před třiceti lety a dnes“; po smrti Andrejevově vychází v Paříži jeho „Posmrtný deník“ a ve Finsku „Dněvnik Satany“ z r. 1919, líčící pochmurně evropskou společnost před válkou.

*

m. — Jak. Overmans S. J. ukazuje ve „Stimmen der Zeit“ (č. 10), jak němečtí katolíci vyrostli i na poli literárním a že právě jejich katolický světový názor dal tomuto vzrůstu sílu a jistotu. Hlasy o literární inferioritě, jež se před časem ozývaly mezi samými katolíky, byly vlastně jen výrazem této horlivé snahy po pokroku. Skutečnost nebyla nikým rozumným popírána a byla velmi dobře vysvětlitelna dřívějšími životními poměry něm. katolíků. Jen o míře inferiority a o prostředcích, jak ji přemoci, povstal dlouhý a často neradostně prudký „literární spor.“ Ale když se bojem pojmy vysvětlily a jednotně se spojily na široké základně kat. světového názoru požadavky nábožensko-mravní s esthetickými, rostla s jistotou kat. kritiky a se schopností kat. publika kupovati knihy zároveň také odvaha kat. nakladatelů a tvůrčí radost kat. básníků.

Ojediněle zaznívalo zatím již také volání po dobytí jeviště.

S počátku spokojovali se katolíci tím, že se rozhorleně vzdalovali německého divadla, jež v letech 70tých bylo ovládáno více než lehkomyslnými francouzskými salonními kusy a kluzkými operetami a jež také později tak často se vysmívalo kat. přesvědčení. Ale prohloubení katolických kulturních myšlenek vedlo přirozeně k poznání, že jest katolickou povinností postaviti hráz náboženské a mravní zkáze, jíž jeviště ohrožovalo národ, a dáti v službu dobré věci tak vynikající vzdělávací prostředek jako je divadlo.

Po rozličných, na menší pole omezených pokusech kat. přátel divadla dali němečtí katolíci první popud ke dvěma celou říši objímajícím podnikům: „Verband zur Förderung deutscher Theaterkultur“ a „Christlichdeutscher Bühnenvolksbund“. První tím, že zdůrazňuje umělecké požadavky a odstraňuje hospodářské obtíže, působí proti nejhorší divadelní špíně. Druhý zasazuje se všemi prostředky o to, aby byla provozována díla německy a křesťansky smýšlejících básníků. Teď již minuly — praví pis. článku — nepříliš ještě vzdálené časy, kdy na velikých veřejných jevištích německých nebylo nikdy viděti živého katolického dramatika.

*

Při okázalých oslavách p. A. Jiráska (jmenován čestným občanem četných obcí, dostal prý ½ milionu K jako „národní dar“ a j.) mohlo každému napadnouti, že se tu oslavuje něco jiného než jen plodná činnost povídkářská.

Republikánský projev českého spisovatelstva, přičítaný jemu, prohlášen později za dílo Jaroslava Kvapila, který také podpisy několika spisovatelů sebnal.

Nedávno p. Jirásek, jako jiní výtečníci, změnil také svoje náboženské přesvědčení. V novinách byly spory jen o to, která sekta jeho důvěrou poctěna. Ale na tom nesejde! Hlavní je, že odpadl od církve katolické, jejíž osobnosti i zřízení dříve jen ojediněle, poslední dobou častěji nenávistně tupil.

O těchto „husitských dramatech“ pojednal tu obšírně p. A. Neumann v r. 1918. Příslušné části v některých dřívějších spisech byly poznamenány v jednotlivých posudcích. Jmenovitě r. 1891, tedy před 30 lety zabývala se Hlídka literarní zevrubně II. dílem Sebraných spisů, obsahujícím trilogii Mezi proudy, a zvláště prvým jejím dílem Dvojí dvůr (= dvůr Václava IV a arcibiskupa Jenštejna). Dokázáno mu tehdy ze všech dostupných dějepisných pramenů, že zcela proti nim z tohoto hierarchy vzorných mravů učinil cizoložníka, kteréžto zostuzení známé dějinné osobnosti nejen s hlediska mravního ale i literárního nutno odsouditi. P. Jirásek se tehdy planými výmluvami hájil, ale hanopisný román vydával se beze změny dál. Příliš „vlastenečtí“ lidé i naší strany mínili, že by se tak zasloužilého povídkáře mělo šetřiti, ba povídačky o rozmařilém prý životě Jenštejnově opakovány i v jejím tisku. Nejnověji ve Sborníku k sedmdesátinám p. Jiráskovým vydaném prý napsáno, že v povahopise Jenštejnově se p. J. opírá o Tomka. Jelikož onen ročník

Hlídky literární již asi málokomu jest přístupen, opakujeme tu jen docela stručně, co tam napsáno.

Hlavním a pro starší dějepisce asi jediným pramenem o životě Jenštejnově před „obrácením“ r. 1380 jest legendární Vita Joannis de Jencenstein (srv. Prameny dějin českých 1873). Tam o „rozmařilém“ životě jeho se praví, že byl oddán zaměstnání světskému, v záležitostech vojenských a dvorních nechtíval býti posledním . . . více si hleděl vrchův a hájů než chrámů.“

A co Tomek? V Dějepise města Prahy (III. 357) píše, že J. byl „rozmařile a ve vší hojnosti vychován v domě otce svého . . . byl rozkošně živ za studií svých.“

Tomek i Palacký (Děj. n. č. II. 2. 241) povšechnými slovy jako ona Vita líčí Jenštejna i jakožto arcibiskupa, jímž se stal docela mlád (1378): podle Pal. byl „všestranně vzdělaným, přítelem literatury a sám také spisovatelem, pobožným a počestným, ale při tom oddával se rád i světským rozkošem, veselým zábavám, honbám, turnajům a tancům,“ jak u královského dvora a dvořanův i hostů bylo zvykem. O nějaké určité nemravnosti není nikde ani zmínky.

Kdo tedy říká, že se tu p. Jirásek opíral o Tomka nebo jiného dějepisce, ten buď Jiráska s Tomkem nečetl nebo po husitsku lže. Nehledíme ani k tomu, že děj „Dvojího dvora“ se začíná r. 1381, ač oba dějepisci Jenštejnovo „obrácení“, totiž rozchod s dvorským životem kladou do r. 1380 (po př. 1382).

Avšak ani ony uvedené povšechné rysy „rozmařilosti“ nejsou doloženy ve spolehlivých pramenech. Loserth otiskl v Archiv f. österr. Geschichte 1877 Jenštejnův „Codex epistolaris“, dopisy jeho i ze studentských let (v Padově, Bologni, Montpellieru, Paříži) a praví tam o něm: „Již ani jako mladík neúčastnil se zábav svých přátel . . . V listech jeho není zmínky o veselém životě studentském,“ naopak napomíná bratra ke ctnostnému životu, diví se, že jeden z druhů, svými kousky v Bologni pověstný, se polepšil; sám ani slůvkem nenaznačuje, že by byl co podobného prožil.

Palacký i Tomek očividně jen jinými slovy opakují, co praví legenda. Stran této však píše Loserth u. m.: Stesky, že krásná léta prožil v marnostech („in eitlem Tand, in Saus und Braus“), jsou u Jenštejna stereotypní. Nutno je posuzovati se stanoviska jeho pozdějšího, daleko silněji asketického smýšlení, a tak také posuzovati legendu, která v něm takto měla před sebou vhodný předmět („schönes Objekt“), jak se ze syna tohoto světa stal světec. Jenštejn „besaß seine ascetischen Anwandlungen schon in der frühesten Jugend.“

V 26 letech se stal biskupem Míšenským, tedy prý před „obrácením.“ Ale již tehdy mu přítel (archidiakon Borso) vytýká přílišnou přísnost. Po nějaké poživačnosti, zálibě v lovectví, žertech nebo tancích není v listech ani stopy, dodává Loserth, tak že jest na snadě úsudek: Legenda, právě po způsobu legend, Jenštejnovi přibájila veselý život tehdejších dvořanů, aby tím více vyniklo jeho „obrácení“, které v pravdě nebylo než jen asketickým zostřením dřívějšího, nikterak ale

pohoršlivého života. Palacký i Tomek řídili se legendou, nemohouce ovšem nic určitého Jenštejnovi vytknouti. Až p. Jirásek, jenž už tehdy, před 30 lety, si u katolických duchovních liboval v sottisách a oplzlých žertech („tučný a široký teřich, sádlem prorostlý zášijek . . . ženinu míti“ — zcela ve slohu pouličních dacanů), ve své bujné fantasii učinil Jenštejna cizoložníkem a nepřímo vrahem; v „Temnu“ a jiných toho druhu kouscích na stará kolena si to jen hodně volněji zopakoval — bývalý středoškolský učitel dějepisu a tedy po přednosti vychovatel mládeže, nyní hlavně proto slavený národní věštec. —

Redaktor pražského Týnu přenesl na jeho díla výraz kdysi Vrchlickému připjatý: papírová pyramida. Nelze ho bez výhrady přijmouti. Jsouť mezi drobnými prácemi p. Jiráskovými věci skutečně velmi pěkné a cenné. Avšak dějepisné romány jeho jsou z pravidla nejenom nudné, protože šedě povídavé, ale i prázdné vůdčí mravní zásadnosti i uměleckého povznesení nad husitsko-demagogické záměry.

*

Jméno Mirjam (Maria), jež několikerým způsobem vykládáno, odvozují novější (Macke, Völter) z egyptského (hierogl.) mere (mr) a jom. Mere (v hebr. mir) jest milovati, láska, přítel a pod. Jom (hebr. jam) jest moře. Tedy Mirjam = jež miluje moře, přítelkyně moře.

*

Zprávy knihopisné. I. Bernberg, Zurück zur Erziehungslehre Christi. Manz, Regensburg. Str. 236 C. 20 M.

Dr. Peter Dausch, Christus in der modernen sozialen Bewegung. Aschendorff, Münster 1920. Str. 44. C. 2·20 M.

Hennig, Die Welt des Jenseits. Blicke in das Reich der Geister. Rauhes Haus, Hamburg 1920 C. 3·75 M.

K. Jörger, Karitashandbuch. Vyd. Karitasverband, Freiburg 1920. Str. 315, prodává se také v 18 sešitcích (po 1·50 M), jež jednají o různých otázkách karity (organisace, ošetřování, ochrana mládeže atd.)

J. Lindworsky S. J., Experimentelle Psychologie. München, Kösel 1921. Str. 319. C. 25 M.

A. Rabbath S. J., Documents inédits pour servir à l'histoire du Christianisme en Orient. Beirouth 1921. Str. 644. C. 12 fr.

Dr. Beat Reiser, System der Philosophie. I. Formalphilos. oder Logik. Benziger, Einsiedeln 1920. Str. 508. C. 68 M.

Dr. Alf. Steinmann, Jesus u. die soziale Frage. Schöningh, Paderborn 1920, Str. 267. C. 24 K.

Fr. Veber, Uvod v filozofijo. Lublaň 1921. Str. 352.

S. Zimmermann, Ontološkonoetični problem u evoluciji filozofije. (220. sv. Rad jihoslovanské akademie.) Záhřeb 1920. Kant i neoskolastika. II díly, str. 189 a 216. Záhřeb 1920/1.

Vychovatelský.

Otázka školská se rozviřuje a jistě ještě více rozvíří v nejbližší době, ale postižení bolestně pociťují, že jí není u nás tolik péče věnováno, kolik jí nezbytně potřebuje. Úřední list církevní uveřejní jen někdy nejdůležitější výnosy, Věstník ministerský veliké části kněží ve škole pracujících je nepřístupen, denní listy naše podají jen stručný referát, a přece prospěch věci vyžaduje, aby pracovníci především řádně byli obeznámeni, po př. poučeni; provisoria na př. v osnovách učebných nutno konečně odstraniti, řešiti otázku učebnic atd. Potřebujeme pořádku, potřebujeme pořadatele pořádku.

*

Ministr dr. Šusta vydal nový výnos (Věstník 1921 č. 124), jak urovnávati rozpory mezi školou a občanstvem, týkající se náboženských úkonů a odznaků v obecných školách. Výnosem stanoví se, komu náleží zastupovati mínění občanů, nebylo-li šetřeno místních poměrů. Doposud rozhodovalo se ve sborech v některých případech pod nátlakem vnějška a učitelské sbory to i tak odůvodňovaly, i připomíná se, že se mají říditi vědomím vychovatelské odpovědnosti, pečlivě dbáti místních poměrů a snažiti se, pokud jen možno, o svorné spolupůsobení školy s domem otcovským. Usnesení učitelské konference pak oznámí správce v každém případě do čtyř dnů písemně i s opisem protokolních důvodů místní školní radě; ta do čtyř neděl může podati námitky okresnímu školnímu výboru, který rozhodne o věci, pokud jde o otázku paedagogické účelnosti. Při námitkách nesmí býti usnesení učitelské konference prováděno, nýbrž jest vyčkati, jak povolaný úřad rozhodne. — Stávky školní mají býti stíhány.

Rozhodují tedy místní a okresní školní výbory a v nich — politické programy stran! Na Slovensku výnos neplatí!

*

Na středních školách ve vyšších třídách zavádí se jako samostatný předmět odloučením od dějepisu zeměpis a stanoví proň někde 2, někde 1 hodina týdně. Přibude zase hodin; v reálkách na př. bude v V., VI. i VII. třídě po 34 hod. týdně. Z toho vzniká nová obtíž nepovinnému nábož. vyučování.

*

Professoři středních škol na schůzi konané 4. září v Praze, na níž zdůrazněny měly býti především stavovské požadavky, najednou žádali též sestátnění veškerého školství, odstranění náboženství, takovou odluku církve od státu, jež by církvím vzala jakýkoli vliv na školu a její vývoj a ponechávala ho výhradně státu. Protestovali proti předání tří slov. gymnasií katolíkům. Mladoboleslavský

odbor professorského spolku (dle Věstníku č. 19) žádá: Bude-li zrušeno svěcení římsko-katolických svátků, budiž z důvodů paedagogických a hygienických zaveden jeden náhradní prázdný den v měsíci!

*

Katecheta musí v nynějších těžkých dobách zvýšenou měrou hledati styku se žáky a jejich rodiči. Vhodným prostředkem k tomu jsou též vycházky. Dle nové úpravy poskytuje dráha při vycházkách o prázdninách i ve školním roce poloviční slevy ve III. třídě, jede li aspoň 5 žáků a průvodce. Na 10 žákovských lístků je jeden docela zdarma, na každých deset žáků má jeden průvodce nároky na slevu jízdného. Potřebný tiskopis o slevu prodává se za 20 h u osobní pokladny. rt.

*

V novinách jsme četli, že pražský p. starosta se zatoulal mezi pěstitele slušných mravů, napomínaje obecenstvo, aby se ve veřejných místnostech (kavárnách atd.) slušně chovalo.

Tedy ukázka laické, t. j. policejní a státní morálky!

Ne že bychom toho neschvalovali, čím se takto ke společenské slušnosti a zdvořilosti přispívá, ale právě při tomto pražském případě si vzpomínáme na sprostačiny, jichž se tam v Praze s úředních míst dopouštěno, na př. jen potupné pohazování a odvážení křížů ze škol, jež p. starosta jistě mohl zameziti nebo změniti (na př. ponechati jich soukromníkům atd.) A jako při zmínce o vzrostu zločinů v min. čísle napadají nám i zde slova Juvenalova o Gracchi de seditione querentes: špatný příklad úřadův a straníků v nich.

Stranické hulvátství se u nás pěstuje soustavně (bratři sokolíci, „legionáři“ atd.) Pánové se domnívají, že v těch případech je to stavovská nebo vlastenecká statečnost jen proti jistým protivníkům, která jinak se neprojeví. Ale to jest veliký omyl, jehož nelze prominouti aspoň ex offo vychovatelům, t. j. učitelům, kteří při takových příležitostech bývají nejzuřivějšími vůdci.

Nemylte se, pánové! Řáděním takovým se vychovávají povahy, uličnictvím se uličníci stávají, kteří pak už nebudou rozeznávati mezi klerikály a pokrokáři, ale budou uličníky a nekáranci vždy a všude, brzy snad i vůči vám samým, jiš je tomu učite, přičiňujíce se takto, aby příslovné české hulvátství se stalo symptomem národu vámi vychovávaného.

Onehdy při návštěvách, jež p. praesident republiky přijímal v Brně, pokřikováno z čekající společnosti na Brněnského p. biskupa a s ním jdoucího hodnostáře, ze studií známého p. praesidentova, nadávkami, jež otisknouti se ostýcháme. Ejhle česká, vlastenecky nadšená společnost!

Hospodářsko-sociální.

Berní břemena, která se v čs státě teprve teď začínají tíživěji pocitovati (pravím: začínají!), dosahují-li nepoměrné výše, stávají se hospodářskému životu nebezpečnými. Místo co by státu pomáhaly a podnikavost povzbuzovaly, mohou výrobní třídy sváděti ke zmenšené činnosti aneb k odpírání daní. Obojí není u nás vyloučeno. Myšlenka: „mám se dřít na daně!“ odrazí časem od práce i sebe pevnějšího vlastence, zvláště vidí-li, jak se s těmi penězi nakládá. V novinách o tomto proskakují jen tu a tam nějaké podrobnosti, a již těch je dost. Kdyby se před obecenstvem rozestřel celkový obraz státního hospodaření, zhrozilo by se. Proto se raději nerozestírá, a jistě jest i mezi poslanci málo těch, již mají nějaké ponětí o něm. Zvyklit si oni na veliké číslice a šmahem je v rozpočtu — bez toho kusém — schvalovali.

Zajímavo jest, že v městech se vzmáhá tolik obchodů, nepoměrně mnoho naproti dílnám. Nejen invalidi práce neschopní (ač ne vždycky!), ale i všeho druhu a všech stupňů „legionáři“ se zařizují na obchodování místo výroby. I obchodníci ovšem jsou stiženi vysokými daněmi. Má-li pak nad to tolik „lehkoživů“ se udržeti, jest přirozeno, že ceny zboží neklesnou. A jelikož koupěschopnost obecenstva má také své meze, přinutí stoupající drahota mnohé v nákupech se omezovati, čímž ovšem zase utrpí odbyt a pak také výrobnost.

Na jiné straně drahota vede k vymáhání vyšších příjmů, kde to možno, tedy ke zvyšování mezd. I toto má ovšem své meze a vede buďto k novému zdražování výrobků aneb k omezování, po případě k zastavování práce, nelze li očekávati odbytu.

Ze všech těchto (kromě politických) příčin nastala u nás povážlivá krise vývozní. Valuta naše naproti okolním pro domácí ještě dosti příznivá umožňovala by nám sice u sousedů poměrně lacino nakupovati, kdybychom tolik nevězeli v dluzích, do nichž bychom koupěmi tím hlouběji zabřídali, ale znemožňuje jim kupovati od nás, jelikož jak naše peníze tak také výrobní náklady naše jsou jim příliš drahé. A že přes to naše peníze u nás velké ceny nemají, ví každý, kdo kupuje.

Obtíže ty jsou arci v celé Evropě, pokud válkou postižena, ba i v některých zemích neutrálních. Ale to je slabou útěchou, jako také to, že zdanění u nás nedosahuje výše francouzské neb anglické (ačkoliv co do anglického jiní znalci to popírají). Neníť ani tam všechno v nejlepším pořádku, jak časté stávky a nepokoje prozrazují, a i tam hledí mocnější třídy břemena převalovati na jiné.

*

Škodolibě zaznamenávají se zprávy o poválečných dávkách Německa Dohodě, jež ani pro nezúčastněné nejsou nezajímavy. Podle londýnské úmluvy má Německo m. j. spláceti a zatím také zú-

rokovati 50 milliard zlatých marek, tedy desetkrát tolik, kolik uložilo Francii r. 1871; celkem asi 3 milliardy M. Dvě milliardy mají býti placený ročně a kromě toho 25—26% z ceny zboží Německem vyváženého. Touto druhou podmínkou má zajištěna býti nejen válečná náhrada, ale také domácí obchod proti záplavě německého zboží, laciněji a aspoň stejně dobře vyráběného.

K této spekulaci jízlivě podotýká jeden znalec v pražských německých novinách: „Němci dělavše dva roky hlouposti, teď přišli na to, jakou úlohu v mírové komedii jim čert přidělil, a hrají ji znamenitě.“ Vyvážejí všechno, čeho krátkozrací Francouzi po nich žádají, marku tím ničí, říši vedou k bankrotu a znemožní placení žádaných milliard. Vyrábějíce za lacinou marku a z lacinějšího materiálu ničí zároveň soutěž Dohody i neutrálů, tak že obojím je z toho úzko.

Jak daleko se ona předpověď vyplní, nesnadno říci. Nemožno to není, a že by německý bankrot nezůstal ani peněžitě ani politicky omezen na Německo, rozumí se samo sebou. Revoluce německé pak by ani po zuby ozbrojená Francie nezdolala; Anglie i Amerika to ví, a proto hledá dorozumění.

Úřední pražské zprávy o našem zahraničním obchodu zaznamenaly, že nejčilejší je s Německem, ano že právě Německo nás nejvíc úvěrem podporuje. Kdo uváží zmíněné okolnosti výroby v Německu a podívá se také na mapu, pochopí to. Poplašné výkřiky v našich novinách, že cizina, i německá, se zmocňuje našeho průmyslu, věci nezmění. Tato diplomacie jest ještě tajnější než politická.

*

O petrolejní monopol u nás ucházi se známá Standard Oil Co a také svaz neodvislých raffinád amerických. Naše zřídla petroleje na Slovensku nejsou dosud jak náleží vybudována, ale slibují prý vydatné výtěžky. Sousední, polská společnost Galicia, podepřená též francouzskými penězi, o ně dříve také vyjednávala. Jde tu však zároveň o větší zahraniční výpůjčku, a ta ze známých příčin naráží na obtíže všude.

Naše raffinerie ne bez důvodu sledují s obavami toto vyjednávání, neboť hraje se o ně.

*

Veletrhy přicházející podle lipského vzoru do módy místo výstav, jsou pro mezinárodní obchod ovšem důležity, ale letos byly u nás snad ještě předčasny. „Charakter“ jejich, židovský totiž, jim sice přece vše politické nepřátelství, ve kterém se všemi sousedy žijeme, pojišťuje jakousi mezinárodnost, ale přece jen omezenou.

Pražský byl jaksi repraesentační pro stát a jeho hlavní město, i nutno jej tak přijmouti, jak byl. Bratislavský „orientální“ se naprosto nevydařil; škoda nákladů na něj! Výčitky, že cizinci ani nevěděli, kde ta Bratislava je, míří ovšem na jinou adressu, ale že bylo ukvapené nyní tam něco takového pořádati, uznává kde kdo, leda snad ti ne, kterým to jinak vyneslo.

Co Rakušané vyčítají svému veletrhu vídenskému, platí asi též o našich. Obecenstvo neznajíc jejich účelu hrne se tam jako na výstavu, obsadí místo beztoho omezené a znemožňuje klidné vyjednávání obchodní. Mají ť veletrhy býti jen výstavami vzorků pro dodávkové uzávěrky, nikoli prodejnami na drobno, jak si je obecenstvo představuje. Vídeňáci nad to naříkají, že je cizí návštěvníci vyjídali a za svoje peníze lacino vydrancovali, zanechavše jim na památku zvýšené ceny, tedy opak toho, co zamýšleno, zvýšení ceny korunové.

Možná, že v Praze i v Bratislavě bylo m. m. totéž, ale nepíše se o tom.

*

Český dělník nespoří, věda, že i bez práce bude živ, napsal Dr. Kubišta v Čs republ. (o českém živlu na německém průmyslovém severu Moravy) Usuzuje však z toho, ne že by měl býti ke spořivosti donucen neb aspoň vychováván, nýbrž že stát má v tom území zaváděti české podniky, české úřady atd.!

*

České menšiny v severních Čechách si stěžují, že ze sokolských dobývacích zájezdů mívají jen škodu: maří se jimi klidné spolužití vůbec a hospodářská vzájemnost. Podráždění Němci chytnou se pak také hesla „svůj k svému!“, a český živnostník sokolskou parádu odpyká.

*

Začátkem září (3—8) byl v Římě sjezd vlašské katolické mládeže na památku 50letí spolku jejího. Při tom ujednáno mezi přítomnými se 100 hosty z cizích 27 národů, založiti spolek světový se střediskem v Římě.

Kromě náboženského uvědomování ve vzajemnosti má svaz údům býti nápomocen také při stěhování ze země do země, za prácí, studiem atd.

*

V St. Gallen se usnesli protest. křesť. sociálové utvořiti podpůrný fond pro ty, kteří se zdráhají nastoupiti vojenskou službu.

Politický.

Páté čs ministerstvo není docela parlamentní. Jest nachýleno hodně na levo (Beneš volnomyšlenkář, Šrobár atd.) Lidové straně taktně dány odbory, v nichž nelze nic klerikálně pokaziti. Ministr spravedlnosti nemá na justici, od narození slepou, vlivu; aspoň nemá míti. Železnice pak, jiż podruhé svěřené právě panáčkovi, jezdí ve svých kolejích samohybně, dokud lidé nestávknjí. Či snad má v tom pověření býti naznačeno, že lidová strana se svými právy a nároky má býti zasunuta na vedlejší koleje, jako se stává vozům zavazejícím nebo zboží neprotežovanému?

Neparlamentní vláda žila ze všech pěti nejdéle, celý rok. Že jest odstraněna, nestalo se z péče parlamentníkův o pevnou většinu pro blaho státu — vždyť ona vláda by ji také byla snesla — ale z touhy tří stran po moci čili z vůle k moci, jak se psává.

Překvapení, že p. Svehla, nepřevzal předsednictví vlády, kterou sám ukuchtil, stává se menším, když právě slyšíme, že jeho agrární strana se rozdvojila a tedy početně neznamená tolik co dříve. Odtud také ty spěchy s nastolením nové vlády!

Národnostní otázka není ani teď rozřešena. Neníť u všech stran ani ještě dorozumění, jest li čs stát státem národním či národnostním, a proto noviny, většinou řečniště živlů neodpovědných, mají volnou půdu k národnostním štvanicím, s obou stran. Arciť jsou hospodářské otázky zatím nejnaléhavější. Zda-li možno je řešiti bez národnostních, jest otázka, k níž se odpovídá různě. Souvislost obojích je skoro docela stejná, jako bývala v Rakousku, které právě na tuto nemoc pořád zkomíralo.

*

Spor o Burgenland — jméno prý je od toho, že tam mnoho míst na -burg — je tak trochu výsměchem Maďarska trianonské „mírové" smlouvě a Dohodě. Co Korfanty se svými tlupami a s podporou polské vlády zkusil na nepřidělené ještě půdě hornoslezské, to zkoušejí „neodpovědné" tlupy maďarské v Burgenlandu, také s podporou maďarské vlády, jen že zřetelněji než onde projevovanou.

Rakousko se zprvu dalo do branných protiútoků aspoň četnictvem, pak ale toho nechalo. Zcela rozumně, neboť když Dohoda dělala mír a země rozdělovala, má také povinnost se postarati, aby mír byl. Nabylo by sice Burgenlandem úrodné půdy, jíž věru nemá nazbyt, ale dát si tam svou jedině spolehlivou obranu vyvražditi na území bez pochyby i dále nepokojném, a znepřáteliti si docela Maďarsko, na něž co do výživy jest odkázáno, to stálo za rozmyšlenou.

Pro nás území to ani spor o ně nemá významu, pokud jsme pod nátlakem Italie byli nuceni upustiti od — nesmyslného ovšem, jelikož i sousedům nesnesitelného požadavku korridoru k Jugoslavii a

k moři. Že naše ministerstvo zahraničí i v tomto případě začalo řinčeti šavlí, možno vysvětliti jen strachem před návratem Karla IV do Maďarska, jenž by snad už ani Francii ani Anglii nebyl tolik proti mysli, soudíc aspoň podle nerozhodného chování jejich v této věci. Rády by už také měly pokoj aspoň tu. Na stráži ovšem stojí Malá dohoda, jejíž všechny státy by měly doma práce víc než dost — kdo stojí o cizí, přichází o své! Ale vysoká politika zahraniční je tak vábná věc, zvlaště když je tak málo kontrollována jako u nás. A pak, strach je zase velká věc! Židovskozednářský tisk div se neupsal, jak se Švycaři hledí Karla zbaviti, a ti najednou mu přiřknou exterritorrialitu, an prý jest a zůstává králem!

Obě říše, Maďarsko i Rakousko, zavroubily u mezinárodní velmoci, že snaží se vymaniti z objetí židovského, v němž na př. my tak blaze spočíváme. Proto se nechávají hospodářsky i politicky na holičkách, arciť ne jen ke své, ale i sousedů škodě. Za to máme my proč vydržovati sobě silnou armádu.

*

Jugoslavie dosud v upevnění součinnosti politických stran nepokročila, jakkoliv úřední listy jistí opak. Jak už poznamenáno, i mohammedáni, již pomohli svými hlasy ústavu schváliti, postupují z části proti ní a proti diktatorství Pašičova.

Není bez významu, že když katolíci lublanští se zdráhali konati slavné bohoslužby 40ho dne po úmrtí krále Petra, zosnovány proti nim demonstrace; místodržitelem slovinským je totiž Hribar, bývalý vyslanec v Praze, ve kteréžto škole se snad doučil, jak s katolíky zacházeti.

Německé listy se Srbům posmívají, že requisity na králův pohřeb si museli vypůjčiti ve Vídni, právě v té proklinané Vídni.

Pohraniční nepokoje, řádění loupeživých tlup atd. není na Balkaně nic nového, a ovšem k uspořádání poměrů nepřispívá, znesnadňujíc ostatní práci vládní, když i Slovinci i Chorvaté potřebují přísného střežení, nehledě k silným živlům revolučním. Nemocí nového krále, o níž jistých zpráv se nedostává, se zmatky jen rozmnožují.

*

Řecko v Malé Asii překvapeno nepříznivým počasím, ale i prudkou útočností nepřítele sice počtem i válečnou technikou slabšího, ale vytrvalejšího než je vojsko řecké. Angory nedostihli i ustupují na území, jež prý dalším postupem chtěli jen zajistiti a jež dále jako dobyté chtějí nadále držeti i podržeti.

Anglie i zde kořistí z cizích bojů. Turci jsou jimi odvraceni od nově nabytých držav anglických, Řekové pak, ač jim Anglie straní, nechají se vyčerpávati, aby jejich velkohellenské sny o byzantské říši polevily.

*

Italie, o jejímž účastenství ve válce se úsudky značně rozcházejí, a která si přece tak značnou kořist z ní odnesla, ačkoliv se při tom zakrvácela, není spokojena s tím, čeho dosáhla, a žárlí na domnělé úspěchy francouzské; podle soudu jiných, zbytečně.

V Malé Asii jest Francie Anglií zatlačována do pozadí, kdežto Italie tam dělá bez války pěkné obchody.

Proti Jugoslavii, jejíž vniterní poměry jsou ještě horší než italské, pracuje v Černé hoře i Albanii. Čím dál tím víc se prozrazuje její dalekosáhlý záměr, přes Balkán sestrojiti si most na další východ, rozšířiti tedy sféru svých zájmů, která, jak kdosi nedávno vtipně pověděl, znamená vlastně jen to, co člověk chce míti. Je to nový „Drang nach Osten", což si přeložíž do vlaštiny, kdo ji lépe zná. —

Teď poutichly, ale nedávno ještě dost se ozývaly hlasy o jednání italské vlády s Vatikánem o úpravu státoprávního poměru. Mimo maličkost, že úřední vyslanci Vatikánu již nepotřebují dvojího pasu, papežského a vládního, nýbrž jen visa na papežský, neslyšeti o změnách nic. Jest přirozeno, že nyní, kdy Vatikán se svými oprávněnými nároky výslovně nevystupuje, nechtěje vládě obtíží přidělávati, vládne mezi stranami jakýsi mír zdvořilosti. Vliv Vatikánu ve světě značně stoupl, takže neradno ho urážeti, vláda Vatikánu a jeho stoupenců potřebuje, nechce-li aby nepokojů bylo ještě více, a konečně — v obojích úřadech jsou lidé osobně si známí, snad i společensky spřátelení, a to ví každý, co takové osobní styky i v politice znamenají. Nad to teď začínají hromadné návštěvy katolíků z celého světa, z nichž Italii a Římu kyne tolik užitku! Otázky zásadní zůstávají přes to nerozřešeny. Představme si jen případ, že by papež a jeho okolí bylo méně vlašské, jak by se pak poměr asi utvářil! —

Pozoruhodno jest odstoupení Janovského arcibiskupa kard. Boggianiho pro neshody o názorech politických, jak je sám vyložil.

Vytýkal kdysi lidové straně, že není konfessijní, náboženskou a že se ani nechce nazývati katolickou, jež by se jako taková řídila vedením biskupů.

Požadavek tento jest ovšem povážlivý, jelikož i různí biskupové mohou v politickonáboženských názorech se rozcházeti, kdežto říšské straně jest postupovati jednotně, třebas ne v rozporu s episkopátem.

Nad to právě naopak papež, když mu předloženy směrnice oné strany, uznal je a ji (ne úředně schválil jako církevní!) pod výminkou, že nebude výslovně konfessijní a nebude se vydávati za jedinou obhájkyni katolických zájmů, jež hájiti jest prý povinností všech katolíků, sdružených třebas i v jiných politických stranách, pokud nejsou zřejmě protikatolické.

Jsou to otázky, které se vynořují vždy a všude při zakládání takové strany; byly o tom spory v německém Centru i mezi katolíky ve Francii, a neškodí si dosah jejich objasniti.

*

pk. — Do zákulisí politického a kulturního života let 70 a 80 tých skýtá pohled několik dopisů, které rajhradskému benediktinu Dru Bedu Dudíkovi poslal Dr. Ant. Mezník, poslanec české pravice na moravském sněmu, říšský poslanec a posléze dvorní rada při správním soudě ve Vídni. Vysvítá z nich, že mnohé české vůdčí osobnosti a korporace obracely se na Dra Dudíka, jehož vliv ve dvorských a vládních kruzích vídenských jako někdejšího průvodce císařova na cestě do Orientu, historiografa řádu německých rytířů, pořadatele světové výstavy a vládního rady byl zřejmý, aby jejich žádosti vyjednával, podporoval a doručoval. Tak mezi jiným předal mu Dr. Mezník i promemoria města Třebíče a obcí západomoravských stran českého vyučovacího jazyka na gymnasiu třebíčském. Proti Dudíkovi česká veřejnost nezhostila se dosud předsudků. Vídenské známosti a obliba u dvora až podnes se mu vyčítají. Pozůstalost Dudíkova vykazuje mnohé, co jistě přispěje k jeho rehabilitaci i ve směru národnostním, jako novější dějezpyt spravedlivěji ocenil jeho zásluhy vědecké.

Zmíněné dopisy Mezníkovy ukazují, že Dudík svých styků s hlavním městem říše nejednou využil k prospěchu české věci. Dnes jako doklad uvádíme list z 28 února 1873. Jde tu o počátky známé příhody Dra J. Skrejšovského, rušnější a zajímavější až ve svém dalším průběhu a konci. Od 15. srpna 1872 do 16. března 1873 byl vládě politicky nepohodlný Skrejšovský ve vyšetřovací vazbě, souzen pod záminkou zadržené prý insertní daně, třebas pak úplně zaplacené a ostatně brzy zrušené. Teprve na kauci 10.000 zl. byl zatím propuštěn. V jeho záležitosti obrací se Mezník z Prahy na B. Dudíka: „In zweiter Linie wollte ich bitten, ob derselbe Inhaftierte [Skrejšovský] jetzt, nachdem die Inseraten-Steuer aufgehoben wurde, somit ein sachlicher Grund vorliegt für dessen Amnestierung, Aussicht hiefür hätte? — Nachdem er bald die Hälfte der Strafzeit abgebüßt, wo jeder Verbrecher Aussicht auf die Nachsicht des Restes hat läge vielleicht mit Rücksicht auf die Aufhebung der Inseraten-Steuer ein Moment für dessen Amnestierung. Freilich sind die jetzigen Minister nicht hold dem Leidenden — doch da es hervorgekommen, daß während seiner Inhaftierung die Opposition ohne sein Zuthun kräftiger geworden, dürfte auch jede Rücksicht entschwunden sein, ihn länger leiden zu lassen. — In dieser Gnadensache wäre es nur zu vielen Freunden sehr erwünscht, das Terrain zu kennen und allenfalls eine Bitte von der Familie vorbringen lassen. — Im Falle eine günstige Gelegenheit sich Euer Hochwürden biethen würde, das Terrain sondieren zu können und zu dessen baldiger Freilassung mitzuwirken, würde der Dank der ganzen Parthei Euer Hochwürden entgegengebracht werden.“ — Na konci dopisu připsáno tužkou: „Ich erwirkte die Freilassung. Dudík.“

*

K naší zprávě v m. čísle o smrti rakouského korunního prince Rudolfa píše nám ze Slovenska p. F. N., že po smrti císaře Františka Josefa I psaly o tom maďarské katolické noviny Alkotmány jinak.

Podle nich jeli 30. ledna 1889 odpoledne Rudolf a Večeřka do Mayerlingu spolu. Kor. princezna Štěpánka, jsouc o tom tajnými strážníky, jichžto služeb používala, uvědoměna, oznámila to poručníku Večeřky i jejíma snoubenci; jeden z nich byl br. Hoyos, ale p. pis. již si nepamatuje, který. Ti také hned se vydali do Mayerlingu, dorazili tam v noci a předstírajíce důležité poselství v zájmu dynastie — právě tehdy byla prý Vídeň proti ní pobouřena — vynutili si na strážném vojáku vstup do ložnice, kde R. a V. spali na dvou postelích, postavených u protilehlých zdí; noční světlo hořelo. Snoubenec vkročiv zastřelil V—u, Rudolf pak zastřelil jej. Poručník vrhl se na R—a a uchopiv láhev od šampaňského s nočního stolka rozbil mu hlavu; sám se později zastřelil.

Alkotmány k této zprávě dodal v redakční listárně, že takto byl o smrti R—ě zpraven Vatikan.

Tolik náš zpravodaj.

Naproti tomu připomínáme, co poznamenal v článku m. uvedeném Frischauer: že právě min. Tisza to byl, jenž na císaři vynutil, aby se pravda o samovraždě R—ě aspoň úředně a diplomaticky nezatajovala.

Zatím tedy zůstává věc nevyjasněnou.

*

Nahoře (str. 417) zmíněný Dr. Gerlich vymezuje v témž uvedeném liberálním orgáně svém demokratii takto: „D. jest provádění oné náboženskomravní zásady, že každý člověk má povinnost od Boha uloženou, přiměřeně ke svým duševným a tělesným silám a vlohám spolupůsobiti o budování a vedení společenského života, a to za tím jediným cílem, aby v tomto společenském životě uskutečňovány byly příkazy mravní.“ (Münch. n. Nachr. 263). Obyčejně takových výměrů neslýchati, zvláště ne na takových místech.

Ročník XXXVIII. Číslo 10.

HLÍDKA.

Soud nad účastníky povstání v Praze r. 1621.

Jan Tenora. (Č. d.)

Ale konečně porady proti mírnějším zdáním skončily tak, že rozhodnuto z politického výpočtu, aby jen několika málo osobám byl prominut trest smrti, ostatní aby byli popraveni, ale způsob popravy aby byl zmírněn. Vedoucí myšlenkou ve Vídni bylo jednak krutě potrestati rebelii minulou, jednak znemožniti rebelii budoucí.[1]) Byla to nelítostná politika zastrašení; na trestu direktorů, kteří v první řadě měli býti potrestáni smrtí, měl býti podán odstrašující příklad. Dne 26. května císař poslal knížeti Liechtenštejnovi své rozhodnutí: rozsudek, tak jak byl sepsán, měl býti odsouzeným veřejně přečten, ale na znamení císařovy milosti a dobroty měly býti některé rozsudky zmírněny; kdežto v Praze bylo vyneseno 18 rozsudků na trest mečem a 3 na oběšení, císař teď potvrdil 12 rozsudků na trest mečem a 3 na oběšení. Vilém z Lobkovic, Pavel z Řčan, Šťastný Václav Pětipeský a Jan Vostrovec neměli býti popraveni, nýbrž ve vězení ponecháni a statky jejich zabrány. Jan Theodor Sixt měl býti až na popraviště doveden, ale potom zase do vězení odveden. Trest Jindřicha Oty z Losu, jejž si zasloužil zvláště pro svou zatvrzelost, měl býti zmírněn potud, aby byl napřed mečem popraven, potom teprve čtvrcen a údy veřejně rozvěšeny. Bohuslavu z Michalovic měla býti napřed pravá ruka uťata, potom měl býti sťat a hlava na věž dána. Václav Budovec, Fridrich z Bílé, Prokop Dvořecký a stařičký Kašpar Kaplíř měli býti mečem sťati a jejich

[1]) Pekař u. m. 93.

hlavy na věž dány. Martinu Frueweinovi měla býti napřed ruka uťata potom měl býti čtvrcen a hlava i údy veřejně rozvěšeny. Janu Jesseniovi měl býti napřed jazyk vyříznut, on pak sťat, čtvrcen a rozvěšen U Jana Šultysa, Maximiliana Hošťálka, Tobiáše Šteffka, Krištofa Kobra a Valentina Kochana mělo zůstati podle rozsudku: měli býti sťati a hlavy jejich na věž dány, Šultysova na Horách kutných, Hošťálkova v Žatci odkudž byli. Šimon Sušický, Jan Kutnauer a Nathanael Vodňanský měl býti podle rozsudku oběšeni. Mikuláši Divišovi měl býti asi dvě hodiny přibit jazyk hřebíkem a pak měl býti v poutech do Rábu dopraven aby tam do smrti zůstal, a s ním měl býti tam Melichar Teiprecht na nějaký čas poslán. Abraham Engel měl zůstati až do dalšího rozhodnut ve vězení.

Vykonání trestu mělo však býti zatím odloženo, až by císaři byly zaslány ostatní rozsudky. K dotazu Liechtenštejnovu, měli-li by k odsouzeným před popravou připuštěni býti kazatelé jejich vyznání, odpověděl císař poukazem na mínění duchovních, jichž se o radu tázal aby se k odsouzeným poslali rozumní katolíci, kteří by jim laskavě řekli, že jest jim umříti, a kteří by jim pohnutlivě připomněli, aby na spásu duší svých pamatovali. Kdyby u některého jen nejmenší náklonnost ke katolickému knězi znamenali, aby ho hned k němu posílali kdyby některý docela žádného si nežádal, ať tak zůstane; kdyby však žádali o nekatolického duchovního, ať se nepřipouští k nim aspoň žádný z Českých bratří nebo z Kalvinců, nýbrž augšburské konfesse, a to jen do vězení, nikoli však aby je doprovázel na popraviště.[1])

Dne 29. května posílal Liechtenštejn dalších dvacet rozsudků, mez nimiž i Joachyma Ondřeje Šlika; zase znělo 12 na smrt mečem a dva oběšením. Sotva že byly odeslány, došel Liechtenštejna přípis císařův ze 26. května, jímž upomínal císař o rozsudek Šlikův, jakož i Dr Leandra Rüppela, Dr. Jiřího Hauenschilda, Dr. Kašpara Luka a jiných předních účastníků povstání, a jímž nařizoval nové vyšetřován Budovce, Frueweina, Šlika, Michalovice, Rüppela, Luka, Jessenia a těch kteří by se ještě dali vypátrati, aby se dověděl zevrubně o všech zlých a škodlivých piklech proti císaři a rakouskému rodu, které se dály již před mnohými roky i za začátku a průběhu povstání v cizích zemích i v dědičných císařových. Příčinou tohoto nového vyšetřování byla akta v Praze nedávno nalezená a císaři poslaná. Jakou důležitost jim přikládal, poznati z toho, že císař chtěl, aby pravda a jistota o stycích

[1]) d'Elvert 68—70.

povstání s druhými zeměmi byla vyzkoumána i s pohrůžkou mučení, nebo dokonce také na mučení a aby všecko co nejlépe, pokud možno, bylo dokázáno na budoucí památku. Zejména chtěl se dověděti o jednání r. 1607—1609 Kristiana z Anhaltu, říšského hraběte Hanavského a Arnošta Mansfelda v Praze o vyjednávání s Francouzi, Hollanďany, Savojskem, Benátkami a jinými zeměmi za císaře Rudolfa a Matyáše, o záležitosti a zámyslech Hockových,[1]) jak, kde, kým a co začali vyjednávati s kurfirstem Falckým a jeho rady, jaké srozumění měli s poddanými císařovými štyrskými, korutanskými a krajinskými za povstání. Výslovně byli uvedeni někteří, jimž měly býti předloženy určité otázky; tak měl býti tázán Rüppel, kam dal soudní přelíčení proti Theobaldu Hockovi, a že u těch akt byl originál listu, který psal Theobald Janu Hockovi a v němž stálo: „pane strýci, nekupujte v Praze nic; než tři roky přejdou, Praha a Vídeň budou obráceny, běda, běda rodu rakouskému, a to musí býti.“ Pavel Fröhlich, jenž byl amanuensis Hockův, měl býti tázán na korrespondenci pána z Rožmberka s Anhaltem, s kurfirstem Falckým, markrabím Krnovským, hrabětem Mořicem Hessenským, Solmsem, palatinem uherským Thurzem, Tschernemblem, Starhenberkem, Karlem Žerotínem a jinými. Městského písaře na Malé straně měli se ptáti, kdo mu pověděl, že prý Karel Žerotín, když den před vyhozením místodržících v Českém brodě krmil, pravil, že druhého dne v Praze zvláštní skutek a pozdvižení (lärmen) se stane. Odbojníci měli býti otázáni, kteří Moravané u jejich porad před vyhozením byli, neboť je prý známo, že Karel Žerotín u nich byl, a co radil, a byl-li s nimi v koleji Karlově. Druhým ještě za vinu se kladly všelijaké přečiny: staršímu Frueweinovi, jak říkal Ponzonovi,[2]) že rozsudek proti Theobaldu Hockovi je nejvýš nespravedlivý, že papeženci dost už tyranství provozovali, a že byl příčinou, že byl Ponzon uvězněn, a že při jeho výslechu nikdo nebyl tak tvrdý a příkrý jako Fruewein; primatoři a rada obou měst že na povstání mají velkou vinu, neboť kdyby se byli k šlechtě nepřipojili, nebyly by věci tak daleko dospěly; prokurator Jezbera že byl také pobuřovatelem: radu Starého města sváděl k odpadu a řečnil při přísahách častěji opakovaných; Jan Matiáš a Hajden že byli od jakživa zlí lidé a budou mnoho věděti o korrespondenci,

[1]) Theobald Hock byl sekretářem p. Petra Voka z Rožmberka. R. 1618 byl s bratrem Anastasiem, jenž byl dvorským lékařem p. Rožmberkovým, uvězněn pro podezření, že zfalšovali závěť p. z Rožmberka.

[2]) Ponzon Fabius, advokát, byl na dvoře Vratislavského biskupa arciknížete Karla agentem jeho s kurií římskou.

zvláště Jan Matiáš, jenž byl vždycky velikým důvěrníkem starého Milnera.[1])

Komisařům, na něž se stále naléhalo, aby jen byly rozsudky vyneseny, ukládal se zase nový úkol zabíhající až do malicherností a zakládaný až i na domněnkách a strachem zveličovaných pověstech. Byla to upřílišená úzkostlivost, která vidí všude jen protivníky a nepřátele a obává se i pouhého stínu, ale byla to i nedůtklivá snaha rychle potrestati každého, kdo se jakkoli naproti postavil.

Liechtenštejn odpovídal císaři 31. května, že Rüppel a Hauenschild byli již vyslýcháni, ale rozsudek nebyl ještě napsán, a že s výslechem Dr. Kašpara Luka schválně se čekalo, až by byli vyslechnuti direktoři a Šlik a někteří jiní, aby dle jejich výpovědí tím lepší informace se nabyla. Oznamoval pak, že přibyli noví vězňové. Z Míšně byli do Prahy přivezeni dva hornolužičtí doktoři Dr. Abraham Kaul a Dr. Ambrož Hadamer, a že o bližší zprávu o nich bylo dopsáno kurfirstu saskému. Rovněž přede dvěma dny bylo několik osob z Lokte, mezi nimi Fridrich Georg, do Prahy dopraveno a ostatní že budou ještě dovezeni. Ale co se týče nového vyšetřování, které měli komisaři zahájiti s osobami císařem označenými, netajil ani mnoho, že je to úkol nemilý a částečně dosti zbytečný; že se sice stane císaři po vůli, ale o srozumění s císařovými poddanými ve Štyrsku, Korutanech a Krajině že by zajisté při vyšetřování započatém v Horních Rakousích nejlepší zprávu dostal.[2])

Zatím císař byl již potvrdil druhou řadu rozsudků poslaných, z nichž některé zmírnil; smrt mečem potvrdil u desíti, smrt oběšením změnil u Kozla ve stětí, u Hozlauera ve vězení. U Šlika,[3]) jenž byl odsouzen, aby se mu pravice uťala a aby byl čtvrcen, změněn rozsudek, aby se mu napřed pravice uťala, a potom aby byl sťat. Diviš Černín[4]) měl býti prostě sťat; rovněž Krištof Harant,[5]) Vilém Konecchlumský.[6])

---

[1]) d'Elvert 67, 68. — [2]) Tamže 71. — [3]) Šlik byl direktorem a náčelníkem luteránských Němců v Čechách, — a byl (zároveň s Budovcem) duševní hlavou Čechů „pod obojí". Po smrti Matyášově netajil se, že korunovaného Ferdinanda II za pána svého neuznají. Opakoval svým saským přátelům: »Chceme konečně pomoci sobě a svým potomkům z rakouského otroctví!« (Pekař 25). — [4]) Diviš Černín byl císařský rada a hejtman hradu pražského; po vybození místodržících slíbil a přisahal stavům věrnost. — [5]) Harant byl presidentem komory české za Fridricha Falckého, žalován byl, že k Vídni s jinými táhl, u ní ležel, a do oken, kde císař byl, stříleti dal. — [6]) Konecchlumský byl obžalován ze srozumění s markrabím Krnovským, že zemi zradil; osmnáctkrát byl v komisích.

Eliáš Rozín starší,[1]) Michal Wittman,[2]) Václav Maštěrovský,[3]) Ondřej Kocour, Šimon Vokáč a Jiří Řečický;[4]) Jindřichu Kozlovi změněno oběšení ve stětí. Oba prokuratoři při soudech hořejších Josef Kubín a Jan Švehla měli býti vymrskáni a ze země na věčnost vypověděni. Wolfgang Hozlauer a Lukáš Karban,[5]) kteří byli původně odsouzeni, aby byli na věčnost vypověděni, měli býti do Rábu posláni a Pavel Prška (Peška, Pečka[6]) a Jan Kamaryt[7]) na rok uvězněni. Kašpar Hozlauer,[8]) Matyáš Borbonius[9]) a Jiří Závěta[10]) měli zůstati ve vězení. Zároveň císař kázal, aby trest byl vykonán hned a bez prodlení, hodně spíše před jeho příchodem, neboť chtěl 5 července vypraviti se do Prahy. Tam mělo se všecko dobře opatřiti, a Liechtenštejn měl požádati Tillyho o jízdné a pěší vojsko, aby bylo zabráněno všemu shluku a bouřím. Pro spásu duší odsouzenců měli schopní katoličtí duchovní včas před popravou s nimi mluviti a se přičiňo-

---

[1]) Rozín byl měštěnín a radní Nového města pražského: nebyl pak popraven, nýbrž uvězněn; propuštěn byl z vězení v srpnu 1622 a měl zustávati doma jako zatčený až do dalšího vyměření. — [2]) Wittman byl radní Nového města pražského a hejtman tělesní stráže. — [3] Maštěrovský byl měštěnín Nového města pražského. — [4]) Kocour, Vokáč, Řečický byli radní Nového města pražského: Vokáč byl také hejtmanem nad posádkou. — [5] Karban byl radním i purkmistrem Nového města, jenž pečeť městskou přitiskl na konfederační listinu; co se jemu a s ním také jiným radním a měšťanům za vinu dávalo, vysvítá z otázek jemu dávaných, poznamenaných u Skály (V, 74—88): byl-li v úřadech za císaře Matyáše; zná-li se, že byl císaři přísahou a povinností zavázán: zná-li se, že proti císaři přetěžce zhřešil, vykonav přísahu jinou a nejsa z první propuštěn; zdali proti zápovědi císařské byl přítomen na schůzi v kolleji Karlově, kde se brala rada o vypovědění jesuitů: kterých komisí se súčastnil. Dotazován byl, proč radil k odzbrojení katolíků, proč hejtmany vojenské proti císaři nařizovati pomáhal, proč konfederaci českou, uherskou a tureckou pečetí městskou pečetil, ačkoli ve všem proti císaři čelila a na vyvrácení domu rakouského se vztahovala: kolikrát pečetil pečetí městskou psaní direktorů, a co v nich a kterým osobám psáváno bylo: proč se přimlouval, aby císař byl zavřen a na místě jeho falckrabě za krále zvolen; proč Fridricha vítal, proč potupně mluvil o císaři Ferdinandovi, kterak by těla mrtvá osob pod obojí ze země vykopávati dal, živých pak ve své zemi dokonce trpěti nechtěl (— těch řeči původem největším že byl starý hrabě z Thurnu vypovídal Karban): proč katolíkům radil, aby přísahu vykonali, s pohrůžkou, že sice v zemi trpěni nebudou, atd. — Do Rábu nebyl potom poslán; z novoměstského vězení byl propuštěn v srpnu 1622: ze všeho závazku byl vyproštěn v červnu 1623. — [6]) Prška (Peška, Pečka) byl depositorem při dskách zemských. — [7]) Kamaryt zemřel 30. prosince 1623 a pochován na hřbitově při kostele sv. Štěpána Velikého. — [8]) Kašpar Hozlauer odsouzen byl původně, aby byl oběšen; z vězení novoměstského propuštěn byl v srpnu 1622. — [9]) Borbonius, doktor lékařství, odsouzen byl soudem k stětí; z vězení novoměstského propuštěn byl na rukojmě v říjnu 1621. — [10]) Závěta byl sekretářem dvorské kanceláře české za Fridricha Falckého: z vězení novoměstského propuštěn byl v srpnu 1622.

vati, aby je k náboženství katolickému přivedli, a aby zločinu svého litovali.

Odboj proti císaři byl však zasáhl celou zemi, a zejména v městech zapustil kořeny. A císař městům těžko vážil, že podporou šlechty přispěla k rozmachu povstání; proto měla býti potrestána také města, která se přidala k povstání. Zase mělo tak býti podle příkladu dřívějšího. Jako dovolávali se císařští komisaři soudu proti vzbouřencům za císaře Ferdinanda I, tak opět Ferdinand II následovati chtěl špatný příklad onoho svého předchůdce, který města trestal. Proto chtěl, aby Liechtenštejn a druzí komisaři uradíce se předvolali napřed Pražany a pak i jiná města a obce, a aby nalezli, že propadly svými privileji a svobodami a ztratily podací právo.[1]) Všecka aristokratická nechuť a nedůvěra tehdejší doby k stavu městskému jevila se i zamýšlenými opatřeními a trestem císařovým; jakoby v městech viděla živel a hrozbu demokracie, po případě lidové oposice, protestu, revolty.[2])

Ale stále stupňované rozkazy císařovy potkávaly se u komisařů s netajenou nechutí; neschvalovali tvrdé přísnosti, nových výslechův a ustavičného trestání. Když 12. června Liechtenštejn císaři oznamoval, že 21. červen jest určen za den vykonání trestu, a posílal ještě některé rozsudky, předložil zároveň zdání soudu směřující proti některým rozhodnutím císařovým. Komisaři, kteří musili souditi obviněné, po jejich odsouzení projevovali soucit k nim a porozumění pro jejich poslední přání. Přimlouvali se, aby dopřáno bylo jim na poslední jejich cestě, aby je doprovázel luteránský duchovní, dovolávajíce se toho, že augšburská konfesse je v zemi dovolena, a že posud každému odsouzenci toho přáno bylo; kdyby toho nebylo u processu, jenž roznesl se skoro do celého světa, jaké nesrovnalé myšlenky a zlé pomluvy by povstaly, jaké nesnáze zvláště za schůze kurfirstů v Řezně! Také že jesuité, s nimiž se o tom rady braly, dali své dobré zdání, aby se to odsouzencům dovolilo.

Rovněž nesouhlasili s postupem proti městům, aspoň té chvíle; dovozovali, že není to včasné a je to nebezpečno z důvodů náboženských i politických; zvláště kdyby se městům vzala kostelní podací, hned by se mluvilo o náboženství, a protivníci císařovi pod záminkou náboženského útlaku by se proti císaři stavěli a zdvihali, vždyť země je posud ve zmatcích a není bezpečně scelena, Mansfeld se ještě vždycky posiluje, markrabě Krnovský je ještě ve Slezsku a má silné srozumění

---

[1]) d'Elvert 72—73. — [2]) Pekař 60.

s Bethlenem Gaborem, také ve Slezsku by proto zajisté nastaly obavy. Neběží tu o hrdla, a proto mohla by se města bez hluku a soudu trestati, až by předkládala na potvrzení své privileje.[1] (P. d.)

[1]) Jak stranicky a štvavě se zneužívá potvrzení rozsudkův a jak se bez rozpaků falešných údajů přidává i se zvláštní protikatolickou příchutí spojitost upravuje, vysvitne ze srovnání některých spisovatelů. Historie o těžkých protivenstvích církve české dí: „Praveno bylo od hodnověrných lidí, že mysle o tom císař nespal celou noc a povolav k sobě ráno zpovědníka svého, patera Lamrmanna, řekl: ‚Pod svědomím tě zavazuji, abys mi pravdu pověděl, mohu-li já ty odsouzené s dobrým svědomím životem darovati?‘ Na to zpovědník že odpověděl: ‚Oboje v tvé císařské moci jest.‘ Císař tedy že vzav péro, některým na životě, některým na cti milost učinil.“ (Kap. LXI.) Ale Pelcl (Geschichte der Böhmen) už vypravuje: Císař nemohl se dlouho odhodlati, aby podepsal krvavé rozsudky. Ba uminil si, že žádného z nešťastných povstalců nedá popraviti; chtěl jim velkomyslně všecku vinu odpustiti. Než pánové, kteří byli z okna vyhozeni, pořád do něho mluvili, že je musí na příklad jiným na hrdle potrestati. Císař nedal by se ke krvavé výpovědi ještě svésti, kdyby ho jeho zpovědník jesuita Lamormain ještě více k tomu nepobídl a neujišťoval, že beze všech rozpaků může rozsudek dáti vykonati (Peschek: Geschichte der Gegenreformation in Böhmen I 419). — Denis (Čechy po Bílé hoře v Matici lidu 1911, str. 25) praví: „Kardinál Ditrichštein a P. Dominicus a Sancta Maria snažně prosili císaře, aby se nelekal poprav potřebných. Ferdinand po noci plné úzkosti napsal svou závěť, jež všecka překypovala mystickou zbožností, potom podepsal rozsudek smrti nad dvaceti sedmi odsouzenci; pak se vydal do Mariazellu, aby obětoval zázračné Panně Marii zlatou korunu v ceně desíti tisíc zlatých.“ Ale v poznámce k tomu přece praví: „Jaká byla za těchto okolností úloha zpovědníkova? Podle Pelcla byl by měl vliv rozhodný. Ale zdá mi se ovšem, že se vypravování Pelclovo zakládá na svědectví Historie o těžkých protivenstvích, které v skutečnosti má zcela jiný smysl . . . Mimo to třeba připomenout, že Lamormain se stal zpovědníkem císařovým teprve r. 1624 po smrti Becanově. – Gindely praví, že některé známky a slib pouti do Mariazellu tehdáž učiněný zdají se prokazovat působení zpovědníkovo (IV. str. 64.) Becanus nebyl krvežíznivec a jesuité si nelibovali v popravách theatrálních“ (Matice lidu 1911, str. 98). Než Gindely píše jen: »Jak vážného smýšlení byl té doby (císař), vysvítá z té okolnosti, že se odhodlal k učinění poslední vůle, již dne 10. května podepsal a od některých osob, k nimž choval největší důvěru, též podepsati dal . . . Zdá se, že Ferdinand měl před sepsáním své poslední vůle vážné porady se svým zpovědníkem a že se s ním radil i o potvrzení rozsudků pražských; aspoň se zdá tomu nasvědčovati předsevzetí, jež o několik neděl později v skutek uvedl — totiž pouť do Maria-Zell“ (Dějiny českého povstání, české vydání, IV. 53). — Za to Stloukal (Bílá hora a staroměstské náměstí, 37): „Ferdinanda, člověka omezeného a cele ovládaného rádci, jako většina Habsburků, připravili zpovědníci [!] k potvrzení katanského rozsudku. I kardinál Ditrichštejn prosil císaře zároveň s Dominikem a Jesu Maria, aby se nelekal poprav. Po podepsání rozsudku odebral se Ferdinand do Mariazellu a obětoval Panně Marii zlatou korunu . . . ! !“

Tu es Petrus.

Apologeticko-exegetická studie o Mt 16, 17—19.

Dr. Tomáš Hudec. (O.)

IV.

Dospíváme ke třetí kategorii rationalistických výkladů Mt 16, 17—19. Exegeté, kteří sem patří, uznávají, že celé ono místo náleží k původnímu textu prvního evangelia a většinou rozumějí mu v témže smyslu jako exegeté katoličtí. S těmito však rozcházejí se zásadně v tom, že nevidí v Mt 16, 17—19 authentický výrok Kristův, nýbrž logion, které vzniklo teprve později v prvotní církvi, které bylo Kristu pouze ex post připisováno a jako jeho výrok do prvního evangelia převzato. Jsou tedy ony tři verše pouze odleskem a projevem názorů, které v prvotní církvi byly rozšířeny.

Co však zavdalo podnět k vytvoření onoho logia, jaký jest jeho účel a čeho je výrazem, o tom se dotyční exegeté — jak obyčejně — rozcházejí. Spitta (Streitfragen, Tübing. 1907 p. 122) míní, že ono logion je pouze rozšířená a vyzdobená zpráva o prvním setkání Petrově s Ježíšem nebo o povolání Petrově. — Joh. Weiss vidí zase v oněch verších pokus předem seslabit a zmírnit zprávu o trojím zapření Petrově, po případě také ohlas zprávy, že se Kristus po zmrtvýchvstání nejprve zjevil Petrovi. Nejnověji Bultmann (Zeitschrift für NT. Wissenschaft 1920 str. 169) vyslovuje mínění, že Ježíš sám se za Mesiáše ani nepovažoval ani nevydával, a že to byl Petr, který v prvotní církvi první zavdal podnět k tomu, že církev počala na Ježíše pohlížet jako na zaslíbeného Mesiáše. Tento historický původ víry v mesianitu Ješíšovu vyvolal vytvoření logia o vyznání Petrově a zaslíbení Kristově! Zároveň v zaslíbení onom prý se jeví jak obrovský význam osoby Petrovy pro křesťanskou obec jerusalemskou, tak také sebevědomí této obce proti nepřátelskému židovstvu.

U řečených kritiků ocítáme se v oblasti vyšší kritiky, která má jen pohrdání pro důkazy z historie, tradice a filologie a která se řídí pouze svým vlastním, neomylným kritickým citem! Kam onen kritický cit může své stoupence zavésti, to ukazují názorně naznačené theorie. Takovou methodou možno vše dokázat a také vše popřít. Ale takovou methodou opouštíme též pole kritické vědy a zaměňujeme ji za kritickou fantasii!

Je skutečně pravda a lze dokázat, že prvotní církev jednala s ta-

kovou libovůlí a že projevy svých názorů neb výroky svých členů beze všeho vydávala za authentická slova Kristova? Kritici oni to považují za samozřejmou věc, které netřeba dokazovati, my však si dovolujeme co nejrozhodněji to popírat! Byla tu přece celá řada osobních svědků učení Kristova, kteří svého Mistra doprovázeli a poslouchali; výroky Kristovy udržovaly se jako posvátné dědictví ústním podáním a stále se opakovaly věřícím při katechesích, kázaních, bohoslužbě: apoštolé i věřící nebyli by strpěli, aby najednou po desítiletích nějaký nový a dosud neznámý výrok byl vydáván za původní slova Kristova!

A dále, nejen z Matouše, nýbrž i z ostatních evangelistů je vidno, že Ježíš změnil jméno Šimonovo v Petr. Jistě tak neučinil bez příčiny, ale změna jména měla svůj určitý význam. Důvodem změny sotva byla Petrova povaha, neboť alespoň za veřejné činnosti Kristovy byl Petr povahy prudké a vznětlivé, brzy hořel nadšením pro Pána, brzy zase byl obětí pochybností, takže Pán sám uznal za nutno modliti se za Petra, aby jeho víra nepoklesla. (Lk 22, 23.) Skalopevnou povahou Petr od počátku nebyl, v takovou jej teprve pozvolna vychoval Pán. Měl tedy Ježíš jistě jiný důvod, že hned na počátku nazval jej skalou — Petrem! A důvod ten právě nám udává Matouš, když uvádí Kristova slova, že Petr má se státi skalou, na které vzdělá Kristus církev svou. Změna Petrova jména ukazuje, že Kristus měl hned od počátku na zřeteli vysoký úkol, k němuž byl Petr povolán. Jinak je nesnadno změnu onu vysvětlit.

Že by těmi slovy, jež čteme u Mt 16, 17—19, byla chtěla prvotní církev jerusalemská vyjadřit význam, jaký pro ni měla osoba a činnost Petrova, není pravděpodobno. Pro křesťany jerusalemské měl mnohem větší význam J a k u b, bratr Páně a první biskup jerusalemský, který již ve Skutcích Apoštolských (15 13; 21, 18) jako první osoba vystupuje a kterého sv. Pavel jmenuje mezi sloupy církve na prvním místě před samým Petrem (Gal 2, 8). Kdyby ono logion bylo tehdy a tak vzniklo, jak Bultmann se domnívá, tu by církev jerusalemská byla nazvala skalou nikoli Petra, ale Jakuba!

Slova Kristova, jež pronesl k Petrovi, zní tak velebně, září z nich taková nadzemská síla a autorita, že je mohla pronésti pouze ona osobnost, která v sobě onu autoritu a sílu v nejvyšší míře soustřeďovala, a tou byl — sám Boží Syn! Považovati Mt 16, 17—19 za výtvor a za duševní plod nějakého neznámého židokřesťana, který žil okolo r. 60 v Jerusalemě, to svědčí o nedostatku citu a pochopení pro božskou osobu Ježíšovu. Tak dovedl a mohl mluviti jediný Ježíš a nikdo jiný!

V.

Orthodoxní protestanté uznávají sice, že Mt 16, 17—19 je původním výrokem Kristovým, ale poněvadž a priori popírají papežský primát, tu snaží se smysl Kristových slov nějakým jiným způsobem vyložit než činí církev katolická.

Největší kamen úrazu tvoří pro protestantskou exegesi slova ‚a na této skále vzdělám církev svou — καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν.' — Kristus užívá zde téhož obrazu, který se vyskytuje i v Horském kázaní (Mt 7 24), kde přirovnává se člověk plnící slova Kristova muži, jenž postavil svůj dům na skálu. Církev jako na jiných místech Nového zákona srovnává se tu s budovou nebo chrámem (1 Petr 2, 5). Kristus jako ‚moudrý stavitel' (1 Kor 3, 10) chtěl položiti pevný základ k budově Církve, jež má dle jeho vůle trvati až do skonání světa, a tímto základním kamenem čili skalou je Petr. V řeckém textu ve slovech ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ ukazovací zajméno ταύτῃ je s důrazem postaveno před výraz πέτρᾳ, a tím je jasně naznačeno, že skála tvořící základ církve je táž, o které právě byla řeč, t. j. osoba Petrova. Z gramatického kontextu nutně vyplývá, že πέτρα (skála) tvořící základ církve je táž jako právě jmenovaný Πέτρος t. j. apoštol Petr.

Řecký text užívá sice dvojího rodu Πέτρος a πέτρα, než tohoto rozdílu nebylo v aramejském originálu, kde v obou případech stálo totéž slovo kēfā. Totožnost obou výrazů proto v aramejštině mnohem lépe vynikla, kdežto v řeckém překladu je právě oním dvojím různým rodem poněkud zastřena. Dvojího rodu užil řecký překladatel asi proto, aby rozlišil osobní jméno Petrovo Πέτρος od jeho úkolu, že totiž má být skalou-πέτρα tvořící základ Kristovy církve.

Že tento výklad jest jedině přirozený a jedině možný bez násilí textu, uznávají moderní protestantští exegeté. Bernard Weiss (Kommentar zum Matthäus, Göttingen 1898 str. 297) píše: „Den Nachdruck hat ταύτῃ, womit auf den Petrus, sofern er eine solche Felsennatur ist, wie sie dieser Name bezeichnet, hingewiesen wird, weil nur eine solche wie der Fels im Gleichnisse (7, 24) den Bestand des Hauses, die Fortdauer und den Zusammenhalt der neu zu gründenden Gemeinde sichern konnte."

Klostermann-Greßmann (Matthäus, Tübingen 1909 str. 272): „Während sonst Christus selbst als der Eckstein, das Fundament, die Apostel als Säulen erscheinen (1 Petri 2, 4—8; Ef 2, 20; 1 Kor 3, 11; Gal 2, 9), ist hier Petrus, wie sein Name zeigt, der Fels, auf dem die Kirche ruht: nach Matth., weil er soeben den Glauben bekannt hat, der das Zentraldogma des Christentums ist.

Jak vidno, vzdává se nová protestantská exegese, konservativní i liberální, onoho starého a nemožného výkladu, jakoby slova ‚na této skále' se vztahovala na samého Krista, který při jejich proslovení prý ukázal prstem sám na sebe. A vzdává se také druhého nesprávného výkladu, který onou skalou rozuměl buď Petrovo *vyznání* (Keil) nebo jeho *víru* (tak už Luther, Ewald a j.) Přirozená logika kontextu vylučuje obojí tento vztah.

Je sice pravda, že někteří sv. Otcové rozumějí onou skalou ve svých výkladech buď víru Petrovu neb jeho vyznání, kterým onu víru osvědčil. Tak Ambrož, Origenes, Chrysostomus a j. Než neprávem se jich protestanté dovolávají. Oni sv. Otcové při tom neodlučují víry od osoby Petrovy, ale vidí právě v mužné Petrově víře a jejím vyznání formální důvod, proč je Petr skalou a proč je Kristus učinil základem svojí Církve.[1]) Primatu Petrova nejen nepopírají, ale právě ho z jeho víry vyvozují. Na četných místech praví a opakují, že Církev je zbudována na Petru. Vždyť skála, na které Kristus vzdělal Církev, nemohla býti nějaká abstraktní veličina, jako je víra podobná víře Petrově, ale živá a konkretní osoba: a tou byl právě Petr pro svou víru!

Věcně tedy onen výklad sv. Otců není falešný, není však správným formálně, protože v kontextu je přímo a bezprostředně označena jako základ Církve osoba Petrova, nikoliv jeho víra neb jeho vyznání. Protestanté nemohou však na tento výklad sv. Otců poukazovati a odvolávati se na něj proto, protože sv. Otcové rozumějí základem Církve onu *víru, která se ztělesnila a uskutečnila v osobě Petrově*, kdežto protestanté víru od osoby Petrovy odlučují a rozumějí tu *víru vůbec, která se jen podobá, nebo která je stejně silná a pevná jako byla víra Petrova*. To jsou dvě věci úplně různé.

Úkol a postavení Petrovo v Kristově Církvi objasňuje Kristus Pán nejen obrazem základní skály, ale ve verši 19. ještě dvěma jinými obrazy.

Praví tam předně, že dá Petrovi ‚*klíče království nebeského*.' — Království nebeské — βασιλεία τῶν οὐρανῶν — neoznačuje tu říši svatých a vyvolených v nebesích, ale jako na četných místech prvního evangelia Kristovo mesiášské království na zemi, tedy Církev. Ono království nebeské je totožné s církví, o níž byl Kristus právě mluvil. I zde je Církev jakožto království Kristovo srovnána s domem. Než obraz je pozměněn a jiným směrem rozvinut, poněvadž Petr je tu označen nikoliv jako základní skála, ale jako ten, jemuž odevzdal Kristus klíče své Církve. Klíče a jejich odevzdání jsou symbolem, že

[1]) Schanz, Kommentar z. Matthäus. Freiburg i. B. 1879 str. 377.

ten, kdo dostal klíče, dostal také vrchní správu a vládu nad celým domem. (Lk 11, 52; Apok 1, 18; 3, 7; 9, 1; 20, 1; Is 22, 22). Tak i Petr, když dostal od Krista klíče jeho Církve, nestal se pouhým vrátným, který dům otvírá a zavírá, ale stal se vrchním správcem — οἰκονόμος (Lk 12, 42; 1 Kor 4, 1; Tit 1, 7), který dům svou autoritou řídí a spravuje a je zodpověden svému nejvyššímu Pánu — Kristu!

Konečně v třetím obraze prohlašuje Kristus: Cokoliv svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi, a cokoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi. Jak už dříve podotknuto, jsou ony výrazy ‚svazovati a rozvazovati, δεῖν a λύειν' vzaty nanejvýš pravděpodobně z terminologie tehdejších rabbinů. Při výkladu zákona prohlašovali některé věci za povinné a závazné, což sluio ‚svazovati', jiné za nezávazné, to bylo ‚rozvazovati'. Užívání výrazů těchto lze četnými příklady z Talmudu doložiti a není důvodem, abychom původ obou výrazů hledali někde jinde. Byly sice oba výrazy původně terminy školské učenosti, ale při vlivu, jaký měl Zákon a jeho vykladači na lid, je přirozeno, že přešly i do lidové mluvy a že jim bylo obecně rozuměno. Tak znamená ‚svazovati a rozvazovati' totéž jako zákon Kristův autoritativně vykládat a věřící ve svědomí zavazovat, co mají činit a čeho se varovat! Jinými slovy: Kristus udělil Petrovi nejvyšší zákonodárnou a soudní moc v Církvi. Úplně stejnými slovy dává 18, 18 také ostatním apoštolům účast na této moci. V moci této jest obsažena též moc odpouštěti a zadržovati hříchy (Jan 20, 23), avšak na pouhé odpouštění a zadržování hříchů výrazů těch omezovati nelze. ‚Svazovati a rozvazovati' má význam širší. Zákonodárná moc, jíž se Petrovi dostalo, byla mu dána v míře nejširší, jak naznačuje slovo ‚cokoli'. A Petr vykonávaje tuto moc nejedná z autority vlastní, ale z autority boží, protože vše, co zařídí na zemi t. j. v pozemském království Kristově, to bude v nebi Bohem samým schváleno a potvrzeno.

Klíče království nebeského a moc svazovati a rozvazovati značí tedy, že Petr bude míti nejvyšší vládu a autoritu v Kristově Církvi; věcně značí totéž, co byl Kristus před tím právě řekl, že Petr bude základní skalou Církve. Táž myšlenka je vyslovena trojím různým obrazem. O to se tříští všechny pokusy protestantů dáti v. 18 nějaký jiný smysl. Verš 19. usvědčuje takové pokusy z nepravdy. Vždyť klíče království nebeského a moc svazovat a rozvazovat nedal Kristus Petrově víře neb Petrovu vyznání, ale Petrově osobě. Tedy ne víra, ne vyznání Petrovo, ale jeho osoba je základem církve!

———

Z náboženských dějin Horácka.

Podává Augustin Neumann. (Č. d.)

Jinak začala tolerance na Novoměstsku. Dle přípisu vrchnostenského úřadu v Novém městě dostavili se jedné neděle lidé z Vříště a Kuklíku ke kaplanovi v Německém Karlu Pauerovi, vracejíce mu knihy s biskupskou approbací a žádajíce zpět své nekatolické, jim snad odňaté spisy.[1])

Tyto, spíše do rámce episod spadající příběhy, zcela ustupují před věcí povahy zásadní a pro další náboženský život na moravském Horácku rozhodující. Bylo to přihlašování k nové víře. Kdo sobě pročetl předcházející stať o době protireformační, nebude zajisté ani v nejmenším pochybovati, že v nepřístupných a odlehlých osadách horských zachovalo se poměrně dosti nekatolíků. Proto ho zajisté nikterak nepřekvapí, že se přihlásilo u náboženských komisí dosti lidu. Ale tím není řečeno, že všichni z nich byli opravdovými nekatolíky. Všimněme si blíže úředních protokolů a seznáme, že v nejednom případě rozhodovaly pohnutky zcela jiné.

Mnoho působili předně rychtáři. Jejich příklad jako hlavy obce měl rozhodující vliv na ostatní, a mnoho záleželo též na tom, koho bude svou úřední mocí podporovati. Příklad máme na Polomé a Sulkovci. V Polomé byli všichni lidé svoláni a řečeno jim, „by na rozkaz pana krajského hejtmana dali se zapsati a přistoupili k nové víře.“[2]) „Zápis“ provedl Juren a skutečně, dali se všichni zapsati vyjma čtyři: Rychtáře Jančíka a sedláky Ambrože Vondráčka, Koutného a Kováře. Jinak tomu bylo v Sulkovci. Co učinil v Polomé Juren, to chtěli tam provésti Josef Dvořák, Jakub Kozna, Jan Jakub, Jan Břenek a Matěj Kozna. Ale proti nim zakročil rychtář, žádaje na nich, by se vykázali úředním zplnomocněním. Poněvadž ničeho podobného neměli, tedy k přihlašování nedošlo. Nekatolíci pak si ulevovali slovy, ať prý katolíci jen počkají, však prý je brzy poženou a vymýtí.[3])

Z uvedeného případu seznáváme, že prohlášení tolerance císařem Josefem II chápali se nekatoličtí agitátoři, by svou víru prohlásili za jakési státní náboženství a tím sobě získali přívrženců i mezi katolíky.

---

[1]) Selský archiv XI, str. 34, č. 35. Přípis ku krajskému úřadu ze dne 4. pros. 1781. — [2]) R, 11, 92. Nedatované děkanské memorandum. — [3]) Tamže. . . . „ut tantum expectemus, quod brevi nos catholicos pellent et exstirpabunt.“

Takovou momentku nám zaznamenal Ehrenberger,[1]) kterou mu v letech třicátých vypravoval starý pamětník o rychtáři ve vesnici V(ěstíně?). Ten svým spoluosadníkům pravil: „Ano, nová víra, víra císařská! Ovšem, nikdo se k ní nenutí . . . ani já vás nepřemlouvám — držte si s císařem nebo s papežem!" Účinek těchto lišáckých slov pak se dostavil. Pamětník vypravuje dále: „Když se v určitý den u rychtáře sešli, aby jeden každý své usnesení stran víry oznámil: vyznávali všichni, že chtějí držet s císařem."

V jiném případě působil mnoho styk mezi obcemi. Tak o Rovečíně praví zmíněné již děkanské memorandum, že tam sice ještě od Církve neodpadl nikdo, ale styk s Prosetínem, kde kromě varhaníka a několika chudáků odpadli všichni, působí obavy.

Že skutečně působila pověst „císařské víry", tomu nasvědčuje přiznání Marie Kartáčovy z Fryšavy, ve kterém čteme: Odpadla jsem od víry katolické z ohledu na muže a protože to císař pán dovolil.[2])

Tomu též nasvědčuje úřední dobrozdání děkana Záleského z Měřína, který byl členem komise v Jimramově. Nekatolíci prohlašovali, že „nejmilostivější císař nemohl si přáti, aby tolik duší zhynulo, poněvadž tolerančním patentem přece prohlásil jejich sektu za dobrou a spasitelnou, jinak by něco podobného býval nebyl uveřejnil."[3])

Z řeči rychtáře u Ehrenbergera poznáváme i rozhodující vliv poměrů sociálních. Volal totiž: „A je-li vám libo dávat desátky, platit štolu . . . zůstaňte si při starém!"[4]) Lid přistupoval k protestantismu v naději, že bude jím osvobozen od poplatkových břemen.

Nejvíce však působily poměry rodinné. Pod jejich vlivem lidé naprosto katolického přesvědčení, kteří o protestantství neměli ani zdání, odpadali od Církve. Jest opravdu zajímavo stopovati přihlášky odpadlých osob. Tak na panství novoměstském vypověděl jistý Josef Elis: „Poněvadž mě má přízeň nenáviděla, že se nedržím, odstoupil jsem od učení katolickej církve před 12 nedělema a přidržel jsem se helvetského náboženství."[5]) Ještě patrněji se to jeví u manželek. Manželka Jana Augusty z Olešné vypověděla: „Moje rodiče jsou katolíci a já bych až posavad katoličkou zůstala, kdyby mě muž k tomu nenutil,

---

[1]) Červená střecha mezi lesy, str. 40 a 41. — [2]) R, 11, 92. Přihlášena dne 3. pros. 1782. — [3]) R, 11, Erklärungen bis Juni 1782. (Měřín, 29. dubna 1782.) Dokladem toho jest i výrok Lukáše ze Zubří: „Naše nová víra jest jediná samospasitelná, neboť kdyby nebyla dobrá, císař náš by se jí nebyl ujal, ani by nás o ní patentem neuvědomil, ani by nám nedovolil ji přijati." (R, 11, 101, Nové město, 19. ledna 1782) [4]) U. d. 40. — [5]) R, 11, 92. Protokol ze dne 12. září 1782.

kdybych já s ním nedržela, kam bych šla? A proto jsem, jak on, helvetského náboženství — ačkoliv nevím, co to je."[1]) Tuze drasticky to pověděla Kateřina, žena Tomáše Mychka z Křídel: „Kdyby můj muž chtěl bejt Židem, já také budu Židovkou, protož katoličkou býti nechci!"[2])

Příklad naprosté nevědomosti podává Marina Havlišova z Olešné. Pravila: „Musím v tom zůstat skrze svého manžela, já již musím s ním táhnout . . ." Kolik ironie v těchto slovech bylo, to poznáváme z předchozí věty o novém náboženství: „Nevím, co to je."[3]) Z jiného důvodu stala se nekatoličkou jedna stařena z Louky u Olešnice. Měla totiž dvě nemocné dítky, o které se staral její syn. K vůli dětem zůstává nekatoličkou, ale až zemrou, tedy se vrátí zase ku katolictví.[4]) Jest proto zajímavo podati tabulku z pouhého panství novoměstského, podávající počet nevědoucích lidí, co to je protestantismus.

Obec:	Přihlášeno osob:	Z nich nevědělo, co jest nová víra:
Dlouhé	2	2
Fryšava	7	3
Křižánky	2	2
Německé	7	3
Odranec	5	3
Olešná	11	6
Pohledec	1	1
Rokytná	2	2
Zubří	2	1[5])

Jsou to přímo úžasné číslice a nelze při tom nevěnovati trpké vzpomínky na nedbalé katechisování, na které sobě stěžoval Kolenc, jako kaplan v Bystřici nad Pernštýnem. Špatná pastorace a z ní vzniklá náboženská nevědomost lidu zle se mstila při prohlášení tolerančního patentu! S jakou přímo lehkověrností lidé odpadali, tomu nasvědčují paměti novoměstského děkana Pausy. Z Nového města lidé říkali: „Já budu věřit, co pan Procházka" a z panství: „Já budu Brázdové (= víry."[6]) Byla v tom opravdu veliká ironie, uvážíme-li, že Procházka i Brázda se na smrtelné posteli vrátili do katolické Církve!

Nejhorší prostředek při odpadové agitaci bylo vyhrožování násilím. Zmíněný právě děkan zaznamenal o tom: „Počali másti i těch málo pravověřících nedovoleným vyhrožováním, nadávkami a proklínáním, jim lhůty ustanovovati, v nichž, jestliže neposlechnou a k jejich shromáždění se nepřihlásí, je z obcí vyženou." Tento výrok nelze považo-

[1]) Tamže. — [2]) Sel. archiv XI, č. 37. — [3]) R, 11, 92. — [4]) R, 11. Erklärungen bis Juni 1782. Relace děkana Fetterola. (Lomnice, 21. května 1782.) — [5]) Přihlášky z Novoměstska (3. pros. 1782). R 11, 92. — [6]) Sel. archiv XI, č. 39.

vati za žádný klep, neboť pisatel hned na to napsal: „Ohrožení utíkají se tudíž s chvěním a pláčem ke mně."[1]) Pravdu jeho zápisu nám potvrzují úřední akta. Zmínili jsme se již o pohrůžce učiněné katolíkům v Sulkovci. Krajský komisař Mühbeck vyslaný za účelem vyšetřování do Hlubokého hlásil krajskému úřadu o celém příběhu toto: Karel Straka, syn domkaře z Polomé přišel k sulkoveckému pastýři Karlu Cifelovi. Vida v jeho příbytku obrazy svatých, počal vychvalovati svou víru a zlehčovati katolickou s dodatkem, že „jejich víra je dobrá, katolická nestojí za nic, jejich přívrženci budou silnější nežli katolíci a až začnou je honiti, pak rádi budou k nové víře přistupovati." Při výslechu se Straka ke všemu přiznal a litoval svých slov.[2]) Jiný doklad vyhrožování máme z Divišova u Bystřice. Tam v čísle dvanáctém sloužila nějaká Marie, která „před třemi dny chtěla se vrátiti ku katolictví, ale bylo jí to domácím pánem zakázáno s pohrůžkou, že jí nevyplatí peněz za službu,"[3]) jestliže tak učiní. Anna, dcera Václava Klimenta přiznala, že byla vždy od rodičů bita, kdykoliv šla do katolického kostela.[4]) Nedivno proto, když za této prapodivné „tolerance" vyskytla se i osoba tvrdící, že slýchávala mluviti, „že víra katolická pomine . . ."[5])

Kde nepomohly hrozby, tam nastupovalo úsilné přemlouvání. Dle dobrozdání duchovního komisaře, děkana Záleského, „katolíci ve dne v noci jsou nekatolíky obtěžováni, aby buď přišli do jejich shromáždění nebo aspoň aby si doma přečetli knížky jim dané."[6]) S jakým úsilím dálo se přemlouvání, to poznáváme ze stížnosti budínské konsistoře ke guberniu v Brně. Kaplan v Trnavě Štěpán Nagy podal žalobu na Janu Šípovu, která po prohlášení tolerance stala se příslušnicí kalvinské konfesse, vrátila se na Moravu a odtud přemlouvala k odpadu svou dceru. Pro zajímavost uvádíme kus jejího dopisu doslovně: „Ty myslíš, aby(s) ty dítky k papežovu učení přivedla, nebo ty se ho tak držíš jako smola, ale dej pozor aby(s) s ním neпošla, s tím bludem, jak ono již pochází, za malej čas nebude o něm slichy, vidíš!"[7])

---

[1]) Tamže č. 35, str. 34. — [2]) R, 11, 92. Protokol ze dne 12. prosince 1781. „. . . ihre Glaubensgenossen wären stärker als die Katholiken und bis sie werden anfangen die Katholiken zu jagen, werden sie gerne zu ihrem neuen Glauben beitreten. Welches der Carl Straka mit dem Beysatze wahre zu seyn eingestanden, daß ihme leid seye, dieses geredet zu haben." — [3]) R. 11, Erklärungen bis Juni 1782 Relace duch. komisaře, děkana Záleského. (Měřín, 29. dubna 1782.) — [4]) R, 11, 92. (Protokol na Kunštátě dne 15. května 1782) — [5]) R, 11, 92 Tak pravila Marina, dcera Josefa Bednáře z Olešné (3. pros. 1782). — [6]) R, 11, Erklärungen bis Juni 1782. (Měřín, 29. dubna 1782)) — [7]) R, 11, 101. V Novém městě (13 listop. 1785) se přiznala, dopis psal František Waťák, wulgo Sláma z Jimramova, dán na Odranci.

Jiní, zvláště mladí, odpadali z pohodlnosti, jmenovitě aby nemuseli se zpovídati. Dokladů máme dosti. Na Novoměstsku vypověděl 23letý Josef Maršík: „Mně se nelíbí chodit do kostela na mši svatou, k svaté zpovědi.“[1]) Pěkně to řekla 20letá dcera Jana Herzana z Křižánek: „Rodičové moji jsou sice katolíci, mně ale se to nelíbí, protože nechci choditi k svatej zpovědi, jsem helvetského náboženství . . . co to je, to já nevím“[2]) Totéž pravil Jan Budiš z Brašova (36 let): „Mně se nelíbí choditi do kostela, na kázání, na mši sv., k svaté zpovědi, a to je celá příčina, že jsem od víry katolický odpadl.“[3])

V přímém odporu s tím jsou výpovědi z Kunštátska. Tam Anna Pelíškova a Josef Člupek (oba z Louky) prohlásili, že vystupují z Církve, poněvadž katolíci nesvětí neděli. Jedni tedy odpadali, protože by museli jako katolíci do kostela, druzí, poněvadž prý katolíci do kostela nechodí![4])

K poslední skupině pak náleželi katolíci, kteří se bezmyšlenkovitě nechali strhnouti časovým proudem. Typem jejich jest Václav Moučka, mlynář ze Zvole. Ten vypověděl před komisí v klášteře žďárském následovně: „Já jsem byl prve katolikem; že jinší okolo nás od víry katolické odpadají, na podzim jsem odpadl taky.“) Vyznání víry, které před komisí skládal, bylo zcela dle věrouky katolické: „Vyznávám . . . večeři Páně, která jest chléb a pravé tělo a pravá krev Kristova. Dřív, než to přijímám, klaním se tomu, ale tělo Kristovo jest živé.“ Kolik ironie cítíme tedy v jeho slovech: „Jsem helvetského náboženství . . . k sv. zpovědi budu choditi k svému pastorövi.“ Proto také dobře chápeme, co praví o svém novém náboženství: „Nevím, co to je, až přijde náš učitel, však on nás naučí.“[5])

Za takových poměrů nalezla se i hrubá povaha, která na věc víry pohlížela úplně cynicky. Byl to Josef Lukeš z Blažkova, který k sousedům divišovským pravil, že miluje dvě víry a z třetí též si něco vezme. První jest katolická, kterou má rád, poněvadž má hodně svátků, o kterých nemusí nic dělati. Druhá jest evangelická. Ta se mu líbí, poněvadž se v ní nemusí choditi do kostela. Může tedy pěkně doma seděti za kamny. Třetí jest helvetská, která se mu proto zamlouvá, poněvadž dovoluje požívání masitých pokrmů v době postní.[6])

Z uvedených dokladů jsme poznali, jak mnoho lidí odpadlo pod vlivem agitace. Z té příčiny je důležitá nedatovaná děkanská relace

[1]) R, 11. — [2]) Tamže (3. pros. 1782). — [3]) R, 11, 101. (Protokol na klášteře Žďáře, 17. srpna 1782 — [4]) R, 11. (Kunštát, 15. května 1782. — [5]) R, 11, 101. (17. srpna 1782.) — [6]) R, 11, 101. (Protokol odeslaný krajským úřadem gubernio, Brno 4. dubna 1782.)

k Brněnskému biskupovi, která přesně rozlišuje mezi lidmi, kteří prý „chtějí raději muka i smrt podstoupiti . . . nežli by ustoupili od svého úmyslu," a lidi, u kterých rozhodovala „láska k rodičům, bratřím, sestrám, manželům, manželkám, přátelům, svoboda života, dovolení kupovati a prodávati . . . tu a tam obtíže s návštěvou katolických kostelů spojené, zvláště v zimě a konečně i velká neznalost základních pravd náboženských." Relace je tím důležitější, že své vývody doprovází též číslicemi, dle nichž dobrých 50 procent lidí bylo k odpadu svedeno.

Panství:	Z přesvědčení vystoupilo:	Svedeno bylo:
Nové město	955	410
Pernštýn	50	15
Žďár	18	10[1])

Paměti novoměstského děkana Pausy činí za poměry na Novoměstsku, kde nejvíce lidu odpadlo, zodpovědny komise.[2]) Jest možno, že tomu tak bylo na jeho okrese, ale pro jiná panství tak říci nelze. Již dříve jsme podotkli, že velkou vinu měla náboženská nevědomost způsobená nedbalou nebo nedostatečnou duchovní správou, druhým činitelem pak byla přesná organisace odpadlického hnutí. Poznáváme to na činnosti komise jimramovské.

Přihlášky pro panství jimramovské začaly dne 5. března 1782 o půl jedenácté hodině dopoledne. Počátek jejich byl bouřlivý. Nekatolíci se dostavili před komisi se žádostí, by výslechy jednotlivých osob dály se přede všemi nebo aspoň před některými. Tuto žádost šestičlenné deputace odmítl předseda hrabě Althan a teprve, když pohrozil tresty, dostavila se první rodina.[3]) Duchovní komisař, měřínský děkan Záleský, mluvil s každým (dle úředního sdělení barona Zollerna) „ve vší krátkosti a upjatě slovy dobrými, laskavými a přesvědčivými, nikoli však, jak dosazená komise soudila, že hlásící se nekatolíci nebyli vůbec slyšeni a přijati."[4]) Ohledně katolické Církve však vypovídali pouze prvního dne, ale potom již tak neučinil ani jediný a všichni vypovídali totéž.[5]) Althan z toho dovodil, že se mezi sebou domluvili, a také to podrobně doložil.[6]) Aby měli přesné zprávy o jednání před komisí, tedy šel každý po svém výslechu hned k šenkýři, který byl jejich vůdcem. V hospodě byli stále tři nebo čtyři nekatolíci, kteří se dotyčného na

---

[1]) R, 11. — [2]) Sel. archiv XI, č. 39. — [3]) R, 11, Erklärungen bis Juni 1782. (Hr. Althan ke kraj. úřadu (Jimramov 7. března 1782). — [4]) Tamže, Brno 12. března 1782. — [5]) Z toho nejlépe vysvítá, že nelze přesně bráti výtku novoměstského děkana, dle níž komise „zavinily svými otázkami odpad od katolictví." (Sel. archiv XI, č. 39.)
[6]) R, 11. Erklärungen bis Juni 1782. Jimramov, 7. března 1782.

všechno zevrubně dotazovali, načež odtud šli do městečka, kde o tom vyprávěli svým stoupencům. Vždy ale nebyly jejich reprodukce zcela přesné, neboť dle Althana tak činili „částečně s vypuštěním pravdivého.“ Dokládá se při tom vlastní zkušeností. Dověděv se o tom, vytratil se tajně z místnosti a zadními vraty radnice vpadl do šenkovny, kde vyslechnutí právě nekatolíci vyprávěli asi třem nebo čtyřem sektářům o jednání před komisí. Althan je hned rozehnal, odvolávaje se na toleranční patent, který žádných tajných schůzek netrpěl [1])

Vyslýchání nekatolíků vracejících se od komise dělo se k vůli informování těch, kteří u ní dosud nebyli. Žasneme přímo nad tím, jak bylo vše zosnováno za účelem rychlé a přesné informace. Z cizích dědin byli v Jimramově tajně dva až tři sedláci, dojíždějící tam koňmo. Ve dne v noci byli vždy od míle k míli rozestaveni poslové související spolu jako články řetězu.

Když byla věc tak domluvena, pak netřeba se nikterak diviti jejich pohotovosti a smělosti při vyslýchání. Tak na př. když děkan Záleský poučoval Filipa Mašíka, odsekl mu: „Já vašeho poučování nepotřebuji, já zůstanu jednou pro vždy v helvetské víře, kterou jsem ohlásil.“ Asi třinácte d ě t í začalo vypovídati dříve nežli byly tázány, důkaz to, že měly vše naučeno. Proto také zmíněný děkan psal biskupovi Brněnskému[2]), že celé vyslýchání je zhola zbytečno, neboť všechno je smluveno, všichni vypovídají úplně stejně, a je to přímo hrozné, má-li komise od osmi hodin ráno až do osmi hodin večer poslouchati stále táž slova. Je to zbytečno také k vůli tomu, že spíše by učinil z kamene syna Abrahamova nežli z těchto lidí jednoho katolíka.

Po hrubé odpovědi, kterou dal Mašík děkanovi Záleskému, přerušil br. Althan úřední jednání a podal žalobu ke guberniu.[3]) To se obrátilo na krajský úřad se žádostí ohledně počínání komise jimramovské.[4]) Jmenovitě bylo dotazováno, zda-li nebyli tamější poddaní násilím nuceni zůstati při katolictví, načež hejtman baron Zollern odpověděl, že něčeho podobného nikdy nebylo. Děkan mluvil a jednal s nekatolíky vždy dobrotivě a laskavě.[5]) Přes to přese všechno dostala jimramovská komise od gubernia odpověď, která byla vlastně vyslovením nelibosti jí samé, kdežto o nějakém pokárání Mašíka za provedené

1) Tamže. — 2) Tamže. (Relace ze dne 7. března 1782.) Toto únorové »úřadování« trvalo celé tři týdny. Kromě zástupce vlády a církve ještě zasedal v jimramovské komisi vrchní s dvěma písaři. (Tamže, Dle zprávy hr. Belérediho Brno, 22. března 1782.) — 3) Tamže, Dopis Záleského k biskupovi (7. března 1782). — 4) Tamže. Brno 12. března 1782. — 5) Tamže, Odpověděno toho dne.

hrubství nedělo se ani zmínky. Gubernium odpovědělo: Duchovní komisař má jednati s nekatolíky mírně. Nechť jsou tázáni pouze na věci náboženské a nikoliv na tajné pikle. Althanovo šetření v tom směru podniknuté jest pouze povrchní.[1])

I jinde docházelo patrně k nepříjemnostem. Na Novoměstsku došlo ke sporu mezi komisí a dvěma nekatolíky z příčin formálních. Bukáček z Křižánek a Kosek z Fryšavy napsali na cedulku náboženství helvetské místo kalvinské. Když byli odkázáni, tu Bukáček popuzoval proti předsedovi komise lid, Kosek pak nadával na katolíky. Oba byli za to trestáni dvoudenním vězením.[2])

Po skončených přihláškách počalo se s otázkou duchovní správy. Tak baron Zollern hlásil dne 16. února 1782, že ve dnech 15.—18. prosince 1781 přihlásilo se na Jimramovsku ku kalvinství 1195 ze sedmi obcí. Doporučoval pro nekatolíky zařízení dvou kostelů. Z nich jeden měl býti spolu se školou a hřbitovem v Daňkovicích, a sice na vlastní útraty nekatolíků. Druhý pak měl býti v Jimramově, kde by se k tomu mohl hoditi katolický kostelík sv. Matěje spolu s třetím hřbitovem.[3]) Současně se hlásili i nekatolíci na panství kunštátském. Každý usoudí, že bylo zhola nemožno, aby chodili k bohoslužbám až do Nosislavi u Židlochovic, jak se po prohlášení tolerance skutečně stalo. Za tím účelem navázal olešnický Řehoř Jakubec opět styk s maďarským agentem Samuelem Nagym a prešburským advokátem Talfym, kteří mu slíbili obstarati řádného pastora i učitele. Prosetínští pak prosili, by dostali za učitele svého rodáka Václava Dvořáčka, který té doby žil v Lipsku.[4]) Poněvadž věc samo sebou měla trvati delší dobu, tedy se odebrali olešničtí sousedé Jakubec, Čiupek, Pohanka a Michek do Brna, kde žádali za prozatímní úpravu bohoslužeb v tom smyslu, aby nosislavský pastor mohl k nim časem dojížděti, a sice nejdéle na osm dní. To jim gubernium dovolilo výnosem ze dne 11. října 1782, č. 10855.[5]) Hned na samém počátku však se jevily neshody mezi nekatolíky. Tak dle jedněch mohli olešničtí docházeti do Rovečína, majíce doma pouze svou náboženskou školu. Naproti tomu nekatolíci z Olešnice žádali pastora k sobě. U nich ať jest fara, Rovečín a Prosetín mohou býti filiálkami.[6]) Místo pro kostel označili na bývalém staveništi sboru na Mo-

---

[1]) Tamže, 13. března 1782. Althanovi totiž připadaly selské hlídky po kraji rozestavené jako předzvěst spiknutí. — [2]) R, 11, 101. — [3]) R, 11, Erklärungen bis Juni 1782. — [4]) R, 11, 101. Protokol o stavbě kostelů na Kunštátsku (28. prosince 1781) [5]) R, 11. — [6]) R, 11, 101 (28. ledna 1783).

ravské straně. Deputace olešnických[1]) dokazovala oprávněnost svého požadavku na základě příhodného položení městečka.

V této počáteční době, kdy poměry bohoslužebné nebyly nijak upraveny, došlo na několika místech k bouřlivým sporům evangelíků s katolíky. Nekatolíci, nemajíce dosud ani kněze ani místa k bohoslužbě, scházeli se sami na určitých místech, což ale toleranční patent zakazoval. Jinde zase, jak jsme již při Hlubokém a Sulkovci poznali, hleděli se zmocniti katolických kostelů a kaplí, což bylo vládou samotnou důrazně zamítnuto.

Privátní pobožnosti konaly se na Novoměstsku přes zákaz vrchnostenského úřadu a dokonce i došlo k vojenskému zakročení.[2]) Scházeli se v Novém městě u Filipa Kubíka, v Maršovicích u Mikuláše Hamy a v Kuklíku u rolníka Jiřího Bukáčka. Schůzek těch zúčastnil se i olešnický Jakubec, sbíraje na nich peníze.[3]) Náboženská komise v Jimramově zakázala tyto schůzky, neboť toleranční patent jich nedovoloval, a zároveň nařídila vyšetření, za jakým účelem Jakubec konal sbírku [4]) (P. d.)

---

[1]) Tamže (Brno, 12. února 1783). — [2]) R, 11, 101 (Zpráva direktora z Nového města 26. února 1782). — [3]) Tamže (Nové město, téhož data). — [4]) Tamže, Jimramov 5. března 1782.

Posudky.

Otakara Hostinského Esthetika. Napsal Zdeněk Nejedlý. Díl I. Všeobecná esthetika. Nakl. J. Laichter, Praha 1921. Str. 457. C. 52 K. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných, kniha 44. — Nadpisu knihy třeba rozuměti ne tak, že by tu p. N—ý pojednával o esthetice H—ho, nýbrž tak, že „vypracoval v příručku esthetiku H—ho“ (XII), který soustavného spisu o ní nezanechal, t. j. podle spisů a zápisků H—ho a jeho posluchačů sestavil nástupce jeho na pražské universitě tuto knihu o všeobecné esthetice (I. podstata esthetiky, II. nauka o prvcích čili všeobecná esthetika).

Pokud postup tento jest literárně správný a vhodný, nebudiž tu dále rozsuzováno. Úvod poučuje zevrubně o práci H—ho a jeho předlohách k této knize, která ačkoli co do uspořádání a postupu má četné vady — tak ať uvedu jen jeden nápadnější příklad, podle methody empirické mnoho z I. části náleží do II. — ale co do obsahu jest vědecky velmi cenná a poučná.

Hostinský jako esthetik býval sice jmenován až po J. Durdíkovi — nejen časově, ale i hodnotně —, neboť tento imponoval dvěma obsáhlými spisy (Všeob. esthetikou a Poetikou) kromě menších monografií (Kallilogie) a kritických úvah, kdežto H—ý se omezoval na monografie, přicházeje i kritikou uměleckých výtvorů jen v prvé době do styku s obecenstvem. Avšak pojetím úkolův esthetiky a zpracováním předmětu jí vlastních H. nad D. daleko vyniká. Oba sice vyšli z herbartismu, a to ještě jednostranně do esthetiky zavedeného, ale kdežto D. v neživotném, umělecky neplodném formalismu jeho utkvěl, H. se nad něj propracoval k jedině správnému stanovisku, že esthetika podstatně není částí filosofie spekulativní, nýbrž theorií živého umění, tedy theorií nabytou zkušenostmi psychologickými ve vnímání uměleckých výtvorů, a takto sice přímo popisnou, ale i normativní. Proto esthetika jeho mnohem určitěji a rázněji uvádí k porozumění uměleckým výtvorům, k vysvětlení esthetického požitku a k esthetické soudnosti; je to theorie, se kterou milovník uměleckých děl, chce-li jí použít, ví co začít, čehož u idealistických a spekulativních soustav není.

H. jako N. obíral se především esthetikou hudby. a stopy toho v této knize viděti. Rozbory počitků sluchových (str. 161 dd) zabíhají až příliš daleko do psychofysických dohadů, kdežto na př. o řeči a kallologii, průměrnému obecenstvu umění nejbližší, sotva zmínky se dějí; arciť náleží toto do poetiky, ale pak také ony podrobné rozbory měly býti odloženy do esthetiky hudební. I jinak najdou se mezery nebo přesuny a opakování, zaviněná nedostí propracovanou soustavností. Dosti často by stručnější a určitější sloh byl poučnější (na př. str. 375: dokonalost, vztahující se vždy k věci . . . a m. pod.)

O sociologickém a mravním významu umění snad také bude

pojednáno jinde. Zmínka na str. 87 a 375 není ani přesná ani správná; umělecké dílo jakožto výkon člověka vědomý a dobrovolný (actus humanus tomu říká morálka) podroben zákonu mravnímu jako kterýkoliv jiný, nechceme-li umělce rozštěpiti na dva člověky, a právě Lessing (87) s důrazem napsal: Bessern sollen uns alle Gattungen d. P.!

* * *

Jaroslav Hruban, Pout do Ravenny. Zápisy o vzestupu duše. Knihovna Družiny lit. a umělecké, sv. XII. Olomouc 1921. Str. 209. Cena K 15·50. — Z prvního dílu trilogie nemožno ještě usuzovati, jaká bude celková stavba tohoto prvního velikého románu našeho esthetika a básníka, ale přes to lze již rozeznati aspoň směr myšlenkového a mravního vývoje, označený podtitulem: „Zápisy o vzestupu duše." Tento směr u hrdiny románu — professora a vědeckého pracovníka Frant. Vlašína — udává především odvěký, bolestný rozpor duše a těla, jenž vede nejednou k bouřím i porážkám, ale také k úspěchům a vítězstvím.

První bouře studentských let, naznačené více povšechně v jakési málo souvislé retrospektivě počátečních kapitol, překonal hrdina vrozenou cudností a odporem k nízkosti, vzpomínkami na čistou dětskou lásku a konečně novou ušlechtilou láskou, jež se končí velkým manželským a rodinným štěstím. Vlastní boj nastává mu však teprve nyní — trochu neočekávaně pro čtenáře, jenž prožil s ním všechny tyto vřele psané zápisy, líčící hřejivě intimní chvíle manželského života Vlašínova, vyvrcholené zvláště svatební cestou do Francie a Italie a pak něžnou láskou k dítěti: za několik hodin po té, kdy se nejvýš dojemně rozloučil s rodinou, a kdy má před sebou důležitou vědeckou přednášku na filosofickém sjezdě v Heidelbergu, ozve se v něm silné pokušení tělesnosti, jemuž málem podlehl.

Spis. snaží se později vysvětliti tento zjev jako pomstu myšlenkových hříchů z mládí: nebyly sice uskutečněny, ale ukládaly se v srdci jako ztajené síly a podlamovaly pevnost čistoty. Zlo jen zdánlivě zašlo, ale kruh jeho se šířil, poněvadž dosavadní snahy hrdinovy o mravní zdokonalení a všechny dobré úmysly byly zbudovány jen na nejistém podkladě lidské filosofie: ta samaje bezmocna, aby vytvořila mravní lidskou bytost, šťastnou a uklidněnou na své neomylné cestě.

K tomuto poznání dospívá hrdina, když v posledním okamžiku své mravní porážky přemohl pokušení a když pak v konečném snu zazářil mu vznešený, oblažující zjev Kristův: rozhodnut pevné po vykonané zpovědi dáti se touto jedinou cestou, jež bezpečně vede ke klidu a štěstí, volí si jako ohnisko svého obrodu Ravennu, odjíždí do starého města křesťanských mosaik jako učenec za vědeckým účelem, ale zároveň také v blahém opojení a vidění jakéhosi nového života, nových říší lásky, jež tu uskuteční.

Je vždycky přirozeno, že čtenář hledá v básnickém díle, zvláště

také v postavách hrdinů, stopy osobnosti tvůrcovy: spisovatel, jenž není pouhým řemeslníkem, vkládá do každé své postavy část své vlastní bytosti, jí dává žít a rozvíjet se v daných poměrech, ji třeba i kritisuje, s ní i zápasí, a třeba si není na konec ani vědom, co je skutečností a co je jen výsledkem jeho vniterného zápasu. S tohoto stanoviska dlužno, tuším, hleděti i na román Hrubanův, do něhož zasahují i osoby uvedené pravým svým jménem (lit. psycholog a básník Ot. Fischer) a jehož hrdina Fr. Vlašín nese tolik charakteristických vlastností autorových.

Než o tom bude možno hovořiti podrobněji, až dílo bude ukončeno, stejně jako o formě, nezvyklé u románů, a o slohu, kde nadšení cizími mistry (dchovaného básníka zatěžují až příliš často snahy vzdělaného esthetika a psychologa. Již nyní však je zřejmo, že „Pout do Ravenny“ bude ojedinělým, svérázným dílem v naší literatuře.

Jos. Jahoda, Čtyři leta. Obrázky z české vesnice za války. Brno 1921. Str. 184. — Od první své knihy „Přelety“, o níž jsem tu přede třemi roky referoval (Hlídka 1918, 632), vydal spis. rychlým tempem několik sbírek drobných povidek a črt. Všechny mají podobný ráz: spis. kreslí většinou úsečnou formou, ale životně a mohdy dramaticky charakteristické postavy zvláště prostých, horských venkovanů, s porozuměním a láskou vypravuje o jejich velkých i malých starostech a bolestech, vysměje se někdy jejich chybám a pošetilostem nebo si s nimi zafilosofuje o současných poměrech i vážných životních otázkách — někdy vážně, jindy ledabyle nebo i s dávkou cynismu, jak to již dělávali a dělávají naši realisté.

Poslední sbírka jest jednotnější i vážnější dřívějších: v rázovitých obrázcích a črtách snaží se zachytiti utrpení venkovského člověka za války, jak je přivodily nejrozmanitější situace a rozpory zevnější i mravní. Není sentimentálním, ani když si obírá tak otřepané náměty, jako jest na př. smutek rozloučení, bolest opuštěných matek, starostlivost o jejich vzdálené syny a výpravy za nimi, nesnáze se živobytím, odpor proti vojně atd. Nemohl se ovšem nedotknouti i zkázy mravů na venkově, zesurovělosti mládeže, lehkomyslnosti a nevěrnosti žen i rozvratu celých rodin, ale správně nalézá i v této zachmuřené době mezi obyvateli své podkrkonošské vesnice také kladné typy selské vytrvalosti, věrnosti k půdě i lásky k trpícím. Vystupují tu i dva vesničtí hloubavci, jež mučí otázka zla a války. U prvního však náboženskou pochybnost zažene brzy starost o políčko, druhý pak dospívá k názoru, že válka není trestem božím, nýbrž kořenem všeho zla, jež otravuje celý svět, že je nespokojenost v lidském srdci.

Sloh jest podobný Raisovu, Třebízského a pod. Slovník je tu obohacen několika výrazy z obyčejné mluvy. *M.*

Emanuel Masák, Blouznivci. Román. Nákl. Občanské tiskárny v Brně 1921. Str. 398. Cena K 14·—. Úryvky z vesnické rodinné kroniky za poslední války. Hlavní jsou dvě mužské postavy: starosta nadmíru přísně se snažící vyhověti požadavkům úřadů, až na sebe poštve postižené občanstvo, při tom podnikavý, vysoko myslící, až se pod tíží jak převzatých úkolů, tak duševných rozporů shroutí v šílenství — a

bývalý sedlák, studovaný, sňatkem s pochybnou kráskou z města a furiantstvím kleslý, nástrahou její tělesně zmrzačený, vrátivší se jako žebrák z nemocnice a z blázince, žijící ze služby po číslech a pak u starosty a u mlynáře, vůči ženě až na samý skoro konec neamířlivý. Na bývalém jeho statku hospodaří za odvedeného manžela žena, již onomu kdysi namlouvali, po ní však jeho dcera s jejím synem, a on se svou ženou u nich dožívá na výměnku. Děj jím začavší a kolem něho, ač bez jeho přičinění, rozvíjený opět u něho končí.

Prožil a napřemýšlel se po svém neštěstí mnoho. Odhodlal se střádati, aby dětem s jejich pomocí zase koupil otcovský statek, ale vida kolem sebe, i u syna tolik nesprávně dobývaného majetku, rozdal vše, co měl, a hlásal rozdávání; i vidiny o konci světa se ho zmocnily a hleděl je též jiným namluviti. Avšak i co správného krajanům hlasal, vyznívalo u nich na prázdno, jelikož jim to byly jen řeči blázna, podivína, blouznivce. Mysli jinak pro takové horlitele snadno zaujatelné a válkou na to zkypřené tentokrát se nezachytly, zvláště když mluvil jednu dobu pořád o dávání.

Sympathičtější než obě tyto hlavní postavy jsou jiné, na př. rozvážného, dobročinného mlynáře, a zvláště postavy dívčí.

Román, ačkoliv následky války do jeho děje několikerým způsobem zasahují, nehledá působivosti v těchto laciných prostředcích, ale snaží se hlouběji vnikati v názory a počiny jednajících osob, i je zdařilou kresbou ze života venkovského. Do lidových knihoven budiž co nejlépe doporučen.

Louis Dumur, Nach Paris! Přel. Arn. Procházka. Praha 1921. Str. 286. — Spis. vypravuje vzpomínky německého, ve Švycařích internovaného důstojníka z války až do bitvy na Marně, tedy ze začátku, podotknuv hned napřed, že je vypravuje ne věrně, nýbrž „po svém (t. j. francouzském) způsobu.“ Převládá tedy tón posměšný nad způsoby německých vojáků, se zálibou líčeny hnusné výjevy z řádění jejich mezi obyvatelstvem, ke konci pak události bitevní u jednoho oddílu armády Kluckovy. Co do líčení válečných a vojáckých sveřepostí má ovšem nepřítel právo nepříteli je vytknouti, byť i sebe ostřeji. Vzdálený nebo německý čtenář si při tom však pomyslí, že Francouzi, zvláště barevní, by je v Němcích byli prováděli také, kdyby se tam byli — dostali; toť celý rozdíl. — Kdo na těch věcech nemá zájmu, učiní lépe, když knížky čísti nebude.

m. — V „Moderní revue“ její redaktor Arnošt Procházka odůvodňuje dlouhým článkem, proč přeložil tento román. Přiznává, že hlavní příčinou nebyly umělecké hodnoty, ale že mu šlo o obsah látkový. Chtěl prý, aby tento výtvor „zapůsobil do českého svědomí a vědomí a trochu je vyburcoval z jeho indolence a ospalosti, která je zachvátila měrou budící až úzkost.“ Náš lid je prý příliš shovívavý, zapomněli jsme rychle všeho německého násilí na sobě, rychle jsme se dostali do stojatých vod humanitářství, do tuposti socialistické v národních věcech. Proto je nutno ukázati, že Němec všude je dnes vlkodlakem stejně jak byl včera a jako bude zítra . . . „Žižků a Prokopů, ne Chel-

čických a Žerotínů je nám třeba, husitských bojovníků, ne Českých bratrů" — končí spisovatel, kdysi autor básní „Prostibolo duše" a hlasatel hesla „umění pro umění".

Otto Ludwig, Čtveračka. Přel. Jar. Votrubová-Veselá. Praha. Str. 282. — Osiřelá dívka, žijící samostatně z nádeničiny s dítětem kleslé sestry, které zakázala se vrátiti do rodného baráčku, dokud se nepolepší; dívka, ve které chtěl spis. zobraziti zdravou duši v zdravém těle, veselá, krásná, způsobů skoro mužských, nepřístupná však jakékoli špatnosti. Nevědomky cítí zájem pro místního siláka, jenž, jak překl. praví, „uvízl v mladíkovi", t. j. ač jest mistrem v letech už pokročilým, provádí nesmyslné kousky, pitky a rvačky, s chasníky. Když takto jednou chce s nimi také Čtveračce jakousi šelmovinu provésti, vyčiní mu ona, proč se tak zahazuje; on se zastydí a polepší. Nedorozuměním, rozdmychovaným klepnami, se stane, že jej děvče pokládá za svého nepřítele, který jí hrozí zabitím, ano málem by jej byla jednou přivedla k nebezpečnému úrazu. Pak se vše vysvětlí, a oni, dlouho po sobě toužící, dostanou se za sebe. — Román opravdu vzácný, zajímavého děje, jemné povahokresby, přiléhavé satiry, rozkošného humoru. Škoda, že překlad je tak mizerný, na četných místech zhola nesrozumitelný, tak že třeba se namahavě dohadovati, co asi originál chce říci. Ale přes to budiž co nejlépe doporučen právě našemu čtenářstvu, stále otravovanému tuctovými erotikami. „Odpor proti každému na odiv stavěnému citu, vlastní zdravým, silným povahám", zobrazil Ludwig ve Čtveračce znamenitě, třebas i se znatelným idealisováním.

E. Wachek, Cestou do nebe . . . Román Praha 1921. Str. 424. — Dvě děti chudé rodiny pražské, nadějný student a sestra, octly se na prostitučních stezkách; matku vdovu dohnaly tím k samovraždě, syn samovraždou skončí zmařený svůj život. Herečka, v níž prý se mu vyjevila někdejší vidina ženy, přispěla k jeho pádu také, ale povznesla se z kalu, jenž ji odevšad ohrožoval. — Trojdílný román tento jest plný neomalené pornografie, opět a opět do omrzení se vtírající, unavuje expressionickou záplavou slov. Děj místy pravdě nepodoben (výlet herečky se studentem, Řekova cesta za ní do Vídně, postava z obrazu vystupující a j.) — Psáno tu: utvořil pěstě; uštědřené odmítnutí; s ní spadl strach vidouc; míti své tělo jako ciborium jen pro sebe; sbor ptačí připravoval melodickou cupaninu na rány; první továrna (co byla první „továrna"?!) měla pro vývoj lidstva větší význam než objevení Ameriky anebo Ježíšova misse mezi židovskými sektáři — a p. d. nesmysly; zmocnil se jej, dotklo se jej, nevšimnou si jej (štěstí!) atd.

Matilda Serao, Cestičky lásky. Román. Z ital. přel. B. Makešová. Praha 1921. Str. 243. — Příběh z vysoké římské šlechty, jejíž členové nemívají nic na práci než galantní pletky a úvahy o slastech i strastech lásky a manželství. Serao s jinými rozlišuje přesně lásku od manželství. Mladík žije s provdanou a od řádného manžela milovanou kráskou — ženské krásy je v knize až omamně mnoho rozlito — tři roky ve veliké lásce. Pak se rozejdou, ona se kajicně vrátí k muži, on se ožení s někdejší svojí snoubenkou, a oba jsou nešťastni, oba

utekou a náhodou se v Alpách setkají, naplněni prý bezútěšným bolem a hořem. — Kniha plná nezdravého citlivůstkářství a povážlivých zásad mravních.

K. Červinka, Julius Klapzuba, apostata. Praha 1921. Str. 278. — Po bosenské annexi přišlo do jednoho většího města v Čechách několik tureckých vyzvědačů prodávat turecký med, a najednou Klapzuba, listovní u soudu, přestal choditi do kostela, nosil fez a říkal: Allah je Allah atd. Haremu si nezřídil, jak vůbec očekáváno, ale zůstal přese všecko úřední i neúřední zakročování věren své nové „víře“, své ženě, své sklenici i svému úřadu. Ale ačkoliv humoristický román Č—ův podle něho nadepsán a mnoho se jím zabývá, hlavní osobou jest přece přednosta soudu, ješitný a zapomětlivý dobrák, jemuž nejen „víra“ Klapzubova, ale skoro všecky úřední „zástoje“ i osoby dělají mnoho potíží. — Kniha jest plna kousků pro zasmání; chybou její jest, že je tak tlustá, neboť nucena se opakovati a ke konci již trochu unavuje. — V haremové stupnici jest na str. 70 zmýlená, neboť podle str. 40 se prvá manželka jmenuje bujuk hanum a teprve druhá ikindži hanum. Že by městský děkan psal soudu anonymní dopis, jehož rukopis přivolaný znalec, ovšem učitel a potírač „klerikální hydry“ i jiní na prvý pohled poznají, jest pravdě málo podobno. Hlavní námět, přestoupení Klapzubovo, nijak nevysvětleno, leda snad jeho hloupostí. Že kaplan se začátku přehorlivý, chtěje ženu jednoho podúředníka od machometánství odvrátiti, sám i s ní odpadne k bezkonfessí, není dnes nic neobyčejného; jako jinde tak i zde si spis. motivování odpouští a čtenář spisovateli konečně také. Ženské snad s knihou nebudou spokojeny, protože milování v ní skoro není, leda útoky na Klapzubu stran haremu.

Rozhled

náboženský.

Paderbornský dogmatik Bartmann vydává rozvrhy kázání o dogmatech (Dogma u. Kanzel. Paderborn. I. Úvod a nauka o Bohu. 2. vyd. 16 M), jak i ve své dogmatice je začal naznačovati. Promluvy o Kristu, mariologii a milosti budou následovati, tyto dvoje rozvedeny, jelikož jsou pro nedostatek látky nesnadnější.

*

Protest. liberální theolog Eduard Meyer vydává také dílo o začátcích křesťanství, konservativní kritice nepřijatelné. Ale na jednom místě I. svazku má poznámku, jež se zdá pozoruhodnou. Praví: Kdyby v Evangeliích statě o apoštolech byly vsuvkami z pozdějších legend, jistě by mezi apoštoly nebyl jmenován Jidáš. (Theol. u. Gl. 243).

*

Sell more — podvádět ještě víc. V novinách vytahují odpůrci katolictví, zvláště z učitelstva, kdejaký brak námitek již dávno vyvrácených, ale houževnatě opakovaných. Jako obchod má své ležáky (Ladenhüter), tak je má i nevěrecká pavěda; rozdíl jest jen ten, že ono zboží bylo dříve snad dobré a jen přeležením se stalo neprodejným, kdežto zde byl od začátku jen šmejd, ale jdoucí pořád na odbyt. Tak na doklad katolické pověry zas ohřáta v jedněch krajinských novinách protestantským učitelem povídačka (z Draperova spisu), že se na východě ukazuje a prodává mléko P. Marie, ač už kolikrát bylo podáno vysvětlení, že tak se legendárně jmenuje jakýsi běloskvoucí druh pískovce, z něhož lidé vyrábějí a prodávají všelijaké drobotiny, že tu tedy není pražádné jiné pověry, než je na př. v názvu květiny slzičky P. Marie.

Týž pisatel uvádí po známých vzorech také proti zázrakům kousky fakirské. Dovednosti „kouzelníků" nikdo nepopírá; ba Písmo samo vypravuje v dějinách Mojžíšových o podobných kouscích kouzelníkův egyptských (2 Mojž 7, 8), a možno se dosud o podivuhodných kouscích jejich přesvědčiti. Že tím proti skutečným zázrakum není řečeno pranic, ukazuje apologetika v nauce o těchto.

O jednom z takových fakirských kousků, také u nás proti zázrakům uváděném, budiž promluveno zvlášť. V knize lorda Freder. Hamiltona nedávno vyšlé se vypravuje, jak někdejší náčelník kalkutské policie Barnard s jedním úředníkem obcoval produkci takového umělce. Fotografickým přístrojem opatřen vstoupil na nevelký dvůr, naplněný dýmem z neznámých hmotin, doutnajících na dvou pánvích. Umělec se vytasil dlouhým lanem, to se začalo pohybovati a vztyčovati do veliké výše, hošík u fakira stojící se na ně vyšplhal, až ve výši

zmizel, za ním fakir, který se za chvíli vrátil a řekl, že chlapce zabil. Pak stáhl láno a chlapec byl zase tu, živ a zdráv.

Barnard šel pak do temné komory, chtěl opatřiti své snímky a shledal, že ani oba umělci ani lano se z původní polohy své nebylo hnulo. Tedy hallucinace!

V Reichspostě podotýká k tomu Dr. G. H., že tato zpráva vyšla už r. 1890 v Chicago Tribune podepsána jménem S. Ellmore, a odtud se rozšířila po celém světě; jak zmíněno, přibelhal s ní teď i český učitel proti zázrakům.

Co s tím?

Anglický psycholog Hodgson psal redakci Chic. Tribune o udání místa, kde se ten „zázrak“ stal. Pisatel „S. Ellmore“ mu poctivě odpověděl, že si to vymyslil, aby ukázal, že fakirské kousky spočívají na hypnose. Jméno S. Ellmore (sell more = lži ještě víc) si dal, aby pozornému čtenáři naznačil, že jde o mystifikaci.

Příběh bez fotografování se vypravuje ve spise pověstné okkultistky Blavatské Isis Unveiled, tedy v prameni víc než podezřelém. (O Blavatské srv. B. Kyselý, O novější theosofii, Hlídka 1915 seš. 2 d[1]). Blavatská to snad vzala z pověrečného spisu Jana Weiera De praestigiis daemonum z r. 1546 a umístila příběh do Indie.

Přátelé této novinové kachny snad odpovědí: Tedy aspoň křesťanská pověrčivost je tu zřejma.

No ano! Pověrčivých a hloupých lidí bylo, jest i bude vždycky a všude dost, zvláště mimo křesťanství, a těch, již jim věří, ještě víc, zase zvláště mimo křesťanství. Toto pověrčivosti nepěstuje, nýbrž ji odsuzuje a zakazuje. —

Příklad tento se zdá podporovati často vyslovovaný požadavek, aby byla vydána nějaká příručka, v níž by běžné námitky byly podány a vyvráceny. Nepopírám, že by u nás v té věci mohlo býti učiněno víc než dosud. Ale podle známého: Jeden blázen se naptá víc, než deset mudrců může zodpovídati — musela by to býti příručka na vozík, ne do ruky... Veritas una, error multiplex. Jednotlivci není ani fysicky možno v každém případě stopovati původ t. ř. faktických námitek, na př. jako jest ona právě probraná. Dříve měli katolíci v Němcích a tuším i ve Francii takovou ústřední dotazovnu, kde se nepřátelské tiskoviny a jejich údaje sledovaly, po případě pak na pravou míru uváděly; nyní když se „černá internationála“, jak tu po ní už dlouho voláno, začíná určitěji organisovati, snad k tomu dojde zas.

V časopisech by ovšem specialisté (dějepisci, přírodovědci atd.) mohli a měli tuto práci konati pořád a jistě by tím pravdě a dobré věci prokázali veliké služby; ale tato práce nezdá se přinášeti dosti vědeckého lesku, často ani u těch, kterým přichází vhod!

Soustavné spisy apologetické, v nichž se mnohdy marně takové věci hledají, mají především úkol, vyložiti kladnou pravdu a vyvrátiti

[1]) Jelikož theosofie a okkultismus i u nás postupuje, třeba si ho dobře všímati — v každém případě však býti zásadně nedůvěřivým ke všem hokuspokusům, o nichž vypravuje.

obvyklé, vážnější a jaksi zásadní námitky; nesčetné výmysly a předsudky třeba stopovati v tisku občasném. Čeho hlavně potřebí, jest, aby našinci svůj tisk pilněji četli a jmenovitě kladnou část názoru a nauky naší lépe znali: pak by tak snadno o každý nevěrecký nesmysl neklopýtali, a nebylo by třeba tolik málo plodné a konečně málo živné polemiky, jež ovšem podle nepřátelského vkusu nucena sahati k t. ř. šlágrům a v nich se vyčerpávati. —

Pro laickou morálku, abych uvedl jiný příklad, vytasil se kterýsi učitel také tím důvodem, že církev za téměř 2000 let nedovedla polepšiti lidstva tak, aby zamezila války.

Jako ve mnohých jiných výtkách ozývá se tu jistě jakýsi idealismus, jen že idealismus trochu prostořeký a velice laciný. Předně si p. učitel představuje církev a lidstvo jako kantora se žáky jedné třídy, již po několik let učí; zdali pak naučí všechny všemu, čemu je naučiti měl a chtěl? Dále, lidstvo a katolická církev není početně totéž, jak známo. Konečně, vyvolali poslední válku katolíci? Naivní lidé, i s naší strany, ji ovšem přičítají jednotlivým osobám, mezi nimiž jsou také katolické. Ale to jest nazírání zcela nehistorické a nesociologické: byl to výbuch nesčetných podkopů, jmenovitě obchodnických, v kterémž oboru, jak opět známo, katolíci stojí hodně vzadu. O jednotlivých podpalovačích se tu ob čas zmiňujeme. Caillaux na př. vypravoval jednomu jihoamerickému novináři, jak socialista Jaurès r. 1914 hodinu před zavražděním vycházeje z ministerstva zahraničí a spatřiv Izvolského vybuchl: „To je ten dareba (canaille) I. Konečně má svoji válku!“ A ani to nebylo docela správné: bylo těch „kanálií“ hodně víc, katolíků však mezi nimi pramálo.

O výchovných dějinách naší církve psáno zde častěji; něco také v 1. a 2. čísle pražského „Sursum“. Nahoře zmínil jsem se jen o vyučování třídy; zde jde o vychovávání vůle, a to jest o mnoho nesnadnější, aspoň podle našeho názoru, který předpokládá svobodu vůle a naprosto nevěří v neomylnost výchovu, byť byl sebe lepší. Je pěkné, že hlasatelé laické morálky si vytyčují cíle tak vysoké, ale možno je už napřed ujistiti, že se šeredně zklamou a že to bude jenom náboženská naše morálka, která zůstane páteří lidské mravnosti uprostřed neplodných, ba škodlivých pokrokářských experimentů, že bude tak snad i ve prospěch pokrokářů samých, aby se odchovanci jejich na nich nemstili. Stalo se to již v dějinách, a nejednou!

*

V Praze bylo přelíčení proti dvěma komikům pro urážku našeho náboženství. Vedeno ovšem podle dosud platného trestního zákoníku; že náhodou několik dní před tím nastoupil nový ministr spravedlnosti, shledal kterýsi pokrokářský list v přelíčení a výsledku jeho soumrak odtud se na naši justici snášející, ačkoli řeči a chování jednoho z obžalovaných div neučinilo z přelíčení trapnou frašku, a odsouzení (na 8 dní tuhé vazby, ale podmínečně do roka!) bylo tomu přiměřené. (Mimochodem řečeno, možno si podle toho od-

hadnouti ochranu zákona a jak asi bude po rozluce státu od církve.) Komikové přednášeli tyto své „vtipy“ v kabaretě Lucerna několik dní po sobě; byly to vtipy jako: betlemský malér, Duch Svatý do všeho strká prsty, žehnání, litanie s vratkou: tě prosíme, nebav nás! atd. Obecenstvo nadšeně tleskalo. Ovšem, jaký šel, takového potkal.

Nyní vtipkují o processu, a obecenstvo tleská dál.

Prvý „vtip“ čerpán asi ze známých talmudských pomluv o vtělení a narození Páně, šířených v tisku socialistickém. V novinách, i našinských (snad i u soudu?) bláboleno pořád o Neposkvrněném Početí, jehož se to naprosto netýkalo.

Vtipkovati o věcech náboženských jest nejpohodlnější způsob komiky a označuje s dostatek úroveň jak přednášejících tak posloucbajících. Z pravidla se takové výjevy vyskytovaly v putykách, kdy účastníci byli už „pod obraz“. Nyní tedy vtáhla tato „komika“ i do nóbl kabaretu.

Jeden z oněch „umělců“ — i soudce mluvil o umění! — je také „národním mučeníkem“, neboť byl kdysi stíhán pro urážky jednoho nebo dvou rakouských císařů, v kterýchžto vtipech ostatně měl brzy potom nesčetné následovníky i v našinských novinách. Podle svého návrhu, aby otázka „Neposkvrněného Početí“ byla předložena k rozhodnutí universitním fakultám, což odmítnuto, byl by to i mučeník vědecký! —

Minule tu napsáno, že sprosťák bude sprosťákem vždy a všude. —

Associací napadá mi tu, při zmínce o Betlémě, co nedávno prý napsáno v jednom časopise pro mládež: Časem prý se nebude o vánocích slaviti narození Kristovo, nýbrž Velké Srdce pana presidenta M.

*

nn. — Ruská církev ve vyhnanství. Spousty Rusů se utekly na území řecké a částečně i turecké, by tam hledali útulek. Řekové je přijali ochotně. Patriarcha Cařihradský ochotně udělil iurisdikci jejich kněžím, podporoval organisaci duchovní správy pro uprchlíky, ba dokonce přenechal i některé řecké kostely Rusům. Místy jim posluhují řečtí kněží sami, jako na ostrově Halki, kde tak činí sám arcibiskup Seleucký. Když vloni zmocnili se bolševici Sebastopolu a armáda Wrangelova byla rozprášena, tu došlo k organisaci ruské hierarchie v cizině. Sestaveno „nejvyšší ředitelství církevní“ za souhlasu patriarchy oekumenického, moskevského a srbského. Tato korporace založila biskupství všude, kde jsou ruští vystěhovalci a kde se lidé oddělili od carské říše. Založena také diecese pro západní pravoslavné, jíž postaven v čelo biskup Eulogij, který, jak známo, přišel s naší republikou do styku na počátku schismatu. Biskup západních pravoslavných sídlí nyní v Berlíně. Biskupové byli zvoleni kněžstvem i lidem a potvrzeni patriarchou Moskevským. Jmenovací dekret nese místo „Jménem Jeho Veličenstva cara“ nyní slova: „Dle požehnání jeho svatosti patriarchy Moskevského.“ Biskup Sebastopolský Benjamin, který sloužil v armádě Wrangelově jako kurát, vyslovil ke zpravodaji

„Journal des Débats“ naději v lepší budoucnost ruského pravoslaví. Od počátku revoluce se totiž poměry prý velmi změnily. Intelligence si všímá více náboženského života, kněžstvo se nedoplňuje již pouze z rodin chudobných, nýbrž i z nejpřednějších, a na biskupy jsou svěceni mnichové nejvzdělanější.

*

V Italii se mnoho mluví a píše o stigmatech, jichž účastným se stal kapucín „Padre Pio“ v klášteře San Giovanni Rotondo na hoře Gargano (v jižních Apenninách), známé v nábož. podání zjevením sv. Michaela (v 5. nebo 6. stol.) Dr. Kopp v Köln. Volksztg popisuje okrouhlé jizvy na rukou knězových: na dlani jest větši, na druhé straně menší, jakoby skutečně silný hřebík rukou byl pronikl; jizvy vypadají tak jako rány, jež asi dva tři dny na vzduchu se hojí, ačkoli stigmatisace se udála přede dvěma lety.

Zázrak? Suggesce? Hysterie?

Hysterického na knězi není pranic. Oko jest po italsku živé, ohnivé, ale celé chování zcela pravidelné, hovory jako mezi vzdělanci obvyklé, o současných událostech, o zprávách novin atd. Co tedy na př. u Kateřiny Emmerichové nebo Louisy Latourove, dlouho na lože upoutaných a tělesně sesláblých, se za příčinu udává, zde selhává docela. Po horečce, o níž noviny píší, ani stopy, muž docela zdravý, v nejlepším věku. Jen při stigmatisaci klesl bolestí z pěti ran jako mrtvý.

Suggesce? Tímto divotvorným slovem francouzských psychologů minulé doby oháněji se všichni povrchní vykladači mimořádných jevů náboženských. Ale co se tím vysvětluje? Všecko a nic! Suggescí jest konečně všechno naše vzdělávání, všechno naše vědění, všechny naše názory — něco z vnějška, něco z nás. Co je z nás, vyvíjí se podle zákonů psychologických, jichž ovšem ještě málo známe. Ale stačí na všechno vysvětlování příčinnost pouze přirozená? Není nějaká „suggesce“, již přirozeně nikdy nevysvětlíme, náboženské zažitky, jež nejsou „z tohoto světa“? Týž rozum, týž cit jest činný při nich jako při činnosti vědecké neb umělecké. Čím to, že výsledky jsou někdy tak různé, jevy psychologie náboženské tak odchylné a přece stejně pravdivé? Nenáležejí přece jen jinému řádu, nežli jest přirozený?

*

Skladatel Fr. Schubert (1797—1828), jehož díla vyplňují 35 foliových svazků, se zálibou pěstoval skladby marianské. R. 1814, v sedmnáctém roce věku svého složil prvé Salve regina, po němž následovalo jich ještě pět. Kromě toho Stabat mater, Magnificat a j. Jen Ave Maria není od něho žádné; co se tak někdy jmenuje, jest Hymne an die Jungfrau ze Scottovy Jezerní panny. O této skladbě píše r. 1825, kdy napsána, rodičům: „Také se tuze divili mé zbožnosti, kterou jsem v hymně na sv. Pannu projevil, a která, jak se zdá, všechny mysli uchvacuje a ke zbožnosti nalazuje. Myslím, že to tím, že se do zbožnosti nikdy nenutím (forciere) a nikdy takových hymnů nebo modliteb neskládám, leda když jí bezděky jsem překonán; pak ale je to obyčejně také pravá a skutečná zbožnost.“

Vědecký a umělecký.

m. — I nejmladší naše lit. generace již pohlíží střízlivě na Macharovo básnické dílo, zvláště na jeho rozsáhlý cyklus „Svědomím věků“. Význačný její kritik Jos. Knap srovnává v „Brázdě“ (1921, č. 7) poslední knihu Šaldovu — dram. báseň „Zástupové“ — a dva svazky Macharových básní „Rok za století“ a soudí, že Šalda stoupá s neustálým vývojem, kdežto Machar básnicky stárne, protože za cenu dávno stanoveného programu ustrnuje na své minulosti. „Zase máš před sebou jen staré a okoralé drobty, sebrané pod stolem dějin a svázané ve velmi náročný celek. A rozumí se, nezměnila se ani Macharova forma podání. Kde Šalda pružně pohybuje se hned mezi mluvou přísně biblickou a enthusiastickým kázáním a hned zas mezi šťavnatým obrazem lidovým, tam Machar ladí jen jedinou střízlivou strunu... Snad užitečnější bylo by čísti hned sám pramen Macharovy cyklické poesie, samu historii, která nad to není aspoň roztříštěna v nejdrobnější útržky a klepy...“

*

m. — Kritik „Moderní revue“ Jarmil Krecar, pověstný tím, že v hrdé, povýšené nepřístupnosti popravuje nemilosrdně každou knihu, již uzná za hodnu zmínky, rozhovořil se při posudku básní p. Boh. Reynka také o poměru katolicismu k umělecké tvorbě. Nelíbí se mu patrně snahy některých mladých básníků, cizích i našich, kteří v nepřeberných pokladech kat. církve hledají zdroje svého nadšení a hledí s úctou i na její příkazy mravní. Dle p. Krecara ethické evangelium, s nímž vystoupila „nová židovská sekta“, jak prý věcně přesně označili Římané první křesťany, „jest již dávno vyčerpáno co do kladu, jaký přinášelo arijské sensibilitě. Co z něho se přijímalo na více, nesvědčilo již duchovému zdraví a působilo psychickou i mentální degeneraci. [?] Katolicismu, usilujícímu kristusovskou nauku uzpůsobiti tak, aby byla všelidsky přijatelna, podařilo se sice značně ji odžidovštiti, ale jen za cenu, že vypracoval na jejím základě mysticko absurdní [?] soustavu dogmat. Překonal rozkladné a nečisté prvky semitského parijství, rozvedl a umocnil princip v duchový řád, imponující složitou spirituelností západu milujícímu kázeň a ducha, kdežto evangelismus všech odrůd prostným, jalovým a podryvným rozumováním zůstal blíže utopismu novozákonného židovství. Ale lyrická virtualita katolicismu v kladném smyslu vyžila se rovněž dávno, v naturelu středověkého člověka; moderní poesie čerpala básnické vzněty většinou z negace vlastního ducha, z hříchu a neřesti, těžíc z jejich prudké a opalisující barvitosti a nacházejíc ostatně málo „modře dosti čisté“. Nejnovější poesie, vracející se ke katolicismu, jest již epigonská a chabá, pokud čerpá z jeho mysticismu, a je neztravitelná, pokud čerpá z jeho dogmatické absurdnosti.“

S těmito názory ovšem netřeba polemisovati. Ale snad by si jich přece měli povšimnouti naši kat. básníci a uvědomiti si, že není jejich vlastním úkolem těžiti jen z „prudké a opalisující barvitosti“ hříchu a neřesti, ale spíše z oné „čisté modře.“ V bahně brodí se kde který spisovatel, ale vyzvednouti právě kladné prvky katolicismu, ukázati, že ani jeho ethické evangelium se nevyčerpalo, ale že má dosud dosti síly vytvořiti pevné, zdravé charaktery — toť právě úkolem spisovatele katolického.

*

Falšování dějin hrozí se státi částí methody v českém dějezpytu. Sotva se začínáme probírati ze suggescí, jimiž omámil protestantismus hled náš na dobu husitskou, protestantskou a osvícenskou, ozývají se svědkové a účastníci válečné revoluce ve Francii, v Americe a zvláště v Rusku, že v tom, co se nám o ní vypravuje, je mnoho bájí a lží, a že těmito bájemi a lžemi odkájejí, t. j. otravují službovolní pisatelé čitanek, ovšem tedy učitelé, již i nejmladší mládež nižších škol. Říká se, že dějepisci třeba jakéhosi „odstupu“ od událostí, které chce posuzovati. Ale zde se z nekalých důvodů namnoze odstupuje i od skutkové pravdy, kterou přece lze mnohem snáze zjistiti než pravdu v daleké minulosti. A to je tím nečestnější.

*

V obsáhlých církevních dějinách Německa od předního protestantského dějepisce A. Haucka (V. díl, 2. část 1920) čteme o Husovi: „Das Bild, das Neander, Palacký, Lechler u. a. von ihm entwarfen, war durch Sympathien, sei es für den Tschechen oder für den Vorläufer Luthers, stark beeinfaßt. Daß Lechler diesen Mann von überspanntem Selbstgefühl, der sich in rücksichtsloser Polemik und Verunglimpfung jedes Gegners nie genug thun konnte, als zartbeseitete Seele, als ein Kind Gottes im Unterschiede von Mann Gottes (Luther) charakterisieren konnte, genügt zum Beweise dafür, wie sehr das Sehen durch Vorurteile gehindert werden kann.“

Kdežto však Husovi Hauck nepírá zájmu náboženského a theologického, „byť u něho nebyl jedině rozhodující“, nazývá Jeronyma vášnivým agitátorem, který „vždycky byl hotov slovo i přísahu zrušiti“, který „tak málo jako Hus měl odvahu připustiti svou shodu s názory Wiklefovými“.

*

Středověké pojednání o lékařových povinnostech svědomí a otázkách pro jeho zpověď (prof. Diepgen v Mediz. Klinik 1920) obsahuje také otázku: Dal-li se promovovati za doktora, ačkoliv byl neschopný a nevědomý?

Vychovatelský.

rt. — Smutné, jistě velmi smutné zkušenosti vynutily následující výnos ministerstva školství o náboženské agitaci na školách (Věstník 1921 č. 130):

V předchozím roce školním docházely z některých míst stížnosti, že se na obecných, měšťanských a středních školách prováděly agitace ve prospěch některých vyznání nebo pro vystupování z církve.

Jednání takové příčí se interkonfesijnímu rázu veřejných škol i duchu ústavní listiny československé republiky, jež v oddíle o svobodě učení a svědomí a svobodě projevu mínění (§ 117—125) jasně stanoví zásady náboženské svobody a snášelivosti; proto jest nutno odmítnouti je jako jednostranné.

Uváděje na pamět všemu učitelstvu odstavce 5. a 6. výnosu ze dne 9. května 1919 č. 5125 (Věstník min. 1919 č. 59[1]) rozšiřuji platnost jeho na profesorstvo středních a jim na roveň postavených škol a žádám, aby od takového počínání bylo upuštěno. Šusta v. r.

Doufejme, že nebudou již ve škole předkládány žactvu na vyplnění tiskopisy, oznamující výstup z církve, ani dáván návod ku vyplnění, ani vyvěšovány, ani trpěny štvavé plakáty k výstupu vyzývající.

*

rt. — V posledních letech probudil se i u nás zájem o pomůcky pro vyučování náboženské. Již za Rakouska před válkou vymohly středoškolské katechetské spolky, že z dotace na pomůcky školní aspoň 20 K ročně mělo býti přiděleno pro pomůcky náboženské. V republice nedávno ministerstvo stanovilo nový klíč na rozdělení obnosu na pomůcky, sebraného z přijímacích tax, z příspěvků žákovských, z tax za duplikáty vysvědčení a j. Z tohoto obnosu, jehož výše na různých ústavech je různá, mají dostati: Knihovny 25% fysika 25% přírodopis 12% chemie 12% kreslení 7%, dějepis a zeměpis 7% mathematika a deskr. geometrie 6%, ostatní předměty 6% Náboženství není výslovně jmenováno, ale je určitě zahrnuto i v bodu: ostatní předměty, a má nárok na část obnosu 6% jako na př. těsnopis, zpěv a j. Bylo by radno, aby středoškolští katecheti svého práva byli pamětlivi a o přiměřený příděl na náboženské pomůcky žádali. I když okamžitě je u nás malý výběr pomůcek a roční obnos na zakoupení by nestačil, je naděje, že za ušetřené obnosy několika let v několika letech bude možno poříditi vhodné nové věci.

*

---

[1]) V uvedených odstavcích zakazují se jednostranné projevy, žádá se za taktní postup ve výchově a za snahu, aby dobrou vůlí odklizeny byly spory mezi školou a rodinou.

rt. — V „Národní Politice" uveřejnil 9. října t. r. prof. Stan. Nikolau pěkný článek „Politické tříštění". Podnět k němu zavdal vznik nových politických stran. Nás zajímají zvláště začáteční slova: „... naší národní vlastností je jakýsi stálý odboj proti autoritě". Spisovatel své tvrzení dokládá poukazem na války husitské, „kdy naši předkové vzali si do hlavy vnutiti své názory všemu křesťanstvu", na boj o královskou moc v zemi skončený Bílou horou a na smutné zjevy z nejnovější doby naší samostatnosti.

Škoda, že pan professor nyní nevyučuje. (Aspoň četli jsme nedávno, že má stálou dovolenou.) Snad by stejně otevřeně a neohroženě ukázal a pokáral, kde onen odboj proti autoritě je soustavně vštěpován. Poznal by, že celý směr vychovatelský na našich školách všech stupňů vrcholí v cíli: vypěstiti odboj proti autoritě. Slavnostní řečníci při školních slavnostech o osvoboditeli Masarykovi považují za nejdůležitější: „že odepřel jít ke zpovědi, že se rozešel s katechetou, s ředitelem, že vystoupil z církve a p."; při oslavě Komenského vykládal řečník na střední škole katolickým studentům, „že lidé, kteří vystupují z církve... chtějí lepší náboženství, než se jim ve škole podává". A že při oslavách Husových velebí a pochvalují si jen jeho odboj proti církvi, proti autoritě, je všeobecně známo. V nejrůznějších tóninách vštěpuje se stále katolickému žactvu, že po vítězném odboji proti Vídni, nutno vésti odboj proti Římu. — Četné výnosy Habermannovy pěstily přímo odboj proti autoritě, jak zakusili učitelé, professoři u žáků a ředitelé a inspektoři u podřízených učitelů. Dokladů a to smutných dokladů zná každý vychovatel až příliš mnoho.

Souhlasíme úplně s pravdivým výrokem, že „naší národní vlastností je jakýsi stálý odboj proti autoritě", a myslíme, že by to byl veliký čin opravdové lásky k národu, kdyby povolaní činitelé se postarali, aby tento odboj proti autoritě nebyl úmyslně vštěpován budoucnosti národa — mládeži.

*

m. — „Vědecký" orgán pokrokových učitelů moravských „Komenský" také se v posledním říjnovém čísle leká nálady mezi lidem pro náboženskou školu. „Lid zklamaný korupcí a lidožroutstvím", vysvětluje si ji, „touží po troše klidu a troše aspoň primitivní poctivosti v životě, proto je ochoten slepě svěřit výchovu těm, kteří mu slibují nápravu..."

Katolická škola jí ovšem neposkytne. Proč? Po třech letech debat i bojů o této věci nezmohl se pokrokový list než na tyto „důvody": klerikálové usilují vrátit lidstvo 4000 let zpátky, neboť „páni faráři" učí, že Bůh stvořil dříve světlo než slunce, že země je středem vesmíra a všechna ostatní nebeská tělesa obíhají kolem ní, že David zatoužil cizoložně po ženě Urielově. A druhý důvod: „Lid neví, že jejich tajným heslem jsou slova Písma: Zahladím moudrost moudrých a opanuji svět; že v duchu tohoto citátu církev kat. zažehla statisíce hranic. Helčička sedmiletá, Kateřina zvaná, byla ve věži probodena

kůlem a potom na popravišti upálena, protože zapřela boha, — čteme v knize Lucerské ze stol. 17. Lidem, kteří tohle dělali, chcete svěřiti děti?"

Na to ovšem není odpovědi, než také otázka k rodičům: „Lidem, kteří takto jsou vzděláni . . .?"

*

Belgický ministr vyučování socialista Destrée nedávno prohlásil: „Náboženské školství je šťastnou a nutnou protiváhou proti možným výhonkům překračování státní moci. Uznávám to za skutečnost a za ústavní právo."

Učitelstvo liberální ovšem je vždy náhončím vládní otrcčiny.

Belgie má 4827 světských a 3132 náboženských škol (ovšem se státními příspěvky).

*

V učitelské společnosti tuhle kdosi prohodil, že když vidí, jaké tresty si katecheti na nezbedné děti ve škole vymýšlejí, nediví se, že inkvisice a její vyšetřovací i trestní prostředky byly svěřovány kněžím. Možná, že tento vtip jest vyňat z nějaké protiklerikální učitelské zbrojnice, ale mne zarazil jak svou hloupostí, tak svou jizlivostí, i neváhám ho zde zaznamenati — na poučenou i na výstrahu.

Jest každému učiteli známo, že tu nejde než o obvyklé zlomyslné zpovšechňování jednotlivých případů, jistě ani mezi učitelstvem ne vzácných. Chápe také každý, kdo školní mládež na ulici pozoruje, že torturu ve škole snášeti jest ne dětem, ale katechetovi — často právě zásluhou učitelův —, a že mu tedy někdy dojde trpělivost. Ale nicméně třeba co nejrozhodněji odsouditi i ty zajisté ojedinělé případy nezákonného, krutého trestání, jež samo v sobě jest nesprávné a vychovatelsky naprosto pochybené, v této době pak zvláště neprozíravé: takto se děti náboženství nezískají a v boji proti náboženství ve škole se protivníkům dává jen nová zbraň do rukou. Nešika takový pak víc pokazí než veškery protesty a schůze mohou napraviti. Rozhodně ve svém úřadě vystupovati neznamená býti bezohledným.

Hospodářsko-socialní.

Nová, většinou parlamentní vláda čs státu vytkla si co do hospodářské stránky velmi chvalitebně za přední úkol, co nejvíce spořiti.

Proto se hned přihlásili železničáři, aby se jejich požadavkům vyhovělo.

O soudcích jest vůbec známo, že nejsou přiměřeně placeni.

Učitelé na mnohých místech si přejí, aby jim platy nebyly posílány poštou, nýbrž vydávány osobně; poplatné obecenstvo prý jest nad těmi platy rozezleno a snad by, aspoň na mnohých místech, nebylo od toho, aby se jistým učitelům — přidalo.

Důstojníci jsou prý v podobných okolnostech, jakým se po „rakušácku" říkalo: glänzendes Elend; jak se tomu říká teď po česku, nevím.

Noviny uveřejnily pokynů dosť a dosť, kde by se spořiti mohlo a mělo; hlavní jest, omeziti všude tam počet státních zřizenců, kde jsou zbyteční, t. j. skoro všude. Ale odpovídá se otázkou: Co s těmi lidmi? Soukromých zaměstnání nepřibývá, spíš naopak, a státních jinak není. Železničáři na př. nalézají, že nutno počet úředníků ještě zvýšiti a ostatních nechati na pokoji. A jelikož ceník železniční jest už dosti vysoký, nezbude než aby dráhy zůstaly passivními — jízdy na legitimace přece nemohou byti omezeny, leda by se nahradily paušálem, který by se vzal z jiné pokladny!

*

Nezdary dosavadní státní politiky v hospodářství v průmyslu i v obchodě, spřátelují s myšlenkou, aby obojí obor, politický a hospodářský, byl ve státě oddělen a každý samostatně spravován.

Čtenáři novin si snad všimli, co psáno v Němcích o návrzích, aby dráhy převzala soukromá podnikatelstva, aby válečnou náhradu, již má Německo platiti, vzal si na starost a takořka do režie svaz průmyslový, ne ovšem aby ji průmyslníci sami zaplatili, ale aby podle jejích požadavků jednak doma výrobu a ceny upravovali, jednak také pokud bude potřebí, styků svých s cizinou použili za tím účelem, aby tam peníze opatřili; jestiť německý průmysl na pevnině prvý, a i v celém světě uznaný, a jak obchodníci tak průmyslníci světa se spíše, tak se předpokládá, mezi sebou dohodnou než politikové aneb dokonce vojáci. Myšlenky té není asi dalek nynější reparační ministr Rathenau, který se za války sice tuze neosvědčil, ale od svých souvěrců nadmíru jest veleben a ve svých jednáních s Loucheurem prý má více štěstí než jeho předchůdci.

Tento návrh tedy v zásadě souvisí s onou myšlenkou socialisování, která v drobném připomíná cechy, v pravdě však znamená takovou

moc trustů neb syndikátů, že někteří mluví o rozvratě státu jakožto společenstva všeVládného, tedy státu v moderním smyslu. Byl by to krok dosavadnímu vývoji, ve státní omnipotenci totiž, protichůdný, ale nikoli nepřirozený. Stát si těch úkolův, a s nimi ovšem též práv, nabral příliš mnoho: práva sice vykonává, ale s úkoly není. Ani v justici ani v průmyslu ani v obchodě, tím méně ve školství, vlastně neřídí, jen spravuje; odtud byrokratie a převaha právníků, kteří správě státní vtiskli svou formalistiku tak, že jí podléhá i odborník ve správě té zaměstnaný. Zvykli jsme ovšem už docela tomu, že v ministerstvu na př. vyučování se nejenom nevyučuje, ale o vyučovacích otázkách téměř ani nejedná, že v ministerstvu spravedlnosti se nesoudí a o věcech právních nerozhoduje atd., všude se jen „úřaduje". (Jen v ministerstvu obchodu a zahraničí se obchodovalo; však víme, s jakými výsledky!) Jelikož pak nyní hospodářské a vyživovací potřeby vstoupily do popředí a právě v nich státní správa všude selhává, přirozeně se ohlašuje požadavek pronikavých změn.

Socialisté je chtějí přivoditi dusledným vybudováním t. ř. závodních rad ve svéprávná tělesa, jež by převzala úkoly nejen výrobní, nýbrž i vůbec správní, jmenovitě také daňové. K hospodářskemu sněmu, jenž by naproti politickému ve věcech hospodářských a berních rozhodoval samostatně, nebylo by pak už daleko.

Byla zde již řeč o tom, jaké východisko se hledá i z ústavní otázky: budiž dvojí sněmovna, jedna hospodářská z odborníků, na kladnou hospodářskou práci, druhá politická jako dosud, na mluvení.

*

Evropa dluží Americe 14 milliard dollarů, z toho vlády 11 milliard.

Dělnictvo americké nechce, aby se tento dluh splácel zbožím, jako na př. z části dluh Německa Francii; nezaměstnanosti nelze čeliti leč vývozem — ale kdo má ve valutě dollarové ze střední Evropy kupovati?

Anglie žádala, aby jí dluh její byl prominut, ale nepochodila. Sama trpí touž nezaměstnaností jako Spojené státy, sama hledá odbytiště svého zboží, a takto na vyrovnání dluhu nelze pomysliti.

Kolísání valuty jest ovšem vždycky neštěstím hospodářsky slabších, ale, jak z příkladu amerického (i švycarského), kde se ve zlatě topí, viděti, nezaručuje ani pevná a vysoká valuta klidného chodu hospodářského, není li s dostatek schopných kupců, kteři by tyto ceny zdolali. A těch v Evropě není

V novinách se psává o umělém stlačování těch oněch valut, na př. rakouské, i naší. Málo se těmto spekulacím, jmenovitě na směrodatných bursách švycarských, věnovalo pozornosti. Neboť i zde jako ve veškerém obchodě platí zákon nabídky a poptávky. Vrhají-li se na trh spousty peněz na zakupování lepších valut, rozumí se samo sebou, že hodnota oněch klesá, těchto stoupá. A tak se teď namnoze obchoduje, jelikož doba jest nejistá. Mimovolně tak stlačena

nedávno valuta rakouská, když Německo chtějíc zaplatiti prvou náhradní dávku bylo nuceno prodati kde jaké cizí peníze, aby si opatřilo zlata.

Znehodnocením peněz pak stoupá drahota, a když postrašené obecenstvo překotně nakupuje zboží, dokud nestoupne ještě víc, samo si je zdražuje a svou valutu stlačuje.

Ve Vídni vybila se rozhořčenost obecenstva na viditelné představitelkyni peněžních obchodův i čachrů, na burse a na sousedních bankách. Právem i neprávem. Neprávem, jelikož takovýto bořivý antisemitismus jest nejenom neplodný, ale i ničivý; jest v otročině té, do které se národové převratem uvrhli, pochopitlený, ale nic nepomůže — naopak činí je v peněžním světě úvěru nehodnými a utlačovatelům jejich zjednává pověst i výhody úvěruhodnosti.

*

10. října měla u nás býti demonstrační stávka rolnického či jak se nyní moderněji říká zemědělského dělnictva; z části prý také tu a tam byla. Zajímavo jest, že byla provolána zástupci všech dělnických stran, i t. ř. křesťansko socialní. „Úžasným cynismem zástupců velkostatkářů“ prý byly jejich požadavky odmítnuty. „Co je zemědělský dělník? Otrok!“ „Kdo je moravský velkostatkář? Samá bývalá vrchnost . . . která chce viděti shrbené hřbety svých zaměstnanců, která rozhazuje vydřené groše svých otroků, provokuje a sabotuje. Samý cizák, parasit a provokatér!“

Tak psali ve vzácné solidaritě. Což asi nemá ještě býti křesťanským solidarismem?

Politický.

Mobilisace 23. t. m. panem presidentem proti Maďarsku následkem příletu krále Karla IV nařízená jest událostí velmi vážnou, hospodářsky i politicky. Hospodářsky, jelikož zatíží státní účet milliony nepřichystanými, politicky, jelikož jednak proráží zásadu antimilitarismu i nezasahování do záležitostí cizích.

V prvé příčině vybízí vláda poplatnictvo, aby daně třebas ještě nepředepsané předplácelo, slibujíc za to slevy, tedy skoro jako cassasconto. Proti tomu nelze nic namítati: když daně řádně schváleny, mají se v čas platiti.

Politicky se odůvodňuje případní vojenské zakročení, že Karel prý jest povinen hájiti maďarské uzemí předválečné, což by ohrožovalo všechny sousedy Maďarska. To je sice dobrý agitační prostředek, ale politická, s odpuštěním, oslovina, ať ji pronesl kdokoliv. Na čtyry protilehlé fronty neválčí ani silnější stát, než jest nynější Maďarsko.

V ústavním čs zákoně (z 29. února 1920) není o mobilisaci nic, ale jelikož nejvyšším velitelem vojska jest praesident, není asi pochyby, že ji smí nařiditi; stejně také válečný stav.

Válku smí vyhlásiti jen za souhlasu tří pětin poslanců, tedy 171 (ze 285). Nyní však ještě třeba na to dovolení Svazu národů.

Všechny strany zastoupené teď ve vládě vydaly nadšené souhlasné projevy. Socialisté svými projevy na (bývalém) Velkém náměstí v Brně dali trochu zadostučinění za nadávky p. hr. Huynovi, který na témž náměstí vojáky k udatnosti vyzýval. Že i těmto řečníkům insinuováno, aby do bojů šli napřed, rozumí se samo sebou; to bylo a bude vždycky. Nejšikovněji to popadli komunisté, žádajíce při tom, aby jejich vězňové byli propuštěni a celý proletariát byl vyzbrojen.

*

Málo se v novinách píše o zajímavé novince, že právě po vstupu lidové strany do vlády odchází z Prahy prvý nuntius Msgre Micara. V jednom deníku, pokud víme, byla jen poznámečka, že to pro neshody se stranou lidovou; tedy právě lidovou, což jistě není bez pikantní příchuti. Jelikož tajná diplomatie jest odstraněna, bylo by zajímavo zvěděti, s kolika členy té strany ta neshoda byla a proč. Či snad se stranou ľudovou, slovenskou? Ve vídenských novinách totiž napsáno, že 80 slovenských kněží podalo papežskému Stolci (tedy skrze nuntia) jakousi stížnost proti vládě, nuntius že ji ukázal p. min. Benešovi, a ten že ony kněze potrestal odnětím platu. Relata referimus.

*

Ve sporu o Burgenland — tak si nazývají Rakušané sami území jim přirčené — nabízel se p. m. Beneš za prostředníka, ale převzala to za Dohodu Italie, k naší a jugoslavské politice nedůvěřivá. V Benátkách pak domluvily se strany ve prospěch Maďarů potud, že

na značné části onoho území má rozhodnouti hlasování obyvatelstva. Rakouská bezmocná vláda majíc na zřeteli zásobování potravinami z Maďarska, nechtěla nechati dojíti k nepřátelství a přemoci ustoupila.

Právě tam pak (Denesfalva u Šoproně) přistál král s královnou v noci na 21. ř., povolán byv svými stoupenci. Jmenoval svou vládu z čelných politiků maďarských (Rakovszky, Andrassy, Apponyi a j.), i jest hádankou, že ti nevěděli nebo nechtěli věděti, jak se vláda (Horthy a Bethlen) k tomuto pokusu zachová, a že vláda, která právě před tím legitimisty sjednotila a tím sesílila, se uznávanému králi postavila brannou mocí na odpor, jej zajala a — čestně ovšem — uvěznila. Co se v novinách o tom píše, nezasluhuje všecko víry, jelikož spojení s Maďarskem bylo přerušeno a u nás zakázáno šířiti jiné zprávy než úřední. (Horthy, ač jest protestant, byl právě u Karla zvlášť oblíben, jenž jej, podřízeného námořního důstojníka, povýšil za viceadmirála a přízní svou dostal tam, kde je. Možno-li tedy u H—ho mluviti o dvojaké hře, an vždy ujišťoval veřejnost svou oddaností k zákonnému králi, či o přemetu, kdož ví!)

Min. Beneš ujišťoval v Nár. shromáždění, že marně upozorňoval švýcarskou vládu na hrozící nebezpečí. Nevíme, potřebují-li Ador nebo Motta nebo kdo tam v těch věcech rozhoduje, aby se za ně v Praze myslelo. Jak vidno, nedbali toho — snad z té prosté příčiny, že Karel IV maďarským králem jest a do Švycar byl jako host zavítal, nejsa nikým internován, tak že vládě švycarské stačilo, nehrozilo-li odtud Švycarsku žádné nebezpečí politických zápletek. Bezpochyby tam mají o takových věcech jiné názory než česká demokracie, již z tolikaletých zkušeností s tolikerými vyhnanci a vystěhovalci! Podle zkušenosti nabyté velkonočními událostmi arcif nutno předpokládati, že král, znaje židovskozednářský odpor proti sobě a habsburskému rodu, pokládal tento druhý odchod ze Švycarska za poslední, nechtěje pohostinné zemi působiti nových rozpaků mezinárodních. Že byl odhodlán svou záležitost skončiti stůj co stůj, možno snad souditi z průvodu královnina.

*

Svaz národů skončil druhé měsíční zasedání s takovými výsledky, že Barbusse to na sjezdě přátel míru (ve Vídni) nazval Affenkomödie.

Voltaire kdysi projevil myšlenku, že 90% lidí jsou jen opice, a že celá vládní moudrost v tom záleží, věděti to a s nimi jako s opicemi zacházeti. Možná, že francouzší zástupci se tímto pravidlem svého slaveného krajana řídí. Jejich vůle totiž tam hlavně rozhoduje, jelikož t. zv. mírovými smlouvami nemá býti hýbáno. Japonsko nemá na nich valného zájmu, a Anglie potřebuje volné ruky na jiná zaneprázdnění; častěji sice dává na jevo odpor proti těm neb oněm usnesením, ale konečně přivolí také, když se jí jinak povolí. Skoro čtyry tucty ostatních státu naproti tomuto trojčlennému vlastnímu svazu neznamenají skoro nic, a Amerika nevidouc tu nic jiného nežli stranu vítězných státův, odmítá veškeru hospodářskou i politickou pomoc, jako odmítla svého Wilsona. Co pravil Balfour o Armenii, že se ještě

nepodařilo všech překážek překonati, platí vlastně o všech ostatních rozdělaných předmětech (Albanie, Polsko, Rakousko, Rusko atd.) Jako v neosvědčeném parlamentním způsobu jinak prováděném, svěřovali nedojednané věci výboru, odevzdává se i zde všechno radě ze Svazu zvolené, v níž ovšem Dohoda teprve vládne.

*

Jedna dalekosáhlá záležitost v tomto měsíci však přece rozhodnuta: spor o Horní Slezsko. A rozhodnuta tak, že není možno, aby tu nastala klidná spolupráce. Politicky totiž území to ve prospěch Poláků sice rozhraničeno, ačkoliv i náš stát by tam měl právoplatné nároky, ale hospodářsky a průmyslově má tu zůstati jakýsi souvislý, protože na sebe navzájem odkázaný celek pod mezinárodním dohledem. Uhelný tento a kovový boj dobojován tedy tak, aby zůstalo ohnisko buď nové války mezi oběma sousedy anebo volné hřiště cizího kapitálu. Německo tedy ztrácí značnou část někdejší pruské kořisti na Rakousku dobyté.

Uporný tento boj, který možno nazvati bojem o uhlí, vysvětlíme si poněkud přehledem předpokládaných zásob. Anglie má jen své anglické, ovšem vydatné doly dobrého uhlí — asi 180 milliard tun. Francie sama má asi 15 a teď t. ř. Saarbecken se 16 milliardami tun. Proto dala Denikinem obsaditi pánev donskou a když nucen ustoupiti, ukázala se Francii ztráta 1 milliardy fr. Ruhrskou pánev (asi 80 milliard tun) obsaditi zakázala jí Anglie. Horní Slezsko dávalo asi 166 milliard, z toho Československu 5, Polákům 25, ostatní Němcům; nyní Polákům mnoho přibude, kromě uhlí pak také skoro celá tamější těžba cínu a cinku. Belgie má asi 11 milliard tun, levý břeh rýnský též asi tolik, hollandský Limburg 4 m. Za to sev. Amerika přes 5000 milliard tun.

*

Se Svazem národů zasedal v Ženevě také sjezd utlačovaných národů. Nás zajímá především otázka rusínská na východních hranicích našeho státu. Zástupci samosprávy si stěžovali na to, že se nezachovávají mírové podmínky. Zástupcové čs. zahraničního úřadu upírali jim úřední právo, mluviti za tamější obyvatelstvo. Konec sporů byl ten, že předseda Claparède vyslancům pražským odepřel vůbec právo poradám sjezdu obcovati. Stížnosti rusínské pak předloženy všem 48 státům Svazu narodů.

*

Válka řeckoturecká se v novinách prohlašuje již jako skončenou, jelikož Řekové vstoupili do připravených opěvněných postavení, na něž turecké síly zatím nestačí. Avšak Turecko nehodlá řeckých branných sil v Asii vůbec trpěti.

Obrat nastává snad úmluvou Francie s válčícími Turky (kemalisty). Naproti tomu, co prohlásil řecký zástupce (min. Gunaris), že Recko válčí jménem Dohody o sèvreskou mírovou smlouvu, znamená ona smlouva buď vyvrácení slov těch neb odklon fraccouzský od dosavadní dohodové politiky proti Turecku. Mělo se totiž za to a zdá

se dosud, že Řecko válčilo ne tak jménem celé Dohody jako spíše jménem Anglie, jejímž postupem v Malé Asii se Francie cítí ohrožována. Vyčerpané Řecko se nyní odvolává na to, že se v nesnadný boj na území maloasijském nepustilo o své ujmě ani pouze na svůj vrub, i žádá, aby také mandanti konali svou povinnost.

*

Albanie má potyčky s Jugoslavií, která by se jí, jejího pobřeží, ráda zmocnila. Nedávno vyskytla se v novinách zpráva, že Miridité, katoličtí Albánci, provolali svou republiku. Zástupce Albanie prohlašuje, že to bylo jen srbským přáním, a že by Srbové lépe učinili, kdyby svým katolickým Albáncům tolik práv popřáli, kolik jich má katolická menšina v Albanii, že však naopak jsou v Srbsku, na Kosovu, ve prospěch pravoslaví utlačováni a svých duchovních zbavováni. Což jest u Srbů zcela pravděpodobno.

V těchto dnech došly zprávy o vládním převratě v Albanii, možná také z pramene srbského. Do té doby byli prý ve vládě albánské čtyři katolíci a čtyři moslimi, ač tito mají v zemi většinu; v okrese Dibra téměř docela moslimském zvoleni do sněmu dva křesťané.

Albanie má všeobecné volební právo a nemá žádných státních dluhů! Zbraní mají dost; nechali jim jich při náhlém ústupu Italové, Rakušané i Francouzi. Pravidelného vojska mají jednu divisi, ale v případě potřeby bude bojovati celý národ, pravil jejich mluvčí.

*

Podle bílé knihy anglické vlády o Palestině za minulý rok do 30. června 1921 je tam, jak oznamují Žid. zprávy, 700.000 obyvatel, tedy méně nežli v pouhé Galilei za Krista P. Čtyři pětiny obyvatelstva jsou mohammedáni, židů jest jen 76.000, kteří skoro všichni se tam nastěhovali za posledních 40 let. V onom roce židovské správy Herberta Samuela přistěhovalo se tam 10.000 lidí, z nich jen 315 nežidů, přes 8000 za dohledu sionistické organisace.

Poselství palestinských Arabů, jež mělo anglické vládě přednésti stížnosti proti sionistům, nebylo Balfourem, původcem známé deklarace o sionismu v Palestině, ani přijato, v ministerstvu osad pak jenom neúředně, a raděno mu, aby se dohodlo se sionisty. Jmenovitě zazlíváno, že hledalo dříve pomoci u papeže, který, jak známo, vyslovil za křesťanské náboženství obavy z nových poměrů.

12. sionistický sjezd konal se v prvé polovici 1. září v Karlových varech a jednal hlavně o záležitostech palestinských; tamtéž byl 16. a 17. září sjezd Comité des Délégations Juives, kde podávány zprávy o poměrech židů ve světě. 26. září sjela se emigrační židovská konference z celého světa v Praze. Stran sovětského Ruska poukazováno na veliké potíže útěku před pogromy, nastalé omezením stěhování do S. Ameriky.

Ročník XXXVIII. Číslo 11.

HLÍDKA.

Soud nad účastníky povstání v Praze r. 1621.

Jan Tenora. (Č. d.)

K tomu komisaři pamatujíce, v jaké nenávisti je v zemi loupeživé bavorské vojsko, nechtěli ani, aby bylo k popravě voláno; stačilo jim, že je v Praze pluk Valdštejnův, ukázněný a v dobrém pořádku, a k němu že se povolá 700 jezdců vévody saského. Za důvod svého odporu proti bavorskému vojsku udávali, že by došlo pozdě, došlo-li by vůbec, že by nastaly spory o kompetenci mezi veliteli, a že by lid, jemuž bavorské vojsko všecko poplenilo a pohubilo, byl popuzen a rozjitřen.

Současně posílal Liechtenštejn další výslechy, jež císař nařídil 26. května, aby byly vypátrány nitky piklů proti rodu habsburskému již od mnohých let snované. Byli vyslýcháni hr. Šlik, Dr. Leander Rüppel, Jiří Hauenschild, Budovec, Fridrich Georg; od ostatních nedověděli se nic. Ani u Fridricha Georga nebyli komisaři s výsledkem výslechu spokojeni, pročež usnesli se dáti ho na mučení, aby se od něho více zvědělo.

Joachym Ondřej hr. Šlik byl vyslýchán 4. června; větší účast svou při všem jednání, jež vedlo k povstání, popíral, pokud jen mohl, a poukazoval na jiné, při čemž jeho nenávist ke kalvincům stále se ozývala. Vůbec z těchto výslechů je patrno, že nejvíce a nejpředněji byli súčastněni na všech pletichách a piklech proti císaři a rodu habsburskému kalvinci, a že měli rozhodující úlohu. Šlik označoval za předního strůjce vyhození místodržících a co předcházelo, Thurna;

vypovídal, že s hofmistrem Fridricha Falckého hr. Solmsem scházeli se v Praze kalvinci, a že Budovec o tom jednání as ví; před vyhozením a za jeho času přibyl Achác z Donína do Prahy a ubytoval se u Dr. Luka, jenž asi může podati zprávu, kdo s Donínem vyjednával; o tajném jednání r. 1618 proti domu rakouskému že se nic k direktorům nedostalo, ale že to zajisté někteří kalvinci vedli; co s Anhaltem bylo umlouváno, vědí dobře zemský hejtman markrabí krnovského Stütten a Hock; co na rozkaz direktorův bylo jednáno s Donínem, ví Fridrich z Bílé, — Šlik nebyl k tomu vyslán a neví o tom; že Donín byl několikrát v Praze, je známo; o korrespondenci Michalovice s Donínem bude nejlépe věděti Michalovic z Říčan. Z výslechu jeho se také dovídáme, že Smiřický rozdával modré odznaky bratrství, tedy veřejné znamení, že jimi označení spolu drží, — což měl Šlik za klukovské kousky kalvinské; sám odznaku nepřijal, ale mnozí je nosili, Budovec, Milner a druzí. Vypovídal dále, že do direkce přišel jednou pán z Roupova a pravil pln radosti, že dostali peníze půjčkou od kurfirsta Falckého, ale na otázky, kolik jich bylo, a kdy to bylo, zase odkazoval na Viléma Lobkovice, Roudnického a Luka; popíral, že by měl účast na nějakém jednání Anhaltově a poukazoval na Hocka; za císaře Rudolfa že byl nejvíce na dvoře saském, a že nic neví z té doby ani z času císaře Matyáše; na otázku o tajném dopisování za císaře Matyáše opět dovolával se Budovce a jeho latinské korrespondence s Karlem z Žerotína; o vyjednávání se savojským vévodou o českou korunu slyšel, ale nebyl při tom; jednali však o tom ve dne v noci, a akta ta byla poslána do Drážďan. Pravil, že švedský král poslal Čechům osm děl, z nichž má dvě markrabí Krnovský, a šest bylo odvezeno do Lehnice; z direkce psali také latinské psaní králi švedskému, že boj jejich je bojem o náboženství, jakož psali také do Polska, — na dosvědčenou dovolával se Fridricha z Bílé, Milnera a Günzela. Oznamoval, že Slezané měli korrespondenci s polskými stavy a zvláště s hrabětem z Ostrorohu, — vědomost o tom má Maltzan, a ve slezské kanceláři by se to shledalo; připouštěl i jiná jednání a psaní proti císaři, ale dodával, že nebyl při tom, — Günzel to bude věděti; popíral, že by byl Ješín poslán do Holandska, ale věděl o poslání Rozínově, a o Šerkovi vypovídal, že byl všude posílán, a že je veliký strůjce piklů a velmi škodlivý člověk, — sám že neměl nikdy na tom podílu.

Tak se Šlik nemužně očišťoval na útraty druhých.

Po tomto výslechu byl 7. června hrabě Šlik ještě vyzván, vzpomene li si ještě na jiné věci, které by byly na prospěch císařův, aby

to napsal. Skutečně napsal, že danský král zajisté na záruku falckou půjčil na českou válku 400.000 tolarů; půjčku prostředkoval markrabí Krnovský, a byla vyplacena v Hamburku; dále udával, že válečnými potřebami stavům přispíval kurfirst Braniborský a vévoda Brunšvický, Mansfelda že podporovali bratři markrabí Kristian a Joachym Arnošt.

Po Šlikovi byl 5. června vyslýchán Dr. Leander Rüppel, právní rada Fridricha Falckého. Přiznával jen, že ví, že hr. Solms byl po vyhození v Praze, ale co vyjednával s pánem z Roupova nebo s jinými direktory, že neví, neboť nic mu nesvěřili a žádné důvěrnosti k němu neměli, protože není jejich vyznání, nýbrž je luterán. O dalším jednání neví, ale Rozín býval často posílán; scházeli se u Luka, ale Rüppel se od falckých vyslaných nic nedověděl. S Donínem že direktoři mnoho jednali, ale že neví o čem, ani kdo korunu kurfirstu falckému nabídnul. O půjčce stavům českým věděl, a zdá se mu, že obnášela celý milion, ale že byla od celé Unie a Rozín donesl úpisy; že by půjčka byla proto, aby kurfirst Falcký stal se králem, nemyslil, neboť Camerarius mu vyprávěl, že kurfirst nerád k tomu svolil. Přiznal také, že byla mu na žádost Fridricha Falckého od direktorů vydána soudní akta Hockova, aby se přesvědčil, byl-li Hock na trápení tázán na kurfirsta Falckého, na Anhalta a na markrabí Krnovského; ale v aktech nebylo nic, a poslal je zase k zemským deskám; co se týče psaní, že Praha a Vídeň bude obrácena, je to pravda, neboť bylo v aktech. Přisvědčil, že byl v Praze savojský agent a zůstával u Petra Milnera, že byl tam za Fridricha také švedský vyslanec, ale že nic bližšího neví. Poukazoval pak na Günzela a Ješína, dosvědčil, že Ješín byl poslán do Holandska, že již před několika lety byl Fruewein ještě s druhými vyslán ke kurfirstu Falckému, aby žádal o zakročení pro majestát, ale tvrdil, že neví o žádných tajných piklech, leda to, co se vůbec mluvilo; sám že věděl jen o právních věcech českého království a o ničem jiném.

Téhož dne vypovídal vyslýchaný Dr. Jiří Hauenschild; zase poukazoval, že hlavní slovo vedli kalvinci, a sám znáti se nechtěl k žádnému důležitějšímu jednání. Popíral, že by měl jakou vědomost o nějakém vyjednávání, a přiznával jen, že Donín byl v Praze, že Oršínovský často jednal v Heilbroně s Camerariem, že s Donínem často vyjednával pán z Roupova, Milner a Oršínovský, ale Hauenschildovi nic neřekli, nevěříce mu, protože byl luteránem; o Anhaltovi věděl, že byl několikrát v Praze, ale nevěděl, co vyřídil; proces Hockův viděl a slova o obrácení Prahy a Vídně četl, o agentu savojském že neví, — Fruewein bude to nejlépe věděti; o vyslaném švedském měl

vědomost, ale nikoli o jednání s ním; Ješín byl poslán na Moravu, ale o poslání jeho do Holandska nevěděl, Rozín byl v Holandsku; nevěděl, že Fruewein byl poslán do Holandska nebo do Falce, ale byl poslán do Slezska; nevěděl o šifrovaných psaních, ani o jednání v Heilbroně ani o piklech druhých, nýbrž jen o proposici, o prosbě za vyřízení a o poděkování, což přednesl.

Ale od Budovce, jenž byl téhož dne vyslýchán, dověděli se již více. Mluvil opatrně, ale přímo také přiznával se k účasti; vždyť byla ostatně jeho vynikající činnost u všeho jednání známa. Přiznával tedy, že s hr. Solmsem mluvívali Smiřický, pán z Roupova a sám Budovec, ale prý o interposici kurfirsta Saského a Falckého mezi císařem Matyášem a Čechy, ale nemohl si vzpomenouti, že by hrabě Solms přišel mezi direktory; než jednalo se, aby kurfirst Falcký a Saský prostředkovali smír s císařem a aby se zastali defensorův a majestátu proti nepřátelským skutkům katolíků, a tehdy nemyslilo se voliti nového krále. Připouštěl, že s Donínem mluvíval po smrti císaře Matyáše o koruně pro kurfirsta Falckého, Saského a vévodu Savojského, kdyby se interposice nezdařila, že Smiřický, pán z Roupova a Budovec sám ptali se Donína, přijal-li by jeho pán korunu, kdyby mu byla nabídnuta, ale popíral, že by měl vědomost o korrespondenci Michalovice s Donínem před volbou; o odznacích bratrství neupřímně pravil, že jej sice nosil, ale nevěděl, nač jsou, že byly na nich značky, ale že nemůže se upamatovati, co na nich bylo. Vyznal také, že p. z Roupova v direkci mluvil, že kurfirst Falcký půjčí 100.000, ale neví prý, stalo-li se. K vědomosti o něčem jiném se neznal, ani k jednání s Anhaltem, jen že ví, že u krále byl švedský vyslanec, ale že neví, co pořídil. Ožehavé byly další zvláštní otázky na Budovce pro jednání o spolky s Francií a Tureckem. Účast na prvním popřel, pravě, že byl ve Francii před 40 lety, ale Milnera tam neviděl, tím méně s ním něco osnoval. O spolku s Tureckem musil připustiti, jak bylo známo, že se s Tureckem jednalo, ale tvrdil, že proto, aby Turci nebyli proti Čechám, sám že však neměl účasti, ani nemá u Porty žádného známého, ježto již od r. 1581 jest odtud vzdálen. Podle něho jednalo se jen, aby Turci byli Čechům dobrými přáteli, ale neví, že by Turci Čechům pomoc připověděli nebo že by Čechové od nich pomoci hledali, a až do té chvíle neslyšel o psaní od tureckého sultana, které mu bylo právě přečteno; připouštěl však, že za pobytu tureckého vyslance v Praze několikrát s ním jedl a pil, ale u stola že se nemluvilo než o dřívějších sultanech a baších, Koloníč byl nejčastěji u něho.

Odpovědi Dr. Fridricha Georga, který byl teprve 16. května při vzdání se Lokte jat a do Prahy dovezen a souzen,[1]) a jenž byl vyslýchán 7. června, osvětlují také některou stránku českého povstání. Přiznal se, že na žádost loketského kraje na hranici půl míle od Chebu vítal Fridricha jako zvoleného krále a blahopřál jemu a nabídnul mu u přítomnosti rytířů a vyslaných z měst poslušnost loketského kraje. Vypovídal, že nepsal si se žádnými nepřáteli císařovými, přisvědčil však, že ukázané sobě psaní psal v Drážďanech do Výmaru svému švakru lékaři Justovi Eliáši Evandrovi, a vykládal je v ten smysl, že jmenovaná tam vysoká hlava je Kristian z Anhaltu, a že se dověděl od komorníka p. z Roupova, o čem Anhalt s p. z Roupova mluvil. V Drážďanech vůbec se povídalo, že kurfirst Falcký a Saský se před volbou císařskou sejdou, aby volbě té zabránili, a proto napsal, že Ferdinand těžko dožije se volby. Dosvědčoval, že Unie psala dopisy na direktory, a řekl o poradách konaných v Praze, o nichž mu pravil Šlik, že se jedná o pomoc Unie, a o nichž mluvil i Hufnagel, kdy radili se Anhalt, p. z Roupova, Milner a Achác z Donína, a pak výsledek v direkci oznamovali, že podle jeho vědomosti směřovaly k tomu, jak by Ferdinand byl koruny zbaven a jak by se mohlo jemu odporovati; sám byl o tom zpraven od Joachyma Ondřeje Šlika a byl pak poslán v únoru 1620 ke kurfirstu Saskému, aby ho přiměl k neutralitě nebo k pomoci Čechům. Přiznával své účastenství při právních dobrých zdáních podávaných Fridrichu Falckemu, ale uváděl, že byla potom za jeho nepřítomnosti podle mínění Rüppelova měněna, uznával předložená psaní za svá, ale udával, že příčinou míst v nich, která byla proti císaři, byly řeči nejvyššího kancléře a místokancléře, uznal, že měl vědomost o psaní direktorů poslaném Bethlenu Gaborovi, že věděl, že na rozkaz direktorů 7000 mužů mělo do Štyrska vpadnouti, že býval v poselstvích, že však co konal, na poručení a podle instrukce konal, přiznal, že slyšel, že dva kraje Dolního Saska a Dansko a Švedsko se spojí s Čechy, dosvědčil, že vzal na sebe poselství ve službách krále Fridricha, že psal koncepty na rozkaz nejv. kancléře, ale že byly od jiných mnoho měněny.

Podle rozkazu císařova měl býti ještě vyslýchán Martin Fruewein. Když však 7. června mezi 4. a 5. hodinou odpoledne byl vyzván správcem hradním, aby se postavil před komisaře, aby se tedy oblekl, ježto ležel v posteli, oblekl se sice, ale zatím co správce odešel povědět, že se brzy dostaví, skočil Fruewein z Bílé věže do

[1]) Jméno jeho bylo také mezi těmi, kteří se po trojím volání k soudu na hrad pražský nepostavili, na černé tabuli psáno a na šibenici zavěšeno.

Jeleního příkopu a zabil se. Učinil tak, jak se soudilo, ze zoufalství a ze strachu před trestem, o němž měl jistotu, že mu neujde. Komisaři se pak radili, co s mrtvolou činiti, a usnesli se provésti na mrtvém rozsudek, jakým byl již odsouzen. Dne 9. června Frueweinovu mrtvolu vyvezl kat na Bílou horu, tam byla čtvrcena, kusy její na rozcestí rozvěšeny, hlava jeho na Novém městě na šibenici nahoře vystavena, a jeho pravice na ní přibita.

Výslechy tyto byly materiálem pro vyslýchané jen přitěžujícím. Šlik a Budovec byli tehdy již odsouzeni a nemohli pro poslední výslech zajisté doufati v mírnější rozsudek; nadarmo se o to Šlik sváděním viny na druhé pokoušel. Bylo patrno, že pro velezrádné činy u Rüppela, Hauenschilda a Georga rozsudek bude zníti také na smrt. Skutečně rozsudky tak vyneseny, a k nim přiloženy ještě nálezy o Bílkovi, Pelhřimovském a Zábovi[1]) rovněž na smrt odsouzených, tak že Liechtenštejn posílal 12. června do Vídně dalších šest rozsudků znějících na trest smrti. Ale při tom snažně se přimlouval za Václava Bílka, Jana Pelhřimovského a Jana Zábu, aby jim jak pro jejich značnější stáří, tak pro množství odsouzenců císař trest zmírnil, aby nebylo tolik krve prolito. A zároveň osvědčoval nevinnost do Prahy dovezených hornolužických Dr. Kaula a Dr. Hadamera dokládaje, že Horní Lužice neráda se přidala k povstání a jen s pohrůžkou, že bude jim jinak do země položeno 10.000 vojska z Čech a Slezska; u porad nebývali tito dva doktoři, než musili jako služebníci učiniti, na čem se země a města usnesla, ale učinili tak neradi, neboť žádali o propuštění ze služby, ale nemohli ho obdržeti; byli také, ačkoli jsou z říše, vždy před tím císaře poslušni a dokázali to při poselstvích a zemských sněmech, jakož i dává o nich svědectví kurfirst Saský v dožádané zprávě, že nemají žádné bližší vědomosti o předsevzetí proti císaři, — pročež že o nich bylo nalezeno, aby přisahali, že nebudou nikdy proti císaři a rakouskému rodu, a aby byli po vykonání trestu nad odsouzenci na svobodu propuštěni; beztak že trvají u vězení již devět měsíců.

K obšírné své zprávě dodával ještě Liechtenštejn, že rozsudky o ostatních obžalovaných, jichž jest již málo, budou císaři zaslány.[2])

Již 16. června schválil císař zmírňující návrhy a rozklady Liechtenštejnovy a druhých komisařů, aby bylo dovoleno, aby odsouzence provázeli duchovní pod obojí a luteránští, a aby nebyla poháněna města;

[1]) Skála (V, 54) jmenuje jej Jan Gába; byl prokuratorem při hořejších soudech a měštěninem novoměstským; císařským komisařům odevzdal za Benjamina Frueweina, někdejšího sekretáře v direkci české, jeho protokol. — [2]) d'Elvert 74—87.

souhlasil i s dnem popravy a s opatřeními bezpečnostními. K zaslaným šesti rozsudkům podotýkal, aby Václav Bílek, jehož provinění, že totiž ukládal o povraždění všech katolíků v městech pražských, je velmi velikým a hrozným zločinem, zůstal dále uvězněn a aby bylo podrobně vyšetřováno, kde, kdy, skrze koho a s kým se umlouval o tom zlém činu a jakými prostředky měl býti uskutečněn. U Jana Pelhřimovského[1]) a Jana Záby přisouzený trest byl tak pozměněn, aby byli posláni do Rábu.[2]) U Leandra Rüppela a Jiřího Hauenschilda zůstaveno při vyneseném rozsudku: napřed utnouti pravici a pak mečem je popraviti; Hauenchildova hlava měla býti dána na věž; týž nález vynesen na Fridricha Georga, jehož hlava měla býti vystavena v Karlových varech, čtvrcení u něho bylo prominuto. Dr. Kaul a Hadamer měli zůstati ve vězení až do příjezdu císařova a do dalšího poručení.[3]) Císařem tedy potvrzeny tři rozsudky na smrt, z nichž dva potom vykonány.

Rozsudky byly vyneseny, císařem konečně upraveny a potvrzeny, — 41 rozsudků znělo na smrt, z nichž potvrzeno 28, — a 21. června měly býti vykonány. Byly to rozsudky tvrdé doby, která na zločin velezrady měla smrt provázenou ještě obvyklými ukrutnostmi. Byly vyneseny pro zločin politický, — zosnované povstání a zpronevěření panovníkovi padlo na hlavy původců, kteří prohráli; uražený panovník, odmítnutý od svých poddaných, kteří mu byli přisahali věrnost, trestal, když revoluci potlačiv je dostal v moc, tak jako vítěz uplatňuje svou moc proti poraženému, aby ukázal světu svou převahu a všecky ostatní zastrašil. Revoluce pohltila vlastní původce; pokus vraždy, který se stal vyhozením místodržících z okna, krvavě vymstil se nad účastníky toho vzbouření a povstání. Běda přemoženým! ozvalo se také tehdy, jako ozývá se až podnes ono heslo bezohledné. V opačném případě bylo by se přemoženým vedlo jistě aspoň stejně, ne-li hůře (srv. defenestraci!). Obava opětných spiknutí vnukala odstranění provinilců, k němuž tehdejší zákony dávaly plné právo, kromě jistých ukrutností ostatně dosud vládnoucí.

Tehdejší právo, tak jak bylo kodifikováno ve všech zemích, neznalo mírnějšího trestu na prokázanou velezradu a odboj nežli smrt a konfiskaci majetku.

Jaký trest podle všech práv padal na povstalce, viděti z rozsudků nad účastníky stavovského povstání r. 1547 proti Ferdinandovi I, na jehož soud se r. 1621 stále odvolávali jak císařští komisaři tak sám

[1]) Jan Pelhřimovský z Vyškovic byl sekretářem komory české a pak i v direkci zemské. — [2]) Nebyli však posláni do Rábu, nýbrž v Praze uvězněni, až pak v srpnu 1622 na rukojmě propuštěni, aby doma zůstávali, až do dalšího vyměření. — [3]) d'Elvert 88.

císař Ferdinand II. Tehdy odsouzen byl Křinecký „jako neposlušný, zlý člověk a svévolný, poddaných J. M. K. buřič, jenž nad povinností svou jest se zapomenul a takového nešlechetného přečinění a znamenitého J. M. K. vrchnosti a mocnosti ublížení i hrozného ourazu J. M. K. důstojenství se jest skutečně dopustil, a tudy v nemilost, trestání a v spravedlivý hněv i v pokutu J. M. K. upadl, — z těch příčin on Vilém Křinecký podle všech práv čest hrdlo i statek svůj proti J. M. K. jest propadl a ztratil.“ (Sněmy české II, 359.) Rovněž v ta slova rozsudek pronesen o Kašparu Pflugovi, u něhož za důvod odsouzení ještě přidáno, že na se hejtmanství nepořádně bez vůle krále J. M. přijal a zemi proti císaři J. M. a Kr. M. zdvihal (Tamže, 385), o Albínu Šlikovi, kterýž lid proti císaři J. M. a králi J. M. pozdvihoval (392) i Hendrychu Vidpachovi (397). — Usnesením sněmu obecného, jenž zahájen byl 23. srpna 1547 na hradě pražském, stanoveno: „Na tomto sme se také stavové snesli: aby žádných postranních zápisů a puntování od žádných osob z stavu neb z stavův v tomto království proti J. M. Kr. dědicům a budoucím králům českým a proti řádu a právu se nedálo, nyní i na budoucí věčné časy. Pakliby se toho přes to kdožkoli dopustil a naň to shledáno a uvedeno bylo, an se v postranní zápisy a puntování dává, ten aby hrdlo ztratil.“ (Tamže, 499). — Trest na zradu bylo čtvrcení; jak byl duch doby krutý, viděti z toho, že i na cedule zrádné, nešlechetné a hanlivé, spisované na všecky stavy království českého, i také na pány a úředníky zemské a zrádně, nešlechetně a pokoutně lepané, kladené a metané byl trest čtvrcení; tak na sněmu, jenž byl zahájen 20. května 1547 král, páni, rytířstvo i všecka obec království českého „rozkazují, vypovídají a nalezají: kdožbykolivěk po tento čas z kteréhokoli stavu a povahy člověk v takové zrádě a nešlechetnosti postižen a v pravdě nalezen byl, ježto by takové zrádné cedule spisoval, lepal nebo metal a kladl anebo takových cedulí nešlechetných která příčina byl, že k takovému každému má hledíno a saženo býti jako k nešlechetnému člověku a takový každý má bez milosti čtvrcen býti jako zrádce“. (Tamže, 277).

Co tedy při odsouzení súčastněných na českém povstání hlubokým dojmem působilo a posud působí, nebylo tak ani odsouzení samo, jako jaksi slavnostní, hromadná poprava odsouzených. Byl to zvlášť okázalý, takřka manifestační projev politiky císařské: hrůzu poprav měla pověst šířiti celou Evropou, aby jí vtiskla v paměť nedotknutelnost práv králů z boží milosti (jak to bylo vítáno ve Francii a Španělích, kde se báli příští české šlechtické republiky), ale zároveň měla krev v Praze katem

prolitá státi na očích všem Čechům budoucnosti jako hrozba, jako výstražný výkřik, jako povel k poslušnosti a odevzdanosti.[1]) Protivy, které od sebe oddělovala celá propast různorodých cílů, vyrovnávala smrt, která přece usmiřuje, a smrtí získali si odsouzenci právo na soucit, vždyť majestát smrti má vždycky probuditi ušlechtilejší city v duši, a také způsob, jakým umírali, dojímá sympathicky. Soucit s nimi ozýval se skutečně již v šetrnosti k nim v posledních chvílích života, jak ji projevili ti, kteří popravu nařízenou provésti a vykonati musili; kde mohlo býti také strohé zacházení a příkrá bezohlednost, ukázaly se slušné a šetrné ohledy, jimiž na venek vystupovalo politování s nešťastníky, byť i byli političtí odpůrci a nepřátelé.

Odsouzení byli vedle sebe Čechové i Němci, tak jako Čechové i Němci postavili se proti císaři povstáním. Němci byli Šlik, Fridrich z Bílé, Jessenius, Rüppel, Hauenschild, ale mezi Čechy byli také ti, „kteří jazyka německého užívají;“[2]) náleželi k novému typu Poločechů a Poloněmců ve značně poněmčené české politické společnosti. Nebyli to tedy „čeští“ pánové a „národní“ mučeníci, vždyť o české uvědomělosti podle nynějšího slova smyslu nelze tehdy mluviti. Nebyla souzena a odsuzována národnost česká, ani český národ, nýbrž obžalovaní z velezrady, — a to byli Čechové i Němci. Spíše ještě říci se může, že pykali Čechové za své německé vůdce, vždyť o český odboj měli čeští Němci větší zásluhu než Čechové, a německo-český živel měl, zejména s počátku, vedení.[3])

„Odsouzenci nebyli ani vesměs nekatolíci: popraven byl i katolický rytíř Diviš Černín, jehož bratr Heřman náležel k nejvlivnějším stranníkům císařským. On to byl, jenž jako jediný z českých pánů bojoval na Bílé hoře, a on to byl, jenž jako policejní správce Starého města řídil popravy z 21. června, při kterých sťata byla hlava i bratru jeho . . . Tak rozděleny byly české rodiny té doby, tak dáno na jevo, že hněv trestajícího královského majestátu neušetří nikoho a že vítězný král netrestá náboženských jinověrců, nýbrž politické rebely.“[4])

(O. p.)

---

[1]) Pekař, 93. — [2]) Jako Kašpar Kaplíř. — [3]) O poněmčení české politické společnosti viz Pekař, 26 d. Němci byli vedoucím živlem v povstání; mezi direktory bylo dobře na třetinu členů z rodin v Čechách novotných, německých; počítáme-li i Čechy, kteří se k německým luteránům přihlásili, vydá živel německý v revoluční vládě české právě polovinu. Sblížení Čechů s Němci mělo v zápětí nebezpečnou germanisaci země. Odbojní stavové připustili němčinu v l. 1618 až 1619 i na zemský sněm, který dosud podobně jako šlechtické soudy a desky byl výhradnou doménou češtiny (69). — [4]) Pekař, 93.

Z náboženských dějin Horácka.

Podává AUGUSTIN NEUMANN. (Č. d.)

Hůře bylo v Prosetíně. Před koncem roku 1782 přišel tam pastor s rodinou a učitelem. Nemajíce pro ně příbytku, vyhnali katolického učitele z Prosetína a do jeho školy ubytovali své duchovní[1]) vůdce. Vypuzený katolický učitel stěžoval si na to u olešnického faráře Jana Hustého, který jej napomínal k trpělivosti.[2]) Když ale se stalo jeho postavení nesnesitelným, odešel do Olešnice, odkudž pak docházel do Prosetína, kde se sloužila každou třetí neděli mše sv. Nekatolíci měli svou modlitebnu v katolické škole.[3]) Záležitost stala se předmětem úředního vyšetřování, jehož výsledkem byl kompromisní návrh krajského úřadu podaný guberniu. V ohledu na odchod(!) katolického učitele budiž evangelíkům postoupena škola na tak dlouho, pokud nebudou míti postaven vlastní kostel. Pro katolíky v okolí budiž v Prosetíně zřízena lokalie, kněz pak může bydleti zároveň s katolickým učitelem ve škole. Zrovna tak i nekatolíci mají míti svou vlastní školu, ve které má jejich kazatel bydleti až do vystavění fary.[4]) Zpráva o tom byla zaslána přímo k císaři Josefu II,[5]) ale byla bezpochyby odmrštěna, neboť 11. března 1783[6]) jim poručilo gubernium co nejdříve vykliditi zabranou katolickou školu a nikdy od tohoto rozkazu neustoupilo.

Stejně nepochodili v Hlubokém. Tam, jak již zmíněno, zmocnili se protestanti katolické kaple. Gubernium něco podobného zakázalo, ale způsob, jakým se stala zápověď, jest velmi příznačný. Poněvadž se dostali do kaple za pomoci klíčů, které olešnický farář nechal v Hlubokém, tedy v tom neviděla vláda násilného vloupání, a proto ani neviděla v celém činu nic trestuhodného. I prominulo gubernium Hlubockým pro tentokráte všecko, za to farář olešnický Hustý dostal „nos“ v podobě napomenutí, aby nebyl lehkomyslný a nenechával klíčů od kaple v cizích rukou.[7]) Jak vidno dnes, historie se někdy opakuje.

Napjaté poměry byly též v Jimramově. Tamní nekatolíci již velmi záhy obrátili se na gubernium o podporu. Stěžovali si na jednání obce,

---

[1]) Tamže. Zpráva krajského hejtmana ke guberniu (17. února 1782). — [2]) Tamže. Výslech prosetínských. Výpověď učitele Jakuba Zelinky. — [3]) Tamže, kraj. hejtman ke guberniu (17. února 1782). — [4]) Tamže (8. března 1783). — [5]) Tamže (2. ún. 1783). — [6]) Tamže. — [7]) Tamže. Přípis gubernia (Brno, 3. ledna 1783).

která jim nechce poskytnouti místa pro modlitebnu ani dříví na stavbu. Proto žádají, by jim byl dán jeden ze dvou tamních kostelů. Jmenovitě se dožadovali druhého kostelíčka, dovolávajíce se toho, že prý před sto lety jej zbudovali jejich nekatoličtí předkové. Na tuto nedatovanou žalobu odpověděl krajský komisař Jan Karel svobodný pán ze Sesswohlu. Opíraje se o dobrozdání komisaře Mühlbecka, konstatoval: Obec nabídla evangelíkům místo pro kostel vzdálené osm minut od posledního stavení a 150 kroků od panského mlýna. Oni ale nabídky nepřijali a žádali pro sebe hřbitov u kostela sv. Matouše. Proti tomu vystoupil katolický farář s poukazem, že bez vyššího povolení se nic takového státi nesmí. Obec proto nabídla k vůli upokojení nekatolíků místo jiné „u branky“, kdesi blízko chalup. Sesswohl šel nově nabídnuté místo s ředitelem panství prohlédnouti, ale evangelíci žádali zase hřbitov. Mluvčí jejich Jiří Karafiát při tom těžce urazil komisaře, řka: „Čert vem takové komise, které nám nikdy nepřiřknou to, čeho žádáme.“[1]) K úřednímu dobrozdání připojil své vyjádření také jimramovský direktor Karel Josef Weisenbeck. Potíral v něm historické nároky nekatolíků na kostel sv. Matouše, a to z dvojího důvodu. poukaz na stavbu kostela sv. Matouše před sto lety od nekatolíků jest lichý, neboť nejstarší místní matrika sice dokazuje, že v Jimramově byli před 131 lety luteráni, ale převaha byla katolická. Za druhé[2]) nepostavili tamější evangelíci kostel sv. Matouše proto, poněvadž ho zbudovala katolická šlechtična Anna z Bornstädtu.

Žádost o katolický hřbitov patrně nevedla k cíli, proto hleděli sousedé domluviti věc mezi sebou. Soused Dobiáš postoupil svou zahradu na stavbu modlitebny za dvě míry pole od jistého Libry.[3]) To místo však nebylo vhodné. Brněnský biskup, jsa patrně dobře informován, poukazoval v přípisu ke gubernia na přílišnou blízkost Dobiášovy zahrady katolickému kostelu. Byla mu tak blízko, že katolíci by byli při svých bohoslužbách zcela jistě rušeni. Kromě toho by bylo většině katolíků choditi kolem vchodu do evangelického kostela. V době, kdy náboženské city jsou tak rozechvěny, nebylo by zajisté dobře, kdyby obě strany měly míti své bohoslužby na jednom skoro místě.[4]) Poukaz biskupův měl do sebe kus oprávněnosti, ale šťastný tah to nebyl. Když se nemohlo nikde nalézti vhodného místa, tedy se opět vrátily strany ke hřbitovnímu kostelu. Krajský komisař Vincenc svobodný pán Rosenzweig nepovažoval, zrovna jako biskup, Dobiášovu zahradu za příhodné

[1]) R, 11. „Der Teufel hole solche Kommissionen, die niemahlen das, was wir verlangen, zueignen.“ — [2]) Tamže (Jimramov, 22. ún. 1783). — [3]) R, 11, 101. (3. květ. 1783). — [4]) Tamže (3. červc. 1783).

stavební místo a proto poukázal na třetí katolický hřbitov.[1]) Proti tomu se ozval katolický farář v Jimramově Ondřej Weis, který varoval úřady před podobným krokem vzhledem k smýšlení domácího lidu. Tak prý přišla k němu jedna katolička a s pláčem si mu stěžovala na to, že by její dítko tam pochované mělo býti vybrabáno a tělíčko jeho znesvěceno.[2]) Ale k podobnému, čistě citovému důvodu zůstaly úřady patrně zcela bez ohledu, neboť dne 11. prosince hlásilo generální komando u gubernia, že dává jako assistenci při kopání základů na hřbitově jimramovském jednu kompanii Laudonova pluku ležící v Bystřici nad Pernštýnem.[3]) Dle toho si lze představiti, jaká asi nálada byla mezi jimramovskými katolíky. Bezpochyby však byla celá věc oddálena (snad také zimním počasím), protože se dočítáme o přípravách, které činili nekatolíci ke kopání základů na katolickém hřbitově v červnu 1784. Věc také jaksi souvisela s příchodem pastora, který měl přijíti z Nosislavy, neboť před jeho příchodem se tak nemělo státi. Protestanti pak dali katolíkům jakési, blíže neznámé záruky, kterými si zaručili klidný průběh věci. Z té příčiny hlásil krajský úřad, že vojenské assistence[4]) není třeba.

Vzhledem k tomu, že nekatolíci neměli ještě svých modliteben, tedy dovolovaly úřady náboženská shromáždění na místech soukromých a za účasti cizích kazatelů. Tak brněnská konsistoř beze všeho dovolila, by si do Nového města mohli pozvati pastora z Veselí.[5]) O dvě léta později povolilo gubernium, by kazatel jimramovský konal shromáždění každou třetí neděli v Daňkovicích.[6])

Jak se z dokladů nám zachovaných dá souditi, neměli evangelíci na své první duchovní správce mnoho štěstí. Tak do Jimramova přišel Pavel Szent-Martony. Byl tam doporučen superintendentem z uherského Miškolce, ale na svém působišti pobyl sotva rok. Jeho farníci sami žádali za jiného kazatele. V žádosti uvedli za hlavní důvod to, že Szent-Martony se jim sám přiznává, že neumí česky. Nad to pak ještě se domáhá zvýšení platu. Prosí proto, by mohl k nim přijíti Michal Blažek z Nosislavy, který umí česky a přídavku žádného pro sebe nežádá.[7]) Krajský úřad žádost jimramovských doporučil[8]) a gubernium ji příznivě vyřídilo.[9]) V Novém Městě působil Tsesi Nagy, leč také pouze na krátko, neboť 1. září 1785 prosí tamější sbor za dosazení Theofila

[1]) Tamže (Jihlava, 15. srp. 1783). — [2]) Tamže (27. září 1783). — [3]) Tamže. — [4]) Tamže (Vel. Meziříčí, 26. června 1784). — [5]) R, 11, (Brno, 30. května 1783). — [6]) R, 11, 101. (2[illegible]. září 1785). — [7]) R, 11, 101. (Jimramov 6. září 1783). O Szent-Martonym viz Památník ref. církve, 161. Příčina jeho odchodu se tam neuvádí — [8]) Tamže (Jihlava, 10. září 1783). — [9]) Tamže (Brno, 26. září 1783).

Štětiny z Blučiny u Litomyšle, a to proto, poněvadž Nagy jim nechce déle sloužiti.[1]) Při osazení uprázdněné fary novoměstské poznáváme zároveň nechuť kazatelů uherských k pruským. Superintendent Blažek totiž nejprve se stavěl proti kandidatuře Štětinově z toho důvodu, že je to Prušák. Mimo to ještě poukazoval na to, že prý není ordinován a jest ku kazatelství nezpůsobilý. Ať se ho optají, bude-li chtíti k nim. To učinil Blažek patrně proto, že Nagy odešel odtud z bídy. Novoměšťští se skutečně tázali Štětiny, který jim odpověděl kladně, zvláště když mu slíbili přestěhovati jej na vlastní útraty. Ale ani tentokráte Blažek nepovolil, poukazuje, že na jmenování Štětinově se usnesla pouze polovice sboru. Při tom pak výslovně podotknul, kterak všichni pastoři jsou proti cizím, poněvadž doma jest dosti schopných. Povolí-li gubernium, pak ani on se nebude stavěti na odpor. Na to mu sbor odpověděl zcela otevřeně: Jest pro Štětinu, na jeho slova nic nedá, poněvadž jest pro kandidáta maďarského. Blažek skutečně byl nucen couknouti.[2]) Krajský úřad se vyslovil pro Štětinu[3]) a Blažkovy námitky prohlásil v dobrozdání ke gubernii za bezpodstatné.[4]) To pak dopsalo dne 17. listopadu 1783 superintendentovi o dekret pro Štětinu.[5]) Nejpověstnějším však byl kazatel Elek ve Veselí, o jehož činnosti uslyšíme mnoho později.

Stále nerozhodnutou zůstávala otázka ohledně Olešnice. V červnu 1783 započali znovu se o kostel domlouvati, ale jejich okolní souvěrci nejevili k jejich žádosti žádné náklonnosti. Prosetínští prohlásili, že již svého duchovního správce mají, rovečínští pak poukazovali na započatou již stavbu své modlitebny, jakož i na faráře, kterého si již objednali z Uher. Bylo proto příliš slabou útěchou pro vůdce olešnických nekatolíků Jakubce, že věc dá se domluviti. Věc byla tím beznadějnější, když on sám přiznal, kterak Olešnice nemá ani předepsaného počtu věřících, ani prostředků k stavbě modlitebny potřebných. Rovečínští a prosetínští proto přání svých sousedů zamítli, a totéž učinily i úřady, které berouce ohled na nezámožnost a početnou slabost olešnického sboru, jednoduše poručily, aby evangelíci z Olešnice docházeli na pobožnost do Prosetína.[6])

Ale olešničtí se svého úmyslu nezřekli. Když poznali, že postavení kostela u nich narazilo na odpor u jejich vlastních souvěrců v Prosetíně a Rovečíně, tedy hleděli svůj cíl uskutečniti dle vzoru jimramovských, totiž na základě historických nároků. Jak již zmíněno, býval v Olešnici

1) Tamže. — 2) R, 11, 101. (Blažek v Novém Městě, 4. listop. 1783). — 3) Tamže. Vel. Meziříčí, 8. listop. — 4) Tamže. Jihlava. — 5) Tamže. Sdělení gubernia Štětinovi (17. listop.). — 6) R, 11, 101. (17. června 1783).

a sice v části zvané „Moravská strana“ kdysi sbor. Jméno jeho nacházíme ve staré matrice olešnické ještě v roce 1663.[1]) Na tuto věc navázali olešničtí v žádosti podané císaái Josefovi II. Sdělovali mu, kterak staří lidé se pamatují, že před šedesáti lety bylo použito kamení nekatolické modlitebny ke stavbě katolického kostela. To byl kostel na hřbitově. Poněvadž se v něm konají bohoslužby nejvýše osmkráte do roka a protože na hřbitově kolem něho rozloženém mají pro sebe vykázané místo, tedy ho žádají pro sebe.[2]) Jaké odpovědi se jim dostalo, nelze přesně říci, ale dle odpovědi sulkoveckým, jakož i dle později nové žádosti olešnických o kostelík sv. Mikuláše, dá se zcela jistě souditi na odpověď odmítavou.

VII. Náboženské třenice.

Pisatel pamětí heraleckých napsal o toleranční patentě velmi naivně, ale pravdivě: . . . „skrze to mnoho různic mezi lidem povstalo, neb jeden druhému jeho náboženství haněl a po haně následovala hned rvačka.“[3]) Jak jsme již při různých příležitostech ukázali, měla se věc, bohužel, skutečně tak. Úřední protokoly nám podávají svědectví o nadávkách a rouháních přímo neslýchaných. Podáváme vše tak, jak jsme v úředních spisech nalezli.

V třenicích za doby toleranční rozeznávati dlužno dvojí živel: náboženský a sociální. Ve věcech náboženských pak přicházejí v úvahu: otázky náboženské, záležitosti bohoslužebné, školské a zabavené knihy.

S případy tupení katolické víry potkáváme se dosti často. Známý nám již Josef Lukeš z Blažkova přišel do Zvole k židovi, kde u přítomnosti Josefa Plačka začal vypráběti, že si nedělá nic ani z biskupa ani z direktora, a kdyby prý jeho víra nebyla pravá, pak by katolická musela býti „ein Hurenglaube“. Při tom prý hrozně klel a sakroval. Plaček věc udal, načež vrchní poslal drába pro Lukeše. Ten se ke všemu přiznal a ještě při tom hrubě urazil vrchnost.[4]) Věc přišla ke krajskému úřadu do Brna, kde se Lukešovi ještě přitížilo. Dle výpovědi v protokolu zaznamenané pravil také ještě, kterak musel k vůli z . . . . é mši („der verdammten Messe“) lámati za pokání čtyry sáhy kamení. Rouhání jeho bylo takové, že sám tamější žid se nad tím horšil. Přítomný rychtář z Blažkova pak svědčil, že on též nemůže

[1]) Farní archiv v Olešnici. — [2]) R, 11, 101. (Olešnice, 27. srp 1784). Ona výpověď starých lidí byla pravdivá, neboť v účtech fary olešnické dočítáme se o přestavbě hřbitovního kostelíčka v roce 1725, který byl již na spadnutí. Sbor byl patrně již pustý, proto asi užito jeho materiálu k obnově kostela sv. Mikuláše. — [3]) Seř. archiv, IX, str. 71. — [4]) R, 11, 101. (Rožinka, 8. března 1782).

s Lukešem vyjíti. Pod tíhou těchto výpovědí navrhl krajský hejtman Zollern za trest aspoň 14 dní nucené práce[1]) na panském v poutech a železech pro výstrahu druhým. Gubernium zmírnilo tento návrh v osmidenní nucenou práci na Rožince (na panském) bez železᅟa pout[2]) a poslalo rozsudek císaři. Josef II jej potvrdil dekretem ze dne 10. dubna 1782.[3])

Jiný případ rouhání máme z panství Rožinky. Dokazuje nám, kterak náboženské otázky zaměstnávaly mysl všech lidí, když dokonce i při pivě se přetřásalo tajemství Nejsvětější Trojice. V Rožné přišel dne 13. prosince 1781 do hospody Courtovy jistý Josef Schuller. Když pak přišel do nálevny jakýsi stařec, tu se ho počal Schuller dotazovati na osobu Syna Božího, prý která božská osoba je starší? Dědoušek mu prostoduše odpověděl, že podle všeho bude Syn asi mladší Otce. V hospodě pak došlo ke rvačce, při které Schuller natloukl hostinskému, začež pak seděl tři dny v šatlavě.[4])

Přímo hrozných nadávek se dočítáme v protokole sepsaném na faře svojanovské ohledně souseda Člupka z Olešnice.[5]) Ten přišel do Svojanova ke Kateřině Kopečkové koupiti vepře. U přítomnosti jejího syna Josefa a čeledína Jana Vorby došlo k rozhovoru o svátku sv. Vojtěcha. Kopeček pravil, že v Čechách se slaví, ale u evangelíků ne. Člupek na to: „To je věc každého, jakého patrona si vyvolí.“ Po těch slovech mu podala Kopečková kancionál s písní na evangelium sedmé neděle po sv. Duchu. Když ji přečetl, tedy pronesl kritiku, kterou zde podáváme doslovně: „Nač on (Člupek) potom v zlolající řeči v sakramentování takto pravil: „Psi černí, zatracení, ty nás zaváděli!“ Nač jemu Jan Vorba pravil: „Co pak vy se chlubíte s Luterem a Husem, ty vás zavedli a jsou v pekle, já ale neodsuzuji.“ Načež Člupek pravil: „Pravěj to lidi, kdo ví, je li to pravda.“ Nač jemu opět pravil onen Vorba: „Po tý vaší víře nic není.“ Pravil dále, že slyšel kázání před 33 lety v Svánově, který sice pěkný bylo, ale ke konci to kroutil, já jsem sobě myslil, jak ale to vytočíš?“ Daje jemu příležitost mluviti o církvi, on čta jmenovanou píseň pravil: „Kdybych tu měl ještě evangelium a brejle, však já bych tomu vašemu knězi pověděl, jak se to má rozumět!“ O čem v největším zlořečení a sakramentování takto pravil o duchovenstvu: „Ty psi zlořečení, kněži, svý ženy zapřeli a a teď sobě cizí drží, psi proklatí, černí,“ co mnohokráte opakoval. Nač

[1]) Tamže. (Brno, 4. dubna 1782.) — [2]) Tamže. (Brno, 10. dubna 1782.) — [3]) Tamže. — [4]) Tamže. (Pernštýn, 11. dubna 1782.) — [5]) Tamže. (Svojanov, 9. května 1784.)

jemu pravila, že nás duchovenstvo nemůže zavést. Nač on pravil: „Co sobě na nich vezmete, když budete všichni v pekle?“ Nač jemu pravil Josef Kopecký: „Ani by Bůh nebyl spravedlivý, aby Bůh nechal všechny zatratit, který v naší víře před námi umřeli!“ Nač pravil: „Tak toho ti chlapi vaši neujdou, jak je v Zjevení sv. Jana. Dejte jim dvojnásobně, jak oni vám dávali, když naše učitele věšeli na trámy a knihy pod nohama jejich pálili.“ Tolik protokol svědky podepsaný.[1]) K němu podotýkáme pouze tolik: Při událostech 18. století jsme několika případy dokázali, kterak kněží pomáhali nekatolíkům při nepříjemnostech stran zapovězených knih. Ale to vše Člupek již zapomněl a mluvil pouze o nelidském pronásledování k vůli knihám, o kterém jsme nenalezli v pramenech žádného dokladu.

Pro urážky katolické církve měl též vyšetřování olešnický Jakubec. Věc vznikla takto: Farář olešnický Jan Hustý půjčil knihu pod nadpisem „Víra samospasitelná, katolická“ jistému Janu Šešulkovi, který přestoupil ke katolictví. Dal mu ji, by se u víře utvrdil. Protože kniha patřila administrátorovi fary svojanovské, tedy se jí po čase domáhal farář Hustý zpět. Ale marně. Šešulka ji totiž půjčil nekatolíkovi Pelikánovi a ten Jakubcovi. Farář ho žádal u přítomnosti Františka Weinera a Karla Menzla o vrácení knihy, leč Jakubec jej odmítl. Hustý se ho pak ptal, jestli on napsal ty jizlivé poznámky o spisovateli knihy? Jakubec přisvědčil a přiznal se i k poznámkám na straně 113 připsaným. Z přiloženého opisu poznámek vysvitá, že tam bylo více stran popsáno, neboť první poznámka byla již na straně 33. Na ostré odsouzení protestantských zásad odpovídal Jakubec tónem stejně ostrým a podrážděným.[2]) Vzhledem k jeho účasti na výtržnostech působených pastorem Elkem bylo mu pro příště pohroženo přísným trestem, což také císař Josef potvrdil.[3])

K jiné mrzutosti došlo v Novém městě.[4]) Když se ubíralo svátostné processí z tamního farního kostela do filiálního kostela Panny Marie, tedy Martin Hoffmann z Německého nesmekl a otevřeně pravil, že v monstranci žádného Boha není.

Tím přecházíme k jiné příčině třenic, totiž k náboženským obřadům. První takový případ — pokud jsme nalezli — udál se na Novoměstsku.

[1]) Svědci: Josef Štefka, rychtář, a Josef Beneš, rychtář. Vzhledem k této neslýchané řeči Člupkově upozorňujeme na „Památník ref. církve“ (170), dle něhož byl Člupek roku 1781 uvězněn — „pro své smělé řeči v duchu evanjelickém.“ — [2]) R, 11, 101. (Kunštát, 3. října 1784.) — [3]) Tamže. (Vídeň, 28. října 1784.) — [4]) Tamže. (16. srpna 1782.)

Kaplan z Nového města Zelinka šel zaopatřovati do Zubří jistého Kristiana Lankaše. Když přišel k nemocnému, našel u něho jeho manželku a dvacet nekatolíků, kteří se k němu chovali neuctivě, ba dokonce se mu posmívali. Kněz jich požádal, by se vzdálili, ale oni nechtěli. Konečně tak učinili, volajíce na onemocnělého, aby vytrval. Poněvadž ale nebylo kaplanovi možno mluviti s nemocným o samotě (což při katolické zpovědi jest nutno), tedy poslal pro rychtáře. Ten přišel, a oni po třetí výzvě odešli. Manželka však odejíti nechtěla a kaplan se ocitnul v trapné situaci. Poznal, že má před sebou jinověrce, který se mu rozhodně nechce zpovídati, ale při tom jej prosí o sv. přijímání. Pravil mu totiž výslovně: „Vy jste povinni nám sloužiti a svátostmi všemožně přisluhovati.“ Proto prý jej zavolal, by mu podal večeři Páně, ale více nic! Zrovna tak mu pravila i Lankašova manželka: „Vy, knězi, podejte mu večeři Páně a běžte po svém!“ Tak nezbylo kaplanovi nic jiného, nežli odejíti. Z tohoto případu dovedeme si představiti, jak těžkou úlohou bylo pro katolického kněze, když ho jinověrec k sobě volal, a on mu nesměl posloužiti.[1]) Případ skončil tím, že farní úřad novoměstský podal na dotyčné nekatolíky stížnost pro rušení náboženských obřadů, a oni všichni byli odsouzeni na tři dny do vězení[2]).

Jiný nepříjemný příběh udál se ve Zvole. Tam konal se dne 5. května pohřeb nekatolického dítěte. Při něm došlo k neshodě mezi katolickým farářem zvolským Štěpánem Tímem a evangelíky, jehož následkem byla žaloba, kterou naň podali nekatolíci z Blažkova a Dolních Rosiček. Stížnost měla tři body: 1. Katolický farář jim nedovolil modliti se „Otče náš“ za blaženost svou, poněvadž prý to jest — proti katolickému náboženství. 2. Překazil jim zpěv a mnoho pohoršlivého mluvil. 3. Když přivezli učitele z Veselí, tedy on zamknul hřbitov a nechtěl ho tam pustiti.[3])

Krajský úřad v Jihlavě zavedl proti faráři vyšetřování, v němž mělo rozhodné slovo obecní představenstvo ve Zvole a obchodník Jan Štursa z Vojetína, který se dobrovolně nabídnul za svědka. Obec Zvola učinila toto vyjádření: Co se přerušení modlitby a zpěvu se strany katolického faráře týká, praví, že se stalo takto: Nekatolíci zpívali až příliš dlouho před hřbitovem i na hřbitově. K tomu přidali „Otče náš“ a „Věřím v Boha“. Dokončivše modlitbu Páně, přidali k ní slova: „Neboť Tvá je sláva a Tvé je království.“ Farář jim při tom pravil:

[1]) R, 11, 101. (Nové město, 19. ledna 1782.) — [2]) Návrh gubernia k císaři ze dne 23. března 1782. (Tamže.) — [3]) R, 11, 101. Žaloba podaná kraj. úřadu v Jihlavě. (11. března 1784.)

„To není u nás v způsobu, chcete-li nahlas „Otče náš“ se modliti, tak se modlite, jak u nás se modlíme.“ To bylo všechno, co se stalo. Byli při tom děti i dospělí. Že by pak při druhém pohřbu činil pohoršení neslušnými řečmi o evangelících, o tom zvlští vypověděli výslovně takto: To „pravda není, ale oni pohoršení nám učinili, svými řečmi proti panu faráři a Lukeš Blažkovskej (kterého jsme již poznali nahoře) po funusu jazyk na nás vyplazoval.“ Představenstvo[1]) při tom prosilo úřady, aby příští evangelické pohřby nedály se s takovým povykem. Žádost svoji odůvodňovalo tím, že u nich žádných akatolíků nebylo. Patrně dle toho hleděli na přespříliš hlasité zpívání a modlení, jako na reklamu, kterou evangelíci svým pohřbům činili.

Další svědectví učinil Jan Štursa.[2]) Přišel do Zvole náhodou za obchodem a zvědavostí puzen, šel se podívat na nekatolický pohřeb. Před hřbitovem zpívali tři písně, a farář jim nic neřekl. Když pak chtěli začíti čtvrtou, pravil jim: „Pochovejte, již jest čas!“ I šli k hrobu, zpívajíce čtvrtou píseň. Tam se pak modlili a pochovavše tělo, chtěli zase zpívati. Farář jim pravil: „Jděte s Pánem Bohem, již jest dost.“ Dle protokolu „oni hned jemu zuřivě odpověděli, proč on jim jejich pobožnosti zapovídá, že oni to mají od císaře pána dovoleno. Na to zas veledůstojný pán farář odpověděl: „Já ten patent taky dobře vím a vy pokračujte podle agendy, nebo já dobře vím, že při malém dítěti tolik toho nedělají!“ Na to hřbitov zamknul a lidé šli domů. Štursa žádných pohoršlivých řečí farářem pronesených neslyšel, výslovně podotýkaje, kterak „oni před krchovem dosti opovážlivý a škaredý řeči proti panu faráři mluvili,“ což vždy dosvědčiti může. Sám pak jim u přítomnosti farářově pravil: „Všeho již dost mluveno a mnoho, vdp. farář ví, jak daleko s vama jít má.“ Farář jej pak vzal hned za svědka.

Ohledně klíčů hřbitovních vypovídal Jirouš Sejkora, rychtář zvolský.[3]) Při pohřbu Jiříka Krbušky z Blažkovic poslali nekatolíci na faru jistého Štavíčka pro klíč a máry. Farář k sobě zavolal rychtáře, dal mu klíč a evangelíci vzali si máry z kostnice. Rychtářovi pak farář přikázal, aby (dle předpisu) přišel duchovní správce k němu se ohlásiti, jinak že ho na hřbitov nepřipustí a evangelíci nechť pochovají mrtvého sami, jako jindy činívali. Hřbitov zůstal otevřen a učitel, který přišel pochovávati, slíbil rychtářovi, že přijde na faru. Farář šel hned na místo, kde pohřeb se započal. Učitel měl kázání, při němž slova tak hlasitě

---

[1]) Tamtéž. Ve Zvole, 3. března 1784. — [2]) Tamže, (3. března 1784.) — [3]) Tamže. (Totéž datum.)

pronášel, že je bylo po celé obci slyšeti. Když pak se odebrali na hřbitov, zůstal farář venku, čekaje na učitele-kazatele, ale ten k němu vůbec nepřišel. Tolik bylo na obvinění faráře zvolského Tima.

V každém ohledu zajímavo je stanovisko, jaké zaujaly k farářovu jednání úřady. V přípisu datovaném dne 22. března 1784 obrátilo se gubernium ve zvolské záležitosti na Brněnského biskupa. Předně ho žádalo, by faráři připomenul, aby se lépe poučil o předpisech a nerušil nekatolických obřadů. Kolik bylo v tomto pokynu logiky, vysvítá ze závěru dekretu, v němž si gubernium zakazuje, aby je farář obtěžoval vysvětlováním — zákonů! Ještě zajímavější je část další. Vláda připouští, že farář Tim jednal korrektně, neboť kazatel byl dle předpisů povinen se k němu dostaviti, ale bylo by vhodno žádati ho při jiné příležitosti o legitimaci. Farář ať se toho pro budoucnost varuje, jinak bude trestán. Tedy v jednom a témže výnosu se žádá kněz o lepší znalost zákonů, a při tom se zároveň vyslovuje nelibost nad jejich citováním a přesným prováděním![1]) Který předpis porušil, o tom nedéje se zmínky . . .

Jiné nepříjemnosti působilo vykonávání kněžských funkcí neoprávněnými osobnostmi. Dle předpisu měli se všichni nekatolíci přihlásiti do konce roku 1782, k dalším přihláškám nemělo již bráno býti zřetele. V olešnické farnosti se však stal tento případ: Zcela proti uvedenému předpisu odpadl Jakub Sis z Olešničky ještě 11. ledna 1783 a prosetínský pastor Samuel Szalay ho sezdal. Olešnický farář Hustý odpadu neuznal a konání svatby zapověděl. Když ale přece se tak stalo, tedy se obrátil k vyšším instancím. Konsistoř pak rozhodla ve prospěch faráře z Olešnice.[2])

V Daňkovicích byla mrzutost ohledně křtu. Jiří Kubík, rolník z Javorku dostal rodinu a žádal katolického faráře, aby mu dítě pokřtil dle obřadu — protestantského. Ten ovšem nemohl tak učiniti. Na žádost celé dědiny učinil tak — rychtář Václav Maršík z Daňkovic. Věc ta byla zcela zbytečná, neboť v Jimramově byl již evangelický farář, a to byla okolnost, jež měla pro rychtáře velmi nepříjemné následky. Krajský úřad totiž zahájil ve věci vyšetřování a odsoudil jej na dva dny do vězení s okovy.[3])

Jiné a to velmi úporné boje byly vedeny o školu. Byla to věc docela jasná. Koho škola, toho mládež, a koho mládež, toho budoucnost. Zvláště v Prosetíně a Jimramově bylo velmi rozhořčeně bojováno o školu.

---

1) Tamže, (22. března 1784.) — 2) R, 11, (26. června 1783.) — 3) Tamže, (1. prosince 1782.)

Již jsme se na jiném místě zmínili o poměrech prosetínských. Tamější katolický kantor byl vypovězen jednak proto, aby měl kde bydleti pastor z Uher přišlý, jednak také, aby nekatolíci měli místo pro své bohoslužby. Učitel, nemoha v místě obstáti, odešel do Olešnice. Došlo takto ku sporu, jenž trval dobrého půl roku a ještě později lze sem a tam pozorovati výbuchy nepřátelství.

Farář Hustý z Olešnice, kterému Prosetín patřil ke kollatuře, stěžoval si u konsistoře, kterak katolíci k Prosetínu patřící nemají žádného vyučování, ačkoliv jich jest na tři sta.[1]) Na to byli prosetínští voláni ke guberniu, kam se konsistoř obrátila se stížností Hustého. Ve výslechu dne 6. února 1783 konaném prohlásili zástupcové prosetínského sboru, že nekatolický učitel bude ubytován u sedláka, z katolické školy neučiní svoji faru, nýbrž evangelickou školu.[2]) Ta patří jim, a olešnickému faráři nechť se oznámí znění úředních výnosů, aby mohli doma žíti v míru a v pokoji. Úřady patrně nejevily ochoty k zabírání katolické školy, neboť následujícího dne již prosetínští poněkud slevovali. Dovolávali se sice, že v Prosetíně jsou jenom tři katolické děti (na okolní obce většinou katolické asi zapomněli) a že učitel katolický odešel. Byli však již ochotni dáti okolním obcím katolickým, o svou školu připraveným, peněžitou náhradu. Krajský úřad dostal při tom pokyn vyšetřiti, co jest pravdy na stížnosti brněnské konsistoře proti násilnému zabrání katolické školy v Prosetíně.[3])

Krajský úřad byl patrně o věci tak dobře informován, že podal dobrozdání hned následujícího dne (8. března). Dle něho byla katolická škola postoupena nekatolíkům s dovolením náboženské komise, a sice pouze na čas, totiž do postavení evangelické modlitebny. Stalo se tak se zřetelem na odchod katolického učitele a nedostatečný počet katolických dětí (7). Rozhodně však později budou míti prosetínští evangelíci školu pro sebe, v bývalé katolické pak může bydleti katolický učitel a administrátor, který se tam dostane za účelem spravování lokalie.[4]) Tato zpráva byla již před tím (2. března) podána císaři Josefovi II.[5])

Brzy na to se ukázalo, že prosetínští při o katolickou školu prohráli. 11. března totiž gubernium poručilo, aby byla co nejdříve vyklizena a učitel odtud vypuzený aby byl do ní zpět uveden.[6]) Ale prosetínští se patrně velmi dlouho vzpírali tak učiniti. Ještě 2. června prosili, aby mohl jejich učitel ve škole zůstati. Gubernium je však ještě téhož dne odmítlo s poukazem, aby poslouchali krajského úřadu.[7]) Když

[1]—[7]) R, 11, 101. Tamže.

ani potom nechtěli uposlechnouti, tedy se vložil do věci kunštátský vrchní. Prosetínští si totiž na něho stěžovali, že jim chtěl učitele vyhnati ze školy násilím a hrozí prý na ně žalovati jako na rebellanty. Gubernium však je odmítlo s poukazem na výnos ze dne 2. června, žádajíc jich zároveň, aby nepřeskakovali instancí a obraceli se se svými záležitostmi na krajský úřad.[1]) Zachovali se tedy dle toho a změnili také svou taktiku, neboť krajský úřad hlásil dne 21. června guberniu, že se chtějí zmocniti školy pod záminkou, jakoby jí potřebovali pro — katolického učitele. Co se dálo potom, nelze s bezpečností říci, ale pravděpodobno jest, že prosetínští, jsouce donuceni školu vykliditi, hleděli sobě zjednati zadostučinění aspoň tím, že do prázdné budovy nechtěli nikoho pustiti. Vysvítá to ze zprávy kunštátského vrchního, který byl někdy na podzim 1785 prohlédnouti vyklizenou a prázdnou školu katolickou v Prosetíně, zda-li by se hodila za prozatímní obydlí pro katolického kněze. Při tom se tamní nekatolíci rozhodně postaviti proti němu. Dle jeho stížnosti pravili, „že to nedají tak daleko dojíti, aby v jejich obci byl umístěn katolický kněz, spíše dojde k rebelii.“ Vrchní dal je proto odvésti na kunštátský zámek, kde je uvrhl do vězení a dal jim železa. Hned pak se obrátil ke krajskému úřadu se žádostí za odeslání vojska do Prosetína.[2]) Proti tomu se postavilo gubernium. Sdělilo vrchnímu, že věci nemá bráti tak vážně, vždyť to prosetínští třebas ani tak zle nemysleli, uvrhnutí jejich do vězení a spoutání bylo rozhodně předčasné, a co se vojska týká, tím by se lid ještě více rozčilil; ať raději lid důkladně poučí a navede jej k pokoji.[3]) Vrchní tak učinil. Domluvil prosetínským, oni uznali, že chybili, jednajíce proti nařízením císařským, a slíbili se polepšiti. Na to je všechny propustil.[4])

V Jimramově se měly věci jinak. Tam zůstali katolíci ve většině, i nezbylo tedy evangelíkům, nežli posílati — zatím — své dítky do katolické školy. Pravíme: zatím, poněvadž jimramovští žádali pro sebe o dva učitele, a sice jednoho pro místní potřebu a druhého pro Krásno. Měli je již také vyhlédnuté a dali si je přezkoušeti na „Musterschule“ na Lomnici.[5]) Bylo opravdu také nejvýše třeba, by k nějakému uspořádání školských věcí jimramovských došlo. Tamní vrchnostenský úřad oznamoval, jak přímo nesnesitelné jest postavení katolického kantora v Jimramově. Je tam polovice evangelíků, kteří nechtějí posílati své děti do katolické školy a také nechtějí nic platiti na učitele. Ten

[1]) U. m. — [2]) R, 11, (Kunštát, 31. říj. 1785.) — [3]) Tamže. (10. listop. 1785.) [4]) Tamže. (Kunštát, 20. listopadu 1785.) — [5]) R, 11, 101 A. (Jimramov, 24. února 1785.)

jest zároveň s preceptorem již tři léta bez příjmů a nemůže existovat.[1]) Krajský úřad dostal věc na vyšetření a seznal, že nekatolické děti vyučuje pastor, poněvadž daleko v okolí žádného evangelického učitele není.[2]) Dobrozdání ono bylo již před tím potvrzeno žádostí kazatele Blažka, který prosil o jmenování nějakého učitele. Má prý na starosti 400 rodin, tak že se mu na vyučování rozhodně nedostává času. Za účelem přesné informace odebral se do Jimramova guberniální rada Paron, a sice byl tam od října až do konce roku 1784. Ve škole nalezl staré, již dávno odstraněné učebnice. Odňal je dětem a dal jim nové a úředně schválené. V nich ale byly také katolické modlitby „Zdrávas Maria“, dále přikázání církevní a j. Učebnice ty způsobily patrnou nevoli mezi protestanty. Rada Paron snažil se věc narovnati tím, že zavázal katolického učitele, aby se nikdy ani v nejmenším nedotýkal náboženského přesvědčení evangelických dítek. Ale ani to nekatolíkům nestačilo. Proto chtěl spraviti věc po zlém. Pohrozil tedy rodičům trestem dvojnásobného školního platu anebo vězením.[3]) Ale ani v tom případě nic nespravil a jimramovští si stěžovali později u gubernia, kterak někteří rodičové jsou v železech.[4]) Toto odmítnutí kompromisu ve škole se pak jimramovskému sboru zle vymstilo. Na čas věc uklídnil pastor Blažek, jenž opětně převzal vyučování dítek svého vyznání, ale jsa velmi zaměstnán, hleděl patrně zlomiti ostří sporu podáním žádosti o zavedení učebnic ve smyslu katolickém pro děti katolické, a druhých pro děti evangelické.[5]) Krajský úřad, nemaje oprávněnosti v těch věcech rozhodovati, obrátil se ke guberniu s podotknutím, aby posílali děti do školy a zároveň aby jeho farníci zaplatili učiteli Antonínovi Roztrošicovi odškodněné za tři léta v obnosu 29 zlatých 45 krejcarů.[6]) Blažek se obrátil tedy výše anebo snad krajský úřad poslal jeho žádost guberniu, které mu sice nevyhovělo úplně, ale přece z části učinilo po jeho. Považujíc patrně za nákladno zaváděti nové učebnice, sdělilo mu, aby věci, které neodpovídají náboženskému přesvědčení nekatolických dítek, byly jednoduše z učebnic vynechány a děti aby chodily do školy dále.[7]) Ale ani v tom případě jimramovský sbor neposlechl, a jak již jsme nahoře předeslali, vyplatilo se mu to zle. Když si na počátku konfliktu stěžoval vrchní, že ne-

[1]) Tamže. (Jimramov, 4. října 1784.) — [2]) Tamže. (30. listopadu 1784.) — [3]) Tamže. (Vrchnovská relace ze dne 28. prosince 1784.) — [4]) Tamže. (Jimramov, 24. února 1785.) V žádosti neuvádí Blažek, proč se tak stalo, nýbrž mluví jen o učebnicích.[5]) — U. m. (Vel. Meziříčí, 5. ledna 1785.) — [6]) Tamže. — [7]) Tamže, bez data.

chtějí evangelíci platiti na katolického učitele,[1]) odpověděli, že jemu jako kostelníkovi jsou povinni platiti pouze katolíci, evangelíci pak pouze za vyučování svých dítek. Poněvadž ale jejich děti k němu nechodí, tedy mu nejsou povinni platiti nic. Když ale úřady učinily několik pokusů za účelem uklidnění školské bouřky jimramovské a vždy marně, tedy jim dne 21. března 1785 nadiktovalo gubernium platiti na katolického učitele 19 zlatých 30 krejcarů ročně, a k tomu školné v obnosu 10 zlatých 15 krejcarů ročně, a sice proto,[2]) jelikož jednali z vlastní vůle. Celé mrzuté aféře pak učinilo gubernium konec výnosem ze dne 24. dubna 1785, kterým povolilo Jimramovu oba nekatolické učitele.[3])

Rovněž byly sváry k vůli škole v Rovečíně. Dovídáme se o tom z výnosu krajského úřadu, kterým se rovečínským poroučí posílati děti do katolické školy po tak dlouho, dokud nemají svého nekatolického učitele. Zároveň se jim přikazuje obnoviti velmi sešlou školu a platiti řádně učitele vyučujícího jejich dítky.[4])

Jiné mrzutosti byly k vůli zabaveným nekatolickým knihám. Již nahoře jsme se zmínili, kterak farníci z Německého žádali o vrácení knih sobě zabavených, vracejíce zároveň knihy katolické, kterých se jim dostalo. Žádost novoměstských se opětovala roku 1784, a sice u krajského úřadu v Jihlavě.[5]) Věc předána podkrajskému úřadu ve Velkém Meziříčí. Ten hlásil, že farář Josef Monse (1750—1772) a misionář Jan Kořista prý jich pobrali velmi značný počet.[6]) Nad touto zprávou se třeba pozastaviti, vzpomeneme-li si, jak poměrně málo bylo knih zabaveno. Proto zcela dobře rozumíme odpovědi dané vrchnostenským úřadem v Novém městě, dle níž zvěčnělý farář zabavil „pouze některé a bezvýznamné protestantské knihy“.[7]) Věci učinila konec olomoucká konsistoř, která sdělila krajskému úřadu, že nemůže knih jednoduše proto vrátiti, poněvadž jsou již dávno spáleny.[8])

Potahování k vůli knihám měl brzy po prohlášení tolerance poddaný panství letovického Jan Urban. Bylo na něho udáno, že prý má u sebe sabelliánskou knihu pod nadpisem „Vroucné nábožné modlitby pro osoby mužského i ženského pohlaví“. Administrátor v Těšanech, Dominikán P. Bruno Pražák byl vyzván komisí, by knihu zabavil.

[1]) Tamže, (10. října 1784) — [2]) Tamže. — [3]) Tamže. Před tím (26. února) nařídilo vyšetření poměrů v Krásném (u. m.) — [4]) Tamže. (Vel. Meziříčí, 12. pros. 1784.) [5]) Tamže, (1. květ 1784. — [6]) U. m. (Vel. Meziříčí, 3 července 1784.) — [7]) Tamže. (Nov. Město, 19. května 1784) „. . . nur einige wenige und unbedeutende protestantische Bücher.“ [8]) U. m. (Vel. Meziřící, 13. listop. 1784.)

Když tak učinil, dostal ji na prozkoumání katolický kněz Karel Kašpar, který prohlásil, že o nějakém sabelliánství není ani řeči, a sice z těchto důvodů: „Učení o Nejsvětější Trojici hlásá výslovně a na základě nejčistších zásad. Pikartského neobsahuje nic, leda že tu a tam jeví povahu luteránskou. Konečně, vždyť všichni bohoslovci vědí, že luteránský a impanastický je totéž.“ Tím bylo Urbanovi pomoženo z nesnází.[1])

V jiném směru došlo k velmi četným a poměrně také nejostřejším rozepřím. Bylo to neupravené odvádění platů a desátků ke katolickým farám. Věc ta byla dvojnásobně odiosní. Předně, že měli nekatolíci odváděti plat kněžím katolickým, pod které již nepatřili, a za druhé bylo to velmi nepříjemno nekatolickým agitátorům, kteří lidem slibovali, že budou osvobozeni ode všech dávek, dají-li se k „císařské víře.“ Proto po stránce sociální nové náboženství zklamalo úplně, a my dobře rozumíme rozhořčenosti, s jakou boj proti kněžským platům byl veden.

Odboj vypukl v roce 1783, kdy všichni moravští nekatolíci žádali císaře Josefa II o zrušení platů k farám katolickým. Žádost byla mu podána dne 26. srpna.[2]) Ve skutečnosti v ní mluvili jménem všech moravských evangelíků poddaní z panství kunštátského, jimramovského a pernštýnského. Dne 22. září se jim dostalo od gubernia odmítavé odpovědi.[3]) Prý ať čekají, dokud císař nevydá něco nového. Zatím zůstal stav sporu na vídenském výnosu ze dne 23. října, dle něhož mají evangelíci platiti katolickým farářům, ale pouze, co jsou povinni, v ostatních věcech nechť faráře žalují. Věc ale tím neusnula, neboť ještě 16. prosince 1783 žádala dvorní kancelář o dobrozdání u gubernia.[4])

Tuto malou sociální revoluci vedl pastor z Veselí Elek. Veselští byli dvakráte ve Vídni ohledně zrušení štoly a odvádění, leč pokaždé bez výsledku. K vůli získání přesných informací udržovali (patrně zase pomocí nějakého agenta) styky s dvorskou kanceláří uherskou. Tam se při své třetí cestě dověděli o zrušení křestní štoly. Koupili si tedy hned zmíněný patent a spěchali s ním domů.[5]) Pastor Elek oznámil hned s kazatelny, že od 1. listopadu 1783 nejsou povinni dávati ani krejcaru od křtu, olešnický Jakubec pak dal dekret otisknouti a rozšířiti mezi lidem.[6]) Tím byl dán podnět k nepokojům v kraji.

Věc ta však byla pro Elka jen ostudou, neboť císařský výnos se vztahoval pouze na Rakousy. Úřady s ním zavedly vyšetřování, jež

[1]) R, 11, (8. ledna 1782). [2]) R, 11, 101. — [3]) Tamže. — [4]) U. m. — [5]) U. m. (Krajský úřad v Jihlavě 5. dubna 1784 hlásí guberniu.) — [6]) Tamže. (Týž, 8.ún. 1784.)

se konalo v Jihlavě. Elek se hájil při výslechu poukazováním na vrchnostenský úřad v Kunštátě, který ho o ničem neuvědomil. Tím pak byl nucen použíti císařského výnosu přineseného z Vídně. Po takové obhajobě obrátil se krajský úřad na kunštátského vrchního se žádostí o informaci.[1]) Ten obratem odpověděl a Elkovi nemálo přitížil. Konstatoval totiž, že pastorovi byl odeslán výnos ze dne 2. června 1783, a proto docela dobře věděl, jak se má chovati.[2]) Pod dojmem nepravdivé výpovědi Elkovy žádalo moravské gubernium o jeho sesazení.[3]) Z Vídně však odpověděli, aby se mu dostalo co nejpřísnějšího napomenutí s podotknutím, že nebude-li se chovati korrektně, tedy bude sesazen.[4]) Pastor Elek poznal neudržitelnost svého postavení. Předstíral tudíž, že chce dáti svého devítiletého synka na studie do Kluže a žádal prostřednictvím vrchnostenského úřadu v Kunštátě pas do Sedmihrad pro sebe, hocha a svého sluhu Františka Šešulku, obuvníka z Olešnice (č. 78.[5]) Gubernium mu dalo dovolení.[6]) Že se jednalo o pouhou výmluvu, vysvítá ze žádosti evangelíků ve Veselí, kteří dne 15. listopadu 1784 prosili krajský úřad o nového kazatele a sice z toho důvodu, že Elek jest již tři čtvrtě roku pryč a ještě se nevrátil.[6]) Gubernium přistoupilo na žádost veselských, poněvadž znalo Elka z úředních akt jako „muže tvrdohlavého a nepokojného.“[7]) Tak se ztratil vůdce sociálního hnutí, kterého rozvaděný kunštátský vrchní obdařil názvem „dieser imperdinente Pastor.“

Odchodem Elkovým nezměnil se stav věcí ani trochu. Příčina byla dvojí: lid byl stále nespokojen, že odvádění dávek není zákonitě upraveno, a v kraji zůstali pomocníci Elkovi, z nichž nejhorlivější byl Řehoř Jakubec z Olešnice. Protokoly z té doby zachované mluví docela jasně o síle odporu se strany evangelíků kladeného a zároveň dokazují, jak přímo ubohé bylo postavení katolického kněžstva na horách. Věc nemohla jinak dopadati, neboť evangelíci nechtěli nic platiti a vláda se až dosud nepostarala kněžím o úpravu ztenčených příjmů, zrovna tak, jako nic neučinila ohledně vydržování pastorů. (O. p.)

[1]) Tamže. (24. února 1784.) — [2]) U. m. (Kunštát 26. března.) — [3]) Tamže. (22. dubna 1784.) — [4]) U. m. (Vídeň, 17. května 1784.) — [5]) R, 11, 101 A. (12. břez. 1784.) — [6]) R, 11, 101. (Veselí, 15. listop. 1784.) — [7]) (10. pros. 1784.) „Ein stütziger und unruhiger Mann.“ Památník ev. ref. církve však o Elkovi praví, že „6. dubna 1784 pod záminkou, že choť svou ze Sedmihradska přiveze, ujel a více se nevrátil.“

Posudky.

T. G. Masaryk: Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku. Sociologické skizzy k ruské filosofii dějin a náboženství. Díl I., sv. 2. Nákladem J. Laichtera, Praha 1921. Str. 730. — V této 2. části II. svazku obsáhle založeného díla jsou výklady významu radikálů a revolucionářů; zvláště obšírněji popsána praktická činnost revolučního anarchisty M. A. Bakunina, zavrhovatele každé autority, jemuž jen pandestrukce, „ničení a boření světa“ působilo radost, jenž proklamoval právo zabíjení, vybízel k revoluci krvavé a k terrorismu. Podle něho postaven Černyševskij, jehož positivistický realismus a materialismus vyvinul se v nihilismus a anarchismus. Oba tito radikáli se svými stoupenci, Dobroljubovem a ničitelem esthetiky Pisarevem a jinými používali Feuerbachovy filosofie na rozklad církevního náboženství a náboženství vůbec i přiznali nihilistům právo k vraždě a loupeži. V šlépějích jejich kráčeli pak atheističtí nihilisté a terroristé sedmdesátých a osmdesátých let, kteří prý jen proto, aby unikli nudě a dlouhé chvíli, a v názoru, „že jim je vše dovoleno“, vybízeli chopiti se seker, bíti carskou stranu bez milosti na náměstí i v bytech, v městech, vesnicích i na samotách. Veškera tato činnost nihilistů a terroristů posuzována velice shovívavě, ba pronáší se o těchto ruských revolucionařích a terroristech, kteří provedli tolik vražedných útoků na cara-osvoboditele Alexandra II a na státní úředníky, velice příznivý soud: „žhavá oddanost duchovní a politické svobodě, obětavost a nadšení pro svůj národ, bezohlednost vůči sobě samému a vlastnímu životu, věrnost a čestnost vůči svým druhům — vše to jsou cenné a skvělé vlastnosti povahové, které nutně vyvolají úctu a náklonnost k jednotlivcům“ (str. 183). Ještě jasnějšími barvami malována činnost mírnějšího Lavrova a sociologického subjektivisty Michajlovského, vysoko cení se jeho stanovisko k náboženství jakožto „harmonii věření nebo vědění s mravními idealy člověka a popudy k jednání v určitém směru“ a jeho „důsledné použití humanistické moralky — člověk, humanita jest alfa i omega socialismu Michajlovského“.

Naproti tomu příliš ostře odsouzeni: obhájce officialní theokracie, publicista Katkov, státovědecký obhájce theokracie Pobědonoscev a velebitel byzantismu K. Leontěv, sloupy „mstivé reakce“ za Alexandra III a Mikuláše II. K charakteristice těchto zastanců pravoslaví, samodržaví a národnosti užito silných slov, jimiž je Suvorin označil jako „obchodnické vyděrače lehkověrnosti a hlouposti“, jako sofisty, denuncianty „a skrz naskrz Jezuity“, „břídily najaté a kondotiéry reakce“, kteří „všemi silami bojovali proti vzdělání lidu“ atd.

Šetrněji a uznaleji mluví se o theoretiku „theokracie volné“ Vlad. Solovjevu, jenž první z Rusů důkladně promyslil Kanta, jenž první

z Rusů začal se obírat problemy samotné filosofie a ne míněním západních filosofů o těchto problémech. Ale ani jeho nadšení unií církevní, spojením církve východu se západní katolickou, jeho vznešený mysticismus nedoceněn po zásluze; Solovjev předveden jako člověk rozervaný, jehož pokus spojiti organicky kriticismus s mysticismem prý ztroskotal.

V 5. části jedná se o nejnovějším socialismu, marxismu, sociální demokracii, revolučním národnictví a novějším anarchismu, anarchistickém socialistu Kropotkinu, a konečně o liberalismu. Tyto směry jednoduše vyhostily víru v Boha a nesmrtelnost, vůbec veškerý idealismus a prohlásily atheismus i materialismus za věc své strany. Všecky tyto strany mezi sebou se potírají, ale v boji proti církvi a náboženství spojují se v jeden šik. Radikální nálada od roku 1901 se šíří a vede k revoluci 1905—06, po níž však bývalí marxisté (Struve, Bulgakov, Berdajev a j.) od marxismu a nihilistického atheismu přešli k idealismu, t. j. k náboženství jako protikladu materialismu, ke Kristu a ke směru, representovanému Dostojevským a Solovjevem. Prohlásivše Feuerbachovo náboženství za nedostatečné uznali, že „nikoli člověk bůh, nikoli bůh lidskosti, nýbrž Bůh-člověk-Kristus je pravým předmětem náboženského zbožňování“, odsoudili revoluci i sociální demokracii. Správně uvedeno, že revolucionismus i se strany socialně revoluční podroben revolucionářem Ropšinem v „Plavém koni“ (1909) přísné kritice. Hrdina jeho uznává vady terrorismu, ale nedovede se ho vzdáti.

Jasně vyznačeny jsou nedostatky evropského a ruského liberalismu, jenž také povstal z reformace jako opposice proti theokracii a vystupuje jako racionalismus, deismus, filosofie osvícenská, volná myšlenka. Souhlasí se tu s názorem katolických protivníků, že totiž liberalismus je synem protestantismu a otcem atheistického socialismu i anarchismu.

V díle třetím (resumé) se praví, že ruská filosofie není jen filosofií dějin, ale že zároveň se obírá problemem náboženským, že odpor proti církevní theologii činí z nové filosofie — filosofii náboženství. Od Petra V. začal na Rusi odpor racionalistického osvícenství proti církevnímu názoru světovému a proti církevní praxi životní, kterýžto odpor tvoří obsah ruské literatury filosofické i literatury krásné. Čaadajevem začala absolutní negace církve a jejího náboženství, s nímž v boji se utkal liberalismus, materialismus, nihilismus a atheistický socialismus pokrokových stran, jejichž filosofie je zjevně protitheokratickou a protináboženskou. Hájen dále demokratismus proti výtce, jakoby byl protináboženský, an prý jest jen proticírkevní, proti theokratickému náboženství. Ovšem ihned se vykládá, že míněno náboženství nové, na rozdíl od církevního křesťanství, jež jest něco jiného než učení Ježíšovo, které prý ostatně „může být vybráno teprve z Nového zákona nikoli lehkou analysou“. Humanitismus p. spisovatelův usiluje o novou morálku, o demokratickou anthropokracii, a zavrhuje theokracii s její věrou v zázraky a s jejím absolutistickým násilnictvím. Zamlouvá se tu více protestantství, jež prý je příznivější vývoji demokratismu. Proto

není ani divu, že dána přednost morálce a nábožeskosti protestantské před katolickou, národové protestantští prohlašují se vůbec za vzdělanější, hospodářsky vyspělejší a podnikavější než katoličtí. Vůbec náboženství katolické jest inferiorní, protože „protestantismus jakožto reformace postavil prý výše mravní prvek náboženství“, „jest nábožensky vyšší stadium vývoje“. A právě tento německý protestantismus probudil prý také „Rusy z pravoslavného spánku“ svými mysliteli Kantem, Fichtem, Schellingem, Hegelem a zvláště Feuerbachem a rozkládá ruské pravoslaví (str. 687.) O hospodářské vyspělosti národů protestantských jsme tu již častěji mluvili, že to jev jednak přechodní, občasný, jenž nebyl vždy a zase nebude, že blahobyt protestantů s neblahými stránkami kapitalismu nemůže býti šmahem stanoven za ideál snažení lidského.

V závěrečné kapitole projeven názor, „že náboženství je centralní a centralisující mocí v životě jednotlivcově i společnosti . . .“ a že „církev jako organisace společnosti, církev jako vůdčí opora státu a jeho organisace, církev jako základ theokracie byla a jest dosud učitelkou a vychovatelkou národů“, a že „veliký úkol přítomné doby spočívá právě v tom, abychom vytvořili náboženství a náboženskou organisaci společnosti odpovídající kritickému rozumu. Abychom vytvořili: neběží o to, smířit vědu s církevním náboženstvím, nýbrž o to, svořit nový náboženský a duševní obsah života“ (697). Tedy pokus — stvořit nové náboženství, jež by odpovídalo kritickému rozumu, — neboť „všecky pokusy, smířit nějak vědeckou filosofii s theologií“, jsou prý „zásadně pochybeny“, svědčí o „jesuitství“ těch, kteří se o to pokoušeli, a jesuitství postaveno tu vedle macchiavellismu jako nejhorší neřest. „Jesuitstvím“ diktován prý byl pokus Lva XIII smířit republiku s katolicismem, „jesuitským chytráctvím nelze (prý) budovat nic živého“, jesuitismem jest apologie theokratů, rozumovými důvody dokazovat víru (311) a pod.

O palčivé otázce dne, o rozluce církve a státu, se praví, že „rozluka církve a státu má zaručit svobodu svědomí: náboženství má se stát věcí soukromou nebo záležitostí osobní, jak se ne zcela výstižně říká, církev má v poměru ke státu být institucí soukromoprávní, škola — také obecná — má být zcela odňata církvi“. (Str. 618.) Poukazuje se opět na reformaci, jež prý povznesla náboženství, přenesla je vůbec do morálky, t. j. poměru člověka ke člověku, praví se, že právě „v katolických zemích je odluka církve od státu namířena nejen proti církvi, nýbrž i proti náboženství, v zemích protestantských směřuje proti církvi, ale přeje náboženství“, že „v katolických zemích nejdříve se zorganisovaly socialism a anarchism se svým proticírkevním učením a proticírkevní politikou“, že revolucionismus projevil se v katolických zemích radikálněji v boji proti theokratickému absolutismu než u národů protestantských, příznivějších moderním ideám, filosofii a vědě, a proto revoluce u protestantských národů byla méně radikalní, více theoretická. I kdybychom tuto skutečnost uznali — ačkoli v takových povšechných výrocích bývá obyčejně pravda pomíchána s nepravdou, — dříve než proneseme

úsudek hodnotící, bylo by třeba vyšetřiti poměry jednotlivých národů neb říší a příčiny, které tam k revolucím vedly; že na př. v Italii nebo ve Španělsku byly (a budou asi) revoluce vždy bouřlivější nežli ve Skandinavii, jest i bez náboženství zcela pochopitelno. A podobným způsobem by se i jiné konstrukce tohoto díla, jinak obsahem velmi bohatého, ukázaly libovolnými.

Dr. Julius Gadžega, Stati po voprosam „pravoslavija," narodnosti i katoličestva. Užgorod. Tipografija akcionerneva obščestva „Unio". 1921. 39 str. — Brošurka užgorodského professora theologie sjednocené ruské církve dává nám poněkud nahlédnouti v boj, který třeba sjednoceným katolíkům v Přikarpatské Rusi vésti proti dvěma vládou podporovaným nepřátelům: rozkolu a „osvícení" pokrokáři ze západu rozšiřovanému. Poněvadž se bojuje proti katolíkům hlavně klamným heslem ztotožňování náboženství s národností (zde t. zv. pravoslaví s národností ruskou) a zneužíváním slova „pravoslaví", ukazuje autor lichost zmíněného hesla a jeho původ (už z byzantské politiky) na str. 3 dd., a pravý význam výrazu „pravoslavný" a „katolický" (11 dd.). Pojednává stručně sice, ale správně o vlastních příčinách východního rozkolu (15 dd.), počátcích ruské církve (21 dd.), o níž, dovolávaje se mnohých autorů, i ruských, tvrdí, že až do 13tého století nebyla vlastně od středu katolické církve oddělena, o pravověrnosti sv. Cyrilla a Methoděje (24 dd.), o nutnosti jedné nejvyšší autority v církvi, a nedostatku jednoty, i u víře, v oddělených církvích východních (37 dd.). Část spisku však vyplněna více osobní a místní polemikou proti listu „Ruskaja Zemlja" (str. 28—37), která snad mohla býti vynechána.

Tiskových chyb má brošurka poměrně mnoho. B. Sp.

Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily dle sepsání Křišťanova. Nakl. L. Kuncíř, Praha 1921. — Překladu legendy, pořízenému p. A. L. Střížem, předeslán úvod p. prof. Dra Pekaře, jenž, jak známo, legendě přisuzuje mezi dochovanými spisy původu českého časově prvé místo. Spor jeho domněnkou vzbuzený (1903 ve spise českém, 1906 v německém) není dosud na jisto rozhodnut a bez nových objevů sotva bude; jistě však bystrozrak a neúnavné úsilí jeho přispělo značnou měrou ke kritickému osvětlení nejstarších památek náboženskohistorických o začátcích křesťanství v Čechách. V poznámkách týž učenec provází překlad vysvětlivkami používaje vhodných příležitostí, aby svou domněnku o stáří legendy (10. stol.) podepřel. — Vkusně vypravená knížka budiž co nejlépe doporučena.

Hermann Muckermann, Kind und Volk. Der biologische Wert der Treue zu den Lebensgesetzen beim Aufbau der Familie. I. Vererbung u. Auslese. Str. 208. S dvěma nákresy II Gestaltung der Lebenslage. Str. 270. Freiburg i B., Herder, c. 10·40 + 13·40, dobr. váz. 26 M. — Spis. tohoto díla čestně se řadí k jiným přírodozpytcům řádu jesuitského, jemuž nyní, doufejme, nastává v Němcích nová doba rozkvětu. M. staví tentokrát svou biologickou vědu, o níž vydal zvláštní

spis (Grundriß der Biologie. I. Allgem. Biologie), ve službu ozdravění rodiny a potomstva, ozdravění nejen tělesného, ale i duševného a duchovního. Nejde jen o rozmnožení potomstva, ale také o to, jaké to potomstvo bude.

V I. díle probírá stručně hlavní zákony dědičnosti, pokud se jí přenáší zdraví i choroba, při čemž důvodně prodlévá u chorob pohlavních. Kdo se chce poučiti o hlavních rysech t. ř. mendelismu, najde tu stručný, ale dobře srozumitelný návod. V II. díle uvažuje se o zdárném a nezdarném životě rodinnem, o významu jeho pro samy údy rodiny jakož i pro společnost širší, o zevnějších i vnitřních podmínkách rodinného blahobytu, zvláště o otázce bytové a na konec ovšem i náboženskomravní. — Spis opravdu cenný a pozoruhodný!

* * *

F. X. Svoboda, Nevěsty. Dva předsvatební děje. Praha 1921. Str. 400. — Spis. spojil tu volně dva příběhy, z nichž první je nejnovějšího data, druhý padá svým vznikem až skoro do prvních počátků jeho tvorby. Literární psycholog měl by tu pěknou příležitost srovnávati na dvou příbuzných dílech rozvoj romanopisecké methody i formy Svobodovy, ale většina čtenářů nezpozoruje asi hlubšího rozdílu. V obou vystupují dívčí postavy, příbuzné nesčetným již postavám v ostatních povídkách a románech oblíbeného autora; jemné, citlivé a dobré duše, jimž nutno se probojovati utrpením k manželskému štěstí. V druhém románku zápasí hrdinka mezi láskou k zemřelému dobrému otci a milovanému muži, v prvním boučí se dlouho podezřením, že její snoubenec touží po její sestře. Spis. ukázal tu své vypravovatelské umění i tím, že dovedl udržeti čtenáře ve stálém napětí, třebas zmítání myšlenek hrdinčiných, podávaných hlavně ve formě monologu, je příliš dlouhé a rozvleklé. Celek projasněn je vzácným dnes životním optimismem.

Otomar Schäfer, Povídky u krbu. Ballady a romance. Praha 1922. Str. 272. — Ot. Schäfer jest po mnohé stránce pravým opakem Svobodovým. Pohybuje se rad jaksi na pomezí skutečna a fantastičnosti, ba sahá někdy přímo k námětům fantastickým i sensačním (povídka „Stuperdackuv elixír", román „Vtělení Pampylasovo"). Kreslí-li skutečnost, činí to mnohdy až s drsným naturalismem, při čemž překvapuje čtenáře bizarností příběhu i nenadálým rozřešením zápletky. A jeho hrdiny nejsou nikdy klidní, spořádaní, vážní nebo rozmarní lidé Svobodovi: má nejraději lidi ubohé a trpící, tuláky a mrzaky, pronásledované i zločince, lidi, kteří filosofují o svém životě a řádu společenském i světovém, o Bohu a náboženských otázkách — nejčastěji proto, aby projevili svůj společenský vzdor a autorův výsměšný skepticismus nebo fatalismus.

Takoví jsou většinou i hrdinové poslední sbírky. Dva slepci-žebráci vybouří se proti svému židovskému vykořisťovateli, ale místo něho nevědomky zabijí chorobné děvče, svou věrnou průvodkyni (Vzpoura slepců). Dva tuláci upadnou nevinně v podezření z vraždy a bezděky zahubí starce, u něhož nalezli ochranu (Dva). Zběhlý seminarista a

snílek o lepší sociální budoucnosti zavraždí svého nemanželského otce, jenž týral jeho matku pro několik švestek, a pak sám si sáhne na život (Švestková alej). I nade dvéma povídkami, kde vypravuje spis. sám o své první lásce ke zmrzačené dívce (Citové zasvěcení) a o útrapách svého manželského života se ženou stiženou tuberkulosou (Tragikomedie), leží táž pochmurná nálada, zvyšovaná často ponurou, zvláště noční scenerií. Nikde není světlejšího zjevu, nikde jasnějšího paprsku nějaké životní víry a naděje. Tíha zlého osudu drtí všechny ty lidi, v jádru přece dobré a někdy i nábožensky smýšlející. Je to pak spíše sám spisovatel, jenž doprovází své hrdiny nebo jednotlivé události svými výsměšnými poznámkami a úvahami, někdy úplně zbytečnými i nemístnými — viz na př. poznámky o církvi ve „Vzpouře slepců" — nebo výslovně upozorňuje čtenáře na otřesenou víru svých postav v božský řád. Tak vlastně vyznívá celá kniha v posledních slovech: „Byla to výčitka Nejprozřetelnější Prozřetelnosti? Bylo to tolik, jako kdyby byl zahrozil pěstí proti nedosažitelnému nebi."

Pochmurný pessimistický názor spisovatelův je to především, jenž činí jeho knihu tak bezútěšnou, a tento dojem zvyšuje i forma jeho vypravování. Není tu sice již tak brutálních scen, jakými oplývala zvláště kniha „Ubohý Fricek", ale přece i tu velmi často přehání ve své naturalistické kresbě a zkresluje ostře některé výjevy, takže se blíží až karikatuře — i tam, kde toho nezamýšlel. A to je vždy nebezpečné!

M.

Stanislav Jarkovský, Marná sláva. Professorské romanetto. Praha 1920. 2 díly. Str. 342 a 445. — Vyprávěny tu příběhy z jednoho pražského gymnasia (ve „Strakaté ulici") v rok Marchetovy reformy a krátce po ní. Je tu byrokratický ředitel nevalného rozhledu, toužící po vládním radovství, tyransky inspektor, professorský sbor většinou poddajný ze strachu nebo z pohodlnosti, mezi sebou málo družný. Jeden z nich, jemuž přidělen zkušební kandidát, až do omrzení opakuje, co se mu na osobách i věcech nelíbí. Katecheta ovšem pořádně brán na mušku. Jiný professor téměř od svatby žije odloučen od zlajdačené manželky, která poslední dobou z nouze si jej nadchází a veštve jej do sebevraždy. Do její dcery, neznaje zprva příbuzenského poměru, zamiluje se snaživý supplent a pojme ji za manželku.

O málo vlídné společnosti té ovšem těžko napsati satyry, a v knize jest jí až nazbyt, podařené i nepodařené. Snaha o karikování je příliš zjevná; místo mnohých příkladů p. spis. vtipu srv. jen I. 21 o nose a kapesníku nebo II. 439 „tisíce páterů od nejtlustších až po nejhubenější kaplany" (Gott, wie witzig! řekl by žid.)

Víc než belletrickému dílu zdáávo je tu posudků neb odsudků starší gymnasijní osnovy; zvláště co do řečtiny a latiny. Nikdo se nebude zastávati té skutečné zbytečné dřiny, jak dříve (za Marcheta však už po léta ne!) znalost oněch předmětů vtloukána. Myslí-li však p. spis., sám kdysi středoškolský učitel, že odstraněním jejich tak tuze mnoho získá mateřština, mohl by se nyní o svém omylu kdekoli přesvědčiti. Utilitaristické hledisko jeho stran cizích jazyků by důsledně

radilo, netrápiti studentů tolik let na př. frančinou neb angličinou, nýbrž posílati je raději na rok do nějaké té Berlitz School; bude to kratší, lacinější a co do praktického výsledku snad jistější, a netřeba jazykového studia vůbec, když studium řečtiny a latiny je tak zbytečné!

Studenti páně spis. podle toho vypadají. Ale přemrštěný tělocvik a sport, na němž jemu tolik záleží, jistě jich nepozvedne. Proskákati se mládím až do nějakého toho zaopatření bylo by ovšem velice příjemné. Ale odkud se potom vezme intelligence — ne ta tuctová a novinářská, jež neprávem se intelligencí zove, nýbrž intelligence skutečná, vědecky pracující?

Na několika místech postavena známá bezohlednost byrokratů českých proti uznalé slušnosti německých a vídenských.

Moderní, ale proto nikterak správnější jsou poznámky o modlitbě ve škole, o studentské bohoslužbě a pod. Že studenti modlitbu jen ledabyle odbývali — všichni snad přece ne! —, budiž bez odporu připuštěno; však cynismus mnohých pp. professorů k tomuto znevažování nejvíce přispíval, jako ke mnohým jiným allotriím, a p. spis. snad přece nemyslí, že rozpustilí studenti zachovají se slušněji na př. k národní hymně a pod.! Ale vezměme si za příklad modlitbu, již také p. spis. uvádí: Actiones nostras, quaesumus, Domine adspirando praeveni et adiuvando (ne: aliquando, jak tu napsáno) prosequere, ut cuncta nostra oratio et operatio a Te semper incipiat et per Te coepta finiatur — modlitbu to v pravdě vznešenou, vyjadřující sjednocenost s původcem a cílem veškerenstva, již, mimochodem řečeno, modliti se může každý, kdo má jen drobet smyslu pro něco vyššího a duchovního nad sebou: kterak o té možno pohrdlivě smýšleti a mluviti? To by snad bylo ušlechtilejší položiti na začátek vyučování nějaký „olympijský" zápas, aby se žáci trochu poždouchali než do lavic usednou, a na konec zaříditi kopanou? Kdyby se podle podobných zásad vyučování a vychovávání školské spravovalo, nezbude na konec než libovůle nevycválaných klacků, nikoli vychování ušlechtilého dorostu. —

Po stránce jazykové budiž m. j. poznamenáno, že p. spis. chybně mění známý výrok básníkův o práci na národa roli . . ., an zaměňuje práci na něčem s prácí o něčem.

Klara Tschudi, Román Marie Antoinetty. Obrazy ze života na královském dvoře francouzském před revolucí. Přel. J. Skála. Praha 1920. Str. 187. — Známá norská spisovatelka životopisů panovnických žen zvláštní píli věnovala životopisu nešťastné „Rakušanky" v Paříži, jejž vydala ve 3 svazcích. Vydavateli tohoto překladu šlo snad víc o pikanterie, že vydal právě jen tento „román", ačkoli další a konečné osudy královniny by byly daleko poučnější a neméně zajímavy, a o nějakém „románě" v obvyklém smyslu u královny povahou sice dětinsky lehkomyslné, avšak nikoli necestné, s jistotou vlastně mluviti nelze. Tschudi správně dí o životě těchto dvou děcek (Ludvíka XVI a M. Antoinetty) na stupních ke trůnu královskému že „nebyl nepodoben životu věžňů" na dvoře prosáklém nemravnou býřivostí, již pak oba daleko nad svou vinu tak krutě odpykali.

Přes Karpaty do Sibiře. Na Sibiři. U Kirgizů. Vzpomíná *Jan Valoušek*. Praha. Str. 97. — Pan spis. byl zajat na začátku války v Karpatech střílev tu za celou válku jen jedinkrát, a to do neviděného nepřítele (str. 13), dostal se přes Voroněž a Moskvu do Omska, až v létě 1918 výměnou invalidů se vrací do vlasti. Spis jeho náleží k lepším z těch, jež o tomto předmětě vydány. Vypravujeť a popisuje, co sám zažil a viděl, bystře pozoruje a neprodlévaje u bezpředmětných úvah. Zajímavo jest na př., co na str. 62 vypravuje o českém králi, ba i českém papeži v táboře u Omska; jméno toto vynesla jakémusi učiteli z Valašska ruská Bible, kterou studoval a do češtiny přeložil, hlásaje zásady podobné Tolstojovým: odsuzoval násilí, jsa jist, že na všechny přijde zákon pravdy, a kdo ubližuje, toho že trest nemine. — Přidané obrázky jsou příliš otřelé.

Pierre Loti, Harémy kouzla zbavené (Les Desenchantées). Přel. K. Vítek. Praha 1921. Str. 328. — Známý přítel Turecka, usilující o emancipaci turecké ženy, líčí tu napřed písemné pak i osobní styky člena francouzského vyslanectví v Cařihradě, s třemi vznešenými Turkyněmi, vychovanými od evropských učitelek a nespokojenými s poměry své vlasti. Z dopisův i rozhovorů těchto spřádá se román, jenž ústí ve skutečnou lásku jedné z nich k pisateli; ten však navždy odjíždí a ona se otráví. Okouzlující popisný způsob Lotiho, hýřící až omamně v líčení skutečných i vysněných krás východu, v účincích podporovaný i samou tajůplnou látkou zjednal tomuto románu zvláštní oblibu i v době realistické. Nádherná líčení krajinná pozorně sledovati a vnímati arciť každému se bez únavy nepodaří, tak jako ne každý vytrvá při náladovém horování nešťastných žen i pisatele, který je sice chápe, ale citem se s ním ztotožniti nedovede; nejednou místo skutečného prožívání pozorujete jen pěkná sice ale přece jen prázdná slova naproti ženskému toužení po neznámém a nedosažitelném štěstí. Pokud román je zároveň sbírkou dokladův o poníženém životě turecké ženy, je známo, že Lotiho názor o harémech jako věznicích, v nichžto ženy se nudí a marně nad osudem svým se trápí, byl jinými spisovateli a spisovatelkami potírán, podle nichž rodinný život turecký není tak nešťastný, jak Loti chce. Tolik zdá se jisto, že vzdělání evropským písemnictvím, jak je Loti popisuje (na stolku jedné z těch dívek leží i spisy Kantovy a Nietzscheho!), není s to, aby tureckou ženu skutečně povzneslo a šťastnější učinilo; viděti to z nevěreckého směru mladotureckého, jemuž i Loti přisvědčuje.

Překlad je dosti plynný a v další části správnější než na začátku. Nepíše se: ani pomýšlení, vymýšlený román (m. vymyšlený); nevím jaká dívka (m. jakási); dvacetijednaletá; vyjma hustého závoje; v kláštence (snad v klášteřích?), kdež prý i ty nejvyšší zdi obklopené jeptiškami někdy se mezi sebou baví (74) a m. j.

Rozhled

Náboženský.

sp. — Učení nesjednocených východanů o očistci osvětlují velmi některé nové, doposud netištěné dokumenty koncilu ve Ferraře a Florencii, vydané Mgr. L. Petitem, biskupem obř. lat. v Athenách, v XV. svazku Patrologia orientalis Graffin Nau (Documents relatifs au concile de Florence. I. La question du Purgatoire à Ferrare. Documents VI) Paris, Firmin-Didot 1920. Rozbor dokumentů podávají A. Michel v srpnovém čísle Revue pratique d' apologétique (str. 385 dd) a P. M. Jugie v posledním čísle Échos d' Orient (str. 269 dd.)

Poznáváme z nich, že Řekové popírali hlavně dvě věci: že jest v očistci skutečný oheň, a že je nějaké zvláštní místo očistce. Připouštěli však, že jest jakýsi střední stav mezi blaženými v nebesích a zavrženými, a že modlitby za zemřelé jsou účinné. A poněvadž ani skutečnost ohně ani místo očistce nepatří k podstatě dogmatu, lze říci, že vlastně nebylo skutečného rozporu mezi západem a východem v té věci, a proto také na konec koncilu podstata nauky o očistci Řeky přijata. — Ale vidno také z dokumentů, že theologie východní už tehda hájila vzhledem k nauce o osudu zemřelých řadu posic, které důsledně provedeny nedají se s katolickým názorem o očistci srovnati. Zejména ve třech bodech se tu východní učení od západního liší: a) východané popírají, že může býti odpuštěna vina hříchu bez odpuštění trestu, tedy v onom středním stavu po smrti jsou duše těch, kdo s neodpuštěnými hříchy zemřeli, b) těch hříchů nesmazává utrpení duší, jež by mělo moc zadostčinící, nýbrž pouze prosebná síla modliteb věřících, c) stav duší po smrti není definitivně ještě rozhodnut, to stane se teprve po posledním soudu.

Časem tyto názory ještě dále vybudovány, a propast mezi katolickým a východním názorem rozšířena; tak stalo se na př. téměř všeobecným názorem na východě, že ve středním stavu jsou i duše s těžkými hříchy, které však aspoň s důvěrou v milosrdenství boží se světa odešly, a kterým modlitbami lze vysvobození nebo aspoň ulehčení vyprositi. — U nejnovějších bohoslovců jeví se ovšem i v této otázce vliv rationalismu: mnozí z ruských theologů na př. středního stavu vůbec nepřipouštějí, jiní nepřipisují modlitbám za zemřelé jiného účinku leč útěchu a povzbuzení pozůstalých.

*

sp. — Pěkné myšlenky o ceně četby sv. Otců podává G. Bardy ve své knize: En lisant les Pères (Duvivier, Tourcoing 1921). Už život mnohých otců, často ve spisech jich samých se odrážející, jest nemalým povzbuzením a mocnou vzpruhou idealismu. Kdo by se nenadchl n. př. mohutnou postavou Athanasiovou, který celý život věnuje

boji za dogma „soupodstatnosti“ věčného Syna, stává se pravým mučeníkem za víru svým paterým vyhnanstvím, ale na konec triumfuje nade všemi intrikami a kompromissy, nebo sv. Jana Zlatoústého, který pro neohroženost svoji ztrácí přízeň dvora, biskupský stolec prvního města Východu musí zaměniti za vyhnanství v pusté krajině daleké Asie, ale při všech strastech a příkořích s neochvějnou důvěrou pohlíží ke Kristu a umírá se slovy: „Ve všem chvála Bohu!“ Anebo kým by nezachvěl ohromný duševní zápas, kterým se veleduch Augustin propracoval k pokornému vyznání katolické církve, a kdo by nepodivoval se jeho gigantickému zápasu proti všem bludům jeho věku, kterému teprve na pohled tragická, ale vskutku povznášející a drahocenná před Hospodinem smrt v nepřátely obklíčeném a hořícím Hipponu dovedla konec učiniti!

Ale více nežli studium života těchto velikánů jest četba jejich děl pramenem vzdělání, mocným povzbuzením, skutečným požitkem. — První, co nás u těchto svědků starověku křesťanského vábí, jest klidný, střízlivý soud, jednoduchý a jasný způsob podání. Otcové ve všem se drží „zlatého středocestí.“ Opětovně zdůrazňují n. p. krásu, vznešenost panenství (každý téměř ze znamenitějších otců psal o panenství a čistotě), ale nikdy se nedají strhnouti k bludu, který prohlašuje manželství vůbec nebo druhý sňatek za hříšné, snaží se o filosofické osvětlení dogmatu, ale nikdy nepodřizují víru a zjevení vědě, jako gnosticismus, hájí pravdu, že Duch sv. řídí svou církev a vede duše, ale chrání se schvalovati přemrštěný montanistický spiritualism. I v praktických otázkách: poměru církve k státu, skutků kajicnosti, povinnosti mučenické smrti atd. jeví se u Otců všude střízlivá zdrželivost.

Jiným charakteristickým znakem Otců jest jejich naprostá oddanost k církevnímu učitelskému úřadu a hluboká úcta k ctihodné tradici. Že Otcové nebyli nepřátely pravého pokroku, toho důkazem jest n. př. sv. Augustin, který v celé řadě theologických otázek otevřel nové směry, ale při tom jak on tak všickni jiní Otcové stavěli jenom dále na základech staré tradice, nechtěli býti zakladateli nových systemů, nýbrž především svědky od apoštolů zděděné víry; jejich heslem bylo známé „nil innovetur nisi quod traditum est.“ Co však je podstatným rysem literatury patristické, a co nejvíce povznáší a vzdělává, jest venkoncem nadpřirozené nazírání, které veškera jich slova, jich důkazy proniká. Bůh jest jim věčným cílem, Jeho prozřetelnost všecko řídí, Kristus jest jim pravdou, cestou a životem, nadpřirozená milost prochvívá, povznáší celý život křesťana, jenž jako cizinec a poutník ubírá se tímto světem do pravé své vlasti.

Jistě, že u mnohého novodobého spisovatele klassického najdeme nové myšlenky, mnohou pravdu v jednotlivostech lépe zdůrazněnou a rozvedenou, mnohé praktické applikace na moderní poměry, ale často v jediné knize některého sv. Otce najdeme víc hlubokých myšlenek, více prvotní šťávy křesťanství, abych se s Bossuetem vyjádřil, než ve mnoha svazcích autorů nových. Už těch několik ukázek ze spisů sv. Otců, které uvádí Bardy ve své knize, to jasně dokazuje.

*

sp. — Budiž tu dodatkem k vývodům Hlídky z čís. 8. t. r. (str. 364) připojeno několik stručných slov o missijní myšlence u Otců. Už spisy Otců apoštolských často zdůrazňují missijní úlohu církve Kristovy. Církev jest určena pro všecky lidi (Didache, list Klementův), jest náboženstvím světovým (Ignác k Magnesijským, list k Diognetovi), všickni mají se starati o rozšíření království Kristova, aspoň modlitbou (list Barnabášův, Ignác k Efesským), církev má právo a povinnost všude víru Kristovu hlásati (list k Diognetovi). Zvláště pěkně je myšlenka missijní vyjádřena v eucharistických některých modlitbách (n. př. v Didache). Z pozdějších Otců mají krásné myšlenky na missijní povolání církve se vztahující n. př. sv. Justin (v prvé Apologii hl. 31, 32, 39, 40 dd, 49, 53 a v „Rozmluvě s Tryfonem“ na četných místech), sv. Ireneus (hl. v 3. a 4. knize díla „Proti kacířstvím“), sv. Jan Zlatoústý, který zejména ve svých homiliích povinnost missií zdůrazňuje a nadpřirozenou sílu evangelia jako vše pronikajícího kvasu líčí, sv. Augustin, jehož spis „De catechizandis rudibus“ (rudes = dospělí pohané) jest první příručkou missionářskou, spisovatel pojednání „De vocatione omnium gentium“ (Leo Veliký nebo Prosper), které jest i nyní tak časové jako v době, kdy bylo sepsáno atd.

*

el. — Modernismus v církvi anglikánské. Doposud theologie církve anglikánské brala se třemi směry. Nejstarší tak zv. protestantský (old fashioned protestant) řídil se zásadou, že jedině Bible je zdrojem náboženských pravd křesťanských, další směr tak zv. vysocí církevníci (high churchman) blížil se více stanovisku katolickému, rozšířiv zdroj věroučných článků mimo Bibli též na nejstarší církevní Otce. Třetí, návodný směr, hledající jakousi živou autoritu církve, vytvořil ideu tak zv. církve rozdělené (divided church), jíž představuje Cařihrad, Řím a Canterbury. Každá z těchto tří církví může učiti bludu, ale v čem souhlasí společně, jest hlas církve, článek víry.

K těmto třem směrům přibyl tohoto roku směr nový tak zv. modernistický, jenž ponejprv projevil se na nedávném sjezdě liberálních anglikánů v Cambridgi. Mluvčím tohoto směru byl Dr. Rashdall, děkan z Carlisle, který definoval stanovisko modernistů takto: Dogma není podstatné, úsudek není konečný. V otázkách náboženských nachází se člověk stále jen na cestě hledání pravdy a nemá záruky, že bude kdy s to ji nalézti. Není možno činiti žádných definitivních závěrů, ničemu nelze naprosté důvěry věnovati. Víra, ta při nejlepším dobře založená domněnka, a náboženská zkušenost jednotlivce i celku je jedině pevnou a vědeckou basí, na níž možno stavěti nábož. domněnku. Třeba tedy ponechati největší rozsah domněnkám jiných v otázkách náboženských. O osobě Ježíše Krista lze mluviti jen potud jako o osobě božské, že byla svrchovaně (preeminently) posvěcena Duchem Sv., kdežto jinak Kristus počal svoji existenci jako osoba svým lidským zrozením.

Výroky Dr. Rashdalla vzbudily v konservativních kruzích anglikánské církve veliký a nemilý rozruch, takže ihned po kongresu Cam-

bridgeském svolala jednota církve anglikánské schůzi do Birminghamu, na níž promluvil známý anglický theolog bývalý učitel konvertity Bensona, Dr. G o r e, biskup v Birminghamu. Jeho řeč, jež byla odpovědí na přednášku Dr. Rashdalla a měla narýsovati prostředky, jichž proti modernistickému hnutí třeba užíti, potvrdila jen to, co soudí katolíci o podvratném hesle volného výkladu Písma dle zásad protest. Dr. Gore sice uznává, že směr modernistický jest podvratnou naukou, jež může církvi anglikánské způsobiti hlubokou ránu, odvolává se na Písmo, otce církevní, sněmy vzhledem k osobě Kristově, ale volí dále zůstati v jednotě s modernisty, kteří zastupují velice vážnou a učenou společnost, z níž mnozí jsou vysokými hodnostáři církevními. Hnutí toto může míti za následek, že počet konvertitů mezi anglikánským kněžstvem ještě více vzroste, poněvadž chaos v otázkách dogmatických bude veliký.

*

el. — R u s k á c í r k e v p r a v o s l a v n á. Vynikající člen církve pravoslavné ruské Dr. Štěpán R u n k ě v i č vydal před nedávnem v Anglii brožuru Anglikánská a Východní církev (Anglican and Eastern Churches), v níž vypisuje stav a působení církve ruské od r. 1917—1918. Po abdikaci cara Mikuláše II 2. března r. 1917 a renunciaci jeho právoplatného nástupce dne následujícího, nastaly změny i v církevní správě. Církev prohlášena za zbavenou útlaku se strany státu. Zvláštní komisse zřízená při sv. synodu měla za úkol vypracovati plán přizpůsobení života církevního novým poměrům státního i socialního života, zvláště uplatněním v o l e b n í z á s a d y ve všech oborech církevně-správního života. 5 srpna 1917 zrušen úřad vrchního prokuratora sv. synodu, jenž byl „okem a uchem panovníkem" od roku 1722, a zřízeno ministerstvo náboženství s výpomocným ministerstvem pro záležitosti pravoslavné církve. Ministrem náboženství stal se poslední vrchní prokurátor Mat. Michajlovič K a r t a š e v. Ministerstvo toto, jsouc zaneprázdněno prací čistě politické povahy, nezasahovalo materielně do záležitostí vyšší církevní administrace, rozdělené mezi patriarchy, jichž výkonná moc až dosud suspendovaná znovu byla obnovena, posvátný Synod a Vyšší církevní radu. Sv. patriarchou stal se 5 listopadu 1917 arcibiskup Moskevský T i c h o n.

Koncil ruské pravoslavné církve započal 15 srpna 1918 ve velké kathedrále moskevské v Kremlu za neobyčejně slavnostních církevních obřadů a potrval do 20. září t. r., stanoviv pro příští koncil jaro 1921, ač měl patriarcha právo kdykoliv před tím sněm svolati. Zákonodárná činnost nesla se hlavně za účelem reorganisace církevní správy a zřízení nového řádu církevního života v souhlase so změněnými poměry. Hlavní akta sněmu jsou: znovuzřízení patriarchátu, změny v povaze a složení vyšší církevní administrace a reorganisace autonomie farností. Hlavním úkolem z mnoha jiných bylo odstraniti možnost autokratických tendencí se strany patriarchy, a zachovati zásadu poradní. Za tím účelem hlavní moc v církvi — zákonodárná, správní, legální a dohledací — je svěřena posv. koncilu, který má býti periodicky svoláván: patriarcha jest

rovný mezi biskupy, súčastní se vlády církevní spolu s posv. synodem a s vyšší církevní radou, a to jako hlava především v morálním smyslu a k vůli autoritě, ačkoli v případě rozporu mezi synodem a koncilem může sám o sobě činiti rozhodnutí, odpovědný jsa za ně jen posv. koncilu.

V r. 1917 odpadla od ruské církve pravoslavné Georgie se 3 diecesemi, prohlásivši se za autokefalní; tentýž směr byl patrný roku příštího i v Ukrajině, ale sněm Kijevsko-Ukrajinský rozhodl 7. ledna 1918 zůstati ve spojení s církví ruskou.

*

rt. — Teprve v listopadovém čísle r. 1921 Věstníku ministerstva osvěty oznámeno, že vláda republiky již 15. září 1920 prohlásila církev československou za státem uznanou, a má ono oznámení podpis Habermannův. V témž čísle pak se dočítáme, že ministr Šrobár ústavu nové církve 15. října 1921 vzal na vědomí. A otisk celé ústavy přiložen.

První odstavec zní: „Křesťané, vyznávající učení Ježíše Krista podle podání sedmi prvních obecných sněmů církevních a nicejsko-cařihradského vyznání víry a řídící se tradicemi hnutí husitského, vše v duchu nynějšího stavu lidské kultury, — tvoří církev československou“. Smutné zkušenosti teprve osvětlí, co vše se skrývá za volnými slovy: vše v duchu nynějšího stavu lidské kultury. S hlediska náboženské filosofie celý ten výměr jest gallimatyáš.

Pro duchovní nové církve stanovena po střední škole jen tři léta studia bohosloveckého a k tomu může diecesní rada dáti ode 2 let dispens, když soukromým studiem si osvojil kandidát dostatečné znalosti. — Je zřejmo, že toto ustanovení je lákadlem pro abiturienty, zvláště když po jednoročním studiu jsou vyhlídky na pěkné vedlejší zaměstnání duchovního při vlastním povolání. A pak opováží se ti lidé napsati, že nedostatek vzdělání brání kněžstvu katolickému odpadnouti k československé církvi!!

O patriarchovi se praví, že vykonává duchovní správu vůči biskupům a jejich rodinám, pokud se týče úkonů náboženských. — Z tohoto znění vysvítá, že bude v nové církvi nejen „paní farářová“, ale i „paní biskupová“ — na rozdíl od rozkolnické církve východní.

Výlohy mají býti hrazeny daní příslušníků, stanovenou dle majetkových poměrů. Za bohoslužebné úkony se neplatí a nesmějí ani duchovní ničeho požadovati. Ovšem cestovné (při úkonech v domě), po případě dietu nutno hraditi. — O těchto dietách a darech — ukládaných do průhledných schránek — píší již denní listy.

„Vše v duchu nynějšího stavu lidské kultury“ — lákadlo pro volně myslící, jeden rok studia — lákadlo pro mladé muže, „paní biskupová“ — lákadlo pro mladé dívky, žádný celibát — lákadlo pro nešťastné kněze, žádné štolové poplatky — jen diety, cestovné — lákadlo pro neuvažující dav.

Vědecký a umělecký.

m. — Nový pokrok ve formě polského románu nalézá kritik „Przeglądu Powszechného“ (listopad 1921) ve dvou letos ve Varšavě vydaných dílech Tad. Rittnera „Duchy w mieście“ a „Między nocą a brzaskiem.“ Autor jejich — nar. r. 1873 jako syn známého lvovského kanonisty, spisovatele „Církevního práva katolického“, dra Ed. Rittnera — zemřel předčasně v červnu letošního roku v cizině, tak jako v cizině prožil větší část svého života (byl minist. úředníkem ve Vídni). Tam také dobyl si literární slávy hlavně svými veselohrami — některé hrány i v Praze — pak novellami a romány, jež psal většinou německy, ač přispíval i do krakovského „Zycia“.

Oba poslední romány, psané již polsky, mají hlavním námětem společenský převrat budoucnosti, při čemž čtenář mimoděk myslí stále na nešťastný pokus Lenina a Trockého. Fantastičnost jejich jest jiná než u Zuławského nebo u Ľady („Antychryst“) či Wellsa: znepokojuje více čtenáře, podněcuje ku přemyšlení a opírá se více o přítomnost.

Kritika chválí zvláště konstrukci formu Rittnerovu a jeho sloh, prostý, přímý a při tom aristokraticky jemný a lehký. „Podivno, jak nudně již na nás působí Żeromski svou chorobnou fantasií, tvořící ne stvůrné postavy, jakých jistě ne mnoho potkáme v životě, jak nudí svou domnělou učeností čerpanou buď z církevních Otců či Montaignea podivno, jak prázdným zdá se nám místy a při nejmenším málo hlubokým Reymont, jak přestárlým Weyssenhoff: čekáme přímo, nastane-li v našem románě požehnaná proměna, objeví-li se dílo prosté žvastání, plné zdraví, a při tom v rouchu uměleckém.“ Romány Rittnerovy jsou pěkným slibem nového rozvoje polské prosy. Může je přijmouti i sociolog a moralista i nejvážnější umělecký kritik.

*

m. — V poslední době mnoho u nás překládaný moderní francouzský spis. Georges Duhamel měl za nedávného svého pobytu v Praze tři přednášky, jež nyní vyšly samostatně v českém překladě. Zajímavá je zvláště poslední, kde autor studuje vliv války na literaturu. Popírá, že by tu válka působila nějak obrodivě — ukazuje s francouzského hlediska, že prý obrozujícího vlivu nebylo vůbec potřebí — a jest ochoten nanejvýš připsati jí význam kruté lekce, schopné vyléčiti lidstvo z válečného šílenství, ale s jednou podmínkou: že lidstvo nezapomene toho, co v ní prožilo.

A tu přichází Duhamel k další otázce: dovede vůbec literatura zobraziti tuto zkušenost tak, aby byla stále přítomná? O tom právě sám vyslovuje největší pochybnost. Pravda o válce, nedostatečně osvětlená v literatuře svědecké (pro výrazovou neschopnost účastníků) a zrazená v literatuře konvenční, dle něho „spí na věky v oněch desíti milionech rozbitých lebek zahrabaných na bojištích. Jedině mrtví ještě něco vědí.

Ti, kdož ji přežili, chovají jen nejasné vzpomínky, které se spikly k tomu, že ztratí svou podobu a že se rozplynou.“ „Člověk zapomíná! Nechť však zapomene! Nechť se poddá působení legendy! Nechť ponechá proradně blahodárným rukám na starosti, aby utvářely po svém jeho paměť! A tak nepřestane válka nikdy chrlit armády proti armádám.“ Spis. je skoro přesvědčen, že ani on sám nedovede zobraziti své válečné zkušenosti svým dětem a že bude nutno, aby i ony učinily nějakou krvavou zkušenost, aby věděly, co víme my . . .“

K tomuto skeptickému názoru možno ovšem připojiti novou skeptickou otázku: Vyléčila by vůbec lidstvo z válečného šílenství pouhá literatura, i kdyby dovedla nejdokonaleji zobraziti všechny zkušenosti války? Naturalisté také líčili a líčí do nejmenších podrobností bahno hříchů a neřestí lidských, aby prý čtenáře od nich uchránili. A výsledky?

*

m. — O prvním albanském básníku přináší delší článek „Das lit. Echo“ v říjnovém čísle. Jest jím mladý kněz františkánský ze Skadru P. Fishta. Dosud kvetla v Albanii jen lidová poesie, lidová píseň a pohádka. P. Fishta vystoupil na veřejnost právě před válkou, a dnes již zpívají se jeho hrdinské písně po celé zemi. „Pro duši své země nalezl tento básník z boží milosti výraz, nalezl slova pro radosti i bolesti Albanie, pro naději svého národu. Z jeho veršů mluví utrpení i očekávání, jimž se počíná nové období Albanie . . .“ P. Fishta vydává také učený časopis „Hvězda světla“ (Hü l'i dritës), kam píše pojednání o literatuře, řeči a esthetice.

*

Společnost na vydávání starých spisovatelů řeckých a latinských (podle Teubnera, Weidmanna, Oxfordských a Loeba) sestoupila se v Paříži: Association Guillaume Budé (podle humanisty Budaea). Předsedou jest hellenista Maurice Croiset, spolupracovníky L. Havet, P. Girard, P. Mazon, Omont a j. Má to býti „definitivní rána vědeckému průmyslu za Rýnem“ a Němci prý už také skutečně jsou znepokojeni, že pozbudou i vědecké hegemonie!! (Temps). Lucretiovo De rerum natura a několik rozmluv Platonových (řecky a francouzsky) už vyšlo.

Havetova pravidla káží mezi jiným, aby se v překladech zachovával původní slovosled, pro spisovatele prý příznačný. Důvod je správný, ale důsledek pochybný: v češtině, jejíž slovosled je mnohem volnější nežli francouzský, se našinec o to také pokoušel, ale neosvědčilo se.

Za to nápad, svěřiti překlad Ovidiových Heroid — Marcelu Prévostovi, zdá se hodně odvážný.

Vychovatelský.

rt. — Chvályhodnou novinku nařizuje ministerstvo pro střední školy. Změněnými poměry politickými vzrostl význam **společenské výchovy** mládeže středoškolské. Ve škole, o vycházkách, výletech je mnoho příležitostí k poučení o společenském životě. Má se jich vhodně použíti, a také ve všech předmětech občas té věci věnovati část vyučovací hodiny. „Za tím účelem má býti v poradě učitelského sboru ustanoven na všech středních školách pro každou třídu vzájemnou dohodou a podle zájmu, chuti a schopnosti jeden člen sboru, který má netolik dostatek společenské zručnosti a zkušenosti, ale také zájmu o toto odvětví výchovy, aby aspoň jednou za měsíc ve svém předmětě věnoval výkladům o společenské výchově půl hodiny neb hodinu vyučovací, ovšem za předpokladem, že látka učebná nebude podstatně omezena nebo zkrácena. Hodina tato bude vyznačena v třídní knize s poznámkou, čeho se výklad týkal, aby mohli ostatní učitelé ve třídě zaměstnaní příležitostnými poznámkami při chování žáků dožadovati se výsledků těchto výkladů".

Je smutnou pravdou, že je mnoho nářků na neuhlazenost, neobratnost chování českých studujících. Chudé děti rodičů žijících v nuzných poměrech nemají mnohdy ani příležitosti k praktické společenské výchově, celé zástupy dojíždějících studentů vidí jen špatné příklady chování. Praví přátelé české mládeže jistě již často studujícím o tomto nedostatku vykládali a dle možnosti i — povinnosti k uhlazenosti vedli, zkrátka vychovávali. Nařízení jest jen podporou a doplňkem jejich snah. Bude třeba však obnoviti a utužiti kázeň na středních školách. Nevázanost, ve kterou se zvrhla svoboda slavnostně studenstvu úředně oznámena hned po převratě, zaviňuje veliký neprospěch žactva, zaviňuje hrubost, ano surovost chování. Jí možno za vinu klásti, že vidíte dnes středoškoláka jíti s cigaretou do školy, zapalovati si v budově školní, kouřiti na chodbách, hráti kopanou na chodbách, pořádati řecko-římské zápasy na stupních tříd, tančiti při „harmonice" v přestávkách v hostincích, kavárnách, v noci po tanečních hodinách atd. Jistě velmi dobrým bude laskavé slovo vedoucí ke společenské výchově, ale bojíme se, že nebude míti úspěchu, nebudeli více dbáno pravdivosti věty, že hřeší proti mládeži, kdo ji chce ušetřiti kázně.

Vzpomínáme: Velmi dobrým prostředkem i společenské výchovy byly jistě exhorty a účast na službách božích, zvláště ve veřejném kostele. Tím páni pohrdli.

*

rt. — **Rozluka církve od státu a škola** je stálým thematem učitelských řečníků. V září ... za borce přihlásili i středoškolští professoři. Od té doby jest ona otázka i na programu profesorských odborů. Nápadno je, že v Praze po přednášce, v níž mluveno zase

o sporu vědy a víry a tvrzeno, že náboženství nechrání mravnosti, poněvadž základy nové mravouky prý překonaly morálku starozákonní, že náboženství církevní prý nevyhovuje náboženskému zájmu moderního člověka a pod., dále po velké debatě nebylo o návrhu na vyloučení výchovy náboženské z učebného plánu hlasováno — prý vzhledem k poměrům politickým. Podobně odloženo hlasování i v Brně.

*

rt. — Po převratu vydána různá nařízení — doplňující a měnící staré školské zákony, takže často vznikají nejasnosti, ano dochází ke sporům, co je v platnosti. Na interpellaci učiněnou v této věci v parlamentě odpovědělo ministerstvo školství, že se konají přípravy, aby byly předloženy k ústavnímu projednání návrhy nových školských zákonů, jakmile bude docíleno sjednocení o předpokladech, jako jest úprava poměru mezi státem a církvemi a služební pragmatika státních úředníků. Dle ducha doby a zájmu reformy vyučování mají býti různé školské zákony soustavně zhodnoceny a zjednodušeny.

Bude nutno ovšem měniti a doplniti i mnohé nařízení po převratu vydané. Nevázanost, neprospěch žactva vyvolal již některá omezení prohlášené „svobody“, krádeže v ústavech, poškození a velké náklady vynutily již úpravu nařízení, že budova školní patří ve dne žactvu, večer — obecenstvu, a nejnověji zase jen asi smutné zkušenosti donutily ministra Šrobára omeziti „svobodu“ danou sborům professorským a učitelům. — Obnovuje se staré nařízení podávati protokolly o poradách úvodních a obdobních a o hospitacích ředitelů, zrušené ministrem Habermannem. — Mají se podávati zprávy o prospěchu, uvésti příčiny nápadného neprospěchu žactva. — Ředitelé se upozorňují, že mají nejen právo, ale i povinnost konati hospitace, pokud možno časté, věcné a obsažné, zejména u učitelů, kterým je pokynů třeba.

Úřady neměly rozvrhů ze škol, nevěděly, co se na ústavech děje; ředitel nevěděl, co se děje ve třídách, — to má býti zase napraveno. Nepřejeme si nerozumného, strohého byrokratismu, nerozumného poručníkování, zvláště při hospitacích třeba u ředitelů mnoho vychovatelské moudrosti, aby neničily chuti k práci, nepodkopávaly autority učitelů, — ale uznáváme, že pořádek musí být.

Napravují se chyby. Je naděje, že napraveny budou i chyby — spáchané nařízeními o náboženství a náboženských úkonech? Zatím málo . . . I tam teprve škodami zmoudříme?

*

m. — Jedním z rozumných činů staré zemské školní rady mor. byl nedlouho před válkou vydaný zákaz, že školní děti nesmějí býti členy tělocvičných spolků. Po převratu za éry „svobody“ zákaz ovšem zmizel, Sokol a po něm všechny ostatní tělocvičné spolky začaly úsilně agitovati mezi mládeží, „vlastenecké“ učitelstvo zavádělo kvapně ve školách sokolský tělocvik, sokolské písně i sokolský pozdrav — a výsledky těchto agitací vidí dnes již každý, kdo viděti

chce: pod firmou tělocvičných spolků byly děti zataženy do špinavého boje politických stran, což je také jednou z příčin nesmírného poklesu kázně a mravnosti vůbec.

Pociťují to nejen všichni rozvážní učitelé a kněží, ale i lidé, kteří stojí opodál školy a jimž leží na srdci blaho mládeže. I literární plzeňská revue „Pramen" věnuje této věci v posledním říjnovém čísle celý článek pod názvem „O jedinou a pravou svobodu". Spis. líčí tu podrobně rozvrat, jaký nastal v kterémsi horském městě za posledních let založením Sokola a dvojích dělnických tělocvičných jednot.

Všechny tři spolky začaly shromažďovati mládež v prázdných odpůldnech za účelem zábavy a vzdělání. Ale ve všech se celá věc zvrhla. Místo aby se dětí ujali vážní lidé, kteří by si byli vědomi odpovědnosti své práce, byly děti dány do rukou tří výrostků, „kteří by sami ještě byli potřebovali dobrodiní oslí lavice a kantorovy rákosky". Dětské schůzky se proměňovaly v učiněné zvěřince, kde se děti spolu rvaly, kočkovaly — naučily se spílání tak vybranému, že by staří, otrlí klackové mnoho od nich pochytili, kdyby mezi ně jen na jedno odpůldne zašli . . .

Takový je tedy zisk, který je znásoben ještě tím, že bylo v nich vypěstováno „třídní vědomí" . . . Děti dnešní vědí, že Sokol je „buržoust", ti ostatní že jsou „proletáři", kteří se zase dělí na „štětkáře" a „bolševiky" . . . Nadávají si navzájem a perou se — válčí spolu na návsi, za humny, na drahách, ba dokonce vnesly své bitvy a srážky do školy — na chodby i do tříd.

„Mluvil jsem s ustaraným učitelem, který spínal ruce nad touto dětskou Sodomou, který mi tvrdil, že rozbitý nos nebo vyražený zub — tedy zločin, na který dříve býval trest „čtyrky" z mravů a který při opakování býval trestán vyloučením — je nyní věcí zcela běžnou, která se vyřizuje u školního umývadla . . . Děti jsou otravovány politickým záštím, je jim vštěpováno stranictví, jehož smyslu a podstaty nemohou jasně pochopiti; tím je rušena autorita učitele ve třídě, autorita dospělého, nepatří-li náhodou k stejnému zástupu. Děti divočí a pustnou . . ."

Toť obrázek dnešní školy z péra pokrokového laika. Teď si představte, jakou autoritu může míti v takové škole kněz, v němžto všechny tři uniformované „strany" vidí svého nepřítele, proti němuž jsou ve svých spolcích, po případě i od učitelů, soustavně popuzovány. Příslušnost ke spolku jest jim nade všechno, i nad náboženství. „My nejsme katolíci, my jsme Sokoli!" prohlásili hrdě hoši předměstské měšťanky svému katechetovi. „Sokoli se nemodlí a nechodí ke zpovědi", stalo se již obvyklým heslem mezi dětskými členy tohoto spolku.

Spis. onoho článku v „Prameni" končí: „Nechte děti dětmi a nečiňte z nich karikatury sebe, karikatury lidí, jimž se za sto let budou pravnukové z plna hrdla smát . . . Nechte děti dětmi a nečiňte z nich opice!" Platí to především učitelům, kteří jsou dosud nejhorlivějšími agitátory Sokola.

*

nk. — Učitelstvo shromážděné 15 září 1921 na schůzi „Budče“ (Brno—venkov) usneslo se požádati Národní shromáždění a naši vládu o uzákonění těchto požadavků: 1. Úplné odcírkevnění školy, již má vychovávati řádné občany státní, nikoliv příslušníky určité církve, čímž neděje se příslušníkům kterýchkoli vyznání náboženských žádné příkoří. Náboženství nechť jsou vyučovány jen děti těch rodičů, již si toho přejí, ale mimo školu, která má sloužiti jen účelům vzdělání a mravní výchovy laické, tedy potřebě celého státu, nikoliv účelům náboženským, pro něž je místo v kostele. — 2. Zrušení škol konfessijních, jež jsou semeništěm nesnášelivosti, [oh, té pokrokářské snášelivosti], a zápověď zřizování jakýchkoli soukromých škol konfessijních. Především žádá shromážděné učitelstvo zrušení dosavadních soukromých učitelských ústavů. — 3. Ustanovení učitelů ve službě školní budiž odvislé jen a výhradně od jejich kvalifikace vědecké a ostatních podmínek zákonných, nikoli však od jejich příslušnosti k určité konfessi, což je pouze důsledkem již stávajících ustanovení zákonitých. S tím souvisí také, aby úřadům školním bylo oznámeno, že žádné tiskopisy (na př. osobní výkazy, přehledy služební a j.) nemají míti rubriky „náboženské vyznání“ učitelovo, resp. žadatelovo. — 4. Veškeré učebnice školské buďte prosty všeho, co by hovělo kterékoli konfessi náboženské. — 5. V zájmu zdárné výchovy mládeže a v zájmu žádoucího zmírnění nenávistné nesnášelivosti mezi občanstvem budiž provedena co nejdříve rozluka církve a státu. S tímto odstavcem souvisí požadavek, aby veškeré tiskopisy a j. listiny, jež nutno přikládati k různým žádostem jakéhokoli druhu, byly potvrzovány pouze obecním představenstvem. Naproti tomu budiž zakázáno žádati po občanech uchazečích a žadatelích potvrzení farního úřadu, kteréžto ustanovení mějž platnost pro všechny občany bez rozdílu, t. j. i pro občany, kteří jsou příslušníky určitých církví náboženských . . .

Věříme pánům i jejich požadavkům; strach, i strach před náboženstvím má ode dávna veliké oči. Lid nábožensky uvědomělý, svých práv znalý stal by se jistým „intelligentům“ velice nepohodlným; a také na př. ve škole bez konkurrence pracuje se a poroučí lehce a tak sladce.

*

sk. — První sjezd ředitelů českých škol středních konal se, jak zde již zmíněno, o letošních letnicích v Praze, s bohatým programem a za hojné účasti ředitelův a pozvaných hostí. Referáty a řeči byly místy velmi zajímavé, i můžeme teď, kdy vydána o sjezdu samostatná zpráva, obšírněji o nich promluviti.

Řed. karlínské reálky J. Pithardt mluvě o účelu sjezdu dodal: „Chceme (svým sjezdem) ukázati pevně, mužně a důstojně to, co jsme povinni ukázati svým školám, veřejnosti a jmenovitě příštímu historikovi, že nebylo a není úpadku ve stavu ředitelském, jak by mohl snad souditi vzdálený pozorovatel třeba hned z té okolnosti, že do ministerstva byli povoláni zástupci stavu suplentského, ale ne ředitelského. A ředitel reál. gymnasia v Praze Jan

Šafránek, promluviv ve svém referátě „O české střední škole za války“ o nanejvýš záslužném, ale také nebezpečí plném působení českých ředitelů za války, zakončil: „Ostatně jedinci s daleko pochybnějším vlastenectvím dostali se v republice dál a výš, i ti, kteří nás, ředitele, svými rozkazy za války utiskovali. Proč nám se toho nedopřálo, abychom svou zkušeností a rozvahou, tou čistou láskou k národu a jeho štěstí mohli radostně spolubudovati chrám našeho osvětového osvobození, jest jiná otázka. Ale pevně doufám, že také na ni spravedlivou odpověď dá budoucnost a soud dějin.“

Úplně souhlasím. Nepřicházejí však pánové pozdě? Proč nezakročili jakožto organisace nad jiné povolaná zavčas a proč mlčky přihlížel, když se o kořist dělili lidé bez zkušeností, bez vědomostí a a bez zásluh? Pevné, mužné a důstojné by bylo bývalo, kdyby se byli hned po převratě rázně a na rozhodujících místech přihlásili a tam opřeli, aby se užilo portefeuillu ministra školství na ukojení ctižádosti politického harcovníka, jenž poměry školské posuzoval dle poměrů v továrnách, a aby se chefem oddělení středoškolského stal člověk, který přinášel do úřadu hodně smělosti a domýšlivosti, o administrativě však neměl potuchy a ve školské službě byl spíše na překážku než na prospěch. Nesmírná škoda, která z toho našim školám vznikla, zejména nekázeň ve všech vrstvách a nepořádek vnější i vnitřní, jsou přirozenými důsledky nové správy a bude trvati dlouho, než se podaří našim ředitelům a professorům dopracovati se po stránce výchovné a vědecké na středních školách aspoň té výše, na které byly před převratem. Nezbytná podmínka ovšem jest, aby nynější chef středoškolský byl nahrazen mužem vážným, zkušeným, nestranným a taktním. Spoléhá-li p. řed. Š. na soud dějin, tím neprospěje ani školám ani ředitelům. Bude-li historiograf nestranný, napíše: „V naprostém všeobecném zmatku vyřítilo se několik smělých samozvanců, obsadili nejdůležitější místa ve školní správě a terrorem je uhájili. Ulekli se ostatní a ukryli se, aby nepřišli k úrazu. Až po dvou letech znenáhla z úkrytu vylézali a velice hubovali atd.“

Tak asi saldo dopadne. — Nicméně vítá veliká většina naší školské intelligence projevy obou pp. ředitelů jakožto první mužný pokus povolaných činitelů pověděti nezvaným přednostům veřejně pravdu. Začátek učiněn.

V zajímavém referátě „O reformě střední školy“ stěžuje si řed. Pithardt, že se ve všech dosavadních návrzích opomíjí stránka výchovná, která prý má býti hlavním účelem reformy, a vytýká nynější škole, že si stránky této nevšímá. Co prý se této v této příčině konalo nebo koná, koná téměř z vlastní iniciativy, to konají ty vynikající duše professorské, jež pochopily plně své poslání; v organisačním statutu jejím není prý o tom řeči.

Úsudek p. ředitelův jest poněkud příkrý, tak zle přece nebylo a není. Na obhájení staré školy především uvádím, že v § 66 Organisační

osnovy pro gymnasia se výslovně a s důrazem prohlašuje, že se nemá střední škola pokládati toliko za ústav, na němž se žákům vštěpují různé vědomosti, nýbrž že má vždy býti pamětliva druhé podstatné části svého úkolu, spolupůsobiti totiž na náboženské a mravní výchově žákův. Tamtéž udávají se prostředky, kterých jest užíti, aby se účelu dosáhlo. Na prvém místě je to vyučování samo, řádná úprava učiva dle věku a schopností žáků, zajímavý, pozornost napínající postup vyučovací, účelné zkoušení spojené s blahovůlí a vážnou přísností k domácí píli vybízející. Přímo mohou působiti na vůli a povahu především učitelé náboženství a dějin jakož i učitelé jazyků, zvláště mateřského a jazyků staroklassických. Učitelé nechť bedlivě pozorují chování žáků, jejich náklonnosti a slabosti. Nápravu nechť zjednávají opatrně a taktně, uznají li za vhodné, nechť se poradí s rodiči. Je-li poklesek vážný a není-li naděje na jeho odstranění, zvláště hrozí-li nebezpečí třídě, nechť se žák vyloučí.

Takových a podobných myšlenek dočítáme se v Org. osnově z r. 1849 a v doplňcích i vysvětlivkách vydaných ministerstvem r. 1853, 1854, 1855 a násl.

Se stejného stanoviska doporučuje a upravuje mravní výchovu žáků našim školám již známější Návod ku spravování úřadu učitelského z r. 1885 (I. vyd.) a 1895 (II. vyd.). Hned v úvodní větě do stati V „O učiteli vůbec" čteme, že střední škola není toliko ústavem vyučovacím, nýbrž také ústavem vychovávacím, který má sice vědomosti mládeže rozhojňovati a rozum její pěstiti, avšak zároveň vhodnými prostředky kázeňskými k tomu pracovati, aby vyspěla v pevné a vpravdě mravní charaktery. Jakého rázu tyto prostředky jsou, čeho škola v té příčině žádá na učiteli a řediteli, jak mají tito se žáky zacházeti a jak si mají v různých případech porušené kázně vésti, za jakým cílem se má veškeré snažení učitelů po stránce výchovné nésti, jak si má škola počínati vůči veřejnosti a zvláště vůči rodičům, a to i těm, jichž zásady se s duchem školy neshodují, o tom možno se poučiti v Návodě mimo stať již vzpomenutou „O učiteli vůbec" ve statích V A a B „O povinnostech učitelových vzhledem k vyučování a kázni," ve stati VI „O učiteli třídním", ve statích VI A, B C „O učiteli třídním v samostatné působnosti", „O poměru třídního učitele ke kolegům a k řediteli", ve stati VII „O řediteli" a j.

Jsou to zlatá zrnka, která v těchto základních normativních spisech jsou uložena. Z nich čerpaly dvě generace středoškolských učitelův a kdo chce a umí čísti, čerpá z nich dosud. Nalezne tam vždy poučení a osvěžení, nabude útěchy a důvěry v sebe, nové chuti ku práci a lásky ke škole a žactvu a nebude nikdy v nesnázích co do mravní výchovy. (O. p.)

Hospodářsko-socialní.

V rozpočtové rozpravě v Praze vyčítal jeden německy poslanec ministerstvu financí, že předkládajíc poslancům rozpočet jedná s nimi jako s chlapci (Schulbuben), kteří neznají ani násobilky. A skutečně možno směle říci, že dosud v čs. republice správný rozpočet nepředložen. Nechcemeť se jím před cizinou pochlubiti a ani vlastní občanstvo nemá jím býti — znepokojováno, ačkoliv by mu celkem málo rozumělo a ani milliardovými schodky by vyburcováno nebylo. Háziť se nyní milliony jako kdysi šestáky, a když se vážně poukáže na to, že příjmy na výdaje nestačí, ozve se unisono se všech stran prosté: konfiskovat velkostatky a církevní jmění, ačkoliv už vlastně berněmi skonfiskováno jest a ještě daleko nestačí.

Schodek v rozpočtu na příští rok jest asi 7078 millionů (v tom 4050 za nekryté investice, dodatečný úvěr za r. 1921 2028, asi 1000 millionů za mobilisaci) t. j. 2000 K na hlavu! Cizině dlužíme 8740 millionů na běžném účtě, 4500 millionů Americe za potraviny. 10.370 mil. za rakouské bankovky, které jsme jako státní dluh převzali, 40 milliard pak reparačnímu fondu za převzatý státní majetek.

Daňový šroub sotva lze už více zatáhnouti. Nepřímé (spotřební) daně stouply od r. 1919 o 150% a činí dnes polovici všech daní, 500 K na hlavu!

Vzhledem k tomu, jak jinde pracuje bankovní tisk (v Rakousku, Polsku atd.), zdají se naše poměry daleko příznivější, jelikož se zásoba našich papírových peněz nerozmnožuje. (Vyměniti častěji drobnější peníze, z nichž namnoze jsou již jen hadříky, by se z několika příčin doporučovalo.) Skutečně možno bez nadsázky říci, že taková na př. rakouská koruna nemá vlastně ani tolik ceny, co stojí papír a práce na ni. Avšak na velko i náš stát pracuje papírem daleko více než mu zdrávo. Obchoduje se soukromými bankami, vydává jim příliš mnoho pokladničních poukázek, účty své platí bony atd. Nucené půjčky, k nimž také sahá, jsou již povážlivou výpomocí z nouze, neposléze nastalé tím, že pořád se nevyřizuje záležitost válečných půjček a nevinkulovaných papírů, tak že státní půjčky pro nedůvěru občanstva z části selhávají; zde by zlatý řez (císařský už se nesmí říkat) byl co nejdříve potřebný. Jím by nejvhodněji byla začata zdravá a ozdravující politika úvěrová, bez níž jest rovnováha státních financí nemožna.

Nově se ustavující úsporný výbor má velikou úlohu před sebou, jíž nebude moci jinak dostáti, leč bude-li míti nerušený přístup do všech státních účtáren a ke všem zápisům i dokladům jejich. Není pochyby, že bude moci zaříditi četné a veliké škrty věcné, neboť na mnohých stranách se státními penězi skutečně plýtvá; žije se pořád na účet toho, že jsme státem bohatým. Zdali také budou možny škrty

u výdajů o s o b n í c h, jest otázka; víme, že u dělnictva ke každému takovému pokusu se odpovídá stávkou, a jinde by možná bylo také tak. Ostatně stálá drahota všech životních potřeb nebudí právě příznivé nálady pro snižováními služného.

V rozpravě rozpočtové sice také nějaké úsporné návrhy předneseny, ale celkem velmi skromné a nepronikavé. Zvlášť rozhodně odmítavou, ačkoli sotva oprávněnou odpověď ministra vojenství vyvolal dotaz neb návrh stran nákladu na f r a n c o u z s k o u v o j e n s k o u missi u nás (2 divisní, 3 brigádní generálové, 7 plukovníků, 19 podplukovníků, 16 majorů atd., celkem 120 osob, náklad skoro 17 milionů K, jelikož placeni ve francouzských francích). Militarismus beztoho tíživý se takto nepoměrně zdražuje, a málo nad tím utěšuje ujištění ministrovo, že vojenská škola francouzská jest lepší než bývalá rakouská.

*

T. zv. p o z e m k o v á r e f o r m a má podle přání agrárníků býti urychlena tím, že se obnos na ni do rozpočtu 1922 zařazený (přes 163 millionů) zvýší na 263,611.708 K, aby se mohlo přijmouti víc úřednictva a přídělových komisařů! Tak prý se „zpracuje“ Státním pozemkovým úřadem místo 210 tisíc 370 tisíc ha. Tedy hejno nových agrárnických agitátorů na státní útraty.

„Hlad po půdě“ je skutečně hrozný, zvlášť u těch, kteří půdu již mají a rádi by hodně lacino na útraty druhých nabyli další. Nenasytná chamtivost, popouzená novinami strany agrární a domkařské, zneužívající ukvapených, nepromyšlených zákonů, ohrožuje v obcích a tedy ve státě společenský pokoj a pořádek povážlivou měrou a neslibuje nic dobrého!

A jakmile trochu poleví nouze o potraviny nechají mnozí nynější „hladovci“ pole polem a řeknou: Kdo pak by se na tom dřel!

Jeden agrární poslanec pravil ve sněmovně, že americko-francouzský kapitál maří naši pozemkovou, totiž bezmezně parcellační reformu, získav si v Praze vynikající právníky, kteří nic jiného nedělají, nežli že píší rekursy proti zákonům a rozhodnutím Pozemkového úřadu.

Že se statkáři brání proti vyvlastňování, které je skoro konfiskací, jest přirozeno, a že protektorská Dohoda nedůvěřuje státu, který t a k t o vyvlastňuje, jest ještě přirozenější.

Naše čtenáře bude zajímati, že v jednání o odluce státu od církve nebo církví především přijde na řadu o t á z k a m a j e t k o v á. Bohatá obroči mají býti vyvlastněna ve prospěch ostatních. Jest otázka, k o l i k se na tato dostane, kolik totiž se vytěží a kolik se z toho cestou ztratí. Ceny velkostatkům za polnosti nabízené, nízké, daleko ani ne předválečné, drahý úřednický apparát a jiné okolnosti při takových transakcích zpravidla se vyskytující neslibují nic dobrého, i není se tuze nač těšiti.

Politický.

Mezi anglickými politiky se prý „Čechoslováku“ přezdívá fire-eater (fajritr), což doslovně znamená: polykač ohně (totiž komediantský kouzelník polykající oheň), přeneseně pak: bramarbas, randalista, rváč.

Mimovolně to člověku napadne, čte-li, jak „reformní“ duchovní z Čechoslovenska memorandy bombardují Vatikán: jaký asi v Římě z toho mají dojem a jakou představu o čs kněžstvu. Možno důvodně pochybovati, prospějí-li stálé tyto „synovské“ útoky na otcovské srdce papežovo. NB. napřed nebo současně v novinách otiskované, heslu „Zpět k Římu!“, zvláště když některé požadavky rozhodně již odmítnuty, tedy jak se říkalo: Roma locuta, jiné pak jsou buď příliš malicherné nebo nemístné, tak že se nelze ubrániti dojmu, že je to jenom řečnění z okna, aby veřejnost byla popuzována, místo co by se zřetel obracel především k věcem nábožensky skutečně vážným a potřebným. Arciť je známo, že čím chudší nitro, tím větší snaha o okázalý zevnějšek.

Malicherným jeví se teď, v tak vážných chvílích, na př. požadavek velehradského patriarchátu. Neznám opravdu jiného důvodu proň, nežli že máme zas mít něco extra.

Nemístným jest na př. požadavek, aby Řím zrušil patronáty. Jak málo Římu na nich záleží, vidno z nového církevního zákoníku, který v čele příslušných ustanovení (can. 1448 dd) má zásadu: Nullum patronatus ius ullo titulo constitui in posterum valide potest. To tedy pro přítomnost a pro budoucnost. Ale dosavadních smluv a závazků nemůže přece rušiti Řím, dokud v příslušných krajích nebude postaráno o náhradu. Na to však jest naše instance v Praze, ne v Římě, který jistě bude velice rád, když si tu neblahou záležitost na všecky strany spravedlivě vyřídíme doma, sám v ní nic dělati nemoha. Vzkazovati tedy o to do Říma, není jak Němci říkají, nic než ein Schlag ins Wasser, nebo aby se neřeklo, že pořád němčíme, coup dans l'eau, kterým se nad to v obecenstvu budí odiosní předsudek, že Řím jest vinen křiklavými někdy poměry patronátními.

Ostatně by každý, kdo umí trochu počítati, mohl optimistickým nedočkavcům odluky státu od církve a „úpravy“ patronátní otázky již napřed poraditi, aby naděje své trochu tlumili; sic by překvapení mohlo býti příliš bolestné.

*

Pražský nuntius Msgre Micara se na své působiště vrátil, ujištěn byv plnou důvěrou Kurie. Neshody s lidovou stranou, o nichž, jak tu minule zmíněno (str. 473), psaly jedny „klerikální“ noviny, totiž neshody s některými osobami v jejím vedení, nechají se zatím uležet.

Zpráva druhá na u. m. s poznámkou relata ref. otištěná (o stížnosti a potrestání slovenských kněží) byla v českých novinách popřena. Vládní dementis v nás už bezpodmínečné víry nebudívají, ačkoliv od začátku se nám zdálo málo věrojatným, že by diplomat (p. nuntius) takovou stížnost (s podpisy) právě p. min. Benešovi ukázal; vrátiv se p. nuntius sám prohlásil, že jí vůbec nedostal, a tím věc odbyta.

O vyslanci ve Vatikáně Dru Kroftovi již dlouho se píše, že odejde (do Vídně), aniž se jmenuje nástupce.

*

Pán min. Beneš si dvojím ministerstvem, zdá se, vzal příliš mnoho na ramena, neboť jeho vlastní chyby (v oboru zahraničním) i chyby druhých (uvnitř) navalily tolik látky k vylepšování, že sám ji sotva zmůže.

Uvnitř vedle hrozivých nebezpečí hospodářských, o něž ovšem se mají starati jiní ministři, vystupuje stará příšera rakouská, jíž předvádí vis maior osob i poměrů, vyrovnání národností. Východ čs republiky přese vše lakování připomíná příliš úsloví o Caesarově Gallia „pacata“, v zemích bývalé koruny české pak spor československo-německý znova naléhá na smírné vyřízení, přes odpor novin některých stran, které mají za to, že i zde jest nejlepší recept nebožtíka Havlíčka: Nic jim nevěřit, nic jim nedávat!, v jehožto znamení se v čs státě vládnouti začalo, a to právě vládou socialistickou. Nepřekvapuje tedy pranic, že proto se p. min. Benešovi přičítá odklon od jeho strany k socialní demokratii.

V zahraničí, kde máme pověst státu bolševického (srv. úvodní poznámku), jsme mobilisací tak celkem dosti podařenou trochu stoupli, ovšem jen politicky, až do těch kapes, neboť rozumní hospodáři západu si řekli, když se tak snadno a rychle odhodláváme vésti válku a vyhazovati tolik peněz, že přece není dosti bezpečno s námi obchodovati! Kommunisté naši však prohlašují, aspoň doma, možná však také v cizině, že jen oni zamezili válku; čím, možno si domysliti.

Ve vlasteneckých novinách se ministerstvu zahraničí vytýká, že málo pracuje o naší dobré pověsti v cizině. Kdežto naopak spořiví hospodáři mu vyčítají, že penězi příliš mnoho plýtvá, aniž ze svých ohromných výdajů vydává počtu. Plýtvá nejen zbytečným množstvím úřednictva doma i v cizích státech, ale i zbytečnými podporami tisku, opět jak domácího, tak cizího, tohoto někdy tak, že v nejapných jeho chvalozpěvích není nesnadno postříci známky: made in Checoslovaquia.

Značným úspěchem, bude-li trvalý, lze nazvati smlouvu polsko-českou, smlouvu především vojenskou, jíž se oba státy zavazují k blahovolné neutralitě, kdyby který z nich byl napaden nepřítelem. Polska bojí se ruských bolševiků i německého souseda, proto ji Francie sblížila s československou republikou.

Nás tu zajímá zpráva novin, že české duchovenstvo polskému ministru zahraničí, když meškal v Praze, vyslovilo žádost, aby podporoval také styky mezi obojím duchovenstvem. Krok

to sice vůči politikovi neobyčejný, ale v polských poměrech mezi vládou a duchovenstvem nikterak pochybený, ačkoliv by se zdálo přirozenějším, aby styky byly navázány přímo, na př. mezi biskupy, duchovenskými časopisy atd. Nechuť polská k nám jest veliká, a v poslední době nejen politickými událostmi na hranicích, ale i náboženskými převraty u nás jistě utlumena nebyla. Avšak o dorozumění s některým ze sousedů nutno se nám přece pokusiti! Politika nás dělí od katolíků německých, doma i v sousedství rakouském i německém, dělí nás i od katolíků maďarských, i jsme politikou vehnáni do isolace, jistě ne „splendidní“, ale tím nebezpečnější, že právě táž politika, která nás osamocuje, podporuje všechno, co jest proti nám! P. min. Beneš sice onehdy prohlásil: „Vláda odsuzuje co nejrozhodněji ty, kdo protináboženskými boji poškozují vnitřní mír našeho státu.“ Ale to jest už pozdě, příliš pozdě!

Smlouva českopolská prý také přispěla k tomu, že t. z. slovenská republika, jejíž představitelé (Dr. Jehlička a Unger) jsou a pracují v Polsku, vzala ze své. Jehlička však před tím se stal professorem varšavské university, kde sotva bude pracovati pro shodu českopolskou.

*

Karel Habsburský i maďarským králem již jen byl. Z četných podrobností o jeho příletu a přivítání, pokud jsou známy, budiž uvedeno jen tolik: Byl svými stoupenci ujištěn, že se může nadíti pokojného přijetí, v Šoproni a okolí také skutečně s jasotem vítán, i přítomní důstojníci Dohody (velké) se toho zúčastnili (snad na svůj osobní vrub?) Zdali o odporu vlády (byl-li v té chvíli jaký) věděl? Nasvědčovalo by tomu, že si jmenoval svou vládu. S branným odporem však snad přece nepočítal, a jeho neprozíraví rádci také ne; sic by nebyl směl promeškati v uvítacích slavnostech celý den, kdy jeho náměstek Horthy, jsa nebo stavě se překvapeným, a vláda z polovice (či většinou) jako Horthy kalvinská měla kdy sehnati a zpracovati vojsko proti svému uznanému králi. Zakázav prolévati krév a přijav vládního vyjednavače, mezi čímž vojsko vládní rostlo, zachoval se sice královsky, ale připravil se o království. Jeho stoupenci v hlavním městě a okolí zachovali se jako ve všech jiných případech: bezhlavě.

Vzdav se vítězům, naprosto odepřel vzdáti se trůnu. Legitimisté ostře vytýkají kard. Csernochovi, Slováku ze Skalice, že sám jej kdysi korunovav propůjčil se vládě za vyjednavače. Znalci maďarské ústavy jistí, že podle ní nemůže býti maďarský korunovaný král sesazen, an jest nedotknutelný, ba že nemá se ani poděkovati; v r. 1848 se vzbouření Maďaři aspoň vymlouvali, že Ferdinand (Dobrotivý) se nebyl platně poděkoval a nástupce František Josef že nebyl v čas (do 6 měsíců) korunován.

3. listopadu sněmem pragmatická sankce zrušena a Karel i celý rod habsburský dědičného trůnu zbaven; nevolitelnost jejich přece do zákona nepojata. Horthy a vláda se odvolávají na nátlak Dohody, jenž byl-li skutečně toliký či také trochu vládou vyvolávaný, kdož ví!

Vojenští soudruzi Horthymu připomínají, že jako velitel Novary takto nemluvil, a vyzývají jej, aby tedy zrušiv králi svoji vojenskou přísahu, složil také, co od něho dostal.

Oba manželé od Angličanů — ti na žalářnické služby mají asi ještě formulář od Napoleona I — odvezeni na portugalskou Madeiru; těhotenství Zitina použily noviny k poznámkám o králičině — ač i divoši v Africe prý takových žen šetřívají. Na člun vyprovázel zajatce m. j. i nuntius a chvíli s nimi hovořil, což pak novinami zazlíváno Římu jako spojenství s Habsburgy. Co spolu hovořili, noviny nepíší, ačkoliv jinak o zajatcích psaly tolik a takových věcí, jakoby nějaký šmok byl jejich tajemníkem nebo komorníkem býval. Že by Řím snad měl v Pešti raději katolického panovníka než jeho kalvinského zástupce a prý aspirujícího nástupce, je dosť možno; osobují li si docela cizí státníci právo do té věci mluviti, nemůže býti upíráno ani zástupci katolické církve, jíž nemůže býti lhostejno, kdo jejím příslušníkům v Maďarsku bude vládnouti. (V nynějším Maďarsku jest asi 65% katolíků, 25% kalvinců).

Tím přecházíme k poznámkám o zásadní stránce těchto událostí, jejichž význam snad jen proto se nedoceňuje, že světodějné události teď se přes nás valí jedna za druhou; v našem katolickém novinářství pak zdá se chyběti porozumění pro význam rodu habsburského v dějinách naší církve. Když tuctoví novináři se domnívají, že třeba s vlky výti, tedy aspoň ti, kdo studovali církevní dějiny, by měli věděti, že rod habsburský má neocenitené zásluhy o zachování katolictví v zemích, které v 16. století byly v oblasti německé vzdělanosti a řeči, tedy i v zemích našich, v zemích alpských atd.

V začátcích protestantismu, kdy se i v Římě takořka spalo, kdy jednak uvolněná církevní kázeň, jednak panská hrabivost protestantskou záplavu usnadňovala, Karel Habsburský na všechny strany státními záležitostmi zaměstnaný bránil, co mohl: kromě zevnějších bojů proti tolika odbojným protestantským knížatům, kteří ze zápalu pro „čistší náboženství“ hrabivě zabírali církevní jmění, třeba si jen vzpomněti, co vše podnikal, aby umožnil a zajistil sněm Tridentský, často i proti lehkovážné hierarchii.

Ze sněmu Augsburského psal papežský legát Aleander do Říma: „Bohu třeba děkovati, že v této trudné době tak katolicky smýšlejícího knížete nám dal.“

Nyní odrážejí našinci útoky na Řím jakožto spojence Habsburgů m. j. také poukazem, že 1526 čeští stavové svobodnou volbou povolali na trůn český Habsburga, proti vůli papežově. Jakožto argumentum ad hominem je to zajisté trumf pádný. Ale s hlediska církevního byla tato politika (frankofilského Klementa VII) právě tehdy jak jen možno nešťastná, krátkozraká.

Projděme pak celý zápas mezi katolictvím a protestantismem a přesvědčíme se, že by v bývalém Rakousku bez habsburského úsilí po katolictví bylo vet a bývalo, třebas někteří jednotlivci z rodu toho k novotám byli povolnější než možno schváliti; o jiných

zajisté možno bez nadsázky říci, že v obraně zděděné víry byli někdy papežštější než papež, totiž než neprozíravá, o nebezpečí nedosti poučená hierarchie, doma i v Římě.

Nejednou bylo jim v obraně té bojovati i proti mocem katolickým, které se spojovaly s protestanty; na př. Francie.

O restituci či protireformaci pobělohorské, co znamenala pro víru, ale i pro národnost naši, psáno v těchto dvou letech tolik, že netřeba dodávati ani slůvka.

Pan min. Beneš ve své velké protihabsburské řeči pravil m. j., že rod habsburský vedl třicetiletou válku a „zkrvavil již jednou Evropu". — Známá to methoda předělávati dějiny!

Habsburgové však bojovali o své panství — třicetiletá válka nebyla válkou vlastně náboženskou! řekne se. Ovšem že nebyla, neboť šlo o protestantský lup. Ale není třeba mnoho obrazotvornosti na to, abychom vezmouce mapu tehdejší Evropy si představili, jak by bez úporné obrany katolických Habsburgů byla dopadla: Severní a střední Evropa protestantská, podávající ruku pravoslavnému Rusku!

„Pokrok" řekne, že tak by to bylo bývalo v pořádku. Avšak já zde mluvím ke katolíkům, jimž na tom trochu záleží, že katolíky jsou.

Při tomto „zkrvavení Evropy" nebudiž ani to zapomínáno, že knížata habsburská na rozdíl od jiných se z církevních statků neobohacovala, spíše je rozmnožovala. Je to vůbec známo, ale třeba výslovně připomněti, jelikož i v těchto dnech ještě se v katolických novinách vyskytuje opačná pomluva.

Namítne se Josef II. Chybil zajisté v nejedné věci. Es irrt der Mensch, so lang er strebt, říkají sousedé. A snaživý, ideálně podnikavý Josef II byl.

Zrušil na př. mnoho klášterů, pravda. Některých bylo škoda, všech ne! Jmění jejich ani on však si a rodu svému nepřivlastnil.

Za to zřídil tolik nových kostelů a farností, že ještě dnes se divíme, jak mohlo katolické obyvatelstvo do té doby býti bez nich a při tom býti zavazováno k nedělní bohoslužbě! Pečoval o školství, vůči sektářství naléhal na pilnější vyučování náboženství atd.

Za tehdejších poměrů připadá skoro jako komisní výtka, že při svých novotách nevolil správné cesty, totiž instanční. Ale projdeme-li na př. jenom jednání o rozdělení Moravy se Slezskem na dvě biskupství, a vůbec obvyklé průtahy dismembrační, budeme souditi méně přísně.

Josefinismus má sice jméno po něm, ale není vlastně jeho. Je to odvar gallicanismu in theologicis, francouzských nároků státní všemohoucnosti, macchiavellismu a pod. názorů, jež byly zaplavily Evropu. Co do osobního vědomí a svědomí Josefova srovnejme, co napsal nepodezřelý Brunner o theologische Dienerschaft am Hofe J. II.! Nemůže se žádati od panovníků, aby byli lepšími theology než theologové!

Nejvíce se láteří na „France" Josefa (jak se teď ušlechtile psává), jelikož doba jeho jest nám blízká a netřeba proto se mnoho namáhati

studiem dějin. Zapomíná se toliko, že to byl panovník konstituční, vázaný tedy říšskými a zemskými sněmy, nehledě k jiným kulturním a politickým mocnostem. Staly se chyby, zajisté, ale nikoliv jen s jeho strany! Kdo není slepý k obrovským převratům minulého století, nebude slepý ani k tomu, že katolictví v Rakousku za něho přece jen mělo silnou, spolehlivou záštitu.

Rakouské katolictví však prý bylo shnilé, zbahnělé. Možná! Ale sám p. prof. Masaryk napsal kdysi (v České otázce): „Národ náš má v konstitutionalismu třeba nedokonalém tolik svobody, že příčin k násilné taktice nemá.... Kde vadí vlada a policie našim učitelům, našim kněžím, našim advokátům a jiným všem, aby nepracovali a o pokrok lidu se nestarali?“ Že jsme se v dnešních poměrech octli náboženský tak málo připraveni, toho přece nezavinil „Franc“ Josef! A dnešní zkušenosti nás už snad mohly poučiti, že přece jen se lépe pracuje pod vládou zásadně nikoli nepřejnou, jako bývaly skoro všecky za „France“ Josefa. Ale nutno také konečně dojíti k poznáni, že žádný panovník, žádná vláda nemůže býti zavazována konati duchovní práci za ty, kteří k ní Bohem a církví jsou povoláni...

Slovíčko ještě o jiném nebezpečí kromě protestantství, zednářství atd., které po celé věky naše náboženstvi ohrožovalo a jemuž Habsburgové s tolikými nesnázemi čelili. Byl to islam. Maďarský min. Szabó onekdy svým malorolníkům vykládal, že teprve teď nabývají svobody r. 1526 ztracené. Zapomněl milý ten pán, že po celá pokolení bylo Maďarsko v moci turecké, která ohrožovala i Vídeň i nás a celou západní osvětu — nejenom náboženskou. Bez ohromných námah habsburských (a papežských), jež teprve začátkem 18. století vedly ke konečnému úspěchu, byly by Uhry asi tolik jako Makedonie, a Maďaři možná dějinnou památkou.

Byly to zápasy v době, kdy Luther řval do světa: Lieber türkisch als papistisch!, kdy se s Turky spolčoval kde kdo — i naši milí čeští a moravští stavové!

I to tedy snad stojí za uznání, že právě tato katolická habsburská moc byla hradbou osvětě západu!

Mimochodem řečeno, jest velice laciné vtipkovati teď o katolickém „temnu“ v době té a následující, kdy katolické středoevropské moci bylo ve stálých válkách zápasiti o katolické náboženství a osvětu. Vždyť víme ze zkušenosti, ačkoli válkou přímo nedotčeni, jak se v ní daří duševné činnosti.

Tato dvojí zásluha: o katolictví proti protestantismu i zednářství, pak o západní vzdělanost proti islamu, zajišťuje rodu habsburskému navždy uznalost katolického světa a daleko vyváží všechno, co mu s téhož hlediska vytýkati možno. Namáháme-li se očistiti český dějepis ode lží proti katolíkům, buďme sami v úsudku spravedlivější!

Podle obvyklého posuzování měli Habsburgové málo nebo žádné veliké lidi. Nepřátelé jejich, Ludvík XIV, Friedrich II, Napoleon I atd. velicí byli; zdali pak také jejich velikost byla lidstvu požehnáním?

Habsburgové výbojní nebyli — skoro všechny války jejich byly obranné: Bella gerant alii, tu, felix Austria, nube! se říkalo. Pravdymilovný dějepis i to jim připočte ve prospěch.

Nebylo prý mezi nimi ani velikých státníků. Avšak my již po třech letech svobody se můžeme ad oculos přesvědčiti, jakým asi úkolem a uměním bylo po staletí udržovati a říditi takový konglomerát různých kmenů, národností, náboženství, stupňů vzdělanosti, jako bylo Rakousko: a nejedna složka tohoto konglomerátu byla jen jím ve svérázu zachována — i my Čechové! Poohléd něme se po mapě Evropy — všude centralismus časem složky absorboval, třebas ovšem nebyly nikde tak četné a různorodé.

A ti druzí státníci? Kolik tu bublin jen žido zednářstvím tolik nafouknutých!

Ale to konečně nepatří sem, kde mluvíme jen o osudech katolictví. — —

Maďaři v těchto dnech, prý donuceni, dodělali, co předpovídala rakouská hymna: Osud trůnu habsburského Rakouska jest osudem — právě Maďaři, jež jedině Habsburgové na životě udrželi, jejichž rozpínavostí a násilnictvím proti Jihoslovanům říše do světové války vehnána. Nezaslepený pozorovatel nemůže býti na pochybách, komu tolik na tom záleželo, aby zase jedna z katolických dynastií zmizela. Že i naše t. zv. katolické novinářstvo někdy tolik hany na Habsburgy kydá, nesmí mýliti; není to poprvé, že neví, co dělá, ačkoliv už nápadná shoda v nadávání jinak tak různých novinářů každému zrovna po lopatě dává, oč vlastně jde.

„Nebezpečí habsburské" koncem října a začátkem listopadu muselo býti hrozivé, že tolik náporu vyvolalo. Curzon sám ještě onekdy to opakoval, právě ministr té Britannie, jejíž světová moc se zakládá na loupežích a násilnostech (viz Egypt, Jižní Afriku, Irsko atd. atd.). Rule Britannia!

Muselo býti hrozivé, to nebezpečí habsburské. Z Čech zvláštní letadlo spěchalo za Briandem, nežli vstoupí na loď do Ameriky, aby v Pešti zakročil. Naše nákladná mobilisace, mobilisace jugoslavská, při níž — mimochodem řečeno — shledána vykradená skladiště, tak že jsme jim ze svých rovněž nebohatých zásob museli pomoci, rumunský a hlavně dohodový nátlak, jenž ale také na nás dolehl, totiž abychom toho válečného řinčení nechali — toliký nápor, nemluvíc ani o ryku novin, ukazuje, že to habsburské nebezpečí muselo býti hrozivé. Vídenská Reichspost otiskla, čili jak se nyní psává, přetiskla obrázek, jak baba protihabsburským politikům nabízí čerstvé podvlíkačky; však to taky odstonává, totiž Reichspost: zakázán jí přístup do čs republiky.

V Praze již také složena na „Karla Posledního", operetního prý krále, operetta: Sylvestrovský král, a v čelném brněnském demokratickém deníku jazykozpytci velmi vážně hledají republikánskou náhražku za kaisršmorn, kaisersemli atd. S kazatelny jednoho katolického kostela hřímal známý žvanil místo slova božího: Varujte se

Habsburgů! A v jednom pražském katolickém deníku jakýsi visionář — ti, jak známo, bývají někdy nepříčetní — ve vlasteneckém zanícení prohlásil, že by Karlovi bez výčitek svědomí dopřál na staroslavném Staroměstském náměstí dokonce i šibenice.... Neboť, podle jiného katolického deníku, tentokrát olomouckého, „Benedikt XV nebývalým způsobem probudil u katolických národů celého světa solidaritu křesťanské lásky"; že se na všechny jejich novináře nedostalo, kdož pak za to může! — — —

Poznámka pro zasvěcené. Tato stať napsána na podkladě 8. božího přikázání: Nepromluvíš křivého svědectví...., podle něhož i skutečný i domnělý nepřítel má nárok, aby se o něm nelhalo, i kdyby lháti radila chvilková politika.

Poznámka pro nezasvěcené. Tato stať je, toť se rozumí, článkem široce rozvětvené a bohatě placené habsburské propagandy.

*

Volby do židovské náboženské obce v Praze jsou kromě poměru stran, o němž ve veřejnosti málo známo, zajímavy tím, že i při nich „rozhodovala šikovnost agitátorů a manipulantů", jak píší Židovské zprávy, „list Národní rady židovské", t. j. sionistů. „Nový volební řád, jejž možno nazvati paskvilem demokratičnosti, umožnil na př., že při počtu 17.000 židovských duší v Praze bylo vyhotoveno 16.000 legitimací a odevzdáno 9268 hlasů." (Není-li tu nějaká chyba, tedy by ze 17.000 pražských židů mělo celých 16.000 volební právo?!)

Ze stran dostali žid. demokraté (Němci) 2682, čeští židé (Svaz) 2344, strana středostavovská (národnostně lhostejní) 2083, národní židovská strana (sionisté) 1968 hlasů.

Mezi skutečnými a pravověrnými židy ozývá se ostrý odpor proti tomu, aby náboženská obec jejich byla vedena lidmi, „kteří popírají jak židovskou národnost, tak židovské náboženství a na důkaz toho se nazývají Čechy a jsou bez konfesse," tedy jednak assimilanti, jednak nevěrci.

Ročník XXXVIII. Číslo 12.

HLÍDKA.

Soud nad účastníky povstání v Praze r. 1621.

Jan Tenora. (O.)

Aby pořádek byl uchován, povoláno do Prahy 17. června 700 saských jezdcův, a den na to bylo zřízeno na staroměstském náměstí popravní lešení; bylo černým suknem prostřeno a zábradlím ohrazeno. Dne 19. června přečten byl v soudnici na hradě pražském u přítomnosti všech císařských komisařů rozsudek obžalovaným, když je byl prokurator královský z velezrady obvinil a za jejich potrestání žádal. Říšský dvorní rada Dr. Melander německy dokládal, že spravedlivý nález jest již vynesen, aniž co jiného má a může následovati, nežli co právo a spravedlivost a jednohokaždého vlastní provinění sebou přináší, i také co k zachování reputace a velebnosti císařovy se vztahuje.[1]) Česky to opakoval Dr. Kapr a přečten pak rozsudek nad 43 osobami před šraňky v soudnici stojícími, z nichž bylo odsouzeno 27 k smrti, — osmadvacátý na smrt odsouzený Fruewein zabitím byl již předešel vykonání rozsudku. Čtení nálezů trvalo od hodiny šesté ranní až do druhé popolední.

Z těchto 27 osob na smrt odsouzených milost byla udělena Rozínovi a Sixtovi z Ottersdorfu,[2]) — ale téhož 19. června došel ještě z Vídně potvrzený rozsudek, jímž falcký rada Rüppel a apelační rada Hauenschild byli odsouzeni k smrti; byl jim večer dodán do vězení

[1]) Skála 84. — [2]) Theodor Sixt byl pak uvězněn až do srpna 1621, a pak propuštěn na rukojmě, aby doma jako u vězení zůstával, což mu pak 16. května 1622 také prominuto.

s oznámením, že bude trest zároveň s ostatními vykonán.[1]) Zůstalo tedy zase 27 na smrt odsouzených. Další ještě rozsudek o Fridrichu Georgovi, jenž měl býti také sťat, ačkoli byl již císařem potvrzen, nebyl vykonán; byl totiž ještě dále vyslýchán a jeho výpovědi, jimiž vyznával na některé míšenské šlechtice, že byli dorozuměni s povstalci českými, byly zaslány kurfirstovi saskému, jenž o ně žádal; odklad ten zachoval mu život.[2])

Nebylo již možno vyplniti prosby manželek, dítek a příbuzných, aby kníže Liechtenštejn přimluvil se u císaře za odsouzence; bylo jim odpověděno, že již žádná milost býti nemůže, leč snad ta, že by těla popravených k počestnějšímu pohřbu byla vydána.[3]) K zoufajícím přátelům odsouzenců přiklonila se obecná soustrast; nálada u lidu, dříve proti původcům povstání obrácená, změnila se v útrpnost a soucit; srdce lidské hlásilo se k ušlechtilému svému právu. Odsouzení byli veřejně na kazatelnách doporučováni modlitbám. Soucit s nešťastnými obětmi nezdařeného povstání byl i v srdcích jejich soudců — císařských komisařů. Císař byl jim 16. června kázal, aby po vykonání trestu v Praze odebrali se do Brna, a tam zase poručení císařovo vykonali, aby totiž zase tam zasedli k soudu nad moravskými účastníky povstání, ale někteří z nich nechtějíce nový smutný úkol na se vzíti, omlouvali se a žádali císaře za zproštění.[4]) Byli to zajisté pánové čeští, kteří mocně byli dojati osudem těch, které podle práva musili odsouditi.

V posledních chvílích náboženské útěchy odsouzencům poskytli duchovní luteránští a kněží pod obojí; pokus jesuitův a kapucínů, obrátil-li by se kdo na víru katolickou, byl bez výsledku. Jen u katolíka Diviše Černína byli kněží jesuitští; duchovní bratrští nebyli k odsouzeným bratřím připuštěni.

Odsouzení osvědčovali svou živou víru a důvěru ve Spasitele, a potom také pomodlivše se a doporučujíce se milosrdenství božímu umírali. Ještě před smrtí projevovali utkvělou svou myšlenku, že umírají pro zastávání slávy a pravdy boží, že vyhledávali svobody v náboženství i dobrého vlasti a nic zlého při tom, ani vlastní slávy nebo bohatství neobmýšleli.[5]) Smrt svou měli za smrt mučenickou, — v nepravém názoru na příčiny její a v samolibém a jednostranném přeceňování pohnutek, pro něž bylo jim trpěti. Ale přece také u nich ozvaly se pochybnosti. Když jednou Martina Fruweina navštívil kazatel Adam Hartmann s lékařem Dr. Erasmem, zvolal: ó souvěrče můj Adame, doufal jsem

---

[1]) Gindely IV, 58. — [2]) d'Elvert 89. — [3]) Beckovský II, 331. — [4]) d'Elvert 88, 89. — [5]) Skála V, 93, 96, 97.

tím, co se stalo, jen sloužiti Bohu a církvi, — a nyní vidím opak! Vzpomínám-li, kolika tisícům byla tím připravena zkáza, napadá mi, že jsme chybili a učinili něco, co nebylo vůlí boží.[1])

Za živa byli i nábožensky rozděleni; luteráni a čeští bratři příkře kolikráte proti sobě stáli, — dokladem toho jest i výslech Šlikův, — ale před smrtí známka společné jejich nesnášelivosti a nenávisti ke katolíkům je sdružovala. Katolíky obviňovali, že jsou tím vším vinni, a plni nenávistné nesmířlivosti ještě před popravou mluvili o církvi a straně katolické jako o lité šelmě babylonské (Kaplíř, Michalovic, Budovec), a že je to strana antikrista, syna zatracení (Budovec, Šlik, Kochan); náboženství katolické je prý subtilným jedem antikristovým (Harant) a papež že jest náměstek ďáblův, antikrist, syn zatracení, šelma babylonská (Budovec). Takové nesnášelivé, nekřesťanské smýšlení jich neopustilo ani před smrtí; ozvěna doby násilné: kdo s koho, ten s toho.

K císaři vítěznému, jenž je smrtí trestal, měli pocity trpkosti a nepřátelství. Mluvili o hrozném jeho tyranství (Michalovic, Ota z Losu), aby si jen utvrdil trůn svůj krví jejich (z Losu), vytýkali domu rakouskému, že mnoho zlého království českému činil, a soud jeho nazývali nepravým (Dvořecký), varovali vnuky své, aby sloužili domu rakouskému (Kaplíř), a stěžovali si, co sobě na domu rakouském vysloužili, a jakou odměnu za své služby berou (Harant). Dvořecký ještě na lešení podal přístojícímu jednomu člověku velký zlatý korunovační groš Fridricha Falckého, aby dal jej zase milému králi Fridrichovi, až zase dosedne na stolici královskou, a řekl, že jej pro lásku, kterou k němu má, nosil, a pro slávu i pro něho že rád krev svou vycezuje a umírá.[2]) Nebude tedy pravda, co německý kazatel Lippach na zvelebu odsouzených dí, že ani jedinkého nejmenšího slova neslyšel, aby měl kdo co proti císaři mluviti, nýbrž že všichni ze srdce jemu odpustili.[3]) Vždyť bylo náboženské smýšlení zpolitisováno; žil li člověk doby tehdejší duševně skoro veskrze jen náboženstvím, naplnil je a prosytil všemi svými láskami a nenávistmi tohoto světa, hlavně politickými a národními.[4])

Dne 21. června o páté hodině ráno začala krvavá exekuce. Na lešení před staroměstskou radnicí postaven byl kříž a před ním bylo prostřeno černé sukno, na které poklekli, kteří byli stínáni; každému z nich bylo prostřeno nové sukno, aby neviděl ani krve již vylité. Do

[1]) Peschek 460. — [2]) Skála 113. — [3]) Tamže 127. — [4]) Pekař 83.

sukna toho byla pak těla odpravených obalena a do rakví položena; rakve byly opodál, aby jich žádný z odsouzenců neviděl. Šli na popravu volně; každému dopřáno bylo po vůli se pomodliti; kat se žádnému neukázal, ale pozadu tiše přistoupil a stínaných těl se nedotekl. A ještě při popravě u některých rozsudek mírněji vykonán, než byl potvrzen; učinil tak asi kníže Liechtenštejn o své vůli, jenž také vydal těla popravených příbuzným ku pohřbu.

První byl sťat Joachym Ondřej Šlik a potom mu byla pravice uťata (rozsudek potvrzený zněl, aby se mu napřed pravice uťala, a potom aby byl sťat); pak 2. Budovec, 3. Harant, 4. Kaplíř, 5. Dvořecký, 6. Fridrich z Bílé, 7. Ota z Losu (měl býti po stětí čtvrcen, ale čtvrcení nebylo vykonáno), 8. Černín, 9. Konecchlumský, 10. Bohuslav z Michalovic (rozsudek konečný byl, aby napřed byla mu pravice uťata a potom měl býti sťat, ale byl sťat a teprve potom uťata mu pravice,[1]) 11. Kochan, 12. Šteffek, 13. Kober, 14. Šultys, 15. Hošťálek, 16. Jessenius, jemuž byl jazyk vyříznut, potom byl sťat a pak za branou čtvrcen, 17. Hauenschild (dle konečného rozsudku měla mu napřed býti uťata pravice a pak měl býti sťat, — ale byl sťat a potom mu ruka uťata), 18. Rüppel (rovněž jako u Hauenschilda vykonáno). Oběšeni byli: 19. Kutnauer, 20. Sušický, 21. Vodňanský. Zase sťati byli: 22. Maštěřovský, 23. Kozel, 24. Kocour, 25. Řečický, 26. Wittmann, 27. Vokáč.[2]) Smrt podstupovali odhodlaně i ti, kteří až do poslední chvíle očekávali milost: Šlik, Černín, Rüppel, Maštěřovský.

Hlavy dvanácti odsouzených byly vystaveny na staroměstské věži mostecké, a k nim byly též položeny ruka Šlikova, Bohuslava z Michalovic a Hauenschildova; ruka Rüppelova vyvěšena byla na pranýři staroměstském. Hlava Šultysova vystavena v Kutné hoře a Hošťálkova v Žatci.

Hrozný tento trest smrti trval na staroměstském náměstí od páté hodiny ranní do půl desaté.[3]) Popraveni byli tři ze stavu panského, sedm stavu rytířského a 17 stavu městského a služebníků Fridricha Falckého. Tedy jenom deset pánů — vedoucích, — ostatní byli vedení i svedení. Sami direktorové měštští totiž na své podřízené postavení při povstání poukazovali. Tak Krištof Kober pravil: „Já na větším díle od vyšších direktorů v komisích býval jsem posílán, a co se hlavních věcí tkne, tohoť jsem se nemnoho dotýkal.“ — Jan Šultys: „Já byl nemocen více nežli čtvrt léta, že jsem ani v direkci nebýval, a co mi

[1]) Gindely IV, 65 asi omylem dí, že nejdřív byla mu ruka a potom teprve shlava uťata. — [2]) ČČH 1906, 201–203: Vrabec, Jaký byl pořad poprav staroměstských? — [3]) d'Elvert 89.

jaký artykul čtli, o tom jsem nic naprosto nevěděl.“ — Maximilian Hošťálek: „Já za příčinou nemoci manželky také mnoho téhodnů v Praze jsem nebyl, také nevím, co se tam dálo, a zvláště z strany toho nějakého psaní, o kterémž praví, že bychom Turka do křesťanstva uvésti chtěli, o tom Bůh ví, nic jsem nevěděl a nevím.“[1]) — Tobiáš Šteffek: „Já jsem v direkci byl, však nemnoho jsem se čeho, zvláště o předních věcech dotýkal; neb mne na větším díle v komisích posílávali, když měli co největšího říditi. A to nám také, kteří jsme byli z měšťanů, direktorové přední říkávali, že bez nás direkcí dobře by mohla býti, kromě jen Frueweina. A tak co se dotýče věcí větších pán Bůh ví, žeť jsem já nic o tom nevěděl.“[2]) — Souhlasně praví Lukáš Karban: že on od osoby své byl špatný, aniž také bylo by co na jeho přímluvě záleželo jakožto na osobě stavu třetího.[3])

Druhého dne, 22. června byl Mikuláš Diviš, starší konšelský služebník na Starém městě, za jazyk k šibenici přibit a pak do vězení dán.[4]) Druhý služebník úřední Starého města Václav Božecký a prokuratoři při soudech hořejších Josef Kubín a Jan Švehla byli mrskáni a vypověděni.

Vilém z Lobkovic, Pavel z Říčan, Václav Pětipeský a Jan Vostrovec, kterým trest smrti změněn byl za žalář, byli napřed rok vězněni v Praze, pak r. 1622 byli na Zbirov dopraveni.[5])

Hrozná poprava v Praze vzbuzovala na jedné straně veliké roztrpčení: lidé ji nazývali strašným a tyranským divadlem a jeviště jeho jatkami. Ale na druhé straně ti, kteří odvažovali příčiny trestu, hájili tresty jako velmi mírné.[6]) Zprávy o popravě zasílané a rozšířené z Prahy široko daleko byly prodchnuty soucitem s odsouzenými a velebením jich a zahrocovaly se proti původci odsouzení; cit a srdce vznětlivé převládalo nad chladným rozumováním. Třebas byly již Čechy opanovány císařem, přece ještě smýšlení jemu nepřátelské bylo smýšlením veliké většiny, která používala popravy k agitačnímu prostředku proti císaři. Vypisovány byly tklivě poslední okamžiky odsouzenců, těchto prý nevinných a svatých božích mučeníků, a tisk, jímž se čile na straně proticísařské i protikatolické pracovalo, vykonal úlohu zamýšlenou: popuzoval a odvracel od císaře i od církve katolické. Nevraživé protestantské cizině byly dodány nové zbraně. V ní zvláště emigranti, kteří se spasili útěkem, aby nepadli do rukou vítězových, byli zděšeni

---

[1]) Skála V, 97. — [2]) Tamže 98. — [3]) Tamže 76. — [4]) Z vězení staroměstského byl potom propuštěn v srpnu 1622. — [5]) Gindely IV, 68; Beckovský, II, 350. [6]) Peschek 458.

a ještě větší nenávistí podníceni. Viděli, že naděje na návrat do vlasti nemají a nedostanou od vítěze, a proto tím větší úsilí potom vyvíjeli, aby porážkou císařovou zase se jim vlast otevřela. Nejagilnější z nich hrabě Jindřich Matyáš z Thurnu vyslovil své pocity nad popravou v Praze v tom smyslu, že jmenoval ji činem Neronovým, spílal soudcům a vyhrožoval mstou, kdyby je dostal do rukou, a zase dětinsky naříkal, že mu nebylo uděleno odpuštění, a že byl za psance vyhlášen, a nestydatě hrozil vítězům.[1])

Než ani ve Vídni nebylo tajno, jakým ohlasem se ozývá ve světě poprava staroměstská. Sám císař, ačkoli pokládal za povinnost potrestati odbojníky, měl vědomí, že bylo již dosti krve prolito, a proto psal Liechtenštejnovi 2. července, že nechce již na životě trestati a že chce krve již ušetřiti. Ale jinak stanoviska svého o zaslouženém trestu účastníků odboje neměnil. Podle jeho náhledu neměli ujíti trestu ti mnozí, kteří zastávali dříve některé úřady, a kteří při povstání se provinili proti povinnostem svým poddanským i úředním, a kteří u Fridricha Falckého potom byli ve službách dvorských i zemských; potrestáni měli býti také ti, kteří ve vojště sloužili a jiné komise na sobě měli. Proto ukládal Liechtenštejnovi a ostatním komisařům, aby se radili, jak proti nim zakročiti, a nemělo-li by se beze všeho půhonu provinění jejich i trest vyhlásiti; měli zároveň podati zdání, co by se mělo proti městům podniknouti.[2])

Komisaři odpovídali hned 14. července a postavili se proti zámyslům císařovým. Dobře znali obtížné poměry a doporučovali konec trestů. Jako již dříve poukazovali na to, že v zemi není pokoje, že je tam ještě nepřítel a že jest se obávati zoufalství, bude-li se pokračovati v odsuzování. Vždyť mohli by všichni obávati se trestu; kromě velmi mála nejchudších není v zemi skoro nikoho, kdo by nebyl nějak účasten při povstání, a jaký strach na lidi z obav takových padá, poznati z toho, že teď po rozsudku vykonaném na odsouzencích mnozí z bázně před trestem, že by také mohli býti obviněni, uprchli, ano dokonce i takoví, o nichž ani žádného špatného domnění nebylo; rovněž do padesáti šlechticů ze západních Čech přidalo se k Mansfeldovi. Kdyby tedy nyní zase mělo nastupováno býti proti pánům a rytířům, nastalo by jen všeobecné zoufalství, že nebude nikdy trestům konce a že o všecko přijdou, a mohli by od císaře odpadnouti a k nepříteli se přidati a k témuž strhnouti svým příkladem města i lid. Komisaři

[1]) Gindely IV, 70. — [2]) d'Elvert 94.

byli tedy pro jiný postup. Mínili, ježto císař nehodlá již trestati na životě, nýbrž na majetku, že by od chudáků neměl nic, ale bohatí a majetní mu neujdou; až by šlechtici žádali o prominutí (pardon) a města o stvrzení privilejí, že potom císař může jim podmínky předepsati. Posečká-li se, budou uklidněny mysli roztrpčené pro plenění, veliké berně a nátisk od vojáků, a bude zabráněno zoufalství a odpadu. Taková je nálada, a proto také Liechtenštejn a ostatní komisaři, aby odňali bázeň od lidí, že ještě další souzení nastane, propustili ze žaláře mnoho uvězněných. Rozhodně také byli proti myšlence, aby se bez půhonu a výslechu trest vyhlašoval; když byli pohnáni uprchlíci, kteří se těžce a zřejmě provinili, když byli pohnáni dědicové zemřelých zřejmých odbojníků, když byli teď nedávno popravení zevrubně vyslýcháni, bylo by velikou nerovností, aby jednalo se jinak s pány a rytíři, kteří se tolik neprovinili, a bylo by proti právu, aby se trestem začínalo.[1])

Ani s jiným příkazem císařovým nesouhlasili komisaři. Poroučel 3. června a zase 2. července, aby po popravě druhého nebo třetího dne vypověděni byli ze země všichni predikanti kalvinští a jiných zakázaných blouznivých sekt. Liechtenštejn a druzí komisaři vyslovili se však proti tomu za důvod také udávajíce, že by se řeklo, že neběží o odboj a povstání, nýbrž o náboženství; — aby císař posečkal, až bude jeho moc upevněna. Císař potud ustoupil, že svolil, aby nebyli vypovídáni všichni, nýbrž jen ti, kteři na počátku povstání četli na kazatelně vyhlášku stavů, kteři podporovali zakázanou schůzku v kolleji Karlově, kteří korunovali Fridricha, kteří zjevně povstání rozněcovali, a kalvinští professoři kolleje Karlovy, — a podotýkal k tomu, že to nikdo nebude moci přičítati náboženství, nýbrž pouhé spravedlivosti.[2])

K o n e č n o u z p r á v u o odsouzení ostatních uvězněných podávali Liechtenštejn a komisaři dne 17. července. Bernard Fünfkirchen, jenž byl již delší dobu vězněn pro účast na povstání, a byl již v Rakousích odsouzen ku ztrátě hrdla i statku; odsouzen byl pro velezradu zase na smrt a ke konfiskaci majetku, — ale raděno, aby trest smrti byl odložen, až bude po vyšetřování na Moravě, protože také na Moravě mnoho proti císaři se provinil. Dr. Kašpar Luk, Mikuláš Štolc ze Simbsdorfa a Fridrich Georg, jenž byl ještě dále vyslýchán, odsouzeni na smrt, ale podotknuto, neměl-li by se tento trest trochu odložiti, aby tolik poprav po sobě nenásledovalo.[3]) S Bílkem, jenž chtěl katolíky pobíti, bude další výslech zaveden, odvezení Pelhřimovského a Záby do

[1]) Tamže 95—97. — [2]) Tamže 98, 99, 107. — [3]) Trest smrti již nevykonán.

Rábu odloženo až do příchodu císařova; rovněž odklad do té doby stal se u Jeronyma Makovského, jenž byl uvězněn, protože prozradil odbojným stavům poklad císaře Rudolfa, ale nepřiznal se při výslechu k tomu. Zbývající vězňové v Menším městě pražském, protože nebylo u nich nalezeno tolik, aby mohli býti odsouzeni hrdla a statku, byli propuštěni na zápis, že se vždy na vyzvání dostaví; vždyť, jak dokládali, jest počet provinilých beztak velmi značný a krveprolití bylo by příliš mnoho; měl tedy býti dán dobrý příklad, aby lidé úplně nezmalomyslněli. Mezi nimi byl Jakub Hýbl, stavitelský písař, jenž byl obviněn z účasti na obrazoborectví u sv. Víta; ale shledáno bylo, že zachránil mnoho obrazů, kapli sv. Václava, kostelní poklad i mešní roucha, a že byl císaři vždy věrný. Rovněž jako nevinní byli propuštěni Ondřej Stegman, Štěpán Ilgen, Pavel Škreta.

Soudcové dobře pozorovali, jak zneklidněna, předěšena i odporem a zoufalstvím uchvacována byla všecka veřejnost po odsouzení a popravě tolika. Mohlo to míti za neustálených a rozvrácených poměrů nedozírné následky. Viděli potřebu uklidňovati, a proto odložili také rozsudek proti dědicům zemřelých odbojců až do příjezdu císařova do země a oznámili to také dědicům; nejvhodnějším pak trestem při tom bylo jim, aby někteří dědicové podle velikosti provinění a podle majetku zemřelých účastníků povstání byli potrestáni peněžitou pokutou.

Také uvězněné hornolužické doktory Kaula a Hadamera, za něž se přimlouval kurfiřst saský i vévodové pomořanští, kteří byli již skoro rok uvězněni, doporučoval Liechtenštejn císařské milosti.[1])

Takto odůvodňované rozklady komisařů císařských působily dojmem také ve Vídni. Císař oznamoval knížeti 26. července, aby přestala bázeň, hrůza a zoufalství, že se rozhodl uděliti generální pardon[2]) pro všecky, vyjímaje odsouzené uprchlíky a ty, kteří u nepřítele se zdržují. Ale přece neustupoval od zámyslu potrestati hlavnější vinníky, totiž ty, kteří dvojnásobnou přísahu zrušili, a kteří zastávali zemské a dvorské úřady, komisí se súčastnili a ve vojště sloužili. Trestem mínil také peněžitou pokutu: peněz potřeboval na hrozné výlohy válečné. Mínil tedy, aby nebylo třeba dlouhého přelíčení, aby se kníže s nimi smluvil o pokutu; měl je před sebe a jiné vhodné osoby povolati, jim předložiti jejich provinění i zasloužený trest a milost císařovu, a pak podle jejich provinění a majetku měl jim uložiti pokutu. Napřed měl však poslati císaři své dobré zdání o tom a seznam takových osob i

[1]) d'Elvert 99—105. — [2]) Udělil jej 3. února 1622; d'Elvert 142.

jejich majetku, a kolik by se komu mohlo uložiti. Rovněž měl se vyptati na provinění každého města a na majetek jeho a navrhovati, jak by měla města býti potrestána, ale tak aby nepřišla o svou obživu.[1])

Hrozná válečná léta hlásila se hořkostí a bídou na všech stranách. Vdovy a děti po odsouzených dovolávaly se také svého věna a jiných spravedlností, neboť neměly z čeho býti živy, a proto žádaly, aby jim aspoň prozatím bylo něco poukázáno na výživu. Liechtenštejn uznávaje jejich spravedlivé požadavky i že trpí nevinně, 10. srpna vznášel to na císaře žádaje o rozkaz, co má býti nařízeno. Taktéž přimlouval se 27. září za odsouzené do vězení buď na do smrti nebo na nějaký čas do pomezních pevností, jimž byly jejich statky ponechány, a domáhal se, aby jim bylo vězení zaměněno za peněžitou pokutu.[2])

Vyšetřování proti účastníkům povstání bylo pořád v proudu; ještě v říjnu byli někteří ze šlechty vzati do vězení. Odtud pak těžko se propouštělo: o hornolužických doktorech rozhodl císař 12. listopadu, aby ještě u vězení zůstali, a vskutku trvali v něm ještě koncem dubna 1622; o Makovském, jenž prý žádné milosti a prominutí nezasluhuje, aby byl dopraven na Křivoklát a tam při skrovné obživě držán. Někteří, u nichž byl rozsudek vynesen, ale posud neproveden, jako Jan Pelhřimovský, jenž byl odsouzen do Rábu, ale pak do další vůle císařovy u vězení ponechán, Melichar Teiprecht a Wolfgang Hozlauer, kteří rovněž byli do Rábu odsouzeni, trvali ve vězení staroměstském a odkazováni byli až na příjezd císařův do Prahy. S nimi uvězněni byli Jan Theodor Sixt, jenž na popravišti omilostněn, a Mikuláš Diviš, jenž si byl trest u šibenice vytrpěl, a všickni byli v žaláři až do srpna 1622. Ještě na Starém městě byli vězněni Abraham Engel a Václav Bílek, proti nimž nebyl vlastně žádný rozsudek vynesen; Engel (a Pelhřimovský) podal sice žádost o propuštění, ale propuštěn byl teprve v srpnu 1622 (i s Pelhřimovským). A u vězení novoměstském byli odsouzení do vězení na neurčitý čas Eliáš Rozín, Kašpar Hozlauer, Lukáš Karban (odsouzený do vyhnanství) a Matyáš Borbonius a s nimi seděl tam Jan Kamaryt odsouzený na rok do vyhnanství, a Jan Žába odsouzený do Rábu; co s těmito uvězněnými činiti, o to žádal Liechtenštejn 20. dubna 1622 za rozhodnutí.[3])

[1]) Tamže 106, 107. — [2]) Tamže 108. Jak později 3. června 1622 Liechtenštejn nároky manželek a dětí posuzoval, viděti tamže 120 násl. — [3]) Tamže 115 118. Podle Skály (V, 172) byl Borbonius propuštěn na rukojmě v říjnu 1621; Kašpar Hozlauer, Lukáš Karban propuštěni v srpnu 1622.

Než to byly již dozvuky po soudě proti hlavním strůjcům a účastníkům povstání. Mimořádný onen soud skončil svou úlohu smutnou a krvavou, která vzbudila a vzbuzuje posud rozechvění, bolest a lítost. Nelze však ho činiti odpovědným za kruté rozsudky; práva tehdejší všech zemí vážila podobná provinění stejně krutě a bezohledně, ano ještě necitelněji a zuřivěji. Otázku viny musil soud zodpověděti kladně, vždyť byla skutečně podle všech právních názorů prokázána; ani odsuzování na smrt nepadá na jeho vrub, nýbrž na ducha doby, v níž zůstalo tolik pomstychtivosti a touhy po odvetě. Soudcové jako komisaři císařští soudili také řádným způsobem, hledíce se podrobnými výslechy přesvědčiti o vině obžalovaných a neunáhlovali se snad z předpojatosti a nepoddávali se slepě vyšším rozkazům. Byla jim sice cesta, po které by se brali, vymezována, ale k témuž cíli by došli i z průkazného materiálu, který jim byl po ruce. Jejich věcí nebylo, a nebylo jim ani možno pronésti nález na odpuštění, prominutí, milost, — to náleží mezi nejkrásnější práva panovníkova, jenž ho však použíti neuměl; propast mezi panovníkem a královstvím napřed vzbouřeným a potom porobeným rozevírala se potom ještě více a ani věky jí nezavřely.

Povstání české bylo bojem politickým i náboženským. Po porážce bělohorské souzen byl zločin politický. Možno snad dávati vinu za rozsudky, za popravy staroměstské církvi? Nic není nespravedlivějšího, vždyť nebyl to žádný soud pro náboženství, jak s důrazem během celého soudu se podotýká. Jak již zmíněno, také u katolíka Diviše Černína dáno na jevo, že trestá se výhradně provinění politické, zrušení přísahy věrnosti, kterou měl zachovávati jako poddaný i v úřadě svém. Jen nepříčetné záští a pekelná zloba mohou bez rozpaků a beze svědomí napsati: „za staroměstský zločin a všecky jeho předchůdce a následovníky je zodpověden katolicismus a jeho nerozlučný spojenec a sluha, Habsburg,“ že je to „den katolické hanby,“ a o „krvežíznivém vlku katolicismu.“[1]) Náboženství, církev katolická nezasahovala při pokutování velezrádců. Jen tolik bylo náboženství zúčastněno, pokud bylo české povstání bojem světa protestantského proti světu katolickému a proti nejdůležitějšímu panství v něm, jež bylo rodu habsburského; pro rod habsburský znamenalo boj o bytí a nebytí, a vítězství katolického jeho rodu bylo porážkou protestantů, a kde je porážka, tam je vždy více obětí u těch, kteří prohráli.

---

[1]) Čas 1921, č. 143.

Než žijeme v době, kdy víc než kdykoli jindy vniká i do výkladu dějin demagogie jednotlivců a stran se všemi svými vášněmi, ano kdy z propadlišť minulosti dere se na venek temno konfessijních svárův a nenávistí.[1]) Jest u nás zvykem upravovati si historii podle potřeby politických programů a dobových hesel. Až v karikaturu zkreslený obraz historické pravdy, upřílišené nadsázky, na výsost velebící a zase nenávistně snižující slova suggerují se myslím. Nekriticky, za to prý vlastenecky oslavují se v odsouzencích „čeští pánové" a mluví se o „národní pohaně," o „představitelích lidu,"[2]) o „obětech krvavé nenávisti habsburské," — nešťastní odsouzenci jakoby byli úplně bez viny, ozařují se gloriolou bez zřetele na přítěž slabostí a nedokonalostí a staví se jako hrdinové za živý příklad, aby se stali generacím budoucím jasnou památkou, jasným příkladem.

Slova Rosaciova o „svatých lidech a božích mučenících" opakují se bezpočtukrát. O nich jako o svatých lidech nemluvme raději. Ale byli mučeníci? Za odpověď buďtež slova protestanta Peschka: „Právem byli bychom haněni, kdybychom chtěli na ně pohlížeti jako na náboženské mučeníky, a uznáváme, že nikoli za svou evangelickou víru, nýbrž za svou odvážnou volbu Fridricha Falckého a skutečně jako velezrádci musili krváceti. Nepřímo byli však mučeníci svého nekatolictví, protože nadšené přání, aby v Čechách byla zachována nekatolická víra, pudilo je k oněm nešťastným krokům . . . Opakujeme výslovně, že nepokládáme ony nešťastníky za nevinné mučeníky."

„Byli vinni?[3]) Ano, ale přece jsou jistě jakožto mužové před tím tak ušlechtilí, tak horoucí vlastenci, kteří z dobrého úmyslu činili to, co trestuhodno jest, jakožto tak stálí vyznavači svého náboženství, ještě dnes, ačkoli se mýlili, srdečné účasti hodni, i když jich za mučeníky nepokládáme a úsudek si nedovolujeme o oprávněnosti jejich tak přísného potrestání."[4])

Cítíme s nimi hluboký soucit, ale viny jejich žádný jich zprostiti nemůže. Vlastní jejich ujišťování o nevině nestačí. Vážíme jejich skutky, zkoumáme jejich povahy, a shledáváme je lehkými, nedozrálými a slabými pro úkol, na který si troufali. Ano, kdybychom i uznali oprávněnost jejich revoluce, kdybychom na vrchovato cenili jejich odvahu, nelze jim nemíti za zlé jejich nepřipravenost a nepohotovost, jejich přeceňování sama sebe a naivní důvěřivost, jejich nerbě-

[1]) Pekař 109. — [2]) Národní listy 1921 č. 168. — [3]) Peschek praví ostřeji: „Waren sie nicht Verbrecher?" (425. — [4]) Peschek 425, 460, 462.

tavost a nerozmyslnost. To všecko zvětšovalo jejich neschopnost a zpečeťovalo jejich porážku i osud. Jejich vzdor a odpor nemá pak ani kořenů v národě, boj jejich nebyl ani z pohnutek národních ani bojem za národ, ač v sázce byl celý národ. Ovšem po nich celý národ trpěl. Nemohou býti tragickými hrdinami, neboť zavinili netoliko pád svůj a své věci, ale i národu českého.[1]) Vůdcové odboje uvrhli děsné neštěstí na svou vlast a na své potomky, — ale smývali také chyby své krví svou.

Byly to oběti revoluce, kterou začali, oběti nepřipraveného spiknutí několika náčelníků evangelické akce, oběti německé politiky, která se v Čechách zmocnila vedení české obce pod obojí vůbec i vedení celého povstání, tak že česká válka nabyla i přímo silného rázu války německé, kde většina Čechů stála v šiku germánském, oběti nesnášelivosti a nenávisti náboženské, kterou také sami živili až do boje Čechů s Čechy, oběti své důvěry v souvěrce a své neopatrnosti politické,

[1]) Kalousek napsal: „Jen kdyby s nimi bylo nezahynulo nic víc a nic lepšího, nežli oni byli! Ale v tom vězí právě nejhorší zločinnost toho povstání, že strůjcové jeho v obmezenosti své ani netušili, co všecko dávají v šanc. Na prapor svůj napsali víru protestantskou a výsady stavovské, v celém průběhu povstání českého nejeví se žádné pohnutky národní a nenárodní tento boj skončil se odsouzením národnosti české na smrt! V této srdcervoucí tragedii nadarmo ohlížíme se po tragickém hrdinovi, jenž by vzbuzoval naši nezkalenou soustrast. Na straně českých protestantů kromě Budovce není takořka člověka, který by obstál před soudem veřejné mravopočestnosti, a před soudem politiky odsoudili se všichni. Přední utrpenci jsou většími vinníky, než jak se srovnává s pojmem tragického hrdiny, neboť zavinili netoliko pád svůj a své věci, ale i národu českého (Werstadt v „Čase" 1921 č. 143). — Salaba Josef v „Tribuně" nazývá Thurna, Šlika a Kolonu z Felzu cizinci, Anhalta demonem, Thurna mluvkou a Roupova hlupákem českých dějin, všecky tři pak dohromady sketami a národními darebáky, jež nutno v tuto chvíli postaviti na pranýř, ježto byli strůjci našeho utrpení a ponížení. Svoji úvahu končí slovy: „Snad ve většině přednášek atd. slyšíme plačtivé lkání o Bílé hoře a jejích následcích, ale, že jsme si to, bohužel, i sami zavinili z velké části, i kdo to byl — o tom se dosti jasně nemluví. Nelze si představiti hned tak něco lehkomyslně i zbrkle připraveného (t. j. nepřipraveného vlastně, ač dalekosáhlého) a něco tak naivně i beze střízlivé politické kalkulace prováděného, jako byla česká revoluce před 300 lety r. 1618... Buď měli v čas přestat a nevěřit Anhaltovi, nebo vytrvat mužně dále v boji a ne se hned po jediné krátké bitvě úplně vzdát. Zde zasluhují celé serie lidí našeho odsouzení. Proč? Ježto jich vinou trpěly pak nevinně celé generace přes 250 let, i my ještě; o strašné a dlouhé 30leté válce nemluvě. Za viny cizí. Na Staroměstském náměstí bylo tehdy sťato i několik Němců (hr. Šlik, falcký rada Rüppel atd.) To jsou nevývratná fakta. A my se musíme dívati na svou minulost také okem jasným i kritickým i hledati pouze fakta bez přítěže sentimentality, jíž si zastíráme pravdu."

svých politických omylů, svých sympathií a předsudků náboženských zmaterialisované, neschopné a nezdatné společnosti, která se oddávala resignaci místo činu.[1])

Tak jeví se nám odsouzenci z r. 1621 jako jednotlivci. Hledíme-li však na společný jejich boj, možno v něm také shledati hlubší myšlenku boje obranného. Protože třistaletá vzdálenost umožňuje lépe hodnotiti snahy a činy a dovede proniknouti spojitost jich až i s dobou nynější, stává se nynější úsudek o nich, třebas vyzněl u osob nepříznivě, vzhledem na celek a vnitřní příčiny, pro které se do boje dali, liberálnějším a příznivějším, — ale tehdejší soud, který je odsuzoval, nehledaje ovšem žádného ideového principu, viděl v nich jen původce a účastníky povstání a velezrádce; skutečnost je tak ukazovala a zákon je tak odsuzoval.

---

[1]) Pekař, Bílá hora.

Z náboženských dějin Horácka.

Podává AUGUSTIN NEUMANN. (Č. d.)

Na důkaz, že poměry po Elkově odchodu se ani trochu nezlepšily, rozdělujeme zprávy o odpírání dávek zachované na dvě skupiny: 1. Za jeho přítomnosti v kraji a 2. Po jeho vzdálení.

Do první skupiny patří zpráva faráře Hustého z Olešnice. Postavení jeho bylo ubohé. Obce k Prosetínu náležející zavázaly se roku 1714, že budou posílati pro kněze do Olešnice. Buď na to dají peníze anebo povoz. Nyní však nechtějí ani odváděti peníze, ani posílati povoz. V Rovečíně, kde prý jest „ein blutarmes Beneficium“ nechtějí mu odváděti nekatolíci sádlo. To se děje pod vlivem Elkovým. Jeho příjmy jsou tak bídné, že od 23 přifařených obcí dostane na sv. Václava všeho všudy osmdesát zlatých![1]) Gubernium sice po novém roce rozhodlo v jeho prospěch (nekatolíci maji odváděti sádlo a peníze, však k povozům nejsou povinni), ale to zůstalo pouze na papíře [2]) V srpnu 1784 posílal farář Hustý na gubernium novou, trpkou žalobu.[3]) V ní praví o nové ráně, která ho stihla. Výnosem ze dne 1. listopadu 1783 ztrácí štolu, ze které musel olešnický farář největším dílem protloukati život, „a to šetrně a starostlivě.“ K tomu ještě odpadají pohřby a koledy (5 vajec od osoby). Spravovati Prosetín již nemůže, potřeboval by proto nutně, by náboženský fond mu vydržoval kaplana. Táže se při tom, zdali má právo žádati o koledu po tři leta již neodváděnou. Gubernium odpovědělo, že může žádati pro sebe platy, ale desátky nikoliv.[4])

Jinou illustraci Elkovy „činnosti“ nám podává jeho stížnost ohledně dávek. Dne 28. srpna stěžoval si, kterak nekatolíci mají kromě štoly odváděti ještě máslo, vejce a peníze.[5]) Gubernium jej odkázalo na výnos ze dne 30. března 1782, v němž se přesně stanoví, co mají evangelíci odváděti. Ale to mu nestačilo. I obrátil se přímo na císaře, žaluje, kterak nejen u něho, ale i jinde v Čechách a na Moravě vymáhají se od akatolíků dávky pro katolické fary pod trestem vězení.[6]) Josef II nařídil ihned vyšetřování. Gubernium se totiž obrátilo ke krajskému úřadu v Jihlavě se žádostí, aby vyšetřilo: Kdo tak činí, a proč?[7]) Krajský úřad pátral o věci celý měsíc a dospěl k názoru, který vyslovil guberniu takto: Elek tak učinil „buďto ze zloby anebo z úplného přesvědčení žaloby nepravdivě podané.“[8])

[1]) R, 11, 101 A. (Olešnice, 18. října 1783). — [2]) Tamže. (13. ledna 1784). — [3]) U. m. (Olešnice 29 září 1784). — [4]) Tamže. (11. říj. 1784). — [5]) R, 11, 101. — [6]) Tamže. (Téhož data?) — [7]) U. m. (6. září 1783). — [8]) »Entweder aus Bosheit oder vollständiger Überzeugung seiner unwahrhaft angebrachten Klage.«

V té době zakročily úřady proti olešnickému Jakubcovi. Krajský komisař z Velkého Meziřící psal o něm guberniu, jako o „původci všech zlostí v tamní krajině, jakož i skutků protitoleranČních a nepořádků.“[1]) O týden později pak psal zástupce krajského hejtmana ve Velkém Meziříči guberniu ohledně jeho potrestání. Jelikož byl horlivým pomocníkem pastora Elka, tedy mu navrhuje třídenní vrchnostenskou kázeň o chlebě a vodě.[2]) Jak věc dopadla, nelze říci.

Po případě olešnickém za doby Elkovy uvedeme záznamy o událostech po jeho odchodu. Velmi smutné postavení měl katolický farář Ondřej Weis v Jimramově. V září 1784 stěžoval si, že již po tři léta nedostává žádných desátků, a podává při tom svou celoroční bilanci. Vydání jeho se páčí na 233 zlatých 44 krejcarů ročně, příjem sestávající ze štoly a desátků pak naproti tomu obnáší pouze 168 zlatých 37 krejcarů, což znamená, že ročně jest mu dopláceti 65 zlatých 57 krejcarů Schodek dosazoval ze svých úspor, ale ty mu již skoro došly, nemůže tedy déle existovati.[3]) Úřady místo upravení místních poměrů nastoupily na obvyklou byrokratickou cestu. Gubernium dalo, jak obyčejně, věc na vyšetření krajskému hejtmanovi. To bylo 4. listopadu 1784. Úřední „rychlostí“ se stalo, že jimramovští byli voláni k protokolu až — 20. ledna 1785. Ti pak poukázali na svou chudobu, která jim naprosto znemožňuje, by si dovolili luxus vydržovati dva faráře.[4]) To byla úřední „pomoc“. Farář Weis trpěl zatím dále a mnohem více. Psal totiž v dubnu 1785 pln zoufalství na konsistoř, kterak neplacení se strany evangelíků působí zhoubně na jeho vlastní lidi, tak že dokonce již i sami katolíci přestávají na něho platiti.[5]) Konsistoř psala tedy guberniu, kterak katolický farář jimramovský „při těžké duchovní správě je zcela malomyslný a skoro úplně zničený starostmi o živobytí“[6]) Gubernium zase farářovi pomohlo — papírovým výnosem, — dle něhož má se mu odvésti vše, ať již úplně anebo částečně. Celkem napočítali páni pro něho 363 zlaté, 44 krejcarů, 1 denár, ale zda-li předepsaný obnos farář skutečně dostal, o tom se nedočítáme ničeho.[7])

Můžeme se domnívati, že nějakého odškodnění se katolickému duchovenstvu přece dostalo. Důkazem toho jest rozhodnutí gubernia ohledně faráře v Černovicích. Jemu nechtěli odváděti dávky tasovičtí

---

[1]) Tamže. (24. září 1784). — [2]) Tamže. (2. říj. 1784.) — [3]) R, 11, 101 A. (Jimramov, 28. září 1784.) — [4]) Tamže. — [5]) U. m. (Jimramov, 25. dub. 1785.) — [6]) U. m. (6. kv. 1785). — [7]) Tamže, (16. kv. 1785).

nekatolíci. Rozhodnuto v tom smyslu, že nejsou k nim zavázáni, ale farářovi se dostane náhrady z náboženského fondu, jako se již stalo při lokalii rovečínské a sulkovecké.[1])

Nejprudší byl však desátkový odboj na Novoměstsku. Předně se jednalo o Nové město samotné. Tamější farář oznamoval guberniu, že mu nekatolíci nechtějí voziti dříví. Poněvadž jim koně po celou zimu stojí, tedy se jedná o pouhou tvrdohlavost. Věc ta jest pro něho velkou škodou, neboť dříví jest mu započítáno do kongruy. Kromě toho si stěžoval na tytéž bolesti, jako jeho kollegové z Jimramova a z Olešnice. Odstraněním taxy za křty ztratil značnou část příjmů. Jest mu proto zcela nemožno vydržovati dva kaplany.[2])

Gubernium odpovědělo farářovi Storkovi vyhýbavě. Jeho věc týká se vrchnosti, ta nechť ujedná vše s nekatolíky sama.[3]) Stalo se dle pokynu z Brna daného a vrchní počal vyjednávati s novoměstskými protestanty. Dne 24. února dal si je k sobě zavolati a jednoduše jim oznámil toto: Hrabě jim vzkazuje, by odvedli všechny dávky katolickému faráři odpírané a v případě, že by tak neučinili, tedy přijdou do vězení.[4]) Novoměstští si patrně vymínili lhůtu, by se mohli poraditi s ostatními, neboť 17. března dal jim vrchní předčítati císařské výnosy ze dne 1. března 1781 a když jich neuposlechli, tedy byli ještě téhož dne uvrženi do vězení. Odtud poslali k císaři Josefovi II stížnost.[5]) Jejich spoluobčané pak stěžovali sobě u vrchnosti.[6]) Stížnost ona přišla až ke guberniu, které nařídilo vyšetřování. Stalo se tak přičiněním samotného direktora, který nepodal stížnost na žádané místo, poněvadž nebyla podepsána a tón její byl hrubý. Krajský komisař do Nového města vyslaný zjistil toto: Direktor povolal k sobě evangelíky a žádal je na základě císařských patentů, aby odváděli předepsané dávky. Když ti odepřeli tak učiniti, tedy je dal do zámeckého vězení na základě zákona ze dne 1. září 1781. To bylo poprvé dne 17. března. Po druhé se tak stalo dne 3. dubna, a sice na základě zákona ze 2. dubna. Ale nebylo to vězení nějak těžké. Byli bez želez, sem a tam se povalujíce. Proto k vůli ušetření mrzutostí je raději poslal domů.[7]) Krajský úřad pak na základě tohoto dobrozdání prohlásil stížnost novoměstských za bezdůvodnou a hned předepsal, kolik mají nekatolíci odváděti. Nebylo to tak zlé. Ročně měla jedna osoba odváděti: 29 krejcarů, 2 libry a

---

[1]) R, 11, 101, A. (1. května 1785.) — [2]) Tamže (16. ledna 1785). — [3]) Tamže (7. února 1785). — [4]) Tamže (19. dubna 1785). — [5]) U. m. — [6]) Tamže (18. března). [7]) Tamže (Nové město 2. června).

20 lotů sádla, 10 snopů lnu, 2 vejce a dovézti jednu fůru dříví.[1]) To jim pak o týden později přikázalo i gubernium.[2])

Zrovna tak bylo s dědinami. Vrchní novoměstský stěžoval si v březnu roku 1785, kterak nekatolíci z Německého a jiných obcí neodvedli k německé faře za rok 1783 a 1784 ani sebe menšího. Stížnost jeho poslal krajský úřad na gubernium.[3]) To vyslovilo svůj podiv nad tím, jak může někdo vyhrožovati vojenskou rekvisicí, když sám uznává nemajetnost lidí, na nichž se mají dávky vymáhati.[4]) Proto byli sedláci ze zmíněných osad povoláni na úřad do Nového města, kde ze strachu před vojenskou assistencí slibili vše zaplatiti.[5]) Ale bez pochyby nedostáli slovu. Po žních toho roku došlo totiž k novému sporu. Němečtí nechtěli odvésti dávky ani pod hrozbou vojenské rekvisice, pročež dožadoval se krajský úřad, aby k nim přišla jednoduchá vojenská exekuce.[6])

Věc neměla pouze povahu odporu proti katolickému duchovenstvu, nýbrž proti vrchnostem vůbec. Nežádali totiž zrušení desátků pouze nekatolíci, nýbrž, jak ze stížnosti jimramovského faráře Weise vysvítá, nechtěli ke katolickým farám platiti ani katolíci. Krvavé divadlo, které se odehrálo roku 1791 v Novém městě, bylo toho nejlepším dokladem. Dle vypravování tamějšího děkana Leopolda Pausy[7]) lid „tej naděje byl, že císař proto grunty přeměřovat poručil, aby všichni obyvatelé mocnářství jeho stejným dílem poděleni jsouc, jednostejně svobody, jak v náboženství, tak i v požitku rolí oučastni učiněni byli.“ Když ale splnění nadějí se nedostavilo, tu srotil se dne 4. září 1791 v Novém městě lid a žádal purkrabí Bajera, by ukázal patenty o zrušení roboty. Bajer místo odpovědi ujel, a téže noci obsadilo vojsko zámek. Na 8. září domluvili spiklenci (většinou z chalupníků složení) nové dostaveníčko. Měli se sejíti u sochy sv. Anny a sice až úředníci půjdou z kostela. Při té příležitosti je chtěli nespokojenci pochytati. Věc ale se prozradila, a oni, chráněni jsouce vojskem, vrátili se bez pohromy. Lid plný zloby házel po vojácích kamením, a když nebylo možno ho uchlácholiti, tedy dali dvě salvy na slepo. Tím však se lid ještě více podráždil, a když stále hrozivěji se choval a mohutněl, tedy střelilo vojsko do zástupu několik ostrých ran, kterými byly dvě osoby zabity a sedm raněno.

[1]) Tamže. — [2]) U. m. (16. června). — [3]) R. 11, 101 A. (23. března 1785). — [4]) Tamže — [5]) U. m. (Nové město, 15. března 1785) — [6]) Tamže. (Vel. Meziříčí. 7. září 1785). — [7]) Selský archiv, XI, č. 39.

VIII. Helvetská čili frajmaurská rebelie. (1797.)

Po prvním výbuchu nespokojenosti v Novém městě následovalo jiné, velmi rozsáhlé spiknutí zvané helvetskou rebelií. Bylo by zbytečno rozepisovati se o celém jeho průběhu, nebcť jej velmi důkladně probral již před lety Prášek.[1]) Naším úkolem bude objasniti některé věci až dosud temné.

Příčiny spiknutí byly dvoje: vnitřní a vnější. K prvním patřila nespokojenost lidu po stránce sociální, nebcť v poměrech poddanských nejevil se stále ještě obrat k lepšímu. Ke vlivům vnějším náležela hlavně vojna proti Francii. Nová těžká břemena, jmenovitě odvody, dolehla na lid velmi těžce. Tím jeho rozhořčení rostlo. Nespokojenosti pak dovedli použíti francouzští agenti, kteří se potulovali po Horácku a roztrušovali mezi lidem, že válku zavinili páni za účelem přitužení poroby selského stavu.[2])

Název „helvetská vzpoura" není vlastně zcela správný, nebcť se jí súčastnili i katolíci, kteří s robotami nebyli zrovna tak spokojeni jako nekatolíci, však dá se zcela dobře vysvětliti. Z vypravování starce u Ehrenbergera poznáváme, že slibováno lidem, kteří by se prohlásili za příslušníky „císařské víry," že jim budou odpuštěny daně a desátky. To se ovšem nestalo, tak že zklamání v ohledu sociálním muselo se u nekatolíků jeviti mnohem silněji, nežli u katolíků. V nespokojenosti s poddanstvím pak dlužno hledati hlavní příčinu tak značné účasti protestantů na spiknutí. Druhá věc, která živila nespokojenost evangelíků, byly vojenské odvody. Komisse prý totiž odváděly ponejvíce mladíky protestantské, kdežto katolické nikoliv.[3]) Tato věc může býti jako fakt zcela správna, však okolnosti její nejsou asi líčeny dle skutečnosti. Působí totiž na čtenáře dojmem, jakoby katolíci použili válečných odvodů ku vybití svých nekatolických spoluobčanů a působili proto u odvodních komissí, aby odváděly co nejvíce protestantů. Zde přichází v úvahu jiná věc nežli náboženská zášť. Jsou to majetkové poměry nekatolíků. Podáváme tato fakta: Olešničtí byli tak chudí (jak níže vypsáno), že jim nepovolila vláda zaříditi sbor jednoduše z toho důvodu, že když by nestačili sobě vydržovati pastora, pak samo sebou by ani nemohli platiti daní. První pastor jimramovský, jak nahoře jsme poznali, Szent-Martony, žádal brzy na svých sbornících přídavek, nebcť nemohl z příjmů tak malých žíti. I nástupce jeho Blažek měl podobné posta-

[1]) Dějiny Čech a Moravy nové doby. X, 76—114. — [2]) Tamtéž 80. — [3]) Tamtéž 90, 91.

vení, ba dokonce byl nucen proti farníkům soudně zakročiti.[1]) Nyní si všimněme poměrů u odvodních komissí. Dobiáš ve svém časopisu historickém o nich píše: „Téměř každý zdravý jinoch, který důstojníky nepodplatil, stal se vojínem."[2]) Tomu pak nasvědčují poukazy odvedenců, kteří nechtěli sloužiti za ty, „kteří se špendáží vykoupili."[3]) Poněvadž pak protestanté byli valnou většinou nezámožni, pak samo sebou bylo mezi nimi jen málo lidí, kteří by se mohli vojenské povinnosti zbaviti, ať již výkupem anebo úplatkem. Tak se stalo, že valná většina odvedenců sestávala z nekatolíků, kteří závistivým okem pohlíželi na katolíky vojny zbavené a spatřovali v tom projev nepřátelství proti sobě.

Spiknutí prý se počalo přísahou ve sboru evangelíků novoměstských na neděli svatodušní 1795. Súčastnili se jí zástupci nespokojenců z nejširšího okolí. Vůdcem hnutí stal se Makovský z Pusté Rybné. Ten cvičil spiklence, lépe řečeno sběhy, ve zbrani v lesích na Novoměstsku. Tam dojížděl též justiciár a purkrabí z Nového města, při čemž jedenkráte prý je i dokonce vyzvali, aby se ozbrojili do žní 1797.[4]) Kromě výcviku ve zbrani zavázali se spiklenci navzájem při sobě věrně státi, kterouž přísahu složili katolíci do rukou novoměstského radního Procházky, evangelíci pak superintendentovi Blažkovi.[5]) Hnutí se rozšířilo tak, že sahalo od panství kunštátského až k litomyšlskému, a na sv. Jakuba 1797 měla propuknouti vzpoura. Zatím počet sběhů vzrůstal, chování jejich k vrchnostenským úřadům, které se snažily je pochytati, stávalo se čím dále hrozivějším, pročež dne 18. května 1797 přitáhlo do hor 400 mužů pěchoty z Chrudimi a 60 husarů[6]) z Bohdanče a Vysokého mýta. Vojsku se podařilo část sběhů pochytati, část dostavila se po doručení písemného vyzvání komandantova dobrovolně. Zůstávaly ještě ojedinělé tlupy potloukající se po lesích.

Při tom došlo na superintendenta Blažka, kterého úřady považovaly za strůjce a náčelníka celého spiknutí. Po nenápadném zatknutí dopraven byl ku krajskému úřadu v Jihlavě, tam vyslýchán, leč prokázav svou nevinu, opět byl propuštěn.

V tomto, zde zcela krátce vylíčeném průběhu helvetské rebelie přicházejí v úvahu tři věci: účast superintendenta Blažka na spiknutí, poměr katolického kněžstva k Blažkovi a přísaha v Novém městě složená.

---

[1]) Dobiáš, Časopis historický I, 183. Před zatknutím si Blažek stěžoval „do bídy všech pastorů v úřadě." (Prášek, 107.) — [2]) 166 — [3]) Dobiáš, u. m. — [4]) Prášek 83. [5]) Tamže 84. — [6]) Tamže, 97.

Co se týče účasti superintendenta Blažka, jakožto vůdce spiknutí, nutno zdůrazniti, že až dosud byl o ní názor dvojí: Protestantský, představovaný Dobiášem, který prohlašoval Blažka za zcela nevinného. a druhý, představovaný Práškem, který vinu Blažkovu kladl za větší než byla. Zaujímáme stanovisko střední. Hlavní argument proti Blažkovi byla jeho účast při skládání přísahy v Novém městě na Boží hod svatodušní. Ale ten on při výslechu vyvrátil, dokázav svoje alibi. Ve svém veršovaném vypsání[1]) procesu napsal totiž:

Kdežto, že doma byl v svatodušní svátek,
může svědčit církev, Jimramov y zámek.

Jiný svědek, jenž nepřímo ve prospěch Blažkův mluví, jest katolický kněz, děkan Pausa z Nového města.[2]) Ten se přímo vysmíval pověstem o helvetském spiknutí šířeným, neboť ve svých pamětech zaznamenal, kterak několik set rekrutů uteklo se do lesů, lidé však jejich počet zvětšili na tisíce a vláda se tak dalece blamovala, že na potlačení „velkého" povstání dokonce i mobilisovala — nizozemské posádky! Z toho poznáváme, že spiknutí mělo pouze povahu desertérské organisace, tak že Blažek nemohl státi v čele žádného podvratného hnutí.

Potud můžeme mluviti o jeho nevině. Však na dvou věcech měl podíl nepopiratelný. První týkala se celého protestantského duchovenstva na Horácku. Bylo to odebírání Krameriových novin. V tom nebylo ještě nic zlého, neboť kněz, jako vůdce lidu, nutně informací potřebuje. Chyba však spočívala v tom, že pastoři je půjčovali a předčítali svým věřícím. Mnohá čísla přinášející zprávy o francouzských událostech revolučních, stylisoval Kramerius k vůli censuře tak, že i čtenář sebe prostší se dovedl domysliti. Tím přispívalo nepřímo nekatolické kněžstvo k šíření revolučních myšlenek mezi lidem. Druhá věc týkala se Blažka samého. Když věděl, co se mezi lidem děje, a pozoroval, že on sám svou autoritou nestačí, tedy měl na to opatrně upozorniti úřady. To mu bylo vytknuto při výslechu v Jihlavě.

Druhým bodem jest formule přísahy v Novém městě skládané. Ta byla hlavním dokladem proti Blažkovi. Ten ji při soudním řízení rozhodně odmítl.

---

1) Vydal Svoboda v Časop. Mor. mus., XII. Otisk str. 26. — 2) Selský archiv XI, 46 . . . »že by ale v Novým městě základ a sídlo obmejšleného povstání národů bylo býti mohlo, věc nesmyslná jest. Ale že Nové město, když se takovému obmejšlování vyšších hlav na stopu přišlo, záclonou učiněno jest, jest věc skutečně pravdivá.« — 3) Prášek 79.

neb Helvet v přísaze krom Boha věčného
nevzývá o pomoc anděla žádného,
ani tělo, ani krev Pana Ježíše.[1])

Z toho pak veřejně prohlásil:

Žádný z protestantů jistě ji nesložil,
musil býť katolík, kdo jim ji podložil.[2])

Blažek tedy pravil: Nějaký katolík složil přísahu tak, aby z jejího znění padlo podezření z velezrady na protestanty. Všimněme si tedy blíže jejího textu, jak jej nacházíme ve veršovaném vypsání Blažkově.

Blažek správně odmítl znění přísahy, jakožto odporné víře reformované. Ale jako se jeho vyznavači nikdy v přísaze nedovolávali těla ni krve Páně ani pomoci anděla, zrovna tak ani katolíci něčeho podobného nikdy ve své přísaze neuváděli. Z toho vysvítá, že Blažek neznal znění katolické přísahy, jinak by něco podobného nepokládal za katolické. Tím tedy jest dokázáno, že ani s katolickou naukou se přísaha neshodovala. Z toho sice nikterak nevysvítá, že by autorem jejím nemohl býti katolík, ale tento druhý bod ohledně přísahy lze dokázati.

Kdyby skladatelem přísahy býval byl katolík, pak by ji býval docela jinak stylisoval. To jednoduše odporuje zdravému rozumu, že v době, kdy na Horácku byly náboženské poměry tak napjaté, že by katolík sepsal přísahu tak, aby jejím obsahem byl protestantský lid štván proti katolické církvi, ba přímo vybízen k jejímu násilnému vyhubení. Čteme v ní totiž tento závazek:

Na váš rozkaz budu vrchnosti, faráře
mordovat a pálit, nejen kanceláře,
ale i kostely, fáry, také zámky,
by z nich nezůstalo nejmenší památky.[3])

Prášek[4]) proto charakterisoval slib takto: Obsahoval na konci „zřejmý projev nepřátelství proti církvi katolické, ukládaje spiklencům, aby církev tuto i duchovenstvo její potlačovali, na místě pak katolické církve měla se státi církev reformovaná panující, chrámy katolické měly býti zbořeny a zničeny.“ Dá se mysleti, že něco podobného by složili katolíci v té krajině, kde docházelo mezi nimi a protestanty k výstupům tak bouřlivým? To jest jednoduše vyloučeno.

Když ani u prostého věřícího se něco podobného mysleti nedá, tím méně u kněze. Snad přece nebude katolický kněz někoho přísahou

---

[1]) Svoboda, Helvetská čili frajmaurská rebelie atd. (Otisk z Č. Mor. musea XII), 37–28.. — [2]) U. m. — [3]) Svoboda, u. d., 24—25. — [4]) U. d., 84—95.

zavazovati k tomu, aby jemu samotnému ukládal o život, aby rozbořil chrám a faru, „by z nich nezůstalo nejmenší památky“? Přicházíme takto k jiné otázce s přísahou Blažkovou těsně související. Je to poměr katolického kněžstva k němu. Jak jsme poznali, děkan novoměstský Pausa si dělal posměšky z helvetského spiknutí, což nejlépe svědčí o jeho nestranném nazírání na věc. Děkan z Bobrové choval se k Blažkovi tak přátelsky, že komisař Okáč patrně tím nebyl ani valně spokojen. Superintendent Blažek o tom sám napsal:

Žaluje (= Blažek), že nemá své noční čepičky,
obává se dostat bolest na zubičky,
děkan pro čepičku chce domu běžeti,
Okáč pacholkovi poručil odejíti.[1])

Stejně byl ve velmi přátelském poměru s děkanem ve Velkém Meziříčí. Zase on sám píše:

Avšak, kdyby přijel (= Blažek) do města kdykoli,
slib má, že u pana děkana Pahnoste
ve dne aneb v noci může být za hostě.[2])

Stejně dobře asi vycházel s katolickým farářem ve svém působišti, v Jimramově. Píše totiž:

První den též tu čest u hraběte máme,
vždy s panem farářem v zámku obědváme.

Hrabě Belcredi měl by jistě tolik taktu, že by nezval k přátelskému sejití muže spolu navzájem znepřátelené. Katolické kněžstvo tedy dobře vycházelo se superintendentem, a tak netoliko text přísahy, ale i přátelské chování katolického kleru k Blažkovi — dle jeho vlastních pamětí — vyvrací domnění, jako by snad z kněžských řad byla jemu strojena osidla.

Kdo tedy byl autorem přísahy? Když Blažek odmítl všecka obvinění sobě přikládaná, tedy mu komisař Okáč pravil:

Když nebyli oni, mohl býti jiný,
kdož v jejich osobě konal tyto činy,
jsou nám v tom k pomoci, koho by troufali?[3])

Odpověď superitendentova byla velmi zajímavá. Ačkoliv při řeči o přísaze vyslovil podezření o jejím katolickém původu, přece na otázku Okáčem kladenou neoznačil žádného katolíka, nýbrž protestanta Štětinu. Pravil totiž:[4])

Já vím, co bych měl smýšleti,
mám li to udání za pravé držeti?

---

[1]) Svoboda, u. d., 10. — [2]) Tamže. — [3]) Tamže 27. — [4]) Tamže.

Je-li v tom svědectví něco pravdivého
o jiných osobách víře podobného?
Hrál-li mou osobou v Novém Městě,
bludíc svým rozumem bezbožně tak zcestně?
Myslil bych, Theophil že to byl Štětina,
an za vikarya superintendenta
y jiným časem se před lidmi vydával,
jak sem to od lidí sem y tam slychával.

To působí na nás dojmem, jakoby „helvetské rebelie“ použil Štětina k pomstě na Blažkovi za to, že přišel mu na jeho podvodné vystupování. A kdo se dovedl vydávati za superintendentova vikáře, zdaž nemohl také podvrhnouti text přísahy a falešné nařknutí?

Kromě toho třeba si všimnouti ještě jedné věci. Když se soudcové tázali Blažka, co působí na smýšlení lidu, tedy mimo jiné prohlásil i proroctví za vážné činitele. Mluvil o Sybille, slepém mládenci a Drabíkovi.[1]) Obsahově nám o nich pověděl, že sedláci čekají pomoc od Švedů a Francouzů.[2]) To se úplně kryje s obsahem proroctví, jež jsme nalezli ve sborníku náboženských blouznivců z Chrudimska.[3]) Po stopě těchto údajů pak přijdeme až k textu přísahy, v němž nalézáme velmi jasné ozvěny tohoto proroctví. Dle něho vyžene lid pány ze zámků, kněze z far a z kostelů, a v Čechách prý bude jen kalich Páně panovati. V přísaze[4]) pak se zavázali spiklenci „vrchnosti, faráře mordovat a pálit nejen kanceláře, ale y kostely, fáry, také zámky.“ Z toho můžeme souditi, že nespokojenosti mezi lidem chtěli opětně, jako každé jiné příležitosti, použíti pro sebe náboženští blouznivci, aby uskutečnili svá utopistická přání. V tom dává za pravdu proces Blažkův, ve kterém přichází jeden Arián, Sláma z Lišného, kterého měli v podezření ze styků se superintendentem.[5]) Poněvadž pak přísaha svým obsahem připomíná na ariánská proroctví a dogmaticky se neshoduje ani s katolíky ani s helvety, tedy by se mohla hoditi na ně, neboť oni o sobě říkali, že nejsou ani katolíci, ani evangelíci, nýbrž z — třetí strany. Tak se tedy stalo, že kromě desertérů dostaly se do spiknutí živly s plány utopistickými, kterých rafinovaný Štětina dovedl asi zneužíti proti Blažkovi. Tolik o t. zv. helvetské rebelii.

IX. Spory o zřízení sboru v Olešnici.

Jak jsme již při prohlášení tolerančního patentu poznali, snažili se olešničtí všemožně o založení sboru. Snaha se nepotkala s výsledkem,

[1]) Svoboda, u. d., 30—31. — [2]) Tamže. — [3]) Neumann, Sborník Adamitů, (SHK, XVII), 95. — [4]) Svoboda, u. d., 24—25. — [5]) Svoboda, Helvetská rebellie, 21.

neboť jich bylo tak málo, že předepsaným počtem duší se nemohli vykázati ani po přibrání okolních obcí. Druhou nesnázi působilo založení sborů v Prosetíně a Rovečíně, kde o nějakém připojení k Olešnici nechtěli ani slyšeti. Tolik jsme až dosud poznali.

Olešničtí neustali. Dne 28. ledna 1783 obrátili se znovu na gubernium se žádostí, aby v Olešnici bylo dovoleno založiti modlitebnu. Pastor z Prosetína nechť jest přesazen k nim a sbory v Rovečíně a Prosetíně ať se stanou filiálkami olešnickými. Gubernium postoupilo žádost krajskému úřadu. V nepřítomnosti krajského obrátil se jeho zástupce br. Althan na vrchnostenský úřad v Kunštátě se žádostí o zjištění tří věcí: 1. Mohou-li v případě zřízení olešnického sboru docházeti nekatolíci z Prosetína a Rovečína bez obtíží? 2. Jsou v Olešnici pozůstatky dřívějšího sboru? 3. Jaký jest počet duší?

Žádost byla nade vši pochybu odmrštěna, neboť roku 1787 hleděli získati pro sebe samostatný sbor jinou cestou.[1]) Josef Čiupek a Tomáš Michek podali totiž ke guberniu žádost, ve které žádají za dovolení, aby si nekatolíci v Olešnici mohli pro svou potřebu zakoupiti tamější kapli, která jest zavřena a určena ku prodeji. Čitali, že úřady nemají o místních poměrech žádných vědomostí, a tím že se jim podaří dostati do svých rukou kostelíček sv. Mikuláše. Však byl to prostředek nešťastný. Krajský úřad je odmrštil přípisem ze dne 12. října 1788 do Kunštátu zaslaným, a sice z toho důvodu: V Olešnici není žádná kaple zavřena, ani na prodej.

Na chvíli nastala přestávka, neboť roku 1791 potkáváme se s novým podniknutím. Dne 3. května vrchnostenský úřad podával opětně dobrozdání o poměrech olešnických. Tentokráte dával důraz na finanční postavení evangelíků. Když prý se vyčerpali stavbou modliteben v Prosetíně a Rovečíně, pak tím spíše dá se něco podobného předpokládati o Olešnici. Tam jest pouze 35 rodin, ve Kčenově sedm a ve Lhotě dvě. Z těch chtějí na stavbu přispěti pouze rodiny olešnické, kdežto v ostatních dvou obcích nechtějí dáti nic. Olešničtí pak si stojí velmi špatně. Vězí až po krk ve dluzích a krajský úřad sám dobře ví, že bývá nutno i násilím na nich vymáhati zaplacení daní. Jak by to teprve vypadalo, kdyby oni sami o sobě si předsevzali vybudování samostatného sboru? Proto vrchní prohlašuje, že by úřady nejlépe učinily, kdyby dovolení ke stavbě, olešnickým roku 1786 udělené, zase odvolaly a obce k nim připojené přidělily k Prosetínu. Co se týče

[1]) Všechny doklady jsou v archivu katol. fary v Olešnici.

obydlí pastorova, dává přednost Prosetínu. Ten je může snáze zbudovati, neboť má své lesy a hojnost ostatního stavebního materiálu, kterého v Olešnici není. Tak dopadla záležitost opětně v neprospěch olešnických.

Ti si dovedli pomoci. Nemohouce dosáhnouti osamostatnění, konali v kterémsi stavení pobožnosti a zároveň zaujali k úřadům takové stanovisko, že námitky stran jejich peněžních poměrů měly se státi bezpředmětnými. Olešničtí evangelíci totiž podali dne 18. července 1795 žádost, aby si mohli na své vlastní útraty vystavěti kostel. To bylo v podstatě totéž, co dříve, leč odůvodnění bylo zcela jiné. V příloze hlásili podepsaní sousedé, jak se rozdělili o náklad se stavbou spojený. Tomáš Michek dá 50 zlatých „z lásky na ten dům modlitební." František Jakubec sliboval, „že ty okna do pethausu z lásky zaplatí." Ostatní, totiž Jakub, František, Antonín, Ignác, Jan a Tomáš Pelíškové, jakož i Šimon a Jíra Staněk se zavázali zaplatiti „ten vrch na ten pethaus a všechny věci, který se od dřeva dělat budou." Tím chtěli rozptýliti námitky úřadů stran finanční nemohoucnosti.

Úřady to vzaly na vědomí, leč stanovisko své nezměnily. Byly sobě totiž vědomy, že postavení modlitebny není ještě všechno, jedná se také o udržování pastora, což není maličkost. Vysvítá to z přípisu krajského úřadu v Brně (1. srpen 1795) zaslaného vrchnostenskému úřadu v Kunštátě. V něm se žádá o vyšetření, „zda-li majetkové poměry žadatelů jsou takové, že mohou podniknouti stavbu na vlastní útraty v tomto čase, „který je ve věcech peněžních tak tísnivý, kdy kromě řádných dávek jsou ještě různé mimořádné."

Kunštátský úřad odpověděl přípisem ze dne 14. září 1795. Sděloval předně, že z podepsaných jest šest tak zámožných, že mohou provésti stavbu na vlastní útraty. Ostatní jsou nemajetní, které bývá leckdy potřeba i násilím nutiti k placení daní. Ti nemohou přispěti, leč vlastní prací. V obcích připojených jest nekatolíků málo (Kčenov 7, Crhov 4, Lhota 2, Rozseč 9), a proto navrhuje, aby se jim dostalo povolení pouze s dispensí od předepsaného počtu rodin pod podmínkou, že všechna břemena berou na sebe jen podepsaní žadatelé, nikoliv ale ostatní. K tomu ještě připojena byla zmínka o pobožnostech konaných v soukromých domech. Poněvadž při nich docházelo k nepřístojnostem, tedy je vrchnostenský úřad zakázal, a z téže příčiny se žádala vyšší instance, by zakročila u superintendenta.

Krajský úřad vzal vše na vědomí, a maje více starosti o řádné placení daní, nežli o vystavení modlitebny, poslal opět nový dotaz

vrchnosti. Žádal totiž o záruku, že oni podepsaní netoliko kostel na své výlohy postaví, ale také nebudou potom na druhých ničeho žádati. Kunštátský vrchní odpověděl, že z protokolu dne 19. září sepsaného vysvítá, že podepsaní ručitelé chtěli po skončení stavby domáhati se zaplacení výloh na jednotlivých rodinách. To mělo pro další vývoj rozhodující vliv. Výnosem krajského úřadu ze dne 24. října 1795 byli olešničtí se svou žádostí odmrštěni a zároveň druhým dekretem téhož data jim zakázány pobožnosti v soukromém domě. Patrně se již tamější nekatolíci proti zatímnému zákazu vrchnostenskému ohradili, neboť se v témž dekretu dočítáme, že se pro své domácí pobožnosti dovolávali císařského nařízení z roku 1784. Však krajský úřad prohlásil, že právě tento dekret něco podobného právě zakazoval, neboť připouštěl pobožnosti pouze v řádných modlitebnách (in ordentlichen Bethäusern), kdežto po domech pouze, když se jednalo o přisluhování nemocným. Tak tedy docílili olešničtí pravého opaku. Žádost jejich netoliko byla odmrštěna, nýbrž i domácí pobožnosti jim zapovězeny.

Tím ale nebyl všemu konec. Evangelíci z Olešnice obrátili se o pomoc jinam a sice k superintendentovi Blažkovi. Ten žádal totéž, oč jeho svěřenci z Olešnice marně pokoušeli. Kunštátský úřad dostal opětně věc k vyšetření a odpověděl znovu zamítavě. Není pravda, že se dá sehnati pro Olešnice sto rodin a také není modlitebny ani potřeba. Vždyť do Prosetína prý mají půl hodiny a do Rovečína tři čtvrtě. Nač tedy stavěti v místě kostel, když mají v sousedství tak blízko dokonce kostely dva! Při tom zároveň poukazuje, jak daleko mají leckdes katolíci do kostela. Proto prý by si mohla katolická strana (die dominante Religion) gratulovati, kdyby měla kostely tak blízko sobě. Kromě toho poukázal vrchní na to, že by se velmi ochudili ti, kteří by svým nákladem dali kostel zbudovati. Zvláště zajímavým jest bod narážející asi na t. zv. helvetskou rebelii. Spatřuje totiž v postavení kostela další pokrok protestantismu. Tomu se musí státi přítrž zvláště na venkově, neboť má prý důkazy, že při schůzkách evangelíků se šíří názory směřující proti státu.[1])

Olešničtí se nenechali odbýti. Když nemohli dosíci povolení, tedy si

[1]) Kunštát, 25. ledna, 1796. 1tens hätte Unterzeichneter hinlänglichen Grund einem löbl. L. L. Creisamte vorzutragen, daß alle Erweiterungen der helwetischen Religion auf das möglichste eingeschränkt würden (besonders auf dem Lande), da er hinlängliche Beweise in Händten hat, daß die Anhänger dieser zwar in sich selbst dem Staate unschädlichen Religion in ihren Zusammenkünften die schädliche Grundsätze von dem Staate ausstreuen.

chtěli postavit modlitebnu — bez dovolení. Poznáváme to z dvorního dekretu ze dne 21. května, 1796, kterým se jim zakazovalo samovolné postavení sboru. Další průběh jejich usilování neznáme, jenom tolik víme, že zákaz chtěli obejíti tím, že k nim v každou třetí neděli dojížděl kazatel. To ale vrchnostenský úřad v Kunštátě rozhodně zapověděl, poručiv, aby chodili do kostela prosetínského nebo rovečínského.[1])

Po novém nezdaru ujal se akce Jan Pelíšek. Dne 13. listopadu 1800 podal žádost k superintendentovi, by mohl vybudovati modlitebnu. Zavázal se, že ji vystaví vlastním nákladem a na rozdíl poslední hromadné petice zdůraznil, že na nikom nebude nic žádati.[2]) Vrchnostenúřad opět podal vyřízení nepříznivé. Slibům, že nebude na nikom ničeho žádati, prostě nevěří a sice proto, že se nedá pochybovati, když dá na modlitebnu pozemek a ještě všechno sám zaplatí, že bude tím finančně zničen. V takovém případě pak bude zcela jistě hledati pomoc u souvěrců. Dále poukazoval úřad na počet duší až dosud stále nedostatečný. I s venkovskými obcemi mají dohromady 39 rodin o 173 dušich, zatím co zákon žádá 100 rodin anebo 500 duší. Kromě toho uváděl důvod, jenž svědčil o stálém dosud neklidu mezi lidem. Prý by podporování nekatolíků nebylo státu ku prospěchu.[3])

Při projednávání žádosti olešnických došlo ke srážce mezi žadatelem Pelíškem a panskými úředníky. Pelíšek byl totiž zavolán do Kunštátu, by tam vypověděl, zda žádost skutečně podal. Ten vše potvrdil, pouze dodal, že podpis nebyl jeho, jelikož neumí psáti. Potom sepsán protokol, který Pelíšek odepřel podepsati, poněvadž byl složen v úřední, jemu nesrozumitelné řeči. I přeložili mu jej do češtiny, aby příštího dne mohla se vyříditi odpověď krajskému úřadu. Však ani na zítří nechtěl český překlad protokolu podepsati, prohlašuje, že nekatolíci již několikráte byli od úřadů podvedeni. Vrchní se hned proti tomu ohradil, řka, že se musel vždy říditi platnými zákony, a nejsou-li s ním spokojeni, ať si na něho stěžují u vyšších instancí. Poněvadž se Pelíšek odvolával na městského písaře Pavla Neumanna, který prý mu poradil, aby podepsal protokol pouze podmínečně, tedy předvolal úřad k výslechu i Neumanna. Ten prohlásil Pelíškův výrok za hanebnou lež („schändlich erlogen.") Dle jeho výpovědi přišel 23. října Pelíšek k němu se žádostí, by mu český text protokolu přečetl a oznámil,

[1]) Kunštát, 19. červc. 1799. — [2]) Protokol s ním založený v Kunštátě 19. srpna 1801. — [3]) . . . welche Begünstigung dann auch selbst dem Staate nicht zuträglich seyn könnte, besonders der allerhöchsten Hofstelle die Beweise davon nicht unbekannt seyn können.

zda-li jest pro nekatolíky příznivý. Při tom též pravil, že se má zítra rozhodnouti, zda-li se podepíše či nic. Neumann mu řekl, že může protokol podepsati s podotknutím, že „to právě nemůže popříti.“ Při tom se ho však tázal, zda by nebylo dobře k podpisu přidati podotknutí: „(Já) Jan Pelíšek jsem ochoten dáti místo na stavbu modlitebny a ji na vlastní útraty zbudovati, protože mi to dal na ruku starší rychtář.“ Neumann mu na to odpověděl, že tak může učiniti, — když úřad mu tu povolí.

Vyšším úřadům se ustavičné tahanice mezi vrchnostenským úřadem a superintendentem vedené o počet duší znechutily. Proto krajský úřad v Brně oznámil dne 2. prosince 1802 kunštátskému úřadu, že příštím týdnem k nim přijede krajský hejtman František Linhart, by osobně vyšetřil vzdálenosti obcí a počet duší. Nemáme o komissi této žádných bližších zpráv, ale jisto jest, že i tentokráte dopadla pro Olešnici špatně. Dovídáme se totiž o nejvyšším rozhodnutí ze dne 10. června 1803, kterým se požadavky olešnických rozhodně zamítly. To zůstalo patrně směrodatným pro budoucnost, neboť na základě téhož výnosu zamítl kunštátský úřad (10. listopadu, 1804) — novou žádost mlynáře Jana Pelíška. (P. d.)

Posudky.

Vlastivěda Moravská. Brněnský kraj. Slavkovský okres. Napsal *Alois Ličman.* V Brně 1921. Cena 40 K. — Nový svazek Vlastivědy úplně vyhovuje programu díla, jak byl na začátku vytčen. Jest to práce velmi pilná a velmi podrobná; materiál snášen hlavně z rukopisných pramenů, které spisovatel po léta probadával; nespokojoval se ani s opisy, nýbrž dohledával se originálů. Bohatou látku odtud věrně zaznamenal a zpracoval soustavně i přehledně, aby byl ucelený obraz jak celého okresu, tak jednotlivých obcí.

Z dějinného vývoje, jak se dál na Slavkovsku, zase viděti, jak rozptýlen byl pozemkový majetek ještě ve 14. a 15. století. Větší měrou teprve 16. století tvořilo rozsáhlejší hospodářské celky; půda dostávala se do rukou pánův a drobná šlechta pozbývala svého majetku i hynula.

Na Slavkovsku také (hlavně ve Slavkově) byla náboženská roztříštěnost zaviněna vlivem pánů na náboženský život poddaných. Německé sekty rovněž kalily národní příslušnost obyvatelstva; tak ve Slavkově novokřtěnci byli Němci, ano i luteráni měli své německé kazatele; německé názvy tratí jsou dokladem, jak domorodé obyvatelstvo ustupovalo a bylo promišeno s přistěhovalými cizinci, kteří byli majetkově silnými a těšili se z ochrany pánů, kteří z nich brali užitky.

Střediskem panské moci byly hrady a tvrze. Zůstaly z nich jen zámky ve Slavkově, v Pozořicích, Habrovanech. S drobnou šlechtou zanikly i tvrze jejich a zpustly i některé osady jejich. Dějiny jejich pěkně sestavil spisovatel, upozorňuje na památku jejich ozývající se v tratích a osvětluje zajímavé místopis novými objevy (na př. str. 238 o Vildenberku a Hradisku). Místy doplňuje velmi vhodně, co jinde v jiném okrese Vlastivědy vynecháno (na př. mlýn Radoušův str. 357).

Za svou důkladnou práci zasluhuje spisovatel zajisté všeho uznání. Nelze mu snad vytýkati, že podává jen materiál bez hlubšího proniknutí a vyššího zpracování; toto nebylo nikdy úkolem popisu jednotlivých okresů. Není to ještě ani možno; až budou všecky okresy popsány, teprve shledají se vzájemné styky prostupující celou zemi a dávající ráz dobám. Tak daleko ještě nejsme, — vždyť kolikrát, kde zrovna dychtivě sledujeme vývoj a průběh dějinných změn, určitá zpráva chybí a přerušuje jasné poznání dějstva (na př. jak Slavkov dostal se Kounicům).

Podotčeno budiž, že r. 1440 jmenuje se Štěpán ze Slavíkovic (Brandl, Kniha Tovač. 5); r. 1575 byl přijat do stavu rytířského Jan Hanuš ze Šaratic (Kameníček, Sněmy a sjezdy III. 52); r. 1597 zuřil mor v Otnicích (tamže 273); podle Kameníčka (III. 488) byli novokřtěnci také v Pozořicích. Chyby tisku Tržno místo Pržno (92), nevrážení místo nevražení (177), OMMOVE místo OMMQVE (264), Rataje místo rataje (424). Jan Němčický z Němčic že by byl zemským hejt-

manem? (244); bratr Viléma z Loučky že by slul Emil? (351); je správno 11.000 K na str. 425? Snad mohly se také aspoň v dodatku poznamenati změny osobní, které se staly za tisku knihy.

Chváliti jest, že přidán rejstřík jmen a věcí s podrobným výčtem tratí, čehož dříve u Vlastivědy nebývalo. *T.*

* * *

Franta Župan, Pepánek nezdara. Část IV. Kontracht velkého dědečka. Praha 1921. Str. 167 — K osudům svého oblíbeného hrdiny navazuje spis. volně nové příběhy — zřejmě vzpomínky z vlastního dětství. Tentokráte vypravuje o svých dvou dědečcích, jeden z nich pozve si na statek společnost kočovných herců, jíž vede jeho bývalá milenka, a zahraje si s nimi naposled v „Paličově dceři“, druhý je krutě trestán následky svého nerozvážného kontrachtu, kterým své druhé ženě, bujné mladici, odstoupil dům. Pepánek se svými společníky snaží se marně pomoci dědečkovi tím, že smělou výpravou zmocní se kontrachtu, ale za krátko spravedlivý trest stihne nevděčnou ženu i jejího podněcovatele.

Obě povídky dokreslují některými rysy dřívější obraz venkovského prostředí na české vesnici před nějakými 50 lety a působí milým, někde skoro tklivým dojmem. „Život, největší osnovatel příběhů, skládá časem i takovéto mravoučné povídky“, omlouvá se spis. ke konci: „Nic nedbá starý ten autor, vytkne li mu kritika všednost tendence, otřelost námětu, ale také nedbá, vezme-li si kdo z povídek jeho poučení...“

Ignát Herrmann, Artur a Leontyna. Pražský příběh z doby nedávné. Praha 1921. Str. 264. — Poslední práci Herrmannovu možno nazvati již přímo „mravoučnou povídkou“ a vytknouti třebas i „všednost tendence.“ Je to historie o synu bohatého, přičinlivého pražského obchodníka, jenž se zamiluje do energické dívky a jejím působením se povznese z prázdného hospodského lenošení k činnému životu v závodě svého otce. Svůj dějem nebohatý příběh zasadil spis. do dnešního poválečného ovzduší pražského, jež líčí, jak obyčejně, v několika figurkách z vrstev sobě nejbližších. Na mušku si vzal tentokráte zvlášě „zlatou mládež“ pražskou, rozmazlené, povrchně vychované děti zbohatlých průmyslníků a obchodníků, syny i dcery ubíjející čas, peníze i zdraví v různých zábavných klubech a hyzdící při tom neobyčejně českou mluvu hrubými slovy a frasemi, sbíranými dychtivě ve spodinách společnosti. Nad tím se spis. také nejvíce pozastavuje — jinak hledí i na dnešní vady svých „bodrých Pražanů“ se svým starým shovívavým, dobráckým humorem, hledí nalézti i pod nimi dobré jádro a upokojiti čtenáře šťastným usmířením všech protiv. Ani se nepokouší o nějaké hlubší odůvodnění obratu svého hrdiny, jenž se ostatně končí u psacího stolku otcovy kanceláře a cestou k oltáři. Jen jednou ozve se v něm jakési tušení jiných světů: když čeká na milenku u kostela a pozoruje změněné, prozářené tváře prostých žen s modlitební knihou v ruce. Vejde do kostela, ale cítí se tam cizím — a za chvíli je zase jen střízlivým pražským obchodníkem.

Bratři Čapkové, Ze života hmyzu. Komedie o třech aktech s předehrou a epilogem. Praha 1921. Str. 81. — Hledí-li Herrmann na své figurky a na dnešní poměry se soucitem shovívavého kronikáře, bratří Čapkové šlehají ostře moderní společenský život bičem nelítostné satiry. Staví na jeviště dnešní lidi zakryté průhledně podobami různých hmyzů a ukazují ve třech obrazech tři hlavní zlé síly, jimiž je zmítán život moderního lidstva: pod maskami „motýlů" znázorněna je chtivost smyslné rozkoše, „kořistníci" (chrobáci, cvrčci atd.) představují nesmyslnou honbu po majetku a „mravenci" lidské velikášství jako zdroj šíleného militarismu. Tedy ono staré: pýcha, lakomství, smilstvo . . . V epilogu opěvují život — jepice a slimáci.

Není třeba mnoho důvtipu, abyste pochopili, jakým lit. směrům se tu autoři vysmívají — i s tím slimákovým refrénem „Sladko je žíti!" Po „hmyzech" přejde na konec jevištěm několik skutečných, prostých lidí, kteří mají opravdovou radost ze života. „Ale co pak, jen když má člověk pořád co dělat!" hovoří dřevorubec a odpovídá stejně radostně na křesťanský pozdrav mimojdoucí školačky: „Pochválen Pan Ježíš Kristus." Umělkovanost a prostota, hřích a nevinnost, požitek a práce — stejné kontrasty v moderní svižné komedii i sousedském příběhu autora „Kondelíka". *M.*

Jiří Sahula, Laškovné jiskry. Humoresky. Nákl. Tiskového družstva v Hradci Králové 1921. Str. 176. C. 6 K. Knihovna Obnovy, č. 35 — Anekdotické šprýmy jsou v těchto humoreskách podávány z části v jednotlivých dějově zaokrouhlených příbězích, po způsobu skutečných humoresek, z části jen vedle sebe jako popisy nebo příběhy jednotlivých postav, bez dějové souvislosti a příčinnosti. Žerty jsou nevinné, sousedské, často si libující v nadsázce a karikatuře, bez nároků uměleckých. Prostý čtenář se jimi pobaví.

K. M. Čapek-Chod, Nejzápadnější Slovan. Historie o třech kapitolách. Praha 1921. Str. 111. — Přednosta nejzápadnější stanice v Čechách — odtud nadpis — vypravuje při desítiletém jubileu maturity svým bývalým spolužákům z gymnasia, totiž vlastně jen jednomu z nich celý obsah této knížky (!), svůj život. Studoval hvězdářství, upadl do hlavničky, v níž prožil jakési dobrodružství v jednom malostranském paláci, přímluvou se dostal ke dráze, oženil se atd. Posluchač jeho myslí, že ta „zpověď", ač tu není právě mnoho vniterného děje, není bez zajímavosti, a vypravěč mu uloží, aby ji tedy napsal. Bez zajímavosti není, ale nic zvláštního.

Marie Gebauerová, Je svět samá švanda? Pěkné knihy pro mládež. Nakl. Jan Laichter v Praze 1921. Str. 109. C. 9 90 K. — Nedětský nadpis vzat z obrázku „Smil Flaška praví": Svět je v sobě samá vojna, kterýžto výrok maje nepozorný kvarián Radouš ve škole opakovati změní jej v onen: svět je v sobě samá švanda. Obrázky jsou pěkné, třebas někde přecitlivěle vypravované. Dětské postavičky, skoro vesměs ušlechtilé, kresleny se soucitem a porozuměním, ve styku s přírodou, se zvířaty, s učiteli, v rodině. Dva jsou vzaty z Krajiny, do jednoho z nich zaznívá i vřava válečná. Škoda, že se sl. spisovatelka

tolik vyhýbá námětům náboženským, bez nichž v dětských povahokresbách přece jen zůstávají citelné mezery. Jinak i tuto sbírku lze co nejlépe doporučiti, podle poznámky: „Nemyslím, že by tuto knížku měly číst jen děti" — i dospělým.

Dr. Václav Moravec, Úsměvy štěstí. Dopisy přítelkyním. Praha 1921. Str. 112. — Svobodný lékař píše po listě svým desíti „přítelkyním", jak se kdysi setkali ve flirtu a ve smilství neb cizoložství. Tuze vzácné štěstí! Příběhy a popisy jsou skoro na jedno kopyto; ve skutečnosti právě lékaři nad ženskými vnadami takových dithyrambů nepronášívají. — Jaké umění také může vzdělané lidi zajímati!

André Theuriet, Slečna Pátečňátko. Román. Přel. Fr. Čech. Nákl. Občanské tiskárny v Brně 1921. Str. 190. C. 8 K. — Narodila se na Velký pátek, k nelibosti otcově, který si přál hocha, z manželů v nesouladě žijících; otcem zanedbávána, po smrti matčině macechou nenáviděna. V pensionátě blouzní o neznámém geniovi, jemuž by vyniknouti pomáhala, upadne však, nemajíc spolehlivého rádce, do rukou úlisného veršotepce, ačkoli dřímá v ní láska k upřímnému druhu dětských let, který zatím jí zanedbáván dospívá v pravého umělce. Když pak smrtí manželovou uvolněna chce se k své prvé lásce vrátiti, jest pozdě. — Zajímavý příběh, citupině a básnickým slohem vyprávěný, má vyjádřiti myšlenku, že hřích rodičů se trestá i na dětech, avšak osudový tento ráz děje nevyjádřen přesvědčivě: sňatek Pátečňátka s nehodným vypočítavcem jest na to příliš ukvapený, lehkomyslný, třebas ne docela Pátečňátkem zaviněný. — V překladě jinak plynném a správném píše se m. j. toilleta, sotva dle „francouzštiny". — Doporučujeme.

Rozhled

Náboženský.

m. — Indickému básníku Rabindranathu Thákúrovi, o jehož evropské cestě byla tu již zmínka (str. 323), věnuje studii také jesuita Peter Lippert ve „Stimmen der Zeit“ (1921, č. 12). Zdá se mu, že Thákúr jest „náboženský člověk ve skutečně vzácné pravosti;“ zabývá se věčnými otázkami lidstva, hledá, ale ne beznadějně a unaveně, jako mnozí jiní moderní lidé, neboť již také nalezl: v hlubokém základě jeho duše stojí nesrovnatelně veliká myšlenka o Bohu.

Spis. přiznává, že křesťanští duchové přibližují se k Bohu Thákúrovu přirozeně s nedůvěrou a opatrně, neboť vědí, že všecka indická náboženství mají základ monistický. Ale pojem Boha Thákúrova stojí velmi blízko křesťanskému monotheismu, není-li s ním úplně totožný.

Již jeho otec Devendranath Thákúr, jenž založil náboženskou společnost, dovedl se nejen propracovati z pohanské modloslužby, ale zavázal také svou společnost k vyznání víry, jehož tři věty znějí úplně monotheisticky: 1. Na počátku nebylo nic. Jen Nejvyšší tu byl; stvořil celý vesmír. 2. Jest Bůh pravdy, nekonečnosti, moudrosti, dobroty a moci, věčný a všechno pronikající, jediný, vedle něhož není nikoho. 3. V jeho uctívání záleží naše spása v tomto i onom světě.

A syn Rabindranath modlí se k Bohu ročních počasí a osudů národů, světla a dobroty, Pánu a Stvořiteli všeho, tejůplnému Neznámému a Cizinci, jejž připomíná svým posluchačům i apoštol národů sv. Pavel. Thákúr zná Boha jako „nejvyšší osobu.“ „Ten, jenž jest bez poskvrny, bez těla, a proto bez tělesných slabostí nebo tělesných nástrojů síly, bez ctižádosti a bez jakéhokoliv styku se zlem, vchází všude. On, jenž jest básníkem, Pánem myšlenek, jenž všechno oživuje, sám od sebe zrozen, uděluje dokonalé vyplnění nekonečných let . . .“

P. Lippert připouští, že zvláště básně Thákúrovy nejsou bez pantheistických obratů, a možno i pochybovati, byla-li mu vždy jasna úplná boží převaha nad světem a tvůrčí svoboda. „Ale tyto obraty jdou sotva tak daleko, jako podobné básnické odvážnosti u nejpravověrnějších německých mystiků.“

Že by však nám křesťanům přinášel náboženský něco nového, mohou tvrditi jen moderní pohané, kteří křesťanství neznají.

*

m. — I pisatel pravidelných listů o francouzské literatuře v něm. čtrnáctideníku „Das lit. Echo“ obírá se v posledním čísle obšírněji náboženským hnutím ve Francii. Poukazuje, že nejjasnější hvězdy franc. mladé literatury nalezly opět víru svého dětství a také řada starších vedoucích spisovatelů postavila se na půdu katol. víry. Vidí v tom souvislost franc. novoklassicismu s tradicionalistickými a

náb. idemi, což prý se na venek jeví i tím, že „reakční“ politikové postavili do popředí svých stran nejznamenitější spisovatele novoklassicismu. A je překvapen, že je mezi nimi nejen Léon Daudet, M. Barrès a Léon Bourget, ale i Marcel Proust, Pierre Benoit, René Benjamin, Jerome a Jean Tharaud, kteří jsou velmi váženi mezi mládeží.

Z nových spisů upozorňuje na román posledně jmenovaných bratří Tharaudů „Quand Israel est roi“, jenž líčí dějiny maďarské republiky rad s tendencí antisemitskou a s protiněmeckým zabarvením. Celkem však soudí, že v dílech těchto spisovatelů jen v řídkých případech lze dosud pozorovati hlubší působení katolického světového názoru.

*

m. — O nedávno zemřelém vydavateli polské „Volné myšlenky“ a básníku Ondř. Niemojewském psalo se také u nás, že se v posledních letech obrátil. „Przegląd Powsz.“ však prohlašuje to za omyl. Niemojewský byl zásadním nepřítelem křesťanství a církve katolické, jak ukazuje celý jeho časopis „Myśl niepodległa“, překlad Renanova „Života Ježišova“, pro rouhání zkonfiskované „Legendy“ a konečně i poslední jeho knížka „Bůh Ježiš“. Po jejím vydání dostal blahopřání od vynikajícího německého monisty, který ho vítal jako největšího vítěze nad křesťanstvím: N. snaží se tu totiž dokázati, že Ježíš vůbec nikdy nežil na světě . . .

Svých tvrzení N. nikdy neodvolal, třebas v poslední době poněkud zmírnil boj s církví, vrhnuv se s celým svým vášnivým temperamentem na jiné své odpůrce. Zajímavo je, že příbuzní jeho horšili se veřejně na kněze, kteří podle zákonů círk. odepřeli vykonati pohřební obřady.

Ještě podivnější jest, že i noviny, které chtějí býti pokládány za katolické, velebily „vědeckou činnost Niemojewského v oboru theologie“ a bezmyšlenkovitě chválily i rouhačské „Legendy“. „Je tu nový doklad, jak uboze to vypadá s katolicismem našich zdánlivě kat. redakcí. . . .“

Vědecký a umělecký.

Scholastická filosofie může býti na vysokém učení projednávána buď jen jako část dějin filosofie anebo nad to jako kterákoliv jiná soustava filosofická, k níž ten který professor se hlásí, již vykládá a doplňuje. Ústavům katolickým nejvyšší autoritou doporučena, místy i nařízena na př. Summa Tomáše Aq. jako předloha přednášek a cvičení. Novoscholastika (v Belgii, v Italii atd.) postupuje na jejím základě methodou nyní obvyklou, těžíc z vymožeností poscholastických, neboť bylo by smutné, kdybychom nyní nevěděli víc, než mohli věděti v 13. století.

V novinách jsme nedávno četli, že na universitách ve Washingtoně a v Londýně přednášeno také o scholastice, o níž mezi protestanty a mezi katolickými nevědomci platí m. m. známá slova Písma: quaecunque ignorant, blasphemant (Jud 10). Universitou londýnskou pozván bývalý dominikánský provincial Dr. Vinc. Mc Nabb, aby přednášel o Summě sv. Tomáše (25 přednášek); ustanoveno konati z předmětu toho i zkoušky — písemné práce mají býti zkoumány nejen přednášejícím, nýbrž i jinými professory.

Zajímavým způsobem zřízena stolice scholastiky ve Washingtoně. Benediktin Aug. Osgniach (tak jméno v různých zprávách psáno), lektor toho předmětu v klášterní kolleji sv. Martina v Lacey, dal se zapsati za posluchače na oné universitě, aby seznal, co a jak se tam přednáší. Jsa ovšem náležitě vyzbrojen, disputoval s professory. Spoluposluchači zadali pak žádost k úřadům, aby O. byl jmenován professorem, a jelikož universita nic proti tomu nenamítala, žádosti vyhověno.

Vzpomněl jsem si při tom, jak minulého roku v Brně se p. Dr. Josef Kratochvil, jenž o filosofických věcech psal daleko víc a líp nežli všichni brněnští universitní filosofové dohromady, ucházel o docenturu, tedy o pouhou veniam legendi, a jak nicotnými, vědeckého sboru nedůstojnými záminkami odbyt.

*

Úspěchy vzduchoplavby, telegrafie a telefonie bez drátu, zvláště tyto, při nichž ohromné vzdálenosti se překonávají bez umělého hmotného prostředku spojovacího, dráždí zvědavost i vynalézavost k dohadům i pokusům ve směru kosmickém t. j. k odpovědi na otázku, jest-li možno nějaké spojení mezihvězdní, a jaké.

Proniknouti na př. na měsíc podařilo se dosud jen v románech. Jinak nestačí na to dosavadní dopravní prostředky ani fysiologické utváření člověka, leč by kromě oněch vynalezeny byly nějaké náhražky, jež by mu zajistily život na cestě vzduchoprázdným prostorem mrazu.

Na toto spojení tedy zatím sotva lze pomýšleti. Ale právě ony vymoženosti spojení jaksi duševného na dálku (telegrafie a telefonie) nabádají zkoumati možnost podobného spojení mezi hvězdami. Zrakové,

světelné spojení tu jest, byť i světlem vypůjčeným. Jenom že nám dále nic nepraví. Bylo by třeba nějakých světelných úkazů nápadných, občas nějak měněných (polohou, tvarem, dobou atd.), jichž by nebylo možno vykládati za úkazy způsobené na př. podmínkami přírodními, nýbrž činiteli jinými, na př. živočišstvem aspoň volně se pohybujícím nebo dosti silným, aby zjevné, tedy ovšem ohromné nám viditelné změny přivodilo, nebo dokonce bytostmi rozumnými. Pro vlastní spojení, t. j. vzájemné neb aspoň jednostranné srozumění přicházejí v úvahu ovšem jen tyto.

Jsou však jaké takové na jiných tělesech nebeských? Předpokládati je tam arcif může každý, jak chce. Předpoklad vědecký však, opravdová hypothese, má se opírati o nějaké věrojatné důvody. Ale těch právě dosud nemáme, nepokročivše ve svých poznatcích nad nejistou odpověď k otázce, mohou-li tam jaké, nám podobné býti a žíti.

Z nejbližších nám oběžnic měsíc, kde by obrazivost lidská nejraději byla lidi umístila, ukázal se jistě neobydleným, ale i neobydlitelným: nemáť ani vzduchu ani vody. Další, Venuše, má kolem sebe tak husté ovzduší, že z pevného povrchu jejího dosud sotva co zpozorováno. Za to Mars jeví se hvězdářskému pozorování ob čas, od opposice k opposici (za 2 roky 49 dní), přístupnějším; 3 měsíce před ní a tři měsíce po ní, tedy asi po 20 měsících bývá doba nejpříznivější.

Mars otáčí se v něco přes 24 hodinách kolem své osy, i možno tedy v nocích sledovati různá místa jeho povrchu. Danský hvězdář Lau a j. vypozorovali na něm občasné mlhy, pod nimiž mizí temná místa, jindy se ukazující, krajiny to, jak se myslí, porostlé. Na pólech shledán na rozdíl od žlutavých mlh běloskvoucí sníh. Ona temná místa jeví se na podzim nahnědlými. Soudí se tedy, že Mars na povrchu má přírodní podmínky podobné pozemským a že rostlinstvo i živočišstvo tam býti může.

Zdali také bytosti člověku podobné? Hvězdář Palisa (Dtsche Revue 1921, říjen) praví, že to není nemožno, ano, jelikož Mars je starší nežli země a dříve se stal obydlitelným, že by mohly býti pokročilejší než my. Zjistiti to mohlo by se, jak zmíněno, jenom nápadnými, přírodní zákonností nevysvětlitelnými úkazy (změnami), zvláště pak nějakými signály.

V novinách se o takových psalo. V Londýně a v New Yorku prý současně zachycena bezdrátová znamení původu mimozemského. V dubnu (28), kdy Mars byl zemi nejblíže, zkusili američtí hvězdáři (Milliner a Gaineg) ohlásiti se telegrafistům Marsu. Vlnami 15—16 tisíc metrů spojili se napřed se všemi dostupnými stanicemi země, slyšeli vše, co se kde děje. Kolem 2. hodiny v noci nastalo ticho, a za něho pracovali vlnami 300.000 metrů dlouhými, ale neslyšeli pranic — „Mars neodpověděl."

Příštího roku přiblíží se Mars zemi ještě víc. Možná, že tentokrát odpoví, bude-li vyzván. Anebo také ne!, což podle jiných hvězdářů jest nade vši pochybu jisto.

*

Rozsáhlé dílo o anglickém písemnictví The Cambridge History of English Literature, práce to celé řady učenců anglických s ostrovů, z Ameriky i s pevniny, ukončeno 1916 14. svazkem, (svazky přes 500 i přes 650 stran.) Hlavním pořadatelům A. W. Wardovi a A. R. Wallerovi se dosti podařilo skupiti jednotlivé příspěvky v zaokrouhlený, jednotný celek.

Literaturou se tu (správně) rozumí soubor a výraz všeho duchového života, tedy nejen básnictví, belletrie, filosofie, dějepis a řečnictví, ale všechny obory vědění, pokud o nich psáno; i knižní výrobě 1625—1800 věnován zvláštní oddíl.

Je to zevrubný, úplný a v úsudcích většinou spolehlivý vůdce po dějinách anglické slovesnosti.

Širšímu obecenstvu zavděčila se žena jednoho ze spolupracovníků, Mrs H. G. Aldis statí o původu přezviska Blue stocking (Blaustrumpf) a významu jeho v anglickém písemnictví. Irka Mrs Elis. Vesey, vdaná v Londýně, pořádala ve svém domě schůzky předních umělců, spisov. a vůbec vzdělanců. Jeden z menších, B. Stillingfleet, botanik, filosof i básník, a především dobrodruh přišel tam jednou v úboru ne právě salonním a v nápadně modrých punčochách. Skvělá společnost měřila jej zraky ne tuze přejnými, ale hostitelka jej zvala dál, aby si ze svého úboru nic nedělal: Don't mind dress! Come in your blue stockings. Těmito dvěma slovy označován pak záhy kroužek paní Veseyové i jiné podobné, kde dámy vévodily, jmenovitě u Mrs Montagu, „královny modrých" (a obhájkyně Shakespearea proti jedovatým útokům Voltaireovým), jež od 1748 vynikající hlavy kolem sebe soustředila. Vynikla i jako spisovatelka. Vedle ní se vyznamenala v jazykovědě Elis. Carter, v básnění Hannah More; Fanny Burney napsala dějiny těch Blue stockings. Že mnohé z nich lákala jen móda aneb že některé bez nadání se pletly do literatury, lze se domysliti. Proto ono přezvisko nabylo časem významu hanlivého, asi jako naše husička neb rozumbradka.

Vychovatelský.

m. — Pro náboženskou školu vyslovil se jednohlasně II. synod německých evangelíků, který se konal ve dnech 13.—15. září t. r. ve Stuttgartě. Byl obeslán zástupci všech evangelických církví v Německu, theologických fakult a různých spolků. S tímto sjezdem spojovány tak veliké naděje, že „Reformation" ze dne 17. července oznamujíc jej napsala, že od dob reformace nebylo tak důležité události pro dějiny protestantismu v Německu. Tím významnější je stanovisko, jaké zaujal sjezd ve věcech školy jako program pro budoucnost. Když bylo prohlášeno, že „nejvyšším výchovným cílem, jehož pod žádnou podmínkou nemůžeme se vzdáti, jest člověk pobožný a mravný v duchu evangelií," byla schválena tato resoluce:

„Se zřetelem k tomuto výchovnému cíli žádáme pro děti evangelické rozhodně konfessijní školy, v nichž by celý školní život byl proniknut jednolitým duchem, a tak nejlépe se přispívalo k utváření charakteru."

„Neupíráme sice historických práv křesťanské škole simultanní, pokud se ujala v některých místech; žádáme však, aby všude tam, kde jsou školy evangelické, nebo také kde dle ústavy žádají jich oprávněné osoby evangelického vyznání, byla dána těmto školám plná možnost rozvoje."

Tak v důležité věci shodli se jednomyslně věřící protestanté s katolíky.

Smutně zajímavo jest, že právě mezi pastory vyvstávají nejprudší protivníci náboženského výchovu. Tak na př. v Bremách, městě to jinak prosáklém radikalismem, nastal před nedávnem neočekávaný obrat ve prospěch náboženské školy, což jeví se hlavně dvěma spolky, „Sdružením rodičů školou povinných dětí" a „Společenstvím práce pro evangelickou školu". Některé návrhy těchto spolků jsou poněkud nejasny, což třeba přičíst na vrub velké rozháranosti nynějšího protestantismu. Přes to však jest jisto, že i svobodomyslné kruhy nabyly přesvědčení o nenahraditelnosti náboženského vyučování a poznaly smutné ovoce laické školy. Za to „Společenství práce pro světskou školu" má nadšeného stoupence v pastoru Feldenu, přívrženci socialních demokratů většiny. Felden používá každé příležitosti, aby křesťanský názor světový sesměšnil, a při tom zůstává dál ve svém úřadě, křtí, konfirmuje, a když je požádán, rozdává večeři Páně. Jiný pastor, Steudel, je horlivým zastancem monismu, a zavrhuje veškeren novozákonní světový názor a úporně bojuje za školu bez náboženství. Odpůrcem školy konfessijní je také pastor Bode, který jak nedávno o něm referováno, dává ve svém díle „Wodan und Christus" přednost onomu.

*

m. — Koncem října a počátkem listopadu konal se ve Włocławku sjezd představených polských seminářů kněžských. Úkolem jeho bylo uvažovati o prostředcích, jak povznésti úroveň studií a prohloubiti kněžský výchov, dále jak sjednotiti programy i methody učebné ve všech polských seminářích. Prvním výsledkem sjezdu bylo, že byl založen „Svaz theologických ústavů v Polsku", jenž má dále pracovati o projednávaných otázkách.

Ke zprávě o sjezdu připojuje Jan Urban v „Przegłądu Powsz." několik úvah o dnešním stavu polských seminářů. Nejubožejší jest v bývalé Kongressovce, kde již před válkou za ruské vlády musily se semináře udržovati převážně z vedlejších pramenů, nevystačujících ani na nejskromnější zaopatření potřeb bohoslovců. Nyní polská vláda převzala jen ty závazky, jaké měly vlády dřívější, takže semináře bojují s krajním nedostatkem, jenž při dnešní drahotě doléhá tíživě i na ústavy v obou ostatních částech. Udržují se většinou z daní, ukládaných diecesními úřady farnímu duchovenstvu, a z poplatků bohoslovců samých. V některých seminářích panuje přímo hlad. O zaopatření nákladů na potřebné knihy, zvláště zahraniční, nemůže ovšem býti ani řeči . . .

V jiné úvaze žádá pisatel článku, aby seminární studium nebylo vtlačováno do šablon zahraničních příruček, ale aby vedeno bylo více domácími, místními poměry; zvláště pak aby byla více pěstována sociologie katolická, pak srovnávací studium theologie katol. a pravoslavné, jakož i studium sekt, které se dnes tlačí se všech stran do Polska.

*

Ve šk. r. 1920, vyslána byla z republiky výprava 19 studujících do Francie, aby tam jednak zdokonalili a rozšířili své znalosti jazyka francouzského, jednak pokračovali ve svých studiích zařazeni mezi franc. spolužáky do tříd podle příslušného věku a předchozí přípravy. Ze studentů jen 5 jelo na vlastní útraty, ostatních 14 dostalo stipendia na 3 leta 2250—3000 franků (a to 4 čsl. vlády, 2 franc. vlády, 1 franc. vojenské misse v Praze, 4 Škodových závodů, 2 Pražské úvěrní banky, 1 Báňské a hutní společnosti.) Studenti přiděleni lyceu v Dijonu. Franc. prof. Voisin z lycea dijonského a český prof. Dr. Tenora, který studenty provází a také v Dijonu vyučuje, podávají ve „Střední škole" zajímavé zprávy o postupu prácí našich studentů, ocitnuvších se najednou v úplně nových poměrech, a o příznivém jich výsledku.

Pro naše poměry zvlášť zajímavá je zmínka o velmi přísné kázni, předepsané pro studenty středoškolské, bydlící většinou v internátech při lyceích. Od 6. hodiny ranní přesně stanoven je denní pořádek do 9. hodiny večerní, při němž ani chvíli nejsou studenti bez dozoru. Ve čtvrtek a v neděli odpoledne vycházejí žáci společně asi na tři hodiny za město v průvodu dozorců. Sám nesmí chovanec internátu nikam; i na př. k lékaři neb na nádraží při odjezdu provází jej dozorce. Ředitelství ústavu nerádo po dlouhém váhání a na přímou žádost čsl. ministerstva dovolilo českým studentům, kteří prý téměř ve-

jenskou kázní první čas byli dosti zkrušeni, dvakrát týdně svobodně vycházeti: v neděli na celé odpoledne, ve čtvrtek na 4 hodiny.

Internát, sestávající z celé skupiny budov, (máť 7 velkých dvorů obklopených budovami!), má též nad tělocvičnou kapli z dob před rozlukou. Mají-li v ní žáci příležitost ještě nyní súčastniti se bohoslužeb, v článku se neuvádí (to nezajímá?), ale možno by to bylo, ježto mají v neděli dopoledne dle pořádku jen 3 hodiny studia. Ve čtvrtek je volný den, kdy se učí nezávazným předmětům: náboženství a hudbě.

Žáci, kteří na lyceu studují a úplně v internátě bydlí, platí ročně 2367 fr., zač dostanou: vyučování, stravu, byt, obsluhu, praní prádla, školní knihy, školní potřeby, lékařské ošetření. Vyučování náboženství, hudbě, léky, lékaře specialisty, správky šatů a bot dlužno platiti zvlášť. Od školného není osvobozen nikdo, ale vláda uděluje asi 10.000 stipendií v celé Francii.

*

V parlamentě znovu upraveny svátkové prázdniny, zatím pro obecné a měšťanské školy. Odstraněna úprava Habermannova, jež na všech stupních stanovila prázdniny universitní.

Při tom učiněn jeden krůček i k úpravě poměru církve a školy. Stanoveno, že se má příštím rokem na všech školách učiti ve tři dosud slavené svátky mariánské, 2. února, 25. března a 8. září. Úprava dotkla se jen svátků, jež církevně již několik let nejsou přikázány, a stala se patrně po dohodě všech politických stran. O svátcích zemských patronů nerozhodnuto, až do úpravy poměru církve ke státu. V této otázce není jednoty ani na naší straně. Na katechetském kursu velehradském při přednášce o změnách dle nového zákoníku pravil referent z Čech, že svátek zemských patronů je svátkem zasvěceným. Také v nejnovějším vydání učebnice liturgiky od Dr. Antonína Podlahy (8. vyd. r. 1921) jsou dny ony jako zasvěcené označeny. Na Moravě víme jen, že bylo žádáno v Římě, aby can. 1247 § 2., stanovící nezávaznost svátků zemských patronů, nevešel v platnost, ale že nebylo vyhověno. Jsou tedy svátky zemských patronů ponechány zbožnosti věřících. Bylo by jistě jen věci na prospěch, aby byla zavedena jednota a aby ve dny zrušených svátků, o nichž se bude příštím rokem vyučovati, příslušnými úřady včas nařízeno bylo upraviti bohoslužby před vyučováním tak, aby se předešly spory.

*

Z údajů nasbíraných po časopisech o katolickém školství ve Francii, Hollandsku a Spojených státech budiž několik uvedeno, při čemž ovšem nutno se dovolávati věrohodnosti pramenů z druhé ruky.

Francie má svobodných škol 12.000 (9000 dívčích, 3000 chlapeckých), v nich žákův asi 1 million, učitelů 29 tisíc. Tedy k pokřesťanění škol tu ještě hodně daleko.

Hollandsko má katol. škol 1264 s 255.358 žáky. Snahy zříditi

si katol. universitu zdárně pokračují. Zámožnost Hollanďanů, válkou nesmírně vzrostlá a přejnost vlády práci pro katol. školství usnadňuje.

Spojené státy mají 15 katol. universitních učilišť s 19.800 posluchači, z nichž jest 5000 ženských. Kněžských seminářů prý jest 51 se 6667 posluchači. 114 seminářů jest řádových se 4530 posl. Pak je tu 114 kollejí (62 mužských, přes 8000 stud., 52 ženských, přes 5000 stud.) Konečně má 1552 t. ř. High-Schools přes 50 tisíc žáků a přes 73 tisíc žákyň.

Z nižšího školství je 5690 farních škol, soukromé 503 a 358 výchovných ústavů (sirotčinců a pod.)

*

sk. — První sjezd ředitelů českých škol středních. (O.) V duchu zmíněného Návodu a doplňků, které rak. ministerstvo vyučování vydávalo od r. 1890 do 1910, pečovaly školní úřady o výuku a výchovu na středních školách stejnou měrou. Vysvítá to, pokud mohu z vlastních zkušeností posouditi, z veškerého života, jenž se na dotčených ústavech vyvíjel a o němž podrobné zprávy podávají programy ústavů a záznamy úřední. Na doklad zmiňuji se o některých.

Není sporu, že zdar výchovy z veliké části závisí na způsobu, jak se mládež zaměstnává mimo školu. Otázce té věnuje moravská zemská školní rada stálou pozornost; dává si referovati, co v té věci sbory zařídily, a ve svých výnosech z března 1910, z dubna 1912, z února 1913, z dubna 1914 béře s uspokojením na vědomost zprávu o úspěšné snaze ředitelův a učitelův, aby také mimoškolské zaměstnání žáků bylo účelné a ušlechtilé, zvlášť aby je odvracelo od směrů zhoubných a nebezpečných. Jako prostředky, jichž se tu s výhodou užilo, uvádějí se: Soukromá četba učitelem doporučená a kontrolovaná, zřizování a udržování žákovských čítáren, literární a hudební kroužky, vycházky s učiteli za poučením neb osvěžením, přiměřené pěstování tělesného vývoje vůbec a j. V týchž výnosech vybízí z. š. rada učitelské sbory, aby navykaly žáky jemným mravům a uhlazeným formám obcovacím. Ve výnosu z dubna 1914 praví doslovně: „Že se také uhlazenému vystupování žáků ve škole i mimo školu a jich společenským mravům věnuje pozornost, vzali jsme s uspokojením na vědomí. Bylo by si jen přáti, aby se tak dělo na všech ústavech. Působí zajisté nelibým dojmem, nedovedou-li žáci řádně pozdraviti, pokloniti se, před svým představeným slušně se postaviti a na otázku jeho slušně odpověděti. Jest povinností všech učitelův, aby v dotčeném směru, kdykoli se naskytne příležitost, žáky poučovati a také sami ve škole i na veřejnosti byli jim vzorem, Také ve styku písemném nechť žáci zachovávají společenské formy.“ (Výnos podobného obsahu vydalo naše ministerstvo školství před několika týdny a bylo za to odměněno všeobecnou pochvalou naší žurnalistiky.)

Výnosem vydaným v dubnu 1907 vyzývá zemská školní rada sbory, aby nepomíjely vhodným způsobem na ústavě oslaviti památné dni mužů o vědu a umění zasloužilých a ve výnosech z dubna 1908

a z března 1910 zaznamenává s pochvalou, že se na většině ústavů zmíněné interní slavnosti s nejlepším úspěchem pořádají. Ve výnose z února 1911 chválí se školy, na nichž byly uspořádány výstavky výkresů, s doložením, že jsou mocnou vzpruhou k další píli a že vydatně přispívají k pěstování styků domácnosti se školou. Těchto styků nepouští z. š. rada se zřetele, znovu k nim nabádajíc a poučujíc o způsobu, jakým je lze navázati, utužovati a uplatňovati. Se vším důrazem upozorňuje z. š. rada opětně na žáky t. zv. přespolní, t. j. žáky, kteří bydlí u rodičů v osadách někdy až 10 km vzdálených a denně do studijního města buď docházejí, buď na kole nebo dráhou dojíždějí, a vyzývá ředitele a sbory, by proti zlořádu tomu zakročili. Z četných výnosů toho obsahu uvádím výnos z dubna 1912, v němž se praví: „Že stále přibývá žáků přespolních (na některých ústavech 50 až 60%), je zjevem zvláště povážlivým.“

Ačkoliv se okolnost ta správně vysvětluje drahotou bytného a částečně jednou školní docházkou, přece nemůže odstrašiti ani ředitelův ani učitelův, aby důtklivě a důsledně neupozorňovali rodičův, a to v soukromých hovorech, ve veřejných přednáškách, v programech, v zápisových vyhláškách a za jiných příležitostí, jak neblahý vliv mají dlouhé a namahavé cesty na tělesný a duševní stav synů jejich a jak škodlivě působí na povahu a chování jejich, zůstávají-li stále v prostředí venkovském a ve společnosti často sobě nerovné, kde zlozvyků starých neodkládají a novým přivykají.“ Svědčí dále o stálé péči školních úřadů o výchovu středoškolské mládeže výzva z. š. rady obsažená ve výnosu z února 1913, aby sbory netrpěly, by žáci navštěvovali veřejné čítárny, jelikož tyto, jsouce určeny pro nejširší vrstvy obyvatelstva, nemohou vyhovovati požadavkům výchovy středoškolské. Ve výnosech z února 1911, z dubna 1912 a j. vytýká se některým učitelům češtiny, že tu a tam zvolili k písemným prácím a řečnickým cvičením themata, kterých nelze schvalovati z důvodů výchovných, a vybízí řečené učitele, aby vybírali příslušnou látku z oborů žákům přístupných, ušlechťujících a umravňujících, které by obsahem byly poutavy a hověly individualitě žákův. V témž výnosu napomínají se sbory, aby do žákovských knihoven navrhovaly knihy a spisy ethicky cenné, jimiž by se četba školní doplňovala a které jsou obsahem i tendencí nezávadné.

Také změny, které se prováděly v učebné osnově našich středních škol m. j. r. 1899 a 1900 novými „Instrukcemi pro vyučování na středních školách“, především však novým řádem zkušebním a klasifikačním z června 1908, byly z veliké části na prospěch činnosti výchovné. Jestliže Instrukce ukázaly nové cesty, jak vybírati četbu v jazyku vyučovacím a v jazycích staroklasických, jak uspořádati zvláště učivo dějepisné a psychologické, aby se netoliko rozmnožily vědomosti žáků, nýbrž také povahy jejich se zdokonalovaly, uvítali opravdoví paedagogové nový zkušební řád z r. 1908 s upřímnou radostí také z toho důvodu, že učí žáky rozeznávati věci podstatné od vedlejších, že jim dodává více chuti k práci a duševního klidu a tím je uschopňuje k správnému tvoření vlastního úsudku a vede k sebedůvěře a samostatnosti.

Nejpevnějším však základem a nejmocnější oporou v činnosti výchovné bylo povinné vyučování náboženství a povinná účast žáků při náboženských úkonech. Čím mocněji byl ředitel a učitelé prodchnuti ideou náboženskou, čím úsilněji podporoval sbor katechetu ve vykonávání nesnadných jeho povinností, tím utěšenější byly na ústavě výsledky práce výchovné, tím větší byla úcta k autoritě a tím lepší pořádek v celém ústrojí.

Doufám, že již těmito několika ukázkami je dokázáno, že bylo o výchovnou stránku na našich středních školách dobře postaráno a že tedy výrok p. řed. P., „že si nynější škola stránky této nevšímá a že v org. statutu není o tom řeči", jest poněkud přehnaný. Také výsledky byly u nás až na některé výjimky příznivé a byly by ještě příznivější, kdyby výnosy býv. vyučovací správou za tím účelem vydané nebývaly podrobovány nemístné kritice, kdyby ve veřejných schůzích a denních listech nebývaly zlehčovány a zesměšňovány a kdyby dokonce professorstvo nebývalo svými vůdci vyzýváno k — odboji. Snad by mohl nynější p. chef střed. školství podati ve věci bližší informace. Nejhroznější ránu však zasadilo všem poctivým snahám po mravní výchově první naše ministerstvo školství a nár. osvěty, vykázavši náboženskému vyučování a náboženským výkonům zatím ještě z milosti místo — na prahu.

O této kapitole a o dalších návrzích na reformu středních škol, které byly podány na ředitelském sjezdu, až později.

Hospodářsko-socialní.

Dlouholetý přispívatel do tohoto i do jiných oddílů našeho „Rozhledu", rajhradský benediktin, od 7. srpna 1912 opat, Prokop Šup nás předčasně opustil. Nekrology v novinách po zásluze ocenily jeho práci i osobnost. Jestliže mimo svůj zvyk k němu se vracíme, je to proto, abychom něco z nekrologův oněch opravili.

Opakovala se v nich věta, že r. 1913 mandátu na říšskou radu (po T. Šilingerovi na Hustopečsku atd.) „nepřijal". Kdybychom tomuto slovu rozuměli tak, jak se psává v nynější obchodní češtině (na př.: „Přijali jsme Váš dopis . . ." m. dostali), bylo by správně řečeno: Šup skutečně mandátu nedostal. Ale když se tomu slovu rozumí jak jindy v obvyklé češtině, že totiž nepřijal mandátu nabízeného, že kandidovati nechtěl, pak jest ona věta nesprávná, neboť byl by rád kandidoval, ale úředně k tomu vyzván nebyl, ano „vedení strany" pohrozilo mu, jak mi sám vypravoval, vyloučením ze strany, kdyby sám kandidoval. (Že tato říznost, nechceme-li říci: impertinence byla naprosto zbytečná a nemístná, budiž jen mimochodem zmíněno. Jeho až příliš ústupná povaha a jeho církevní hodnost byla zajisté víc než dostatečnou zárukou, že se na kozačinu samostatného kandidování nevydá!) Pan hr. Huyn též ho s kandidatury zrazoval, obávaje se obvyklého ve volebním boji štvaní proti klášterům atd. Byl-li při tom také nějaký nátlak vládní, nevím; že vláda nenápadně podporovala kandidaturu agrárnickou, bylo známo. Zdali by přes to onen dříve „jistý" mandát byl vybojoval Šup, kdož může věděti! V každém případě byl by v onom rolnickém kraji nucen býval zdůrazňovati požadavky rolnické, nikoli sociální ve smyslu dělnictva.

Z jiných menších nesprávností budiž opravena ta, jakoby do práce v otázkách hospodářských a sociálních byl Šupa uvedl Pl. Mathon. Nehledě k tomu, že tento sám otázkami těmi nějak zvlášť se neobíral — veliká zásluha jeho byla hlavně v tom, že se za krajně nepříznivých poměrů brněnských vůbec odhodlal „Dělníka" vydávati: oba ti benediktini nebyli spolu v klášteře ani rok (Šup vstoupil 8. září 1887, Mathon zemřel 28. července 1888), a to kdy tento již byl těžce nemocen, měl tedy docela jiné starosti, onen pak byl v noviciátě, tedy podle klášterních pravidel co do vzdělávání výlučně odkázán na novicmistra (a opata), tak že s Mathonem velmi málo mohl mluviti.

Záleží-li na tom co, podotýkám naproti tomu, že se k práci novinářské dostal náhodou, okolnostmi zevnějšími, a zevnějšími okolnostmi také donucen v práci novinářské takořka zapadal, nenalézaje dosti času a klidu, aby obsáhlý soubor otázek hospodářsko sociálních také soustavně prostudoval a promyslil. Poznamenávám to vzhledem k možným úsudkům pozdějším, jimž (jako současným) by neušly některé nesrovnalosti v jeho výrocích.

O událostech posledních jeho let (nabídka parcellace klášterních statků, poměr k zakládané celomoravské jednotě duchovenstva, nešťastná dobrozdání o odluce státu od církve a j. p.) není tu zatím proč mluviti. Kdo by však o nich psáti chtěl, ať se napřed dobře přesvědčí, co a jak bylo, aby nepsal svých výmyslů místo pravdy.

Ze soukromých zpráv bylo tu a tam slýchati, že Šup pokládán za pisatele našich „Rozhledů“ až do poslední doby. Nebylo proč o tom zvláště se zmiňovati, ale při této příležitosti budiž konečně poznamenáno, že od posledního čtvrtletí 1912, tedy od své volby za opata nemá v Hlídce ani řádku, tak že všechny opačné dohady byly a jsou klamné.

*

V úsilí o úpravu nových poměrů společenských přirozeně obrací se zřetel k původnímu prvku všeho společenství, *k rodině*.

Potýká se tu dvojí názor světový: jedni spatřují možnost společenského ozdravění jen v ozdravění rodiny, druzí naopak vidí v soukromé, od jiných *oddělené rodině*, ať jest jinak jákákoliv, jen závadu na cestě ke svému ideálu, k *socialisaci*, k socialisaci všeho a všech.

Na rozhodnutí pro ten či onen názor záleží také, jak se rozhodneme v zásadních otázkách jiných, na př. co do malthusianismu (omezování porodů), co do výchovu a školy (právo a povinnost rodiny, po př. státu), jmenovitě pak také co do *hmotného zaopatření*.

O všech těchto a podobných otázkách bývá tu častěji řeč. V nynějších svízelích se živobytím právem obrací se zřetel k tomu, jak zajistiti *dostatečnou výživu* těm, kteří si jí přímo dobývati nemohou, t. j. všem, kteří jsou odkázáni na *příjmy peněžní* z práce námezdní, z nichž mají živiti buď jen sebe neb také druhé.

Jde o t. ř. *mzdu rodinnou*.

Úsloví: „živitel rodiny“ jest prastaré, a skoro všude se rozumělo samo sebou, že jest jím manžel a otec, ale ne vždycky a ne všude se na to pamatovalo, může-li každý na mzdu odkázaný tento svůj úkol také řádně plniti. Řádně, t. ř. aby všichni údové rodiny měli dosti toho, čeho k tělesnému živobytí a k lidsky důstojnému žití potřebují. *Železný zákon* na př. *poptávky a nabídky* anebo *soutěže ve výši mzdy* za výkonnosti co do jakosti i kolikosti stejné *nemůže tu rozhodovati jediný*, kde jde o člověka, který pracovati musí, aby se uživil, *nejsa* při tom *pánem svého života*, jako na př. svého stroje, šatu atd. Zde *přestává právo volné smlouvy o pracovní mzdě* jak pro zaměstnavatele tak pro zaměstnance: onen nemá žádati práce za nedostatečnou mzdu, tento se k ní nemá prodávati.

I jiný zákon: stejný výkon — stejná mzda, nutno v tom smyslu pozměniti.

Leo XIII v často jmenovaném, ale sotva tak často čteném okružníku o dělnické otázce i tento problem zdůraznil, předpokládaje za *spravedlivý požadavek*, aby dělník dostával mzdu, z níž by *se svou ženou a dětmi* slušně mohl žíti. *Spravedlivý*, pravím. Tedy méně almužnictví a více uznalosti právní!

Jakým způsobem tento požadavek provésti, jest ovšem otázka velmi nesnadná. Nevhodné jest řešení socialistické, ačkoliv jest na pohled velmi jednoduché: dělnickým, úřednickým a j. pod. rodinám podle počtu členů sleviti daně, dávati zdarma neb lacino potraviny, šaty atd. na účet veřejnosti, tedy státu neb obcí. Nehledě k tomu, že by se takto prospělo nejvíc majetníkům neb účastníkům průmyslových závodů, za něž by veřejnost nevědouc proč přejímala jejich povinnosti, aby jejich dividendy a tantiemy se nezmenšily (srv. na př. 50ti tisícové a vyšší roční odměny jednotlivých osob ve správních radách závodů, bank a j. za „úřadování“, jehož hodnota často = 0): mravní cena osobní práce by tím byla snižovánz i u těch, kteří by takto žili ze státního koryta a od malička navykáni byli z něho žíti.

Na essenském sjezdě křesťanského sdruženého dělnictva r. 1920 přijat návrh: Jelikož mzda jest nejen částí výrobních nákladův, ale i příjmem, z něhož má zaměstnanec vydržovati rodinu, třeba usilovati o mzdu dostatečnou pro celou rodinu. Třeba tedy se v ní a v přídavcích říditi poměry rodinnými. Přídavky nemají býti udělovány percentuálně podle existenčního minima, nýbrž podle jednotlivé potřeby; po př. nutno zřizovati t. ř. vyrovnávací pokladny a z nich, není-li jinak možno, přídavky doplňovati. I svobodným zaměstnancům má se slušnou mzdou umožniti založiti časem rodinu.

Dosavadní pokusy upravovati mzdu podle osobních poměrů zaměstnanců, na př. podle doby od vyučení, tedy celkem podle věku, nebo i v uvedeném smyslu podle rodin, měly v zápětí také leccos nechvalného, na př. že dávána šmahem přednost mladším, bezdětným atd. Avšak to nemůže býti platnou námitkou proti zásadě lidskosti, kterou „rodinná mzda“ chce prováděti, a přehmaty ony, zvítězí-li tato zásada, časem také zmizí.

Vážná je také námitka, že to neb ono odvětví průmyslu onoho zatížení (rodinných přídavků) nesnese, a tím že také ubude práce; tedy nezaměstnanost, pauperismus atd. Možná, že výjimka taková tu a tam nastane, a pak by nastal také případ, onomu odvětví mimořádně na čas z veřejných peněz pomoci anebo, není-li naděje na zlepšení, provozu toho vůbec nechati. Nezapomínejme však, že státní hospodářství může a musí býti donuceno, aby přestalo plýtvati na věci zcela nepotřebné, čímž i hospodářství soukromému bude uleveno od berní, a že konečně, jak zmíněno, nikde není psáno, že by dividendy a tantiemy musely býti tak vysoké, jak skutečně bývají. V boji mezi kapitálem a člověkem přece v každém případě přednost náleží člověku.

Politický.

Odštěpení ludovců od společného lidového klubu, jež ostatně dosud nezpůsobilo celé společné straně vážnějších škod, posuzuje se nestrannými pozorovateli jako taktická chyba, která seslabuje právě význam nového ludového klubu a nahání vodu na šrobárské mlýny. S jiné strany ovšem nelze upříti, že strana ludová neúspěchem v otázce tří katolických gymnasií jako strana vládní na Slovensku velmi utrpěla, tak že bylo potřebí vystoupiti proti vládní ošemetnosti poněkud ostřeji: jak, to arciť bylo věcí politické rozvahy.

Jak se stalo, že slib min. Šusty o těch gymnasiích nesplněn, lze si přibližně domysliti podle zpráv obojí strany. Šrobár, jejž, jak známo, předcházela ze Slovenska pověst „krvavá", není ovšem ten, který by katolickému školství chtěl pomoci; vždyť proto jest ministrem, aby se to nestalo. Je to sice jen venkovský lékař, ale protiklerikální mazanosti mu nikdo neupírá. V této věci smí se odvolávati na to, že ludovci opomněli věc poháněti, spoléhajíce důvěřivě na dané slovo — jakož vůbec se o lidových poslancích pravívá, že příliš málo pracují za kulisami. Šrobár vypočítává několik podmínek, jichž prý lidovci nesplnili, dokonce i tu, že se nepostarali, aby příslušná položka přišla do rozpočtu; jakoby rozpočet dělali poslanci a ne ministerské úřady! Ludovci zase praví, že o některých podmínkách se dověděli až dodatečně, kdy už bylo pozdě. atd.

V každém případě se tu zase ukázal dvojí loket: pro katolíky kratší a pro protestanty, kteří své školství hájí zuby nehty delší. Klukovský pak kousek, že před ohlášenou návštěvou slovenských biskupův u Šrobára honem poslán „na dovolenou" odborný úředník, bez něhož prý nemožno o věci jednati, jest jen novým dokladem, co si taková „politika" vůči našim lidem smí dovoliti.

*

Dohodou polskočeskou a rakouskočeskou, jíž vedle nějakých ujednání hospodářských a cestovních se na 5 let zaručuje vzájemná blahovolná neutralita v případě cizího útoku osamoceno Maďarsko ještě víc než bylo. Má to snad býti záplata na trhlinu v Malé dohodě, způsobenou obojakostí Rumunska za listopadového výletu Karlova do Maďarska, kdy Rumunsko ohlášené mobilisace neprovedlo; vytýkáť mu dokonce, že jeho královna krátce před výletem byla v — Hertensteině!

Po šopronském plebiscitu, Maďarsku příznivém, nastává Rakousku ještě větší starost, odkud vzíti potravin. Čs republika mu sice slíbila půjčku (!), ale chleba mu půjčiti ani prodati nemůže. Zbývá mu tedy jen Jugoslavie, s níž se má o to jednati.

V zájmu míru bylo by tyto úmluvy jen vítati, kdyby skutečně byly mírové a trvalé.

*

850letý boj mezi Anglií a Irskem má býti v krátce ukončen smlouvou, jíž se Irsko stává část britské říše jako dominion, tedy s jakousi samostatností. V irském sněmě sice jest proti ní odpor vedený De Valerou, jemuž vymoženosti její nestačí, ale většina zdá se býti zaručena; převládat i zde touha po míru nad touhou po úplné samostatnosti, již by si Irsko sice dovedlo jak náleží opatřiti, zvláště pomocí svých soukmenovců, kteří jistě se budou z ciziny vraceti, ale jen v míru; obranné války vésti zatím nemůže.

Protestantský Ulster, jenž měl značný podíl v utiskování irských katolíků, též se vzpírá tomuto ujednání, chtěje si uhájiti dosavadní výsady a dosavadní poměr k Anglii; na čas se mu to snad podaří, ale trvale není možno, aby správa ostrova takto byla rozpoltěna.

*

Schůze státníků ve Washingtoně se rozešla bez patrného výsledku. Nesplnila se sice obava mnohých, že její odzbrojovací porady povedou přímo k válce, ale tuze daleko k ní nebylo.

Původní záměr amerických svolavatelů byl: napřed urovnati věci ve východní Asii, hlavně mezi Japonskem, Amerikou a Čínou, a pak přikročiti k odzbrojování. Ale prvý předmět ukázal se hned příliš citlivou netykavkou, proto začato raději druhým, populárnějším a lesklejším. Avšak ani při tom nebyla práce snadnější: Anglie se s Amerikou nesblížila, tato naopak chce se loďstvem vyrovnati oné a kloní se raději k Francii, Francie pak, majíc strach z příštích věcí, stojí na tom, že potřebuje dostatečné obrany; Čína proti japonským nárokům bude spíše zbrojiti než odzbrojovati, a účty americko-japonské dosud vyrovnány nejsou.

Britský zástupce (W. Churchill) chytře nebo až příliš průhledně usiloval o dvojí spolek: v Evropě Anglie—Francie—Německo, na západě Amerika—Anglie—Japonsko. Tedy zase staré: Rule Britannia! — všude.

UKAZATEL

OBSAHU HLÍDKY R. 1896—1920.

(Tlusté číslice značí rok a ročník, tenké stranu.)